

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî

Mesnevî-i Şerîf Şerhi

- 11 -

Tercüme ve Şerh

AHMED AVNÎ KONUK

Bu Cildi Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Dilâver Gürer - Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Yayın Koordinatörü

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

KİTÂBEVİ

|

|

|

Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin Onbirinci Cild Fihristi

—Mesnevî VI. Cildinin İlk Yarısı—

Takdim	9
Mesnevî-i Şerîf'in VI. Cildinin DİBÂCESİ	11
Sâilün bir vâize şehrin kal'asının duvarı üzerine konmuş olan bir kuştan, onun başı mı daha fâzıldır ve daha azızdır ve daha şeriftir ve daha mükerremdir; yâhud onun kuyruğu mu? diye suâli. Vâizin onun anlayışı kadar sâile cevâb vermesi...	55
Çürük nâmûsları zemmetmek beyânındadır ki, zevk-i imânın mâni'i ve za'f-ı sıdkın defîlîdirler ilh...	75
Münâcâttır; ve ihtiyârın fitnesinden ve ihtiyârın sebeplerinin fitnesinden Hak'tan melce' istemektir ki, gökler ve yerler ihtiyârdan ve ihtiyârın sebeplerinden heybet aldılar ilh...	86
O Hindû kölenin hikâyesidir ki, kendi efendisinin kızına gizli muhabbet etmiş idi ilh...	99
Efendinin kızın anasına: "Köleyi zecr etme! Ben onu zecr etmeksizin tedbîr ile bu tama'dan vazgeçiririm, ne şiş yanar, ne de kebab çığ kalır!" diye emretmesi...	107
Onun beyânındadır ki, bu gurûr yalnız o Hindû'ya olmadı; belki her bir âdem her bir merhalede böyle gurûra mübtelâdır ilh...	116

Umûm hakkında olan bu "Her ne vakit harb için ateş yaktılarsa Allah onu söndürdü" (Mâide, 5/64) ma'nâsındaki âyet-i kerîminin te'vili...	129
Bu âyet-i kerîminin takriri hakkında yine bir küssanın beyânıdır...	130
Pâdişâhın ümerâya ve Ayaz'ın yolunda mutaassıb olanlara onun fazlının ve terbiyesinin ve yakınlığının ve tahsisâtının sebebi hakkında açık bir vecih üzerine göstermesidir ki, onlara hüccet ve i'tirâz kalmaz...	138
Ümerânın o hücceti Cebriyâne şübhe ile mürâfaası ve şâhın onlara cevâb vermesi...	143
O bir avcının hikâyesidir ki, kendisini ota sarmış idi ve kuşlar onu ot zannetmeleri için gül ve lâle demetini kendi başı üzerine çekmiş idi ilh...	154
O şahsın hikâyesidir ki, hırsızlar onun koçunu çaldılar. Bununla kanâat etmediler, hile ile elbiselerini de çaldılar...	161
Terehhub hakkında kuşun avcı ile münâzarası ve Mustafâ (a.s.)'ın "İslâm'da ruhbanîyet yoktur" diye ümmetini nehyettiği bir terhib hakkındadır...	164
O bekçinin hikâyesidir ki, hırsızlar tâcirlerin eşyasını külliyyen götürürnceye kadar sükût etti...	189
Kuşun kendi gırtlırlığını zâhidin fiiline ve mekrine ve riyâsına havâle etmesi ve zâhidin kuşa cevâb vermesidir...	193
O âşşğın hikâyesidir ki, ma'sûkun va'di ümîdi üzerine işâret etmiş olduğu o eve gece geldi ilh...	205
Mahmûr olan Türk beyinin sabâh vakti şarâbında çalgıcı istemesidir. Ve "Allah Teâlâ'nın evliyâsı için hazırladığı bir şarâb vardır ki, içtikleri vakit sarhoş olurlar ve sarhoş oldukları vakit pâk olurlar ilh..." hadîsinin tefsîridir...	222
Körün Mustafâ (a.s.)'ın evine gelmesi ve Âişe (r.a.)'nın körün önünden kaçması ilh...	234
Mustafâ (s.a.v.)'in Ayşe (r.a.)'yı: "Ne saklıyorsun? Saklanma! Zîrâ a'mâ seni görmüyor!" diye imtihan etmesidir ilh...	240
O nutrının hikâyesidir ki, Türk beyinin işret meclisinde bu gazeli okumaya başladı: "Gül müsün, yâ süsen misin, yâ servi misin, yâhud ay müsün? Bilmem! / Bu perişân âşıktan ne istersin? Bilmem!"	246
Peygamber (a.s.)'ın "Ölmezden evvel ölünüz!" kavlinin tefsîri ve Hakîm Senâî (k.s.) hazretlerinin beyti: "Ey dost! Eğer sen dirlik istersen ölmezden evvel öl! / Zîrâ İdrîs böyle ölümden dolayı bizden evvel cennetlik oldu."	253
Ömrü zâyî' eden ve ölüm vakti o dara dar olan zamanda tövbe ve istiğfâr etmeye teşebbüs eden bir muğfelin her sene aşûre günlerinde Antakya Kapısı'nda ehl-i Haleb Şâsinin mâtem tutmasına ve garîb şâirin seferden erişmesine ve "Bu feryâd ne mâtemdir?" diye sormasına teşbîhtir...	270

Haleb Şırası'nın ta'nı için o şairin nükte söylemesi...	274
Hakk'ın rezzâklığı ve onun rahmet hazinelerini görmeyen haris adamın bir karıncaya teşbîhi...	280
O şahsın hikâyesidir ki, bir evin kapısı üzerinde gece yarısı sahûr davulunu çalardı ilh...	294
Mustafâ (a.s.v.)'ın muhabbetinden dolayı Bilâl'in Hicâz'ın harâretinde o kuşluk vakitlerinde "Ahad, Ahad!" demesinin kıssası ilh...	305-306
Siddîk (r.a.)'ın Bilâl (r.a.)'ın vâkısına ve mihnetlenmesine ve cühûdların onun üzerine olan zulmüne geri dönmesi...	328
Mustafâ (a.s.)'ın: "Mâdemki Bilâl (r.a.)'a müşteri oluyorsun, elbette onlar inâd cihetinden onun bahâsını ziyâde edeceklerdir. Bu fazîlette beni kendine şerik et! Benim vekîlim ol ve yarı bahâsını benden al!" diye Siddîk (r.a.)'a vasiyet etmesidir...	337
Kâfirin gülmesi ve bu akidde Siddîk (r.a.)'ın aldanmış olduğunu zannetmesi...	351
Mustafâ (s.a.v.)'ın: "Sana vasiyet ettim ki, benim müşâreketim ile satın al! Sen niçin yalnız kendin için satın aldın?" diye Siddîk (r.a.)'a muâtebe kılması ilh...	362
Hilâl'in kıssasıdır ki, Hudâ'nın muhlas ve taklidsiz sâhib-i basîret bir kulu idi ilh...	373
Yine bu sözün takfiri hakkında hikâyedir...	376
Hilâl (r.a.)'ın kıssasına rücû'...	381
Bu Hilâl'in hasta olması ve onun efendisinin onu tahkîri ilh...	385
Mustafâ (a.s.)'ın Hilâl'in iyâdeti için o beyin ahırına girmesi ilh...	391
Onun beyânındadır ki, Mustafâ (a.s.) işitti ki, İsâ (a.s.) su yüzü üstünde yürürdü ilh...	395
O kocakannın hikâyesidir ki, kendi çirkin yüzüne cendere ve düzgün yaptı ilh...	408
Bir fakîrin hikâyesidir ki, o Geylânî tâcire "Hudâ seni selâmetle evine, barkına erîştirsin!" diye duâ etti...	412
O kocakannın sıfatı beyânındadır...	415
O fakîrin hikâyesidir ki, o evden her ne istedi ise "Yoktur!" dediler...	417
O kocakannın hikâyesine rücû'...	421
O hastanın hikâyesidir ki, tabîb onun hakkında sıhhat ümidi görmedi...	428
Hastanın kıssasına rücû'...	439
Sultân Mahmûd'un ve gulâm Hindû'nun kıssası...	459
Nebî (s.a.v.) buyurdu ki: "Geçmişler için ölüm gamı yoktur; ve onlar için ancak fevtin hasreti vardır"...	478

Yine o sûfi ve kâdının kıssasına rücû'...	487
Sûfinin o tokat vuran tarafına gitmesi ve onu kâdiya götürmesi...	493
Sûfi ve kadı hikâyesine rücû'...	500
Kâdının o tokat muhibbi olan hastanın edepsizliğinden öfkelenmesi ilh...	511
Kâdının o sûfiye cevâb vermesi...	514
O sûfinin kâdiya suâl etmesi...	523
Kâdının sûfiye cevâb söylemesi...	525
Tekrâr sûfinin o kâdidan suâl etmesi...	536
Sûfinin suâline kâdının cevâb vermesi ve Türk ve hırsız kıssasını mesel getirmesi...	538
(S.a.v.) buyurdu ki: "Muhakkak Allâh Teâlâ hikmeti vâizlerin dili üzerine dinleyicilerin himmetleri mikdân telkin eder."...	539
"Terzinin benden bir şey çalması mümkün değildir!" diye Türk'ün da'vâ etmesi ilh....	545
Terzinin Türk'e gülünç sözler söylemesi ilh...	549
Üstâdın o Türk'e merhamete gelmesi...	552
Terzinin Türk'e, "Sus! Zîrâ eğer başka mudhike söylersem cübbe dar gelir!" demesi...	555
Onun beyâmındadır ki işsizler ve masal isteyiciler o Türk'ün mislidirler ilh...	556
Sûfinin suâli yine mükerrer etmesi...	562
Kâdının sûfiye cevâb vermesi...	564
Onun takriri hakkında hikâyedir ki, "İşin zahmetine sabır ve yârin firâkına sabrardan ehvendir!"...	568
Kesb vâsıtası olmaksızın rızık taleb edici olan fakîrin kıssası...	592
O genc-nâmenin kıssasıdır ki, dediler: "Kubbenin yanında yüzünü kbleye dön, oku yaya koy ve at! Düştüğü yerde define vardır."...	615

Takdim

Elinizdeki bu 11. cilt *Mesnevî-i Şerif Şerhi* ile *Mesnevî*'nin VI. cildinin aşağı yukarı ilk yarısını, yani 3 defterini yayımlamış oluyoruz. Merhum Ahmed Avni bey şerhini vasatî 200-210 sayfalık defterlere yazmış ve *Mesnevî*'nin her cildi için en az dört ve en çok yedi defter kullanmıştır. Biz yayım esnâsında, sayfa adetleri farklı olmakla berâber, *Mesnevî*'nin her cildinin şerhini iki cilt olarak vermeyi uygun gördük. *Mesnevî*'nin her cildinin şerhinin kaç defterden meydana geldiğini aşağıda gösteriyoruz:

Mesnevî I. Cilt	5 defter
Mesnevî II. Cilt	4 defter
Mesnevî III. Cilt	6 defter
Mesnevî IV. Cilt	6 defter
Mesnevî V. Cilt	6 defter
Mesnevî VI. Cilt	7 defter
Toplam	34 defter

Görüldüğü gibi 7 defterden meydana gelen VI. cildin şerhini, diğer ciltlerde olduğu gibi iki cilt olarak vermemiz hâlinde bu ciltlerin sayfa adedi 120-

150 sayfa kadar artacak ve ilâve edeceğimiz Lügatçe ve İndeksler ile çok hacimli olacaktı. Bu durumu göz önünde bulundurarak 7 defter olan şerhin 7. defterini Lügatçe ve İndekslerle birlikte vermeyi ve *Mesnevî*'nin VI. cildinin şerhinin, diğerlerinden farklı olarak, üç cilt hâlinde verilmesinin daha isâbetli olacağını düşündük. Böylece Ahmed Avni Bey'in *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Allah'ın izniyle, 13 ciltte tamamlanmış olacaktır.

Mesnevî'nin son cildinin yedi defterden meydana gelen şerhi Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Dilâver Güner tarafından bilgisayarda yazılıp hazırlanmış, talebeleriyle mukâbelesi yapılmış ve sayfa düzenlenmesinden sonra, Farsça-Arapça metinlerin birinci tashihleri de yine kendisi ve talebeleri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Sayfa düzenlemesi sonrası diğer birinci ve ikinci tashihler, Farsça-Arapça metinlerin ikinci tashihleri, imlâ ve indeksler için okuma ve düzeltmeler tarafından yapılmıştır. Bu çalışmamız boyunca okuyucuya mümkün olduğu kadar daha az hatâlı ve düzgün bir baskı sunmak için elimizden gelen gayreti göstermeye çalıştık.

Bütün ciltlerin yayına hazırlanmasında fotokopi sûretiyle yapılan nüshalar üzerinde çalıştığımız için, çok silik olan bâzı kelime ve satırları ancak kâfîne ile okuyabildiğimizi, hiç okunmayan yerlerde ise Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphânesindeki müellif nüshasına başvurmak sûretiyle okunuşu tespit etmeye çalıştığımızı ifâde etmek isteriz. Zaman zaman metindeki anlamı tâkip edememekten ileri gelen yanlış okumalarımız olduğu gibi, fotokopi nüshada bir iki "nokta"nın görünmemesi veya metinde olmayan fakat fotokopi çekimi esnâsında toz topraktan bir veya iki noktanın peydâ olmasını da okuma güçlüğü ve hatâ payını artıran sebepler arasında olduğunu söyleyebiliriz.

Şerhin 6. cildinin ilk baskısı ile ilgili Yanlış-Doğru Cetveli'ni elinizdeki bu cilt ile birlikte veriyor ve Prof. Dr. Ali Osman Koçkuzu'ya bu cetveli hazırlamaktaki büyük yardımlarından dolayı teşekkürlerimizi ifâde etmeyi bir borç biliyoruz.

Mesnevî'nin VI. ve şerhinin 11, 12 ve 13. ciltlerini hazırlayan Prof. Dr. Dilâver Güner ve öğrencilerine *Mesnevî-i Şerif Şerhi*'nin yayımlanmasındaki bu değerli katkılarından dolayı teşekkürlerimizi ifâde eder, şârih Ahmed Avni Konuk Bey'i tekrar tekrar rahmetle anarız.

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Mart 2008 / Fâtih-İstanbul

[Mesnevî-i Şerîf'in VI. Cildinin
DİBÂCESİ]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ نَسْتَعِينُ

دیباچه

مجلد ششم از دفترهای مثنوی مبینات معنوی که مصباح ظلام وهم و شبهت و خیالات شک و ریبیت باشد و این مصباح را بحس حیوانی ادراک نتوان کرد. زیرا مقام حیوانی اسفل سافلینست که ایشانرا از بهر عمارت صورت عالم اسفل آفریده اند و بر حواس و مدارک ایشان را دائره در کشیده اند که از آن دائره تجاوز نکنند ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ یعنی مقدار رسیدن نظر ایشان و جولان عمل ایشان بدید کرد. چنانکه هر ستاره را مقدار یست و کارگاهی از فلک تا آن حد عمل او برسد و همچون حاکم شهری که حکم او در آن شهر نافذ باشد. پس در ورای توابع آن شهر حاکم نباشد

DİBÂCE

Mesnevî'nin ve ma'nevî burhânların defterlerinden VI. cild ki, vehim ve şübhe ve şek ve reybet hayâlleri karanlıklarının kandili olur ve bu kandili hayvana mensûb olan his ile idrâk etmek mümkün değildir. Zîrâ hayvanlık makâmı esfel-i sâfilîndendir ki, onları âlem-i esfel sûretinin imâretî için yaratmıştır. Onların havâs ve medârîki üzerine bir dâire çekilmiştir ki, o dâireden tecâvüz etmezler. "Bu Alîm olan Aziz'in takdîridir" (Yâ-sîn, 36/38). Ya'ni onların nazarının erişmesi mikdârını ve onların amelinin cevalânını ızhâr etti. Nitekim felektten her yıldızın bir mikdârı ve onun o ameli o hadde erişinceye kadar da bir amel mahalli vardır; ve bir şehrin hâkîmi gibi ki, onun hükmü o şehirde nâfiz olur. Binâenaleyh o şehrin tevâblinin verâsında hâkim olmaz.

"Mübeyyinât", burhân ve hüccet ma'nâsına olan "mübeyyine"nin cem'idir. "Mısbâh", karanlıkta aydınlık veren âlet ma'nâsıdır ki, چراغ ve kandil, lamba, elektrik ve projektör gibi ziyâ veren her bir âlete ıtlak olunur. "Zâlâm", "sehâb" vezninde "karanlık" demektir. "Vehm", havâss-i hamse-i bâtneden kuvve-i vâhîmedir ki, vücûd-i insânide âfakda olan şeytanın naziridir. Varı yok, yoku da var gösterir ve müdrikât-ı akliyyeyi şaşırtır. "Şübhe", hakîkati meçhûl olan bir şey hakkındaki düşüncedir ki, insan o şey hakkında "Acabâ öyle midir?" der. "Hayâl", havâss-i bâtneden hiss-i müsterekten sonra gelen bir kuvvettir ki, havâss-i zâhireden hiss-i müstereke toplanıp gelen ma'lûmâtı zabteder. Meselâ göz bir adamı veyâhud bir şehri görse hiss-i müstereke onu hayâline verir. O kuvve-i hayâliyye gözden kaybolan o adamın veyâ şehrin sûretini istediği zaman görür. Zâhirî olan gözün tekrâr görmesine muhtâc olmaz. "Şekk", bir şeyin varlığında ve yokluğunda tereddüd etmektir. "Reybet", fikri tatmîn etmeyen hâturadır, "şek" ma'nâsında da kullanılır. Bunların hepsi insanın bâtınını karanlıkta bırakan şeylerdir. Ma'nevî bir tenvîr âleti olmayınca bu karanlıklar zâil olmaz. Bu *Mesnevî-i Şerîf* ise tarîk-ı Hak sâlikinin kalbinden bu karanlıkları izâle edecek olan bir projektör mesâbesindeki burhânlar ve delîlleri hâvîdir. Fakat bu âlet-i tenvîr ancak suver-i zâhireyi idrâk eden havâss-i hayvânî ile ya'ni zâhirî göz ile idrâk olunmaz ve anlaşılmaz. Ve hayvanlık mertebesinde kalmaya râzı olan kimseler dahi bu mısbâha karışı lâkayd kahr. Zîrâ hayvanlık mertebesi en aşağı bir mertebedir; ve bu mertebede kalmaya râzı olanları, bu en aşağı olan âlemi ya'ni dünyâyı ma'mûr

etmek için yaratmışlardır. Onların hakikat-i vücûdu ve eşyâyı idrâke aslâ me-yilleri ve muhabbetleri olmaz. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de sûre-i Yûnus'ta bu-yurulur: اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَاءَنَا وَرَضُوْا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأْنٰوْا بِهَا وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنْ آٰيَاتِنَا غٰفِلُوْنَ (Yû-nus, 10/7) ya'ni "O kimseler ki bizim varlığımızı ve cemâlimizi ümîd etmez-ler ve hayât-ı dünyâyâ râzı olup onunla mutmain olurlar ve onlar bizim bu âlem-i sûretteki nişânlarımızdan ve âyetlerimizden gâfildirler." Binâenaleyh onların havâss-i zâhire ve bâtınelerine ve derklerine ve anlayışlarına bir dâire çekmişlerdir ki, o anlayıştan ileriye geçemezler. Onların bu hâlleri Yâsîn-i Şe-rîf sûresinde beyân buyurulan اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَاءَنَا وَرَضُوْا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأْنٰوْا بِهَا وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنْ آٰيَاتِنَا غٰفِلُوْنَ [ya'ni "Bu Alîm olan Azîz'in takdîridir"] (Yâsîn, 36/38) âyet-i kerîmesi mûcibince Alîm ve Azîz olan Hak Teâlâ hazretlerinin takdîridir. Zîrâ onların isti'dâd-ı ezeliîleri Hak'tan bu hâli ta-leb etmiştir ve Hak Teâlâ dahi onların taleblerini is'âf buyurmuştur. Nitekim Hz. Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 13. faslında şöyle buyururlar:

"Bu dünyâ ve evzâk âdemin hisse-i hayvânîyyetidir. İnsan bunların cüm-lesini kuvve-i hayvânîyyesine verir. Halbuki insâniyetten ibâret olan aslı za-faf içindedir. Nihâyet, insan hayvân-ı nâtuktur, derler. Binâenaleyh insan iki şeydir. Kuvve-i hayvânîyyede mündemic olan şey şehvet ve arzûlardır. Am-mâ onun hülâsası ve gıdâsı olan şey ilim ve hikmet ve dîdâr-ı Hak'tır. Âde-min hayvânîyeti Hak'tan ve insâniyeti dünyâdan girizândır." Ve 19. faslın-da dahi şöyle buyururlar:

"Dünyâyı ma'mûr etmeleri için Hak Teâlâ bir kavmin gözlerini gafletle bağladı; ve eğer bir kısmını gâfil kılmasa hiçbir âlem ma'mûr olmaz. Gaflet ma'mûrluklara ve âbâdânlıklara bâistir. Nihâyet çocuk gafletten büyür. Aklı kemâle vâsıl olunca artık büyümeyiz olur. Binâenaleyh ma'mûrluğun sebeb ve mûcibi gaflettir; ve harâblığın sebebi de hüşyârlık ve intibâhtır."

Ya'ni sûre-i Ra'd'da وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ (Ra'd, 13/8) ya'ni "Her bir şey O'nun indinde had ve mikdâr iledir" buyurulduğu üzere Hak Teâlâ hayvan-lık mertebesine râzı olanların bakışlarının ve nazarlarının haddini ve mikdâ-rını ta'yîn ve onların fiillerinin cereyan edeceği sâhayı izhâr etti. Nitekim fe-lekte her bir yıldızın ve her bir seyyârenin cesâmet ve mahrek i'tibâriyle bir mikdâr ve onun hareketi ve te'sîrâtı için bir dâire vardır ki, bu hareket ve te'sîrât o dâireye erişinceye kadardır; ondan ileriye geçemez. Meselâ güneşin ziyâsı fezâda muayyen olan bir mesâfeye kadardır. Nitekim âyet-i kerîmede وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (Yâsîn, 36/38) ya'ni "Güneş kendi ka-râr-gâhına kadar cârlı olur; bu Alîm ve Azîz'in takdîridir." وَالْقَمَرَ قَدَرْتَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ (Yâsîn, 36/39) ya'ni "Aya menziller takdîr ve ta'yîn eyledik;

hattâ avdette eski hurma dalı gibi yay şeklinde olur, ya'ni hilâl olur" buyurulmuştur. Ve bunun gibi bir şehrin hâkiminin hükmü o şehirde ve o şehre tâbi' olan kurâya ve kasabâta kadar nâfız olur. Ondan ötesine onun hükmü nâfız olmaz. Onun için ilm-i hukûkta "Kazâ zamân, mekân ve ba'zı husûsâtın istisnâsıyla takayyüd ve tahassus eder" kâidesi vardır.

میل می جوشد بقسم سادسی

ای حیات دل حسام الدین بسی

1. *Ey kalbin hayâtı olan Hüsâmeddîn! Altıncıya mensûb olan kısma çokluk meyl cûş ediyor.*

Hüsâmeddîn Çelebi (k.s) hazretlerine "Ey kalbin hayâtı" diye vâki' olan hitâb ile onların Hz. Pîr efendimizin hayât-i kalbiyyelerinden mütevellid olan bir veled-i ma'nevî olduğuna işâret buyrulur. Ya'ni, ey hayât-ı kalbiyyemden mütevellid veled-i ma'nevîm olan Hüsâmeddîn hazretleri! Benim meyl ve rağbetim *Mesnevî-i Şerîf*'in VI. cildinde beyânı mukadder olan maârif ve es-râr-ı ilâhiyyenin izhâna kaynamakta ve hareket etmektedir.

در جهان گردان حسامی نامه

گشت از جذب چو تو علامه

2. *Senin gibi bir allâmenin cezbinden dolayı cihânda bir Hüsâmî-nâme deve-rân edici oldu.*

Mesnevî-i Şerîf Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin ricâsı ve iltimâsı üzerine te'lif buyurulmuş olduğundan Hz. Pîr efendimiz bir ismini de "*Hüsâmî-nâme*" koymuşlardır. Ve Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin ahvâl-i şerîfesi Sultân Alâ-eddîn-i Selçûkî'nin seraskeri Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr hazretleri tarafından yazılıp fakir tarafından tercüme edilmiş olan *Menâkıb*'da mufassalan mündericidir.

Ya'ni ey Hüsâmeddîn Çelebi! Senin gibi bir allâmenin rûh-ı âlîsi çekmiş ol-duğu için bu âlem-i sûrette bir *Hüsâmî-nâme* ellerde dönüp dolaşıcı oldu. Ma-

ârif-i ilâhiyyeye vukûf aşkında bulunan kimseler senin yüzünden bu kitâb-ı latîfden istifâde ettiler. Bu *Mesnevî-i Şerîf*'in bir ismi de *Hüsâmî-nâme*'dir. Nitekim I. cildin 1173 numarasında نک حسام الدین که طالب این سر اگر علامه ایست . Bu sırrın tâlibi eğer allâme olsa... İşte "sâmî" nâm olan Hüsâmeddîn"] buyurulmuştur.

قسم سادس در تمام مثنوی

پیشکش می‌آرمت ای معنوی

3. Ey ma'nevî! *Mesnevî*'nin tamâmı hakkında altıncı kısmı sana hediye getiriyorum.

Bu beyt-i şerifte, *Mesnevî-i Şerîf*'in altı cild üzerine tertîb buyurulmuş olduğu beyân edilmiş olduğundan yedinci cild nâmına olarak şurada burada bulunan kitâbın uydurma bir şey olduğu meydandadır. Husûsiyle Bombay'da tab' edilmiş olan nüshanın sekizinci sahîfesinde münderic Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'e ve *Fûsûsü'l-Hikem*'e âid hezeyânlar bu cildin Hz. Pîr tarafından tertîb buyurulmamış olduğuna bir şâhid-i belîğdir ki, fakîr o hezeyânların nümûne olarak burada zikrinden teeddüb ederim.

شش جهت را نور ده زین شش صحف کی یطوف حوله من لم یطف

4. Bu altı suhufdan altı cihete nûr ver, tâ ki, onun etrâfını tavâf etmeyen kimse tavâf etsin!

Bu altı cild *Mesnevî-i Şerîf*'in nûr-ı ilim ve irfânını altı cihet, ya'ni dünyâ-nın her tarafında sâkin olan efrâd-ı beşere şerh ve izâh etmek sûretiyle saç, tâ ki, haberdâr olmayanlar bu *Mesnevî-i Şerîf*'ten haberdâr olsunlar da, o ilim ve irfânın âşıkları onun etrâfında dönüp dolaşsınlar!

عشق را با پنج و با شش کار نیست مقصد او جز که جذب یار نیست

5. Aşkın beş ve altı ile işi yoktur. Onun maksadı yârin cezbînin gayrı değildir.

Ya'ni, *Mesnevî-i Şerîf*'de aşk mevzû-ı bahstir; ve aşkın tavrına aded ve sayı münâsib değildir. Aşk ıtlâk üzerinedir. Binâenaleyh *Mesnevî*'nin cildi ister beş, ister altı olsun müsâvîdir. Zîrâ aşkın maksadı, yâr onu ve o yârı kendisine çekmektir. Onun işi vahdet iledir; kesret ile değildir.

رازهای گفتنی گفته شود

بو که فی ما بعد دستوری رسد

6. Ola ki, bundan sonra bir ruhsat erişe, söylenmesi lâîk olan sırlar söylene!

Fakat bu VI. cildin tasnifi onun içindir ki, şâyet bu beş cildten sonra Hak tarafından bir izin ve ruhsat erişir de hâlim ve vaktim icâbınca bu beş cildde söylenmemiş olan esrâr ve maârif-i ilâhiyye bu VI. cildde söylenmiş olur. "Güfteni"deki "yâ" liyâkat içindir.

با بیانی کان بود نزدیکتر زین کنایات دقیق مستتر

7. *Bir beyân ile ki, o bu örtülmüş olan kinâyelerden daha yakın olur.*

Ya'ni, bu VI. cildde söylenmesi lâîk olan esrâr ve maârif-i ilâhiyye izn-i Hak ile öyle bir beyân ve ibâre ile söylenmiş olur ki, bundan evvelki cildlerde kapalı olarak söylenmiş olan ince kinâyeleri hâvî ibârelerden daha açık ve idrâke daha yakın olur.

راز جز با راز دان انباز نیست راز اندر گوش منکر راز نیست

8. *Sır, sır bilicinin gayrı ile ortak değildir. Sır münkirin kulağında sır değildir.*

Maahâzâ ne kadar açık ibâre ile söylense esrâr-ı ilâhiyye bu sırları bilmek ve anlamak isti'dâdında olan ârifin gayrı ile ortak değildir. Zîrâ sır-ı ilâhî bir münkirin kulağında sır değildir. Nitekim vahdet-i vücûdu münkir olan ehl-i zâhire bu sır-ı vahdet ne kadar akfî ve nakfî ve fennî misâller ile izâh edilse bir kulağından girer ve diğer kulağından çıkar ve dar ve mahdûd fikriyle tahayyül ettiği küfürden korkarak tekzîb eder; ve bu tekzîbinin zımmında bir çok âyât-i kur'âniyyeyi ve ahâdis-i sahîhayı da inkâr ve tekzîb ettiğinden gâfil olur.

لیک دعوت وارد ست از کردگار با قبول و ناقبول او را چه کار

9. *Fakat Hak'dan da'vet vardır. Kabûl ve adem-i kabûl ile onun ne işi vardır?*

Bu beyt-i şerifte sûre-i Mâide'de vâkî 'يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ يَأْتِكَ الْبَلَّغُ فَلا تَأْتِ بِشَيْءٍ' (Mâide, 5/67) ya'ni "Ey Resûlüm! Sana Râbbin tarafından indirilen şeyi tebliğ et! Ve eğer böyle yapmazsan risâleti yapmamış olursun"; ve yine aynı sûrede ve sûre-i Nûr'da vâkî 'مَا عَلَى الرُّسُولِ إِلَّا الْبَلَّغُ' (Mâide, 5/99; Nûr, 24/45) ya'ni "Resûl üzerine vâcib olan ancak tebliğdir" âyet-i kerîmele-rine işâret buyurulur.

Ya'ni, her ne kadar münkirler dekâyık ve esrâr-ı kur'âniyyeyi inkâr ederler ise de peygamberlerin vârisleri olan ulemâ-i hakîkiyyeye âmme-i halkı da'vet için Hak tarafından emir vârid olmuştur. Binâenaleyh onlar, âmme-i

halkın kabûl etmesi ve etmemesi ile alâkadar olmaksızın bu emr-i ilâhîye ittibâan da'vet ederler. Bu *Mesnevî-i Şerîf* dahi o da'vet cinsindendir. Münkirler ister kabûl etsinler, ister etmesinler müsâvîdir.

نوح نه صد سال دعوت می نمود دمبدم انکار قومش می فرود

10. *Nûh dokuz yüz yıl da'vet etti. Onun kavminin inkârı dembedem ziyâde oldu.*

Bu beyt-i şerîfte sûre-i Ankebût'ta olan *وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا* (Ankebût, 29/14) ya'ni "Biz Nûh'u kavmine gönderdik. Onların içinde elli sene hâric olarak bin yıl kaldı" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Beyt-i şerîfte elli yılın hazfî âyet-i kerîmenin ma'nâsına muhâlefet değildir. Müddet-i da'vetin çokluğuna işâretten ibârettir. İbtidâî insanların boyda, posda ve kuvvette ve ömürde şimdiki insanlardan pek farklı olduğu anlaşılar. Ma'lûmdur ki, insan şecere-i kevnin meyvesidir. Arz eskidikçe meyvesinin tenâkusu dahi tabîûdir. Nitekim ağaç ihtiyarladıkça meyvesi de her vech ile tenâkus eder. Arzın bidâyet-i teşekkülünde olan cesîmü'l-cüsse nebâtât ve hayvânât şimdiki zamanlarda munkanzdır. Ya'ni, Nûh (a.s.) kavmini dokuz yüz elli sene da'vet etti ve da'vet ettikçe kavminin inkân da ziyâdeleştî. Eğer bizim bu *Mesnevî-i Şerîf*'teki da'vetimizi inkâr edenler ve inkârlarında musır olanlar bulunur ise taaccüb etmemelidir.

هیچ اندر غار خاموشی خرید هیچ از گفتن عنان را پس کشید

11. *Hiç, söylemekten dizginini geri çekti mi? Hiç, sükût mağarasına geri geri sürtünerek gitti mi?*

Nûh (a.s.) münkirlerin inkârına karşı hiç Hakk'ı söylemekten ve Hakk'a da'vet etmekten himmetinin dizginini geriye çekti mi? Hiç sustu mu? "Hazînden", çocukların kıcın kıcın sürtünerek geri geri gitmesi ma'nâsıdır.

هیچ وا گردد ز راهی کاروان گفت از بانگ و علای سگان

12. *Dedi: "Köpeklerin sesinden ve ulumasından hiç kervân bir yoldan geri döner mi?"*

"Ulâlây", yüksek ses, kavga ve gürültü demektir. Ya'ni, Nûh (a.s.)dan Hak ve hakîkati idrâke âşık olan insanlar istifâde ettiler. Ezvâk ve huzûzât-ı dünyeviyyeye müstağrak olup Hak ve hakîkatten müteneffir olan efrâd-ı beşerin yırtıcı köpeklerden farkı yoktur. Binâenaleyh o hazret münkirlerin mu-

hâlefetteki inâd ve ısrârlarını görüp dedi ki: "Köpeklerin sesinden ve gürültüsünden hiçbir kervân ve kâfile-i hidâyet yollarından geri dönmezler."

یا شب مهتاب از غوغای سگ سست گردد بدر را در سیر تک

13. *Hiç, mehtâb gecede köpeklerin kavgasından bedrin seyrinde koşması gevşek olur mu?*

مه فشانند نور و سگ عو عو کند هر کسی بر خلقت خود می تند

14. *Ay nûr saçar ve köpek "hav, hav" eder. Her bir kimse kendi hilkatine te-vecçüh eder.*

Enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ ay gibidirler ve tabîat karanlıklarını nûr-ı ma'rîfet saçarak aydınlık ederler. Bedr, nûrunu saçarak seyrini ve devrini itmâm ettiği ve yeryüzündeki köpeklerin bağışmalarının onun devrine ve nûruna bir zararı olmadığı gibi, enbiyâ ve evliyâ dahi köpekler mesâbesinde olan münkirlerin i'tirâzlarına ve havlamalarına bakmayarak ma'rîfet nûrunu saçarlar; ve müstaid olanlar o nûrdan müstefid olurlar. Onlar nûr-ı ma'rîfeti ibzâl edip saçtukça münkirlerin dahi i'tirâzları ve beyinsizce vâki' olan hücumları devâm eder. قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكْتِهِ (İsrâ, 17/84) ya'ni "Ey resûlüm! De ki: Herkes kendi tabîatı ve tarîkatı üzerinde amel eder" âyet-i kerîmesi mücibince bilcümle efrâd-ı beşer bu âlemde ezelde ayn-ı sâbitenin lîsân-ı isti'dâd ile vâki' olan talebi üzerine Hakk'ın lâhik olan kazâ-yı ilâhîsi mücibince hareket eder.

هر کسی را خدمتی داده قضا در خور آن گوهرش در ابتلا

15. *Kazâ her bir kimseye imtihân vaktinde onun o gevherine lâyük bir hizmet vermiştir.*

"Kazâ", a'yân-ı sâbitenin iktizâ-yı zâtîleri olan isti'dâd ve kabiliyetleri dâiresinde Hak'tan taleb ettikleri şeyin zuhûruna Hakk'ın hükm-i küllî-i icmâlisidir. "İmtihân"dan murâd, hayât-ı dünyeviyyedir. Nitekim Hak Teâlâ Mülk sûresinde خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا (Mülk, 67/2) ya'ni "Allâh Teâlâ hanginizin ameli daha güzel olduğunu imtihân için mevdi ve hayâtı yarattı" buyurur. "Gevher"den murâd, ayn-ı sâbitedeki isti'dâd ve kabiliyettir. Ya'ni, kazâ-yı ilâhî imtihân vakti olan bu hayât-ı dünyeviyyede her bir kimseye onun isti'dâd-ı ezelisine lâyük bir hizmet vermiştir. Nitekim âyet-i kerîmede قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكْتِهِ (İsrâ, 17/84) ya'ni "Her bir kimse kendi tabîatı ve hil-

kati üzerine amel eder" buyurulur. Ve hadîs-i şerifte dahi لا خلق له ya'ni "Her bir kimseye yaratılmış olduğu şey için kolaylık verilmiştir" buyurulmuştur. Binâenaleyh mü'mine îmân ve ibâdet ve fâsiğa fisk u fücûr ve kâfire küfür kolay ve hoş gelir.

چونکہ نگذارد سک آن نعرہ سقم من مهم سیران خود را چون هلم

16. *Mâdemki köpek o maraz na'rasını bırakmaz, ben ayım, kendi seyrânımı nasıl bırakırım?*

Mâdemki köpek tabiatında olan münkir illet-i dalâletten neş'et eden na'rayı ve feryâdı bırakmaz, ben ise maârif-i ilâhiyye ve hakâyık-ı rabbâniyye göğünün ayıyım, kendî mesleğimdeki seyrânımı ve harekâtımı niçin bırakayım?

چونکہ سر کہ سر کگی افزون کند پس شکر را واجب افزونی بود

17. *Uktâhî sirke sirkeliği ziyâde eder, binâenaleyh şekere ziyâdelik vâcib olur.*

Ya'ni, sirke ile şekerden ve baldan terkîb olunan "iskencübîn" şerbetinde sirke çok olursa onun eksiliğini ta'dîl için şeker ve bal ilâvesi vâcib olur. Bu beyt-i şerifte insanın sıfât-ı nefsâniyyesi "sirke"ye ve sıfât-ı rûhâniyyesi "şeker"e ve "bal"a teşbîh buyurulmuştur. İnsân-ı nâkısda sıfât-ı nefsâniyye gâlib olduğundan insân-ı kâmilin sıfât-ı rûhâniyyesi ile onun sıfât-ı nefsâniyyesinin ta'dîline işâret buyurulur.

قهر سر کہ لطف همچون انگبین کین دو باشد رکن هر اسکنجین

18. *Kahr sirke, lutf bal gibidir. Zîrâ her iskencübîn rûknü bu iki olur.*

Sıfât-ı nefsâniyye ile zuhûr kahr-ı ilâhî olup, bu kahr sirke gibidir; ve sıfât-ı rûhâniyye ile zuhûr ise lutf-ı ilâhî olup, bu lutf bal gibidir. İskencübîn şerbeti ise mizâcî bozan safrâyı def' edip bedenin sıhhatini islâh için kullanılan bir terkîb olduğundan ne pek ekşi, ne de pek tatlı olmayıp mayhoş olmak lâzım gelir. Binâenaleyh insân-ı kâmil bal ve şeker gibi tatlı ve latîf olan ahvâl-i rûhiyyesi ile insân-ı nâkısın sirke gibi ekşi olan ahvâl-i nefsâniyyesini ta'dîl eder.

انگبین گر پای کم آرد ز خل آید آن اسکنجین اندر خلل

19. *Eğer bal ayağını sirkeden eksik getirirse, o iskencübîn hâlel içinde gelir.*

Eğer bal gibi olan insân-ı kâmilin sıfât-ı rûhâniyyeden zâhir olan nasihatleri sirke gibi olan insân-ı nâkısın nefsânî sıfatlarına karşı vâkî' olmazsa rûh

ile nefisden mürekkebe ve iskencübün mesâbesinde olan insân-ı nâkısdâ sıfât-ı nefsânîyye gâlib olduğu için onun vücûdunda ve varlığında bozukluk zuhûra gelir.

قوم بروى سرکه ها مى ريختند نوح را دريا فرو ن مى ريخت قند

20. *Kavim onun üzerine sirkeler döktüler. Deryâ Nûh'a şekeri ziyâde döktü.*

Kavim ya'ni nefsânî olan tâife Nûh (a.s.) üzerine sirke gibi olan sıfât-ı nefsânîyyelerinin taşkınlığından dolayı tecâvüz ettiler. Hak Teâlâ'nın lutuf ve kerem deryâsı da Nûh (a.s.)'ın rûh-ı sâmisinde şeker gibi olan sıfât-ı rûhânîyyenin zuhûrunu ziyâdeleştirdi. "Nûh"dan murâd, her asırda zuhûr eden insân-ı kâmillerdir. Zîrâ her nebî velîdir ve her velî dahi nübüvvet-i ta'rîfiyye ile nebîdir. Zîrâ tâbî' olduğu peygamberin şerîfatını takviye eder. Nitekim hadîs-i şerifte علماء امتی کانیا بنی اسرائیل ya'ni "Benim ümmetimin ulemâ-i hakîkiyyesi Benî-İsrâîl enbiyâsı gibidir" buyurulmuştur.

قند او را بد مدد از بحر جود پس ز سرکه اهل عالم مى فزود

21. *Şeker ona cûd bahrinden meded etti. Binâenaleyh âlemin ehli sirkeden ziyâde etti.*

"Şeker"den murâd, sıfât-ı rûhânîyyedir; ve hilim ve yumuşaklık sıfât-ı rûhânîyyedir. Ya'ni, Hakk'ın cûd ve kerem deryâsından Hz. Nûh'un ve her asırdaki insân-ı kâmillerin hilmine meded ve yardım oldu. Nitekim Uhud gazâsında müşrikler Server-i âlem Efendimiz'in vech-i saâdetlerini yaraladılar. Bu hâl içinde kemâl-i hilmlerinden nâşî لا يعلمون فأنهم لا يعلمون ya'ni "Yâ Rab! Kavmime hidâyet et! Zîrâ onlar bilmiyorlar!" buyurdular. Zîrâ bu âlem müteakabil olan sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin meclâsıdır. Diğerlerine zid olan esmâ-i ilâhiyyenin icâbı olarak bu âlem-i sûrette mühâlefetin devâmı zarûrîdir. Nitekim I. cildin 2504 numarasına musâdîf olan موسى چونکه بى رنگى اسير رنگ شد. موسى با موسى در جنگ شد ya'ni "Vaktâki renksizlik rengin esîri oldu, Mûsâ, Mûsâ ile cenkte oldu" beyt-i şerifinde bu bâbda izâhâtı geçti.

واحد كالالف كه بود آن ولي بلکه صد قرنست آن عبد العلى

22. *Bin gibi bir kim olur? O velîdir. Belki o abdû'l-Âliyy yüz karndır.*

"Karn", yüz veyâ seksen veyâ otuz sene ma'nâlarında müsta'meldir. "Âliyy", esmâ-i ilâhiyyedir. "Abdû'l-Âliyy", Âliyy ism-i şerîfinin mazhan olan ârif-i kâmilidir. Zîrâ bu kâmil kendisinde mütecellî olan bu ism-i şerîf

iktizâsınca mahlûkât üzerinde ulûvv-i mekânât ve mertebe sâhibidir; ve bu ulûvv-i mekânât ve mertebe ancak ilm ü müşâhede ile berâber "Allâh" ism-i câmiinin mazharı olan zât-ı şerîfte olur; ve bu zât bin vefîye muâdil olan bir vefîdir. Belki o abdül'-Aliyy yüz karnın ehline muâdildir. Nitekim I. cildin 2967 numarasına mûsâdîf olan *هر ستاره بر فلک خود جهان آن يك كسست او ابلهست*. جزو مهست [ya'ni "Cihân muhakkak o bir kimsedir ve o eblehtir. Her yıldız felek üzerinde onun cüz'üdür"] beytinde de bu ârif-i kâmil hakkında îzâhât geçti. Ve Hz. Fîr *Fîhi Mâ Fîh*'in 2. faslında da şöyle buyururlar:

"وَمَا جَعَلْنَا عَدُوَّهُمْ إِلَّا قَتَّةً" (Müddessir, 74/31) ya'ni "Halkın bu ta'dâdı fitnedir."

Meselâ halkın "bu birdir" ve onların "bu yüzdür" ya'ni vefîye "birdir" ve halk-ı kesîre "yüz bindir" demeleri fitne-i azîmedir. Hangi yüz, hangi elli, hangi altmış veyâ yüz binden bahsediyorsun? Sen şimdi o halk-ı kesîre altmış veyâ yüz veyâ yüz binlerce bindir, diyorsun ve vefîye de bir! Halbuki onlar hiçtir; ve bu bir, bin ve yüz binlerce bindir. *يا'ني قليل اذا عدوا كثير اذا شدوا* "Sa-yılınca azdır, fakat kuvvet ve mukâvemete gelince çoktur."

خیم که از دریا درو راهی شود پیش او جیحونها زانو زند

23. *Küp ki, ona deryâdan yol ola, onun önünde Ceyhunlar diz çöker.*

"Küp"ten murâd, kutb-ı zamân olan insân-ı kâmilin şahsıdır. "Ceyhun nehri"nden murâd, kutbun mâdûnu olan evliyâ-yı kirâmıdır. Zîrâ kutb-ı zamân hakikat-i muhammediyyeyi hâmil olup lâ-yenkatı' vücûd-i hakikî der-yâsından feyz alır ve aldığı füyûzâtı ehl-i âleme isti'dâdlarına göre tevzî' eder. Bu sebeble onun huzûrunda Ceyhun nehri mesâbesinde olan diğer vefîler diz çökerler. Nitekim bu hâl Gavs-ı A'zam Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî (k.s.) hazretlerinde zâhir olmuştur ve bu hâlî Mevlânâ Câmi' hazretleri *Nefahâtü'l-Üns*'de nakil buyururlar. Hülâsası şudur:

"Bir gün Cenâb-ı Abdülkâdir kendi odasında elli kadar meşâyih huzûrunda beyân-ı ma'rifet eder idi. Esnâ-yı kelâmda *هذه على رقة كل ولي الله* ya'ni "Benim bu iki ayaklanm her bir veliyyullâhın boynu üzerindedir" buyurdu. Orada hâzır bulunan Şeyh Âlî Hîfî kürsüye çıkıp ve şeyhin mübârek ayağını tutup boynu üstüne koydu ve şeyhin eteği altına girdi. Vesâir meşâyih dahi boyunlarını ileriye uzattılar; ve yeryüzünde boyunlarını uzatmayan hiçbir vefî kalmadı."

خاصه این دریا که دریاها همه چون شنیدند این مثال و دمدمه

24. *Husûsiyle bu deryâ ki, bütün deryâlar bu misâl ve demdemeyi iştittikleri vakit.*

شد دهانشان تلخ ازین شرم و خجل که قرین شد نام اعظم با اقل

25. *Nâm-ı a'zam ekalle karîn oldu, diye onların ağızları bu şerm ü hacelden acı oldu.*

"Demdeme", müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "sıyt ü sadâ" ma'nâsı mü-nâsibdir. "Hacel", hayâdan mütehayyir ve medhûş olmak (*Ahterî*). Ya'ni, husûsiyle küpün yol bulduğu bu deryâ, öyle bir deryâ-yı hakîkattir ki, bütün sûrî deryâlar o vücûd-i hakîkî-i nâmütenâhînin kendi nâmlarına temsîl ve teşbîh olunduğunu ve bu sadâ-yı temsîli işittikleri vakit en büyük nâm en aza ve en aşağıya teşbîh edilmek sûretiyle mukârin oldu, diye utanırlar; ve bu utanmadan ve hayâdan mütehayyir olmaktan dolayı onların ağızları acı oldu, ya'ni ağızlarının tadı kaçtı. Bu ma'nâ, "deryâlar"dan murâd, sûrî deryâlar olduğuna göredir. Ve eğer "Allâh" ism-i câmiinin mazharı olup maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye deryâları olan insân-ı kâmiller olursa, "Bu ism-i a'zamin vücûdât-ı izâfiyye sâhibi olan "insân" ism-i ekalline ve asgarına meclâ ve mukârin olmasından dolayı bu kâmiller utandılar; ve zilleti icâbeden mertebe-i insâniyyete ve abdiyyete mahsûs olan zevkleri kaçtı", ma'nâsını vermek münâsib görünür.

در قران این جهان با آن جهان این جهان از شرم می گردد جهان

26. *Bu cihânın o cihân ile kırânında, bu cihân utanmasından sıçrayıcı olur.*

İkinci mısra'daki "cehân", "cehîden" masdarından "sıçrayıcı" ma'nâsına-dır. Ya'ni, bu kesif olan sûret âleminin o latîf olan ma'nâ âlemine teşbîh sûretiyle mukârin olması hâlinde bu kesif âlem-i sûret utanmadan dolayı yerinden sıçrayıcı olur, ya'ni varlığından fânî ve zâil olur.

این عبارت تنگ و قاصر رتبتست و نه خس را با اخص چه نسبتست

27. *Bu ibâre dar ve kâsır rûtbelidir. Yoksa hassin ehass ile ne münâsebeti vardır!*

Fakat bu teşbîh ve misâl husûsunda ma'zeret vardır. Zîrâ bu âlem-i kesif-de kullanılan elfâz ve ibârelerin mertebesi dardır ve kâsırdır; ve âlem-i ma'nâ-nın ahvâlini ifâdeden âcizdir. Yoksa alçak ve esfel olan âlem-i sûretin hâssın hâssı olan âlem-i latîf ile ne münâsebeti vardır! Bu temsîlât ve teşbîhât bir dereceye kadar akla takrîb içindir.

بلبل از آواز خوش کی کم کند

زاغ در رُز نعره ز اغان زند

28. *Karga bağlarda kargaların na'rasını vurur; bülbül ne vakit latîf olan sadâsından nâkıs eder?*

"Karga"dan murâd, nefsânî ve cismânî olan kimsedir. "Bülbül"den murâd, enbiyâ ve evliyâ hazarâtıdır. Ve "bâğ"dan murâd, âlem-i sûrettir. Ya'ni, nef-sânî ve cismânî olan kimseler bu âlem-i sûrette havâss-i zâhirelerinin verdiği ma'lûmât ile çirkin çirkin bağırır ve halka bu eğri ilimlerini ta'lim etmeye çalışır. Hakîkat âleminin bülbülleri olan evliyânın ilim ve ma'rifetleri ise müstaidlerin rûhlarını şevke getirir. Binâenaleyh onlar bu nefsânî ve cismânî kimselerin çirkin sesleri karşısında hiçbir vakit latîf sadâlarını tenkîs etmezler.

اندر این بازار بفعل ما یشاء

پس خریدارست هر يك را جدا

29. *Binâenaleyh bu "Yef'alû mâ yeşâ" pazarında her birinin ayrı müşterisi vardır.*

Ya'ni, "Yef'alû mâ yeşâ", "Hak Teâlâ dilediğini yapar" (Âl-i İmrân, 3/40) âyet-i kerîmesinin hükmü cârî olduğu mahalde ya'ni bu âlem-i şehâdetde îmânın ve küfrün ve tasdîk ve inkârın ve tâat ve fîskun ayrı ayrı müşterîleri ve ehli vardır. Zîrâ bu âlem-i şehâdet esmâ-i ilâhiyye âsârının mahall-i zuhûrudur. Ve esmâ-i ilâhiyye Hâdî ve Mudill ve Nâfî' ve Dârr ve Bâsî ve Kabız ve Mu'tî ve Mânî' ilh... gibi mütekâbildir ve mütezâddır. Bu esmâ zât-ı Hak'dan zuhûru isterler ve Hak dahi onlara rahmeten zuhûrlarını murâd eder. Binâenaleyh Hakk'ın kazâsı ve hükmü bu âlem-i keserâtta esmânın küllisine müsteniddir. İmdi Hâdî isminin mazharı olan efrâd-ı beşer enbiyânın ve evliyânın beyân ettikleri maârif ve hakâyıkın müşterisidir; ve Mudill isminin mazharı olan efrâd-ı beşer dahi bunların münkiri ve küfür ve fîskun müşterisidir.

بوی گل قوت دماغ سرخوشت

نقل خارستان غذای آشتست

30. *Dikenliğin mezesi ateşin gıdâsıdır. Gül kokusu sarhoşun dimâğının gıdâsıdır.*

"Nukl", içki esnâsında yenilen meze demektir. "Dikenler"den murâd, Mudill ve Dârr ve Mânî' gibi esmâ-i celâliyyenin mazharı olan kimselerdir ki, onların mezesi ve zevk aldığı ma'nâlar inkâr ve ızrâr-ı nâsıdır ki, bu ma'nâlar celâl-i ilâhiyyeden münbais olup yine celâl-i Hakk'ın mazharı olan ateşe mülhak-tırlar ve ateşin gıdâsıdırlar. Gül kokusu mesâbesinde olan maârif ve hakâyık-ı

enbiyâ ve evliyâ ise "Hâdî" ve "Nâfî" ve "Mu'tî" gibi esmâ-i cemâliyyenin mazharı olup aşk-ı ilâhîden sarhoş olan kimselerin dimağlarının gıdâsıdır.

گر پلیدی پیش ما رسوا بود خوک و سگ را شکر و حلوا بود

31. Eğer pislik bizim indimizde zelil olur ise domuza ve köpeğe şeker ve helva olur.

Ya'ni, hâssıyyet-i esmâ yekdiğerine zıd ve mütekâbil olduğundan bu zıd isimlerin mezâhiri dahi yekdiğerine zıd olurlar. Meselâ küfür ve inkâr kâfirin indinde makbûl ve mü'minin indinde merdûddur; ve kezâ îmân mü'minin indinde makbûl ve kâfirin ve münkirin indinde mezmûmdur. Bunun gibi pislik ve lâşe insanların indinde hakîr ve merdûd olduğu hâlde domuzun ve köpeğin indinde makbûl bir gıdâdır ve şeker ve helva gibidir.

گر پلیدان این پلیدیها کنند آنها بر پاک کردن می تندند

32. Eğer pisler bu pislikleri yaparlarsa sular pâk etmeye teveccüh ederler.

Ya'ni, sıfât-ı nefsânîyye ile mülevves ve pis olanlar küfür ve zulüm pisliklerini yaparlarsa berrak su mesâbesinde ve rûhânî olan enbiyâ ve evliyâ dahi onları temizlemeye teveccüh ederler. "Tenîden", burada teveccüh etmek ma'nâsınadır.

گر چه ماران زهر افشان می کنند ور چه تلخان ما پریشان می کنند

33. Gerçi yılanlar zehir saçıcılık ederler ve gerçi acılar bizi perîşân ederler.

Gerçi yılan gibi olan nefsânî ve cismânî kimseler bizim inkârımız ile meşgûl olarak zehir gibi olan kötü ahlâklarını ve inkâra dâir olan kötü sözlerini etrâfa saçarlar ve gerçi onların saçtıkları bu zehirler bizim bânımızı müteessir ve perîşân eder.

نحلها بر کوه و کندو و شجر می نهند از شهد انبان شکر

34. Arılar dağ ve kovan ve ağaç üzerinde baldan şeker dağarcığı koyarlar.

"Nahl", bal arısı; "kündü", kovan; "enbân", dağarcık ma'nâlarıdır. Ya'ni, yılanlar mazhariyetleri icâbı olarak zehir saçarlarsa, bal arıları mesâbesinde olan insân-ı kâmiller dahi bal gibi olan hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeden şeker dağarcığı mesâbesindeki kitâbları tasnîf ederler. Ve elfâz ve ibâreler ile bu ilim ve ma'rifet ballarını kalblere ve dimâğlara îsâl ederler.

زود تریاقاتشان بر می کنند

زهرها هر چند زهری می کنند

35. Zehirler her ne kadar zehirlik ederlerse de, tiryâklar onları çabuk koparırlar.

"Zehirler"den murâd, münkirlerin efkâr-ı bâtlesi ve i'tikâdât-ı fâsidesidir. "Tiryâklar"dan murâd, evliyâullâhın tasarrufudur. Ya'ni, efkâr-ı bâtle ashâbı her ne kadar sözleriyle ve kitâblarıyla ezhân-ı beşeri zehirlerler ise de insân-ı kâmiller tasarrufları tiryâklarıyla o zehirleri çabuk def' ederler.

Menkıbe: *Nefâhâtü'l-Üns*'de menkuldür ki: "Ulemâdan birisi nakletmiş tir ki: "Şeyh Abdülkâdır'ın huzûruna vardım. Henüz delikanlı idim ve yanımda ulûm-i felâsifeden bir kitâb var idi. Şeyh benim kitâbıma bakmadan ve adını sormadan: "Yâ filân! Senin bu kitâbın ne fenâ arkadaştır! Gît, bu kitâbın yazılarını sil!" dedi. Ben şeyhin korkusundan kasdettim ki, şeyhin huzûrundan çıkayım ve o kitâbı eve bırakayım ve bir daha yanımda berâber getirmeyeyim. Benim nefsim o kitâbı silmekte müşâmaha etti. Zîrâ o kitâbdan ba'zı şeyler öğrenmiş idim ve ben ona muhabbet etmiş idim. Vaktâki bu niyet ile kalkmak istedim, şeyh bana baktı, bende bağlanmış gibi, kalkmağa tâkat kalmadı. Sonra dedi ki: "Kitâbı bana ver!" Vaktâki kitâbımı açtım, bütün sayfalarını yazıdan hâlî gördüm. Şeyhin eline verdim. Onun yapraklarını çevirdi ve "Bu gibi kitâb fezâil-i Kur'ân'dır" dedi. Gördüm ki kitab güzel yazı ile yazılmış *Fezâil-i Kur'ân*'dır. Ondan sonra dedi ki: "Kalbinde olmayan şeyi dilin ile söylememeye tövbe ettin mi?" "Tövbe ettim" dedim. Ondan sonra: "Ayağa kalk!" dedi. Kalktım. O kitâbdan ezberlediğim şeylerin hepsi hâtuından silindi. Aslâ, şimdîye kadar da hâtuına gelmedi."

این جهان جنگست کل چون بگری ذره با ذره چو دین با کافری

36. Vaktâki bakasın bu cihân hep zerre zerre ile cenktir. Dîn kâfirlik ile olduğu gibi.

Ya'ni, bu cihâna dikkatle baktığın vakit hey'et-i mecmûasını teşkîl eden zerrelerin birbirleriyle cenkte ve kavgada olduğunu görürsün. Bunların cenkleri ve kavgaları dînin kâfirlik ile cenk etmesine benzer. Nitekim bu hâl vücûd-i insânın tedkîkinde fennen dahi sâbit olmuştur. Vücûd-i insânide yekdiğerine muhâlif olan mikroplar arasında bir cenk-i dâimî vâki' olmaktadır.

وان دیگر سوی یمن اندر طلب

آن یکی ذره همی برد بچب

37. O bir zerre sol tarafa ve o diğer zerre talebde sağ tarafa uçar.

"Sağ" ve "sol" ta'bîri zerrelerin muhâlefetlerini beyân içindir. Nitekim son nazariyyât-ı fenniyyeye göre "atom" ta'bîr olunan zerrelerin müsbet ve menfi elektronlardan tereküb ettiği mevzû'-ı bahs olmaktadır; ve müsbet menfinin zıddı ve muhâlifidir. Velhâsıl her bir zerre asl-ı hakîkiden kendi varlığına âid feyzi almak husûsunda birbirine muhâlif talebde bulunur ve biri sola ve diğeri sağa hareket eder. Ve bu hâl hâssıyyet-i esmânın yekdiğerine zıd ve mütekâbil olmasındandır.

جنگ فعلیشان بین اندر رکون

ذره بالا و آن دیگر نگون

38. Bir zerre yukarı ve o diğer zerre baş aşağıdır. Meyilde onların fiilî cenklerini gör!

Bir zerre yukarıya müteveccih olursa, diğer zerre de baş aşağıya gider ve teveccüh ve meyil husûsunda her ikisi fiilen birbirine muhâlefet eder. Zîrâ bu âlem-i sûret âlem-i ef'âldir. Kuvvede olan muhâlefetler fiilen zuhûr eder; ve muhâlefet-i fiiliyye ise his gözüyle görülür. Onun için beyt-i şerifte "gör" buyurulmuştur.

زین تخالف آن تخالف را بدان

جنگ فعلی هست از جنگ نهان

39. Fiilî olan cenk gizli olan cenktendir. Bu tehâlûfden o tehâlûfû bil!

Fiilî olan cenk ve muhâlefet gizli ve kuvvede olan cenkten ve muhâlefet-tendir. Binâenaleyh bu fiilî olan muhâlefetten o gizli ve kuvvede olan cengi ve muhâlefeti bil! Ve o gizli olan muhâlefet dahi muhâlefet-i esmâdır ki, his gözüyle görülemez. Bunun için beyt-i şerifte "bil!" buyurulmuştur. Zîrâ zâhirden bâtına akıl vâsıtasıyla intikâl olunur.

جنگ او بیرون شد از وصف و حساب

ذره کان محو شد در آفتاب

40. Bir zerre ki o güneşte mahvoldu, onun cengi vasıf ve hesâbdan dışarı oldu.

[40]

"Güneş"ten murâd, vücûd-i hakîkî-i Hak'tır. Ya'nî, bir zerre ki onun vücûd-i izâfisi vücûd-i hakîkîde mahv ve fânî oldu, onun cengi ve muhâlefeti bu âlem-i sûrette tavsîfe ve hesâba gelmez. Zîrâ o zerre renk ve sûret âlemin-den renksizlik ve sûretsizlik âlemine rücû' etmiştir. Nitekim I. cildin 2505 ve 2506 numaralarına musâdîf olan:

چونکہ بیرنگی امیر رنگ شد موسیٰ با موسیٰ در جنگ شد

چون به بیرنگی رمی کان داشتی موسی با فرعون دارند آشتی

[Ya'ni "Vaktâki renk-sizlik rengin esîri oldu, Mûsâ, Mûsâ ile cenkte oldu. Vaktâki bî-renkliğe erişesin ki, onu tuttun idi, Mûsâ ve Fir'avnı sulh tutarlar"] beytlerinde bu ma'nâya dâir izâhât geçti.

چون ز ذره محو شد نفس و نفس' جنگش اکنون جنگ خورشیدست و بس

41. *Uaktâki zerreden nefis ve nefes mahvoldu, şimdi onun cengi ancak güneşin cengidir.*

"Zerre"den murâd, taayyün-i beşerî, "nefs"ten murâd, zerrenin zâtı ve "nefes"den murâd, zerrenin sıfâtı, "güneş"den murâd, vücûd-i hakîkîdir. Ya'ni, zerre mesâbesinde olan beşerin zâtı ve sıfâtı vücûd-i hakîkinin zâtında ve sıfâtında mahvolduğu ve fenâ-illâh mertebesine geldiği vakit, eğer bu hâl içinde ondan muhîtine karşı bir muhâlefet zuhûr ederse onun muhâlefeti vücûd-i hakîkinin muhâlefeti olur; ve bu mertebeye "kurb-i ferâiz" derler. (Enfâl, 8/17) ya'ni "Ey resûlüm! Attuğın vakit sen atmâdın velâkin Allâh Teâlâ attı" ve (Fe-tih, 48/10) ya'ni "Sana biât edenler ancak Allâh'a biât ederler" âyet-i kerîmelerinde bu makâma îşâret buyrulur.

رفت از وی جنبش طبع و سکون از چه از اِنَّا إِلَیْهِ رَاجِعُونَ

42. *Ondan hareket ve tab' ve sükûn gitti. Neden? "İnnâ ileyhi râciûn!" dan.*

Ya'ni, o zerreden kendiliği ile vâki' olan hareket ve tabiât ve sükûnet zâil olup, artık onun ef'âlî ve sıfâtı ve harekâtı Hak ile vâki' oldu. Bu neden böyle oldu? اِنَّا إِلَیْهِ رَاجِعُونَ (Bakara, 2/156) ya'ni "Biz muhakkak Hak'a dö-nücüleriz!" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulan ma'nânın o zerreden filen zuhûrundan dolayı böyle oldu.

ما بیحر تو ز خود راجع شدیم و ز رَضَاعِ اصْلِ مسترضع شدیم

43. *Biz senin bahrine kendimizden râci' olduk; ve aslın radâ'ından müsterzi' olduk.*

Bu kurb-i ferâiz makamında bulunan kâmillerin zerre mesâbesinde olan taayyünleri derler ki: "İlâhî! Biz senin varlığının deryâsına bu vücûd-i izâfî

âleminde bize ihsân etmiş olduğun kendiliğimizin ve bizliğimizin rücû' etmek sûretiyle vâsıl olduk; ve asıl olan senin vücûd-i hakîkînden süt emmek için süt emmeyi isteyici olduk. Ya'ni fer' olan vücûd-i izâfî âleminde yemek ve içmek ve kuvvet almak istemedik. Ancak havl ve kuvveti senden almak istedik ve fer' olan vücûd-i izâfî âlemini aradan tayy ettik.

در فروع راه ای مانده ز غول لاف کم زن از اصول ای بی اصول

44. *Ey gûldan yolun fûrû'unda kalmış olan! Ey usûlsüz! 'Usûlden az lâf söyle!*

Ey gûlyabânî mesâbesinde olan nefis ve şeytanın iğvâsından dolayı Hak yolunun fer'leri olan vücûd-i izâfî âleminin hayâlâtında kalmış olan insân-ı nâkıs! Ey asl-ı hakîkîden süt emmemiş olan usûlsüz! Usûl-i sülûkten az lâf söyle! Bu beyt-i şerîf kurb-i ferâiz mertebesinde bulunan kâmilîlerin sâlikleri teşvîken yazdıkları kitaplarda ahvâl-i sülûke dâir olan sözleri ezberleyip hakikatlerini anlamadıkları hâlde şuna buna ma'rifet satanlara ve müşşidlik da'vâsında bulunanlara hitâbdır. Nitekim I. cildin 324 numarasına müsâdîf olan: *ya'ni* "Bir sâf adama o fûsûndan okumak için, alçak adam, dervîşlerin sözlerini çalar!" buyurulmuş idi.

جنگ ما و صلح ما در نور عین نیست از ما هست بین اصبعین

45. *Bizim cengimiz ve sulhümüz nûr-ı aynda bizden değildir, iki parmak arasındadır.*

"Ayn", burada "zât" ma'nâsındadır. İkinci mısra'da *ان قلوب بنی آدم بین المصبعین* "Benî-Âdem'in kalpleri Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır, onları istediği gibi döndürür" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'ni, bizim sulhümüz ve cengimiz ve muvâfakatımız ve muhâlefetimiz Zât-ı Hakk'ın nûr-ı vücûdu içinde vâkî'dir. Bizim vücûdât-ı mevhumemizden değildir. Rahmân'ın parmakları mesâbesinde olan isimlerinden ve sıfatlarından cemâlî ve celâlî olan iki parmaklarından ya'ni sıfatlarından ve celâlî esmâ-i cemâlîyye ve celâlîyyesi âsârıyla bizim kalblerimizi dilediği gibi döndürür.

جنگ فعلی جنگ طبعی جنگ قول در میان جزوها حریست هول

46. *Fîlî cenk, tab'î cenk, kavî cenk, cüzler arasında korkunç bir harbdır.*

Bu âlem-i sûrette cüzler ya'ni eşyâ arasındaki fîlî ve tab'î ve kavî olan cenkler ve muhâlefetler korkunç ve ardı arası kesilmez bir harbdır. Cenk ve

ihtilâfât cemâdât ve nebâtât arasında tab'an ve hayvânât arasında tab'an ve fiilen ve insanlar arasında tab'an ve fiilen ve kavlen vâkî' olur.

این جهان زین جنگ قائم می‌بود در عناصر درنگر تا حل شود

47. *Bu cihân bu cenkten kâim oluyor. Hallolmak için anâsıra bak!*

Bînâenaleyh bu sûret âleminin kıyâmı ve devâmı cenk ve ihtilâftan neş'et ediyor. Bu müşkil görünen mes'elenin hallini istersen anâsırın ahvâlîne bak! Meselâ hep ateş olsa ve onun tab'an muhâlifî olan su olmasa hiçbir sûret mevcûd olmaz. Ve kezâ hep su olsa ve hiç ateş ve harâret olmasa âlem inci-mâd eder ve hiçbir ma'mûriyet vücûda gelmez; ve toprak ve hava olmasa yine ma'mûriyet hâsıl olmaz. Bunlar anâsır-ı mürekkebedir. Kimyâda isimleri zikrolunan anâsır-ı basîtanın imtizâcât ve ihtilâfâtı da böyledir; ve müsbet ve menfî olan elektriklerin ihtilâfâtı da meydandadır.

چار عنصر چار استون قویست که بدیشان سقف دنیا مستویست

48. *Dört unsur dört kavî direktir ki, onların üzerinde dünyânın tavanı müstevîdir.*

Bu sûret âlemi olan dünyânın tavanı ateş, su, toprak ve havadan ibâret olan dört anâsır-ı mürekkebdan tesviye olunmuştur; ve bu dört anâsır-ı mürekkeb dünyâ tavanının dört kuvvetli direğidir. Nitekim istilâhda buna "erkân-ı erbaa" dahi derler. Ve bu dört anâsır, anâsır-ı basîtanın yekdiğerine imtizâcât ve ihtilâfâtından husûle gelmiştir. Nitekim ateş ve su hikmet-i tabîiyye nokta-i nazarından birbirinin zıddıdır, fakat kimyâ nokta-i nazarından aynı anâsırın muhassalâlarıdır. Zîrâ bugünkü günde küremizin etrâfında dalgalanan bahr-i muhît müvellidü'l-mâ' ve müvellidü'l-humûza ve sodyumdan mürekkebdır.

هر ستونی اشکننده آن دگر استن آب اشکننده آن شر

49. *Her bir direk o diğeri kırıcıdır. Su direği o şerer direğini kırıcıdır.*

"Şerer", kıvılcım ma'nâsına olan "şerere" ve "şerâre"nin cem'idir, burada ateşten kinâyedir. Ya'ni, tabîatleri birbirinin zıddı olan bu dört direk birbirini kırıcı ve yıkıcıdır. Meselâ su direği ateş direğini kırıcı ve söndürücüdür. Çünkü suyun tabîatî soğuk ve yaştır; ve ateşin tabîatî onun zıddı olan sıcak ve kurudur; ve kezâ havanın tabîatî sıcak ve yaştır. Çünkü müvellidü'l-mâ' ile

müvellidü'l-humûzayı hâvîdir; ve toprağın tabiati soğuk ve kurudur; ve su, hava ve toprak ecsâm-i basitanın mâyi' ve gaz ve sulb hallerinde terkibinden ibârettir. Harâret bunlarda mündericidir. Binâenaleyh bunların her birinde birbirine muvâfık olan tabiatlar olduğu gibi birbirine zıd olan tabiatlar de mevcûddur. Zıd olan tabiatlar sebebiyle aralarında dâimâ cenk ve ihtilâf vardır. Ve vücûd-i insânî dahi bu dört rükünden yaratılmıştır.

پس بنای خلق بر اضداد بود لاجرم ما جنگیم از ضرر و سود

50. *Binâenaleyh halkın binâsı ezdâd üzerine oldu. Şübhesiz biz zarar ve fâide için cenkçiyiz.*

Cismânî olan hilkatin binâsı böyle tabiatları birbirine zıd olan mâddeler üzerine kurulmuştur. Bunun için biz insanlar şübhesiz zarar ve fâide ya'nî celb-i menfaat ve def'-i mazarrat için cenk ve muhâlefet içindeyiz.

هست احوالم خلاف آن دگر هر یکی با هم مخالف در اثر

51. *Benim ahvâlim o gayrın hilâfıdır; her birisi eserde birbirine muhâliftir.*

Meselâ benim hallerime bakılırsa bir hâlim diğer hâlimin gayrı olduğu görülür ve her bir hâlimin eseri başka başka olup birbirine muhâliftir. Meselâ gülmem ağlamamın ve hareketim sükûnetimin ve sevincim kederimin ve açlığım tokluğumun ilh... zıddıdır.

چون که هر دم راه خود را می‌زنم با دگر کس گارسازی چون کنم

52. *Mâdemki ben her dem kendi yolumu vuruyorum, başka kimse ile nasıl uygunluk ederim?*

Mâdemki ben kendi vücûdumda renksizlik ve vahdet yolunu bu renkleirim ve ihtilâflarım sebebiyle vuruyorum, başka kimseler ile nasıl uygunluk ve itihâd ederim ve cenk ve ihtilâf etmem? Zîrâ o başkalarının ahvâli de benim ahvâlim gibidir.

موج لشکرهاى احوالم بین هر یکی با دیگری در جنگ و کین

53. *Ahvâlim leşkerlerinin dalgasını gör! Her biri diğeri ile cenkte ve kînedir.*

Benim hâllerim ordularının dalgasını gör ki, bir hâlim diğer hâlime uymaz ve her bir hâlim diğer hâlim ile cenkte ve kîn ve zaddiyet içindedir.

می نگر در خود چنین جنگ گران پس مدار امید صلح دیگران

54. *Kendinde böyle ağır cenklere bak! Binâenaleyh başkalarının sulh ümîdini tutma!*

Ey sâlik! Kendi vücûdundaki böyle ağır ve devâmlı cenklere bak! Başkalarının hallerini de kendi hallerine kıyâs et de onların senin ile sulh ve muvâfakat içinde bulunmalarından ümîdini kes! Zîra onlar da senin gibi muhtelif haller içindedir. Bu beytin ikinci mısra'ı Hind nüshalarında پس چه مشغولی بجنگ süretindedir. Ya'ni "Kendi cengin içinde iken niçin başkalarının cengi ile meşgûlsün?" demek olur.

یا مگر زین جنگ حقت واخرد در جهان صلح یک رنگت برد

55. *Yâhud, meğerki, Hak seni bu cengkten kurtara! Seni bir renk olan sulh cihânına götüre!*

Yâhud, meğerki, Hak Teâlâ seni bir cezbe-i inâyeti ile bu âlem-i kesâfet ve cismâniyyetin unsuru olan cenklerden kurtarsın ve seni besâitten ve bir renkten ibâret ve sulh âlemi olan ervâh ve vahdet âlemine götürsün.

Menkûbe: "Bir fakîr Abdûlgafûr-ı Lâfî hazretlerini vefâtından birkaç gün sonra bir gece vâkuasında görmüş ve sormuş ki: "Acabâ, âlem-i âhirette aşk ve âşıklık ve mezâhir-i cemîleye taalluk-ı hâtır olur mu?" Cevâben buyurmuşlar ki: "Ne söylersin! Asıl âşıklık bu âlemde müyesserdir. Zîrâ âlem-i ec-sâmın güzelliği eczâ-i muhtelif terkîbinden hâsıl olmuştur. O eczâ birbirine zıddiyeti sebebiyle çabuk bozulur ve değişir ve taalluk-ı hâtır kalmaz. Fakat bu âlemin güzelliği ki, besâitin cem'inden hâsıldır, eczâ beyrinde zıddiyet ve muhâlefet yoktur. Fânî ve zâil olmaz ve aslâ bozulmaz ve değişmez. Onun için aşk ve âşıklık burada dâimâ bir karâr üzerinedir. Şu kadar var ki, rûhun bedene olan alâkası sebebiyle ibtidâ-yı inkutâ'ında birkaç gün cevher-i rûha biraz karışıklık ârız olur. Lâkin dünyânın alâkasını bertaraf edip sâf ve pâk olunca yine âşıklık zevkine vâsıl olur." (Reşahât'tan alınmıştır.)

Bu beyt-i şerifte cismâniyetten sâf ve pâk olan evliyâullâhın bu hayât-ı dünyeviyyede iken dahi, bu renksizlik ve ittihâd âlemine dâhil olduklarına işâret buyurulur ki, bu hâle "cennet-i âcil" ta'bir ederler.

آن جهان جز باقی و آباد نیست زانکه آن ترکیب از اضداد نیست

56. *O cihân-ı bâkî ve âbâddan gayrısı değildir. Zîrâ ki o terkîb ezdâddan değildir.*

"Âbâd", Arabî'de "ebed" in cem'idir; Fârisî'de "ma'mûr olan mahal" ma'nâsındır. Burada her ikisi de münâsibdir. Ya'ni, o renksizlik ve ittihâd âlemi bâkîdir ve ebedlerin âlemidir; yâhud ma'mûr olan bir mahaldır. Zîrâ o âlem, cismâniyet âlemi gibi anâsır-ı muhtelifeden ve birbirine zıd olan cüzlerden mürekkeb değildir.

این تفرانی از ضد آید ضد را چون نباشد ضد نباشد جز بقا

57. *Bu tefânî zıddı zıddan gelir. Vaktâki zıd olmaz, bekâdan gayrı olmaz.*

"Tefânî", birbiriyle fânî olmak demektir. Ya'ni, cismâniyet âlemindeki bu tefânî birbirine tab'an zıd ve muhâlif olan şeylerden gelir. Meselâ su ateşin zıddıdır ve ateş dahi suyun zıddıdır. Su ateşin vücûdunu söndürmek sûretiyle izâle ettiği gibi, ateş dahi tebahhur ettirmek sûretiyle suyun vücûdunu ortadan kaldırır. Renksizlik ve rûhâniyet âlemi ise ezdâddan mürekkeb olmadığı için böyle değildir. Orada zıd olmadığı için fenâ da yoktur. Ancak bekâ vardır.

نی ضد کرد از بهشت آن بی نظیر که نباشد شمس و ضدش زمهریر

58. *O Bî-nazîr, güneş ve onun zıddı olan zemherîr olmaz diye cennetten zıddı nefyetti.*

Ya'ni, zıd olmayan yerde bekâ olur, sözümüzün delîlini istersen O bî-nazîr olan Hak Teâlâ sûre-i İnsân'da *لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا* (İnsân, 76/13) ya'ni "Onlar cennette güneş ve zemherîr görmezler" kelâmı ile mahall-i bekâ olan cennette zıd olmadığını beyân buyurdu. Zîrâ güneş menba-ı harârettir ve "zemherîr", şiddetli soğuk demek olup birbirinin zıddıdır. Burada şöyle bir suâl vârid olur: "Dünyâ ve âhiret esmâ-i ilâhiyyenin mezâhiridir ve hâssiyet-i esmâ yekdiğerinin zıddı ve mukâbilidir. Cennette ezdâd olmayınca esmâ-i ilâhiyyenin ba'zılan muattal mı olur? Halbuki ta'tîl-i esmâ câiz değildir." Cevâb budur ki: "Âlem-i âhirette cennet mezâhir-i cemâliyyenin ve cehenem ise onun zıddı olan mezâhir-i celâliyyenin mahallidir. Binâenaleyh esmâ-i mütekâbile ve mütezâddenin mahall-i tecellîleri başka başkadır. Onun için cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri âlem-i dünyâ ecma' ve âlem-i âhiret evsa'dir" buyururlar. Zîrâ dünyâda bir şahıs üzerinde lezzet ve elem ictimâ' eder. Âhirette ise elem ve lezzet ehli başka başkadır."

هست بی رنگی اصول رنگها صلحا باشد اصول جنگها

59. *Renksizlik renklerin aslıdır. Cenkların usulü sulhler olur.*

Bu beytin ma'nâ-yı zâhîrîsi: Hikmet-i tabîiyye nokta-i nazarından ma'lûmdur ki, güneşin ziyâsı beyaz ve renksiz görünür. Halbuki bu ziyâ eşyâda gördüğümüz menekşe, çivîdî, mâlî, yeşil, sarı ve turuncu ve kırmızıdan ibâret olan yedi rengin ve bunların fûrûâtının aslıdır. Zîrâ eşyânın kendilerine mahsûs bir rengi yoktur. Ancak hâiz oldukları hâssa sebebiyle bu renksiz olan ziyâda mündemiç ve mestûr olan rengi emer. Meselâ bir çiçeğin mâvî görünmesi kendisini teşkîl eden mâddelerin bu yedi ziyâdan altısını göstermeyerek yalnız mâvisini göstermesindendir. Binâenaleyh âlem-i tabîatta renksizlik renklerin aslı olur.

Cenkler ve kavgalar dahi kezâlik sulhlerden çıkar. Zîrâ gerek eşhâs-ı mâddiyyenin ve gerek eşhâs-ı ma'neviyye olan hükûmetlerin ekser-i ahvâlî sulh üzerinedir. Vaktâki aralarında celb-i menfaat ve def-i mazarrat lüzûmu zâhir olur, bu sulh hâlimden cenk ve kavgâ hâli zuhûr eder. Binâenaleyh sulhler aslî ve cenkler fer'î ve ârizî birer hâl olur.

Beytin ma'nâ-yı bâtınîsi: "Renksizlik"den murâd, bilcümle sîfât ve esmâyı câmi' bulunan vücûd-i hakîkî-i Hak'tır. "Renkler"den murâd, mezâhîr-i esmâ-iyye olan vücûd-i izâfî âlemindeki taayyünâtı ki, bunların aslı o vücûd-i hakîkîdir. Nitekim yukanda 40 numaraya müsâdif olan beyt-i şerifte bu husûstaki izâhât geçti.

آن جهانست اصل این پر غم و ناز واصل باشد اصل هر هجر و فراق

60. [60] Bu pür-gam olan hânenin aslı o cihândır. Her hicr ve firâkın aslı vasl olur.

"Visâk", ev ma'nâsındır. "O cihân"dan murâd, mertebe-i vahdettir; ve "gam dolu olan hâne"den murâd, bu âlem-i şehâdetdir. Ya'ni, mertebe-i vahdet, esmâ ve sîfât-ı ilâhiyyenin müttahid ve müctemi' olduğu bir mertebe olup bi-renk idi. Vaktâki mertebe-i vahdet mertebe-i vâhidîyyet ya'ni suver-i ilmiyye mertebesine tenezzül etti, esmâ ve sîfâtın sûretleri yekdiğerinden temeyyüz etti. Fakat hiçbirisi vücûd-i hâricî ile mevcûd değil idiler. Sonra bu suver-i ilmiyyenin mezâhiri bu gam dolu olan dünyâ evinde zâhir oldu. Binâenaleyh mertebe-i vahdet bu dünyâ evinin aslı oldu; ve mertebe-i vahdette ve mertebe-i vâhidîyyet olan suver-i ilmiyye mertebesinde vücûd-i hakîkîden aynlık ve ikilik yok idi. Binâenaleyh dünyâ evinde zâhir olan her hicr ve firâkın aslı vasl ve ittihâd idi.

این مخالف از چه ایم ای خواجه ما و از چه زاید وحدت این اعداد را

61. Ey efendi! Biz neden bunun muhâlifiyiz? Ve vahdet bu âedleri neden doğurur?

Biz neden vahdetin muhâlifiyiz? Ve vahdet neden dolayı bu adedleri doğurur? Bu muhâlefetin delîli ve sebebi âfideki beyttedir. Ba'zı nüshalarda birinci mısra' کجا این تخالف از چه آید وز کجا sûretindedir. Ya'ni "Bu tehâlûf neden ve nereden gelir?" demek olur.

زانکه ما فرعی و چار اضداد اصل خوی خود در فرع کرد ایجاد اصل

62. *Zîrâ ki biz fer'iz ve dört ezdâd asıldır. Asıl fer'de kendi huyunu icâd etti.*

Ya'ni, vahdet mertebesi tenezzül ettiği vâhidiyet mertebesinde temeyyüz eden esmâ suver-i ilmiyyesinin ahkâm ve âsârını izhâr için bu vücûd-i izâfî âleminde dört asıl peydâ etti; onlar da ateş, hava ve su ve topraktır. Bu dört aslın her birinin huyu ve tabiatı diğerine muhâlifdir. Bizim cisimlerimiz dahi bu dört asılların fer'idir ve onlardan mürekkebdır. Binâenaleyh asıl olan bu dört anâsır-ı mürekkebe kendilerinin fer'i olan bizim cisimlerimizde kendi huyları olan muhâlefeti icâd etti.

گوهر جان چون و رای فصلهاست خوی او این نیست خوی کبریاست

63. *Cân gevheri mâdemki fasılların arkasındadır, onun huyu bu değildir, Kibriyâ'nın huyudur.*

Cevher-i nûrânî olan cân ise bu âlem-i şehâdetde anâsır-ı mürekkebe arasındaki fasılların ve ayrılıkların arkasında ve hâricindedir. Onun huyunda ve tabiatında bu anâsır-ı muhtelifenin tabiatı ve huyu yoktur. Onun huyu Kibriyâ'nın ya'ni Hak Teâlâ hazretlerinin huyudur. Bunun için hadîs-i şerîfte تخلقوا باخلاق ya'ni "Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklarınız" buyurulmuştur ki, "Sıfât-ı nefsanîyyeden pâk olup, sıfât-ı rûhiyye ile muttasıf olunuz!" demektir. Zîrâ rûh halîfe-i Hak'tır. Binâenaleyh ahlâk-ı ilâhiyye ile muttasıftır.

جنگها بین کآن اصول صلحهاست چون نبی که جنگ او بهر خداست

64. *Cenkleri gör ki, o sulhlerin asıllarıdır, Peygamber gibi ki, onun cengi Hudâ içindir.*

Meselâ insanın cismîni terkîb eden tabiatları birbirine muhâlif dört anâsır arasındaki mücâdeleden cisme ölüm ârız olur ve anâsır-ı muhtelife inhilâl eder; ve bu anâsırın terkîb eden anâsır-ı basîta dahi bu terkîb kaydından kurtulup kendi asıllarıyla ittihâd eder. Cenk bertaraf ve sulh hâsıl olur. Ve kezâ

Peygamber'in cengi ve nizâ'ı gibi ki, onun bu cengi ve muhâlefeti vahdâniyet-i Hakk'ı ta'lim ve şirkten nehy için vâki' oldu. Nitekim âyet-i kerîmede بِأَنبِيَآ النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ (Tevbe, 9/73) ya'ni "Ey peygamberim! Kâfirler ile ve münâfıklar ile cihâd ve harb et! Ve onlara gâlîz ve haşîn muâmele yap!" buyurulmuştur. Zîrâ kulûb-i beşerde vahdet-i i'tikâd hâsıl olduğu vakit aralarında nizâ' ve muhâlefet kalkar ve sulh-ı umûmî hâsıl olur. Binâenaleyh bu cengin aslı da sulh olmuş olur.

غالبست و چیره در هر دو جهان شرح این غالب ننگجد در دهان

65. Her iki cihânda gâlib ve muzafferdir. Bu gâlibin şerhi ağıza sığmaz.

"Çire", zafer bulmak ve müstevlî olmak ve şücâ' ve dilâver ma'nâlarına dır (Burhân). Ya'ni, Peygamber asıl olan sulha vusûl için cenk ve nizâ' ettiğinden her iki cihânda ya'ni dünyâda ve âhirette küffâra ve münâfıklara gâlib ve muzafferdir. Bu gâlib olan peygamberin hakikatini şerh ve beyân etmek ağıza ya'ni elfâz ve ibâreye sığmaz. Zîrâ hakikat-i muhammediyye nâ-mütenâhî olan âlemi muhîttir. Elfâz ve ibâre ise mahdûddur; ve mahdûd olan şey nâ-mahdûd olanı ihâta edemez.

آب جیحون را اگر نتوان کشید هم ز قدر تشنگی نتوان برید

66. Eğer Ceyhun'un suyunu çekmek mümkün değil ise, susamışlık kadardan kesilmek dahi mümkün değildir.

Şu kadar var ki, gerek peygamber ve gerek onun vârisleri olan insân-ı kâmillerin evsâfını beyândan büsbütün sükût etmek de münâsib değildir. Meselâ eğer Ceyhun nehrinin suyunu tamâmiyle içmek kâbil olmasa bile, susamışlığı def' edecek kadar olsun o nehirden kesilmek ve yüz çevirmek mümkün olmaz.

گر شدی عطشان بحر معنوی فرجه کن در جزیره مشوی

67. Eğer ma'nevî denizin susamışı oldun ise, Mesnevî adasında teferrüc et!

"Atşân", susamış olan kimse, "fürce", gamdan ve gussadan kurtulmak ve teferrüc etmek. Ya'ni, ey kimse, eğer sen sûretsiz olan ma'nâ denizinin susamış isen, o ma'nâ denizi ortasında elfâz ve ibâre sûretleriyle zâhir olan bu Mesnevî-i Şerîf adasında bir teferrüc et! Ve bu âlem-i şehâdet ve kesâfetin cenklerinden ve muhâlefetlerinden ve gam ve gussalarından kurtul!

فُرجه کن چندان که اندر هر نفس
مثنوی را معنوی بینی و بس

68. *O kadar fūrce et ki, her nefeste Mesnevî'yi ancak ma'nevî göresin!*

"Fūrce", iki şey arasındaki yank demektir. Burada "fūrce"den murâd, lafız ile ma'nâ arasındır. "Fūrce-kün", "yar ve ayır!" demek olur. Lafız ile ma'nâ arasını o kadar yar ve ayır ki, *Mesnevî'yi* her nefeste lafızdan ve hikâye sûretlerinden ârî ve ancak ma'nâdan ibâret göresin!

باد که راز آب جو چون وا کند
آب یک رنگی خود پیدا کند

69. *Uaktâki rûzgâr ırmağın suyunu saman çöpünden açar, su kendinin renksizliğini ızhâr eder.*

Zîrâ ma'nâ su ve lafız saman çöpü gibidir. Meselâ rûzgâr ırmağın suyunun çörçöpü açtığı ve sıyınıp kenara attığı vakit, su kendinin renksizliğini ve berraklığını gösterir. Bunun gibi feyz-i rahmânî rûzgârı dahi ma'nâ ırmağının üzerindeki elfâz ve hurûf çörçöpleri sıyınıp açar ve berrak su mesâbesinde olan ma'nânın saflığı ve berraklığı kalb ve akıl gözü önünde zâhir olur.

شاخهای تازهٔ مرجان بین
میوه ها رسته ز آب جان بین

70. *Mercânın tâze dallarını gör! Cân suyundan meyveler bitmiş gör!*

Ma'nevî olan deryâda biten maârif-i ilâhiyye ve ulûm-i ledünniyye mercânının tâze ve şîmdiye kadar görülmemiş ve işitilmemiş dallarını ve fûrûâtını gör! İnsân-ı kâmilin rûh-ı şerîfinin suyundan neşv ü nemâ bulmuş olan ma'rîfet meyvelerini temâşâ et! Ve rûhunun ağzıyla onları kemâl-i zevk ile ve lezzetle ye!

چون ز حرف و صوت و دم یکتا شود
آن همه بگذارد و دریا شود

71. *Uaktâki harften ve sestên ve nefesten yektâ olur, o hepsini bırakır ve deryâ olur.*

Ya'ni, ma'nâ denizine susamış olan kimse o deryânın ortasında elfâz ve ibâre sûretleriyle zâhir olan bu *Mesnevî-i Şerîf* adasında teferrûc edip, lafız ile ma'nâ arasını ayırt etmekte rûsûh ve meleke peydâ ettiği vakit deniz ortasındaki ada baup deryâda müstağrak olduğu gibi, bu *Mesnevî'nin* sûreti dahi onun nazarında o ma'nâ deryâsında batar; ve nefes vâsıtasıyla çıkan sestên ve sözden yektâ ve ârî olup sûretten ayrılır. O kimse bunların hepsini bırakır. Kendisi zevk ve ma'nâ deryâsı olur.

حرف گو و حرف گوش و حرفها هر سه جان کردند اندر انتها

72. Söz söyleyen ve sözü dinleyen ve sözler, her üçü sonunda cân olurlar.

Mesnevî-i Şerîf bu şart dâiresinde mütâlâa olunduğu takdirde ondaki sözleri söyleyen ve bu sözleri dinleyen ve sözlerin kendisi bu üç nisbet ve mer-tebe kalkar. Hepsî cân ve ma'nâ olurlar. Nitekim Hz. Pîr "Ben müridlerin bâ-tınında benim sözlerimden zâhir olan bir zevk ve hoşluğum; Allah, Allah! Sen o demi bulduğun ve o zevki tatıdığın vakit ganîmet tut ve şükret ki, ben oyum!" buyurmuşlardır. Zîrâ zevkte ittihâd rûhta ittihâdı ve rûhta ittihâd da-hi Hak'ta ittihâdı mücibdir. Ve zîrâ rûh Hakk'ın halîfesidir; ve halîfe ise müs-tahlîfin aynıdır. Âlem-i ma'nâda bu üç şey müttahid olduğu hâlde âlem-i sü-rette her birisi kendi mertebelerinde ayrı ayrıdır.

نان دهنده و نان ستان و نان پاک ساده کردند از صور کردند خاک

73. Ekmek veren ve ekmek alan ve pâk olan ekmek sûretlerden sâde olurlar, toprak olurlar.

Meselâ ekmeği veren ve ekmeği alan ve ekmeğin kendisi birbirinden ayrı ve sûrette mertebeleri birbirine muhâlifdir. Fakat bir vecih ile de ma'naları müttahiddir. Zîrâ her üçü kendi sûretlerinden ve mertebelerinden soyunup sâf ve sâde oldukları vakit toprağa munkalib olurlar. Aslında her üçü toprak olup müttahid idiler. Sûrete geldikleri vakit her birisi bir mertebe iktisâb edip birbi-rinden ayrılırlar. Binâenaleyh yukarıda 61 numaralı beyitte beyân buyurul-duğu vecih ile bu adedleri vahdet doğurdu. Nihâyet onlar yine kesretten vah-dete rücu' ettiler.

لیک معنیشان بود در سه مقام در مراتب هم ممیز هم مدام

74. Lâkin onların ma'nâsı üç makâmda, mertebelerde hem ayrılıcı, hem dâim olurlar.

Fakat onların ma'nâsı ve hakikatleri üç makâmda ya'ni ekmek vericilik ve ekmek alıcılık ve ekmeçlik mertebelerinde birbirinden ayrıdır. Zîrâ ekmek ve-ricilik, ekmek alıcılık gibi değildir; ve ekmeğin kendisi ise bunların hiçbirisine benzemez. Velâkin üçünün asılları da toprak olduğundan bu cihetle ma'nâ-yı asfîleri dâimdir. Binâenaleyh onların ma'nâları, mertebeleri i'tibârıyla birbirin-den ayrı ve asılları i'tibârıyla de ittihâdda ve dâimdir.

خاك شد صورت ولی معنی نشد هر که گوید شد تو گویش نی نشد

75. *Sûret toprak oldu. Fakat ma'nâ olmadı. Her kim "Oldu" derse sen ona "Hayır, olmadı" de!*

Ekmek veren ve alan şahısların ve ekmeğin sûretleri bozuldu. Kendi asıllarına rücû' edip toprak oldu. Fakat onların sıfatları i'tibârıyla olan ma'nâları ya'ni alıcılık ve vericilik ve ekmeklik sıfatları ve mertebeleri toprak olmadı. Zîrâ bu sıfatlar ilmî olan sûretlerdir. Her kim bu suver-i ilmiyye "Toprak oldu, zâil oldu" derse, sen ona "Hayır, ilim sûreti mâdde olan toprağa inkılâb etmez" diye cevâb ver!

در جهان روح هر سه منتظر گه ز صورت هارب و گه مُستقر

76. *Rûh âleminde her üçü muntazırdır. Gâh sûretten kaçıcı ve gâh müstakırdır.*

Rûh âleminde bu her üç mertebeye âid olan ma'nâ bekleyici bir hâlde durur. Ba'zan sûrete olan alâkadan kaçır ve ilim mertebesine rücû' eder; ve ba'zan sûret mertebesinde istikrâr edici olur. Ma'lûm olsun ki, قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي (İsrâ, 17/85) ya'ni "Ey Resûlüm de ki: Rûh rabbimin emri ve şe'nidir" âyet-i kerîmesi mücibince rûh şe'n-i ilâhîdir. İmdi sıfât-ı ilâhiyye ve şuûnât-ı rabbâniyyeden her biri ilm-i ilâhîde bir sûret iktisâb edip ba'dehû cevher-i mücerred-i nûrânî olan rûh ve ma'nâ vâsıtasıyla gayriyet libâsına bürünmüştür. Ba'dehû âlem-i şehâdetde taalluk edeceği sûret, âlem-i misâlde ve hayâl-i mutlak âleminde peydâ olmuş ve ondan sonra âlem-i şehâdet ve kesâfette zâhır olan sûrete taalluk etmiştir. Binâenaleyh herhangi sûret-i şehâdiyyenin rûhu sûret-i misâliyye ve sûret-i misâliyyenin rûhu o cevher-i mücerred-i nûrânî ve cevher-i mücerred-i nûrânînin rûhu dahi ayn-ı sâbite ve ayn-ı sâbitenin rûhu bir şe'n-i ilâhî ve o şe'nin rûhu Hakk'ın sıfât-ı Hayât'ı ve bu sıfât-ı Hayât'ın rûhu dahi zât-ı mutlak-ı Hak olmuş olur. Vücûd-i hakîkî ve âlem-i sıfât ve merâtib-i vücûd hakkında I. cildin 610, 625 numaralı beyitlerinde izâhât geçmiştir.

امر آید در صور رو در روؤ باز هم ز امرش مجرد می شود

77. *"Sûretlere git!" diye emir gelir; gider; yine onun emrinden de mücerred olur.*

Ma'nâ âleminde bekleyici olan rûha Hak Teâlâ'nın "Sûrete git!" diye vâki' olan emri üzerine o rûh ve ma'nâ sûrete taalluk eder. Ve yine Hak Teâlâ'nın o rûha "Sûretten alâkanı kes ve geri dön!" diye vâki' olan emri üzerine o sûretten soyunur ve alâkasını keser ve tekrâr ma'nâ âlemine döner.

پس لَهُ الْخَلْقُ وَ لَهُ الْأَمْرُ ش بدان خلق صورت امر جان راکب بران

78. *Binâenaleyh onun "Halk onun içindir ve emir onun içindir" sözünü bil! Halk sürettir, emir onun üzerine binici olan cândır.*

Bu beyt-i şerifte sûre-i A'râf'ta olan رَبُّ الْعَالَمِينَ (A'râf, 7/54) ya'nî "Âlem-i halk ve âlem-i emr Âllâh'ındır ki, onun şânı müteâlidir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî, bizim bu sözlerimizden Hak Teâlâ'nın bu âyet-i kerîmede beyân buyurduğu üzere âlem-i halk ile âlem-i emrin Hakk'ın emrine tâbî olduğunu bil! Zîrâ âlem-i halk, âlem-i sûret ve âlem-i zûhûr ve âlem-i mülktür. Ve âlem-i emr, âlem-i bâtın ve âlem-i meleküttür ki, bu emir ve şe'n-i ilâhî o sûret üzerine binici olur.

راکب و مرکوب در فرمان شاه جسم بر درگاه و جان در بارگاه

79. *Binici ve binlîlmiş şahın fermânındadır. Cisim dergâhta ve cân bârgâhtadır.*

"Dergâh", kapı mahalli ve saray havlusu; ve "bârgâh", ruhsat mahalli ve pâdişâhın dîvânhanesi demektir. Ya'nî, binici olan ma'nâ ile binlîlmiş olan sûret şah-ı hakîkî olan Hakk'ın fermânı altındadır. Cisim şah-ı hakîkinin kapısı me-sâbesinde olan âlem-i süflîde ve cân şahın dîvânhanesinde ve huzûrundadır.

باز جانها را چو خواهد در علو بانک آید از نقیان کانز لوا

80. *Vaktâki canları tekrâr ulûv üzerine çağırır, nakîblerden "İnin!" diye ses gelir.*

"Nakîb", lügatte halkın iyisi ve hayırlısı ve kethüdâ ve kefil ve müfettiş demektir. Burada tedvîr-i emirde müvekkel olan melâike-i kirâm ma'nâsınadır. Nitekim âyet-i kerîmede قُلْ يَوۡنَاكُم مَّلَكُ الْمَوۡتِ الَّذِیۡ وَكَّلَ بِكُم (Secde, 32/11) ya'nî "Ey resûlüm! De ki: [Sizin cânınızı alan] ölüm meleği size tevkîl olundu" buyrulur. Ya'nî vaktâki Hak Teâlâ canları tekrâr âlem-i sûret olan âlem-i süflîden âlem-i ulvî olan âlem-i ervâha çağırır, sûretten ma'nâyı nez'e me'mûr olan melâike-i kirâm o canlara "Sûret merkebinden ininiz!" diye bağırırlar. Sûretten ma'nâyı nez'e me'mûr olan melâike-i kirâmın en büyüğü Azrâil (a.s.)'dir.

بعد از این باریک خواهد شد سخن کم کن آتش هیزم افزون مکن

81. *Bundan sonra söz ince olacaktır. Ateşi az yap! Onun odununu ziyâde etme!*

Esrâr-ı ilâhiyye hakkında bundan sonra söylenecek olan sözler ince olacaktır. Ey Mevlânâ! Bundan sonra ateşli ve harâretli olan ma'nâları ve es-

rân az söyle. O ateşli ma'nâların odunu mesâbesinde olan elfâzı çoğaltma!

تا نجو شد دیگهای خرد زود دیگ ادراکات خردست و فرود

82. *Tâ ki, küçük olan çömlekler çabuk kaynamasın! İdrâklerin çömleği küçük-tür ve alçaktır.*

Tâ ki küçük çömlek ve tencere mesâbesinde olan idrâkler çabuk kaynayıp, fikirler karma kaşık olmasın. Zîrâ avâmın idrâklerinin çömleği ve tenceresi küçüktür; ve âteşin ma'nâlar önünde alçaktır. Bu alçaklık onları çabuk kaynatır ve âteşten onları çabuk müteessir eder.

پاک سبحانی که سیستان کند در غماف حریفان پنهان کند

83. *Pâk bir Sübhân ki, elmalık yapar, onları harf bulutunda gizler.*

"Sîbistân", elmalık demektir ki, güzel kokulu elma mesâbesinde olan esrâr ve maânînin sudûr ettiği vücûd-i evliyâdan kinâyedir. Ya'ni, bununla berâber bu ince ma'nâları ve esrârı bu *Mesnevî-i Şerîf* beyitlerinin kelimeleri ve elfâzı altında çok söyledik ve bundan sonra da söyleyeceğiz. Fakat Hak Teâlâ öyle mukaddes bir Sübhân'dır ki, maânî ve esrâr elmalı olan vücûd-i evliyâyı izhâr eder ve onlardan sudûr eden kokulu elma mesâbesindeki esrâr ve maânîyi söz bulutu altında saklar; ve o bulutlardan dolayı idrâki zayıf olanlar o esrâra muttali' olamazlar.

زین غماف بانگ و حرف و گفتوگو پرده کز سبب ناید غیر بو

84. *Bu ses ve lafız güft ü gû bulutundan bir perde vardır ki, elmadan kokunun gayrı gelmez.*

Esrâr ve maânîye mütaallık olan bu ses ve lafız ve kıyl ü kâl bulutundan kokulu elma mesâbesindeki o esrâr ve maânî üzerine bir perde çekilmiştir ki, onların ancak kokusu duyulur; kendileri istihsâl olunmaz.

باری افزون کش تو این بو را به هوش تا سوی اصلت برد بگرفته گوش

85. *Bâri sen bu kokuyu aklına ziyâde çek! Tâ ki, kulağını tutup seni aslın tarafına götürsün!*

Ey sâlik! Bâri sen bu esrâr ve maânî kokusunu aklına çok çek ve onlar ile çok meşgûl ol ki, o koku sana kılavuzluk edip kulağını tutarak seni aslın olan vücûd-i hakîki tarafına götürsün!

بو نگهدار و بهره‌یز از ز کام تن بپوش از باد و بود سرد عام

86. *Kokuyu sakla! Nezleden perhîz et! Tenini avâmın soğuk bād u būd-un-dan ört!*

"Bād", lügatte havâ ma'nâsına olup, sözden kinâyedir (*Heft Kulzüm*). "Būd", varlık (*Bahâr-ı Acem ve Burhân*). Burada enânîyetten kinâyedir. "Bād u būd-ı serd-i âmm", avâmın soğuk ve ma'nâsız sözlerinden ve enânî-yetlerinden kinâye olur. "Nezle"den murâd, ulemâ-i zâhirin ve feylesofların ulûm-i evliyâyâ muhâlif olan ulûm-i istidlâliyyelerini kabûlden kinâye olur. Ya'ni, bu *Mesnevî-i Şerîf*'ten aldığın esrâr ve maânî kokusunu sakla ve ule-mâ-i zâhirin ve feylesofların ulûm-i muhakkuküne muhâlif olan ulûm-i istid-lâliyyelerini kabûl edip, meşâmm-ı rûhunu ma'lûl etmekten sakın! Cisminin kulağını avâmın boş ve soğuk sözlerinden ve enânîyetlerinden ört!

تا نینداید مشامت را ز آثر ای هواشان از زمستان سردتر

87. *Tâ ki, senin meşâmmını eserden sıvamasın! Ey kimse! Onların hevâları kıştan daha soğuktur.*

Ey sâlik! Nihâyet, avâmın o boş sözlerinin ve onların kış mevsiminden daha soğuk olan hevâ-yı nefsânîlerinin te'sîri rûhunun burnunu sıvamasın! Ve neticede bu *Mesnevî*'den aldığın esrâr kokularını duymaz bir hâle gellersin.

چون جماد افسرده اند و تن شگرف می‌جهد انفا سشان از تل برف

88. *Cemâd gibi donmuşlardır ve iri tenlidirler. Bunların nefesleri kar tepesinden sıçrar.*

O nefsânî ve cismânî olan avâm cemâd ve buz gibi donmuşlardır ve çok çok yemeden ve içmeden iri cisimli olmuşlardır. Bunların cisimleri kar tepesi gibi donmuş bir hâlde olduğundan nefesleri ve sözleri de bu kar tepesinden soğuk olarak sıçrar ve zâhir olur.

چون زمین زین برف در پوشد کفن تیغ خورشید حسام الدین بز

89. *Uktâki zemîn bu kardan kefen giye, Hüsameddîn'in güneşinin kılıcını vur!*

Vaktâki zemîn-i cismîn ve kalbin o avâmın soğuk nefeslerinden donup öl-müş bir hâle gele ve onların kar tepesi gibi olan cisimlerinden esen kardan kefen giye ya'ni onların soğuk sözleri senin kalbinde yer tuta ve sana te'sîr ede, bir insân-ı kâmil olan halîfem Hüsameddîn Çelebi hazretlerinin güneş

mesâbesindeki rûh-ı şerîfinin kılıcını o kefene vur! Ve o kardan hâsıl olan soğuk kefeni kes ve yırt! Zîrâ güneş karı eritir. "Hüsâm", keskin kılıç ma'nâsına olduğundan dînin keskin kılıcı da kefeni keser ve yırtar.

هين بر آر از شرق سيف الله را گرم کن زان شرق اين درگاه را

90. *Agâh ol! Şarktan Allâh'ın kılıcı çıkar. O şarktan bu dergâhı sıcak yap!*
[91]

Bu beyt-i şerîf Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerine hitâb olmak câizdir. "Şark", güneş ma'nâsınadır. Bundan murâd rûh-ı şerîf-i Hz. Mevlânâ'dır; ve "seyfullâh"tan murâd, *Mesnevî-i Şerîf*'tir. Ya'ni, ey Hüsâmeddîn hazretleri! Agâh ol! bizim rûhumuzun güneşinden hakâyık ve esrâr-ı ilâhiyye dolu ve Allâh'ın kılıcı olan bu *Mesnevî-i Şerîf*'i cezbedip çıkar ve bizim rûhumuzun güneşinden bizim bu dergâhımızı harârete müstağrak kıl! Nefsânî kimselerin düşmanlığı erisin!

برف را خنجر زند آن آفتاب سیلها ریزد ز کُنها بر تراب

91. *O güneş bu kara hançer vurur, dağlardan toprak üzerine seller döker.*

Zîrâ bizim rûhumuz güneşinin sıcaklığı kar gibi soğuk olan nefsânî sıfatlara hançer vurur. Kar dağı gibi olan kalblerde donukluğu ve buzu eritir ve yumuşatır; ve cisim toprağı üzerine selleri ya'ni göz yaşlarını döker.

زآنکه لا شرقی و لا غربیست او با منجم روز و شب حریست او

92. *Zîrâ ki o şarkî ve garbî değildir. O müneccim ile gece ve gündüz harbîdir.*

Zîrâ insân-ı kâmilin rûhu meşrika ve mağribe mensûb değildir. O rûh-ı kâmil şarkî ve garbî olan güneşin te'sîrine ve tasarrufuna i'tikâd eden müneccim ile gece ve gündüz harb ve cîdâl içinde olup der:

که چرا جز من نجوم بی‌هدی قبله کردی از لیمی و ز عمی

93. *Ki: "Niçin benden gayrı hüdasız olan yıldızları alçaklıktan ve körlükten kible yaptın?"*

Der ki: "Niçin beni bırakıp doğru yolu göstermeyen sûrî yıldızları idrâkînin alçaklığından ve akıl ve kalb gözünün körlüğünden dolayı kendine kible yaptın ve kâinâtın tedbîr-i umûrunda onları müessir bildin? Zîrâ müessir-i hakikî Hak'tır." Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Ra'd'da *يَذَرُ الْأَمْرَ يُفْعَلُ الْآيَاتُ* (Ra'd, 13/2) ya'ni "Hak Teâlâ emri tedbîr ve alâmetleri tafsîl eder" buyuru-

lur. Ve kâmilin rûhu ise Hakk'ın halîfesidir. Bîlcümle kâinât hilâfeti hasebiyle emr-i ilâhiye müsteniden insân-ı kâmilin rûhunun tedbiri altında zebûndur. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz'in işâretleri ayı yardı ve güneşli gurûbundan te'hîr buyurdu.

تاخوشت ناید مقال آن امین در نبی که لا احب الاقلین

94. "Hattâ sana o emînin Kur'ân'da "Lâ ühubbü'l-âfilîn" diye vâki' olan makâli hoş gelmez."

"Emîn"den murâd, İbrâhîm peygamber (a.s.)dır. "Nübî", Kur'ân ma'nâsı nadır. Ya'ni, "Ey müneccim efendi veyâ hey'et-şinâs! Sen yıldızları ve ve seyyâreleri arz üzerinde o kadar müessir bildin ki, nihâyet yeryüzünde Al-lâh'ın emîni olan Hz. İbrâhîm'in yıldızlar ve güneş ve ay hakkında Kur'ân'da sûre-i En'âm'da beyân buyurulan لَّا أَحِبُّ الْآفِلِينَ (En'âm, 6/76) ya'ni "Ben kaybolanları sevmem!" sözü sana hoş gelmez oldu." Bu âyet-i kerîme I. cildin 434 numarasına müsâdif olan اندرین وادی مروی این دلیل. لَّا أَحِبُّ الْآفِلِينَ کو چون خلیل [ya'ni "Bu vâdide defilsiz gitme; Halîl gibi "Ben zâil olan şeyleri sevmem" de!"] beytinde geçti.

از قُرَحْ در پیش مه بستی کمر زان همی رنجی ز و انشق القمر

95. "Ayın huzûrunda kuzahıtan kemer bağladın. Ondan dolayı "U'e'nsekka'l-kamer"den incinirsin."

"Kuzah", bir mevzi'in adı ve şeytanın isimlerinden biridir. Bu sebeble alâim-i semâya "kavs-i kuzah" demek mekrûhtur, derler (Ahterî). Beyt-i şerifte hem şeytana ve hem de alâim-i semâya işâret vardır. Ya'ni, "Ey müneccim! Sen şems-i rûhundan aldığı ziyâ ile ay gibi parlak ve nûrlu olan insân-ı kâmilin sûret-i cismâniyyesi önünde şeytanın hizmetinde oldun. Veyâhud kavs-i kuzah mesâbesinde ârizî olan bir ilm-i nücum ile kemer bağladın. Ondan dolayı sûre-i Kamer'de vâki' olan وَانْشَقَّ الْقَمَرُ (Kamer, 54/1) ya'ni "Ay yarıldı" âyet-i kerîmesinin ma'nâ-yı zâhîrisinden incinir ve te'vîl cihetine gidersin."

منکری این را که شمس کورت شمس پیش تست اعلى مرتبت

96. "Buna münkirsin ki, "Güneş dürlüp büküldü." Güneş senin indinde yüksek mertebelidir."

Bu beyt-i şerifte sûre-i Tekvîr'in başındaki إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ (Tekvîr, 81/1) [ya'ni "Güneş katlanıp dürlüdüğü zaman"] âyet-i kerîmesine işâret buyuru-

lur.. "Küvvirat", tef'îl bâbından olan "tekvîr" in mâzî meçhûl sîgasıdır ve "tek-vîr", *Kâmûs*'ta başa sarık sarmak ve yere çarpmak ve metâ'ı biriktirip bohça gibi sarıp bağlamak ve cenkte süvârîyi mızrakla dürtüp torba gibi tor top yere ilkâ etmek ma'nâlarına gösterilmiştir. Kiyâmet gününde güneşin dürülüp bükülmesi fezâda sâir ecrâm gibi buhâr-ı nârf hâlerinden mâyi'-i nârf hâline ve mâyi'-i nârf hâlerinden dahi kışır bağlayıp sulb bir hâle gelmesine işâret buyurulmuş olur. Bu ma'nâda ilm-i hey'et ulemâsı ilm-i nücûm erbâbından ayrılır. Zîrâ hey'et ulemâsı güneşin fezâda kışır bağlayıp kararma zamânı geleceğini kabûl ederler. Fakat ilm-i nücûm erbâbı fennin bu keşfinden bî-haber olduklarından onlar güneşin ve yıldızların bekâsına kâildirler. Bu sebeble onlar müslümân değil iseler, bu âyet-i kerîmenin ma'nâsını mutlakâ inkâr ederler. Ve eğer müslümân iseler türlü türlü te'vil ederler. Cenâb-ı Pîr'in hitâbı her iki tâlîfeyedir. Ya'ni, "Ey müneccim! Sen güneşin dürülüp büküleceği bir zaman geleceğine ondan dolayı münkirsin ki, senin indinde güneşin mertebesi ve tasarrufu Hakk'ın tasarrufundan daha yüksektir."

ناخوشت آید إذا النجم هوى

از ستاره دیده تصریف هوا

97. *Havanın tasarrufunu yıldızdan gördün. "İze'n-necmü hevâ" sana nâhoş gelir.*

Sûre-i Necm'in başındaki âyet-i kerîme وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ (Necm, 53/1) [ya'ni "Battığı zaman yıldız andolsun!"] olduğu hâlde beyt-i şerifte "izâ"nın "necm" kelimesinden sonra zikir buyurulması âyet-i kerîmenin tahrifi değildir. Belki zarûret-i vezin hasebiyle bu âyet-i kerîmeye işâret için tertîb buyurulmuş bir ibâredir. Beyt-i şerîfin birinci mısra'ındaki "hevâ", havâ-yı nesîmî ma'nâsına-dır. Ve ikinci mısra'daki "hevâ" hakkında müfessirler muhtelif mütâlaatta bulunmuşlardır. Müneccimlerin hoşuna gitmeyen ma'nâ sukût ma'nâsına olan hevâdır. Çünkü onlar eflâkte yıldızlar ile berâber bekâ tahayyül ederler. Ya'ni, "Ey müneccim! Sen havanın dönüp dolaşmasını ya'ni muhtelif mevsimlerde havanın soğuk ve sıcak ve mu'tedil olmasını yıldızların devrinden gördün ve yıldızların sukûtuna râzî olmadın. Onun için وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ (Necm, 53/1) [ya'ni "Battığı zaman yıldız andolsun!"] âyet-i kerîmesi senin hoşuna gitmez."

ای بسا نانکه بیرد عرق جان

خود مؤثرتر نباشد مه ز نان

98. *Halbuki ay ekmekten daha müessir olmaz. Ey kimse! Çok ekmek vardır ki, cânın ırkını keser.*

Ahkâm-ı nücûm ilmi seb'â-i seyyârenin âlem-i süflî olan bu arz üzerine hayırdan ve şerden olan te'sîrâtını bildirir. Bu ilmin erbâbı saâdet ve nuhûsetin hayır ve şerrin ancak yıldızların te'sîrinden olduğuna îmân etmişler ve yıldızları hayır ve şerrin masdar-ı hakîkîsi bilmişlerdir. Böyle îmân edenler hakkında hadîs-i şerîfte فقد كفر من آمن بالنجوم ya'ni "Nücûma îmân eden kimse kâfir oldu" buyrulur. Halbuki onların vücûdu tasarrufât-ı ilâhiyyenin perdesidir ve bunlar yed-i kudrette birer âlettir. Hakîkatte hayır ve şer Hak'tandır. Bu sebeble cenâb-ı Pîr efendimiz bu ve âtideki beyitlerde bunların te'sîrâtının hiçliğini beyân buyururlar. Ya'ni, ey müneccim! Sen ayın te'sîr-i şedidini beyân ediyorsun. Halbuki gökteki ay yerdeki ekmekten ve gıdâdan daha te'sîrli değildir. Zîrâ çok ekmek ve gıdâ vardır ki, cânın kökünü keser; ve gıdâ vücûd-i beşerin neşv ü nemâsına hâdim iken ölümüne de sebep olur. Sen ise o kimsenin ölümünü yıldızların te'sîrâtına atfedersin. Gıdânın te'sîrâtından gâfil bulunuyorsun. Maahazâ insanı öldüren hakîkatte ne yıldızlar ve ne gıdâdır; الله يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ (Zümer, 39/42) ya'ni "Allâh Teâlâ nefisleri müteveffâ kılar" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere ancak Allâh Teâlâ hazretleridir; ve mutasarrıf-ı hakîkî ancak odur.

خود مؤثرتر نباشد زهره ز آب ای بسا آبا که کرد او تن خراب

99. *Zühre muhakkak sudan daha müessir değildir. Ey, ne kadar çok su vardır ki, o vücûdu harâb eder.*

"Zühre", yedi seyyâreden birinin adıdır ki, ehl-i nücûm onu yeryüzünde tarab ve neşâta sebep ve müessir bilirler. "Besâ"daki "elif" taaccüb için, "âb" kelimesine ilâve olunan "elif" tertûb-i kelâm ve zarûret-i vezin içindir. Ya'ni, Zühre yıldızı yeryüzündeki sudan daha te'sîrli değildir. Ey müneccim! Ne çok su vardır ki, insanı boğmak sûretiyle o su cismi harâb etmiştir. Fakat sen gafletinden dolayı zâhîrde müessir olan suyu görmedin; yıldızların te'sîrine atfettin.

مهر آن در جان تست و پند دوست می زند در گوش تو بیرون و پوست

100. *Onun muhabbeti seni cânındadır; ve dostun nasîhati senin kulağına postun dışından vurur.*

Fakat ne çâreki بحك الشيء يعنى و يعنى ya'ni "Senin bir şeye olan muhabbetin seni kör ve sağır eder" hadîs-i şerîfi mücibince o ilm-i nücûmun muhabbeti senin cânına işlemiş olduğundan senin cânının dostu olan insân-ı kâmilin nasîhati senin kulağına postun ve kısrın dışarısından gelir. Ya'ni o nasîhat

sana karşı ma'nânın kışnı ve kabuğu olan ancak ses ve elfâz gürültüsünden ibâret kalır.

پند ما در تو نگیرد ای فلان پند تو در ما نگیرد هم بدان

101. *Ey filân! Bizim nasihatimiz sana te'sîr etmez. Bil ki, senin nasihatın dahi bize te'sîr etmez.*

Ey filân müneccim! Bizim kâmilâne olan nasihatimiz sana te'sîr etmez ve sen fikr-i sakîminden vazgeçmezsin. Fakat bil ki, senin ilm-i nücûmun fâidesini isbât ederek bize karşı vâki' olan nasihatlerin dahi bize ve bize tâbi' olan ihvânımıza te'sîr etmez.

جز مگر مفتاح خاص آید ز دوست که مقالید السماوات آن اوست

102. *Meğer dosttan husûsî anahtar gele! Zîrâ semâvâtın kilidi onun lâıyıkıdır.*

"Cüz meger" ta'biri bu *Mesnevî-i Şerîf*'te çok geçer. "Meger" lafzı "cüz" lafzının te'kididir. Bu beyt-i şerîfte sûre-i Zümer'de vâki' olan مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (Zümer, 39/63) ya'nı "Göklerin ve arzın kilitleri Allâh'ındır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Miftâh-ı hâs"tan murâd, Hakk'ın kuluna rahmet-i rahîmiyye ile tecellîsidir ki, bu tecellî hidâyeti mûcibdir. Ya'nî, ey müneccim! Kâmillerin nasihatlerine karşı senin kalbine ve aklına kilit vurulmuştur. Bundan dolayı o nasihatlerin sana te'sîri olmaz. Meğerki, hakîkî dost olan Allâh Teâlâ hazretleri tarafından sana rahmet-i rahîmiyye ile tecellî vâki' olup bir hidâyet anahtarı gelsin de o kilit açılsın. Zîrâ âyet-i kerîmede beyân buyrulduğu üzere göklerin ve arzın kilitleri Allâh Teâlâ hazretlerinin yed-i kudretine lâıyaktır.

این سخن همچون ستاره ست و قمر لیک بی فرمان حق ندهد اثر

103. *Bu söz yıldız ve ay gibidir. Fakat Hakk'ın fermânı olmaksızın eser vermez.*

Ey müneccim! O sûfî ayı ve yıldızı bırak! Bizim sözlerimizi kabûl et! Zîrâ bu sözlerimiz rûha olan te'sîrde yıldız ve ay gibidir. Fakat o sûfî olan yıldız ve ay nasıl Hakk'ın emriyle müessir olursa, bu sözlerimiz de öylece Hakk'ın emri ve fermânı ile müessir olur.

این ستاره بی جهت تأثیر او می زند بر گوشهای وحی جو

104. *Bu yıldız cihetsizdir. Onun te'sîri vahiy isteyici olan kulaklar üzerine vurur.*

Sûrî yıldızlar taayyün sâhibi olduklarından sağ ve sol ve ön ve arka ve alt ve üst gibi altı cihet ile mukayyeddirlir. Fakat yıldızlar ve ay mesâbesinde olan bizim nûrlu sözlerimiz âlem-i ma'nâdan olduklarından cihetler ile mukayyed değildirlir. Onların te'sîri vahiy isteyici olan rûhların kulaklarına çarpar. "İn sitâre" ile insân-ı kâmilin rûh-ı şerfine işâret olmak da câizdir.

که بیاید از جهت تا بی جهت تا ندانند شما را مگر مات

105. *Der ki: "Cihetten cihâtsizâ kadar geliniz, tâ ki, sizi ölüm kurdu yırtmasın!"*

Bu cihetsiz yıldız der ki: "Cihetten ya'ni cismâniyet âleminden cihetsiz olan âlem-i ma'nâyâ geliniz! Ve rûhunuz kuvvet bulsun da cismaniyet âlemine mahsûs olan ölüm ve helâk kurdu sizi yırtmasını!" "Ölüm kurdunun yırtması"ndan murâd, rûhun âlem-i berzahda nefsânî sıfatlar ile bağlanıp, âlem-i süfliden âlem-i ulvîye urûc edememesidir. Nitekim Azîz Nesefî hazretleri *Zübdetü'l-Hakâyık*'da şöyle buyurur:

"Bâtını âdemî olmayan kimse behâyimdendir, belki behâyimden aşağıdır. Behâyim için âlem-i ulvîye yol yoktur. Zîrâ âlem-i ulvî kâşâne-i pâkân ve karârâh-ı erbâb-ı tahâret ve irfândır. İlim ve takvâsı olmayan kimsenin mahalî âlem-i süflîdir."

آن چنانکه شععه در پاش اوست شمس دنیا در صفت خفاش اوست

106. *Öyle ki, dünyânın güneşi onun inci saçıcı olan şa'saasıdır. Sıfatta onun hufffâsıdır.*

Ya'ni, öyleki, dünyânın sûrî güneşi, hakkında لا خلق الا فلان ya'ni "Sen olmasa idin, eflâkî yaratmazdım" hadîs-i kudsisî vârid olan insân-ı kâmilin rûh-ı şerifinin inci saçıcı olan şa'saasıdır; ve o sûrî güneşin sıfatı o rûh-ı kâmilin karşısında yarasa kuşu mesâbesindedir. Zîrâ insân-ı kâmildeki cem'iyet-i esmâiyye sûrî güneşte yoktur; ve vücûd-i mutlakın cemî-i merâtib ve etvânının hülâsa-i meclâsî insân-ı kâmilidir; ve insân-ı kâmilsiz Allâh'ı görmek kabil değildir. İnsân-ı kâmilde zât, sıfat ve esmâ ve ef'âl müctemî'dir; ve bu mertebe vücûdun yedinci mertebesi olup, tenezzülât-ı kemâliyye-i vücûdiyye insân-ı kâmilde nihâyet bulur. Binâenaleyh sûrî güneş şa'saasını insân-ı kâmilin hakikatinden alır; ve insân-ı kâmilin hakikati önünde o sûrî güneş, ziyâdan gözleri kamaşan bir yarasa kuşuna benzer.

هفت چرخ ازرقی در رق اوست پیک ماه اندر تب و در رق اوست

107. *Mâvi renkli olan yedi felek onun kulluğundadır. Peyk olan ay onun sıtması ve dikk-i içindedir.*

"Teb", hummâ ve sıtma; "rîkk", kulluk ve ubûdiyet ve "dikk", insanı günden güne zayıflatan bir hastalıktır. "Yedi feleğin rengi mâvi" olarak beyân buyurulması zâhîrî görünüşe nazaran dır. Zîrâ arzda bulunan bir kimse havayı mâvi renkte görür. Bu mâvi rengin sebebi, hikmet-i tabîyyede beyân buyurulduğu üzere, sath-ı zemîne yaklaştıkça kesâfeti artan tabakât-ı havâiyye eşî'a-i şemsiyyenin bir kısmını massederek diğerini aksettirmek hâssasına mâlik olmasıdır. Zîrâ havâ-yı nesîmî tayf-ı şemsînin mâiye yakın bulunan şua'larını aksettirir; ve bu renk bittabi' havanın reng-i aslîsi değildir. Ya'ni zî-yânın mâvi rengini masseden havâ-yı nesîmî arasından görünen yedi felek ya'ni seb'a-i seyyâre insân-ı kâmilin fermânı altındadır ve onun hâdimidir. Zîrâ manzûme-i şemsiyye insân-ı kâmilin zuhûr-ı vücûdu için mahlûktur. Arzın peyki olan ay, insân-ı kâmilin aşkının sıtması ve hummâsı ve zayıflatması içindedir.

زهره چنگ مسئله در وی زده مشتری با نقد جان پیش آمده

108. *Zühre mes'ele çengini ona vurmuş. Müşterî cân nakdi ile öne gelmiştir.*

Bu beyt-i şerîfin birinci mısra'ında sanâyi'-i bedîyyeden san'at-ı îhâm ve ikinci mısra'ında da muhassînât-ı kelâmiyyeden san'at-ı cinâs vardır. Zîrâ birinci mısra'daki "çeng", hem pençe ve hem bir nevi' saz ve çalgı ma'nâsına dır; ve Zühre'ye ehl-i nücûm "feleğin mutnı" derler. Ve "Müşterî" lafzıyla "nakd" lafzı arasında da mücâneset vardır. Ve "Müşterî", yedi seyyâreden birinin adı olduğu gibi lügatte "satın alıcı" ma'nâsına gelir; ve satın alıcı için nakit sarfı zarûrîdir. Ya'ni, Zühre yıldızı el açıp insân-ı kâmilin feyzini dilenir. Veyâhud insân-ı kâmilin zuhûr-ı vücûdundan izhâr-ı meserret edip çeng denilen sazı çalar; ve Müşterî yıldızı rûhâniyetinin nakdini fedâ için onun huzûruna gelmiştir.

در هوای دستبوس او زحل لیک خود را می‌نبیند آن محل

109. *Zühâl onun elini öpmek hevesindedir. Fakat kendisini ona mahâl görmez.*

Zühâl yıldızı ehl-i nücûm içinde naHS-i ekberdir. Bu yıldız nuhûsetten saâdete intikâl için insân-ı kâmilin elini öpmek ve ona takarrüb etmek heve-

sindedir. Fakat kendisinin hakikati buna müsâit olmadığı için bu takarrübü kendisine mahal ve lâıyk görmez.

دست و پا مریخ چندین خست ازو و آن عطارد صد قلم بشکست ازو

110. *Merih elini ve ayağını ondan çok mecrûh etti. Ve o Utârid ondan yüz*
[111] *kalem kırdı.*

Merih ehl-i nücum indinde "feleğin cellâdı" olduğu hâlde insân-ı kâmilin celâlinden onun eli ve ayağı mecrûh olmuştur; ve Utârid seyyâresi ehl-i nücum indinde "feleğin kâtibi" olduğu hâlde insân-ı kâmilin kemâli muvâcehesinde onun çok kalemi kırılmıştır.

کای رها کرده تو جان بگریده رنگ با منجم این همه انجم بجنک

111. *Hep bu yıldızlar müneccim ile cenktedir. Derler ki: "Ey, cânı bırakıp rengi ihtiyâr etmiş olan sen!"*

Bütün bu yıldızların rûhâniyetleri müneccim ile cenk ve nizâ'dadırlar. Derler ki: "Ey müneccim! Sen cân olan insân-ı kâmilî terkedip, cisim ve sûret ve renk olan bizleri ihtiyâr ettin!"

جان ویست و ما همه رنگ و رقوم هر ستاره فکر او جان نجوم

112. *"Cân odur ve biz hep renk ve yazılarız. Onun fikrinin her yıldızı yıldızların cânıdır."*

Ya'nî, "İnsân-ı kâmil sûret-i cismâniyyeden ibâret değildir. Belki o bu sûret-i cismâniyyede görünen bir rûh-ı ilâhî ve bir ma'nâ-yı latîftir ve cân ancak odur. Bizim hepimiz, ya'nî güneş ve ay ve yıldızlar ise hep muhtelif renkler ve yazılar ve nakışlardan ibâretiz. O kâmilin her bir fikrinin ma'nevî olan yıldızı sûrî olan yıldızların rûh ve cânıdır." Çünkü manzûme-i şemsiyyeyi teşkil eden her bir seyyâre kendi üzerinde insân-ı kâmilin zuhûr-ı vücûdu için mahlûktur. Cem'iyet-i esmâiyyeden ibâret olan sûret-i ilâhiyyeyi ve emânet-i rabbâniyyeyi kabûl ve hamle semâvât ve arzın ve cemâdâun taayyünâtı müsâit olmayıp ancak insân-ı kâmilin taayyünü müsâid oldu. Bu hakikatı müdrîk olmayan feylesoflar tefekkürün ancak dimâğ-ı âdemînin azot ve karbon ve fosfor gibi birtakım mevâd zerrelerinin tevazzu'-ı hâssından husûle geldiğini beyân ederek ma'nâyı ve rûhu inkâr ederler. Azot ve karbon perdesi arkasında vücûd-i hakîkinin zuhûrundan ibâret olan bu tevazzu'-ı hâs-

sın ne demek olduğunu bilmezler. İşte vücûd-i hakîkinin bu sûretle zuhûrudur ki, mefhûm-i küllî-i ulûhiyyetten ibâret olan emânât-ı ilâhiyyeyi hamle mûsâid oldu. Binâenaleyh insân-ı kâmilin parlak yıldız mesâbesinde olan her fikri, sûret âlemindeki yıldızların cânı ve rûhu oldu. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' *فکر او جان نجوم* 'sûretindedir, "Onun her fikrinin yıldızı, yıldızların cânıdır" demek olur.

فکر کو آنجا همه نور است پاک بهر تست این لفظ فکر ای فکر ناک

113. *Fikir nerede! Orada hep nûr-ı pâk vardır. Ey fikirli! Bu fikir lafzı senin içindir.*

İnsân-ı kâmil mertebe[sî] sende nerede! Ve fikir sözünün yeri var mıdır? O mertebede hep renkten ve sûretten münezzeh ve mukaddes ve pâk olan nûr vardır. Ey fikir vâsıtasıyla hakâyıkı idrâke sa'y eden kimse! Biz fikir sözünü senin aklına yaklaştırmak için söyledik. Zîrâ fikir bir dâire ile mukayyed ve bağı olan ma'nâlara itlâk olunur. Nitekim bir fikir diğer bir fikrin aynı değildir. Çünkü onların dâireleri başka başkadır. İnsân-ı kâmilin rûh-ı şerîfinde ve ma'nâsında ise böyle bir takayyüd ve bağ yoktur.

هر ستاره خانه دارد در علّا هیچ خانه درنگنجد نجم ما

114. *Her yıldız yukarıda hâne tutar. Bizim yıldızımız aslâ hâneye sığmaz.,*

Ya'ni, her yıldızın yukarıda ve fezâda seyr ettiği ve döndüğü bir hâne ve bir mahrek vardır. Bizim rûh-ı şerîfimiz ise bir hâneye ve bir mahreke sığmaz.

جان بی سودر مکان کی در رود نور نامحدود را حد کی بود

115. *Tarafsız olan cân ne vakit mekâna gider? Nâ-mahdûd olan nûra ne vakit had olur?*

Ya'ni, taraf ve cihet ile mukayyed olmayan rûh ne vakit bir mekâna bağli olur? Zîrâ mekâna bağli olmak cihet sâhibi olan cismin hâssasıdır ve cisim bir hudûd ile mahdûddur. Rûh ise hadsiz bir nûrdur. Meselâ mum bir cisimdir. Boşlukta cesâmeti kadar bir yer kaplar. Fakat yandığı vakit onun ziyâsı bir had ile mahdûd değildir, her tarafa yayılır.

لیک تمثیلی و تصویری کنند تا که دریابد ضعیفی عشقمند

116. *Fakat aşklı bir zayıf, anlamak için bir temsil ve tasvîr ederler.*

Fakat ehlullah hakâyika müteallık sözleri bu hakâyıki bilmek ve anlamak aşkında olan akli zayıf tâliblere anlatmak için yıldız ve ay gibi misâller ile tasvîr edip söylerler ve bunları mâddî sûretlere benzetirler.

مثل نبود لیک باشد آن مثل تا کند عقل مُجمَد را مُسِل

117. *Misli olmaz. Fakat o misil olur. Tâ ki, donmuş olan akli açsın!*

"Misil", misâl kelimesinin imâle olunmuşudur. "Güsîl", def etmek, bir kimseyi bir yere göndermek ve namzed etmek ve vedâ etmek (*Burhân*). Burada "göndermek" ma'nâsı münâsibdir ki, açmaktan kinâyedir. "Mücemmed", donmuş ve bağlanmış ma'nâsıdır. Ya'ni, o beyân olunan ma'nâlar o hakâyıkun misâli ve nazîri ve küfüvü değildir, belki misâldir. "Misâl" ise kendisine benzetilen şeyin her vecih ile aynı ve nazîri değildir. Bir cihetle benzerse de diğer cihetlerde benzemez. Kâmiller bu misâlleri donmuş ve bağlanmış olan akılları açıp hakâyık tarafına göndermek için getirirler.

عقل سر تیزست لیکن پای سست زانکه دل ویران شدست و تن درست

118. *Akl keskindir, lâkin ayağı gevşektir. Zîrâ ki gönül harâb olmuştur ve ten sağlamdır.*

Ya'ni, akl-ı maâş ulûm-i zâhiriyye ve dünyeviyyeyi idrâk etmek husûsunda keskindir; ve bu aklın sâhibi kılı kırk yarar. Fakat bu aklın ayağı hakâyika doğru gitmek husûsunda gevşektir. Bu akıl sâhibinin kalbine bu ulûm-i zâhiriyye ve istidlâliyye perde olduğu için vîrân ve harâbdır; ve cismi sağlamdır, bol bol yer ve içer; ve riyâzatla kuvvet-i rûhunun zuhûru usûlüne yabancısıdır.

عقلشان در نقل دنیا پیچ پیچ فکرشان در ترک شهوت هیچ هیچ

119. *Onların akli dünyânın hazzında peh dolaşıktır. Onların fikirleri şehvetin terkinde hiçin hiçidir.*

"Nukl", meze ve lezzet ve haz ma'nâlarıdır. Ya'ni, onların akli-ı maâşları dünyâ lezzetinde dolaşğın dolaşığdır. Onların fikirleri şehvet-i nefsâniyyenin terki husûsunda hiçin hiçidir. Ma'lûmdur ki, ulemâ-i zâhir takvâyı ancak Hak Teâlâ'dan havf sebebiyle maâsiden perhîz etmekten ibâret bilirler. Binâenaleyh şeriatte müsâade olunan mubâhât ile nefislerinin şehvetlerini tatmîn ederler. Bu şeriat mertebesidir. Tarikat mertebesindeki takvâ mubâhâtından da-

hi ictinâb ederek huzûzât-ı nefsâniyyeyi terk etmektir. Nefsin sıfatları bu takvâ ile münkesir olur. Rûh kendi sıfatlarını ızhâra yol bulur. Hakikat mertebesindeki takvâ ise kişiyi Hak Teâlâ hazretlerinden uzaklaştıran şeylerin hepsinden ictinâbdır. Bu üçüncü mertebedeki takvâ ihtiyâr olunmadıkça hakikate vusûl mümkün değildir. Onun için İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık (r.a.) *التقوى ان لا ترى في قلبك شيئا سوى الله تعالى* ya'ni "Takvâ kalbinde Allâh Teâlâ'dan gayri bir şey görmemendir" buyurmuşlardır. Ehl-i zâhir bu takvâyı yabancıdır. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 4. faslında şöyle buyururlar:

"Ehl-i zamânın âlimleri ulûmda kılı kırk yararlar. Kendilerine taalluku olmayan şeyi gayet iyi bilmişlerdir ve o ulûmda onlara ihâta-i külliyye hâsıl olmuştur; ve mühim olan ve cümleden ona daha lâzım bulunan kendinin kendiliğini bilmez. "Bu câizdir; o câiz değildir; bu helâldir; o haramdır" diye her şeye hill ve hurmetle hükm eder. Halbuki kendisini bilmez ki, helâl midir; haram mıdır; câiz midir; pâk mıdır; yoksa nâ-pâk mıdır? ilh..."

صدرشان در وقت دعوی همجو شرق صبرشان در وقت تقوی همجو برق

120. *Onların sadrı da'vâ vaktinde güneş gibidir. Onların sabrı takvâ vaktinde şimşek gibidir.*

"Sadır", burada reis ve büyük mertebe demektir. Ya'ni, ulemâ-i zâhirenin reisi ve büyük mertebede bulunan ilim ve bilgi da'vâsında güneş gibi zâhir olup etrâfına ulûm-i zâhiriyye nûrlarını saçar. Fakat yukarıda zikrolunan takvânın envâ'ı vaktinde onların sabırları şimşek gibi çabuk gider ve nefislerinin sıfatlarına karşı mücâhedeyle kâdir olamazlar.

عالمی اندر هنرها خود نما همجو عالم بی وفا وقت وفا

121. *Hünerlerde kendini gösterici bir âlimdir. Vefâ vaktinde âlem gibi vefâsızdır.*

Ya'ni, o reis-i ulemâ zâhiri ilimlerde ve hünerlerde kendini halka gösterip enâniyetini ve nefsinin sıfatlarını tatmîn edici olan bir âlimdir. Fakat vefâ ve Hak yolunda muhabbet ve dostluk etmek husûsunda dünyâ gibi vefâsızdır. Nefsinin bir menfaati uğrunda dostunu fedâ ediverir.

وقت خود بینی ننگد در جهان در گلو و معده گم گشته چو نان

122. *Kendini görücülük vaktinde dünyâyâ sığmaz. Boğazda ve mi'dede ekmeği gibi kaybolmuştur.*

Ya'ni, bu ulûm-i zâhiriyye erbâbı kendini görücülük ve halka kendini göstericilik vaktinde nefsinı o kadar kabartır ki, kibrinden dünyâyâ sığmaz ve halk-ı âlemi kendinin aşağısında görür. Fakat boğazının ve mi'desinin hazzını ve zevkini istihsâl etmek hevesinde mi'deye gidip kaybolmuş ekmek gibi kendinin kendiliğini kaybetmiştir ve hazz-ı nefsanisinde müstağrak olmuştur.

این همه اوصافشان نیکو شود بد نماند چونکه نیکو جو شود

123. *Onların bütün bu evsâfı iyi olur. Vaktâki iyiyi isteyici olur, kötü kalmaz.*

"İyiyi isteyici olmak"tan murâd, insân-ı kâmilî istemek ve aramaktır. Ya'ni, o ulemâ-i zâhirin bütün bu kötü vasıfları iyi ve rûh-ı sâf olan insân-ı kâmilî isteyici ve arayıcı oldukları vakit iyi olur ve fenâlık kalmaz.

گر منی گنده بود همچون منی چون به جان پیوست باشد روشنی

124. *Eğer benlik menî gibi kokmuş olursa cânâ ulaştığı vakit rûşenlik olur.*

Ya'ni, eğer benlik ve nefsanî enânîyet kalbte kökleşmiş ve menî gibi kokmuş bir hâle gelmiş olsa bile, o kokmuş menî ana rahminde canlanıp dünyâyâ doğarak aydınlık bulduğu gibi, o âlim-i zâhirin kokmuş olan benliği de cân-ı sâf olan insân-ı kâmilî mülâkî olduğu vakit karanlık olan bu tabiat ana-sının karnında rûhaniyet âlemine doğru aydınlık bulur.

هر جمادی که کند رو در نبات از درخت بخت او رؤید حیات

125. *Her bir cemâd ki, o nebâta teveccüh ede, onun bahtı ağacından hayât biter.*

Nitekim, nebât mertebesine teveccüh eden her bir cemâd o nebâtın isti'dâdı ağacından nebâtî bir hayât bulur ve cemâdlık mertebesinden nebâtlık mertebesine terakkî eder.

هر نباتی کان بجان رو آورد خضر وار از چشمه حیوان خورد

126. *Her bir nebât ki o, cânâ teveccüh eder, Hızır gibi hayat çeşmesinden içer.*

Ve kezâ rûh-ı hayvânî tarafına teveccüh eden her bir nebât dahi Cenâb-ı Hızır'ın hayat suyu pınarından su içip hayât-ı dâimî bulduğu gibi hayat pınarından su içer ve nebât mertebesinden hayvan mertebesine terakkî eder.

باز جان چون رو سوی جانان نهد رخت را در عمر بی پایان نهد

127. *Vaktâki cân yüzünü tekrâr cânan tarafına koyar, yükünü nihâyetsiz ömre koyar.*

Ya'ni, hayât-ı hayvâniyyeyi bulduktan sonra bu rûh-ı hayvânî tekrâr yüzünü cânân-ı hakikî olan Hak tarafına çevirdiği vakit, yükünü ya'ni bütün varlığını nihâyetsiz bir ömre ya'ni hayât-ı ebediyyeye koyar. Bu istihâlât hakkındaki izâhât III. cildin 3887 numaralı beytinde ve IV. cildin 3622'den 3633 numaraya kadar olan beyitlerde geçti.

سؤال سائل واعطی را از مرغی که بر سر ریض شهری نشسته بود. سرو فاضلترست
و عزیزتر و شریفتر و مکرمر یا دُم او جواب دادن واعظ سائل را بقدر فهم او

Sâilin bir vâize "Şehrin kal'asının duvarı üzerine konmuş olan bir kuştan, onun başı mı daha fâzıldır ve daha azizdir ve daha şeriftir ve daha mükerrerdir yâhud onun kuyruğu mu?" diye suâli. Vâizin onun anlayışı kadar sâile cevâb vermesi

"Rabaz", kal'a duvarı ve burcu demektir. Fârisî'si "bârû"dur. Bu sûrh-ı şerîf yukandaki üç beyt-i şerifin ma'nâsına merbûttur.

واعظی را گفت روزی سائلی کای تو منبر را سنی تر قائلی

128. *Bir gün bir sâil bir vâize dedi ki: "Sen kürsünün pek âli söyleyicisisin."*

Ya'ni, hoca efendinin birisi kürsüde bir meclis muvâcehesinde vaaz ediyordu. Bir gün cemâatten biri çıkıp o vâiz efendiye sordu ki: "Ey vâiz efendi, sen kürsü üzerinde çok yüksek ma'nâli sözler söylüyorsun."

يك سؤالستم بگو ای ذو لباب اندر این مجلس سؤالم را جواب

129. *"Benim bir suâlim vardır, ey lübâb sâhibi! Bu mecliste suâlime cevâb ver!"*

"Lübâb", her şeyin iyisi ve güzidesi demektir (*Kamûs*). Burada "akıl"dan kinâye olur. Ya'ni, "Ey akl-ı selîm sâhibi olan vâiz efendi! Benim bir suâlim

vardır. Sen o suâlîme bu mecliste cevâb ver! Halk işitsinler. Ben ve halk müstefid olalım!"

بر سر بارو یکی مرغی نشست از سر و از دم کدامینش بهشت

130. "Burç üzerine bir kuş kondu. Başından ve kuyruğundan hangisi iyidir?"
[131]

"Bârû", kal'anın burcu demektir. Ya'ni o kimse suâlîni tasvîr edip dedi ki: "Kal'anın burcu üzerine bir kuş kondu. Bu kuşun başı mı efdaldır, yoksa kuyruğu mu efdaldır?"

گفت اگر رویش بشهر و دم بده روی او از دم او می دان که به

131. Dedi: "Eğer onun yüzü şehre ve kuyruğu köye ise bil ki, onun yüzü kuyruğundan iyidir."

Vâiz cevâben dedi ki: "Eğer o kuşun yüzü şehir tarafına ve kuyruğu köy ve karye tarafına ise bil ki, o kuşun yüzü kuyruğundan efdaldır."

ور سوی شهرست دم رویش بده خاک آن دم باش و از رویش بجه

132. "Ve eğer kuyruğu şehir tarafına ve onun yüzü köye ise, o kuyruğun toprağı ol ve onun yüzünden sıçra!"

"Ve eğer o kuş kuyruğunu şehir tarafına ve yüzünü de köy tarafına çevirmiş ise yüzünü bırak, kuyruğuna karşı mütevâzı ol." "Cih", "cehîden" masdarının emr-i hâzındır. "Sıçra!" ya'ni "kaç!" demektir. "Şehir"den murâd, insân-ı kâmilîdir. Zîrâ insân-ı kâmil cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhardır. Ve "köy"den murâd, Hak'tan gâfil olan ehl-i dünyâdır. Zîrâ onların vücûdları cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhar olmadığından köy mesâbesindedirler. "Kuş"tan murâd, rûh-ı insânîdir. "Kuyruk"tan murâd, cisimdir. "Yüz"den murâd, rûhun himmetidir. Eğer bir rûhun himmeti insân-ı kâmilî isteyici ve himmeti de ona müteveccih olur ve kuyruğu olan cismi ehl-i gaflet tarafına bulunur ve onlar ile bi'z-zarûr muâmelât-ı dünyeviyyede bulunur ise, yüzü cisminden efdaldır. Ve fakat himmeti ehl-i gaflet ve dünyâ tarafına ve kuyruğu olan cismi de insân-ı kâmilî müteveccih olup onun hizmetinde bulunursa onun cismi rûhundan ve rûhunun himmetinden efdal olur. Zîrâ insân-ı kâmil tarafına müteveccih olan cisim o insân-ı kâmilin tasarrufu ile icrâ-yı hayvâniyyete yol bulamaz. Nitekim yukarıdaki 124 numaralı beyt-i şerifte "Eğer benlik menî gibi kokmuş olursa, cân olan insân-ı kâmilî ulaşığı vakit aydınlık bulur" buyurulmuş idi.

پیر مردم هستست ای مردمان

مرغ با پر می پرد تا آشیان

133. *Kuş yuvaya kadar kanat ile uçar. Ey âdemler! Âdemin kanadı himmetidir.*

Ya'ni, kuş kanadıyla yuvasına kadar uçtuğu gibi, rûh-ı insânî dahi kendinin yuvası olan âlem-i ervâha himmeti ile uçar. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 18. faslında şöyle buyururlar:

"Hak Teâlâ size matlûbunuzu ihsân eder. Himmetinizin eriştiği makamı atâ kılar. Zîrâ يطير بجناحيه والمؤمن يطير بهيمته ya'ni "Kuş kanatlarıyla ve mü'min himmeti ile uçar." Mahlûkât üç sınıftır: Bir kısmı melâikedir ki, onlar akl-ı mahzdırlar; ve onların tâati ve ibâdeti ve zikri, tabiatları ve gıdaları ve taâm-ları ve hayatlarıdır. Meselâ suda balıkların hayâtı sudandır. Yatağı veya yas-tığı hep sudur. Onlar hakkında bu külfet değildir. Çünkü şehvetten mücerred ve pâktırlar. Binâenaleyh eğer o pâk olup aslâ şehvete tâbi' değil ise yahud sâika-i nefis ile hevâya meyletmez ise bir hüner mi olur? Çünkü bunlardan pâktır ve onun aslâ mücâhedesi yoktur. Eğer tâat eder ise onu tâat etmiş ad-detmezler. Çünkü onun tabiatı odur ve onsuz olamaz. Sınıf-ı diğer behâyim-dir ki, onlar mahz-ı şehvetirler. Akl-ı zâcirleri olmadığından onlara tekliif vâ-ki' olmamıştır. Kaldı, akıl ve şehvetten mürekkebe olan miskîn âdemî: Onun yarısı hayvan ve yarısı yılan ve yarısı balıktır. Balıklığı su tarafına ve yılan-lığı toprak cânibine çeker. Keşâkeş ve nizâ' içindedir. من غلب عقله على شهوته فهو من الملائكة ومن غلب شهوته على عقله فهو ادنى من البهائم ya'ni "Akli şehvetine gâlib olan kimse melâikeden a'lâdır; ve şehveti aklına gâlib olan kimse dahi behâ-yimden aşağıdır." Şiir:

فرشته رست بعلم وبهيمه رست بجهل میان دو بتنازع بماند مردم زاد

"Melek ilim ile neşv ü nemâ buldu; ve hayvan da cehl ile neşv ü nemâ buldu.

Âdemoğlu iki tenâzü' arasında kaldı."

Şimdi âdemîlerden ba'zıları o kadar akla mütâbaat ettiler ki, külliyyen me-lek ve nûr-ı mahz oldular. Onlar enbiyâ ve evliyâdırlar ve havf u recâdan kurtulmuşlardır. Nitekim Kur'ân-ı Mecid'de beyân buyurulur: لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (Mâide, 5/69) [ya'ni "Onlar üzerine korku yoktur ve onlar üzül-meyeceklerdir."] Ve ba'zıların akıllarına şehvet gâlib olduğundan âkıbet külliyyen hayvan hükmünü iktisâb ettiler. Ve ba'zıları münâzaada kaldılar ve onlar o tâlifedir ki, bânınlrında bir derd ve renc ve hasret ve efgân zâhir olur; ve yaşayışlarından râzı değildirler. Bunlar mü'minlerdir. Evliyâ onları

kendi menzillerine erişirmek ve kendileri gibi yapmak için onlara muntazır-dırlar; ve şeyâtın dahi onları esfelü's-sâfilîne kendi taraflarına çekmek için muntazırdırlar."

عاشقی کالوده شد در خیر و شر خیر و شر منگر تو در همت نگر

134. *Bir âşık ki, hayır ve şerde karışmış oldu, hayır ve şerre bakma; himmeti-ne bak!*

"Âşık"tan murâd, yukarıda beyân olunan melekîyet ile hayvâniyet ara-sında münâzaada kalan mü'minlerdir; ve "hayır"dan murâd, melekîyet ve "şer"den murâd, hayvâniyettir. Ya'ni melekîyet ile hayvâniyet arasında ka-lıp, hâl-i münâzaada bulunan bir mü'min âşığın bu hayır ve şerrine bakma! Sen onun himmetinin âlî olması sebebiyle kendisinde hâsıl olan derde ve makâm-ı evliyâyâ olan hasretine bak!

باز اگر باشد سپید و بی نظیر چونکه صیدش موش باشد شد حقیر

135. *Doğan her ne kadar beyaz ve nazîrsiz olsa, mâdemki onun avı sıçan olur, hakîrdir.*

Av hizmetine alıştırılan doğan kuşu sûrette her ne kadar beyaz renkli ve emsâlsiz ve latîf olsa da, mâdemki o sıçan avlamayı âdet etmiştir, hakîr ve kıymetsiz olur. Binâenaleyh onun sûretine i'tibâr olunmaz. Ma'nâsındaki çir-kinliğe nazar olunur. Bunun gibi bir kimse sûrette mevki' sâhibi ve müzey-yen kıyâfetli olsa, fakat onun bâtını muhabbet-i dünyâ ile ve sıfat-ı nefsâniy-ye ile mülevves olsa onun kıymeti olmaz. Zîrâ himmeti alçaktır.

ور بود جغدی و میل او بشاه او دو صد بازست زو صورت مخواه

136. *Ve eğer bir baykuş olsa ve onun meyli şâha olsa o iki yüz doğandır. On-dan sûret isteme!*

"Cuğâ", baykuş ma'nâsınadır ki, harâbelerde öter ve nâs arasında uğur-suzluk ile meşhûrdur. Ya'ni, eğer sûrette hakîr ve uğursuzluk ile meşhûr olan bir baykuş olup onun meyli cîfeye değil şâh tarafına olsa, o baykuş, [meyli] sıçan ve cîfe olan iki yüz doğandan efdal olur. Sen onun sûretinin hakîr ol-masına bakma! Onun ma'nâsı olan yüksek himmetine bak!

آدمی بر قد یک طشت خمیر بر فرود از آسمان و از اثر

137. *Âdemî bir hamur teknesi boyu üzeredir, gökten ve esîrden ziyâde oldu.*

"Âsumân"dan murâd, sûret-i müteayyine sâhibi olan ecrâmdır; ve "esîr"den murâd, fezâyı istîlâ edip henüz suver-i müteayyine iktisâb etmemiş olan ilk maddedir ki, bu maddede vücûd-i âmm sâhibidir. Ma'lûm olsun ki, bilcümle eşyânın hüviyeti vücûd-i mutlak-ı Hak'tır. Bu vücûd-i hakîkî ve vücûd-i âmm bilcümle vücûdât-ı mukayyedenin aslıdır. Binâenaleyh her şey kendi aslına vusûle müştâk ve âşıktır. İnsan eşyâ ile Hak arasında bir berzah olduğundan her bir şey mertebe-i insâniyyeye gelmedikçe kendi aslı olan vücûd-i hakîkiye vâsıl olamaz. Her şey evvelen mertebe-i insâniyyeye gelmek ve insan dahi kendi aslı olan vücûd-i hakîkiye vuslat aşkıındadır. Fakat insan kendi kemâline vâsıl olmadıkça kendi aslından hicâb içinde kalır ve kendisine gelen eşyâ zerrâtını dahi hicâba düşürmüş ve isrâf etmiş olur. *إِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ* (En'âm, 6/141; A'râf, 7/31) ya'nî "Allah isrâf edenleri sevmez" âyet-i kerîmesi mucibince muhâsebe gününde pek ağır bir mes'ûliyetle dâcâr olur. Kendi kemâline vâsıl olan insan ise sûret i'tibârîyle bir hamur teknesinin boyu kadar bir cisimden ibâret olduğu hâlde bu azîm olan ma'nâsı i'tibârîyle gökten ve esîrden efdal olur.

که شنید این آدمی پر عثمان

هیچ کرمنا شنید این آسمان

138. Bu gök hiç "Kerremnâ"yı işitti mi? Zîrâ bunu gamlar dolu olan âdemî işilli.

"Gamân", "gam"ın cem'idir. Lisân-ı Fârisî'de her ne kadar zî-rûh olan şeylerin cem'i "ân" ile yapılırsa da ehl-i hakikat indinde zî-rûh olmayan bir şey olmadığından Cenâb-ı Pîr efendimiz dahi sâir fusahâ-yı muhakkukîn gibi gam kelimesini "ân" ile cemi'lemişlerdir. Ya'nî bu gök hiç Hak'tan "Biz mükerrem kıldık" hitâbını işitti mi? Zîrâ bunu, idrâkinden dolayı türlü türlü gamlara mübtelâ olan benî-Âdem işitti. Nitekim sûre-i İsrâ'da *وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ* (İsrâ, 17/70) ya'nî "Biz benî-Âdem'i mükerrem kıldık" buyuruldu. Zîrâ benî-Âdem'deki idrâk hiçbir mahlûkta yoktur.

خوبی و عقل و عبارات و هوس

بر زمین و چرخ عرضه کرد کس

139. Kimse güzelliği ve akli ve ibâreleri ve hevesi yere ve göğe arzetti mi?

Nitekim hiçbir kimse güzelliğini ve muhâkemât-ı akliyyesini ve sözlerini ve inkâr ve hevesâtını yeryüzüne ve gökyüzüne hitâben söylemedi. Belki bunları kendi idrâk sâhibi olan insanlara söyledi.

جلوه کردی هیچ تو بر آسمان خویی روی و اصابت در گمان

140. *Hiç sen yüzün güzelliğini ve gümânda isâbeti göğë ızhâr ettin mi?*
[141]

Hiç sen kendi yüzünün güzelliğini ve şek olunan bir mes'eleda fikrinin isâbetini gökyüzüne ızhâr ettin mi? Bunu yapmadın, çünkü gökyüzünün bunlardan haberi olamayacağını bilirsin. Bunları ancak kendin gibi bir idrâk sâhibi olan insana ızhâr edersin.

پیش صورتهای حمام ای ولد عرضه کردی هیچ سیم اندام خود

141. *Ey veled! Hamam sûretlerinin önünde sen hiç sîm-endâmını arz ettin mi?*

Ey veled, ya'ni ey oğul ta'bîriyle Cenâb-ı Pîr genç olan sâlik-i mübtediye hitâb buyururlar. Hz. Pîr zamânında hamamlarda elbise asılacak dolapların duvarlarına güzel kadın resimleri yapılır ve bunlara "câme-ken" (جامه کن) ta'bîr edilir imiş. "Hamam sûretleri"nden murâd, bunlardır. Ya'ni, ey oğul! Sen hamam sûretlerinin önünde hiç gümüş gibi beyaz ve mütenâsib olan güzel endâmını arz ettin mi? Bunu yapmadın. Zîrâ onlarda senin endâmının güzelliğini takdir edip meftûn olacak bir idrâk yoktur.

بگذری زان نقشهای همچو حور جلوه آری با عجزه نیم کور

142. *O hûrîler gibi olan nakışlardan geçersin, yarım kör olan acûzeyle cilve getirirsin.*

O hûrî gibi güzel olan hamam resimlerine iltifât etmezsin, fakat yarım kör ve görüşü zayıf olan bir ihtiyar kadına karşı bile cilvelenirsin. Nitekim pek gençlik zamânında böyle yaşlı kadınlara karşı cilvelenmek birçok gençlerin başından geçmiştir.

در عجزه چیست کایشانرا نبود که ترازان نقشها با خود نمود

143. *Acûzede ne vardır ki, onlarda olmadı ki, o nakışlardan ziyâde seni kendine kaptı?*

O acûzede o hamam resimlerinde olmayan ne vardır ki, o acûze seni o hamam resimlerinden ziyâde kendisine çekti?

تو نگویی من بگویم در بیان عقل و حس و درک و تدبیرست و جان

144. *Sen söylemez isen beyânda ben söyleyim: Akıl ve his ve idrâk ve tedbîr ve candır.*

Ey oğul! Sen onun sebebini söylemez isen onu ben sana açıkça söyleyeyim ki: O acûzede seni kendine celb eden şey akıl ve his ve idrâk ve tedbîrdir. Bunlar onda olan cânın âsândır.

در عجزه جان آمیزش کنیست صورت گرماها را روح نیست

145. *Acûzede karıştırsı yapıcı cân vardır. Hamamların sûretinin râhu yoktur.*

Acûzenin sûretine ve cismine ihtilât edici cân vardır. Hamamlardaki sûretlerde bu cân yoktur.

صورت گرماه گر جنبش کند در زمان از صد عجزوت بر کند

146. *Eğer hamamın sûreti kumıldarsa derhal yüz acûzeden koparır.*

Hamam sûretleri cansız olduğu için onların güzelliklerine iltifât etmeyip canlı olan acûzeye meyledersin. Halbuki hamam sûretleri bilfarz canlanıp kılmıdamaya başlasa o güzel sûretlerin hareketleri seni birçok acûzeye meyilden alıkoyup kendilerinin tarafına çeker.

جان چه باشد با خیر از خیر و شر شاد با احسان و گریان از ضرر

147. *Cân ne olur? Hayırdan ve şerden haberli, ihsân ile mesrûr ve zarardan ağlayıcı olandır.*

Cân nedir? diye sorar isen cevâben deriz ki: İnsanda hayrı ve şerri temyiz eden ve ihsân ile mesrûr ve zarar isâbet ettiği vakit ağlayıcı olan bir ma'nâdır.

چون سر و ماهیت جان مخبرست هر که او آگاهتر با جانترست

148. *Mâdemki cânın sırrı ve mâhiyeti mahberdir, her kim ki, o daha âgâhtır, daha canlıdır.*

"Mahber", masdar-ı mîmî olup "hibret" ma'nâsınadır; ve "hibret" ilm-i zevkidir. Zîrâ ilim kesbî ve zevkî olmak üzere iki nevi'dir. Meselâ hiç baş ağrısı çekmemiş olan bir kimse baş ağrısından şikâyet edenleri görmüş ve insanlara baş ağrısı musallat olduğunu bilmiştir. Ve bu ilm-i kesbidir. Fakat kendisinin başı ağrdığı vakit bu baş ağrısının nasıl bir şey olduğuna vukûf-ı zevkî ve âgâhlık hâsıl etmiştir. Evvelki hâlinde "âlim" idi, sonraki hâlinde "habîr" oldu. İşte cânın sırrı ve mâhiyeti dahi ilm-i zevkidir. Binâenaleyh her kimin cânında bu âgâhlık ve ilm-i zevkî ziyâde ise onun cânı da kuvvetlidir.

هر کرا این بیش الهی بود

روح را تأثیر آگاهی بود

149. *Râhun te'sîri âgâhlık olur. Her kime bu ziyâdedir, Allâh'a mensûb olur.*

Rûhun insana olan te'sîri âgâhlık ve ilm-i zevkî olur. Her kimin tarîk hakkında bu âgâhlığı ve ilm-i zevkîsi ziyâde ise o kimse Allâh'a mensûb olur. Ya'ni ârif-billâh ve âlim-i rabbânî olur; ve bu ârif "ene'l-Hak" na'rasını vuran tâife-i muhtermeden olur. Zîrâ vücûd-i hakîkî sâhibini, kendi vücûdunda ilm-i zevkî ile bilmıştır.

هر که او آگه بود جاننش قویست

اقتضای جان چو ای دل آگهیست

150. *Ey gönül mâdemki cânın iktizâsı âgâhlıktır, her kim ki, o âgâh olur, onun*
[149] *cânı kuvvîdir.*

Ma'lûm olsun ki, her bir rûh kendini ve kendi mislini ve kendi mebdעי olan Hak Sübhânehü ve Teâlâ hazretlerini müdrıktır. Rûh kendi zâtı ile kâim olup bekâ husûsunda bedene muhtâc değildir. Tecerrüd cihetinden cismin mugâyiridir. Fakat tedbîr ve tasarruf cihetinden cisme taalluku vardır; ve cism âlem-i şehâdette rûhun sûreti ve kemâlinin mazharıdır. Fakat cisimdeki sıfât-ı nefsânîyye rûhun sıfatlarının hicâbı olduğundan nefsânîyet ve cismâniyet ahkâmında müstağrak olanlar yukarıda zikrolunan ve cânın iktizâsı bulunan üç mertebenin idrâkinden gâfil bulunur ve onların canları za'f-ı idrâk içinde kalır. Binâenaleyh her kim bu cismâniyet âleminde bu üç mertebeden âgâh olursa onun cânı kuvvetli olur.

هر که بی جانست از دانش تهیست

خود جهان جان سرآسر آگهیست

151. *Muhakkak cân âlemi baştan başa âgâhlıktır. Her kim ki, cansızdır, dânişten boştur.*

Yukarıda zikrolunduğu üzere cân âlemi baştan başa Hak'tan âgâhlıktır. Binâenaleyh her kim kesâfet-i cismâniyyede istiğrâkı hasebiyle rûhunun hicâbını artırmış ve cansız bir hâlde kalmış ise idrâk-i hakîkatten ve ma'rifetten boştur. O kimse her ne kadar cismi ve rûh-ı hayvânî cihetinden diri görürünür ise de hakîkatte ölüdür. Nitekim hadîs-i şerifte *الناس کلهم موتی الا العالمون* ya'ni "Nâsın hepsi ölüdür, âlimler müstesnâ" buyrulur. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Divân-ı Kebîr*lerinde şöyle buyururlar:

ای خفته رفته دوان
ای مردۀ ناداده جان
برخیز رفته کاروان
ای دل دمی بیدار شد

"Ey koşarak gitmiş olan uyumuş! Ey cânını vermemiş olan ölü! Kalk! Kervân gitmiştir. Ey gönüll! Bir ân olsun uyan!"

چون خبرها هست بیرون زین نهاد
باشد این جانها در آن میدان جماد

152. *Mâdemki bu tabiâtta hâriç haberler vardır, bu canlar o meydanda cemâddir.*

Mâdemki bu tabîat âleminin hâricinde olan başka âlemlerin enbiyâ ve evliyâ taraflarından bizlere bildirilen haberleri vardır ki, onlar da misâl, berzah, ervâh ve a'yân-ı sâbite âlemlerdir. Binâenaleyh bu tabîat âlemine mahsûs olan hayvânî ve cismânî olan rûhlar bu zikrolunan âlemler meydanında cemâd hükümündedirler. Zîrâ rûh-ı hayvânînin hissi ve idrâki bu cismânîyet âleminde ileriye geçmez.

جان اول مظہر در گاہ شد
جان جان خود مظہرِ اللہ شد

153. *Evvelki cân dergâhın muzhiri oldu. Cânın cânı ise Allâh'ın mazharı oldu.*

Birinci mısra'daki "muzhir", if'âl bâbından ism-i fâildir; ve ikinci mısra'daki "mazhar", ism-i mekândır. "Dergâh", sarayın avlusu demektir ki, bundan murâd âlem-i tabîattır. Zîrâ âlem-i tabîat ulûhiyetin zâhîriyetidir. "Cân-ı evvel"den murâd, insan dünyâyâ geldiği zaman evvelen cisminde peydâ olan rûh-ı hayvânîdir ki, bu rûh dergâh-ı Hak mesâbesinde olan âlem-i tabîatta tekevvün eder; ve ecsâm nasıl yekdiğerinden mütêferrik ise bu rûhlar dahi öylece birbirinden ayrılır. Nitekim II. cildin 186 numarasına musâdîf olan "Tefrika beytinde" "Tefrika beyti" "Nefs-i vâhid rûh-ı insânî olur" buyurulmuş idi.

"Cânın cânı"ndan murâd, rûh-ı insânîdir; ve bu rûh dergâhta değil dâimâ hüvâr-ı ilâhîde olup, Allâh'ın mazharıdır ve tefrika[dan] ârif olup dâimâ vahdet içindedir. İşte bu vahdet sebebiyle insân-ı kâmillerin ma'rifetlerinde aslâ ihtilâf olmaz. Maârifte aralarında ihtilâf olan velîlerin bu ihtilâfları onların rûh-ı cismânîlerinin bu rûh-ı vâhidin nûruyla karışık olmasından neş'et eder. Bu nûrun te'siriyle ba'zı maârifte isâbet ederler ve rûh-ı cismânîlerinin te'siriyle de hatâ ederler. Beyt-i şerîfin hülâsa-i ma'nâsı şöyle olur: Rûh-ı hayvâ-

nî ism-i Zâhîr'in mazharı olup dergâh-ı Hak mesâbesinde olan cism-i tabîîyi izhâr edicidir. Fakat bu cânın cânı olan rûh-i insânî ise cemî'-i esmâyı câmi' olan "Allâh" isminin âsâr ve ahkâmının mahall-i zuhûrudur.

آن ملائک جمله عقل و جان بدند جان نو آمد که جسم آن شدند

154. O melekler hep akıl ve cân idiler. Yeni cân geldi ki, onun cismi oldular.

"Yeni can"dan murâd, rûh-i insânîdir. Ya'ni, âlem-i tabiatta Âdem'in zuhûrundan evvel unsuru olan melâike hep akıl ve cân idiler. Zîrâ akıl rûhun sıfatıdır ve her bir rûhun kendi mertebesine göre bir akli vardır. Fakat yeni cân olan rûh-i insânî geldi ki, onlar o cânın cismi mesâbesinde oldular. Zîrâ meleklerin taayyünlerinde cemî'-i esmâ-i ilâhiyyenin mazhariyet isti'dadı yoktur. Onlar Sübbûh ve Kuddûs gibi ba'zı esmâ-i ilâhiyyenin mazharıdır. Fakat vaktâki Âdem'in cisminde nefh *وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوْحِي* (Hicr, 15/29; Sâd, 38/72) ya'ni "Ben ona rûhumdan nefh ettim" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere rûh-i ilâhî nefh olundu ve "Allah" ism-i câmi'inin mazharı olup yeryüzünde halife-i ilâhî oldu. Melâike-i unsuriyyûnun cümlesi, ya'ni kuvâ-yı tabîiyye-i ilâhiyye bu rûh-i insânînin cismi mesâbesinde oldular.

از سعادت چون بر آن جان بر زدند همچو تن آن روح را خادم شدند

155. Uaktâki saâdetten dolayı o cânı mülâkî oldular, ten gibi o rûha hâdim oldular.

Zîrâ Hak tarafından أُسْجِدُوا لَادَمَ (Bakara, 2/34) ya'ni "Âdem'e secde ediniz!" diye vâkı' olan emre itâat edip nâil-i saâdet olmak için o melâike-i unsuriyyûn yeni cân olan insan-ı kâmilin rûhuna hizmet edici oldular.

آن بلیس از جان از آن سر برده بود یک نشد با جان که عضو مرده بود

156. O İblîs ondan dolayı baş götürmüş idi. Cân ile bir olmadı. Zîrâ ölmüş uzuv idi.

O İblîs o rûh-i insânî ile bir olmadığı ve ittihâd edemediği için o rûha baş eğmemiş idi. Zîrâ İblîs dahi her ne kadar hakikat-i muhammediyyenin cüz'iyâtından ise de o hakikatın ölmüş ve kurumuş bir unsuru mesâbesinde idi.

چون نبودش آن فدای آن نشد دست بشکسته مطیع جان نشد

157. Uaktâki ona o olmadı, onun fedâsı olmadı. Eli bağlanıp cânın mutî'i olmadı.

Birinci mısra'daki birinci "ân" zamîri "yek neşûd bâ-cân"a râci'dir. İkinci "ân" zamîri dahi rûh-ı insânîye raci'dir. Ya'ni vaktâki İblîs o rûh-ı insânî ile birlik ve ittihâd olmadı, binâenaleyh o rûh-ı insânîye kendisini de fedâ edemedi ve eli bağılı olarak o rûh-ı insânîye itâat edici olmadı.

جان نشد ناقص گر آن عضو شکست کان بدست اوست تاند کرد هست

158. *Eğer onun uzvu kırıldı ise cân nâkıs olmadı. Zîrâ o onun elindedir, var etmeye kâdir olur.*

Maahâzâ o rûh-ı insânînin uzvu mesâbesinde olan İblîs kırıldı ve onunla ittihâd etmedi ise, bundan dolayı o rûh-ı insânî eksilmedi. Zîrâ o uzuv onun idâresi altındadır. İstedîği vakit yine ona vücûd verebilir. Ma'lûm olsun ki, İblîs ism-i Mudill'in mazhar-ı etemmi ve ekmeli olan bir rûhtur. Mertebe-i ervâh ayrılık ve gayriyetten bir nevi' üzerine zâtın hâricte zuhûrundan ibârettir ve vâhidin ikilik dâiresinde rû'yeti bu mertebeden başlar. Binâenaleyh ism-i Mudill'in zuhûr-ı ahkâmının ibtidâsı bu mertebedir. "İdlâl", şaşırtmak demektir. Bir vücûdun yekdiğerine mugâyir olarak iki görölmesi şîrk ve şîrk ise ayn-ı dâilâldir; ve bu tarz rû'yet kuvve-i vâhimenin şânıdır. İmdi bu kuvvet ism-i Mudill'in mazharı olup hakikat-ı İblîs'tir. Zîrâ şânı telbîstir; ve İblîs ismi de bundan müştaktır. Server-i âlem Efendimiz'in: "Her kimse ile berâber bir şeytan doğar ve ben benim ile doğan şeytanı İslâm ettim" buyurmaları nefis-i insânîdeki vehme işârettir. Zîrâ kuvve-i vâhime aslâ kizbden ictinâb etmez; ve şânı bilcümle kuvâ üzerine isti'lâdır; ve vücûdundan eser olmayan bir şeyi mevcûd ve hadd-i zâtında mevcûd olan şeyi ma'dûm gösterir. İmdi kuvve-i müfekkire aklın hükmüne tabi' olursa ona "zâkire-i müfekkire" ve eğer vehmin hükmüne tâbi' olursa ona "mütehayyile" derler. Hakikat-ı iblîsiyye, akl-ı küll olan hakikat-i insâniyyeye diğerkuvâ-yı ulûhiyyet gibi serfûrû etmesi teklîfine karşı "آخیر منه" (Sa'd, 38/76) ya'ni "Ben ondan hayırlıyım!" dedi. Bu cevâb kendisini ayrı görmek demektir. Biri iki görmek ise vehimendir. Bu izâhâtan anlaşıldı ki, "kuvve-i vâhime" kuvâ-yı insâniyyenin bir cüz'ü ve uzvudur; ve insân-ı nâkısın kuvve-i vâhimesi aklına gâlipdir. Fakat insân-ı kâmilin aklı kuvve-i vâhimesini mağlûb ve kendisine münkâd etmiştir. "اسم شیطانی علی یدی" ya'ni "Şeytanım ellerim üzerinde münkâd oldu" hadîs-i şerifinde bu ma'nâya ve bu beyt-i şerifte de bu hadîs-i şerife işâret buyurulmuştur.

سر دیگر هست کو گوش دگر طوطی کو مستعد آن شکر

159. *Başka sır vardır. Hani başka kulak? O şekere müstaid olan dudu nerede?*

Ya'ni, İblîs'in o rûh-ı insânî ile bir olmaması ve ittihâd etmemesinde başka sır vardır. Fakat o sırâ muhâtab olacak başka kulak ya'ni cân ve sır kulağı nerede? Bu lezîz olan sır şekerini yemeye isti'dâdı olan rûh dudusu hani?

طوطیان خاص را قندیست ژرف طوطیان عام از آن خور بسته طرف

160. *Husûsî dudular için bir mühim şeker vardır. Umûmî duduların o taâm-*
[159] *dan gözü bağlanmıştı.*

"Tarf", lügatte bakış zamanında göz kapağını kımlatmak demektir, "göz" ma'nâsında kullanılır. Burada göz ma'nâsındadır. Ya'ni, isti'dâdları esrâr ve maârif-i ilâhiyyeyi kabûle müsâid olan mü'minlerin havâssı için pek mühim esrâr-ı ilâhî şekeridir ki, onlar rûh-ı müstaidlerinin ağızla bunları yerler. Fakat mü'minlerin avâmı o esrâr-ı ilâhiyyeyi bu elfâz-ı *Mesnevî* arasında göremezler. Onların gözleri görmekten bağlanmıştı. Zîrâ nazarları vahdete değil kesretedir.

کی چشد درویش صورت زان زکات معنیست آن نه فعولن فاعلات

161. *Sûret dervîşi o zekâttan ne vakit tadar? O ma'nâdur, feûlün fâilât değildir.*

Dervîşliği sûret ve resimden ibâret addeden bir kimse mürşid-i kâmilin kalb-i şerîfine vârid olan esrâr ve maârif-i ilâhiyyenin zekâtından tadar ve zevk alır mı? Zîrâ bunlar sırf ma'nâdur. Yoksa ilm-i arûz bahrîlerinin feûlün ve fâilât gibi vezinlerine sığdırılan elfâzdan değildir. Müstaid olan sâlikler o elfâz-ı zâhîrde mündemiç olan ma'nâyı kavrarlar. Avâm ise o lafızlara bağlanıp kalır. Halbuki bu lafızlar şeker gibi olan ma'nâlara nazaran saman gibidir. Avâm ancak o saman ile iktifâ ederler ve ondan zevk alırlar. Cenâb-ı Pîr Efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 19. faslında şöyle buyururlar:

"Ma'nâya teveccüh etmek vehle-i ûlâda o kadar latîf görünmez. Fakat git-tikçe daha ziyâde tatlı görünür. Sûret ise bunun hilâfıdır. Evvelen latîf görünür, ba'dehû o sûret ile her ne kadar ziyâde ülfet edersen soğursun. Kur'ân'ın sûreti nerede? Ma'nâsı nerede? İnsana nazar et, sûreti nerede, ma'nâsı nerede? Eğer o sûretten ma'nâ giderse bir lahza bile evinde tutmazlar."

Ve 17. faslında dahi şöyle buyururlar:

"Huzûruma gelen ahbâbın melûl olmalarından havfen onunla meşgûl olsunlar diye şiir söylerim. O kadar terkettiğim hâlde yine şiir söylemek icâb eder; ve benim indimde şiirden bed-ter [beter] bir şey yoktur. Benim şiir söylemem ona

benzer ki: Bir kimse misâfırın arzûsuna tebaan elini işkembeye sokup yıkar. Mâdemki misâfır işkembe arzû etmiştir, benim için bu lâzımdır ilh..."

از خر عیسی در بغش نیست قند لیک خر آمد بخلقت که پسند

162. *İsâ'nın eşeğinden şeker esirgenmiş değildir. Fakat eşek hilkatte samanı beğenici geldi.*

Meselâ İsâ (a.s.)'ın eşeğinden sûrî şeker esirgenmiş değildir. Fakat eşek yaratılışında gıdâlar içinde samanı beğendi; ve isti'dâdî şekerden nefret ve samana rağbet etmekten ibâret oldu.

قند خر را گر طرب انگیختی پیش خر قطار شکر ریختی

163. *Eğer şeker eşeğe tarab koparıcı olaydı, eşeğin önüne şeker kantarı döker idi.*

Ya'ni, eğer şeker eşeği sevindirici bir gıdâ olaydı İsâ (a.s.) eşeğin önüne kantarlar ile şeker dökerdi. Binâenaleyh İseviyyü'l-meşreb olan insân-ı kâmil dahi isti'dâtsiz olan dervişlerin önüne feûlûn ve fâilât gibi vezinlere uydurulmuş elfâz samanlarını döker, çünkü onlar bunlardan hoşlanırlar; ve müstaid olan dervişler ise o samanları bırakıp içindeki şekerleri yerler. İşte bu *Mesnevî-i Şerîf* dahi bu kabildendir. Ma'lûm olsun ki, şiir söylemek mutlak mezmûm değildir. Zîrâ eş'âr iki nevi'dir. Birisi Kur'ân ve ahâdisin esrânna ve ma'ârif ve hakâyık-ı ilâhiyyeye dâir olan şiirlerdir ki, bunlar makbûl ve mübârektir. Binâenaleyh bu şiirlerin sâhibleri, kendi ma'rifetlerini halka satmak için değildir. Belki ehl-i gaffeti zarîf sözleriyle ikâz içindir. Diğer nev'i ise: Halka kendi hünerlerini ve zekâlarını gösterip hürmet kazanmak için erbâb-ı gaffet tarafından söylenen şiirlerdir ki, bunlar birtakım hayâlât kûmelerinden ibârettir. Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimizin büyük mahdumları Sultân Veled hazretleri bu iki nevi' şiirler hakkında şöyle buyururlar:

شعر عاشق بود همه تفسیر شعر شاعر بود همه تفسیر
شعر عاشق ز حیرت و مستی ست شعر شاعر نتیجه هستی ست
گفت در همچو شان حق بیچون شعراً یتیمم الغاؤون

"Hak âşığının şiiri bütün tefsîr-i Kur'ân'dır. Şâirin şiiri ise kamı tokun harâretidir veyâhud sarmısaktan mütevellid olan harârettir. Âşığın şiiri tecellî-i Hakk'a olan hayretten ve kendinden geçmektendir. Şâirin şiiri onun nefsânî varlığının neticesidir. Nitekim bi-çûn olan Hak Teâlâ onların hakkında sûre-i

Şuarâ'da وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ (Şuarâ, 26/224) ya'ni "Şâirlere azgınlar tâbi' olur" buyurdu."

این شناس اینست رهرو را مهم

معنی نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ

164. "Nahtimû alâ efvâhihim" in ma'nâsını; bunu anla! Reh-reve mühim olan budur.

Ey sâlik! الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ (Yâsîn, 36/65) ya'ni "Ma'lûm olan günde onların ağızlarına mühür koyarız" âyet-i kerîmesinin ma'nâsını böyle anla! Bu ma'nâyı âhîret gününe hasretme! Zîrâ dünyâ ve âhîret mevtnlarının herhangisinde bulunmuş olsan, senin için ma'lûm olan gün o gündür. Binâenaleyh kendi hâline bak! Kalbinin ağızı maâtîf ve esrâr-ı ilâhiyye şekerlerine karşı mühürlü mü, değil mi? Bu âyetin ma'nâsını böyle anla! Zîrâ Hak yolunun sâ-likî ve reh-revî için bunu anlamak mühimdir.

بو که برخیزد ز لب بند گران

تا ز راه خاتم پیغمبران

165. Tâ ki, peygamberlerin hâteminin yolundan; ola ki, dudaktan ağır bağ kalka!

"Hâtem", lügatte üzerinde isim yazılı ve mühür hâlinde kullanılan yüzük demektir. Nübüvvet silsilesi Server-i âlem Efendimiz'in vücûd-i şerîfi ile mühürlendiği ve munkatı olduğu için ism-i âlîleri Kur'ân-ı Kerîm'de "hâtemü'n-nebiyyîn" buyurulmuştur. Ya'ni, ey sâlik! Kendi hâline dikkat et, tâ ki, peygamberlerin hâtemi olan Muhammed Mustafâ (s.a.s.) Efendimiz'in füyûzâtı yolundan, câiz ki, sîfât-ı nefsânîyye ile kapanmış olan kalbinin ağızından ağır bağ kalsın!

آن بدین احمدی برداشتند

ختمهایی گانیا بگذاشتند

166. Birtakım mühürler ki, peygamberler bıraktılar, onu Ahmed'e mensûb olan dîn ile yukarı kaldırdılar.

Ya'ni, Hâtem-i enbiyâ Efendimiz'den evvel gelen peygamberler esrâr-ı ilâhiyye üzerine birtakım mühürler koydular ve o mühürleri dîn-i Ahmedî vâsıtasıyla yukarı kaldırdılar ve açtılar. Nitekim hristiyanların İncil nâmını verdikleri Yuhanna tarafından yazılan bir kitabda İsâ (a.s.) dan naklen şu ibâreler yazılır: "Ben artık sizinle çok söyleşmem. Zîrâ bu dünyânın sultânı geliyor. Amma bende onun hiç alâkası yoktur. Size daha söyleyeceğim çoktur, amma siz hâlâ onları tahammül etmeye kâdir değilsiniz. Nihâyet o rûhu'l-Hak geldiği zaman sizi her hakka irşâd ede! Zîrâ o kendinden söylemeyecektir; ammâ her ne işitti ise onu söyleye!" Ve Tevrât'ta dahi bu meâlde sözler

vardır. Tafsîlâtı *İzâhu'l-Merâm fi Keşfi'z-Zalâm* isminde 1288 târîh-i hicrîsin-de tab' ve neşredilmiş olan Türkçe bir risâlede münderiştir.

قفلهای ناگشاده رفته بود از کف اِنَّا فَتَحْنَا بِرِ گشود

167. Açılmamış kilidler gitmiş idi, "İnnâ fetahnâ"nın elinden açıldı.

Ya'ni, o peygamberlere nâzil olan Tevrât ve İncil gibi kütüb-i mukaddesede birtakım esrâr ve maârif-i ilâhiyye üzerinde açılmamış kilidler vâki' olmuş idi. Hâtem-i Enbiyâ Efendimiz'e nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm'de فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا (Fe-tîh, 48/1) ya'ni "Ey resûlüm! Biz senin için âşikâr bir açış açtık" buyurulmuş-tur. Bu âyet-i kerîminin hükmü zâhîrde muhâliflere galebe ve hidâyet kapısı-nı açmak ve bâunda da geçen ümmetlere açılmamış olan esrâr ve hakâyık-ı ilâ-hiyye kapısını açmak sûretleriyle fiilen tahakkuk etmiştir; ve bu *Mesnevî-i Şe-rîf*'in zuhûru o fiilî olan tahakkuk cümlesindendir.

او شفيعت اين جهان و آن جهان اين جهان زي دين و آنجا زي جنان

168. O, bu cihânda ve o cihânda şefî'dir. Bu cihânda dîn tarafına ve orada cennetler tarafına.

"Zî", Fârisî'de "taraf" ma'nâsına gelir (*Burhân*). Ya'ni, Hâtem-i Enbiyâ Efendimiz dünyâda ve âhirette Allâh'ın kullanna şefâatçidir. Dünyâda dîn-i Hak ve hidâyet tarafına ve âhirette de mahall-i râhat olan cennetler tarafına şefâat-çidir. Ba'zı nüshalarda "zî dîn" ve "zî cinân" yerine "der dîn" ve der cinân" vâ-ki'dir. "Dinde ve cennetlerde şefî'dir" demek olur. Ba'zı nüshalarda "tâ dîn" ve "tâ cinân" vâki'dir. "Dine kadar ve cennetlere kadar şefî'dir" demek olur.

اين جهان گوید که تو رهشان نما و آن جهان گوید که تو مه شان نما

169. Bu cihânda der ki: "Sen onlara yol göster!" Ve o cihânda der ki: "Sen onlara ayı göster!"

O Server-i âlem Efendimiz bu dünyâda der ki: "Yâ Rab! Sen ümmetime ve bilûmüm beşere doğru yolu göster ve hidâyet et!" Ve o cihânda ya'ni âlem-i âhirette der ki: "Yâ Rab! Sen ümmetime ayı, ya'ni cemâlini göster!" Ve bu sûretle niyâz eder; ve Hakk'ın nâzenîni olan o Server-i enbiyâ Efen-dimiz bu niyâzının ve şefâatinin ind-i ilâhîde kabûlünden emîn bulunduğu için القمر ليلة البدر كما ترون ربكم يوم القيامة ya'ni "Siz Rabbinizi kıyâmet gü-nünde bedir gecesinde ayı gördüğünüz gibi görürsünüz" hadis-i şerîfi ile rû'yet-i cemâlullâhî ümmet-i merhûmesine tebşîr buyururlar.

پیشه اش اندر ظهور و در کمون
اهد قومی انهم لا یعلمون

170. Onun zuhûr'da ve kûmûnda san'atı "Kavmime hidâyet et, zîrâ onlar bil-
[169] miyorlar!" niyâzıdır.

O Server-i âlem'in zâhirde ve bâtında san'atı لایعلمون یا'ni "Ey benim Allâhım! Kavmime hidâyet et, zîrâ onlar bilmiyorlar!" diye Hakk'a münâcât ve kullara şefâat etmektir. O dünyâ ve âhiret sultanının bu münâcâtı Uhud gazâsında vâki' olmuştur. Ma'lûmdur ki, bu gazâda Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mübârek yüzleri ok darbesiyle yaralandı ve dişleri incindi. Bu hâl ve veca' ve kan içinde düşmanlara bedduâ etmedi. "Yâ Rab! Kavmime hidâyet et! Bu yaptıkları edepsizlikleri bilmediklerinden yapıyorlar. Onları ma'zûr tut ve doğru yolu göster!" buyurdular. İşte bilcümle mahlûkâtın sultânı olan Efendimiz'in zâhirde ve bâtında san'atı ve sünnet-i seniyyesi kâffe-i mahlûkâta böyle merhamet ve şefâat idi.

باز گشته از دم او هر دو باب
در دو عالم دعوت او مستجاب

171. Her iki kapı onun kelâmından açılmıştır; iki âlemde onun duâsı müstecâbtır.

Her iki kapı ya'ni zâhir ve bâtının kapıları o hazretin kelâm-ı latîfinden açılmış ve dünyâda ve âhirette onun duâsı ind-i ilâhîde müstecâb olmuştur.

بهر این خاتم شده ست او که به خود
مثل او نی بود و نی خواهند بود

172. Bunun için o hâtem olmuştur. Cûdda onun ne misli oldu ve ne olacaktır.

Ya'ni, o Peygamber-i zîşâna Kur'ân'da "Hâtemü'n-nebiyyîn" "Peygamberlerin hâtemidir" buyurulmasının sebebi budur ki, cömertlikte onun misli ve nazîri ne gelmiştir ve ne gelecektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de hakk-ı âlîlerinde وَأَنَّ لَعْلَى خَلْقٍ عَظِيمٍ (Kalem, 68/4) ya'ni "Ey resûlüm! sen azîm ahlâk üzerindesin" buyrulur. Cenâb-ı Pîr Efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 21. faslında "bu âyet-i kerîmede herkesin cevrine katlanmak ve muhâle tahammül etmek husûslarına işâret vardır" buyurmuşlardır.

چونکه در صنعت برد استاد دست
نی تو گویی ختم صنعت بر تو ست

173. Uaktâki üstâd san'atta ileri gitse, sen "San'atın hatmi senin üzerindedir!" demez misin?

"Dest bürden", sebkat ve ileri gitmekten kinâyedir (*Bahâr-ı Acem*). Ya'ni, herhangi bir san'atın ustası o san'atta akrân ve emsâlinden ileriye gittiği ve hepsini geçtiği vakit sen o ustaya "Bu san'atın hatmi senin üzerinde vâki" olmuş, ya'ni bu san'atın kemâli senin ile mühürlenmiştir," demez misin?

در جهان روح بخشان حاتمى

در گشاد ختمها تو خاتمى

174. *Mühürleri açmakta sen Hâtem'sin. Rûh bağışlayıcılar cihânında da Hâtem'sin!*

Ey Nebiyy-i zîşân! Esrâr ve hakâyık-ı ilâhiyye üzerine konulmuş olan mühürleri açmakta sen Hâtem'sin ve sonsun. Rûh ve ma'nâ bağışlayıcı olan peygamberler âleminde de, cömertlikte meşhûr olan Hâtem-i Tâî ismindeki bir şahıs gibi pek ziyâde cömertsin!

كل گشاد اندر گشاد اندر گشاد

هست اشارات محمد المراد

175. *Ancak murâd olan Muhammed'in işâretleridir. Hep küşâd içinde küşâd, küşâd içinde küşâddır.*

Ya'ni, "mühürleri açmakta Hâtem'sin"den murâd, Muhammed (a.s.v.) Efendimiz'in hadîs-i şeriflerindeki işâretlerdir ki, bunların hepsi esrâr-ı ilâhiyyeyi ve hakâyık-ı vücûdiyyeyi açmak içinde açmaktır. Meselâ kavli olan hadîs-i şeriflerinde *عمالكم اعمالكم* ya'ni "Âmilleriniz amellerinizdir" buyurdular. Bu söz varlık âleminde öyle bir hakîkattir ki, teşrîh olundukça iç içe birtakım esrâr-ı maânî zâhir olur ve anlaşılır ki, efrâd-ı beşerin başında hâkim olan şey ancak kendi amelleridir; ve amellerin zâhirde ve bâunda ne sûretle hâkim bulunduğunu şerh ve beyân etmek burada uzundur. Ve hadîs-i fiililerindeki esrârâ da müşrikler ile Hudeybiye'de akd ettikleri on senelik musâlahâ neticesinde elde edilen fevâid şahittir; ve bu muâhedede iç içe öyle sırlar vardır ki, bunlardan ba'zılan târîh-i İslâm'da mezkûrdur.

Zamânımızda terakkî eden fen ahâdis-i nebeviyyedeki esrârı peyderpey inkişâf ettirmektedir. Ezcümle hadîs-i şerifte kadınlar hakkında *نقصات العقل والدين* ya'ni "Aklın ve dînin nâkıslandır" buyurulmuştur. Münkirler bu hadîse karşı "Çöl hayâtı zihniyeti ile söylenmiş bir sözdür, medeniyette kadınlar ile erkekler arasında aslâ fark yoktur" deyip dururken bugün fen, kadın dimâğının vassafı bir hesâb ile erkek dimâğından 150 gram noksan olduğunu meydâna koymuş ve bunu his gözüyle gören ehl-i fen bu iddîâlarından utanmışlardır. İmdi akıldâ nâkıs olanların dînde de nâkıs olacakları tabîidir. Fakat ne yap-

lın ki, zen-perest olan cehele-i halk arasında bu fikr-i sakım her gün körü kö-rüne taammüm etmektedir.

بر قدوم و دور فرزندان او

صد هزاران آفرین بر جان او

176. *Onun cânına, kudümü üzerine ve onun evlâdlarının devrine yüz binlerce âferîn!*

"Kudüm", gelmek; bundan murâd bi'set-i seniyyedir. "Devr", devre-i nübüv-vet-i muhammediyyedir. "Evlâdlar"dan murâd, Resûl (a.s.)ın bilhâssa Ehl-i beyti değildir. Zirâ cenâb-ı Peygamber'e karâbet ya yalnız sûreten olur. Bu da ya dinen veya tıynetan olan karâbetir. Tıynetan olan karâbet şürefâ ve sâdât-ın ve dinen olan karâbet dahi müctehidlerden ehl-i zâhirin vesâir ulemâ-i zâ-hirenin ve sulahânın ve bilcümle mü'minlerin karâbetleridir. Veyâhud bu ka-râbet yalnız ma'nen olur. Bu da umûmen evliyâullâhın karâbetidir. Nitekim Selmân (r.a.) aslen İranlı olduğu hâlde: Cenâb-ı Peygamber من اهل البيت "Selmân bizim ehl-i beytimizdendir" buyurdu. Veyâhud karâbet hem sû-reten ve hem de ma'nen olur. Bu sûrette bu zevât Resûl (a.s.)ın makâmına kâ-im olan halîfe ve imâmdırlar. Bu da evvel gelen ekâbir-i enbiyâ ile sonra gelen evliyâ-i kâmilinin karâbetleridir. Şu hâlde tamâmiyle mu'teber olan karâbet ev-velen sûret ve ma'nâyı câmi' olan karâbetir; ve sâniyen, karâbet-i ma'neviyye-i rûhiyyedir. Sâlisen, karâbet-i sûriyye-i dîniyyedir. Râbian, karâbet-i sûriyye-i tıniyyedir (Dâvûd-ı Kayserî, *Fusûs'u'l-Hikem Şerh*'nden hülâsaten). Ya'ni rûh-ı pâk-i Muhammedî'ye ve onun bi'set-i seniyyesine ve onun yuka-nda zikrolunan evlâdlarının alâ-derecâtihim devrine yüzbinlerce âferîn olsun!

زاده اند از عنصر جان و دلش

آن خلیفه زادگان مقبلش

177. *Onun mukbil olan halîfe-zâdeleri onun cân devletinin unsurundan doğ-muşlardır.*

"Unsur", lügatte her şeyin aslı; "halîfe-zâdeler"den murâd, fenâ ve beka mertebelerine vâsıl olan kâmil ve mükemmil insanlardır. Bunlardan her biri-nin tarîkatte nisbetleri Resûl-i Ekrem'in halîfeleri olan çehâr-ı yâr-ı güzîn ha-zarâtundan birisinedir. Meselâ tarîkat-i Nakşbendiye'den yetişen kâmil ve mükemmiller Ebû Bekr es-Siddîk (r.a.) hazretlerinin evlâdlardır; ve diğer tu-ruk-ı aliyeden yetişenler ise şâh-ı velâyet imâm-ı Alî (k.A.v.) hazretlerinin evlâdlarıdır. Bu iki halîfenin tarîkleri muntazaman bir silsile-i ma'neviyye ta'kib eder. Fakat Hz. Ömer ve Hz. Osmân efendilerimizin evlâdları ise her asırda böyle bir silsile-i ma'neviyye ta'kib etmeyip münferiden zuhûr ederler.

İmdi bu halîfeler Server-i âlem Efendimiz'in rûh-ı küllî-i Muhammedî'den ve kalb-i âlîsinin unsurundan doğdukları gibi onların mukbil olan evlâdları dahi o unsurdan doğarlar.

گر ز بغداد و هری و از ریند بی مزاج آب و گل نسل ویند

178. *Eğer Bağdad'tan ve Herât'tan ve Rey'den olsa su ve çamur mizâcî olmaksızın onun neslindedir.*

Ya'ni, bu kâmil ve mükemmil olan zevât meselâ ister Bağdâd ve ister Herât ve ister Rey şehirlerinden neş'et etsinler cismânî olan mizâcın râbitası ve alâkası olmasa dahi Resûl-i Ekrem hazretlerinin veyâ halîfelerinin nesl-i pâk-i ma'nevîlerindedir. Nitekim yukarıda 176 numaralı beyitte izâh olundu.

شاخ گل هر جا که روید هم گل است خم مل هر جا که جوشد هم ملست

179. *Gül dalı her nerede biter, yine güldür; şarab küpü her nerede ki kaynar yine şarabdır.*

Meselâ gül ağacının neşv ü nemâsı için bir mahall-i mahsûs yoktur. Herhangi bir mahâlde bitmiş ve neşv ü nemâ bulmuş olursa olsun yine güldür. Kezâ şarâb küpü her nerede kaynarsa kaynasın yine şarabdır. Bunun mahall-i mahsûsu yoktur.

گر ز مغرب بر زند خورشید سر عین خورشید ست نه چیز دیگر

180. *Eğer güneş mağribden zâhîr olsa, güneşin aynıdır, başka bir şey değildir.*

Meselâ her vakit şarktan doğan güneş yerini değiştirip garbdan doğsa yine o güneştir. Yerini değiştirmekle başka bir şey olmaz. O halife-zâdeler dahi bu misâller gibi nerede zuhûr ederse etsinler, şekilleri ve sûretleri başka başka olsa da hakikatleri güneş gibi hep birdir. Zîrâ hepsi mertebe-i yakîne vâsıl olmuşlar ve zandan kurtulmuşlardır. Nitekim *Fîhi Mâ Fih*'in 32. faslında Cenâb-ı Pîr efendimiz şöyle buyururlar:

"Sîfât-ı yakîn bir şeyh-i kâmilidir. Savâb olan hüsn-i zanlar dahi onun müridleridir. Zan mütefâvittir. Böyle derece derece ağıle ve ezyed olan her bir zan yakîne akreb ve inkârdan eb'addır. Nitekim *لو وزن ایمان ابی بکر بایمان اهل الارض* ya'ni "Eğer Ebû Bekr'in îmânı ehl-i arzın îmânı ile tartılsa onlara râcih olurdu" hadîs-i şerifinde işâret buyurulmuştur. Bütün savâb olan zanlar yakinden sût emerler ve ziyâdeleşirler; ve o sût emmek ve tezâyüd ilim ve amel ile o zannın tahsil-i efzâyişi alâmetidir. Bu sûretle o zanlar yakîn mertebesine

gelirler ve yakinde fânî olurlar. Zîrâ o zanlar yakın oldukları vakit kalmazlar. Ve bu şeyh ile müridler, o şeyh-i yakinin ve onun müridlerinin âlem-i eccâm-da zâhîr olmuş nakışlarıdır. Delîlî budur ki: Bu nakışlar devren-ba'de-devr ve karnen-ba'de-karn mütebeddildir; ve bu şeyh-i yakın ile onun zunûn-ı savâb-dan ibâret olan evlâdları alâ-merri'l-edvâr ve'l-kurûn tebdîle uğramaksızın âlemde kâimdirler. Diğer taraftan zunûn-ı galıt ve dâll ve münkir şeyh-i yakînin merdûdudur; ve o zanlar her gün yakinden eb'ad ve ezell (دل)olurlar."

هم بستاری خود ای کردگار عیب چینارا از این دم کور دار

181. *Ayıp toplayıcıları bu kelâmdan kör tut, ey Kirdigâr, hem de kendi set-târlığın ile!*

Hız. Pîr efendimiz dahi o güneşlerden birisi olduğundan bu *Mesnevî-î Şerîf*'lerine işâreten buyururlar ki: "Yâ Rab! Halkın kusûrlarını görüp, ayıplarını toplayıcı olan ukûl-i nâkusa erbâbının gözlerini bizim bu sözlerimizden kör tut! Hem de kendi "Settâr" ism-i şerîfin ile bu kelâmları onların nazarlarından ört!" Ma'lûmdur ki, bu *Mesnevî-î Şerîf* baştan aşağıya kadar vahy-i ilâhî olduğundan onda kusûr olmak ihtimâli yoktur. Bununla berâber mütefekkir geçinen ukûl-i nâkusa erbâbının ba'zıları tarafından boş i'tirâzlar vâki' olmuş-tur. Nitekim sırası düştükçe onlar izâh edildi.

گفت حق چشم خفاش بد فعال بسته ام من ز آفتاب بی مثال

182. *Hak buyurdu: "Kötü fiilli olan huffâşın gözünü ben misâlsiz olan güneşten bağlamışım!"*

Ba'zı nüshalarda "bed-fiâl" yerine "bed-sigâl" ve "bed-hisâl" vâki' olmuştur, "kötü düşünceli, kötü ahlâklî" demek olur. "Yarasa kuşu"ndan murâd, akıllarının gözü ulûm-i enbiyâ ve evliyânın nûrundan kamaşan mu'terizlerdir. "Bî-misâl güneş"ten murâd, Cenâb-ı Pîr efendimizin zât-ı şerîfleri olmak câizdir. Nitekim *Divân-ı Kebîr*'lerinde kendi mensûblarına hitâben şöyle buyururlar:

بذات باک من و آفتاب سلطنتم که من ترا نگذارم بلطف بردارم

رخ ترا ز شعاعات خویش نور دهم سرترا بده انگشت مغفرت خارم

"Zât-ı pâkim ve saltanatım güneşinin hakkı için ki: Ey müridim! Ben seni bırakmam. Lutuf ile kaldırım. Senin yüzüne kendi şua'lanımdan nûr veririm. Senin başını mağîfret parmaklarının önü ile kaşırım."

Veyâhud "bî-misâl güneş"ten murâd, her asırda ferd ve sırr-ı Muhamme-dî'yi hâmil olan kutbu'l-aktâb olmak dahi kâbilirdir. "Hak Teâlâ buyurdu" kavliyle وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُعْصِرُونَ (A'râf, 7/198) ya'ni "Ey Resûlüm! Sen o münkirleri görürsün ki, sana nazar ederler; halbuki onlar görmezler" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

از نظرهای خفاش کم و کاست النجم آن شمس نیز اندر خفاست

183. Eksik ve nâkıs olan huffâşın nazarlarından o güneşin yıldızları da hafâdadır.

"O şems"ten murâd, makâm-ı kutbiyyette bulunan insân-ı kâmilirdir; ve "güneşin yıldızları"ndan murâd, kutbun mâdûnunda bulunan sâir evliyâul-lahtır. Nitekim I. cildin 2967 numarasına müsâdîf beytinde خود جهان آن يك نور است يا'ni "Cihân muhakkak o bir kımse-dir ve o eblehtir. Her yıldız felek üzerinde ayın cüz'üdü" buyurulmuş idi. Ba'zı nüshalarda "encüm" ile "ân şems" arasında vâv-ı âtufe vardır. Bu sûret-te "yıldızlar ve o güneş dahi hafâdadır ve gizlidir", demek olur.

نکوھیدن ناموسهای پوسیده را که مانع ذوق ایمان و دلیل ضعف صدقند و راه زن
صد هزار ابله شده اند چنانکه راه زن آن مخنث شده بودند آن گوسفندان و نمی یارست
گزشتن و پرسیدن مخنث از چوپان که این گوسفندان تو مرا گزند. گفت اگر مردی
و در تو رنگ مردی هست همه فدای تو اند و گر مخنثی هر یکی ترا اژدرهایست.
مخنثی دیگر هست که چون گوسفندان را ببند در حال از راه باز گردد نیارد
پرسیدن ترسد که اگر پرسم گوسفندان در من افتند و مرا بگزینند

Çürük nâmûsları zemmetmek beyânındadır ki, zevk-i îmânın mâni'i ve za'f-ı sîdkin delîlidirler; ve yüz binlerce ahmağın yolunu vurucu olmuş idiler. Nitekim o koyunlar o muhannesin yol vurucusu olmuş idiler ve geçmeğe kâdir olmadı; ve muhannesin "Senin koyunların beni ısırır mı?" diye çobandan sorması. Çoban dedi: "Eğer sen merd isen ve sende merdlik damarı var ise hepsi senin fedândırlar; ve eğer

muhanne isen her birisi senin için bir ejderhâdır.” Diğer muhanne vardır ki, koyunları görür, derhal yoldan geri döner, soramaz. “Eğer sorarsam koyunlar bana üşerler ve beni ısırırlar” diye korkar

Ma'lûm olsun ki, ırz ve nâmus iki nevi'dir: Birisi hakîkî ve sağlam; ve diğeri hayâlî ve çürüktür. Hakîkî olan ırz ve nâmus insanın insanlığına taalluk eden ahlâk-ı hasene ve makbûledir ki, bu nâmusun ehli tecâvûze tahammül edemezler; ve bu nâmus ayn-ı zevk-i îmândır ve sıdkın kuvvetine delîldir. Meselâ bir kâfir veya fâsik tarafından mahremine tecâvûz vâki' olduğu vakit şiddetle men' eder ve bu husûsta aslâ mûsâmaha etmez. Ve hatâli ve çürük olan nâmus ise nefsin kibir ve ucbünden neş'et eden hallerdir. Meselâ bu nâmusun sâhibleri bir mahalle gittiği vakit kendilerine karşı ayağa kalkılmamak veyâhüd bir bahs-i ilmide fikirlerine i'tirâz olunmak veya bir mecliste veya sofrada kendilerine aşağı bir mahal tahsis olunmak gibi hallerden müteessir olurlar ve bunu nefislerinin izzetine tecâvûz telakkî ederler. Halbuki tarîk-ı Hak'ta bu hayâlî ve çürük nâmuslar zevk-i îmâna mâni' ve sıdkın za'fına delîldir. Mürşid-i kâmil ise tarîk-ı Hakk'a intisâb edenlerin evvelen bu hayâlî ve çürük olan nâmuslarını kırmak isterler. Zîrâ sâlik nefsinin sıfatlarından kurtulmadıkça rûhunun sıfatlarıyla muttasıl olamaz. Birçok kimseler haklarında hayırlı olan bu terbiye usûlünden korktukları için tarîk-ı Hakk'a sülûk edemezler. Binâenaleyh bu çürük nâmus o ahmakların yollarını vurucu olur. Hz. Pîr efendimiz bu çürük nâmus sâhibleri hakkında *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar Beyit:

اصحاب کبر و نفس کی باشند لایق شاه را از عزت آن شاه ما صد کبریا پاکوفته

"Kibir ve nefis sâhibleri ne vakit şâhin lâyıki olur? Bizim o şâhimuzın izzetinden yüz kibriyâ hâl-i semâ' içindedir."

Bu beyt-i şerîf kibr u azametlerinden dolayı, "Halk bize ne derler?" diye hâl-i semâ'dan ictinâb edenlere hitâbdır. İşte ehlullâhın zemmettikleri nâmus bu hayâlî ve çürük nâmustur. Nitekim Hz. Mısıri-yi Niyâzî dahi şöyle buyurur: Beyit:

Geçtim âd u sândan, çıkm ben o dükkândan
Hep ırz ile vakânım yağmadır, alan alsın!

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu kıssadan ehl-i nefsi, kadın tabiatlı ve korkak kimselere teşbîh buyurup, iki sınıfa taksîm ederler: Birisi: Mürşid-i kâmilin

teslimiyette koyunlara müşâbih olan sâliklerini görüp onların hallerini kendi hayâlinde olan çürük nâmûsa muhâlif bulur ve "Acabâ, ben tarîk-ı Hakk'a intisâb etsem bu sâliklerin benim nâmûsuna da tecâvüzleri vâki' olur mu?" diye mürşid-i kâmile sorar. O hazret dahi der ki: "Eğer sen merd-i ilâhî isen ve sende ezelde bu mertlik damarı ve isti'dâdî var ise bunların hepsi sana hâk-i pây olurlar; ve eğer kadın tabiatlı ve muhayyel olan nâmûsundan korkar isen, her birisi senin için birer ejderhâdır. Ve ehl-i nefsin diğer kısmı da vardır ki, onlar bu sâliklerin ahvâlini görüp, "Belki bunlardan benim nâmûs-ı muhayyeleme ve kibir ve enâniyetime bir fenâlık dokunur" diye mürşid-i kâmile sormaya ve yaklaşımaya bile cesâret edemezler ve tarîk-ı Hak'tan kaçarlar. Bunlar o yarasa kuşlarına benzer ki, güneş gibi olan insân-ı kâmilin ve onların yıldızları olan sâliklerin nûrundan gözleri kamaşır.

ای ضیاء الحق حسام الدین یا ای صقال روح و سلطان الهدی

184. Ey *Hakk*'ın ziyâsı olan *Hüsameddîn*! Ey hidâyet sultânının rûhunun parlaklığı, gel!

"Sıkâl, kılıcı ve aynayı parlatmak demektir (*Sarrâh*). *Letâifü'l-lüga*'da "kitâb" vezninde, "saykal" ma'nâsında gösterilmiştir. Şûrrâh-ı kirâmdan ba'zıları "sıkâl" ism-i masdardır, demişlerdir. "Kılıç ve aynaya cilâ verecek âlet"tir. "Hidâyet sultânının kılıcını parlatan âletsin"; ve bu sûrette "Sultân-ı hüddâ"dan maksad halkı bu *Mesnevî-i Şerîf* ile tarîk-ı hidâyete da'vet eden Hz. Pîr efendimizin zât-ı şerîfi olur. Ba'zı nüshalarda "rûh" ile "sultân" arasında vâv-ı âtife vardır. Bu sûrette sıkâl, "rûh" ile "sultânü'l-hüddâ" *Hüsameddîn Çelebi* hazretlerinin sıfatı olur.

مشوی را مَسْرُوحَ مشروح ده صورت امثال او را روح ده

185. *Mesnevî*'ye açılmış mer'â ver, onun emsâlinin sûretine rûh ver!

"Mesrah", mer'â ve otlak; "meşrûh", keşfolunmuş ve beyân olunmuş ve genişletilmiş demektir. Ya'ni, bu *Mesnevî*'yi benim rûhumdan cezbettiğin ma'nâlar ile genişletilmiş ulûm-i ledünniyye mer'âsı yap! O *Mesnevî*'min mesellerinin sûretine cân ver!

تا حروفش جمله عقل و جان شوند سوی خلدستان جان پیران شوند

186. *Tâ* ki, onun kelimeleri hep akıl ve cân olsunlar. Cân *huldistanına* uçucu olsunlar!

"Huld", dâim ve bâkî olmak, "huldistan" âlem-i bekâ demektir. Ya'ni, tâ ki, o *Mesnevî*'nin kelimeleri okuyanların ve dinleyenlerin nazarlarında baştan başa akıl ve cân olsunlar. Dâim ve bâkî olan cân âlemine uçucu olsunlar!

هم بسعی تو ز ارواح آمدند سوی دام حرف و مستحقن شدند

187. *Yine senin sa'yin ile ervâhdan geldiler. Kelime tuzağı tarafına cem' edilmiş oldular.*

"İstihkân", "hakn"dan müştaktır; ve "hakn", sütü tulumla koyup cem' etmek ve sağlıdıkça üzerine koymak demektir. Beyt-i şerifte kelimeler "tulum"a ve kelimelere taalluk eden ma'nâlar da "süt"e teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, bu *Mesnevî-i Şerif*'in süt gibi latîf olan ma'nâları, âlem-i ervâh ve ma'nâdan yine senin sa'yin ile geldiler. Tulum mesâbesinde olan kelime tuzağı tarafına cem' edilmiş oldular.

باد عمرت در جهان همچون خضر جانفزا و دستگیر و مستمر

188. *Senin ömrün cihânda Hızır [Hızır] gibi cân artırıcı ve el tutucu ve dâim olsun.*

Nefahâtü'l-Üns'te Mevlânâ Câmi' hazretleri Hızır hakkında şöyle buyurlar:

"*Fetâvâ-yı Sûfiyye* kitabının I. Bâbının 5. Faslında mezkûrdur ki: Hızır (a.s.)ın ismi Belyâ bin Melkân'dır. "Hızır" denilmesinin sebebi budur ki: Bir mikdâr toplanmış kuru ot üzerine oturdu. O otlar yeşillendi. Ebû Hureyre hazretlerinden merfûan rivâyet olunan hadis-i şerifte buyurulur ki: اینا یعلیٰ "Nerede namaz kılsa etrâfında olan şeyler yeşillendir." Ve İk-rime hazretlerinden nakl olunan hadis-i şerifte اینا یذهب yerine اینا یعلیٰ 'dir: Ya'ni "Nereye giderse etrâfında olan şey yeşillendir" demektir. Binâenaleyh "Hızır" lafzı onun lakabıdır ve "Hızır" lafzında üç lûgat vardır: Biri "Hızır" diğ-ğeri "Hızır" diğ-ğeri de "Hazr"dir. Mûsâ (a.s.)ın musâhibidir." Bu beyt-i şerifte lûgatin "Hazır" şekli zikredilmiş ve Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin ömr-i şerifleri Hızır gibi uzun olmasına ve âlem-i ma'nâda ve rûhânîyette cân artırıcı ve âcizlerin ellerinden tutup Hakk'a isâl edici ve cân artırcılıkta ve el tutuculukta cismâniyet âleminden çıktıktan sonra da dâim olmasına duâ buyurulmuştur. Hüsâmeddîn Çelebi efendimiz Cenâb-ı Pîr'den sonra on iki sene makâm-ı irşâdda bulunmuştur.

چون خضر و الیاس مانی در جهان تا زمین گردد ز لطف آسمان

189. *Hızır ve İlyâs gibi cihânda kalasın! Tâ ki, yeryüzü senin lutfundan gökyüzü olsun!*

İlyâs (a.s.) Ba'İbek karyesine ba's olunan bir peygamberin ismidir. Cenâb-ı İlyâs mizâc-ı rûhânîsi hasebiyle suver-i melekiyye mizâcına ve mizâc-ı cismânîsi hasebiyle de suver-i beşeriyye mizâcına mensûb olduğundan sûret-i rûhâniyye cihetinden suver-i rûhâniyye olan melâike ile ünsiyet ve musâhabet etti; ve sûret-i cismânîyyesi cihetinden dahi suver-i cismânîyye olan insanlar ile iş-tirâk ve muhâlata etti. Binâenaleyh Hz. İlyâs iki sûreti câmi' olup, biriyle diğ-erinden hicâba düşmeksiniz iki âlem arasında berzahiyet ile zâhir oldu. Nitekim tasfili *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İlyâsî'de mezkûrdur.

Ya'ni, ey Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri! Hızır ve İlyâs (a.s.) gibi cihânda hem cismâniyetin ve hem de rûhâniyetin ile rûh artırıcı ve el tutucu olarak kalasın! Tâ ki, âlem-i kesâfet olan cismâniyet zemîni senin lutfundan rûhâniyet göğü olsun!

گفتمی از لطف تو جزوی ز صد گر نبودی طمطراق چشم بد

190. *Êğêr kötû gözün tumpurâkı olmasa idi, senin lutfundan yüzden bir cüz'ünü söyleydim.*

"Tum-turâk" "ulüvv" ma'nâsına olan "tum" ile, hoşluk sıyıtı ve âvâzesi ma'nâsına olan "turâk" kelimelerinden mürekkeb olup hod-nümâlık ve tecemmül ve kerr u ferr demektir (*Gıyâsü'l-Lügât*). Burada "tum-turâk" nazar değdirici gözün te'sirinden kinâyedir. "Kötü göz"den murâd, hased sebebiyle "nazar değmek" dediğimiz fenâ haldir. Bu nazarın te'siri hakkındaki beyânât V. cildin 506 numaralı beytinden i'tibâren geçmiştir. Ya'ni, nazar değdirici olan kötü gözün te'siri olmasa idi, senin bu *Mesnevi-i Şerif*'i benim rûhumdan çekmek husûsundaki lutfunun yüz cüz'ünden bir cüz'ünü olsun söyleydim.

لیک از چشم بد زهر آب دم زخمهای روح فرسا خورده ام

191. *Fakat zehr-âb efsûnlu olan kötû gözden rûh eskitici darbeler yemişim.*

"Zehr-âb", "zehir" ve "âb" kelimeleri arasındaki vâv-ı âtufenin iskâtıyla yapılmış vâf-ı terkibîdir. Ya'ni, efsûnu zehirli su olan kötü gözden rûh-ı cismânîyi bozup eskitici ve hasta edici darbeler yemişim. Binâenaleyh bu dar-

belerin senin hakkında da vukû'unu istemem. Zîrâ kötü nazârın cism-i Peygamberî'ye de müessir olduğu V. cildin 506 numaralı beytlerinden i'tibâren söylenilmiş idi.

جز بر مز ذکر حال دیگران شرح حالت می نیارم در بیان

192. *Başkalarının hâlinin zikri işâretinden gayrı ile senin hâlinin şerhini beyâna getireyim.*

Senin zât-ı şerîfine hasedçilerin nazârı değmek korkusundan senin hâlinin şerhini ancak başkalarının hâlini zikretmek sûretiyle işâretle beyân ederim.

این بهانه هم ز دستان دلیست که ازو پاهای دل اندر گلیست

193. *Bu bahâne dahi kalbe mensûb olan destandandır ki, ondan gönül ayakları bir çamur içindedir.*

"Destân", burada "hîle" demektir. "Bahâne", özür ma'nâsındır. Ya'ni ben bu nazâr değmek korkusundan dolayı senin hâlini başkalarının hâli içinde işâretle söylemek özrü dahi ahvâl-i kalbiyyeye mensûb hîle ve tedbîr cinsindedir ki, bu hîle ve tedbîrden gönül ayakları böyle bir özür ve bahâne çamuru içinde saplanıp kalmıştır. Zîrâ ahvâl-i kalbiyye dahi Hak'tandır.

صد دل و جان عاشق صانع شده چشم بد یا گوش بد مانع شده

194. *Yüz gönül ve cân Sâni'in âşığı olmuş. Kötü göz yâ kötü kulak mâni' olmuştur.*

"Sâni'"den murâd, Sâni-i hakîkî olan Hak'tır. Ya'ni, birçok gönül ve cân Sâni-i hakîkî olan Hakk'ın âşığıdır. Böyle iken peygamberler akvâmı o Sâni-i hakîkinin ma'rifetine ve tevhîdine da'vet ettikleri vakit, o kavimlerin ekâbiri hasedlerinden dolayı o peygamberlere fenâ göz ile baktılar ve onların da'vetini tekzîb için türlü türlü tezvîrât yaptılar. Âhâd-i nâsın kötü kulakları dahi o da'vetleri kabûle mâni' oldu.

خود یکی بو طالب آن عم رسول که نمودش شنعاً عربان مهول

195. *Biri de Resûl'ün amcası olan Ebû Talîb'dir ki, Arablar'ın şen'ası ona korkunç göründü.*

"Şen'a", çirkin addetmek ve ta'yîb etmek. "Şün'a" kötü söylemek. Beyt-i şerifte her iki ma'nâ dahi münâsibdir. Ya'ni, kötü kulağın mâni' olması nu-

mûnesinden birisi dahi Resûl-i Ekrem hazretlerinin amcası ve İmâm-ı Alî (k.A.v.) hazretlerinin pederi olan Ebû Talib'dir ki, cenâb-ı Peygamber onu Sâni'-i hakîkinin tevhiidine da'vet ettiği vakit, Arablar'ın ta'n ve teşnî'i ve hakkında kötü söz söylemeleri ona korkunç göründü.

که چه گویند عرب کز طفل بخود او بگردانید دین معتمد

196. *Dedi ki: Arab bana derler ki: "Kendi çocuğundan dolayı o mu'temed olan dîni döndürdü!"*

Ebû Tâlib dedi ki: "Arab kavmi kendi terbiye edip büyüttüğü bir çocuğa uydu da milletin mu'temedi olan dîni döndürdü!" diyerek bana neler söylerler ve beni ne derece ta'yîb ederler. Ben ise onların bu kötü ta'n ve teşnî'lerinden son derece arlanırım."

گفتش ای عم يك شهادت تو بگو تا كنم با حق خصومت بهر تو

197. *Ona dedi: "Ey amca! Sen bir şehâdet söyle, tâ ki, senin için Hâk ile husûmet edeyim!"*

"Husûmet", nizâ' ve cidâl ma'nâsındır. Şefâatta musır olmaktan kinâyedir. Ba'zı nüshalarda husûmet yerine "şefâat" vâki' olmuştur. Ya'ni, Resûl-i Ekrem: "Ey amca! Sen bir kerre olsun kelime-i şehâdet olan "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullâh" de; tâ ki, yarın rûz-i cezâda ben senin için huzûr-ı ilâhîde şefâatta musır olayım ve sana şefâat edeyim!" buyurdu.

گفت لیکن فاش گردد از سماع کُلُّ سِرِّ جَاوَزَ الْاِثْنَيْنِ شَاعَ

198. *Dedi: "Fakat kulaktan fâş olur. İkiiyi geçen her bir sır şâyi' oldu."*

Ebû Talib bu teklif-i nebevî üzerine dedi: "Eğer senin teklifini kabûl edip kelime-i şehâdet getirsem kulaktan kulağa etrâfa yayılır. Zîrâ iki dudak veya iki kimse arasından geçen sır ve gizli şey herkes tarafından duyulur."

من بمانم در زبان این عرب پیش ایشان خوار گردم زین سبب

199. *"Ben bu Arab'ın dilinde kalırım. Bu sebebdan dolayı onların indinde hakîr olurum."*

"Benim sana îmân ettiğim etrâfa yayılınca ben bu Arab kavminin diline düşerim. Beni zemmetmeye başlarlar. Binâenaleyh ben onların indinde sana îmânım sebebiyle hakîr ve zelîl olurum." Ma'lûmdur ki, Ebû Tâlib, Mek-

ke eşrâfından olup cenâb-ı Peygamber'i sever ve müşriklerin tecâvüzüne karşı himâye ederdi. Resûl-i Ekrem hazretleri de onun îmâna gelmesi için çok çalışır ve ısrâr ederdi. Âkibet *لَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَّشَاءُ* (Kasas, 28/56) ya'nî "Ey resûlüm! Sen sevdiğin kimseye hidâyet-bâhş olamazsın, fakat Allâh Teâlâ dilediği kimseye hidâyet eder" âyet-i kerîmesi nâzil oldu.

لیک گر بودیش لطف ما سبق کی بدی این بد دلی با جذب حق

200. *Fakat ona lutf-ı mâ-sebak olaydı, Hakk'ın cezbi ile berâber bu kötü gönüllülük ne vakit olurdu!*
[199]

Fakat eğer Ebû Tâlib'e ezelde Hakk'ın geçmiş ve kazâ edilmiş olan lutfu ve inâyeti olaydı, Hak Teâlâ'nın bu cezbi ile berâber onda bu kötü gönüllülük ve ahmakların ta'n ve teşnî'lerinden ürkücülük olmaz idi. Zîrâ ilm-i ilâhîde mü'min olduğu sâbit olan kimsenin bu âlem-i şehâdetde mü'min olmasına hiçbir mâni' olmaz.

الغياث ای تو غياث المستغيث زين دو شاخه اختيارات خيبت

201. *Ey Hudâ! Habîs olan ihtiyârların düşâhasından yardım isteyenlerin yardımcısısun.*

"Giyâs", yardım ve meded; "müstagîs", yardım isteyen demektir. "Düşâha", mücrimlerin boyunlarına geçirdikleri demirden ve ağaçtan yapılmış boyunduruk; ve vesvese ve tereddüd (*Burhân*). Burada her iki ma'nâ dahi münâsibdir. Birinci ma'nâya göre kalbe vârid olan birbirine muhâlif iki düşünce, mücrimlerin boyunlarına geçirilen boyunduruğa teşbîh buyurulmuştur. İkinci ma'nâya göre de bir mes'ele hakkında kalbe vârid olan vesvese ve tereddüde işaret buyurulmuştur. İnsan bu iki muhtelif fikirden birini ihtiyâr ve intihâb etmek mecbûriyetinde kalır. Eğer fenâ tarafı ihtiyâr ederse bu ihtiyâr habîs ve fenâ; ve eğer iyi tarafı ihtiyâr ederse bittabî' bu ihtiyâr dahi iyi olur. Fakat insanın iyi gördüğü ba'zan fenâ ve fenâ gördüğü de iyi olur. Nitekim sûre-i Bakara'da buyrulur: *وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ* (Bakara, 2/216) ya'nî "Câiz ki, sizin iğrendiğiniz şey sizin için hayırlı olsun; ve sevdiğiniz şey dahi câiz ki, sizin için şerli olsun. Allâh Teâlâ bilir, siz bilmezsiniz" buyrulur. İşte bu sebebdan dolayı bu beyt-i şerifte habîs ve fenâ olan ihtiyârlar ve intihâblardan dolayı Hz. Pîr sâliklere Hak'tan istimdâd etmeyi ta'lîm buyururlar.

من ز دستان و ز مکر دل چنان مات گشتم که بماندم از فغان

202. *Ben kalbin mekrinden ve hilesinden öyle mat oldum ki, figândan kaldım.*

Ben kalbin mekri olan bu iki yüzlü hâaturalarının imtihanından öyle mağ-lûb ve âciz bir hâle geldim ki, feryâd ü figân etmeye dahi mecâlim kalmadı.

من که باشم چرخ با صد کار و بار زین کمین فریاد کرد از اختیار

203. *Ben kim olurum, felek yüz kâr u bâr ile bu kemînden dolayı ihtiyârdan feryâd etti!*

"Kâr u bâr", iş, güç ve meşgûliyet; "kemîn", pusu demek olup iki fikir için-de gizlenmiş olan "isâbet"ten kinâyedir. Ya'ni, ben cürüm ve cesâmet i'tibâ-riyle kim oluyorum ki, çarh-ı felek bu kadar cesâmeti ile birçok tedbirât-ı ilâ-hiyyenin me'mûru ve meşgûlü olduğu hâlde iki fikir içinde gizlenmiş olan isâbetten dolayı ihtiyâr sâhibi olmaktan feryâd etti. "Men ki bâşem" ta'bîriyle sûre-i Mü'min'de olan لَخْلَخُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ (Mü'min, 40/57) ya'ni "Göklerin ve yerin halkı nâsın halkından daha büyüktür" âyet-i kerîmesine işaret buyrulur. Ve beyt-i şerîfin umûmunda da sûre-i Ahzâb'ın ni-hâyetinde olan إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ (Ahzâb, 33/72) [ya'ni "Biz emâneti teklif ettik de göklere, yere ilh..."] âyet-i kerîmesine işaret bu-yurulur. Nitekim âfideki âyette tavih buyurulacaktır.

کای خداوند کریم و بردبار ده امام زین دو شاخه اختیار

204. *Dedi: "Ey kerîm ve halîm olan Hudâvend! İhtiyârın bu dîşâhasından bana emân ver."*

Ya'ni çarh-ı felek dedi ki: "Ey Kerîm ve Halîm olan Vâcibü'l-Vücûd haz-retleri! Boyunduruk mesâbesinde olan bu iki fikrin ihtiyârından ve intihâbın-dan bana hıfz ve emân ver ve beni ihtiyâr sâhibi olmaktan sakla!"

جذب يك راهه صراط المستقيم به ز دو راه تردد ای کریم

205. *Sırât-ı müstakîmin bir yola mensûb olan cezbi, ey Kerîm, tereddüdün iki yolundan iyidir.*

"Râhe"deki "hâ", nisbet içindir. "Sırât-ı müstakîm", doğru yol demektir. Ya'ni, doğru yolun bir yola mensûb olan çekişi, ey Kerîm, iki fikir arasında vâki' olan tereddüdün bu iki yolundan iyidir. Ya'ni doğru yolu gösteren fi-

kir birdir ve onda ikilik yoktur. Binâenaleyh doğru yolun çekişi ancak bir yola mensûb olan bir çekiştir ve insanın bu çekişte ihtiyâr ve intihâbı olmaz. Tereddüd ise iki yola doğru çekiş olduğundan insanın bu çekişte, "Hangisine gideyim?" diye bir ihtiyâr ve intihâbı olur ve bu iki fikirden birisini beğenip icrâ eder. Halbuki o beğendiği şeyin kendi zararına olması muhtemeldir.

زین دو ره گر چه همه مقصد تویی لیک خود جان کندن آمد این دوئی

206. *Gerçi bu iki yoldan hep maksad sensin. Fakat bu ikilik muhakkak cân çekişmek geldi.*

Ma'lûm olsun ki, sırât-ı müstakîm ikidir. Birisi Hakk'ın râzı olduğu ve diğeri ise gazab ettiği ve sevmediği yoldur. Bu yollardan birisi ism-i Hâdî'nin ve diğeri ise ism-i Mudill'in yoludur. Nitekim sûre-i Fâtiha'da اٰمٰنًا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ صِرَاطَ الَّذِيْنَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوْبِ عَلَيْهِمْ وَتَا الضَّالِّیْنَ (Fâtiha, 1/6-7) ya'ni "Yâ Râb! Bizî üzerlerine in'âm ettiğin kimselerin sırât-ı mütakîmine hidâyet et; üzerlerine gazab ettiğin ve dâllinden olan kimselerin sırâtına değil!" İmdi "Hâdî" ve "Mudill" isimlerinin müsemması Hak olduğundan hakîkate nazar olunursa her iki yoldan maksûd ancak müsemmâ olan Hak'tır. Fakat Hakk'ın râzı olduğu ve olmadığı bu iki yolu ayırt edip birini ihtiyâr ile uğraşmak cân çekişmektir. Binâenaleyh cezb-i ilâhî ile tereddüdsüz ve ihtiyârsız olarak Hak'ın râzı olduğu yola gitmek elbette cân çekişmekten hayırlıdır. Bu bahsin II. cildin 1357 numaralı beyt-i şerifinin başındaki توفیق میان این دو حدیث که الرضا بالكفر كفر ودر حدیث دیگر که من لم یرض بقضائی فلیط رباً سوائی [ya'ni "Küfre râzı olmak küfürdür" hadîs-i şerîfi ile, "Her kim kazâma râzı olmazsa, benden başka bir Rab arasın!" ma'nâsındaki hadîs-i kudsî arasının tevfiği beyânındadır] sürh-ı şerîfi ile râbitası vardır. Oradaki ebyât-ı şerîfeye yazılan izâhâtun mütâlaası icâb eder.

زین دو ره گر چه بجز تو عزم نیست لیک هرگز رزم همچون بزم نیست

207. *Gerçi bu iki yoldan senin gayrına azm yoktur. Fakat rezm aslâ bezm gibî değildir.*

Ya Rab! Gerçi bu marzî ve mağzûb olan iki yoldan senin gayrına azim ve teveccüh yoktur. Zîrâ vücûd ve şuûnât hep senindir. Fakat tereddüd içinde rezm etmek ve boğuşmak, aslâ bezm ya'ni huzûrda olmak gibi değildir.

آيَتِ أَشْفَقْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا

در نبی بشنو بیانش از خدا

208. *Onun beyânını Kur'ân'da "Esfakne en yahmilnehâ" âyetini Hudâ'dan dinle!*

Bu beyt-i şerifte sûre-i Ahzâb'ın sonunda olan إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ (Ahzâb, 33/72) ya'ni "Biz emâneti göklere, [dağlara] ve yere arzettik; imdi onu yüklenmekten istinkâf ettiler ve ondan korktular; ve onu insan yükledi" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Emânet"ten murâd, câmiyyet-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyedir. Bu mazhariyet teklifi ve irâdeyi ve ihtiyârı icâb eder. Ya'ni bu ihtiyârdan korkmanın ve kaçmanın beyânını sûre-i Ahzâb'da olan âyet-i kerîmede Hak'tan dinle ki, Hak Teâlâ emâneti kabûl edip etmeyeceklerini göklerden ve yerden ve dağlardan sordu. Onlar: "Yâ Rab! Biz irâde ve ihtiyâr sâhibi olmaktan korkarız, deyip bu esmâ ve sıfât câmiyyetini kabûl etmekten yüz çevirdiler." Bu âyet-i kerîme hakkındaki izâhât I. cildin 1989 numarasına musâdîf olan ورنه خود أَشْفَقْنَ مِنْهَا چون بدی. [ya'ni "Ve yoksa "Ondan korktular" ne vakit olurdu? Eğer onun korkusundan, dağın kalbi kan olmasa idi"] beytinde de geçti.

کین بود به یا که آن حال مرا

این تردد هست در دل چون و غا

209. *Bu tereddüd, "Benim hâlîme bu mu iyidir, yahud o mu iyidir?" diye gönülde kavgâ gibidir.*

Ya'ni, kalbe iki fikir geldiği vakit, "Bu iki fikirden benim hâlîme bu mu iyidir, yoksa o mu iyidir?" diye bir tereddüd hâsıl olur. Bu tereddüd ise gönülde bir cenk ve kavgâ gibidir.

خوف و امید بهی در کر و فر

در تردد می زند در هم دگر

210. *Tereddûdde korku ve iyilik ümîdi kerr u fer içinde birbirine vurur.*

Ya'ni, mübârizler harp meydanında kerr u ferde ya'ni ileri geri hareket etmekte nasıl birbirleriyle çarpışır ise, tereddüd içinde bu iki fikrin meçhûl nefîceleri olan korku ve iyilik ümîdi dahi kalbde ileri geri hareket ederek birbirleriyle öyle çarpışırlar.

مناجات و پناه از حق جستن از فتنه اختیار و از فتنه اسباب اختیار که سموات و اراضین
از اختیار و از اسباب اختیار شکویده اند و ترسیده اند و خلقت آدمی مولع افتاد بر طلب اختیار
و اسباب اختیار خویش . چنانکه بیمار شد اختیار خود را کم بیند صحت خواهد که سبب
اختیارست تا اختیارش بيفزاید و منصب خواهد تا اختیارش بيفزاید و مهبط قهر حق در اتم
ماضیه فرط اختیار و سبب اختیار بوده است . هر گز فرعون گرسنه و بی‌نوا کس ندیده است

Münâcâtтан ve ihtiyârın fitnesinden ve ihtiyârın sebeblerinin
fitnesinden Hak'tan melce' istemektir ki, gökler ve yerler ihtiyârdan
ve ihtiyârın sebeblerinden heybet aldılar ve korktular; ve âdemînin
hilkati ihtiyâr talebine ve kendinin esbâb-ı ihtiyârına haris oldu.
Nitekim hasta olsa kendi ihtiyârını nâkıs görür. Sebeb-i ihtiyâr olan
sıkhati ister, tâ ki onun ihtiyârı artsın; ve mansıb ister, tâ ki onun
ihtiyârı artsın! Ve Hakk'ın kahrının mahall-i nüzûlü geç
ümmetlerde fart-ı ihtiyâr ve sebeb-i ihtiyâr olmuştur. Kimse
Fir'avn'ı aslâ aç ve muhtâc görmemiştir

اولم این جزو و مد از تو رسید ورنه ساکن بود این بحر ای مجید

211. Evvelen bana cezir ve med senden erişti. Yoksa, ey Mecid! Bu deniz sâ-
kin idi.

Hız. Pîr efendimiz cezir ve med ile şuna işâret buyururlar ki: Bu *Mesnevî-i Şerîf*'i takfîr buyurdukları sırada deryâ-yı esrâr ve maârif-i ilâhiyye olan rûh-ı âlîlerinden birtakım esrâr-ı ilâhiyye taşmak ister. Sonra ifşâsında mahzûr görüp keff-i lisân buyururlar. Bu hâl denizin cezir ve meddi kabîlinden olur. Bu sebeble münâcât edip buyururlar ki: "Ey Mecid ve Aziz olan Rabbim! Bu *Mesnevî-i Şerîf*'i kullarına izhâr etmek da'vâsı kalbimde senden zuhûr etti; ve deryâ-yı esrâr ve maârif yaptığın rûhumun cezir ve meddi ve taşkınlığı ve tutkunluğu da evvelen senden erişti. Yoksa bu *Mesnevî-i Şerîf*'in izhârından evvel deryâ-yı rûhum sâkin bir hâlde idi." Bu ma'nâ II. cildin 193 numarasına mûsâdîf olan بحر کف پیش آمد و سدی کند. جر کند و ز بعد جر مدی کند [ya'ni "Deniz köpüğü ileri götürür ve bir sed yapar; cerr eder ve cerden sonra da bir medd yapar"] beytinde de geçti.

هم از آنجا این تردد دادیم بی تردد کن مرا هم از کرم

212. *Bu tereddüdü dahi oradan bana verdin. Kerem cihetinden beni tereddüdsüz de et!*

"Bu ifşâ ve ketm tereddüdünü dahi bana o rûhumun deryâsından verdin. Bâri kerem cihetinden benden bu ifşâ ve ketm husûsundaki ihtiyân da kaldir; beni tereddüdsüz de et!"

ابتلايم می کنی آه الغیاث ای ذکور از ابلاات چون اناث

213. *Beni imtihan ediyorsun. Âh, el-meded! Ey Hudâ! Erkekler senin imtihanından kadınlar gibidir.*

"İbtîlâ", lügatte imtihan ve tecrübe ma'nâsıdır. Ya'ni, "Yâ Rab! Beni bu ketm ve ifşâ tereddüdü içinde imtihan ediyorsun ve beni ihtiyânıma bırakıyorsun. Âh, el-meded! Ey Hudâ! Erkekler ya'ni insân-ı kâmiller senin imtihanından dolayı kadınlar mesâbesinde olan nâkis insanlar gibi mağlûb ve âcizdirler."

تا یکی این ابتلا یا رب مکن مذهبی ام بخش و ده مذهب مکن

214. *Bu ibtilâ ne vakte kadar? Yâ Rab! Yapma! Bana bir mezheb bağışla! On mezhebli etme!*

"Yâ Rab! Bu imtihan ne vakte kadar devâm edecektir? Ey benim güzel Al-lâh'ım! Bu imtihanı yapma! Beni ketm ve ifşâ-yı esrâr husûsunda ihtiyârsız bir hâle koy! Bu husûsta bana bir mezheb ve bir meşreb bağışla! Bu *Mesnevî-i Şerîf*'i ihtiyânım olmaksızın lisânımdan câri kıl! Beni böyle on mezheb ve meşrebli edip düşündürme!"

اشتری ام لاغری و پشت ریش ز اختیار همچو پالان شکل خویش

215. *Kendimin palan biçimi gibi olan ihtiyârımdan zayıf ve arkası yaralı bir deveyim.*

"Palan", eyere bedel olarak binek hayvanlarına vurdukları takım demektir. Ya'ni, "Sırtı yaralı ve zayıf bir hayvana vurulan palan o hayvanı yürürken, nasıl o tarafa bu tarafa meyil ettirirse, palana müşâbih olan benim ihtiyânım dahi harekâtımda beni sarsak bir hâle getirir."

این کژاوه گه شود این سو گران آن کژاوه گه شود آن سو کشان

216. *Bu mahfe-gâh bu ağır tarafa olur. O mahfe-gâh o tarafa çekici olur.*

"Kejâve" ve "kecâve", deve üstünde insanın bineceği mahfeye derler. Bundan murâd birbirine muhâlif olan iki fikirdir. Ya'ni, "Deve üstündeki mahfeye müşâbih olan iki muhâlif düşünceden birisi gâh bu ağır tarafa, ya'ni icrâ tarafına meyil eder; ve onun muhâlif olan diğer fikir dahi o tarafa ya'ni adem-i icrâ tarafına çekici olur."

تا ببینم روضه ابرار را

بفکن از من حملِ ناهموار را

217. *Düzgün olmayan yükü benden bırak, tâ ki, ebrârın ravzasını göreyim!*

"Haml", mutlak yük ve "huml", sırta veya başta olan yük (*Ahter*). Burada "huml" ma'nâsında olmak münâsibdir. Bu beyt-i şerîfin zevkine vusûl için bir mukaddime lâzımdır. Necmeddin-i Kübrâ (k.s.) hazretleri *Usûl-i Aşere*'sinde buyurur ki: "Turuk kesret-i adediyle berâber üç nev'e münhasırdır:

Evvelkisi: Erbâb-ı muâmelâun tarîkıdır ki, zâhiri amellerden çok oruç tutmak ve namaz kılmak ve Kur'ân okumak ve haccetmek vesâire ile. Bu tarîk "tarîk-ı ahyâr"dır; ve bu tarîk ile uzun zamanda Hakk'a vâsıl olanlar azın azıdır.

İkincisi: Tebdîl-i ahlâkta ve tezkiye-i nefiste ve tasfiye-i kalbde ve tecliyeye rûhta bâtının ma'mûriyetine müteallık olan şeyde mücâhedât ve riyâzât as-hâbıdır. Bu da "tarîk-ı ebrâr"dır. Bu tarîk ile Hakk'a vâsıl olanlar evvelki tarîkden çoktur. Fakat bu tarîk ile Hakk'a vusûl onlardan dahi nevâdirdendir.

Üçüncüsü: Allâh'a seyr edenlerin tarîkıdır; ve o ehl-i muhabbetten şâtır ve sâbık ve müsâri' olanların tarîkıdır. Bu tarîk ile bidâyetlerinde Hakk'a vâsıl olanlar diğerlerinin nihâyetlerdeki [vâsıl]larından çoktur."

Bu beyânattan anlaşılır ki, "tarîk-ı şuttâr", tarîk-ı ahyâr ve ebrârın fevkındadır; ve Hz. Pîr efendimizin tarîk-ı âlileri tarîk-ı şuttâr olduğu hâlde beyt-i şerifte ebrârın ravzasını görmeye müştâk olmaları nasıl olur? Binâenaleyh bu beyt-i şerifte ebrâr, daha yüksek yola irşâd için kendi makâm-ı âlilerinden tenezzüle işâret vardır. Zîrâ ebrâr ehl-i aşk ve muhabbetin esrârından ve zevkinden hicâbdadır; ve ebrâr, ahrâr olan ehl-i muhabbet ve aşk gibi değildir. Nitekim ebrâr ile ahrârın farkını cenâb-ı Pîr Efendimiz I. cildin Dîbâce'sinde *يطربون منه يفرحون والأحرار فيه يأكلون ويشربون* ya'ni "Ebrâr bu *Mesnevî-i Şerîf*'de kendi makâmına âid olan maârif-i ilâhiyyeyi yerler ve içerler; ve ahrâr o *Mesnevî*'den ferahlanırlar ve tarablanırlar" buyurmuşlardır. Şu hâlde beyt-i şerîfin hülâsa-i ma'nâsı böyle olur: "Birtakım esrâr ve maârif-i ilâhiyyeyi kabûle ebrâr tâifesinin mesleği ve meşrebi müsâit olmadığından o esrârın ifşâ mı edeyim, yoksa ketm mi edeyim? diye bende tereddüd hâsıl oluyor. Bu

tereddüd içinde bu esrâr gâh açmak ve gâh örtmek tarafına meyil ediyorum. Bu tereddüd sırtında gayr-i muntazam bir yük gibi oluyor. Yâ Rab! Bu düzgün olmayan tereddüd yükünü sırtımdan kaldır. Serbestçe ebrârın makâmına ve ravzalarına tenezzül edeyim; ve onlara tereddüdsüz olarak senin esrâr ve maârif-i ilâhiyyenden ve ahvâl-i aşktan bahsedip irşâd edeyim ve onları lutfun ile daha yüksek olan bir yola sevk edeyim ve bu ibzâl-i maârif ve irşâd husûsunda ebrâr arasında benim tereddüdüm ve ihtiyârın olmasın!"

همجو آن اصحاب كهف از باغ جود می چرم ز ايقاظ نه بل هم رقدو

218. *Ashâb-ı Kêhf gibi cûd bağından otlayayım! İhkâz cihetinden değil, belki onlar uyuyucudurlar.*

Senin cûd ve kereminin bağından esrâr ve maârif yeşilliklerini akıl ve idrâk ve uyanıklık cihetinden değil, belki ashâb-ı Kêhf gibi bîhodluk ve akıl ve idrâkten uyumuşluk hâli içinde otlayayım!

خفته باشم بر یمن یا بر یسار بر نگرדם جز چو گو بی اختیار

219. *Sağ üzerine ve sol üzerine uyumuş olayım. İhtiyârsız olarak tok gibinin gayrı dönmeyeyim!*

Ya'ni "sağ"dan murâd, âlem-i mülk ve "sol"dan murâd, âlem-i melekûtür. "Gû", top ma'nâsına olan "gûy" kelimesinin muhaffesidir. Ya'ni, gerek âlem-i mülke ve gerek âlem-i melekûte teveccühde ihtiyârım olmasın! Zâhirde uyku da olan ashâb-ı Kêhf'in sağına ve soluna dönmesi gibi döneyim. Benim dönüşüm ancak cirit oyunlarında çevgân ile çeldikleri topun dönmesi gibi olsun!

هم بتقلب تو تا ذات اليمين یا سوی ذات الشمال ای رب دین

220. *Ey dînin Rabbi! Sağ tarafa yâhud sol tarafa yine senin taklûbin ile döneyim!*

Bu beytlerde sûre-i Kêhf'de vâki' وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ (Kêhf, 18/18) ya'ni "Sen o ashâb-ı Kêhf'i uyanık zannediyorsun; halbuki onlar uykudadırlar; ve biz onları sağa ve sola döndürürüz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. I. cildin 399 numarasına müsâdif olan حال عارف این گفت ایزد هم رقدو زین مرم بود بی خواب هم. ya'ni "Uykusuz dahi ârifin hâli budur. Hak Teâlâ "Onlar uyuyucudurlar" buyurur; bundan ürkmel!" beytinde de bu ma'nâ geçti.

صد هزاران سال بودم در مطار همجو ذرات هوا بی اختیار

221. *Yüz binlerce yıl havanın zerreleri gibi ihtiyârsız olarak uçmakta idim.*

"Matâr", masdar-ı mîmîdir, "uçmak" demektir. İsm-i mekân olmak dahi câizdir. Ya'ni, "Rûhum i'tibârıyla yüz binlerce yıl uçmakta veyâ uçmak mahalli ve ayn-ı vücûd olan fezâ-yı nâmütenâhîde havanın zerreleri gibi ihtiyârsız oldum." Bu beyt-i şerîf II. cildin 167 numarasına musâdîf olan پیر ایشانند کین جان ایشان بود در دریای جود ya'ni "Pîr onlardır ki, âlem yok idi; onların cân-ı deryâ-yı cûd içinde idi" beytine merbûttur. Oradaki izâhât ve tafsîlâtın mü-tâlaası lâzımdır.

گر فراموشم شدست آن وقت و حال یادگارم هست در خواب ارتحال

222. *Gerçi o vakit ve hâl benim ferâmûşum olmuştur. Uykü içinde irtihâl bana yâdigâr oldu.*

"Gerçi o ihtiyârsızlık vaktini ve hâlini bu âlem-i kesâfet olan dünyâda unutmuş oldum. Fakat bu dünyâdaki uyku hâli içindeki irtihâl bana o vakit ve hâlin hâtırası oldu." Nitekim uyku hâlini cenâb-ı Pîr Efendimiz I. cildin 396, 397, 398, 399 numaralı beytlerinde tasvîr buyurmuşlardır.

می‌رهم زین چار میخ چار شاخ می‌جهم در مسرح جان زین مناخ

223. *Çârşâh olan bu çarmıhdan kurtulurum. Bu münâhdan cân mer'âsına sıçrarım.*

"Çarmih"dan murâd, cismi teşkîl eden sulb ve mâyi' ve gaz ve harâret-i garîziyyeden ibâret olan dört rûkündür. Rûh-ı insânî bu dört rûkne bağlanmıştır. "Çârşâh", eski zamanlarda mücrimlerin boyunlarına geçirdikleri boyunduruk demektir ki, erkân-ı erbaanın sıfatıdır. "Mesrah," mer'â ve otlak. "Münâh", uyku mahalli ve yolcunun nüzûl ettiği mahal demektir ki, âlem-i süflî olan bu dünyâdan kinâyedir. Ya'ni, "Bu dünyâda uyku vaktinde boyunduruk mesâbesinde olan anâsır-ı erbaa kaydından kurtulurum ve gaflet uykusunun mahalli olan bu dünyâdan ve izâfî varlıktan ve onun ihtiyârından cân mer'âsına sıçranm!"

شیر آن ایام ماضیهای خود می‌چشم از دایه خواب ای صمد

224. *Kendimin o geçmiş olan günlerinin sütünü, ey Samed, uyku dâyesinden tadarım!*

Ya'ni, "Kendimin o ihtiyârsızlık içinde geçmiş olan günlerinde ve rûh âleminde senin hakikî varlığından emdiğim sütü, ey vücûd-i izâfî âleminde cemî'-i eşyânın muhtâc [olduğu] Allâh'ım, bu dünyâda uyku dâyesinden tadam ve kendi varlığımdan ve ihtiyânımdan kurtulup râhat ederim."

جمله عالم ز اختیار و هست خود می گریزد در سوی سر مست خود

225. Cümle âlem kendi ihtiyârından ve vücûdundan kendinin sermest olması tarafına kaçır.

Ya'ni, bütün halkın avâmmı bile bu hayât-ı dünyeviyyelerinde kendi ihtiyârlarından ve varlıklarından sarhoşluk ve bîhodluk tarafına kaçarlardı.

تا دمی از هوشیاری وارهند ننگ خمر و زمر بر خود می نهند

226. Tâ ki, bir dem ayıklıktan kurtulalar, şarâb ve düdük ayıbını kendi üzerlerine koyarlar.

"Zemr", düdük demektir. Burada her nevi' çalgı murâd buyrulur. Ya'ni, avâmm-ı halk bir ân olsun ayıklıktan kurtulmaları için şarâb içip sarhoş olmak ve düdük ve her nevi' çalgı çalmak ayıbını ihtiyâr ederler ve "Bunlar ile def-i gam ediyoruz" derler. Nitekim şâir demiştir ki: (Mısra):

Def-i gam etmek için âlet ise peymânedir

Binâenaleyh avâmm-ı halk içkinin dimâğa verdiği uyuşukluk ile ve çalgıların verdiği zevk ile kendi varlıklarından bir ân olsun kurtulmayı isterler.

جمله دانسته که این هستی فحست فکر و ذکر اختیاری دوزخست

227. Cümle bilmiştir ki, bu varlık tuzaktır. İhtiyâra mensûb olan fikir ve zikir cehennemdir.

Binâenaleyh gerek âkıl ve gerek gâfil bütün halk-ı âlem bu varlığın bir tuzak olduğunu ve ihtiyâra mensûb olan hâtıraların ve düşüncelerin insanı cehennem gibi yakıcı bir şey olduğunu bilmişlerdir.

می گریزند از خودی در بی خودی یا بمستی یا بشغل ای مهتدی

228. Ey mühtedî! Ya sarhoşluk ile ya şûgul ile kendiliklerinden bîhodluğa kaçarlardı.

Ey hidâyet bulan sâlik! Bu sebeble bu halk ya esrar ve içki gibi uyuşturucu mâddelerin sarhoşluğu ile veyâhud diğer bir meşgale ile kendiliklerinden bîhodluğa ve varlıklarından yokluğa kaçarlardı.

نفس را زان نیستی وامی کشی زانکه بی فرمان شد اندر بی هشی

229. *Nefsi o yokluktan geri çelesin. Zîrâ ki bîhûşluk içinde fermansız oldu.*

Fakat böyle içki ve esrar gibi uyuşturucu mâddelerin te'sîriyle husûle gelen o bîhûşluktan ve yokluktan nefsi geri çekmek lâzımdır. Zîrâ ki o sun'î olan bîhûşluk içinde nefis hürriyet-i hayvâniyyeyi iktisâb edip fermânsız oldu, ya'ni Hakk'ın emr u fermânını dinlemez bir hâle geldi; ve o bîhûşluk kendi ayıklığı ve ihtiyân neticesi olduğundan bu fâsîd neticeden bir hayır beklemeyeceği meydandadır. Nitekim katl ve cerh ve fuhuş gibi kötü haller bu sun'î bîhûşluk içinde vâki' oldu.

لَيْسَ لِلْجِنِّ وَلَا لِلْإِنْسَانِ أَنْ تَتَغَدَّوْا مِنْ حَيْسِ أَقْطَارِ الزَّمَنِ

230. *Cin için ve ins için zamânın aktârının habsinden nüfûz etmeklik yoktur.*
[229]

Bu ve âtîdeki beytlerde sûre-i Rahmân'da olan *يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُتُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُتُوا لَا تَتَغَدَّوْا إِلَّا بِسُلْطَانٍ* (Rahmân, 55/33) ya'ni "Ey cin ve ins tâifesi, eğer göklerin ve yerin câniblerinden geçmeye tâkatiniz varsa, geçin; kuvvetin gayrı ile geçemezsiniz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Âyet-i kerîmede "aktârî's-semâvâtî ve'l-arz" buyurulduğu hâlde beyt-i şerifte "habs-i aktârî'z-zemen" denilmiştir. "Zemen", vaktin azına veya çoğuna ıtlak olunan bir isimdir; ve zamânın husûlüne sebep ecrâm-ı semâviyyeden olan güneş ve ayın ve arzın devridir. Binâenaleyh beyt-i şerifte sebep olan semâvât ve arz yerine müsebbeb olan "zamân" zikredilmiş olur ki, mecâz-i mürseldir. Ma'lûmdur ki, mâddiyât zaman ve mekân hapisleriyle mukayyedir; ve insanın cismi, mâddenin dört şeklinden ve cinnin cismi ise hava ve harâretten ibâret olan iki şekilden mürekkebirdir. Binâenaleyh her iki tâife dahi zamânın az ve çok taraflarının hapsi altındadır. Zamânın aktâra izâfesindeki incelik budur ki: Cism-i cin mâddenin iki şekli-i latîfînden mürekkebirdiği için zamânın az tarafında mahbûs olur; ve insanın cismi ise mâddenin gaz ve harâret gibi iki şekli-i latîfî ile sulb ve mâyi' gibi iki şekli-i keşîfînden mürekkebirdiğinden zamânın çok tarafında mahbûs olur. Cinnin âlem-i tabiâtta seyri sîr'atle ve insanın seyri ise batâtletle vâki' olur. Binâenaleyh her iki tâife cismâniyetleri hasebiyle ayn-ı vücûd olan ve ehl-i fen indinde "boşluk" ta'bir olunan fezâyâ çıkamaz. Fakat rûh cevher-i mücerred-i nûrânî olduğundan onda aslâ keşâfet yoktur; ve vücûd-i hakîkî ile kendi arasındayriyet libâsını hâiz başka hadd-i fâsîl dahi yoktur. Bu rûh hidâyet-i ilâhiyye kuvveti ile o fezâyâ nüfûz edebilir. Bu ma'nâ I. cildin 1952 numarası-

na musâdîf olan تستطيعوا تغلبوا باخوان [ya'ni: "Rahmân sûresindeki "Ey cin topluluğu!" âyetini oku da, "nüfûz etmeye güç yetirebilirsiniz"i anla!"] beytinde geçti.

لَا نُفُوزَ إِلَّا بِسُلْطَانِ الْهُدَى مِنْ تَجَاوَيْفِ السَّمَاوَاتِ الْعُلَى

231. *Semâvât-ı ulâ'nın tecâvîfinden sultân-ı hüdânın gayrı ile nüfûz yoktur.*

"Sultân", hükümdâr, kâhîr ve galib ve hüccet ve burhân ve kudret ma'nâlarına gelir. "Tecvîf", bir şeyin içini boşaltmak; "tecâvîf", tecvîfin cem'idir. "Tecâvîfî's-semâvâtî'l-ulâ" ta'biriyle, ecrâmın taayyünât-ı kesîfesinden boşaltılmış olan fezâ-yı nâmütenâhiye işâret buyrulur. Ya'ni, ervâhın seyrân-gâhı olan fezâ-yı nâmütenâhiye nüfûz etmek ancak hidâyet-i ilâhiyye kudreti ile cismâniyet, rûhâniyet mertebesine terakkî edip letâfet kesbeylediği vakit vâki' olur.

لَا هُدَى إِلَّا بِسُلْطَانِ يَقِي مِنْ حِرَاسِ الشَّهْبِ رُوحَ الْمُتَّقِي

232. *Hüdâ ancak müttakînin rûhunu şihâbların muhâfazasından hıfzeden bir sultân iledir.*

Bu beyt-i şerifte cin tâifesinden naklen sûre-i Cin'de beyân buyrulan وَأَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلْتَأَ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهَبًا (Cin, 72/8) ya'ni "Biz göğe yaklaşmak istediğimizde o göğü kuvvetli bekçiler ve şihâblar ile dolmuş bulduk" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Hırâs", müfâale bâbının ikinci masdanı olan "fiâl" veznindedir, "muhâfaza etmek" demektir. "Şühûb", şihâbın cem'idir; "ateş şûlesi ve şeyâtine atılan yıldızlar kümesi" demektir. "Yakî" "vikâye" masdarından ism-i fâil olup "hıfzeden" demektir. Ya'ni, fezâyâ kudret-i hidâyet ile ya'ni doğru yola gitmekten mütehasıl olan kudret-i Hak ile nüfûz edilir. Hidâyet dahi sultân-ı hakîkî olan Hakk'ın tasarrufu ile olur ki, o sultân müttakînin rûhunu semâyâ urûcunda şerâre-i elektrikiyyeden veyâ yıldız kümelerinin muhâfazasından hıfzeder ve o rûha bu ateşlerin te'sîri olmaz. Ya'ni şerâre-i elektrikiyye nâdır ve rûh ise cevher-i mücerred-i nûrânîdir. Eğer bu cevher-i nûrânî nefsin ateşe mensûb olan sıfatıyla mahmûl ise nâr-i elektriki o sıfatların cinsinden olduğundan o nûru ihâta edip urûcuna mâni' olur ve rûhu âlem-i tabîata çevirir; ve bu kuvvâ-yı elektrikiyye melâike-i unsuriyyedir; ve melâike iki nevi'dir. Birisi melâike-i rahmet ve diğeri melâike-i azâbdır.

هیچ کس را تا نگردد او فنا نیست ره در بارگاه کبریا

233. *Fânî olmadıkça hiçbir kimseye bârgâh-ı Kibriyâ'ya yol yoktur.*

"Fânî olmak"tan murâd, abd kendi enâniyetinden ve varlığından geçip kendini Hakk'ın varlığında müstağrak görmektir. Bu hâl huzûr-ı Hak'ta kendi zilletini ve aciz ve iftikârını zevkan bilmekten ibâret olur. Yoksa akıl ve zekâ ile ve söz ile bilmek kâfi değildir. Bu zevk ve hâl sâhibinin zâhiri ve bâtını, halk ile olan muâmelâtında dâimâ yokluk ve tevâzu' içinde olur. Meselâ birisi tecâvüz etse veyâ bir fikr-i ilmîsine muhâlefet ve i'tirâz etse afv ile muâmele eder ve hilim ile cevâb verir ve içinde aslâ buğuz ve kin olmaz ve zâhirde afv etmiş görünüp sonra ondan ya kavlen veyâ fiilen intikam almaya kalkmaz. Nitekim Hz. Pîr efendimiz bir rubâîlerinde şöyle buyururlar:

تا بنده ز خود فانی مطلق نشود توحید بنزد او محقق نشود

توحید حلول نیست نابودن است ورنه بگزاف باطلی حق نشود

İzâhan tercüme: "Kul kendinden ve nefsinden fânî-i mutlak olmadıkça onun indinde tevhîd muhakkak olmaz. Tevhîd-i Hakk'ın vücûd-i hakîkîsi kulun vücûd-i izâfîsine hulûl etmek değildir. Senin kendi fikrinde zevkan ve hâlen yok olmandır. Yoksa boş söz ile bâtil Hak olmaz."

İmdi böyle bir fenâyâ nâiliyet ancak aşk-ı ilâhî şarâbını içip sarhoş olmakla olur.

چیت معراج فلک این نیستی عاشقانرا مذهب و دین نیستی

234. *Feleğin mi'râcı nedir? Bu yokluktur. Aşıkların mezhebi ve dîni yokluktur.*

Rûhun vücûd-i hakîkî feleğine çıkabilmesi için merdiven nedir, bilir misin? İşte bu yokluktur. Binâenaleyh Hak aşıkalarının mezhebi ve dîni yokluktur.

بوستین و چارق آمد از نیاز در طریق عشق محراب ایاز

235. *Aşk yolunda niyâz cihetinden Ayâz'ın mihrâbı post ve çarık geldi.*

Ya'ni, aşk yolunda Sultân Mahmûd-ı Gavnevî'nin nedîmi olan Ayâz'ın acz ve niyâz cihetinden mihrâbı ve teveccüh mahalli kendinin postu ve çarığı oldu. Ayâz'ın kassası V. cildde geçti. Ve "post ile çarık"tan murâd, ne olduğu da-hi V. cildin 1918 numaralı beytinin başındaki sûrh-ı şerifte izâh olundu.

گر چه او خود شاه را محبوب بود ظاهر و باطن لطیف و خوب بود

236. *Gerçi muhakkak o şahın mahbûbu idi, zâhir ve bâtını latîf ve güzel idi.*

Gerçi o Ayâz muhakkak Sultân Mahmûd-ı Gaznevî'nin mahbûbu idi. Zâhirî ve bâtunî edebler ile muttasıf idi. V. cilddeki Ayâz kıssasında da izâh olunduğu üzere "Ayâz"dan murâd, insân-ı kâmil; ve "sultân"dan murâd, şâh-ı hakîkî olan Hak'tır; ve "Ayâz"dan murâd, Çelebi Hüsâmeddîn (k.s.) hazretleri olmak da câizdir. Zîrâ yukarıda izâh olunduğu üzere Cenâb-ı Pîr efendimiz onların ahvâlini başkalarının kıssasında beyân buyuracaklarını zikretmişler idi; ve *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da o hazretin ahvâli hakkında şöyle buyurur: "Kâffe-i ashâbın muktedâsı ve bilcümle akrâbın pişvâsı olup zâhir ve bâtınları mücâhedede idi; ve vera' ve takvâda mübâlağa buyururlar idi. Edeb-i bî-gâye ve sıdk-ı bî-nihâyeye mâlik olup riyâzat-ı kesîrede bulunur ve dâimâ mücâhedede olurlar idi. Tab'-ı kerîm ve sîret-i halîm ile ahvâl-i kulûba muttali' ve esrâra vâkıf olup kelimât-ı câmia söylerler ve ashâb-ı kâlin ilm-i hallerine âid müşkilâtı hallederler idi; ve hakîkatte Hz. Hudâvendigâr'ımızın mazhar-ı tamâmı onlar idi."

گشته بی کبر و ریا و کینه حسن سلطان را رخس آینه

237. *Kibirsiz ve riyâsîz ve kînsiz sultânın güzelliğine onun yüzü ayna olmuş idi.*

Ayâz'ın, ya'ni insân-ı kâmilin kalbinde ve bâtunında kibir ve riyâ ve kin yok idi. Sultân-ı hakîkî olan Hak'ın güzel esmâ ve sıfâtının mecmû'una onun yüzü ayna ve mahall-i zuhûr olmuş idi. Bu beyitte Çelebi Hüsâmeddîn (k.s.) hazretlerinin hâl-i şerîflerine işâret buyurulmuş olmak câizdir; ve bu sûrette "sultân"dan murâd, Cenâb-ı Pîr efendimizin zât-ı şerîfleri olur. Nitekim bir beyt-i şerîflerinde saltanat-ı ma'neviyelerine işâreten şöyle buyururlar:

نیم آن شاه که از تخت بتابوت روم خالدين ابدا شد رقم منشورم

"Ben tahtından tabuta giden şâh değilim. Ben öyle bir şâhım ki, menşûrumun ve fermânının yazısı "Hâlidine ebedâ!" oldu."

چونکه از هستی خود او دور شد منتهای کار او معمور شد

238. *Çünkü o kendi varlığından uzak oldu. Onun işinin müntehâsı ma'mûr oldu.*

Çünkü o Ayâz nefsinin tahayyül ettiği mevhûm varlıktan ve sıfât-ı nefsâniyyeden uzak oldu. Binâenaleyh onun işinin nihâyeti ma'mûr oldu ve şâhn indinde mahbûbiyet makâmını ihrâz etti.

زان قوی تر بود تمکین ایاز که ز خوف کبر کردی احتراز

239. *Ayâz'ın temkîni ondan dolayı pek kavî idi ki, kibir korkusundan ihtirâz eder idi.*

"Temkîn", lügatte hiffet-i mizâc mukâbilî olan keyfiyet, vakâr, usluluk, iz-zet ve kudret demektir. Istilâhât-ı sûfiyyede, istikâmet üzere rûsûh ve istikrâr makâmıdır. Abd tarîkte oldukça telvîn sâhibidir. Zîrâ hâlden hâle terakkî ve vasıftan vasıfa intikâl eder. Vâsıl olduğu vakit muttasıl olur. Binâenaleyh temkîn husûle gelir (*Ta'rîfât-ı Seyyid*'den tercüme). Ya'ni Ayâz'ın temkîni ondan dolayı pek kuvvetlî idi ki, nefsinde kibir duygusu hâsıl olacağı korkusundan çekinir idi ve dâimâ hâl-i zillet ve aczini anar idi.

او مهذب گشته بود و آمده کبر را و نفس را گردن زده

240. *O mühezzeb olmuş idi ve kibir ve nefsin boynunu vurmuş gelmiş idi.*

"Mühezzeb", temizlenmiş demektir. Ya'ni, o Ayâz'ın ahlâkı ve tabiatı ku-sûrlardan pâk ve kalbî küdüretten sâf olmuş ve kibrin ve nefsin boynunu vu-rup onları öldürmüştür.

یا پی تعلیم می کرد آن حیل یا برای حکمتی دور از وجل

241. *O hîleleri ya ta'lîm için yâhud korkudan uzak bir hikmet için edirdi.*

"Vecel", korku demektir. Ya'ni, kibrini ve nefsini öldürmüş iken Ayâz'ın yine postuna ve çarığına bakma tedbîrleri ve hîleleri pâdişâhın diğer ben-de-lerine acz ve hiçlik ta'lîmî için idi. Yâhud nefsinde kibir ve gurûr hâsıl olaca-ğı korkusundan uzak bir hikmet ve ma'nâ için idi. Zîrâ insân-ı kâmiller hak-kında Kur'ân-ı Kerîm'de لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (Mâide, 5/69) ya'ni "Onlara korku ve hüzn yoktur" buyrulur.

یا که دید چارکش ز آن شد پسند کز نسیم نیستی هستیست بند

242. *Yâhud çarığı görmek ona ondan dolayı makbûl oldu ki, yokluk nesîminden varlık bendidir.*

"Nesîm", latîf rûzgâr. Ya'ni, Ayâz'a postunu ve çarığını görmek o sebe-ben makbûl geldi ki: O post ve çank yokluk ve acz ve zilletin latîf rûzgârın-

dan peydâ olan varlık bağıdır. Ya'ni vücûd-i hakîkî yokluktan ibâret olan vücûd-i izâfî hayâlâtına bağlanmış. Rubâî-i Mevlânâ Câmî (k.s.):

سوفسطائی کہ از خرد بی خبرست گوید عالم خیالی اندر گزرت
آری عالم همه خیالیست ولی پیوسته درو حقیقتی جلوه گزرت

"Akıldan bî-haber olan sofistâî tâlîfesi, "Âlem geçmekte olan bir hayâldir" der.
Evet, âlem bir hayâldir; fakat dâimâ bir hakikat cilvegerdir."

تا گشاید دخمه کان بر نیستیست تا ییابد آن نسیم عیش و زیست

243. *Tâ ki, dahme açılсын ki, o yokluk üzerinedir; tâ ki, o ıyşın ve yaşayışın nesîmini bulsun!*

"Dahme", lahd ve tabut ve kızgın devenin ağzından gelen köpük ma'nâ-larınadır (*Burhân*). Burada "dahme"den murâd, rûh-ı insânînin lahdi ve tabutu olan cism-i unsurîdir ki, bu cisim sûrette var görünen ve hakîkatte yok olan ve rûhun tabutu ve kabri olan bir dahmedir; ve bu dahme-i cisim yokluktan ve aczden ve zilletten açılır; ve onda mahbûs olan rûh-ı insânî âzâd olup bir latîf ıyşın ve yaşayışın nesîmini bulur.

ملك و مال و اطلس این مرحله هست بر جان سبکرو سلسله

244. *Bu merhalenin mülkü ve malı ve atlası hafif gidici olan cânın üzerinde zincirdir.*

"Merhale", menzil demektir. Bundan murâd, rûhun nüzûl ettiği dünyâ ve vücûd-i izâfî âlemdir. Ya'ni, bu dünyânın mülkü ve malı ve atlası ve süslü elbiseleri ise hafif gidici olan rûh-ı insânînin üzerinde zincirdir ve bağıdır. Ma'lûm olsun ki, dünyânın müzeyyenâtı onlara fart-ı muhabbet olunup Hak'tan gaflet verdiği vakit mezmûm olur. Nitekim I. cildin 997 numarasına müsâdîf olan *نی قماش و نقره و فرزند و زن* beytinde "Dünyâ nedir? Hudâ'dan gâfil olmaktır. Yoksa kumaş ve gümüş ve evlâd ve kâdın değildir" buyurulmuş idi.

سلسله زرین بدید و غره گشت ماند در سوراخ چاهی جان ز دشت

245. *Altına mensûb olan zinciri gördü ve aldı. Cân bir kuyu deliğinde salı-râdan kaldı.*

Nefs-i insânî bu altın yaldızlı ve alı pullu zinciri ve bağı gördü ve bun-lann zâhirî âlâyîşine aldı. Rûh-ı insânî bir kuyu deliği mesâbesinde olan

zulûmât-ı tabîat içine düştü ve âlem-i ervâh sahrâsına urûc etmekten geri kaldı.

صورتش جنت به معنی دوزخی افعی بر زهر و نقشش گلرخ

246. *Onun sûreti cennet, ma'nâda cehennemdir. Zehir dolu bir yılan ve onun nakşı bir gül yüzlüdür.*

Bu merhale-i dünyânın sûreti ve zâhiri süslü ve cennet görünür. Fakat bâ-tını ve ma'nâsı cehennemdir. Zâhiri gül yüzlü bir nakış ve sûrettir ve fakat iç yüzü zehir dolu bir yılanıdır.

گر چه مؤمن را سفر ندهد ضرر لیک هم بهتر بود ز آنجا گذر

247. *Gerçi mü'mine sakar zarar vermez. Fakat oradan geçmek dahi pek iyi olur.*

Maahâzâ efrâd-ı beşer ne mâhiyette olursa olsun, dışı latif ve içi korkunç olan bu merhale-i dünyâda zuhûr eder. Nitekim sûre-i Meryem'de olan âyet-i kerîmede *وَإِنْ مِنْكُمْ آلٌ آوَدُّوا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا. ثُمَّ نُنْجِي الَّذِينَ آمَنُوا وَنُدْرُ الطَّالِمِينَ فِيهَا جَنَّتَا* (Meryem, 19/71-72) ya'nî "Sizden o cehenneme uğramayan hiçbir kimsedir. Bu cehenneme uğramak Rabb'inin hükm-i kat'îsi ve kazâsı oldu. Bundan sonra sakınanları kurtarınız ve zâlimleri de diz çökmüş oldukları hâlde bırakınız" buyrulur. İmdi Peygamber'e tâbi olup şer'in müsâadesi dâiresinde bu yıldızlı ve zehirli dünyâdan nasibini alan mü'minlere bu cehennem zarar vermez. Fakat riyâzâtı ve mücâhedâtı ihtiyâr etmek sûretiyle bu nasıbdan dahi geçmek cismin mahbûsu olan rûh-ı insânî için pek iyi olur.

گر چه دوزخ دور دارد زو نکال لیک جنت بی و را فی کل حال

248. *Gerçi cehennem ondan azâbı uzak tutar. Fakat her bir hâlde cennet ona iyidir.*

Ya'nî, gerçi takvâ-yı şer'î ve zâhirî sâhibi olan mü'minden bu dünyâ cehennemi azâbı uzak tutar. Fakat her hâlde takvâ-yı zâhirî ile berâber takvâ-yı bâtınîyi cem' edip bu dünyâda iken cennet-i 'âcile (عاجل) girmek daha iyidir. Muhtelif yerlerde dahi izâh olunduğu üzere takvâ-yı zâhirî Hak Teâlâ'dan havf sebebiyle günahlardan sakınmak ve cevâz-ı şer'î dâiresinde nefsin hazzını vermektir. Bu mü'min dünyâda iken cennet-i 'âcili (عاجل) bulamaz, fakat âhirette cennet-i âcili (آجل) bulur. Takvâ-yı bâtınî sâhibi olan mü'min ise bir

insân-ı kâmilin terbiyesi altında nefsin huzûzâtını terkedip riyâzât ve mücâhedâta devâm eder. Bu mü'min dünyâda iken cennet-i 'âcili (عاجل) bulduğu gibi âhirette de cennet-i âcili (آجل) bulur.

الحذر ای ناقصان زین گلرخی که بگاه صحبت آمد دوزخی

249. Ey nâkıs! Bu bir gül yüzlüden sakının! Zîrâ sohbet vaktinde bir cehennem geldi.

"Nâkıs"dan murâd, nefislerinin sıfâtı altında zebûn ve mağlûb olan sâliklerdir. Ya'ni, ey Hak yolunun sâlikleri! Bu zâhiri gül yüzlü ve iç yüzü zehirli bir yılan olan dünyâdan ve onun güzel süslü olan sûretlerinden sakının! Zîrâ ona yaklaşıp sohbet ettiğiniz vakit akıl ve idrâk sâhibi iseniz onun bir cehennem olduğunu görürsünüz.

حکایت آن غلام هندو که برخداوندزاده خود پنهان هوا آورده بود
چون دختر را با مهترزاده عقد کردند غلام خبر یافت رنجور شد و می گداحت
و هیچ طیب او را در نمی یافت و او را زهره و بارای گفتن نی

O Hindû kölenin hikâyesidir ki, kendi efendisinin kızına gizli muhabbet etmiş idi. Vaktâki o kıızı bir büyük adamın oğluna akd ettiler, köle haber aldı, hasta oldu ve eridi; ve hiçbir hekim onun illetini anlamadı ve onun da söylemeye tâkati ve mecâli yok idi

"Hevâ", muhabbet; "yârâ", kudret ve kuvvet ve cesâret ve mecâl ve firsat ma'nâlarıdır (*Burhân*).

خواجه را بود هندو بنده پروریده کرده او را زنده

250. Bir efendinin Hindû bir kölesi var idi. Besleyip onu bir diri yaptı.

"Hindû", kâfir ve bende ve köle ma'nâlarıdır (*Heft Kulzüm*). Ya'ni, bir efendinin harb neticesinde kâfirlerden alınmış olan bir kölesi var idi. Zayıf ve cılız bir hâlde iken onu besleyip diri ve kuvvetli bir hâlde getirdi.

علم و آدایش تمام آموخته در دلش شمع هنر افروخته

251. *Ona ilim ve âdâbı tamâm öğretmiş idi. Onun kalbinde hünere şem'ini parlatmış idi.*

Efendi o köleye zamânında mütedâvil olan ilmi ve edebleri tamâmiyle öğretmiş ve onun kalb ve aklını ilim ve hünere ve edeb nûrlarıyla parlatmış idi.

پروریدش از طفولیت بناز در کنار لطف آن اکرام ساز

252. *O ikrâm tertîb edici olan efendi, o köleyi çocukluğundan beri lutf kucağında naz ile beslemiş idi.*

بود هم این خواجه را خوش دختری سیم اندامی گشی خوش گوهری

253. *Bu efendinin bir de latîf kıızı var idi. Bir sîm-endam, bir nazlı, bir hoş gevher idi.*

"Geş", güzel ve latîf ve refân nazlı ve bîkr ve şâdimânlık ma'nâlarıdır (*Burhân*). "Sîm-endâm," vücûdu gümüş gibi parlak ve beyaz olmaktan kinâ-yedir.

چون مرا حق گشت دختر طالبان بلبل می کردند کابین گران

254. *Uaktâki kız mürâhık oldu, tâlibler ağır mehir bezl ettiler.*

"Mürâhık", bülûğ yaşına yaklaşmış olan çocuk. "Kâbîn", mihr-i müeccel ve muaccel ma'nâsıdır. Ya'ni, bu kız bülûğ yaşına yaklaştığı vakit isteyenler çoğaldı ve ağır ve çok mîkdârda mihirler teklîf ve bezl ettiler; ve bu çok paralar ile onun babasını itmâ'a çalıştılar.

می رسیدش از سوی هر مهتری بهر دختر دمبدم خوازه گری

255. *Her bir büyük kimse tarafından ona dembedem kız için bir hâze-ger erişir idi.*

"Hâze", "gâze" vezninde, müteaddid ma'nâsı vardır. Gelin için gülden ve reyhanlardan yapılmış kubbe ve askı ma'nâsına da gelir (*Burhân*). "Hâze-ger", "gelin askıları yapan kimse" demek olur. Burada tâlibden kinâyedir. Ya'ni, her bir zengin ve mu'teber kimse tarafından o efendiye vakit vakit kız için bir tâlib erişir idi. Ba'zı nüshalarda "hâze-ger" yerine "hâhiş-ger" vâki olmuştur ki, "tâlib" ma'nâsıdır.

گفت خواجه مال را نبود ثبات روز آید شب رود اندر جهات
256. Efendi dedi: "Malın sebâtı yoktur. Gündüz gelir, gece cihetlere gider."

Efendi, böyle ağır mihir teklif eden zenginler hakkında kendi kendine dedi ki: "Malın sebâtı yoktur; elde kalmaz; gündüz kazanılır, gece muhtelif cihetlere sarf olunup gider."

حسن صورت هم ندارد اعتبار که شود رخ زرد از يك زخم خار
257. Hüsni-i sûretin de i'tibârı yoktur. Zîrâ yüz, bir diken yarasından sarı olur.

Yüz güzelliğinin de i'tibân ve kıymeti yoktur. Zîrâ o yüze bir diken batıp yara olsa o yara işledikçe yüzün rengi sapsarı olur ve güzelliği gider.

سهل باشد نیز مهترزادگی که بود غره بمال و بارگی
258. Büyük kimsenin oğulluğu dahi sehl olur. Zîrâ mala ve kudrete mağrûr olur.

"Sehl", yumuşak ve kolay ma'nâsına ise de burada "ehemmiyetsiz ve kıymetsiz" olmaktan kinâyedir. "Bâreği", müteaddid ma'nâsı vardır. "Kudret" ma'nâsına da gelir (*Burhân*). Burada "kudret ve iktidar" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, zengin bir kimsenin oğlu olmanın da kıymeti ve ehemmiyeti yoktur. Zîrâ bu kimse de mala ve kudret-i mâliyyeye dayanıp mağrûr olur; ve malda ise sebât yoktur.

ای بسا مهتر بچه کز شور و شر شد ز فعل زشت خود ننگ پدر
259. Ey, ne çok büyük kimsenin oğlu vardır ki, şûr u şerrden, kendi kötü fiilinden dolayı babanın ârı oldu.

Hey gidi hey! Ne çok büyük ve asıl kimselerin oğlu vardır ki, nefis ve şeytanın şûr u şerrine kapılmıştır; ve kendi kötü fiilinden dolayı babası için halk arasında bir leke olmuş ve babası onun kötü fiillerini görüp nâsdan utanmıştır. Meşhûrdur ki, hükemâdan Sokrat'a bir bey oğlu gelip demiş ki: "Sen bir doğramacının oğlusun ve ben beyzâdeyim." Sokrat cevâben: "Ey bedbaht! Senin asâletin sende bitiyor ve benimki bende başlıyor!" demiştir.

پر هنر را نیز اگر باشد نفیس کم پرست و عبرتی گیر از بلیس
260. [259] Eğer nefis olursa da pür-hüner olana da az tap ve 'İblîs'den ibret al!

"Nefis", kıymetinden dolayı esirgenen ve istenilip rağbet olunacak derecede güzel olan şey demektir. Ya'ni, hüner ve ma'lûmât sâhibi olan kimse eğer

vücûdu nâdir ve nefis olan tâîfeden olsa bile ona az muhabbet et ve bu husûsta İblîs'den ibret al! Zîrâ böyle bir kimsenin nefsinde kibir ve ucûb olmak muhakkaktır. Nitekim İblîs, ilm ü hünerde yektâ olduğu hâlde kibir ve ucûbünden dolayı Âdem'e baş eğmedi ve bu husûsta emr-i ilâhîye muhâlefet etti ve matrûd oldu.

علم بودش چون نبودش عشق دین او ندید از آدم الا نقش طین

261. *Onun ilmi var idi. Vaktâki ona dîn aşkı olmadı, o Âdem'den çamur nakşının gayrını görmedi.*

"Dîn", lügatte inkıyâd ve cezâ ve âdet ma'nalarına gelir. Burada "inkıyâd" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, İblîs'in ilmi var idi. Vaktâki o İblîs'de inkıyâd ve itâat aşkı olmadı ve bu ilim, onu kibir ve ucûb sebebiyle serkeşlik tarafına çekti. Binâenaleyh o İblîs topraktan yaratılan Âdem'in sûret-i zâhiriyyesini ve şeklini gördü ve onun ma'nâsını görmedi.

گرچه دانی دقت علم ای امین زانت نگشاید دو دیده غیب بین

262. *Ey emîn! Gerçi ilmin inceliğini bilirsin; ondan sana iki gayb görücü göz açılmaz.*

Ey ilm-i şeriatte emîn olan âlim-i zâhirî! Gerçi ulûm-i zâhiriyyenin inceliğini bilirsin; fakat bu ilm-i zâhîrîden kalbinin âlem-i gaybı görücü olan iki gözü açılmaz. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 22. faslında şöyle buyururlar:

"Şek yoktur ki, bu fakihler hüşyâr ve sâhib-i zekâvettirler ve on kimse hükmündedirler. Müntesib oldukları fende on görürler. Velâkin o âlem ile onların arasına "yecûz, lâ-yecûz", ya'ni "bu câizdir ve o câiz değildir," kâidesinin muhâfazası için bir duvar çekmişlerdir. Eğer o duvar onların hicâbı olmasa, onu hiç okumazlar ve o iş muattal kalır ilh..."

او نه بیند غیر دستاری و ریش از معرفت برسد از یش و کمیش

263. *O bir sarık ve sakaldan başkasını görmez. Onun ziyâdeliğini ve noksânını muarriften sorar.*

O âlim-i zâhirî karşısına büyük sarıklı ve kaba sakallı bir kimse gelse, onun kalbinin ahvâlini görüp bilmez. Onun kemâlini ve noksânını bir ta'rif edici kimseden sorar.

خود همی بینی که نور بازغی

عارفا تو از معرف فارغی

264. *Ey ârif! Sen muariften fâriğsin. Muhakkak görürsün. Zîrâ tulû' edici nûrsun!*

"Ey ârif", hitâbı husûsiyet i'tibârıyla Çelebi Hüsâmeddîn efendimize ve umûmiyet i'tibârıyla kalb gözü açık olan bütün ârifleredir. "Bâziğ", tulû' edici demektir. Ya'ni, âriflerin karşılanna gelen bir kimsenin ahvâline ve ahlâkını bir muariften sormaya ihtiyâcları yoktur. Onlar doğrudan doğruya o kimsenin kalbine nazar edip ahvâline ve ahlâkına ve kemâline ve noksânına vâkuf olur. Zîrâ *اتقوا فراسة المؤمن فإنه ينظر بنور الله* ya'ni "Mü'minin firâsetinden sakının; zîrâ o Allâh'ın nûru ile nazar eder" hadîs-i şerîfi mûcibince onlar tulû' eden nûr-ı ilâhînin kendi olurlar. Nitekim IV. cildin 1795 ve 1796 numaralı beyitlerinde şöyle buyurulmuş idi:

تا بقعر تار و پودت در روند

کاملان از دور نامت بشوند

دیده باشند ترا باحالها

بلکه پیش از زادن تو سالها

Tercüme: "Kâmillerin senin adını uzaktan işitirler. Senin nescinin ka'nna kadar giderler. Belki senin senelerce doğumundan evvel seni haller ile görmüş olurlar."

که ازو باشد به دو عالم فلاح

کار تقوی دارد و دین و صلاح

265. *İşi takvâ ve dîn ve salâh tutar. Zîrâ iki âlemde felâh ondan olur.*

Ya'ni, Hak yolunda işi gören şey ancak takvâ ve dîn ve salâhdır. Zîrâ dünyâda ve âhirette felâh ve necât ancak bunlardan olur. Dîni ve salâhı olmayan kimsenin elinde mal ve ilim, şâkinin elindeki silâha benzer. Binâenaleyh böyle bir kimsenin başı bu silahlar ile dünyâda türlü belâlara uğrayacağı gibi, âhirette de türlü türlü azâblara giriftar olur.

که بد او فخر همه خیل و تبار

کرد يك داماد صالح اختيار

266. *Sâlih bir dâmâd ihtiyâr etti ki, bütün kavim ve kabîlenin fahrî idi.*

"Hayl", cemâat ve tâife; "tebâr", Fârisî'de "akrabâ" ma'nâsınadır (*Burhân*). Ya'ni, efendi yukarıda izâh olunan fikirlere binâen sâlih ve dindâr bir dâmâd ihtiyâr etti ki, bu dâmâdın vücûduyla bütün kavim ve kabîlesi iftihâr ederdi.

مهری و حسن و استقلال نیست

پس زنان گفتند او را مال نیست

267. *Sonra kadınlar dediler ki: "Onların malı yoktur. Büyüklüğü ve güzelliği ve istiklâli yoktur."*

"İstiklâl", lügatte "yalnız olmak" demektir. Burada müstakillen bir iş sâhibi olmak ma'nâsınadır. Ya'ni, efendinin bu intihâbı üzerine evin içinde bulunan kadınlar i'tirâz edip dediler ki: "Bu dâmâdın malı yoktur; zengin değildir. Mansıb ve rütbe i'tibârıyla de bir büyüklüğü de yoktur. Yüzünde güzellik dahi yoktur ve müstakillen bir iş sâhibi değildir." Zîrâ kadınlar tab'an âlâyış-i dünyeviyyeye meclûb olduklarından onların nazarında dîn ve takvâ ve salâh-ı hâlin i'tibârı yoktur. Onların i'tibârı zengine ve rütbe ve mansıb sâhibine ve sûret güzelliğinedir. Binâenaleyh bu tabiatte olan erkekler dahi kadın hükmündedirler.

گفت اینها تابع زهدند و دین بی زار او گنجیست بر روی زمین

268. Dedi: "Bunlar zühdün ve dînin tâbî'idir. O yeryüzünde altınsız bir hazînedir."

Efendi kadınların i'tirâzına cevâben dedi: "Zenginlik ve mansıb ve güzellik ve işde istiklâl hep zühde ve dîne tâbî'dirler. Zîrâ dîni ve takvâsı olmayan bir zengin malını az zamanda isrâf ve telef edip muhtâç bir hâle gelir. Rütbe ve mansıb sâhibi dahi dînsizliği ve takvâsızlığı yüzünden irtikâb ettiği fenâlıktan dolayı ma'zûl ve rüsvây olur; ve içki ve sair sû-i isti'mâlât yüzünden hastalanıp güzelliği zâil olur; ve istikânetsizliği yüzünden işinin istiklâli gider. Halbuki Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Talâk'da وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا. وَرِزْقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْسَبُ (Talâk, 65/2-3) ya'ni "Kim ki, Allâh Teâlâ'dan korkarsa onun için bir mahreç kılar ve onu hesâb etmediği cihetten rızıklandırır" buyrulduğundan o müttakî yeryüzünde altınsız bir hazîne hükmündedir."

چون بجد تزویج دختر گشت فاش دست پیمان و نشانی و قماش

269. Vaktâki cidd ile, dest-i peymân ve bir nişân ve kumaş ile kızın tezvîci fâş oldu.

"Dest-i peymân", dâmâdın gelin evine gönderdiği hediye ve mihr-i müecel ma'nâlarıdır (Burhân). "Kumâş", ev eşyâsı ve metâ' ma'nâsınadır (Burhân). "Nişân"dan murâd, yüzük vesâire gibi musâheret nişânıdır. Vaktâki kızın müttakîye tezvîci gelin hediyesi ve düğün eşyâsı ve musâheret nişânı ile kesb-i ciddiyet edip herkes tarafından duyuldu.

پس غلام خرد کاندلر خانه بود گشت بیمار و ضعیف و زار زود

270. Müteâkiben evde olan küçük köle çabuk hasta ve zayıf ve inleyici oldu.

[269]

Kızın müttakî[ye] tezvîci şâyi' olmasını müteâkib efendinin evde büyü-tüğü küçük Hindû köle derhal hastalandı ve zayıflamaya başladı.

همچو بیمار دقّی او می گداخت علت او را طیبی کم شناخت

271. *Dikk marazına mensûb hasta gibi erir idi. Onun illetini bir tabîb az anladı.*

"Dikk", bir hastalığın adıdır ki, sâhibini günden güne zayıflatır. Ya'ni, köle bu hastalığa uğramış olanlar gibi günden güne erir idi. Mâddiyyât ile meşgul olan doktorlar onun hastalığını anlayamadı. Ancak bir doktor biraz anlayabildi ki, o doktor dahi akıl doktoru idi. Nitekim âfidedeki beyitte tavzih buyurulur.

عقل می گفتی که رنجش از دلست داروی تن در غم دل باطلست

272. *Akıl derdi ki: "Onun hastalığı gönüldendir. Gönül gamına cisim ilâcı bâtıldır."*

O hastalığı biraz anlayan akıl doktoru derdi ki: "O kölenin hastalığı em-râz-ı mâddiyyeden değildir, belki gönüldendir; ve gönül hastalığı ma'nevîdir. Binâenaleyh gönül gamına ve bu ma'nevî hastalığa mâddî olan cismin ilâcı bâtıldır ve müessir değildir.

آن غلامک دم نزد از حال خویش گر چه می آمد و را در سینه ریش

273. *Her ne kadar onun sînesinde yara geldi ise de, o kölecik kendi hâlinde dem vurmadı.*

گفت خاتونرا شبی شوهر که تو باز پرسش در خلا از حال او

274. *Bir gece kocası kadına dedi ki: "Sen tenhâda onun hâlinde açık sor!"*

Efendi bir gece hanımına dedi ki: "Sen o kölenin hâlini açık bir sûrette kendinden sor ve derdi ne olduğunu anla!"

تو بجای مادری او را بود که غم خود پیش تو پیدا کند

275. *"Sen onun anası yerindesin. Ola ki, kendi gamını senin önünde ızhâr ede!"*

چونکه خاتون کرد در گوش این کلام روز دیگر رفت نزدیک غلام

276. *Vaktîki hâtun bu sözü dinledi, ertesi gün kölenin yanına gitti.*

پس سرش را شانه می کرد آن ستی با دو صد مهر و دلال و آشتی

277. *İmdi o hanım onun başını iki yüz şefkat ve nâz ve sulh ile taradı.*

Hanım o kölenin başını ana gibi şefkat-i kâmile ve nâz ve iyilik ile onu okşaya okşaya taradı. "Sifî", "seyyidetü" kelimesinin muhaffefidir.

آنچنانکه مادران مهربان نرم کردش تا در آمد در بیان

278. *Şefkatli analar gibi ona yumuşaklık etti. Nihâyet beyâna geldi.*

Hanım köleye şefkatli analar gibi yumuşak ve halîmâne muâmele etti. Nihâyet köle gizli derdini izhâra başladı.

که مرا امید از تو این نبود که دهی دختر به ییگانه عنود

279. *"Senden benim ümûdim bu değil idi ki, kızı bir anûd olan yabancıya veresin!"*

Köle sırrını meydana koyup dedi ki: "Ben senden kızı bir anûd olan yabancı kimseye vereceğini [zann]etmezdim.

خواجه زاده ما و ما خسته جگر حیف نبود کو رود جای دگر

280. *"Bizim efendimizin evlâdî ve biz hasta-ciğeriz. Yazık olmaz mı ki, o baş-
[279] ka yere gilsin?"*

"Ciger", her şeyin vasatına da derler. "Hasta-ciger", "kalbi mecrûh" demek olur. Ya'ni, "Bizim efendi-zâdemiz olan kızcağz bir anûd yabancıya nîkâh olunduğundan dolayı kalbi mecrûhtur; ve ben dahi onun nâil-i visâli olmadığımından dolayı kalbi mecrûhum. Ben mahreminiz dururken onun böyle yabancı bir yere gitmesi yazık olmaz mı?"

خواست آن خاتون زخشمی کامدش که زند وزبام زیر اندازدش

281. *O hâtûn ona gelen bir öfkeden istedi ki, ona vursun ve damdan aşağıya atsın.*

Hanım köleden bu sözleri işittiği vakit pek ziyâde öfkelen-di. Onu dövme-k ve hattâ damdan aşağıya atıp helâk etmek istedi.

کو که باشد هندوی مادر غری که طمع دارد بخواجه دختری

282. *Dedi ki: "O bir anası kahpe Hindû kim oluyor ki, efendisinin kızına tama' duysun?"*

Hanım kendi kendine dedi ki: "Anası fâhişe bir kıymetsiz köle kim oluyor ki, efendisinin kızına tama' edip gizlice onunla muâşaka etsin! Buna nasıl tahammül olunur?"

گفت صبر اولی بود خود را گرفت گفت با خواجه که بشنو این شگفت

283. *Dedi: "Sabır evlâdır." Kendisini tuttu. Efendiye dedi ki: "Bu acîbi dinle!"*

Hanım yine kendi kendine, "Kölenin bu küstahlığına sabır etmek ve ona karşı şiddetle muâmele etmemek evlâdır!" deyip kendisini ve öfkelerini tuttu. Fakat efendisine dedi ki: "Bak, bu acîb olan hâli söyleyim de dinle!"

اینچنین گرا یکی خائن بود ما گمان برده که هست او معتمد

284. *"Böyle köle bir hâin olsun! Biz zannetmiş idik ki, o mu'temeddîr."*

"Gerrâ", köle ve hizmetçi ve berber ve tellâk demektir ki, bu lafzı bir kimseyi tahkîr için kullanırlar (*Burhân*). Ya'nı, "Böyle âdî bir köle hâin olsun ha! Biz onu elimizde büyütüp terbiye ettiğimiz için ahlâkına i'timâd olunur bir mahlûk zannetmiş idik!"

صبر فرمودن خواجه مادر دختر را که غلام را زجر مکن من بی زجر اورا ازین

طمع باز آورم به تدبیر که نه سیخ سوزد نه کباب خام ماند

Efendinin kızın anasına: "Köleyi zecr etme; ben onu zecr etmeksizin tedbîr ile bu tama'dan vazgeçiririm ki, ne şiş yanar, ne de kebab çiğ kalır!" diye [sabır] emretmesi

گفت خواجه صبر کن با او بگو که ازو ببریم و بدهیمش بتو

285. *Efendi dedi: "Ona söyle ki, onu keselim ve onu sana verelim!"*

Efendi hanıma dedi ki: "Köleye kızı vermek için söz kestiğimiz kimseden ayıralım ve o kızımızı sana verelim, diye söyle!"

تا بمکر این از دلش بیرون کنم تو تماشا کن که دفعش چون کنم

286. "Tâ ki, mekr ile bunu onun gönlünden çıkaralım. Sen temâşâ et ki, onu nasıl def ederim!.."

"Tâ ki bu va'd sebebiyle bu iftirâk gamını onun gönlünden çıkaralım. Bu gam çıktıktan sonra sen bak ki, ben nasıl bir tedbîr ve hîle ile ondan bu arzûyu def ederim!"

تو دلش خوش کن بگو می‌دان درست که حقیقت دختر ما جفت تست

287. "Sen onun gönlünü hoş et! De: "Doğru bil ki, bizim kızımız hakikaten senin çiftindir."

"Ey hanımım! Sen o kölenin gönlünü va'd ile hoş et ve de ki: "Bu sözü doğru bil ki, hakikaten bizim kızımızın eşi olmaya sen lâıksın!"

ما ندانستیم ای خوش مشتری چونکه دانستیم تو اولی‌تری

288. "Ey hoş müşteri! Biz bilmedik. Vaktâki bildik; sen daha evlâsın!"

Ona de ki: "Ey kızımızın latîf olan müşterisi! Biz senin ona tâlib olduğunı bilmiyorduk. Vaktâki şimdi bildik ve anladık. Sen ona zevce olmaya başkasından daha lâıyk ve evlâsın!"

آتش ما هم در این کانون ما لیلی آن ما و تو مجنون ما

289. "Bizim ateşimiz dahi bizim ocağımızdadır. Leylâ bizim ve sen Mecnûn da bizim!"

"Sen ateş mesâbesindesin ve kızımız da ocak mesâbesindedir; ve kezâ kızımız Leylâ ve sen de Mecnûn mesâbesindesiniz. İkiniz de bizim elimizdesiniz. Binâenaleyh teessûf etmeye mahal yoktur!"

تا خیال و فکر خوش بروی زند فکر شیرین مرد را فره کند

290. "Nihâyet latîf hayâl ve tatlı fikir onun üzerine vursun. Tatlı fikir adamı semîz eder."
[289]

"Ey hanımım! Sen o köleye bunları söyle! Âkıbet onun kalbinde latîf hayâl ve fikir peydâ olsun ve bu maraz ondan gitsin. Zîrâ tatlı fikir insanı semizletir."

جانور فربه شود ليک از علف آدمی فربه ز عزست و شرف

291. *Hayvan semîz olur; lâkin aleften; benî âdem izzetten ve şerefsten semîzdir.*

Her nevi' hayvan ancak yemeden ve içmeden semîz olur. Fakat benî-Âdem izzet ve şeref sâhibi oldukça kalbi ferahlanır ve yediği, içtiği mi'desinde lâıyıkıyla hazmolup, kendisine semizlik gelir.

آدمی فربه شود از راه گوش جانور فربه شود از حلق و نوش

292. *Benî-Âdem kulak yolundan semîz olur. Hayvan boğazdan ve içmeden semîz olur.*

Ya'ni, Âdem oğlu kendisine sürûr ve ferah verecek olan sözleri dinlediği vakit semirir; ve gam ve elem verecek olan sözlerden müteessir olup erir. Hayvan ise bol bol yemeden ve içmeden semirir. Zîrâ onlarda insandaki tefekkürât yoktur.

گفت آن خاتون از این ننگ مهین خود دهام کی بجنبند اندرین

293. *Hanım dedi: "Bu zelîl olan ârdan benim ağızım bu husûsta ne vakit kımlıdır?"*

Efendinin bu tavsiyesini dinlediği vakit hanım dedi ki: "Ben böyle güzel va'dlere müteallık olan sözleri bir köleye söylemekten arlanırım ve utanırım. Ve bu âr ve utanma başkalarına karşı olan âra ve utanmaya benzemez; zelîl ve hakîr bir ârdır. Binâenaleyh benim ağızım bu sözleri söylemek için nasıl hareket eder?"

اینچنین ژاژی چه خایم بهر او گو بمیر آن خاتون ابلیس خو

294. *"Böyle bir herzeyi onun için niçin çiğneyim? de... O İblîs huylu hâin ölsün!"*

"Jâj", herze ve boş söz ve hezeyân demektir. Ya'ni, "Böyle boş va'dleri, iyi sözleri bir köleye karşı söylemek hezeyândan ibârettir. Binâenaleyh ben ona karşı bunları niçin ağızma alayım? Bırak o şeytan huylu hâin gebersin!"

گفت خواجه نی مترس و دم دهش تا رود علت ازو زین لطف خوش

295. *Efendi dedi: "Hayır. Korkma, ona söz ver! Tâ ki, bu hoş lûtuftan dola-yı ondan illet gitsin!"*

دفع او را دلبرا بر من نویس هل که صحت یابد آن باریک ریس

296. "Ey dilber! Onun def'ini benim üzerime yaz! Bırak ki, o bârik-rîs sıhhat bulsun!"

"Bârik resîden", bir işin nihâyetine kemâliyle vâsıl olmak ve o işi lâıyık ile nihâyetine erıştirmek ma'nâsında kinâyât-ı Acem'dendir (*Bahâr-ı Acem*). "Bârik- rîs", vâsf-ı terkîbî olup, "işî matlûbuna muvâfık olarak bitirici" demek olur. Köle bu va'dler ile bu tezevvüc işinin matlûbuna muvâfık sûrette nefîceleneceğine kâni' olacağı için "bârik-rîs" onun sıfatı olur. "Ey dilber olan hanımım! O kölenin kızımız üzerinden def'ini benim üzerime farz bil! Bırak ki, kendi i'tikâdınca işini matlûbuna muvâfık bitirici olan köle sıhhat bulsun!"

چون بگفت آن خسته را خاتون چنین می‌نگنجید از تبختر بر زمن

297. *Uktâki hanım o hastaya böyle söyledi, nâz ile salınmaktan yeryüzüne sığmadı.*

Vaktâki hanım, o gönül hastası olan köleye efendinin ta'lim ettiği sözleri söyledi, köle o kadar sevindi ki, nâz ile salınmaktan yeryüzüne sığmayacak bir hâle geldi. "Tebahtür", naz ile salınarak yürümek demektir.

زفت گشت و فره و سرخ و شگفت چون گل سرخ او هزاران شکر گفت

298. *Cesûm ve semîz ve kırmızı oldu. Kırmızı gül gibi açıldı. O binlerce şükûr söyledi.*

Bu va'd-i latîf üzerine köle günden güne semirdi ve yanakları kızardı ve bir kırmızı gül gibi açılıp güler yüzlü oldu. Maksûduna nâil olacağı fikriyle bir çok şükûr etti.

که مبادا باشد این دستان و فن گه گهی می‌گفت ای خاتون من

299. *Vakit vakit derdi ki: "Ey benim hanımım, olmaya ki, bu hîle ve fen olsun?"*

Köle bu va'dlere inanmakla berâber içinde de bir şübhe olduğu için vakit vakit hanıma hitâben derdi ki: "Ey benim hanımım, sakın bu bana ettiğiniz va'd-i tezvîc hîle ve bir sanîa olmasın?" "Destân", hîle demektir.

خواجہ جمعیت بکرد و دعوتی که همی سازم فرج را وصلتی

300. *Efendi, "Ferec için bir vuslat tertîb ettim!" diye cem'iyet ve bir da'vet yaptı.*

"Ferec", kölenin adıdır. Efendi fikrinde kurduğu bir hîleye vücûd vermek için, "Ferec'i evlendiriyorum!" diye etrâfa i'lân edip bir velîme cem'iyeti yaptı ve ehîbbâsını da da'vet etti.

تا جماعت عشوه می داند و گال کای فرج بادت مبارک اتصال

301. *Hattâ cemâat: "Ey Ferec, sana ittisâl, mübârek olsun!" diye aldattilar ve oyun ettiler.*

"İşve-dâden", aldatmak; "gâl-dâden", oyun etmek (*Burhân*). Efendi, bu cem'iyet ve da'vetteki hîlesini gizlice ehîbbâbsına anlatmış olduğundan bu husûsta efendinin oyununa vâkıf idiler ve hîleyi takviye için o cemâat: "Ey Ferec! Efendinin sıhriyetine ittisâlin sana mübârek olsun!" diye köleyi aldattilar ve oyun ettiler.

تا یقین تر شد فرج را آن سخن علت از وی رفت کل از بیخ و بن

302. *Âkıbet o söz Ferec'e pek yakın oldu; illet ondan kökünden ve dibinden külliyyen gitti.*

Da'vettilerin tertîbi üzerine kızın kendisine verileceği sözlü köle Ferec'e pek yakın geldi. Bu sözün doğruluğuna kanâat hâsıl etti. Binâenaleyh o gönül hastalığı köleden kâmilten zâil oldu.

بعد ازان اندر شب گردک بغن امردی را بست حنا همچو زن

303. *Ondan sonra gerdek gecesinde fenn ile bir emrede kadın gibi kına bağladı.*

"Girdek", gelin odası ve gelinlik ma'nâlarıdır. Burada "gelinlik" ma'nâsı münâsibdir. "Hinnâ", kına dedikleri nebâtî bir boyadır ki, kadınlar düğün gecesinde eskiden ellerine koyarlar ve parmaklarının uçları kırmızı renkte olur idi. O geceye de "kına gecesı" ta'bîr ederler idi. "Fenn", burada hîle ve hud'a demektir. Bu da'vet ve cem'iyetten sonra efendi, gelinlik ya'ni kına gecesinde hîle ve hud'a ile bıyıkları ve sakalı henüz çıkmamış ve henüz bülûğâ ermiş olan bir genç irisi delikanlıya kadın gibi kına koymuş ve onu bir kız şekline sokmuş idi.

پر نگارش کرد ساعد چون عروس پس نمودش ماکیان دادش خروس

304. *Onun bileğini gelin gibi pür-nakış etti. Binâenaleyh ona tavuk gösterdi, horoz verdi.*

Kız şekline sokulan o bâliğ oğlanın bileğine eski zamanlarda gelinlerin bileklerine yapılan nakışlar gibi nakışlar yapıp süslendi. Binâenaleyh efendi şu vaz'iyete bakılırsa köleye tavuk gösterdi ve horoz verdi, ya'ni dışı vereceği yerde erkek verdi.

مَقْتَمَه و حِلَه عروسان نكو گنگُ اُمرد را بیوشانید او

305. İyi gelinlerin baş örtüsünü ve elbisesini yakışıklı emrede o giydirdi.

"Mıknaa", baş örtüsü; "geng", lafzının dokuz kadar ma'nâsı vardır. Burada "güzel ve yakışıklı" ma'nâsı münâsibdir; ve "küng", iri ve kavî heykelli adam ma'nâsına gelir (*Burhân*). Beyt-i şerifte her iki ma'nâ da münâsib olur. Ya'ni, efendi iyi ve mu'teber gelinlere giydirilen baş örtüsünü ve elbiseyi o yakışıklı ve güzel veyâhud iri vücûdlu delikanlıya giydirdi.

شمع را هنگام خلوت زود کشت ماند هندو با چنان گنگُ درشت

306. Halvet vaktinde şem'i çabuk söndürdü. Hindü öyle sert olan iri vücûdlu delikanlı ile kaldı.

Tüysüz delikanlıyı böyle süsleyip kadın şekline koyduktan sonra gelin odasına oturttular; ve o zamanda câri olan âdet vechi ile efendi köleyi bu odaya gerdeğe koydu. Köle delikanlının kız şeklinde olan parlak yüzünü görüp hakikaten kendisinin kız ile evlendirildiğine inandı ve efendi de köleyi odaya koyduktan sonra onları yalnız bırakarak yanan mumu hemen söndürdü; ve odada köle güçlü, kuvvetli ve şehveti sert ve şedîd olan delikanlı ile kaldı.

هندوك فرياد می کرد و فغان وز برون نشنید کس از دَفِ زنان

307. Kölecik feryâd ü figân ederdi. Kadınların definden, hâriçten kimse işitmedi.

Kölecik kıza takarrüb için soyunur soyunmaz o kuvvetli genç aldığı ta'lî-mât mu'cibince köleye sarılıp fiil-i şenî' icrâsına başladı. Köle delikanlı ile başa çıkamadığından feryâd ü figân ederdi. Fakat kadınlar dışanda def çalıp hep bir ağızdan şarkı söylemekte olduklarından bu vâveylâ arasında kölenin feryâdını dışarıdan işiten bir kimse olmadı.

ضرب دَف و کف و نعرهٔ مرد و زن کرد پنهان نعرهٔ آن نعره زن

308. Def ve el darbı ve erkeğin feryâdının na'rası o na'ra vurucunun na'rasını gizledi.

Dışarıda def çalmalar ve el çırpımlar ve erkeklerin ve kadınların na'raları ve gazelleri o gelin odasında na'ra vurucu olan kölenin na'rasını ve feryadını bastırdı.

تا بروز آن هندوک را می فشارد چون بود در پیش سگ انبان آرد

309. *Gündüze kadar o Hindücuğu sıkı. Un dağarcuğu köpeğin önünde nasıl olur?*

Ya'ni, o şehveti şedîd olan delikanlı o kölecîği sabaha kadar sıkı ve ona fil-i şenî' icrâ etti. Delikanlı iştihâda bir köpeğe ve genç köle de un dağarcı-ğuna müşâbih idi. Köpeğin önünde bir un dağarcı-ğı nasıl delik deşik olursa köle de o delikanlının önünde öyle oldu.

روز آوردند طاس و بوغ زفت رسم داماد آن فرج حمام رفت

310. *Gündüz tas ve büyük bohça getirdiler. Dâmâd âdeti olarak Ferec hamama gitti.*

Sabah olunca hamam tası ve bir de çamaşın hâvî büyük bohça getirdiler. Dâmâdlara mahsûs olan âdet vechi ile gusûl etmek için köle Ferec hamama gitti.

رفت در حمام او رنجور جان کون دریده همچو دلق تونبان

311. *O cân hastası külhancıların eski libâsı gibi mak'adı yırtılmış olarak hamama gitti.*

"Kûn", mak'ad; "tûn" hamam; "yâ", nisbet için; "ân", cem' içindir. "Tûni-yân", külhancılar demek olur. Gece delikanlının fil-i şenî'inden canı yanmış olan o köle külhancıların yırtık elbisesi gibi mak'adı yırtık bir hâlde sanki bir kıza mukârenette bulunmuş olan dâmâd gibi hamama gitti.

آمد از حمام در گردک فسوس پیش او بنشست دختر چون عروس

312. *Fisûs olarak gelin odasına geldi. Kız gelin gibi onun önüne oturdu.*

"Fisûs", maskaralık ve zarâfet etmek ma'nâsına olan "fisûsiden" masda-rından müştak isimdir. Müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "maskara" ma'nâ-sı münâsibdir. Ya'ni köle hamamda yıkanıp gusûl ettikten sonra maskara olarak gelin odasına geldi. Efendinin kızı gece karanlıkta kendisine mukâre-nette bulunan gelin imiş gibi kölenin önüne oturdu.

که نباید کو کند روز امتحان

مادرش آنجا نشسته پاسبان

313. *Onun anası, "Olmayı ki, o gündüz tecrübe eder!" orada bekçi olarak oturmuş idi.*

Kızın anası belki köle geceki tecâvüzün kız tarafından yapılmamış olduğu mülâhazasıyla onun uzv-ı ma'hûdunu gündüz tecrübe eder ve mes'elenin hakikati meydâna çıkar, diyerek gelin odasında bekçi olarak oturdu. Zîrâ kayınvâlidésinin huzûrunda gelinin uzv-ı ma'hûdunu yoklamak köle tarafından açık bir rezâlet olurdu. Bînâenaleyh kızın anası orada oldukça buna ce-sâret edemez idi.

آنگهان با هر دو دستش ده بداد

ساعتی در وی نظر کرد از عناد

314. *Bir müddet ona husûmet cihetinden nazar etti. Sonra ona her iki eli ile on verdi.*

"İnâd", muâraza ve muhâlefet etmek demektir. "Her iki el ile on vermek" iki ellerini açarak on parmak ile: "Nah sana! Alnını kaşşlayım!" ma'nâsında olan işâreti vermektir. Ya'ni, köle efendinin kızının yüzüne inâd ve husûmet ve muhâlefet cihetinden baktı. Baktı da, iki ellerini açıp on parmağı ile: "Nah sana! Alnını kaşşlayım! Senin gibi kız mı olur!.." ma'nâsında olan işâreti verdi.

با چو تو ناخوش عروس بد فعال

گفت کس را خود مبادا اتصال

315. *Dedi: "Muhakkak, kimseye senin gibi kötü fiilli nâ-hoş gelin ile ittisâl olmasın!"*

کیر زشت شب بتر از کیر خر

روز رویت روی خاتونان تر

316. *"Gündüz senin yüzün tâze hanımların yüzüdür. Gece senin zekerin eşeğin zekerinden beterdir!"*

Ma'lûm olsun ki, zâhiri müstehcen olan bu hikâyenin içi yüzü birtakım hakikatler ile doludur. Nitekim, V. cildin 2496 numaralı beytinin baş tarafındaki sûrh-ı şerifte bu ma'nâ îzâh olundu. Bu hikâyedeki işâretler de hülâsa-ten şunlardır: "Köle"den murâd, nefislerinin kulu olan dünyâ ehlidir. "Efendi"den murâd, mürşid-i kâmilidir. "Latif kız şekline konulan delikanlı" sûret-i zâhiresi müzeyyen ve süslü ve câlib-i iştihâ görünen dünyâdır. "Mumun sö-nüp karanlık olması"ndan murâd, zulûmât-ı tabîyyedir. "Delikanlının karanlıkta köleye fil-i şenî icrâsıyla onun nâmûsunu berbâd etmesi" huzûzât-ı nefsâniyyelerine müteveccih olan ehl-i dünyânın âkıbet bir belâ-yı sûrî ve ma'nevîye gırfîtar olmalıdır. Meselâ, zinâyâ mübtelâ olanlar ekseriyâ firen-

gi ve belsoğukluğu ve verem illetleri ile ma'lûl olur; ve çok yeyip içmeye ve içkiye mübtelâ olanlar mi'de ve damar hastalıklarına uğrar. Bunlar vücûdun sûrî belâlarıdır. Ma'nevî belâları ise hayât-ı uhreviyede inkişâf eder. Şimdi, mürşid-i kâmil böyle haz ve zevk-i nefsânisine meclûb olanları hîle ve hud'a ile dünyâdan soğutur; ve köle, kızın alnını karışladığı gibi sâlik-i tarîk-ı Hak dahi mürşid-i kâmilin bu terbiyesi neticesinde zâhiri güzel ve bâtını çirkin olan dünyânın alnını karışlar ve "Kimse sana yaklaşmasın!", der. Nitekim âtîdeki ebyât-ı şerîfede bu ma'nâ izâh buyrulur.

همچنان جمله نعيم اين جهان بس خوشست از دور پيش از امتحان

317. *Bu cihânın bütün ni'melleri böyledir. Tecrübeden evvel uzaktan çok latiftir.*

می‌نماید در نظر از دور آب چون روی نزدیک باشد آن سراب

318. *Nazarda uzaklan su görünür, yakına gittiğin vakit o serâb olur.*

گنده پیر است او و از بس چاپلوس خویش را جلوه کند چون نو عروس

319. *O kokmuş kocakarıdır ve çok yaltaklanmaktan kendisini yeni gelin gibi gösterir.*

O dünyâ zâhiri çok süslü olduğu hâlde, bâtını kokmuş bir kocakarıdır. Kendisine müteveccih olanlara karşı çok yaltaklanır ve cilve eder. Bu cilveler ile kendisini bir yeni gelin gibi gösterir. Nitekim İbn Abbâs hazretlerinden rivâyet olunan hadis-i şerifte buyrulur: "Dünyâ kıyâmet gününde kır saçlı ve çakır gözlü ve dişleri çıkık bir kocakarı sûretinde getirilir. Halâyika: "Bunu biliyor musunuz?" denilir. Halk cevâben: "Biz onu bilmekten Allâh'a sığınırız!" derler. Denilir ki: "İşte bu sizin kendisi ile iftihâr ettiğiniz ve onun üzerine birbirinizi öldürdüğünüz dünyâdır." Bu beyt-i şerîfte bu hadis-i nebevîye işâret vardır.

هين مشو مغرور آن گلگونه اش نوش نیش آلوده او را مچش

320. *Sakın onun düzgününe aldanma! Onun zehir karışık olan şerbetini tatma!*

"Gülgüne", kadınların yüzlerine sürdükleri düzgün ve allık ma'nâsıdır. Ey Hak yolunun sâlik! Sakın, dünyânın süslü ve allı pullu olan zâhiri sûretine aldanma! Onun huzûzâtı ve ezvâkı altında türlü türlü zehirler ve belâlar gizlidir.

صبر کن كالصبر مفتاح الفرج تا نیفتی چون فرج در صد خرج

321. *Sabret! Zîrâ sabır sûrûrun anahtarıdır. Tâ ki, Ferec gibi yüz zahmete düşmeyessin!*

Ey sâlik! Eğer nefsin zâhirde latîf görünen bu dünyânın huzûzât ve ezvâkına atılmak isterse sabret ve onun altında gizli olan zehirleri ve belâları düşün! Zîrâ sabır sürûrun ve ferahın anahtarıdır ve bu sabır anahtarıyla senin vücûdunda kilitli olan rûhunun hazînesi açılır. Bu dünyânın dar olan sâhasından geniş olan rûhâniyet âleminde girersin ve ondan sonra köle Ferec gibi zulûmât-ı tabîyye içinde türlü türlü zahmetlere düşmezsin.

آشکارا دانه ، پنهان دام او خوش نماید ز اولت انعام او

322. Onun tânesi âşikâr ve tuzağı gizlidir, onun in'âmı evvelden sana hoş görünür.

Dünyânın malı ve mülkü ve kadınları ve rütbe ve mansıbı meydanda olan tânedir. Bunların altında da gizli tuzak vardır. Dünyânın bu zikrolunan in'âm ve ihsânına nâiliyet evvelden sana hoş görünür. Fakat bunlara gönül verip meclûb olduğun vakit bil ki, bunların altındaki gizli tuzağa tutuldun. Nitekim sûre-i Hadîd'de buyrulur: اَعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِيهَا اَلْأَمْوَالُ وَالْأَوْلَادُ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا (Hadîd, 57/19) ya'ni "Biliniz ki, dünyâ hayâtı ancak oyundur ve boş meşgûliyetir ve zînetir ve aranızda tefâhürdür; emvâlde ve evlâdda çoğalmaktır. O hayât-ı dünyâ bitirdiği nebâtı görüp ekincilerin taaccüb ederek mesrûr oldukları yağmura benzer. Sonra o nebâtı kuruyup sararmış görürsün. Sonra da kuruluşundan un-ufak olur."

در بیان آنکه این غرور تنها آن هندورا نبود بلکه هر آدمی بچنین
غرور مبتلاست در هر مرحله الا من عصمه الله

Onların beyânındadır ki, bu gurûr yalnız o Hîndû'ya olmadı; belki her bir âdem her bir merhalede böyle gurûra mübtelâdır; ancak Allâh'ın hîfzettîği kimse müstesnâdır

"Gurûr", aldanmak demektir. Ya'ni, bu aldanmak yalnız kussası zikrolunan köleye mahsûs değildir. Belki her bir âdem gerek sûret ve gerek ma'nâ

merhalelerinde ve menzillerinde böyle aldanmak hâline mübtelâdır. Meselâ, dünyâ ehlini dünyânın malı ve mülkü ve mansıbı ve kadınları ve parası aldatır, suver-i uhreviyyenin ezvâkından hicâb-ı zulmânîye düşerler; ve hattâ bir kısmı böyle ezvâk ve hayât olduğunu inkâr bile ederler; ve âhiret ehli da-hi Kur'ân'da ve hadîste haber verilen ezvâk-ı uhreviyyeye aldanıp, Zât-ı Hak'tan hicâbât-ı nûrânîyyeye düşerler. Ancak Hak Teâlâ hazretlerinin muhâfaza buyurduğu kimseler bu zulmânî ve nûrânî hicâblardan mahfûz olup Hakk'a vâsıl olur ki, bunlar ehlullahtır. Nitekim hadîs-i şerifte علی اهل الدنيا حرام علی الله والآخرة والآخرة حرام علی اهل الدنيا وهما حرامان علی اهل الله ya'ni "Dünyâ ehl-i âhirete haramdır; ve âhiret ehl-i dünyâyâ haramdır; ve onların ikisi de ehlullâha haramdır" buyurulur.

چون بیوستی بدان ای زینهار چند نالی در ندامت زار زار

323. *Vaktâki ona ulaştın, ey kimse, sakın! Nedâmet içinde ne kadar zâr zâr ağlarsın.*

Vaktâki altında gizli tuzak bulunan dünyânın mansıbına ve rütbesine ve malına ve mülküne ulaştın, sakın bunlara aldanma! Zîrâ altındaki tuzaga tutulup nedâmet içinde çok ağlar ve inlersin. Ba'zî nüshalarda "ey zînhâr" yerine "ey hûşyâr" yazılmıştır. "Ey zeyrek ve ayık!" demek olur.

نام میری و وزیری و شہی در نہانش مرگ و درد و جان دہی

324. *Beylik ve vezirlik ve şahlık adı, bâtınında ölüm ve derd ve cân vericiliktir.*

Beylik ve vezirlik ve hükümdârlık adı, zâhirde şerefli ve izzetli görünür. Bu sebeble sâhibine pek ziyâde gurûr ve kibir verir. Bu gurûr ve kibir ve enâniyet ise ma'nâda ölümdür ve helâk-i ma'nevîdir; ve iç yüzü derd ve elem-dür; ve bu adlar altında cân vericiliktir.

بنده باش و بر زمین رو چون سمند چون جنازه نی کہ بر گردن برند

325. *Bende ol, yeryüzünde semend gibi git! Boyun üzerinde götürdükleri cenâze gibi değil!*

"Semend", rengi sarıya mâil olan at ma'nâsınadır ki, Türkçe'de "kula at" derler. Ya'ni, beylik ve vezirlik ve şahlık hevesinden geç de, yeryüzünde kula at gibi yürü! Ve halkın yükünü çekip menfaatlerine hizmet et! Ve kibir ve azametten uzaklaş! Yeryüzünde halkın boyunları üzerinde taşıdıkları cenâze

gibi yürüme! Zîrâ beyler ve vezîrlar ve şâhlar hizmetlerini halka yükletmek sûretiyle yaşarlar. Halka hizmetleri için ücret de vermiş olsalar bile yine kendileri ücretle taşınan cenâze hükmünde olurlar.

جمله را حمال خود خواهد کُفُورُ چون سوار مرده آرندش بگور

326. *Kefür olan cümleyi kendi hamâli ister. Ölmüş olan süvâr gibi ki, onu mezâra götürürler.*

"Kefür", Hakk'ın ni'metlerine şükür etmeyen kimse demektir; ve Hakk'ın ihsânı olan sağ ve sâlim a'zâyı kendi meşrû' olan ihtiyâcında bizzât kullanmak şükür-i fillîdir. Binâenaleyh a'zâsı sağ ve sâlim ve onlar ile ihtiyâcını te'mîn etmek mümkün iken bu ihtiyâcını başkalarından beklemek küfrân-ı ni'met olur. Meselâ, susadığı vakit evinde bir bardak suyu kendi eli ile bulup içmek kâbil iken, beyefendi bu ihtiyâcını hizmetçiden bekler; ve bu sûrette halkın mezâra götürdükleri ölmüş "süvâr" ya'ni cenâze gibi olup kendisini hemcinsinin boynunda taşır.

بر جنازه هر کرا بینی بخواب فارس منصب شود عالی ر کاب

327. *Rû'yâda her kimi tabut üzerinde görür isen rikâbî âli olan mansıbın fârisi olur.*

"Cinâze", içine ölü koydukları tabut; "rikâb" üzengi; "fâris", ata binen demektir. İkinci mısra'da yüksek mansıb ata ve bu mansıba nâil olan kimse de biniciye teşbîh buyurulmuştur. "Rikâbî âli olmak", yüksek mansıb sâhibi ata binip ayaklarını üzengiye takdığı vakit üzengi etrafında birçok tevâbi'in yürümesinden kinâyedir. Ya'ni, bir kimseyi rû'yâda tabut üzerinde görür isen ta'bîri budur ki, o kimse yüksek bir mansıba nâil olur.

زانکه آن تابوت بر خلقتست بار بار بر خلقان فگندند این کبار

328. *Zîrâ ki o tabut halk üzerinde yüktür. Büyüklük yükü halâyuk üzerine bıraktılar.*

Bu beyt-i şerîf rû'yâ ta'bîrinin esbâb-ı mücibesidir; ve bu rû'yâ "keşf-i muhayyel" nev'inden olur. Zîrâ "keşf-i muhayyel" nev'inden olan rû'yâlar rû'yâda görülen sûretlerin ma'nâları ile dünyadaki sûretlerin ma'nâları arasındaki münâsebât bulunarak ta'bîr olunur. Bu münâsebâtın idrâki ilhâm-ı ilâhî olduğu için rû'yâ ta'bîri müşkildir ve onun bir muttarid kâidesi yoktur.

بار خود بر کس منه بر خویش نه سروری را کم طلب درویش به

329. *Kendi yükünü kimse üzerine koyma, kendi üzerine koy! Serverliği az iste! Dervişlik iyidir.*

İkinci mısra'daki "kem taleb" ya'ni "az iste" ta'biri ile Cenâb-ı Pîr efendimiz diğerk bir hakîkate işâret buyururlar. O da budur ki: İnsan ba'zı ihtiyâcını te'minden âciz kalır ve diğerk bir kimse için de bu ihtiyâcını te'mini kolayca mümkün olur; ve âcizlere muâvenet ibâdet nev'inden olduğundan bu gibi husûsâtta halka arz-ı ihtiyâç etmek ve onlara yük yüklemek câiz olur. Ya'ni, yükünü ve ihtiyâcını bizzât taşımak ve te'mîn etmek mümkün olduğu sûrette başkalarına yükletme! Serverliği, şuna buna emir etmeyi az iste! Baş olup enânîyetle yaşamaktan mütevâzi' dervîş olmak iyidir.

مرکب اعتناق مردم را مها تا نیاید نقرست اندر دو پا

330. *Adamların boyunları merkebine göz dikme! Tâ ki, iki ayağına nikris gelmesin!*

"Nikris", ekseriyâ ayak topuk ve parmakları mafsallarında hâsıl olan şiddetli veca'dır. "Me-pâ", "pâyiden" masdarından nehy-i hâzırdır. "Dâim olmak ve nazarda tutmak ve göz kaldırmamak" ma'nâlarına gelir. Burada "göz dikmek" ma'nâsı münâsibdir. "Merkeb", binilecek mahal demektir. Ya'ni, ey kimse! İnsanların boyunları merkebine göz dikme! Ve hizmetlerini onların boyunlarına yükletme! Tâ ki, kibar hastalığı olan nikris illeti senin iki ayaklarını gelmesin!

مرکی را کاخرش تو دۀ دهی که بشهری مانی و ویران دهی

331. *Bir merkebe ki, ona sonunda on verirsin. Zîrâ bir şehire benzersin; halbuki harâb bir köysün.*

"Merkeb"den murâd, rûhun binek hayvanı olan cisimdir. "On vermek", "iki elin on parmağı ile alın kaşlamak" demektir. Ya'ni, ey kimse! sen cisminin râhatı için o cismin ile göreceğın işlerin yükünü adamların boyunları merkebine yükletirsin. Halbuki, o râhat ettirdiğın cismin nihâyet ölüml sebebiyle muattal kalır ve senin rûhuna aslâ fâidesi olmaz. O vakit onun alnını kaşlarsın. Zîrâ sen hayât-ı süriyyen ile gerçı bir ma'mûr şehire benzersin; müzeyyen libâsın, taranmış saçların ile kılığın ve kıyâfetin câlib-i nazardır. Halbuki sonuna bakarsan harâb bir köye benzersin.

دَهْشِ اَكْنُونِ كِه چُون شَهْرَتِ نَمُود تا نَباید رَحْتِ دَر وِیرَانِ گَشُود

332. *Ona şimdi on ver ki, sana şehir gibi göründü. Akıbet yükü vîrâne açmak lâzım gelmesin!*

Mâdemki sonunda o cisminin alnını karışlayacaksın, sana ma'mûr bir şehir gibi görünen o cisminin şimdi hayât-ı dünyevîyyen devâm ederken alnını karışla ve onun râhatını düşünme! Tâ ki, nefsânî olan amellerinin yükünü vîrânenen ibâret olan mezârda açmayasın! Rubâî-i Ömer Hayyâm:

مرغی دیدم نشسته بر بارهٔ طوس در پیش نهاده کَلِّهٔ کیکاوس
با کَلِّهٔ همی گفت که افسوس افسوس کوبانگِ جرسها و کجا نالهٔ کوس

"Bir kuş gördüm ki, Tûs şehrinin büyük kapısı üzerinde oturmuş ve Keykâvûs ismindeki pâdişâhın kellesini de önüne koymuş idi. Kelleye hitâben derdi ki: "Yazık, yazık! Hani o senin askerlerinin çingırak sesi? Nerede o davulların nâlesi?"

دَهْشِ اَكْنُونِ كِه صَد بَسْتَانَتِ هَسْت تا نِگَرْدِی عَاجِز و وِیرَانِ پَرَسْت

333. *Ona şimdi on ver ki, sana yüz bostan vardır. Tâ ki, âciz ve vîrâne tapıcı olmayasın.*

Ya'ni sonunda harâb olacak olan cisminin şimdi alnını karışla ki, sana rûhunun yüz bostanı inkişâf etsin. Ve bu hayât-ı dünyevîyyen de âciz ve sonu vîrân olan cisme tapıcı olmayasın. Binâenaleyh kendi işini kendin gör! Halkın boynuna yükletme! Ve bu husûsta aslâ cisminin râhatını düşünme!

گفت پیغمبر که جنت از اله گر همی خواهی ز کس چیزی مخواه

334. *Peygamber buyurdu ki: "Eğer Allah'tan cenneti istersen, kimseden bir şey isteme!"*

Bu ve âtîdeki beyitlerde Sevbân (r.a.) hazretlerinden rivâyet olunan şu hadis-i şerîfe işâret buyrulur: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من يضمن لي شيئا ضمن لي الجنة. فكان ثوبان لا الجنة. قال ثوبان انا يا رسول الله. فقال عليه السلام لا تسأل الناس شيئا ضمن لك الجنة. فقال ثوبان لا يا رسول الله. فقال عليه السلام لا تسأل الناس شيئا حتى سقط يوما سوطه فنزل واخذه ولا امر احدا ان يناوله. Ya'ni "Resûlullâh (s.a.v.) buyurdu ki: "Bana kim bir şey tekeffül eder ki, ben de ona cenneti tekeffül edeyim!" Sevbân dedi: "Yâ Resûlallâh, ben tekeffül ederim!" Aleyhi's-selâm buyurdu ki: "Nâstan bir şey isteme ki, sana cenneti tekeffül edeyim!"

Binâenaleyh Sevbân nâstan bir şey istemez oldu. Hattâ bir gün kamçısı düş-tü, hayvandan yere indi de aldı. Onun verilmesini kimseye emretmedi."

چون نخواهی من کفیلیم مرا ترا جنة المآوی و دیدار خدا

335. Eğer istemez isen, muhakkak ben sana cenneti'l-me'vâya ve Hak'ın ce-mâline senin için keşfilim.

"Cennet", lügatte ağaçları çok olan bir zeminden ibârettir ki, ağaçların çokluğundan dolayı onların gölgeleri sath-ı arzı örter. Binâenaleyh cennet "setr" ma'nâsına olan "cenn" lafzından müştak olup, bu kelimenin masdar-ı binâ-i merresidir. Ulemâ-i zâhire istilâhında dâr-ı âhiretin makâmât-ı müte-nezzehe ve makâmât-ı tayyibesidir ve bu makâm ef'âl-i hasene ve a'mâl-i sâlihânın cennetidir. Ef'âlin ve a'mâlin azlığı ve çokluğu i'tibâıyla bu cen-netin derecât-ı mütefâvitesi vardır. Urefâ derler ki: Bu ef'âl ve a'mâl cennetin den başka cennetler de vardır ki, onlara "cennât-ı sıfât" derler; ve o abdin sı-fât-ı kemâliyye-i ilâhiyye ile ittisâfî ve ahlâk-ı ilâhiyye ile tahallukudur. Bu cennet dahi ehl-i kemâlin merâtibi hasebiyle mütefâvittir; ve bunlardan baş-ka cennetler dahi vardır ki, onlara "cennât-ı zât" derler. O da ibâd-ı hâssına ve Rabbü'l-erbâb olan Allah-ı Zü'l-celâl hazretlerinin ve her birinin erbâb-ı müteferrikadan kendisine âid olan Rabb'in tecellî-i zâtî ile zuhûrundan ve ab-din zâtta kendi zâtının mahvı ile o cennetlerde istitânından ibârettir. Beyt-i şe-rifte cennât-ı sıfât ile cennât-ı zâta işâret buyrulur.

آن صحابی زین کفالت شد عیار تا یکی روزی که گشته بد سوار

336. O sahâbî bu keşâletten dolayı iyâr oldu. Hattâ bir gün süvâr olmuş idi.

"İyâr", kitâb vezninde zehâb ve infilât ma'nâsından isimdir; "bir şeyden saynıp çıkar gibi gitmek"e derler (Kâmûs). Ya'ni, sahâbî olan Sevbân hazret-leri Resûl-i Ekrem'in bu keşâletinden dolayı nâsdan bir şey istemek huyun-dan saynıp gitti. Hattâ bir gün hayvana binmiş idi.

تازیانہ از کفش افتاد راست خود فرود آمد ز کس آن را نخواست

337. Onun elinden kamçı müstakîm olarak düştü. Aşağıya indi. Onu kimse-den istemedi.

Sevbân hazretleri hayvan üstünde iken elinden kamçı müstakîmen ve amûden yere düştü. Yerde bulunanlardan, "Şu kamçıyı lütfen bana veriniz!"

deyip istemedi: Hayvandan aşağıya indi, kendisi aldı. Zîrâ o bu huydan sıyrılıp kâmilan gitmiş idi.

آنکه از دادش نیاید هیچ بد داند و بی خواهشی خود می دهد

338. O kimse ki, onun atâsından hiç kötû gelmez, bilir ve kendi hâhişi olmaksızın verir.

Bu beyt-i şerîf bir suâl-i mukadderin cevâbıdır. Ya'ni birisi çıkıp diyebilir ki: Kimseden bir şey istememek usûlüne nasıl riâyet olunabilir ki, insanlar birbirine muhtâçtır. Ekmekçi terziye ve kunduracıya ve terzi ve kunduracı dahi ekmekçiye ve kezâ hasta doktora ve doktor dahi hastaya muhtâçtır. Bunlar yaşamak için elbet birbirlerinden bir şey isterler. Cevâb budur ki: Gerek hadîs-i şerifte ve gerek ebyât-ı şerîfedeki tavsiye avâmma değildir. Tarîk-ı Hak sâliklerinedir. Zîrâ avâm ehl-i gaflettir. Onlar birbirlerinden bir şey istemeksizin yaşayamazlar. Bu âlemin ma'mûriyeti ancak avâmın yekdiğerinden bir şey istemeleriyle ve birbirlerinin ihtiyâcını te'mîn etmeleriyle husûle gelir. Âleme arkasını çevirip sıdk ile Hakk'a teveccüh eden havâssın bu âlemin ma'mûriyeti ile işi yoktur. Binâenaleyh onların tokluğu ve kisvesi ve sıhhati Hak'tandır. Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'in 26. faslının nihâyetinde Hz. Pîr efendimiz şöyle buyururlar:

"Âlem gaflet ile kâimdir. Eğer gaflet olmasa bu âlem bekâ bulmaz; ve şevk-ı Hak ve yâd-ı âhiret ve şükür ve vecd o âlemin mi'mândır. Eğer herkes bu cihete dönse hep o âleme gitmemiz ve burada kalmamamız lâzım gelir. Halbuki iki âlemin kıyâmı için Hak Teâlâ hazretleri burada bulunmamızı murâd eyler. Binâenaleyh iki âlemin de ma'mûr olması için biri gaflet ve biri yakaza olmak üzere iki hâkim nasbetti."

Fakat hakikat ehl-i gafletin mesleği değil, havâssın mesleğidir. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri insanın vücûdunu ve görme ve bilme gibi sıfatlarını kimseden bir şey istemeksizin ihsân etti; ve Hakk'ın atâsında ve ihsânında aslâ fenâ bir şey yoktur. Bizim fenâ gördüğümüz şeyler nisbî ve kendimize nazaran fenâ gördüğümüz şeylerdir. Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'in mezkûr faslında şöyle buyururlar:

"Birtakım hayvancıklar vardır ki, yer altında yaşarlar ve zulmet içinde bulunurlar. Onların gözleri ve kulakları lezzet duyduğu o makâmda göze ve kulağa muhtâç değildir. Mâdemki lüzûmu yoktur, Hak Teâlâ ona niçin göz versin? Yoksa Hakk'ın indinde gözün ve kulağın kıtlığı mı vardır! Yâhud buhl mü ediyor! Ancak lüzûmu olan bir şeyi ihsân eder. Bir şeyi lüzûmu olmaksızın verse o kimseye yük olur. Hakk'ın hikmeti ve lütfu ve keremi yükü def

ettiği hâlde bir kimse üzerine nasıl yük vaz' eder? Meselâ, dülgerin keser ve testere vesâire gibi âletlerini bir terziye verip "Al bununla iş gör!" desen ona yük olur. Binâenaleyh Hak Teâlâ bir şeyi ihtiyâca göre verir. Nitekim yer altında ve zulmet içinde yaşayan birtakım solucanlar vardır. Onlar hilkatleri icâbınca bu âlemin zulmetine kâni' ve râzi olmuşlardır; ve o âleme muhtâc ve didâra müştâk değildirler. O çeşm-i basîret ve gûş ve hûş onların ne işine gelir? Bu âlemin kârını mâlik oldukları bu çeşm-i hissi ile icrâ ederler ve o tarafa azmetmezler. O hâlde onlara niçin çeşm-i basîret ihsân olunsun?"

آنچنان خواهش طریق انبیاست

ور بامر حق بخواهد هم رواست

339. *Ve eğer Hakk'ın emri ile istersen o câizdir. Öyle istek enbiyânın yoludur.*

Eğer nasdan bir şey istemek Hakk'ın emri ile olursa câizdir ve bu emre itâaten istemek lâzımdır. Nitekim Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de sûre-i Tevbe'de *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا مِنْ أَمْوَالِكُمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا* (Tevbe, 9/103) ya'ni "Ey Resûlüm! Onların mallarından sadaka-i zekâtı al ki, onları temizleyesin ve o sadaka ile onların mallarını ziyâde edesin!" buyrulur; ve böyle isteyiş peygamberlerin yoludur. Ma'lûmdur ki, peygamberlerin emr-i ilâhî ile nâstan bir şey istemeleri kendi nefisleri için değildir; yine halkın muhtâc olanlarına dağıtmak içindir. Nitekim sûre-i Tevbe'de *إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ* (Tevbe, 9/60) ya'ni "Sadakalar ancak fakirler ve miskinler ve sadaka-i zekâtı toplamaya me'mûr olanlar ve kalbleri îmâna alıştırılmış olanlar ve para mukâbilinde esirlikten kurtulacaklar ve borçlular ve Allah yolunda cihâd ve malından ayrılmış olan yolcular içindir" buyrulur. Binâenaleyh Peygamber'in nâstan almaya me'mûr olduğu sadakât ve zekât zikrolunan sekiz sınıfa dağıtılmak içindir; ve bu sekiz sınıftan her birinin evsâf-ı şer'îyyeleri fıkıh kitâblarında tafsilen beyân olunmuştur. Ve kezâ havâss-ı evliyâdan ba'zıları dahi emr-i ilâhî ile nâsdan isteyip almak ve fakirlere tevzi' etmeye me'mûr olurlar. Nitekim V. cildde Şeyh Muhammed Serrezî hazretlerine vâkî' olmuş ve o cildin 2680 numaralı beytinde *مدتی از اغیار زر* [ya'ni "Bir müddet zenginlerden altın al, sonra âciz olan fakirlere erıştır!"] buyrulmuştur.

بد نماند چون اشارت کرد دوست کفر ایمان شد چو کفر از بهر اوست

340. *Dost işaret ettiği vakit fenâ kalmaz. Kûfür îmân oldu. Çünkü kûfür onun içindir.*

Hakîkî dost olan Hak Teâlâ emir ettiği vakit fenânın fenâlığı kalmaz. Meselâ İbn Abbâs hazretlerinden rivâyet buyurulan hadîs-i şerifte صاحب لم يعلم ما له فيها لم يسئل ya'ni "Sâiller tese'ülde olan zillet ve hakâreti bilseler idi dilenmezler idi." Ve sûre-i Nahl'de وَكَأَنَّهُمْ مُطْمَئِنُّونَ إِلَّا مَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَمَنْ يَرْتَغِ إِلَّا فَعَلَهُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ بِالْإِيمَانِ (Nahl, 16/106) ya'ni "İmânından sonra Allâh'a küfür eden kimse gazab-ı ilâhîye müstehak olur ise de kalbi îmâna mutmain olduğu hâlde ikrah ve icbâr olunan kimse küfür ederse müstesnâdır" buyrulur. Binâenaleyh ikrah ve icbâr olunan kimseden a'mâl ve akvâl-i küfr sâdır olsa kalbi îmâna mutmain olduğu hâlde ondan sâdır olan bu küfür müsâade-i ilâhî üzerine ayn-ı îmân olur. Nitekim Kureyş ashâb-ı kirâmdan Ammâr hazretlerine ikrah ve icbâr edip istedikleri kelime-i küfrü söylediler. Hz. Ammâr ellerinden kurtulup ağlayarak Resûl-i Ekrem'e geldi. Cenâb-ı Peygamber onun gözlerinin yaşını silip buyurdu ki: "Ey Ammâr! Hiç çekinme. Eğer Kureyş yine seni kelime-i küfre ikrah ve icbâr ederse lisân-ı zâhir ile onlara muvâfakat et!" Velhâsıl Hakk'ın emri ve müsâadesi ile vâkî' olan küfür îmân olur. Zîrâ bu ihtiyâr olunan küfür dahi Hak içindir.

آن ز نیکوهای عالم بگذرد

هر بدی که امر او پیش آورد

341. Her bir kötüyü ki, onun emri öne getirir, o âlemin iyilerinden ileriye geçer.

Hakk'ın emri dâiresinde yapılan her bir kötü halk-ı âlemin iyi gördüğü ef'âlin hepsinden daha ileriye geçer ve onların ilerilerinden efdal olur. Nitekim zâhirde bir kabâhati yok iken bir mûrahik çocuğu Hızır (a.s.)'ın öldürmesi, Mûsâ (a.s.)'ın şeriatinde ve bilcümle halkın nazarında bir kötü [fiil] idi. Vak-tâki Hızır (a.s.) o fiili Hakk'ın emri ile icrâ etti, bu fiil-i katl halkın iyi gördüğü o çocuğu siyânetten daha efdal oldu. Hızır (a.s.)'ın diğer fiilleri de bu kıyâs üzeredir; ve insân-ı kâmilin ef'âli dahi cenâb-ı Hızır'ın ef'âli menzilesindedir.

زان صدف گر خسته گردد نیز پوست ده مده که صد هزاران در دوست

342. O sadefden eğer post dahi hasta olsa, on verme ki, onda yüz binlerce inci vardır.

"O sadef"den murâd, şeriat, "post"tan murâd, şeriatin zâhiri, "inci"den murâd, hakikattir. Ya'ni, o şeriat sadefinin zâhiri emr-i ilâhî ile icrâ olunan fiilden mecrûh olsa dahi sen o fiilin alnını kanşlama ve i'tirâz etme ki, emr-i ilâhî olan o fiilin bâtununda birçok hakikat incisi vardır. Zîrâ şeriat hakikatın postu ve kışındır. Nitekim Mûsâ (a.s.)'ın şeriatine muhâlif olan Cenâb-ı Hi-

zır'ın emr-i ilâhîye müstenid e'âli zımmında birçok hakîkatler var idi ki, taf-sîli tefsîr kitâblarındadır.

این سخن پایان ندارد باز گرد سوی شاه و هم مزاج باز گرد

343. *Bu söz nihâyet tutmaz, şâhın tarafına geri dön! 'Ve hem doğanın mizâ-cını yap!*

Ya'ni, dost-ı hakîkî olan Hak emr ettiği vakit fenâ kalmaması ve küfrün îmân olması sözünün tafsîlâtuna nihâyet yoktur. Binâenaleyh âlem-i keserâ-ta âid olan bu tafsîlâtta vâhid-i hakîkî olan şâhın tarafına ve vahdet âlemi-ne geri dön! Ve avı avladıktan sonra şâh tarafına geri dönen doğan kuşunun mizâcını ve tabiatını icrâ et!

باز رو در کان چو زر ده دهمی تا رسد دستان تو از ده دهمی

344. *Hâlis altın gibi menba'a geri git! Tâ ki, senin ellerin on vermektен kurtulsun!*

Birinci mısra'daki "dehdehî", hâlis altın demektir. İkinci mısra'daki "deh-dihi", alın karışlamak ve izhâr-ı nefret etmektен kinâyedir. Bu beyt yukarıdaki 331 numaralı beyte merbûttur ve onun mâba'didir. Ya'ni, ey sâlik! Se-nin rûh-ı insânînin hâlis altın gibidir ve ma'nâ-yı sâftır. Binâenaleyh sûrette kalma, hâlis altın gibi kendi menba'-ı aslînin olan âlem-i ma'nâya geri git! Tâ ki, cisminin ahkâmı olan sûret âlemine dalıp bilâhare ellerin ile o sûret âlemi-nin alnını karışlamayasın!

صورتی را که بدل ره می دهند از ندامت آخرش ده می دهند

345. *Bir sûrete ki, gönüle yol verirler, nedâmetten dolayı onun sonunda on ve-rirler.*

O kimseler ki, bir sûretin muhabbetine kalblerinde yol verirler, fakat so-nunda o muhabbete pişman olup alnını karışlarlar ve nefret izhâr ederler. Ni-tekim cenâb-ı Pîr Efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 19. faslında şöyle buyururlar:

"Ma'nâya teveccûh etmek vehle-i ûlâda o kadar latîf görünmez. Fakat git-tikçe daha ziyâde tatlı görünür. Sûret ise bunun hilâfıdır. Evvelen latîf gö-rünür, ba'dehû o sûret ile her ne kadar ziyâde ülfet edersen, soğursun. Kur'ân'ın sûreti nerede, ma'nâsı nerede! İnsana nazar et! Sûreti nerede, ma'nâsı nerede! Eğer sûretten ma'nâ giderse bir lahza bile evinde tutmazlar."

دزد را کان قطع تلخی می دهد ذوق دزدی را چو زن ده می دهد

346. *Hırsıza ki, o kesmek acılık verir; hırsızlığın zevkine kadın gibi on verir.*

Meselâ, hâkim hırsızlığı sâbit olan bir kimsenin şer'an elinin kesilmesine hükmeder. O hırsıza elinin kesilmesinden bir acılık ve elem peydâ olur. İşte o hırsız, o cezânın icrâsı vaktinde hırsızlıktan duyduğu zevke kadın gibi iki elinin on parmağıyla "Nah sana!" der ve o zevke karşı nefretini izhâr eder. On parmakla alın karışlamak vaz'iyeti ekseriyâ kadınlar tarafından yapıldığından "kadın gibi" buyurulmuştur.

ده بدادن دیدی از دست حزین ده بدادن زین بریده دست بین

347. *Hazîn elden on vermeyi gördün. On vermeyi bu kesilmiş elden gör!*

Ya'ni, bu Hindû kıssasında o Hindû'nun hazîn elinden sevdiği kızın alınıp karışlamayı gördün. Bu hırsızın kesilmiş olan elinden hırsızlık zevkine karşı alın karışlamayı da gör! Ya'ni kölenin efendinin kızı ile tezevvüci kendisinin bir zevki idi; ve kezâ hırsızın hırsızlığı dahi kendisince bir zevk idi. İmdi âlem-i sûrete âid olan bu zevklere neficede her ikisi de nefret izhâr etti. Hz. Fîr *Fîhi Mâ Fîh*'in 16. faslında şöyle buyururlar:

"İnsanda bir aşk, bir taleb, bir derd, bir ıztırâb, bir tekazâ vardır ki, eğer bu âlem-i mülkûn yüz mislini verseler fâriğ ve müsterih olmaz. Bu halk her bir ma'rifet ve hırfet ve san'at ve mansıbı ve ulûmu ve nücûmu ve sâireyi tafsilâtıyla tahsil eder; ve aslâ gönül müsterih olmaz. Çünkü maksûd olan şeyi elde etmemiştir. Nihâyet ma'sûka "dîl-ârâm" derler. Ya'ni gönül onunla karâr ve râhat eder. Böyle olunca ma'sûkun gayrı ile nasıl ârâm ve karâr edebilir. Bîlcümle ezvâk ve makâsîd merdiven gibidir. Mâdemki merdivenin basamakları ikâmet ve tevakkuf mahalli olmayıp ubûr içindir, ne mutlu o kimseye ki, uzun yolun kısa olması için pek çabuk bidâr ve vâkıf olup merdivenin bu basamaklarında ömrünü zâyî etmez."

همچنان قلاب و خون ولوند وقت تلخ عیش را ده می دهند

348. *Kalpazan ve kâtil ve serseri acılık vaktinde ayşe böylece on verirler.*

"Kallâb", kalp para basan kimse; "hûnî", kâtil; "levend", Hak'dan korkmaz ve halktan utanmaz kimse. Ya'ni, kalpazan ve kâtil ve serseri kimseler dahi zâbıta eline geçip, cezâları verilip bu cezâların acılığını tattıkları vakit kendi yaşayışlarının zevkine böyle izhâr-ı nefret ederler.

توبه می‌آرند هم پروانه وار باز نسیان می‌کشد شان سوی نار

349. *Pervâne gibi de tövbe ederler. Unutkanlık onları tekrâr ateş tarafına çeker.*

Bu kimseler cezâ acılığını gördükleri vakit pervâne gibi bir daha bu ateşe yaklaşmamaya tövbe ederler. Fakat pervâne lambanın etrâfında ateşe çarptığını nasıl unutup tekrâr o ateşe gelirse, bunlar da o acılığı unutturlar, yine o kötü fiil tarafına gelirler. Nitekim âyet-i kerîmede وَإِنَّمَا تَوْبَةُ لِمَا نَهَوْا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (En'âm, 6/28) ya'ni "Sû-i amel sâhibleri azâbı gördükleri vakit tövbe ederler; ve eğer râhata reddolunsalar, kendilerinden nehyolunan şeye avdet ederlerdi; ve onlar muhakkak tövbelerinde yalancılardır" buyrulur.

همچو پروانه ز دور آن نار را نور دید و بست آن سو بار را

350. *Pervâne gibi uzaktan ateşi nûr gördü ve yükü o tarafa bağladı.*

"Yükü bağlamak", sefer etmekten kinâyedir. Ya'ni, o kimse ezvâk-ı nef-sâniyyeyi uzaktan nûr-ı sâf ve zevk-i hâlis gördü. Halbuki onların iç yüzü ateş idi. Ateşi göremedi. Onun sûretine aldanıp o tarafa teveccüh ve sefer etti. Nitekim pervâne dahi lambanın aydınlığını görüp o tarafa kendini çarpar, o aydınlıkta ateş olduğunu idrâk edemez.

چون بیامد سوخت پرش را گریخت باز چون طفلان فتاد و ملع ریخت

351. *Vaktâki geldi, onun kanadını yaktı; kaçtı. Tekrâr çocuklar gibi düştü ve göz yaşı döktü.*

"Milh rîhten", göz yaşı dökmekten kinâyedir. Zîrâ "milh", "tuz" demektir ve göz yaşı da tuzludur. Ya'ni, vaktâki o kimse evvelce cezâsını görüp acılığını unuttuğu kötü amelin zevki tarafına geldi, pervâne gibi onun kolu ve kanadı yandı; yine kaçtı ve çocuklar gibi düştü. Ya'ni yakasını adâlet pençesi yakaladı; ve cezânın acılığını tekrâr tadıp göz yaşı döktü.

بار دیگر بر گمان و طمع سود خویش زد بر آتش آن شمع زود

352. *Tekrâr fâide zannı ve tama'ı üzerine kendisini ateşe çarptı. O mum çabuk*

بار دیگر سوخت هم واپس بجست باز کردش حرص دل ناسی و مست

353. *Tekrâr yaktı. Yine geriye sıçradı. Gönül hursı yine onu unuttu ve sarhoş etti.*

آن زمان کز سوختن وای می جهد همچو هندو شمع را ده می دهد

354. O zaman ki, yanmaktan geri sıçrar, Hindû gibi muma on verir.

Ya'ni, ezvâk-ı nefsâniyyesini icrâya haris olan bir kimse her bir zevkinin neticesinde bir belâyâ uğrayıp ateşe yanar ve yandığı vakit geri sıçrar, ya'ni tövbe eder; ve kıssada hâlî tasvîr olunan köle, efendinin kızına karşı nasıl nefret ızhâr etti ve alnını karışladı ise, bu da nûrlu bir şem' ve mum mesâbe-sinde gördüğü zevkine karşı öylece nefretini ızhâr eder de:

کای رخت تابان چو ماه شب فروز وی بصحبت کاذب و مغرور سوز

355. Der ki: "Ey senin yüziün geceyi aydınlatıcı ay gibi parlak ve ey sohbette yalancı ve mağrûr yakıcı!"

Ya'ni, belâyâ düşen kimse "Ey uzaktan ay gibi parlak ve bir zevk-i sâf görünen ve fakat mukârenet ve sohbet vaktinde yalancı ve sahte ve aldananı yakıcı olan zevk-i nefsânî!" der. Nitekim Hindû yukanda geçen 313 ve 314 numaralı beytlerde şöyle demiş idi: "Muhakkak, kimseye senin gibi fiilli, nâ-hoş gelin ile ittisâl olmasın! Gündüz senin yüzün tâze hanımların yüzüdür. Gece senin zekerin eşeğin zekerinden beterdir!" Şimdi ezvâk-ı nefsâniyyelerini icrâya münhemik olanlar kendilerini bu zevklerin fâili zannederler. Hal-buki hakîkatte kendileri bu zevklerin mef'ûlûdürler. Meselâ; zinâyâ mübtelâ olanlar kendilerini zinânın fâili zannederler. Bu ibtilâ netîcesinde firengi ve belsoğukluğu ve verem gibi illetlere uğradıkları vakit zinânın mef'ûlû olurlar; ve kezâ içkiye mübtelâ olanlar da böyledir. Onlar içkinin fâili değildirlər, bel-ki hakîkatte mef'ûlûdürler.

باز از یادش رود توبه و انین کاوهرن الرحمن کید الکاذبین

356. Tekrâr onun hâtırından tövbe ve enîn gider. Zîrâ Rahmân kâziblerin mekrini gevşek yapar.

Ya'ni, yalancıların tövbesi mekr ve hileden ibâret olduğundan Rahmân olan Hak Teâlâ hazretleri onların bu tövbelerini beğenmedi ve gevşek tuttu.

Latîfe: Vaktiyle bir köyün azgınlarından bulunan birisi köy halkından birinin sığırını çalıp kesmiş. Halk bunu tutup gayet câhil bir köy imâmının bu-zûruna getirmişler. Köy imâmı da mushafa el bastırıp buna tövbe teklif etmiş. Sığır hırsız dahi şu sûretle bir tövbe etmiş: "Sübhânallâh bu sığır, ne semiz idi o sığır! Bu belâdan kurtulursam yine keserim bir sığır." İşte yalancıların tövbesi dahi sığır hırsızının tövbesi nev'inden olur.

در عموم تأویل این آیت که کَلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ

Umûm hakkında olan bu "Her ne vakit harb için ateş yaktılarsa Allah onu söndürdü" ma'nâsındaki âyet-i kerîmenin te'vîli

Bu âyet-i kerîme sûre-i Mâide'dedir; evveli şudur: وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَهْدَ وَالْبَيْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (Mâide, 5/14) ya'ni "Biz yahûdîlerin arasına kıyâmete kadar adâvet ve buğuz bıraktık. Her ne vakit harb için ateş yaktılar ise Allah onları söndürdü; ve yeryüzünde fesâda çalışırlar. Halbuki Allah müfsidleri sevmeyiz." Bu âyet-i kerîme husûsiyet i'tibârıyla yahûdîler hakkındadır. Zîrâ yahûdîler ahkâm-ı Tevrât'a değil, nefislerinin hevâsına tâbî' oldular ve efrâd-ı beşere hîle ile tahakküme teşebbüs ettiler. Hak Teâlâ onlara muhtelif târihlerde Buht-i Nasr'ı ve mecûsîleri ve müslümânları musallat kıldı. Nihâyet hükûmetsiz kaldılar. Ve İslâm arasındaki şîyet ve akvâm-ı sâire arasındaki Masonluk ve Sovyetlik onlar tarafından gizli gizli kurulmuş dolaplardır. Ve İsâ (a.s.)'ın dînini ifsâd eden de onlardır. Nitekim tafsîli I. cildde geçti. Fakat bu âyet-i kerîmenin rûhu ve ma'nâsı umûmiyet i'tibârıyla, gizli gizli hîleler ile ifsâd-ı beşerîyyete ve ıtfâ'-i hakîkate sa'y edenlerin kâffesine râci'dir. Nitekim Hz. Pîr efendimiz te'vîlen âtîde beyân buyururlar:

كَلَّمَا هُمْ أَوْقَدُوا نَارَ الْوَعَى أَطْفَأَ اللَّهُ نَارَهُمْ حَتَّى انْطَفَأَ

357. Her ne vakit onlar harb ateşini yaktılar ise, Allah onların ateşini söndürdü, nihâyet söndü.

Ya'ni, ehl-i nefis olan kimseler emr-i ilâhiye muhâlefet ile her ne vakit Allah ve Resûlüne karşı harb ateşini yaktılar ise Allâhu Teâlâ onları fiillerinin uğursuz neticesine düşürmek sûretiyle onların muhâlefet ateşlerini söndürdü. Nihâyet âciz kaldılar; ve hevâ-yı nefsânîlerinin şiddeti ve muhâlefeti söndü.

عزم کرده که دلا آنجا ماگست گشته ناسی زانکه اهل عزم نیست

358. Azmedip, dedi ki: "Ey gönül! Orada durma!" Unutucu olmuştur. Zîrâ ki azm ehli değildir.

Bu acz üzerine azmedip kendi kendine dedi ki: "Ey gönül artık orada ya'ni muhâlefet ve hevâ-yı nefsânî makâmında durma! Fakat azm-i kat'î sâhibi olmadığından o ahdini ve tövbesini unuttucu olmuştur.

چون نبودش تخم صدقی کاشته حق برو نسیان آن بگماشته

359. *Mâdemki ona bir sıdk tohumu ekilmiş olmadı, Hak onun üzerine onun nişyânını nasbetmiştir.*

Mâdemki o hevâ-yı nefsânî sâhibinin kalbine bir sıdk ve doğruluk tohumu ekilmiş olmadı ve ezeldeki isti'dâdı ve kabiliyeti bu idi, binâenaleyh Hak Teâlâ onun üzerine bu âlem-i sûrette dahi ahdini ve tövbesini unutturdu.

گر چه بر آتش زنه دل می زند آن ستارش را کف حق می کشد

360. *Gerçi çakmağı üzerine vurur; onun kıvılcımını Hak'ın eli söndürür.*
[356]

"Âteş-zene", çakmak; "sitâre", kıvılcım demek olup bundan murâd azim ve tövbedir. Ya'ni, gerçi muhâlefet sâhibi başına belâ geldiği vakit ayılır. Gönül çakmağını çakar. Ondandır sıçrayan azim ve nedâmet kıvılcımını Hak Teâlâ'nın irâde eli söndürür. Zîrâ Hak'ın irâdesi ilmine ve ilmi de ma'lûma tâbi'dir; ve "ma'lûm" ise abdin ayn-ı sâbitesi ve onun isti'dâd ve kabiliyetidir.

قصه هم در تقریر این آیت

Bu âyet-i kerîmenin takrîri hakkında yine bir kıssanın beyânıdır

شرفه بشنید در شب معتمد بر گرفت آتش زنه کاتش زند

361. *Mu'temed gece içinde ayak sesi işitti. Çakmağı tuttu ki, ateş vursun!*

"Şerfe", umûmen her sese ve husûsan ayak sesine derler. Lügat-i Fârîsî'dir, "şirfe" de telaffuz olunur (*Burhân*). Bir evin içinde kendisine i'tibâr olunan bir kimse bir gece vakti bir ayak sesi işitti. Bunun kim olduğunu anlamak için kandili yakmak üzere çakmağı çaktı. Zîrâ eski zamanlarda şimdi kullanılan kibrit olmadığından kibrit yerine çakmak kullanılırdı.

دزد آمد آن زمان پیش نشست چون گرفت آن سوخته می کرد پست

362. *Hırsız o zaman geldi onun önüne oturdu. O kav tuttuğu vakit harâb ederdi.*

"Sûhte", "kav" demektir ki, çakmaktan sıçrayan kıvılcımdan dolayı tutuşan bir mâddedir. "Pest-kerden", harâb etmek demektir. Ya'ni, gece zifir gibi karanlık olduğundan hırsız mu'temedin çakmak çakdığını anlayınca karanlıkta gelip mu'temedin önüne oturdu. O kav çakmağın kıvılcımını tuttuğu vakit ateşi harâb eder idi ve söndürdü.

می نهاد آنجا سر انگشت را تا شود استاره آتش فنا

363. *Oraya parmak ucunu koyardı, tâ ki, ateşin kıvılcımı fenâ ola!*

Hırsız çakmaktan sıçrayan kıvılcım sönüp kav parlamamak ve ortalık aydınlanıp kendisi görünmemek için kıvılcımın sıçradığı mahalle parmağının ucunu koyar va bastırır idi.

خواجه می پنداشت کز خود می مرد این نمی دید او که دزدش می کشد

364. *Efendi zannetti ki, kendinden sönüyor. O bunu bilmezdi ki, hırsız sönürüyor.*

Mu'temed efendi zannederdi ki, çakmağın kıvılcımı kendinden sönüyor. O bu kıvılcımın hırsız tarafından söndürüldüğünü gece karanlığı sebebiyle görüp bilmez idi.

خواجه گفت این سوخته نمناک بود می مرد استاره از تریش زود

365. *Efendi dedi: "Bu kav rutûbetli idi. Kıvılcım onun ıslaklığından çabuk sönüyor!"*

بس که ظلمت بود و تاریکی ز پیش می ندید آتش کشی را پیش خویش

366. *Çok zulmet ve karanlık idi. Kendi önünde olan bir ateş söndürücüyü önden görmedi.*

اینچنین آتش کشی اندر دلش دیده کافر نبیند از عمش

367. *Böyle bir ateş söndürücü onun kalbinde vardır. Kâfirin gözü âmeşden görmez.*

"Âmeş", gözün görmesinde zaaf olmak demektir ki, çok vakitlerde o gözden su akar. Münkir-i hakikat olan kimsenin kalbinde enbiyâ ve evliyanın kalblerinden sıçrayan hakikat kıvılcımlarının nûrunu söndürücü olan bir hır-

sız vardır ki, o kâfirin kalbinin ve aklının gözü zaafdan zulmet-i tabîyye içinde o hırsızı göremez.

هست با گردنده گرداننده

چون نمی داند دل داند

368. *Bir bilicinin kalbi niçin görmez? Dönen ile bir döndürücü vardır.*

O kâfir akıl sâhibi ve bir bilici olduğu hâlde niçin onun kalbinin gözü dönen bir şey ile berâber mutlaka bir döndürücü olduğunu göremiyor? Demek ki onun kalbinde nûr-ı hakîkati söndürücü bir hırsız vardır.

چون نمی گویی که روز و شب بخود بی خداوندی کی آید کی رود

369. *Niçin demezsin ki: "Gündüz ve gece kendi kendine, bir sâhibsiz olarak ne vakit gelir, ne vakit gider?"*

Ey münkir-i ulûhiyyet olan kimsel! Niçin demezsin ki: "Gece ve gündüz muntazam bir sûrette gidip geliyor. Bu intizam elbet bir sâhibsiz değildir!" Meselâ cebinde muntazaman işleyen bir sâatin kendi kendine vücûda geldiği ve bir âkıl-ı sâni' tarafından yapılmadığını bir kimse sana söylese ona deli dersin. Acaba, bu muntazaman işleyen manzûme-i şemsiyye, bu sâat makinasından daha mı aşağı ve basittir? Senin sâat hakkında verdiğin hükme bakılırsa senin deli dediğin kimseden daha deli olan lâzım geliyor. Binâenaleyh eğer aklın varsa *يُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارُ فِي اللَّيْلِ* (Hacc, 22/61) ya'ni "Al-lâh Teâlâ geceyi gündüze ve gündüzü de geceye idhâl eder" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere vücûd-i sâni'i kabûl etmen zarûrîdir.

اینچنین بی عقلی خود ای مہم

گرد معقولات می گردی بہن

370. *Ma'kulât etrâfını dolaşıyorsun. Ey zelîl! Kendinin böyle akılsızlığını gör!*

Ey ulûm-i tabîyye ile meşgul olan münkir-i ulûhiyyet! Gûyâ sen ma'kulât etrâfını dolaşıyor ve tekevvün-i âlem ve eşyâ hakkında türlü türlü muhâkemât-ı akliyyede bulunuyorsun. Halbuki senin aklın yukarıda izâh olunan basit bir düşünceden bile mahrûmdur. Binâenaleyh sen böyle muhâkemât-ı akliyye ile uğraşacağına evvelen kendinin bu derecedeki akılsızlığına bak da, ben niye halt ediyorum, diye utan!

یا کہ بی بنا بگو ای بی ہنر

خانہ با بنا بود معقول تر

371. *Ey hünersiz! Söyle! Ev mi'mâr ile mi daha ma'kuldür, yâhud ki mi'mârsız mı?*

"Bennâ", binâ edici ve mi'mâr demektir. Ey hünersiz efendi! Hele iyice bir düşün de söyle! Bir evin bir âkil mi'mâr tarafından yapılmış olması mı daha ma'kul olur, yoksa mi'mârsız olarak kendi kendine vücûd bulması mı ma'kul olur? Ey ilm-i tabîat âlimi efendi! Senin akl-ı nâkısın fezâ-yı bî-nihâyeyi dol-duran esîre kadar çıkıyor ve ecrâmın zerrât-ı esîriyyenin harekete gelmesin-den tekevvün ettiğine hükmediyor; o hâl-i sükûnette olan esîrin zerrelerini tahrîk eden kimdir? Zîrâ hiçbir şeyin sebepsiz sükûnetini harekete ve hareke-tini de sükûnete tebdîl edemeyeceği kâidesi yine senin okuduğun ulûm-i ta-bîiyye düstûrlarındandır. Şimdi sence meçhûl kalan bir mes'ele halledilmiş gi-bi, nasıl fâil-i mutlakın yokluğuna hükmediyorsun? Bu hüküm son derece de bir akılsızlık eseri değil midir? Zîrâ akıl burada bir Sâni'-i Hakîm'in vücûdu-nu kabûle mecbûrdur.

خط با کاتب بود معقول تر یا کہ بی کاتب بیندیش ای پسر

372. Ey oğul! Yazı kâtib ile mi daha ma'kuldür, yâhud kâtibsiz mi? Düşün!

Ey çocuk ve oğul mesâbesinde olan münkir! Bir yazının kâtib tarafından ya-zılmış olması mı, yoksa kendi kendine, kâtibsiz olarak vücûd bulması mı akla mutâbıktır? Elbet, akıl yazının bir kâtib tarafından yazılmış olduğuna hükmeder.

جیم گوش و عین چشم و میم فم چون بود بی کاتبی ای مہم

373. Kulağın cimi ve gözün ayını ve femin mîmi... Ey müttehem! Bir kâtib-siz nasıl olur?

Ya'ni, mâdemki, akıl yazının bir kâtib tarafından yazıldığına hükmediyor, ey akılsızlık ile müttehem olan münkir! İnsanın başında cîm (ج) harfine ben-zeyen kulak ve "ayın" harfine benzeyen göz ve "mim" harfine benzeyen ağız bir kâtibsiz olarak nasıl vücûda gelir?

شمع روشن بی ز گیرانندہ یا بگیرانندہ دانندہ

374. Mum bir tutucusuzdan mı, yâhud bir bilici olan tutucu ile mi rûşendir?

"Gîrânende", tutucu demektir; ve "girften" masdarı, "nigeh dâšten" ma'nâsına da geldiğine göre "mumun intizâmını muhâfaza edici" demek olur. Zîrâ petrol lambalarının icâdından evvel karanlığın def'i için mum kullanılır ve onun fitilli mumlara mahsûs olarak yapılmış olan makaslar ile ara sıra ke-silip ışığa kuvvet verilir idi. Ya'ni, mum bir gözcünün vücûdu olmaksızın mı, yoksa bir bilici olan gözcünün vücûdu ile mi parlak bir sûrette yanar?

صنعتی خوب از کف شلی ضریر باشد اولی یا ز کف این بصیر

375. *Bir güzel san'at, kör olan çolağın elinden mi, yâhud bu görücünün elinden mi evlâ olur?*

“Şell”, çolak; “darîr”, kör demektir. Ya'ni, akıl güzel bir san'atın kör ve çolak olan bir kimsenin elinden değil, bilakis bir görücü ve elleri ve kolları sağlam olan bir kimsenin elinden geleceğine hükmeder.

پس چو دانستی که قهرت می کند بر سرت دَبُوس محنت می زند

376. *İmdi, vaktâki bildin ki, seni kahreder, senin başın üzerine mihnet topuzunu vurur.*

İmdi, ey münkir-i ulûhiyyet! Bu zikrolunan ma'kul misâller ile bir müessirin vücûdu olmaksızın hiçbir eserin vücûda gelemeyeceğini bildin, binâenaleyh bunu bil ki: Bu âlem-i sûrette zâhir olan kahrın ve belâların dahi âlem-i gaybda bir mücidi vardır; ve hattâ işte o müessir-i hakîkî sana da kahrı ile mütecellî olur ve senin başına bu hayât-ı dünyeviyende belâ ve mihnet topuzunu vurur. “Debbûs”, “topuz” demektir.

پس بکن دفعش چو نمرودی بجنگ سوی او کش در هوا تیر خدنگ

377. *Binâenaleyh onu bir Nemrûd gibi cenk ile def' et! Hadeng okunu hava üzerine onun tarafına çek!*

“Hadeng”, bir ağacın ismidir ki, bu ağaçtan ok yaparlar; ve kadınların ellerine koydukları kına boyasını bundan çıkarırlar. “Tîr-i hadeng”, hadeng ağacından ma'mûl ok demek olur. Binâenaleyh ey münkir-i ulûhiyyet! Sen o müessir-i hakîkîden sana gelen kakra, belâlara öfkelen de bir Nemrûd gibi cenk ve harb ile onları def' et bakalım! Ve o müessir tarafına hava üzerine hadeng okunu çek! Ma'lûmdur ki, İbrâhîm (a.s.) zamânının hükümdârı Nemrûd isminde bir şahıs idi. Cenâb-ı İbrâhîm'e öfkelenildi ve onun tanrısı addettiği gök tanrısına karşı harb edip öldürmek için havaya ok attı. Bu Nemrûd ulûm-i tabîyyeden gâfil ve son derece câhil ve ahmak bir kimse idi. Zamânımızın münkir-i ulûhiyyet olan mütefennin Nemrûdları ise zâhirde kahr-ı ilâhînin vasâtî olan ahvâl-i tabîyyeyi ulûm-i tabîyye ile def' etmeye çalışırlar. Fakat bu çalışma acz ve fûtûr ile neticelenir. İşte bir misâl-i fennî: Ma'lûmdur ki, Hak Teâlâ insanlar arasında zinâyı men' etmiştir. Münkir-i ulûhiyyet olanlar ise zinâyı câiz görürler. Fakat bu emr-i ilâhîye muhâlefet neticesinde

firengi hastalığı sûretinde bir kahr-ı ilâhî zâhir olur. Buna karşı harb ve mücâdele için mütefennin efendiler firengi serumunu keşfettiler ve firengi mikroplarını kandan izâle ettiklerini zannettiler; ve filhakika hastanın zâhirinde bu mühlik hastalığın alâimi olan çirkin yaralar zâil oldu. Halbuki alâmet-i zâhire mevcûd iken hiçbir kimse bu hastaya kuz vermez ve evlenemez idi. Bu alâmet zâil olunca bu hasta sağlam âileler arasına girebildi. Fakat bilâhare anlaşıldı ki, bu hastalık bu serum ile gitmemiş. Kandaki mikroplar sınırlara ilticâ etmişler; ve bu sebeble hastalık başka bir devreye girmiş ve o hasta bu hastalığı aynen sağlam zevcesine de aşlamıştır. Bu mütefennin efendiler cem'iyet-i beşerîyye için bu serumun daha fenâ bir netice verdiğini görünce tekrâr cenge ve mücâdeleye başladılar. Bu def'a hastaya tifo mikrobunu aşıladılar. Hasta şiddetle tifoya tutuldu ve hâsıl olan şedid harârete bünyesi müsâit olmayanlar öldü ve müsâit olanların sınırlarındaki mikroplar gerçi mahvoldu, fakat hasta da insanlıktan çıktı; ve işler bir makina gibi behîmî bir hâle girdi ve bunun çâresi bulunamadı. İşte bunlar hep emr-i ilâhîye muhâlefetin kahr ve cezâsıdır. Binâenaleyh kahr-ı ilâhînin def'ine karşı fennî Nemrûd-luk dahi müessir değil!

تیر می انداز دفع نزع جان

همچو اسباه مغل بر آسمان

378. *Nez'-i cânın def'i için Moğol askeri gibi gök üzerine ok at!*

Moğol askerleri hâl-i ihtizârda bulunan bir Moğol'un cânını almaya gelen Azrâîl (a.s.)ı kovmak için kendi i'tikadât-ı câhilânelerine tebean gökyüzüne ok atarlar ve bu oklar ile Hz. Azrâîl'i kovduklarını zannederler. Ey münkir-i ulûhiyyet! Sen de sana teveccüh eden kahr-ı ilâhîye karşı bu câhilliler gibi hareket et ve her türlü fennî tedbirlerini icrâ et! Bak, başa çıkabilir misin?

چون روی چون در کف اویی گرو

یا گریز از وی اگر تانی برو

379. *Yâhud ondan kaç! Eğer kâdir isen git! Mâdemki onun ucunda mukayyedsin, nasıl gidersin?*

Ma'nâ ikinci mısra'daki "çün" kelimelerinden birisinin istifhâm ve diğerinin dahi tevkîtiyye olması i'tibâriyle verilmiştir. Her ikisinin istifhâm için olması dahi câiz olur. Ya'ni, "Sen Hakk'ın yed-i kudretinde mahbûssun, nasıl gidersin, nasıl?" demek olur.

در عدم بودی نرستی از کفش از کف او چون رهی ای دست خوش

380. *Ademde idin. Onun elinden kurtulamadın. Ey âciz! Onun elinden nasıl*
[376] *kurtulursun?*

"Dest hûş", maskaralık ve mendil. Âciz ve zebûn ve el altında olmaktan kinâyedir (*Burhân*). Ya'ni, ey münkir-i ulûhiyyet olan kimse! Sen evvelce bu âlem-i sûrette yok idin. Bu vücûd-i izâfî âlemine bu sûret-i insâniyyede gelmekten kurtulamadın. Hak seni aslâ senin re'yine ve fikrine mürâcaat etmeksizin seni bu hey'ette vücûda getirdi. Başına bir belâ geldiği vakit, "Âh, ne olurdu, keşke bu âleme gelmese idim!" deyip durursun. Ey âciz! Hakk'ın yed-i kudretinden ademde kurtulamadığın gibi bu vücûd-i izâfî âleminde de onun yed-i kudretinden ve tasarrufundan kurtulamazsın. Sen onun varlığını inkâr ettiğin hâlde o seni bu âlem-i sûrette top gibi çeler durur; ve sen ise körlüğünden o belâları ve kahn ahvâl-i tabîyyeden görür ve bilirsin.

پیش عدلش خون تقوی ریختن

آرزو جستن بود بگریختن

381. *Arzû istemek kaçmak olur. Onun adli önünde takvâ kanını dökmektir.*

"Arzû"dan maksad nefsânî, ve cismânî olan murâdlar ve isteklerdir. Bu nefsânî ve cismânî murâdlar ve istekleri istemek Hakk'ın murâdından kaçmaktır. Zîrâ Hak Teâlâ insanı kendi ma'rifeti için yaratmıştır; ve enbiyâ ve evliyâ vâsıtasıyla insanları bu ma'rifete da'vet buyurmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (Zâriyât, 51/56) ya'ni "Ben cinni ve insi ibâdet etmeleri için yarattım" buyrulur. İbn Abbâs hazretleri "li-ya'bûdûni" [Bana ibâdet etmeleri için] ibâresini "li-ya'rîfûni" [Beni tanımaları için] ile tefsîr buyurmuşlardır. Zîrâ ibâdet ma'rifetten sonra olur. Binâenaleyh insanların bu ma'rifeti istemekten kaçıp kendi nefsânî olan isteklerini istemeleri, Hakk'ın âdilâne olan emrinin önünde takvâ ve perhîz şahsiyyet-i ma'neviyyesinin kanını döküp öldürmektir.

در گریز از دانه ها و آرزو

این جهان دامست و دانه ش آرزو

382. *Bu cihân tuzaktır ve onun tânesi arzûdur. Tânelerden kaç ve ondan getir!*

Birinci mısra'daki "ârzû", murâd ve istek ma'nâsındır; ve ikinci mısra'daki "âr zû", "âverden" masdının emr-i hâzır olan "âr" ile "ez" edâtının muhaffesinden, ("z") ve bir de "o" zamirinden mürekkebdir. "Ondan getir!" de-

mek olur; ve zamir, yukarıda olan beyitteki takvâya râci' olmak münâsibdir. Ya'ni, bu dünyâ tuzaktır ve o tuzağın tânesi nefsin arzûsu ve isteğidir. Tânelerden kaç ve Hakk'ın murâdı olan takvâdan getir! Hind şârihlerinden Mîr Nûrullâh "Der girîz ez dâme hâ-yı âz zû" nüshası üzerine beyân-ı mütâlaa edip "âz" hırs, "zû" "zûd" kelimesinin muheffefidir, demiştir. Bu sûrette ma'nâ "Hırs tuzaklarından çabuk kaç!" demek olur.

چون چنین رفتی بدیدی صد گشاد چون شدی در ضد آن دیدی فساد

383. *Uaktâki böyle gittin, yüz küşâd gördün, vaktâki onun zıddına gittin yüz fesâd gördün.*

"Güşâd", fetih ve hoşluk ma'nâsınadır. Ya'ni, vaktâki böyle hazz-ı nefsânî tânelerinden kaçmak ve takvâ getirmek sûretiyle gittin ve yaşadın, birçok fetih ve hoşluk gördün. Vaktâki takvânın zıddına gittin ve nefsin murâdları dâiresinde yaşadın fesâd ve bozukluk gördün. Hem hayât-ı dünyeviyyen ve hem de hayât-ı uhreviyyende râhat yüzü görmedin.

پس پیمبر گفت استفتوا القلوب گر چه مفتیان برون گوید خطوب

384. *Binâenaleyh Peygamber buyurdu ki: "Her ne kadar müftüler size hâricte kelâm-ı tavîl söyledilerse de, siz kalblerinizden fetvâ isteyin!"*

"Hutûb", "hatb"ın cem'idir; ve "hatb", taleb etmek ve tekellüm etmek ma'nâlarıdır; ve "emr-i azîm" ma'nâsına da gelir. Burada "uzun sözler" ma'nâsına gelir. Ya'ni, Peygamber Efendimiz وان استفت قلبك يا'ni "Eğer müftüler sana fetvâ verirlerse dahi sen kalbinden fetvâ iste!" buyurdu. Binâenaleyh bu emr-i nebevîye tevfikân senin bir işin hakkında müftüler sana uzun sözler söyledilerse bile sen o fetvânın senin nefsinin arzûsuna uygun olup olmadığını tedkik et ve kalbinden fetvâ iste! Eğer nefsinin arzûsuna uygun ise takvâ tarifini ihtiyâr edip o fetvânın hükmünü icrâdan vazgeç!

آزمو دی که چنین می بایدش آرزو بگذار تا رحم آیدش

385. *Arzûyu bırak, tâ ki, ona rahm gelsin! Tecrübe ettin ki, ona böyle lâzım gelir.*

Ey sâlik! Nefsânî olan arzûyu bırak! Tâ ki, Hak hazretleri senin hakkında rahmetiyle tecellî buyursun! Zîrâ bu kadar zaman nefsinin huzûzâtı ve istekleri arkasında koştun. Hak yolunda hiçbir terakkî hâsıl olmadı. Binâenaleyh

Hakk'ın rahmeti ile tecellîsi için tecrübe etmiş oldun ki, böyle nefsin arzûlarından geçmek lâzım gelir. Nitekim üstâdım Es'ad Dede Efendi hazretleri *Tevhîd-nâme*'lerinde şöyle buyururlar Beyit:

*Aceb, kırk yıl murâd-ı nefsi verdin,
Makâm-ı evliyâdan neye erdin?*

Ve kezâ Şemsî-i Sivâsî hazretleri buyurur:

*Sûr, çıkar gayrı gönülden tâ tecellî ede Hak;
Pâdişâh konmaz saraya hâne ma'mûr olmadan.*

چون نتانی جست پس خدمت کنش تا روی از حبس او در گلشنش

386. *Mâdemki, sıçramaya kâdir değilsin, binâenaleyh ona hizmet et, tâ ki, onun habsinden onun gülşenine gidesin!*

Mâdemki, Hakk'ın kabza-i kudretinden sıçrayıp kaçmaya kâdir değilsin, binâenaleyh onun emrini tut ve rızâ-yı şerîfî dâiresinde hizmet et, tâ ki, onun habsi olan âlem-i tabîat ve cismâniyetten çıkıp, onun gülşeni olan âlem-i ervâha gidesin!

دادم چون تو مراقب می شوی داد می بینی و داور ای غوی

387. *Eğer sen dembedem murâkûb olur isen, ey azgın, adli ve hâkimi görürsün!*

"Çûn", şart içindir. Ya'ni, ey nefsin arzûlarını icrâyâ mübtelâ olan azgın! Eğer sen dembedem murâkûb olup kendi ahvâline dikkat edersen, Hakk'ın senin hakkındaki âdilâne olan hükmünü ve onun hâkim olduğunu görürsün. Zîrâ senin her kötü fiilinin cezâsını mutlakâ bir taraftan sana verir; ve iyi fiilinin mükâfâtını dahi sana er ve geç ihsân eder.

ور ببندی چشم خود را ز احتجاب کار خود را کی گذارد آفتاب

388. *Ve eğer kendi gözünü ihticâbdan bağlar isen, güneş kendi işini ne vakit terk eder?*

Ve eğer sen akıl ve idrâkinin gözünü Hakk'ın âdilâne olan hükümlerinden ve onun hâkimliğinden kapar ve kendi ahvâline murâkûb olmaz isen, güneş gibi ef'âliyle zâhir olan Hak Teâlâ kendi işini ya'ni iyiye mükâfât ve kötüyeye cezâ vermek işini hiç terk eder mi? Her kötülüğe karşı bir tokat yersin fakat bu tokatın nereden ve ne için geldiğinin farkında olmazsın.

و انمودن پادشاه بامرا و متعصبان در راه ایاز در سبب فضیلت و مرتبت و قربت
و جامگی او برایشان بروجهی که ایشانرا حجت و اعتراض نماند

Pâdişâhın ümerâya ve Ayâz'ın yolunda mutaassıb olanlara onun
fazlının ve terbiyesinin ve yakınlığının ve tahsisâtının sebebi hakkında
açık bir vecih üzerine göstermesidir ki, onlara hüccet ve i'tirâz kalmaz

Bu bahiste Hz. Pîr efendimiz V. cildin 1857 numaralı beytinden i'tibâren
başlayan Ayâz'ın kıssasına rücû' buyururlar. Ya'ni ümerâ Sultân Mahmûd-ı
Gaznevî'nin pek ziyâde sevdiği Ayâz'ı kışkandılar, aleyhinde bulundular. Pâ-
dişâh dahi o ümerâya ve Ayâz'ın ta'kîb ettiği yolun ve mesleğin mu'terizle-
rine ve mutaassıblarına Ayâz'ın fazlına ve mertebesine ve yakınlığına, tahsi-
sâtının çokluğuna sebep olan ahvâli aleyhinde hüccet ve i'tirâz kalmayacak
şûrette pâdişâh o ümerâya açık gösterdi.

چون امیران از حسد جوشان شدند عاقبت بر شاه خود طعنه زدند

389. *Uktâki beyler hasedden dolayı kaynayıcı oldular, âkıbet kendi şâhlarına
ta'ne vurdular.*

Ya'ni, Sultân Mahmûd'un Ayâz'a olan muhabbetini beyler kışkandılar ve
bu hased onların kalblerinde ızdırab ve kaynama peydâ etti. Nihâyet kendi
şâhlanna ta'n ve i'tirâz ettiler.

کین ایاز تو ندارد سی خرد جامگی سی امیر او چون خورد

390. *Dediler ki: "Senin bu Ayâz'ının otuz akli yoktur. O otuz beyin tahsi-
sâtını niçin yesin?"*

O beyler dediler ki: "Ey şâhımız! Senin pek ziyâde sevdiğin bu Ayâz'ında
otuz kişinin akli yoktur. Niçin ona otuz beye verdiğin tahsisâtı ve maaşı ve-
riyorsun? O bu otuz beyin tahsisâtını ne hak ile alıp yesin?"

شاه بیرون رفت با آن سی امیر سوی صحرا و کهستان صید گیر

391. *Şâh o otuz bey ile av tutucu olarak sahrâ ve dağlık tarafına dışarıya gitti.*

Pâdişah beylerin bu ta'n ve i'tirâzı üzerine otuz beyi aldı, av avlamak için sarayından sahrâ ve dağlık tarafına dışarıya çıktı.

گفت امیری را برو ای مؤتفک کاربانی دید از دور آن ملک

392. O pâdişah uzaktan bir kervân gördü. Bir emîre dedi ki: "Ey mü'tefik! Git!"

"Mü'tefik", "ifk" ve "efk"den me'hûzdür. Ve "ifk/efk", yalan söylemek ve bir adamı bir şeyden geri döndürmek veyâhud re'yini ve fikrini döndürmek ve bir adamı maksûdundan mahrûm ve nevmîd etmek ma'nâlarıdır (Kâmûs). "Kârân" ve "kârvân", hayvan katarlarıyla yük taşıyan kâfile ma'nâsıdır. Ya'ni, beyler ile berâber ava çıkan o pâdişah uzaktan bir kâr-bân gördü. O otuz beyden birine dedi ki: "Ey benim Ayâz hakkındaki fikrimi döndürücü veyâhud Ayâz'a iftirâ edici olan bey! Git!"

رو پرس آن کاروان را بر رصد کز کدامین شهر اندر می‌رسد

393. "Git, rasad üzerinde kervândan sor ki: Hangi şehirden erişiyor?"

"Rasad", lügatte gözetmek ve beklemek demektir. Ehl-i hey'et istilâhınca ahvâl-i ecrâmî gözetlemek üzere ittihâz edilmiş yüksek mahal demektir. Burada "mirsâd", ya'ni "gözetlemek mahalli" demek olur. Ya'ni, şâh o beye dedi ki: "Git, kervânın geçeceği bir yerde bekle ve sor ki, hangi şehirden çıkıp geliyor?"

رفت و پرسید و بیامد که ز ری گفت عزمش تا کجا در ماند وی

394. Gitti ve sordu ve geldi. Dedi ki: "Rey'den!" Dedi: "Onun azmi nereye kadar?" O âciz kaldı.

O bey şâhın emri mücibince gitti ve kervândan sordu ve pâdişâhın huzûruna gelip dedi ki: "Efendim, bunlar Rey şehrinden çıkıp geliyorlar imiş." Pâdişah o beye tekrâr: "Onların teveccühü nereyedir ve nereye gidiyorlar?" diye sordu. Bey bu ciheti tahkik etmemiş olduğu için cevâb vermekten âciz kaldı.

دیگریا گفت رو ای بر العلا باز پرس از کاروان که تا کجا

395. Bir diğerine dedi: "Ey Bû'l-alâ! Git, yine kervândan: Nereye kadar? diye sor!"

"Bû'l-alâ", beylerden birisinin ismi olmak muhtemeldir. Ya'ni, pâdişah ev-

velki beyin cevâbdan âciz kaldığını görünce otuz beyden diğer birisine dedi ki: "Ey Ebû'l-alâ! Git, yine kervândan nereye gittiğini sor!"

رفت و آمد گفت تا سوی من گفت رختش چیست هان ای مؤمن

396. *Gitti ve geldi. "Yemen tarafına kadar!" dedi. "Ey mü'temen! Ağâh ol! Onun yükü nedir?" dedi.*

Bu ikinci bey dahi kervân tarafına gitti ve pâdişâhın huzûruna gelip: "Efendim, Yemen tarafına gidiyorlar imiş!" dedi. Pâdişâh tekrâr o beye: "Ey kendisine emniyet olunmuş olan bey! O kervânın götürdüğü yük ve eşyanın cinsi nedir?" diye sordu.

ماند حیران ، گفت بامیری دیگر که برو واپرس رخت آن نفر

397. *Hayrân kaldı. Diğer bir emîre dedi ki: "Git, tekrâr o tâifenin yükünü sor!"*

"Nefer", cemâat ve tâife ma'nâsındır. Bu ikinci bey dahi pâdişâhın sorduğu suâlin cevâbını veremeyip hayrette kaldı. Binâenaleyh pâdişâh diğer bir üçüncü beye dedi ki: "Git, tekrâr o tâifenin yükünü sor!"

باز آمد گفت از هر جنس هست اغلب آن کاسهای رازبست

398. *Geri geldi. Dedi: "Her cinsten vardır. Onun çoğu Rey şehrine mensûb kâselerdir."*

"Râzî", Rey şehrinin ism-i mensûbudur. Zîrâ "Rey" kelimesinin âhırine "elif" ve "zâ" ilâve olunduktan sonra yâ-yı nisbî getirirler. Bu üçüncü bey dahi gidip kervândan sordu ve avdet etti. Dedi ki: "Efendim, bu kervânda her cins eşyâ vardır. Fakat eşyanın en çoğu Rey şehrine mensûb ve orada ma'mûl olan kâselerdir."

گفت کی بیرون شدند از شهر ری ماند حیران آن امیر سست بی

399. *Dedi: "Rey şehrinde ne vakit çıktılar?" O mertebesi zayıf olan bey hayrân kaldı.*

"Pey" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Nişân ve kasıd ve irâde ve mertebe ma'nâlarına gelir (*Burhân*). Pâdişâh üçüncü beye sordu ki: "Bu kâfile Rey şehrinde ne vakit çıkmışlardır?" Bu üçüncü bey de bu ciheti tahkik edememiş olduğundan mertebesi veyâ nişânı zayıf olan bu bey dahi bu suâl karşısında hayrette kaldı.

همچنین تا سی امیر و بیشتر
سست رأی و ناقص اندر کرو فر

400. *Böyle otuz emîre ve daha ziyâdeye kadar... Gevşek re'yli ve kerr ü ferde*
[396] *nâkıs idiler.*

"Kerr ü ferr", ileri geri hareket etmektir. Pâdişah o berâber götürdüğü otuz emîri birer birer tahkikat yapmak üzere kervân tarafına gönderdi. O otuz emir ve hattâ onlardan başka diğer beyler hep böyle gevşek re'yli ve gidip gelmede ya'ni cevâb alıp getirmekte nâkıs idiler. Hiç birisi suâl meydan bırakmayacak sûrette kervânın ahvâlini tahkik edemediler.

گفت امیرانرا که من روزی جدا
امتحان کردم ایاز خویش را

401. *Beylere dedi ki: "Ben bir gün ayrıca Ayâz'ımı imtihan ettim."*

Pâdişah bu beylerin tahkikattaki eksikliklerini onların muvâcehesinde kendilerince gösterince onlara dedi ki: "Ben bir gün ayrıca Ayâz'ımın re'y ü fikrini ve zekâsının derecesini tecrübe ettim."

که بیرس از کاروان که از کجاست
او برفت این جمله و پرسید راست

402. *"Dedim ki: "Kervândan sor ki, neredendir?" O gitti bu cümleyi tamâm olarak açık sordu."*

بی وصیت بی اشارت یک یک
حالشان دریافت بی ربی و شک

403. *"Uasiyetsiz, işâretsiz, birer birer, onların hâlini şübhesiz ve şeksiz anladı."*

"Suâl ettiğim şeylerin tahkikini tavsiye ve emir etmeksizin, kervânın halini birer birer tahkik edip şübhesiz ve şeksiz olarak anladı."

هر چه زین سی میر اندر سی مقام
کشف شد زو آن یکدم شد تمام

404. *"Her ne ki, bu otuz beyden otuz makâmda keşf oldu, ondan bir demde tamâm oldu."*

"Her ne suâli ki, bu otuz beye sordum, bu otuz suâlin her birisi onlar için makâm-ı tevakkuf oldu ve vesâyâ ve emrim üzerine sonradan keşf oldu ve anlaşıldı. Fakat Ayâz tahkikatını mükemmel yapmış olduğu için o bu suâllerimin cevâbını bir anda tamâm olarak verdi. Binâenaleyh onun hizmeti otuz beyin hizmetine mukâbil oldu ve bittabi' tahkikatı dahi otuz beyin tahkikatı derece ve mikdârında oldu.

مرافعة امرا آن حجت بشبهة جبريانه وجواب دادان شاه ايشانرا

Ümerânın o hücceti Cebriyâne şübhe ile mürâfaası ve şâhın onlara cevâb vermesi

Ba'zı nüshalarda "şübhe-i Cebriyâne" yerine "şibh-i Cebriyâne" yazılmıştır, "Cebri fikrine müşâbih" demek olur. Ya'ni, Sultân Mahmûd, Ayâz'a hased eden beylere Ayâz'ın dirâyet ve zekâsını isbât edip onları ilzâm etti. Buna karşı ümerâ sultânın o isbâtını ve hüccetini kaldırmak için Cebriye olan şübhe ile veyâ Cebri'lerin fikir ve mesleğine müşâbih sözler söylediler ve şâh dahi onların bu sözlerine cevâb verdi.

پس بگفتند آن امیران کین فنیست از عنایتهاست کار جهد نیست

405. *O emirler müteâkiben dediler ki: "Bu, inâyetlerden bir fendir; sa'yin işi değildir."*

"Fenn", nevi' demektir. Ya'ni, o beyler Ayâz'ın kendilerine rüçhânını isbât eden bu hâdiseyi müteâkib Sultân Mahmûd'a dediler ki: "Ayâz'ın bu dirâyeti ve zekâsı Hakk'ın inâyetinden bir nevi'dir. Çalışmak ile hâsıl olan bir şey değildir."

قسمت حقست مه را روی نغز داده بختست گل را بوی نغز

406. *Aydın güzel yüzü Hakk'ın kismetidir. Gülün güzel kokusu tâli'in atâsıdır.*

Ay o güzel ve parlak yüzü Hak Teâlâ'nın taksiminden buldu; ve gül o güzel kokuyu tâli-i ezelisinin atâsından aldı.

گفت سلطان بلکه آنچه از نفس زاد ریع تقصیرست و دخل اجتهد

407. *Sultân dedi: "Nefisten doğan o şey taksirin mahsülü ve iclihâdın dahlidir."*

"Rey'", mahsûl ve "dahl", îrâd demektir. Ya'ni, sultân o beylerin Cebriye olan cevâblarına karşı dedi ki: "İnsanın nefsinden ve şahsının zâundan iki

şey doğar: Birisi, yaptığı taksîrin ve hatâının mahsûlûdür, o fenâ bir şeydir; Ve diğeri, çalışmasının îrâdidir ki, o da fâideli bir şeydir." Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Câsiye'de *مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَلِنَفْسِهِ* (Câsiye, 45/15) ya'ni "Kim ki, amel-i sâlih işledi ise kendi nefsinin lehinedir; ve kim ki, fenâlık yaptı ise kendi aleyhinedir" buyrulur. Binâenaleyh bu iki nevi' mahsûl ve îrâdın vücûda gelmesinde insanın ihtiyân vardır.

ور نه آدم کی بگفتی با خدا رَبَّنَا اَنَا ظَلَمْنَا نَفْسَنَا

408. "Yoksa Adem ne vakit Hudâ'ya: "Ey bizim Rabbimiz! Biz nefsimize zulmettik!" der idi?"

"Eğer insanda irâde ve ihtiyâr olmasa idi, Hz. Âdem (a.s.) ne vakit *رَبَّنَا ظَلَمْنَا* (A'râf, 7/23) ya'ni "Ey Rabbimiz! Biz Hâvâ ile berâber nefsimize zulmettik ve eğer sen bize merhamet etmezsen biz elbette ziyân edicilerden oluruz" diye Hakk'a münâcât ederdi? Bu bahis I. cildin 1505 numaralı beytinin baş tarafındaki sûrh-ı şerifte de geçti.

خود بگفتی کاین گناه از بخت بود چون قضا این بود حزم ما چه سود

409. "Muhakkak derdi ki: "Bu günâh bahttan idi. Mâdemki kazâ bu idi, bizim hazmımız ne fâide eder?"

Ya'ni, "Hz. Âdem eğer kendisinde ihtiyâr ve irâde görmese idi, muhakkak der idi ki: "Bu benden sâdır olan günâh tâlî-i ezeli iktizâsından idi. Mâdemki, bu filin benden sudûru kazâ-yı ilâhî idi, bizim hazm ve ihtiyânımız ne fâide verir?" "Hazm", iki tedbîr arasında ihtiyât etmektir. Nitekim III. cildin 2831 numaralı çizâp'ta azdırır. از دُو آن گیری که دور است از خباط [ya'ni "Hazm ne olur? İki tedbîrle ihtiyâtır, o ikiden hubâtı uzak olanı tutasın"] beytinde "hazm" hakkında izâhât geçti.

همچو ابلیسی که گفت اغویتمی تو شکستی جام و ما را می زنی

410. Bir İblîs ki, derdi ki: "Beni sen azdırdın. Bizim kadehimizi sen kırdın ve bizi dövüyorsun!"

"Hz. Âdem kendisinde irâde görmese idi, bir İblîs gibi kendi kabâhatını Hakk'a isnâd eder, "Beni azdıran sensin, bizim kadeh-i itâatimizi kırdın, sonra da niçin itâat etmedin ve âsî oldun?" diye bizi dövüyorsun ve kahrediyorsun" der idi."

- بل قضا حقست. و جهد بنده حق هین مباحش اعور چو ابلیس خلق
411. "Belki kazâ haktır ve kulun cehdi de haktır. Sakın, eski İblîs gibi bir gözlü olma!"

"Halak", eski; "a'ver", burada "bir gözlü olmak" demektir. "Ey Cebrice i'tirâz eden kimsel! Evet, kazâ-yı ilâhî haktır; zîrâ kazâ-yı ilâhî âlem-i ezelde kulun irâdesi ve talebi üzerine vâki' olmuştur. Ve mâdem kulda âlem-i ezel-den beri irâde vardır, binâenaleyh bu âlem-i sûrette dahi onun sa'yi ve çalış-ması haktır. Sakın, İblîs gibi bir gözlü olup, yalnız âlem-i ma'nâyı görme! Bel-ki iki gözlü olup, âlem-i sûreti dahi gör!" Bu kazâ-yı ilâhî ve kulun irâdesi bahsi V. cildin 3116 numarasına musâdîf olan متعكس باز گونه زين سخن كامل شد. [ya'ni "Tersine olarak bu sözden tenbel oldun, idrâki ve ha-tırı mün'akis geldin"] beytinde uzun uzadıya izâh olunmuştur.

- در تردد مانده ایم اندر دو کار این تردد کی بود بی اختیار
412. İki işte tereddüd içinde kalmışsınız. Bu tereddüd ihtiyârsız ne vakit olur?

Ya'ni biz insanlar bu âlem-i sûret ve kesâfette birbirine zıd olan iki işte "Bunu mu yapayım yoksa onu mu yapayım?" diye tereddüd içinde kalmışsınız. Eğer nefsü'l-emrde bizde irâde ve ihtiyâr olmasa bu tereddüd hâsıl olur mu idi?

- این کنم یا آن کنم او کی گوید که دو دست و پای او بسته بود
413. İki eli ve ayağı bağı olan ne vakit "Bunu mu yapayım, onu mu yapayım?" der?

- هیچ باشد این تردد در سرم که روم در بحر ویا بالا برم
414. Hiç benim fikrimde "Denize mi gideyim veya yukarıya mı uçayım?" diye bu tereddüd olur mu?

"Ser", burada fikir ma'nâsınadır. Ya'ni, hiç benim fikrimde "Balıklar gibi denize mi gireyim, yoksa kuşlar gibi havada mı uçayım?" diye bir tereddüd olur mu? Zîrâ insan irâdesini mümkün olan işlerde kullanır.

- این تردد هست که در موصل روم یا برای سحر تا بابل روم
415. "Musul'a gideyim, yâhud sihir için Bâbil'e kadar gideyim!" diye bu tereddüd vardır.

İnsan irâdesini ancak mümkün olan işlerde sarf edeceği için "Acabâ, Musul şehrine mi gideyim veyâhud sihir yapmayı bilen Bâbil şehri ahâlisinden sihir öğrenmek için oraya mı gideyim?" diye kendisinde bir tereddüd hâsıl olur.

پس تردد را بیايد قدرتی ور نه آن خنده بود بر سبلیتی

416. *Binâenaleyh tereddüd için bir kudret gerektir. Yoksa o büyük üzerine gülme olur.*

Ya'ni, mâdemki insanda birbirine mugâyir olan iki iş hakkında bir tereddüd hâsıl oluyor, bu tereddüd kendisinde mündemiç olan irâde kudretinden münbaistir. Eğer böyle bir kudret olmasa hâl-i tereddüd bir istihzâdan ibâret olur.

جرم خود را چون نهی بر دیگران بر قضا کم نه بهانه ای جوان

417. *Ey delikanlı! Kazâ üzerine bahâneyi az koy! Kendi kabâhatini başkaları üzerine niçin koyarsın?*

Ey maârif-i ilâhiyyede mübtedî olan sâlik! Özü ve bahâneyi ve sebebi kazâ-yı ilâhî üzerine az koy! Zîrâ kazâ iki nevi'dir: Birisi mübrem, diğeri mualaktır. "Kazâ-yı mübrem"e karşı gerçi sa'yin te'sîri olmaz, fakat "kazâ-yı muallak"ın def'i için sa'yin büyük te'sîri vardır; ve kazâ-yı ilâhînin çoğu mualaktır. Binâenaleyh sen ne kazâ-yı mübremi ve ne de kazâ-yı muallakı bilmezsin. Bu meçhûliyet sebebiyle Hak Teâlâ sana sa'y ve ictihâd ile emretti. Binâenaleyh bu âlem-i sûrette وَأَنْ لِّیْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (Necm, 53/39) ya'ni "İnsan için sa'y ettiği şey vardır" âyet-i kerîmesi mücibince çalış ve tenbel olma! Binâenaleyh senin tenbelliğinden dolayı başına bir felâket gelirse bunu kazâ-yı ilâhîden bilme, kendi tasavvurundan bil!

خون کند زید و قصاص او بعمرو می خورد عمرو بر احمد حد خمر

418. *Zeyd kan eder; ve onun kısâsı Amr'a mı? Amr şarâb içer; şarâb had-di Ahmed üzerine mi?*

Ya'ni meselâ, Zeyd adam öldürür; onun yerine Amr'ı kısâs ederler mi? Ve meselâ, Amr şarâb içer; şarâb içmenin şer'i olan cezasını Ahmed hakkında mı tatbik ederler? وَلَا تَرَوْا وَزَرَ وَزَرَ أُخْرَى (En'âm, 6/164) ya'ni "Kimsenin günâhını kimse yüklenmez" âyet-i kerîmesi mücibince herkes kendi günâhının cezasını kendi çeker.

گرد خود بر گرد و جرم خود بین جنبش از خور بین و از سایه مبین

419. *Kendi etrâfını dolaş ve kendi cürmünü gör. Hareketi kendinden gör ve gölgenden görme!*

Binâenaleyh ne kusûr ettim ki, bu belâ-yı ilâhî benim başıma geldi, diye kendi etrâfını dolaş. Ya'ni kendi ahvâlini tedkik et ve kendi kabâhatını gör! Zîrâ gelen belâ ve cezâ senin fiilinin gölgesidir. Binâenaleyh gölge olan cezâ-nın hareketini ve zuhûrunu asıl olan kendi cürmünden ve kabâhatinden gör!

که نخواهد شد غلط پاداش میر خصم را می داند آن میر بصیر

420. *Zîrâ emîrin cezâsı galat olmayacaktır. O görücü olan bey hasmı bilir.*

"Pâdâş", cezâ ve itikâm. "Emîr"den murâd, Hak Teâlâ hazretleridir. Ya'ni, ey mücrim! Sana fiilinden dolayı bir cezâ geldiği vakit pek haklıdır. Zîrâ emîr-i hakîkî olan Hak Teâlâ hazretlerinin ta'yîn buyurduğu cezâ aslâ yanlış olmaz. فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (Enfâl, 8/39) ya'ni "Muhakkak, Allâh Teâlâ kulların işlediği ameli görücüdür" âyet-i kerîmesi mûcibince o hakîkî bey emrine muhâlefet eden hasmı görücüdür.

چون عمل خوردی نباید تب بغیر مزد روز تو نباید شب بغیر

421. *Vaktâki bal yedin, harâretin başkasına gelmez. Senin gündüzünün ücreti gece başkasına gelmez.*

"Müzd-i rûz", yevmiye ve gündelik ma'nâsınadır. Meselâ, bal yedin, balın tab'ında olan harâret başkasının vücûdunda hâsıl olmaz; ve kezâ gündüz çalıştın ve gündeliğe ve ücretle müstahak oldun, bittabi' bu ücret akşam olunca başkasına verilmez. İbâdet ve kabâhat dahi bu misâle mutâbiktir.

در چه کردی جهد کان با تو نگشت تو چه کاریدی که نامد ریع کشت

422. *Nede cehd ettin ki, o sana olmadı? Sen ne ektin ki, ekinin mahsûlû gelmedi?*

Ya'ni, hangi bir hizmete sa'y ettin ki, onun netîcesini elde etmedin? Ve ne ektin ki, o ektiğin şeyin mahsûlünü almadın? Ba'zı nüshalarda "bâ-tû ne-geşt" yerine "vâ tû negeşt" yazılmıştır. "Sana râcî" olmadı" demek olur.

فعل تو که زاید از جان و تنت همچو فرزندت بگیرد دامت

423. *Senin fiilin ki, senin cânından ve cisminden doğar, senin evlâdın gibi senin eteğini tutar.*

Bu âlem-i sûrette her bir kişiden zâhir olan fiile evvelen rûhunda bir hâtıra olarak peydâ olur. Sonra o hâtıra, cisminden fil hâlinde doğar ve araz olan o fil bir evlâd gibi insanın eteğine yapışır. Meselâ bir kimse intihâr etmeyi düşünür. Bu düşüncenin âlem-i sûrette vücûdu yoktur. Vaktâki bu fikir cisme hâkim olup kendisine bir bıçak saplar, âlem-i histe paralanmak ve ölmekten ibâret olan neticesi zâhir olur. Bunun gibi bu âlem-i histe zâhir olan ef'âlin neticeleri âlem-i berzahda birer sûretle zâhir olur ve insanın evlâdı gibi eteğine yapışır. II. cildde 1406 ve V. cildde dahi 2211 numaralı beyitlere mürâcaat olunsun.

فعل را در غیب صورت می کنند فعل دزدی را نه داری می زنند

424. *Gaybda fiile sûret yaparlar. Hırsızlık fiiline bir dâr vuramazlar mı?*

İnsandan sâdır olan her bir fiil için âlem-i gaybda bir sûret yaparlar ve o sûret o fiilin neticesi olur. Nitekim bu âlem-i sûrette dahi fiillere münâsib bir sûret yapmazlar mı? Ve meselâ hırsızlık fiiline münâsib ve mukâbil olmak üzere bir darağacı vaz' ederler ve hırsızları asarlar. Ma'lûmdur ki, *وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا* (Mâide, 5/38) ya'ni "Erkek ve kadın hırsızların ellerini kesiniz!" âyât-i kerîmesine nazaran şeriatte hırsızların cezası ellerini kesmektir; ve "el kesmek"; zâhirde el kesmek demek olduğu gibi mecâzen hırsızların ellerini hırsızlıktan men' etmek ve kaldırmak ma'nâsına da gelir. Hz. Pîr efendimizin zamân-ı şeriflerine musâdîf olan hükûmet-i Selçûkıyye devrinde hırsızların vücûdu kaldırılmak sûretiyle ellerinin kesildiği anlaşılmaktadır; ve zamânımızda ise habs edilerek cem'iyet-i beşeriyyeden tecrid edilmek sûretiyle elleri kesilmekte ve bu tedbîr ile hırsızların zâhirde elleri kesilmeksizin ve asılmak sûretiyle vücûdları kaldırılmaksızın ıslâhları ümîd edilmektedir. Fakat bu tedbîrin semere vermediği de emsâl-i kesîresiyle sâbit oluyor.

دار کی ماند بدزدی لیک آن هست تصویر خدای غیب دان

425. *Dâr ne vakit hırsızlığa benzer? Fakat o gayb-dân olan Hudâ'nın tasvîridir.*

Ya'ni, darağacı bu âlem-i sûrette hırsızlığın sûretine aslâ benzemez. Fakat gaybı bilici olan Hak Teâlâ hazretleri o fiile mukâbil böyle bir darağacı sûretini tasvîr eder. Gayb biliciliğin ma'nâsı budur ki: Hırsızlık fenâ ve cem'iyet-i beşeriyye için muzır ve müz'ic bir fildir. Fakat bu fiile karşı ne yapmalı ki, hem hırsız te'dib olunsun ve hem de bu fenâ fiile niyet edenler niyetlerinden

vazgeçsinler. İşte bu yapılacak cezâ evvel emirde meçhûldür ve âlem-i gayb-
dadır. Âlem-i gaybda olanları bilici olan Hak Teâlâ bilâhare âlem-i zâhire çı-
kacak olan bu hırsızlık hakkındaki cezâ sûretini evvelen vâzı'-ı kânûnun ha-
yâlinde tasvîr eder ve sonra o sûret-i hayâliyyeye zâhîrde vücûd verilir.

در دل شهنه چو حق الهام داد کین چنین صورت بساز از بهر داد

426. *Uaktâki zâbitanın kalbine "Adl için böyle sûret düz!" diye Hak ilhâm verdi;*

"Şahne", şehrin muhâfızı olan tâife demektir. Fârisîler hâ'nın sükûnuyla "şahneh" telaffuz ederler. *Sarrâh*'da şîn'in kesriyle "şihne" gösterilmiştir. Ya'ni, gayb bilici olan Hak Teâlâ "Adl için böyle darağacı sûreti tertîb et!" di-
ye hâkimin ve icrâ me'mûrlarının kalbine bir ilhâm verdi. Onlar da cem'iy-
yet-i beşeriyeyi hırsızların şerrinden muhâfaza için, başkalanna ibret olmak
üzere ona böyle bir cezâ verdiler.

تا تو عالم باشی و عادل قضا نامناسب چون دهد داد و سزا

427. *Nihâyet sen âlim ve âdil olursun. Kazâ adli ve sezâyı nasıl münâsib verir?*

Ya'ni, ey hâkim! Nihâyet sen Hakk'ın ilhâmı ile hırsızlara verilecek cezâ-
yı bilici ve o cezâyı tatbîk emrinde adâlet edici olursun. Böyle ilhâmı ile kul-
larını âlim ve âdil yapan Hak Teâlâ'nın kazâsı kulların fiillerine nasıl olur da
münâsebet-siz adli ve cezâyı verir? Bu mümkün mi?

چونکه حاکم این کند اندر گزین چون کند حکم احکم این حاکمین

428. *Mâdemki hâkim intihâbında bunu yapar, bu hâkimlerin ahkemi nasıl yapar?*

"Güzîn", mef'ûl ma'nâsında "intihâb edilmiş" ve fâil ma'nâsında "intihâb
edici" demek olur (*Burhân*). "Ender-güzîn", "intihâb edici olmakta" ma'nâsı-
nadır. Ya'ni, mâdemki dünyâ hâkimi intihâb edici olmakta böyle yapar ve
kânûna muhâlif olan bir file mukâbil ve âdilâne olan bir cezâyı hayâlinde
tasvîr eder; ya bu hükmedicilerin en ziyâde hükmedicisi olan Hak Teâlâ haz-
retlerinin, emrine muhâlefet edenler hakkında ne yapacağını tasavvur et!

چون بکاری جو نروید غیر جو قرض تو کردی ز که خواهی گرو

429. *Uaktâki arpa ekersin, arpanın gayrı bitmez. Karzı sen ettin, kimden re-
hin istersin?*

Ey kimse! Arpa ekersen arpa biçersin. Binâenaleyh fenâ bir fil işlersen onun cezâsı onun gibi bir fenâ bir şey olur. Nitekim âyet-i kerîmede *وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا* (Şûrâ, 42/40) ya'ni "Fenânın cezâsı onun gibi fenâ bir şeydir" buyrulur. Meselâ, bir fenâlık yaptığın vakit, onun mukabili olan cezâ, alacaklı gibi er geç senin yakana yapışır. Zîrâ senin nefsin o cezâyâ merhûndur. Meselâ, emr-i ilâhîye muhâlif olarak içkiye mübtelâ oldun, kalb ve mi'de ve bağırsak hastalıklarına borçlusun; ve bu alacaklılar senden senin nefsini rehin olarak isterler. Bunlar âkâbet, alacaklılar gibi yakana yapışırlar ve sen de bunlara nefsini rehin vermiş olursun. Nitekim âyet-i kerîmede *كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينٌ* (Müddesir, 74/38) ya'ni "Her bir nefis kazandığı şeye merhûndur" buyrulur.

جرم خود را بر کسی دیگر مَنه هوش و گوش خود بدین پاداش نه

430. *Kendi cürmünü diğer bir kimse üzerine koyma! Kendi aklını ve kulağını*
[426] *ni bu cezâyâ koy!*

Bu beyt-i şerîf yukandaki 416 numaralı beyte merbûttur. Ya'ni, başına bir felâket geldiği vakit, bunu kazâ-yı ilâhîden bilme; kendi kötü fiilinden bill! Zîrâ kazâ-yı ilâhî, birçok yerlerde dahi îzâh olunduğu üzere, senin talebine müsteniden vâkî' olur. Ezcümle, V. cildin 3116 numarasına mûsâdîf olan *باز گونه زین سخن کامل شدی . منعکس ادراک و خاطر آمدی* [ya'ni "Tersine olarak bu sözden tenbel oldun, idrâki ve hatun mün'akis geldin"] beytinde uzun tafsîlât verildi. Binâenaleyh sen kendi aklını ve kulağını fiiline terettüb edecek olan bu cezâyâ tut ve muhâlefetten kork!

جرم بر خود نه که تو خود کاشتی با جزا و عدل حق کن آشتی

431. *Cürmü kendi üzerine koy; zîrâ sen kendin ektin. Hakk'ın cezâsı ve adli ile sulh et!*

Ya'ni, cürmü ve kabâhati kendi üzerine al ve kazâ-yı ilâhîye atfetme! Zîrâ sen istedin, Hak Teâlâ hazretleri dahi senin istediğini verdi. Binâenaleyh Hakk'ın senin aleyhinde hükmettiği cezâ ile ve hakkında tatbîk ettiği adâlet ile sulh et ve aslâ i'tirâz etme!

رنجرا باشد سبب بد کردنی بد ز فعل خود شناس از بخت نی

432. *Rence sebab fenâ yapmaktır. Fenâyı kendi fiilinden tanı, bahttan değil!*

Ya'ni, ey sâlik, sûrî ve ma'nevî olan rence ve eleme sebeb, senin emr-i ilâhîye muhâlefetindir ve fenâ hareketidir. Binâenaleyh başına bir fenâ hâl geldiği vakit bunu kendi fiilinden ve muhâlefetinden anla! Yoksa, bu fenâlık benim bahtımın ve tâlî'im in iktizâsıdır, deme! Ma'lûm olsun ki, Hak tarafından emr-i i'tâ abdin istihkakı üzerine cereyan eder; ve abdin hâli neyi iktizâ ediyor, Hak tarafından o verilir. Zîrâ inkıyâdda müessir olan abdin hâlidir. Eğer abd Hakk'a münkâd ise Hak dahi muvâfık-ı cezâ ile ona münkâd olur. Ve eğer Hakk'a muhâlif ise ve abdin hâli de afvı iktizâ ediyor, Hak ona afvı ve mağfireti ile münkâd olur. Ve eğer abdin isti'dâdı muâhezeyi taleb ederse Hak ona kahr ve intikâm ile münkâd olur. Bu bahsin tafsilî *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kûbîdedir.

آن نظر در بخت چشم احوال کند کلب را کهدانی و کامل کند
433. O bahta nazar gözû şaşı eder. Köpeği pislik mahalline mensûb ve tenbel eder.

"Baht"tan murâd, kişinin ayn-ı sâbitesinin isti'dâdudur ve sır-ı kader bu isti'dâda müsteniddir. "Ahvel", eğri gören, şaşı demektir. Ma'lûm olsun ki, hicâbât-ı cismâniyye içinde bulunan kimselerden sır-ı kader mestûrdur; ve "sır-ı kadere nazarın cismânîleri şaşı etmesi" budur ki: Bir cismânî kimse vücûd-i Hak muvâcehesinde kendi vücûdunu da görür de der ki: Hak vardır, ben de varım ve eşyâ da vardır. Fakat benim ayn-ı sâbitemin isti'dâdı ne ise Hak o isti'dâda göre hükmetmiştir. Gerçi ehl-i hakikat nazarında vücûd-i Hak'tan gayn bir vücûd yoktur. Zâhir olan eşyâ vücûd-ı hakîkinin bi-hasebi'l-esmâ ve 's-sıfât merâtibinden başka bir şey değildir. Fakat her bir mertebesinde o vücûd-i hakîkinin bir hükmü vardır; ve bu âlem-i kesâfetteki hükümünü enbiyâ vâsıtasıyla âlem-i keserâta tebliğ etmiştir. Nitekim Mevlânâ Câmî hazretleri buyurur. Rubâî:

ای برده گمان که صاحب تحقیقی و اندر صفت صدق و یقین صدیقی
هر مرتبه از وجود حکم دارد گر حفظ مراتب نکى زندیقى

"Ey sâhib-i tahkîk ve sîdk ve yakîn sıfatında siddîk olduğuna zannetmiş olan kimse! Vücûd-i hakîkinin her bir mertebesinde bir hüküm vardır. Eğer bir merâtibin ahkâmını hıfz etmez isen zındıksın."

Binâenaleyh cismânî bir kimsenin kendi vücûdunu isbât etmekle berâber, kendini vücûd-i mevhûmlarından kurtulan evliyâ mesâbesinde tutup, sır-ı

kadere nazar etmesi şaşı gibi yanlış ve eğri bir görüş olur; ve onun henüz köpek mesâbesinde olan nefsi, kendi huzûzâtının mübtelâsı olduğundan onu emr-i ilâhîye ittibâ' husûsunda tenbel eder; ve "kühdân", ya'ni pislik menzilesinde olan dünyâya mensûb eder; Ve sırr-ı kader hakkındaki tafsîlât V. cildin 3054 ve 3131 ve 3147 numaralı beyitlerinde geçti.

متهم کن نفس خود را ای فتا متهم کم کن جزای عدل را

434. Ey delikanlı! Kendi nefsini müttehem kıl! Adlin cezâsını az müttehem et!

"Az müttehem et!" ta'biriyle kazâ-yı mübremeye işâret buyrulur. Nitekim, I. cildin 1218 numarasına müsâdîf olan beyitte دشمنان چون قضا آید نیننی غیر پوست. دشمنان را باز شناسی ز دوست [ya'ni "Kazâ geldiği vakit postun gayrısını göremezsin; düşmanları dahi dosttan anıyamazsın"] ve 1257 numarasına müsâdîf olan beyitte dahi چون قضا آید دانش بخواب. مه سیه گردد بگیرد آفتاب [ya'ni "Kazâ-yı ilâhî geldiği vakit ilim uykuya gider; ay kararır, güneş de tutulur"] ve V. cildin 1707 numarasına müsâdîf olan beyitte چون قضا آید طیب ابله شود. و آن دوا در نفع هم [ya'ni "Kazâ geldiği vakit tabîb ahmak olur; ve o ilâç dahi nefi'de azgın olur"] buyurulmuş idi. Zîrâ bu kazâ-sı kadere müsteniddir ve sırr-ı kader ise meçhûldür. Bu kazâ-yı ilâhî kulun irâdesi ve tedbiri ile mündefi' olmaz. Binâenaleyh bu husûsta abde lâzım olan hâl, sabretmek ve Hakk'a rûcû' edip münâcât eylemekür.

توبه کن مردانه سر آور بره که فمن يعمل بمثقال يره

435. Mertçe tövbe et ve yola baş getir! Zîrâ "Fe-men ya'mel miskâle zerratin yerah"dır.

Ey sâlik-i mübtedî! Dâimâ tövbe et ve Hakk'a yalvar ve Hak yoluna baş eği! Zîrâ tövbe hayırlı bir ameldir; ve âyet-i kerîmede فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (Zilzâl, 99/7) ya'ni "Kim ki, bir zerre miskâli hayır işlerse, onun mükâfâtını görür" buyurulmuştur. Nitekim I. cildin 849 numaralı beytinde چونکه غم بینی تو [ya'ni "Sen gam gördüğün vakit, istiğfâr et! Gam, iş yapıcı olan Hâlık'ın emriyle geldi"] buyurulmuştur.

در فسون نفس کم شو غره کافتاب حق نهوشد ذره

436. Nefsin füsûnuna az mağrûr ol! Zîrâ Hakk'ın güneşi bir zerreyi örtmez.

"Az mağrûr ol!" ta'biriyle nefsin şeriat dâiresinde olan hakkına işâret buyrulur. Zîrâ nefsin hîlesi ve füsûnu meşrû' ve gayr-i meşrû' olan huzûzâta da şâmilirdir. Binâenaleyh tarîk-ı Hak sâlikî nefsin meşrû' olan huzûzât hakkındaki hîle ve füsûnuna dahi az aldanmak ve mücâhede ve riyâzâta meyletmek lâzım gelir. Zîrâ sâlikin nefsi helâk edecek derecede hukûk-ı meşrû-asından mahrûm etmek câiz değildir. Nitekim hadîs-i şerifte بها نفسك مطيعك فاروق يا'ni "Nefsin senin binek hayvanındır; ona rıfk ile muâmele et!" buyrulur. Ya'ni nefsin seni huzûzât-ı meşrûaya ve mubâhâta meyl ettirmek üzere vâki' olan efsûnuna ve hîlesine az aldan ki, o nefis, hîlesi ve efsûnu ile meşrû' ve gayr-i meşrû' huzûzâta sevk eder; ve seni sevk ettiği huzûzâtın azı meşrû' ve çoğu gayr-i meşrû' olur. Zîrâ Hakk'ın vücûd-i hakîkisinin güneşi zerrât-ı eşyâyı örtmez, ızhâr eder. Binâenaleyh senin hayırlı ve şerli amellerinin zerreleri o vücûd-i hakîkide zâhir olur.

هست این ذرات جسمی ای مفید پیش این خورشید جسمانی پدید

437. *Ey müfîd! Bu cisme mensûb olan zerrelere, bu cismânî güneşin önünde zâhirdir.*

Ey fâide alıcı! Nitekim cismânî olan zerrelere sûrî güneşin huzemât-ı ziyâ-ıyyesi içinde zâhir olur. İşte bunun gibi senin zerrât-ı a'mâlin dahi o vücûd-i hakîkî güneşi içinde böylece zâhir olur. Nitekim Âl-i İmrân sûresinde إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ (Âl-i İmrân, 3/5) ya'ni "Allâh Teâlâ'ya yerde ve gökte gizli bir şey yoktur" buyrulur.

هست ذرات خواطر و افکار پیش خورشید حقایق آشکار

438. *Havâtür ve iftikâr zerreleri hakâyık güneşinin önünde âşikâr olur.*

"Hakâyık"tan murâd, esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin suver-i ilmiyyeleridir. "Güneş"ten murâd, vücûd-i hakîkî-yi Hak'tır. Ya'ni, yalnız zâhir olan zerrât-ı a'mâl değil, henüz ef'âl ve a'mâl ile zâhir olmamış olan havâtür ve fikir zerreleri dahi hakâyık güneşi olan Hak Teâlâ'nın huzûrunda zâhirdir. Nitekim sûre-i Mülk'te وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِمَا تُفْعَلُونَ (Mülk, 67/13) ya'ni "Sözünüzü ister gizleyin, ister âşikâr edin; Allâh Teâlâ kalblerde olan havâtür ve efkân bilir" buyrulur.

حکایت آن صیادی که خویشتن را در گیاه پیچیده بود و دسته گل و لاله را بسر
خود فرو کشیده تا مرغان او را گیاه پندارند، و آن مرغ زیرک بوی اندکی برد که
این آدمiست که برin شکل گیاه ندیده am ama hem تمام بوی نبرد، بافسون او مغرور شد
زیرا در ادراک اول قاطعی نداشت در ادراک مکر دوم قاطعی داشت، و هو الخرض و الطمع
لا سيما عند فرط الحاجة و الفقر، قال النبي عليه الصلاة والسلام كاد الفقر ان يكون كفراً

O avcının hikâyesidir ki, kendisini ota sarmış idi ve kuşlar onu ot
zannetmeleri için gül ve lâle demetini kendi başı üzerine çekmiş idi; ve o
zeyrek kuş “Bu bir adamdır, zîrâ bu şekil üzerine ot görmemişimdir”
diye biraz koku götürdü. Amma tamâm koku götürmedi ve onun
hilesine aldandı. Zîrâ evvelki idrâkte bir kâtı' tutmadı. İkinci mekrin
idrâkinde bir kâtı' tuttu ve o hırs ve tama'dır. Husûsiyle fart-ı hâcet ve
fakr indinde Nebî (a.s.) “Fakr küfür olmaya yakındır” buyurdu

“Avcı”dan murâd, şeyh-i müzevvidir. “Gül ve lâle destesi”nden murâd,
ehl-i zühhd ve takvânın tâci ve libâsıdır. “Kuşlar”dan murâd, tâlib-i Hak olan
sâliklerdir. Bunlar iki tâifedir. Bir kısmı âkıl ve zekî ve diğeri sâde-dildir. Sâ-
de-dil kimseler o libâs-ı zâhirîyi görüp hemen onun tuzağına tutulurlar; ve
zekî kimseler onun nefsânî bir kimse olduğu kokusunu alır iseler de tamâ-
mıyla fark edemezler ve onun hilesine aldanırlar. Bu zekî kimseler “Bu kim-
se acabâ, kâmil mi, değil mi?” diye vâki' olan ilk idrâklerinde kat'î hükmü
veremezler. Fakat şeyh-i müzevvir onlara menâfi'-i dünyeviyye ve nefsâ-
niyyeyi gösterdiği vakit, ona intisâb için hükm-i kat'îlerini verirler. Onlar bu
şeyh-i müzevvinin bu ikinci mekri ve hilesi üzerine idrâklerinde bir kâtı' tut-
mazlar. O kâtı' dahi onların hırsı ve tama'dır. Husûsiyle o kimselerin son
derece fakrı ve ihtiyâcı olursa o şeyh-i müzevvinin “Bizim tekkeye gel! Bol
bol ye, iç ve râhat et!” diye vâki' olan teklifini derhal kabûl eder ve işin so-
nunu düşünemez. Zîrâ Nebî (a.s.) كاد الفقر ان يكون كفراً ya'ni “Fakr küfür ol-
maya karîbdır” buyurmuştur. Binâenaleyh fart-ı ihtiyâc ve fakr birçok velî
ve âkıl kimseleri sîfât-ı nefsânîyye ve iğvâât-ı şeytânîyye tuzaklarına düşü-
rür; ve bu müzevvir şeyhler hakkında bu beyti söyleyen, ne güzel söylemiş-
tir. Beyit:

شین زشیطان خا زخر یا از یزید جمع کردند لفظ شیخ آمد بدید

Şin'ı şeytandan, hâ'yı hardan ya'ni eşekten, yâ'yı da Yezîd'den topladılar
"şeyh" lafzı zuhûra geldi.

رفت مرغی در میان مرغزار بود آنجا دام از بهر شکار

439. Bir kuş çimenzâr ortasına gitmiş idi. Orada av için tuzak var idi.

"Mergzâr", yeşillik ve çimenzâr ma'nâsındır (Gıyâsü'l-Lügâ).

دانه چندی نهاده بر زمین وان صیاد آنجا نشسته در کمین

440. Yer üzerine birkaç tâne koymuş ve o avcı orada pusuda oturmuş idi.
[436]

خوشتن پیچیده در برگ و گیاه تا در افتد صید بیچاره ز راه

441. Bûrâe av yoldan düşmek için kendisini yaprak ve ot içine sarmış idi.

Zavalh av, kendi yolundan tuzağa düşmek için, o avcı kendisini yaprak ve ot içine sarmış idi.

مرغک آمد سوی او از ناشناخت پس طوافی کرد و پیش مرد تاخت

442. Tanımamazlıktan dolayı kuşcağız o tarafa geldi; sonra bir tavâf etti; ada-
mın önüne koştu.

گفت او را کیستی تو سبز پوش در بیابان در میان این وحوش

443. Dedi: "Bu vahşiler arasında sahrâda yeşil giyici olarak sen kimsin?"

گفت مرد زاهدم من منقطع با گیاه و برگ اینجا منتفع

444. Dedi: "Munkat' olan zâhid adamım. Buradan yaprak ve ot ile intifâ'
ediciyim!"

"Munkan'", münzevî ve adamlardan bir köşeye çekilici, demek olur. Hind nüshalarında ikinci mısra' منتفع با حشیشی sûretindedir. Ya'ni "Ot ve nebât ile kanâat ediciyim" demek olur.

زهد و تقوی را گزیدم دین و کیش زانکه می دیدم اجل را پیش خویش

445. "Zühâ ve takvâyı dîn ve mezheb ihtiyâr ettim. Zîrâ ki önümde eceli gör-
düm."

Bu sözler, sâliki avlamak için şeyh-i müzevvinin efsûnları ve hîleleridir. Hakikatte doğru sözlerdir. Fakat o müzevvir şeyhin hâli değildir.

مرگ همسایه مرا واعظ شده کسب و دکان مرا برهم شده

446. "Komşunun ölümü bana nasihat edici olmuştur. Benim kazancımı ve dükkânımı birbirine vurmıştır."

Bu beyt-i şerifte واعظ بالموت ya'ni "Nasihat olarak ölüm kifâyet eder" ve موت الجار کفا بک ya'ni "Komşunun ölümü nasihat olarak sana yeter!" hadîs-i şeriflerine işâret buyrulur.

چون بآخر فرد خواهم ماندن خو نباید کرد با هر مرد و زن

447. "Mâdemki, sonunda fert kalacağım, her erkek ve kadın ile ülfet etmek gerekmez!"

رو بخوام کرد آخر در لحد آن به آید که کنم خو با احد

448. "Nihâyet mezâra teveccüh edeceğim. O iyi gelir ki, Ahad ile ülfet edeyim!"

"Mâdemki, sonunda bu âlem-i keserâtan ayrılıp tek başıma kalacağım ve mezâra gideceğim, halk ile ülfet etmekten ise, Hak ile ülfet etmek daha iyidir!" "Lahd", kabir demektir. Burada vezin için hâ'nın harekesiyle "lahad" buyurulmuştur.

چون زنج را بست خواهند ای صنم آن به آید که زنج کمتر زنم

449. Ey sanem! Mâdemki, çeneyi bağlayacaklar, o iyi gelir ki, pek az çene çalayım.

"Zenah", çene; "zenah-zeden", masal ve kıssa söylemek, fâidesiz ve ma'nâsız söz söylemek ve övünmekten kinâyedir (*Burhân*). "Sanem"den murâd, cismânî kimsedir. Ya'ni, ey cismânî kimse! Mâdemki, öldüğüm vakit usûl-i vecih ile çenemi bağlayacaklardır, ölmezden evvel az çene çalayım ve beyhûde ve ma'nâsız sözlerden vazgeçeyim!

ای بزر بفت و کمر آموخته آخر ست جامه نادوخته

450. Ey sırmalı libâsı ve kemeri öğrenmiş olan! Nihâyet, senin libâsın dikilmemiştir. [446]

Ey hayâtında sırmalı esvâblar giymeyi ve kemer bağlamayı öğrenmiş olan kimse! Senin son giyeceğin, ya'ni öldüğün vakit giyeceğin libâs dikilmemiş bez parçasından ibâret kefendir.

رو بھاك آرم كز وى رسته ايم دل چرا در بى وفايان بسته ايم

451. *Toprağa teveccüh edelim ki, ondan bitmişiz. Gönlü niçin vefâsızlara bağlamışız?*

Bizim bu cisimlerimiz topraktan peydâ olduğu için, yine toprağa teveccüh edelim ve ölüm hâlimizi düşünelim. Binâenaleyh bize vefâsı olmayanlara kalblerimizi bağlayıp muhabbet etmeyelim!

جد و خویشانما قدیمی چار طبع ما بخویشی عاریت بستیم طمع

452. *Kadûmî ceddîmiz ve akrabâmız dört tabîattır. Biz âriyet akrabâyâ tama' bağladık.*

Azîz Neseîî hazretleri *Ma'rîfet-i İnsân* risâlesinde buyururlar:

"Ma'lûm olsun ki, toprak, su, hava ve ateş ümmehâtırlar; ve her birinin bir sûreti ve bir ma'nâsı vardır. Her birinin sûreti zulmettir ve her birinin ma'nâsı nûrdur; ve her birinin sûretine "anâsır" derler; ve her birinin ma'nâsına "tabîat" derler. Binâenaleyh dört anâsır ve dört tabîat olur; ve bunun cümlesine "ümme'hât" derler. Vaktâki bu ümmehâtı birbirine karıştırırlar o şart ile ki, bu meyânda elbette müteşâbihü'l-eczâ bir şey peydâ ola. İşte o "mizâc"tır; ve mizâcî imtizâctan almışlardır. Vaktâki bu mukaddemâtı öğren-din ve ma'nâ-yı mizâcî bildin, şimdi bil ki, ümmehâtı birbirine karıştırdıkları vakit, elbette her dört sûreti karıştırmış olurlar ve her dördün ma'nâsını da karıştırmış olurlar. Her dördün sûretinden müteşâbihü'l-eczâ bir şey peydâ olur: Ona da "rûh" derler. Böyle olunca mizâc hem rûhta ve hem de cisimde olur. Ümmehât, yekdiğerleriyle karışmamış oldukları müddetçe, "anâsır ve tabâyi" derler. Ve yekdiğerine karıştıkları vakit, "mizâc" peydâ olur: "Cisim" ve "rûh" derler. Vaktâki cisim ve rûh ve mevâlidin nasıl peydâ olduklarını bildin, şimdi bil ki, işte bu cisimdir ki, merâtibde zâhir olur ve her bir mertebede bir nâm alır: Cism-i cemâd ve cism-i nebât ve cism-i hayvân. İşte bu rûhtur ki, merâtibde zâhir olur ve her bir mertebede bir nâm alır: Rûh-ı cemâd, rûh-ı nebât, rûh-ı hayvân. Ve insan envâ'-ı hayvândan bir nevi'dir; ve işte hakikat-i mizâc budur ve işte hakikat-i cism budur ve işte hakikat-i rûh budur ki, söylendi. Cisim âlem-i mülktendir ve rûh âlem-i meleküttendir ve cisim âlem-i halktandır ve rûh âlem-i emirdendir. İmdi rûhun birden ziyâde olmadığı ma'lûm olunca, rûhun ta'rifî o olur ki, rûh cevherdir ve cismin mü-kemmili ve muharrikidir. Mertebe-i nebâtta bi't-tab' ve mertebe-i hayvânda bi'l-ihtiyâr ve mertebe-i insânda bilfil." İmdi Azîz Neseîî hazretlerinin bu

İzâhâtı bu beyt-i şerîfin şerhi makâmında olduğundan başka söz ilâvesine hâcet yoktur.

سالمها هم صحبتی و هم دمی با عناصر داشت جسم آدمی

453. *Cisim-i Âdem'i senelerce hem-sohbetliği ve hem-demliği anâsır ile tuttu.*

Ya'ni, Âdem'in cismi anâsır ve tabâyî' arasında olup onlar ile hem-sohbet ve hem-dem idi. Nitekim bu bâbtaki beyânât IV. cildin 3622 ilâ 3633 beyitlerinde ve III. cildin 3887 numaralı beyti ile onu takîb eden beyitlerde geçti.

روح او خود از نفوس و از عقول روح اصول خویش را کرده نکول

454. *Onun rûhu ise nûfûstan ve ukûldandır. Râh kendi asılları için imtinâ' etmiştir.*

"Nükûl", i'râz ve imtinâ' demektir. "Ukûl" ve "nûfûs"dan murâd, mücerredâtan olan ervâh-ı melekiyyedir. Nitekim yukanda 154 numaralı beyitte [ya'ni "O melekler hep akıl ve cân idiler ilh..."] buyurulmuş idi. Rûh dahi âlem-i mücerredâtan olduğu için bunlar rûhun asıllandır. İmdi rûh, âlem-i mücerredâtan olduğu hâlde cisme taalluku hasebiyle bu cismin ahkâmında müstağrak olup kendi asıllarından i'râz etmiştir.

از عقول و از نفوس پر صفا نامه می آید بجان کای بی وفا

455. *Pür-safâ olan ukûlden ve nûfûsdan cânâ nâme gelir. Der ki: "Ey vefâsız!"*

Saf ve pâk olan ukûlden ve nûfûsdan, ya'ni ervâh-ı melekiyyeden rûh-i insânîye nâme gelir de der ki: "Ey vefâsız!"

یار کان پنج روزه یافتی رُو ز یاران کهن بر تافتی

456. *"Beş günlük dostçağızları buldun, yüzü eski dostlardan çevirdin!"*

"Beş günlük dostçağızlar"dan murâd, tabâyî' ve anâsırdır. Ya'ni, "Ey rûh-i insânî senin cismini teşkil eden ve birkaç günlük dostçağızlardan ibâret bulunan tabâyî' ve anâsırı buldun, yüzünü âlem-i mücerredât ehlinde ve senin eski dostlarından çevirdin!"

کودکان گر چه که در بازی خوشند شب کشانشان سوی خانه می کشند

457. *Gerçi, çocuklar oyunda hoşturlar; gece onları çekici ev tarafına çekerler.*

Gerçi, çocuklar evlerinin hâricinde diğer çocuklar ile berâber oynadıkları oyunda hoşturlar ve zevk içindedirler. Fakat, akşam olunca onların ebeveyni ve

taallukâtı onları o zevklerinden ayırıp ev tarafına çekerler. Bunun gibi, ehl-i dînyâ dahi oyundan ibâret olan hayât-ı dünyeviyyelerinde zevk içindedirler, fakat ölüm geldiği vakit onları kendilerinin karâğâh-ı asfisi olan âhirete çekerler.

شد برهنه وقت بازی طفل خرد دزد از ناگه قبا و کفش برد

458. *Küçük çocuk oyun vakti çaylak oldu. Hırsız ansızın esvâbını ve pabucunu götürdü.*

Meselâ, küçük çocuk sokakta oyuna daldı ve vücûdu harâretlenip elbisesini çıkardı ve bir yere koydu. Sonra da hırsız gelip ansızın, çocuğun meşgûliyeti esnâsında esvâbını ve ayakkabısını çalıp götürdü.

آنچنان گرم او بازی در فتاد کان کلاه و پیرهن رفتش زیاد

459. *Öyle harâretle oyuna düştü ki, o külah ve gömlek onun hâtırından gitti.*

شب شد و بازی او شد بی مدد رو ندارد که سوی خانه رود

460. *Gece oldu; onun oyunu mededsiz oldu. Yüzü yoktur ki, ev tarafına gitsin.* [456]

Bu beyitler ehl-i dînyâ ahvâlinin misâlidir. "Libâs"tan murâd, libâs-ı şeriat ve takvâ ve "ayakkabı"dan murâd, sıdk ve ihlâstur ki, rûhun evi olan âhirete bu libâs-ı takvâ ve sıdk u ihlâs pabucu ile gidilir. Oyundan ibâret olan dînyâ umûruna dalanlar ise libâs-ı şeriat ve takvâyı ve sıdk u ihlâs pabucunu çıkarıp, kemâl-i harâretle mal ve mülk cem'ine sa'y ederler. Vaktâki ömür âhir olup akşam olur ve dâr-ı âhirete avdet etmek zamânı gelir, bu boş oyunun aslâ fâidesi olmaz ve âhiret tarafına gidecek yüzü de kalmaz.

نی شنیدی اما دنیا لعب باد دادی رخت و گشتی مرتعب

461. *"Dünyâ ancak oyundur!" u işittin mi? Yükü havaya verdik, korkucu olduk.*

Ya'ni, Kur'ân-ı Kerîm'de وَأَمَّا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَهَوً (Hadîd, 57/20) ya'ni "Dünyâ hayâtı ancak oyundur ve boş meşgaledir!" âyet-i kerîmesini işitmedin mi ki, sana yükletilen emânât-ı ilâhiyye yükünü havaya verdin ve zâyı' ettin ve sonra da bu yükün hesabını verememek korkusuna düştün. Ve dâr-ı âhiret ve hayât-ı dünyeviyye hakkındaki izâhât V. cildin 3586 numaralı beyt-i şerîfinin başındaki sûrh-ı şerîfte geçti.

پیش از آنکه شب شود جامه بجو روز را ضایع مکن در گفت و گو

462. *Öndan evvelki gece olur ki, elbiseyi ara. Gündüzü dedikodu içinde zâyı' etme.*

Ömür âhir ve hayât-ı dünyeviyyenin akşamı olmadan evvel şerîat ve takvâ libâsını ara! Ve hayât-ı dünyeviyye gündüzünü beyhûde dedikodular içinde zâyî etme!

من بصحرا خلوتی بگزیده ام خلق را من دزد جامه دیده ام

463. "Ben sahrâda bir halvet ihtiyâr etmişim. Ben halkı elbise hırsız görmüşüm."

Ya'ni, avcı kuşa dedi ki: "Ben yukarıda izâh olunan sebeplerden dolayı halk arasından kaçıp sahrâda bir halvet ihtiyâr ettim. Zîrâ ben halkı şerîat ve takvâ libâsının hırsız gördüm."

نیم عمر از آرزوی دلستان نیم عمر از غصه های دشمنان

464. "Ömrün yarısı gönül alıcıdan, ömrün yarısı düşmanların gussasından gitti."

"Ömrün yarısı gönül alıcı olan dostların arzûsundan ve muhabbetinden ve yarısı da düşmanlardan gelecek olan fenâlıkların gussasından ve gamından geçti."

جبه را برد آن کله را این بیرد غرق بازی گشته ما چون طفل خرد

465. "Cübbeyi o götürdü ve külâhı da bu götürdü. Biz küçük çocuk gibi oyunun garkı olmuşuz!"

"Şerîat ve takvâ libâsını ve cübbesini o dostlar kaptı ve ahlâk-ı hasene külâhını da bu düşmanlar kaptı. Biz ise küçük çocuklar gibi oyunda müstağrak olmuşuz. Cübbenin ve külâhın gittiğinin farkında değiliz!"

نک شبانگاه اجل نزدیک شد خل هذا اللعِب بَسْ لَا تَعُدْ

466. İşte ecel akşamı vakti yakın oldu. Bu oyunu bırak! Sana kifâyet eder. Avdet etme!

"Bessü", bâ'nın fethi sîn-i müşeddedenin zammı ile "hasbü" ma'nâsındır, "yetiştir ve kifâyet eder" demektir. "Bessüke"de "kâf", kâf-ı hitâb olur. Ya'ni, ey kimse! İşte ömrün nihâyetine erdi ve ecel akşamı geldi. Bu boş oyunu bırak! Şimdiye kadar oynadığın oyun sana kifâyet eder. Artık bu oyuna avdet etme!

هین سوار توبه شو در دزد رس جامه را از دزد بستان باز پس

467. Ağâh ol! Tövbeye süvâr ol! Hırsıza yetiş. Elbiseni hırsızdan yine geri al!

Âgâh ol ve tövbe merkebine bin! Dost ve düşman hırsızlarına yetiş! Takvâ libâsını dostlardan ve ahlâk-ı hamîdiyye külâhını da düşmanlardan geri al ve onlardan munkat' olup hulûs ile Hakk'a teveccüh et!

مرکب توبه عجائب مرکبت بر فلک تازد بیک لحظه ز پست

468. *Tövbe merkebi acâib merkebidir. Bir lahzada aşâğıdan felek üzerine koşar.*

Tövbe merkebi acâib bir merkebidir. Zîrâ Resûl-i Ekrem Efendimiz *النائب من الذنب كمن لا ذنب له* ya'ni "Günahtan tövbe eden günâhı olmayan kimse gibidir" buyurmuşlardır. Mâdemki, tövbe sebebiyle hiçbir günâhın kalmamıştır, bu merkebi-i tövbe seni âlem-i esfelden bir lahzada âlem-i bâlâya koşturup çıkarır.

لیک مرکب را نگه می‌دار از ان کو بدزدید آن قیامت را نهان

469. *Fakat merkebi hıfz et ondan ki, o senin libâsını gizli çaldı.*

Fakat bu tövbe merkebiyi iyi sakla ki, o senin gizlice libâs-ı takvânı çalan hırsızlar, senin bu merkebiyi de çalmasın ve ettiğin tövbeyi bozmasın. Zîrâ ehl-i hevâ olan dostlar insanı kendi gidişlerine uydurmak isterler.

تا ندزدد مرکبت را نیز هم پاس دار این مرکبت را دمدم

470. *Tâ ki, senin merkebiyi de çalmasın! Dembedem sen bu merkebi hıfz et!*
[466]

Seni muhâlif-i emr-i ilâhî bir fiil ve harekete dâvet edenlere uyma! Tövbe-ni tahattur et ve bu tövbeyi bozmamaya çalış!

حکایت آن شخص که دزدان قوچ او را بدزدیدند بدین

قناعت نکردند بحیله جامه هارا هم دزدیدند

O şahsın hikâyesidir ki, hırsızlar onun koçunu çaldılar. Bununla kanâat etmediler, hîle ile elbiselerini de çaldılar

"Koç", beslenmiş, boynuzlu erkek koyun demektir ki, tos vuruştururlar (*Burhân*).

آن یکی قیج داشت از پس می کشید دزد قیج را برد حبلس را برید

471. *O bir kimse koç tutardı, arkadan çekerdi. Hırsız koçu götürdü ve onun ipini kesti.*

Bir kimsenin koç koyunu var idi. Sokakta koyunun ipi olduğu hâlde, koyun o adamın arkasından gelirdi. O adam dalgın bir hâlde yürürken bir hırsız ipi kesip koyunu çaldı ve götürdü.

چونکه آگه شد دوان شد چپ و راست تا ییابد کان قیج برده کجاست

472. *Uaktâki âgâh oldu, götürülmüş, koç nerededir? diye, bulmak için sola ve sağa koşucu oldu.*

Vaktâki koç sâhibi koçun çalındığını anladı, onu bulmak için sağa ve sola koşarak aramaya başladı.

بر سر چاهی بدید آن دزد را که فغان می کرد کای و آ و بِلَئَا

473. *O hırsız bir koyunun başında gördü ki, "Vâveyletâ" diye feryâd ederdi.*

"Vâveyletâ", hüznün ve tahassür için vâki' olan nidâdur. Ya'ni, koç sâhibi koyunu ararken bir koyunun başında "Eyvah, eyvah!" diye feryâd eden bir adama rast geldi ki, bu adam koçun hırsız idi.

گفت نالان از چه ای اوستاد گفت همیان زرم در چه فتاد

474. *Dedi: "Ey üstâd! Neden nâlânsın?" Dedi: "Altın kesem kuyuya düştü."*

Koç sâhibi o adamın hırsız olduğunu bilmediğinden, onun feryâdına aldandıp dedi: "Ey üstâd! Niçin böyle feryâd ediyorsun?" Hırsız dahi cevâben dedi ki: "İçinde altın dolu olan kesem kuyuya düştü."

گر توانی در روی بیرون کشی خمس بدهم مر ترا با دلخوشی

475. *"Eğer içine gitmeye, dışarı çekmeye kâdir isen, gönül hoşluğu ile sana muhakkak beşte birini veririm."*

Ya'ni, "Kuyuya inip kesemi çıkarmaya kâdir olur isen, sana gönül rızâsıyla kesemdeki altının beşte birini veririm."

خمس صد دینار بستانی بدست گفت او خود این بهای ده قیج است

476. *"Yüz dinârın beşte birini el ile alırsın." O dedi: "Muhakkak bu on koçun bahâsıdır."*

Ya'ni, "Kesemde yüz altın vardır. Bunun beşte biri olan yirmi altını kesenin içinden kendi elin ile alırsın." Koçu çalınan adam, bunu işitince dedi: "Bu yirmi altın on koçun bahâsıdır."

گر دری بر بسته شد ده در گشاد گر قچی شد حق عوض اشتر بداد

477. "Eğer bir kapı bağlandı ise, on kapı açıldı. Eğer bir koç gitti ise, Hak bel olarak deve verdi."

جامه ها بر کند و اندر چاه رفت جامه ها را برد هم آن دزد تفت

478. Elbiselerini soyundu ve kuyuya gitti. O hırsız acele elbiseleri de götürdü.

حازمی باید که ره تاده برد حزم نبود طمع طاعون آورد

479. 'Bir hâzım gerektir ki, yolu köye kadar götürsün. Hâzım olmazsa tama' tâûn gelirir.

"Hâzım"ın târîfi III. cildin 2831 numarasına musâdif olan حزم چه بود از دو تدبیر [ya'ni "Hâzım ne olur? İki tedbîrle ihtiyât, o ikiden hubâtan uzak olanı tutasın!"] beytinde geçti. "Tâûn", vebâ dedikleri hastalıktır. Burada belâ-yı mûhlîkten kinâyedir. "Yolu köye kadar götürmek", maksûda vusûlden kinâyedir. Ya'ni, bir hâzım ve ihtiyatkâr kimse lâzımdır ki, menzil-i maksûda vâsıl olabilsin. Eğer bir kimsede ihtiyât olmazsa sâika-i tama' ile atıldığı her bir işte bir belâ-yı mûhlîke uğrar.

او یکی دزدست فتنه سیرتی چون خیال او را بهر دم صورتی

480. O bir fitne tabîatlı bir hırsızdır. Hayâl gibi, onun her dem bir sûreti vardır. [476]

"Fitne tabîatlı olan hırsız"dan murâd, nefis ve şeytandır. Zirâ nefis kendinin hazzına ve zevkine âid şeylerin hayâlini her dem kalbde tasvîr eder; ve şeytan dahi o hayâlî sûretleri süsler ve fiilen zuhûruna teşvîk eder.

کس نداند مکر او الا خدا در خدا بگیریز و راه ز آن دعا

481. Hudâ'dan gayrı onun mekrini kimse bilmez. Hudâ'ya kaç ve o degâdan kurtul!

Ya'ni, nefis ve şeytanın o kadar acîb ve gizli hîleleri vardır ki, onları Hak Teâlâ'dan başka kimse bilmez. Âlime ilim sûretinde ve zâhîde zühhd sûretinde ve âbide ibâdet sûretinde ve fâsîka fîskün envâ'ı sûretinde ve kâfire küf-rûn muhtelif sîfâtında ve zâlime envâ'-i mezâlimde zâhîr olur. Binâenaleyh

فَرُّوا إِلَى اللَّهِ (Zâriyât, 51/50) ya'nî "Allâh'a kaçınız" âyet-i kerîmesi mûcibince onların hîlelerinden ve fitnelerinden Hak Teâlâ'ya kaç ve yalvar da kurtul!

مناظره مرغ با صیاد در ترهب و در معنی ترهبی که مصطفی علی
الصلاة والسلام نهی کرد از آن امت خود را که لَا رَهْبَانِيَّةَ فِي الْإِسْلَامِ

Terehhüb hakkında kuşun avcı ile münâzarası ve Mustafâ (a.s.v.)'ın "İslâm'da ruhbâniyet yoktur!" diye ümmetini nehyettiği bir terhüb hakkındadır

"Terehhüb", lügatte, korkmak ve uzak olmak ve zâhidlik göstermek ve ibâdet etmek ma'nâlarıdır. "Rehbâniyet", İsâ (a.s.)'ın dînine mensûb olan âbid ve zâhidlerin mesleğidir ve V. cildin 574 numaralı beytinin başındaki sûrh-ı şerifte de bu hadîs-i şerîf mezkûrdur; ve onu müteâkub olan ebyât-ı şerîfede dahi ruhbâniyet hakkında izâhât geçmiştir. *Fîhi Mâ Fîh*'in 21. faslında da Hz. Pîr Efendimiz şöyle buyururlar:

"Peygamber (a.s.) "Lâ rehbanîyyete fi'l-İslâm" ["İslâm'da ruhbâniyet yoktur!"] buyurdu. Ruhbânlar için tarîk-ı halvet ve dağlarda sâkin olmak ve kadın almamak ve dünyâyı terk eylemek vardır. Hak Teâlâ (azze ve celle) ince bir yolu Peygamber'e gizlice gösterdi. O da nedir? Cevirlerini çekmek ve onların muhâlâtunı dinlemek ve onun üzerine sa'y etmek ve kendini mühezzeb kılmak için kadın almaktır. وَإِنَّكَ لَمَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ (Kalem, 68/4) [ya'nî "Muhakkak ki sen büyük bir ahlâk üzeresin!"] âyet-i kerîmesinde herkesin cevrine katlanmak ve muhâle tahammül etmek hususlarına işâret buyurulur."

مرغ گفتش خواجه در خلوت مایست دین احمد را ترهب نیک نیست

482. Kuş ona dedi: "Efendi, halvette durma! Dîn-i Ahmed için terehhüb iyi değildir!"

Kuş avcıya dedi: "Efendi, böyle halvette ve tenhâ bir mahalde durma! Zîrâ dîn-i Ahmed (a.s.v.)da İsevîler'in mesleği olan terehhüb iyi bir şey değildir!

از ترهب نهی کردست آن رسول بدعتی چون در گرفتی ای فضول

483. "O Resûl terehhûbden nehyetmiştir. Ey fuzûl! Niçin bir bid'atı tuttun?"

"Bid'at", yeni bir âdet ve yol çıkarmak; "fuzûl" fâidesi olmayan ma'nâsız şeyler ile meşgul olan kimse demektir. Ya'ni, "O Resûl (a.s.) dîn-i Muhammedî sâliklerini İsevîler'in mesleği olan terehhûbden nehy ve men' etmiştir. Ey fâidesiz şeyle meşgul olan kimse! Niçin dînde yeni bir âdet ve yol tuttun?"

جمعه شرطست و جماعت در نماز امر معروف و ز منکر احتراز

484. Cum'a ve namazda cemâat, emr-i ma'rûf ve münkerden ihtirâz şarttır.

Ya'ni, cum'a günlerinde cemâatle cum'a namâzı şarttır. Nitekim Abdülkâdir-i Geylânî (k.s.) hazretleri *Gunyetü't-Tâlibîn* ismindeki eser-i şerifinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'den şu hadîsi Hz. Câbir'den nakleder ki, tercümesi şudur: "Allâh Teâlâ hazretleri cum'a namâzını benim şu senemde ve şu şehrimde ve şu makâmımda sizin üzerinize ilâ-yevmi'l-kıyâm farz kılmuştur; ve bir kimse cum'a namâzına yol bulup da benim hayâtımda veyâ benden sonra cuhûden (جحوذا) veyâ istihfâfen terk ederse ve halbuki onun da çevreden veyâ adâlet eden imâmı olursa, Allâh Teâlâ hazretleri ol kimsenin perâkendesini ve perîşanını cem' etmesin ve onu umûr ve husûsîta mübârek kılmasın! Sizler âgâh ve mütenebbih olunuz ki, tâ ki, tövbe edinceye kadar o kimsenin abdesti ve namâzı ve hacı ve zekâtı makbûl değildir ve onun için bereket dahi yoktur; ve eğer tövbe ederse Allâhu Teâlâ onun tövbesini kabûl eder." Ve beş vakit namazın cemâatle edâsı sünnet-i müekkede olduğu için terki câiz değildir, cemâat şarttır; ve nâsa Hakk'ın emrettiği ile emretmek ve nehyettiği şeyden çekinmek şarttır. Bu şartlar ancak insanların arasına karışmak ile olur. Halvette mümkün değildir.

رنج بد خویان کشیدن زیر صبر منفعت دادن به خلقان همچو ابر

485. Sabır altında kötû huyluların zahmetini çekmek, bulut gibi halâtika menfaat vermek şarttır.

Ya'ni, insanlar arasına karışıp, kötû huylu olan kimseler tarafından kendisine isâbet eden zahmet ve meşakkate sabredip şikâyet etmemek ve bulut yağmuruyla halka nasıl fâide verirse, onun gibi, halka elinden gelen menfaati vermek şarttır.

خَيْرَ نَاسٍ أَنْ يَنْفَعِ النَّاسَ أَيْ پَدَر گر نه سنگی چه حریفی با مَدَر

486. "Ey baba! Nâsın hayırlısı nâsa nef' etmektir. Eğer bir taş değil isen, niçin kerpiğin harfisin?"

"Harîf", iş ve san'at arkadaşı ve musâhib; "meder", tuğla ve moloz demektir. Beyt-i şerifte خیر الناس من ينفع الناس ya'ni "Nâsın hayırlısı nâsa menfaat veren kimsedir" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'ni, "Ey zühd-i huşk içinde ihtiyarlamış olan kimse! Nâsın hayırlısı, hadîs-i şerîf mûcibince, nâsa ilim ve ma'rifet ve nasihat ile ve diğer sûrette yardımlar ile menfaat veren kimsedir. Vê bu da halka karışmak ile olur; dağ ve taş arasında, tenhâ bir mahalde oturmak ile değil. Eğer sen bir taş değil isen, niçin kerpiğin ve molozun musâhibisin?"

در میان امت مرحوم باش سنت احمد مهل محکوم باش

487. "Ümmet-i merhûme ortasında ol! Ahmed'in sünnetini bırakma, mahkûm ol!"

Ya'ni, "Ümmet-i merhûme olan ümmet-i Muhammed (a.s.) arasında yaşa! Cem'iyet arasına karışmak Ahmed (a.s.)'ın âdet-i seniyyesidir. Kendi arzûnun mahkûmu değil, bu sünnet-i seniyyenin mahkûmu ol!" Bu beyt-i şerifte امتی هذه امة مرحومة ليس عليها عذاب في الآخرة انما عذابها في الدنيا الفتن والزلازل والقتل والبلای ya'ni "Benim bu ümmetim ümmet-i merhûmedir. Onlara âhirette azâb yoktur. Onların azâbı ancak fitneler ve zelzeleler ve katl ve belâ olarak dünyâdadır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

در جواش گفت صیاد ای عیار نیست مطلق این که گفت هر شداد

488. Onun cevâbında avcı dedi: "Ey ayyâr! Bunu ki, dedin, mutlak değildir. Akıl tut!"

"Ayyâr", aslında çok dönüp dolaşan kimseye derler. Sonra her harâmîye ve hırsıza ıtlak olundu (Ahterî). Burada zarûret-i şiir için teşdîdsiz "ayâr" okunur. Fârisî'de, "hilekâr ve ve zekî ve âlim" ma'nâlarına da kullanılır. Ankaravî nüshasında "ey ayâr" hitâb sûretindedir. Ba'zı nüshalarda sayyâdın sıfatı olarak "sayyâd-ı ayâr" sûretindedir. Ya'ni avcı, kuşun sözlerine cevâben dedi ki: "Ey çok dolaşan kuş! Bu senin söylediğin sözler mutlak olarak kabûl olunamaz. Onlar ba'zı şartlar ile mukayyededir. Binâenaleyh aklını bu husûsta lâyıkı ile kullan!" "Kuş"tan murâd, mürşid arayarak kapı kapı dolaşan sâlikdir.

هست تنها بی بی از یاران بد نی باید چون نشنید بد شود

489. "Yalnızlık kötü dostlardan iyidir. İyi, kötü ile oturur ise kötü olur."

Ya'ni, "Sen, nâsa karış ve halvetten vazgeç, diyorsun, amma senin bu sö-zün makâm-ı kemâle gelmemiş olanlar için doğru değildir. Zîrâ sıfât-ı nefsâ-niyyesi diri, fakat takvâya riâyet azminde olan kimselerin tabiatleri kötü ar-kadaşların kötülüklerini sünger gibi çeker ve onların sohbetlerinden çabuk müteessir olur." Nitekim hadis-i şerifte مثل الجليس السوء كنافخ الكير اما ان يحرق ثيابك "Kötü arkadaşın meseli, demircilerin körüğünü üf-leyen gibidir; ya senin elbiseni yakar veyâhud sen ondan fenâ koku bulur-sun" buyrulur. Binâenaleyh salâh-ı hâl kaydında olan bir kimse için yalnız-lık kötü dostlardan iyidir."

گفت عقل هر کرا نبود رسوخ پیش عاقل او چو سنگست و کلوخ

490. [484] "Dedi: "Her kimin aklına rûsûh olmaya, âkılın önünde o taş ve tuğla gi-bidir."

Ya'ni, avcı sözüne ilâveten tekrâr dedi: "Aklında metânet ve sebât olma-yan ve şunun bunun fikriyle hareket eden kimse, aklı mefîn olan kâmilin in-dinde taş ve tuğla gibidir. Zîrâ taş ve tuğla şunun bunun irâde ve arzûlarıyla oraya buraya atılırlar."

چون حمارست آنکه نانش امنیتست صحبت او عین رهبانیتست

491. Eşek gibidir o kimse ki, onun arzûsu ekmektir. Onun sohbeti ruh'bâniyetin aynıdır.

"Ümniyet", meylân, arzû ve maksûd demektir. Ya'ni, arzûsu ekmek ve menâfi'-i cismâniyye tarafına olan kimse eşek gibidir. Meselâ eşek bir hizmet ile yola sürülürken, ona yem gösterildiği vakit derhal yolundan kalır ve o ta-rafa meyleder. Binâenaleyh böyle bir kimsenin sohbetinde bulunmak ve onunla arkadaş olmak, hakîkî bir dosttan uzak ve yalnız kalmak demek oldu-ğundan ruh'bâniyetin ve halvetin aynı olur. Ba'zı nüshalarda آنکه نانش امنیتست yerine آنکه بی اهلیتست "O kimse ki, ehliyetsizdir" demek olur.

هوش او سوی علف با شد چو خر بگرر ازو تا نمان بی خبر

492. Onun akli eşek gibi, yem tarafına olur. Ondan geç, bi-haber kalmayasın!

Onun akli metânetsiz ve zayıf olduğundan eşek gibi, yem tarafına ya'ni menâfi'-i cismâniyye ve dünyeviyye tarafına olur. Binâenaleyh böyle metâ-

netsiz akıllı olan kimsenin sohbetinden ve arkadaşlığından geç ki, hakâyık-ı ilâhiyyeden habersiz kalmayasın!

زانکه غیر حق همه گردد رُفَات کُلُّ آتِ بَعْدَ حَیْنٍ فَهُوَ آتِ

493. *Zîrâ ki Hakk'ın gayrı hep parça parça olur; her bir gelici bir helâkten sonra o gelici olur.*

“Rufât”, parça parça olmak (*Sarrâh*); “hayn”, helâk olmak ma'nâsına-
dır (*Kâmûs*). “Her bir gelici”den murâd, sıfât ve esmâ-i ilâhiyye âsân olan
mezâhirdir. Ya'ni zât-ı latîf-i Hakk'ın gayn olan bu suver-i keşifemiz ve şe-
hâdiyyemiz hep parça parça olarak dağılır. Onun sıfatlarının ve isimlerinin
âsân ve meclâsı olarak gelen her bir sûret, tecellî-i kahır ile helâk olduktan
sonra, tecellî-i lutfî ile mevcûd olup gelir. Sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin tecel-
lîsinde aslâ ta'tîl yoktur. Binâenaleyh her bir gelen sûret helâk olduktan
sonra onun misli gelir. Nitekim sûre-i Bakara'da *مَا نَسْخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ*
(Bakara, 2/106) ya'ni “Biz bir âyeti bozar isek veyâhüd unuttu-
rur isek, ondan hayırlısını yâhud mislini getiririz” buyrulur. Şurrâh-ı ki-
râm hazarâtının kâffesi “hîn” kelimesini, “müddet ve vakt-i mübhem”
ma'nâsına almak sûretiyle ikinci musrâ'a ma'nâ vermişlerdir. Ya'ni “Her bir
gelici, bir mübhem vakit sonra gelicidir” demek olur. Fakat birinci mıs-
râ'daki “rufât” ve âtideki beyitte gelen “hâlik” lafızları karfinesiyle, “hayn”
kelimesinin hâ'nun fethi ile “helâk” ma'nâsına olması fakîre daha zevkli
göründü.

هر چه جز آن وجه باشد مالکست ملک و مالک عکس آن یک مالکست

494. *Her ne ki, o vechin gayrıdır, hâliktir. Mülk ve mâlik, o bir mâlikin ak-
sidir.*

“Vech”, zât ve hakikat ma'nâsınadır; ve eşyânın vücûd-i kesifî, zât-ı latî-
fin gayndır. Binâenaleyh Zât-ı Hakk'ın gayrı olan her şey helâk olucudur.
Eğer bu eşyâ-yı kesifede mülkiyet ve mâlikîyet görünüyor ise, bu sıfatlar ha-
kîkatte Hakk'ın sıfatları olup, bu sıfatlar o kesif sûretlere aksetmiş ve o sûret-
ler bu sıfatların meclâsı olmuştur. Binâenaleyh mâlikîyet ve mülkiyet sıfatla-
rını hâiz olan o kesif sûretler bozulduktan ve helâk olduktan sonra, Zât-ı la-
tîf-i Hak bâkî kalır; ve o sıfatlar dahî yukanki beyitte izâh olunduğu üzere
başka mezâhire akseder. Binâenaleyh suver-i taayyünâtın birl gelir, helâk
olur ve sonra diğeri gelir.

گرچه سایه عکس شاخست ای پسر هیچ از سایه نتانی خورد بر

495. *Ey oğul! Gerçi, gölge dalın aksidir; gölgeden hiç meyve yiyemezsin.*

Gölge her ne kadar ağaç dalının aksi ise de, sen hiç gölgeden meyve yiyebilir misin? Zîrâ gölge hayâldir ve hayâlden intifâ' etmek mümkün değildir. Çünkü o gölge hayâlî, güneşin ziyâsıyla muhtelif vaz'iyet alır ve nihâyet, ziyâ amûden geldiği vakit o gölgeler ağaçta mahvolup zâil olur. Bunun gibi, bu âlem-i kesâfette zâhir olan sûretler sıfât ve esmâ-i ilâhiyye dallarından akseden gölgelerdir. Tecellî-i zâtî güneşinin ziyâsı onların başlarına amûden vâki' olduğu vakit ma'dûm ve zâil olurlar; ve onlardan intifâ' kasdı hayâlden intifâ' kasdına müsâvî olur. Ba'zı nüshalarda "şâh" (شاخ) yerine "şahs" vâki' olmuştur.

هین ز سایه شاخ را می کن طلب در مسبب رو حزر کن از سبب

496. *Âgâh ol! Gölgeden dalı taleb et! Müsebbibe git, sebebdan hâzer et!*

Binâenaleyh ey sâlik! Bu vücûdât-ı izâfiyye gölgelerine bak da, sıfât ve esmâ-i ilâhiyye dallarını taleb et! Gölgelerin vücûduna sebep olan esmâ ve sıfâtan dahi müsebbib-i hakîkiye git ve sebeblere yapışmaktan çekin! Bu beyitte dahi ba'zı nüshalarda "şâh" (شاخ) yerine "şahs" vâki'dir.

یار جسمانی بود رویش بمرگ صحبتش شومست باید رد تر

497. *Cismânî olan dostun yüzü ölümedir. Onun sohbeti uğursuzdur, terk etmek gerektir.*

Cismânî ve gölge mesâbesinde olan dostun yüzü ölüme ve helâke ve zevâle doğrudur. Ona sanılmak, hayâle sanılmak olur. Binâenaleyh onun huzûru ve sohbeti fâidesiz ve uğursuzdur. Zîrâ seni hakîkatten gaflete düşürür. Onu terk etmek gerektir.

حکم او هم حکم قتل او بود مرده اش خوان چونکه مرده جو بود

498. *Onun hükmü dahi onun kıl hükmü olur. Ona "ölü" ta'bîr et! Çünkü ölü arayıcı olur.*

"Kıl", "misil" demektir (*Ahterî*). Ya'ni, cismânî olan yârin sohbetini arayan ve isteyen kimse'nin hükmü dahi, o yâr-i cismânî hükmünün misli olur. Ya'ni yâr-i cismânî'nin yüzü ölüme doğru olduğu gibi, onun musâhlîbinin yüzü dahi kezâlik ölüme doğru olur. Binâenaleyh sen o kimseye "ölü" ta'bîr et! Zîrâ o kimse yüzü ölüme doğru olan kimseyi arayıcı ve isteyici olur. Hind

nûshalarında "kılî-i o buved" yerine "kible-i o buved" vâkî'dir. Bu sûrette ma'nâ: "Cismânî yârî arayan kimsenin hükmü dahi, o cismânî kimsenin kiblesi ya'ni mahall-i teveccühü olan ölüme olur" demektir.

هر که با این قوم باشد راهبست که کلوخ و سنگ او را صاحبست

499. *Her kim bu kavim ile olursa, râhibdir; zîrâ tuğla ve taş ona sâhibdir.*

Her kim yüzü ölüme doğru olan bu kavim ile musâhib olursa, o kimse insanlar arasından çekilip, dağ ve taş arasında yaşayan râhibdir. Zîrâ ona tuğla ve taş mesâbesinde olan yâr-i cismânî musâhibdir.

خود کلوخ و سنگ کس را ره نزد زین کلوخان صد هزار آفت رسد

500. *Halbuki, tuğla ve taş kimsenin yolunu vurmadı; bu tuğlalardan yüz binlerce âfet erişir.*

Halbuki bir kimse cismânî olan insanlardan dağlara ve taşlara kaçıp yaşasa, oradaki taşlar ve molozlar Hak yolunu vuracak kudreti hâiz olmazlar. Fakat bu tuğla ve moloz mesâbesinde olan cismânî kimselerden, Hak yolunun yolcularına birçok âfetler ve belâlar gelir.

گفت مرغش پس جهاد آنگه بود کین چنین رهزن میان ره بود

501. *Kuş ona dedi: "Binâenaleyh cihâd o vakit olur ki, böyle yol vurucu yol ortasında ola!"*

Kuş râhiplik taslayan o hilekâr avcıdan bu sözleri dinleyip cevâben ona dedi ki: "Mücâhede böyle yalnızlığın verdiği emniyet içinde olmaz. Cihâd yol ortasında yol vurucu bir düşman olduğu vakit mu'teber olur."

از برای حفظ و یاری و نبرد بر ره ناایمن آید شیر مرد

502. *"Arslan adam, hıfz ve yardım ve cenk için emîn olmayan yola gelir."*

Ya'ni, "şecî' adam, yolcuları muhâfaza etmek ve onların selâmetine yardım ve cenk etmek için eşkiyâ tarafından taarruz olunması muhtemel olan ve emîn olmayan yola gelir."

عرق مردی آنگهی پیدا شود که مسافر همراه اعدا شود

503. *"Meritlik damarı o vakit zâhir olur. ki, sefer edici düşmanların hem-rehi olur."*

"Mertlik damarı ve şecâat sıfatı bir adamda, yolcular düşmanların yoldaşı olduğu vakit belli olur. Zîrâ yolculara karışmış olan şakîler onları yolda sıkıştırıp soymaya teşebbüs ettikleri vakit o şecî' adam şakîlere karşı mertliğini gösterip onlar ile çarpışır."

چون نبی السیف بودست آن رسول امت او صفدراند و فحول

504. *Uaktâki o Resûl kılıç peygamberi olmuştur, onun ümmeti saf yirtıcıdır ve erdirler.*

Bu beyt-i şerifte جَاهِدَ الْكُفَّارَ النَّبِيُّ (Tevbe, 9/73) ya'ni "Ey resûlüm! küffâra cihâd et!" âyet-i kerîmesiyle انا نبي السيف ya'ni Ben kılıç peygamberiyim" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ma'lûm olsun ki, Resûl-i Ekrem hazretlerinin kılıç ile me'mûr olması küffârın tecâvüzlerine ve azgınlıklarına karşı mü'minlerin nefislerini müdâfaa ve bânlı ibtâl ve Hakk'ı tesbît içindir. Zîrâ dîn-i İslâm, kılıç ile değil, evvelen nasâyih ve tebliğ-i hakâyık-ı ma'küle ile başlamıştır. Vaktâki küffâr kendilerine tebliğ olunan bu hakâyık-ı ma'küleyi ibtâl edecek söz bulamadılar, öfkelenip delice kılıca sarıldılar. Binâenaleyh Resûl-i Ekrem hazretleri dahi bu deli alaylarının ellerinden silâhlarını almak için onlara mukâbeleye me'mûr oldu. Nitekim bu hakikat Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir sûrette sûre-i Enfâl'de böyle beyân buyrulur: وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَنْوَاللَّهُ وَعَدُّوكُمْ وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا (Enfâl, 8/60) ya'ni "O küffâr için gücünüz yettiği kadar kuvvet cinsinden olan şeyi ve harb atlarını hazırlayınız ki, onunla Allâh'ın ve sizin düşmanlarınızı korkutursunuz" (Enfâl, 8/61) ya'ni "Eğer onlar sulha meylederlerse, sen dahi onlara karşı sulha meylet!" Binâenaleyh elyevm hristiyan papazlarının, "İslâm dîni kılıç ile intişâr etmiştir!" diye vâkı' olan iddiâları bu beyânât-ı kur'âniyyeye karşı büyük bir iftirâdır. İmdi, Resûl-i Ekrem nebiyy-i seyf olunca, onun ümmeti dahi düşmanların safını yırtıcı olan erler olur.

مصلحت در دین ما جنگ و شکوه مصلحت در دین عیسی غار و کوه

505. *Bizim dînimizde maslahat cenk ve heybettir. Dîn-i İsâ'da maslahat mağara ve dağdır.*

"Maslahat", bir husûsun icrâsı için iyi ve münâsib olan yol ma'nâsında müsta'meldir. "Şükûh", heybet demektir. Ya'ni, bizim dîn-i Muhammedîmizde icrâsı münâsib ve iyi olan yol, halk ile ihtilât edip, zâhirde hakkı ibtâle çalışan insan şeytanlarıyla ve bâtında nefis ve şeytan düşmanlarıyla cenk

etmek ve onlara heybet ilkā etmektir. Ve İsâ (a.s.)'ın dîninde icrâsı iyi ve münâsib olan şey dahi, halktan kaçıp mağaralara ve dağlara ilticâ ve oralarda ibâdetle meşgûl olmaktır. Zîrâ ümmet-i Muhammed ile ümmet-i İsâ'nın isti'dâdları budur. Çünkü her bir peygambere ilm-i risâletten ümmetinin isti'dâdından ne ziyâde ve ne de noksân verilmiştir. Zîrâ eğer noksân verilse hakkı verilmemiş olur ve eğer ziyâde verilse tâkatleri hâricinde teklif yapılmış olur.

Ma'lûm olsun ki, Muhammed (a.s.v.)'ın bi'setinden sonra arz üzerinde bulunan beşerin kâffesi ümmet-i Muhammed isti'dâdındadır. Nitekim sûre-i Sebe'de وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا (Sebe, 34/28) ya'ni "Ey resûlüm! Biz seni ancak bütün nâsa müjdeci ve korkutucu olarak gönderdik" buyrulur. Binâenaleyh elyevm ehl-i garbın ahkâmına tevessül ettiklerini iddiâ eyledikleri şeriat-i İseviyye yoktur. Çünkü onlar artık şeriat-i İseviyye ahkâmına ittibâ' isti'dâdında değildirler. Her ne kadar onlar kavlen Kur'ân'ı inkâr ederler ise de farkına varmaksızın fiilen onun ahkâmına riâyet ederler. Bu hâlin dehl-i zâhirîsi çoktur. Birkaçını saymak münâsib olur.

1-Şeriat-i İseviyyede bir kimse bir tokat yese diğer yanağını çevirmek lâzımdır. Şeriat-i muhammediyyede, sûre-i Bakara'da فَمَنۢ بَغَىٰ عَلَيْكُمۡ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ (Bakara, 2/194) ya'ni "Kim ki, size tecâvüz ederse, size tecâvüz ettiği misliyle ona tecâvüz edin!" buyurulmuş olduğundan kusâs ve mukâbele-i bi'l-misl vardır. Ehl-i garbın hiçbirisi yediği tokat mukâbilinde diğer yanağını çevirmek isti'dâdında değildir, derhâl mukâbele eder; ve hattâ ağır bir söz mukâbilinde düello teklif eder.

2-Şeriat-i İseviyyede hükümdâra vergisini kendi eliyle ve mütevâzîâne getirmek lâzımdır. Halbuki hükümdârlarına karşı tevâzu' şöyle dursun, o ehl-i garb onların amellerine tahammül edemediler de, tâc ve tahtlarını alt üst ettiler. Haksızlığa ve tahakküm-i nefsanîye karşı kıyâm, şeriat-i muhammediyye iktizâsındandır. Zîrâ hadis-i şerifte "Sizden biriniz bir münker görürse eli ile ve muktedir değil ise dili ile men' etsin; ve eğer buna da muktedir değil ise kalbiyle buğuz etsin!" buyurulmuştur.

3-Ehl-i garb birisinin odasına gireceği vakit kapıyı vurup dühûle izin isterler ve onlar kavlen inkâr ettikleri Kur'ân-ı Kerim'in şu يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا عَلٰى اَهْلِهَا يَوْمًا غَيْرَ يَبُوْكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْذِنُوْا وَتَسَلِّمُوْا عَلٰى اَهْلِهَا (Nûr, 24/27) ya'ni "Ey mü'minler, ehlinden izin almadıkça ve selâm vermedikçe kendi evlerinizin gayn olan evlere girmeyiniz!" âyet-i kerîminin hükmüne riâyet ederler. Zîrâ isti'dâdları budur, başka türlü yapamazlar.

Taaddüd-i zevcâtı münkir oldukları hâlde müteaddid metreslere arz-ı ihtiyâc etmeleri ve kadına ve itriyâta meyilleri dahi ümmet-i Muhammed isti'dâdında olduklarının delîlidir.

گفت آری که بود یاری و زور تا بقوت بر زند بر شر و شور

506. *Dedi ki: "Evet, şerr u şûr üzerine kuvvet ile vurmak için yârlık ve kuvvet olur."*

Avcı kuşa cevâben dedi: "Evet, halk arasına kanşıp dost kazanmak ve tarafdâr peydâ etmek, ehl-i dalâlete karşı mukâbele etmek için muâvenet ve kuvvet ihzâr etmek demek olur."

چون نباشد قوتی بر همیز به در فرار لا یتاق آسان بچه

507. *"Bir kuvvet olmadığı vakit perhîz iyidir. Lâ-yutâk'ın firârında kolay sıçra."*

"Böyle muâvenet edecek bir kuvvet olmadığı vakit, halk ile ihtilâttan sakınmak iyidir. Binâenaleyh tâkat getirilemeyen belâdan kaçmak husûsunda kolayca hareket et!" Nitekim الفرار مما لا یتاق من سنة المرسلین ya'ni "Tâkat getirilemeyen şeyden kaçmak peygamberlerin sünnetidir" buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem Efendimiz müşrikler tarafından gösterilen şiddet üzerine Mekke-i Mükkerreme'den Medîne-i Münnevver'e hicret buyurdular ve Mûsâ (a.s.) kavmini alarak Fır'avn tazyikâtından Tih Sahrâsı'na hicret buyurdu. Yûnus ve Sâlih (a.s.) ile diğer peygamberlerin bu sûretle hareketleri vardır.

گفت صدق دل باید کار را ورنه یاران کم نباید یار را

508. *Dedi: "İşe gönül doğruluğu gerektir. Yoksa dostlar dosta eksik gelmez."*

"Yâr"dan murâd, mürşid ve insân-ı kâmilidir. "Kuş"tan murâd, tâlib-i Hak olan kimsedir. "Avcı"dan murâd, dahi riyâkâr zâhiddir. Ya'ni, "Tâlib-i Hak olan kimse riyâkâr olan zâhide dedi: "Yâr-i sâdık ve mürşid-i muvâfık bulmak için gönül doğruluğu lâzımdır. Sen kötü zannı kaldırıp bir mürîd-i sâdık olur isen, sana mürşid eksik olmaz; ve mürşid-i kâmil sendeki sıdk-ı bâtını görünce gelip seni bulur. Binâenaleyh aradığın yâr-i sâdık bulmuş olursun."

یار شو تا یار بینی بی عدد زانکه بی یاران بمانی بی مدد

509. *"Yâr ol, tâ ki, adedsiz yâr göresin! Zîrâ ki dostlarsız, yardımsız kalırsın!"*

"Binâenaleyh sen gönül sıdkı ile yâr ol, tâ ki, sayısız insân-ı kâmilî göresin! Zîrâ Hakk'ın mülkünde mürşid-i kâmilin adedi mahdûd değildir. Sen

Menkıbe: "Bir gün Ebû Saîd Ebu'l-Hayr ve Ebu'l-Kasım-ı Gürgânî (k.s.) Tûs şehrinde bir sadr üzerinde oturmuş idiler. Orada bulunan bir dervîşin hâ-tırından: "Acabâ, bugün yeryüzünde Hak Teâlâ'nın bunlardan daha büyük kulları var mıdır?" fikri geçti. Ebû Saîd hazretleri o dervîşe bakıp: "Her gün Ebû Saîd ve Ebu'l-Kasım gibi yetmiş bin kimse gelip geçmeyen bir mülk, kü-çük ve dar bir mülk olur" buyurdu." (*Nefahâtü'l-Üns*).

510. Şeytan kurttur ve sen Yûsuf gibisin. Ey safî! Ya'kûb'un eteğini bırak-
[499] ma!

گرک اغلب آنکه، گیرا بود کز رمه شیشک بخود تنها رود

511. Kurt ekseriyâ o vakit tutucu olur ki, bir yıllık koyun sürüden yalnız kendi başına gider.

“Şişek”, bir yıllık koyun demektir. Bundan murâd, henüz mertebe-i şeriatte bulunup, bir mürşid-i kâmilin eteğine sarılmayarak, mertebe-i tarîkâta girmemiş olan kimsedir. Ya’ni, şeytan ekseriyâ şeriat mertebesinde bulunan kimselere musallat olur ve onları nefislerinin hevâsına tâbî’ kılıp, bu şeriat mertebesinden ayırmaya çabalar. Ehl-i tarîk ise mürşidleri olan insân-ı kâmilin himâyesi altında olduğundan, şeytanın onlara tecâvüzü ekseriyâ semeresiz kalır. Nitekim ashâb-ı kirâm, Resûl-i Ekrem hazretlerinin etrâfında müctermi’ bulunurlar ve ayrılmazlar idi.

آنکه سنت با جماعت ترك كرد در چنین مسیعی نه خون خویش خورد

512. O kimse ki, cemâat ile sünneti terketti, böyle yurtıcı mahallinde kendi kanını içmedi mi?

Ya'ni Resûl-i Ekrem'in âdet-i seniyyeleri ashâb-ı kirâm ile toplanıp sohbet etmek ve onları ihtiyâcât-ı dîniyye ve muâmelât-ı dünyevîyyelerinde irşâd buyurmak idi. Binâenaleyh bir kimse cem'îyyet-i beşerîyye ile ihtilât sünnetini ve âdetini terkeder ve yalnız başına bir köşeye çekilir ise, yırtıcı şeytanın ve nefsin hükûm sürdüğü bu dünyâda kendini helâk-i ma'nevîye ve hattâ helâk-i mâddiye ma'rûz bırakır.

هست سنت ره جماعت چون رفیق بی‌ره و بی‌یار افتی در مضیق

513. *Sünnet yoldur, cemâat yoldaş gibidir. Yolsuz ve yârsız mazîka düşersin.*

"Mazîk", "dar yer" demektir. Peygamberin sünnet-i seniyyesi Hakk'a giden bir yoldur ve mü'minlerin cem'îyyeti dahi yoldaş gibidir. Eğer o yola gitmez ve mü'min yoldaşları terkeder isen dar bir yere ve çıkmaz sokağa düşersin.

راه سنت با جماعت به بود اسب یا اسبان یقین بهتر دود

514. *Sünnet yolu cemâat ile iyi olur. At atlar ile muhakkak daha iyi koşar.*

Peygamber'in Hakk'a îsâl eden yolu mü'minler cem'îyyeti ile berâber olursa daha iyi olur. Zîrâ yoldaki akabelerden ve geçitlerden birbirlerini îkâz ederler ve yürüyüşte birbirlerini teşvîk ederler. Nitekim muhakkaktır ki, atlar atlar ile berâber daha hızlı ve daha iyi koşarlar.

لیک هر گمراه را هم ره مدان غافلان خفته را آگه مدان

515. *Fakat her gümrahı hemrah bilme! Uyumuş olan gafilleri âgâh bilme!*

Fakat her yolunu şaşırmuş olan kimseyi yoldaş bilme ve hakikatten gâfil olan kimseleri âgâh ve uyanık bilme! Bu beyt-i şeriflerde "yoldaşlar"dan murâd, bir insân-ı kâmilin terbiyesi altında bulunan sâlikler cemâatıdır. Onlar mürşidlerinin gösterdiği doğru yolda yürürler. Yoksa "cemâat"ten murâd, ne yaptıklarını bilmeyen ve dîn nâmına türlü türlü hezeyânlarda bulunan avâmm-ı halk ve hakâyık ve maârif-i evliyâyı inkâr edip kendilerini halka kâmil ve allâme gösteren câhiller değildir.

هم ره‌ی را جو گزو یا بی‌مدد هم دل و هم درد و جویان احد

516. *Bir yoldaş iste ki, ondan yardım bulasın! Hem-dil ve hem-derd ve tâlib-i Ahad olsun!*

Ya'ni, sana Hak yolunda yardım edecek bir yoldaş ara ki, o yoldaşın kalbi ve virdi ve emeli Ahad olan Hak Teâlâ hazretlerine vuslattan ibâret olup bu husûslarda seninle berâber olsun! Bu hâl ancak bir mürşid-i kâmilin ve onun mukarrebî olan zâtın hâli olur. Azîz Nesefî hazretleri bir risâlesinde sohbet-i ârif hakkında şöyle buyururlar:

"Ey derviş! Çok kimse vardır ki, ârife erişir ve onun o âriften hiçbir fâide-si olmaz. Bu ise iki hâlden hâli değildir. Ya isti'dâdı yoktur veyâhud maksûdu müttahid değildir. İsti'dâdı olmayan kimse ehl-i sohbetten değildir; ve isti'dâdı olup da maksûdu müttahid olmayan hemsohbet olamaz. Çünkü hemsohbet hem-maksûddur. İki ya [daha] ziyâde kimse berâber oldukları ve onların maksûdu da bir olduğu vakit hem-sohbet olurlar; ve eğer onların maksûdu bir değilse hem-sohbet olmazlar."

هم رهی نی کو بود خصم خرد فرصتی جوید که جامه تو برد

517. *Akılın düşmanı olan bir yoldaş değil!.. Senin elbiseni götürmek için bir fırsat arar.*

Arayacağın yoldaş öyle bir yoldaş olmasın ki, o kimse akıl düşmanı ve nefis ve şeytanın dostudur. Senin îmân libâsını soyamak için bir fırsat arar ve seni mâddî ve ma'nevî zararlara düşürür. Bu gibi kimseler meşâyh libâsında, zâhidlerin revîşini gösteren yol vurucu eşkıyâ zümresindendir.

می رود با تو که یابد عقبه که تواند کردت آنجا نهبه

518. *Bir ukbe bulmak için seninle berâber gider ki, orada seni yağma edebilsin!*

"Ukbe", birkaç ma'nâsı vardır. Burada "uçan kuşun yüksekliği ile alçaklığı arasındaki mesâfe" ma'nâsıdır. Bu beyt-i şerifte zâhidin semâ-yı rûhu ile arz-ı cismi arasındaki seyrinin mesâfesinden kinâye vardır. "Nehbe", gâret ve yağma demektir. Ya'ni, mürşid-i müzevvir bir müddet senin mizâcına göre şerîat dâiresinde berâber gider ve senin rûhâniyetin ile cismâniyetin arasındaki seyrini tarassud eder. Uçuşunda cismâniyete karîb bir mesâfe gördüğü vakit, seni büsbütün cismâniyet ve nefsâniyete düşürüp orada seni mâddî ve ma'nevî olarak yağma eder. "Akabe", dağ üzerindeki yol ve dağın tepesi ma'nâsına olup, beyt-i şerifte zarûret-i vezn için kâf'ın sükûnu ile "akbe-i" olmak dahi câizdir. Fakat bahis kuş ve avcı kıssası olduğundan evvelki ma'nâ münâsib görüldü.

یا تو می کردد برا سود خویش هین منوش از نوش او کان هست نیش

519. *Kendi fâidesi için seninde dolaşır. Sakın onun şerbetinden içme ki, o zehirdir!*

Binâenaleyh şeyh-i müzevvir ancak kendi fâidesi için senin mizâcına ve talebine uyar ve fırsat buldukça yanlış fikirler ile seni zehirler. Sakın onun şerbet-i fikrinden içme ki, o zehr-i ma'nevîdir!

یا بود اشتر دلی چون دید ترس گویدت بهر رجوع از راه درس

520. *Yâhud, bir deve-gönüllü olur; korku gördüğü vakit sana rücû' için ders söyler.*

"Eştür-dil", kin tutan adam, nâmerd ve korkak kimse (*Burhân*). Ya'ni, ey sâlik! Senin Hak yolunda yoldaş itihâz etmek istediğin kimse, yâhud bir şeyh-i müzevvir olmaz da zâhirde müttakî bir dervîş görünen ve bâtununda korkak olan bir kimse olur; ve ulûm ve maârif-i enbiyâ ve evliyânın deka-yıkını idrâk edemediği için onları muhâlif-i şerîat adderek korkar ve inkâr eder; ve sana da, "Bu maârifin sıhhatine i'tikâddan rücû' et!" diye ders verir. Nitekim vahdet-i vücûd mes'elesi bilcümle evliyâ-i kümmelînin mu'tekadı olduğu hâlde, ehl-i tarîk geçinen korkak bir tâife bu mes'eleyi reddedip, "vahdet-i şühûd" nâmıyla bir silsile-i safsata vücûda getirmişlerdir ki, akl-ı selîm bu türrehât ve mugâletâu kabûl edemez. Esâsen vahdet-i vücûd mes'elesini Kur'ân-ı Kerîm ve ahâdis-i nebeviyyeye müsteniden gayet ma'kul bir sûrette Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî efendimiz *Fusûsu'l-Hikem*'lerinde ve Cenâb-ı Pîr efendimiz dahi bu *Mesnevî-i Şerîf*'in muhtelif mahallerinde beyân buyurdıkları hâlde bu korkak ve nâmerd tâife onları dahi kabûl etmeyip, bu zevât-ı saâdet-simâtı birer "müctehid-i muhû" telakkî ederler. Ezcümle bu mes'eale I. cildin 610 numarasına müsâdif olan ما عدمهای ما. تو وجود مطلق فانی نما [ya'ni "Biz yoklarız ve bizim varlıklarımız da yoktur; Sen fânî gösterici bir vücûd-ı mutlaksin"] ve II. cildin 2932 numarasına müsâdif olan آنکه گوید جمله [ya'ni "O kimse ki, 'Hep Hak'turlar' derse, bir ahmakur; ve o kimse ki, 'Hep bâul' derse, o da şakîdir"] beyitlerinde de îzâh olunmuştur.

یار را ترسان کند اشتر دلی اینچنین هم ره عدو دان نیولی

521. *Bir deve-gönüllü yâri korkucu eder. Böyle yoldaşı velî değil, düşman bil!*

Böyle bir deve-gönüllü ve korkak kimse kendi refikını da tarîk-ı ma'rifet-te korkak yapar. Hak yolunda böyle yoldaşı vefî değil, maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye yolunu vurucu bir düşman bil!

مرد نبود آنه افتد زیر زن

یار را از راه برد آن راهزن

522. *O yol vurucu, yâri yoldan götürür. Kadın altına düşen kimse erkek olmaz.*

Bu korkak kimse kadın mesâbesindedir. Kendi yoldaşını dahi doğru yol-dan geri çevirir. Binâenaleyh böyle kadın gibi olan korkak bir kimseyi mürşid ittihâz edip onun taht-ı tasarruf ve idâresi altında kalan kimse erkek de-ğildir. Burada ikinci bir vecih üzerine de bir ma'nâ vârid olur. O da budur ki: Korkak kimsenin bu korkusu kendi nefsine olan muhabbetinden mütevellid-dir; ve nefis kadın mesâbesindedir. Binâenaleyh kadın mesâbesinde olan nefsinin tahrîfi ile ulûm-i enbiyâ ve evliyâyı inkâr ve maânî-yi Kur'ân ve ahâdîsi te'vîl eden bir kimse bir merd-i Hudâ ve bir mürşid-i kâmil değildir. Nitekim bu gibi kimseler hakkında I. cildin 1098 numarasına müsâdif olan [ya'ni "Bikr olan kelimeyi te'vîl etmişsin; sen Kur'ân'ı değil kendini te'vîl et!"] ve 1099 numarasına müsâ-dif olan [ya'ni "Kur'ân'ı hevâ br هوا تأویل قرآن می کنی. پست و کثر شد از تو معنی سنی"] ve 1099 numarasına müsâ-dif olan [ya'ni "Kur'ân'ı hevâ üzerine te'vîl ediyorsun; yüksek olan ma'nâ senden dolayı alçak ve eğri ol-du"] beyitleri geçti.

آفتی در دفع هر جان شیشه

راه جانبازيست در هر غیشه

523. *Yol cân oyunculuğudur. Her bir gıyşede her bir şişe cânının def'inde bir âfet vardır.*

"Gıyşe", müteaddid ma'nâsı vardır, burada "orman" ma'nâsındır. "Şişe-cân", şişe gibi çabuk müteessir olup kınlan cân demektir. Nâzık ve nâmerd kimseden kinâyedir. Ba'zı nüshalarda "gıyşe-i" yerine "bîşe-i" vâki'dir ki, bu da "orman" demektir; ve ba'zı nüshalarda dahi "ıyşe-i" vâki'dir ki, "dirilik ve yaşayış" ma'nâsındır. Her üç kelimenin ma'nâsı da münâsibdir. Ya'ni, Hak yolu cân oyunculuğu ve fedâ-yı nefsten ibârettir. O yolda tesâdüf edi-lecek olan her bir geçide ve ormanda her bir nâzık ve nâmerd kimsenin def'i husûsunda bir âfet vardır. Ya'ni korkak ve kadın tabiatlı olan kimseler geçip gidemesinler diye Hak yolunda nefsin her bir mertebesinde imtihânât-ı ilâ-hiyye vardır ki, bu imtihânlar türlü türlü âfetler içinde vâki' olur. Meselâ sâ-lık nefs-i emmâreden levvâmeye terakkî ettiği vakit türlü türlü imtihânlara

ma'rûz kalır. Eğer bu imtihânlara tahammül ederse nefis-i mülhimeye terakki eder ve orada da imtihânlara ma'rûz kalır. Eğer mukâvemet edemezse yine nefis-i emmâreye sukût eder.

راه دین زان رو پر از شور و شریست که نه راه هر مخنت گوهرست

524. *Dîn yolu o cihetten şerr u şûr doludur. Zîrâ her muhannes cevherin yolu değildir.*

"Şerr u şûr"dan murâd, hayâlât ve inkâr-ı fâsidedir. "Muhannes", kadın tabîatlı ve korkak kimse. "Dîn"den murâd, dînin iç yüzü, sırr-ı vahdet ve mertebe-i yakındır. Ya'ni, sırr-ı vahdete ve mertebe-i yakine giden yol her kadın gibi korkak mizâclı olan kimsenin yolu olmadığı için, bu gibi kimseleri korkutup geri çevirecek hayâlât ve inkâr şerr u şûrlarıyla doludur. Nitekim V. cildin 2655 numaralı beytinde:

زین خیال رهزن اهل یقین گشت هفتاد و دو ملت اهل دین

Ya'ni "Ehl-i yakînin yol vurucusu olan bu hayâlden dolayı, ehl-i dîn yetmiş iki millet oldu" buyurulmuş idi.

Fakîr bunlardan birisine "Vahdet-i vücûd yoktur, diyorsun, ya kesret-i vücûd mu vardır?" diye sordum. "Evet, kesret-i vücûd vardır" dedi. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu korkak ve vehhâm tâife hakkında II. cildin 3627, 3628 ve 3629 numaralı beyitlerinde şöyle buyururlar:

گر بگوئی احوالی را مه یکست گویدت این دوست در وحدت شکست
ور برو خندد کسی گوید دوست راست دارد این سزای بد خوست
بر دروغان جمع می آید دروغ الخیثات الخیثین زد فروغ

Ya'ni, "Eğer bir şaşıya "Ay birdir!" der isen, sana der ki: "Bu ikidir. Birliğinde bir şek vardır!" Ve eğer bir kimse onunla istihzâ edip güler de, "İkidir!", derse, doğru addeder. Bu hâl kötü huyluların lâıyğıdır. Yalan yalanlar üzerine toplanır. Kötü olan şeyler kötülere fûrûğ vurdu ve parlak göründü."

III. cildin 1253 numaralı beytinde dahi vahdet-i vücûda irşâden şöyle buyururlar:

ور نظر بر نور داری وارهی از دوی و اعداد جسم متهی

Tercümesi, "Ve eğer nazarı, Hakk'ın nûr-ı vücûduna tutarsan, ikilikten ve mûntehî olan cismin adedlerinden ve sayılarından kurtulursun."

همچو پرويزن بتميز سپوس

در ره ترس امتحانهای نفوس

525. *Yolda bu korku nefislerin imtihânıdır. Kepeğin temyîzine elek gibidir.*

Ma'lûm olsun ki, dîn yolunda cismen ve fıkren mücâhede imtihânları vardır ki, bunlar insanın nefisine taalluk eder. Cismen mücâhede boş söz söylemekten sükût, açlık, uykusuzluk, uzlet ve Hak tarafından gelen musibetlere sabretmek gibi husûsâtır. Nitekim sûre-i Bakara'da olan âyet-i kerîmede şöyle buyrulur: وَلَيَلُونَكُمْ بِشْيَءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ (Bakara, 2/155) ya'ni "Biz sizi korkudan, açlıktan ve emvâl ve nefis ve semerâttan noksan cinsinden bir şey ile imtihân ederiz ve sabredenlere müjde ver!" Fıkren mücâhedeye gelince, bu da insân-ı kâmilin telkîn edeceği i'tikâdâtı kabûl ve akaid-i mevrûseyi terkîr. Bu mücâhede evvelkinden daha müşkildir. Zîrâ akaid-i mevrûse taklîdî ve mürşidin telkîn ettiği i'tikâd ise tahkîkîdir. Taklîd-den geçmedikçe tahkîka vusûl mümkün değildir. Bu ma'nâda Hz. Mısıfî-i Niyâzî şöyle buyurur. Beyt:

Pîrinle olan ahdi güt, nen var ise ko git;

Bildiklerini terk et, ırfâna erdim dersin.

Menkûbe: Pîrân-ı Nakşîyye'den Mevlânâ Sa'deddîn-i Kâşgarî hazretleri-ne intisâb eden ulemâ-i zâhirden Alâeddîn Âbîzî kendi lîsânıyla diyor ki: İntisâbım gününde Sa'deddîn hazretleri bana nefy ü isbât tarîkını ta'lîm buyurdular. O isbâtta dediler ki: Her ne kadar ulemâ-i zâhir te'vîl ederler ise de إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ (Fussilet, 41/54) [ya'ni "Allâh her şeyi kuşatıcıdır"] âyet-i kerîmesinin şehâdeti mücibince Hak Teâlâ hazretlerinin bizzât cemî'-i eşyâyı muhît idiğine i'tikâd etmek lâzımdır." Mevlânâ hazretlerinin bu sözünden gâyet korktum. Korktuğumu firâset ile anladılar. Buyurdular ki: "Ehl-i zâhir demişlerdir ki, Hak Sübhânehû ve Teâlâ cemî'-i eşyâyı ilmi ile muhîttir. وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا (Talâk, 65/12) [ya'ni "Muhakkak ki Allâh Teâlâ her şeyi ilmi ile kuşatmıştır"] âyet-i kerîmesi buna delîldir. Hiç olmazsa buna i'tikâd etmek lâzımdır. Zîrâ bu mertebeye i'tikâd lâzımdır." Bu sözden gönlüm hoş oldu. Diğer bir günde Mevlânâ hazretlerinin huzûr-ı şerîflerine vardım. Buyurdular ki: "Mevlânâ Alâeddîn, fâide yoktur; ihâta ve maiyyet, zâtî idiğine i'tikâd lâzımdır. Ehl-i tahkîkın mu'tekadı budur."

İmdi, isti'dadî olmayan kimseler mürşid-i kâmilin bu gibi telkînâtına tahammül edemeyip, korkar ve kaçarlar.

İşte bu gibi cismânî ve i'tikâdî olan imtihânlar, undaki kepeği elemek için kullanılan bir elek mesâbesindedir.

یار چه بود نردبان رایها

راه چه بود پر نشان پایها

526. *Yol ne ola? Ayakların izi dolu ola! Yâr kim ola? Re'ylerin merdiveni ola!*

Ya'ni, Hak yolu odur ki, o yolda yürümüş ve ayak izi bırakmış olanlar çok olur. Bu yol ehl-i tahkîk olan peygamberlerin ve velîlerin yürüyüp iz bıraktıkları yoldur ki, onların cümlesi bu yoldan Hakk'a vâsıl olmuşlardır. Her kim onların gittikleri yolun gayrı olan ehl-i taklîd yollarına giderse, o yolda kalır ve onun ayak izleri munkatı' olur. Zîrâ ehl-i taklîd olan ulemâ-i zâhir yolda nefis ve şeytan kurtlarına mağlûb olup içlerinde fenâ-fillâh ve bekâ-billâh mertebelerine vâsıl olan bir kimse bulunmaz. Onlara bu mertebelerden bahis olunduğu vakit, inkâr bile ederler. Binâenaleyh yol, ancak evliyânın gittiği yoldur. Ve yâr-i sâdık kimdir, bilir misin? Re'ylerin ve fikirlerin merdiveni olup, senin aklını ve re'yini kuvvetlendiren ve terakkî ettiren kimse-dir; ve akıl ve re'yi terakkî ettiren ve fikri yükselten yâr ise, ehl-i tahkîk olan ulemâ-i bâtındır. Ulemâ-i zâhir senin aklını ve re'yini kendisi gibi yarı yolda bırakır ve seni mahdûdiyyet-i fikriyye çukuruna düşürür; ve bu fikrin adına da "ehl-i sünnet ve'l-cemâat" fikridir, diye ad koyar.

بیز جمعیت نیایی آن نشاط

گیرم آن گرگت نیابد ز احتیاط

527. *Tutayım ki, o kurt sana ihtiyâttan dolayı gelmez; cem'iyetsiz o neşâtı bulamazsın.*

Ey âlim-i zâhirî ve ey mukallid efendi! Farz edeyim ki, o nefis ve şeytan kurtları halktan kaçıp son derece şeriat dâiresinde ihtiyât ettiğinden dolayı sana gelmiyor ve sana zarar vermiyor, fakat ehl-i dîn olan kardeşlerinin cem'iyeti olmaksızın matlûb olan neşât ve sürûr-ı rûhânîyi kalbinde bulamazsın. Belki uzlette ve halvette kalbinde bir sıkıntı ve kabz duyarsın.

با رفیقان سیر او صد تو شود

آنکه تنها در رهی او خوش رود

528. *O kimse ki, bir yolda o hoş gider, onun seyri refikler ile yüz kat olur.*

Bu beyt-i şerifte evvelki hâlden terakkîye işâret buyrulur. Ya'ni, yukarıdan beri üç hâl beyân buyurulmuş idi: Birisi, halk ile ihtilât edip ehl-i taklîd yolunda yürümek; diğeri, halk ile ihtilâtı kesip halvette, şeriat dâiresinde ihtiyât etmek ve diğeri dahi bu beyt-i şerifte beyân buyrulduğu üzere halvette zevk-i rûhânî bulmaktır. Ya'ni, halvette ve uzlette zevk-i rûhânî bulan kimse, bu taklîd yolundan geçip ehl-i tahkîkden olan refikler ile berâber yü-

rürse, onun Hakk'a doğru olan bu yürüyüşü yüz kat olur ve âlî merâtibe vâsıl olur.

با غلیظی خر ز یاران ای فقیر در نشاط آید شود قوت پذیر

529. Ey fakîr! Eşek, galâzlik ile yârândan neşâta gelir, kuvvet kabûl edici olur.

Ey zâhid-i fakîr! Eşeğin tabiatinde kabalık ve kalınlık olduğu hâlde, yolda kendi gibi eşekler ile berâber yürüdüğü vakit şevk ve neşâta gelir ve yol yürümek husûsunda kuvvetlenir.

هر خری کز کاروان تنها زود بروی آن ره از تعب صد تو شود

530. Her bir eşek ki, kervândan yalnız gider, onun üzerine yol zahmetinden ^[514] yüz kat olur.

Kervândan ayrı ve yalnız yol giden eşek üzerine o yolun zahmeti çöker ve o yol ona yüz misli uzun gelir

چند سیخ و چند چوب افزون خورد تا که تنها آن بیابانرا رود

531. Yalnız o sahrâya gitmek için ne kadar ziyâde övendire ve ne kadar ziyâde sopa yer.

"Sîh", şiş demektir. Burada hayvanı yürütmek için kullanılan ucu sivri değnekdir ki, ona "övendire" derler. Ya'nî, yalnız başına ve o arkadaşlarından ayrı olarak sahrâ yoluna sevkedilen eşek yolda ağır yürümeye başladığı vakit ne kadar ziyâde övendire ve sopa yer.

مر ترامی گوید آن خر خوش شنو گر نه خر همچین تنها مرو

532. O eşek sana der ki: "Hoş, dinle! Eğer eşek değil isen böyle yalnız gitme!"

Ey sâlik! O eşek sana lisân-ı hâl ile der ki: İyi dinle! Eğer eşek gibi ahmak değil isen böyle Hak yoluna yalnız gitme! Bu beyt-i şeriflerde Hak yoluna bir müşrid-i kâmil terbiyesine girmeksizin giden sâliklere nasihat vardır. Zîrâ müşridsiz Hak yoluna giden ve müridler cem'iyetinden kaçıp kendi fikriyle birtakım mücâhedât ve riyâzâta teşebbüs eden kimseler bu yolda birçok darbelere ve tehlikelere ma'rûz kalırlar. Nitekim Hz. Mısrî-i Niyâzî bu ma'nâyı işâreten şöyle buyurur. Beyt:

Ehlîni bul ol illerin, sarpın geçersin bellerin;
Yırtar yalnız gideni, kurd u pelenk arslan kamu.

آنکه تنها خوش رود اندر رصد با رفیقان بی گمان خوشتر رود

533. *O kimse ki, rasadda yalnız hoş gider, refîkler ile şübhesiz daha hoş gider.*

"Rasad", burada geniş yol ma'nâsına olan "mirsâd" makâmında müs-ta'meldir.

Bu beyt-i şerif bir suâl-i mukadderin cevâbıdır. Ya'ni birisi çıkıp diyebilir ki: "Ben evliyânın âsârını mütâlaa ve onlarda gördüğüm nasâyih ile amel ediyorum ve güzel güzel de gidiyorum!" Cevâb budur ki: "Refîkler ile berâber olursan daha hoş gidersin ve daha çabuk ve zahmetsiz matlûbuna vâsıl olursun."

هر نبیئ اندرین راه درست معجزه بنمود و همراهان بجست

534. *Her bir peygamber bu doğru olan yolda mu'cize gösterdi ve yoldaşlar istedi.*

Nitekim her bir peygamber doğru olan bu Hak yolunda kendisine tâbi' yoldaşlar bulmak için mu'cize gösterdi ve tâbi' olanları bu yolda refik ve ashâb ittihâz etti ve onlar dahi birbirleriyle refik ve yoldaş oldular. Nitekim İsâ (a.s.) مِنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ (Âl-i İmrân, 3/52) ya'ni "Benim Allâh'a yardımcılarım kimlerdir?" buyurdu; ve halkın içinden ba'zıları çıkıp نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ (Âl-i İmrân, 3/52) ya'ni "Biz Allâh'ın yardımcılarıyız ve Allâh'a îmân ettik" dediler.

گر نباشد یاری دیوارها کی بر آید خانه و انبارها

535. *Eğer duvarların yârlığı olmasa, ne vakit evler ve anbarlar zâhir olur?*

هر یکی دیوار اگر باشد جدا سقف چون باشد معلق در هوا

536. *Her bir duvar eğer ayrı olursa, tavan havada nasıl muallak olur.*

Cem'iyetin ve toplanmanın fâidesinin misâl-i zâhirîsi budur ki: Dört duvarın bir araya toplanması sebebiyle evin ve anbarların tavanı onlara istinâd eder ve binâlar zâhir olur. Eğer duvarlar birleşmeyip ayrı ayrı olsa, tavan vü-cûda gelmez ve binâ da hâsıl olmaz. Ve hadîs-i şerifte mü'minlerin içtimâna işâreten بعضنا بعضه المؤمن للمؤمن كالبنيان المؤمنون ya'ni "Mü'min mü'min için birbirini kuvvetlendiren binâ gibidir" buyurulur.

گر نباشد یاری حبر و قلم کی فتد بر روی کاغذا رقم

537. *Eğer mürekkebe ve kalemin yardımı olmasa kâğıtların yüzü üzerine ne vakit yazı düşer?*

Cem'iyetteki fâidenin bir misâli de budur ki, mürekkebe ile kalem bir yerde cem' olmasa, kâğıtlara yazı yazılıp ilimlerin her türlü sü tesbât edilemez.

این حصیری که کسی می گسترد
گر نه پیوندی بهم بادش برد

538. *Bu bir hasır ki, bir kimse döşer, eğer birbirine bitişirmesen onu rüzgâr götürür.*

Nitekim, hasır teşkil eden çöplerin bir araya toplanması dahi cem'iyetteki fâidenin misâlidir. Eğer o çöpler bir yere toplanıp birbirleriyle birleşme, hasır vücûda gelip istifâde edilemez. O çöpler ayrı ayrı bir hâlde kalsa, rüzgâr onları dağıtır.

حق ز هر جنسی چو زوجین آفرید
پس نتایج شد ز جمعیت پدید

539. *Uaktâki Hak her bir cinsten iki çift yarattı, binâenaleyh neticeler cem'iyetten zâhir oldu.*

Bu beyt-i şerifte وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (Zâriyât, 51/49) ya'ni "Biz her bir şey cinsinden çift yarattık, umulur ki, tezekkür ve tahattur edersiniz!" âyet-i kerîmesine işaret buyrulur. Ya'ni, Hak Teâlâ eşyânın her cinsinden müessir ve müesserrün-fih ya'ni fâil ve münfâil yarattı. Binâenaleyh bu fâil ile münfâilin ictimâından neticeler hâsıl oldu. Meselâ cemâdda bunların ictimâ'ından bir taâmül-i kîmyevî hâsıl olur. Nebâtta ilkhâ vâsıtasıyla çiçek ve meyve zuhûr eder; ve hayvanda erkek ve dişinin ictimâıyla yavru doğar.

او بگفت و او بگفت از اهتزاز
بحث شان شد اندرین معنی دراز

540. *İhtizâzdan dolayı o söyledi ve o söyledi. Onların bahsi bu ma'nâda uzun oldu.*

"İhtizâz", titremek ve kımıldamak. Ya'ni, gerek kuş mesâbesinde olan sâlikin ve gerek avcı mesâbesinde olan zâhidin kalblerinde sükûnet olmadığından, kendi fikirleri dâiresinde ihtizâz ve hareket var idi. Kuş halk ile ihtilâatun fâidesinden bahsetti; ve avcı dahi halktan kaçıp uzleti ve halveti ihtiyâr etmenin lüzûmunu söyledi; ve da'vâlarını isbât için birbirlerine deliller getirdiler. Velhâsıl onların bu ma'nâlardaki bahisleri uzadı durdu.

مثنوی را چابک و دلخواه کن
ماجرا را موجز و کوتاه کن

541. *Mesnevî'yi çabuk ve dilhâh et! Mâcerâyı mücâze ve kısa et!*

"Çabuk", serî'u'l-hareket az zamanda çok mesâfe kat' eden; "dilhâh", gönül dileği; "mücez", muhtasar söz demektir. Hz. Fîr Efendimiz zât-ı şerîflerine hitâben buyururlar ki: Onların uzayan bahislerini beyândan vazgeç! *Mesnevî'yi tesrî* et ve gönlün dileği vechiyle yap! Kuşun ve avcının aralarında cereyân eden bahsi kısa kes ve muhtasar söyle ki, okuyanlar usanmasınlar!

بعد ازان گفتش که گندم آن کیست گفت امانت از یتیم بی وصیت

542. Ondan sonra ona dedi ki: "Buğday kimindir?" Dedi: "Vasîsiz yetimden emânettir."

Ondan sonra kuş buğdayı görüp avcıya, "Buğday kimindir?" diye sordu. Avcı dahi cevâben dedi ki: "O buğday vasîsiz yetimden emânettir."

مال ایتامست امانت پیش من زانکه پندارند ما را مؤتمن

543. "Benim indimde emânet olan yetimlerin malıdır. Zîrâ ki bizi mü'temen zannederler."

"Kuş"tan murâd, hazz-ı nefesine meclûb olan sâlik ve "avcı"dan murâd, kendi menfaati için şunu bunu avlayıp başına toplamak isteyen müdde-i müzevvirdir. "Mü'temen", kendisine emniyet olunan kimse. Müdde-i müzevvir haris-i haz olan sâliki avlamak için kendisini, halkın emîni bildirmek üzere yetimin vasîsi göstermiştir.

گفت من مضطرم و مجروح حال هست مردار این زمان بر من حلال

544. Dedi: "Ben muztarrum ve mecrûh-ı hâlim. Murdâr şimdi bana helâldir."

Kuş, hazz-ı nefsanîsine kavuşmak için bir delîl-i şer'î getirip dedi ki: "Ben açlıktan ızırâr içindeyim. Megrûh-hâlim, ya'ni hasta bir hâldeyim. Binâenaleyh ölü ve domuz eti yemek harâm olduğu hâlde Hak Teâlâ sûre-i Bakara'da (Bakara, 2/173) *فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَكَأَعَادَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ* (Bir kimse bu harâmları zarûretle yemeye mecbur olsa ve zarûret mikdârını tecâvüz etmeyerek yese, onun üzerine günâh yoktur" buyurduğu cihetle, şu anda murdâr ve harâm olan yetimin malı bana helâl olur." Zîrâ zarûret memnû olan şeyleri şer'an mubâh kılar.

هین بدستوری از این گندم خورم ای امین و پارسا و محترم

545. "Âgâh ol, ey emîn ve sofû ve muhterem! Bir izin ile o buğdaydan yerim!"

"Âgâh ol, ey yetimin emîni ve sofî ve muhterem olan zâhid efendi! Ben izn-i şer'î ile bu buğdaydan yerim ve açlığı def' ederim."

گفت مفتی ضرورت هم توی بیضرورت گر خوری مجرم شوی

546. Dedi: "Zarûretin müstüsu de sensin. Eğer zarûretsiz yer isen mücrim olursun."

Avcı, ya'ni zâhid dedi: "Ey kuş! Vücûdunda bu zarûreti hissedenden sensin. Binâenaleyh kendi duyguna göre fetvâyı veren de sensin. Ben senin hâlini bilemem ki, senin için fetvâ vereyim. Eğer nefsinde böyle bir ihtiyâç ve zarûret hissetmediğin hâlde hırs-ı nefsanî sâikasıyla mâl-ı yetîmi yer isen, Hak indinde mücrim ve günâhkâr olursun. Eğer böyle bir zarûret hissedersen senin için yemeye ruhsat vardır."

ور ضرورت هست هم پرہیز بہ ور خوری باری ضمان آن بدہ

547. "Ve eğer zarûret var ise dahi perhîz iyidir, ve eğer yer isen, bâri onun zamân (=zumân)ını ver!"

"Ve eğer nefsinde böyle bir zarûret hissedip de azîmet yolunu ihtiyâr ederek perhîz edersen daha iyi olur; ve eğer ruhsat yolunu ihtiyâr edip yer isen, bâri o mâl-ı yetîmden yediğin mikdârın bedelini tazmîn et! Zîrâ ızırâr gaynın hakkını ibtâl etmez."

مرغ پس در خود فرو رفت آن زمان توستش سر بستہ از جذب عنان

548. Sonra kuş o zaman kendine daldı. Onun tevseni yuları çekmekten başını aldı.

"Tevsen", harûn ve serkeş at demektir. Ya'ni, kuş avcının bu sözlerini dinledikten sonra kendi kendine tefekküre daldı ve onun serkeş at mesâbesinde olan nefsi kendi hazzına ve şehvetine karşı yuları çekmekten başını aldı. Ya'ni hazzına saldırdı ve serkeşlenip yuları çekilmez bir hâle geldi.

چون بخورد آن گندم اندر فغ بماند چند او یس و الانعام خواند

549. Vaktâki buğdayı yedi, tuzakta kaldı. Ne kadar Yâsîn ve En'âm okudu...

Vaktâki o buğdayı yedi ve hazzına ve murâdına erdi, kurulmuş olan tuzâğa tutuldu. O tuzaktan kurtulmak için ne kadar Yâsîn ve En'âm sûre-i şerîfelerini okudu... Halbuki, bunların aslâ fâidesi olmazdı. Zîrâ nûr-ı Kur'ân ve

duâ ma'zûrlar ve mazlûmlar hakkında müessirdir. Erbâb-ı hurs ve tama'n okuması ve duâsı hırsızların okumasına ve duâsına benzer. Zîrâ hırsız bir evi soyacağı vakit, tutulmamak için duâ etse ve okusa, aslâ te'sîri olmaz. "Fah", "tuzak" demektir, Türkçe'de tahrîf ile "fak" derler.

بعد درماندن چه افسوس و چه آه پیش ازان بایست این دود سیاه

550. *Âciz kaldıktan sonra efsûn ne ve âh ne!.. Bu kara duman ondan evvel*
[534] *gerektir.*

"Efsûn", burada duâ okumak ve ehl-i havâssın okudukları azîmetler demektir. Ba'zı nüshalarda "efsûs" [vâki'dir ki,] bu da "eyvâh!" diye teessûf etmek ma'nâsındır. Bu beyt-i şerîfte رَاوَا بَاسْتَا (Mü'min, 40/85) ya'ni "Bizim azâbımızı gördükleri vakit, imânları onlara menfaat vermez!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, tuzağa tutulup, azâba giriftâr olduktan sonra duâ okumak veyâhud "eyvâh!" diye teessûf etmek ve âh u enîn eylemek ne fâide verir! Bu kara duman mesâbesinde olan evyâhın ve âh u enînin azâb gelmezden evvel insanın içinden çıkması lâzımdır.

آن زمان که حرص جنید و هوس آن زمان می گو که ای فریاد رس

551. *O zaman ki, hırs ve heves kımıldadı, o zaman de ki: "Ey feryâda erişici!"*

Ya'ni, nefsin hırsı ve hevesi kımıldadığı ve harekete geldiği vakit, Cenâb-ı Hakk'a yalvanp de ki: "Ey feryâda erişici olan Rabbim! Benim imdâdıma yetiş ki, bu hırs ve heves sâikasıyla tuzağa tutulmayayım!"

کان زمان پیش خراب بصره است بو که بصره وارهد هم از شکست

552. *Zîrâ o zaman Basra'nın harâbından evveldir. Ola ki, Basra şikestten dahi kurtulsun!*

Bu beyt-i şerîf belânın vukuundan evvel çâresine bakmak lâzım geldiğini beyân için îrâd olunan bir darb-ı mesele müsteniddir. Nitekim vukuundan sonra bir belânın def'ine teşebbüs olunduğu vakit, "Ba'de harâbi'l-Basra" ya'ni "Basra şehrinin harâbından sonra" derler. Bu darb-ı mesel târifî bir vak'adan neş'et etmiştir. Vaktiyle düşman Basra şehrine tecâvüz etmiş. Bu tecâvüzü Bağdâd halifesine haber vermişler. Halife bu habere kulak asmamış. Düşman Basra şehrini harâb ettikten sonra asker göndermiş. Basra ahâlîsi, "Düşman şehir harâb ettikten sonra askerin ne fâidesi olur?" demişler. Bura-

da "Basra"dan murâd, kalb şehridir ki, hırs ve hevâ ve heves düşmanları kalbi istilâ edip onun îmân ve ihlâs ile olan ma'mûrluğunu harâb ederler. Ya'ni, hırs ve hevâ düşmanları kalbi istilâ ve îmân ve ihlâsı tahrib etmezden evvel Hakk'a yalvar ki, kalbinin şehri o düşmanlara mağlûbiyetten kurtulsun!

أَبْكَ لِي يَا بَاكِي يَا تَاكِي قَبْلَ هَدْمِ الْبَصْرَةِ وَالْمَوْصِلِي

553. "Ey benim ağlayıcım! Ey benim evlâdı ölmüş olan ağlayıcım! Basra'nın ve Musul'un hedminden evvel benim için ağla!"

"Sâkil", evlâdı ölüp yalnız kalan kadın. "Basra", ma'lûm olan bir şehrin adıdır. Lügat ma'nâsı "yumuşak, küfeki taşı" demektir. Burada murâd mü'minin rakık ve yumuşak olan kalbidir. "Mûsil", dahi kezâlik ma'lûm bir şehrin adı olup lügat ma'nâsı "îsâl edici ve ulaştırıcı" demektir. Bundan murâd dahi sâlikin Hak yolunda matyyesi olan nefse işâret buyurulur. Bu beyt-i şerif sâlikin rûhunun lisânından olmak münâsibdir. Ya'ni, sâlikin rûhu hitâb edip der ki: "Ey benim ağlayıcım ve ey benim ölmüş olan evlâdı üzerine feryâd edicim olan kimse! Hırs ve heves ve şeytan düşmanlarının senin îmân ve ihlâs ile yumuşak olan kalbini ve Hak yolunun matyyesi olan nefs-i mutî'ini yıkıp harâb etmezden evvel benim için ağla!"

نَحْ عَلَى قَبْلِ مَوْتِي وَاعْتَرِ لَا تَنْحَ لِي بَعْدَ مَوْتِي وَاصْطَبِرْ

554. "Benim ölümünden evvel benim üzerime nevha et ve başına toprak saç! Ölümünden sonra nevha etme ve sabret!"

"İ'tefir", başa toprak saçmak ma'nâsına olan "i'tifâr" masdarından emri hâzırdır. Ya'ni, hırs ve heves ve şeytan galebesiyle vâki' olacak olan benim ma'nevî ölümünden evvel nevha ve feryâd et ve Hakk'a yalvar ve başına toprak saç! Benim helâk-i ma'nevîmden sonra feryâd etme ve bu kazâ-yı ilâhîye sabret!

أَبْكَ لِي قَبْلَ ثُبُورِي فِي النَّوَى بَعْدَ طُوفَانِ النَّوَى خَلَّ الْبِكََا

555. "Benim helâkimden evvel firâk içinde benim için ağla! Firâk tûfânından sonra ağlamayı bırak!"

"Sübûr", helâk; "nevâ", birkaç ma'nâsı vardır. Burada "bu'd ve firâk" demektir; ve ba'zı nüshalarda "tevâ" yazılmıştır ki, "harâblık" ma'nâsınadır. "Hallî", "terk et!" ma'nâsında emirdir. Ya'ni, Hak'tan bu'd ve firâkı vâki' olan

helâk-i ma'nevîmnden evvel benim için ağla! Bu'd ve firâk tûfânı vâkî' olduktan sonra ağlamayı bırak! Bu üç beyt-i Arabî insân-ı kâmil tarafından kendisine müntesib olan sâlike hitâb olmak da câizdir. Ya'ni ben hayât-ı sûrîde iken benden istifâde et; mevt-i sûrîm ile firâk hâsıl olduktan sonra benim kadrimi bilip ağlamak fâide vermez, demek olur. Fakat evvelki tevcih daha münâsib görünür.

آن زمان که دیو می شد راهزن آن زمان بایست بس خواندن

556. O zaman ki, şeytan yol vurucu oldu, o zaman Yâsîn okumak gerektir.

Ey sâlik! Şeytan yolunu vurucu olduğu vakit Yâsîn-i şerîf sûresini okumak ve Hakk'a sığınmak lâzımdır. Şeytan ordusuyla berâber kalbinin şehri-ni zabt ettikten sonra Yâsîn-i şerîf okumanın fâidesi yoktur.

پیش ازان کاشکسته گردد کاروان آن زمان چوبک بز ای پاسبان

557. Ondan evvel ki, kervân vurulmuş ola, o zaman sopanı vur, ey bekçi!..

"Kervân"dan murâd, Hak yoluna müteveccih olan kuvâ-yı rûhâniyyedir. Ya'ni, ey sâlikin akıl bekçisi! Kuvâ-yı rûhâniyye kervânı şeytan ve avanesi eşkiyâsının mağlûbu olmazdan evvel sopayı vurup o sâliki gaflet uykusundan uyandır!

حکایت آن پاسبان که خاموش گردید تا دزدان رخت

تاجران بردند بکلی، بعد از آن هیاهوی و پاسبانی می کرد

O bekçinin hikâyesidir ki, hırsızlar tâcirlerin eşyâsını külliyyen götürünceye kadar sükût etti; ondan sonra hay-huy ve bekçilik etti.

پاسبانی خفت دزد اسباب برد رختها را زیر هر خاکی فشرد

558. Bir bekçi uyudu ve hırsız eşyâyı götürdü. Yükleri her bir toprağın altına taktı.

Bir kervânın bekçisi o kervânın konduğu bir mahalde gece uyudu ve hırsızlar gelip kervânın eşyasını ve yüklerini çalarak götürdüler ve onları toprak altına tıkp sakladılar.

روز شد بیدار شد آن کاروان دید رفته رخت و سیم و اشتراک

559. *Gündüz oldu, o kervân uyandı. Yükleri ve gümüşleri ve develeri gitmiş gördü.*

Sabah oldu, o kervân halkı uykularından uyandılar. Yüklerin ve gümüş paraların ve develerin gitmiş olduğunu gördüler.

پس بدو گفتند ای حارس بگو که چه شد این رخت و این اسباب کو

560. *Bînâenaleyh ona dediler: "Ey bekçi, söyle ki, ne oldu? Bu eşyâ ve bu es-
[544] bâb nerede?"*

Bu hâl üzerine kervân halkı bekçiye hitâben dediler: "Ey bekçi! Bu kervân halkının eşyası ve esbâb-ı nakl olan bu develer ne oldu? Söyle bakalım, bunlar nerede?"

گفت دزدان آمدند اندر نقاب رختها بردند از پیشم شتاب

561. *Dedi: Hırsızlar nikâb içinde geldiler. Yükleri acele önünden götürdüler.*

Bekçi onlara cevâben dedi: "Hırsızlar yüzleri nikâblı ve maskeli olduğu hâlde geldiler ve eşyâyı gözümün önünde acele alıp götürdüler."

قوم گفتندش که ای چون تل ریگ پس چه می کردی کئی ای مرده ریگ

562. *Cemâat ona dediler ki: "Ey kum tepesi gibi, sen ne yapıyor idin? Ey baş-
tan arta kalan, sen kimsin?"*

"Tell", tepe; "kavm", insan cemâati; "mürde-rîg", ölünün başından arta kalan eşyâ. Kervân ahâfisi bekçiye dediler ki: "Ey kum tepesi gibi câmid olan kimse! Hırsızlar eşyâyı götürürken sen ne yapıyor idin? Ey ölünün başından arta kalan kıymetsiz eşyâ gibi olan kimse! Bu kervân arasında ne[sin], kim-sin ve vazîfen nedir?

گفت من يك كس بدم ايشان گروه با سلاح و با شجاعت باشكوه

563. *Dedi: "Ben bir kimse idim? Onlar silâhlı ve şecâatli ve heybetli tâife idiler."*

Bekçi cevâben kervân ehline dedi: "Ben yalnız başıma idim. Hırsızlar ise silâhlı ve çok ve heybetli ve şekil ve heybetleri korkunç ve kalabalık adamlar idi; mukâvemet edemedim."

گفت اگر در جنگ کم بودت امید نعره زن کای کریمان بر جهید

564. *Dedi: "Eğer cenge ümidin nâkıs ise: "Ey kerîmler, sıçrayın!" diye bir na'ra vur."*

Kervân halkı bekçiye cevâben dedi: "Eğer onlara karşı cenk ve mukâbele etmek ümidi sende nâkıs oldu ise: "Ey kerîmler, kalkın, yetişin!" diye bir bağıra idin!"

گفت آن دم کارد بنمودند و تیغ که خمش ورنه کشیمت بی دریغ

565. *Dedi: "O zaman: "Sus! yoksa amansız seni öldürürüz!" diye bıçak ve kılıç gösterdiler."*

Bekçi onlara cevâben dedi: "Hırsızlar hücumları vaktinde bana: "Sus! Eğer bağır isen sana acımaksızın ve aman vermeksizin seni öldürürüz!" dediler. Ve bıçak ve kılıç gösterdiler. Ben de korkup bağramadım."

آن زمان از ترس بستم من دهان این زمان هیهای و فریاد و فغان

566. *"O zaman korkudan ben ağzı bağladım. Bu zaman hey-hây ve feryâd ü figân ederim."*

"Hey-hây", cenk ve karışıklıkta edilen şamata ve gürültü. Ya'ni, "Hırsızların hücumu vaktinde korkudan ağzımı kapadım. Şimdi bağırırım ve feryâd ü figân ederim. Zîrâ ölüm korkusu yoktur."

آن زمان بست آن دم که دم زخم این زمان چندان که خواهی هی کنم

567. *"O zaman söz söylemem için nefesim bağlandı. Bu zaman istediğin kadar hey edeyim!"*

"Ki, dem-zenem" ibâresindeki "ki" ta'lîl içindir. "Hey-kerden", na'ra ve feryâd etmekten kinâyedir. Ba'zı nüshalarda "hey" yerine "mey" vâki'dir. "Dem-zeden", söz söylemek demektir. Ya'ni, "Hırsızların hücumu vaktinde söz söylemem için lâzım olan nefesim bağlandı ve tutuldu. Şimdi korku git-tiği için nefesim serbesttir. Binâenaleyh istediğin kadar feryâd edeyim!"

چونکه عمرت برد دیو فاضحه بی نمک باشد اعوذ و فاتحه

568. *Vaktâki senin ömrünü rüsvây edici olan şeytan: götürdü, Eûzü ve Fâtîha tuzsuz olur.*

"Fâziha", ism-i fâilin müennes sığası olup "rüsvây edici" demektir. Bu kelimenin müennes olarak zikri, "dfv"den murâd, nefis olduğuna işâret buyrulur. Zîrâ nefis müennestir. "Bî-nemek", tatsız ve tuzsuz demektir. Ya'ni, vaktâki nefis-i emmâre senin ömrünü seni rüsvây etmek sûretiyle boşuna sarf ettirdi, artık, "Eûzü billâhi mine-ş-şeytâni'r-racim" demek ve Fâtîha-i şerîfe okumak tatsız ve tuzsuz olur. Zîrâ şeytan meşrebinde olan nefis-i emmâre sana yapacağını yapmış ve senin ömrünü israf ettirmiştir. Bu hâl bekçinin ker-vân soyulduktan sonra feryâd etmesine benzer.

گر چه باشد بی نمک اکنون چنین هست غفلت بی نمک تر زان یقین

569. *Gerçi şimdi nâle etmek tuzsuz olur; muhakkak gaflet ondan daha tuzsuzdur.*

Gerçi iş işt en geçtikten sonra nâle ve feryâd etmek tatsız ve tuzsuz bir şey olur, fakat israf edilerek geçirilen ömre teessüf etmeyip gaflet etmek ve şey (Zümer, 39/53) *قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ* ya'ni "Ey benim nefisleri üzerine israf eden kullarımla! Allâh'ın rahmetinden ümidinizi kesip me'yûs olmayın!" âyet-i kerîmesine istinâden Hakk'a yalvanp nâle etmemek ondan daha tatsız ve tuzsuz olur.

همچنین هم بی نمک می نال نیز که ذلیلان را نظر کن ای عزیز

570. *Boyle de olsa tuzsuz dahi nâle et! De ki: "Ey Azîz! Zelîllere nazar et!"*

Boyle bir müddet ömrün israf edilmiş olsa bile, varsın tatsız ve tuzsuz olsun, yine Hakk'a münâcât edip ve yalvanp de ki: "Ey Azîz olan Hâlik'im! Nefs-i emmârenin yed-i kahrında zelîl olan bu kullarına rahmetinle nazar et!"

قادری بیگانه باشد یا بگاہ از تو چیزی فوت کی شد ای اله

571. *"Vaktîli veyâhud vakîtsiz olsun, Kâdir'sin. Ey İlâh! Bir şey senden ne vakit fevt olur!"*

"Bu zelîl kulun, nefis-i emmârenin tuzağına tutulmadan evvel gaflet ettim, sana yalvarmadım. Şimdi tuzağına tutulup, iş işt en geçtikten sonra yalvanyorum. Sen beni bu tuzaktan kurtarmaya kâdîrsin. Zîrâ ey benim Allâh'ım! Senin lütfun bir vakit ile mukayyed değildir. Vakıt ile mukayyed olan biz âciz

kullardır. Binâenaleyh bir vakitte bizden fevt olan şey senin ind-i ulûhiyye-
tinde ne vakit fevt olur!..”

شاه لَا تَأْسُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ
کی شود از قدرتش مطلوب گم

572. “*Lâ te'sev alâ mâ fâteküm*”ün şâhidır. Onun kudretinden ne vakit mat-
lûb kaybolur?!

Bu beyt-i şerif lisân-ı Fîr'den irşâden vâki'dir. Ya'ni, Hak Teâlâ sûre-i Ha-
dîd'de لَا تَأْسُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَقْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ (Hadîd, 57/23) ya'ni “Fevt olan şey
üzerine me'yûs olmayın ve gelen şey ile ferahlanmayın!” sözünün şâhidır. O
Hâlik-ı azîmü's-şânın kudretinin hazînesinden ne vakit kulların matlûbu ka-
yıp ve fevt olur?

حواله کردن مرغ گرفتاری خود را در

دام بفعل و مکر و زرق زاهد و جواب گفتن زاهد مرغ را

Kuşun kendi گرفتârlığını zâhidin fiiline ve fikrine ve riyâsına
havâle etmesi ve zâhidin kuşa cevâb vermesidir

گفت آن مرغ این سزای او بود که فسون زاهدان را بشنود

573. O kuş dedi: “*Bu onun sezâsı olur ki, zâhidlerin füsûnunu dinleye!*”

Kuş tuzağa tutulduktan sonra dedi ki: “Bu tuzağa tutulmak ve hürriyetini
kaybetmek zâhidlerin füsûnunu ve hîlesini dinleyenlerin sezâsı ve lâyiğidir.”

گفت زاهد نی سزای آن نشاف کو خورد مال یتیمان از گراف

574. Zâhid dedi: “*Hayır, o neşşâfın sezâsıdır ki, o yetimlerin malını güzâf
olarak yiye!*”

“Neşşâf”, şeddâd veznindedir; “arkadaşlarını beklemeye sabrederemeyip,
henüz tencerede bulunan pişmiş yemeğe ekmek batırarak yiyen kimse” de-
mekdir (*Kâmûs*). Bu ma'nâya göre bu kelime beyt-i şerifte zarûret-i vezn için

şeddesiz okunur. "Nişâf", "neşefe"nin cem'idir. Süt sağılırken sütün yüzünde zuhûr eden köpükler demektir (*Kâmûs*). "Neşâf", her şeyden suyu kendisine çekmek ma'nâsınadır (*Müntehabü'l-Lügât*). Bu ma'nâların cümlesi hırstan ve celb-i menfaatten kinâye olur. "Güzâf", herze, beyhûde ve çok ve hesâbsız ma'nâlarıdır. Burada "beyhûde ve ma'nâsız" demektir. Yefimlerin malını fuzûlî olarak yemek, nefsin fetvâsı ile hadd-i şer'îyi tecâvüz etmekten kinâye olur. Ya'ni avcı kuşa dedi ki: "Hayır, senin bu tuzağa tutulman benim hilem sebebi ile değildir. Belki hırs ve celb-i menfaat sebebiyle nefsinin verdiği fetvâ üzerine fuzûlî olarak hadd-i şer'îyi tecâvüz etmenin cezâ-yı sezâsıdır. Eğer senin bu hırsın olmasa idi, benim hilemin sana karşı te'siri olmazdı."

بعد ازان نوحه گری آغاز کرد که فغ و صیاد لرزان شد ز درد

575. *Ondan sonra nevha-gerliğe başladı ki, tuzak ve avcı derdden titreyici oldu.*

Kuş avcıdan bu sözü işittikten sonra kendi kabâhatini anlayıp feryâda başladı ve öyle şiddetle feryâd edicilik yaptı ki, onun derd ve elemi tuzağa ve avcıya te'sir edip onlar da titrediler.

کز تناقضهای دل پشتم شکست بر سرم جانا بیا می مال دست

576. *Dedi ki: "Kalbin tenâkuzlarından sırtım kırıldı. Ey cân, gel, başımın üzerine el sür!"*

"Kalbin tenâkuzları"ndan murâd, birbirine zıd ve muhâlif olan fikirler ve hâtıralardır. "Cân"dan murâd, ma'sûk-ı hakîkî olan Hak'tır. Ya'ni kuş tuzağa tutulduktan sonra Hak Teâlâ'ya münâcâttan başka çâre bulamayıp, münâcâta başladı ve dedi ki: "Ey ma'sûk-ı hakîkî olan Rabbim! Kalbimin muhtelif fikirlerinden ve hâtıralarından sırtım kırıldı ve belim bükülüp kambur oldum. Pek âciz bir hâlde kaldım. Âcizlere ve zellilere merhamet senin şânındandır. İmâdîma yetiş! Gel, benim başımı lütfunun eli ile okşai"

زیر دست تو سرم را راحتیت دست تو در سکر بخشی آیتیت

577. *"Senin elinin altında benim başıma bir râhat vardır. Senin elin sarhoşluk bağışlayıcılıkta bir âyettir."*

"Ey ma'sûkum! Senin lütf elinin altında muhtelif fikirler ile perişân olan başım sükût bulup, râhat eder ve senin okşamandan dolayı ben zevk ve sürûrun sarhoşu olurum. Binâenaleyh senin lütf elin sarhoşluk bağışlayıcılık husûsunda bir âlâmet ve nişân olur. Ya'ni senin dest-i lütfunun okşaması sâ-

likin makâm-ı fenâya vusûlü için bir alâmet ve bir nişân olur." Ba'zı nüshalarda "sekr-bahşi" yerine "şükr-bahşi" vâki'dir. "Senin elin şükür bağışlayıcılıkta bir nişân olur" demektir. Ya'ni "Ey benim Rabbim! Sen bir kulunun başını dest-i lütfunla okşar isen, senin elin o kulunu senin her bir tecelline karşı şükür edici yapar ve tab'ına mülâyim gelmeyen tecellilerine karşı aslâ şikâyet etmez bir hâle getirir" demek olur.

سایه خود از سر من بر مدار بی قرارم بی قرارم بی قرار

578. "Kendi sâyeni başımın üzerinden kaldırma! Karârsızım, karârsızım, karârsız!.."

Bu beyt-i şerifte "karârsızım" ta'bîrinin üç def'a zikriyle nefsin üç mertebesindeki telvînine işâret buyrulur. Zîrâ sâlik nefs-i emmâre, levvâme ve mülhime mertebelerinde dâimâ karârsızdır ve telvîn içindedir. Nefs-i mutma-inne makâmına gellinceye kadar sâlik bu karârsızlıklardan kurtulamaz. Bu mertebelerin her birinde nefsin türlü türlü tuzaklara tutulması mümkündür. Bî-nâenaleyh sâlik, bu merâtibi ve akabelerini ancak Hakk'ın lütfu ile geçebilir. Yukardaki 522 ve 523 numaralı beyitlere de mürâcaat buyrulsun.

خواهبا یزار شد از چشم من در غمت ای رشک سرو و یاسمن

579. "Ey servinin ve yâseminin reşki, senin gamında uykular benim gözümünden usandı."

"Ey cemâl-i zâtîsine servî ağacının ve yâsemin çiçeğinin güzelliği reşk eden ma'sûkum! Senin gamında uykular gözümünden usandı, ya'ni gece uykularım kaçtı."

گر نیم لایق چه باشد گر دمی ناسزایی را بهرسی در غمی

580. "Gerçi lâîk değilim. Eğer bir dem, bir nâ-sezâyı bir gam içinde sorsan ne olur?"

"Ey ma'sûkum! Gerçi ben senin lütfuna lâîk değilim. Fakat iltifâtına lâîk olmayan bir âşîğın hâlini gam içinde sorsan ne olur ve sentin şân-ı azîmi-ne noksân ânz olur mu?"

مر عدم را خود چه استحقاق بود که بر او لطف چنین درها گشود

581. Muhakkak ademe ne istihkâk var idi ki, senin lütfun onun üzerine böyle kapılar açtı?

"Adem"den murâd, abdin ilm-i ilâhîde sâbit olan hakîkatidir ki, bu sübût onun bir ameline ve istihkâkına müstenid değildir. Binâenaleyh bu beyt-i şerifte "istihkâk"dan murâd, amellerden husûle gelen liyâkattır. Yoksa muflak isti'dâd-ı ezeli değildir. Zîrâ a'yân-ı sâbitenin her birinde mevcûd olan isti'dâd üzerine ifâza-i vücûd vâki' olmuştur ve lutf-ı ilâhî onun üzerine esmâ-i ilâhiyye ahkâm ve âsânın zuhûrû için kapılar açmıştır.

خاک گر گین را کرم آسیب کرد ده گهر از نور حس در جیب کرد

582. *Uyuz toprağa kerem te'sir etti. His nûrundan on gevheri der-ceyb etti.*

"Gergin", uyuz demektir. Burada murâd, çorak olan topraktır. "Âsib", çarpmak ve müsâdeme ve te'sir etmek ma'nâsınadır. "His nûrundan on gevher"den murâd, havâss-ı hamse-i zâhire ve havâss-ı hamse-i bâtinedir. Nitekim âfideki beyt-i şerifte tavzih buyrulur. Ya'ni, ilâhî! Senin keremin çorak olan toprağa çarptı ve te'sir etti. O topraktan evvelen nebât, sonra hayvân ve sonra da beş zâhir ve beş bâtın olmak üzere on his nûrunu ceybine koyan beşer zuhûr etti. Ve zuhûr-ı beşer hakkında III. cildin 3887 numaralı beytinde ve IV. cildin 3622 numarasından 3633 numaralarına kadar olan beyitlerde tafsîlât geçti; Ve *Fîhi Mâ Fih*'in 27. faslında da cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâ hakkında şöyle buyururlar:

"Sen evvelen toprak idin, Hak Teâlâ seni âlem-i nebâta getirdi ve âlem-i nebâtтан sefer ettin. Alaka ve mudğa âlemine geldin. Ondan sonra âlem-i hayvânîye ve oradan âlem-i insânîye sefer ettin. Kerâmât, Hak Teâlâ'nın sana böyle bir seferi karîb kılmasıdır. Bu geldiğin yollarda ve menzillerde geleceğin ve hangi tarîkdan vürûd eyleyeceğin hiç hâtırında ve vehminde yok idi. Vaktâki geldin ve seni getirdiler, şimdi âşikâre olarak geldiğini görüyorsun. İşte seni böyle başkaca türlü türlü yüz âleme getireceklerdir. Münkir olma ve ondan haber verirlerse kabûl et!"

که بشر شد نطفه مردار از آن

پنج حس ظاهر و پنج نهان

583. *Beş hiss-i zâhir ve beş bâtın ki, murdâr olan nutfе ondan beşer oldu.*

Beş hiss-i zâhir ki: Görme, işitme, koklama, tatma ve tutma kuvvetlerinden ibârettir; ve beş hiss-i bâtın ki: Hiss-i müsterek, hayâl, hâfıza, vâhime ve mutasarrıfa kuvvetlerinden ibârettir. Vücûd-i insânîde mündemiç olan pis nutfе bu on hiss-in fa'âliyetinden "beşer" mertebesine terakkî etti. Zîrâ nutfе galebe-i şehvetten dolayı akar ve şehvetin muharriki ise bu kuvvetlerdir.

Ba'zı nüshalarda "nutfe-i murdâr" yerine "nutfe-i mürde" vâki'dir. "Ölü ve câmid olan nutfe o kuvvetlerden beşer oldu" demek olur.

چیست جز بر ریش توبه ریش خند

توبه بی توفیق ای نور بند

584. Ey âli olan nûr! Senin tevfiğin olmaksızın tövbe, tövbenin sakalına istihzâdan başka nedir?

"Tevfik", Allâh Teâlâ hazretlerinin kulların filini sevdiği ve râzı olduğu şe'ye muvâfık kulması, demektir. "Nûr", esmâ-i ilâhiyyedir. "Nûr-ı büle'nd"den murâd, Hak Teâlâ'dır. Bu beyt-i şerifte تَوْبَةُ نُوْرٍ (Tevbe, 9/118) ya'ni "Hak Teâlâ onlara rücû' etmeleri için, rücû' etti" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîme mûcibince kulun tövbesi ve rücû'u evvelen Hakk'ın tövbesine ve rücû'una muallaktır ki, bu da Hakk'ın kuluna tövbeye muvaffakiyyet ihsânıdır. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber efendimiz buyururlar ki: "Bu âyet-i kerîme tövbeyi terk edenler için bir özür ta'limidir. Vaktâki "Niçin tövbe etmedin?" diye kendilerine suâl vâki' olur, onlar bu suâli müteâkiben it'izâr edip derler ki: "Yâ Rab! Sen bizlere tâîf ve râci' olmadın, binâenaleyh biz de tövbe edemedik." Bu tefsîr Hz. Şeyh-i Ekber'in âsîlere verdiği bir müjdedir. Ya'ni, ey âli olan Nûr! Senin tevfiğin olmaksızın yapılmış olan tövbe ve rücû' esassız ve temelsiz bir tövbe ve rücûdur. Öyle bir tövbe, tövbe dediğimiz ma'nâ ile istihzâ etmekten başka nedir!..

توبه سایه ست و تو ماه روشنی

سبیلان توبه یک یک بر کنی

585. Tövbenin bir bir bıyıklarını koparırsın; tövbe gölgedir ve sen parlak aysın!

"Seblet ber-kenden", bıyık yolmak; âciz ve zelif bırakmaktan kinâyedir (Bahâr-ı Acem). Ya'ni, yâ Rab! Kul hakkındaki lûtfun mutlaka tövbeye muallak değildir. Binâenaleyh sen tövbeyi âciz ve kıymetsiz bir hâlde de bırakırsın. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'inde sûre-i Fetih'de وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ (Fetih, 48/14) ya'ni "Göklerin ve yerlerin mülkü Allâh Teâlâ'nındır, dilediği kimseyi mağfîret eder" buyurdun. Kulun tövbesi olmasa da onun mağfîreti lûtfunun bileceği iştir. Zîrâ tövbe senin "Tevvâb" ism-i şerîfinin sâyesi ve zîlûdudur. O ism-i şerîfin müsemmâsı olan zât-ı latîfin ise, zulmet-i isyân üzerine mütecellî olan parlak ay gibidir. Ay ışığının vâsıl olduğu yerlerde nasıl, gölge kalmazsa, senin zât-ı latîfinin tecellîsi vaktinde dahi esmâ gölgeleri de öylece zâil olur. Zîrâ mezâhir esmânın ve esmâ sıfâtın ve sıfât zâtın perdeleridir. Zât zâhir olunca perdeler kalkar.

ای ز تو ویران دکان و منزلم چون نالِم چون بیفشاری دلم

586. *Ey senden dükkânım ve menzîlim vîrân olan! Gönlümlü sıktığın vakit nasıl nâle etmeyeyim?*

"Dükkân"dan murâd, esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye âsârının mahall-i tecellîsi olan vücûd-i izâfî ve cisimdir; ve "menzîl"den murâd, rûhun makâm-ı temkînidir. "Gönlün sıkılması"ndan murâd, Hakk'ın kalbe tecellî-i kahrîsi ve celâfîsi ile tecellîsidir. Ya'ni, ey tecellî-i zâtîsinden cismimin harekâtı ve rûhumun makâm-ı temkîni muhtel ve vîrân olan ma'sûkum! Sen kahr ve celâl ile kalbime tecellî ettiğin vakit nasıl nâle ve feryâd etmeyeyim?...

Bu beyitlerde Hz. Pîr efendimiz kendi zevk ve hâl-i âlîlerine işâret buyururlar. Zîrâ ehlullâh biri "telvîn" ve diğeri "temkîn" olmak üzere iki hâl içinde bulunurlar. Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî (k.s.) efendimiz "telvîn" hakkında buyururlar ki: "Bu telvîn abdin "ahvâl" içinde intikâlidir; ve çok kimselelerin indinde bu telvîn nâkıs olan bir makâmıdır. Halbuki bizim indimizde makâmların en kâmilidir. Onun hâli Hak Teâlâ'nın *كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ* (Rahmân, 55/29) [ya'ni "O, her ân yeni bir iştedir"] kelâm-ı şerîfinde kendi hakkında buyurduğu haldir."

Ve temkîn hakkında da şöyle buyururlar: "Temkîn, bizim indimizde telvîn içinde temkîndir; ve o Hakk'a vâsıl olanların hâlidir."

Telvîn içinde temkîn güç bir haldir. Zîrâ temkîn içinde olmayan telvîn mecâzîbin ahvâlî olacağından nâkısın hâlidir. Onlar bu hâl içinde ahkâm-ı şerîatı ta'tîl dahi ederler. Kâmiller ve Hakk'a vâsıllar böyle değildir. Nitekim Hz. Pîr efendimize hâl-i semâ'da iken fetvâ almaya gelirler ve hazret dahi o hâl içinde ahkâm-ı şer'î ne ise onu yazıp verirler idi. Nitekim tafsîlî *Menâkıblar'* da mündericidir. İşte bu hâl telvîn içinde temkîndir; ve Hz. Şeyh-i Ekber efendimizin buyurduğu ekmel-i makâmât olan telvîn budur. Binâenaleyh sâhib-i telvîni anlamak, sâhib-i temkîni anlamaktan daha güç ve incedir.

چون گیرم زانکه بی تو زنده نیست بی خداوندیت بود بنده نیست

587. *Nasıl kaçarım? Zîrâ ki sensiz diri yoktur. Senin hudâvendliğın olmaksızın bendelik vücûdumuz yoktur.*

Ey ma'sûkum! Ben senin kahrî ve celâlî olan tecellînden nasıl kaçarım? Zîrâ kulun hayâtı senin sıfat-ı Hayât'ının pertevinden ve aksindendir. Binâenaleyh ihsân ve atâ edici efendilik olmaksızın kulun vücûdu yoktur. Zîrâ kulun vücûd-i izâfîsi ve varlığı senin hakîkî olan varlığındandır.

جان من بستان تو ای جانرا اصول زانکه بی تو گشته ام از جان ملول

588. *Ey cânın usûlû! Benim cânımı sen al! Zîrâ ki sensiz candan melûl olmuşum.*

"Usûl", aslın cem'idir. Burada "asl"ın cemi' olarak zikrinde işâret budur ki, insanın cisminde rûh-ı tabîî, rûh-ı nebâtî ve rûh-ı hayvânî müctemi'dir; ve onların hey'et-i mecmûasına rûh-ı insânî taalluk etmiştir; ve her bir rûh insanın cisminde sârf olan bir asıl olup, bu asılların hepsinde sîfât ve esmâsıyla mütecellî olan Hak'tır; ve esmâ sîfâtın ve sîfât zâtın ve mezâhir bunların cümlesinin perdesidir; ve tecellî-i zâtîye mazhar olmayan cân ise esmâ ve sîfât ve mezâhir perdeleri arkasında hicâbdadır. Bu ma'nâlara binâen cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: Ey cânın asılları! Benim cânımı tecellî-i zâtînin istîlâsı altına al! Zîrâ senin tecellî-i zâtîne mazhar olmayan ve sîfât ve esmâ ve mezâhir perdeleri arkasında kalan candan usanmışım.

عاشقم من بر فن دیوانگی سیرم از فرهنگی و فرزانیگی

589. *Ben delilik fenni üzere âşuğım! Ferhenglikten ve ferzânelikten tokum!*

"Ferheng", ilim, dâniş, edeb demektir. "Ferzâne", hakîm, âlim, âkıl, mücerred ve hür ma'nâlarıdır (*Burhân*). "Fenn", nevi, sınıf ve çeşit demektir. Ya'ni, ben delilik tarzı üzere âşuğım. İlm ü edebden ve hakîmlikten doydum. Ya'ni ilm ü edeb ve hakîmlik tarzlarını çok isti'mâl ettim ve hepsinden bıktım. Şimdi ise delicesine Hakk'ın âşuğuyum. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar:

ز دانشها بشوم دل ز خود خود را کنم غافل که پیش دلبر مقبل نشاید ذو فنون رفتن

Nazmen tercüme:

"Atıp dilden ulûmu eyleyim benden beni gâfil;

Huzûr-ı dilbere lâîk değildir zû-fünûn gitmek"

چون بدرد شرم گویم راز فاش چند از این صبر و زحیر و ارتعاش

590. *Uaktâki hayâ bir yırtılır, sırrı açık söylerim. Bu sabır ve zahîr ve irtîâş-
[574] lan ne vakte kadar?..*

"Zahîr", karın buruntusu ve dizanteri ve zorlukla nefes almak ve nâle etmek. "İrtîâş", bedenın ihtiyârsız olarak titremesi. Ya'ni, vaktâki ma'sûkuma karşı sâika-i aşk ile hayâ perdesi yırtılır, sırr-ı vahdeti ve onun tecelliyâtı es-

rânını açık söylerim. Önüme hayâ perdesi çekildiği vakit sabr ederim ve esrâr-ı fâş edemediğim için içimde sıkıntı peydâ olur ve vücûduma titreme gelir. Âh, bu sabır ve iç ağnsı ve titreme ne vakte kadar sürecektir?...

در حیا پنهان شدم همچون سجاف ناگهان بجهم از این زیر لحاف

591. *Sicâf gibi hayâ içinde gizli oldum. Bu yorgan altından ansızın sıçrayayım!*

"Sicâf", kitâb vezninde, "perde"ye derler, setr ma'nâsına. Bir kavle göre de birbirlerine çatal, aralarında aralık bulunan iki perdedir. Her birine "secf" ve "sicâf" derler (*Kāmûs*). Ya'ni, çatal gibi hayâ içinde gizlendim. Artık bu hayâ yorgani ve sütresi altından ansızın sıçrayayım! "Hayâ", yekpâre, büyük perde rakasında gizli kalan çatal perdelere teşbîh buyurulmuştur.

ای رفیقان راهها را بست یار آهوی لنگیم و او شیر شکار

592. *Ey refîkler! Yâr yolları bağladı. Topal âhûyuz ve o av arslanıdır.*

Ey Hak yolunun arkadaşları! Âşık ile ma'sûkun ittihâdı ve sırr-ı vahdeti hakkında size birtakım izâhât vermek isterdim. Fakat o ma'sûk-ı hakîki kelâm yollarını bağladı. Biz büyük, topal âhû gibiyiz. O da bu topal âhûyu avlamak azminde bulunan arslandır.

جز که تسلیم و رضا کو چاره در کف شیر ز خونخواره

593. *Bir kan içici erkek arslanın pençesinde teslim ve rızâdan gayrı bir çâre nerede?*

Hakk'ın yed-i kudret ve tasarrufunda bizim vaz'iyetimiz bir kan içici erkek arslanın pençesine düşmüş olan bir âhûnun vaz'iyetine benzer. Bu vaz'iyet içinde teslim ve rızâdan başka bir çâre var mıdır? Zîrâ Hak Teâlâ *يَقُولُ مَا يَشَاءُ* ve *يُحْكَمُ مَا يُرِيدُ* ya'ni "Dilediğini işler" (Âl-i İmrân, 3/40) ve "Dilediği şeye hükmeder" (Mâide, 5/1).

او ندارد خواب و خور چون آفتاب روحها را می کند بی خورد و خواب

594. *O güneş gibi uyku ve yeme tutmaz. Rûhları yemeksiz ve uykusuz yapar.*

Hak Teâlâ hazretlerinin zât-ı şerîfi *لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ* (Bakara, 2/255) ya'ni "Hak Teâlâ'ya mızganmak ve uyku ânz olmaz" âyet-i kerîmesi mücibince uyku tutmaz ve *هُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ* (En'âm, 6/14) ya'ni "O yedirir ve yedirilmez" âyet-i kerîmesi mücibince dahi yemek yemekten münezzehdir. Rûh-ı insânî-

yi kendi halifesi ittihâz buyurduğu cihetle onu da kendisine benzetmek için yemeksiz ve uykusuz yapar.

که بیا من باش یا هم خوی من تا بینی در تجلی روی من

595. *Der ki: "Gel, ben yâhud benim hem-huyum ol, tâ ki, tecellîde benim yü-zümü göresin!"*

Ya'ni, Zât-ı Hak'tan rûh-ı insânîye hitâben buyurulur ki: "Ey rûh-ı insânî! Gel, tecellî-i zâtım ile senin senliğin gitsin de ben ol ve benim benliğimde fânî ol!" Veyâhud "Tecellî-i esmâiyyemi ve sıfâtıyyemi kâmilten kabûl ederek benim ahlâkım ile ahlâklan ve تخلقوا باخلاق الله ya'ni "Allâh'ın ahlâkıyla ahlâklanınız!" hadîs-i şerîfinin sırrına mazhar ol, tâ ki, benim yüzümü göresin!"

Ma'lûm olsun ki, müşâhede hakkında muhakkıkların sözleri çoktur. Burada onların zikri uzun olur. Hülâsası budur ki: "Cemâl-i Hakk'ı müşâhede eden ehlullâh iki nevi'dir:

Birisi, tecellî-i zâtî ile kendisinde vücûd ve varlık eseri kalmamış olan tâ-ifedir ki, bunların görüşü Hakk'ın kendisini görüşüdür. Bu mertebede görülen ve gören ve gösteren hep Hak'tır. Bu mertebenin zevkine ve idrâkine akıl vâsıtasıyla vusûl mümkün değildir. Zîrâ akıl bu mertebenin sözlerini tûrrehât ve saçma addedip güler.

İkinci tâife, tecellî-i zâtî çeşnisini tatmayıp Hakk'ı mezâhirde, esmâ ve sıfât aynalarında görürler. Bu esmâ ve sıfât tecelliyâtı hakkında söz söylemek ve sâliklerin akıllarının gözlerini açmak kâbidir. Zîrâ akıl bu mertebenin sözlerini kabûl eder ve vücûd-i hakîkinin vahdetine ilmen ıttılâ' hâsıl eder. Fakat bu müşâhedenin sâhibi olan ehlullâhın zevkini mahz-ı ilm ile tahsîl edemez. Bu zevk ancak bir insân-ı kâmilin terbiyesi altında sülûk vâsıtasıyla hâsıl olur. Beyt-i şerîfte bu iki nevi' müşâhedeye işâret buyurulmuştur.

ور ندیدی کی چنین شیدا شدی خاک بودی طالب احیا شدی

596. *"Ve eğer görmese idin ne vakit böyle deli olurdun? Toprak idin, diriltmenin tâlibi oldun."*

"Ey halifem olan rûh! Eğer sen beni ezelde görmese idin, ne vakit bu vücûd-i izâfî âleminde benim aşkımdan deli olurdun? Sen bu vücûd-i izâfî âleminde evvelen toprak idin, lisân-ı isti'dâd ile diriltmenin tâlibi oldun ve insan olmayı istedin." Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimiz bir gazellerinde şöyle buyururlar:

پیش از آن کاندلر جهان باغ و می انگور بود از شراب لایزال جان ما مخمور بود
 ما بیخداد جهان جان انا الحق می زدیم پیش از آن کین دار و گیر و نکته منصور بود
 پیش از آن کین نفس کل در آب و گل معمار شد در خرابات حقایق عیش ما معور بود

Nazmen tercüme:

"Âlemin bâğı, meyi, engûru mevcûd olmadan,
 Lâ-yezâîl bâdesinden cânımız mahmûr idi.
 Âlem-i cân Bağdâd'ında biz "ene'l-Hak" der idik;
 Şûriş-i Mansûr evvelden dahi mezkûr idi.
 Etmemişken âb u gilde nefis-i küll mi'mârîk,
 Tâ harâbât-ı ezelde ayşımız ma'mûr idi."

گر ز بی سویت ندادی او علف چشم جانت چون بماند آن طرف
 597. *Eğer sana tarafsızdan o alef vermese idi, senin cânının gözü niçin o taraf-
 ta kalmıştır?*

"Tarafsız"dan murâd, âlem-i ervâhtır. "Alef"ten murâd, rûhun gıdâsı olan aşk ve ma'rîfet-i Hak'tır. Ya'ni, eğer ma'sûk-ı hakikî sana o tarafsız ve cihet-siz olan rûhâniyet âleminden cânının gıdâsı olan aşkı ve ma'rîfeti vermese idi, senin rûhunun gözü o rûhâniyet âlemine dikilip kahr mı idi?

گره بر سوراخ زان شد معتكف که ازان سوراخ شد او معتلف
 598. *Kedi ondan dolayı delik üzerinde mu'tekif oldu ki, o delikten o mu'telif oldu.*

"İ'tikâf", nefsi habsedip bir yerde kalmak demektir. Ya'ni, nitekim kedi bir delikten fâre ile mu'telif olduğu ve gıdâ bulduğu için nefsinin o deliğin önün-de habsedip kaldı ve mütemâdiyen o deliğe müteveccih oldu.

گره دیگر همی گردد پیام کز شکار مرغ یابید او طعام
 599. *Diğer kedi de damı dolaşır ki, o kuşun şikârından taâm bula!*

Ba'zı kediler fâre yemez. Böyle fâre yemeye alışmayan bir kedi de kuş av-layarak gıdâsını bulmak için damda dolaşır durur ve nazarı, gıdâsı tarafına olur.

آن یکی را قبله شد جولا همگی و آن یکی حارس برای جامگی
 600. *O birine çulhalık kible oldu ve o biri maâş için bekçi oldu.*
 [584]

Her mahlûk gıdâsını aldığı yere müteveccih oldu. Meselâ birisi mâişetini te'mîn için çulhalık san'atına teveccüh etti ve o diğeri de maâş almak için bekçi oldu. "Câmegî", maâş ve ta'yîn ma'nâlarındadır.

و آن یکی بی کار و رو در لامکان که ازان سو دادیش تو قوت جان

601. *‘Ue o biri işsiz ve yüzü lâ-mekânadır ki, o taraftan ona sen gıdâ-yı cân verdin.*

Ey Rezzâk-ı hakîkî olan Rabbim! Zâhirde bir iş güç ile meşgûl olmayıp yû-zünü rûhâniyet âleminde çevirmiş olan bir kulunun cismine âid olan gıdâ-yı sûrîyi ve rûhuna âid olan gıdâ-yı ma'nevîyi sen lâ-mekân olan rûhâniyet âleminde ve âlem-i gaybdan ona verdin.

Menkıbe: "Bir şahıs Ebu'l-Abbâs Kassâb-ı Âmilî (k.s.) hazretlerinin huzûruna gelip ondan kerâmât istedi. Hazret ona cevâben buyurdu ki: "Ne vâkî' olduğunu görmüyor musun? Bir kasap oğlu babasından kasaplık öğrenmiş olsun; ona bir şey göstereyim ve onu cezbe etsinler, Bağdâd'da Şiblî'nin önüne sevk etsinler ve Bağdâd'dan Mekke'ye ve Mekke'den Medîne'ye ve Medîne'den Kudüs-i Şerîfe götürsünler ve Kudüs'te Hızır (a.s.) ona göstereyim ve onu kabûl etmesini Hızır'ın kalbine ilkâ etsinler ve onunla sohbet etsin!.. Ve buraya getirsinler ve âlem halkı ona müteveccih olsun. Hattâ mey-hânelerden gelip zulmetlerden bîzâr olsunlar ve tövbe etsinler ve ni'metlerini fedâ etsinler ve etrâf-ı âlemden yanmışlar gelip bizden Hakk'ı istesinler!.. Bundan ziyâde kerâmet mi olur?" O şahıs dedi ki: "Ey şeyh! Benim göreceğim bir kerâmet lâzımdır." Hz. Şeyh yine cevâben buyurdu ki: "Biz kasap gibi avâmdan birinin oğlu olduğumuz hâlde büyüklerin sadrına geçip oturalım ve yerin dibine geçmeyelim ve bu duvarlar üzerimize yıkılmasın ve bu ev üstümüze çökmesin ve mülk ve pâdişâhlığı yok iken bizim gibi bir kimse velâyet sâhibi olsun; âletsiz ve kesbsiz nızık yesin ve halâyika yedirsin!.. Bunlar kerâmet değil midir?"

کار او دارد که حق را شد مرید بهر کار او ز هر کاری برید

602. *İşi o tutar ki, Hakk'a mürîd oldu. Onun kârı için her bir kârdan ke-sildi.*

Asıl iş yapan kimse bu hayât-ı dünyeviyde ancak Hakk'ın istediği iş ile meşgûl olup Hakk'ın murâdının gayrı olan işler ile meşgûliyetten kesilen ve Hakk'ı isteyici olan kimsedir.

دیگران چون کودکان این روز چند تا شب تر حال بازی می کنند

603. *Başkaları çocuklar gibi bu birkaç gün, rihlet gecesine kadar oyun yaparlar.*

"Terhâl", gitmek ve göç etmek ve rihlet etmek ma'nâsınadır. Başka kim-seler birkaç günlük ömürden ibâret olan bu hayât-ı dünyeviyyede, âhirete rihlet etmek gecesine kadar, çocuklar gibi oyun ile meşgûl olurlar. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *أَتَمَّا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ* (Hadîd, 57/20) Ya'ni "Hayât-ı dünyâ ancak oyun ve boş meşgûliyetdir" buyrulur.

خوابناکی کو ز یقظت می جهد دایه وسواس عشوه ش می دهد

604. *Bir uykulu ki o, uyanıklıktan dolayı sıçrar, vesvâs dâyesi onu işve verir.*

"Vesvâs", savt-ı hafî ma'nâsına olan "vesvese"ye derler, "müvesvis" ma'nâsında da kullanılır. Bu sûrette şeytanın ismi olur. "Dâye", çocuğa ba-kan mürebbî demektir. "İşve-dâden", aldatmak ma'nâsınadır. Ya'ni, bu dün-yâ hayâtında gaflet uykusu içinde bulunan bir kimse "Bu hayat fânîdir, biz-den evvel gelenler âhirete gittiler, mudakâ biz de gideceğiz. Hayât-ı uhreviyyeye lâzım olan amel ile meşgûl olayımı!" diye ba'zan o gafletten uyanır. Fa-kat vesvese dâyesi onu aldatıp, yine çocuk gibi uyutur. Der ki:

رَوِّ بَخْسَبِ ای جان که نگذاریم ما که کسی از خواب بجهاند ترا

605. *"Git uyu, ey cân! Biz bırakmayız ki, bir kimse seni uykudan sıçratsın!"*

Ya'ni, "Ey uyanmak isteyen cân! Git, uykuna devâm et. Biz bir insân-ı kâmilin seni bu gaflet uykusundan uyandırmasına mâni' oluruz ve seni uyandırmaya bırakmayız."

هم تو خود را بر کنی از بیخ خواب همچو تشنه که شنود او بانگ آب

606. *Sen de kendini uyku kökünden koparırsın; susamış gibi ki, o suyun sesi-ni işitir.*

Ey tâlib-i Hak! O vesveseye veyâ müvesvise karşı senin de yapacağın odur ki, suyun sesini işiten bir susamış gibi kendini bu gaflet uykusunun kö-künden koparmak ve insân-ı kâmilin huzûruna koşturur.

بانگ آم من بگوش تشنگان همچو باران می رسم از آسمان

607. *Ben susamışların kulağına suyun sesiyim. Gökten yağmur gibi erişirim.*

Bu beyit umûmen insân-ı kâmil ve husûsan Hz. Fîr lisânındandır. Ben Hakk'a vusûle susamış olan tâliblerin kulağına suyun sesiylim ve Hakk'a vusûle vâsitayım. Gökten yağmur gibi erişirim ve hakikat-i muhammediyye mertebesinden rahmet-i ilâhiyyeyi ulaştırırım.

بر چه ای عاشق بر آور اضطراب بانگ آب و تشنه و آن گاه خواب

608. *Ey âşık, sıçra! İzhârâb getir. Su sesi ve susamış ve sonra da uyku, ha!*

Ey Hakk'ın âşığı ve tâlibi! Bu gaflet uykusundan sıçra! Kuyûd-i nefsâniyyeden kurtulmak için çırpın! Meydanda suyun sesi olan insân-ı kâmil bulunsun ve senin gibi bir susamış da olsun ve sonra da gaflet uykusu devâm etsin, ha! Bu lâıyk mıdır?

حکایت آن عاشق که شب پیامد برامید وعده معشوق آن وثاقی که

اشارت کرده بود و بعض از شب منتظر بود خوابش بر بود معشوق آمد بهراجنار

وعده واورا خفته یافت جیبش پر جوز کرد واورا خفته گذاشت و باز گشت

O âşığın hikâyesidir ki, ma'şûkun va'di ümîdi üzerine işâret etmiş olduğu o eve gece geldi. Geceden biraz bekledi. Onu uyku kaptı. Ma'şûk va'dini incâz için geldi ve onu uyumuş buldu. Onun cebine cêviz doldurdu ve onu uyumuş bıraktı ve geri döndü

پاسبان عهد اندر عهد خویش

عاشقی بودست در ایام پیش

609. *Evvel zamanda bir âşık var idi. Kendi asrında ahdin bekçisi olmuş idi.*

İkinci mısra'daki birinci "ahd", va'detmek ve söz vermek ve ikinci "ahd", "asır ve zaman" ma'nâlınnadır. Ya'ni, geçmiş zamanda bir âşık var idi ve kendi zamânında verdiği bir sözün ve va'din bekçisi olmuş idi.

شاه مات و مات شاهنشاه خود

سالها در بند وصل ماه خود

610. *Kendi ayının vaslı kaydında mat olan şâh ve kendi şâhenshâhının matı idi.*
[594]

"Ay"dan murâd, ma'sûk; "mât", satranç oyunu ıslâhlarından olup, "mağlûb" ma'nâsındır. "Şâh" dahi satranç oyununda kullanılan şekillerden birisinin ismidir. Bu oyun şâhin mat olmasıyla neticelenir. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu âlem-i keserâtı satranç oyunu tahtasına ve efrâd-ı beşeri dahi satranç oyunu eşkâlîne teşbîh buyururlar. Ya'ni, o âşık ay gibi ma'sûkuna kavuşmak kaydı içinde mat ve mağlûb olan şâh gibi idi; ve fakat kendi şâhenşâhı olan ma'sûkunun mağlûbu idi. "Şâh-mât", terkîb-i tavsîfî olup, "mât", şâhin sıfatı olur; ve eğer terkîb-i izâfî olursa, "matın şâhı" demek olur. Bu sûrette mât ve mağlûb ta'biriyle âşığın nefisine ve şâh ta'biriyle de rûh-ı izâfîsine işâret buyurulmuş olur. Ve "şâhenşâh"dan ya'ni "şahların şâhı"ndan murâd dahi, Hak ve ikinci "mât"tan murâd da, âşığın rûhu olur. Ya'ni, o âşığın nefsi rûhunun mağlûbu ve rûhu da kendi şâhenşâhı olan Hakk'ın mağlûbu idi, demek olur. Zîrâ nefis, rûhun mağlûbu olmadıkça Hak yoluna teveccül edemez; ve rûh dahi Hakk'ın tecellîsinin mağlûbu olmadıkça sâlik makâm-ı fenâyâ vâsıl olamaz.

که قَرَج از صبر زاینده بود

عاقبت جوینده یابنده بود

611. *Âkibet, arayıcı bulucu olur. Zîrâ sûrûr sabırdan doğucu olur.*

"Ferec", gamin zıddı olan "sûrûr" demektir. Bu beyt-i şerifte الفرج العسبر ya'ni "Sabır sûrûrun anahtandır" hadis-i şerîfine işâret buyurulur. Ya'ni, o âşık ma'sûkunu arayıcı oldu ve onun firâkına sabır ve tahammül erti, nihâyet onun bu sabrından ma'sûkunun ona iltifâtı neficesi zuhûr etti ve aradığı ma'sûkunu buldu.

که نپيختم از پی تو لویا

گفت روزی یار او کامشب بیا

612. *Bir gün onun yârı dedi ki: "Bu gece gel, zîrâ senin için lûbya pişirdim!"*

"Lûbya", böğrölce [börölce] demek olup, burada mutlak taâm ve ziyâfet murâd olunur. Ya'ni, bir gün o âşığın ma'sûku dedi: "Bu gece gel, senin için bir ziyâfet tertîb ettim!"

تا پیام نیم شب من بی طلب

در فلان حجره نشین تا نیم شب

613. *"Fîlân odada gece yarısına kadar otur, tâ ki, gece yarısı talebsiz geleyim!"*

Ya'ni, "Fîlân odada beni gece yarısına kadar bekle! Ben senin da'vetim olmaksızın gelirim ve sohbet ederiz."

- مرد قربان کرد و نانها بخش کرد چون پدید آمد مهش از زیر گرد
 614. *Merâ kurbân etti ve ekmekler bahş etti. Zîrâ onun ayı toz altından zâ-hir oldu.*

O âşık olan adam, ma'sûkunun va'dinden mesrûr olarak kurbân kesti ve fukarâyâ ekmekler ve taâmlar dağıttı. Zîrâ onun ay gibi parlak olan matlûbu ümitsizlik tozu altından zûhûr etti.

- شب دران حجره نشست آن گرمدار بر امید وعده آن یار غار
 615. *O harâret tutucu o yâr-i gârın va'di ümîdi üzerine, gece odada oturdu.*

O aşkın harâretine mâlik olan adam, o yâr-i gâri olan ma'sûkunun va'dinden mütehassıl ümid-i vuslat üzerine gece o ta'rîf olunan odada oturdu. "Germ", harâret ve "gürm", gam ve endûh ma'nâsınadır. Burada bu iki ma'nâ da münâsibdir. "Harâret tutucu" veyâ "gam tutucu" demek olur.

- بعد نصف الليل آمد یار او صادق الوعدانه آن دلدار او
 616. *Gece yarısından sonra onun yâri, onun dildârı va'din sâdığı olarak geldi.*

O âşığın ma'sûku gece yarısı geçtikten sonra va'dinin doğruluğunu göstererek ve verdiği sözü tutarak o odaya geldi.

- عاشق خود را فتاده خفته دید اندکی از آستین او درید
 617. *Kendi âşığını düşüp uyumuş gördü. Onun yeninden biraz yırttı.*

- گردگانی چند اندر جیب کرد که تو طفلی گیر این می باز نرد
 618. *"Sen çocuksun, bunu al da oyun oyna!" diye cebine birkaç ceviz koydu.*

"Girdgân", ceviz demektir. Ya'ni ma'sûk va'di mücibince odaya geldi ve ma'sûkunu yatıp uyumuş bir hâlde gördü. Geldiğine işâret olmak üzere onun kolunun yenini biraz yırttı ve "Âşk merdlerin işidir, sen ise henüz çocuksun, âştan haberin yoktur, bu cevizleri al da, kendi meşrebinde olan çocuklar ile oyun oyna!" demek ma'nâsını îmâ etmek üzere cebine de birkaç ceviz koydu. "Nerd", lügatte tavla oyunu demektir. Burada mutlak olarak oyun ma'nâsında isti'mâl buyurulmuştur.

- چون سحر از خواب عاشق بر جهید آستین و گردگانها را بدید
 619. *Seher vaktinde âşık uykudan uyandı. Yenini ve cevizleri gördü.*

Âşık seher vaktine kadar uykuda kaldı ancak seher vaktinde uyandı. Ye-
ninin yırtılmış olduğunu ve cebindeki cevizleri gördü.

گفت شاه ما همه صدق و وفاست آنچه بر ما می رسد آن هم ز ماست

620. [604] *Dedi: "Bizim şâhımız hep sıdk ve vefâdır. O şey ki, bize erişir, o da biz-
dendir."*

Bu bahs-i latîfte Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz şu hadîs-i şerîfe işâret
buyururlar: اذا مضى شطر الليل او ثلثاه ينزل الله الى سماء الدنيا فيقول هل من داع فيستجاب له وهل
من مستغفر فيغفر له وهل من سائل فيعطى سؤاله . Ya'ni "Geçenin yansı yâhud iki sülûsü
geçtiği vakit Allâh Teâlâ semâ-i dünyâyâ iner de: "Duâ eden var mı?" der;
onun duâsını kabûl eder ve: "İstîğfâr eden var mı?" der; onu mağfîret eder.
Ve: "İsteyen var mı?" der; onun istediğini verir." İbrâhîm Hakkı hazretleri
Ma'rîfetnâme'lerinde şöyle buyururlar:

"Evliyâ yoluna giden üç haslet ile gitmiştir:

1-Zarûret husûsunda açlığı def edecek kadar az yer.

2-Pek ziyâde uyku galebe ederse hafif bir uyku ile def eder.

3-Söz söylemek zarûrî olduğu vakit kısa söyler. Uykusu çok olan kimse-
nin cânı hasta ve işi güçtür."

İmdi, "âşık"tan murâd, Hak yolunun sâlikidir ve "ma'sûk"tan murâd, Hak'ur.

Eğer sâlik Resûl-i Ekrem hazretlerinin ve o hazrete tâbi' bulunan bilcüm-
le evliyânın tarîkı olan gece uykusuzluğunu ve ibâdeti ihtiyâr etmezse, gece
yanısından sonra vâki' olacak olan tecellî-i hâss-ı ilâhîden mahrûm olur; ve
Hak Teâlâ o sâlikin rûhunun cebine çocukların oynadıkları ceviz mesâbesin-
de olan birtakım rû'yâları doldurur. Zîrâ rû'yâ-yı sâliha etfâl-i tarîkı oyalayan
birtakım sûretlerden ibârettir. Nitekim Hz. Pîr Efendimiz bir beytlerinde şöyle
buyururlar. Beyit:

جو غلام آتایم همه ز آفتاب گویم نه شبم نه شب پرستم که حدیث خواب گویم

"Mâdemki ben, güneş mesâbesinde olan cemâl-i Hakk'ın bendesiyim, hep gü-
neşten bahsederim. Ne geceyim, ne de geceye tapıcıyım ki, hadîs-i hâbdan
ya'ni rû'yâdan bahsedeyim!"

Binâenaleyh mübtedî olan sâliklere tecellî rû'yâda ve evliyâyâ olan tecel-
liyât-ı muhtelifa ise uyanıklıkta vâki' olur. Hak Teâlâ kendi yoluna teveccüh
eden mübtedî sâlikleri oyun mesâbesinde olan latîf rû'yâ sûretleriyle taltîf et-
tiği için, âşık seher vaktinde uyandıktan sonra der ki: "Bizim hakîkî şâhımız

olan Hak sıdk u vefâ dedikleri ma'nânın kendisidir. O şâh-ı hakikiden bize vâsıl olan lütuflar bizim isti'dâdımıza ve ahvâlimize göredir. Biz aşkıta nâkus olduğumuz için bizim hâatırımızı mertebemize göre sorar ve talfîf eder."

- ای دل بی خواب ما زین اعنیم چون حرس بر بام چو یک می زنیم
621. *Ey uykusuz gönül! 'Biz bundan emîniz. Bekçi gibi, dam üzerinde sopa-
cağız vururuz.*

Bu beyit insân-ı kâmil lisânındandır. Ey mahbûb-ı Hudâ olan Nebiyy-i zî-şânın isrine tâbî' olan uykusuz gönül! Biz ma'sûkun bizim hâatırımızın ceviz-ler ile sorulmasından emîniz. Zîrâ biz bekçi gibi, bu âlem-i sûret ve cisim da-mının üzerinde geceleri uykudan fâriğ olarak sopamızı vururuz. Nitekim Hz. Pîr efendimiz bu ma'nâyı beyânen bir beyitlerinde şöyle buyururlar. Beyit:

همه خفتند و من دلشده را خواب نبرد همه شب دیده من بر فلک استاره شمرد
خوابم از دیده چنان رفت که هر گز ناید خواب من زهر فراق تو بنو شید و ببرد

Nazmen tercüme:

"Cümle halk uykuda, ben dil-şüde dâim-i bîdâr;
Gözlerim rûy-ı felekte istâre sayar.
Öyle bir gitti ki gözden ebedi gelmez hâb,
Öldü uykum içerek zehr-i firâkın ey yâr!"

- گردگان ما درین مطحن شکست هر چه گویم از غم خود اندکست
622. *Bizim cevizlerimiz bu değirmende kırıldı. Gamdan her ne söyler isek mu-
hakkak azdır.*

"Cevizler"den murâd, gerek rû'yâdaki ve gerek uyanıklıktaki suver-i kev-niyyedir; ve "değirmen"den murâd, açlık ve susuzluk ve uykusuzluk ve sü-kût gibi riyâzât ve mücâhedâtır. "Gam"dan murâd, nefsin mücâhedât ve ri-yâzât içindeki sıkıntılardır. Ya'ni, bizim çocuk oyuncağı olan cevizler mesâ-besindeki suver-i kevnîyyeye olan alâkalanımız riyâzât ve mücâhedât değir-meninde kırıldı. Bu mücâhedât ve riyâzât içinde nefsimizin çektiği gamlardan ve sıkıntılardan her ne söylesek azdır.

- عاذلا چند این صلاى ماجرا پند کم ده بعد ازین دیوانه را
623. *Ey levm edici! Bu mâcerâ salâsı ne zamâna kadardır? 'Bundan sonra de-
liye nasîhati az ver!*

“Âzil”, kınayan, itâb ve zemmeden ve darılıp azarlayan demektir. “Salâ”, da’vet ma’nâsıdır. Ba’zı nüshalarda “salâ” yerine “sudâ” vâki’dir, “baş ağrısı” demek olur. “Mâcerâ”, cereyan eden ve vâki’ olan şey demektir. Ya’ni, ey kınayıcı! Beşer arasında cârî ve vâki’ olan tavr-ı akıl dâiresine ne zamâna kadar beni da’vet edip durursun? Ben aşk-ı ilâhînin delisi olmuşum ve tavr-ı akıl dâiresinden çıkmışım. Binâenaleyh benim gibi bir deliye “Gel, akıl dâiresine avde et!” diye az nasihat ver ve boşuna çeneni yorma! Zîrâ akıl ile aşk bir yerde müctemi’ olmaz. Nitekim I. cildin 2012 ve 2013 numaralı beyitlerinde şöyle buyurulmuş idi:

عقل جزوی عشق را منکر بود گر چه بنماید که صاحب سر بود
او بقول و فعل یار ما بود چون بحکم حال آیی لا بود

Ya’ni “Akl-ı cüz’î aşkı münkir olur; her ne kadar sâhib görünür ise de, o akıl, kavil ile ve fiil ile bizim yârimiz olur; hâl hükmüne geldiğin vakit hiç olur.” Binâenaleyh aşkı münkir olan akıl ma’sûkun sebab-i hicrân ve firâkıdır.

من نخواهم عشوه هجران شنود آزمودم چند خواهم آزمود

624. *Ben hicrânın işvesini dinlemek istemem. Tecrübe ettim, ne kadar tecrübe edeceğim?*

“Uşve”, gece uzaktan görülen ateş ve bilinmeyen bir işi mürtekeb olmak (Şemsü’l-Lügâ). “İşve”, naz ve kirişme ma’nâsına mecâzdır; ve “firib ve aldatma” ma’nâsında da kullanılır (Bahâr-ı Acem). Burada “aldatma” ma’nâsı münâsibdir. Şu hâlde “işve-i hicrân”dan murâd, sâhib-i sır görünmek sûretiyle insanı aldatan ve fakat hâl hükmünde hiç olan akıldan ibâret olur. Ya’ni, ben işve-i hicrân olan aklı dinlemek istemem. Zîrâ bu aklın sebab-i hicrân-ı ma’sûk olduğunu tecrübe ettim. Bu tecrübe olunmuş bir şeyi daha ne zamâna kadar tecrübe edeceğim!

هر چه غیر شورش و دیوانگیست اندرین ره دوری و بیگانگیست

625. *Her ne ki, şûrişin ve deliliğin gayrıdır, bu yolda uzaklık ve yabancılıktır.*

“Şûriş”, karışıklık demek olup, burada akl-ı cüz’î tavrına muhâlif hareketten kinâyedir. “Delilik”ten murâd, dahi, cemâl-i Hakk’ın hicâbı olan suver-i kevnîyye ahkâmına karşı kayıtsız kalmak ve ancak Hak’tan âgâh olmaktır. Ya’ni, akl-ı cüz’î tavrı dâiresinde hareket etmek ve suver-i kevnîyye ahkâmıyla mukayyed olmak Hak yolunda uzaklık ve yabancılıktır.

که دریدم سلسلهٔ تدبیر را

هین بنه بر بایم آن زنجیر را

626. *Haydi, benim ayağıma o zinciri koy! Zîrâ tedbîr zincirini kopardım.*

Ey levn edici olan kimse! Haydi gel, benim irâde ve ihtiyârımın ayağına o aşk zincirini koy! Zîrâ ben aklın müteselsil ve zincirlenmiş olan tedbîrini kopardım ve attım.

گر دو صد زنجیر آری بگسلم

غیر آن جعد نگار مقبلم

627. *Benim o mukbil olan nigârımın kıvrıcık zülfünden gayrı eğer iki yüz zincir getirirsen koparırım.*

"Ca'd", kıvrıcık saç demektir. "Kıvrıcık saçlar" zincir halkasına benzediği ve esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin ahkâm ve âsân bu âlem-i şehâdetde müteselsil bir sûrette zâhir olduğu için, "nigârın kıvrıcık zülfü" ta'bîri ile esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyeye işâret buyurulmuştur. "Mukbil", makbûl ma'nâsındır. Ya'ni, aşk-ı ilâhî yolunda benim delîliğimi bağlayan ancak, nigâr-ı makbûl olan Hakk'ın esmâ ve sıfâtının ahkâm ve âsânıdır. Eğer bu esmâ ve sıfâtın tecellisi benim tavr-ı akıl dâiresindeki hareketimi ve temkînimi icâb ederse, öyle yaparım; ve eğer şûrişimi ve telvînimi icâb ederse öyle zâhir olurum. Aslâ halkın ta'yîbin-den ve levminden çekinmem. Binâenaleyh bu esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye zincirlerinden başka ilim ve mantuk ve muhâkeme, kâide ve usûl gibi iki yüz türlü zincir getirsen hepsini kırarım ve hiçbirisiyle mukayyed olmam.

عشق و ناموس ای برادر راست نیست بر در ناموس ای عاشق مأیست

628. *Ey kardeş! Aşk ve nâmûs doğru değildir. Ey âşık! Nâmûs kapısı üzerinde durma!*

"Nâmûs", kânûn, kâide ve usûl ve ırz ve nâm ve şöhrat ma'nâlarıdır. Ya'ni, aşk ile tavr-ı akıl icâbı olan nâmûs'un ictimâ'ı doğru değildir. Binâenaleyh ey âşık, nâmûs kapısı üzerinde durma ve "Eğer sâika-i aşk ile aklın tavr-ı hâricinde hareket edersem halk bana ne der?" deme! Belki ma'sûkun irâdesine tâbi' ol; halk ne derlerse desinler. Nitekim III. cildin 4708 numaralı beytinde şöyle buyurulmuş idi:

بندگی بند و خداوندی صداع

مطرب عشق این زند وقت سماع

Tercüme: "Aşkın mutrıbı vakt-i semâ'da bunu çalar: Bendelik bağ ve efendilik baş ağrısıdır."

وقت آن آمد که من عریان شوم نقش بگذارم سراسر جان شوم

629. *O vakit geldi ki, ben çaylak olayım; nakış bırakayım, baştan başa cân olayım!*

Ya'ni, suver-i kevnîyyeden büsbütün soyunmak vakti geldi. Binâenaleyh artık cisim nakşını ve sûretini bırakıp baştan başa cân olayım!

ای عدوی شرم و اندیشه بیا که دیدم پردهٔ شرم و حیا

630. *Ey utanma ve düşünmenin düşmanı! Gel ki, utanma ve hayâ perdesini yırttım.*

Ey utanma ve düşünmenin düşmanı olan aşk-ı ilâhî, gel ki, gece ve gündüz benim gönlümün yârı ol! Zîrâ ben artık utanmanın ve hayânın perdesini halka karşı yırttım ve halk benim hakkında "Ne söylerlerse söylesinler!" dedim.

ای بیسته خواب جان از جادویی سخت دل یارا که در عالم تویی

631. *Ey sihirbâzlıktan dolayı cânın uykusunu bağlamış olan! Katı gönüllü acib yâr ki, âlemde sensin!*

"Yârâ"daki elif, elif-i taaccüb olmak münâsibdir. "Canın uykusu"ndan murâd, suver-i kevnîyyeye olan alâkadır. Ya'ni, ey aşk-ı ilâhî! sihirbâzlık yaptın ve efsûn okudun. Nihâyet cânı alâkât-ı kevnîyyeden kurtardın. Karînine karşı şiddet gösteren yâr-i acib âlemde ancak sensin! Nitekim aşk hakkında cenâb-ı Fîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar:

عشق بر من فسون اعظم خواند جان شنید آن فسون نمی خسبد

"Aşk benim üzerime en büyük füsûnu okudu. Cân o efsûnu işitti, artık uyumuyor."

İkinci musrâ'ın ma'nâsında diğer bir vecih dahi vârid olur: "Yârâ ki"de "ki", istifhâm için olmak ihtimâli vardır. Bu sûrette ma'nâ "Katu gönüllü acib yâr âlemde kimdir? Ey aşk, sensin!" demek olur.

هین گلوی صبر گیر و می فشار تا خنک گردد دل عشق ای سوار

632. *Haydi, sabrın boğazını tut ve sık, ey binici, tâ ki, aşkın gönlü hoş olsun!*

Bu beyt-i şerifte aşktan ma'sûka intikâl buyurulmuştur. Ya'ni, "Ey merkeb-i cismın binicisi olan ma'sûk-ı hakîkî! Haydi, sabrın boğazını tut ve sık, tâ ki, aşkın gönlü hoş olsun!" "Binici"den murâd, vücûd-i hakîkî-i Hak'tır. Zî-

râ Hak bilcümle taayyünâtın hüviyetidir. Ve cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinde bu ma'nâyı âtîdeki beyitte [şöyle] beyân buyururlar:

ای تن خبرت هست که بر پشت تو کیست پا بر سر چرخ نه که یار تو پرست
حمال کس شدی که اندر همه عمر خورشید بروی تو نیارد نگریست

"Ey cisim! Senin sırtında kim olduğundan haberin var mıdır? Ayağı felek üstüne koy ki, senin yârın peridir. Bir kimsenin hamalı oldun ki, bütün ömründe güneş senin nûruna bakmaya kâdir olmaz."

تا نسوزد کی خنک گردد دلش ای دل ما خاندان و منزلش

633. *Bakmadıkça onun gönlü ne vakit hoş olur? Ey bizim gönlümüz! Onun hânedân ve menzildir.*

"Hânedân", burada "ev ve ocak" demektir. Ya'ni, aşk bir ateştir ki, taalluk ettiği kalbi yakmadıkça o aşkın gönlü hoş olmaz. Ey ma'sûk! Bizim gönlümüz senin aşkının evi, barkı ve ocağıdır. "Aşkın gönlü hoş olmak", aşkın kemâlinden kinâyedir.

خانه خود را همی سوزی بسوز کیست آن کس که بگوید لا یجوز

634. *Kendi evini yakar isen yak! Kimdir o kimse ki, "Câiz olmaz!" desin?*

Ey ma'sûk-ı hakîkî! Kendi evin olan âşğının kalbini âteş-i aşkın ile yakar isen yak! Senin bu yakmana ve tahrîbine karşı "Câiz değildir, niçin yakıyor-sun?" diye i'tirâz edecek bir kimse yoktur.

خوش بسوز این خانه را ای شیر مست خانه عاشق چنین اولی ترست

635. *Ey kükremiş arslan! Bu evi iyi yak! Âşğın evi böyle daha evlâdır.*

"Şîr-i mest", kızgın ve kükremiş arslan ma'nâsına olup, tecellî-i celâlî sâhibi olan Hak'tan kinâyedir. Ya'ni, ey tecelliyât-ı celâliyye ve kahriyye sâhibi olan ma'sûkum! Hem senin ve hem de benim evimiz olan bu kalbi iyi yak! Onda senin aşkının ateşinden başka bir şey kalmasın. Zîrâ âşğın kalb evi bu hâlde olmak daha evlâ ve münâsibdir.

بعد ازین این سوز را قبله کنم زآنکه شمع من بسوزش روشنم

636. *Bundan sonra bu yanmayı kible edeyim. Zîrâ ki ben şem'im; yanma ile aydınlığım.*

Senin âteş-i aşkın ile yandıktan sonra, bu yanmayı kendime kuble ve rehber edeyim. Zîrâ ki ben cism-i kesîfîm ile şem' mesâbesindeyim. Şem' yanmak ile ziyâ verdiği gibi, ben de senin âteş-i aşkından zâhîr olan nûr ile et-râfî aydınlatırım.

خواب را بگذار امشب ای پدر یک شبی در کوی بی خوابان گذر

637. *Ey baba! Bu gece uykuyu bırak! Bir gecelik, uykusuzlar mahallesinde gez!*

"Yek şebi"deki "yâ", masdariyettir. "Uykusuzların mahallesi", evliyâullâhın mesleğinden kinâyedir. Ya'ni, ey senelerce uykuya dalıp ihtiyarlamış ve âilenin babası olmuş olan kimse! Bu dalgın uykular sebebiyle Hak yolunda terakkî edemedin. Bâri bu gece uykuyu bırak da, bir gecelik olsun, uykusuzlar mahallesinde gez ve evliyâullâhın mesleğinde yürü!

بنگر اینها را که مجنون گشته اند همچو پروانه بوصلت کشته اند

638. *Bak bunlara ki, deli olmuşlardır. Uuslat sebebiyle pervâne gibi ölmüşlerdir.*

Bak bu uykularını fedâ eden evliyâ-yı Hakk'a ki, onlar cemâl-i Hakk'ın delisi olmuşlardır ve şiddet-i aşkları onları aşkıta fânî ve Hakk'a vâsıl etmiştir. Pervâneler nasıl muma çarpıp yanarak ölmüşler ise, onlar da cemâl-i Hakk'ın şem'ine çarpıp pervâneler gibi ölmüşler ve tamâmiyle kendilerinden geçmişlerdir.

بنگر این کشتی خلقان غرق عشق ازدهای گشت گویی خلق عشق

639. *Bak, halkın gemileri aşkın garkıdır. Gûyâ aşkın boğazı bir ejderhâ oldu.*

Bak, halkın cisim gemileri bu vücûd-i izâfî âleminde hep aşka gark olmuştur. Sanki aşkın boğazı bir ejderhâ olmuş da, onların hepsini yutmuştur. Hz. Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 55. faslında şöyle buyururlar:

"Hakk-ı Bâri'deki muhabbet bütün âlem ve halâyıkta, mecûsî, yahûdî ve nasrânîde ve cümle mevcûdâtta kâmindir. Bir kimse mûcidini nasıl sevmez? Muhabbet onda kâmindir. Ancak mevânî' onu mahcûb kılar. Mevânî' mürtefi' olunca, o muhabbet zâhîr olur. Mevcûdât ne demek?! Adem bile mevcûd olmak için cûşıktedir... ilh."

ازدهای ناپدید و دلربا عقل همچون کوه را او کهربا

640. *Bir ejderhâdır ki, görünmez. Halbuki gönül kapıcıdır. Dağ gibi olan akıl için o kehrübâdır.*

Aşk bir ejderhâdır; His gözüyle görülmez, fakat gönüller kapar ve yutar. Dağ gibi metin ve râsih olan akılları kehrübânın çöpu kaptığı gibi kapar. "Kehrübâ", çöp kapan ve "kührübâ", dağ kapan demek olur. İki ma'nâ da burada münâsib olur.

عقل هر عطار کا گه شد از او طبلها را ریخت اندر آب جو

641. *Her attârın akli ki, ondan âgâh oldu, tablaları ırmak suyuna döktü.*

"Tabla", esnâfın içine birtakım satılacak eşyâ koydukları kaptır. "Attâr", güzel kokulu maddeler ve itriyât satan kimsedir. Bu beyt-i şerifte Ferîdüddîn-i Attâr (k.s.) hazretlerinin menkıbesine işâret buyrulur. Mevlânâ Câmî hazretleri o menkıbeyi *Nefahâtü'l-Üns*'de şöyle beyân buyurlar:

"Hz. Attâr'ın tövbesine sebep bu idi ki: Bir gün attârlık dükkânında alış verişle meşgul idi. Bir derviş çıkageldi ve birkaç def'a "Allah rızâsı için bir şey ver!" dedi. Hz. Attâr dervîşe kulak asmadı. Derviş: "Ey efendi! Sen nasıl öleceksin?" dedi. Attâr dahi cevâben: "Senin öldüğün gibi", dedi. Derviş: "Acib şey! Sen benim öldüğüm gibi ölebilir misin?" dedi. Attâr: "Evet!" dedi. Dervişin ağaçtan yapılmış bir keşküllü var idi, başının altına koydu ve hemen "Al-lâh!" dedi ve cân verdi. Hz. Attâr müteessir olup dükkânını dağıttı ve ehlul-lâh tarîkına şûrû etti."

Hz. Attâr hicretin 627 senesinde Muhammed Hârezmşâh zamânında Cengiz istilâsı esnâsında 124 yaşında olduğu hâlde şehiden vefât etmiştir. Ya'ni Ferîdüddîn-i Attâr ve emsâli zevâtın akli aşktan âgâh olduğu vakit mal ve metâ'ını yokluk ırmağı içine döktü ve tarîk-ı fakr ihtiyâr etti.

رو کزین جو بر نیایی تا ابد لم یکن حقاً له کفو احد

642. *Git ki, bu ırmaktan ebade kadar yukarı gelemezsin. Hakka ki, onun için bir küfüv olmadı.*

Ey Hakk'ın âşığı! Git ki, bu fenâ ve yokluk ırmağından ebade kadar yukarı çıkıp kendinin kendiliğini bulamazsın. Sen Hak'ta fânî olduktan sonra zannetme ki, Hak olursun. Hâşâ! Haddizâtında senin vücûdun yoktur ki, bir Hak, bir de sen mevcûd olasın. Zîrâ bu öyle bir fenâ ve yokluktur ki, onda aslâ hulûl ve itihâd yoktur. Eğer senin Hak olman lâzım gelse, senin Hak Teâlâ'ya küfüv ve nazır olman icâb eder. Halbuki Hak Teâlâ sûre-i İhlâs'ta *وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ* (İhlâs, 112/4) ya'ni "Hiçbir kimse onun nazırı olmadı" buyurur. Bu fenâ hâli akıl ve zekâ ile anlaşılan bir hâl değildir; tatmayan bil-

mez. Nitekim V. cildin 4141 ve 4142 ve 4143 ve 4144 numaralı beyitlerinde şöyle buyurulmuş idi:

این انا مکشوف شد بعد از فنا	کئی شود کشف از تفکر این انا
در مغاکىء حلول و اتحاد	مى فند این عقلها در افتقاد
همچو اختر در شعاع آفتاب	ای ایاز گشته فانى ز اقتراب
نه از حلول و اتحاد مفتتن	بلکه چون نطفه مبدل تو بتن

Tercüme: "Bu "ene" tefekkür cihetinden ne vakit keşf olur? Bu ene fenâdan sonra mekşûf oldu. Bu akıllar iftikadda, ya'ni kaybolmuşu aramakta hulûl ve itihâd çukuruna düşer. Ey iktirâb cihetinden güneşin şua'ında yıldız gibi fânî olmuş Ayâz! Belki sen nutfе gibi tene mübeddelsin, müfteten olan hulûl ve itihâd cihetinden değil!"

Bu bâbtaki îzâhât-ı aklıyye II. cildin 1724 numarasına musâdif olan آنکه گفت انى مرضت لم تعد. من شدم رنجور او تنها نشد [ya'ni "Odur ki 'Ben hasta oldum, beni iyâdet etmedin. Ben hasta oldum ve O yalnız olmadı"] beyti ile onu müteakib olan beyitlerde geçti.

ای مزور چشم بگشای و بین چند گویی مى ندانم آن و این

643. *Ey müzevvir! Göz aç ve gör! Ne vakte kadar, onu ve bunu bilmem, diyeceksin?*

Ey, kâmilim! diye halkı aldatan müzevvir ve yalancı şeyh efendi! Sen ehl-i fenânın akla takrîb için söyledikleri sözleri ezberledin ve halka karşı kendini Hak'ta fânî olmuş gibi gösterip, onu ve bunu, ya'ni Ali'yi ve Veli'yi farketmez bir hâldeyim, deyip duruyorsun. Ve gûyâ bu âlem-i keserâtta Hakk'ı müşâhede ettiğini anlatmak istiyorsun. Gözünü aç ve hakîkatı gör ki, sen hakîkatte Hakk'a değil kendine tapıyorsun ve da'vet ettiğin biçâreleri de kendine tapmaya da'vet ediyorsun.

از وبای زرق و محرومى بر آ در جهان حى و قیومى در آ

644. *Riyâ ve mahrûmluk vebâsından yukarı gel! Hayy u Kayyûm'a mensûb olan cihâna gel!*

Ya'ni, vebâ illeti gibi vücûdunu baştan ayağa kadar istilâ eden riyâ ve mahrûmluk hastalığından yukarı gel ve nefsâniyet âleminde çık! Hayy u

Kayyûm olan Hakk'a mensûb rûhâniyet âlemine gir ve rûhun halîfe-i Hak olduğunu gör!

وین ندائہات می دایم شود

تا نمی بینم همی بینم شود

645. *Tâ ki, görmüyorum görüyorum olsun ve senin bu bilmemlerin biliyorum olsun!*

Ya'ni, rûhâniyet âlemine girip Hak'ta fânî olduktan sonra, bekâ-billâh mertebesine vâsıl olursan, mahvdan sahva gelip, evvelce ehl-i fenâya taklîden "Bilmem!" dediğin şeylerin hepsini bilir bir hâle gelirsin; ve o vakit vücûd-i hakîkî-i Hakk'ın merâtibini idrâk edip her bir mertebenin hakkını verirsın.

زین تلون نقل کن در استواش

بگذر از مستی و مستی بخش باش

646. *Mestlikten geç ve mestlik bağışlayıcı ol! Bu telvînden onun istivâsına naklet!*

Bu beyt-i şerîften fenâ-fillâh mertebesinde olanların mürşid ve rehber olamayacaklarına îşâret buyrulur. "Telvîn", sâliklerin renkten renge girmelerine ve hâlden hâle intikâl etmelerine derler. "İstivâ", burada "karâr etmek" demek olup, telvînin mukâbilî olan "temkîn" makâmına îşâret buyrulur. Ya'ni, ey fenânın sarhoşu olan sâlik! Bu mertebede kalma! Zîrâ fenâ hâli telvîn makâmıdır. Binâenaleyh Hak sarhoşluğundan geç ve sahva ve ayıklık mertebesine gelip, ehl-i gaflete sarhoşluk bağışlayıcı ol! Zîrâ beka-billâh hâli temkîn ve istivâ hâlidir.

چند نازی تو ازین مستی بپست

بر سر هر کوی چندان مست هست

647. *Bu mestlikten ne kadar nazlanırsan kâfîdir. Her mahalle başında bu kadar mest vardır.*

Bu beyt-i şerîftaki "mestlik"ten murâd, ehl-i gaflet olan ulemâ-i zâhirenin mestliğidir ki, onlar istidlâlî olan ilimlerinden dolayı kemâl da'vâsında bulunurlar ve bu ilimleriyle iftîhâr ederler. Nitekim ilm-i hikmet ve kimyâ âlimleri bu ilimlerin sarhoşudur; ve felsefede mâhir olanlar dahi bu felsefenin mestidir; ve kezâlik tebâbet ve hey'et gibi ulûm-i muhtelifenin mütehasısları dahi ihtisâslarıyla iftîhâr edip, bu ilimlerin sarhoşudurlar. Fakat bu kemâl da'vâsında bulunanların arasında her vecih ile ittihâd yoktur. Birçok mes'elelerde birbirlerinin fikrini cerh ederler; ve böyle sarhoşlar her tarafta ve her memlekette mebzûldür. Ya'ni, ey âlim-i zâhirî! Bu istidlâlî olan ilmin sarhoşluğun-

dan dolayı ne kadar nazlanıp durursun?.. Bu kadar nazlanman ve tefâhürün kâfidir. Her mahallenin başında ve her tarafta böyle sarhoşların adedi çoktur. Bu çokluk ise hakîrdir ve aslâ kıymeti yoktur. Binâenaleyh iftihâra ve nazlanmaya değmez.

گر دو عالم پر شود سر مست یار جمله یک باشند و آن یک نیست خوار

648. *Eğer iki âlem yârın sermesti dolu olsa, hep bir olurlar ve o bir hakîr değildir.*

Eğer dünyâ ve âhiret yâr-i hakîkî olan Hakk'ın sarhoşu ile dolu olsa, aralarında aslâ ihtilâf olmaz, hepsi bir ve şahs-ı vâhid hükmünde olurlar; ve onların şahsen çoklukları içinde vâkî' olan ittihâdları ve birlikleri zelîl ve hakîr değildir. Çünkü onların ma'sûkları şerîf ve azîzdir; ve onların ittihâdları da bu azîz ve şerîf olan ma'sûklarının etrafında vâkî' olmuştur.

این ز بسیاری نیابد خواری خوار که بود تن پرستی ناری

649. *Bu çoklukları bir hakîrlik gelmez. Hakîr kim olur? Nâra mensûb olan bir ten-perest!*

Binâenaleyh bu yâr-i hakîkî olan Hak sarhoşlarının sûrette çok olmalarından dolayı bu çokluğa hakîrlik ve zillet gelmez. Zîrâ bunlar nûra mensûb olan ma'sûk-ı hakîkinin âşığıdır. Hakîr olan kimdir, bilir misin? Nâra mensûb olan bir ten besleyicidir. Zîrâ ten ve cisim âlem-i kesâfet ve unsuriyâtandır. Kesâfet ve unsuriyât ise nûra değil, nâra mensûbdur.

گر جهان پر شد ز نور آفتاب کی بود خوار آن تف خوش التهاب

650. *Eğer cihân güneşin nûrundan dolu olsa, iltihâbı hoş olan o harâret ne vakit hakîr olur?*

"İltihâb", burada "şu'le vermek" demektir. Ya'ni, her çokluğun hakîr ve kıymetsiz olmayacağını misâli budur ki, eğer güneşin nûru ve ziyâsı cihânı kapsa ve o ziyâ her yere nüfûz etse, o parlaması latîf olan harâret zelîl ve hakîr ve kıymetsiz olur mu? Zîrâ o şu'le ve ziyâdan ve harâretten çiçeklere ve eşyâya türlü türlü renkler ve nebâtât ve hayvânâta hayat gelir.

لیک با این جمله بالاتر خرام چون که ارض الله واسع بود و رام

651. *Fakat bu cümle ile berâber daha yukarı salın! Zîrâ Allâh'ın arzı geniş ve râm oldu.*

"Râm" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "münkâd" ma'nâsı münâsib görünür. Bu beyt-i şerifte makâm-ı fenâda bulunan sâliklere nasihat vardır. Ya'ni, Hak sarhoşluğunun şerâfeti ve izzeti ile berâber, ey sâlik, daha yukarı salın! Ve bu mertebenin fevki olan beka-billâh mertebesine terakkîye çalış! Zîrâ Allâh Teâlâ'nın arzı ve mülk-i vücûdu geniştir; ve bu geniş olan arz-ı vücûd mükerrerem olarak yaratılan benî-Âdem'e râm ve münkâddır.

گر چه این مستی چو باز اشهب است برتر از وی در زمین قدس هست

652. *Gerçi bu mestlik kırmızı renkli doğan gibidir; zemîn-i kudste ondan daha âlî-si vardır.*

Gerçi bu Hak sarhoşluğu ve fenâ-fillâh mertebesi kırmızı renkli ve mu'teber olan doğan kuşu gibidir. Çünkü bu mertebede bulunan sâlik halk kâmil zannedip etrâfına toplanırlar. Binâenaleyh kırmızı renkli avcı doğan, kuşları nasıl avlar ise, bu fenâ-fillâhtaki mestlik hâli de böyle halkı avlayıcı olur. Fakat âlem-i kudste bu mertebeden daha yüksek olan beka-billâh mertebesi vardır.

Ma'lûm olsun ki, fenâ-fillâh mertebesinde bulunan bir kimsenin nazarında halkın vücûdu muhtefidir ve halk arasında kendisinin sarhoşluğu da zâhirdir. Binâenaleyh halk onu kâmil zannedip ondan istimdâd ederler. Fakat beka-billâh makamında bulunan kâmilin nazarında hem halkın ve hem de Hakk'ın vücûdu meşhûd ve onların halk arasında yaşayışı bu âlem-i zâhirin ahkâmına da muvâfık olduğundan, halk bu kâmilleri kendi hallerine kıyas edip fark edemezler; ve mecâzib-i ilâhiyenin çoğu bu fenâ-fillâh mertebesinde bulunan sâliklerdir ki, onlar o makâmdan terakkî edememişlerdir. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 41. faslında şöyle buyururlar:

"Bütün halk mecâzibin ziyâretine giderler. Ve "Belki bu odur!" derler. Doğrudur; böyle bir şey vardır. Fakat mahallinde galat etmişlerdir. O şey akla sığmaz. Akla sığmayan her ne ise odur. Her ceviz yuvarlaktır; fakat her yuvarlak ceviz değildir. Onun nişânı dediğimizdir. Fîlvâki' enbiyâ ve evliyânın bir hâli vardır ki, ifâdeye ve zabta gelmez. Lâkin akıl ve cân ondan kuvvet alır ve perverde olur. Etrâfını devir ettikleri mecâzibde bu ma'nâ yoktur ve halleri tebeddül etmez ve onlar ile ârâm etmezler. Halbuki halk onlar ile ârâm ettiklerini zannederler... ilh."

رو سراقبلی شو اندر امتیاز در دمنده روح و مست و مست ساز

653. *Git, intiyâz içinde, rûh üfleyicilikte ve mest ve mest yapıcı bir İsrâfîl ol!*

Ya'ni, ey fenâ-fillâh mertebesinde bulunan sâlik! Git, diğer Hak sarhoşlarının arasından ayrılp beka-billâh mertebesine terakkî et ve onlardan bu sûrette mümtâz ol! İsrâfîl (a.s.) nasıl sûrunu üfleyip ölüleri diriltir ise, sen de bu makâm-ı kemâlde gaflet içinde ölü mesâbesinde olan insanlara hayât-ı ma'nevî üfleyicilik husûsunda bir İsrâfîl ol ve sahv ve ayıklık içinde mest ol! Ve sâlikleri fenâ fillâh makâmına terakkî ettirici ve Hakk'ın sarhoşu yapıcı bir İsrâfîl ol!

مست را چون دل مزاح اندیشه شد این ندانم و آن ندانم پیشه شد

654. *Mestin kalbine vaktâki mizâh endîşe oldu, iş, "Bunu bilmem ve onu bilmem!" oldu.*

"Mizâh", latîfe ve lağv söz söylemek ma'nâsınadır. Burada "şatah" ma'nâsı murâd buyrulur. Şeyh-i Ekber (k.s.) hazretleri *İstılâhât-ı Sûfiyye*'lerinde buyururlar ki: "Şatah", kendisinde hamâkat ve da'vâ kokusu olan söze derler ve o muhakkıklardan nâdiren vâki' olur." Binâenaleyh bu şathiye fenâ-fillâh makâmında bulunan sâliklerde çok olur. Ya'ni, Hakk'ın mesti olan sâliklerin kalbine vaktâki mizâh ve şatah fikri gâlib oldu, binâenaleyh onların işi, "Bunu bilmem ve onu bilmem, ya'ni âlem-i keserâtı fark ve temyîz edemem!" demek oldu. Halbuki âlem-i keserât vücûd-i hakîkinin merâtibinden bir mertebe olup âlem-i histe vâki'dir ve onun ahkâmına riâyet lâzımdır. Bu sebeble bu Hak sarhoş olan fenâ-fillâh mertebesindeki sâliklerden ekseriyâ ta'tîl-i ahkâm-ı şeriat gibi eğri hareketler vâki' olur ve onlara iktidâ aslâ câiz değildir. Zîrâ bunlar merâtib-i vücûdun ahkâmına riâyet edemezler. Bekâ-billâh mertebesinde olan kâmiller ise bunların hilâfınadır.

این ندانم و آن ندانم بهر چیست تا بگویی آنکه می دانیم چیست

655. *"Bunu bilmem ve onu bilmem!" ne içindir? Onu ki, biliyoruz kimdir; demen içindir.*

Evet, "Bunu bilmem ve onu bilmem!" deyip Hakk'ın mâsivâsı olan keserâtı nefy etmek vardır. Fakat bu sözler ne içindir, bilir misin? Bu keserât-ı eşyâda bi-hasebi'l-esmâ ve's-sifât zâhir olanın kim olduğunu biliyorum, demen içindir. Ya'ni mâsivâ-yı Hakk'ı nefyedip vücûd-i hakîkiyi bu keserâtta isbât etmek içindir. Yoksa, onu, bunu bilmem, demek o vücûd-i hakîkinin merâtibini inkâr ve nefy için değildir. Zîrâ vücûd-i hakîkinin merâtibi sâbittir ve o merâtibten her birinin ayrı ayrı ahkâmı vardır; ve bir kâmil ve ârif için o merâtibin ahkâmına riâyet etmek vâcibtir.

نہی بگذار و ز ثبٹ آغاز کن

نہی بھر ثبٹ باشد در سخن

656. *Nefy sözde isbât içindir. Nefyi bırak, isbâtta başla!*

Ya'ni, nefyi mutazammın olan bir söz söylenirse, mutlak bir şeyin varlığı isbât içindir. Binâenaleyh nefyi bırak ve isbâtta söz söylemeye başla! Ya'ni eğer, bu âlem-i kesâfetin sûretleri yoktur ve mevhûmdur, diye nefy edilirse bil ki, vücûd-i hakîkî-i Hakk'ı isbât etmek içindir. Zîrâ bu vücûdât-ı izâfiyye'nin vücûd-i vâhid-i hakîkî olmaksızın kıyâmı mümkün değildir. Bîcümle suver-i kesifenin ve taayyünâtın Kayyûm'u Hak'tır; ve bu mezâhir-i taayyünâtta zât ve sıfatı ile ve esmâsı ile Zâhir olan Hak'tır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ* (Hadîd, 57/3) ya'ni "Evvvel O'dur ve Âhîr O'dur ve Zâhir O'dur ve Bâtin O'dur" buyrulur. Binâenaleyh Hakk'ı kendi vücûdunda ve cemî'-i mevcûdâtta isbât et ve onu kendinden ayrı görme! Nitekim âyet-i kerîmede *وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْآرِيدِ* (Kaf, 50/16) ya'ni "Biz o kimseye şahdamarından daha yakınız" buyrulur ve *وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ* (Vâkıa, 56/85) ya'ni "Biz ona sizden daha yakınız ve fakat siz görmezsiniz" buyrulur. Beyt-i Hz. Mısri-i Niyâzî:

Öyle sanırdım ayrıyım; dost gayndır, ben gaynıym.

Benden görüp işiteni, bildim ki, o cânân imiş.

نیست این و نیست آن من و اگذار آنکه آن هستست آن را پیش آر

657. *Haydi "Bu yoktur ve o yoktur"u bırak. O ki, O vardır, O'nu öne getir!*

Ya'ni, ey fenâ mertebesinde bulunan sarhoş! Haydi, "Bu yoktur ve o yoktur" sözünü bırak! Zîrâ bu yoktur ve o yoktur diye âlem-i keserâtı nefy etmek vücûd-i hakîkî-i Hakk'ın merâtubini nefy ve inkâr etmektir. Bu ise ma'rifette nakıslıktır. Zîrâ o vücûd-i vâhid-i hakîkî her bir mertebesinde hem ayniyet ve hem de gayriyet ile sâbittir. Binâenaleyh bu âlem-i keserâtta yalnız gayriyet cihetini nazar-ı i'tibâra alıp Hakk'ın zâtını eşyâdan nefyetmek doğru değildir. Binâenaleyh o vücûd-i hakîkî ki, kendinin her bir mertebesinde sâbittir, nefy ve inkârden geç de O'nun ileri getir ve isbât et!

نہی بگذار و همان هستی پرست این در آموز ای پدر زان ترک مست

658. *Nefyi bırak ve ancak vara tap! Ey baba! Bunu o sarhoş Türk'ten öğren!*

Ya'ni, mezâhirin ve keserâtın nefyini bırak ve onlarda zâhir ve vücûd-i hakîkî ile var olan zât-ı Hakk'ı isbât et ve ona tap ve ona müteveccih olup

ibâdet et! Ey nefy içinde ihtiyârlanmış olan sâlik! Bu isbât mes'elesini âtîde kussası gelecek olan sarhoş Türk beyinden öğren! Ma'lûm olsun ki, her bir ferd-i beşer anasından doğup kendini ve muhîtinî idrâk etmeye başladığı vakit, evvelen bu taayyünât-ı kesîreyi görür; ve onların tasarrufât ve teessürât-ı muhtelifesi altında kalıp bâtın-ı ahvâlden bî-haber bulunur; ve bir kimsenin kendi üzerinde müessir ve mutasarrıf bildiği her şey onun ilâhıdır. Zîrâ "ilâh" ism-i cins olup, hak olsun ve bâtıl olsun her bir mutasarrıf ve müessire itlâk olunur. Nitekim sûre-i Câsiye'de أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ (Câsiye, 45/23) Ya'ni "Hevâsını ilâh itihâz eyleyen kimseyi gördün mü?" buyrulur. Bunun için kelime-i şehâdet nefy ve isbâtın mürekkeb olan "Lâ ilâhe illallâh" sûretinde vâkî'dir. "Lâ ilâhe" ile yalancı ma'bûdlar ve mutasarrıflar nefy olunur ve sonra ma'bûd-ı hakîkî olan "Allâh" isbât olunur. Zîrâ bu ism-i celîl ancak ma'bûd-ı hakîkîye itlâk olunur. Ve "ilâh" ve "Allâh" kelimeleri hakkında şârih-i Mesnevî İsmâîl Rusûhî Ankaravî (k.s.) hazretlerinin *Fütûhât-ı Ayniyye* isimindeki Fâtiha-i Şerife tefsîrinde tafsîlât-ı mûfide vardır.

استدعای امیر ترک مخمور مطرب را به وقت صبح و تفسیر این
حدیث کہ اِنَّ لِلّٰہِ شَرَابًا اَعَدَّہٗ لِاَوْلِیَآئِہٖ اِذَا شَرِبُوْا سَکِرُوْا و اِذَا سَکِرُوْا طَابُوْا
می در خم اسرار از آن می جوشد تا هر کہ مجردست از آن می نوشد
قال اللہ تعالیٰ اِنَّ الْاَبْرَارَ یَشْرَبُوْنَ مِنْ کَاسٍ مِّنْ اَجْہَا کَافُوْرًا
این می کہ تو می خوری حرامست ما می نخوریم جز حلالی
جهد کن تا ز نیست هست شوی وز شراب خدای مست شوی

Mahmûr olan Türk beyinin sabâh vakti şarâbında çalgıcı istemesidir; ve "Allâh Teâlâ'nın evliyâsı için hazırladığı bir şarâb vardır ki, içtikleri vakit sarhoş olurlar ve sarhoş oldukları vakit pâk olurlar ilh..." hadîsinin tefsîridir.

"Her kim mücerred ise o meyden içmek için; Mey esrâr küpünde ondan dolayı kaynar."

Allâh Teâlâ buyurur: "Muhakkak ebrâr bir kadehten içerler ki, onun mizâcî kâfûrdur" (İnsân, 76/5).

"Bu mey ki, sen içiyorsun, harâmdır; biz helâlin gayrını içmiyoruz. Çalış, tâ yoktan var olasın ve Hudâ'nın şarâbından sarhoş olasın!"

"Mahmûr", sarhoş olan ve sarhoşluk sebebiyle sersem olan kimse ma'nâ-larınadır. "Sabûh", sabâh vakti içilen şarâb demektir. "Ernî-i Türk"ten murâd, mutavassıt olan sâliktir. Zîrâ Şeyh-i Ekber (k.s.) hazretleri buyururlar ki: "Semâ'da mutavassıtlara fâide vardır. Zîrâ Hak mestdiği onlara semâ'dan ve mutnbdan zuhûr eder. Müntehîler ise semâ'sız Hakk'ın mestidirler." Ve semâ' hakkındaki izâhât IV. cildin 728 numaralı beytinden i'tibâren mûnderîç-tir. Bu sûrh-ı şerifte işâret buyurulan hadîs-i şerîfin tamâmı şudur: ان لله تعالى شرابا اعده لاوليائه اذا شربوا سكروا واذا سكروا طابوا واذا طابوا طاشوا واذا طاشوا طاروا واذا طاروا طربوا واذا قاموا هاموا واذا شخصوا جروا واذا ذابوا خلصوا واذا بلغوا وصلوا واذا وصلوا بقوا واذا بقوا صاروا ملوكا في مقعد صدق عند مليك مقتدر واذا وجدوا هذا يقولون قولاً لا يفهمه الا السكارى Ya'ni "Allâh'ın bir şarâbı vardır ki, onu evliyâsı için hazırlamıştır. İçtikleri vakit sarhoş olurlar ve sarhoş oldukları vakit tayyib ve pâk olurlar; ve pâk oldukları vakit hafif olurlar; ve hafif oldukları vakit rûhen uçarlar; ve uçtukları vakit neşât ederler; ve rûh âleminde kâim oldukları vakit hayrân olurlar. Beşeriyet kararı sî kalktığı vakit esrâr-ı ilâhîyi cerr ederler ve beşeriyetleri eridiği ve fânî oldukları vakit hâlis olurlar. Kendi hüviyetlerine eriştikleri vakit maksadlarına vâsıl olurlar; ve vâsıl oldukları vakit vücûd-i Hakkânî ile bâkî olurlar; ve bâkî oldukları vakit Melîk-i Muktedir indinde mak'ad-ı sıdkda mülûk olurlar; ve sır-ı vahdeti buldukları vakit dahi bu sözü söylerler ki, onu ancak Hak sarhoşları anlar."

"Mey der hum-ı esrâr ilh..." bu beyt-i şerifte mezkûr olan "mey" hadîs-i şerifte sıfatı beyân buyurulan meydur. Ya'ni, o şarâb-ı ma'nevî, sıfât-ı nefsânîyyeden soyunmuş olan sâliklerin içmesi için esrâr-ı ilâhîyye küpü içinde kaynar durur. Ve bu şarâb-ı ma'nevî hakkında Hak Teâlâ sûre-i Dehr (İnsân)'da "إِنَّ الْآبِرَارَ يَشْرَبُونَ... الخ." (İnsân, 76/5) [ya'ni "Muhakkak ebrâr bir kadehten içerler ki...ilh."] buyurur. Âyet-i kerîmede mezkûr olan "kâfûr" hakkındaki müfessirlerin muhtelif mütâlaâtı vardır. İbrâhîm-i Şuttâr (k.s.) Âyine-i Hakâyik-nûmâ ismindeki kitâbında buyurur ki: "Ehl-i hakikat mertebe-i âhâdiyyeye "ayn-ı kâfûr" ta'bîriyle de işâret ederler. Zîrâ bu mertebe esmâ ve sıfat ve ef'âl renklerinden ârîdir ve hiçbir renk ile renklenmiş değildir." (Cevâ-

hir-i Gaybî). Bu ma'nâya göre âyet-i kerîmede beyân buyurulan şarâb-ı ma'nevî, zât-ı mutlakın tecelliyâtıyla memzûc ve karışmış olan bir kadehten içilir.

"İn mey ki tu mî-horî... ilh." Ya'ni, ey nefsânî ve cismânî olan kimse! Bu senin içtiğin ispirotlu şarâb vesâir içki şer'an harâmdır. Tecelliyât-ı Hakk'ın meclâsı olan akli berbat edip, insanı hayvandan daha aşağı bir derekeye düşürür. Bizim içtiğimiz ma'nevî şarâb ise, akli ve kalbi cilâlandırır ve insanı melekîyet mertebesine ve ondan daha yukarıya terakkî ettirir. Çalış ki, yok hükmünde olan bu vücûd-î izâfî âleminden yükselip vücûd-î Hakkânî ile var olasın ve Hakk'ın bu şarâb-ı ma'nevîsinden sarhoş olasın!

و ز خمار خمر مطرب خواه شد اعجمی ترکی سحر آگاه شد

659. *Bir acemi Türk seher vaktinde uyandı ve şarabın sersemliğinden dolayı mutrib isteyici oldu.*

"A'cemî", lügatte sözü lâyıkıyla becerip söyleyemeyen ve işte mâhir olmayan mübtedî kimse demektir. "Mutrib", saz çalan ve gazel ve şarkı gibi âsâr-ı mûsikîyeyi tegannî eden kimsedir. Ya'ni, bir sâlik-i mutavassıt seher vakti uyandı ve zikr-i ilâhîden dolayı kendisine ârız olan sarhoşluktan ve bî-hûşluktan dolayı, güzel ses ile kasîde okuyucu bir mutrib istedi.

نُقْلُ و قُوْتُ و قُوْتُ مُسْتِ آن بُود مطرب جان مونس مستان بود

660. *Cân mutribî sarhoşların münisi olur, mezesi ve gıdâsı ve kuvveti o olur.*
[644]

"Nukl", içki içenlerin yedikleri meze; "kût", gıdâ demektir. Ma'lûm olsun ki, "mutrib", "itrâb"dan ism-i fâildir. Aslı "tarab"dır ve "tarab", ekseriyâ sevinçten ve sürûrdan insana ârız olan bir hâffliktir. Binâenaleyh "mutrib", lügatte "insana hâfflık verici" demek olur. Bu ma'nâ-yı umûmîye göre "mutrib", biri rûhânî ve diğeri cismânî olmak üzere iki nevî'dir. "Mutrib-ı rûhânî" insân-ı kâmilidir ki, hakâyık ve maârifeye dâir olan sözleriyle insanın rûhuna nefsâniyet sıfatlarının galebesinden hâsıl olan sıkleti ve ağırlığı def eder; ve cismânî olan mutrib dahi sâzendeler ve hânendelerdir. Bunlar da ba'zı ahvâl sebebiyle nefse ârız olan sıkleti tahfîf ve def-i gam eder. Nefsânî ve cismânî olan kimselerin cân kulakları mutrib-ı rûhânîye karşı kapalıdır, ancak, mutrib-ı cismânîye karşı açıktır; ve bu cismânî olan mutribin nağmelerinden nefisteki sıklit kalkar; ve hâsıl olan hiffet sebebiyle nefsin sıklitleri harekete gelir. Meselâ, fuhşâ mütemâyil olan nefis fuhuş ister ve içkiye mütemâyil olan

nefis içki ister ve oyun ve lehviyâta mütemâyil olanlar dahi bunları isterler. Binâenaleyh böyle kimseler hakkında mutrib muzırdır. Fakat sıfat-ı nefsânîye ile mücâhede içinde bulunan sâliklerin cân kulakları mutrib-ı rûhânîye ve cisim kulakları da mutrib-ı cismânîye karşı açıktır. Binâenaleyh "mutrib-ı rûhânî" bunların rûhuna, nefsânîyet sıfatlarının galebesinden hâsıl olan sıkleti, hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeye dâir olan sözleriyle def eder ve onlar kendilerinde hiffet bulurlar. Eğer bu esnâda mutrib-ı cismânî dahi tegannîye başlarsa onların bu hiffeti tezâyüd edip kendilerinde vecd hâli zuhûr eder; ve cismelerinde, dönmek vesâir sûrette hareket etmek gibi i'tidâl hâricinde vaz'iyetler vücûda gelir. Binâenaleyh mutrib-ı cismânî bunlar için muzır değildir. Kendi hâline basîret üzere vâkıf olan her bir kimse, bu husûsta kendisinin müftüsüdür, hâricîten fetvâ istemeye hâcet yoktur. Bu izâhâta nazaran bu beyt-i şerifte "can mutribi"ndan murâd, hem mürşid-i kâmil ve hem de mutrib-ı cismânî olmak câizdir. Ya'ni, rûhu itrâb edici olan kimse ma'nevî sarhoşların münisi olur. O mutrib o sarhoşların mezesi ve gıdâsı ve kutû olur.

مطرب ایشان را سوی مستی کشید باز مستی از دم مطرب چشید

661. *Mutrib onları sarhoşluk tarafına çekti. Sarhoşluğu tekrâr mutribin deminden tattı.*

Birinci mısra'daki "mutrib", mutrib-ı rûhânî ve ikinci mısra'daki "mutrib", mutrib-ı cismânîdir. "Dem", nefes ma'nâsına olup, burada mutrib-ı cismânînin nağmeleri murâd buyrulur. Ya'ni, mutrib-ı rûhânî olan mürşid-i kâmilin beyân buyurduğu hakâyık ve maârif-i rabbânîyi o sâlikler cân kulağı ile dinlediler; ve o mutrib onları ma'nevî sarhoşluk tarafına çekti. Bu sâlikler tekrâr mutrib-ı cismânînin latîf demini ve nağmelerini dinlediler, bu ma'nevî sarhoşlukları arttı. Binâenaleyh bu mutrib-ı cismânî bunlar hakkında muzır olmadı. Belki sarhoşluk üzerine sarhoşluk getirdi.

آن شراب حق پدان مطرب برد وین شراب تن ازین مطرب چرد

662. *O, şarâb-ı Hakk'ı o mutrib sebebiyle götürür; ve bu, cisim şarâbını bu mutribdan ollar.*

"Çeriden", otlamak demektir. Burada "İçmek"ten kinâyedir. Bu kelimenin isti'mâli, cismânî olan kimselerin hayvâniyetlerine işârettir. Ya'ni, o rûhânî olan sâlik Hakk'ın şarâb-ı ma'nevîsini o rûhânî mutrib sebebiyle getirdi ve istihsâl etti ve içti. Fakat mutrib-ı rûhânîden nasîbi olmayan cismânî kimse,

üzüm suyundan ma'mûl olan bu sûrî şarâbı cismânî olan mutrıb sebebiyle otladı ve içti. Zîrâ ma'lûmdur ki, içkiye mübtelâ olanlar karşılarında bir de çalgı ve hânende isterler ve bu çalgı sebebiyle nefsanî neş'eleri iki kat olur, kal-kıp raks etmeye ve göbek atmaya başlarlar. Nitekim mutrıb-ı rûhâniden sarhoş olup mutrıb-ı cismâniden bu sarhoşlukları artan sâlikler dahi raks ve semâ'a başlarlar.

هر دو گر يك نام دارد در سخن ليك شتا اين حسن تا آن حسن

663. Her ikisi sözde bir nâm tutar ise de, fakat bu Hasan'dan o Hasan'a kadar fark vardır.

"Hasen", lügatte güzel ve hoş ve iyi ma'nâsınadır. "Şettâ", ayrı ve dağılık ve müteferrik demektir. Ya'ni, mutrıb ve sarhoşluk ve raks sözde ve lafızda birer isimdir ve isimler sûrette birbirinin aynıdır. Fakat ma'nâlarına nazaran birisi rûhun ve insanlığın zevki ve güzelliği ve diğeri nefsin neş'esi ve hayvanlığın zevkidir. Binâenaleyh aralarındaki fark, rûh ile nefis ve insanlık ile hayvanlık arasındaki fark nisbetindedir; ve bu "güzel"den o "güzel"e kadar çok fark vardır. Bu beyt-i şerifte IV. cildde "Hasan" adlı iki vezîrin ahlâkı arasındaki farka da işâret buyurulmuş olur ki, mezkûr cildin 1239 ve 1240 numaralı beytlerinde şâirin lisânından şöyle buyurulmuş idi:

آن حسن نامی که از يك كلك او صد وزير و صاحب آيد جود او

این چنین کز ریش زشت این حسن می توان بافید ای جان صد رسن

Tercüme: "O Hasan adlı ki, onun bir kaleminden cevher huylu yüz vezîr ve sâhib gelir. Bu böyledir ki, bu Hasan'ın çirkin sakalından ey cân, yüz ip bükmek mümkündür."

اشتباهی هست لفظی در میان ليك خود کوز آسمان تا ريسمان

664. Arada lafza mensûb bir ıstibâh vardır. Fakat âsumândan rismâna kadar nerede!..

Ya'ni, isimlerin sûrette lafızda berâber olması ma'nâları hakkında da şübhe îrâs eder. Meselâ, ârifler insân-ı kâmile "mutrıb" ve aşk-ı ilâhiye "şarâb" derler. Cismânîler "mutrıb" ve "şarâb" sözlerini ıstittikleri vakit kendilerince ma'lûm olan mutrıbı ve şarabı anlarlar. Fakat bunların arasındaki fark gök ma'nâsındaki "âsumân" ile ip ma'nâsına gelen "rismân" arasındaki fark nisbetindedir. O nerede, bu nerede!

اشتراک گبر و مؤمن در تنست

اشتراک لفظ دائم رهزنتست

665. *Lafzın iştirâki dâimâ yol vurucudur. Kâfirin ve mü'minin iştirâki cisimdedir.*

Lafzın iştirâki ve sûrette bir olması dâimâ idrâk yolunu vurucudur. Sûrette müşterek olanların ma'nâda müşterek olmaları lâzım gelmez. Meselâ, mü'min ve kâfir cisimleri i'tibârıyla sûrette müşterektirler; fakat ma'nâları birbirinin zıddı olan inkâr ve îmandan ibârettir. Nitekim sûrete i'tibâr olmadığı sûre-i Mûnâfikûn'da şöyle beyân buyrulur: وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُ أَجْسَامَهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمِعُ لِقَوْلِهِمْ كَانَهُمْ خَشَبٌ مُسْتَمِدَّةٌ (Mûnâfikûn, 63/4) Ya'ni "Ey Resûlüm! Sen o mûnâfik-ları gördüğün vakit onların cisimlerinin tenâsübü ve intizâmı seni i'câb eder ve hayrete düşerür; ve fasâhat ile söz söyledikleri vakit onların sözlerini dinlersin. Halbuki onlar duvara dayanmış odunlara benzerler; içleri koştur."

جسمها چون کوزه های بسته سر تا که در هر کوزه چه بود آن نگر

666. *Cisimler ağızları bağlanmış testiler gibidir; tâ ki, her testide ne olur, ona bak!*

کوزه این تن پر از زهر ممت

کوزه آن تن پر از آب حیات

667. *O cisim testisi âb-ı hayât doludur; bu cismin testisi ölüm zehrinden doludur.*

O ârif-i kâmilin cisim testisi âb-ı hayât olan ulûm-i ledünniyye ve ma-ârif-i rabbâniyye ile doludur; ve bu gâfil ve cismânî olan kimsenin cisminin testisi dahi ölüm zehri olan cehl ve sıfât-ı hayvâniyye ile doludur.

ور بظرفش بنگری تو گمراهی

گر بمظروفش نظر داری شهی

668. *Eğer mazrûfa nazar tutarsan şâhsın; ve eğer onun zarfına baharsan yolu şaşırmissın!*

Eğer sen insanların mazrûfu olan ma'nâlarına bakar ve i'tibâr edersen ma'nâ âleminin şâhsın; ve eğer onların zarfı olan cisimlerine bakar ve giyimlerine ve kuşamlarına ve süslerine ve zâhirî intizâmlarına bakıp aldanır isen şaşkınsın!

معنیش را در درون مانند جان

لفظ را مانند این جسم دان

669. *Lafzı bu cisme müşâbih bil! Onun ma'nâsı içeride cân gibidir.*

دیده جان جان پر فن بین بود

دیده تن دائما تن بین بود

670. *Cismin gözü dâimâ cismi görücü olur. Cânın gözü fen dolu olan cânı görücü olur.*

[654]

صورتی ضالست و هادی معنوی

پس ز نقش لفظهای مثنوی

671. *Bînâenaleyh Mesnevî lafızlarının nahşından sûrete mensûb olan dâldir ve ma'nâya mensûb olan hâdîdir.*

Ya'ni, *Mesnevî-i Şerîf*'te "mey" ve "mutrîb" ve "dîlber" ve "ma'sûk" gibi lafızlar vardır. Eğer bir sûrete mensûb ve cismânî olan kimse bu "mey"i üzüm suyundan yapılan şaraba ve "mutrîb"ı da şurada burada gazel okuyan ve çalgı çalan hânende ve sâzendeye ve "dîlber" ve "ma'sûk"u da güzel kadınlara hamleder ve bu kelimelerin ma'nâlarını zâhire mahsûr kılsa dâll ve şaşkın olur. Ve eğer bunların ma'nâlarına intikâl edip, meyi aşk-ı ilâhî şarâbı ve mutrîbı da rûhu tatrîb eden insân-ı kâmil ve dîlber ve ma'sûku da mahbûb-ı hakîkî olan Hak anlarsa hâdî olur ve doğru yolu bulucu olur. Zîrâ bunlar sûfiyyûnun istilâhlardır; ve bu istilâhlar ahvâl-i bâtneyi akla takrîb için ahvâl-i zâhireye teşbîh edilmek sûretiyle vaz' edilmiştir. Nitekim *Fîhî Mâ Fîh*'in 23. faslının bir fıkrasında cenâb-ı Pîr efendimiz şöyle buyururlar:

"Sana harâm olan şarâbdan veyâ afyondan veyâ esbâbdan bir sebebden zevk hâsıl olduğu vakit, düşmanlarının kâffesinden râzî olmuyor musun? Onları afv etmiyor musun? Ellerini ve ayaklarını öpmüyor musun? Kâfir ile mü'min bu sâatte senin nazarında şey'-i vâhid oluyor. İşte Şeyh Salâhad-dîn'de bu zevkin aslı ve bu zevkin harnı vardır. Hâl böyle iken, maâzallâh onun böyle bir kimseye nasıl buğzu ve garazı olur?"

هادی بعضی و بعضی را مضل

در نبی فرمود کین قرآن ز دل

672. *Kur'an'da buyurdu ki: "Bu Kur'an gönülden ba'zısına hâdî ve ba'zısına mudîldir.*

Bu beyt-i şerîfte sûre-i Bakara'da vâkî' olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: *يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ* (Bakara, 2/26) Ya'ni "Bu Kur'an sebebiyle çok kimse dalâlete düşer ve çok kimse de hidâyet bulur; ve onun sebebiyle dalâlete düşenler ancak fâsıklardır." Ya'ni Hak Teâlâ buyurdu ki: Bu Kur'an kalb cihetinden ba'zı kimselerin hidâyetine sebep olur ve ba'zı kimselerin dahi dalâletine sebep olur. Nitekim I. cildin 1099 numaralı beytinde bu ma'nâya dâir şöyle buyurulmuş idi:

پست و کز شد از تو معنی سنی

بر هوا تأویل قرآن می کنی

Tercüme: "Sen Kur'an'ı hevâ-yı nefsanî üzerine te'vîl ediyorsun; yüksek olan ma'nâ senden alçak ve eğri oldu."

پیش عارف کی بود معدوم شی
الله چو نکه عارف گفت می

673. "Allah, Allah!" Mâdemki ârif "mey" dedi, ârifin indinde ma'dûm olan ne vakit şey olur.

"Allah, Allah!", zinhâr, zinhâr! Ya'ni "sakın ha, sakın ha!" demek olur. Ya'ni sakın ha! Mâdemki, ârif-billâh olan kimse mey ve şarâbdan bahsetti, bil ki, böyle bir şey ma'nâda mevcûddur. Zîrâ ârifin indinde mâddî ve sûfî olan şarâb yoktur ve mevhûmdur; ve ârif böyle yok olan bir şeye vücûd verip ondan bahsetmez ve ona bir şey demez. Binâenaleyh o ârif "şarâb" dediği vakit sen bu şarâbı üzüm suyundan yapılmış olan şarâb anlama!

فهم تو چون بادۀ شیطان بود
کی ترا وهم می رحمان بود

674. Vaktâki senin anlayışın şeytanın mâddesi olur, ne vakit senin için Rahmân meyinin vehmi olur?

Ey cismânî ve mâddî olan kimse! Vaktâki senin bu mey ve şarâb lafzından anlayışın, şeytanın içkisi olan sûfî şarâb olur, artık Rahmân'ın şarâbı olan aşk-ı ilâhî şarâbı senin vehmine gelmez. "Bâde-i şeytân"dan murâd, eğer efkâr-ı fâside olursa ma'nâ böyle olur. Senin anlayışın şeytanın sana içirdiği efkâr-ı fâsideye müstenid olur ve sen bu fâsid fikirler şarabından sarhoş olursan, Rahmân'ın şarâbı olan aşk şarâbı ve evliyâ-yı Hakk'ın zevki senin fehmine değil, vehmine bile gelmez.

این انبازند مطرب با شراب
این بدان و آن بدین آرد شتاب

675. Bu ikisi; mutrib şarab ile ortaklıklar. Bu ona ve o buna; acele getir!

Ya'ni, cismânî olan mutrib sûfî olan şarâb ile ortak ve müşterektir. Zîrâ sûfî şarâbı içenler neş'e-i cismâniyye ve nefsâniyyelerinin tezyîdi için karşılarında hânende ve sâzende isterler. Binâenaleyh mutrib içkiye ve içki de mutriba acele arz-ı ihtiyâc eder. Bunun gibi, mutrib-ı rûhânî olan insân-ı kâmilin vücûdu ile şarâb-ı aşk-ı ilâhî ortak ve müşterektirler. Bunlar birbirlerinin lâzım ve melzûmu kabilindendir.

مطربانسان سوی میخانه برند
پر خماریان از دم مطرب چرند

676. Pür-humârlar mutribın deminden otlarlar. Mutriblar onları meyhâne tarafına götürürler.

"Humâr", sarhoşluktan sonra başta kalan sersemlik ve bî-hûşluk demektir. Ya'ni, sarhoşlar mutribin sözünden ve nağmesinden müstefid olurlar. Eğer mutrib sûfî ve cismânî ise sûfî içkiden sarhoş olanları sûfî meyhâne tarafına götürür; ve eğer rûhânî ise ma'nevî sarhoşları hakikat meyhânesine götürür.

آن سر میدان و این پایان اوست دل شده چون گوی در چوگان اوست

677. *O mutrib meydanın başı ve bu onun sonudur. Gönül onun çevgânında top gibi olmuştur.*

"Dil şüde", ba'zı nüshalarda böyle ayrı olarak yazılmıştır. Bu sûrette ma'nâ tercümede olan vecih ile olur; ve ba'zı nüshalarda dahi bitişik olarak "dil-şüde" yazılmıştır. Bu sûrette vafs-ı terkibî olup, âşık ve sarhoş ma'nâsına gelir ve mısra'nın ma'nâsı "Sarhoş, top gibi, mutribin çevgânındadır" demek olur. Ya'ni, o mutrib, sarhoşluk âleminin ve meydanının başıdır; ve bu meyhâne ise o meydanın sonudur. Binâenaleyh mutrib gönlü veyâ sarhoşu cirit oyunundaki top gibi deminin ve nağmelerinin çevgânıyla o meydanda çeler durur.

در سر آنچه هست گوش آنجا رود در سر ار صفر است آن سودا شود

678. *O şey ki, başta vardır, kulak oraya gider. Eğer başta safrâ varsa, o şey sev-dâ olur.*

Bu beyt-i şerifte sanâyi'-i bedüyyeden "irsâl-i mesel" san'atı vardır. O da budur ki: Mutribi dinleyenlerin bünye-i rûhu bünye-i cisme mukâbil tutulmuştur. Tabâbet-i atıkaya vâkıf olanların indinde ma'lûmdur ki, gıdânın birinci hazmı ağızda dişler vâsıtasıyla olur. Sonra gıdâ mi'deye gider. Mi'denin harâreti ile pişer, keylûs hâline gelir. Buna ikinci hazım derler. Bu keylûsün posaları mi'deden bağırsaklara iner ve incelerini de damarlar cezbe eder ve damarlara gidenler dahi tekrâr pişer. Ona "keymûs" derler. Bu, üçüncü hazımdır. Burada suyun fazlası böbreklerden süzülüp mesâneye gider ve idrâr olur. Bu fazla sular gittikten sonra o bakiyye-i gıdâ tekrâr pişer. İhtilât-ı erbaa pey-dâ olur. Biraz çığ olarak kalana "balgam" ve onun altında kalana "kan" ve onun altında olana "safrâ" derler. Bu pişmelerden sonra biraz daha ihtirâka sâlim olarak kalan mâddeye "sevdâ" derler. Eğer "safrâ"nın ihtirâku ziyâde olursa "sevdâ" hılûna inkılâb eder; ve galebe-i safrâ yüzünden sevdânın tezâyüdü dimâğa bî-hûşluk verir. Bünye-i cismde bu hâl vâkî olduğu gibi bün-

ye-i rûhta dahi bunun nazîri vâkî' olur. Birinci vech budur ki, eğer rûhun idrâkâtında bünyenin safrâsına muâdil olan keserât ve mâsivâ muhabbeti varsa mutnbn nağmelerinden bu safrâ ve hubb-i mâsivâ alevlenip sevdâya, ya'ni zulûmât-ı tabîyyeye inkılâb eder. İkinci vech budur ki, "safrâ"dan murâd, muhabbet-i Hak ve "sevdâ"dan murâd, keserât-ı eşyânın ve mâsivâ-yı Hakk'ın kararması ve fenâsıdır. Ya'ni eğer rûhun idrâkâtında bünyenin safrâsına mümâsil olan muhabbet-i Hak varsa mutnbn nağmelerinden bu muhabbet büsbütün parlayıp o sarhoşun nazarından zulûmât-ı tabîyye fânî ve nâ-bûd olur; ve Hz. Fîr efendimiz bir beyitlerinde bu ma'nâyâ işâret buyururlar: Beyt:

صفرای صیام ارچه سودا سر افرايد لیکن زچنین سودا یابند ید بیضا

"O rûhtan hâsıl olan safrâ, gerçi başın sevdâsını artırır, fakat yed-i beyzâyı böyle sevdâdan bulurlar."

Velhâsıl, rûhun idrâkâtında her ne varsa, rûhun kulağı kendi idrâkâtı tarafına gider. Nitekim bünye-i cismde safrâ gâlib olursa o safrâ sevdâ olur.

بعد از آن این دو بیهوشی روند والد و مولود آنجا يك شوند

679. Ondan sonra bu ikisi bi-hûşluğa giderler. Vâlid ve mevlûd orada bir olurlar.

Bu beyt-i şerifte mutnbn-ı rûhânî olan mürşid-i kâmil ile mest-i Hak olan mürîdin hâline işâret buyurulur. Ya'ni, sarhoş ile mutnbn meydânın nihâyeti olan meyhâneye gittikten sonra her ikisi de bi-hûş olurlar; ve her ikisi de ma'nen itihâd edip, o fenâ-fillâh meyhânesinde "vâlid" ya'ni mutnbn ve "mevlûd" ya'ni sarhoş bir olurlar; ve âlem-i keserâtın iktizâsı olan senlik ve benlik aradan kalkar. Nitekim sûrî meyden bile hâsıl olan bi-hûşluğun nefî-cesi yukarıda 671 numaralı beyitte izâh edilmiştir.

چونکہ کردند آشتی شادی و درد مطربانرا ترك ما مبدار کرد

680. Vaktâki şâdî ve gam sulh ettiler, bizim Türk'ümüz mutnbnları uyandırdı. [664]

"Türk"den murâd, husûsan Çelebi Hüsâmeddîn (k.s.) efendimiz olmak ve umûmen her [bir] mürîd olmak ve "mutnbnlar"dan murâd dahi husûsen, cenâb-ı Fîr efendimizin zât-ı şerîfleri ve umûmen her bir insân-ı kâmil olmak münâsib görünür. "Mutnbn"ın cem' olarak zikri insân-ı kâmillerin âtîde ma'nâlarda itihâdına işârettir. Ya'ni, vaktâki mest-i Hak olan tâlib ve

mutnib-ı rûhânî olan mürşid-i kâmil sürûrda ve gamda ittihâd ettiler, bizim Türk'ümüz mutniblan ikâz edip söze girdi.

مطرب آغازید ییتی خوابناک کہ آنلنی الکاس یا من لا آراک

681. *Mutrib hâb-nâk bir beyte başladı. Dedi ki: "Ey görmediğim kimse, bana bir kadeh sun!"*

Mutrib-ı rûhânî olan insân-ı kâmil bu âlem-i keserâta karşı uyku getirici olan bir beyti okumaya başladı da, dedi ki: "Ey his gözüyle görmediğim zât-ı mutlak! Bana bir tecellî-i zâtî şarâbının kadehini sun!"

أنت وجهی لا عجب إن لم آراه غایة القرب حجاب الاشتیاء

682. *"Sen benim vechimsin. Eğer ben onu görmezsem acib değildir. Yakınlığın gâyesi hicâb-ı ıstibâhtır."*

"Sen benim vechim ve hakikatim ve hüviyetimsin. Eğer ben kendi vechimi ve hakikatimi bu kadar yakınlık ile berâber göremezsem taaccüb olunmaz. Zîrâ yakınlığın gâyesi ve nihâyeti ıstibâh ve iltibâsı mücib olan hicâb ve perde-dir." Zîrâ pek yakın olan şey şiddet-i kurb ve zuhûrundan dolayı gözden gizli kalır. Zât-ı Eccl ü A'lâ hazretleri Kur'ân-ı Kerim'de *وَيَجْنِ اقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ* (Kâf, 50/16) ya'ni "Biz insana şahdamarından daha yakınız;" *وهو معكم أينما كنتم* (Hadîd, 57/4) ya'ni "O sizinle berâberdir, nerede olsanız" buyurduğu hâlde bu şiddet-i kurb adem-i rü'yete sebep olur. Meselâ, bir kitâb göze pek yakın tutulsa bu yakınlık rü'yete mâni' olur. Yazıları aslâ görünmez ve okunamaz; ve ke-zâ güneşin ziyâsı pek ziyâde münteşir ve göze nüfûz ettiği hâlde insan nazarının evvelâ bu ziyâyâ ve sonra da eşyâyâ vâki' olduğunu fark edemez. Zîrâ ziyâ şiddet-i kurb ve zuhûrundan dolayı gizlenmiştir. Beyt-i Hz. Hüdâyî (k.s.):

Zuhûru perde olmuştur zuhûra

Gözü olan delîl ister mi nûra?

أنت عقلى لا عجب إن لم آراك من وفور اللباس المشتبك

683. *"Sen benim aklımsın. Gırift olan iltibâsın çokluğundan dolayı, eğer ben Sen'i görmezsem acib değildir."*

"Müştebek", pencere kafesi ve balık ağı gibi örölmüş ve birbirine karışmış ve gırift olmuş olan; "iltibâs", örtülü ve belirsiz olmak ve ihtilâl edip karışık olmak ma'nâsındır. Ya'ni, "Ey vücûd-ı hakîkî! Mâdemki, benim hakikatim ve

hüviyetim Sen'sin ve benim taayyünüm Sen'in vücûdun ile zâhirdir, şübhesiz ki, benim aklım dahi Sen olursun. Fakat havâss-i hamse-i zâhire ile idrâk olunan mahsûsâta müstenid fikirler ile havâss-i hamse-i bâtına ile idrâk olunan ma'kulâta müstenid fikirlerin birbirine karışıp girift bir hâle gelmiş olmasından dolayı aklımda mütecellî olanın Sen olduğunu göremezsem acıb değildir."

جِئْتُ أَقْرَبَ أَنْتَ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ كَمْ أَقْلٌ يَا نِدَاءَ لِلْبَعِيدِ

684. *Sen şahdamardan daha yakın geldin. Ne kadar "Yâ" diyeyim? "Yâ" uzak içindir.*

"Sen, Kâf sûre-i şerifesinde buyurduğun وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ (Kâf, 50/16) ya'ni "Muḥakkak biz insanı yarattık, onun nefsinin vesvese ettiği şeyi de biliriz; ve biz ona şahdamarımdan daha yakınsınız" âyet-i kerimesi mücibince bana şahdamarımdan daha yakın geldin. Ben ne kadar "yâ ilâhî!" ve "yâ Rab!" diye "yâ" edât-ı nidâsını kullanıp dururum? Halbuki bu "yâ" edât-ı nidâsı çok kerre uzak olan bir kimse için kullanılır." Binâenaleyh Sen benim hakikatim ve aklım olduğun ve bana şahdamarımdan daha yakın olduğun hâlde uzakta imişsin gibi "yâ" diye hitâb etmem ne içindir?

بَلْ أَغَاظَهُمْ أَنَادِي فِي الْغَفَارِ كَيْ لَا كُتِّمَ مِنْ مَعِيَ مِنْ أَغَارِ

685. *"Belki ıssız sahrâda nidâ etmem ile, benim ile berâber olan kimseyi beni gayrete getiren kimselerden saklamak için onları şaşırtırım."*

"Kıfâr", ıssız sahrâ demektir ki, burada murâd, âlem-i keserât ve taayyünât-ı. "Benimle berâber olan kimse" ta'bîrinden murâd, vücûd-i hakîkî-i Hak'ır. "Gayrete getiren, kışkırtan kimseler"den murâd, mü'minlerin avâmı olan ülemâ-i zâhiredir ki, onlar bu âlem-i keserâtta ihâta-i zâtîyyeyi kabûl etmeyip, ancak ihâta-i ilmiyyeyi isbât ederler. Binâenaleyh eşyâyı Hakk'ın zâtından uzak ve kendilerini ayrı bilirler. Hadîs-i şerîfde الشُّرْكُ فِي أَمْتِي أَخْفَى مِنْ دَيْبِ النَّمْلِ ya'ni "Benim ümmetimde şîrk musaffâ bir mahaldeki karıncanın yürümesinden daha gizlidir" buyurulduğundan bu tâife şîrk-i ahfâ sâhibleridir ve bu husûsta ehl-i hakikatın muânzılandır. Binâenaleyh bunların rûh ve akıl gözlemlerinin eşyâda Hakk'ı müşâhede edebilmek kuvveti olmadığından kâmiller ve muḥakkıklar sâika-i gayretle bunların yanında kendi müşâhedelerine âid olan sözleri söylemekden tevakkî ederler; ve kendi mahbûb ve ma'sûkları olan Hakk'ı bunların kör gözlemlerinden bile saklarlar. Beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı:

"Belki ben uzakda olan kimseler hakkında kullanılan "yâ" edât-ı nidâsı ile bu âlem-i keserât çölllerinde onun için hitâb ederim ki, وَمَوْ مَعَكُمْ إِنَّمَا كُنْتُمْ (Hadîd, 57/4) [ya'ni "Nerede olursanız olun, o sizinle berâberdir"] âyet-i kerîmesi mûcibince benim ile berâber olan mahbûb-i hakîkiyi beni gayrete getiren ve beni kuskandıran şîrk-i ahfâ sâhiblerinden saklayayım ve onları bu hitâbım ile galata düşüreyim ve şaşırtayım!" Nitekim Hz. Pîr efendimiz bu cildin âtîde gelecek olan beyitlerinde bu ma'nâyâ işâreten şöyle buyururlar:

چو نکه جفت احوالnim ای شمن لازم آید مشرکانه دم زدن
آن یکی زآن سوی وصفست و حال جز دوی ناید بمیدان مقال
یا چو احوال این دوی را نوش کن یا دهان بردوز و خوش خاموش کن
یا بنوبت گه سکوت و گه کلام احوالنه طبل می زن والسلام

Tercüme: "Ey putperest! Mâdemki şaşılann eşiyiz, müşriğe konuşmak lâzım gelir. O birlik, o vâf ü hâl tarafındandır. Kelâm meydânına ikilikten başkası gelmez. Ya şaşı gibi bu ikiliği dinle, ya ağzını dikip hoş sâkit kıl. Ya nöbet ile ba'zan sükût et ve ba'zan söz söyle; şaşılara gibi davul çal, vesselâm." İnşâallâhu Teâlâ âtîde bu beytlere geldiğimizde îzâhât-ı kâfiye yazılacaktır.

در آمدن ضریر درخانه مصطفی علیه السلام و گریختن
عایشه رضی الله عنها از پیش ضریر و گفتن رسول که چه می گریزی
او ترا نمی بیند و جواب دادن عایشه رسول الله را صلی الله علیه وسلم

Körün Mustafâ (a.s.)'ın evine gelmesi ve Âişe (r.a.)'nın körün önünden kaçması ve Resûl'ün: "Ne kaçyorsun? O seni görmüyor" demesi ve Âişe'nin Resûlullâh (s.a.v.)e cevâb vermesi

اندر آمد پیش پیغمبر ضریر کای نوا بخش تنور هر خمیر

686. Peygamber huzûruna kör geldi. Dedi ki: "Ey her hamurun fırınına nevâ-bahş edici!"

"Darîr", kör, a'mâ demektir. "Nevâ", birçok ma'nâları vardır. Burada revnak, kuvvet ma'nâları münâsibdir. "Hamûr [hamur]"den murâd, muhtelif anâsırdan yoğurulmuş ve terkib edilmiş olan vücûd-i cismânîdir. "Fınn"dan murâd, cismin kalıbıdır. Ya'ni, huzûr-ı Risâletpenâhî'ye bir a'mâ geldi. Dedi ki: "Ey vücûd-i cismânî hamurunun fınnı olan kalıba aşk-ı ilâhî ateşi ile revnak ve kuvvet bahş edici olan Nebiyy-i zîşân."

ای تو میر آب و من مستقیم مستغاث المستغاث ای ساقیم

687. "Ey sen! Suyun beysisin ve ben susamışım. Ey benim sâkîm, yardım, yardım!.."

"Ey sen ki, maârif-i ilâhiyye ve ulûm-i ledünniyye suyunun beysisin ve ben de o ulûm ve maârifin susamışım; ey benim su vericim, yardım isterim, yardım!.."

چون در آمد آن ضریر از در شتاب عایشه بگریخت بهر احتجاب

688. *Vaktâki o kör acele içeriye geldi, Âişe örtünmek için kaçtı.*

زآنکه واقف بود آن خاتون پاک از غیورئ رسول رشکناک

689. *Zîrâ ki o pâk olan hâtun reşk-nâk olan Resûl'ün gayûrluğundan âğâh idi.*

"Reşk-nâk", kışkanç; "gayûr", mahremine nâ-mahremden esirgeyen ve kışkanç olan demektir. Ya'ni, zîrâ ki Resûl-i Ekrem hazretlerinin nâzikliği ve hassâsiyetini müdrîk olan ümmü'l-mü'minîn Âişe (r.a.) hazretleri kışkanç olan Resûl-i zîşânın gayûrluğuna vâkîf idi.

هر که زیاتر بود رشکش فزون زآنکه رشک از ناز نخیزد یا بنون

690. *Her kim ki, ziyâde yakışıklıdır, onun reşki ziyâde olur, ey oğullar! Zîrâ ki reşk nazdan kalkar.*

"Benûn", oğul ma'nâsına olan "ibn"ın cem'idir. "Nâz", istiğnâ ve nezâket ve letâfet demektir. Ya'ni, her kim ziyâde yakışıklı ve cemâl sâhibi ise onun ma'sûkunu kışkanması ziyâde olur. Zîrâ ey ma'rifette tecrübesiz olan oğullar! Biliniz ki, kışkanma naz ve istiğnâ ve letâfetten husûle gelir. Velhâsıl iyi teemmül olunursa reşkin menşei nazdır.

گنده پیران شوی را قما دهند چونکه از زشتی و پیری آگهند

691. *Bunak kocakarılar kocalarına câriye verirler. Çünkü çirkinlikden ve ihtiyarlıktan âğâhdırlar.*

"Kummâ", Türkçe olup "câriye" ve "kuvve-i bâhi tezyîd eden ilâç" ma'nâsınadır (*Gıyâsü'l-Lügâ*). Burada "câriye" demektir. "Gende-pîr", bunak kocakarı ma'nâsınadır. Ya'ni, sen görmez misin ki, kıskançlık kadınların hâl-i tabîlîleri iken bunak kocakanlar kıskançlıktan vazgeçip kocalarına câriye verirler. Çünkü ihtiyarlıktan hâsıl olan çirkinliklerine vâkıfdırlar ve onlarda kıskançlığın menşei olan nâz ve istiğnâ hâli kalmamıştır.

چون جمال احمدی در هر دو کون کی بدست ای فرّ دانیس عون

692. *Her iki âlemde Ahmed'e mensûb olan cemâl gibi ne vakit olmuştur? İyi kimse Hâlık'ın ferri ona avn olmuştur.*

"Ferr", nûr ve azamet demektir. Ma'lûmdur ki, Ahmed (a.s.) Efendimiz'in mazbût olan şemâil-i şerîfelerinden anlaşıldığı üzere vech-i zâhirlerinde ve cism-i saâdetlerinde pek büyük bir tenâsûb ve melâhat var idi; ve cemâl-i ma'nevîsi ise ta'rîf ve tavşîfe sığar bir şey değildir. Binâenaleyh Resûl-i Ekrem Efendimiz hem dünyâca ve hem de âhiretçe sâhib-i cemâl idi; ve cemâlin ve melâhatın bu cem'iyetini hâiz olan ne bir nebî ve ne de bir velî gelmemiştir. Bu cem'iyet-i cemâliyye o hazrete Hâlık Teâlâ hazretlerinin avn ve inâyeti olmuştur.

نازهای هر دو کون او را رسد غیرت آن خورشید صد تو را رسد

693. *Her iki âlemin nazları ona erişir. Gayret o güneşe yüz kat erişir.*

İkinci mısra' *در کشید ای اختران هی روی را* takdîrinde olup kâfiye sebebiyle edât-ı mef'ûl olan "râ" "sadtû"dan sonra gelmiştir. Karîne-i ma'nâ bu takdîri icâb eder. Ya'ni, mâdemki, Resûl-i zîşân Efendimiz zâhirde ve bâtında bu derece cem'iyet-i cemâliyyeyi hâiz idi, binâenaleyh âlem-i zâhirin ve âlem-i bâtının bütün nâz ve istiğnâlarını hâiz idi; ve mâdemki, reşk ve gayretin esâsı ve menşei nazdır, binâenaleyh o dünyâ ve âhiret güneşine gayret ve kıskançlık dahi yüz kat olarak ârız olur.

که در افگندم بکیوان گوی را در کشید ای اختران هی روی را

694. *Der ki: "Ben Zühal'e topu bıraktım. Ey yıldızlar! Haydi, yüzünüzü çekiniz!"*

"Keyvân", Zühal seyyâresine derler. İlm-i hey'etin beyânına göre, bu seyyâre arzdan 750 def'a büyüktür. Hareket-i mihverliyyesini 10 sâat 14 dakikada bitirir. Sekiz kadar peyki ya'ni ayı ve bir de halkası vardır. "Zâpe" ismi

verilmiş olan bir ayının cesâmeti bizim ayımız kadardır. Etrâfında hava tabakası bulunduğu ve bulutlar teşekkül ettiği tahmîn olduğundan ba'zı hey'et-şinâslar bu seyyârenin meskûn olduğunu zann ediyorlar. Bu aylar ile bu halkası sâyesinde geceleri manzûme-i şemsiyyemizi teşkil eden diğer seyyârelerden daha parlak ve aydınlıktır. Binâenaleyh "Zühâl seyyâresi"yle murâd, vücûdun mertebe-i vâhidiyyetine işâret buyurulur ki, bu mertebeye "hakikat-i insâniyye" dahi derler. Rûh ve misâl ve şehâdet mertebelerinin fevkîdir; ve diğer bir çok isimleri de vardır. Ve bu mertebenin fevkünde mertebe-i vahdet vardır ki, ona "hakikat-i muhammediyye" derler. "Topu bırakmak"tan murâd, isti'lâ etmekten kinâyedir. "Yıldızlar"dan murâd, efrâd-ı beşeriyenin ukalâsı ve hükemâsıdır. Ya'ni, o ma'nevî güneş olan Hâtem-i enbiyâ Efendimiz lîsân-ı hâl ile buyururlar ki: "Benim hakikat-i muhammediyyem Zühâl seyyâresi mesâbesinde olan hakikat-i insâniyye mertebesinin fevkindedir ve bu mertebeyi muhîttir. Ey hakikatleri ve a'yân-ı sâbiteleri bu mertebede mütekevvîn olan ukalâ ve hükemâ yıldızları! Benim nûrumun önünde nûr-ı irfânınızı ızhâr etmekten vazgeçip yüzlerinizi örtün!"

ور نه پیش نور من رسوا شوید

در شعاع بی نظیرم لا شوید

695. "Benim nazîrsiz olan şuaında "lâ" olunuz; ve yoksa benim nûrumun önünde rûsvâ olursunuz."

Ya'ni, "Benim nazîri olmayan nûr-ı irfânımın önünde hiç olunuz; ve yoksa benim o nûrumun önünde rezîl ü rûsvâ olursunuz. Nitekim ukalâ vü hükemâyı zamâne Resûl-i Ekrem hazretlerinin kadınlar hakkındaki ناقصات العقل و الدين sözünü, çöl zihniyeti ile söylenmiş bir sözdür" diye reddetmişlerdi. Ahîren fenn-i tabâbet kadınların dimâğını erkeklerin dimâğından vasatı bir hesâb ile 150 gram noksan olduğunu isbât edince rezîl ü rûsvâ oldular; ve diğer ahâdis-i nebevîyyenin hakâyıkını dahi fûnûn-ı hâzıra peyderpey ızhâr etmektedir.

کی روم الانام که روم

از کرم من هر شبی غائب شوم

696. "Kerem cihetinden ben her gece gâib olurum. Ne vakit giderim? Ancak "Gidiyorum" diye gösteririm."

"Her bir gece"den murâd, vakit vakit ehl-i arz üzerinde hâkim olan efkâr ve akâid-i bâtile zulmetleridir. Bu efkâr ve akâid-i muzlime her bir zamanda beşer arasında birer şekilde tezâhür etmiştir. "Kerem ciheti"nden murâd, ço-

cukların oyunda büyükler tarafından serbest bırakılması gibi bevâtın-ı beşerin serbest bırakılmasıdır. Zîrâ âlem-i kevnî muhîttir olan hakikat-i muhammediyedir. Eğer tasarrufât-ı muhammediyeye her ân vâki' olsa hiçbir ferdin o tasarrufa mukâbeleye mecâli kalmazdı. Ya'ni, "Benim hakikat-i muhammediyem ziyâsı şedîd olan bir güneştir. Ben vakit vakit zulmet-i tabîiyyenin hükm-fermâ olduğu bu âlem-i keserâtta gâib olur ve âmme üzerinde tasarrufu terk ederim. Fakat zannetmeyiniz ki, giderim ve kaybolurum. Hayır! Kendimi gitmiş ve tasarrufu terk etmiş gösteririm. Nitekim sûrî güneş dahi gurûb eder. Onun gurûbu külliyyen gitmesi degildir. Tekrâr doğmak üzere gider."

پر زان پرید گرد این مطار

تا شما بی من شبی خفاش وار

697. "Tâ ki, siz bensiz bir gece yarasa gibi bu uçma mahallinin etrâfında kanat çarparak uçasınız!"

"Matâr", uçma mahalli demektir. Bundan murâd âlem-i tabîat ve keserât-ıdır. Ya'ni, "Onun için gitmiş görünürüm ki, siz serbest kalıp bir müddet bu âlem-i tabîat karanlığında, bu keserât meydânında istediğiniz gibi kanat çarpıp uçasınız!"

همچو طاوسان پری عرضه کنید باز مست و سرکش و معجب شوید

698. "Tâvuslar gibi bir kanat arz ediniz. Sarhoş doğan ve serkeş ve mu'cib olunuz!"

"Tâvus kanadı"ndan murâd, ukûl-i cüz'iyeye parlak görünen süslü efkâr-ı felsefiyyedir. İkinci mısra'daki "bâz" kelimesinin kuşları avlayan "doğan kuşu" ma'nâsına olması münâsibdir. "Mest", "bâz"ın sıfatıdır. "Serkeş", itâatsiz ve inkıyâdsız olan kimse; "mu'cib", kendini beğenen demektir. Ya'ni, "Bu serbest harekâtınız esnâsında ukûl-i cüz'iyeye erbâbına tâvus kanadı gibi parlak ve süslü görünen fikirlerinizi ve hünerlerinizi arz ediniz ve benliğinizin sarhoşu olunuz; ve bu sarhoşluğunuz içinde doğan kuşu gibi ef-râd-ı beşeri kendi efkârınızı kabûle da'vet edip avlayınız; ve benim getirdiğim maârif-i ilâhiyyeye ve ulûm-i ledünniyyeye karşı bu benliğiniz sebebiyle serkeş ve itâatsiz ve kendi efkâr-ı bâtulenizi beğenici olunuz!"

همچو چارق کاو بود شمع ایاز

بنگرید آن پای خود را زشت ساز

699. O kendinizin çirkin tertîb edici olan ayağınıza bakınız. Çarık gibi ki, o Ayâz'ın şem'i idi.

"Ayak"tan murâd, akl-ı cüz'îdir. "Zeşt-sâz", vasf-ı terkîbî olup "çirkin ter-tîb edici" demek olur. Ya'nî, "O kendinizin çirkin ve fenâ neticeler tertîb edi-ci ve çıkancı akl-ı cüz'îniniz hiçliğine ve kıymetsizliğine bakınız. O akl-ı cüz'î yukanda kıssası geçen Ayâz'ın çangına benzer ki, o çank Ayâz'ın idrâki önünde bir şem' ve ziyâ menba'ı idi; ve ona bakıp idrâkîni nûrlandırır ve ken-dinin hiçliğini tahattur eder idi. Siz de Ayâz gibi o akl-ı cüz'înin hiçliğine ba-kıp idrâkînizi nûrlandırsanız olmaz mı?" Nitekim akl-ı cüz'î hakkında I. cildin 2012 ve 2013 numaralı beytlerinde ve sair mahallerde îzâhât geçti.

تا نگرديد از منی ز اهل شمال

رو نيام صبح بهر گوشمال

700. "Sabâh vakti te'dâb için yüz gösteririm, tâ ki, benlikten dolayı ehl-i şimâl-
[684] den olmayasınız!"

"Sabâh vakti"nden murâd, hakikat-i muhammediyyenin tasarrufâta mübâşeretidir. Ya'nî, "Vaktâki ehl-i arz bu ukûl-i cüz'îyyenin parlak safsa-talarına kapılıp dalâlette pûyân olurlar, ben tasarrufât-ı ahmediyyem ile on-ları te'dîb için suver-i muhtelifede zâhir ve kulûb-i beşerde müessir olurum. Bu tasarrufât sizin benlikten dolayı ehl-i şimâl ve ehl-i dalâletten olmama-nız için yaparım." Nitekim zamânımızda bu tasarrufât-ı muhammediyye, hristiyan misyonerlerinin son derece gayretlerine rağmen ehl-i garb indin-de baş göstermektedir ve ihtidâ günden güne çoğalmaktadır. Bir numûnesi Kâbil'de (Afgânistân'da) Enîs adlı 15 Şa'bân 1354 ve 13 Teşrîn-i Sâni 935 târihli Fârisî mecmûdada görülmüştür. Şöyle ki: İngiliz prenseslerinden Sara Vak (مارا واک) Hanım niçin müslümân olduğuna dâir Londra'da mufassal bir nutuk söylemiş ve radyo vâsıtasıyla dünyâya da münteşir olmuştur. Bu nûrlu hanım diyor ki: "Bana niçin müslümân olduğumu soruyorlar. Ben de cevâben diyorum: Onun için müslümân oldum ki, İslâm medeniyet ve ah-lâk ve fazîlet dînidir. Onun için müslümân oldum ki, İslâm insanın inifrâdî, maddî ve ictimâî ve ma'nevî olan ihtiyâclarını tamâmen te'mîn eder. Onun için müslümân oldum ki, İslâm i'timâd ve îmân menba'ını bizim rûhumuz-da izhâr eder. Onun için müslümân oldum ki, İslâm bütün dînlerin en sâ-desi ve en âlisidir. Bu böyle iken niçin müslümân olmayayım ve niçin bu "dîn-i hanîf"ın mebâdisine teslim olmayayım?"

نهی کردست از درازی امر کن

ترك آن كن كه درازست آن سخن

701. Onu terk et ki, bu söz uzundur. Kün! emri uzunluktan nehy etmiştir.

Bu beyt-i şerifte cenâb-ı Pîr efendimiz zât-ı şeriflerine hitâb edip buyururlar ki: Ey Mevlânâ! Tasarrufât-ı ahmediyyeye dâir olan bu sözü terk et! Zîrâ bu tasarrufâtın ba'zan terki va ba'zan ızhân birçok sırlara ve hakikatlere müsteniddir ki, bunların ızhâna başlansa söz pek ziyâde uzar. Halbuki bu terk ve ızhâr-ı tasarruf Hakk'ın "Kün!" emrine müsteniddir; ve işte o "Kün!" emri beyânı uzun olan bu esrâr ve hakâyıkın ızhârını nehy etmiştir. "Emr-kün", vâf-ı terkîbî olursa "emr edici" ma'nâsına olup murâd, Hak Teâlâ ve-yâ hakikat-i muhammediyye olur. Ya'ni, emr edici olan Hak Teâlâ veyâ tasarruf-ı Ahmedî uzunluktan nehy etmiştir.

امتحان کردن مصطفی صلی الله تعالی علیه و سلم عایشه را رضی الله
عنها که چه پنهان می شوی پنهان مشو که اعمی ترا نمی بیند تابدید آید که عایشه
از ضمیر مصطفی علیه السلام واقف هست یاخود مقلد گفت ظاهرست

Mustafâ (s.a.v.)'ın Âişe (r.a.)'yı: "Ne saklanıyorsun? Saklanma!
Zîrâ a'mâ seni görmüyor!" diye imtihan etmesidir. Hattâ zâhîr ola-
ki, Âişe, Mustafâ (a.s.)'ın zamîrinden âgâh mıdır? Yâhud kelâm-ı
zâhîrin mukallidi midir?

"Kelâm-ı zâhîrin mukallidi olmak", gayret ve kıskançlık sözünün ma'nâ-yı hakikatine nüfûz etmeyip taklîden hareket etmektir. Ya'ni huzûr-ı Risâlet-penâhiye a'mâ geldi, Âişe (r.a.) ondan kaçtı. Hz. Âişe vâlidemiz Resûl-i Ekrem hazretlerinin zamîr-i saâdetlerindeki gayrete ve kıskançlığa vâkıf olarak mı kaçtı, yoksa zamîr-i Risâletpenâhiye vâkıf olmayıp, ancak "Kadınların erkekten tesettürü lâzımdır" sözüne taklîden mi kaçtı? diye cenâb-ı Peygamber onu tecrübe buyurdu; ve "Ne kaçyorsun? O seni görmüyor!" dedi. Âişe hazretleri dahi "O beni görmüyorsa ben onu görüyorum ve benim onu görmem zât-ı latîfinizin zamîrindeki gayrete dokunur!" diye cevâb verdi.

او نمی بیند ترا کم شو پنهان

گفت پیغمبر برای امتحان

702. Peygamber imtihan için buyurdu: "O seni görmüyor, ondan az saklan!"

Ya'ni, a'mâ hücre-i saâdete girince Âişe (r.a.)yı tecrübe için Resûl-i Ekrem hazretleri buyurdu ki: "Yâ Âişe! O a'mâ seni görmüyor; binâenaleyh tesettür husûsunda külfet etme!"

او نه بیند من همی بینم او را

کرد اشارت عایشه با دستها

703. *Âişe: "O beni görmüyorsa, ben onu görüyorum!" diye elleriyle işâret etti.*

Ya'ni, Hz. Âişe vâlidemiz Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kendi üzerine olan gayretini ve kiskançlığını bildiği için: "Yâ Resûlallâh! Rû'yet iki taraftan vâki' olur. O beni görmüyorsa ben onu görüyorum ve benim onu görmem kalb-i saâdetinizdeki gayrete dokunur." Ma'nâsını tefhîmen, sesini de nâ-mahreme işittirmeyerek elleriyle işâret etti; ve bu vaz'iyeti ile kelâm-ı zâhîrin mukallidi olmadığını gösterdi. Ma'lûm olsun ki, tesettür emrinin menşei gayret ve kiskançlıktır; ve kiskançlığın menşei de yukanda îzâh olunduğu üzere güzel-lik ve yakışıklılıktır; ve kadınlarda Hakk'ın cemâl ile tecellisi ekmei olduğundan sâhib-i cemâl olan kadınların hassâs olan zevcleri tarafından kiskanılması tabî bir hâl olur; ve kadınlarda Hakk'ın cemâl ile tecellisi bahsi *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından îzâh buyurulmuştur. İmdi tabiatlarında zevcelerine karşı kiskançlık olmayan erkeklerde hassâsiyet ve nezâket yoktur. Onlar bağ-ı hilkatte bitmiş yabânî otlara benzerler. Zîrâ onların "hûsn" ve "aşk" ile alâkaları yoktur. Kadınlara karşı yalnız şehvet-i hayvâniyye ile mütehassistirler. Şehvetlerini kazâ ettikten sonra zevclerine karşı lâkayt kalıp bâtınlarında gayret ve kiskançlık hissetmezler. Binâenaleyh sûrette ve sîrette güzel olan Âişe vâlidemiz hakkında Resûl-i Ekrem hazretlerinin hassâs ve nâzik olan kalb-i saâdetlerinde onlara karşı gayret ve kiskançlık hissetmemeleri mümkün değildir; ve Âişe vâlidemiz dahi baştan başa rûh-ı pâk olan Resûl-i Ekrem hazretleri hakkında da aynı his ile mütehassisi idi.

پرز تشبیهات و تمثیل این نصوص

غیرت عقلست بر خوبی روح

704. *Rûhun güzelliği üzerine aklın gayreti vardır. Bu nasûh teşbîhâtın ve teşmîlden doludur.*

"Nasûh", mübâlağa ile "nasîhat edici" ve "hâlis ve sâf" ma'nâlarına gelir. Bu beyt-i şerifte rûh karînesiyle ikinci ma'nâ münâsib görünür; ve "rûh"dan murâd, rûh-ı Küllî-i Muhammedî'dir. Ya'ni, kiskançlığın ve gayretin menşei mâdemki güzelliştir; binâenaleyh rûh-ı küllinin güzelliği üzerine aklın gayre-

ti ve kıskançlığı vardır. Onun için bu pâk ve sâf olan rûh-ı küllinin ta'rifî muhakkıkların kelâmalarında teşbîhlere ve temsillere müsteniden vaki' olmuştur; ve bu temsîlât ve teşbîhât müstenid olan beyânâtta dahi ihtilâflar vardır ki, bu ihtilâflar Şeyh-i Ekber Muhyiddîn b. Arabî (k.s.) hazretlerinin fakîr tarafından tercüme ve şerh edilen *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye*" ismindeki kitâb-ı şerîfin birinci bâbının bir faslında mufasssalan mezkûrdur. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri orada bu ihtilâfâtı beyân ettikten sonra buyururlar ki: ولم نرجع أحد هذه الأقوال مع العلم أن الحق في أحدها لقول القائل إن الخليفة يا 'ni "Biz kavî-i kâilîn hakikatini bildiğimiz hâlde "Doğrusu şu kavîldir" diye bu akvâl-i muhtelifeden birisini tercîh etmedik. Zîrâ bu akvâlî beyân ettiğimiz sırada halîfe olan rûh-ı küllî onun izâhından ibâ ve imtinâ' eyledi; ve bir şeyden halîfe ibâ ve imtinâ' eylediği vakit ben dahi ondan ibâ ve imtinâ' ederim." Anlaşılır ki, bu ibâ ve imtinâ' dahi rûh üzerine aklın gayretinden ve kıskançlığındandır.

با چنین پنهانی کن روح راست عقل بروی این چنین رشکین چراست

705. Böyle gizlilik ile berâber ki, bu rûh için vardır; akıl onun üzerine niçin böyle kıskançtır?

Ya'ni, o sâf ve hâlis ve güzel olan rûh bu kadar gizli ve mestûr olduğu hâlde ukûl-i evliyânın onun üzerine gayreti ve kıskançlığı ve teşbîhât ve temsîlât ile beyânâtı ne içindir? Bakılırsa böyle gizli ve mestûr olan bir şey kiskanılmamak lâzım idi. Nitekim Şihâbeddîn Sühreverdî hazretleri *Avârîfû'l-Maârif*'de buyurur ki:

"Rûhun ma'rifeti ve onun zirve-i idrâki gayet refî' ve menî'dir. Kemend-i ukûl ile ona vusûl müyesser olmaz. Erbâb-ı mükâşefe onun keşfini kiskanıp ancak zebân-ı işâret ile beyânâtta bulunmuşlardır. Hz. İzzet indinde en şerîf bir mevcûd ve en yakın bir meşhûd "rûh-ı a'zam"dır. Zîrâ Hak Teâlâ onu من رُوحی (Hicr, 15/29) ya'ni "Benim rûhumdan" ve من رُوحًا (Enbiyâ, 21/91) ya'ni "Bîzim rûhumuzdan" beyân-ı âlîsi ile kendisine izâfe buyurdu. Âdem-i kebir, halîfe-i ülâ, tercümân-ı ilâhî, miftâh-ı vücûd, kalem-i icâd ve cünd-i ervâh onun evsâfındandır ilh..."

از که پنهان می کنی ای رشک خو آنکه پوشیده ست نورش روی او

706. Ey kıskanç huylu! Kimden saklıyorsun? O ki, onun nûru onun yüzünü örtmüştür.

Ey kışkanç huylu olan akıl! O rûh-ı sâfi ve pâki kimden saklıyorsun? Onun kendi nûru kendi yüzünü örtmüştür. Binâenaleyh senin kışkanıp örtmene hâcet yoktur. Ma'lûm olsun ki, vücûd-i mutlak-ı Hak vâhidiyet mertebesinden sonra suver-i ilmiyye hasebiyle rûh-ı küllî mertebesine tenezzül etmiştir. Binâenaleyh bu mertebe aynılık ve gayriyetten bir nevi' üzerine Zât-ı Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ı ile mertebe-i hafâdan mertebe-i zuhûra gelmesinden ibârettir; ve Hak Teâlâ rûhu hiçbir sebeble değil, ancak zâtının zâtıyeti ile ızhâr etti. "Emr" ile işâret olunması bu sebebledir. Vesâireyi de vâsita-i rûh ile ızhâr etti ki, ona da "halk" derler. Binâenaleyh rûh şiddet-i zuhûrundan dolayı nazarlardan gizli kalmıştır. Zîrâ âlem-i halkda rûh pek ziyâde zâhirdir. Bîcümle harekât ve idrâkât Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ının mazharı olan rûh ile. Meselâ güneş ziyâsı pek âşikâr ve müstevlî ve her yere sâfi iken insan, nazannın evvelâ ziyâyâ ve sonra da eşyâyâ vâki' olduğunu bilmez, ilk nazarda eşyâyı gördüğünü zanneder. Binâenaleyh ziyânın kendi nûrunu şiddet-i zuhûru sebebiyle yine kendisi örttüğü gibi, rûhun nûru dahi bu kadar şiddet-i zuhûru olduğu hâlde yine kendisi örtmüs olur.

می‌رود بی‌روی پوش این آفتاب فرط نور اوست رویش را نقاب

707. *Bu güneş nikâbsız gider. Onun nûrunun fartı onun yüzüne nikâbdır.*

Bu rûh-ı a'zam güneşi âlem-i halkdan nikâbsız olarak zâhirdir. Fakat onun nûrunun haddi, tecâvüzü ve şiddeti o rûhun yüzüne nikâb olmuş ve onu örtmüştür. Nitekim yukarıda îzâh olundu.

از که پنهان می‌کنی ای رشک‌ور کآفتاب از وی نمی‌بیند اثر

708. *Ey kışkanç! Kimden gizlersin ki, güneş ondan eser görmez.*

Ey kışkanç olan akıl! O rûhu kimden gizlersin ki, bu sûrî güneş o rûh-ı in-sânîden eser görmez; ve insan bu rûh sebebiyle sâir mahlûkâtın daha mükerrem ve şerîf olmuştur; ve nitekim o rûh-ı a'zam hakkında لولاك لما خلقت لولاك يا'ni "Eğer sen olmasa idin eflâki yaratmazdım" buyurulmuştur.

رشك ازان افزون ترست اندر تنم كز خودش خواهم كه هم پنهان كنم

709. *Cismimde kışkançlık ondan daha ziyâdedir ki, onu kendimden dahi gizlemek isterim.*

O rûhu ızhâr husûsundaki kışkançlık cismimde o derece şiddetlidir ki, onu kendimden bile saklamak isterim; ve hattâ bu şiddet kendimden saklamak duyusundan bile ileri geçmiştir.

ز آتش رشک گران آهنگ من با دو چشم و گوش خود در جنگ من

710. *'Benim ağır âhenkli olan kıskançlığımın ateşinden ben iki gözüm ve iki*
[694] *kulağım ile cenkdeyim.*

"Âhenk", müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "reviş ve tarz" ma'nâsı mü-nâsibdir. Ya'ni, benim bir kıskançlığım vardır ki, bu rûhun ızhârına karşı ağır revişlidir. Ben o kıskançlığımın ateşinden iki gözüm ve kulağım ile bile cenk-deyim ve muhârebedeyim. Ya'ni o rûhun âlem-i halkta zuhûrunu ve müşâ-hedesini kendi gözümden bile kıskanırım; ve onun sözünü de kendi kulağım-dan kıskanırım.

چون چنین رشکی ست ای جان و دل پس دهان بر بند و گفتن را بهل

711. *Ey cân ve gönül! Mâdemki böyle bir reşkin vardır, binâenaleyh ağızını*
kapa ve söylemeyi bırak!

ترسم از خامش کنم آن آفتاب از سوی دیگر بدرانند حجاب

712. *Eğer susarsam, korkarım ki, o güneş diğer taraftan hicâbı yırtar.*

Burada "güneş"ten murâd, zât-ı Hak'tır. Ya'ni, ben kıskançlık sebebiyle o rûh-ı sâfin ma'rifetine müteallık sözleri söylemekten susar isem, o halîfe olan rûh-ı a'zâmın müstahlifi bulunan zât-ı Hak onu ızhâr için başka taraftan hi-câbı ve perdeyi yırtar ve kaldırır ve benim kıskançlığım ve sükûtum boş olur. Zîrâ zât-ı Hakk'ın mezâhirde zuhûra meyli vardır.

در خموشی گفت ما اظهر شود که ز منع آن میل افزون تر شود

713. *Susmaklıkta bizim sözümüz pek zâhir olur. Zîrâ men' etmekten o meyil*
daha ziyâde olur.

Ya'ni, eğer susar isek, bizim sözümüz daha ziyâde zâhir olur. Zîrâ bâtında olan efkâr habs olup kalmak istemez. Binâenaleyh o efkân söz ile zuhûrdan men' etmek onların zuhûra olan meyillerini çoğaltmak ve şiddetlendirmek olur. Zîrâ hadis-i şerifte صورتہ علی صوره يا'ni "Muhakkak Allâh Teâlâ Âdem'i kendi sûreti ya'ni sıfatı üzerine yaratmıştır" buyrulur. Hak Teâlâ zât-ı ahadiy-yesinde mahfî ve meknûz olan sıfat ve esmâsının zuhûr için vâki' olan taleble-rini is'âf buyurduğu gibi insân-ı kâmil dahi o sıfat ile zâhir olup, bâtınındaki ef-kân harf ve savt ile ızhâra meyleder. Eğer onları harf ve savt ile ızhâr etmez ve sükût ederse, onun bâtınında bu ızhâr meyli daha ziyâde olur.

گر بگرد بحر غرُّش کف شود جوش اَحْبَبْتُ بِأَنْ أَعْرِفَ شُود

714. Eğer deniz kükrer ise onun kükremesi köpük olur. "Bilinmeye muhabbet ettim" in kaynaması olur.

"Gurred", arslanın bağırıp kükremesi olan "gurrîden" masdarından fiil-i muzâri'dir. "Bahr"den murâd, vücûd-i hakîkî-i Hak'tır. İkinci musrâ'da عَرَفَ فَاَحْبَبْتُ اَنْ اَعْرِفَ فَاَخْلَقْتُ الْخَلْقَ لَاعْرِفَ ya'ni "Ben bir gizli hazîne idim; bilinmeye muhabbet ettim, halkı bilinmekliğim için yarattım" hadis-i kudsi-si-ne işâret buyurulur. Bu hadis-i kudsi hakkındaki izâhât IV. cildin 2530 numaralı beytin baş tarafındaki sûrhde geçti; ve bu hadis-i kudsiyi Hz. Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 46. faslında da şerh buyurmuşlardır. Ya'ni, eğer vücûd-i hakîkî deryâsı arslan gibi kükrer ve coşarsa onun kükremesi ve coşması köpük mesâbesinde olan vücûd-i izâfî âlemindeki mezâhir olur; ve bu coşma hadis-i kudside beyân buyurulduğu üzere "Bilinmeye muhabbet ettim" kelâmından anlaşılan zuhûra olan muhabbetin kaynaması ve harekete gelmesi olur. Binâenaleyh insân-ı kâmilin izhâr-ı hakâyık ve maârif buyurması dahi Hakk'ın zuhûra olan muhabbetinden neş'et eder.

حرف گفتن بستن آن روز نیست عین اظهار سخن پوشیدن نیست

715. Söz söylemek o bir pencereyi bağlamaklıktır. Söz izhârının aynı örtmekliktir.

Gerçi esrâr-ı ilâhiyyeye dâir söz söylemek o zuhûr penceresini âlem-i zâhirde kapamaktır. Fakat bu âlem-i zâhirde harf ve savt ile o esrân izhâr etmek dahi ma'nâdan ibâret olan o hakîkatin yüzünü kapamaktır ve örtmektir. Zîrâ zâhir bâtının perdesidir. Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimiz bir beyitlerinin şöyle buyururlar. Beyit:

برده ست بر احوال من این گفتن و این قال من ای ننگ گلزار ضمیر از فکرت چون خار من

"Ey benim diken gibi fikrimden dolayı zamîr-i gülzârının ayıbı olan! Bu söylemek ve benim bu kâlim benim ahvâl-i bâtınem üzerinde perdedir."

بلبلانه نعره زن در روی گل تا کنی مشغول شان از بوی گل

716. Gülün yüzüne bûlbûl gibi na'ra vur, tâ ki, onları gül kokusundan meşğûl edesin!

Ya'ni, mâdemki susmak zuhûr penceresini kapamaktır ve söylemek dahi ma'nânın ve hakîkatin yüzünü örtmektir, binâenaleyh ey insân-ı kâmil gül gibi olan o hakîkatin cemâline bu âlem-i zâhirde bûlbûl gibi na'ra vur ve bu Mesne-

vî-i Şerîf'de âhenkdâr olan nazm ile söz söyle; tâ ki, zevkan ve hâlen bu hakîkate vâsıl olmamış olanları bu gülün kokusundan meşgûl edesin! Ve ma'şûkun olan gülü kiskandığın için o nâ-mahremeleri bu gülün kokusundan gâfil kılasın!

تا بقل مشغول گردد گوششان سوی روی گل نبرد هوش شان

717. *Onların kulakları meşgûl oluncaya kadar söyle, onların akılları gülün yüzü tarafına uçmasın!*

Bu nâ-mahremelerin kulakları bu hakâyık ve maârife dâir olan sözler ile meşgûl oluncaya kadar söyle! Ve kiskançlık ve gayret sebebiyle onların akıllarını kulakları tarafına çevir! Tâ ki, onları akıllarının gözü senin ma'şûkun olan gülün yüzü tarafına uçmasın ve dönmesin! Bu sözler Cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından ma'nâdan bî-nasib ve sûrete meclûb olanlar hakkındadır. Nitekim bu cildin 161 numaralı beytinde معنیست کی چشد درویش صورت زآن زکات. "Sûret dervîşi o zekâtın ne vakit tadar? O ma'nâdır, fe'lûn fâilât degildir" buyurulmuş idi.

پیش این خورشید کو بس روشنیست در حقیقت هر دلیلی رهنیست

718. *Bu güneşin önünde ki, o çok rûşendir, hakîkatte her bir delîl yol vurucudur.*

Çok parlak olan bu hakîkat güneşinin önünde delîl-i akîfiye müstenid olan her bir söz yol vurucudur ve hicâbdır. Zîrâ güneşin vücûdunun delîli yine güneş olur. Zâhir olan güneşin vücûdunu isbât için delîl getirmek abes olur. Nitekim I. cildin 116 numaralı beytinde مگر دلیل باید از روی رو متاب. "Güneşin delîli güneş geldi; eğer sana delîl lâzım ise, ondan yüz çevirme!" buyurulmuş idi.

حکایت آن مطرب که در بزم امیر ترک این غزل آغازید

گلی یا سوسنی یا سرو یا ماهی نمی دایم از این آشفته بی دل چه می خواهی نمی دایم
وبانگ برزدن ترک اورا که آن بگو که می دانی وجواب دادن مطرب امیر را

O mutrübün hikâyesidir ki, Türk beyinin işret meclisinde bu gazeli okumaya başladı: "Gül müsün, yâ süsen misin, yâ servi misin,

yâhud ay mısın? Bilmem! Bu perişân âşıktan ne istersin?

Bilmem!"

Türkün o mutrıba "Bildigini söyle!" diye bağırması ve mutrıbın beye cevâb vermesidir

"Sûsen", bir gülün ismidir ki, o dört nevi'dir: Biri beyaz olur, ortasında dilî vardır. Ona "sûsen-i âzâd" derler; ve diğeri mâvi olur, ona da "sûsen-i ezrak" derler; ve bir diğeri sarı olur, ona da "sûsen-i Hatâî" derler. Dördüncüsü sarı ve beyaz ve mâvi karışık renkli olur. Buna da "sûsen-i âsumânî" derler (*Burhân*). Ba'zı nüshalarda "bî-dil" yerine "mecnûn" vâki'dir.

در حجاب نغمه اسرار آست

مطرب آغازید پیش ترک مست

719. *Mutrıb sarhoş olan Türk'ün önünde, nağme hicâbı içinde "Elest" esrârına başladı.*

Ya'ni, mutrıb sarhoş olan Türk beyinin önünde sazını çalarak mûsikî nağmeleri perdelerinin içinde *أَلسْتُ بِرَبِّكُمْ* (A'râf, 7/172) ya'ni "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" hitâbı vâki' olan âlem-i ervâhın esrârını söylemeye başladı. Nitekim Hz. Pîr'e kırk sene hizmet etmiş olan Sultân Alâeddîn-i Selçûkî'nin seraseri Feridûn b. Ahmed Sipehsâlâr hazretleri yazdığı *Menâkıb*'da şöyle buyurur:

"Âvâz-ı gınâ âşıklara ondan dolayı hoş gelir ki, bezm-i eleste rûhânî olan hoş sadâlar ile ünsiyet etmiş ve onun safâ-yı istimâ'ıyla perverde olmuş idiler. Bugün, ki âlem-i nefis ve küdüret-i vücûdda giriftâr ve o âlem-i rûhânîden dûr olmuşlardır, o latîf ve hoş sadâlardan bir şemme gûş-i idrâkine vâsıl olunca dil-i mahzûn gâyet-i şevkden ızırâb ve cûşa gelir ve cismi bi'l-mûtâbaa harekete getirir."

من ندانم تا چه می‌خواهی ز من

من ندانم که تو ماهی یا وثن

720. [704] "Ben bilmem ki, sen ay mısın, yâhud put musun? Acabâ, benden ne istiyorsun? Bilmem!"

"Vesen", putperestlerin taptıkları put ma'nâsıdır. Ya'ni, mutrıb tegannî ile dedi ki: "Ey vücûd-i hakikî! Sen bu teganniyâtı ve âlem-i keserâtı varlığın ile nûrlandıran ay mısın? Yâhud bu teganniyâtın kendisi misin? Bilmem! Bu âlem-i taayyünât ve keserât içinde benden nasıl bir hizmet istiyorsun? Bilmem!"

من ندانم تا چه خدمت آرمت تن زخم یا در عبارت آرمت

721. "Ben bilmem ki, *acabâ sana ne hizmet getireyim? Susayım mı, yâhud seni lafza getireyim mi?*"

"Tenzeden", susmak demektir. "Tâ çi"deki "tâ" taaccüb içindir. Ya'ni, "Ey vücûd-i hakîkî! Ben bilmem ki, bu âlem-i keserâtta senin murâd-ı şerîfine muvâfık olarak ne hizmet edeyim? Senin esrârına müteallık sözler söylemekten susayım mı, yoksa elfâz ve ibârât ile bu esrârdan bahs edeyim mi?"

این عجب که نیستی از من جدا می ندانم من کجام تو کجا

722. "Bu *acîbdır ki, sen benden ayrı değilsin! Bilmem ki, sen neredesin, ben neredeyim?*"

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ (Hadîd, 57/4) ya'ni "Nerede olsanız o sizinle berâberdir" âyet-i kerîmesi mücibince acîbdır ki, sen benden ayrı değilsin. Bununla berâber sana mekân isbât edemem. Binâenaleyh bilmem ki, sen neredesin, ben neredeyim? Ya'ni ben sen değilim, diyemem. Benim vücûdumun hudûdu ayrı ve senin vücûdunun hudûdu ayrı olur. Bu ise senin bî-nihâye olan vücûdunu tahdîd etmek olur; ve eğer "Ben senim, sen de bensini" desem seni benim vücûd-i mahdûduma hasretmiş olurum. Velhâsıl senin nerede ve benim nerede olduğumu ta'yîn edip bilemem."

من ندانم که مرا چون می کشی گاه در بر گاه در خون می کشی

723. "Ben bilmem ki, beni nasıl çekersin? *Gâh sîneye, gâh hâna çekersin!*"

"Ber", sîne ve göğüs ma'nâsınadır. Burada kurb ve yakınlık murâd olunur. "Hûn", "kan" ma'nâsına geldiği gibi "kendilik ve hodbînlik" ma'nâsına da gelir (*Burhân*). Ya'ni, "Ben bilmem ki, beni nasıl çekersin ve kullanırsın? Ba'zan sîneye ya'ni yakınlığa çekersin; o vakit ben kendimi görmem; ancak seni görürüm ve "ene'l-Hak" na'rasını vururum. Ba'zan beni benliğim ve hodbînliğim tarafına çekersin. O vakit kendimi senden ayrı ve abd görürüm." Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 12. faslında şöyle buyururlar:

"Ene'l-Hak" da'vâsı azîm tevâzu'dur. Zîrâ "Ben abd-i Hudâ'yım" diyen kimse iki mevcûd isbât eder. Birisi kendisi için ve diğeri de Hudâ içindir. Fakat "ene'l-Hak" diyen kimse kendisini yok edip ve ber-hevâ eyleyip "ene'l-Hak" der. Ya'ni "Ben yokum, hep odur. Hudâ'dan başka mevcûd yoktur. Ben

küllüyyen adem-i mahzım ve hıçım!" der. Bu makâmda tevâzu' ziyâdedir. Şu kadar ki, halk anlamıyorlar ilh..."

همچنین لب در ندانم باز کرد می ندانم من ساز کرد

724. Dudağı böylece "Bilmem!" e açtı. "Ben bilmem, ben bilmem!" i saz etti.

Ya'ni, o mutrib söylediği gazelde ağzını böylece "Bilmem!" demeye açtı ve sazını da "Ben bilmem, ben bilmem!" redifli bir'gazel ile çalmağa başladı.

چون ز حد شد می ندانم از شگفت ترک ما را زین حراره دل گرفت

725. Vaktâki "Bilmiyorum" hadden gitti, taaccübden dolayı bizim Türk'ümü-
zün bu terânenen gönli tutuldu.

"Şigift", acıb ve garib şey demektir. "Harâre", burada terâne ve birkaç saz-
dan çıkan sadâ ve birkaç kimsenin hançeresinden çıkan nağmeler ve mutlak
sadâ ma'nâsına da gelir. Ya'ni vaktâki mutribin "Bilmiyorum" diye gazel
okuması ve sazı çalması hadden aştı ve çoğaldı, taaccübden dolayı bu terâ-
neden bizim Türk beyimizin gönli tutuldu ve içi sıkıldı.

بر جهید آن ترک و دیوسی کشید تا علیها بر سر مطرب رسید

726. O Türk sıçradı ve topuzu yukarılara kadar çekti. Mutribin başı üzerine
erişti.

"Debbûs", Türkçe "topuz" demektir. İkinci mısra'daki "ulâhâ" kelimesini
şurrâh-ı kirâmın hepsi "aleyhâ" okumuşlar ve birtakım tekellüflü mütâlaalar-
da bulunmuşlardır. Halbuki bu kelime "yukan" ve "yüksek" ma'nâsına olan
"ulâ" ile Fârisî edât-ı cemi' olan "hâ"dan mürekkebirdir. Bu sûrette "ulâhâ",
"yukanlara ve yükseklerle kadar" demek olur; ve ma'nâda külfete de hâcet
kalmaz. Ya'ni, Türk beyinin "Bilmemler"den içi sıkıldı, hemen topuzu kapı
ve vurmağ üzere yukanlara kadar kaldırarak mutribin başı ucuna geldi.

گرز را بگرفت سرهنگی بدست گفت نی مطرب کشی این دم بدست

727. Bir çavuş eliyle topuzu tuttu ve dedi ki: "Hayır! Bu zamanda mutrib
öldürücülük kötüdür!"

Beyin çavuşlarından birisi beyin yukanlara kaldırdığı topuzu tuttu ve mut-
ribin başına indirilmesine meydan bırakmadı. Ve dedi ki: "Ey bey! Bu işret
meclisinde mutrib öldürücülüğe kıyâm etmek fenâ bir haldir!"

گفت این تکرار بی حد و مرش کوفت طبعم را بکوم من سرش

728. *Dedi: "Onun hadsiz ve adedsiz tekrârı benim tab'ımı dövdü ve ben de onun başını döverim!"*

Bey çavuşa cevâben dedi: "Ve onun hadsiz ve sayısız "Bilmem"leri tekrârı benim içimi sıkı ve tab'ımı dövdü. Binâenaleyh ben de bu topuz ile onun başını döverim!" "Mer", aded ve sayı demektir.

قلنبانا می ندانی گمّه مخور ور همی دانی بن مقصود بر

729. *"Ey deyyûs! Bilmiyorsan b.. yeme! Eğer biliyor isen maksûd üzerine çal!"*

"Kaltabân", deyyûs ve pezevenk demektir. "Gûh", necâset ma'nâsına olan "gûh"ün muhaffefidir. Ya'ni, Türk beyi çavuşun men'i üzerine her ne kadar gürzü mutrıba vurmadı ise de, öfkesini alamayıp sövdü ve saydı. "Bilmiyorsan bırak, hezeyân etme! Eğer biliyor isen bildiğini söyle, sazını lâıyk-ı vechi ile çal!" dedi.

آن بگو ای گیج که می دانیش می ندانم می ندانم در مکش

730. *"Ey ahmak! Onu söyle ki, onu biliyorsun. "Bilmem, bilmem"i çekme!"*

"Gıc", perîşân ve perâkende ve dimâğî muhtel olan kimse demektir. Ya'ni, "Ey dimâğî muhtel olan kimse! Bildiğini söyle! Gazelinin nakarâtını "Bilmem, bilmem" yapma!"

من بیرسم کز کجایی هی مری تو بگویی نی ز بلخ نه از هری

731. *Ben: "Hey miri! Neredensin?" diye sorarım. Sen dersin ki: "Belh'den değil, Herât'tan değil!"*

Hind şârihlerinden Muhammed Efdal hazretleri "Hey miri" Türkçe'dir ve Türkler muhâtabâtta kullanırlar, diyor; ve *Burhân*'da "Bir kimse ile kadr ve mertebede ve büyüklükte berâberlik etmek ve fenâlıkda itihâd etmek" ma'nâlarına gösterilmiştir. Bu ma'nâlara göre "Hey arkadaş!" diye tercüme edilmek münâsib olur. Arnavutlar'ın "Hey muri" diye birbirlerine vâkı' olan hitâbları gâlibâ buradan intikâl etmiştir. Ya'ni, "Ey mutrıb! Meselâ ben sana "Hey arkadaş! Nerelisin?" diye soruyorum. Sen de cevâben diyorsun ki: "Belh şehrinden değilim, Herât şehrinden değilim."

- نی ز بغداد و نی موصل نی طراز در کشی در نی و نی راه دراز
732. "Bağdâd'dan değil, Musul'dan değil, Tırâz'dan değil! Değil, değil de, uzun yolu çekersin."

"Tırâz", burada Çin hudûdunda bir şehrin ismidir. Ya'ni, "Bağdâd'dan değilim, Musul'dan da değilim ve Tırâz şehriden de değilim" dersin ve "değil, değil" diyerek uzatıp durursun."

- خود بگو من از کجایم باز ره هست تنقیح مناط اینجا بله
733. "Muhakkak "Ben neredenim" de, kurtul! Burada tenkîh-i menât ah-maklıktır."

Ba'zı nüshalarda bu beyit şu sûretle vâki'dir:

- خود بگو تا از کجای باز ره هست تنقیح مناط اینجا بگو
"Muhakkak, şâyet nereli isen söyle, kurtul; bu mahalde tenkîh-i menât var mıdır?"

"Tenkîh", lügatte temizlemek ve zâid olanları giderip atmak; "menât", rü-cû' edecek yer, merci' demektir; ve bir şeye asılmak ve matlab ve maksûd ma'nâlarına da gelir. Usûl-i fıkıh ıslâhında bir husûsa müteallık olan hük-mü o husûsât tecrit edilmek sûretiyle umûmîleştirmekten ibârettir. Binâena-leyh burada "tenkîh-i menât" ta'bîri kendi mensûb olduğu şehri ta'yîn için bir çok şehirlerin adını sayıp dökerek mensûb olduğu şehirden tecrid etmek de-mek olur ki, "Nerelisin?" diye sorulan bir kimsenin böyle tenkîh-i menât sū-retiyle cevâba tasaddîsi bittabi' hamâkat olur.

- یا بهر سیدم چه خوردی ناشتاب تو بگویی نی شراب و نی کباب
734. "Yâhud sordum ki: "Ey aç! Ne yedin?" Sen dersin ki: "Şarâb değil ve kebâb değil!"

"Nâ-şitâb", mâhitâb vezninde sabahdan beri bir şey yememiş olan aç kim-seye derler. "Nâ-şitâ" ve "nâ-hâr" dahi bu ma'nâyadır (*Burhân*). Nâ-şitâbda "ey" harf-i nidâsi mahzûfdur. Ya'ni, "Yâhud ben sordum ki: "Ey karnı aç olan kimse! Ne yedin?" Sen de cevâben dersin ki: "Şarab değil ve kebab da değil!"

- نه قلدید و نه ثرید و نه عدس آنچه خوردی آن بگو تنها و بس
735. "Ne pastırma ve tirit ve ne mercimek!" O şeyi ki, yedin, yalnız ve ancak onu söyle!"

Ya'ni, "Pastırma yemedim, tirit yemedim ve mercimek dahi yemedim!" deyip, uzatırsın. Ne yedin ise yalnız ve ancak o yediğin şeyi söyle! Maksada kâfidir."

این سخن خایى دراز از بهر چیست گفت مطرب زانکه مقصودم خفیت

736. "Bu uzun söz çiğneyicilik ne içindir?" Mutrib dedi: "Zîrâ ki maksûdum gizlidir."

Ya'ni, "Değil, değil" diye uzun sözleri ağızda çiğnemek ve nefye dâir olan sözleri uzatmak ne içindir? Ve bunda ne fâide vardır?" Mutrib Türk beyine cevâben dedi ki: "Benim nefye dâir sözleri uzatmakta gizli maksadım vardır."

مى‌رمد اثبات پیش از نفى تو نفى کردم تا برى ز اثبات بو

737. "İsbât senin nefyinden evvel ürker. İsbâtın koku götürmen için nefyettim."

Ma'lûm olsun ki, yukanlarda dahi izâh olunduğu üzere "mutrib"dan murâd, insân-ı kâmil; ve acemî olan "Türk beyi"nden murâd dahi, câh ve mansıb ve mal ve mülk muhabbeti ile sarhoş olan ehl-i dünyâdır. İnsân-ı kâmil bunların muvâcehesinde, bu keserâtın fânî ve mevhum ve yok olduğundan bahseder. Kendilerinin mahbûbu ve ma'sûku olan bu keserâtın nefyi ehl-i dünyânın nefislerine ağır gelir de derler ki: "Ey efendi! Bu keserât nasıl yok olur? Eğer murâdın Hakk'ı isbât etmek ise ancak onu söyle! Bize bu yetişir. Yoksa nefsü'l-emrde sâbit olan bu isbâtı nefy etme!" İnsân-ı kâmil dahi onlara cevâben buyurur ki: "Sen Hakk'ın gayn olan bu isbâtı nefy edip onların muhabbetini kalbinden çıkarmazdan evvel Hakk'ın isbâtı senden ürker. Bu isbâtta aslâ bir koku alamazsın. Zîrâ Hak Teâlâ insanın içinde iki kalb yaratmadı ki, birisine Hakk'ın ve diğerine de halkın muhabbetini koy-sun ve bu iki muhabbeti sadrında cem' etsin. Nitekim sûre-i Ahzâb'da buyrulur: مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي حَوْفِهِ (Ahzâb 33/4) ya'ni "Allâh Teâlâ bir adam için onun sadrında iki kalb yaratmadı."

در نوا آرم بنفى این ساز را چون بپیرى مرگ گوید راز را

738. "Bu sazı nefy ile nâgmeye getirdim. Vaktâki ölürsün, ölüm sırrı söyler."

"Binâenaleyh bu sazı ve sözü evvelâ nefy ile tegannî ettim, ey gâfil. Mâsivâ-yı Hakk'ın muhabbeti senin nefsine ve cismâniyetine taalluk eder. Bu muhabbet ile aslâ rûhunun alâkası yoktur. Vaktâki nefsin riyâzât ve mücâhedât sâyesinde ölür, bu ölüm sana nefyin sırrı ne olduğunu söyler."

تفسیر قوله عليه السلام موتوا قبل ان تموتوا بیت حکیم سنائی قدس سره
 بمیر ای دوست پیش از مرگ اگر تو زندگی خواهی
 که ادریس از چنین مردن بهشتی گشت پیش از ما

Peygamber (a.s.)'ın "Ölmezden evvel ölünüz!" kavlinin tefsiri ve Hakîm
 Senâî (k.s.) hazretlerinin beyti:
 "Ey dost! Eğer sen dirilik istersen ölmezden evvel öl;
 zirâ İdrîs böyle ölümünden dolayı bizden evvel cennetlik oldu."

این چنین فرمود ما را مصطفی
 گفت موتوا کلکم من قبل ان

[Ya'ni "Ey delikanlı ölümünden evvel ölüm emnidir, Mustafâ bize böyle buyurdu. Dedi ki: "Ölüm size gelmezden evvel hepiniz ölünüz!"; fitneler ile ölürsünüz"] beyitlerinde de geçti. Hakîm Senâî hazretlerinin beyt-i şerifinin izâhı budur ki: İdrîs (a.s.) riyâzât-ı şâkka ile nefsini sîfât-ı hayvâniyye ve küdürât-ı tabîiyyeden ve ârizî olan nakâyıstan temizlemiş ve âkubet rûhâniyeti hayvâniyeti üzerine galebe etmekle bu âlem-i keserâtta ekseriyâ sıynılıp çıkmış ve melâike ve ervâh-ı mücerrede ile muhâtabâtta bulunmuş idi. Binâenaleyh ey kimse, eğer sen de böyle dirilik istersen ızırâfî olan ölümünden evvel öl!

جان بسی کندی و اندر پرده زانکه مردن اصل بد ناورده

739. Çokluk can çektiğin, halbuki perdedesin. Zirâ ki ölmek asıl idi, getirmedin.

Ey âlim-i zâhirî! Şerîat dâiresinde amel edip çok can çektiğin ve zahmetler çektin. Halbuki henüz Hak'tan hicâb ve perde içindesin. Zirâ ki kendi nefsini fânî bilmek ve hâlen onun sıfatlarından sıynılıp çıkmak ve ölmek asıl idi. Sen ise bunu yapmadın ve nefsin hâlâ diridir.

تا نمیری نیست جان کندن تمام بی کمال نردبان نایی پیام

740. *Sen ölmedikçe can çekişmen tamâm değildir. Merdivenin kemâli olmak-
[724] sızın dama gelemezsin.*

Nefsinin sıfatlarından sıyrılıp ölmedikçe şeriat dâiresinde çektiğin zahmetler tamâm değildir ve Hak ile senin arandaki hicâblar ve perdeler yırtulmaz. Mese-lâ merdivenin basamaklarını tamâmen çıkamaz isen dama da çıkamazsın.

چون ز صد پایه دو پایه کم بود بام را کوشنده نامحرم بود

741. *Uaktâki yüz basamaktan iki basamak eksik olur, sa'y edici dama nâ-
mahrem olur.*

Meselâ yüz basamak merdiven ile yüksek bir dama çıkmak isteyen bir kimse doksan sekiz basamak çıksa ve iki basamak eksik olsa o dama çıkma-ğa çalışan kimse dama nâ-mahrem olur. Ya'ni dama vâsıl olup çıkamaz. Bu-nun gibi Hakk'a vusûl için şeriat ve tarikat merdiveninin basamakları vardır. En son basamağı nefsinin mevhum olan varlığını terk edip ölmektir ve kal-binde nefsine müteallik olan alâkaları kesmektir. Beyit:

تا سرموی تعلق هست محرومی بجاست هر که این زنار دارد درحرم نامحرم است

Bir kıl ucu kadar kalbde nefse taalluk var ise, Hakk'a vusûlde mahrûmluk be-câdır ve zarûrîdir. Her kimin bu zünnân varsa harem-i ilâhîde ve dergâh-ı rab-bânîde nâ-mahremdir ve yabancısıdır.

چون رسن يك گز ز صد گز کم بود آب اندر دلو از چه کی رود

742. *Eğer ip yüz arşından bir arşın eksik olursa su kuyudan kovaya ne vakit
gider?*

Meselâ yüz arşın derinliği olan bir kuyuya sarkıtılan ip eğer yüz arşından bir arşın eksik olursa kuyunun suyu kovaya dolmaz.

غرق این کشتی نیایی ای امیر تا که نهی اندرو من الاخير

743. *Ey bey! Ona son yükü koymazsan bu geminin batmasını bulamazsın.*

"Men", batman ve "menü'l-ahîr", son batman demektir ki, "son yük" mu-râd olunur. Ya'ni, bir gemi hadd-i istiâbisini aldığı hâlde batmaz. Fakat ona bu hadd-i istiâbiden fazla son yükü yükletir isen o vakit batar. Bu mevhum

olan vücûd-i îzâfî gemisi dahi şeriatin ve tarîkatin tekâliflerini hadd-i istîfâbîsi-ne kadar yüklenebilir. Fakat vücûd-i hakîkî deryâsında batmaz. Onun bu vücûd deryâsında batması "mevt-i ihtiyârî" ile olur ki, bu mevt gemiye yüklenen son yüküdür. Yukarılarda birkaç yerde îzâh olunduğu üzere nefsin ölümü dört nevi'dir: Mevt-i ebyaz, mevt-i esved, mevt-i ahmar ve mevt-i ahdardır. "Mevt-i ebyaz", ya'ni beyaz ölüm açıklıktır. "Mevt-i esved", ya'ni kara ölüm halkın cefâsına ve ezâsına tahammül edip aslâ şikâyet etmemektir. "Mevt-i ahmer", ya'ni kızıl ölüm nefsin arzûlarına muhâlefet etmek ve istediğini yapmamaktır. "Mevt-i ahdar", ya'ni yeşil ölüm eski püskü elbiseler giyip halkın nazarında hakîr görünmek ve nefsi bu hakâretten müteessir olmamaktır. Bir kimsenin nefsi bu dört ölüm ile öldüğü vakit Hakk'a vâsıl olur.

من الآخر اصل دان کو طارقت کشتی وسواس و غی را غارقست

744. Son batmanı asıl bil, zîrâ o târîktir. Vesvâs ve gayy gemisini batırıcıdır.

"Târîk", vurmak, mıtka ile vurmak, kırmak ma'nâlarına olan "tark" masdarının ism-i fâilidir. "Vesvâs", kalbe hutûr eden fenâ düşünce ve savt-ı hâfî ve şeytânın ismi. "Gayy", dalâlete düşmek, azgın ve ümitsizlik demektir (*Müntehabü'l-Lügâ*). Bu vücûd-i îzâfî gemisine bu yüklenilecek olan son yükü ve mevt-i ihtiyârîyi asıl bil! Zîrâ bu son yük mevhûm olan varlığı ve enâniyeti vurup kındır; ve kötü düşüncelerin ve azgınlığın gemisi olan nefsi vücûd-i hakîkî deryâsında batırıcıdır.

آفتاب گنبد ازرق شود کشتی هاش چونکه مستغرق شود

745. İdrâk gemisi müstağrak olduğu vakit mâvi kubbenin güneşi olur.

"Mâvi kubbe"den murâd, gökkubbesidir ki, onun mâvi görünmesi yeryüzüne yaklaştıkça kesâfeti artan tabakât-ı havâiyyede ziyânın in'ikâsından ileri gelir. "Güneş"ten murâd, insân-ı kâmilidir. Ya'ni, akıl ve idrâk gemisi bu mevt-i ihtiyârî ile vücûd-i hakîkî deryâsında müstağrak olduğu vakit bu idrâk sâhibi insân-ı kâmil olur; ve o insân-ı kâmil dahi bu mâvi kubbe altındaki arz üzerinde yaşayan insanların güneşi olup onların sıfât-ı nefsânîyye ile kararan akıllarını nûrlandırır. Ma'lûm olsun ki, bu insân-ı kâmil yukarıda zikrolunan dört mevt ile öldükten sonra güzel yese ve güzel giyinse ona zarar vermez. Zîrâ ondaki mevhûm olan enâniyet kalkmış, yerine Hakk'ın enâniyeti gelmiştir. Nitekim V. cildin 4141 ve 4142 ve 4143 ve 4144 numaralı beyitlerinde bu enâniyet hakkında îzâhât verilmiştir.

چون نمردی گشت جان کندن دراز مات شو در صبح ای شمع طراز

746. *Vaktâki ölmedin, cân çekişmen uzun oldu, sabah vaktinde mat ol, ey süslü şem'!*

"Tîrâz", elbiselere dikilen şeritler ve sırmalar ve süsler; "şem'-i tîrâz", uzun yaldızlı nakışlar yapılmış olan mum. Bundan murâd ulûm-i istidlâliyye ile kendilerini süslemiş ve etrâfına şöhrat salan kimselerdir ki, onların etrâfına istifâde maksadıyla birçok tâlîbler toplanıp nûrlanmak isterler. Ya'ni, ey süslü mum mesâbesinde olan âlim-i zâhirî! Vaktâki nefsin ölmedi, o ulûm-i zâhiriyye ile Hazret'e vusûl için cân çekişmen ve zahmet çekmen uzadı; gururunu bırak da, evliyâ-yı Hakk'a mat ve mağlûb ol!

تا نگشتند اختران ما نهان دان که پنهانست خورشید جهان

747. *Bizim yıldızlarımız gizli olmadıkça bil ki, cihânın güneşi gizlidir.*

"Yıldızlar"dan murâd, havâss-i hamse-i zâhire ve havâss-i hamse-i bâtunedir. Ya'ni, ey ilm-i istidlâlî sâhibi olan kimse! Bizim meşâir-i aşeremiz ya'ni havâss-ı zâhire ve bâtunemiz evliyâ-yı Hakk'ın mağlûbu olup onun nûru altında gizli kalmadıkça bil ki, cihânın güneşi olan zât-ı Hak mahfî kalır. Zîrâ seni bu havâss-ı zâhire ve bâtine kaydından kurtaracak ancak veliyy-i Hak ve insân-ı kâmilidir. Sen veliyy-i Hak vâsıtasıyla, elde ettiğin ulûm-i istidlâliyyeden ve bu havâss kaydından yakını kurtarmadıkça sana zât-ı Hak zâhir olmaz. Nitekim I. cildin 576 numaralı beytinde تا بی حس و بی گوش و بی فکر ت شویید. [ya'ni "İrcîi" hitâbını işitmeniz için, hissiz ve kulaksız ve fikirsiz olunuz!"] buyurulmuş idi.

گرز بر خود زن منی در هم شکن زانکه بنه' گوش آمد چشم تن

748. *Topuzu kendine vur, benliği kır! Zîrâ ki cisim gözü kulağın pamuğu geldi.*

Topuzu kendi nefesine vur ve nefsindeki benliği ve enâniyeti kır ve dağıt! Zîrâ ki cismin gözü kulağın pamuğudur. Zîrâ sen kâmile cisminin gözüyle bakıp dersin ki: "O da benim gibi bir insandır; ve okumuş ve kitâblar kanştırmış bir kimsedir. Niçin ona tâbî' olup sözünü dinleyeyim? Onun söyleyeceği sözleri ben de bilirim!" Binâenaleyh zâhirî göz bâtın kulağını tıkayan bir pamuk mesâbesinde olur.

گزر بر خود می‌زنی خود ای دنی عکس تست اندر فعالم این منی

749. Ey denî! Topuzu muhakkak kendine vurursun; benim fiillerimde bu benlik senin aksindir.

Bu beyit mutrib mesâbesinde olan insân-ı kâmilin lisânından emîr-i Türk mesâbesinde olan ehl-i dünyâya hitâbdır. "Gürz"den murâd, i'tirâzdır. Ya'ni, ey denî! Gürzü ve i'tirâz topuzunu kendi üzerine vurursun; benim fiillerimde sana zâhir olan bu benlik senin aksindir; ya'ni ben bir ayna mesâbesindeyim, bende gördüğün haller ve fiiller senin aksindir. Beyt-i Mısırî-i Niyâzî (k.s.):

Halk içre bir âyineyim her kim bakar bir ân görür
Her ne görür kendi yüzün, ger yahşi, ger yaman görür

عکس خود در صورت من دیده در قتال خویش بر جوشیده

750. Kendi aksini benim sûretimde görmüşsün, kendinin kütâline cûş etmişsin.

Bende gördüğün benlik benim benliğim değildir. Belki sen kendi benliğinin aksini ayna gibi benim sûretimde görmüşsün ve kendi nefesine öfkelenip bana değil kendi kütâline hücum etmişsin.

همچو آن شیری که در چه شد فرو عکس خود را خصم خود پنداشت او

751. O bir arslan gibi ki, kuyuya aşağıya gitti. O kendi aksini kendi hasmı zannetti.

Nitekim I. cildde av hayvanları kıssasında beyân olunduğu üzere tavşanın hîlesi ile arslan bir kuyuya gidip kuyu içinde kendi aksini ve hayâlini görerek onu kendi düşmanı zannetmiş ve üzerine atılarak kuyuda boğulmuş idi.

نفی ضد هست باشد بی‌شکی تا ز ضد ضد را بدانی اندکی

752. Nefy bir şeksiz vücûdun zıddı olur, tâ ki, zıddı zıddan biraz bilesin.

Bu beyit mutribin emîr-i Türke olan cevâbı cümlesindendir. Ya'ni, ey bey! Bilki şübhesiz bir şeyin nefyi diğer bir şeyin vücûdunun ve varlığının isbâtıdır. Tâ ki, isbâtın zıddı olan nefyden o nefyin zıddı olan isbâtı biraz bilesin ve anlayasın! Binâenaleyh ben bu isbâtın ve keserânn vücûdunu nefy ettiğim vakit bu nefyin zıddı olan vücûd-i hakîkî-i Hakk'ı isbât ederim. Nitekim "lâ ilâhe illallâh" kelime-i şehâdetinde "lâ ilâhe" ile, evvelen âlem-i keserâtta mutasarraf olduğu zannolunan kuvâ-yı tabîiyye ve unsuriyye nefy olunur ve ondan sonra mutasarraf-ı hakîkî olan "Allâh" isbât olunur.

این زمان جز نفی ضد اعلام نیست اندر این نشأت دمی بی دام نیست

753. *Bu zaman nefyin zıddından gayrı i'lâm yoktur. 'Bu neş'ette tuzaksız bir dem yoktur.*

Bu zamanda ya'ni Hakk'ın gayn ve vücûd-i mutlakın zıddı olan vücûd-i mevhûm-i izâfî zamânında, nefy-i zıd' etmekten başka i'lâm etmek ve bildir-mek tarîkı yoktur. Zîrâ gaynın vücûduna i'tikâd ile berâber vücûd-i Hakk'ın vahdetini ve vücûd-i mutlakın şühûdunu anlamak ve idrâk etmek muhâldır. Bu kesâfet âlemi gayriyyet-i mevhûme üzerine binâ olunmuştur; ve şerîat da-hi vehm-i isneyniyyet üzerine müsteniddir. Binâenaleyh bu mevhûm varlık neş'eti olan hayât-i dünyeviyyede gayr ve gayriyet tuzagı olmayan bir dem yoktur; ve bu gayriyyet-i mevhûme vücûd-i hakîkinin hicâbıdır.

بی حجاب باید آن ای ذو لُبَّاب مرگ را بگرین و بر در آن حجاب

754. *Ey zâ-lübâb! O sana hicâbsız gerek ise ölümü ihtiyâr et ve o hicâbı yırt!*

"Lübâb", her şeyin iyisi ve seçilmişşi ve her şeyin hâlisi demektir. Bundan murâd rûhtur. Ey rûh-i hâlls ve güzîde sâhibi olan kimse! Eğer vücûd-i hakî-kîyi hicâb-i gayriyyet olmaksızın sana müşâhede etmek lâzım ise kendinin bu gayriyyet-i mevhûmeye sebep olan vücûdunu nefy et ve ölümü ihtiyâr et ve o gayriyet perdesini ve hicâbını yırt! Nitekim hadîs-i şerifte رُبِّكُمْ لَنْ تَرَوْا ya'ni "Muhakkak siz Rabbinizi, ölmedikçe göremezsiniz!" bu-yurulmuştur.

نی چنان مرگی که در گوری روی مرگ تبدیلی که در نوری روی

755. *Öyle bir ölüm değil ki, bir mezâra gidesin. Tebdîle mensûb olan ölümdür ki, bir nûra gidesin!*

Ölümden maksad, seni mezâra götüren mevt-i ıztırârî ve tabîî değildir. Zî-râ tabîî ölümdе cins-i beşer müşterektir. Bizim maksadımız sîfât-ı abdâniyye-nin sîfât-ı hakkâniyyeye tebdîlî ve vücûd-i mevhûmun vücûd-i hakîkide fânî olması sûretiyle olan ihtiyârî ölümdür ki, bu ölüm vâsıtasıyla nûr-ı vücûd-i hakîkiye gidersin.

مرد بالغ گشت و آن بچگی بُرد رومی شد صبغت زنگی سُرُد

756. *Merd bâliğ oldu ve o çocukluk öldü. Bir Rûmî oldu, zencinin boyası yontuldu.*

"Tebdîle mensûb olan ölüm"ün misâli budur ki: Bir küçük çocuk büyüdü-ğü ve bülûğa erdiği vakit onun çocukluğu erkeklîğe tebeddül etti; ve kezâ kapkara bir zencinin boyası ve rengi kazındığı vakit beyaz renkli bir Rûmî'ye mübeddel oldu. Bunun gibi gayriyyet-i mevhûmesinde müstağrak olan bir kimse bu vehminden tecerrüd etti ve nazarında vücûd-i hakîkî-i Hak zâhir oldu; ve kendinin kendiliğini terketti ve öldü ve vücûd-i hakîkî-i Hak ile kâim oldu. Ba'zı nüshalarda "beçgi" yerine "tufi" vâkî'dir.

خاک زر شد هیئت خاکی نماند غم فرح شد خار غمناکی نماند

757. *Toprak altın oldu, topraklık hey'eti kalmadı. Gam sürûr oldu, gamnâklık dikenini kalmadı.*

Bu ölümün diğer misâlleri de budur ki: Toprak altına tebeddül etti ve topraklık hey'eti kalmadı ve topraklıktan öldü; ve kezâ gam ve keder dediğimiz hâl sürûra tebeddül etti; kalbine batan gamnâklık dikenini kalmadı ve gam öldü, yerine sürûr geldi.

مصطفی زین گفت کای اسرار جو مرده را خواهی که بینی زنده تو

758. *Mustafâ bundan dolayı dedi ki: "Ey esrâr isteyici! İster misin ki, ölüyü diri göresin?"*

می رود چون زندگان بر خاکدان مرده و جاناش شده بر آسمان

759. *"Diriler gibi arz üzerinde yürür, halbuki onların cânı göğe gitmiştir."*

جاناش را این دم بهالا مسکنیست گر بمیرد روح او را نقل نیست

760. *"Onun cânına bu demde yukarıda bir mesken vardır. Eğer ölüirse onun rû-*
[744] *huna nakil yoktur."*

Bu beyitlerde Ebû Bekr es-Siddîk (r.a.) hazretleri hakkında buyurulan şu hadîs-i şerîfe işâret olunur: من اراد ان ينظر الى وجه ميت يمشي على وجه الارض فلينظر الى Kim ki, yeryüzünde yürüyen ölünün yüzüne bakmak isterse Ebu Bekr'e baksın." Nitekim aşağıdaki beyitlerde tavzîh buyurulur. Ya'ni, mevt-i ihtiyârî ile ölmüş olan Ebû Bekr es-Siddîk (r.a.) ile diğer her zamanda mevcûd olan evliyâullâhın cisimleri yeryüzürde yürüdüğü hâlde rûhları âlem-i ulvîdedir. Onların rûhlarna cisimleri bu hayât-ı dünyeviyde iken bu âlem-i ulvîde bir mesken vardır. Binâenaleyh eğer onlar bilcümle ecsâm-ı be-şerin ma'rûz kalmaları zarûrî olan mevt-i tabîî ile ölürlere ise, onların rûhlarına bir mahalden bir mahalle intikâl etmek yoktur.

زانکه پیش از مرگ او کردست نقل این ببردن فهم آید نی بعقل

761. *Zîrâ ki o ölümden evvel nakil etmiştir. Bu, ölmekle fehme gelir, akıl ile değil!*

Zîrâ ki onların rûhları bu tabîi ölümden evvel kendi meskenleri olan âlem-i ulvîye intikâl etmiştir. Bu ma'nâ mevt-i tabîi ile ölmezden evvel mevt-i ihtiyârî ile ölmek sûretiyle anlaşılır. Yoksa akıl ve ze'â ile anlaşılır şey değildir.

نقل باشد نی چو نقل جان عام همچو نقلی از مقامی تا مقام

762. *Nakil olur; avâmmin cânının nakli gibi değil. Bir makâmdan bir makâma olan nakil gibidir.*

Evet, mevt-i ihtiyârî ile ölenlerin rûhu dahi کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ (Âl-i İmrân 3/185) ya'ni "Her br nefis ölümü tadıcıdır" âyet-i kerîmesi mücibince bu cisimden alâkasını kesmek sûretiyle intikâl eder; fakat bu nakil avâmmin nakli gibi değildir. Belki bu nakil bir makâmdan bir makâma nakil etmek kabûlindendir. Avâmmin rûhunun nakli ise böyle değildir. Zîrâ onlar âhirete kendilerinin mevhûm varlıklarıyla ve vücûdlarıyla intikâl ettikleri ve hayât-ı dünyeviyelerinde mevt-i ihtiyârî ile ölmedikleri için rûhları bu mevhûm varlığının ve vücûdlarının habsi içinde ve haşr u neşrde türlü türlü sıkıntılar çeşer. Beyt-i Şemsî-i Sivâsî (k.s.):

"Mûtû kable en temûtû" surnına mazhar olan,
Haşr u neşri bunda gördü, nefha-i sûr olmadan!

Ve hadîs-i şerifte دار الی دار لا یموتون بل ینقلون من دار الی دار ya'ni "Âgâh ol! Evliyâullah ölmezler, belki bir dârdan bir dâra nakil ederler" buyrulur.

هر که خواهد که ببیند بر زمین مرده را می رود ظاهر چنین

763. *Her kim zâhiren yeryüzünde böyle yürüyen bir ölüyü görmek isterse,*

مر ابو بکر نقی را گو بینم شد ز صدیقی امیر المحشرین

764. *Ebû Bekr-i nakîyi gör, de! Sıddıklıktan mahşerlerin beyi oldu.*

"Nakî", pâk ve nazîf demektir. "Sıddîk", lügatte dâimâ tasdik eden ve doğrulayan kimse; "mahşer", cem' olacak yer. Ya'ni, mevt-i ihtiyârî ile ölüp yeryüzünde yürüyen kimseyi görmek isteyen kimseye de ki: Sıfât- nefsâniyye ve beşeriyyeden pâk ve nazîf olan Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.) hazretlerine bak!

O Resûl-i Ekrem hazretlerini bilcümle akvâlinde ve ef'âlinde ve ahvâlinde tasdik ediciliğinden dolayı dünyâ ve âhiret mecma'larının beyi oldu. Ba'zı nüshalarda "emîrû'l-mü'minin" vâki' olmuştur, ma'nâsı zâhirdir.

اندر این نشأت نگر صدیق را تا بحشر افزون کنی تصدیق را

765. *Bu neş'ette Sıddîk'a bak! Haşra kadar tasdikî ziyâde edesin!*

Ya'ni, bu neş'et-i beşeriyede Sıddîk (r.a.)'ın ahvâl-i şerîfesine bak ve onu kendine rehber ittihâz et ki, haşr-i ma'nevî ve sûrîye kadar Kur'ân'ın ve Resûl-i Ekrem hazretlerinin bilcümle âlî beyânlarını, tasdik ve ikrânı ziyâde edip i'tikâdını yakîn mertebesine getiresin; ve akl-ı cüz'inin hükmüne tâbî' olup, "Arz üzerinde cismi yürüsün de rûhu âlem-i bâlâya intikâl etmiş olsun, bu nasıl olur?" demeyesin ve feylesofça şübelere düşmeyesin!

پس محمد صد قیامت بود نقد زانکه حل شد در فنای حل و عقد

766. *Böyle olunca Muhammed nakd olarak yüz kıyâmet idi. Zîrâ ki hall ü akdın fenâsında halloldu.*

"Nakd", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Bunlardan birisi de bir şeyin kıymetini peşin ve acele vermek ma'nâsıdır. Burada kıyâmet-i 'âcıl ma'nâsı münâsib olur. İkinci mısra'daki birinci "hall", erimek ve ikinci "hall", düğümü çözmek ma'nâsınadır. Ma'lûm olsun ki, kıyâmetin envâ'ı vardır:

Birincisi: Her ân ve sâatte vukû' bulan kıyâmettir ki, avâlim her ânda gaybdan şehâdet ve âlem-i şehâdetten âlem-i gayba dâhil olur; ve bu âvâlimin fâsîdât ve kâinât ve maânî ve ecsâm gibi bilcümle envâ'ının âlem-i şehâdetten âlem-i gayba ve gaybdan şehâdete girip çıkmasını ihâta tarîkıyla ancak cenâb-ı Hak bilir. Buna "teceddüd-i emsâl" derler. Zîrâ bu ilim hibret-i ilâhiyye zevkinden ibârettir. Bunda hiç kimsenin iştirâkı yoktur.

İkinci kıyâmet: Mevt-i tabîi ve ızırâfîdir. Nitekim (S.a.v.) Efendimiz من مات فقد قامت قیامته ya'ni "Ölen kimsenin kıyâmeti kopar" buyurulur.

Üçüncü kıyâmet: Mevt-i irâdî ve ihtiyâfîdir. Sâlik bu mevt ve kıyâmetten sonra âlem-i sûrette neş'e-i âhiret üzerine yaşar. İşte buna mübtenîdir ki, ölümlere münkeşif olan haller hîn-i sülûkünde sâlike de münkeşif olur; ve bu hâle "kıyâmet-i suğrâ" tesmiye ederler.

Dördüncü kıyâmet: Ârifin-billâh hazarâtına fenâ-fillâh ve beka-billâhdan sonra vahdet-i tâmme ve inkuhâr-ı keserât hâlinin zuhûrudur. Ârifin nefsinde vâki' olan bu tecellîye de "kıyâmet-i kübrâ" derler.

Beşinci kıyâmet: Bilocümle kâinât için mev'ûd olan kıyâmettir ki, Hak Te-âlâ Kur'ân-ı Kerîm'de *فِيهَا أَنْ السَّاعَةُ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا* (Hac, 22/7) ya'ni "Kıyâmet gelicidir, onda şübhe yoktur!" buyurur. Bunlardan her ân ve sâatte vâkî olan kıyâmet peşin ve 'âcil kıyâmet olup bu ma'nâ I. cildin 1164 ve 1165 ve 1166 numaralı beytlerinde şöyle buyurulmuş idi:

پس ترا هر لحظه مرگ و رجعتیست مصطفی فرمود دنیا ساعتیست
جمله عالم می شود هر دم فنا باز پیدا می نماید در بقا
هست عالم دائما در سیر و جلس نیست خالی یک نفس از خلع و لبس

Tercüme: "İmdi sana her lahza ölüm ve ric'at vardır; ve Mustafâ (a.s.): "Dünyâ bir sâattir" buyurdu. Cümle âlem her dem fânî olur, tekrâr beka içinde zâhir olur. Âlem dâimâ yürümek ve oturmak içindedir; bir ân soyunmaktan giyinmekten hâlî değildir."

Bu mevt-i irâdî ve ihtiyârî ile fenâ-fillâh ve bekâ-billâh hallerindeki kıyâmetler dahi peşin ve 'âcil olan kıyâmetlerdendir. İmdi Resûl-i Ekrem hazretleri "Dünyâ bir ân ve bir sâattir" buyurduğu cihetle o hazret bu taayyünât ve suver-i kesifenin çözülmesi ve düğümlenmesinin ve hal' ve lûbsünün fenâsı içinde halloldu ve eridi. Binâenaleyh peşin ve 'âcil olan yüz kıyâmet oldu. Ya'ni yukanda zikrolunan birinci ve üçüncü ve dördüncü peşin ve 'âcil kıyâmetlerin kendisi oldu ve bu kıyâmetleri hâlen ve zevkan gördü.

زاده ثانیست احمد در جهان صد قیامت بود او اندر عیان

767. *Ahmed cihânda ikinci def'a doğmuştur ; o ayânda yüz kıyâmet idi.*

Sûfiyye indinde mukarrerdir ki, sâlik için iki doğuş vardır. Birisi, anasının karnından tabîat âlemine ve diğeri de tabîat âleminden hakikat âleminedir. Buna "velâdet-i sâniye" derler. Server-i âlem (s.a.v.) Efendimiz analarından doğdukları vakit âlî olan fitratları cihetiyle âlem-i tabîata değil, âlem-i hakîkate de doğdular. Binâenaleyh bu âlem-i tabîata nefis-i emmâre ile gelmediler. Nitekim çocukluklarından bi'set-i seniyyelerine kadar geçen zaman zarfında kendilerinden birtakım hârikalar zuhûr etmiştir ki, bunlara "irhâsât" derler. Bu irhâsâtın tasfilâtı kütüb-i siyerde munderic olduğundan burada zikri uzun olur. Ya'ni, Ahmed (a.s.v.) Efendimiz bu âlem-i keserâta ikinci def'a doğmuş olarak geldiler; ve bu ikinci doğuşları âlem-i hakîkate idi. Binâenaleyh onların ahvâl-i şerîfeleri zâhirde yüz kıyâmet idi ve kıyâmetin aynı idi. Zîrâ kıyâmet keserât ve taayyünâtın nazarlarda fânî olmasından ibârettir.

کای قیامت تا قیامت راه چند

زو قیامت را همی پرسیده اند

768. *Ondan, "Ey kıyâmet! Kıyâmete kadar ne kadar yoldur?" diye kıyâmeti sormuşlardır.*

Bu beyt-i şerîf ashâb-ı kirâmın *يا رسول الله متى قيام الساعة* ya'ni "Ey Allâh'ın resûlû! Kıyâmet ne vakittir?" diye vâki' olan suallerine intikâlen Hz. Fîr Efendimiz tarafından lisân-ı hâl-i Nebvî'ye atfen bir hakîkatin beyânıdır. Ya'ni ashâb-ı kirâm kıyâmetin aynı olan Resûl-i Ekrem hazretlerinden: "Ey ayn-ı kıyâmet! Sûrî kıyâmete kadar ne kadar yol vardır?" diye sormuşlardır.

که ز محشر حشر را پرسد کسی

با زبان حال می گفتی بسی

769. *Hâl dili ile çokluk derdi ki: "Mahşerden haşrı bir kimse sorar mı?"*

Resûl-i Ekrem hazretleri hâl dili ile cevâben çokluk buyururlardı ki: "Ben mahşerin kendisiyim. Mahşeri gören bir kimseye o mahşerden haşrı sormak câiz mi? Benim ahkâm-ı tabîat hâricindeki ahvâlimi görün ve sîfât-ı nefsânîyye ve beşerîyye ile âlâkası olmayan fiillerime bakın! Nefsimde dirlik görüyor musunuz? Hiç benim ahkâm-ı tabîata esîr olduğumu gördünüz mü? Bîlcümle umûrümde muâmelemin Hak ile olduğuna vâkıf olmadınız mı?"

رمز موتوا قبل موت یا کرام

بهر این گفت آن رسول خوش پیام

770. *O hoş haberli olan Resûl, ey kerîmler, bunun için: "Ölümden evvel ölü-
[754] nüz!" remzini söyledir.*

Ey kerîm olanlar! İşte yukarıdaki ma'nâyı ashâb-ı kirâma anlatmak için o heberleri hoş ve latîf olan Resûl-i Ekrem hazretleri "Tabîî ölüm ile ölmezden evvel ihtiyârınız ile ölüünüz!" işâretini söyledir. Ba'zı nüshalarda "kable mevîtin" yerine "kable mûtû" ya'ni "Ölmenizden evvel ölüünüz!" vâki'dir.

همچنان که مرده ام من قبل موت ز آن طرف آورده ام من صیت و صوت

771. *"Nitekim ben ölümden evvel ölmüşüm; ben sıyt ve savtı o taraftan getirmişim!"*

"Sıyt", zıkr-i cemîl, iyi nâm ve şöhrat. Ya'ni, "Nitekim ben mevî-i tabîî ile ölmezden evvel âlem-i tabîatta öldüm ve âlem-i hakîkat tarafına doğdum. Bînâenaleyh ben bu âlem ve dünyâdaki nâm ve şöhrati ve sadâyı o âlem-i hakîkat tarafından getirdim. Bînâenaleyh o âlem-i hakîkatten getirdiğim sıyt u sadâ bu dünyâda söndürülmez."

دیدن هر چیز را شرطست این

پس قیامت شو قیامت را بین

772. *Binâenaleyh kuyâmeti ol, kuyâmeti gör! Bu her şeyi görmenin şartıdır.*

Binâenaleyh, ey sâlik! Resûl-i Ekrem'in bu tavsiyesi üzerine sen dahi ölmezden evvel öl de, kuyâmetin aynı ol ve kuyâmeti zevkan ve hâlen gör! Zîrâ bu "olmak" her şeyi görmenin şartıdır. Meselâ bâliğ olmayan bir çocuğa lezzet-i cimâ'dan bahsedilse anlamaz. Bâliğ olup cimâ' hâli fiilen kendinden zuhûr edip o lezzeti nefsinde bulduktan sonra görmüş olur. İşte her şeyde nefsinde bulmak ve görmek için "olmak" şarttır; ve "bilmek", olmak gibi değildir.

خواه آن انوار باشد یا ظلام

تا نگردی او ندانی اش تمام

773. *Tâ ki, o olmasan onu tamâm bilmezsin. İstîr o envâr yâhud zalâm olsun.*

Ya'ni, sen bir şeyin kendi ve "ayn"ı olmadıkça o şeyi tamâmiyle ve kemâlî ile bilemezsin. O şey ister envâr cinsinden olsun, isterse zalâm cinsinden olsun. Envâr ta'biriyle rûha ve zalâm ta'biriyle de vücûd-i kesif içinde iktisâb olunan abdiyyet-i mahza makâmına işâret buyrulur. Zîrâ ulemâ ve hükemâ rûh hakkında birçok ta'rîfâtta bulunmuşlardır. Fakat bu ta'rîfât istidlâli olan ilme müsteniddir. Zevk ve hibret cihetinden rûhu bilmek değildir. Vak-tâki sâlik insân-ı kâmilin terbiyesi altında yaptığı mücâhede ve ri'yâzat nefisinde tecellî-i rûhânîye nâil olur ve bu tecellî ile rûhunda fânî olup nefsin esâretinden kurtulur; binâenaleyh rûhunun "ayn"ı ve kendi olmak sûretiyle rûhunu zevkan ve hâlen bilir. Kezâlik bu kesâfet-i vücûdiyye ve zulmet-i tabîyye içinde ehl-i gafletin abdiyetten bahsetmesi dahi Hakk'ın kulluğunu bilmek değildir. Zîrâ abd, ma'bûdunda zevkan ve hâlen ve fiilen fânî olmak lâzımdır. Halbuki ehl-i nefis olanlar zevkan va fiilen ve hâlen nefslerinin kulluğunda fânî oldukları hâlde lisânen Hakk'ın kulluğundan bahsederler. Bunların "Hakk'ın kuluyuz" demeleri hakîkatte doğrudur. Fakat hallerine ve zevklerine nazaran doğru değildir. Bekâ-billâh mertebesinde bulunan bir kâmilin nazârında bilcümle eşyâda zâhir olan Hak'tır. Binâenaleyh o, bu âlem-i sûret ve taayyünde zevkan ve hâlen ve fiilen ancak Hakk'ın abd-i mahzıdır.

عشق گردی عشق را دانی زیال

عقل گردی عقل را دانی کمال

774. *Akıl olursan aklı kemâlen bilirsin; aşk olursan aşkı bâlden bilirsin.*

"Bâl", kalb ve hâl demektir. Ya'ni, meselâ aklı ve aşkı ta'rîf ile bilmek ve anlamak mümkün değildir. Binâenaleyh aklın kendi olduğun vakit aklın ne

demek olduğunu kemâlî ile bilirsin; ve aşk denilen ma'nânın kendi olduğunu vakit dahi kalb ve hâl cihetinden aşkın ne olduğunu bilirsin. Beyit:

پرسید یکی که عاشقی چیست گفتم که چو من شوی بدانی

"Birisi "Âşıklık nedir?" diye sordu: "Benim gibi olursan bilirsin!" diye cevâb verdim."

گفتمی برهان این معنی مبین گر بدی ادراک اندر خورد این

775. Eğer bunun lâıykında idrâk olaydı, ben bu ma'nânın burhânını açık söyledim.

Eğer bu esrân hazmetmeye müstaid ve lâıyk idrâk olsa idi, ben "Her şeyi görmek için o şeyin "ayn"ı olmak şarttır" da'vâsının burhânını ve delilini apaçık bir sûrette bu *Mesnevî-i Şerif*'te söyledim. Zîrâ *Mesnevî-i Şerif* havâs ve avâmın mütâlaasına ma'rûzdur. Halbuki herkesin idrâkı bu esrân hazmetmeye müsâid değildir.

هست انجیر این طرف بسیار خوار گر رسد مرغی قنق انجیر خوار

776. Eğer incir yiyici bir misâfir kuş erişirse, bu tarafta incir çok hakîrdir.

"Bu taraf"tan murâd, Hz. Pîr efendimizin zât-i şerifleridir. "İncir"den murâd, esrâr-ı ilâhiyyeye müteallık kelâmıdır. Bu esrâr-ı ilâhiyyeye müteallık kelâmın incire teşbîh buyurulmasında vech-i şebih budur ki: İncirin kabuğu, içinde mevcûd olan ballarını ve çekirdeklerini setr etmiştir. Kelâmın zâhiri de incirin kabuğu gibi; ve içinde mündemiç olan birçok esrâr ve nükteler dahi ballar ve çekirdekler gibidir. Ya'ni, bizim vücûdumuzda birçok esrâr-ı ilâhiyye vardır ve kesretten dolayı indimizde o kadar kıymetdâr değildir. Eğer bu inciri yemeye müstaid ve lâıyk bir misâfir kuş ya'ni bir ârif gelirse onu yiyebilir.

در همه عالم اگر مرد و زنند دمبدم در نزع و اندر مردند

777. Bütün âlemde olan gerek erkekler ve gerek kadınlar, dembedem nezi'de ölmektedirler.

Ya'ni, bütün âlemde yaşamakta olan erkek ve dişi dembedem hep cân çekişmekte ve ölmektedirler. Fakat böyle her ân cân çekişip ölmekte olduklarına vâkıf değildirlər. Zîrâ yukarıda 766 numaralı beyitte izâh olunduğu üzere halk-ı âlemin kâffesi "teceddüd-i emsâl" içindedirlər; ve teceddüd-i emsâl hakkındaki izâhât I. cildin 2066 numarasına musâdif olan

باقیان فی لیس من خلق جدید
[ya'ni "O, ancak hâslara zâhir olarak gelir; bâkiler
halk-î cedîdden lebs içindedirler"] beytinde geçti.

آن سخنان را وصیتها شمر که پدر گوید در آن دم با پسر

778. *Onların o sözlerini vasiyetler say ki, baba o demde oğula söyler.*

Mâdemki insanlar her ân ölmektedirler, onların o demde söyledikleri sözleri ve babanın bu ân içinde oğula söylediği sözü, mevt-i tabîî hâlinde bir kimsenin söylediği vasiyetler mesâbesinde tut! Ve ey bu sözleri dinleyen kimse, sen de bunların arasındasın! Kendi hâlini de böyle bill!

تا ببرد عبرت و رحمت بدین تا ببرد بیخ بغض و رشک و کین

779. *Tâ ki, bu sebeble ibret ve rahmet bitsin! Tâ ki, buğzun ve hasedin ve kînin kökü kesilsin!*

Tâ ki, bu biliş ve anlayış sebebiyle kalblerde ibret ve hemcinsine merhamet duyguları peydâ olsun! Ve tâ ki, bu sebeble kişinin hemcinsine buğzunun ve hasedinin ve kînin kökü kalbinden kesilsin! Zîrâ buğz ve hased ve kîn gibi fenâ duygular nefislerde bâkîlik vehminden doğar. Fânîlik ve ölüm fikri kalblerde yerleştiği vakit bu duygular kökleşemez.

تو بدان نیت نگر در اقربا تا ز نزع او بسوزد دل ترا

780. *Sen o niyet ile akrabâya bak! Tâ ki, onun nez'inden senin kalbin yansın!*

İmdi sen akrabâya ve kendi karın ve musâhiblerine bu fânîlik niyeti ile bak! Bu nazar sebebiyle kalbinde hâsıl olan merhametten dolayı onların mevt-i tabîî ile rûhları bedenlerinden nez' olunduğu vakit kalbin yansın ve onların hallerine müteessir ol!

کُلّ آت آت آنرا نقد دان دوست را در نزع و اندر فقد دان

781. *Her gelici gelicidir, onu nakd bil! Dostu nez'de ve fakdde bil!*

"Nakd", peşin ve hâzır; "fakd", gâib ve belirsiz olmak demektir. Ya'ni, zîrâ cânîb-i gaybdan her bir gelici olan mutlaka gelicidir. Çünkü onun gelmesi mukadderdir; ve mevt-i tabîînin gelmesi her bir zî-ruh için ind-i ilâhîde mukadderdir; ve ind-i ilâhîde mâzî ve hâl ve müstakbel yoktur. Bunlar taayyünât âlemine mahsûs i'tibârâtur. Binâenaleyh sen hakîkate nazar et de, her

mukadder olan gellciyi nakd ya'ni peşin ve hâzır bill! Böyle olunca kendi dostunu hâlet-i nez'de ve gâib olmakta bill!

ور غرضها زين نظر گردد حبيب اين غرضها را برون افکن ز جيب

782. Eğer garazlar bu nazardan hicâb olursa, bu garazları ceybden dışarıya koy!

"Hicâb", hicâb kelimesinin imâle olunmuşudur. Ya'ni, bu sûretle hakikate nazardan sana nefsânî olan garazlar hicâb ve perde olur ise fânî ve araz nev'inden olan bu garazları ceybinden ya'ni kalbinden dışarıya bırak!

ور نیاری خشک بر عجزی مایست دان که عاجز را گزیده معجزیست

783. *Ve eğer kâdir değil isen kuru bir acz üzerine durma! 'Bil ki âcize bir güzide mu'ciz vardır.*

Ya'ni, eğer bu nazarda ve nefsânî garazları kalbinden çıkarmak ve bu düşüncüyü def etmek hususunda âciz isen bir kuru acz üzerinde durma; ve "Ne yapayım? Bu duyguları kalbimden çıkarmak elimde değildir!" deme!.. Bil ki âcizi bir güzide âciz edici ve acz içine düşürücü vardır ki, o güzide mu'ciz dahi Hak Teâlâ hazretleridir. Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'in 24. faslında cenâb-ı Pîr efendimiz şöyle buyururlar: "O endişeleri sende peydâ eden Hak Teâlâ'dır; ve sen onları yüz bin cehd ile ve lâ-havle ile kendinden def edemezsin."

عجز زنجیر است زنجیرت نهاد چشم در زنجیر نه باید گشاد

784. *Acz bir zincirdir. Sana zincir koydu. Gözü zincir koyucuya açmak gerektir.*

İmdi acz Hak Teâlâ hazretlerinin sana koyduğu bir zincirdir. Binâenaleyh sen bu acz zincirine bakma da, sana bu zinciri ve bu bağı koyan Hak Teâlâ'ya bak!

بس تضرع کن که ای هادی زیست باز بودم بسته گشتم این ز چیست

785. *'Binâenaleyh tazarru' et, de ki: "Ey yaşamanın Hâdî'si! Açık idim, bağlanmış oldum; bu nedendir?"*

Binâenaleyh Hak Teâlâ hazretlerine yalvar da, de ki: "Ey bu âlem-i kesâfet ve zulmet-i tabiat içinde vâki' olan yaşayışın Hâdî'si ve doğru yolu gösterici! Ben açık ve bağısız ve serbest idim. Bu gibi fikirler ile bağlandım. Acaba bu neden dolayıcıdır? Ve bu zincir ne sebeble benim üzerime bağlandı?"

سخت تر افشوده ام در شر قدم که نفی خسرم ز قهرت دمدم

786. "Ayağı şer içinde pek sıkı basmışım ki, muhakkak senin kahrından ben dembedem ziyânda'yım!"

Bu beyt-i şerifte Ve'l-Asr sûre-i şerifinde vâki' *إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ* (Asr, 103/2-3) ya'ni "Muhakkak insan elbette ziyân içindedir. İmân edenler ve sâlih amel işleyenler müstesnâdır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, bu âlem-i kesâfette sıfât-ı nefsâniyye ile yaratılmış olan insanlar bu sıfatlarının icâbâtına tâbi' olduklarından mâddeten ve ma'nen ziyân içinde olurlar. Mâddî ziyânlar budur ki: Yemede ve içmede ve gezmede ve söylemede velhâsıl muâmelât-i cismâniyyelerinin kâffesinde isrâf ettiklerinden türlü türlü marazlara uğrarlar; ve ma'nen ziyân budur ki: Ezvâk-ı rûhâniyyelerinden mahrem ve ahvâl-i uhreviyyelerinden gâfil bulunurlar. Binâenaleyh bu kimseler şerr-i mahz olan cismâniyet ve nefsâniyet âleminde ayaklarını sıkı basarlar. Bu halleri içinde kahr-ı ilâhîyi kendi üzerlerine celb ve da'vet etmiş olurlar. Evâmir-i ilâhiyyenin ve şeriatın çizdiği hudûd dâiresinde hareketin sebeb-i necât olacağına imân edip amel edenler bu ziyândan müstesnâ ve hâric kalırlar. Ya'ni, ey sâlik! Hakk'a yalvarıp de ki: "İlâhî, ben şerr-i mahz olan nefsimin sıfatlarının hüküm sürdüğü âlem-i tabiat sâhasında ayağımı pek sıkı bastım; ve dembedem üzerime senin kahrını celb edip mâddî ve ma'nevî ziyân ve hazer içinde kaldım!"

از نصیحتهای تو کر بوده ام بت شکن دعوی و بگر بوده ام

787. "Senin nasihatlerinden sağır olmuşum; put kırıcı da'vâsını edip put yapıcı olmuşum!"

"İlâhî! Senin Kur'ân-ı Kerîm'de beyân buyurduğun ve Peygamber-i zîşânının ve evliyâ-yı kirâmının ettikleri nasihatlere karşı sağır oldum ve onlara kulak asmadım. Lisânen "lâ ilâhe illallâh" diye kelime-i tevhîdi söyledim; ve "lâ ilâhe" ile bu âlem-i kesâfette muhabbet olunan ve senin gayrın olan sûret putlarını kırıp "illallâh" ile ancak vücûdunu isbât da'vâsında bulundum. Fakat diğer taraftan emsâlim ve ahvâlim ile bu putlardan birisi olan nefsim ve kendimin kendiliğine vücûd vererek put yapıcı oldum."

یاد صنعت فرض تر یا یاد مرگ مرگ مانند خزان تو اصل و برگ

788. Sana sun'u yâd etmek mi, yâhud ölümi yâd etmek mi daha farzdır? Ölümler sonbahar gibi, sen asıl ve yaprak gibisin.

Bu beyt-i şerifte ve âtidedeki beytlerde cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından irşâden buyrulur ki: Ey gâfil sana Hakk'ın sun'u olan bu cismi yâd edip onunla meşgul olmak mı daha farz ve lâzımdır, yoksa bu cismin başına gelmesi muhakkak olan ölümü yâd edip o vakit için hazırlanmak mı farzdır? Zîrâ ölüm sonbahar gibi ve senin cismin ise ağacın sâkı ve yaprağı gibidir. Sonbahar geldiği vakit ağacın fa'âliyetinden ve yapraklarından bir eser kalmadığı gibi ölüm geldiği vakit dahi Hakk'ın sun'u olan bu cisim ağacının ve onun yaprakları mesâbesinde olan ef'âl ve harekâtın eser kalmaz. Senin senliğin rûhâniyet âlemine intikâl eder. Binâenaleyh ölümü yâd edip meşgul olmak ve âhirete yarayan ameli işlemek farzdır.

سألهـا این مرگ طبلک می زند گوش تو بیگاه جنبش می کند

789. Senelerce bu ölüm davulcuk çalar. Senin kulağın vakitsiz hareket eder.

Sonbahar gibi olan bu ölüm senelerce davulcuk çalar. Ya'nî seneden seneye yaşlanırsın ve cisminde türlü türlü bozukluklar zuhûr eder. Dişlerin ağır ve dökülür ve vücûdunu ağırlar ve sıızlar kaplar; ve mi'den gıdâyı güçlük ile hazmeder ve bağırsaklarında atâlet peydâ olup günden güne zaaf ânz olur. İşte bu haller ölümün sana davulcuk çalmasıdır; ve sen ancak bu zamanda enbiyâ ve evliyâyâ kulak tutmaya başlarsın. Fakat bu hâl kulağının vakitsiz dinlemesi ve hareket etmesidir. Zîrâ cisminde bu vesâyâyı icrâyâ kuvvet kalmamıştır; ve adem-i iktidâr sebebiyle yaptığın amelleri tamâmiyle yapamazsın. Nitekim i. cildin 2338 numaralı beytinde مگردان از رسولش رو می آید رسول. دردها از مرگ می آید رسول. از رسولش رو مگردان "Marazlar ölümden elçi olarak gelir. Onun elçisinden, ey fuzûl, yüz çevirme!" ve 2335 numaralı beytinde dahi جزو مرگ زمردن پاره ایست. "Bil ki, her bir hastalık ölmekten bir parçadır. Eğer çâre varsa ölümün cüz'ünü kendinden kov!" buyurulmuş idi.

گوید اندر نزع از جان آه مرگ این زمان کردت ز خود آگاه مرگ

790. *Nez'de candan "Âh ölüm!" der! Ölüm seni bu zaman mı kendinden âgâh etti?* [774]

Vaktâki böyle bir gâfil illet-i nez'e gelir, cân u gönülden "âh ölüm!" diye feryâd eder. A biçâre, ölüm seni kendinden ancak bu zaman mı âgâh etti?

ای گلولی مرگ از نعره گرفت طبل او بشافت از ضرب شگفت

791. Bu ölümün boğazı na'radan tutuldu. Onun davulu darb-ı acîbden yarıldı.

Ya'ni, bu ölüm her ân "Geliyorum!" diye o kadar na'ralar attı ki, bu na'ralardan onun boğazı kısıldı ve haber vermek için çaldığı davula o kadar şiddetli ve acıb darbeler indirdi ki, bu darbelerden davul patladı.

رمز مردن این زمان دریافتی

در دقایق خویش را دریافتی

792. *Kendini dekâyika dokudun. Ölümün işâretini bu zaman mı anladın?*

Ey âlim-i zâhiri! Kendini dekâyika ve ince ince ilimlere dokudun ve kanşurdun. Birçok müşkil mes'eleleri halletmek sûretiyle akıl ve zekânı âlemlere gösterdin. Fakat nasıl oldu da ölümün "Geliyorum!" diye verdiği işâretleri anlayamadın ve hayât-i dünyeviyyenin istikrârını te'mine çalıştın durdun? Ölüm işâretini elin, ayağın amelden sâkât olduğu bu zamanda mı anladın?

تشبیه مغفلی که عمر ضایع کند وقت مرگ در آن تنگاتنگ توبه واستغفار

کردن گیرد وبتعزیه داشتن شیعه اهل حلب هر سالی در ایام عاشورا بدرواز

انطاکیه ورسیدن غریب شاعر از سفر و پرسیدن که این غریو چه تعزیتست

Ömrü zâyî' eden ve ölüm vakti o dara dar olan zamanda tövbe ve istiğfâr etmeye teşebbüs eden bir muğaffelin her sene aşûre (âşûrâ) günlerinde Antakya Kapısı'nda ehl-i Haleb Şîa'sının mâtem tutmasına ve garîb şâirin seferden erişmesine ve "Bu feryâd ne mâtemdir?" diye sormasına teşbîhtir

"Ta'ziye", lügatte sabr ettirmek ve sâhib-i musîbete mütesellî olacak sözü söylemek demektir. Burada mâtem tutmaktan kinâyedir. "Aşûre (âşûrâ) günleri"nden murâd, İmâm Hüseyin hazretlerinin Kerbelâ'da şehîd oldukları Muharrem günleridir. "Antakya Kapısı", Haleb şehri ihâta eden eski kalenin Antakya şehri tarafına açılan kapısıdır. "Şîa", âl-i Resûlullâh'a muhabbet da'vâsında bulunan tâifenin ismidir.

باب انطاکیه اندر تا شب

روز عاشورا همه اهل حلب

793. *Aşûre günü bütün Haleb ahâlîsi Antakya Kapısı'nda geceye kadar;*

ماتم آن خاندان دارد مقیم گرد آید مرد و زن جمعی عظیم

794. Erkek ve kadın bir cem'-i azîm toplanır. O hânedânın mâtemini mukîm tutar.

شبهه عاشورا برای کربلا ناله و نوحه کنند اندر بکا

795. Şîu aşûrede Kerbelâ için bûkâ içinde nâle ve nevha ederler.

Ya'ni, Muharrem ayının onuncu gününe musâdif olan güne "aşûre günü" derler; ve o günde ma'lûm olan aşûre taâmını pişirip halka dağıtırlar ve sevâbını Kerbelâ'da Yezîd'in askeri ellerinde şehîd olan İmâm Hüseyin efendimizin rûh-ı şerîfine ve sâir şühedâ-yı kirâmın ervâhına hediye ederler; ve bir taraftan da o hânedân-ı kirâmın mâtemini mukîm tutarlar; ve bu esnâda Antakya Kapısı'nda erkek ve kadın birçok halk toplanır. Velhâsıl Şîa tâifesi ağlayarak Kerbelâ'da olan vak'a-i müessife için feryâd ü figân ederler.

کمز یزید و شمر دید آن خاندان بشمرند آن ظلمها و امتحان

796. O hânedânın Yezîd'den ve Şîmr'den gördüğü zulûmleri ve imtîhânı sayarlar.

"Yezîd", ma'lûm olduğu üzere Şâm'da vâlî iken İmâm Âlî (k.A.v.) efendimize isyân edip hükümdarlığını i'lân eden Muâviye'nin oğludur. Babasından sonra taht-ı saltanatı telvîs etti; ve Şîmr, Yezîd'in askeri efrâdından olup "Şîmr zi'l-cevşen" dedikleri mel'ûndur ki, İmâm Hüseyin efendimizi şehîd etmek cür'etinde bulundu. Ya'ni Şîa tâifesi o hânedân-ı Nübüvvet'in Yezîd'den ve Şîmr-i laînden gördüğü zulûmleri ve onlar hakkında bu hâdisede vâki' olan imtîhân-ı ilâhîyi mersiyeler ve şiirler okuyup sayar dökerler.

نعره‌هاشان می‌رود در ویل و وشت بر همی گردد همه صحرا و دشت

797. Na'raları: veyl ü veşt içinde giderdi. Bütün sahrâyı ve çölü doldurur idi.

"Veyl", vay ve eyvah diye bağırarak ve musibet hakkında figân etmek (*Burhân*). "Veşt", rakkās ve rakkāslik demektir (*Burhân*). Burada tepinmekten kinâyedir. Ya'ni, Şîa tâifesi "eyvâh!" diye bağırıp tepinirler ve na'raları sahrâları ve çölleri doldurur ve inletir idi. Ba'zı nüshalarda birinci mısra' "Sergüzeşt hakkında olan feryâdlardan ve na'ralardan bütün sahrâ ve çöl dolar idi" demek olur.

يك غريبى شاعرى از ره رسيد روز عاشورا و آن افغان شنيد

798. *Bir garîb büyük şâir aşûre günü yoldan erişti ve o efgâmı işitti.*

"Garîbî"de "yâ", yâ-yı tenkîrdir, bir şahs-ı gayr-i muayyene dâhil olur. "Şâirî"de "yâ", yâ-yı ta'zîmdir ve isbât-ı san'at "yâ"sı olmak dahi câizdir. Ya'ni, şahsı ma'lûm olmayan bir garîb büyük şâir yoldan Haleb'e erişti, Şîa tâifesinin figânlarını işitti.

شهر را بگذاشت و آن سو رای کرد قصد جست و جوی آن هیهای کرد

799. *Şehri bıraktı ve o tarafa re'y etti. O heyhâyın cüst ü cüyünü kasd etti.*

"Heyhây", şamata ve gürültü. Ya'ni, şâir şehre girmekten sarf-ı nazar etti ve Antakya Kapısı'ndaki kalabalık tarafına gitmeyi re'y etti. Çünkü o şamata ve gürültünün sebebini araştırmayı kasd etti.

پرس و پرسان می شد اندر افتقاد چیست این غم بر که این ماتم فناد

800. *"İftikâdda bu gam nedir, bu mâtem kimin üzerine vâki' oldu?" diye sora sora gitti.*

"İftikâd", gaib olan bir şeyi isteyip aramak. Ya'ni, sebebi kendisinden gaib ve meçhûl olan bu mâtem hakkında ma'lûmât almak için rast geldiği kimselelere "Bu gamun sebebi nedir ve bu mâtem kimin içindir?" diye sora sora kalabalık tarafına doğru gitti ve dedi ki:

این رئیس زفت باشد که بمرّد اینچنین مجمع نباشد کار خرد

801. *"Bu büyük reis olur ki, öldü; böyle mecma' küçük iş olmaz!"*

"Bu ölen kimse büyük bir hükümdâr veyâ reis-i hükûmet olmalıdır. Zîrâ böyle mecma' ve halkın toplanması küçük bir iş değildir!"

نام او القاب او شرحم دهيد که غريم من شما اهل دهيد

802. *"Onun adını elkâbını bana beyân ediniz! Zîrâ ben garîbim, siz köy qhâlîsisiniz!"*

Şâir orada toplanan halka hitâben dedi ki: "Bu ölen zâatın adını ve elkâbını bana beyân ediniz. Zîrâ ben bu şehirde garîbim ve yabancıyım. Siz ise bu köy ahâlîsindesiniz!" "Elkâb"dan murâd, eski zamanlarda vezîrlere ve vâilîlere "emînü'd-devle" ve "muînü'l-memâlik" gibi verilen lakabıdır ki, bu la-

kablar el-ân İrân'da dahi câridir. Birinci mısra'daki "dihîd", "dâden" masda-
rının emr-i hâzırının cem'idir. İkinci mısra'daki "dihîd" köy ma'nâsına olan
"dih" ile cem'-i muhâtab edâtı olan "id" kelimesinden mürekkebirdir.

چيست نام و پيشه و اوصاف او تا بگويم مرثيه ز الطاف او

803. "Onun adı ve âdeti ve evsâfı nedir? Tâ ki, onun lütuflarından mersiye söyleyeyim!"

"Pişe", burada âdet demektir. "Mersiye", vefât eden kimsenin iyiliklerin-
den ve meziyetlerinden bâhis olan hüzünlü şîirdir. Ya'ni, "Bu ölen zâun adı-
nı ve güzel âdetlerini ve sıfatlarını söyleyin, tâ ki, onun lütuflarından bahis-
le mersiye söyleyeyim!"

مرثيه سازم که مرد شاعرم تا از اينجا برگ و لالنگي برم

804. "Mersiye tertîb edeyim, zîrâ şâir adamım, tâ ki, buradan berg ve lâleng göhüreyim!"

"Berg" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "yiyecek ve gıda"
demektir. (Lâleng", sofra artığı ve dilenciye verilen ekmek parçalarıdır (*Bur-
hân*). Ya'ni, "Bu mâteme ben de iştirâk edip mersiye tertîb edeyim. Zîrâ şîir
söylemekte mahâretim vardır. Söylediğim şîiri size beğendireyim. Nihâyet bu
sebebe buradan kendim yiyecek ve kıymetsiz gıdalar tedârik etmiş olurum."
Bu beyt-i şerifte ihsân almak ümidiyle şîir söyleyen şâirlerin kıymetsizliğine
işâret vardır.

آن يکی گفتش که هي ديوانه تو نه شيعه عدو خانه

805. O birisi ona dedi ki: "Hey! Deli misin? Sen Şîa değil, hânenin düşma-
nı mısın?"

Ahâliden birisi o şâire dedi ki: "Yâhu, sen deli misin? Galibâ sen Şîa değıl-
sin. Yoksa hânedân-ı Nübüvvet'in düşmanı mısın?"

روز عاشورا نمی دانی که هست ماتم جانی که از قرنی بهست

806. "Aşüre günü olduğunu bilmiyor musun? Bir cânın mâtemi ki, bir karn-
dan esdaldır."

"Karn", ba'zılarına göre seksen ve ba'zılarına göre otuz senelik müddet-
tir. "Bir can"dan murâd, İmâm Hüseyin hazretlerinin rûh-ı âlîleridir. Ya'ni

"Ey şâir efendi! Sen bugün Muharrem'in 10 u ve aşûre günü olduğunu ve bir karndan efdal olan bu günde İmâm Hüseyin hazretlerinin mâtemi tutulduğunu bilmiyor musun?"

پیش مؤمن کی بود این غصه خوار قدر عشق گوش عشق گوشوار

807. "Bu gussa mü'minin indinde ne vakit hakîr olur? Küpe aşkı kulağın aşkı kadardır.

"Gûşvâr", küpe demektir. Ya'ni, İmâm Hüseyin hazretleri hakkında revâ görülen zulmün gamı ve kederi, mü'minlerin indinde hakîr ve ehemmiyetsiz bir şey olamaz. Bu gam ve keder bir küpe gibidir; ve kalbler dahi kulak gibidir; ve her kulak her küpeyi taşımaya mütehammil değildir. Çünkü küpeye olan meyil ve aşk kulağın isti'dadı kadar [olur]. Binâenaleyh ey şâir, bu Kerbelâ vak'a-i müessifesinin gussasını ve gamını gâlibâ hakîr gördün ki, bu mâtem gününden gâfil oldun!" "Kulak"tan murâd, Resûl-i Ekrem hazretleri ve "küpe"den murâd dahi İmâm Hüseyin efendimiz olmak câizdir. Ya'ni, "İmâm Hüseyin hazretlerine olan aşk ve muhabbet Resûl-i Ekrem hazretlerine olan aşk ve muhabbet nisbetindedir."

پیش مؤمن ماتم آن پاک روح شهره تر باشد ز صد طوفان نوح

808. "Mü'minin indinde o pâk olan rûhın mâtemi yüz tûfân-ı Nûh'dan daha meşhûr olur."

نکته گفتن آن شاعر جهت طعن شیعه حلب

Haleb Şîası'nın ta'nı için o şâirin nükte söylemesi

گفت آری لیک کو دور یزید کی بدست این غم چه دیر اینجا رسید

809. Dedi: "Evet, fakat Yezîd'in devri hani? Bu gam ne vakit olmuştur? Niçin buraya geç erişti?"

Şâir cevâben dedi: "Evet, İmâm Hüseyin hazretlerinin Kerbelâ'daki vak'a-i elîmesi Nûh (a.s.)ın tûfânından daha meşhûr olduğu ve târîh-i İslâm sahîfelerinde bunun uzun uzadıya tafsîlâtı bulunduğunu biliyorum. Fakat Yezîd'in devr-i mel'aneti nerede? Bu gam mü'minlere vâkî' olalı asır geçmiştir. Bu gam buraya niçin böyle geç vâsıl oldu? Siz bu gamı ve mâtemi ancak Muharrem'in 10. günü mü kalbinizde hissediyorsunuz ve bunun mâtemini ancak bu güne mi hasrediyorsunuz? Zîrâ hissedilen hakîkî gam ve mâtem hiçbir ân kalbden çıkmaz. Sizin bu gamı ve mâtemi bu güne hasretmenize bakılırsa bu mâtemin bir riyâ ve nifâk merâsiminden ibâret olduğu anlaşılır."

چشم کوران آن خسارت را بدید گوش کَرآن آن حکایت را شنید

810. "Körlerin gözü o hasâreti gördü; sağrıların kulağı o hikâyeyi işitti."
[794]

"Körlerin gözü bile Ehl-i beyt-i Resûlullâh'a karşı yapılan o hasâreti ve zi-yânı gördü; sağrıların kulağı bile o hikâyeyi işitti."

خفته بودستید تا اکنون شما که کنون جامه دریدیت از عَزَا

811. "Siz şimdiye kadar uyumuş mu idiniz ki, şimdi mâtemden elbisinizi yırtarsınız?"

"Azzâ", musîbete sabretmek ve sıkıntı ve şiddet demektir, tahfif ile "azâ" dahi okunur. Ya'ni, "Siz Muharrem'in 10 una ve aşûre gününe kadar uyumuş mu idiniz ki, şimdi kalbinizde gam ve keder hissetiniz de böyle mâtemden ve musîbetten dolayı elbiselerinizi yırtarak feryâd edersiniz?"

پس عَزَا بر خود کنید ای خفتگان زانکه بَدْ مرگست این خواب گران

812. "Binâenaleyh ey uyumuşlar! Kendi üzerinize mâtem yapınız! Zîrâ ki bu ağır uyku fenâ bir şeydir."

"Binâenaleyh ey hakîkat-i hâlden bî-haber olan gâfiller! Kendi hâlinize ağlayın ve mâtem tutun! "Kerbelâ'da İmâm Hüseyin hazretleri ve sâir sulehâ-yı ümmet şehîd oldu!" diye feryâd edeceğinize kendinizin fenâ bir ölüm-den ibâret olan bu ağır uykunuza ve gafletinize ağlayın!"

روح سلطانی ز زندانی بجست جامه چه دریم و چون خاییم دست

813. Sultânî olan rûh bir zindandan sızadı. Niye elbiseyi yırtalım ve niçin eli çiğneyelim?

Tercüme, "sultânî"de "yâ" nisbet için ve "sultânî", rûhun sıfatı olduğuna göre yapılmıştır. Bu sûretle beyt-i şerifin ma'nâsında umûmiyet olur. Eğer "yâ" vahdet için ve "sultânî" muzâfun-lleyh olursa tercüme "Bir sultânın rûhu zindandan sıçrar" demek olur; ve bu sûrette beyt-i şerifin ma'nâsında husûsiyet olur, İmâm Hüseyin efendimizin rûh-ı âlîleri murâd buyrulur. Ya'ni, "Rûh-ı sultânî veyâhud bir sultânın rûhu dünyâ zindanından ve cisim hab-sinden sıçradı ve âlem-i letâfete uçtu. Bundan dolayı niye mâtem tutup elbilerimizi yırtalım ve niçin teessüfümüzden dolayı elimizi ısırıp çiğneyelim?!"

چونکہ ایشان خسرو دین بوده اند وقت شادی شد چو بشکستند بند

814. "Mâdemki onlar dînin hüsrevi olmuşlardır, bağı kırdıkları vakit sürûr vakti oldu!"

"Mâdemki rûh-ı sultânî sâhibleri olan zevât-ı kirâm dînin ve âlem-i âhiretin sultânı ve şâhı olmuşlardır, bu cisim bağı kopardıkları vakit onlar için elbette sürûr vakti olur." Nitekim Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr hazretleri yazdığı menâkıbda şöyle buyurur:

"Pâdisâh -Sultân Alâüddîn-i Selcûkî- ekser-i vakitlerde Sultânü'l-ulemâ hazretlerinin ziyaretlerine gelip istifâde buyurur idi; ve zât-ı saâdet-penâhîlerine irâdet-i küllî ile müteveccih idi. Mevlânâ Sultânü'l-ulemâ efendimiz dahi ekser-i evkâtte nezd-i sultânî teşrîf buyurup taht üzerinde berâber otururlar idi; ve hitâb ettikleri vakit "Melik!" diye hitâb buyururlar idi. Menkûldür ki, bir def'a buyurdular: "Melik, ben pâdisâhım. Sen de pâdisâhsın. Senin saltanatın gözlerin açık oldukça bâkidir. Benim saltanatım ise gözlerimi kapadığım vakit başlayacaktır." Ve Hudâvendigânımız (r.a.) efendimizin buyurdıkları beyt-i âfî bu makâmındadır:

نیم آن شاه که از تخت بتابوت روم خالدين ايدا شد رقم منشورم

Nazmen tercüme:

"Ben o tâbüta giden şâh değilim, tahundan;

"Hâlidîne ebedâl"dir, rakam-ı menşûrum."

سوی شادروان دولت تاختند کنده و زنجیر را انداختند

815. "Devlet şâdurvânının tarafına koştular. Bükâğını ve zinciri attılar."

"Şâdurvân", büyük perde, pâdisâh otağı olan çadırın tozluk perdesi, gölgelik, nakışlı döşeme, büyük yaygı ve binâ kubbelerinin altı ma'nâlarıdır

(Burhân). "Künde", mücrimlerin ayaklarına bağladıkları bukağı. Ya'ni, "Rûh-ı sultânî sâhibleri devletin ya'ni şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın kurbuna ve "mak'ad-i sıdk"a koştular. Bu cisim bukağısını ve zincirini rûh-ı latiflerinden kopararak bu cismâniyet zindanına fırlatıp attılar."

روز ملکست و گش و شاهنشهی
گر تو یک ذره از ایشان آگهی

816. *Eğer sen onlardan bir zerre âgâh isen mülk ve şâhenşâhlık ve letâfet günüdür.*

Ey kimse! Eğer sen ma'nevî sultânların ahvâline bir zerre âgâh isen onlar hakkında vâkî' olan tabîî ölüm ve şehidlik gününün mülk ve şâhenşâhlık ve letâfet günü olduğunu bilir ve mâtem tutmaya lüzûm görmezsin. "Geş", letâfet ve güzellik ma'nâsındır. Ba'zı nüshalarda birinci mısra' است روز عیش و گهی شاهنشهی vâkî'dir; "Yaşayış günü ve şâhenşâhlık vaktidir" demek olur.

ور نه آگه برو بر خود گری
زانکه در انکار نقل و محشری

817. *Ve eğer âgâh değil isen git, kendi üzerine ağla! Zîrâ ki naklin ve mahşerin inkârındasın.*

Ve eğer rûh-ı sultânînin cisimden alâkasını kestikten sonraki hâline bir zerre âgâh değil isen git, kendi hâline ağla ve mâtem tut! Zîrâ rûhun âlem-i bekâya intikâlini ve mahşerin vukûun bu gibi ma'nevî sultânların intikâllerine ağlamak ve mâtem tutmak sûretiyle inkâr etmiş olursun. Çünkü onların bu tabîî ölümlerini ve mertebe-i şehâdeti ihrâz etmelerini fenâ görüyorsun. Halbuki o sultânlar kendi ölümlerine âşıktırlar. Nitekim Şâh-ı velâyet İmâm Âlî (k.A.v.) efendimizin lisanından kendilerini şehîd edeceği mekşûf olan İbn Mülcem'e hitâben I. cildin 3984 numaralı beyti ile onu müteâkub olan beyitlerde şöyle buyurulmuş idi:

لیک بی غم شو شفیع تو منم
خواجه روحم نه ملوک تنم
پیش من این ندارد قیمتی
بی تن خویشم فتی ابن الفتی
خنجر و شمشیر شد ریحان من
مرگ تن شد بزم و نرگستان من

Tercümesi: "Fakat ey İbn Mülcem! Gamsız ol! Senin âhirette şeffî'in benim! Ben rûhun efendisiyim, tenin kölesi değilim. Benim indimde bu cismin bir kıymeti yoktur. Ben tenim olmadan dahi yiğit oğlu yiğitim. Hançer ve kılıç benim fesleğenim oldu. Tenin ölümü benim bezmim ve nergistânım oldu."

Ve kezâ Hz. Pîr efendimiz zât-ı şeriflerinin intikâlleri hakkında bir gazel-i latiflerinde şöyle buyururlar:

گمان میر که مرا درد این جهان باشد بروز مرگ چو تابوت من روان باشد
بدوغ دیو در افی دریغ آن باشد برای من مگری و مگو دریغ دریغ
مرا وصال ملاقات آن زمان باشد جنازه ام چو بینی مگو فراق فراق

"Ölüm gününde benim tabutum gidici olduğu vakit, benim için bu cihânın derdi olduğunu zannetme! Benim için ağlama ve "Yazık, yazık!" deme! Şeytânın ayranına düşersen yazık olan o olur. Benim cenâzemi gördüğün vakit "Fırâk, fırâk!" deme! Benim için müllâkat-ı visâl o zaman olur."

بر دل و دین خرابت نوحه کن که نمی بیند جز این خاك كهن .

818. *Senin harâb olan kalbin ve dînin üzerine nevha et ki, bu eski topraktan başkasını görmüyor..*

Ya'ni, ey kimse! Sen her ne kadar lisânen ve'l-ba'sû ba'de'l-mevti ve ölümünden sonra hayâtı ikrâr etmekte isen de ölene ağlamak ve mâtem tutmak bu ikrâr-ı lisânını fiilen tekzîb etmektedir. Bu hâl kalbinin ve dînin harâblığını gösterir. Binâenaleyh ona buna ağlayacağına kendi dînin ve kalbin harâblığına ağla! Zîrâ sen ölen kimsenin ancak bu eski toprağa gittiğini görüyorsun. Halbuki toprağa giden yine topraktan peydâ olan cisimdir. Rûhun toprak ile ne alâkası vardır? Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 61. faslında şöyle buyururlar:

"Sâhib-i ta'ziye mezârın etrâfını dolaşır ve duygusuz olan toprağın etrâfını tavâf eder ve öper. Ya'ni "O yüzüğü burada, burada zâyî" ettim" der. Halbuki hiç onu orada bırakırlar mı? Hak Teâlâ hikmet zîmnında rûhu kalıb ile bir iki gün te'lîf için bu kadar san'at yaptı ve kudret izhâr eyledi. Eğer insan kalıbı ile berâber bir lahza mezârın içinde otursa dîvâne olmak havfı vardır. Sûret durağından ve kokmuş kalıbdan rûhun sıçramaması nasıl olur? Hiç orada kalır mı? Hak Teâlâ tahvîf için onu bir alâmet kıldı. Tâ ki, insanların kalbinde vahşet-i kabirden ve toprağın zulmetinden bir korku peydâ ola!"

ور همی بیند چرا نبود دلیر پشت دار و دل سپار و چشم سیر

819. *Ve eğer görüyor ise arka tutucu ve gönül tevdi' edici ve gözü tok olucu olarak niçin cesûr olmaz?*

"Puşt-dâr", "arka tutucu" demek olup ölümün muîn-i visâl-i ilâhî olması-na işâret buyrulur. "Dil-sipâr", vasf-ı terkîbî olup "gönlü ölüme teslim edici" demek olur. "Çeşm-sîr", "gözü tok" demek olup cismâniyet âleminde kalb gözünün doyması ve bıkmaması demek olur. Ya'ni, ey kimse! Eğer senin kalbinin gözü hayât-ı uhreviyyeyi görüyor ise niçin ölümü muîn-i visâl-i ilâhî bilerek ve kendini ölüme teslim ederek ve gözü bu hayât-ı dünyeviyyeden do-yup bıkmış olarak bu tabîî ölüme karşı cesûr olmaz da korkar?

در رخت کو از می دین فرخی گر بدیدی بحر کو کف سخی

820. *Yüzünde din meyinden ferahlık nerede? Eğer deryâyı gördün ise sahi olan*
[804] *kef nerde?*

"Ferruh", mübârek demektir ve "yakışıklı ve parlak yüz" ma'nâsına da gelir. Zîrâ bu kelime "fer" ile "ruh"dan mürekkebdir (*Burhân*). "Kef", "el, avuç" ma'nâsına geldiği gibi "köpük" ma'nâsına da gelir. Burada "el" ma'nâsı zâhir ve "köpük" ma'nâsı mermûz ve bâtındır. Ya'ni, eğer sen rûhtan zerre kadar âgâh oldun ise yüzünde dîn şarâbından mübâreklik ve parlaklık hâsıl olmak lâzım idi. O mübâreklik sende nerede? Ve eğer rûhtan âgâh oldun ve rûhun gözüyle vücûd-i hakîkî deryâsını gördün ise, bu cismâniyete karşı cömert el nerededir ki, o vücûd-ı hakîkî müvâcchesinde o cismi ve cismâniyeti ibzâl edesin! Mermûz olan ma'nâ budur ki: Eğer sen deryâyı vücûdu gördün ve ayn-ı deryâ oldun ise cûş ü hurûş edip bol köpük saç-man ve sıfât-ı Hak ile zâhir olman nerede?

آنکه جو دید آب را نکند دریغ خاصه آن کاو دید آن دریا و میغ

821. *O kimse ki, ırmağı gördü, suyu esirgemez. Husûsiyle o kimse ki, o deryâyı ve bulutu gördü.*

"İrmak"tan murâd, tecellî-i rûhânî ve "deryâ"dan murâd, tecellî-i rahmânî ve "miğ" ya'ni "bulut"tan murâd, sıfât-ı Hak ve "su"dan murâd, bezl ü atâ olduğu anlaşılır. Ya'ni, tecellî-i rûhânîye nâil olan kimse halktan bezl ü atâyı esirgemez. Hele tecellî-i rahmânîye nâil olup vücûd-ı hakîkîyi idrâk eden ve bilcümle eşyâda sıfât-ı Hakk'ı müşâhede eden kimsede bezl ü atâ husûsunda aslâ buhl ve hasislik olmaz.

تمثيل مرد حریص نایبندۀ رزاقی حق را و خزائن رحمت اورا بموری که در خرمنگاه بزرگ
بادانہ گندم می کوشد و می جوشد و می لرزد و بتعجیل می کشد و سعت آن خرمن را نمی بیند

Hakk'ın rezzâklığı ve onun rahmet hazînelerini görmeyen harîs adamın
bir karıncaya teşbîhidir ki, büyük saman harmanında bir buğday
tânesine sa'y eder ve hücûm eder ve tîtrer ve ta'cîl ile çeker; o harmanın
genişliğini göremez

مور بر دانه بدان لرزان بود که ز خرمنهای خوش عمیان بود

822. *Karınca tâne üzerine o sebeble titreyici olur ki, latîf harmanlardan kör olur.*

"Amyân", amâ sâhibi ya'ni "kör" demektir (*Akrabü'l-mevârid*). "Kann-ca"dan murâd, harîs adamdır ki, Hak Teâlâ'nın sûre-i Hicr'de *إِنَّا عَدَدْنَا* (Hicr, 15/21) ya'ni bizim indimizde hazîneleri olma-yan bir şey yoktur ve o şeyi ancak mikdâr-ı ma'lûm ile indiririz" âyet-i kerîmesinde beyân buyurduğu hazînelerinden kördür ve gâfildir. Bu sebeble o karınca mesâbesinde olan adam o hazîneden gelen bir tâne üzerine bahîl ve titreyici olur.

می کشد آن دانه را با حرص و بیم که نمی بیند چنان چاشی عظیم

823. *O lâneyi hurs ve korku ile çeker; zîrâ öyle bir azîm yığını görmez.*

"Çâş", samandan ayrılmış ve temizlenmiş mahsûl yığını (*Burhân*). Ya'ni, karınca mesâbesinde olan o kimse o eline geçen tâneyi hurs ile ve aç kalmak korkusu ile çeker. Zîrâ körlüğünden dolayı öyle bir azîm buğday yığnını ve hazîne-i ilâhîyi göremez.

صاحب خرمن همی گوید که هی ای ز کوری پیش تو معدوم شی

824. *Harman sâhibi der ki: "Hey, ey kimse! Körlükten dolayı senin indinde ma'dûm olan bir şeydir."*

Harman sâhibi, ya'ni Hak Teâlâ hazretleri buyurur ki: "Hey! Kendine gel, ey biçâre adam! Ma'dûm ve hiç olan bir şey körlükten dolayı senin indinde kıymetli bir şey olmuştur. Yoksa bu hazînemin vûs'atine nazaran senin eline

geçen mâl ve mülkün ne kıymeti vardır ki, o hakîr ve hiç olan bir şey üzerine bu kadar titrersin?"

که بدان دانه بجان پیچیده

تو ز خرمنهای ما آن دیده

825. "Sen bizim hazînelerimizden onu görmüşsün ki, o tâneye cân ile sarılmışsın!"

"Ey şuûru ve idrâki nâkis olan kimse! Sen bizim atâ ve ihsânımızın harmanlarından ve hazînelerinden ancak o eline geçen tâneyi görmüşsün ki, o hiç olan tâneye cân ile dört el ile sarılmışsın!"

مور لنگی رو سلیمان را بین

ای بصورت ذره کیوان را بین

826. Ey sûrette zerre olan! Keyvân'ı gör. Topal karıncasın, git, Süleymân'ı gör!

"Keyvân", Zühal seyyâresinin ismidir. Ehl-i hey'etin tedkikâtına nazaran küre-i Arz'dan 750 def'a daha büyüktür. Ya'nî, ey sûrette ve cisimde yıldızların ve arzın cesâmetine nazaran zerre olan insân! Üzerinde yaşadığın arzdan 750 def'a daha büyük olan Zühal seyyâresini gör! Nitekim sûre-i Mü'min'de لَخْلَقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (Mü'min, 40/57) ya'nî "Göklerin ve yerin halk-ı cismânîleri elbette nâsın halk-ı cismânîlerinden daha büyüktür ve fakat nâsın çoğu bilmezleri!" buyrulur. Binâenaleyh ey insân! Bir def'a kendinin cismine bak ve bir de üzerinde yaşadığın Arz'ın ve Arz'dan daha büyük olan Zühal'in cismâniyetine bak! Eğer bir nisbet yaparsan sen bu Arz üzerinde gezen topal bir karıncasın. İmdi hırs ile yapıştığın tâneyi bırak da, git sana ve Arz'a ve Zühal'e vücûd bahşeden Süleymân'ı ya'nî Hak Teâlâ hazretlerini gör! Ve onun Hâlık ve Rezzâk olduğuna i'timâd et!

وارهی از جسم گر جان دیده

تو نه این جسم تو آن دیده

827. Sen bu cisim değilsin, gözsün! Eğer cânı görmüş isen cisimden kurtulursun.

Ey kimse! Sen bu cisimden ibâret değilsin; sen kâinâun hakâyıkını görmeye müstaid olan gözsün! Eğer kalbinin ve bânının gözü ile cânı gördün ise bu zâhir gözü ile cismi ve cismâniyeti görmekten kurtulursun. Ba'zı nüshalarda birinci mısra' تونه این چشم بل آن دیده sûretindedir. Ya'nî "Sen bu zâhir gözünden ibâret değilsin. Belki hakâyık-ı eşyâyı görmeye müstaid olan gözsün!" demek olur.

آدمی دیدست و باقی گوشت و پوست هر چه چشمش دیده است آن چیز اوست

828. *Âdemî gözdür; bâkîsi et ve deridir. Onun gözü her neyi görmüştür o o şeydir.*

Ya'nî, insan gözden ve görmekten ibârettir. Bu görüş insanın şuûrunun ve idrâkinin nûrudur ve bâkîsi et ve deriden ibârettir. Bu şuûr ve idrâk nûru ondan kalkarsa cemâddan ibâret kalır. İnsanın bu nûr-ı şuûr ile ve bâtin gözüyle gördüğü bir şey hakîkatte bir şeydir. Zâhir nûruyla gördüğü şey ise cisim ve cismâniyetten ibâret olup hakîkatte hiçbir şey değildir ve aslâ kıymeti yoktur. Binâenaleyh insanın gözü her neyi görmüş ise o göz o şeyden ibârettir. Ya'nî insanın gözü ancak hiçbir kıymeti olmayan cismi ve cismâniyeti görüyor ise onun gözünün kıymeti dahi bu gördüğü şey kadardır ve kıymetsizdir; ve eğer cisimde ve cismâniyette mütecellî olan vücûd-ı hakîkî-i Hak'ı görüyor ise bu gözün ve bu nûr sâhibinin kıymeti de bu gördüğü şeyin kıymeti ve l'îtibân kadardır. Ba'zı nüshalarda birinci mısra'daki "gûşt" yerine "lahm" vâkî'dir. Aynı ma'nâyı ifâde eder. Bu beyt-i şerifin nazîri I. cildin 1430 numarasına musâdîf olan دید آنکه دید دوستست. دید آدمی دیده ست و باقی پوستست. [ya'nî "İnsan gözdür ve bâkî kabuktur. O şey ki, dostu görmektir, görmek olur"] beyt-i şerîfidir. Ma'lûm olsun ki, Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) efendimiz *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de insan hakkında şöyle buyururlar: فسمي هذا المذكور انسانا وخليفة فاما انسانيته فلعنوم نشته وحصره الحقائق كلها وهو للحق بمنزلة انسان العين من العين الذي به يكون النظر وهو المعبر عنه بالبصر فلها سمي انسانا فانه به نظر الحق الى خلقه Ya'nî "İmdi bu mezkûr insan ve halîfe tesmiye olundu. Onun insanlığına gelince, onun neş'etinin umûmundan ve hakâyıkun hepsini hasredici olduğundan dolayıdır; ve o kendisiyle nazar vâkî' olan gözden Hak için gözbebeği mesâbesindedir; ve basar ile muabberün-anh olan odur. İşte bunun için insan tesmiye olundu. Zîrâ Hak onunla halkına nazar eyledi ve onlara rahmet etti." Bu beyânâtın izâhâtı fakîr tarafından *Fusûsu'l-Hikem*'e yazılan şerhte münderiştir.

کوه را غرقه کند يك خم ز نَم چشم خم چون باز باشد سوى يم

829. *Kûpün gözü deryâ tarafına açılmış olduğu vakit bir kûp dağı nemden garh eder.*

"Kûp"ten murâd, insân-ı kâmilin cism-i şerîfi; "deniz"den murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hak ve "dağ"dan murâd, Fir'avn ve Nemrûd gibi kuvvet-i zâhire erbâbı. Ya'nî, meselâ zâhirde bir kûpün içine denizin ittisâli olup denizden dâimâ

ona su gelirse, o küp bir koca dağ suya gark eder. Bunun gibi insân-ı kâmilin zâif olan cisminde vücûd-i hakîkî-i Hak deryâsından kuvvet ve imdâd gelirse, dağ gibi kavî olan Fir'avn ve Nemrûd gibi kuvvet-i zâhire erbâbını mağlûb eder.

چون بدریا راه شد از جان خیم
خم با جیحون بر آورد اُشتلم

830. *Uaktâki küpün cânından deryâya yol oldu, küp Ceyhun'a galebe getirir.*
[814]

"Üstülüm" kelimesinin birkaç ma'nâsı vardır. Burada "galebe" demektir. (*Burhân*). "Ceyhun"dan murâd, ulûm-i aklıyye ve istidlâliyye erbâbıdır. Ya'ni, insân-ı kâmilin rûh-ı şerîfî varlık deryâsı olan Hak tarafına yol bulduğu vakit o insân-ı kâmil ulûm-i aklıyye ve istidlâliyyesini halk arasında Ceyhun nehri gibi akıtan ulûm-i zâhire erbâbına da galebe çalar. Nitekim Yûnus Emre hazretleri bu hâli bir kasidesinin beytinde remz ile beyân etmiştir: Beyt:

Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere,
Yalan değil, gerçektir, ben de gördüm tozunu.

Ya'ni bir sinek gibi zayıf görünen bir derviş bir kartal gibi saldırgan ve bahsedici olan bir âlim-i zâhîrîyi bahsinde mağlûb etti. Bu hâl yalan değildir. Ben de ümmî ve hakîr bir derviş iken bu hâl benim de başıma geldi, demek olur.

زان سبب قل گفتم دریا بود
هر چه نطق احمدی گویا بود

831. *O sebebdan "Kul!" gûfte-i deryâ olur, her neyi ki, nuth-i Ahmedî söyleyici oldu;*

Ya'ni, denizden su alan küp mesâbesindeki insân-ı kâmil cisminin vücûd-i hakîkî-i Hak deryâsına ittisâli sebebiyledir ki, Kur'ân-ı Kerîm'de cism-i Nebavî'nin lisânıyla vârid olan قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (İhlâs, 112/1) [ya'ni "De ki: O Allah ahaddır"], قُلْ يَا عِبَادِي (Zümer, 39/10, 53) [ya'ni "De ki: Ey kullarım!"], قُلْ تَعَالَوْا (En'âm, 6/151) [ya'ni "De ki: Geliniz"] ve emsâlî âyât-ı kerîme deryânın gûftesi ve kelâmı oldu. Nitekim IV. cildin 2115 numarasına müsâdîf olan beytinde ya'ni "Gerçi Kur'ân Peygamber'in dudağındandır; her kim "Hak söylemedi" derse o kâfîrdir" buyurulmuş idi; ve kezâ Ahmed (a.s.)a mensûb olan nutuk, her neyi söyleyici olursa.

گفته او جمله در بحر بود
که دلش را بود در دریا نفوذ

832. *Onun kelâmı hep denizin incisi oldu. Zîrâ onun kalbinin deryâya nüfûzu oldu.*

Ya'ni, onun kelâmı ve ahâdis-i şerîfesi hep o vücûd-i vâhid-i Hak deryâ-sının incisi ve hakâyık ve maârif-i olur. Nitekim Ve'n-Necm sûresinde وَمَا يَنْطِقُ وَمَا يَنْطِقُ عَنْ الْهَوَىٰ. إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى (Necm, 53/3-4) ya'ni "Peygamber hevâ-yı nefsâ-niden söylemez, ancak vahyolunan vahyi söyler" buyrulur. Zîrâ o hazretin kalb-i şerîfinin o deryâ-yı vücûd-i hakîkiye nüfûzu vardır. Fârisî'de "dâl" harfinin "zâl" harfine kalbi lisân-ı Fârisî'de kâideden olduğundan "nüfûz" kelimesine kâfiye olmak üzere "bûd" kelimesi "zâl" ile "bûz" telaffuz olunur.

چه عجب در ماهی دریا بود

داد دریا چون ز خم ما بود

833. *Mâdemki deryânın vergisi bizim köyümüzden olur, bir balıkta deryâ olmasa ne acıbdır!*

"Vergi"den ve "atâ"dan murâd, ulûm-i ledünniyye ve hakâik ve maârif-i ilâhiyyedir. "Deryâ"dan murâd, vücûd-i mutlak-ı Hak, "küp"ten murâd, vücûd-i mukayyed olan cisimdir. "Balık"tan murâd, esmâ ve sıfâtıyla âlem-i kevnde zâhir olan vücûd-i hakîki deryâsında vücûd-i mukayyed ile yüzen ârif-billâhtır. Bu beyt-i şerifte Cenâb-ı Pîr efendimiz sâliklerin gözünü insân-ı kâmil tarafına açmak için buyururlar ki: Mâdemki deryâ-yı vücûdun dâdı ve atâsı olan ulûm-i ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye biz âriflerin vücûdât-i mukayyedeğimizden zâhir oluyor, binâenaleyh o deryâda yüzen bir balıktan bir ârif-billâhta deryânın kendisi olmasına taaccüb olunur mu? Ba'zı nüshalarda "der mâhî" yerine "ver mâhî" yazılmıştır. Bu sûrette ma'nâ "Eğer bir balık deryâ olursa taaccüb olunur mu?" demek olup, insân-ı kâmilin gaybeti cihe-tine işâret buyurulmuş olur. Ve vücûdât-i mukayyede vücûd-i hakîkinin "ayn"ı veyâ gayrı olduğu hakkında açık îzâhât IV. cildin 2129 numarasına mü-sâdîf olan چو تن مردم ز خنجر گم شدی [ya'ni "Bu senin te-nin eğer âdem teni olaydı, âdem teni gibi hançerden gâib olurdu"] beytinde geçti. Bu nâzik ve gâmız bahislerin birleştirilerek mütâlaası fâideli olur.

تش مر بینی و او مستقر

چشم حس افسرده بر نقش مر

834. *His gözü memerr olan nakış üzerinde donmuş. Sen onu memerr görüyorsun ve o müstakardır.*

"Memerr", güzergâh ve geçit mahalli. "Tuş", "tû-eş" zamirlerinin muhaf-fesidir. "Sen onu" demek olur. Ya'ni, ey zâhirî gürûhu! Bu cisim ve his gözü zamânın ve senelerin güzergâhı olan insân-ı kâmilin nakşı ve sûret-i cismâ-niyyesi üzerinde donmuş kalmıştır. Mürûr-ı zaman ile onun saçının, sakalı-

nın ağardığını ve ihtiyarladığını ve fânî olduğunu görür. Bu bakış his ve zaman gözünün ancak insân-ı kâmil sûretinin ve nakşının vücûd-î hakîkiye karşı olan gayriyetine taalluk eden bir görüştür. Hakikat-i hâl his gözünün görüşü gibi değildir. Sen o nakşı böyle bir geçit mahallî görürsün. Halbuki insân-ı kâmilin nakşında vücûd-î Hakk'ın ayniyeti ciheti de vardır. Bu itibâr ile o nakış memerr değil istikrâr mahallidir. Nitekim bu ayniyet ve gayriyet mes'elesi IV. cildin 2129 numaralı beytinde îzâh olundu. Beyit:

لیکن زخدا جدا نباشد

مردان خدا جدا نباشد

"Hudâ'nın merdleri olan insân-ı kâmiller Hudâ olmaz; lâkin Hudâ'dan da ayrı olmaz."

Ve Hz. Fîr efendimiz bir beyitlerinde bu ma'nâ hakkında şöyle buyururlar:

ای اولیای حق را از حق جدا شمرده مگر ظن نیک داری بر اولیا چه باشد

"Ey Hakk'ın evliyâsını Hak'tan ayrı saymış olan kimse! Eğer evliyâyâ hüsn-i zan edersen ne olur?!"

İnsân-ı kâmil olmayan bu zevki bilmediği için sırf onun cisminin gayriyetine kâil ve ayniyetini mûnkir olur; ve biri Hakk'ın, diğeri de halkın vücûdu olmak üzere iki varlık isbât eder ve bir olan varlığı iki görür.

ور نه اول آخر آخر اولست

این دوی اوصاف دید احوالست

835. Bu ikilik şaşının görüşünün vâsfıdır; yoksa evvel âhir, âhir evveldir.

Bu iki görmeklik şaşı mesâbesinde olan his gözünün evsâfindandır. Zîrâ bilcümle suver-i kâinât vücûd-î hakîkî deryâsında mütekevvîn olup yine o deryâda zâil olurlar. Hakk'ın evveliyet ve âhîriyet sıfatları bir cihetle zât-ı Hakk'ın gayrı olan o nakışlardan ve sûretlerden zâhîr olur. Yoksa vücûd-î hakîkiye nazaran evvel âhir ve âhir dahi evveldir; ve evveliyet ve âhîriyetin birbirlerine nazaran gayriyetleri vücûdât-ı izâfiyye ve mukayyedeye nisbet ile- dir. Hakk'a nisbetle evvel âhîrin ve âhir dahi evvelin ayındır. Nitekim Şeyh-i Ekber (k.s.) hazretleri *Men arafe nefsehû fe-kad arafe Rabbehû** risâlesinde şöyle buyururlar: ولا ترى في الدارين سوى الله تعالى بل وجود الدارين اسمهما ومسماهما ووجودهما هو بلا شك ولا ريب ولا ترى ان الله تعالى خلق شيئا قط بل تراه كل يوم هو في شأن من اظهر وجوده او صفاته بلا كيفية لانه هو الاول والآخر والباطن والظاهر ظهر بوحانيته وبطن بفرادانيته هو الاول

* Bu risâle Abdullâh b. Mes'ûd Balyânî'nindir. (Neşredenler)

. بقوميته هو الآخر بديموميته الخ .
 görmezsin. Belki bilâ-şek ve lâ-reyb dâreynin vücûdu ve onların isimleri ve mü-
 semmâları ve vücûdları Hakk'ın zâtıdır; ve muhakkak sen Allâh Teâlâ'yı ebe-
 dî bir şey halk eyledi görmezsin. Belki sen onu bilâ-keyfiyyet kendi sıfatını
 ve vücûdunu ızhârdan her ânda bir şânda görürsün. Zîrâ Evvel ve Âhir ve
 Bâtın ve Zâhir odur. Vahdâniyeti ile zâhir ve ferdâniyeti ile bâtın oldu. O, zâ-
 tı ile ve kayyûmiyeti ile evveldir; o, deymûmiyeti ile âhirdir ilh..."

ہی ز چه معلوم گردد این ز بحث بحث را جو کم کن اندر بحث بحث

836. *Hey! Bu neden ma'lûm olur? Ba'sden. Ba'si iste! Ba's hakkında az bahset!*

"Hey", tahvîf ve tehdîd cihetinden bir kimseyi âgâh etmek için kullanılan nidâdır. Bundan anlaşılır ki, beyt-i şerifteki suâlin bir âlim-i zâhirî ve istidlâ-
 lî tarafından îrâdına işâret buyurulur. Ya'ni "Ey âlim-i zâhirî, eğer sen "Hey!
 Kendine gel. Bu iki görmek şaşılığın evsâfından olduğunu ve evvelin âhir ve
 âhirin evvel olduğunu neden bildin?" diye sorarsan cevâben deriz ki: "Ey
 âlim-i zâhirî! Bu hâl ba'sden bilinir ve anlaşılır. Sen bu hayât-ı dünyeviyeye-
 de iken ba'si iste de kürsüler üzerinde mevt-i tabûiden sonra gelecek olan
 ba's hakkında istidlâlî olan ilmin ile az bahset!" "Ba's", lügatte ölüyü dirilt-
 mek, göndermek ve ızhâr etmek ma'nâlarına gelir. Burada "ölüyü diriltmek"
 ma'nâsınadır ki, bundan murâd, mevt-i ihtiyârî ile ölüp Hak'ta fânî olduk-
 tan sonra Hak ile bâkî olmak ve ta'bîr-i diğeri ile fenâ-illâh ve beka-billâh
 hallerinin husûlû ve vücûd-i abdânînin vücûd-i Hakkânî'ye tebdîlidir; ve
 vahdet-i vücûd sırrı hâlen ve zevkan bu ba'sden sonra bilinir ve anlaşılır.

شرط روز بحث اول مردنست زانکه بحث از مرده زنده کردندست

837. *Ba'sin şartı evvelen ölmektir. Zîrâ ki ba's ölmüşten diri etmektir.*

Ba'si görmek için şart evvelen ölmektir; ve mevt-i ihtiyârî ile evvelen bir
 kişinin kıyâmeti kopmaktır. Nitekim kıyâmetin envâ'ı hakkındaki îzâhât yu-
 karıda 766 numaralı beyitte geçti. Zîrâ ba'sin ma'nâ-yı lügavîsi "ölmüşü di-
 riltmek"tir.

جمله عالم زین غلط کردند راه کز عدم ترسند و آن آمد پناه

838. *Bütün âlem bundan dolayı yolu galat ettiler. Zîrâ ademden korkarlar, halbuki o penâh geldi.*

Ma'lûm olsun ki, adem iki nevi'dir. Birisi "adem-i mutlak"tır ki, ondan hiçbir şey sudûruna imkân yoktur. Zîrâ sudûr ve zuhûr vücûdun ve varlığın şanıdır. Diğeri "adem-i izâfî" ve "adem-i i'tibârî" ve "adem-i mukayyed" dedikleridir ki, bu adem vücûd-i mutlak ile adem-i mutlak arasında bir berzahdan ibârettir; ve bu adem çekirdeğin içindeki ağacın ve pederin sulbündeki veledin sûretleri gibidir. Ya'ni bi'l-kuvve mevcûd ve bilfiil ma'dûm olan eşyâ adem-i izâfidedir. Beyt-i şerifte mezkûr olan adem bu ademdir. Ya'ni, cümle âlem yok olacaklarını zannettikleri ve bu adem-i izâfiden korktukları için yollarını şaşırdılar. Halbuki bu vücûd-i izâfîyi nazardan ıskât edip kendi mevcûd olan varlığından fânî olmak ve ancak vücûd-i hakîkî-i Hakk'ı isbât etmek melce' ve penâh geldi. Zîrâ bu fenâ neticesinde vücûd-i Hakkânî ile kâim olmak devlet ve saâdeti vardır.

از کجا جویم علم از ترک علم از کجا جویم سِلم از ترک سِلم

839. *İlmi nereden isteriz? İlmin terkinden. Sulhü nereden isteriz? Sulhün terkinden.*

"Silm", sulh demektir. Ya'ni, ilm-i zevkîyi nereden isteriz? İlm-i aklî ve istidlâlinin terkinden isteriz. Zîrâ ilm-i aklî ve istidlâlî havâss-i hamse-i zâhir ve bâunenin mahsûlûdûr; ve bu havâss ise cismânînin müstemilâtındandır; ve ezvâk ve ahvâl-i cismiyye ezvâk ve ahvâl-i rûhiyyeden pek uzaktır. Binaenaleyh bu fânî olan cismin mahsûlû olan ilmi terketmek lâzımdır; ve âlem-i hakîkinin sulhü ve selâmeti nereden olur? Bu cismâniyet âleminin sulhünü terketmekten olur. Ya'ni cismâniyet âleminde nefis ve şeytan ile muhârebe etmek lâzımdır ki, hakikat âleminin sulhü ve selâmeti husûle gelsin. Nitekim Hz. Pîr efendimiz bir beyitlerinde şöyle buyururlar:

يك حملة مردانه مستانه بكرديم تا علم بداديم و معلوم رسيديم

"Mertçe ve sarhoşça bir hamle ettik. Hattâ ilmi de verdik ve ma'lûma eriştik."

از کجا جویم هست از ترک هست از کجا جویم سبب از ترک دست

840. *Varı nerden isteriz? Varın terkinden. Sîbı nerden isteriz? Kudretin terkinden.*

"Sîb", elma ve sergeşte ve medhûş ve meşgâlede ve işte çıraklık (*Burhân*). "Dest", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "kudret ve tâkat" ma'nâsıdır. Ya'ni, hakikatte var olan Hakk'ı nereden isteriz? Hakikatte

mevhûm olan varı terk etmekten; ve vücûd-i hakîkî deryâsında sergeşteliği ve hayrânlığı nereden isteriz? Cismîn kudret ve tâkat-i mevhûmesini terk etmekten isteriz.

هم تو تانی کرد یا نعم المعین دیده معلوم بین را هست بین

841. *Ey ne güzel yardımcı! Sen yok görücü olan gözü dahi var görücü edebilirsin.*

Ey ne güzel yardımcı olan Hâlıkımız! Sen hakîkatte yok olan cismâniyet âlemini görücü olan gözü dahi lutfun ile kendinin hakîkî olan varlığını görücü edebilirsin.

دیده کو از عدم آمد پدید ذات هستی را همه معلوم دید

842. *Bir göz ki, o ademden zâhir geldi, varlığın zâtını hep ma'dûm gördü.*

Bu cismâni olan bir göz ki, adem-i izâfiden zuhûra geldi, varlığın zâtını ve hakîkatini hep yok gördü; o gözün gördüğü ancak mevhûm olan vücûd-i izâfi ve cismâniyet âlemi oldu.

این جهان منظم محشر شود گر دو دیده مبدل و انور شود

843. *Eğer iki göz değişmiş ve enver olursa bu muntazam olan cihân mahşer olur.*

Eğer bu cismîn iki gözünün görüşü değişmiş ve kalb gözünün görüşüne tâbi' olup pek ziyâde nûrlanmış olursa, bu muntazam ve güzel tertûb edilmiş cihân ve bu sûret âlemi öyle bir gözün önünde mahşer olur. Ya'ni öyle bir gözün önünde kıyâmet kopmuş ve ehl-i cennet ile ehl-i cehennem ayrılmış olur. Nitekim I. cildde, Server-i âlem Efendimiz'in oğulluğu olan Hz. Zeyd'in kıssasında cenâb-ı Zeyd'in lisânından 3570 numaralı beyitte şöyle buyurulmuş idi:

یا رسول الله بگویم سر حشر در جهان پیدا کنم امروز نشر

Tercümesi: "Yâ Resûlallâh, haşn'ın sırrını söyleyeyim; cihânda bugün neşri ızhâr edeyim!"

Ve bu ma'nâ hakkında Hz. Pîr efendimiz bir beyt-i şeriflerinde de şöyle buyururlar. Beyit:

من نیم موقوف نفخ صور همچون مردمان هر زمانم عشق جانی می دهد زافسون خوش

Nazmen tercüme:

"Nefh-ı sûra intizârım yoktur ölmüşler gibi.

Aşk her dâim efsûnundan bana bir cân verir."

که برین خامان بود فهمش حرام

زان نماید این حقایق نا تمام

844. *Ondan dolayı bu hakâyık nâ-tamâm görünü; zîrâ bu hamlar üzerine onun fehmi harâm olur.*

Fakat nefsi diri ve cisim gözü fa'âl olan hamların görüp anlamaları harâm olduğu için bu hakâyık-ı eşyâ ve bu intizâm-ı âlem onlara nâ-tamâm ve eksik görünür. Meselâ bir kurt bir koyunu parçalayıp yer; ve kurdu da bir arslan parçalayıp yer. Bir gâfil his gözüyle bunu zulüm ve haksızlık görür. Zîrâ eşyânın hakâyıkından hicâbdadır. Ehl-i hakikat ise bunda aslâ zulüm ve taaddî görmez. O ancak hakikat-i vücûdu ve onun sıfat ve esmâsi ahkâmının cereyanını görür. Nitekim ehlullahdan bir zâta: "Hakk'ı zulümünden ne ile berî kıldın?" diye sormuşlar. Cevâben demiş ki: "Mülkünde kendinden gayrını bırakmadım." Şu hâlde zâlim kim ve zulüm kime olur?

شد محرم گر چه حق آمد سخی

نعمت جنات خوش بر دوزخی

845. *Flak her ne kadar sahî ise de hoş olan cennetlerin ni'meti cehennemlik üzerine muharrem oldu.*

"Muharrem", haram edilmiş olan şey. "Sahî", burada "cevâd ve sâhib-i cûd ve kerem" ma'nâsıdır. Nitekim hadîs-i şerifte: ان الله هو السخی ya'ni "Sa-hî olan muhakkak, ancak Allâh Teâlâ'dır" buyrulur. Ya'ni cennetin latîf ni'metleri cehennemlik üzerine harâm kılınmıştır. Zîrâ cehennemliğin isti'dâdı bu latîf ni'meti kabûle müstaid değildir. Gerçi Hak Teâlâ hazretleri cevâd-ı mutlaktır, ni'metini kullarından esirgemez, fakat o latîf ni'metlerden hoşlanmayana da o ni'meti vermek isrâf olur. Cenâb-ı Hak ise Hakîm'dir, her şeyi yerli yerine vaz' buyurur.

چون نبود از وافیان در عهد خلد

در دهانش تلخ آید شَهِدِ خَلْد

846. *Huldün balı onun ağzına acı gelir. Çünkü huldün ahdine vefâ edicilerden olmadı.*

"Huld", cennet demektir. Ya'ni, o cehennemlik ağzına cennetin balı acı gelir ve ondan lezzet alamaz. Nitekim necâset bôcûğü gül kokusundan muazzeb ve helâk olur. O hayvân pisliğinden lezzet ve zevk bulur. Çünkü ehl-i cehennem ezelde Hakk'a verdikleri sözü tutmadılar ve ahidlerini bozdular; ve onların bu ahidlerine vefâ etmemeleri kendi tabiatları ve isti'dâdları iktizâsından oldu. Binâenaleyh bu dünyâda ehl-i cehennem cennetin ni'metleri cin-

sinden olan maârif ve hakâyık-ı enbiyâ ve evliyâyı dinlemek istemediler. Nefsânî ve cismânî olan zevklere âid sözler onlara hoş geldi.

مر شما را نیز در سوداگری دست کی جنید چو نبود مشتری

847. *Size dahi tâcirlikte müşteri olmazsa, eli ne vakit kumıldar?*

"Sevdâger", tâcir demektir. Hakk'ın ehl-i cehenneme cennetin ni'metlerini haram etmesinin misâli budur ki: Meselâ size de ticârette müşteri olmadığı vakit eliniz metâ' çıkarp göstermeğe hareket eder mi? Bittabi' etmez. Mâdemki ehl-i cehennem cennet ni'metlerinin müşterisi değildir, binâenaleyh Hak dahi onlara cennetin ni'metlerini göstermez; ve kezâ enbiyâ ve evliyâ dahi kalb cennetinin ni'metleri olan ulûm-i ledünniyyeyi ve maârif-i ilâhiyyeyi cehennem tabîatında olan nefsin mağlûblanna arz etmeyi münâsib görmezler.

کی نظاره اهل بخردن بود آن نظاره گول گردیدن بود

848. *Görmek ne vakit satın almağa ehil olur? O aldatma bakışı ve dolaşma olur.*

"Nezâre", görmek ve bakmak demektir (*Bahâr-ı Acem*). "Gûl", ahmak, aldatma ve mekr (*Burhân*). Burada "aldatma ve mekr" ma'naları münâsibdir. Ya'ni, bir kumaşa ve metâ'a bakmak satın almağa mensûb ve ehil olan bir bakış değildir. O aldatma bakışı, dönüp dolaşma bakışı olur. "Gerdiden" masdan aşağıdaki beyte merbûttur.

پرس پرسان کن به چند و آن به چند از بی تعبیر وقت و ریش خند

849. *Sora sora ki, bu kaçadır ve o kaçadır? Vakit geçirmek ve eğlenmek için!*

Ya'ni, o aldatma bakışı pazarda vakit geçirmek ve alay etmek için bu kaç ve o kaç? diye diye sora sora dönüp dolaşma olur. "Ta'bîr", burada "ubûr"dan, "geçirmek" ma'nâsında müsta'meldir.

از ملولی کاله می خواهد ز تو نیست آن کس مشتری و کاله جو

850. *Metâ'ı senden iç sıkıntısından dolayı ister. O kimse müşteri ve metâ' isteyici değildir.*
[834]

"Kâle", metâ' ve kumaş; "melûlî", iç sıkıntısı. Ya'ni, pazarda eğlenmek için dönüp dolaşan kimse hakikatte müşteri ve kumaş satın alıcı değildir. Onun bu muâmelesi içindeki sıkıntının def'i içindir.

جامه کی پمود او پمود باد

کاله را صد بار دید و باز داد

851. *Metâ'ı yüz kerre gördü ve geri verdi. Elbiseyi ne vakit ölçtü, o hava ölçtü.*

Ya'ni, o eğlenmek ve vakit geçirmek için pazan dükkân dükkân dolaşan kimse kumaşı birçok def'a gördü ve bir bahâne bulup yine geri verdi. Böyle bir kimse elbiselik kumaşı ölçmedi, o ancak havayı ölçtü. Bunun gibi ehl-i irfânın kapılarını dolaşıp ma'rifet müşterisi gibi görünen hevâ-yı nefsânî sâhibleri dahi bir kapıda duramazlar. Onların maksadları ma'rifet almak değil, vakit geçirmek ve nefislerini eğlendirmektir. İştittikleri ilm u ma'rifete birtakım vâhî i'tirâzlar yapıp reddederler. Onlar kâmillerden ma'rifet değil, hava alırlar.

کو مزاح گنگلی و سرسری

کو قدوم و کَر و فَر مشتری

852. *Müşterinin kudümü ve kerr ü ferri nerede! Maskaralığa mensûbun ve serserinin mizâhı nerede!*

"Kudüm", yoldan bir mahalle gelmek; "kerr ü ferr", ileri geri hareket etmek; "mizâh", hezl ve latîfe; "gengel", hezl ve zarâfet ve mizâh ve maskaralık (*Burhân*). Ya'ni, hakîkî müşterinin bir dükkâna gelişi ve pazarlık husûsunda ileri geri hareketi nerede, maskaralığa mensûb birinin ve serserinin eğlenmesi ve mizâhı nerede!

جز بی گنگل چه جوید جبه

چونکه در ملکش نباشد جبه

853. *Mâdemki onun mülkünde bir habbe olmaz, maskaralık kasdının gayrı olan bir cübbeyi ne istesin?*

"Pey", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır. Burada "kasd ve irâde" ma'nası münâsibdir. Ya'ni, mâdemki, böyle bir kimsenin mülkünde bir habbe ve cebinde bir para bile bulunmaz, binâenaleyh onun kasdı ve irâdesi ancak maskaralık cübbesi ve libâsıdır. Yoksa satın alınan kumaştan yapılacak cübbe değildir.

پس چه شخص زشت او چه سایه

در تجارت نیستش سرمایه

854. *Ticârette onun bir sermâyesi yoktur. Binâenaleyh ha onun çirkin şahsı, ha bir gölge!*

Ticârette ve alış verişte o kimsenin mâdemki bir sermâyesi ve parası yoktur, binâenaleyh ister onun çirkin şahsı ve kalıbı olsun, ister bir gölge olsun müsâvidir. Ya'ni, ilim ve ma'rifete isti'dâdı olmayan bir kimsenin kâmil hu-

zûrundaki hâli bir gölge mesâbesindedir. Onun şahsının hükmü yoktur; ve onların ehl-i irfân kapılarını dolaşmalarında bir fâide me'mûl değildir.

مایه در بازار این دنیا زمرست مایه آنجا عشق و دو چشم ترست

855. *Bu dünyâ pazarında mâye altındır; orada mâye aşk ve yaş olan iki gözdür.*

Ya'ni, bu dünyâ pazarlarında mu'teber olan sermâye altındır ve paradır. Fakat o âlem-i hakîkatte mu'teber olan ve geçen şey ise aşk-ı ilâhî ve bu aşk sebebiyle ağlayan iki gözdür. Parası olmayan bu dünyâ çarşılarından elleri boş olarak evlerine döndükleri gibi aşkı ve göz yaşı olmayan kimseler dahi âlem-i hakîkat olan âhirette elleri boş kalırlar.

هر که او بی مایه در بازار رفت عمر رفت و باز گشت او خام و تفت

856. *Her kim ki, o mâyesiz pazara gitti, ömrü gitti; o ham ve salınarak avdet etti.*

"Teft", harâret ve ta'cîl ve şitâb ve hırâm ve hırâmân ma'nâlarıdır (*Burhân*). Burada "hırâmân ya'ni salınarak" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni her kim aşk ve göz yaşı sermayesi olmaksızın âlem-i hakîkat pazarına giderse bu dünyâda ömrü ve hayâtı boşuna geçti; ve böyle bir kimse bu hayât-ı dünyâ ocağında pişmemiş ve ham olarak sallana sallana hakîkî evi olan âhirete avdet etti.

هی کجا بودی برادر هیچ جا می چه پختی بهر خوردن هیچ با

857. *"Hey birâder! Nerede idin?" "Hiçbir yerde!" "Hey! Yemek için ne pişirdin?" "Hiç, aş!"*

Meselâ dünyâ pazarına parasız ve eğlence için giden kimseye birisi sorup dese ki: "Hey birâder! Nerede idin?" "Hiçbir yerde değildim" diye cevâb verecektir; ve kezâ: "Hey birâder! Yemek için ne pişirdin?" diye sorsa: "Hiç aşı pişirdim" diye cevâb verecektir. "Bâ", "ibâ" kelimesinin muhaffefidir; ve "ibâ" mutlakan "aş ve yemek" ma'nâsına gelir (*Burhân*).

مشتري شو تا بجنب دست من لعل زاید معدن آبست

858. *Sen müşterî ol, tâ ki, benim elim kımıldasın. Benim gebe olan ma'denim la'l doğursun.*

"Âbest", hâmile ve gebe demektir. Bu ve âfideki beytler cenâb-ı Pîr efendimizin zât-ı şerîflerine izâfeten beyân buyurulmuştur. Ya'ni, ey kapıma ge-

len kimse! Hakîkî müştêrî ol, tâ ki, ilim ve ma'rifet ibzâlî husûsunda benim kuvve-i nutkıyyem harekete gelsin! Benim ilim ve ma'rifete gebe olan ma'denim ve rûh-ı kâmilim ulûm-i ledünniyye la'lini ve cevherini doğursun! Bu ma'nâ hakkında cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhî Mâ Fîh*'lerinin 27. faslında şöyle buyururlar:

"Söz müsternî'in isti'dâdî kadar gelir. O ne kadar emîp müteğaddî olursa, hikmet sûtü o kadar nâzîl ve zâhîr olur. O emmeyince hikmet dahi hârice çıkmaz ve yüz göstermez. "Acîb şey! Niçin kelâm zuhûr etmiyor?" dersin. Acîb şey! Sen kelâmı niçin cezbetmiyorsun? Sana kuvvet-i istimâ'ı vermeyen Zât-ı azîmü's-şân kâile de dâiye-i kelâmı vermiyor."

مشتري گر چه كه مست و باردست دعوت دين كن كه دعوت واردست

859. *Gerçi ki, müştêrî gevşek ve soğuktur, dîn da'vetini et ki, da'vet vâriddir.*

Kapıma gelen ilim ve ma'rifet müştêrîsi gerçi gevşek ve soğuktur ve aşksızdır. Ey Mevlânâ! Sen onu dîne da'vet et! Zîrâ verâset-i muhammediyem hasebiyle bâtınuma da'vet-i halk hakkında emr-i îlâhî vârid olmuştur.

باز یران كن حمام روح گیر در ره دعوت طریق نوح گیر

860. *Doğanı uçur, rûh güvercinini tut! Da'vet yolunda Nûh'un tarîkını tut!*

"Hamâm", güvercin demektir. Ey Mevlânâ! rûh kuşlarını avlamakta doğan kuşu gibi avcı olan rûh-ı kâmilî uçur. Hak yolu sâliklerinin güvercin gibi olan rûhunu tut ve avla! Da'vet yolunda Nûh (a.s.)'ın sözlerini ve nasihatlerini dinlememek sûretiyle halk o hazrete ezâ ve cefâ etmişler idi. Sen de o hazret gibi halkın ezâsına ve cefâsına sabrederek da'vetinde fûtûr getirme! Nitekim sûre-i Mâide'de Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hitâben: يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلِّغْتَ رِسَالَتَهُ (Mâide, 5/67) ya'ni "Ey peygamber! Sana indirilen şeyi halka tebliğ eyle! Ve eğer böyle yapmazsan onun risâletini tebliğ etmemiş olursun" buyurulmuştur.

خدمتی می کن برای کردگار با قبول و رد خلقاتن چه کار

861. *Kirdîgâr için bir hizmet et! Halâyıkın kabûlü ve reddi ile sana ne iş vardır?*

Fâil-i hakîkî olan Hak için bir hizmet et! Halk ister kabûl etsin, ister etmesin. Halâyıkın kabûl etmesi veya etmemesi ile senin ne işin vardır?

داستان آن شخص که بر در سرایی نیم شب سحوری می‌زد
 همسایه او را گفت که آخر نیم شب است سحر نیست و دیگر آنکه
 در این سرای کسی نیست بهر کی می‌زنی، و جواب گفتن مطرب او را

O şahsın hikâyesidir ki, bir evin kapısı üzerinde gece yarısı sahûr davulunu çalardı. Komşu ona dedi ki: "Nihâyet gece yarısıdır, seher değildir; ve diğer taraftan o da vardır ki, bu evde bir kimse yoktur. Kimin için çalılıyorsun?" Ve nutrının ona cevâb vermesi

آن یکی می‌زد سحوری بر دری در گهی بود و رواق مهتری

862. *O biri bir kapı üzerinde sahûrluk çalardı. Bir dergâh idi. Bir büyücek rivâk idi.*

"Sahûr", ramazanda imsâk vaktinden evvel yenilen yemek ma'nâsınadır. "Dergeh", saray avlusu. "Rivâk", ev önü (*Burhân*). Ya'ni, bir kimse birtakım beyitler tegannî ederek bir konağın avlusunda ve bir büyük evin, konağının önünde sahûrluk ya'ni evin içindikileri uyandırmak için davul çalardı.

نیم شب می‌زد سحوری را بجد گفت او را قائلی کای مستمد

863. *Gece yarısı cidd ile sahûrluk çalardı. Ona bir kâil dedi ki: "Ey Müstemid!"*

"Müstemid", taleb edici demektir. Ba'zı nüshalarda "müstebid" vâki'dir; "kendi kendine iş yapan ve kendi re'yiyle hareket eden" demektir. Ya'ni, sahûr davulunu çalan kimse davulu cidd ile ve kemâl-i ehemmiyyet ile çalardı. Ona söyleyici kimse dedi ki: "Ey evdekileri uyandırmak isteyen kimse!"

اولا وقت سحر زن این سحور نیم شب نبود که این شرور شور

864. *"Evvelen bu sahûru seher vakti çal! Bu şerr u şûrun vakti gece yarısı olmaz!"*

"Ey davulcu olan, bu sahûr davulunu imsâk ve seher vaktine doğru çal! Bu adamları tatlı uykularından uyandırmak şerrinin ve şamatanın vakti gece yarısı değildir." Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' *ای ناصبور نیم شب افغان مکن* ya'ni "Ey sabırsız! Gece yarısı efgân etme!" sûretindedir.

دیگر آنکه فهم کن ای بو الهوس که درین خانه درون خود هست کس

865. "Diğeri odur ki: Ey bü'l-heves! Anla ki, Bu evin içinde muhakkak bir kimse var mıdır?"

"Bü'l-heves", akılsız, câhil ve budala kimse demektir. Ya'ni, "İkincisi budur ki: Ey budala! Bu evin içinde uykularından uyandırılacak muhakkak bir takım kimseler var mıdır, yok mudur? Anla da sonra davulunu çal!"

کس درینجا نیست جز دیو و پری روزگار خود چه باوه می‌زنی

866. "Burada şeytanın ve perinin gayrı kimse yoktur. Vaktini niçin zâyi' ediyorsun?"

Fârisî'de "zeden" masdan karfineye göre müteaddid ma'nâlara gelir. Bura-da "etmek" ma'nası münâsibdir. Ya'ni, "Bu evin içinde cinler ve şeytanlardan başka bir kimse yoktur. Davulunu kime çalıyorsun? Niçin vaktini boşuna geçiriyorsun?"

بهر گوش می‌زنی دف گوش کو هوش باید تا بداند هوش کو

867. "Defi bir kulak için çalıyorsun. Kulak nerede? Bilmek için akıl gerektir. Akıl nerede?"

Ma'lûm olsun ki, bu kışsa, kıssadan evvel geçen beyitlere merbût olup, bir temsîldir. "Sahûr [davulu] çalan"dan murâd insân-ı kâmil; ve "boş evden" murâd, hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeyi kabûle müstaid olmayan insanlardır. Binâenaleyh bu kıssanın zımında hep bu ma'nâlar mündemiçtir.

گفت گفنی بشنو از چاکر جواب تا نمانی در تحیر اضطراب

868. Dedî: "Dedin; cevâbı çâkerden dinle; tâ ki, tahayyürde ve ıztırâbda kal-mayasın!"

Ya'ni, sahûr çalan davulcu i'tirâz eden kimseye cevâben dedi: "Mâdemki bana boş vakit geçiriyorsun, davulunu çalma! dedin; şimdi bu çâkerden ve Allâh'ın kulundan verilecek cevâbı dinle de tahayyürde ve ıztırâbda kalma!"

گر چه هست این دم بر تو نیم شب نزد من نزدیک شد صبح طرب

869. "Uâkıa bu dem senin indinde gece yarısıdır; benim indimde tarab sabâhı yakın oldu."

"Gece yarısı"ndan murâd, tabiat âleminin karanlığı; "subh-ı tarab", ya'ni "sürûr sabâhı"ndan murâd, hakikat güneşinin doğmasının yaklaşması. Ya'ni zulmet-i tabiatı müstağrak olan cismânî kimseye insân-ı kâmil cevâben buyurur ki: "Senin indinde bu hayât-ı dünyeviyye tabiat âleminin karanlığıdır. Benim indimde ise hakikat güneşinin doğması yaklaşan sürûr sabâhıdır."

هر شکستی پیش من پیروز شد جمله شبها پیش چشمم روز شد

870. "Her bir inkisâr benim önümde zafer oldu. Bütün geceler gözümün önünde gündüz oldu."

"Şikest", masdar-ı tahfîfidir. İnkisâr ve tevâzu'dan kinâyedir ki, murâd insân-ı kâmilin sözlerini bilâ-i tirâz dinlemek ve kabûl etmektir. "Geceler"den murâd, zulmet-i tabiat içinde müstağrak olan cismânî kimselerdir. Ya'ni, "Her bir inkisâr ve tevâzu' benim indimde zaferdir; ve sıfât-ı nefsânîyye askerlerine galebedir. Bu tevâzu' geceler gibi olan cismânî kimselerden dahi olsa benim indimde o kimse nûr-ı rûhunun galebesi ile gündüz gibi parlak olur."

پیش تو خونست آب رود نیل نزد من خون نیست آبست ای نیل

871. "Senin önünde Nil nehrinin suyu kandır. Ey nebîl! Benim önümde kan değildir; sudur."

"Nebîl", zekâ ve meziyet ve ilim sâhibi olan kimse. Burada kendi bilgisine i'timâd eden kimseye karşı tezyîfen vâki' olan bir hitâbdır. Ya'ni, ey ilm-i zâhirîsine ve zekâsına mağrûren mu'teriz olan cismânî kimse! Senin önünde Nil nehri gibi olan maârif ve hakâyık cereyânları, kan gibi mezmûmdur. Benim önümde o ulûm-i ledünniyye kan değildir, sudur ve âb-ı hayattır." Nitekim zamân-ı Hz. Fîr'de huzûrda bulunan bir cismânî kimsenin kalbine vârid olan bir i'tirâz-ı bâtula cevâben *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 71. faslında şöyle buyururlar:

"Derler ki: "Ne âlim ve zekî kimsedir! Şimdi, acele etme ve ömrü bu kadar kısalığı ile berâber birkaç kelime içinde tüket ve meşakkatler ve kitablar ve ilimler senin olsun; bir daha gelmeyiz." Hiç gelme! Hakk'ı gelmemek ile tehdid mi ediyorsun? Eğer gelir isen kendin için geliyorsun."

در حق تو آهنت و آن رخام پیش داود نبی مومست و رام

872. *Senin hakkında o demir ve mermerdir. Dâvûd nebî önünde mumdur ve münkâddır.*

Ey cismânî kimse! O maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye senin önünde demir ve mermer gibi katı ve çetindir. Fakat Dâvûd nebî (a.s.) gibi olan kâmillerin in-
dinde mum gibi yumuşaktır ve onların idrâklerine râm ve münkâddır. Nite-
kim Dâvûd (a.s.) hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de **وَأَنَّا لَهُ الْحَدِيدُ** (Sebe, 34/10) ya'ni
"Biz demiri onun için yumuşattık" buyrulur.

پیش تو که بس گرانست و جماد مطربست او پیش داود اوستاد

873. *Senin önünde dağdır. Çok ağır ve cemâddır. Dâvûd'un önünde o üstâd ve mutribdir.*

Ey cismânî! O maârif ve hakâyık senin önünde dağ gibi çok ağırdır, do-
nuktur. Halbuki Dâvûd nebî mesâbesinde olan kâmiller önünde rûha tarab
verici üstâddır. Nitekim Dâvûd (a.s.) hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de **بِأَجْبَالٍ**
أَوْبَىٰ مَعَهُ (Sebe, 34/10) ya'ni "Ey dağlar, Dâvûd ile berâber tegannî edin" bu-
yurulur.

پیش تو آن سنگ ریزه ساکتست پیش احمد او فصیح و قانتست

874. *Senin önünde o taş kırıntıları sâkittir. Ahmed'in önünde o fasîh ve duâ okuyucudur.*

Ey cismânî olan kimse! Senin önünde o taş kırıntıları sâkit ve câmiddir.
Halbuki Ahmed (a.s.v.) Efendimiz'in mübârek ellerinde o fasîh bir sûrette
duâ okuyucu ve kelime-i tevhîdi söyleyicidir. Nitekim kıssası I. cildin 2189
numaralı beytinden i'tibâren geçti.

پیش تو استون مسجد مرده ایست پیش احمد عاشقی دل برده ایست

875. *Senin önünde mescidin direği bir ölüdür. Ahmed'in önünde gönlü götü-
rölmüş bir âşıktır.*

Nitekim kıssası kezâ I. cildin 2145 numaralı beytinden i'tibâren geçti.
Ya'ni, ey cismânî! Senin his gözünün önünde mescidin direği bir ölüdür. Hiç
sesi çıkmaz. Fakat o direk Ahmed (a.s.v.) önünde gönlünü kapırmış olan bir
âşıktır.

جمله اجزای جهان پیش عوام مرده و پیش خدا دانا و رام

876. *Bütün cihânın eczâsı avâm indinde ölüdür. Halbuki Hudâ'nın indinde ârif ve râmdır.*

Bütün bu cismâniyet âleminin eczâsı rûhâniyet âleminden bî-haber olan avâmın indinde ölüdür. Halbuki Hudâ'nın indinde ârifdir ve Hakk'ın emrini işitip itâat edicidir. Nitekim III. cildin 1018 numarasında. ازجمادی عالم جانها روید. ازجمادی عالم غافل اجزای عالم بشنوید ya'ni "Cemâdlıktan canlar âlemine gidiniz! Eczâ-yı âlemin gulgulesini işitiniz!" buyurulmuş idi.

آنچه گفتمی کاندین خانه و سرا نیست کس چون می زنی این طبل را

877. *"Evde, sarayda kimse yoktur, bu davulu niçin çaluyorsun?" diye o şeyi ki söyledin."*

Ya'ni, "Ey mü'teriz! Bana söylediğin şeyin cevâbı budur ki:"

بهر حق این خلق زرهما می دهند صد اساس خیر و مسجد می نهند

878. *"Bu halk Hak için altınlar verirler. Yüz hayrın ve mescidin temelini koyarlar."*

Ya'ni, "Bu mü'min olan halk Hakk'ın rızâsını tahsîl için altınlar ve paralar sarf edip çeşmeler ve imârethâneler ve mektebler gibi hayır ve mescidler yaparlar."

مال و تن در راه حج دور دست خوش همی بازند چون عشاق مست

879. *Uzak olan hac yolunda malı ve teni, mest olan âşıklar nasıl oynarlar?*

"Dür-dest", uzak mesâfeden kinâyedir. Ya'ni, uzak mesâfesi olan hac yolunda aşk-ı Hak sarhoşu olan kimseler mallarını ve cisimlerini nasıl oynarlar ve fedâ ederler? "Çûn", istifhâm için olursa ma'nâ tercümedeki gibi olur; ve eğer teşbîh için olursa beyt-i şerîfin tercümesi "Uzak olan hac yolunda malı ve teni halk mest olan âşıklar gibi oynarlar, fedâ ederler" demek olur.

هیچ می گویند کان خانه تهیست بلکه صاحب خانه جان مختیست

880. *Hiç derler mi ki, o ev boştur? Belki hânenin sâhibi gizli olan cândır.*

"Muhtebî", "ihtibâ"dan ism-i fâildir, "gizlenici ve örtünücü" demektir. Ya'ni, para sarf eden ve beden zahmetini ihtiyâr eden kimseler hiç derler mi,

"Biz Ka'be'ye gidiyoruz amma içi boştur?" Belki derler ki, "Hâne-i Ka'be'nin sâhibi gizli, nazarlardan örtülü olan candır." Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' sûretinde [vâki'dir,] "Bu sözü ne vakit söyler o kimse ki, o bir âgâhtır" demek olur.

پر همی بیند سرای دوست را آنکه از نور الهیستش ضیا

881. *Dostun sarâyını dâimâ dolu görür o kimse ki, ona nûr-ı ilâhîden ziyâ vardır.*

Hakk'ın nûrundan ziyâ ve aydınlık alan kimsenin kalb gözü dostun sarâyı olan Ka'be'yi dâimâ onun tecelliyâtından ve varlığından dolu görür. Zîrâ Ka'be "Allâh" ism-i zâtının mazhandır ve ism-i zât ise bilcümle esmâ ve sıfâtı câmi'dir. Binâenaleyh Ka'be'nin zâhiri his gözüyle bakıldığı vakit boş görünür. Fakat basar-ı basîret onu envâ'-ı tecelliyât-ı Hak ile ve ervâh-ı kudsiyân ile dolu görür.

بس سرای پر ز جمع و آنبہی پیش چشم عاقبت بینان تہی

882. *Cem'iyetten ve kalabalıktan dolu olan çok sarây âkîbet görücülerin gözü önünde boştur.*

Ya'ni, cisim cem'iyetlerinden ve kalabalıklarından dolu olan çok saraylar ve evler vardır ki, âkîbet görücü olan ehullâhın nazarında boştur. Zîrâ cismânî kimselerin kalabalıkları ve toplantıları kısa bir müddete münhasırdır. Mevt-i tabîî ile o kısa müddet zarfında kaybolur giderler ve ma'nâdan boş olduklarından "hiç" hükmündedirler.

هر کرا خواهی تو در کعبه بجو تا بروید در زمان او پیش رو

883. *Her kimi istersen Ka'be'de ara! Tâ ki, o derhal yüz önünde zâhir olsun!*

Ya'ni, Ka'be ism-i zâtın mazhanı olduğundan âlem-i ma'nâda o kadar kalabalıktır ki, her kimi istersen o Ka'be'de ara ki, o aradığın kimse derhal karşında zâhir olsun. Zîrâ her bir ism-i ilâhînin mazhanı olan kimse o ism-i zâtın çadırı altındadır.

صورتی کو فاخر و عالی بود او ز بیت الله کی خالی بود

884. *Bir sûret ki, o fâhir ve âlî ola, o Beytullâh'tan ne vakit boş olur?*

"Fâhir", güzel ve nefis ve saltanatlı olan demektir. "Bir sûret"ten murâd, ehassu'l-havâss olan evliyânın zübdesi olan insân-ı kâmilird. Ya'ni, güzel ve

saltanatlı ve âlî olan insân-ı kâmilin sûret-i cismâniyyesi Allâh'ın beyti olan kalbden ne vakit boş olur? Zîrâ hadîs-i kudside: لا يَسْعَى اَرْضِي وَلَا سَمَائِي وَلَكِنْ يَسْعَى يا'ni "Ben yerime ve göğüme sığmadım velâkin takî ve nakî olan mü'min kulunun kalbine sığdım" buyrulur. Binâenaleyh insân-ı kâmilin kalbi dahi Ka'be gibi ism-i zâtın mazharı olduğundan, her kim ne ararsa o insân-ı kâmilin kalbinde bulsun.

باقی مردم برای احتیاج او بود حاضر منزله از رتاج

885. O ritâcdan münezzezh olarak hâzır olur; bâkî insanlar ihtiyâc için hâzır olur.

"Ritâc", ortasında küçük bir kapı olan büyük kapalı kapıya derler (Kâmûs). Bu kapıdan murâd, gaflet-i beşeriyyedir. Ya'ni, o insân-ı kâmil dâimâ huzûr-ı Hak'ta hâzır bulunur; ve huzûr-ı ilâhînin kapalı kapısı olan gaflet-i beşeriyye kapısı onun önünde bulunur; ve o icâbât-ı beşeriyyeden olan gafletten münezzehtir. Diğer insanlar ise o gaflet-i beşeriyye kapısının önünde ve dergâh-ı izzette ancak ihtiyâclarındandır dolayı hâzır olurlar. O kapıdan, kimi niam-ı uhreviyyeyi ve kimi mal ve sıhhat ve evlâd ve tûl-i ömür gibi ni'met ve râhat-ı dünyeviyyeyi ister. İhtiyâcları olmadığı vakit huzûrdan gâfilirdiler.

هیچ می گویند کن لبیکها بی ندایی می گویم آخر چرا

886. Hiç derler mi ki: "Bu lebbeykleri nidâsız ediyorum, nihâyet niçin?"

Malını ve cisminin râhatını fedâ ederek Ka'be'ye gidenler hiç derler mi ki: "Biz hac esnâsında "Lebbeyk Allâhümme lebbeyk, lâ-şerîke leke lebbeyk!" ya'ni "Ey benim Allâh'ım! Ne emrin olursa icrâya hâzırım. Vücûdda senin şerîkin yoktur. Emret, icrâya muntazırım!" diye bağınıyoruz. Hiç cevâb aldığımız yoktur. Mâdemki böyle bağırmalara cevâb veren yoktur, binâenaleyh niçin bağın duruyorsunuz?"

بلکه توفیقی که لبیک آورد هست هر لحظه ندایی از احد

887. Belki bir tevfiğ ki, lebbeyk getirir, her lahza Ahad'den bir nidâ vardır.

Hayır! Bize bir tevfiğ-i ilâhî ve muvaffakiyyet-i Hak vardır ki, bu tevfiğ bizlere "Lebbeyk!" diye bağırma getirir. Binâenaleyh bizim bu "lebbeyk" diye bağırmağımızı her lahza Ahad olan zât-ı Hak'tan bir nidâdır ve bir cevâbtır ki, bizlerden zâhir olur. Nitekim III. cildin 192 numaralı beytinin baş tarafındaki sûrh-ı şerifte گفتن نیازمند عن لبیک گفتن حققت

"Allah" demesi Hakk'ın "lebbeyk" demesinin aynı" olduğu beyân buyurulmuş idi. Ve bu ma'nâ bu sürhün ihtivâ ettiği beyitlerde tafsîl ve îzâh edilmiştir.

من یو دایم که این قصر و سرا بزم جان افتاد و خاکش کیمیا

888. *Ben koku ile bilirim ki, bu köşk ve saray cân bezmi ve onun toprağı kimyâ vâki' oldu.*

"Kîmyâ", bakıra karıştırıldığı hâlde zerrâtını altına tebdîl eden iksîr ma'nâsınadır ki, kîmyâ-yı atîf erbâbı bunu saklarlar ve kimseye ifşâ etmezler. Ya'ni, mutrıb olan insân-ı kâmil der ki: Bu Hakk'ın köşkü ve sarayı olan Ka'be-i Muazzama'nın cân bezmi ve ervâh-ı kudsiyyenin ictimâgâhı ve onun toprağı kîmyâ ve iksîr olduğunu meşâmm-ı rûhumdan aldığım koku ile bilirim. Ya'ni onun toprağında bir hâssıyyet ma'deni vardır ki, cismânîleri rûhâ-nî bir hâle getirir.

مس خود را بر طریق زیر و بم تا ابد بر کیمیالش می زنم

889. *Kendi bakırımı zîr u bem tarîkı üzere ebede kadar onun kîmyâsına vurayım!*

"Zîr u bem", mûsikî istilâhında ince ve kalın sadâya derler. Burada hafî ve cehrfî niyâz ve münâcât murâd buyurulur. Ya'ni, kendimin bakır mesâbesinde olan sûret-i cismâniyyemi ve varlığımı hafî ve cehrfî münâcâtıların ve niyâzlarım ile o Ka'be'nin iksîrine vurayım ve karıştırayım!

تا بجوشد زین چنین ضرب سحور در دُر افشانی و بخشایش بحور

890: *Nihâyet böyle sahûr darbından inci saçıcılıkta ve bahşâyışte denizler cûşa gele!*
[874]

Ya'ni, nihâyet böyle âlem-i tabîat karanlığında gaflet uykusuna dalanları uyandırmak ve nefsin sıfatlarından onlara oruç tutturmak ve perhîz ettirmek için sahûr davulu mesâbesinde olan hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeden bahse-derim; ve bunu ulûm-i ledünniyye incilerini saçıcılıkta ve atâ-yı ilâhîyi tevzî' husûsunda Hakk'ın rahmet ve inâyet deryâları kaynasın ve dalgalansın diye yaparım.

خلق در صف قتال و کارزار جان همی بازند بهر کردگار

891. *Halk kütâl ve kâr-zâr safında Kirdigâr için cân oynarlar.*

Görmez misin ki, halk sûre-i Hac'da vâki' *وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ* (Hac, 22/78) ya'ni "Hak yolunda hakk-ı cihâd ile cihâd edin!" emrine tâbaan kutâl ve harb safında Hakk'ın rızâsını tahsîl için canlarını fedâ ederler. "Kâr-zâr", cenk ve harb demektir. Beyt-i şerifteki "kâr-zâr"ın sûfî ve ma'nevî olan cihâda şumûlû vardır.

آن یکی اندر بلا ایوب وار وان یکی در صابری یعقوب وار

892. O biri belâ içinde Eyyûb gibi ve o biri sabır edicilikte Ya'kûb gibidir.

Nefis ve şeytan ile olan cihâd-ı ma'nevîde birisi Eyyûb (a.s.) gibi Hak tarafından müteveccih olan belâya tahammül eder ve aslâ şikâyet etmez; ve diğeri biri de Ya'kûb (a.s.) gibi matlûb ve ma'sûkunun fırâkına sabır edici olur.

صد هزاران خلق تشنه و مستمند بهر حق از طمع جهدی می کنند

893. Yüz binlerce halk teşne ve gamlı olarak Hak için tama'dan dolayı bir cehd ederler.

Birçok halk Hakk'ın lutuf ve inâyetinin susamış ve cemâl-i Hakk'ın fırâkından dolayı gamlı olarak mahzâ rızâ-yı ilâhiyi tahsîl için onun lutuf ve inâyetine tama'dan dolayı cehd ve gayret ederler.

من هم از بهر خداوند غفور می زخم بر در بامیدش سحور

894. Ben dahi Gafûr olan Hudâvend için kapıda onun ümîdi ile sahûr çalarım.

Ben dahi Gafûr ya'ni halkın ayıplarını ve kabâhatlerini örtücü olan Hak Teâlâ hazretlerinin rızâsını tahsîl için dergâh-ı izzetin kapısı olan bu âlem-i sûrette o rızâ-yı ilâhînin ümîdi ile tabiat karanlığında gaflet uykusuna dalan halkı uyandırmak için sahûr davulunu çalarım.

مشتري خواهی که از وی زر بری به ز حق کی باشد ای جان مشتری

895. Müşterî ister misin ki, ondan altın götüröresin? Ey cân! Hak'lan iyi müşterî ne vakit olur?

Bu hitâb insân-ı kâmilin nefis-i şerîfine olduğu gibi bilcümle mü'minlere de hitâb olur. Ya'ni, ey cân, müşterî ister misin ki, ondan altın gibi en yüksek ve en aziz olan bir menfaati eline götüröresin? Halkı bırak da kendine Hakk'ı müşterî et! Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri sûre-i Tevbe'de *إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ* (Tevbe, 9/111) ya'ni Allâh Teâlâ mü'minlerden nefislerini

Hak Teâlâ aşk-ı ilâhî [sebebiyle] dökülen göz yaşından birkaç katreyi alır, lezzetine ve tatlılığına şekerlerin hased edeceği bir Kevser'i verir. "Kevser", "hayr-ı keşîr" ma'nâsına geldiği gibi âlem-i âhiretin sûrî ni'metlerinden "cennet'te bir nehrin adı"dır. Resûl-i Ekrem Efendimiz onun medhi hakkında "Baldan tatlı ve sütün beyaz ve kardan soğuk ve köpükten hafiftir" buyurmuştur. Bu ta'birât-ı nebeviyye ehl-i dünyânın kullandığı lügatler ile temsilen vâki' olmuştur. Yoksa o ni'met-i ilâhiyye gözler ile görülmemiş ve kulaklar ile işitilmemiş olan şeydir.

می ستاند آه پر سودا و دود می دهد هر آه را صد جاه و سود

899. *Sevdâ ve dâd dolu olan âhı alır, her âhâ yüz câh ve fâide verir.*

"Sevdâ", burada aşk ve muhabbet; "dâd", duman, gam ve gussa ve soluk ve nefes ma'nâlarıdır; burada "gam" ma'nası münâsibdir. Ya'ni, Hak Teâlâ kullarından aşk ve muhabbet ve gam dolu olan "âh" nidâsıyla çıkan nefesi alır ki, bu nefes bir havadan ibârettir. Bu her "âh" ile çıkanları havaya ve nefese mukabil yüz merteb-i ma'neviyye ve fâide-i rûhâniyye ihsân eder.

باد آهی کابر اشک چشم راند مر خلیلی را بدان آوَاهُ خواند

900. *Bir âh rûzgârı ki, göz yaşı [bulutu] sârdü, bir Halîl'e o sebeble "evvâh" ta'bir etti.*

"Evvâh", mübâlağa ile ism-i fâil olup "çok âh edici" demektir. Ya'ni, göz yaşını süren ve akıtan bir âh rûzgârı ve havası sebebiyle Hak Teâlâ İbrâhîm (a.s.)a "evvâh" ta'bir buyurdu. Nitekim sûre-i Tevbe'de: *إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ* (Tevbe, 9/114) ya'ni "Muhakkak İbrâhîm çok âh edici olan halîmdir"; ve sûre-i Hûd'da: *إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ* (Hûd, 11/75) ya'ni "Muhakkak, İbrâhîm [halim ve] çok âh edici olarak Hakk'a rûcû' edicidir" buyurulur. Bir kimse Resûl-i Ekrem'e "Benden hatâları mahveden şey nedir?" diye sordu. Cevâben: *المرض والدموع والحسوع* ya'ni "Göz yaşı ve huzû' ve hastalıklar!" buyurdu (*Bûlgatü'l-Gavvâs'dan*).

هین در این بازار گرم بی نظیر کهنه ها بفروش و ملک نقد گیر

901. *Âgâh ol! Bu bi-nazîr olan harâret pazarında eskileri sat ve sağlam mülkü al!*

"Germ", harâret demek olup burada harâret-i aşk murâd buyurulur. "Nakd", kalp mukâbili olan "sağ ve sağlam" demektir. Ya'ni, ey Hak yolu-

nun sâlikî! Bu nazîrî ve misâli olmayan harâret-i aşk pazarında bu eski dünün milyonlar def'a kullanılmış azot ve karbon ve kils gibi maddî unsurlarından terekkeb eden kalıb-ı cismî ve mâl ve mülkû, bu müzahrafâta müşte-rî olduğunu lutfen beyân buyuran Hakk'a sat ve onun mukâbilinde gözler görmedik ve kulaklar işitmedik sağlam bir mülkû al!

تاجران انبیا را کن سند

ور ترا شکى و ریبى ره زند

902. *Ue. eğer senin yolunu bir şek ve reyb vurursa, enbiyâ tâcirlerini sened yap!*

Ve eğer "Benim bu cismim ve mal ve mülküm mahsüstür ve mev'ûd olan sağlam mülk ise gayr-i mahsüstür. Bînâenaleyh mahsûsü gayr-i mahsûse nasıl fedâ edeyim?" diye senin Hakk'a giden yolunu bir şek ve şübhe vurursa, beşerin akıllıları olduğu fiilleriyle ve eserleriyle mahsûsen zâhir olan enbiyâ ve onların eserleri olan ehassu'l-havâs evliyâ tâcirlerini kendine sened ve vesika yap ki, onlar mahsûsü gayr-i mahsûse sattılar; ve mahsûsü gayr-i mahsûse satmak sûretiyle yaptıkları ticâret netîcesinde onlarda nasıl bir kudret ve tasarruf hâsıl olduğunu his gözüyle gör de, şek ve şübhe şeytanını kalbinden kov!

مى نتواند كشيدين رختشان

بس كه افزود آن شهنشيه بختشان

903. *O şehinşâh onların bahtını o kadar ziyâde etti ki, dağ onların yükünü çekmekte kâdir olmaz.*

O saâdetlilerin mahsûsü gayr-i mahsûse satmaları ve fedâ etmeleri yüzünden şehinşâh-ı mutlak olan Hak Teâlâ hazretleri onların bahtını ve devletini ve kudret-i tasarruflarını o kadar ziyâde etti ki, dağlar bile onların yükünü ve azametini yüklenmeye kâdir olmaz. Nitekim onların bu ticâretleri netîcesinde her birerlerinden türlü mu'cizeler ve türlü kerâmetler sâdır oldu ve his gözleriyle de görüldü.

قصه احد احد گفتن بلال در حر حجاز از محبت مصطفی عليه الصلاة والسلام

در آن چاشتگاهها که خواجه اش از تعصب جهودی بشاخ خارش می زد پیش آفتاب حجاز

چنان که از زخم خارخون از تن بلال رضی الله عنه برمی جوشید ازو احد احد می جست

بی قصد او چنان که از دردمندان دیگر ناله می جهد بی قصد زیرا از درد عشق ممثلی بود اهتمام دفع درد مدخل خار را نبود همچون سحره فرعون و جرجیس و غیرهم مما لایعد ولا یحصی

Mustafâ (a.s.v.)'ın muhabbetinden dolayı Bilâl'in Hicâz'ın harâretinde o kuşluk vakitlerinde "Ahad, Ahad!" demesinin kıssasıdır. Cühûdluk taassubundan dolayı onun efendisi Hicâz güneşinin önünde ona diken dalı ile vururdu. Öyle ki Bilâl (r.a.)'ın cisminden diken yarasından dolayı kan fışkırdı. Ondan onun kasdı olmaksızın "Ahad, Ahad!" sadâsı çıkardı. Nitekim onun gayrı olan derdlilerden kasıdsız nâle çıkar. Zîrâ aşk derdinden dolmuş idi. Fir'avn'ın sihirbâzları ve Cercîs ve onların gayrı olan sayısız ve hesâbsız kimseler gibi. Diken acısının def'i ihtimâmına medhali olmadı

Sîret-i Halebiyye'de mezkûrdur ki: "Bilâl-ı Habeşî (r.a.) evvelce yahûdilerden Ümeyye b. Halef'in kölesi idi. Müslümân oldu. Efendisi olan yahûdî buna kızdı ve dövmeye başladı; ve Ebû Bekr es-Siddîk (r.a.) geçerken Ümeyye b. Halef'in Hz. Bilâl'in göğsü üzerine gayet büyük bir kaya koyup ta'zîb ettiğini gördü. O yahûdiye "Allah'tan korkmuyor musun? Bu fakire yaptığın nedir?" buyurdu. Yahûdî Hz. Siddîk'a cevâben: "Onu sen ifsâd ettin. Gördüğün şeyden onu kurtar bakalım!" dedi. Hz. Siddîk buyurdu ki: "Benim bir zenci kölem var. Bundan daha dinç ve senin dinine de kavîdir. Onu sana vereyim, sen de bunu bana ver!" Yahûdî "kabûl ettim. O senin olsun!" dedi. Hz. Siddîk onu verdi. Hz. Bilâl'i aldı ve âzâd etti. Fakat Atâ ve Dahhâk'ın İbn Abbâs (r.a.)den vâkî' olan rivâyetlerine göre müşrikler Hz. Bilâl'i ta'zîb ederlerdi. Cenâb-ı Bilâl "Ahad, Ahad!" derdi. Resûl-i Ekrem hazretleri oradan geçirdi. "Ahad ya'nî Allâh Teâlâ sizi kurtarsın!" buyurdu. Sonra cenâb-ı Siddîk'a buyurdu ki: "Allah yolunda Bilâl ta'zîb olunuyor." Cenâb-ı Siddîk Resûl-i Ekrem Efendimiz'in murâdını anladı. Evine döndü. Bir batman ağırlığından altın aldı. Ümeyye b. Halef'e geldi ve: "Bilâl'i bana satar mısın?" dedi. O da: "Evet, satarım!" dedi. Onu satın aldı ve âzâd etti. Binâenaleyh râvîler hâdisenin vukuunda ittihâd ve bedelde ihtilâf etmişlerdir. Hz. Pîr efendimizin beyânât-ı alîyyesi keşfe müstened olduğundan Bu *Mesnevî-i Şerîf*'de bu ihtilâfî fasl etmiştir

"Cercîs", *Ravzatü's-Safâ*'nın beyânına göre Filistin cihetinde mukîm ve İśâ (a.s.)'ın ashâbı olan Havâriyyûn'un şâkirdlerinden gayet zengin bir zât

idi; ve Nasârâ'dan birçok kimseler ona tâbi' olup dinlerini gizli tutarlar idi. Kendisi Benî-İsrâîl peygamberleri gibi nübüvvet-i ta'rifîyye sâhibi ve İsâ (a.s.)ın şeriatını takviye eden bir peygamber idi. Musul civârında hükümrân olup "Eflûn" isminde yaptıkları bir puta tapan zâlim pâdişâh tarafından türlü türlü işkencelere ma'rûz bırakıldı; Ve mevt-i sûrî ile şehîd edildiği hâlde Hak Teâlâ mu'cize olarak tekrâr onu dört def'a diriltti. Bu mu'cizeleri gören o zâlim hükümdâr ve tebeası onu sihirbâz addedip imân etmediler. Hak Teâlâ onları bir buluttan ateş yağdırmak sûretiyle helâk etti." Tafsîlî *Ravzatü's-Saflâ*'da ve tefsîr kitâblarında münderiştir. Fir'avn'un sihirbâzları hakkındaki işkence ve azâb ise Kur'ân-ı Kerîm'de ve tefsîr kitâblarında münderiştir; ve bu *Mesnevî-i Şerîf*'in III. cildinde de geçti.

İmdi burada ukul-i cüz'îyyenin idrâkten âciz kaldığı bir hâl vardır. O da budur ki: Bir kimsenin cismine bu kadar şiddetli işkence yapıldığı hâlde o acılara nasıl tahammül eder? Cevâben deriz ki: Bunun sırnı sûre-i Hadîd'de vâki' "فَعُزِّبْ بَيْنَهُمْ بِسُورَةٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنٌ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهَرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ" (Hadîd, 57/13) ya'nî "Mü'minler ile münkirler arasına bir duvar dikildi ki, o duvarın bir kapısı vardır; onun iç yüzünde rahmet vardır ve dış yüzü azâb cihetindendir" âyet-i kerîmesidir. Münkirler mü'minlere azâb ve işkence yaparken onlara acı hissettirerek intikâm aldıklarını zannederler. Zâhiren böyle görünür. Fakat mü'minler o zâlimlerin işkencelerinden elem ve acı duymazlar. Belki bir zevk ve lezzet duyarlar. Nitekim birçok mü'minlerin ölürken ölümden lezzet duyduklarını söyleyerek öldükleri görülmüş ve işitilmiş ve hayret edilmiştir. İşte Bilâl hazretlerinin ve Fir'avn'ın sihirbâzlarının ve Cerci's (a.s.)ın hâli de böyledir. Fakat münkirler kendi cisimlerinde duydukları acıyı onlara dahi duyurduklarını zannederler. Bu beyânât hurâfât değildir. Belki Allâh Teâlâ'nın bu âlem-i tabîatta gösterdiği bir hârikadır. Tatmayan bilmez.

تن فداى خار مى کرد آن بلال خواجه اش مى زد برای گوشمال

904. O Bilâl teni hâra fedâ ederdi. Onun efendisi te'dib için onu döverdi.

O Bilâl-i Habeşî (r.a.) cism-i şerîfini aşk-ı Muhammedî uğrunda diken dalı darbelerine fedâ ederdi; ve efendisi olan Ümeyye b. Halef kendi fikrince o hazreti te'dib için o diken dalı ile döverdi.

که چرا تو یاد احمد مى کنی بنده بد منکر دین منی

905. Derdi ki: "Niçin sen Ahmed'i yâd ediyorsun? Fenâ kölesin. Benim dînimin münkirisin!"

O yahûdî Hz. Bilâl'i döverken derdi ki: "Sen niçin müslümânların peygamberi olduğunu da'vâ eden Ahmed'in adını anıyorsun? Demek fenâ kölesin. Benim dinimin de münkrisin!" "Bende-i bed", hitâb olursa "ey" edât-ı nidâsı mahzûf olup "ey fenâ bende!" demek olur. Sıfat olduğu takdîrde "bende-i bedî" takdîrinde olup yâ-yı hitâb mahzûf olur.

می زد اندر آفتابش او بخار او احد می گفت بهر افشار

906. *O güneşte ona diken ile vururdu. O iftihâr için "Ahad!" derdi.*

O yahûdî Hicâz'ın o kuzgın güneşi altında Hz. Bilâl'e diken dalı ile vururdu. Hz. Bilâl ise iftihâr için ya'nî "Benim tevessül ettiğim dîn âlî bir dîndir. Bu yüzden çektiğim elem ve meşakkat ile iftihâr ederim!" demek ma'nâsında olarak "Ahad!" derdi ve vücûd-i şerîfine batan dikenlere karşı lâkayd kalırdı.

تا که صدیق آن طرف بگذشت تفت آن احد گفتن بگوش او برفت

907. *Hattâ ki, Sıddîk o taraftan acele geçti. O "Ahad!" söylemek onun kulağına gitti.*

Hattâ ki, Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.) Hz. Bilâl-i Habeşî'nin dövüldüğü taraftan acele bir sûrette geçti. Hz. Bilâl'in "Ahad, Ahad!" diye bağırması cenâb-ı Sıddîk'ın kulağına gitti.

چشم او پر آب شد دل پر عنا زان احد می یافت بوی آشنا

908. *Onun gözü su, gönlü elem doldu. O "Ahad" den âşinâ kokusu buluyordu.*

Hz. Sıddîk bu "Ahad" kelimesini işittiği vakit gözleri yaş ile doldu ve rakk olan kalb-i şerîfi de elem ve keder ile doldu. Zîrâ o hazret bu "Ahad" kelimesinden bir bildik ve âşinâ kokusunu buluyordu.

بعد از ان خلوت بدیدش پند داد کر جهودان خفیہ می دار اعتقاد

909. *Ondan sonra onu tenhâ gördü. Nasihat verdi. Dedi ki: "Cühûdlardan i'tikâdı gizli tut!"*

Bu tesâdüften sonra Hz. Sıddîk, Bilâl-i Habeşî hazretlerini yalnız gördü ve ona nasihat verdi. Buyurdu ki: "Sen şimdi bir yahûdinin kölesisin. Hür değilsin. Yahûdîler arasındasın. Binâenaleyh i'tikâdını yahûdîlerden sakla!" Bu beyt-i şerifte münkirler ve münâfıklar arasında bulunan bir mü'minin i'tikâdını saklaması lâzım geldiğine işâret buyrulur.

عالم السرسب پنهان دار کام گفت کردم توبه پیشست ای همام

910. "Sırrı bilicidir; murâdî gizli tut!" Dedi: "Ey hümâm! Huzûrunda tövbe
[694] ettim."

Hz. Sıddîk nasîhata devâm edip buyurdu ki: "Hak Teâlâ hazretleri insanın bâtınını ve sırrını bilicidir. Murâdını münkirlerden gizli tut!" Hz. Bilâl buyurdu ki: "Ey büyük ve himmeti âlî olan zât-ı şerîf! Senin nasîhatını kabûl ettim ve hareketimden rücû' ettim." "Kâm", murâd ve maksûd; "hümâm" büyük kimse ve himmeti âlî olan demektir. Bu beyt-i şerifte "tevbe"den murâd, onun ma'nâ-yı lügavîsi olan rücû'dur; yoksa şer'î tövbe değildir. Zîrâ tövbe-i şer'î muhâlefetten rücû'dur; ve Hz. Bilâl ise azîmetle hareket etmiştir; ve azîmet tâat-i kâmile muhâlefet değildir. Binâenaleyh Hz. Sıddîk'ın nasîhatı "Azîmetten vazgeç, ruhsatı ihtiyâr et!" demek olur.

روز دیگر از پگه صدیق تفت آن طرف از بهر کاری می‌برفت

911. Başka bir gün erkenden Sıddîk acele bir iş için o taraftan gitti.

باز احد بشنید و ضرب زخم خار بر فروزید از دلش سوز و شرار

912. Yine "Ahad" in ve diken darbının yarasını işitti. Onun gönlünden söz ve şerâr parladi.

Hz. Sıddîk yine Hz. Bilâl'in "Ahad!" diye bağırıldığını işitti ve efendisinin dahi yine on diken dalının darbeleriyle döverek vücûd-i şerîfini yaraladığını duydu. O hazretin kalb-i şerîfinden harâret ve âteş-i aşk ve kıvılcımlar parladı. "Şerâr" kıvılcımlar demektir. Burada harâretle çıkan âhlardan kinâyedir.

باز پندش داد باز او توبه کرد عشق آمد توبه او را بخورد

913. Yine ona nasîhat verdi. O yine tövbe etti. Aşk geldi. Onun tövbesini yedi.

Hz. Sıddîk yine cenâb-ı Bilâl'e i'tikâdını yahûdîlerden saklaması için nasîhat verdi. O hazret dahi i'tikâdını ızhârdan tövbe etti. Fakat onun kalb-i şerîfine aşk-ı Muhammedî ve aşk-ı Ahadî müstevlî olduğundan bu aşk onun tövbesini ve rücû'unu çiğnedi ve yuttu.

توبه کردن زین نخط بسیار شد عاقبت از توبه او بیزار شد

914. Bu nevi'den tövbe etmek çok oldu. O âkıbet tövbeden bîzâr oldu.

"Nemat", yol ve tarîk ve nevi' ma'nâlarındadır. Ya'ni, Hz. Bîlâl'in aşk galebesiyle bozduğu tövbeler çok def'a vâki' oldu. O hazret âkâbet böyle sonu gelmeyen tövbeden dahi bîzâr oldu ve "Ahad, Ahad!" nidâsını artık yahûdîler arasında hiç çekinmeksizin ızhâr etti ve kendisine yapılacak işkenceleri de hiçe saydı.

فاش کرد اسپرد تن را در بلا کای محمد ای عدوی توبه ها

915. *Fâş etti, teni belâya teslim etti. Dedi ki: "Ey Muhammed! Ey tövbelerin düşmanı!"*

Binâenaleyh i'tikâdını yahûdîler arasında ızhâr etti ve cism-i şerîfini de onların yapacağı işkenceye ve azâba teslim etti de dedi ki: "Ey Muhammed (a.s.v.) ve ey aşk-ı ilâhîye karşı vâki' olan tövbe ve rücû'ların düşmanı! Resûl-i Ekrem Efendimiz'e "tövbelerin düşmanı" buyurulmasının sırrı *Fîhî Mâ Fîhî*'in 27. faslında şöyle buyrulur:

"Cenâb-ı Mustafâ (s.a.v.)e birisi gelip: "Ben seni seviyorum!" dedi. Buyurdular ki: "İleri gel ki, ne söylüyorsun?" Yine: "Ben seni seviyorum!" dedi. Buyurdular ki: "Dikkat et ki, ne söylüyorsun?" Yine: "Ben seni seviyorum!" sözünü tekrâr etti. Buyurdular ki: "Şimdi sebât et ki, seni kendi elin ile öldüreceğim! Vay senin hâline!" Zamân-ı Mustafâ (s.a.v.)de birisi gelip dedi: "Ben bu dîni istemiyorum. Vallâhi, istemiyorum. Bu dîni geri al! Senin dînine girdiğim günden beri bir gün râhat etmedim. Mal gitti, zevce gitti, evlât gitti, hürmet kalmadı!" Cevâben buyurdular ki: "Hâşâ ki, bizim dînimiz onu kökünden ve dibinden koparmadıkça ve hânesini süpürmedikçe ve onu لَا يَمْسُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ (Vâkıa, 56/79) [ya'ni "Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez"] âyet-i cefîlesi mücibince tathîr etmedikçe gittiği mahalden geri gelsin!" "O nasıl bir ma'sûktur ki, sende nefesine olan muhabbetin bir kılı bâkî kaldıkça cemâlini sana gösterir? Ve sen onun yolunda kendini fedâ etmedikçe nasıl onun lâıyk-ı visâli olursun? Ma'sûk yüzünü göstermek için bi'l-küllîyye kendinden ve âlemden bîzâr ve kendine düşman olman lâzımdır. Bir gönülde karâr eden bizim dînimiz onu Hakk'a îsâl etmedikçe ve onu bi'l-lüzûm olan şeylerden ayırmadıkça ondan el çekmez ilh..."

ای تن من وی رگ من پر ز تو توبه را گنجا کجا باشد درو

916. *"Ey benim tenim ve ey benim damarım senden dolu olan! Ona tövbe sığınmak nerede olur?"*

توبه را زین پس ز دل بیرون کنم از حیات غلذت توبه چون کنم

- عشق قهارست و من مقهور عشق چون شکر شیرین شدم از شور عشق

- برگ کاهم پیش تو ای تند باد من چه دانم که کجا خواهم فتاد

- مقتدی آفتاب می شوم مگر هلال مگر بلال می دوم

- 311

"İster hilâl gibi incecik olayım, ister iri cisimli Bilâl olayım, sana tâbî' olup koşarım! Senin güneş gibi olan rûh-ı küllî-i Muhammedî'ne iktidâ ederim ve ay güneşin etrâfında koştuğu gibi nûr alıp koşarım."

ماه را با زلفی و زاری چه کار در پی خورشید پرید سایه وار

921. *Aydın irilik ve zayıflık ile ne işi vardır? Gölge gibi güneşin arkasında koşar.*

Meselâ ay ister bedr hâlindeki gibi büyük ve ister hilâl hâlindeki ince ve küçük olsun onun büyüklük ve küçüklük ile ne münâsebeti vardır? Onun vaz'iyet-i halkıyyesi gölge gibi güneşin arkasında koşmak ve devir etmektir; ve bu devri esnâsında her bir vaz'iyette ondan nûr almaktır.

با قضا هر کو قراری می دهد ریش خند سبیل خود می کند

922. *Her kim ki, kazâya bir karâr verir, kendinin buyûğına istihzâ eder.*

"Rîş-hand", vasf-ı terkîbî olup "sakala gülücü" demektir ki, istihzâdan kinâyedir (*Bahâr-ı Acem*). "Seblet", "bıyık" ma'nâsına olup "seblet hod rîş-hand kerdên" demek, kendisiyle istihzâ etmek ve kendini maskara etmek demek olur. Bu beyt-i şerifte aşk kazâ-yı ilâhîye teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, aşkın hükmü ve te'sîri altında zebûn olan kimse, kazâ-yı ilâhî netîcesinde mağlûb ve zebûn olan kimseye benzer. Nitekim kazâ-yı ilâhîye karşı her kim sebât etmek ve onunla pençeleşmek isterse kendisi ile istihzâ eder.

برگ گاهی پیش باد آنگه قرار رستخیزی و آنگهانی عزم کار

923. *Rûzgâr önünde bir saman yaprağı, sonra karâr, ha! Bir kıyâmet, sonra iş kasdı, ha!*

Ya'ni, aşk ve kazâ-yı ilâhî bir sert rûzgâr gibidir. İnsan dahi bunların önünde bir saman çöpü gibidir. Sert rûzgâr essin, sonra da saman çöpü kılmıdamayarak yerinde dursun! Bu olur mu? Meselâ kıyâmet kopsun, sonra da o kıyâmet kanşıklığı arasında bir insan kendinin husûsî bir işi ile meşgûl olsun! Bu mümkün mi? İşte aşk dahi sert rûzgâr ve kıyâmet gibidir. Aşk geldiği vakit insan kendine mâlik olmaz.

گرچه در انبام اندر دست عشق یکدمی بالا و یک دم پست عشق

924. *"Aşkın elinde dağarcık içinde kediğim. Bir dem aşkın yukarısında ve bir dem aşağısındayım."*

"Ben aşkın elinde dağarcık içine konulmuş bir kedi gibiyim. O dağarcık ağzı bağlı olduğu için içindeki kedi dışarıya çıkmak arzûsuyla bir ân tırmanıp dağarcığın yukansına ve ağız tarafına çıkar. Ve bir ân dahi aşağısına ve dip tarafına iner; ve aslâ dışarıya çıkamaz; çırpınır durur. Ben de bu hâldeyim. Bu aşktan sıynlıp çıkmak istediğim hâlde bir türlü çıkamam; çırpınır durumum."

او همی گرداندم بر گرد سر نه بریز آرام دارم نی ز بر

925. "O beni başının etrafına döndürür. Ne altında ârâm tutarım, ne de üstünde!"

"Ben aşk dağarcığının içindeyim. O dağarcık beni gâh baş tarafına döndürür. Ağzı ve baş tarafı kapalı olduğu için çıkamam. Gâh alt tarafına çevirir. O torbanın dibine düşerim. Velhâsıl o dağarcığın ve torbanın ne altında ve ne de üstünde aslâ karânım ve sükûnetim yoktur!"

عاشقان در سیل تند افتاده اند بر قضای عشق دل بهاده اند

926. *Âşıklar şedûl sele düşmüşlerdir, aşkın hükmüne gönül koymuşlardır.*

Aşk şiddetle akan bir sele benzer. Âşıklar bu selin içine düşmüşlerdir. Bu kuvvetli ve şiddetli selin içinden çabalayıp çıkamazlar. Binâenaleyh aşkın hükmüne râzı olup kendilerini o akıntıya bırakmışlardır.

همچو سنگ آسیا اندر مدار روز و شب گردان و نالان بی قرار

927. *Dönme yerinde değirmen taşı gibi, gece ve gündüz karârsız dönücü ve nâle edicidir.*

"Medâr", dönme yeri demektir, "devr" masdarından ism-i mekândır. Ya'ni, âşıklar dönme mahallinde olan değirmen taşı gibi karârsız ve durmaksızın dönücü ve nâle edicidir.

گردشش بر جوی جویان شاهدست تا نگوید کس که آن جو را کدست

928. *Onun dönüşü ırmak arayıcılara şahiddir. Hattâ kimse demesin ki, o ırmak râkiddir.*

"Cûy", ırmak; "cû", cüsten masdarının emr-i hâzındır. "Cûy-cû" vassıfı terkibi olup, "ırmak isteyici ve arayıcı" demektir, "cûy-cûyân" bu vassıf-ı terkibinin cem'idir. Zîrâ "ırmak arayıcı" zî-ruh olduğundan cem'i kâidenen

“ân” ile gelir. Ya’ni, aşk akıcı bir ırmak ve âşığın vücûdu da ırmaktan gelen su ile dönen değirmen taşı gibidir. Binâenaleyh aşk ırmağının vücûduna de-îl ve şahid arayıcılar o âşığın değirmen taşı gibi vücûdunun dönüşünü gör-sünler. Bu dönüşü gören kimseler demesinler ki, o ırmak râkid ve durgun bir hâldedir.

گر نمی بینی تو جو را در کمن گردش دولاب بیرونی بین

929. *Eğer sen pusuda ırmağı görmüyor isen, dışarıya mensûb olan dolabın dönü-şünü gör!*

Eğer sen pusuda ve bâtında olan aşk ırmağını görmüyor isen, dışanda ve zâhirde dolap gibi dönen âşığın cismini ve manzûme-i şemsiyyelerin seyyâ-relerini gör!

چون قراری نیست گردون را ازو ای دل اختر وار آرامی مجو

930. *Mâdemki ondan feleğe bir karâr yoktur, ey gönül, yıldız gibi bir râhat arama!*

Mâdemki o aşk ırmağından çarh-ı feleğe ve ecrâm-ı semâviyyeye bir ka-râr ve sükûnet yoktur, ey cisim içinde hareket-i dâime hâlinde bulunan gö-nül! Sen dahi yıldızlar ve ecrâm gibi bir râhat ve sükûnet arama ve isteme! Zîrâ bunun imkânı yoktur. Beyt-i Hz. Pîr:

همه گردد دل پاره همه شب همچو استاره شده خواب من آواره ز سحر یار خود را بم

“Aşk hançerinden paralanmış olan gönül, bütün gece yıldız gibi dönmektedir. Benim uyukum serkeş olan ma’sûkumun seherinden âvâre olmuştur.”

گر زنی در شاخ دستی کی هلد هر کجا پیوند سازی بگسلد

931. *Eğer dala bir el vurur isen ne vakit bırakır? Her nereye ittisâl yapsan keser.*

“Dal”dan murâd, fer’ olan vücûd-i izâfîdir. Ya’ni, ey kimse! Eğer sen bu vücûd-i izâfî âleminde asl-ı hakîkatin fer’i olan bir cisme ve sûrete âşık olup, ona el uzatır isen o asl-ı hakîkî gayretinden dolayı ne vakit seni kendi hâli-ne bırakır? Her nereye ittisâl ve irtibât peydâ etsen, o ittisâli ve irtibâtı keser ve koparır.

گر نمی بینی تو تدویر قدر در عناصر جوشش و گردش نگر

932. *Eğer sen kaderin tedvîrini görmüyor isen, anâsırda kaynayışa ve dönüşe bak!*

Eğer sen bu âlem-i kesâfette ve cismânîyette kader-i ilâhînin tedvîrini ve tasarrufunu basîret gözü ile görmüyor isen, his gözü ile anâsır-ı basîtanın birbirlerine karşı olan def' ve cezb gibi dönüşlerine ve kaynayışlarına ve taâmül-i kimyeviyyelerine bak!

زانکه گردشهای آن خاشاک و کف باشد از غلیان بحر با شرف

933. *Zîrâ ki o hâşâk ü kefin dönüşleri şerefli olan denizin kaynayışından olur.*

"Çörçöp" ma'nâsına olan "hâşâk ile anâsırdan mürekkeb olan suver-i kesîfeye ve "köpük" ma'nâsına olan "kef" ile de ecsâmî terkîb eden anâsır-ı basîtaya işâret buyrulur. "Şerefli deniz"den murâd, aşktır. Ya'ni, ecsâm-ı mürekkebenin ve onları terkîb eden anâsır-ı basîtanın dönüşleri ve hareketleri ve taâmül-i kimyeviyyeleri, şerefli olan aşk deryâsının kaynayışından olur. Zîrâ her birisi kendi asılan olan vücûd-i hakîkîye vâsıl olmak isterler. Nitekim I. cildin baş tarafındaki 4 numaralı beyitte باز جوید هر کسی کو دور ماند از اصل خویش. روزگار وصل خویش ya'ni "Kendi aslından uzak düşen her bir kimse tekrâr kendi vaslının zamânını arar ve ister" buyurulmuş idi.

باد سرگردان بین اندر خروش پیش امزش موج دریا بین بجوش

934. *Hurûşda sergerdân olan rûzgârı gör! Onun emrinin önünde denizi kaynamada gör!*

"Hurûş", çağırma, bağırma, şamata; "sergerdân", başı dönmüş ve sersem demektir. Ya'ni, uğultu ve gürültü ile eserek önüne gelen şeyleri devirmek husûsunda kendisinden geçmiş ve sersem olmuş olan rûzgârı ve Hakk'ın emrinin önünde büyük dalgalar ile kabanıp kaynayan denizi gör.

آفتاب و ماه دو گاو خراس گرد می گردند و می دارند پاس

935. *Güneş ve ay büyük değirmenin öküzüdür. Etrâfı dönerler ve hıfzederler.*

Güneş ve ay fezâda büyük değirmen mesâbesinde olan bir manzûmenin iki öküzüdür. Güneş kendi mihveri etrâfında veyâhud fezâda kendi tevâbî'i olan seyyârât ile berâber kendine mahsûs olan bir mihverde döner ve câzibe- siyle o seyyârâtı fezâyâ fırlamaktan hıfzeder. Ve ay dahi arz etrâfında hem kendi mihveri etrâfında ve hem de arz ile berâber güneşin etrâfında döner ve

arz üzerinde henüz fennin keşfedemediği muhâfaza işlerini görür. "Harâs" büyük değirmen ma'nâsıdır (*Burhân*).

اختران هم خانه خانه می دوند مرکب هر سعد و نحسی می شوند

936. *Yıldızlar dahi hâne hâne koşarlar. Her bir sa'd ve nahsin merkebi olurlar.*

Bu beyt-i şerîf ilm-i nücûm nokta-i nazarına göre beyân buyurulmuştur. "Yıldızlar"dan murâd, arzın hâricinde kalan manzûme dâhilindeki ecrâmdır ki, bunlara on iki burçtan ayrı ayrı hâneler tahsis olunmuştur. İlm-i nücûm erbâbı bu ecrâmdan her birinin bu burç hânelerine tesâdüfünden bir hüküm çıkarırlar; ve bu ecrâmdan her birinin bir tabiati ve hâssiyeti vardır. Ecrâmın isimleri ve hâssiyetleri ve hânelerin isimleri âtîdeki cedvelde hülâsaten gösterilmiştir.

1-Tabiatlar ve hâssiyetler	2-Nuhûsete mâildir	3-Sa'd-i asgar	4-Nahs-i ekber	5-Sa'd-i ekber	6-Nahs-i asgar	7-Sa'd-i asgar	8-Mümtezik: Sa'd ile sa'd nahs ile nahs
2-Ecrâmın isimleri	Güneş	Ay	Zühâl	Müşteri	Merih	Zühre	Utârid
3-Asli hâneleri	Esed	Seretân	Delv-Cedy	Kavs-Hût	Hamel-Akreb	Sevr-Mîzan	Sünbûle-Cevzâ
4-Vebâl hânesi	Delv	Cedy	Esed-Seretân	Cevzâ-Sünbûle	Sevr-Mîzan	Hamel-Akreb	Kavs-Hût
5-Şeref hânesi	Hamel	Sevr	Mîzân	Seretân	Cedy	Hût	Sünbûle
6-Hubût hânesi	Mîzan	Akreb	Hamel	Cedy	Seretân	Sünbûle	Hût

Ya'ni, fezâda yıldızlar burçlarda hâne hâne koşarlar ve devir ederler. Her bir sa'din ve uğurun ve nahsin ve uğursuzluğun merkebi ve mazhan olurlar.

اختران چرخ گر دورند می وین حواست کاهلند و سست بی

937. *Hey! Feleğin yıldızları gerçi uzaktırlar ve senin havâssin kâhil ve gevşek ayaklıdır.*

"Hey", tenbîh ve ihtâr kelimesidir. Ya'ni, hey, efendi! Çarh-ı feleğin yıldızları gerçi uzaktırlar ve senin bu havâss-i hamse-i zâhiren ve bâtunen o yıldızların ahvâline vâkıf olmak husûsunda tenbeldir ve gevşek ayaklıdır.

İsmâîl-i Ankaravî (k.s.) hazretleri bu beyti şöyle ikinci bir vecih ile de tercüme buyurmuşlardır: "Hey! Eğer ki, feleğin yıldızları devir ediyorlar ise senin havâssin dahi kâhil ve gevşek ayaklı mıdır?" Ya'ni çarh-ı feleğin yıldızları burçtan burca ve hâne hâne dönüyorlar ise senin beş zâhir ve beş bâ-tun olan havâssin dahi tenbel midirler? Ve devir husûsunda gevşek ayaklı mıdır? Onların devri ve hareketi yok mudur? Hayır! Onlar da devir etmektedirler.

اختران چشم و گوش و هوش ما شب کجاند و بیداری کجا

938. *Bizim göz ve kulak ve akıl yıldızlarımız gece nerededirler? Ve uyanıklıkta nerededirler?*

Görmüyor musun, bizim nûrlarıyla yıldızlara benzeyen göz ve kulak gibi havâss-i hamsemiz ve akıl ve fikir gibi havâss-i bâtunemiz gece uyku vaktinde nerededirler? Onlar uyku zamanında bu âlem-i kesâfetten alâkalarını kesip hayâl ve rû'yâ âlemine dalarlar; ve o âlemin suretlerini görür ve seslerini işitirler ve o âlemin ahvâline göre düşünürler. Gündüz ve uyanıklık zamanında dahi o âlem-i hayâlden bu âlem-i kesâfete dönerler. Bu âlemin sûretlerini görür ve seslerini işitirler ve bu âlemin ahvâlini düşünürler. Binâenaleyh onların da bu sûretle dönüşleri ve hareketleri vardır.

گاه در سعد وصال و دلخوشی گاه در نحسی و فرق و بی‌هشی

939. *Gâh visâl sa'di ve gönül hoşluğu içindedir, gâh firâk ve bi-hüşluk nahsi içindedir.*

Ya'ni, havâss yıldızlarımız dahi burçlarda hâne hâne koşarlar ve devir ederler. Ba'zan matlûblarına ve murâdlarına vâsıl olmak saâdeti içindedirler; ba'zan murâdlarından ayrılık sebebiyle şiddet-i gamdan kendilerinden geçmek nahsi ve uğursuzluğu içindedirler.

ماه گردون چون درین گردیدنست گاه تاریک و زمانی روشنست

940. *Feleğin ayı mâdemki bu dönme içindedir, gâh karanlık ve bir zaman aydınlıktır.*

Ya'ni, feleğin sûfî olan ayı mâdemki bu dönme hâli içindedir, bir tarafı ba'zan güneşten ziyâ alamamak sûretiyle karanlıktır ve bir zaman dahi ziyâ almak sûretiyle aydınlıktır. Bunun gibi bizim vücûdumuzda sûfî ay gibi dönme hâli içinde bulunan kalbimiz dahi, ba'zan bir yüzü hakikat güneşi tarafı-

na müteveccih olup nûr alır ve ba'zan dahi bu âlem-i kesâfet ve keserât tarafına müteveccih olup zulmet-i tabîyye içinde kalır.

گه بهار و صیف همچون شهد و شیر گه سیاهگاه برف و زمهریر

941. *Gâh bal ve sût gibi bahar ve yaz, gâh karın ve zemherinin siyâset mahallidir.*

Küre-i arzın yüzü dahi bu dönmek sebebiyle ba'zan bal ve sût gibi tatlı ve yumuşak baharın ve yazın ve ba'zan dahi karın ve zemherinin siyâset icrâ ettiği mahaldir. Ya'ni sath-ı arz ba'zan tecelliyât-ı cemâliyye-i Hak ile latîf ve ba'zan dahi tecelliyât-ı celâliyye-i Hak ile korkunç bir hâl ve manzara iktisâb eder. Arz mesâbesinde olan cism-i beşer dahi böyledir. Bir vakit bahar ve yaz mesâbesinde olan gençliğin ve bir vakit dahi kış mesâbesinde olan ihtiyarlığın meclâsıdır.

چونکہ کلیات پیش او چو گوست سخره و سجده کن چو گان اوست

942. *Mâdemki külliyyât onun önünde top gibidir, onun çevgânının musahharı ve secde edicisidir.*

"Sahra", zebûn ve mutî' ve musahhar demektir. "Secde-kün", vâsf-ı terkîbidir, "secde edici" demek olur. Bu beyt âfideki beytin mübtedâsıdır; ve âfideki beyit bunun haberi ve mütemmimidir. Ya'ni, ey kimse! Mâdemki, ec-râm-ı semâviyye ve arzın hey'et-i mecmûası gibi külliyyât takdîrât-ı ilâhiyyenin tasarrufu önünde top gibi çelinmektedir ve Hakk'ın kudret çevgânının mutî'i ve secde ve serfûrû edicisidir;

تو که یک جزوی دلا زین صد هزار چون نباشی پیش حکمش بی قرار

943. *Ey gönül, sen ki, bu yüz binden bir cüzüsün, onun hükmünün önünde nasıl karârsız olmazsın?*

Ey gönül! Sen bu manzûme-i şemsiyyeyi teşkîl eden güneş, ay, seyyârât ve unsuriyyât gibi mevâddın meselâ yüz binde birisin, senin külliyyâtın olan bu eşyâ Hakk'ın kudreti ve hükmü altında top gibi çelinip döndüğü ve bî-karâr olduğu hâlde sen onun hüküm ve kazâsının önünde nasıl sükûnet içinde kalabilirsin? Şübhe yok ki, senin her bir sâniyen ve dakîkan Hakk'ın birbirine benzemeyen tecelliyâtı altında zebûndur.

چون ستوری باش در حکم امیر گه در آخر حبس و گاهی در مسیر

944. *Emîrin hükmünde bir binek hayvanı gibi gâh ahırda hapis ve gâh gezme yerinde ol!*

"Sütür", binek hayvanı; "mesîr", ism-i mekân olursa "gezme mahallî", masdar-ı mîmî olursa "gezme ve seyr etmek" demek olur. Ya'ni, ey gönül! Mâdem sen kudret ve tecelliyât-ı Hakk'ın esîrisîn, binâenaleyh o emîr-i hakîkînin hükmü altında bir binek hayvanı gibi ol! İsterse o seni bu âlem-i tabiat ahırında habseder, isterse yularından tutup seni rûhâniyet âleminde gezdirir.

چونکه در میخت بیند بسته باش چونکه بگشاید برو بر جسته باش

945. *Uaktâki seni bir çiviye bağlar, bağlanmış ol! Uaktâki çözer, sıçrayıcı ol!*

Ey gönül! Kazâ-yı ilâhî seni bu âlem-i sûrette bir kayıd ile mukayyed kı-larsa, bilki bu bağ kazâ-yı ilâhîdir. Kurtulmak için beyhûde çabalanma! Vak-tâki seni tabiat ve sûret bağından çözer, git ve sıçta ve serbest ol! Fakat bu sıçrayışta eğrilik yapma!

آفتاب اندر فلک کز می جهد در سیه روی کسوفش می دهد

946. *Güneş felekle eğri sıçarsa kara yüzlülük içinde ona küsûf verir.*

Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz bu beyt-i şerifte küsûfu eski ulemânın kavli-ne göre beyân buyurmuşlardır. Zîrâ zamân-ı şerîflerinde hükemâ arasında meşhûr olan fikir bu idi. *Mesnevî-î Şerîf*'te Hz. Pîr efendimiz meslek-i âlîleri usûl-i dînden olmayan fikirlerde kavli-i meşhûra muhâlefet etmemekdir. Ve eski hükemâ, "küsûf", güneş ile ayın "re's" ve "zeneb ukdeleri"nde dakîka-i vâhîde üzerinde ictimâ'ı vaktinde olur, derler. Ve bu vaz'iyet güneşin eğri hareketi telakkî olunur idi. Cenâb-ı Pîr efendimiz âtîdeki beyt-i şerîften anlaşılacağı üzere âdet-i seniyyeleri mücibince "zeneb ukdesi" ma'nasından insanların eğri hareketlerine intikâl buyurmuşlardır. Binâenaleyh *Mesnevî-î Şerîf*'te eski hükemânın kavlinin zikri cenâb-ı Mevlânâ efendimizin bu fikirde olduk-larına delîl olamaz. Zîrâ III. cildin 26 numarasına müsâdif olan ذرها دیدم دهانشان جمله باز. گر بگویم خوردشان گردد دراز [ya'ni "Zerreler gördüm, ağızları hep açık; eğer onların yemeğini söylersem uzun olur"] beytinde keşfen mikropların vü-cûdunu haber verir. Ve yine [2. cildin] 42 numarasına müsâdif olan آفتاب ترک این گلشن کنی. تا که تحت الارض را روشن کنی [ya'ni "Ey güneş! Arzın altını aydınlatmak için bu gülşeni terk edersin"] beytinde arzın devrine işâret buyuran

Hız. Pîr efendimiz nasıl bu fikrde olabilir? *Mesnevî-i Şerîf*'te kavî-i meşhûr üzerine vâkî' olan beyânât çoktur. Ezcümle kavî-i meşhûra göre zebîh İsmâîl (a.s.)'dır. *Mesnevî-i Şerîf*'te de müteaddid mahâlde zebîhin İsmâîl (a.s.) olduğu mezkûrdur. Halbuki *Dîvân-ı Kebîr*'de اسحق نبی باید بودن قربان شده خاک درمن [ya'ni "Benim kapımın toprağında kurbân olmuş İshâk Nebî olmak gerektir"] buyurulduğuna göre cenâb-ı Pîr indinde keşfen zebîh İshâk (a.s.)'dır. Nitekim Muhyiddîn-i Arabî (k.s.) hazretleri de bunu *Fusûs'u'l-Hikem*'lerinde Fass-ı İshâkî'de beyân buyurmuşlardır.

Beytin izâhı: Ya'ni güneş felekte eğri hareket ederse onun bu eğri hareketi kûsûfa sebep olup ona kara yüzlülük verir.

از ذنب پرهیز کن همین هوشدار تا نگریدی تو سپه رو دیک وار

947. *Zenebden perhîz et! Ağâh ol! Akıl tut, tâ ki, tencere gibi kara yüzlü ol-mayasın!*

"Zeneb"den murâd, şer'in ta'yîn ettiği hudûdun hâricine çıkmak. Ya'ni, ey gönüll! Güneş eğri hareketi ile zeneb ukdesinde kara yüzlü olduğu gibi sen de hadd-i şer'i hâricinde hareket etmekle tencere gibi kara yüzlü ve isli ve paslı olursun. Binâenaleyh eğer kazâ-yı ilâhî seni serbest ve re'yinle harekete bırakırsa günâhtan ve şer'e muhâlefetten sakın ve aklını başına al!

ابر را هم تازیانه آتشین می‌زندش کانچنان رو نی چنین

948. *Buluta da âteşin kamçı vururlar. Derler ki: "Öyle git, böyle değil!"*

Zâhîrî bulutlara vurulan "âteşin kamçı"dan murâd, şerâre-i elektrikiyyedir ki, ona "şimşek" derler. Kuvâ-yı tabîyyeden bir kuvvettir. Bu beyt-i şerifte Tirmizî'nin İbn Abbâs hazretlerinden rivâyet ettiği şu hadîse işâret buyurur-lur: ملك من ملائكة الله موكل بالسحاب معه محاريق من نار يسوق بها السحاب حيث شاء الله ya'ni "Allâh'ın meleklerinden bir melek vardır ki, buluta müvekkeldir. Onunla be-râber âteşten mahârîk vardır ki, onunla bulutları Allâh'ın dilediği cihete sev-keder." Ya'ni Hakk'ın melekleri ve ta'yîn buyurduğu kuvvetleri buluta "Şu istikâmette git, o istikâmette gitme!" diye ateşli kamçıyı ve elektrik cereyanla-rını vururlar.

بر فلان وادی بیار این مبار گوشمالش می‌دهد که گوش دار

949. *"Fîlân vâdiye yağdır, bu tarafa yağdırma; kulak tut!" diye ona gûş-mâl vururlar.*

Ya'ni, "Yağmuru flân vâdiye yağdır; bu tarafa yağdırma; emr-i ilâhîyi dinle; ona muhâlefet etme!" diye melekler ya'ni kuvâ-yı ilâhiyye o bulutlara gûş-mâl verirler, ya'ni tenbîhât ve ihtârât icrâ ederler.

عقل تو از آفتابی بیش نیست اندران فکری که نهی آمد مایست

950. *Senin aklın bir güneşten ziyâde değildir. O bir fikirde ki, nehy geldi, [934] durma!*

Ey kimse! Senin aklın güneş gibi olan akl-ı küllden ziyâde değildir; ve akl-ı küll sâhibi Server-i âlem Efendimiz ve onun vârisleri olan ehassu'l-havâs evliyâdır. Sana vârid olan bir fikir hakkında ki, o akl-ı küll tarafından nehy geldi, sûre-i Haşr'da vâki' olan وَمَا تَأْتِيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا (Haşr, 59/7) ya'ni "Resûlün size getirdiği şeyi alınız ve sizi nehyettiği şeyden dahi kaçınız!" âyet-i kerîmesi mûcibince artık o fikir üzerinde durma!

کز منه ای عقل تو هم گام خویش تا نیاید آن کسوف او بیش

951. *Ey akıl! Sen adımı dahi eğri koyma, tâ ki, onun o küsûfu öze gelmesin!*

Bînâenaleyh, ey teklîf-i ilâhîye ehil olan akl-ı mu'teber! Sen yalnız neh-yolunan şeyden kaçmak değil, belki hayât-ı dünyeviyyedeki atacağın adımları dahi o akl-ı küll sâhibinin adımlarına uydur; ve onun adımlarını örnek yap! Zîrâ onun adımları hâricinde atılan eğridir. Zâhîrî güneş eğri hareketten küsûfa uğradığı gibi sen dahi akl-ı küll sâhibinin adımlarına ve sünnet-i sen-iyyesine muhâlif olan eğri adımlarından ve eğri fikirlerinden dolayı küsûfa uğrayıp kararmayasın!

چون گنه کمتر بود نیم آفتاب منکسف بینی و نمی نور تاب

952. *Uaktâki günâh kemter ola, güneşin yarısını münkesif ve yarısını parlak nûr görürsün.*

Günâh ve muhâlefet kemter ve ziyâde az olduğu vakit, zâhîrî güneş gibi akıl güneşinin yarısı münkesif ve kararmış ve yansı nûrlu ve parlak görünür ve küsûf-i cüz'îye uğrar.

که بقدر جرم می گیرم ترا این بود تقریر در داد و جزا

953. *Der ki: "Cürüm mikdârıyla seni tutarım. Adlde ve cezâda takdîr bu olur."*

Hak Teâlâ akıl güneşinin bu küsûf-i cüz'îsi ile işâret buyurup der ki: "Seni cürmün ve kabâhatının derecesine göre muâhaze ettim. Zîrâ adâlet icrâ etmekte ve cezâ vermekte benim takdîrim bu olur. Zîrâ adâlet ve cezâ cürüm ve kabâhat ile mütenâsib olmak lâzım gelir."

خواه نيك و خواه بد فاش و ستير
بر همه اشيا سميعيم و بصير

954. "İster iyi ve ister kötü, açık ve örtülü bütün eşyâ üzerine semâ'iz ve basîriz!"

"Biz iyi ve kötü ve açık ve gizli olan her şeyin lisân-ı isti'dâd ile vâki' olan taleblerini iştici ve onların ef'âl ve harekâtını görücüyüz!"

زين گذر کن ای پدر نوروز شد
خلق از اخلاق خوش پدفوز شد

955. Ey baba! Bundan geç. Yeni gün oldu. Halk Hallâk'tan hoş-bedfûz oldu.

"Bedfûz", ağız içi ma'nâsınadır; "betnûz" ve "petnûz" dahi lügattir. "Hoş-bedfûz", vâsıf-ı terkîbîdir; sıfat, mevsûftan mukaddem zikredilmek sûretiyle yapılmıştır, "ağız tatlı ve latîf olan" demektir. "Nevrûz"dan murâd, yeni bir tecellî-i ilâhîdir. Bu beyt-i şerifte Hz. Pîr zât-ı şerîflerine hitâb edip buyururlar ki: Ey maârif-i ilâhiyye müştâklarının babası! Bu zamandaki sözlerden vazgeç! Yeni bir tecellî-i ilâhî vâki' oldu ve isti'dâd sâhibi olan halkun rûh ağızları Hallâk hazretlerinin bizlere olan bu tecellisinden hoş ve tatlı ve latîf oldu. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' *خلق از اخلاق خوش فیروز شد* 'ya'ni "Halk bu nevrûzun bereketiyle latîf ve hoş ahlâktan dolayı mes'ûd oldu" demek olur.

باز آمد آب جان در جوی ما
باز آمد شاه ما در کوی ما

956. Cân suyu bizim ırmağımıza tekrâr geldi. Bizim şâhumız bizim köyümüze yine geldi.

"Cân suyu"ndan murâd, Hakk'ın tecellisidir ki, bu tecellî zâtî ve sıfâtî ve esmâî olur. "İrmak"tan murâd rûhtur. "Köy"den murâd, cism-i sûrîdir. Cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: Bizim rûh-ı latîfimize Hakk'ın yeni bir tecellisi vâki' oldu. Binâenaleyh bizim şâh-ı hakîkîmiz olan Hak Teâlâ hazretleri tecelliyâtıyla bizim köyümüz olan sûret-i cismâniyyemize tenezzül buyurdu.

می خرامد بخت و دامن می کشد نوبت توبه شکستن می زند

957. *Baht salınır ve etek çeker, tövbe bozuculuk nevbetini çalar.*

"Baht"tan murâd, tâli' ve ikbâl-i ezeli'dir. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfe tâli'-i ezeliyi uzun eteklerini toplayarak nazlı nazlı salınıp gezen bir dilbere teşbîh buyururlar. Ya'ni, baht ve ikbâl-i ezeli dilberi şu sırada eteklerini toplayarak nazlı nazlı hürâmân oluyor. Esrâr-ı ilâhiyyeyi fâş etmemek husûsunda vâki' olan tövbeyi bozmak için nevbet çalıyor. "Nevbet çalmak", eski zamanlarda rütbe alan erbâb-ı ikbâlin kapısında mehterlerin muzıka çalarak o kimsenin ikbâlini ve rütbesini halka i'lân etmek demektir.

توبه را بار دگر سیلاب برد فرصت آمد پاسبائرا خواب برد

958. *Tövbeyi diğer def'a seylâb götürdü; fırsat geldi, bekçiye uyku götürdü.*

Tövbeyi tekrâr aşk seli aldı, götürdü. Zîrâ tövbe kurb-i Hak için vesîledir. Binâenaleyh tövbe Hak'tan hicâb vaktinde, zuhûruyla mûcib-i bu'd olan muhâlefetten Hak tarafına dönmek demektir. Halbuki Hakk'a vuslat hâlinde ve kurb husûlünde Hakk'a rücû'a mahal kalmaz. Çünkü rücû', nazarında Hak meşhûd olmadığı vakit olur. Hak meşhûd olunca tövbenin ve rücû'un ma'na-sı ve imkânı kalmaz. Binâenaleyh bu tecellî vaktinde hicâb vaktinin bekçisi olan akıl uykuya yatar.

هر خماری مست گشت و باده خورد رخت را امشب گرو خواهیم کرد

959. *Her humâra mensûb olan sarhoş oldu ve bâde içti. Bu gece eşyâyı rehin edeceğiz.*

"Humâr", sarhoşluktan sonra ânz olan sersemlik. "Raht"tan murâd, vücûd-i izâfinin ahkâm ve âsân. Ya'ni, evvelce vâki' olan tecellî-i Hak şarâbının humârına mensûb olan her bir kimse tekrâr vâki' olan bu tecellî üzerine sarhoş oldu ve aşk bâdesini içti. Artık bu gece kendi varlığımızın yükünü ve eşyasını ya'ni sıfatlarını vücûd-i hakîkiye rehin edeceğiz, ya'ni kendi varlığımızı Hakk'ın varlığına da habsedeceğiz.

زان شراب لعل جان جان فرا لعل اندر لعل اندر لعل

960. *Cânın cân artırıcı olan şarâb-ı la'linden bizim la'lîmiz içinde la'l içinde la'l vardır.*

[944]

“Şarâb-ı la’l”, la’l renkli olan aşk şarâbı demektir. “La’l-i cân-fezâ”, şarâb-ı la’lin sıfatı olur. Ba’zı nüshalarda “şarâb-ı la’l-i cân” ile “cân-fezâ” arasında vâv-ı âtife vardır. Bu sûrette la’l-i cân-fezâ, şarâb-ı la’lin atf-ı müfessiri olur. İkinci mısra’daki birinci “la’l”den murâd, kalbin üçüncü mertebesi- dir; ve bu mertebe aşk ve muhabbet mahallidir; ve nûru kırmızıdır. “Bizim la’limiz”den murâd, Hz. Pîr efendimizin kalb-i şerifleridir. “Cân”dan murâd, Hak’tır. Ya’ni, Hakk’ın cân artıncı ve rûhu kuvvetlendirici olan la’l renkli aşk şarâbından bizim la’l renkli nûr sâhibi olan kalbimizin üçüncü mertebesinin içinde o la’l renkli aşk şarâbı vardır, demek olur.

Ma’lûm olsun ki, her sâlikin kendi neş’esinin kabiliyet ve isti’dâdı iktizâ- sınca bir mi’râcı vardır; ve sâlikin mi’râcı kalbin yedi tavrı kendisine keşfo- lunduğu vakit tamâm olur.

Birinci tavrı: Mertebe-i şerîattır. Bu mertebenin nûru mâvidir.

İkinci tavrı: Mertebe-i tarîkattır. Onun nûru sandır.

Üçüncü tavrı: Makâm-ı rûh ve dâr-ı ma’rifettir; ve onun nûru kırmızıdır. Bu tavrda aşk şarâbını içirip sâlikî sarhoş ederler.

Dördüncü tavrı: Mükâşefe ve müşâhede ve rûyet mertebesidir; ve onun nûru beyazdır. Sâlike bu mertebede zuhûr eden hâle hâl-i vuslat derler.

Beşinci tavrı: Cennet-i kalbdır ki, bu mertebe Hakk’ın muhabbetine tahsis olunmuştur. Dünya ve âhiret muhabbetinin ve aşk âleminin bu mertebede yeri yoktur. Bu mertebenin nûru yeşildir.

Altıncı tavrı: İlm-i ledünnî mahallidir. Bu tavra “beytü’l-hikme” dahi der- ler. Bunun nûru karadır.

Yedinci tavrı: Mahzen-i esrâr-ı ilâhîdir. Ona “beytü’l-izzet” dahi derler. Bu tavrı kalb-i ekmelin tavrıdır. Bu tavrda nefis, kalb ve akıl ve rûh ve sır i’ti- bârları kalkar. Nefis makamında i’tibâr olunan vücûd-i ma’nevîye “rûh-ı kud- sı” derler. Bu makâmdaki zât âlem-i kesret ve vahdette tayerân eder. Bu makâmın nûru renksiz ve nişânsızdır. (Şerh-i Ma’nevî’den hülâsadır.)

İmdi insân-ı kâmil bu tavırlardan her birine tenezzül edip sâlikleri isti’dâd- larına göre terbiye buyururlar. Binâenaleyh bu beyt-i şerifte cenâb-ı Pîr efen- dimiz la’l renkli aşk şarâbını huzûrda olan sâliklere kalb-i şeriflerinin üçüncü mertebe ve tavrına bi’t-tenezzül dağıtmış ve sâliklik etmiş oluyorlar.

خیز دفع چشم بد اسپند سوز

باز خرم گشت مجلس دلفروز

961. *Meclis gönül parlatıcı olarak yine hurrem oldu. Kalk, kötü gözü def’ için üzerlik yak!*

"Sipend", "üzerlik tohumu" demektir ki, hasedçilerin nazarı değmesin için tûtsü yaparlar. Burada "sipend yakmak" mecâzî olan varlığı nefyetmekten kinâyedir. Nitekim bu beyitlerde de işâret olunmuştur. Beyit:

چون نمودی برو سپند بسوز بیش بنما جمال شهر افروز
آن سپند تو چیست هستی تو آن جمال تو چیست مستی تو

"Şehir parlattıcı olan cemâli ziyâde göster; gösterdiğin vakit de onun üzerine üzerlik yak! Senin o cemâlin nedir? Senin sarhoşluğundur. Senin o üzerlik tohumu nedir? Senin varlığındır."

Ya'ni meclis-i irfân ve zikrimiz bu meclis ehlinin kalblerinin nûrunu parlattıcı olarak hurrem oldu ve latîf haller oldu. Kalk, ey sâlik! Bu aşk şarabının sarhoşluğu içinde vücûd-i mecâzîni nefyet! Ve bu nefy-i vücûd içinde nefsa-nî ve hasûd olan kimselerin ta'nının aslâ sana te'sîri olmasın!

نعره مستان خوش می آیدم تا ابد جانا چنین می بایدم

962. Sarhoşların na'rası bana hoş gelir. Ey cân! Ebede kadar bana böyle gerektir.

Ya'ni, meclisimizde la'l renkli şarâb-ı aşkı içen sarhoşların na'rası bana hoş ve latîf gelir. Ey cân, ya'ni ey sâlik! Bana ve benim mürşidliğime lâzım olan şey ebede kadar senin böyle aşk-ı ilâhî ile na'ra atmandır ve Hak sarhoşu olmandır.

نک هلالی با بلالی یار شد زخم خار او را گل و گلزار شد

963. İşte, bir Hilâl bir Bilâl ile yâr oldu; diken yarası ona gül ve gülzâr oldu.

"Bir Hilâl"den murâd, kesret-i riyâzat ve şiddet-i mücâhede sebebiyle vücûd-i şerîfleri nahîf olan ve mest-i aşk-ı ilâhî olup huzûr-ı Fîr'de na'ra vuran ve âh eden Çelebi Hüsameddîn efendimiz olmak muhtemeldir. Nitekim *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da onlar hakkında şöyle buyrulur:

"Hudâvendigâr takrîr-i hakâyika meşgûl oldukları her bir vakitte Çelebi'ye inâyet-i rûhânîyâtan öyle inâyet hâsıl olurdu ki, külliyyen kendini kaybedip, hayli müddet zevkinden ve o hâlin letâfetinden medhûş kalır idi..."

Ve diğer bir zât olmak dahî muhtemeldir. Nitekim yine *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da şöyle buyrulur:

"Bir gün Hudâvendigâr hazretleri dam üzerinde idi. Ashâbdan bir tâife hâ-ne derûnunda hakâyık ve maânî bahsîyle meşgûl idiler. Onlardan birisi şiddet-i şevk ve zevk sebebiyle harâretli ciğerinden bir âh-ı sert çekti ilh..."

Sâliklerin âh edip, na'ra atmaları hakkında Hz. Pîr efendimizin mütâlaaları *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 40. faslında şu vecihle mezkûrdur:

"İhtilâf-ı ahvâle binâen ba'zan âh etmezsen zevk gider; ve eğer böyle olmasa idi Hak Teâlâ **إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ** (Tevbe, 9/114) [Şühbesiz ki, İbrâhîm çok âh u vâh ederek yalvaran ve yumuşak huylu idi] buyurmaz idi; ve hiçbir tâ'ati izhâr etmemek lâzımdır. Zîrâ izhâr dahi zevktir; ve bu söylediğin sözü zevk husûlû için söylüyorsun. Eğer dâfi'-i zevk ise, zevk husûlû için, zevki izâle eden şeye mübâşeret ediyorsun." Ve Hz. Pîr'in bu hitâbı huzûrda evlâdlardan birinin "âh" etmesine karşı diğer birinin, "Âh ettin, zevk gitti. Âh etme, zevk gitmesin!" diye vâki' olan i'tirâzına cevâb idi.

Ya'ni, işte şimdi huzûrumuzda bulunan bir Hilâl aşk-ı ilâhî ile feryâd etmek husûsunda, geçmiş zamandaki bir Bilâl'e yar ve arkadaş oldu. Yahûdînin vurduğu diken yarası Hz. Bilâl'e müessir olmadığı gibi bu Hilâl'e de diken yarası mesâbesinde olan meşakkatler, riyâzatlar ve şiddetli mücâhedeler gül ve gülzâr oldu."

گر ز زخم خار تن غربال شد جان و جسم گلشن اقبال شد

964. *Gerçi ten diken yarısından kalbur oldu, cismimin cânı ikbâlin gülşeni oldu.*

Hız. Bilâl derdi ki: "Vâkıa, yahûdînin diken yarısından cismim kalbur gibi delik delik oldu. Fakat bu cismime taalluk eden cânım ikbâl ve devlet-i ma'nevîyyenin gülşeni oldu." Ba'zı nüshalarda "cân" ile "cisim" arasında vâv-ı âtufe vardır. Bu sûrette ma'nâ "Hem cânım ve hem de cismim ikbâlin gülşeni oldu" demek olur ki, bu da, cismimdeki kesâfet kalktı ve rûh hükmünü iktisâb etti ve devlet-i ma'nevînin gülşeni oldu" demekten kinâyedir.

تن بیش زخم خاران جهود جان من مست و خراب آن دود

965. *Cisim cühûdun dikenlerinin yarası önündedir. Benim cânım o Vedûd'un mestî ve harâbıdır.*

"Vedûd", esmâ-i hüsnâdandır. Lügat ma'nası "muhabbet edici" demektir. Ya'ni, benim cismim zâhirde yahûdînin vurduğu diken yarasının önündedir. Fakat rûhum o kullarına Vedûd olan Hak Teâlâ hazretlerinin sarhoşu ve harâbıdır. Binâenaleyh bu zevk-i ma'nevî elem-i cismânînin hicâbı olur.

بوی جانی سوی جام می رسد بوی یار مهربانم می رسد

966. *Câna mensûb olan koku benim cânım tarafına erişir. Mihribân olan yârın kokusu bana erişir.*

"Cânî"deki "yâ" nisbet için olursa "cân"dan murâd, Hak olur. Ya'ni, canların cânı olan Hak Teâlâ'ya mensûb koku benim rûhum tarafına erişir; ve rûhum tarafından dahi o mihribân ve Rahîm olan yâr-i hakîkinin kokusu bu cismim ile berâber olan benim benliğime erişir. Ve eğer "cânî"deki "yâ" vahdet için olursa bundan murâd, rûh-ı küllî-i Muhammedî (s.a.v.) Efendimiz olur. Ya'ni, bir cânın ve rûh-ı Muhammedî'nin kokusu benim cânım tarafına erişir. Ümmetine şefik ve mihribân olan yârin kokusu bana erişir ve bu koku vâsıtasıyla şûrîde olurum.

بر بلال حبذا لی حبذا

از سوی معراج آمد مصطفی

967. *Mustafâ mi'râc tarafından geldi. Onun 'Bilâl üzerine "Habbezâ ki habbezâ!" demesi oldu.*

"Habbezâ", âferin ve tahsîn için kullanılan bir ta'bîrdir. Ya'ni, Resûl-i Ekrem hazretleri mi'râcdan avdet buyurdıkları vakit Bilâl-i Habeşî hazretleri-ne: حبذا لی حبذا ya'ni "Ey Bilâl! Sen benim için memdûhsun ve ümmetimin iyi ve hayırlı efrâdındansın!" buyurdular. Bu medhin sebebi budur ki: Resûl-i Ekrem hazretleri mi'râc esnâsında önlerinde Bilâl-i Habeşî hazretlerinin na'linlerinin tıkrısını ıstıtmış idiler; ve bundan bahis buyurduktan sonra bu sözü söylediler. Bu beyit yukandaki 963 numaralı beyte merbûttur. Ya'ni, Bilâl-i Habeşî hazretleri tecellî-i mi'râcdâ Resûl-i Ekrem hazretleriyle berâber bulunduğu gibi huzûrumuzda Bilâl'in yâri olan bir Hilâl dahi bize olan tecellî-i ilâhîde berâberdir. Binâenaleyh Resûl-i Ekrem hazretlerinin sünnet-i seniyyesine binâen biz de o Hilâl'e: حبذا لی حبذا [ya'ni "Yâ Hilâl! Sen benim için memdûhsun ve iyi ve hayırlısın!"] deriz.

این شنید از توبه او دست شست

چونکه صدیق از بلال دم درست

968. *Vaktâki Sıddîk doğru sözlü olan 'Bilâl' den bunu işitti, onun tövbesinden el yıkadı.*

Vaktâki Ebû Bekr es-Sıddîk hazretleri sözünü özü gibi dosdoğruca ızhâr eden Bilâl-i Habeşî hazretlerinden bu tövbeden dahi rücû'u işitti, artık onun tövbesinden ümidini kesti ve nasîhati terketti. "Dest şûsten", el yıkamak, terk etmekten kinâyedir.

بازگردانیدن صدیق رضی الله عنه واقعه وامتحان بلال رضی الله عنه را و ظلم
و جهودانرا بروی و احد احد گفتن او و افزون شدن کینه جهودان و قصه کردن
آن قضیه پیش مصطفی علیه الصلاة و السلام و مشورت در خریدن او از جهودان

Sıddîk (r.a.)'ın Bilâl (r.a.)'ın vâkıasına ve mihnetlenmesine ve cühûdların
onun üzerine olan zulmüne geri dönmesi ve onun "Ahad, Ahad!"
demesi ve cühûdların kîninin ziyâde olması ve o kazıyyeyi Mustafâ
(a.s.v.)'ın huzûrunda hikâye etmesi ve onu cühûdlardan satın alınması
hakkındaki meşveret

Ya'ni, Sıddîk (r.a.) müşriklerin Hz. Bilâl'e eziyet ve zulüm ettikleri mahalle
geri döndü ve Hz. Bilâl'in o kadar ezâ ve cefâyâ rağmen yine "Ahad, Ahad!"
dediğini ve cühûdların Hz. Bilâl'e karşı kinlerinin ve düşmanlıklarının şiddet-
lendiğini gördü; ve bu gördüğü hâli Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzûrunda hi-
kâye etti; ve Hz. Bilâl'in cühûdlardan satın alınması hakkında istişâre ettiler.
Bu vak'anın tafsîli *Tefsîr-i Begavî*'de ve *Sîret-i Halebî*'de mûnderiştir.

بعد ازان صدیق پیش مصطفی گفت حال آن بلال با وفا

969. *Ondan sonra Sıddîk, Mustafâ'nın huzûrunda o vefâlî Bilâl'in hâlini
söyledi.*

Ya'ni, Hz. Ebu-Bekr es-Sıddîk Cenâb-ı Bilâl'in hâlini tekrâr gördükten son-
ra Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzûruna geldi ve aşkında vefâlî olan Hz. Bi-
lâl'in hâlini söyledi.

کان فلک پیمای میمون بال چُست این زمان در عشق و اندر دام تست

970. *Dedi ki: "O felek ölçücü, mübârek olan kalbi çevik şimdi senin aşkında
[954] ve tuzağındadır."*

"Felek-peymâ", vâsf-ı terkîbîdir, "felek ölçücü" ma'nâsınadır. Bundan
murâd mi'râc-ı nebevîde Server-i âlem Efendimiz ile berâber bulunmasıdır.
Nitekim yukarıda 967 numaralı beyitte geçti. Ba'zı nüshalarda "bâl" yerine
"fâl" yazılmıştır. "Meymûn-fâl", tâlî-i mübârek olan demektir. Ya'ni, "Yâ Re-
sûlallah! Zât-ı şerîfinle mi'râcda berâber olan ve kalb-i mübâreği aşkta çevik
bulunan Hz. Bilâl şimdi senin aşkına ve aşkının tuzağına mübtelâdır."

باز سلطانت زان جفدان برخ در حدث مدفون شدست آن زفت گنج

971. "Sultânın doğanıdır, o baykuşlardan zahmettedir; o azîm hazîne pislik içi-ne medfûn olmuştur.

Bilâl-i Habeşî hazretleri sultân-ı hakîkî olan Hakk'ın mukarrebidir ve bir şâhın kolunda beslediği bir doğan kuşu gibidir. O baykuş gibi olan müşriklerden işkence içindedir. O Hz. Bilâl bir azîm nûr ve cevher-i îmân hazinesidir. Pislik yığını mesâbesinde olan müşrikler arasında gömülmüş kalmıştır. Zîrâ Hak Te-âlâ müşrikler hakkında *إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ* (Tevbe, 9/28) ya'ni "Müşrikler ancak necestdir ya'ni pisliğin ayıdır" buyurmuştur. "Cuğd", baykuş demektir.

جفدها بر باز استم می کنند پر و بالش بی گناهی می کنند

972. "Baykuşlar doğana zulmediyorlar. Onun kanadını bir günâhı olmaksızın yoluyorlar."

جرم او اینست که بازست و بس غیر خوبی جرم یوسف چیست پس

973. "Onun kabâhati budur ki, ancak doğandır. İmâdi, Yûsuf'un kabâhati güzelliğinden başka nedir?"

Hz. Bilâl'in kabâhati ancak şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın doğan kuşu olması ve ona yakın bulunmasıdır ve bâtınındaki güzelliğidir. Nitekim Yûsuf (a.s.)ın kardeşleri indindeki kabâhati ancak onun güzelliği olmuştur.

جغد را ویرانه باشد زاد و بود هستشان بر باز زان خشم جهود

974. Baykuşun zâd u bûdu vîrâne olur. Ondan dolayı doğan üzerine onların cühûd öfkesi olur.

"Zâd u bûd", yer ve yurt ve esbâb-ı maîşet demektir (*Bahâr-ı Acem ve Burhân*). Ya'ni, baykuşların yeri ve yurdu ve esbâb-ı maîşeti vîrâne ve harâb yerler olur. Doğan kuşunun yeri ve yurdu ve esbâb-ı maîşeti ise pâdişâhın köşkü ve sarayı ve bileğidir. Binâenaleyh süffî olan baykuşlar ulvî olan doğanı bu ulviyetinden dolayı çekemezler. Onun hakkında çiftlılara mahsûs olan şiddetli bir öfke beslerler.

که چرا می یاد آری زآن دیار یاز قصر و ساعدان شهریار

975. Derler ki: "Niçin o diyârdan yâhud o şehriyârın köşkünden ve bileğinden yâd getiriyorsun?"

Baykuş mesâbesinde olan münkirler mü'mine derler ki: "Niçin sen bize Hak'tan ve hakîkatten bahsediyorsun? Ve şehriyâr-i hakîkî olan Hakk'a ezeldeki yakınlıktan dem vuruyorsun? Biz böyle şeyler düşünmek istemeyiz. Bu dünyâda yeyip içmek ve zevk etmek dururken niçin Hak ve âhîret hayâllerîyle içimizin râhatını selb edip kendimizi bu dünyânın her türlü zevklerinden mahrûm edelim?"

در ده جفدان فضولی می کنی فتنه و تشویش در می افگنی

976. "Baykuşların mahallesinde fuzûlluk ediyorsun, fitne ve teşvîş bırakıyorsun!"

"Biz bu dünyâ harâbesinin baykuşlarıyız. Sen bizim mahallemizde fuzûluk ve boş sözler ile gevezelik ediyorsun. Bizim hayât-ı dünyeviyemize fitne ve teşvîş bırakıyorsun ve râhatımızı kaçırıyorsun. Binâen[aleyh] sen bu halkın düşmanısın!"

مسکن ما را که شد رشک اثر تو خرابه خوانی و نام حقیر

977. "Bizim meskenimiz ki, esîrin reşki oldu, harâbe ve hakîr ad ta'bîr ediyorsun!"

"Bizim meskenimiz olan bu dünyâyı âlem-i esîr kuskanır. Zîrâ âlem-i esîr sûretsiz bir seyyâle-i latîfeden ibârettir. Keserâtân ve güzel güzel eşkâl ve sûretlerden bomboştur. Bu dünyâ ise güzel bağların, bostanların ve latîf kadınların ve türlü türlü tatlı yemeklerin ve içkilerin sûretleriyle doludur. Dünyânın bu kadar güzelliği ve ma'mûrluğu var iken sen bizi soğutmak için ona harâbedir, vîrânedir, diye türlü türlü hakîr adlar verip duruyorsun."

شید آوردی که تا جفدان ما مر ترا سازند شاه و پیشوا

978. "Sahtekârlık getirdin ki, tâ bizim baykuşlarımız seni şâh ve reis yapısınlar!"

"Şeyd", sahtekârlık, riyâkârlık (*Burhân*). Ya'ni, "Bu ifâdelerin ile bize sahtekârlık ve riyâkârlık getirdin. Sen bu sahtekârlığı bizim gönlümüzü dünyâdan ve lezâiz-i dünyeviyyeden geçirip bizim başımızda şâh ve reis olmak için yapıyorsun. Yoksa bu senin dediğin şeylerin hiçbirisinin aslı yoktur ve ancak hurâfâtân ibârettir."

وهم سودایی در ایشان می کنی نام این فردوس ویران می کنی

979. "Onlarda sevdâi olan vehmi peydâ ediyorsun! Bu firdevsin adını vîrân ediyorsun!"

"Tenîden", birkaç ma'nâyâ gelir, burada "peydâ etmek" demektir. "Sevdâ", burada "hayâl-i fâsîd" ma'nâsındır. "Sevdâî", "hayâl-i fâsîde mensûb" demek olur. "Fırdevs", meyveli bostan demektir. Ya'ni, "Sen bu dünyâ hâlkında hayâl-i fâsîde mensûb olan vehim peydâ ediyorsun. Bu meyveli ve latîf olan dünyâ bostanının adını değiştirip, vîrâne ve harâbe diyorsun ve bu halkın keyfini bozmaya ve kaçırmaya çabalıyorsun!"

بر سرت چندان ز نیم ای بد صفات که بگوئی ترک شید و ترهات

980. "Ey sıfatları fenâ olan! Senin başına o kadar vururuz ki, sahtekârlığı ve saçmaları terk edersin!"

"Türrehât", lügatte "büyük caddeden ayrılan ince yol" demektir. İstiâre tarrîkiyle "boş ve saçma sözler"e itlâk olunur; şathiyyât-ı meşâyih'e de derler. Ya'ni, "Ey mü'minlik da'vâsında bulunan fenâ sıfatlı kimse! Sana o kadar işkence ederiz ki, nihâyet bu sahtekârlıktan ve hurâfâtтан vazgeçersin!"

پیش مشرق چار میخش می کنند تن برهنه شاخ خارش می زند

981. "Maşrık önünde onu çarmıh ediyorlar, cismi çıplak olarak ona diken dalı vuruyorlar."

Ya'ni, Hz. Sıddîk, Resûl-i Ekrem'e yukarıdaki sözleri söyledikten sonra buyurdu ki: "Yâ Resûlallâh! Hz. Bilâl'i o müşrikler güneş karşısında arka üstü yatırıp, çarmıha geriyorlar. Cismi çıplak olduğu hâlde ona diken dalı ile vuruyorlar."

از تنش صد جای خون بر می جهد او احد می گوید و سر می نهد

982. "Onun cisminden yüz yerde kan fışkırıyor. O "Ahad!" diyor ve baş koyuyor."

"Diken dalı vurdukça Hz. Bilâl'in cisminden yüz yerden kan fışkırıyor. Fakat o hazret bu şiddetli işkenceye ve azâba tahammül edip, "Ahad!" diye bağıyor ve kazâ-yı ilâhîye baş koyuyor."

پنדה دادم که پنهان دار دین سر بیوشان از جهودان لعین

983. "Dini gizli tut! Lain cühûdlardan başı ört!" diye nasihatler verdim."

عاشقت است او را قیامت آمدست تا در توبه برو بسته شدست

984. "Aşıktır; ona kuyâmet gelmiştir. Hattâ töbe kapısı onun üzerine bağlanmıştı."

"Hz. Bilâl Hakk'ın ve Resûlü'nün âşığıdır. موتوا قبل ان تموتوا [ya'ni "Ölmeden evvel ölünüz!"] emri mücibince ölmekten evvel ölmüş ve onun kıyâmeti kopmuştur; ve hattâ onun üzerine kıyâmette kapanması mev'ûd olan tövbe kapısı kapanmıştır."

عاشقی و توبه یا امکان صبر این محالی باشد ای جان بس سطر

985. *Âşıklık ve tövbe yâhud sabır imkânı... Ey cân! Bu çok galiz ve muhâl olur.*

Bir taraftan âşıklık, bir taraftan da âşıklığın ahvâlini izhâr etmekten tövbe etmek yâhud kendini zabtedip âşıklığın şûrîdeliğini meydâna çıkarmamak için sabr etmek imkânı bir yerde cem' olmaz. Bu ahvâlin cem'i pek galiz bir muhâl olur.

توبه کرم و عشق همچون ازدرها توبه وصف خلق و آن وصف خدا

986. *Tövbe kurtaçız ve aşk ejderhâ gibidir. Tövbe halkın vasfı ve o Hudâ'nın vasfıdır.*

"Kırm", böcek nev'inden olan küçük kurt demektir ki, ipek kurdu ve ağaç kurdu ve yemiş kurdu gibi envâ'ı vardır. Ma'lûm olsun ki, "tövbe [tevbə]"nin iki ma'nası vardır: Birisi ma'nâ-yı lügavî, diğeri ma'nâ-yı şer'îdir. Ma'nâ-yı lügavî alelülâk "rücû'" etmektir. Ma'nâ-yı şer'îsi "ma'siyetten tâate rücû"dur. Bu beyt-i şerifteki tövbe, tövbe-i şer'îdir; ve tövbe-i şer'î ise ancak mahlûkun vasfı olur. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri ma'siyetten tâate rücû'dan münezzehtir. Fakat ma'nâ-yı lügavî l'tibâriyle tövbe Hakk'ın dahi vasfı olur. Nitekim âyet-i kerîmede ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا (Tevbe, 9/118) ya'ni "Hak Teâlâ onların ma'siyetten tâate rücû' etmeleri için onlara döndü" buyrulur. Ve "et-Tevvâb" Hak Teâlâ hazretlerinin esmâ-i şerifesindendir. Bu husûstaki tedkîkât *Fütûhât-ı Mekkiyye*'nin 64. Bâb'ında Hz. Şeyh-i [Ekber] tarafından beyân buyurulmuştur. Burada zikri uzun olur. Binâenaleyh Hakk'ın onlara dönmesi ve rücû'u onları bu'dden kurba çekmek için olur; ve Hakk'ın tövbe-iyle kulun tövbesi bu zikrolunan ma'nâda aslâ müşterek değildir. Lâkin aşk ve muhabbete gelince: Bu vasıf evvelen Hak Teâlâ'nındır. Çünkü âyet-i kerîmede يَحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ (Mâide, 5/54) ya'ni "Allah onları sever ve onlar da Allâh'ı sever" buyrulur. Binâenaleyh Hak Teâlâ evvelen zât-ı şerîfini muhabbetle tavsîf buyurdu. Sonra da bu vasfı kullarına verdi. Böyle olunca aşk ve muhabbetin ma'nâsı Hak ile halk arasında müşterek bir vasıf olur. Bu vasıf töv-

be vasfına benzemez. Beyt-i şerifte bu inceliklere işâret buyurulur. Ya'ni, kulun vasfı olan ma'siyetten tâate rücû' bir kurt mesâbesindedir. Aşk ise bu kurda nazaran ejderhâ gibidir. Aşk galebe ettiği vakit abdin evsâfî fânî olur ve onda vasc-ı Hudâ zâhir olur.

عاشقی بر غیر او باشد مجاز عشق ز اوصاف خدای بی نیاز

987. *Aşk bi-niyâz olan Hudâ'nın evsâfındandır. Aşıklık onun gayrı üzeri-ne mecâz olur.*

Aşk niyâzsız ve ihtiyâçtan müstağnî olan Hakk'ın vasıflarındandır. Nitekim hadis-i kudsîde اعرف فخلقت الخلق لاعرف ya'ni "Ben bir gizli hazîne idim. Bilinmeye muhabbet ettim. Halkı beni bilsinler diye yarattım" buyurulur. Binâenaleyh Hakk'ın muhabbeti ve aşkı ancak kendi zâtına ve cemâline olur; ve kulun Hakk'a olan aşkı dahi ma'nâda aşk-ı Hak ile müşterek olup, aşk-ı hakîkî olur. Fakat kulun Hakk'ın gayrı i'tibâr olunan bu vücûd-i mecâzî ve izâfî âleminde suver-i mevhûmeye olan aşkı ise "aşk-ı mecâzî" olur.

زآنکه آن حسن زر اندود آمدست ظاهرش نور اندرون دود آمدست

988. *Zîrâ ki, o güzelliğ boyalı altın gelmiştir; onun zâhiri nûr, bâtını duman gelmiştir.*

Zîrâ ki, bu vücûd-i izâfî âlemindeki suver-i mevhûmenin güzelliği yıldızlı ve boyalı altın mesâbesindedir. Dışı nûrlu ve parlak ve içi duman-gibi kapkaradır. Meselâ gâyet güzel bir kadının cisminin iç yüzüne bakılırsa bir gübre yığındır; fakat dışı Hakk'ın hüsn-i mutlakından mün'akis bir parlaklıktır. Ba'zı nüshalarda "hüsn" yerine "bakır" ma'nâsında olan "miss" yazılmıştır. Bu sûrette ma'nâ "Zîrâ ki, o bakır mesâbesinde olan cisim yıldızlı altın mesâbesindedir" demek olur.

چون رود نور و شود پیدا دخان بفسرد عشق مجازی آن زمان

989. *Vaktâki nûr gider ve duman zâhir olur, o zaman mecâzî olan aşk donar.*

Ya'ni, vaktâki o nûr-ı mün'akis ihtiyarlık ve hastalık veyâhud mevt-i tabî ile gider, onun duman gibi kapkara olan iç yüzü meydâna çıkar ve o per-tevin âşıkları artık o cismin yüzüne bile bakmaz bir hâle gelirler ve o aşk-ı mecâzî de donar ve bâtl olur.

وا رود آن حسن وی اصل خود جسم ماند گنده و رسوا و بد

990. *O güzelliği kendi aslı tarafına gider. Cisim kokmuş ve rüsvây ve kötû kalır.*
[974]

Böyle bir zamanda o cisimdeki güzelliği kendi aslı olan hüsn-i mutlak tarafına gider. Cisim kokmuş ve rüsvây bir hâle gelir. Yanından geçenler fenâ kokusundan burunlarını tıkayıp geçerler.

نور مه راجع شود هم سوی ماه وا رود عکسش ز دیوار سیاه

991. *Ayın nûru yine ayın tarafına dönücü olur. Ayın aksi kara duvardan geri gider.*

Nitekim ayın aksi kara duvara vurduğu vakit duvar aydınlık olur. Fakat ay gurûb edince nûru dahi berâberce gurûb edip kara duvardan geri gider ve duvar yine kapkara kalır.

پس بماند آب و گل بی آن نگار گردد آن دیوار بی مه دیوار

992. *Binâenaleyh su ve çamur nigârsız kalır. O aysız duvar dev gibi kalır.*

"Nigâr"dan murâd, hüsn ü cemâl ve nûr u kemâldir. "Su ve çamur"dan murâd, cisimdir. Ya'ni, Hakk'ın hüsn-i mutlakının pertevi çekilince topraktan mahlûk olan cesed hüsn ü cemâlsiz kalır. Nitekim ayın nûrundan hâlî kalan duvar dev gibi korkunç ve kapkara bir hâlde kalır.

قلب را که زر ز روی او بجست باز رفت آن زر بکان خود نشست

993. *Kalpın ki, altın onun yüzünden sıçradı, o altın kendi ma'denine gitti oturdu.*

Ya'ni, üzerine altın yaldız sürülerek kalp bir altın hâline getirilen paranın üzerindeki bu altın yaldız sıçrayıp ve silinip kendi cinsi olan altın ma'denine gitti, karıştı.

پس مس رسوا بماند دودوش زو سیه روتر بماند عاشقش

994. *Binâenaleyh rüsvây olan bakır duman gibi kalır. Onun âşığı ondan pek kara yüzlü kalır.*

Ya'ni, i'tibârsız ve zelif olan bakır o altın yaldızın gitmesiyle duman gibi kapkara kalır; ve o kalp altının âşığı olan kimse de me'yûs ve inkisâr-ı hayâle uğramış bir hâlde kalır.

عشق بینایان بود بر کان زر لا جرم هر روز باشد بیشتر

995. *Görücülerin aşkı altın ma'denine olur. Şübhesiz, her gün daha ziyâde olur.*

"Görücüler"den maksad, basar-ı basîreti açık olan âriflerdir. "Altın ma'deni"nden murâd, cemâl-i mutlak-ı Hak'tır. Ya'ni, âriflerin aşkı Hakk'ın cemâl-i mutlakına olur; ve şübhesiz onların aşkı her ân ziyâdeleşir. Zîrâ Hakk'ın hüsn ü cemâli zâtîdir, vücûdât-ı izâfîyedeki hüsn ü cemâl gibi ârizî değildir.

زانکه کانرا در زری نبود شریک مرحبا ای جان زر لا شک فیک

996. *Zîrâ ki, ma'denin altınlıkta şeriki olmaz. Merhabâ, ey altının cânı! Senin hakkında şek yoktur.*

Ya'ni, altın ma'deninin ve menba'nın altınlığına ortak olmadığı gibi hüsn-i mutlak-ı Hakk'ın güzelliğine ortak yoktur. Merhabâ, ey bu vücûdât-ı izâfîye âleminde görünen güzelliklerin rûhu olan hüsn-i mutlak-ı aşk! Senin altınlığında ve güzelliğinde aslâ şübhe yoktur; ve kalplık ve iğ-retilik aslâ fikre vârid olmaz.

هر که قلبی را کند انباز کان وا رود زر تا بکان لامکان

997. *Her kim bir kalpı ma'denin şeriki ederse altın lâ-mekân olan ma'dene kadar geri gider.*

Ya'ni, her kim bir kalp altın mesâbesinde olan mahlûkun güzelliğini altın ma'deni ve menba'ı olan hüsn-i mutlaka ortak yaparsa, o mahlûka mün'akis olan hüsn-i mutlakın pertevi mekândan münezzeh olan o hüsn-i mutlak tarafına geri gider.

عاشق و معشوق مرده ز اضطراب مانده ماهی رفته زان گرداب آب

998. *Aşık ve ma'sûk çarpınmaktan ölmüş, girdâbdan su gitmiş balık kalmıştır.*

"Girdâb", denizde ve nehirde suların dolap gibi dönüp dolaştığı mahal demektir. Şemsü'l-Lügâr'ta "girdâb", "su dalgası" ma'nâsına gösterilmiştir. Ya'ni, o mahlûk olan âşık, ma'sûkündaki o ârizî güzelliğin kalmadığı ve ma'sûk dahi kendisinin nâz ve edâsına sebep olan o güzelliğin ihtiyarlık ve hastalık sebebiyle kendisinden gittiğini görünce ızırâbdan ve çarpınmaktan ölmüş bir hâle gelirler. Bunların hâli su dalgası giderek karada susuz kalmış olan balığa benzer.

عشق ربانیت خورشید کمال امر نور اوست خلاقان چون ظلال

999. *Aşk-ı rabbânî kemâlin güneşidir. Emr onun nûrudur. Halâik gölgeler gibidir.*

"Aşk-ı rabbânî"den murâd, ان عرف فخلقت الخلق لاعرف کنت کنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف [ya'ni "Ben bir gizli hazîne idim; bilinmeye muhabbet ettim, halkı bilinmekliğim için yarattım"] hadis-i kudsi[sin]de beyân buyurulan hubb-ı ilâhîdir; ve bu aşk-ı rabbânî ve hubb-ı ilâhî kemâlin güneşidir. Çünkü bu hubb-ı ilâhî sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin kemâllerini ızhâr etmiştir. "Emr"den murâd, Hakk'ın "Kûn!" emridir; ve bu "Kûn!" emri o aşk-ı rabbânînin nûrudur. Zîrâ esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin sûretlerini ilm-i ilâhîde ızhâr etti. Halâik ise bu ilm-i ilâhîde zuhûr eden a'yân-ı sâbitenin gölgeleridir. Bu beyt-i şerif yukarıda 987 numarada geçen عشق زاوصاف خدای بی نیاز [ya'ni "Aşk bî-niyâz olan Hudâ'nın evsâfındandır"] beytine merbûttur.

مصطفی زین قصه چون خوش بر شگفت رغبت افزون گشت هم او را بگفت

1000. *Vaktâki Mustafâ bu kıssadan hoş açıldı, râğbeti ziyâde oldu da ona*
[984] *söyledi.*

Vaktâki Mustafâ (a.s.v.) Efendimiz bu Bilâl kıssasından hoşhâl oldu ve kalb-i şerifleri açıldı; Resûl-i Ekrem hazretleri'nin bu kıssayı etrâfıyla dinlemeye râğbeti ziyâde oldu. Sıddîk (r.a.) hazretleri dahi o Nebiyy-i zîşâna söyledi.

مستمع چون یافت همچون مصطفی هر سر مویش زبانی شد جدا

1001. *Vaktâki Mustafâ gibi bir dinleyici buldu, onun her kılının ucu ayrı bir dil oldu.*

Hz. Sıddîk (r.a.) Server-i enbiyâ Mustafâ (a.s.) Efendimiz gibi bir dinleyici buldu; bu kıssayı anlatmak husûsunda her kılının ucu bir dil olup söyledikçe söyledi ve dilediği vecihle tafsîl etti.

مصطفی گفتش که اکنون چاره چیست گفت این بنده مر او را مشتریست

1002. *Mustafâ ona dedi ki: "Şimdi çâre nedir?" Dedi: "Bu bende, muhakkak ona müşteridir."*

Resûl-i Ekrem hazretleri kıssayı tafsîlen dinledikten sonra Sıddîk hazretlerine buyurdu ki: "Şimdi çâre nedir? Bu kâfirin elinden Bilâl'i ne vecihle kurtaralım?" Cenâb-ı Sıddîk cevâben dedi ki: "Bu Hakk'ın kulu, muhakkak ona müşteridir, ya'ni elbette ve elbette ben onu satın alacağım!"

- هر بها که گوید او را می خرم در زیان و حیف ظاهر ننگم
1003. "Her bahâyı ki söyler, onu satın alırım. Ziyâna ve hayf-ı zâhire bakmam!"

"Hayf", cevir ve zulüm. Ya'ni, Hz. Sıddîk buyurdu ki: "Yâ Resûlallâh! Ben onu muhakkak satın alacağım ve bahâsı için o kâfir her ne mikdâr söylerse vereceğim. Bu husûsta aslâ zâhirî olan ziyâna ve o yahûdînin zulmüne ve cevrine bakmayacağım!"

- کو اسیر الله فی الارض آمدمت سخره خشم عدو الله شدمنت
1004. "Zîrâ o yeryüzünde Allâh'ın esîri gelmiştir. Allâh düşmanının öfkesinin suhresi olmuştur."

"Suhre", maskaralığa almak demektir. Türkçe'de "sarakaya almak ve eğlencesi olmak" demek olur. Ya'ni, "O Hz. Bilâl yeryüzünde para ile alınıp satılan bir kul ve Allâh'ın bir esîri olarak gelmiştir. Allâh'ın düşmanı olan yahûdînin öfkesinin maskarası ve eğlencesi olmuştur."

- وصیت کردن مصطفی علیه السلام صدیق را رضی الله عنه .
- چون بلال را رضی الله عنه مشتری می شوی هرآینه ایشان از ستیز بر خواهد
- فزود بهای او مرا درین فضیلت شریک خود کن وکیل من باش و نیم بها از من بستان

Mustafâ (a.s.)ın: "Mâdemki Bilâl (r.a.)a müşterî oluyorsun, elbette onlar inâd cihetinden onun bahâsını ziyâde edeceklerdir. Bu fâzilette beni kendine şerîk et! Benim vekîlim ol ve yarı bahâsını benden al!" diye Sıddîk (r.a.)a vasiyet etmesidir

- مصطفی گفتش که ای اقبال جو اندرین من می شوم انباز تو
1005. Mustafâ ona dedi ki: "Ey ikbâl isteyici! Bunda ben senin ortağın olurum."

Mustafâ (a.s.) Efendimiz Hz. Sıddîk'a buyurdu ki: "Ey Allâh'ın indinde ik-bâl ve devlet isteyici olan Ebu Bekr es-Sıddîk! Ben bu satın alma husûsunda senin ortağın olurum!" Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' şûm انباز تو sûretindedir; "Satın almakta senin ortağın olurum" demektir.

مشتری شو قبض کن از من ثمن تو وکیلیم باش نمی بهر من

1006. "Sen yarıya mensûb vekîlim ol! Benim için müşteri ol! Benden semeni kabûl et!"

"Nîmî"deki "yâ" nisbet içindir. Ya'ni, "Ey Sıddîk! Bu iştirânın yarısına mensûb olmak üzere benim Bilâl'in iştirâsına vekîlim ol! Binâenaleyh Bilâl'e benim için dahi müşteri ol ve satın aldıktan sonra verdiği semenin ve bedelin yarısını da benden al!" Ba'zı nüshalarda "bâş" ile "nîmî" arasında vâv-ı âtife olup من بهر من تو وکیلیم باش و نمی بهر من sûretindedir. Ma'nâsı "Sen vekîlim ol ve benim için yarıya mensûb müşteri ol! Benden semeni kabûl et!" demektir.

گفت صد خدمت کنم رفت آن زمان سوی خانه آن جهود بی امان

1007. Dedi: "Yüz hizmet edeyim!" O zaman o bî-amân olan cühûdun evi tarafına gitti.

Ya'ni, Sıddîk hazretleri bu vasiyet-i peygamberî üzerine: "Yâ Resûlallâh! Bu husûsta birçok hizmetler ve gayretler edeyim!" dedi; ve o zaman Bilâl'in mâliki olan o bî-amân cühûdun evi tarafına gitti.

گفت با خود از کف طفلان گهر بس توان آسان خریدن ای پدر

1008. Kendi kendine dedi: "Ey baba! Cevheri çocukların elinden satın alabil-mek çok kolaydır!"

"Ey baba" ta'bîriyle Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "ebu'l-ervâh" olduğuna işâret buyrulur. Ya'ni, Hz. Sıddîk Bilâl'i satın almaya giderken yolda kendi kendine şöyle dedi: "Ey ebu'l-ervâh olan Nebiyy-i zîşân! Bilâl bir pırlanta ve elmas parçasıdır. Böyle bir cevheri çocuk mesâbesinde olan ehl-i dünyânın elinden satın alabilmek pek kolay olur!"

عقل و ایمان را ازین طفلان گول می خرد با ملک دنیا دیو غول

1009. Bu akıl ve imânı gül olan şeytan mülk-i dünyâ ile bu ahmak çocuklar-dan satın alıyor.

"Gül", cin tâifesinin bir nevi'dir ki, ma'mûrelerden uzak-mahallerde ve dağ yollarında türlü türlü şekillerde zâhir olup yolcuların yollarını şaşırtır ve onları tehlikeye düşürür. Burada şeytanın sıfatıdır. Zîrâ şeytan dahi Hak yolunun sâliklerini şaşırtıp helâk-i ma'nevîye götürür. Bâzı nüshalarda "tıflân-ı gül" yerine, "kavm-i cehûl" vaki'dir; "pek ziyâde câhil kavim" demek olur. Bu beyit evvelki beytin ma'nâsını müeyyid bir misâldir. Ya'ni, çocuklardan gevheri almak kolaydır. Nitekim Hak yolunu şaşırtıcı olan şeytan bu ahmak çocuklardan veyâhud bu pek câhil olan kavimden aklı ve îmânı dünyâ mülküne satın alıyor.

آنچنان زینت دهد مردار را که خرد ز ایشان دو صد گلزار را

1010. *Murdara öyle süs verir ki, onlardan iki yüz gülbârı satın alır.*
[994]

Ya'ni, دنیا حیفه و طالبا کلاب ya'ni "Dünyâ cîfedir ve onun tâlibi köpeklerdir" hadîs-i şerîfi mücibince cîfe ve leşden ibâret olan bu dünyâyâ o yol vurucu olan şeytan öyle süs ve zînet verir ki, o dünyâyâ meyîl ve muhabbet eden kimselerden bu cîfe mukâbilinde iki yüz gülbâr mesâbesinde olan rûhun ezvâkını satın alır. Dünyâ muhabbetine dalan kimseler artık rûhun zevkleri olan îmâna ve ulûm-i lediunniyyeye ve hakâyık-ı rabbâniyyeye düşman olurlar.

آنچنان مهتاب پیماید بسحر که خسان صد کیسه بر باید بسحر

1011. *Sihir ile öyle mehtâb ölçer ki, alçaklardan yüz kimseyi sihir ile hâpar.*

Nitekim sihirbâzlar sihir vâsıtasıyla ay ışığını kumaş gibi gösterip müşterilerine ölçerler ve çöçöp makûlesi olan ahmaklardan bu yaptığı sihir sebebiyle keseler dolu[su] para alırlar; Ve mahsûs olan paraya mukâbil hayâl verirler. Bunun gibi bu suver-i dünyeviyye dahi adem-i izâfî âleminde esmâ ve sıfât aylarının ışıktanndan ibârettir. Şeytan ehl-i dünyânın kuvve-i vâhimelelerinde tasarruf edip, bunlara îmânları mukâbilinde bu ışıktan ölçerler de verirler. Vaktâki mevt-i tabîî gelir, âlem-i hakîkate elleri boş olarak giderler.

انبیاشان تاجری آموختند پیش ایشان شمع دین بفروختند

1012. *Enbiyâ onlara tâcirlik öğrettiler. Onların önünde dîn şem'ini parlattılar.*

Peygamberler bu ehl-i dünyâyâ hakîkî olan ticâret yolunu gösterdiler. sûre-i Tevbe'de vâki' اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنْ لَّهُمُ الْجَنَّةُ (Tevbe, 9/111) ya'ni "Muhakkak Allâh Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını cennet mukâbilinde satın aldı" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulan ticârete teşvîk

ettiler ve dediler ki: "İşte bu tabiat karanlığı içinde size dîn şem'ini ve ışığını yaktık. Sihirbâz olan şeytanın size sattığı şeyin hakîkî bir metâ' olmayıp, ancak bir ay ışığından ibâret olduğunu görünüz ve hayât-ı fâniyeyi hayât-ı bâkiyeye değışmeyiniz!"

دیو غول ساحر از سحر و نبرد انبیا را در نظرشان زشت کرد

1013. *Sâhir olan gûl şeytan sihir ve cenkten dolayı enbiyâyı onların nazarında çirkin gösterdi.*

Gulyabânî gibi yol şaşırtıcı olan sihirbâz şeytan ehl-i dünyâyâ karşı yaptığı sihir ve enbiyâyâ karşı yaptığı cenk ve husûmet cihetinden bu ehl-i dünyânın nazârına peygamberleri çirkin gösterdi ve dedi ki: "Bu peygamberler bu latîf olan hayât-ı dünyeviyyeyi size çirkin gösterip başınızda hâkim olmak istiyorlar. Onların sözleri boştur ve hurâfâtur. Hiç onların haber verdikleri âhirete gidip gelen var mıdır ki, onların bu ihbârâtının doğruluğuna şehâdet etsinler?" Şeytan bu gibi ilkaâtıyla ehl-i dünyânın akıllarını ve muhâkemelerini körleştirdi.

زشت گرداند بجادویی عدو تا طلاق افتد میان جفت و شو

1014. *Düşman sihirbâzlık ile çirkin kılar. Nihâyet zevc ve zevce arasında talâk vâki' olur.*

"Cüft u şû", "zevc ve zevce" demek olup burada rûh ile nefisten kinâyedir. "Talâk", bir şeyden el çekmek ve salıvermek ve nikâhtan olan akdi bozmak demektir. Ya'nî, benî-Âdem'in düşmanı olan şeytan, sihirbâzlık ile ezvâk-ı nefsâniyye ve cismâniyyeyi latîf ve ezvâk-ı rûhâniyyeyi çirkin kılar; ve rûh ile nefis arasında talâk vâki' olur. Çünkü rûhun kasdı Hak'tır; ve nefsin kasdı ise âlâyış-ı dünyeviyyedir. Binâenaleyh birbirlerine zıd olurlar; ve nihâyet ehl-i dünyânın rûhu bu ayrılık sebebiyle bu hayât-ı dünyeviyyede de garîb ve mahzûn bir hâlde kalır.

دیده‌هاشانرا بسحری دوختند تا چنین جوهر بخش بفروختند

1015. *Onların gözlerini bir sihir ile diktiler; nihâyet böyle cevheri çörçöpe sattılar.*

Şeytan ve avenesi bu ehl-i dünyânın akıl gözlerini böyle bir sihir ile âlem-i hakîkate karşı diktiler ve kapadılar; ve his gözlerini maddiyât ve tab'iyet (طبیعت) âlemine açtılar. Nihâyet bu ahmaklar böyle rûh gibi latîf bir cevher-i nûrânîyi çörçöp mesâbesinde olan dünyâ mülküne sattılar.

- این گهر از هر دو عالم برترست هین بخر زین طفل جاهل کو خرست
1016. *"Bu cevher her iki âlemden daha âlîdir. "Haydi! Bu câhil çocuktan satın al, zîrâ o eşektir!"*

Halbuki bu cevher-i rûh her iki âlemden ya'ni dünyâdan ve âhiretten daha âlîdir. Çünkü Hak Teâlâ bu rûhu وَتَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Hicr, 15/29) [ya'ni "Ona rûhumdan üfledim"] âyet-i kerîmesinde ZÂT-ı ulûhiyyetine izâfe buyurmuştur. "Ey Sıddîk! Haydi, bu rûh-ı mücessem olan Bilâl'i bu câhil çocuk mesâbesinde olan yahûdîden satın al! Zîrâ o hamâkatte eşek mesâbesindedir ve Hz. Bilâl'in kıymetini bilmez!"

- پیش خر خر مهره و گوهر یکست آن اشک را در دریا شکست
1017. *Eşek önünde eşek boncuğu ve cevher birdir. O eşeğin deryânın incisi hakkında bir şekki vardır.*

"Har-mühre", at ve eşeklere takılan mâvi boncuklar demektir. İkinci mîsrâ'daki "eşek", Türkçe'dir. Zîrâ eşeğin indinde eşek boncuğu ile elmas ve inci tânesi gibi cevherler müsâvîdir. O eşek mesâbesinde olan kâfirin vücûd-i hakîkî-i Hak deryâsının incisi olan Bilâl ve sâir insân-ı kâmil olan enbiyâ ve evliyâ hakkında bir şekki vardır ve onların efdaliyeti hakkında şübhededir.

- منکر بحرست و گوهرهای او کی بود حیوان در و پیرایه جو
1018. *O deryânın ve onun gevherlerinin münkiridir. Hayvan ne vakit inci ve süs isteyici olur?*

Rûh-ı hayvânî ile yaşayan bu ehl-i dünyâ vücûd-i hakîkî deryâsını ve onun cevherleri ve incileri olan enbiyâ ve evliyâyı münkirdir. Binâenaleyh onlar incinin ve süsün zevkini ve kıymetini bilmeyen hayvandır.

- در سر حیوان خدا نهاده است کو شود در بند لعل و در پرست
1019. *Hudâ hayvanın başına koymamıştır ki, o la'l kaydında ve inciye tapıcı olsun!*

Hak Teâlâ "Müzill" [Zelîl edici] isminin mazharı olan hayvanın dimâğlarına la'l ve inci kaydını ve zevkini koymamıştır. Binâenaleyh hayvan mesâbesinde olan ehl-i dünyâ dahi la'l ve inci mesâbesinde olan ulûm-i enbiyâ ve evliyâdan zevk almaz.

مر خرا ترا هیچ دیدی گوشوار گوش و هوش خیر بود در سبزه زار

1020. *Hiç eşeklerin küpesini gördün mü? Eşeğin kulağı ve aklı yeşillikte olur.*

Sen hiç eşeğin kulağında küpe gördün mü? Eşeğin kulağı eşek anırmasından mütevellid şehvet-i nefsâniyye tarafında ve aklı da yeşilliklerde ve çayır-lıklarda olur. Ya'ni hayvan mesâbesinde olan ehl-i dünyânın kulaklarında pırlanta küpe mesâbesinde olan ulûm ve hikemiyyât-ı enbiyâ ve evliyâ kal-maz. Onların kulaklarında şehvât-ı nefsâniyye ve huzûzât-ı cismâniyyeye müteallık sözler kalır; ve gözleri de yeşillik ve çayırılık mesâbesinde olan mülk-i dünyâ tarafındadır. Çünkü rûh-ı hayvânînin hâssası budur.

احسن التكوين در و التين بخوان که گرامی گوهرست ای دوست جان

1021. *Ey dost! Ahsenü't-takvîm'i 'Ve't-Tîn'de oku ki, cân azîz cevherdir.*

Ey hayât-ı bâkiye dostu! Ve't-Tîni ve'z-Zeytûn sûresinde لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (Tîn, 95/4) ya'ni "Biz muhakkak insanı ahsen-i takvîmde yarattık" âyet-i kerîmesini oku ve bundan anla ki, rûh-ı insânî azîz cevherdir. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri bütün a'zâsı muntazam ve yerli yerinde olmak üzere yarattı-ğı cism-i insâniye bu cevher-i nûrânînin nefhini münâsib gördü; ve bu yüz-den insanın zâhirîni ve bâtınını en güzel ve mu'tedil bir sûrette tesviye bu-yurdu. Ancak cismin hükmü altında mağlûb olanların hayvandandan farkı olma-dı ve yalnız rûhun hükmü altında müstağrak olanların dahi melekten farkı olmadı. Fakat cismin ve rûhun hükümlerini şeriat ve kânûn-ı ilâhî dâiresin-de icrâ edenler ise insân-ı kâmil olup bu âyet-i kerîmenin hükmü mucibince "ahsen-i takvîm" sâhibi oldu. Bu âyet-i kerîme V. cildin 960 numaralı beyti-nin başındaki sûrh-i şerîfte geçti.

احسن التكوين از عرش او فزون احسن التكوين او فکرت برون

1022. *O "ahsenü't-takvîm" arştan ziyâdedir. "Ahsenü't-takvîm" o fikirden hâriçtir.*

"Ahsenü't-takvîm", kat' ile okunmak icâb eder; ve "o" zamîrleri ahsen-i takvîme râci'dir. Bu beyit ba'zı nüshalarda bu vecih iledir: احسن التكوين از عرش احسن التكوين او فکرت برون. احسن التكوين از فکرت برون ya'ni "Ahsenü't-takvîm olan insân-ı kâmil Hak Teâlâ'nın arşından artıktır ve efdâldir. Ahsen-i takvîm olan insan fikirden hâ-riçtir; ve onun hâl ve şânı tefekkür tarîkıyla anlaşılabilir" demek olur.

Ma'lûm olsun ki, "insan"dan maksad ancak insân-ı kâmilidir. Onun kemâ-li yalnız ilmen değildir. Bîlümle esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin ahkâmı kendisi-

nde fiilen zâhir olur. Ya'ni insân-ı kâmilde ihyâ ve imâte ve icâd ve i'dâm ve men' ve i'tâ gibi ilâ-mâ-lâ-nihâye sîfât-ı ilâhiyye fiilen zâhir olur. Nitekim mu'cizât-ı enbiyâ ve kerâmât-i evliyâ bunun delîlidir. İnsân-ı nâkis kendisinin de bu zuhûr olmadığını gördüğü için insân-ı kâmilin hâlini kendi hâline kıyâs edip inkâr eder ve kendi noksanını idrâk edemez. Vücûdun mertebe-i ilâkında sîfât ve sîfâtın âsârı olan esmâ ve esmânın âsârı olan ef'âl yoktur. Vaktâki merâtib-i kevnîyeye tenezzül eder, ef'âl zâhir olur; ve mertebe-i şehâdetde taayyünât-ı kesife libâsına bütündüğü vakit sîfât ve esmâ ve ef'âl azhar olur. Binâenaleyh "Allâh" ism-i câmi'i evvel ve âhir ve zâhir ve bâtının hey'et-i mecmûasının ismi olur; ve vücûd-i mutlakın cemî'i merâtib ve etvârının meclâsı âlem ve onun zübdesi ve hülâsası "âdem" olmuş olur. Âlemsiz ve âdemsiz Allâh'ı görmek kabil değildir. Böyle olunca insân-ı kâmilde zât ve sîfât ve esmâ ve ef'âl müctemi'dir; ve bu mertebe vücûdun yedinci mertebesi olup, tenezzülât-ı kemâliyye-i vücûdiyye insân-ı kâmilde nihâyet bulur; ve vücûd-i mutlakın insân-ı kâmil mertebesindeki kemâlâtı hiçbir mertebe ve etvârında müşâhed değildir. Bu sebeble insân-ı kâmilî tefekkür tarîkıyla bilmek ve anlamak mümkün olamaz.

من بسوزم هم بسوزد مستمع گر بگویم قیمت این ممتنع

1023. Eğer bu mümteni'in kıymetini söylersem ben yanarım, müstemi' dahi yanar.

Bu insân-ı kâmilin hâl ve şânını ve evsâfını söz ile anlatmak mümteni'dir ve muhâldir. Fakat onun kıymeti hakkında söylenebilecek sözler vardır. Eğer bu tavsîfi muhâl olan insân-ı kâmilin kıymetini söylersem onun aşkının ateşinden ben yanarım ve dinleyenler dahi yanar.

Ma'lûm olsun ki, insân-ı kâmil bi'l-asâle Hâtem-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'dir; Ve makâm-ı mahmûd ancak kendilerine mahsûstur; ve bilcümle esmâ ve sîfât-ı ilâhiyyenin âsân zât-ı şeriflerinde vech-i i'tidâl üzere zâhirdir. Diğer insân-ı kâmillerden her birinin kemâli bi'l-verâsedir; ve her birinin birer ism-i galibi vardır. Binâenaleyh bu beyt-i şerifte kemâlât-ı muhammedîyyeye işâret buyurulmuş olur.

لب ببند اینجا و خرّ این سو مران رفت این صدیق سوی آن خرّان

1024. Burada dudağı bağla ve eşeği bu tarafa sürme! Bu Sıddîk o eşekler tarafına gitti.

Ey Mevlânâ! Bu kıymet beyânı husûsunda ağzını kapa ve cisim merkebi-ni kelâm tarafına sürme! Zîrâ söz ve ses cisim merkebinin hâssasıdır. Velhâsıl bu Sıddîk (r.a.) Bilâl'i satın almak için her biri eşek mesâbesinde olan o kâfirlerin tarafına gitti.

حلقه در زد چو در را بر گشود رفت ییخود در سرای آن جهود

1025. *Kapının halkasını çaldı. Vaktâki kapıyı açtı, bi-hod olarak o cühûdun evine gitti.*

Yahûdînin kapısının halkasını çaldı. Vaktâki o yahûdî kapıyı açtı, Hz. Sıddîk kendinden geçmiş bir hâlde o cühûdun evine girdi.

ییخود و سرمست و پر آتش نشست از دهانش بس کلام تلخ جست

1026. *Bi-hod ve sermest ve pür-âteş olarak oturdu. Onun ağzından çok acı sözler fırladı.*

Kendinden geçmiş ve sarhoş ve Hak yolunda ateşli ve öfkeli olarak oturdu. Bu hâl içinde onun mübârek ağzından yahûdiye karşı çok acı sözler fırladı.

کین ولی الله را چون می زنی این چه حقدست ای عدو روشنی

1027. *Dedi ki: "Bu Allâh'ın velisini niçin dövüyorsun? Ey aydınlığın düşmanı! Bu ne hikâddir?"*

"Hikd", kîn demektir. Ya'ni, Hz. Sıddîk buyurdu ki: "Bu Allâh'ın velisi ve dostu olan Bilâl'i niçin dövüyorsun, ey aydınlığın ve îmân nûrunun düşmanı? Bu sendeki kîn nasıl bir kîndir ki, sende insanlığa mahsûs olan insâf ve merhametten hiçbir eser bırakmıyor?"

گر ترا صدقیست اندر دین خود ظلم بر صادق دلت چون می دهد

1028. *"Eğer kendi dininde sana bir sıdk varsa, senin gönölün sâdık üzerine nasıl zulüm veriyor?"*

"Ey münkir! Senin kendi dinine doğru bir îmânın varsa, bil ki, bu sıdk ve doğruluk, senin sa'yedeki tekellûfün ile sana gelmiş değildir. Bu bir emr-i bâ-tındır. Senin bir dinin olduğu gibi Bilâl'in dahi bir dîni vardır. Onun dinine olan sadâkati ve doğruluğu dahi kezâlik ona tekellûf ile gelmiş değildir. Binâ-enaleyh kendi elinde olmayan bir i'tikâd ve kanâat üzerindeki sıdk karşı bil-cümle edyân zulmü ve cevri revâ görmezler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de dahi

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ (Bakara, 2/256) ya'ni "Dinde ikrah yoktur" buyurulur. Böyle olunca, eğer sen dininde-sâdık isen, gönlün dininde sâdık olan Bilâl üzerine nasıl zulme cevaz veriyor?"

ای تو در دین جهودی ماده کین گمان داری تو بر شهزاده

1029. "Ey sen! Cühûdluk dininde dışısın. Zîrâ sen bir şehzâde üzerine bu gûmânı tutarsın."

"Mâde", dişi demektir. Ya'ni, "Ey dîn-i Hakk'ın münkiri! Sen bâtil olan cühûdluk dininde dahi erkek değilsin, belki kadın gibi döneke tabiatlısın! Zîrâ sen sâdık ve doğruluk şâhı olan Hâtem-i enbiyânın veled-i ma'nevîsi cenâb-ı Bilâl'in üzerine de kendin gibi yalancılık şübhesini tutarsın. Onu da kendin gibi dîninde mükallid addedersin!"

Ma'lûm olsun ki, Ümeyye b. Halef Uhud gazâsında maktûl olan müşriklerden Übeyy b. Halef'in kardeşidir. Cenâb-ı Pîr efendimiz Ümeyye b. Halef'in yahûdî olduğunu beyân buyurmasına bakılırsa bu şahsın putperestliği terkedip, yahûdîliği kabul etmiş olduğu anlaşılır. Hind şârihlerinden Bahrû'l-ulûm hazretleri ise, Hz. Mevlânâ'nın Ümeyye b. Halef'e "cühûd" buyurmasından maksad-ı âfileri münkirlik ve kâfirliktir, diyor. Ve filhakîka Şemsü'l-Lügât'te "cühûd" (جُهود) kâfir ma'nâsına gösterilmiştir.

در همه ز آینه کز ساز خود منگر ای مردود نفرین ابد

1030. "Ey ebed nefrîninin merdûdu! Cümleye kendinin eğri yapıcı olan aynandan bakma!"

"Nefrîn", sövme, la'net etme, fenâ duâ etme demektir. Ya'ni, "Ey ebed la'netinin reddolunmuşu ve şakî-i ebedî! Senin kalbinin aynası bu şekâvet ve mel'ûniyet sebebiyle sana her şeyi eğri gösteriyor. Binâenaleyh sen herkesin hâline senin bu eğri gösterici olan aynandan bakma ki, doğruları da eğri gör-meyesin!"

آنچه آن دم از لب صدیق جست گر بگویم گم کنی تو پای و دست

1031. O şey ki, o demde Sıddîk'ın dudağından sıçradı, eğer söylersem sen elini ayağını kaybedersin.

Hız. Sıddîk'ın o kâfire karşı o anda mübârek ağzından çıkan ve hakâyık ve esrâr-ı ilâhiyyeye temâs eden sözleri eğer burada söylersem ve izâh edersem, ey tâlib-i hakikat, sen kendinden geçer ve iki elini ve ayağını kaybedersin,

ya'ni amel âleti olan elini ve ayağını kullanamazsın. Zîrâ bu sözler sırr-ı kadere taalluk eder.

آن بنایع الحکم همچون فرات از دهان او روان از بی جهات

1032. O hikmetlerin kaynakları Fırat gibi onun ağzından bî-cihâttan akıcı oldu.

"Yenâbî", pınar ve kaynak ma'nâsına olan "yenbü" kelimesinin cem'idir. "Furat", Basra körfezine akan meşhûr nehrin adı olduğu gibi "tatlı su" ma'nâsına da gelir. Ya'ni, Hz. Sıddîk'ın mübârek ağzından çıkan ilâhî hikmetler ve esrârın pınarları ve kaynakları Fırat nehri veyâ tatlı su gibi cihetlerden münezzehtir olan Hak Teâlâ tarafından akıcı oldu. Zîrâ Hz. Sıddîk insân-ı kâmil idi ve insân-ı kâmilin kelâmı ve ef'âlî, kelâm ve ef'âl-i Hak'tır.

همچو آن سنگی که آبی شد روان نه ز پهلوی مایه دارد نه از میان

1033. O bir taş gibi ki, bir su akıcı oldu, ne yanından ne ortasından mayaya tutar.

Hz. Sıddîk'ın cism-i mübârekinden ses ve elfâz-ı sûfî ile sâdır olan hikiyyât ve esrâr-ı ilâhiyye Mûsâ (a.s.)'ın asâsını yurması sebebiyle bir taştan ve kayadan fışkıran tatlı su gibi idi. O taş ne yanından ve ne de ortasından bir su mayası ve maddesini hâiz değil idi. Nitekim sûre-i Bakara'da *وَإِذْ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ نَضِيًا* (Bakara, 2/60) ya'ni "Vaktâki Mûsâ kavmine su vermek istedi, biz "Âsâmı taşla vur!" dedik. On- dan on iki pınar kaynak"ı buyrulur.

اسپر خود کرده حق آن سنگ را برگشاده آب مینا رنگ را

1034. Hak o taşı kendine siper edip minâ renkli olan suyu açmıştır.

Hak Teâlâ o taşı kendi filline siper edip havanın mâi [mâvi] rengi akseden suyu, o taştan akıtmıştır. Zîrâ Hak Teâlâ ef'âlîni bu vücûdât-ı izâfiyye perdeleri ve siperleri arkasından ızhâr eder. Beyit:

Hak kulundan intikâmın yine abdiyle alır?

Bilmeyen ilm-i ledünnü âni abd etti sanır.

Fâilî oldur her işin, abd elinden işlenir;

Berr ü yâ bahr içre onsuz sanma bir çöp deprenisr.

همچنان کز چشمه چشم تو نور او روان کردست بی بخل و فتور

1035. Yine öylece ki, senin gözünün pınarından nûru o buhlûz ve fûtûrsuz akıcı etmiştir.

Hak Teâlâ hârika olarak kayadan suyu akıttığı gibi, yine böylece bir hârika olarak senin cemâd nev'inden olan eczâ-yı anâsırdan mürekkebe gözünün pınarından nûr-ı rû'yeti buhlîsüz ve yorgunluksuz olarak su gibi akıcı etmiştir.

نی ز پیه آن مایه دارد نی ز پوست روی پوشی کرد در ایجاد دوست

1036. *O mayayı ne yağıdan, ne deriden tutar; Dost icadda yüz örtücülük etti.*

O göz pınarı bu nûr-ı rû'yet hâssasını ve cevherini gözü terkib eden ne yağ tabakasından, ne de deriden alır. Zirâ göz yedi tabakadan mürekkebirdir. Bunlara tıp istilâhında, sulbiyye, meşîmiyye, şebîkiyye, zücâciyye, ankebûtiyye, inebiyye, karîbe derler. Bu tabakaların her biri bilkimyâ tahlil olunursa, cemâd nev'inden olan anâsır-ı basîtadan başka bir şey olmadığı görülür. Ancak bu eczâ-yı anâsır bir vaz'iyet-i husûsiyye dâiresinde toplanmış olduğundan, ziyâdâr cisimlerden ayrılarak bir hatt-ı suâ'-ı mer'î teşkil eden gayet dakik ve rakik bir maddeyi kabûle müsâit olur; ve binnetice cisimde eşyâyı görmek hâli vuku'a gelir. Eğer nazar-ı hakikatle bakılırsa, bu görmek fiili dahi bir hârikadır, ve Hak Teâlâ'nın bu göz perdesi arkasından vâki' olan bir tecellîsidir. Cisimlerde görmek fiilini icat için Dost-ı hakikî olan Hak Teâlâ gözün bu yedi tabakasını yüz örtücülüğü yaptı ve kendisinin tecellî-i fiilîsini örttü. Maddiyyâtta müstağrak olanlar ancak bu gözün yedi tabakasını gördüler ve hâssa-i rû'yeti bunlardan bildiler.

در خلای گوش باد جاذبش مدرک صدق کلام و کاذبش

1037. *Kulağın boşluğunda onun çekici olan havası, onun kelâmının doğrusunu ve yalanını müdriktir.*

Kulağın boşluğunda ve deliğinde o kulağın sadâyı çekici olan havası o sadânın kelâmının doğrusunu ve yalanını idrâk edicidir. Ma'lûmdur ki, sadâ havayı bittazyîk ihtizâza getirerek o havanın kulağa vâsl olmasından ibârettir. Kulak uzvunun teşekkülû dahi kezâ cemâd nev'inden olan anâsırın vaz'iyet-i husûsiyye dâiresinde toplanmasından başka bir şey değildir. Binâenaleyh hava söz söyleyen kimsenin bu kelâmını bizim kulağımızın deliğine getiriyor ve biz de o sözün doğruluğunu ve yalanını idrâk ediyoruz.

آن چه بادست اندرین خرد استخوان کو پذیرد حرف و صوت قصه خوان

1038. *O küçük kemikte o ne havadır ki, kıssa okuyucunun harf ve savtını kabûl eder.*

Bu kulağın küçük kemiğinde olan o hava, ne havadır ki, kussa ve hikâye söyleyicinin sesini ve sözünü kabul eder. Ma'lumdur ki, kulağın içinde davul derisi gibi ince, gerilmiş bir deri ve o deride de biraz hava vardır. Havâ-yı hâricî dalgaları sadâyı kulağın deliğine getirip o tabl-ı sem'îye çarpar. Dimâğ o sadâyı duyar ve ondaki kelâmın ma'nâsını idrâk eder. Bu âletlerin hepsi cemâd cinsindendir. Nasıl oluyor da cemâdda bu idrâk hâssası zuhûra geliyor? Nazar-ı hakikatle bakılırsa bu da hârîka nev'indendir.

استخوان و باد رو پوشست و بس در دو عالم غیر یزدان نیست کس

1039. *Kemik ve hava ancak yüz örtüsüdür. İki âlemde Hâlık'ın gayrı kimse yoktur.*

Bînâenaleyh kulağın içindeki kemik ve hava ancak yüz örtüsüdür. Dün-yâda ve âhirette Hâlık Teâlâ hazretlerinin vücûd-ı hakîkisinden gayrı bir varlık yoktur. Vahdet-i vücûd sırrını idrâk edenler bu vücûdât-ı izâfîyye perdele-rini kaldırıp, bu vücûd-ı hakîkîyi sıfât ve esmâ ve ef'âlî ile dünyâda ve âhi-rette müşâhede ederler.

مستمع او قائل او بی احتجاب زانکه الاذنّان من رّأس ای مثاب

1040. *İhticâbsız müstemi' O'dur, kâil O'dur. Zîrâ ki ey müsâb, iki kulak baştandır.*

"Müsâb", burada "ircâ' olunmuş" demektir. İmdi, ey Hak yolunun sâlik! Bu vücûdât-ı izâfîyye hicâbları ve perdeleri nazarından kalktığı vakit görürsün ki, dinleyen de Hak'tır, söyleyen de Hak'tır, ey kendi vücûdunun aslı olan Hakk'a ircâ' olunmuş olan kimse... Zîrâ ki hadîs-i şerifte رّأس الاذنّان ya'ni "İki kulak baş cümlesindendir" buyurulmuştur. Bînâenaleyh abdest alırken başa mesh verildikten sonra eller ayrıca ıslatılmaksızın kulaklara da mesh verilir. Ya'ni kulaklar her ne kadar zâhirde uzv-ı müstakil görünür ise de hakîkatte baş cümlesindendir. Bunun gibi Sıddîk (r.a.) ve bilumûm insân-ı kâmil her ne kadar zâhirde taayyün cihetinden Hakk'ın gayrı görünür ise de hakîkatte insân-ı kâmil Hak'tır ki, onun kendi taayyünü ve hattâ bilcümle taayyünât onun nazarından kalkmış ve bilcümle eşyâda Hak zât ve sıfât ve esmâ ve ef'âl ile onun nazarında zâhir olmuştur. Bu sözleri ikilik vehm ve zevkinde ve kendi mevhûm varlıklarında müstağrak olan ulemâ-i zâhir idrâk edemezler; ve kendi hayâllerinde kurdukları şerîat şebekesine muhâlif görüp inkâr ederler; ve vahdet-i vücûda âid olan âyât-i kur'ânîyyeyi ve ahâdis-i şerî-

feyi "Müteşâbihâtür!" deyip geçerler. Hak Teâlâ hikmet-i hafîyyesinden dolayı, bunların kalblerine bu âyât-i kur'âniyyenin ve ahâdis-i şerîfenin yüksek ma'nâlarını anlamak aşkını koymamıştır.

گفت رحمت گر همی آید برو زر بده بستانش ای اکرام خو

1041. *Dedi: "Eğer sana onun üzerine merhamet geliyorsa, ey ikrâm huylu, altın ver, onu al!"*

Ya'ni, Hz. Sıddîk Bilâl'in efendisi olan kâfire birçok harâretli ve acı sözleri söyledikten sonra, kâfir bu müessir sözlerin hiçbirinden müteessir olmayaarak cevâben dedi: "Eğer Bilâl'e yaptığım cezâ ve işkenceden dolayı ona acıyorsan, ey ikrâm huylu, altın ver, onu benden satın al!" Zîrâ Hak Teâlâ kâfirlerin kalblerini âlem-i ma'nâya kapamış ve ancak âlem-i sûrete açmıştır.

از منش و آخر چو می سوزد دلت بی معنوت حل نگرده مشکلت

1042. *"Mâdemki, kalbin yanıyor, onu benden satın al! Senin müşkilin meûnetsiz hallolmaz."*

"Meûnet", asl-ı lügatte "yük ve meşakkat" demektir. Irak'ta "harç ve masraf" ma'nâsında kullanılır. Zîrâ "masraf" onu mütekeffil olan kimsenin boynunda bir yüküdür; ve ba'zıları "mal sarfetmek" ma'nâsındadır, demişlerdir. Ba'zı nüshalarda "meûnet" yerine "maûnet" (معونت) vâki'dir. Ma'nâsı "salâh ehlini mihnetten kurtarmak için Hak tarafından halkolunan sebep" demektir. Burada her iki ma'nâ da münâsibdir. Ya'ni kâfir dedi ki: "Mâdemki kalbin Bilâl'in işkencede olmasına yanıyor, onu benden satın [al]; senin bu müşkilin mal sarfı olmaksızın hallolmaz."

گفت صد خدمت کنم پانصد سجود بنده دارم نکو لکن جهود

1043. *Dedi: "Yüz hizmet, beş yüz sücûd edeyim! İyi bir kölem vardır; fakat cühûddur."*

Hz. Sıddîk cevâben dedi: Rızâ-yı ilâhî için birçok hizmet ve beş yüz secde edeyim! Benim bir kölem vardır; fakat kâfirdir."

تن سپید و دل سیاهستش بگیر در عوض ده تن سیاه و دل منیر

1044. *"Cismi beyazdır ve onun kalbi karadır; al! Mukâbilinde cismi kara ve kalbi münîri ver!"*

"Bendeki kölenin cismi beyaz ve sûreti güzeldir. Fakat kâfir olduğundan kalbi ve ma'nâsı karadır. Bunu aî ve mukâbilinde cismi kara ve kalbi nûr-ı îmân ile parlak olan Bilâl'i ver!"

پس فرستاد و بیاورد آن همام بود الحق سخت زیبا آن غلام

1045. *Müteâkıben gönderdi ve o hümâm getirdi. El-Hak, o gulâm pek yakışıklı idi.*

Bu sözü müteâkıben kâfir Hz. Sıddîk'ı köleyi getirmesi için devlethânesine gönderdi; ve o hümâm ve azîz olan Hz. Sıddîk köleyi getirdi; ve o köle hakikaten pek yakışıklı idi.

آنچنانکه ماند حیران آن جهود آن دل چون سنگش از جا رفت زود

1046. *Öyle ki, o kâfir hayrân kaldı. Onun taş gibi olan o kalbi hemen yerinden gitti.*

O köle o kadar güzel idi ki, kâfir onu gördüğü vakit hayrette kaldı ve onun taş gibi katı olan kalbi Bilâl'i verip bu köleyi almak tarafına meyletti.

حالت صورت پرستان این بود سنگ شان از صورتی مومین بود

1047. *Sûret-perestlerin hâli bu olur. Onların taşı bir sûretten mum gibi olur.*

Sûrete tapan ve ma'nâdan gâfil olan kimselerin hâli böyle olur. Onların taş gibi katı olan kalbleri bir güzel sûreti görünce mum gibi yumuşak bir hâle gelir.

باز کرد استیزه و راضی نشد که برین افزون بده بی هیچ بد

1048. *Tekrâr inâd etti ve râzî olmadı. Dedi ki: "Bunun üzerine hiç büdsüz ziyâde ver!"*

"Bî-hîç-büd", burada "lâ-büd" ma'nâsına olup "mutlak ve her hâlde ve el-bette ve zarûrî" demek olur. Ya'ni bu güzel köleyi alıp Bilâl'i vermeye kâfirin kalbi meyletti ise de küfrün îmâna olan husûmeti yüzünden tekrâr inâd etti ve zâhirde râzî olmadı; dedi ki: "Bu köle üzerine mutlaka bir şey daha ver!"

يك نصاب نقره هم بروی فزود تا که راضی گشت حرص آن جهود

1049. *Bir nisâb gümüş dahi onun üzerine ziyâde etti, hattâ ki, o cühâdun hırslı râzî oldu.*

"Nisâb", üzerine zekât vâcib olan asl-ı mâla derler ki, emvâl-i muhtelifе hakkında mütefâvittir. Meselâ altının nisâbı yirmi miskaldır ve gümüşün nisâbı iki yüz dirhemdir. Ya'ni yirmi miskâl altına ve iki yüz dirhem gümüşе mâlik olan kimseye bunların zekâtını vermek lâzım gelir. Beyt-i şerifte bir nisâb gümüş buyurulduğuna göre, Hz. Sıddîk bu güzel köle üzerine iki yüz dirhem gümüş daha ilâve buyurmuş olur. Ya'ni cenâb-ı Sıddîk bu köle üzerine iki yüz dirhem gümüş daha ilâve buyurdu, hattâ ki, o kâfirin hırsı nefsanîsi Bilâl'i vermeye râzı oldu.

خندیدن جهود و نداشتن او که صدیق رضی الله عنه مغبونست درین عقد

Kâfirin gülmesi ve bu akidde Sıddîk (r.a.)'ın aldanmış olduğunu zannetmesi

قهقهه زد آن جهود سنگ دل از سر افسوس و طنز و غش و غل

1050. *O taş kalbli kâfir alay ve ta'n ve hıyânet ve kîn cihetinden kâhkaha*
[1034] *attı.*

Hız. Sıddîk beyaz köle ile berâber iki yüz dirhem gümüşü verip, cenâb-ı Bilâl'i aldıktan sonra o taş gibi katı yürekli olan müşrik, hiç böyle kıymetsiz bir köleye bu kadar kıymetli bedel verilir mi, diye alay ve istihzâ ve ta'n etti; ve kalbindeki hıyânet ve kîn sâikasıyla bir de kâhkaha ile güldü.

گفت صدیقش که این خنده چه بود در جواب پرسش او خنده فروز

1051. *Sıddîk ona dedi: "Bu gülüş ne idi?" Suâlin cevâbında o gülmeyi artırdı.*

Hız. Sıddîk kâfire: "Senin bu kâhkaha ile gülmenin sebebi nedir?" diye sor-du. Bu soruşa cevâb olarak kâfir daha ziyâde gülmeye başladı.

گفت اگر جدت نبودى و غرام در خریدارى این اسود غلام

1052. *Dedi: "Eğer bu kara kölenin müşterîliğinde senin ciddin ve hamâkatın olmasa idi..."*

"Garâm", "hamâkat ve aşk ve azâb ve helâk" ma'nâlarına gelir. Burada "hamâkat ve aşk" ma'nâları münâsibdir. Ya'ni, kâfir gülmekle berâber suâle cevâben dedi ki: "Eğer bu kara kölenin müştêriliğinde senin cidd ü sa'yin ve hamâkatin veyâhud aşkın olmasa idi..." Ba'zı nüshalarda "garâm" yerine "ihtimâm" vakı'dır; "ikdâm ve kasdın olmasa idi" demek olur. Bu beyit âfideki beyit ile tamâm olur.

من ز استیزه نمی جوشیدمی خود بعشر اینش بفروشیدمی

1053. "Ben inaddan kaynamaz idim. Muhakkak bunun onda birine onu satar idim!"

Ya'ni, "Ben senin.Bilâl'i satın almak husûsundaki gayretini ve aşkını gördüm. Beyaz köleye değişmemek ve daha ziyâde bedel taleb etmek husûsunda inâd ettim. Eğer senin bu gayretin ve aşkın olmasa idi muhakkak bu kara köleyi senin bana verdiğin bedelin onda bir kıymetine satardım!"

کو بنزد من نیرزد نیم دانگ تو گران کردی بهایش را بیانگ

1054. "Zîrâ o benim indimde yarım dânge değmez. Onun bahâsını sen feryâd ile ağır yaptın."

"Bâng", ses ve feryâd ve yüksek ses ma'nâsınadır. Ya'ni, "O kara kölenin benim indimde kıymeti yarım dânge bile değmez. Bir "dâng", iki kırat ağırlığı; ve bir "kîrât", beş arpa ağırlığıdır. Ya'ni, "Bu kölenin iki buçuk arpa ağırlığı kadar kıymeti yoktur. Sen feryâdın ve birçok ağır sözlerin ile onun kıymetini çoğalttın ve ağırlaştırdın!"

پس جوابش داد صدیق ای غبی گوهری دادی بجوزی چون صبی

1055. Müteâkuben, Hz. Sıddîk ona cevâb verdi. Dedi ki: "Ey gabi! Çocuk gibi bir cevheri bir cevize verdin."

Hz. Sıddîk kâfirin istihzâ ederek söylediği söze cevâben buyurdu ki: "Ey ahmak câhill! Bilâl bir cevherdir. Benim sana verdiğim köle ile para bir cevize mesâbesindedir. Sen bir pırlantayı çocuklar gibi bir cevize değiştin. Sonra da bununla iftihâr edip benim ile istihzâ ediyorsun!"

کو بنزد من همی ارزد دو کون من بجانش ناظرستم تو بلون

1056. "Zîrâ o benim indimde iki kevine değer. Ben onun cânına nâzırım, sen rengine!"

"Zîrâ Hz. Bîlâl'in kıymeti benim indimde dünyâ ve âhîret âlemlerinin mec-mû'una tekâbü'l eder. Ben onun bâtınına ve cânına bakıyorum ve ona göre kıymet takdîr ediyorum; sen ise zâhirine ve cisminin rengine bakıyorsun da kıymet veremiyorsun!"

زَرِّ سرخست او سیه تاب آمده از برای رشک این احمق کده

1057. "Kızıl altındır; o, bu ahmak-istânın hasedinden dolayı kara renge bulaşık gelmiştir."

"Tâb", bir şey bir şeye mülhak olup kendi rengini vermesi ma'nâsında da müsta'meldir. O şey ister aydınlık ve harâret olsun, ister dolaşıklık ve in'itâf ma'nâsına olsun (*Bahâr-ı Acem*). Binâenaleyh "siyeh-tâb", kara renge bulaşık demek olur. "Kede", ism-i mekân edâtıdır. "Ahmak-kede", ahmak-istân ve ahmak mahallî demek olur ki, bundan murâd dünyâdır. Ya'ni, "O Hz. Bîlâl'in ma'nâsı ve rûhu kızıl altındır. O cismen kara renge bulaşık bir hâlde zâhir olmuştur. Bâtını nûrlu olduğu hâlde onun zâhirinin böyle kara renkli oluşu, bu ahmakların yeri ve mahall-i kesâfet olan dünyânın ve dünyâ ehlinin hasedlerinden dolayıdır ki, zâhir-perest olan ehl-i dünyâ onun bu çirkin zâhirine bakıp bâtınından bî-haber kalırlar ve ona nazar-ı hakâretle bakınlardan saltanat-ı ma'nevîsini kıskanamazlar ve hased edemezler."

دیده این هفت رنگ جسمها درنیابد از نقاب آن روح را

1058. Cisimlerin bu yedi renk olan gözü nikâbdan dolayı o rûhu idrâk edemez.

Bu beyte birkaç vecih ile ma'nâ verilebilir:

Birinci vecih: "Heft renk", "dîde"nin sıfatı olur; ve "yedi renk"ten murâd, cisim gözünün yedi tabakası olur ki, bunların isimleri yukarıda 1036 numaralı beyitte geçti; ve yukarıdaki tercüme bu veche göredir.

İkinci vecih: "Heft renk", cisimlerin sıfatı olur ve cisimlerin yedi renkli olması ziyâda bulunan menekşe, çivîdî, mâvi, yeşil, sarı, turuncu ve kırmızıdan ibâret olan yedi renkleri kabûle müstaîd olmaları demek olur. Bu veche göre tercüme böyle olur: "Yedi renk olan cisimlerin gözü nikâbdan dolayı o rûhu idrâk edemez."

Üçüncü vecih: "Heft", rengin sıfatı olmayıp muzâf olmasıdır. Bu izâfet izâfet-i lâmiyye olup, mülkiyet ve ihtisâs ma'nâsını ifâde eder. Bu sûrette tercüme şöyle olur: "Cisimlerin bu yedi renge mahsûs olan gözü nikâbdan dolayı o rûhu idrâk edemez." Ya'ni cisimlerin gözü ancak letâiften bu yedi [rengi]

görür ve eltaf olan rûh bunların verâsında olduğundan bu renkler rûha nikâb olup his gözü o pek latîf olan rûhu göremez, demek olur.

گر مکسی کرده در بیع بیش دامی من جمله ملک و مال خویش

1059. "Eğer satmakta ziyâde mekîslîk ede idin, ben kendimin bütün mal ve mülkümü verir idim."

"Mekîs", bir malı değerinden eksik pahâ ile almak ve bir malı almakta ve yâ satmakta hırs göstermek ve hasîslîk etmek ma'nâsına olan "meks" masdarından müştakdır. "Yâ" masdariyet içindir. Ya'ni "Bilâl'i satmak husûsunda eğer ziyâde harîslîk ve hasîslîk etmiş ve daha çok para istemiş olsa idin ben kendimin bütün mal ve mülkümü verir idim."

ور مکس افزودی من ز اهتمام دامنی زر کردمی از غیر وام

1060. "Ve eğer mekîsi artıra idin, ben ikdâmdan dolayı bir etek altını başkasından ödünç alırdım."
[1044]

"Ve eğer sen Bilâl'i pahalı satmak husûsunda hırs göstermeyi artıra idin ben ihtimâm ve ikdâmdan dolayı başkasından bir etek dolusu altını istikrâz edip sana verirdim."

سهل دادی زانکه ارزان یافتی در ندیدی حقه را نشکافتی

1061. "Kolay verdin, zîrâ ki ucuz buldun! İnciyi görmedin, hokkayı yarmadın!"

حقه سر بسته جهل تو بداد زود بینی که چه غیبت اوفتاد

1062. "Başı bağılı hokkayı senin cehlin verdi. Çabuk görürsün ki, ne gabna düşdün!"

"Hz. Bilâl ağzı kapalı bir hokka mesâbesinde idi ve onun rûh-ı latîfi inci gibi kıymetli idi. Sen o inciyi görmedin; çünkü bâtınını ve rûhunu görmedin; kolay sattın; çünkü ucuz bulmuş idin. Binâenaleyh ağzı kapalı bir inci hokkasını senin cehlin böyle kolay verdi. Fakat bu satıştaki ziyânını gözün ölüm vâsıtasıyla âlem-i gayba açıldığı vakit görürsün ve ne derece ziyâna ve zarara uğramış olduğunu anlarsın." "Gabn", satışta zarar ve ziyân ma'nâsınadır.

حقه پر لعل را دادی بیاد همچو زنگی در سیاه روی تو شاد

1063. "La'l dolu bir hokkayı havaya verdin. Bir zenci gibi sen kara yüzlükte mesrûrsun!"

"Bilâl'in cismi la'l dolu bir hokka mesâbesinde idi. Sen onu hava mesâbesinde olan mâl-i fânîye verdin ve bu zarar-ı ma'nevînin farkına varmadın. Bir zenci, kara yüzlülük içinde kendi yaşayışından nasıl mesrûr ise, sen de bu zarar ve ziyân içinde mesrûr bir hâldesin!"

عاقبت وا حسرتا گویی بسی بخت و دولت را فرو شد خود کسی

1064. "Âkıbet çokluk "Vâ-hasretâ!" dersin. Bir kimse muhakkak baht u devleti satar mı?"

"Bu hayât-ı dünyânın sonu ölümdür. Binâenaleyh ölüm sebebiyle gözün âlem-i gayba açıldığı vakit, âkıbet çok çok "Vâ-hasretâ!" dersin; ve bir insân-ı kâmilin kıymetini bilemediğin için yanar tutuşursun. Elinde bir devlet ve uygun tâli' var idi. Hiçbir kimse elindeki bahtı ve devleti böyle satar mı?"

بخت با جامه غلامانه رسید چشم بد بخت بجز ظاهر ندید

1065. "Baht gulâmâna libâs ile erişti. Senin bedbaht olan gözün zâhirin gayrını görmedi."

"Baht u devlet sana köle olan Bilâl'in sûret-i cismâniyyesi ile erişti; fakat senin bedbaht olan gözün ancak Bilâl'in zâhîrini gördü ve bâtınından gâfil oldu."

او نمودت بندگی خویشتن خوی زشت کرد با او مکر و فن

1066. "O sana kendi bendeliğini gösterdi; senin çirkin huyun ona mekr ve fen etti."

"Hz. Bilâl bâtında sultân olduğu hâlde zâhirde tevâzu' edip sana kendisinin köleliğini gösterdi. Fakat senin çirkin huyun ve küfrü ihtiyâr eden isti'dâdın onu da küfre ircâ' için mekr ve fen yaptı; ve birtakım işkenceleri onun hakkında revâ gördün."

این سیه اسرار و تن اسپید را بت پرستانه بگیر ای زازخا

1067. "Ey herze çiğneyici! Bu esrârı kara ve teni beyazı putperestçe al!"

"Jâj", herze, hezeyân, lüzûmsuz söz, bâtil söz demektir. "Jâj-hâ", "hâyî-den" masdarının emr-i hâzırıyla yapılmış vasf-ı terkîbidir; "herze ve hezeyân çiğneyici ve söyleyici" demektir. "Esrâr", sırrın cem'idir ve "sır", bâtın demektir. Cem' olarak zikri bâtının "sadr", "kalb" ve "rûh" ve "akıl" gibi merâtibî olmasından nâşîdir. Ya'ni, "Benim bu alış verişte aldandığımı zanneden,

ey herze söyleyici! Bu benim sana verdiğim bâtını kara ve cismi beyaz olan köleyi putperestlere mahsûs olan bir arzû ve sevinç ile al!"

این ترا و آن مرا بردم سود هین لکم دین و لی دین ای جهود

1068. "Bu senin için ve o benim içindir. Biz kâr ettik, ey kâfir! Ağâh ol! Dîniniz sizin için ve dînim benim içindir!"

"Bu bâtını kara ve cismi beyaz köle senin içindir ve sana lâyıktır; ve bâtını nûr ve cismi kara olan Bîlâl benim içindir ve bana lâyıktır. Bu alış verişte biz kâr ettik, ey kâfir! Bizim kitâbımızda دینکم و لی دین (Kâfirûn, 109/6) [ya'ni "Sizin dîniniz size ve benim dînim banâdır"] buyurulmuştur."

خود سزای بت پرستان این بود جلش اطلس اسب او چوین بود

1069. "Muhakkak putperestlerin lâyığı bu olur: Onun çulı atlas, onun atı ağaçtan olur."

"Cul", Türkçe'de "çul" denilen şey olup burada atın üzerine örttükleri örtü ma'nâsıdır. Ya'ni, "Zâhîrî sûretlere muhabbet edenler putperesttir ve puta tapanların lâyığı da bâtınları iğrenç ve zâhirleri süslü ve câzib olanlara aldanmaktır. Bunların kullandıkları çul atlastandır, fakat bindikleri at tahtadandır. Ya'ni cisimleri ve sûret-i zâhireleri atlas gibi parlak ve rûhları ise rûh-ı hayvânîdir; ve rûh-ı hayvânîleri tahtadan at mesâbesinde olup bunların süslü ve parlak cisimlerini taşır."

همچو گور کافران پر دود و نار وز برون بر بسته صد نقش و نگار

1070. "Duman ve ateş dolu olan kâfirlerin mezârı gibidir. Halbuki hâricîden [1054] yüz nakış ve niğâr bağlanmıştı."

"Sûrete i'tibâr edenler içi duman ve ateş ve dışı türlü türlü nakışlar ve oyuncaklar ile süslenmiş mermer taşlı olan kâfirlerin mezârına benzer. Zâhirleri ve cisimleri süslü ve bâtınları ve rûhları duman ve ateş doludur."

همچو مال ظالمان بیرون جمال وز درونش خون مظلوم و وبال

1071. "Zâlimlerin malı gibi, dışarısı cemâldir; halbuki içinden o mazlûmun kanı ve vebâlidir."

"Onlar zâlimlerin kazandıkları mala benzerler ki, o malın dışına bakılırsa güzel köşkler, bağlar, bahçeler ve havuzlar ve fiskiyeler görünür. Fakat iç yü-

züne bakılırsa o müzeyyenât mazlûmların kanı ve vebâldir; ve hayât-ı uhreviyede azâbdır."

چون منافق از برون صوم و صلات . و ز درون خاک سیاه بی نبات

1072. "Münâfık gibi, hâricten oruç ve namaz ve içinden nebâtsiz kara top-
raktır."

"Sûrete l'tibâr edenler münâfıklar gibidir; zîrâ münâfıklar zâhiren mü'minlere benzemek için cisimleriyle hâricten oruç ve namaz gibi güzel ameller işlerler; fakat iç yüzlerine bakılırsa, bu a'mâl-i cismâniyyelerinin aslâ onlara fâidesi yoktur. Onların cisimleri nebâtât bitmeyen kara toprağa benzer. Kara topraktan nasıl semere hâsıl olmazsa, onların zâhirlerinde ve cisimlerinden de öylece semere hâsıl olmaz."

همچو ابر خالی پر قر و قرُ نه در او نفع زمین نه قوت بر

1073. "Gök gürlemesi dolu, boş bulut gibi ki, onda ne yerin nef'i ne de buğday
gıdâsı vardır."

"Kurr u kur", gök gürlemesi; "bürr", buğday demektir. Ya'ni, "Sûret-pe-restler gök gürlemesi dolu, fakat yağmurdan boş ve hâfî olan buluta benzerler ki, öyle bir bulutun ne toprağa fâidesi vardır ve ne de yerden buğday gıdâsı bitmesine yarar. Kuru bir gürültüden ibârettir."

همچو وعده مکر و گفتار دروغ آخرش رسوا و اول با فروغ

1074. "Mekr va'di ve yalan söz gibi ki, onun sonu rüsvâ ve evveli fûrûğludur."

"Sûret güzelliği, birini aldatmak için edilen va'de ve yalan söze benzer. Bu va'd ve yalan söz evvelâ parlak ve nûrlu görünür, fakat sonunda o va'din boş ve sözün yalan olduğu meydana çıkınca nûru ve parlaklığı kalmaz. Ze-vâli ve rüsvâlığı zâhir olur."

بعد از آن بگرفت او دست بلال آن ز زخم ضرس محنت چون خلال

1075. Ondan sonra o mihnet dışının zahmından hilâl gibi olan Bilâl'in elini tuttu.

"Dırs", "diş" demektir. Mihnet, yırtıcı bir hayvana teşbîh buyurulup, Hz. Bilâl'i ısırmış ve yaralamış demek olur. "Hilâl", burada diş ve kulakta olan kirleri ayıklamak için kemikten veyâ ağaçtan yapılan ince bir âlet ma'nâsına-

dır. Ya'ni, Hz. Sıddîk ma'kul sözleriyle kâfirî tevbih ettikten sonra mihnet dışının yarısından hılâl gibi incelmış olan Hz. Bilâl'in elini tuttu.

شد خلای در دهانی راه یافت جانب شیرین زبانی می شافت

1076. *Bir hılâl oldu, bir ağıza yol buldu; bir tatlı dilli tarafına koştu.*

Hız. Bilâl mihnet dışından bir hılâl gibi incelme; bir ağıza ya'ni Server-i enbiyâ Efendimiz'in kalb-i saâdetlerine girmeye yol buldu. Bir tatlı dilli olan o Nebiyy-i zîşân tarafına koştu.

چون بدید آن خسته روی مصطفی خر مغشیا فتاد او بر قفا

1077. *O hasta vaktâki Mustafâ'nın yüzünü gördü, arkası üzerine baygın düştü.*

"Harra mağsiyyen", Arapça "arka üzerine baygın bir hâlde düşmek" ma'nâsına olup "fütâd o ber-kafâ", bu cümle-i arabîyyenin Fârisî'ye tercümesidir. Ya'ni, o mecrûh olan Hz. Bilâl, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'in mübârek yüzünü gördü, arkası üzerine baygın bir hâlde düştü.

تا بدیری بی خود و بی خویش ماند چون بخویش آمد ز شادی اشک راند

1078. *Geç vakte kadar baygın ve bi-hûş kaldı. Vaktâki kendine geldi, sürür-dan göz yaşı sürdü.*

Hız. Bilâl arka üstü düştüğü vakit bir çok zaman baygın ve kendinden geçmiş bir hâlde kaldı. Neden sonra kendine geldiği vakit sevincinden ağlamaya başladı.

مصطفی اش در کنار خود کشید کس چه داند بخششی کو را رسید

1079. *Mustafâ onu kendi kucağına çekti. Ona erişen bir atâyı kimse ne bilir?*

Hız. Bilâl ayıldıktan sonra Resûl-i Ekrem hazretleri onu kendi kucağına çekti. Bu ân içinde Server-i âlem Efendimiz tarafından cenâb-ı Bilâl'e erişen bir atâyı ve ihsânı kimse bilemez; ve bu bahşişin mâhiyetini ve kıymetini hiç-bir kimse takdir edemez; zîrâ o zevkî ve vîcdânî bir haldir.

چون بود مسمی که بر اکسیر زد مفلسی بر گنج پر توفیر زد

1080. *İksire çarpan bir bakır, tevfir dolu hazîneye uğrayan bir müflis nasıl olur?*
[1064]

"Tevfir", çoğaltmak, kazanmak ve mal cem' etmek ma'nâlarında da müsta-meldir. Ya'ni, Hz. Bilâl'in cismi bakır ve Resûl-i Ekrem hazretlerinin zât-ı

saâdetleri iksîr mesâbesinde idi; ve Hz. Bilâl müflis ve Resûl-i Ekrem ise rû-hun nûrunu ziyâde çoğaltan bir nûr hazînesi idi. İksîre çarpan bakır altın ve hazîne-i pür-tevfîre uğrayan müflis zengin olduğu gibi Hz. Bilâl dahi ma'nâ-da altın ve zengin oldu.

ماهی پژمرده در بحر اوفتاد کاروان گم شده زد بر رشاد

1081. *Pejmrûde bir balık denize düştü; kaybolmuş kervân doğru yola vurdu.*

Hz. Bilâl'in huzûr-ı nebevîye gelmesi solmuş ve ahvâlî tagayyür etmiş bir balığın denize düşüp canlanması ve yolunu kaybetmiş olan bir kervânın doğru yolu bulması kabilinden idi.

آن خطابتی که گفت آن دم نبی گر زند بر شب بر آید از شبی

1082. *O hitâbları ki, Nebî o demde söyledi, eğer geceye ede idi, gecelikten çıkardı.*

Ya'ni, Resûl-i Ekrem hazretleri o anda cenâb-ı Bilâl'e ettiği hitâbları bilfarz karanlık geceye etmiş olsa idi, gece gecelikten çıkar ve nûrlanıp gündüz olurdu.

روز روشن گردد آن شب چون صبح من نتام باز گفت آن اصطلاح

1083. *O gece sabah gibi aydınlık gündüz olurdu; ben o istilâhı açık söyleyemem.*

"İstîlâh", lügatte "bir tâifenin bir şey üzerine ittifâkı ve resm ve âyin ve yek-diğeriyle sulh etmek" ma'nâlarıdır. Burada birinci ma'nâ murâd buyrulur. Bu beyânât-ı şerîfeden Resûl-i Ekrem hazretleri tarafından Bilâl'e olan hitâbâtın sır-ı tevhîde ve hakâyık-ı ilâhiye dâir olduğu anlaşılır. Zîrâ esrâr-ı tevhîdin ve hakâyık-ı ilâhiyyenin ibâreleri ve istilâhları avâmın kullandığı ibârelerle ve istilâhlara benzemez. Ya'ni, Resûl-i Ekrem'in sır-ı tevhîde ve hakâyık-ı ilâhiyyeye dâir olan hitâbları karanlık geceye olsa gündüz olurdu. Ben o istilâhları burada açık bir sûrette söylemem. Nitekim bu gibi esrâr âyât-ı kur'âniyyede ve ahâdis-i şerîfede rumûz ile beyân buyurulmuştur; ve cenâb-ı Mevlânâ Efendimiz dahi bu esrâr bu *Mesnevî-i Şerîf*'te kussa ve efsâne perdeleri altına saklamışlardır.

خود تو دانی کافابی در حمل تا چه گوید با نبات و با دقل

1084. *Muhakkak sen bilirsin ki, Hamel'de olan bir güneş nebâta ve ham hurmaya ne söyler.*

"Hamel", on iki burçtan birinin ismidir. Güneş Hamel burcuna intikâl ettiği vakit ilkbahar ve gece ve gündüz mûsâvî olur ve nebâtâtta neşv ü nemâ fey-

zi başlar. “Dekal”, hurmanın fâsidi ve bozuğu (*Ahterî*). “ed-Dekal”, erdetür’t-temr (*Akrabû’l-Mevârid*); ya’ni “hurmanın en fenâsı” demek olur. Burada “ham hurma”dan kinâyedir. Ya’ni, sen ilm-i hey’ete vâkıf isen muhakkak güneş Hamel burcunda iken yeryüzünde olan nebâtâta ve ham hurmaya ne söylediğini ve ne derece te’sîr ettiğini bilirsin. Burada Resûl-i Ekrem hazretleri güneşe ve Bilâl’in vücûdu dahi nebâtâta ve ham hurmaya teşbîh buyurulmuştur.

خود تو دانی هم که آن آب زلال می چه گوید با ریاحین و نهال

1085. *Muhakkak sen bilirsin ki, o tatlı su dahi fesleğenlere fidanlara ne söyler.*

Bu beyt-i şerifte Resûl-i Ekrem hazretlerinin kelâm-ı âlîleri âb-ı zülâle ve tatlı suya ve mü’minlerin ervâhı da fesleğenlere ve fidanlara teşbîh buyurulmuştur.

صنع حق با جمله اجزای جهان چون دم و حرفست از افسونگران

1086. *Hakk’ın sun’u bütün cihânın cüz’lerine efsûnculardan nefes ve söz gibidir.*

Bu beyt-i şerifte terbiye-i husûsiyyeden terbiye-i umûmiyyeye intikâl buyurulur. Zîrâ terbiye ikidir. Biri umûmî ve diğeri husûsîdir. Terbiye-i husûsî enbiyâ ve evliyânın beşeri terbiyeleridir. Hak Teâlâ kullarına rahmet olmak üzere enbiyâ ve evliyâyı gönderdi. Bu terbiye-i husûsî terbiye-i umûmiyyeden bir fer’dir; ve bu terbiye-i husûsî kulların irâde ve ihtiyârlarına tâbî’dir. Eğer enbiyâ ve evliyâyâ tâbî’ olup bu husûsî terbiyeyi kabûl etmezlerse cebren ve kahren terbiye-i umûmî altına girerler; ve Hak Teâlâ onları tecelliyât-ı ef’âlî ile esbâb ve âsâr perdeleri arkasından derece-i hakîkate erişinceye kadar terbiye eder. Bu terbiye-i umûmiyye bilcümle eşyâya şâmilidir. Binâenaleyh sun’-i Hak ve ef’âl-i ilâhiyye bütün eczâ-yı cihânı terbiye için efsûn okuyanların ya’ni terbiye-i husûsiyyede enbiyâ ve evliyânın nefesi ve sözü gibi müessirdir.

جذب یزدان با اثرها و سبب صد سخن گوید نهان بی حرف و لب

1087. *Hâlık’ın cezbi eserlere ve sebeblere harfsiz ve dudaksız yüz gizli söz söyler.*

“Eserler”den ve “sebebler”den murâd, vücûd-ı izâfî âleminin sûretleridir. “Cezb”, lügatte “çekmek” demektir. Bundan murâd, Hakk’ın kayyûmiyyet-i zâtıyyesiyle murâd-ı ilâhîsi dâiresinde çekmesidir. Ya’ni Hâlık’ın vücûd-ı izâ-

fi âlemini kayyûmiyyet-i zâtîyesiyle murâd-ı ilâhîsi dâiresinde çekmesi, o âlemin eserlerine ve sebeblerine kelâmsız ve dudaksız birçok gizli sözler söyler. Binâenaleyh o eserler ve sebebler murâd-ı Hak dâiresinde fa'âliyet gösterirler. Terbiye-i husûsiyyede enbiyâ ve evliyânın kelâmları vardır; ve bu kelâmlar onların dudaklarından ve ağızlarından çıkar. Fakat terbiye-i umûmiyyede kelâm ve dudak müsta'mel değildir.

نی که تأثیر از قدر معمول نیست لیک تأثیرش ازو معقول نیست

1088. *Değil ki, te'sîr, kaderden ma'mûl değildir. Fakat onun te'sîri ondan ma'kûl değildir.*

Birinci musrâ' iki nefy üzerine mürettebdir; ve iki nefyden bir müsbet çıkar. Binâenaleyh te'sîr kaderden ma'mûldür, demek olur. Ya'ni, bu esbâb ve âsâr âleminde müessir olan kaderdir; ve kader bu terbiye-i umûmiyye ve husûsiyyede müessirdir. Zîrâ "sırr-ı kader" eşyânın lisân-ı isti'dâd ile vâki' olan talepleri üzerine Hakk'ın hükmüdür. İşin hakîkatî böyle iken bu âlem-i keserâtta his gözlerine çarpan ancak esbâb ve âsârdır. O esbâb ve âsârda müessir olan kader ma'kûl olmaz, ya'ni taakkul olunup düşünülemez; ve sırr-ı kader hakkındaki izâhât I. cildin 626 numarasına müsâdif olan این نه جبرست [ya'ni "Bu, cebr değildir; bu ma'nâ-yı cebbâriyettir. Cebbârlığın zikri tazarru' içindir"] beytinde geçti ve başka yerlerde de sırası düştükçe izâh olundu.

چون مقلد بود عقل اندر اصول دان مقلد در فروغش ای فضول

1089. *Vaktâki akıl usûlde mukallid olur, ey fazûl, onu fûrû'da mukallid bil!*

"Fazûl", "mübâlağa ile fazîlet sâhibi" ma'nâsına olup bu hitâb Çelebi Hü-sâmeddîn hazretlerine olmak münâsibdir; ve bu hitâb hem bu beyte ve hem de aşağıdaki beyte râci' olmak muhtemeldir. Ya'ni, ey fazîlet sâhibi olan Hü-sâmeddîn Çelebi! Vaktâki akl-ı cüz'î bu vücûd-ı izâfî âlemindeki esbâb ve âsârın asılları olan sıfât ve esmâ-i ilâhiyyeyi idrâkte enbiyâ ve evliyâ hazarâtının keşiflerinin mukallididir, sen o akl-ı cüz'îyi, o esmâ ve sıfâtın mezâhiri ve fer'i olan suver-i eşyânın te'sîrâtını bilmekte dahi mukallid bil! Zîrâ bu mezâhir ve suver-i eşyâ esmâ ve sıfâtın perdesi ve esmâ ve sıfât dahi zât-ı Hakk'ın perdesidir. Akl-ı cüz'î ise vehleten eşyâyı ve eşyânın te'sîrâtını görür ve sırr-ı kaderden gâfil ve hicâb içinde olur; ve sırr-ı kader ise a'yân-ı sâbite âlemi olup enbiyâyâ bile cihet-i nübüvvetleriyle değil, ancak cihet-i velâyetleriyle mün-

keşif olur; ve evliyânun dahi ancak ehassu'l-havâssına inkişâf eder. Binâena-
leyh bu ilim ve ma'rifette enbiyâ ve evliyânun keşiflerini taklîd zarûrîdir.

گر بپرسد عقل چون باشد مرام گو چنانکه تو ندانی و السلام

1090. *Eğer akıl, "Merâm nasıl olur?" diye sorarsa, öyle şöyle ki: "Sen bilmez-*
[1074] *sin vesselâm!"*

Yukarıki beyitte olan "ey fazûl" hitâbı bu beyte de râci' olduğu takdîrde ma'nâ şöyle olur: Ey fazîlet sâhibi olan Hüsameddîn! Eğer akl-ı cüz'î sâhibi olan bir kimse, "Hakk'ın sun'u eczâ-yı cihâna nasıl kelâmsız söz söyler ve bu âlemde sır-ı kader nedir ve usûlde mukallid olanın fûrû'da dahi mukallid olması ne demektir ve bunlardan murâd ve merâm nedir?" diye sorarsa, "O öyle bir şeydir ki, sen onu zevkan ve hâlen bilemezsin vesselâm!" diye cevâb ver! Zîrâ bunlar fenâ-fillah ve bekâ-billah halleri içinde keşfen idrâk olunur. İlmen idrâkleri ancak sâhib-i keşf olan enbiyâ ve evliyânun ihbârlarına taklîden vâkı' olur. Zîrâ ilm-i aklî şekden ve şübheden hâli değildir. Fakat ilm-i zevkî ve vicdânîde aslâ şek olmaz.

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyitlerde Bilâl'in bu kadar işkenceye rağmen îmânda ve kâfirin dahi Hz. Sıddîk'ın bu kadar acı nasâyihine rağmen küfürde ve sûrete meclûbiyette ısrârlarına ve ikisinin bu hâlinde de sır-ı kaderin müessir olduğuna işaret buyurmuştur.

معاتبه مصطفی صلی الله علیه و سلم با صدیق رضی الله تعالی عنه که ترا وصیت

کردم که بشرکت من بخر تو چرا بهر خود تنها خریدی و عذر گفتن صدیق رضی الله عنه

Mustafâ (s.a.v.)in: "Sana vasiyet ettim ki, benim müşâreketim ile satın al! Sen niçin yalnız kendin için satın aldın?" diye Sıddîk (r.a.)a muâtebe kılması ve Sıddîk (r.a.)ın özür söylemesi

گفت ای صدیق آخر گفتمت که مرا اتباع کن در مکرمّت

1091. *Dedi: "Ey Sıddîk! Nihâyet sana demedim mi ki, mekrûmette beni or-*
tak et!"

"Mekrûmet", kerem, cûd, sehâ, izzet ve şeref demektir. Ya'ni, Resûl-i Ekrem hazretleri buyurdu ki: "Ey Sıddîk! Nihâyet ben sana beni bu sehâya ve kereme ve şerefe ortak et ve Bilâl'i ortaklaşa satın al! [demedim mi?]"

گفت ما دو بندگان کوی تو کردمش آزاد من بر روی تو

1092. *"Dedi: "Biz senin mahallenin iki köleleriyiz. Ben onu senin yüzünden âzâd ettim."*

Hız. Sıddîk cevâben dedi: "Yâ Resûlallâh! Şirket ve ortaklık benim zât-ı şerîfin ile müsâvî olduğum ma'nâsını îhâm eder. Halbuki, ben ve Bilâl ikimiz dahi senin köleleriniz; ve ben o Bilâl'i satın alıp, zât-ı şerîfin için âzâd ettim. Binâenaleyh onu zât-ı şerîfin satın alıp âzâd etmiş oldu; ve bu sûretle müsâvât vehmi ortadan kalktı."

تو مرا می‌دار بنده و یار غار هیچ آزادی نخواهم زینهار

1093. *"Sen beni köle ve yâr-i gâr tut. Sakın, ben hiç âzâdlık istemem!"*

"Zînhâr", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır, burada "sakın hâ!" ma'nâsı münâsibdir. "Yâ Resûlallâh, beni âzâd kabul etmez bir köle ve kendine yâr-i gâr ve mahrem-i esrâr ittihâz et!"

که مرا از بندگان آزادبست بی تو بر من محنت و بی دادبست

1094. *"Zîrâ bana senin köleliğinden âzâdlık vardır. Sensiz benim üzerime bir mihnet ve cevr vardır."*

"Zîrâ ben sana köle oldukça cismimin ve nefsimin köleliğinden kurtulur ve âzâd olurum; ve sen olmazsan benim üzerime nefsimin mihneti ve rûhum üzerine cevri ve zulmü vardır."

ای جهانرا زنده کرده اصطفای خاص کرده عام را خاصه مرا

1095. *"Ey cihânı ıstıfâdan diri etmiş, âmmu hâs etmiş, husûsiyle de beni!..."*

"İstıfâ", seçmek ve ihtiyâr etmek ve bir şeyi hâlis ve sâf yapmak demektir. Ya'ni, "Ey beşeriyet cihânının rûh-ı hayvânî bulanıklığından sâf edip, rûh-ı insânî ile diri etmiş ve avâm mertebesinde olan kimseleri havâs mertebesine terakkî ettirmiş ve husûsiyle beni makâm-ı ma'rifete yükseltmiş olan Nebiyy-i zîşân!"

خوابها می دید جانم در شباب که سلام کرد قرص آفتاب

1096. "Cânım gençlikte rû'yâlar gördü ki, güneşin kursu bana selâm kıldı."

"Benim rûhum gençlikte birtakım rû'yâlar gördü. Şöyle ki: Gökteki sûrî güneş bana selâm verdi."

از زمینم بر کشید او بر سما همراه او گشته بودم ز ارتقا

1097. "O beni yerden göğşe çekti; irtikâdan dolayı onun refîki olmuş idim."

"O güneş beni yerden göğşe çekti; ve yerden göğşe terakkî ettirmekten dolayı ben o güneşin gökte refîki olmuş idim."

گفتم این مآخولیا بود و محال هیچ گردد مستحلی وصف حال

1098. Dedim: "Bu mâhûlyâ ve muhâl idi. Hiçbir müstahîl vâsf-ı hâl olur mu?"

"Mâhûlyâ" ve "mâlihûlyâ", dimâğın sevdâ-vı hâm ile muhtel olması; "müstahîl", muhâlin tâlibi ve mümkün olmayan şeyi isteyici demektir. Ya'ni Hz. Sıddık buyurdu ki: "Benim güneşle berâber gökte bulunmam zâhirde bir hayâl-i dimâğî ve muhâl bir şey idi. Hiç, bir müstahîl olan şey, hâl olan bu hayât-ı zâhîrenin vâsfi olur mu? Ya'ni zâhirde cismen göğşe çıkmak ve güneşin refîki olmak mümkün olur mu?"

چون ترا دیدم بدیدم خویش را آفرین آینه خوش کیش را

1099. "Vaktâki seni gördüm, kendimi gördüm. Âferin, o hoş kîş olan aynaya!"

"Kîş", dîn, mezheb ve millet ma'nâlarına geldiği gibi, satranç oyununda şahı hânesinden kaldırmak ve kuşları kovmak için kullanılan lafızdır. Diğer ma'naları da vardır (*Burhân*). Burada "kuşları kaçırmak için kullanılan lafız"-dan kinâye olmak münâsibdir; Türkçe "Kış, kış!" derler. Resûl-i Ekrem hazretlerinin vücûd-ı şerîfi sıfât-ı nefsâniyye kuşlarını "kış!" lafzıyla kovucu ve sıfât-ı rûhâniyyeyi gösterici bir aynaya teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, "Yâ Resûlallâh! Vaktâki zât-ı şerîfini gördüm, âlem-i zâhirde mâlihûlyâ bildiğim göğşe çıkmanın ve güneşe refîk olmanın âlem-i ma'nâda mümkün olduğunu gördüm. Zîrâ seni gördüm, ma'nâ göğünde senin şems-i hakîkatinle kendi rûhumu berâber gördüm. Latîf "kış kış"lar ile sıfât-ı nefsâniyye kuşlarını kovan senin vücûd-ı şerîfinin aynasına âferin!"

چون ترا دیدم محالم حال شد جان من مستغرق اجلال شد

1100. "Uktâki seni gördüm, muhâlim hâl oldu; benim cânım müstağrak-ı ic-
[1084] lâl oldu."

"Uktâki seni gördüm, muhâl gördüğüm sûret hâl oldu ve anladım ki, gördüğüm rû'yâ zâhirde muhâl ve fakat bâtında hâldir. Binâenaleyh şimdi benim cânım senin güneş gibi olan rûh-ı a'zâminin müstağrakı oldu."

چون ترا دیدم خود ای روح البلاد مهر این خورشید از چشم فناد

1101. "Ey beldelerin rûhu! Uktâki seni gördüm, bu güneşin muhabbeti gözüm-
den düştü."

"Ey beldelerin rûhu olan Nebiyy-i zîşân! Uktâki seni gördüm, bu sûrî güneşin muhabbeti gözümünden düştü. Zîrâ sûrî güneş rûh-ı hayvânîye kuvvet verir ve senin şems-i hakîkatın ise rûh-ı insânîye dirilik verir."

گشت عالی همت از تو چشم من جز بخوری ننگرد اندر چمن

1102. "Benim gözüm senden âlî-himmet oldu. Çimene horluğun gayrı ile na-
zar etmez."

"Benim gözümün ve güneşimin kasdı ve himmeti yükseldi. His gözlerini cazîb olan bu dünyânın yeşilliklerine ve çimenlerine ancak zillet ve hakâretle nazar eder; ve onların güzelliğini ve letâfetlerini senin güzelliğin ve letâfetin muvâcehesinde hiç menzilesinde görür." Ba'zı nüshalarda "çimen" yerine "zemen" vâki'dir, "zamân" ma'nâsına olan hayât-ı sûrîden kinâyedir. Ya'ni hayât-ı sûrî nazarımda hakîr oldu, demek olur.

نور جستم خود بدیدم نور نور حور جستم خود بدیدم رشک حور

1103. "Nûr istedim, muhakkak nûrun nûrunu gördüm. Hûriler istedim, hû-
rilerin reşkini gördüm."

"Hûr", gözünün akı ve karası şiddetle ak ve kara olan mahebûbe ma'nâsına olan "havrâ" kelimesinin cem'idir. Cennet mahebûbelerinin vâfidir. Bu beyitte iki vecih vardır. Birinci vecih, yukarıki tercümeye mutâbıktır. Ya'ni, "Nûr görmek istedim, muhakkak nûr olan zât-ı Hakk'ın nûru olan rûh-ı pâkini gördüm. Cennet hûrilerini görmek istedim, senin hûrilerin kuskandığı ve hased ettiği hakîkat-i muhammediyenin cemâlini gördüm."

İkinci vecih: Birinci "nûr"dan murâd zât-ı Hak'tır ve ikinci "nûr"dan murâd, halîfe-i Hak olan rûhdur. Beyitlerde mezkûr olan "hod", "kendi" ma'nâsına olur. Ya'ni, "Nûr görmek istedim, kendimi nûrun nûru ve zât-ı Hakk'ın halîfesi olan rûhumu gördüm. Hûr istedim, kendimi hûrîlerin reşki gördüm" demek olur; Ve bu ma'nâ yukarıki 1099 numaralı beyitte geçen چون ترا دیدم [ya'ni "Vaktâki seni gördüm, kendimi gördüm. Âferin, o hoş kiş olan aynaya!"] beytine merbût bulunur.

یوسفی جستم لطیف و سیم تن یوسف ثانی بدیدم در تو من

1104. *Latîf ve sîm-ten bir Yûsuf istedim, ben sende ikinci Yûsuf'u gördüm.*

"Latîf ve gümüş tenli bir Yûsuf görmek istedim. Ben senin aynanda ikinci Yûsuf'u gördüm. "İkinci Yûsuf"dan murâd, Hz. Sıddîk'ın rûh-ı latîfleridir ki, sâir ervâh-ı kâmilîn gibi hakikat-i muhammediyyede mündemiçtir. Ba'zı nüshalarda "Yûsuf-ı sâni" yerine "Yûsufistân" vâkî'dir. Bundan murâd dahi rûh-ı küllî-yi Muhammedî'dir ki, onda her biri Yûsuf gibi latîf olan kâmilîlerin ervâhı mündemiçtir.

در پی جنت بدم در جنت و جو جنتی بنمود از هر جزو تو

1105. *"Cüst ü cû içinde cennet arkasında idim; senin her cüz'ünden cennet göründü."*

"Ben cenneti arayıp taramakta idim ve cennet arkasında koşuyordum idim ve cenneti görmek istiyordum idim. Yâ Resûlallâh! Senin her cüz'ünden bana cennet göründü." "Cennet"ten murâd, burada mekârim-i ahlâktır; ve mekârim-i ahlâk ma'rîfetullâh netîcesidir. Nitekim hadîs-i şerifte مكارم الاخلاق ya'ni "Ben mekârim-i ahlâkı tamâm etmekliğim için gönderildim" buyurulmuştur. Zîrâ iyi ahlâk hayât-ı dünyeviyyede cennet olduğu gibi hayât-ı uhreviyyede de suver-i cemîleye mütemessil olarak ayn-ı cennet olur. Kötü ahlâk ise hayât-ı dünyeviyyesinde sâhibine azâb olduğu cihetle ayn-ı cehennemdir; ve hayât-ı uhreviyyede dahi suver-i kabîhaya mütemessil olarak ayn-ı cehennem olur. Resûl-i Ekrem hazretleri ise وَأَنْتَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ (Kalem, 68/4) [ya'ni "Muhakkak ki sen yüce bir ahlâk üzeresin"] âyet-i kerîmesi mûcibince baştan başa mekârim-i ahlâk idiler.

هست این نسبت به من مدح و ثنا هست این نسبت بتو قدح و هجا

1106. *"Bu bana nisbetle medh ve senâdır. Bu sana nisbetle kadh ve hicivdir."*

"Kadh", lügatte "ta'yib etmek ta'n etmek;" "hicâ", medhin zıddı olan zemdir. Ya'ni "Yâ Resûlallâh! Benim bu söyledığım sözler benim mertebeme nisbetle senin hakk-ı şerifinde medh ve senâdır. Fakat mertebenin yüksekliğine nisbetle kadh ve ta'yib ve ta'n ve hiciv ve zemdir."

همچو مدح مرد چوپان سليم مر خدا را پیش موسی کلیم

1107. "Mûsâ-yı kelîmin huzûrunda sâf çoban adamın Hudâ'yı medhi gibidir."

"Yâ Resûlallâh! Benim seni medhetmem Mûsâ Kefimullâh (a.s.)'ın huzûrunda sâf ve sâde-dil çobanın kendi mertebesine göre Hak Teâlâ hazretlerini medh etmesi kabûlindendir."

که بجویم اشتهشت شیرت دهم چارقت دوزم من و پشت نهیم

1108. "Dedi ki: "Senin bitini arayayın! Sana sût vereyim! Senin çarığınızı dikeyim ve önüne koyayım!"

Nitekim o sâf çoban dedi ki: "Ey Hâlıkım! Senin bitlerini arayıp ayıklayayım! Sana sût getireyim! Senin çarğını dikip önüne koyayım!" Bu kıssa II. cildin 1707 numaralı beytinin başındaki sûrhden başlar.

قدح او را حق بمدحی بر گرفت گر تو هم رحمت کنی نبود شگفت

1109. "Hak onun kadhını azîm medhde tuttu. Eğer sen dahi merhamet edersen acib olmaz."

"Be-medhi"de "bâ", tarafiyet ve "yâ", ta'zîm içindir. Ya'ni "Hak Teâlâ hazretleri o sâf çobanın hakîkatte kadh ve zem olan sözlerini büyük medh mertebesinde tuttu. Nitekim II. cildin 1739, 1740 numaralı beytlerinde şöyle buyurulmuş idi:

هر کسی را سیرتی بنهاده ام هر کسی را اصطلاحی داده ام

درحق او مدح و درحق توذم درحق او شهد و درحق توسم

[Ya'ni] "Her bir kimseye bir sîret koymuşum; her bir kimseye bir istilâh vermişim. Onun hakkında medh ve senin hakkında zemdir; onun hakkında bal ve senin hakkında zehirdir."]

"Yâ Resûlallâh! Eğer hakîkatte kadh olan benim bu medhlerimi mertebemin dünüluğuna merhameten medh olarak kabûl edersen acib olmaz. Zîrâ sen ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallıksın!"

ای وراى عقلها و وهما

رحم فرما بر قصور فهمها

1110. "Ey akılların ve vehimlerin verâsî! Fehimlerin kusûruna merhamet buyur!"
[1094]

"Ey hakikat-i muhammediyyesi akılların ve vehimlerin arkasında ve fevkinde olan Resûl-i Ekrem Efendimiz! Biz seni aklımızın erdiği ve vehmimizin yetiştirdiği elfâz ile medh ederiz. Bizim anlayışımızın eksikliğine ve âcizliğine merhamet buyur!"

از جهان کهنه نو کُن رسيد

ایها العشاق اقبال جديد

1111. "Ey âşıkklar! Yeni edici olan eski cihândan yeni ikbâl erişti!"

"Nev-kün", vasf-ı terkîbî olup "yeni edici" demektir. "Eski cihân"dan murâd, âlem-i gaybdır. Ya'nî, "Ey hakikat âşıkklar! Vakit vakit yeni edici ve yenilik gösterici olan âlem-i gaybdan yeni bir muallim-i hakikat ve yeni ikbâl olan Peygamber-i zîşân erişti!"

زان جهان کو چاره بیچاره جوست صد هزاران نادره دنیا دروست

1112. "O cihândan ki, o bîçârenin çâresini dileyicidir. Dûnyânın yüz binlerce nâdiresi ondadır."

"O yeni ikbâl, o cihândan geldi ki, o cihân, çâresizin çâresini dileyicidir; ve cihân-ı gayb öyle bir âlemdir ki, âlem-i zâhir olan bu dûnyânın binlerce nâdiresi ve acâibi onda mündemiçtir."

أفرحوا يا قوم قد زال الحرج

أبشروا يا قوم إذا جاء الفرج

1113. "Ey kavim! Müjde olsun! Sevinç vakti geldi. Ey kavim! Ferahlanın! Muhakkak, sıkıntı zâil oldu."

"Ey tabîat âlemi içinde bunalan hakikat tâlibleri! Müjdeler olsun ki, artık sevinç vakti geldi. Ey kavim! Ferahlanın! Muhakkak cismâniyet ve nefsâniyet yet âleminin verdiği sıkıntı gitti."

در تقاضا که ارجحا یا بلال

آفتابی رفت در کازه هلال

1114. "Bir güneş "Ey Bilâl! Bizi dinlendir!" diye tekâzâda hilâlin evine gitti."

"Kâze", mutlak menzil ve hâne ve zirâat eden rençberlerin tarla kenarında sazdan ve tahtadan yaptıkları oda ma'nâlarıdır (Burhân). Burada "hakîr ev"den kinâyedir. "Tekâzâ", taleb demektir. "Güneş"ten murâd, Resûl-i Ekrem hazretlerinin rûh-ı a'zamları ve "hilâl"den murâd, Hz. Bilâl'in rûhudur. Güneşten ziyâ alan "ay" yeni görünmeye başladığı vakit "hilâl" hâlinde

olduğu ve Bilâl dahi rûh-ı küllî-i Muhammedî'den kuvvet alıp yeni zâhir olduğu için onun rûhu hilâle teşbîh buyurulmuştur. "Hilâlin hânesine gitmek", Resûl-i Ekrem'in Bilâl'in rûhuna teveccüh buyurmalandır. Ya'ni, "Bir büyük güneş olan rûh-ı Muhammedî bu rûh-ı küllîye nazaran hakîr bir ev mesâbesinde olan Bilâl'in rûh-ı hilâlîne "Ey Bilâl! Bizi, latîf sesin ile ezân oku da dindendir!" diye hitâb edip tekâzâ ve taleb içinde olarak gitti." Nitekim I. cildin 2016 numarasına musâdîf olan مصطفیٰ فرمود ارحنا یا بلال [ya'ni "Cân kemâldir ve onun nidâsı da kemâldir. Mustafâ "Ey Bilâl, bizi dindendir!" buyurdu"] beytinde de bu ma'nâ geçti. Şurrâh-ı kirâm, "hilâl"den murâd, âtîde kıssası gelecek olan Hilâl adlı kölenin Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından ziyâretine işâret buyurulduğunu yazmışlardır. Bu da câzdir.

زیر لب می گفتی از بیم عدو کوری او بر مناره رو بگو

1115. "Düşman korkusundan dudak altından söyledin. Onların körlüğüne minâre üzerine git, söyle!"

Bu beyt-i şerîf Resûl-i Ekrem hazretleri tarafından Bilâl'e hitâben vâkî'dir. Ya'ni, "Ey Bilâl! Sen düşman korkusundan dolayı tevhid-i ilâhîyi ve benim nübüvvetimi dudak altından ve gizli söyledin. Şimdi o düşmanın körlüğüne minâre üzerine git de bağıra bağıra söyle ve "Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden resûlullâh" sözlerini halka i'lân et!"

می دمد در گوش هر غمگین بشیر خیز ای مدیر ره اقبال گیر

1116. "Müjdecî her gamlının kulağına üfler. Kalk, ey müdbir! İkbâl yolunu tut!"

"Demîden", lügatte "nefî etmek ve üflemek" demektir. Müjdecî kelâm vâsıtasıyla müjdesini verdiği vakit bittabî' nefesini ve sesini çıkarır ve bu sesi sâmi'in kulağına hava nakleder. Binâenaleyh bu müjde, müjdecinin müjdeleyen kimsenin kulağına üflemesi olur. Nitekim yukarıda geçen 1037 ve 1038 numaralı beyitlerde:

در خلای گوش باد جاذبش مدرک صدق و کلام کاذبش

آن چه بادست اندرین خرد استخوان کو پذیرد حرف و صوت قصه خوان

[Ya'ni "Kulağın boşluğunda onun çekici olan havası, onun kelâmının doğrusunu ve yalanını müdriktir. O küçük kemikte o ne havadır ki, kıssa okuyucunun harf ve savtını kabûl eder"] buyurulmuş idi.

"Müjdecî"den murâd, enbiyâ ve evliyâdır. "Müdbir", cismâniyet âlemine teveccüh edip Hak'tan geri kalan kimseden kinâyedir. Bu beyit husûsan Resûl-i Ekrem lisânından ve umûmen insân-ı kâmiller tarafından ehl-i gaflete hitâbdır. Ya'ni, "Ey gâfil! Hayât-ı ebediyye müjdecisi olan enbiyâ ve evliyâ her cismâniyet darlığının gamı içinde kalanların kulağına feyz-i ma'nevîyi ve insanlık şuûrunu üfler. Kalk, ey Hak'tan geri kalan gâfil! İkbâle ve Hakk'a teveccüh yolunu tut!"

ای درین حبس و درین گند و شپش هین که تا کسی نشنود رستی خمش

1117. "Ey bu hapiste ve kokmuşta ve bit içinde olan! Sakın ha! Kimse iştirme-sin; kurtuldun; sus!"

"Ey bu cismâniyet âleminin habsi içinde ve bu kokmuş cisim içinde ve dâ-imâ kendini ısırان havâss-i zâhire ve bâtine bitleri içinde olan gâfil! İnsân-ı kâmilin da'vetine icâbet etmekle bu cismâniyet murdârlığından kurtuldun ve letâfet-i rûhâniyye iktisâb ettin! Artık sus! Sakın ha! Bu hâl-i letâfet içindeki zevkini nâ-mahremelere ifşâ etme!"

چون کنی خاموش کنون ای یار من کز بن هر مو بر آمد طبل زن

1118. "Ey benim yârim! Nasıl sâkî edersin ki, her kılın dibinden davul çalı-cı zâhir olur?"

Bu beyit Hak yolunun sâliki tarafından insân-ı kâmilin "sus!" demesine cevâben îrâd buyurulmuştur. Ya'ni sâlik mürşidine cevâben der ki: "Ey benim hakikî yârim! Sen beni nasıl susturursun ki, benim vücûdumdaki her kılın di-binden bir davul çalıcı zâhir oluyor ve hâlimi ifşâ ediyor?" Nitekim Hz. Bilâl cenâb-ı Sıddîk'ın "Sus ve esrârı fâş etme!" diye vâkı' olan tavsiyesini icrâ edemeyip, işkencelere rağmen "Ahad! Ahad!" diye bağır-dı.

آنچنان کر شد عدو رشک خو گوید این چندین دهل را بانگ کو

1119. Öyleki, hased huylu düşman sağır oldu. Der ki: "Bu kadar davulun se-si nerede?"

Ya'ni, o davul çalıcı öyle çaldı ki, hasûd olan düşman sağır oldu da, "Bu kadar davulun sesi nerededir?" diye sorar. Nitekim Resûl-i Ekrem hazretleri bin üç yüz elli küsûr seneden beri Kur'ân-ı Kerîm ile tevhid-i hakikî davulu-nu çaldığı ve beş vakit de minârelerde tevhid-i ilâhîye ve nübüvvet-i Muham-mediye şehâdet olunduğu ve münkirler bu davulun çalındığını gördükleri hâl-

de onun sadâsı olan netîcesinden ve semeresinden gâfildirler; ve onun netîcesi ve semeresi budur ki: Küre-i arzda üç yüz elli milyon tahmîn olunan halk bu davulun sesini duymuş ve bu davulu çalanın başına toplanmıştır; ve insanların en münevver olanları da peyderpey işitip toplanmaktadır. Sağır olan münkirler hâlâ, "Bu davulun sesi nerededir?" diye sorarlar.

می زند بر روش ریحان که طریست او ز کوری گوید این آسیب چیست

1120. *Onun yüzüne fesleğen vurur ki, lâzedir. O körlükten der ki: "Bu sadme nedir?"*
[1104]

İnsân-ı kâmil o münkirin yüzüne güzel kokulu tevhîd-i hakîkî fesleğeni çarpar. O münkir kalbinin körlüğünden bu çarpmayı bir kahr telakkî edip, "Beni râhatsız eden bu sadme ve çarpma nedir?" der.

می شکنجد حور دستش می کشد کور حیران کز چه دردم می کند

1121. *Hûrîler onun elini çekiyor, işkence ediyor; kör, "Niye beni ağrıttıyor?" diye hayrândır.*

İnsân-ı kâmilin ızhâr ettiği hakâyık-ı ilâhiyye ve maârif-i rabbâniyye hûrîleri münkir-i evliyâ olan ehl-i zâhirin kudret-i idrâkini hurpalayarak kendi taraflarına çekiyor. Halbuki his gözü açık ve kalb gözü kör olan kimse, "Bu maânî niçin benim i'tikadımı ve idrâkimi bozarak dert ve elem veriyor?" diye hayrettedir.

این کشاکش چیست بر دست و تنم خفته ام بگذار تا خوابی کنم

1122. *"Benim elim ve cismim üzerinde bu keşâkeş nedir? Uyumuşum, bırak, tâ bir uyku edeyim!"*

"Bana ilkâ olunan bu ma'nâlar ile benim kudret-i idrâkim ve havâss-i cismim üzerindeki bu keşâkeş ve bu çekiş nedir? Ben havâss-i zâhiremîn söylediği ninniler ile uyumuşum. Bırak, zevkimi bozma! Güzelce bir uyku çekelim!" Bu beyt-i şerifte ehl-i zâhirin, hakâyıkı havâss-i hamse-i zâhire ve bâtine ile idrâke çalışuklarına işâret buyrulur. Halbuki bu havâs âlem-i zâhire münhasırdır ve âlem-i zâhir ise الدنيا حکم النائم ya'ni "Dünyâ uyuyan kimsenin rû'yâsı gibidir" hadîs-i şerîfi mücibince rû'yâdır. Binâenaleyh ehl-i zâhir hakâyıkı rû'yâda görmeye çalışırlar.

آنکه در خوابش همی جوی ویست چشم بگشا کان مه نیکویی است

1123. *Onu ki, rû'yâda ararsın, odur. Gözünü aç ki, o iyi izli olan aydır.*

Ey zâhir-bîn! O şeyi ki, sen havâss-i cismîn ile rû'yâ olan bu âlem-i zâhir-de ararsın, insân-ı kâmilin söylediği hakâyık ve maârif-i ilâhiyye senin rû'yâ-da arayıp da bulamadığın şeydir. Aklının gözünü aç ki, sana o hakâyıku beyân eden iyi izli ve nûrlu olan aydır ki, bu ay mesâbesinde olan insân-ı kâmil, nûr-ı maârifî güneş mesâbesinde olan hakikat-i muhammediyyeden alır. Eğer sana karşı hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeyi ibzâl ediyor ve seni uykudan uyandırıp kendi tarafına çekiyor ise, sende gördüğü isti'dâdın güzelliğinden-dir; yoksa sana ezâ ve cefâ etmek için değildir.

زان بلاها بر عزیزان بیش بود کان تجمش یار با خوبان فرود

1124. *Ondan dolayı belâlar azîzler üzerine ziyâde oldu. Zîrâ o lûtf etmeyi yâr güzellere ziyâde etti.*

"Tecemmûş", tefa'ul bâbindandır; "lutf etmek, mihrîbânlık göstermek ve kalbleri-kazanmak" ma'nâlarıdır. Burada evvelki ma'nâlar münâsıbdır. Ya'ni, bu sırâ mebnîdir ki, belâlar isti'dâdları güzel ve kendileri ind-i ilâhîde aziz olan kimseler üzerine ziyâde oldu ve Hak Teâlâ onları bu belâlar vâsıtasıyla kendi tarafına çekti. Nitekim hadis-i şerifte اشد البلاء على الانبياء ثم الاولياء ثم نitekim hadis-i şerifte "Belâların en şiddetlisi peygamberler üzerinedir. Sonra velîler ve sonra da onlara benzeyenler üzerinedir" buyrulur; ve ârifin birisi de اشد البلاء على لولا البلاء من الله لم يكن لعبد اليه سبيل ya'ni "Eğer Allah tarafından belâ olmasa idi, abd için Allâh'a yol olmaz idi" demiştir. Zîrâ yâr-i hakîki olan Hak Teâlâ bu lutfu ve mihrîbanlığı güzellere karşı ziyâde etti ve isti'dâdı güzel olmayanları da gaflet uykusunda bıraktı. Ahlâk-ı ilâhiyye ile müttehâllik olan insân-ı kâmil dahi böyle yapar.

لاغ با خوبان کند در هر رهی نیز کورانرا بشوراند گهی

1125. *Her bir yolda güzeller ile latîfe eder; ba'zan körleri dahi karıştırır.*

İnsân-ı kâmil isti'dâdı güzel ve akıl ve idrâki parlak olan kimseler ile her bir yolda ya'ni her bir muâmelede latîfe eder ve bu latîfeler ile onu kendisine cezbeder. Ba'zan akıl gözü kör ve idrâki mahdûd olan kimselerin bânînânı dahi onların mizâçlarına göre görünmek sûretiyle karıştırır.

خویش را یکدم بدین کوران دهد تا غریب از کوی کوران بر جهد

1126. *Kendisini bir dem bu körlere verir, tâ ki körlerin mahallesinden feryâd sıçraya!*

Ya'ni, insân-ı kâmil bir müddet kendisini bu kör kalbliler ile meşgûl eder ve bunlara *كلّموا الناس على قدر عقولهم* ya'ni "Nâsa akılları mikdârınca söyleyiniz!" hadis-i şerîfine ittibâen söz söyler. Bu muâameleyi körler âleminde dahi hiç ol-mazsa taklîden Hakk'a teveccüh hâsıl edip, bir feryâd sıçrasın diye yapar. Menâkıb-ı evliyâyı mütâlaa edenlerce ma'lûmdur ki, bir insân-ı kâmile inti-sâb eden binlerce sâlikten ancak birkaç kimse Hakk'a vâsıl olur, mütebâkisi mertebe-i taklîdde kalır.

قصهٔ هلال که بندهٔ مخلص بود خدایرا و صاحب بصیرت بی تقلید . پنہاں
 شدہ در بندگی مخلوقات جہت مصلحت نہ از عجز چنانکہ لقمان و یوسف زروی
 ظاہر و غیر ایشان . بندهٔ سائیس بود امیر را و آن امیر مسلمان بود اما چشم بسته
 داند اعمی کہ مادری دارد لیک چونی بوم در نآرد
 اگر باین دانش تعظیم مادر کند ممکن بود کہ از عمی خلاص یابد
 إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ فَتَحَ عَيْنِي قَلْبُهُ لِيُبَصِّرَهُ بِهِمَا الْغَيْبَ
 این راه ز زندگی دل حاصل کن کین زندگی تن صفت حیوانیت

Hilâl'in kıssasıdır ki, Hudâ'nın muhlas ve taklîdsiz sâhib-i basîret bir kulu idi. Mahlûkâtın köleliği içinde, acz cihetinden değil, maslahat cihetinden zâhîren Lokmân ve Yûsuf ve onların gayrıları gibi gizlenmiş idi. Bir beyin seyis olan kölesi idi ve o bey müslümân idi; fakat gözü kapalı idi.

"Kör bilir ki, bir anası vardır. Fakat nasıldır? Vehme getirmez." Eğer bu biliş ile anaya ta'zîm ederse körlükten kurtulması mümkün olur. "Allah bir kula hayır murâd ettiği vakit onun kalbinin iki gözünü açar; tâ ki, o onlar ile gaybı görür."

"Bu yolu gönül diriliğinden hâsıl et! Zîrâ bu cisim diriliği hayvanlık sıfatıdır"

Yukanda gözlüler ile körlerden bahis buyurulmuş idi. Bu kıssa kalb göz-leri açık olanlar ile kapalı olanların hâlini beyânen îrâd buyurulmuştur.

Ta'rifât-ı Seyyid'de "muhlas", Allâhu Teâlâ'nın şirkten ve maâsîden sâfi bulunduğu kimseler diye ta'rif olunmuştur. Bu ta'rif'e göre "muhlas", taklidsiz ve sâhib-i basîret olan kimse, şirk-i hâfi ve celîden sâf olduğu için Hz. Hilâl (r.a.) hakkında bu kelime isti'mâl buyurulmuştur.

Hız. Lokmân hakkındaki ma'lûmât *Ravzatü's-Safâ*'da mufasssala yazıldığı gibi Yûsuf (a.s.)'ın kıssası dahi tefsîr kitaplarında ve *Kısas-ı Enbiyâ*'da mûnderiç ve meşhûrdur. Burada zikri uzun olur.

داند اعمی که مادری دارد [ya'ni "Kör de bilir ki, bir anası var..."] ilh. Beyt-i şerîfi Hakîm Senâî hazretlerinin *Hadîka*'sından muktebesdir.

Ma'lûm olsun ki, mü'minler iki nevi'dir: Birinin kalbinin iki gözü açık ve diğerinin kapalıdır. Kalbinin iki gözü açık olanlar bir gözüyle zâhiri ve bir gözüyle bâtını görürler. Ya'ni Hakk'ı halkta ve halkı da Hak'ta görürler. Binâ-enaleyh mahlûka kul olmayı Hakk'a kul olma bilirler. Fakat bu gözleri kapalı, yalnız his gözü açık olanlar ne bâtını ne de zâhiri görürler. Onların gerçi his gözleri açıktır, eşyâyı görürler, fakat eşyanın ne olduğunu bilmezler. Binâ-enaleyh onların bu görüşü zâhiri görmek değildir. Hayvanlar gibi karaltıyı görmekten ibârettir. Zîrâ cehl içinde hayvanlar gibi yaşamaktadırlar. Nitekim İmâm Alî (k.A.v.) efendimiz buyururlar:

و موت القلب جهل فاجتنبه

حياة القلب علم فاغتنمه

"Kalbin hayâtı iltimdir, onu ganîmet bil! Ve kalbin ölümü cehildir, ondan sakın!"

İmdi bu körler iki kısımdır: Bir kısmı kalb gözü açık olanlara hürmet edip onların ulûm ve maârifini birtakım te'vîlât ile inkâr etmez. Bir kısmı da onlara muhâlif olup inkâr ederler. Evvelki körler hürmetkârâne olan taklidlerinin fâidesini görürler. Sonrakiler inkârlarının ve hürmetsizliklerinin cezâsını hem hayât-ı dünyeviyelerinde ve hem de hayât-ı uhreviyelerinde çekerler.

بشنو اکتون قصه ضعف هلال

چون شنیدی بعض اوصاف بلال

1127. *Uaktâki Bilâl'in evsâfının ba'zısını işittin, şimdi de Hilâl'in za'fının kıssasını dinle!*

خوی بد را بیش کرده بد کُشیش

از بلال او بیش بود اندر روش

1128. *O revîşde Bilâl'den ziyâde idi. Kötü huylı için kötü öldürmeyi ziyâde etmiş idi.*

İkinci mısra'daki "râ" edât-ı tahsîsdir. "Küşiş", "küştên" masdarından ism-i masdardır, "öldürme ve öldürüş" demektir. Ya'ni, Hz. Hilâl Hak yolu-

na gidişte Bilâl'den ziyâde çalışır idi. Ziyâdeliği bu idi ki: Kötü huya mahsûs olmak üzere kötü öldürmeyi ziyâde etmiş idi, ya'ni kötüyü öldürür idi. Fakat bu öldürdüğü kötü ancak nefsinin kötü huyları idi. Binâenaleyh nefsinin fenâ sıfatlarını birer birer öldürmeye kasdı ve himmeti Bilâl'den daha ziyâde idi. Zîrâ Hakk'a vusûl ancak nefsin bu fenâ sıfatlarını öldürmekle olur.

نه چو تو پس رو که هر دم پس تری سوی سنگی می‌روی از گوهری

1129. *Senin gibi geri gidici değil ki, her dem daha gerisin. Bir gevherden bir taş tarafına gidersin.*

Ey idrâki nâkıs olan sâlik! Hz. Hilâl'in Hak yolundaki gidişi senin gidişin gibi değildi. Zîrâ sen her dem geri gidersin ve gevher mesâbesinde olan in-sân-ı kâmilin sohbetinden kaçıp bir taş ve cemâd mesâbesinde olan bir gâfilin sohbetini ihtiyâr edersin. Binâenaleyh rûhâniyetten kaçıp cemâd mesâbesinde olan cismâniyet tarafına geri gidersin.

آنچنان کان خواجه را مهمان رسید خواجه از ایام و سالش بر رسید

1130. *Nitekim o efendiye misâfir erişti. Efendi onun günlerinden ve senesinden sordu.*

Birinci mısra'daki "resid", "erişti"; ikinci mısra'daki "ber-resid", "sordu" ma'nâsındır. Zîrâ fiillere lâhuk olan "ber" ve "der" gibi edevât ba'zan zâid ve ba'zan dahi o fiilin ma'nâsını tebdîl eder. Nitekim *Burhân*'da "ber-res" hakkında şöyle denir: "Ber-vâresiden ve pursiden masdarından emirdir, vâres ve be-purs demektir." Ma'naları muhtelif olduğundan "resid" ile "ber-resid" kâfiye olur. Bu ve âtidedeki beyt-i şerifler geri giden sâlike misâl olarak îrâd buyurulmuştur. Ya'ni, ey geri giden sâlik! Senin hâlin ona benzer ki: Bir efendiye bir misâfir geldi. Efendi de ona kaç yaşında olduğunu sordu.

گفت عمرت چند سالست ای پسر باز گو و در مدزد و بر شمر

1131. *Dedi: "Ey oğul! Ömrün kaç yıldır? Açık söyle ve çalma ve say!"*

Ev sâhibi olan efendi misâfir olan gence dedi: "Ey oğul! Yaşın kaçır? Açık söyle ve yaşını eksiltme ve seneleri doğru say!"

گفت هجده هفده یا خود شانزده یا که پانزده ای برادر خوانده

1132. *Dedi: "Ey birâder! On sekiz, on yedi, yâhud on altı, yâhud on beş! denmiştir."*

Misâfir olan genç sorulan suâle cevâben dedi: "Ey birâder! Benim yaşıma ihvân on sekiz, on yedi veyâ on altı veyâhud on beş derler." "Hânde", "denilmiş ve ta'bîr olunmuş" ma'nâsında müsta'meldir.

گفت واپس واپس ای خیره سرت باز می‌رو تا بکس مادت

1133. Dedi: "Ey başı dönmüş olan sen! Daha geri, daha geri.. Tekrâr ananın fercine kadar git!"

Ev sâhibi olan efendi misâfirin bu cevâbına karşı: "Ey başı dönmüş ve sersemleşmiş olan efendi! Biraz daha gayret edip seneleri saymak husûsunda tekrâr ananın fercine kadar geri git!"

حکایت در تقریر همین سخن

Yine bu sözün takrîri hakkında hikâyledir

آن یکی اسبی طلب کرد از امیر گفت رو آن اسب اشهب را بگیر

1134. O biri beyden bir at istedi. "Git, o kır atı al!" dedi.

"Eşheb", kılları beyaz ve siyah karışık ve fakat beyazlığı gâlib olan at demektir.

گفت این را من نخواهم گفت چون گفت او واپس روست و بس حرو

1135. Dedi: "Bunu istemem!" Dedi: "Niçin?" Dedi: "O geri gidicidir ve serkeştir!"

سخت پس پس می‌رود او سوی بن گفت دمش را بسوی خانه کن

1136. "O pek geri geri kuyruk tarafına gider!" Dedi: "Onun kuyruğunu hâne tarafına et!"

Ya'ni, beyden at isteyen kimse beyin verdiği atın geri geri kuyruk tarafına gittiğinden, çok serkeş olduğundan bahisle istemedi. Bey dahi ona cevâben dedi: "Mâdemki at geri geri gidiyor, onun kuyruğunu evin tarafına çevir

ki, seni evine götürmüş olsun!" Bu misâlden maksûd ne olduğu âtideki eb-yât-ı şerîfede izâh buyurulur.

دَمِ اَيْنِ اسْتَوَرَ نَفْسَتِ شَهْوَتِست زان سبب پس رس رود آن خود پرست

1137. *Senin bu nefis hayvanının kuyruğu şehvettir. O hod-perest o sebebdan dolayı geri geri gider.*

Ey sâlik! Senin bu nefis hayvanının kuyruğu cismânî olan arzûlar ve şehvetlerdir. O nefis-i hayvânî ancak kendine tapar. Kezâlik mûcidi olan Hâlik'i tanımaz. O sebebdan dolayı sen onu Hak yoluna çeksen geri geri gider.

شهوَت او را که دم آمد ز بن ای مبدل شهوت عقیبش کن

1138. *Onun şehveti ki, dipten kuyruk geldi, ey kimse, onu ukbâ şehvetinin mübeddeli et!*

"Bün", dip ve asıldır; "şehvet", lügatte "arzû ve istek" ma'nâsındır. Ya'ni, nefsin isteği ve arzûsu asıldan onun kuyruğu olarak zâhir oldu; ve ondan bu kuyruğun ayrılması mümkün değildir. Zîrâ hilkatının icâbıdır. Ey kimse! Mâdemki bu şehvet ve istek nefsin hâssasındandır ve kuyruk gibi ayrılması mümkün değildir, o hâlde o isteği ve arzûyu bâkî olan lezâiz-i uhreviyye tarafına tebdil et ve *وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ النَّفْسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ* (Zuhuf, 43/71) ya'ni "Sizin için cennette nefsin iştihâ ettiği ve gözlerin telezzüz ettiği şey vardır" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulan niâm-i cinâniyyeyi iste!

چون بیندی شهوتش را از رغیف سر کند آن شهوت از عقل شریف

1139. *Uaktâki onun şehvetini rağîfdan bağlayasın, o şehvet akl-ı şerîfden zuhûr eder.*

"Rağîf", lügatte "yufka etmeği" demektir. "Sergerden", müteaddid ma'nâsı vardır. Burada zuhûr etmek ve peydâ olmak ma'nâsındır (*Bahâr-ı Acem*). Ya'ni, nefsin isteğini dünyâ lezzetlerinden bağladığın vakit o istek ve şehvet şerîf olan akıl tarafından zuhûr eder; ve akıl der ki: "Bu lezzât-ı dünyeviyye Hak yolunun hicâbı olduğu gibi cismin dahi sebep-i harâbisidir. Zîrâ bol bol yemek ve içmek tibben damar sertliğine ve mi'de ve bağırsak hastalıklarına ve nüzûl ve damla illetlerine bâis olup, insanı ma'lûl eder. Binâenaleyh bu fânî ve muzır olan lezâizi bırakıp Hak yoluna teveccüh etmek ve bâkî olan lezâiz-i uhreviyyeyi istemek münâsibdir."

همچو شاخی که بیری از درخت سر کند قوت ز شاخ نیکبخت

1140. *Bir dal gibi ki, ağaçtan kesersin, nîk-baht olan daldan kuvvet zuhûr eder.*
[1124]

Cisimden nefsin şehvetlerini dünyâ lezzetlerinden kesmek bir ağacın dalını budamaya ve kesmeye benzer. Yeni tâli'li olan ve yeni süren daldan yeni kuvvet zuhûr eder. Binâenaleyh sıfât-ı nefsâniyye dalının en mühimmi olan huzûzât-ı dünyeviyye istekleri kesildiği vakit cisimde rûh-ı insânînin kuvveti ve rûhun sıfatı olan rezâneti ve selâmeti zuhûr eder.

چونکہ کردی دم او را آن طرف گر رود پس پس رود تا مکنتف

1141. *Vaktâki onun kuyruğunu o tarafa edesin, eğer geri geri giderse müktene-fe kadar gider.*

"Müktenef", "sığınacak yer" demektir. Ya'ni, vaktâki nefsin kuyruğu, isteği ve şehvetini âhîret evi tarafına çeviresin, eğer geri geri giderse bilâhare rûhunun sığınacak mahalli olan dâr-ı naîme kadar gider.

حبلاً اسبان رام پیش رو نه سپس رو نه حرونی را گرو

1142. *İleri gidici olan mu'tî' atlar ne güzeldir! Ne geri gidicidir, ne de serkeşliğe merhûndur!*

"Habbezâ", ne güzelli; "sipes", geri demektir. "İleri gidici olan mu'tî' atlar"dan murâd, enbiyâ ve evliyânın cisimleri olduğu gibi insân-ı kâmile intisâb eden müstaid sâlikler dahi olmak câizdir. Murâd enbiyâ ve evliyâ olduğu takdirde onların itâatleri Hakk'ın irâdesine olur; ve müstaid sâlikler olduğu takdirde dahi onların tâatları mürşidlerine olur. Ya'ni, muktedâyâ itâat edip, koşu koşu ileriye giden atlar ya'ni cisimler ne güzeldir! Onlar ne geri giderler, ne de muktedâyâ i'tirâz edip serkeşliğin mahbûsu olarak yoldan geri kalırlar!

گرم رو چون جسم موسی کلیم تا ببحرینش جو پهنای گلیم

1143. *Mûsâ-yı Kelîm'in cismi gibi o, geniş kilim gibi Bahreyn'e kadar harârelli gidicidir.*

Öyle bir cisim Mûsâ Kelîmullah (a.s.)'ın cismi gibi olarak cenâb-ı Mûsâ'nun cismi bulunduğu noktadan Bahreyn'e kadar olan arzın mesâfesini geniş bir kilim üzerinde yürümek gibi addedip harâretli ve aşkî olarak gidicidir. Nitekim sûre-i Kehf'de Mûsâ (a.s.)'dan naklen beyân buyrulur: *وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حَبْلًا* (Kehf, 18/60) ya'ni "Mûsâ (a.s.) şâkirdi

Yûşa' b. Nûn'a dedi ki: Ben Hızır'ı bulmak için Mecmau'l-Bahreyn'e bâliğ oluncaya kadar durmayıp gideceğim; yâhud maksûduma vâsıl oluncaya kadar uzun yıllar geçireceğim."

هست هفتصد ساله راه آن حُقُبُ که بکرد او عزم در سیران حُبُ

1144. O hukubun yolu yedi yüz yıllıktır ki, o hubbün seyrânında azmetti.

"Hukub", hakkında ulemânın ihtilâfı vardır. Kimi yetmiş yıl, kimi seksen yıl demiş ve kimi uzun zaman ve kimi de dehr ve kimi dahi yedi yüz yıl demiştir. Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz bu beyitte "yedi yüz" ma'nasını almıştır. Arzın bir noktasından kalkıp herhangi bir noktasına vusûl için yedi yüz yıl yürümeye hâcet olmadığı ma'lûmdur. Mûsâ (a.s.)'ın murâdı, "Matlûbuma vâsıl olmak için yedi yüz yıl ömrüm olup arz üzerinde yürümek lâzım gelse yürüyeceğim ve dolaşacağım," demek olur. Ya'ni, Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûr olan hukub yedi yüz yıllık yoldur ki, Mûsâ (a.s.) Hızır'ın aşkı ve muhabbeti yolunda arz üzerinde bu kadar uzun zaman dolaşmayı gözüne aldı. Nitekim III. cildin 1960, 1961, 1962, 1963 numaralı beytlerinde Mûsâ (a.s.) lisânından şöyle buyurulmuş idi:

می‌روم تا مجمع البحرين من تا شوم مصحوب سلطان زمن

أَجْعَلُ الْخِضْرَ لِأَمْرِي سَبِيًّا ذَاكَ أَوْ أَمْنِي وَأَسْرِي حَقْبًا

سالها بزم بیر و بالها سالها چه بود هزاران سالها

می‌روم یعنی نمی‌ارزد بدان عشق جانان کم بدان از عشق نان

[Ya'ni "Mecmau'l-Bahreyn'e kadar giderim, tâ ki, zamâne sultânının mashûbu olayım! Ben Hızır'ı emrime sebep kılanım; ya bu, yâhud ben geçirim ve uzun zamân seyr ederim. Senelerce kanatlar ile uçarım; senelerce ne olur? Binlerce seneler! Giderim, ya'ni buna değmez mi? Cânânın aşkını, nânın aşkından bilme!"]

Bu beytlerin tercüme ve îzâhı mezkûr cildededir. Bu beyt-i şeriflerde vaktin Hızır'ı olan insân-ı kâmilî arayıp bulmak için uzun seferlere teşvîk vardır; ve menâkub-ı evliyâda böyle sefer edenlerin çok olduğu görülmektedir.

هست سیر تنش چون این بود سیر جانش تا بعین بود

1145. Uaktâki onun cisminin seyrinin himmeti bu ola, onun cânının seyri ilbiyyîne kadar olur.

Ya'ni, vaktâki Mûsâ (a.s.)'ın ve o meşrebde olan evliyânın Hakk'a vusûl emrinde cismen olan yürüyüşlerinin himmeti böyle uzun seneleri göze aldır-mak olur, onların rûhen yürüyüşleri âlem-i illiyîne kadar olur.

خربطان در پایگه انداختند

شهسواران در سیاحت تاختند

1146. *Şehsüvarlar yarışta koştular, harbatları aşağıya attılar.*

"Şehsüvâr", binicilerin ve süvârîlerin şâhu; "harbat", kaz ve mecâzen "ahmak kimse" demektir. "Şehsuvârlar"dan murâd, Hak yolunun harâretli ve aşkı olan sâlikleri ve "harbatlar"dan murâd, tenbel ve ahmak olan sâliklerdir. Ya'ni, bu ci-sim merkebine süvâr olan mâhir biniciler Hak yolunda yanşa çıkıp sıfât-ı nefsâ-niyye yüklerini attılar ve hakîkate koştular; ve tenbel ve ahmak olanları aşağı-da, geride bıraktılar; ve bunlar sıfât-ı nefsâniyye yükleriyle koşamadılar.

در دهی آمد دری را باز دید

آنچنانکه کاروانی می‌رسید

1147. *Nitekim bir kervân erişti, bir köye geldi; bir kapıyı açık gördü.*

Bu iki nevi' sâlikin hâli buna benzer ki: Bir kervân bir köye geldi ve bir kapıyı açık gördü.

باراندازیم اینجا چند روز

آن یکی گفت اندرین برد العجوز

1148. *O birisi dedi: "Bu kocakarı soğuşunda birkaç gün yükü buraya atalım!"*

وانگهانی تو در آدر اندرون

بانگ آمد نی بینداز از برون

1149. *Ses geldi: "Hayır! Hâriçten at! Ondan sonra sen içeriye gel!"*

هم برون افکن هر آنچه افکندنیست در میا با آنکه این مجلس نیست

1150. *"Atılmaya lâyık olan her şeyi dahi dışarıya at! Onun ile içeri gelme! Zîrâ bu meclis âlîdir."*

"Berdü'l-acûz", ya'ni "kocakarı soğuşu" ma'lûm olduğu üzere şubatın ni-hâyetinden üç ve martın ibtidâsından dört gün ki, cem'an yedi gündür. Bun-dan murâd cismâniyet âlemidir. "Kervân"dan murâd, sâlikler kâfilesidir. "Yük"den murâd, nefis ve sıfât-ı nefsâniyyedir. Ya'ni, sâlikler kâfilesi bu ha-yât-ı cismâniyye âleminin mihen ve meşâkkından bir insân-ı kâmilin kapısı-nı açık buldular. İçlerinden birisi dedi ki: "Biz sıfât-ı nefsâniyyemiz ile bura-ya ilticâ ederek yeyip içelim ve râhat edelim!" İnsân-ı kâmil tarafından denil-di ki: "Buraya nefis ve sıfât-ı nefsâniyye ile girilmez. Onları cismâniyet âle-

mine terk ediniz ve rûhâniyet âlemi hâricinde bırakınız; ve benlik ve enânî-yet nâmına olan şeylerin hepsini de terk ediniz! Ondan sonra içeriye giriniz! Zîrâ bu meclis âlî ve rûhânîdir."

رجوع بقصة هلال رضى الله عنه

Hilâl (r.a.)'ın kıssasına rücû'dur

بُدْ هلال استاد دل جان روشنی سائیس و بندہ امیر مو'منی

1151. *Hilâl gönül üstâdı bir cânı rûşen idi, bir mü'min beyin seyisi ve kölesi.*

Hz. Hilâl nefsanî sıfatları kalbine uğratmamak husûsunda üstâd, rûhu parlak ve musaffâ idi. Bununla berâber bir mü'min beyin ahırında hayvanlarını tımar eden seyis ve köle idi.

سائیس کردی در آخر آن غلام لیک سلطان سلاطین بندہ نام

1152. *O köle ahırda seyislik ederdi. Fakat köle adlı, sultânların sultânı idi.*

O köle olan Hz. Hilâl beyin ahırında seyislik eder, hayvanlarına bakardı. Fakat zâhırda adı köle idi; ma'nâda sultânların sultânı idi.

آن امیر از حال بندہ بی خبر کہ نبودش جز بلیسانہ نظر

1153. *O bey kölenin hâminden habersiz idi. Zîrâ ona iblisâne nazarın gayrı ol-madı.*

O bey köleyi hakîr gördüğünden onun hâli ile alâkadar değildi. Binâenaleyh ne hâlde olduğunu da bilmezdi. Zîrâ beyin nazarı İblîs gibi ancak zâhire idi. İb-lîs nasıl ki, Hz. Âdem'in sûretine bakıp ma'nâsından gâfil idiyse, bey dahi Hz. Hilâl'in ancak sûret-i hakîrânesine bakar ve ma'nâsından gâfil bulunur idi.

آب و گل می دید و در وی گنج نی پنج و شش می دید و اصل پنج نی

1154. *Suyu ve çamuru gördü ve ondaki hazîneyi değil! Beşi ve altıyı gördü ve beşin aslını değil!*

Bey İblîs gibi suyu ve çamuru, ya'ni cismi gördü ve o suyun ve çamurun altında gizli olan hazîneyi ve defneyi ya'ni rûhun ulviyetini görmedi. Beşi ya'ni havâss-i hamseyi ve altıyı ya'ni taayyüne ve cisme mahsûs olan altı ci-heti gördü ve havâss-i hamsenin aslı olan rûhu görmedi. Zîrâ görmek ve işit-mek ve koklamak ve lezzet duymak ve hissetmek rûhdandır. Rûh cisimden alâkasını kesdikten sonra cisimdeki bu beş hâsse munkatı' olur.

رنگ طین پیدا و نور دین نهان هر پیمبر اینچنین بد در جهان

1155. Çamurun rengi zâhir ve dînin nûru gizli. Her peygamber cihânda böy-le idi.

Çamurun rengi, ya'ni cismin hâl ve şânı his gözüyle görülür. Fakat rûh ile tev'em olan dînin nûru rûh gibi gizlidir, his gözüyle görülemez. İşte her pey-gamber dahi bu âlem-i sûrette böyle gizli idi. Münkirler o peygamberleri ha-kır gördüler ve ancak sûretlerine nazar ettiler. Meselâ sûre-i Zuhruf'da beyân buyurulduğu üzere müşrikler Resûl-i Ekrem hazretlerinin yetimliğini görüp لَوْ كُنَّا نَرَى هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقُرَيْشِ عَظِيمٍ (Zuhruf, 43/31) ya'ni "Bu Kur'ân Mek-ke'nin ve Tâif'in eşrâfından olan bir adama nüzûl ede idi ne olurdu!" dediler. Ve kezâ yine aynı sûrede Mûsâ (a.s.) hakkında Fir'avn: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ هُوَ آتَاخِرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ (Zuhruf, 43/52) ya'ni "Ben riyâset husûsunda hakîr ve dîli pel-tek olan bu kimseden hayırlıyım!" dedi.

آن مناره دید و در وی مرغی بر مناره شاهبازی پر فنی

1156. O minâreyi gördü ve ondaki kuşu değil! Minâre üzerinde fen dolu bir şahbâz vardır.

Meselâ bir kimse minâreyi görür, fakat üzerindeki kuşu görmez. Halbuki minârenin üzerinde ta'lim görmüş ve avcılığa alışmış olan pür-fen, şahâne bir doğan kuşu vardır. İşte sırf zâhiri ve cismi gören ve fakat o cismin şahbâz rû-hundan gâfil bulunan kimselerin hâli de bu misâle mutâbık olur.

وآن دوم می دید مرغی پر زنی لیک موی اندر دهان مرغ نی

1157. Ve o ikincisi kanat çarpan kuşu gördü. Fakat kuşun ağzında olan kılı değil!

Diğer bir kimse dahi hem minâreyi ve hem de minârenin üzerinde kanat çarpan kuşu görür. Fakat kuşun ağzında olan ince kılı görmez. Bu da enbiyâ ve evliyanın cismîni ve rûhunun yüksekliğini görüp, onda ince olan sır-ı vahdeti göremeyen kimselerin misâlidir ki, ulemâ-i zâhir bu kabildendir.

هم ز مرغ و هم ز مو آگاه بود

آنکه او ينظر بنور الله بود

1158. O kimse ki, Allâh'ın nûruyla nazar eder olur, hem kuştan ve hem kıldan âgâh olur.

الله اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله ya'ni "Mü'minin firâsetinden sakınınız, zîrâ o Allâh'ın nûruyla bakar!" hadîs-i şerîfi mücibince kendinin kendiliğinden geçmiş, sem'i Hakk'ın sem'i ve basan Hakk'ın basan olmuş olan insân-ı kâmil hem cismi ve hem de rûhun yüksekliğini ve o yükseklikte ince kıl gibi olan sırr-ı vahdeti görür.

تا نبینی مو بنگشاید گیره

گفت آخر چشم سوی موی نه

1159. Dedi: "Nihâyet gözû kıl tarafına koy! Kılı görmedikçe düğüm açılmaz!"

Bu sırr-ı vahdeti gören insân-ı kâmil yalnız minâre mesâbesinde olan cismi ve kuş masâbesinde olan ilim ve tâat ve ibâdet-i zâhireyi gören ve Hak ile insân-ı kâmil arasındaki sırr-ı vahdeti göremeyen kimseye dedi ki: "Ey kimse! Gözünü yalnız cisme ve ulûm ve a'mâl-i zâhireye dikme! İnce kıl gibi olan vahdet-i vücûd sırrını da gör! Sen bu ince kılı görmedikçe senin ilim ve amel-deki şek ve şübhe düğümlerin açılmaz!"

وآن دگر گل دید پر علم و عمل

آن یکی گل دید نقشین در و حل

1160. O biri cıvık çamur içinde nakışlı kıl gördü; ve o diğeri ilim ve amel ile dolu gil gördü.
[1144]

"Vahal", yumuşak çamur demektir ki, müfredât-ı unsuriyye murâd buyrulur. Her iki mısra'daki "gil" kelimeleri "katı çamur" ma'nâsına olmak mü-nâsibdir. Bundan murâd dahi, bu müfredât-ı unsuriyyeden tesviye edilmiş olan cism-i beşerdir. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra'daki "gil" yerine "dil" vâki'dir. Bu sûrette tercüme "Ve o diğeri ilim ve amel ile dolu iç ve gönül gördü" demek olur. Hâsıl-ı ma'nâ: Ya'ni, ne yapalım ki, isti'dâd muhtelif olduğundan bir tâife yalnız cismin münakkaş sûretini gördü. Bunlar cıvık çamur içinde nakışlı, katı çamuru görene benzerler; ve diğeri tâife dahi o nakışlı çamuru ve cismi ilim ve amel ile dolu gördü; ve nazarı sûret ile berâber ilim ve amel cihetine saplandı, kaldı. Daha ileriye geçemedi.

خواه سیمد مرغ گیر و یا دو مرغ

تن مناره علم و طاعت همچو مرغ

1161. Cisim minâre, ilim ve tâat kuş gibidir. İster üç yüz kuş tut, ister iki kuş!

Velhâsıl cisim minâre ve o cisimden sâdır olan ilim ve tâat dahi kuş gibidir. Bu ilim ve tâat ister çok olsun, ister az olsun, kuşa benzemekte müsâvîdir. Bu beytin izâhında diğeri bir vecih dahi vârid olur: Ey sâlik! Bu beyânâtta insân-ı kâmilin cismi minâreye ve ilim ve ameli ve tâat-i zâhiriye dahi kuşa teşbîh olunmuştur. Bu ulûm ve a'mâl-i zâhire kuşlarını insân-ı kâmilin minâre-i cisminden ister çok, ister az al. Bu ince kılı göremedikçe senin müşkilin hallolmaz.

مرد اوسط مرغ بیند او و بس غیر مرغی او نیند بیش و پس

1162. *Evsat olan adam ancak kuşu görür. O önde ve arkada bir kuşun gayrını görmez.*

Böyle Hak yolunun ortasında kalmış olan sâlik ancak insân-ı kâmilin zâhiri olan ilmini ve amelini görücüdür. O ancak önde ve arkada bu ilim ve amelden başkasını göremez.

موی آن نورست پنهان آن مرغ که بدان پاینده باشد جان مرغ

1163. *Kıl kuşun lâyiğı olan gizli bir nûrdur ki, kuşun cânı onunla bâkî olur.*

Ya'ni, söylediğimiz misâldeki kıl o bir nûrdur ki, o kuşun ya'ni insân-ı kâmilin ilim ve amelinin lâyiğıdır; ve insân-ı kâmilin rûh-ı sâfisi o nûr ile pâ-yende ve bâkî kalır; ve o nûr Hakk'ın nûr-ı vücûdudur. Nitekim Hz. Pîr efendimiz bir beyt-i şerifinde buyururlar:

تو آن نوری که باموسی همی گفت خدا یم من خدا یم من خدا یم

Nazmen tercüme:

"Sen ol bir nûrsun: Mûsâ'ya derdin:

Hudâ'yım ben, Hudâ'yım ben, Hudâ'yım!"

Binâenaleyh insân-ı kâmilde bu nûru göremeyenler onu ancak ilmi ve amelî ile tavsîf ederler. Halbuki insân-ı kâmil ne ilim ile ve ne de amel ile tavsîf olunamaz. Onda ancak bir gizli nûr vardır ki, bu nûru ancak o nûra vâsıl olanlar görür. Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'in 4. faslında Hz. Pîr efendimiz şöyle buyururlar:

"Seyyid Burhâneddîn (k.s.) söz söyler idi. Birisi dedi ki: "Senin medhini filân kimseden işittim." Buyurdular ki: "Göreyim! O filân nasıl adamdır? Onun beni tanıyıp medhedecek mertebesi var mıdır? Eğer o beni söz ile tanımış ise şu hâlde beni tanımamıştır. Zîrâ bu söz ve bu harf ve savt ve bu dudak ve ağız kalmaz. Bütün bunlar arazdır; ve eğer fiil ile tanımış ise yine böyledir; ve eğer benim zâtımı tanımış ise o vakit bilirim ki, o benim medhimi edebilir; ve o medh benim medhim olur."

مرغ کان مویت در منقار او هیچ عاریت نباشد کار او

1164. *Kuş ki, onun gagasında o kıl vardır, onun işi hiç âriyet olmaz.*

Ya'ni, minâre mesâbesinde olan cisme konan, kuş mesâbesindeki ilim ve amel, kıl gibi ince olan nûr-ı yakîne ve sırr-ı vahdete müstenid olunca o ilim ve amelin kân ve hâl ve şânı âriyet ve taklîdî olmaz; ve onun kân ve te'siri taklîdî olan ilim ve amelin te'sirinden başka olur; ve böyle bir cisim ve amel ve ilim ve zevk-i müşâhede ve nûr-ı yakîn ancak insân-ı kâmile mahsûsdur.

علم او از جان او جوشد مدام پیش او نه مستعار آمد نه وام

1165. *Onun ilmi dâimâ onun cânından kaynar; onun indinde ne müsteârdır, ne de ödünçtür!*

O insân-ı kâmilin ilmi dâimâ onun rûh-ı sâfından kaynar. Binâenaleyh onun ilmi, ilm-i ledünnî ve ilm-i tecellî olur. Bu ilim onun indinde kitâblardan ve ağız-lardan ödünç alınmış iğreti bir ilim değildir. Cismânîlerin ilmi ise havâss-i zâhi-re ve bâtuneleriyle mükteseb olduğundan mevt-i tabîî zamânına kadar kendile-rinde âriyet kalır. Ölümlü şaşkınlığı esnâsında dimâğında hiçbir şey kalmaz.

رنجور شدن این هلال و بی خبری خواجه او از رنجوری او در تحقیر و ناشناخت او و واقف شدن
دل مصطفی از رنجوری و حال او و افتاد و عبادت رسول الله صل الله علیه و سلم این هلال را

Bu Hilâl'in hasta olması ve onun efendisinin onu tahkîri ve tanımaması emrinde, onun hastalığından habersizliği ve kalb-i Mustafâ'nın onun hastalığından ve hâlinde âgâh olması ve Resûl (a.s.)'ın bu Hilâl'i araması ve ziyâreti

از قضا رنجور و ناقص شد هلال مصطفی را وحی شد غماز حال

1166. *Kazâdan dolayı Hilâl hasta ve nâkıs oldu. Mustafâ'ya vahiy hâlin gammâzı oldu.*

"Gammâz", "yüz ve kaş ve kirpik ile işaret etmek ve bir kimsenin ayıbını meydâna çıkarmak" ma'nâsına olan "gamz"den mübâlağa ile ism-i fâildir.

Burada "işâret edici" demektir. Ya'ni, kazâ-yı ilâhîden dolayı bu seyis olan Hz. Hilâl hasta oldu ve cismi hastalık sebebiyle eksildi ve eridi. Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'e gelen vahy-i ilâhî Hz. Hilâl'in hâline işâret edici oldu.

بُد ز رنجوریش خواجه اش بی خبر که بر او بُد کساد و بی خطر

1167. *Onun efendisi onun hastalığından habersiz idi; zîrâ onun indinde kıymetsiz ve şerefsiz idi.*

"Kesâd", revâcsız olmak ve metâ' geçmemek demektir. Burada kıymetsizlikten kinâye olur. "Hatar", burada "kadr ve şeref" ma'nâsınadır. Ya'ni, Hilâl'in efendisi onun hastalığından âgâh değil idi. Zîrâ efendisinin indinde Hilâl hazretleri kıymetsiz ve şerefsiz idi.

خفته نه روز اندر آخر مُحسینی هیچ کس از حال او آگاه نی

1168. *Bir muhsin ahırda dokuz gün yatmış idi. Hiçbir kimse onun hâlinde âgâh değildi.*

"Muhsin", lügatte "iyilik edici" demektir. *يا'ني الاحسان ان تعبد الله كأنك تراه* ya'ni "İhsân, senin Allâh'ı görür gibi ibâdet etmendir" hadis-i şerifi mücibince Hz. Hilâl'in makâm-ı müşâhedede olduğuna işâret buyrulur. Ya'ni, bu muhsin olan Hz. Hilâl hastalanıp hayvanların ahırında dokuz gün[dür] yatar idi. Hiçbir kimse onun böyle ağır bir sûrette hastalanmış olduğuna vâkıf değil idi.

آنکه کس بود و شهنشاه کسان عقل صد چون قلمش هر جا رسان

1169. *O ki, kes idi ve keslerin şehensâhı idi. Onun yüz kulzüm gibi olan aklı her yere erişici idi.*

"Kes", âkil ve âlim ve şerîf olan adam demektir ki, bundan murâd Resûl-i Ekrem'in zât-ı şerifleridir. "Kulzüm", umûmen deniz ve husûsen Süveyş ile Aden arasındaki Bahr-ı Ahmer'in adıdır. Ya'ni, o zât-ı mukaddes-i Muhammedî ve kemâlât-ı beşerîyyenin kâffesini câmi' idi ve akıl ve ilimde mümtaz olanların şehensâhı idi. Onun yüz deryâ gibi vâsi' olan aklı her yere, ya'ni âlem-i zâhir ve bâtına erişici idi.

وحیش آمد رحم حق غمخوار شد که فلان مشتاق تو بیمار شد

1170. *"Senin filân müstâkın hasta oldu!" diye ona vahiy geldi. Hak'ın rahmeti gam-hâr oldu.*

Ya'ni, "Senin cemâl-i pâkine müştâk olan Hilâl hasta oldu!" diye o Ser-ver-i âleme vahy-i ilâhî geldi. Hakk'ın rahmeti Hilâl'in gamını yiyici oldu ve onun imdâdına yetişti.

مصطفیٰ بهر هلال با شرف رفت از بهر عبادت آن طرف

1171. *Mustafâ, şerefli Hilâl için iyâdetten dolayı o tarafa gitti.*

Mustafâ (a.s.v.) Efendimiz ind-i ilâhîde şeref sâhibi olan Hz. Hilâl için ve onun hâturını sormak kasdıyla yattığı tarafa gitti.

در پی خورشید وحی آن مه دوان و آن صحابه در پیش چون اختران

1172. *O ay vahiy güneşinin izinde ve o sahâbe dahi yıldızlar gibi onun arkasında koşucu oldu.*

O ay gibi olan Resûl-i Ekrem hazretleri vahiy güneşinin izini ta'kîb etti ve ashâb-ı kirâm hazarâtı dahi yıldızlar gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz'in arkasında koşucu oldu.

ماه می گوید که اصحابی نجوم للسرّی قدوة و للطاغی رجوم

1173. *Ay der ki: "Benim ashâbım yıldızlardır. Gece yolcusuna muktedâ ve serkeşe rücûmdur."*

"Sürâ", "hüdâ" vezninde "gece yolcusu"na derler. "Kudve", kâfın üç hareketiyle "muktedâ ve metbû" demektir. "Rücûm", "recm" in cem'idir, "atılan taşlar" ma'nâsındır. Ya'ni, ay gibi olan Resûl-i Ekrem hazretleri hadîs-i şerifte اصحابی کالنجوم باهم اقتدیم اقتدیم ya'ni "Benim ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidâyet bulursunuz" buyurdu ki, onlar zulmet-i tabîat içinde yürüyen kimselere doğru yolu gösteren muktedâ ve metbû'dur; ve serkeş ve itâatsiz olanlara dahi atılan taşlardır ki, onlar bu taşlar ile huzûr-ı ilâhîye yaklaşımdan men' olunurlar. Bu beyt-i şerîfte وَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ (Mülk, 67/5) ya'ni "Biz dünyânın göğünü yıldızlar ile süsledik ve onları şeytanlara atılan taşlar yaptık" âyet-i kerîmesinin ma'nâ-yı bâtinisine işâret buyrulur.

میر را گفتند کان سلطان رسید او ز شادی بی دل و جان بر جهید

1174. *Beye dediler ki: "O sultân erişti!" O sevinçten âşikâne sıçradı.*

"Bî-dîl ü cân", âşikâne demektir. Ya'ni, Resûl-i Ekrem hazretleri ashâb-ı kirâmı ile berâber Hilâl'in bulunduğu mahalle geldiği vakit, Hilâl'in efendisi

olan beye, "O iki cihânın sultânı olan Resûl-i Ekrem geldi!" dediler. O bey dahi sevinçten âşıkâne bir vaz'iyette yerinden sıçradı.

بر گمان آن ز شادی زد دو دست کان شهنشه بهر آن میر آمدست

1175. O zan üzerine şâdîden iki elini çırpı ki, o şehenşâh o emîr için gelmiştir.

Bey o şehenşâh-ı rusûl olan cenâb-ı Peygamber kendisinin ziyâretine geldiğini zannettiği için sevindi ve iki elini çırpı.

چون فرود آمد ز غرفه آن امیر جان همی افشانده پا مؤد بشیر

1176. Uaktâki o bey gurfeden indi, müjdecinin ücret-i kademi olarak cân saçtı.

"Pâ-müjd", ücret-i kadem ve ayak teri demektir. "Gurfe", lügatte "yüksek çardak" demek olup burada, "köşkün yukarısı" demek olur. Ya'ni, vaktâki o bey teşrîf-i Peygamberîyi haber aldı, köşkünün yukarısından aşağıya indi ve müjdecîye ayak teri olmak üzere dahi cânını fedâ edecek hâle geldi.

پس زمین بوس و سلام آورد او کرد رخ را از طرب چون ورد او

1177. Sonra o yer öpücü oldu ve selâm getirdi, yüzünü tarabdan gül gibi etti.

"Zemîn-bûs", vâsf-ı terkîbîdir, "yer öpücü" demektir. "Tarab", şâdî ve fehrah; "verd", gül denilen çiçek. Ya'ni, aşağıya indikten sonra huzûr-ı Peygamberîye gelip yer öpücü oldu ve selâm verdi. Sevinçten dolayı yüzünün rengi de gül gibi penbe ve latîf oldu.

گفت بسم الله مشرف کن وطن تا که فردوسی شود این انجمن

1178. Dedî: "Allâh'ın ismi ile vatânı müşerref et, tâ ki, bu encümen bir firdevs olsun!"

Resûl-i Ekrem hazretlerine hitâben bey dedi ki: "Yâ Resûlallâh! Allâh'ın ismi ile evimizi şereflendir, tâ ki, bu evimizde olan cem'iyet bir firdevs, bir cennet olsun!"

تا فزاید قصر من بر آسمان که بدیدم قطب دوران زمان

1179. "Tâ ki, benim köşküm gök üzerine esdal olsun! Zîrâ ben zaman ve devrânın kutbunu gördüm!"

"Kutb", mihverin nihâyeti ve bir kavmin medâr-ı umûru olan zât demektir. "Deverân", dönmek ve hareket etmek ma'nâsınadır. Ya'ni, "Benim köş-

küm yerde olduğu hâlde vücûd-ı şerîfin sebebi ile gökyüzü üzerine efdal olsun! Zîrâ zamânın dönmesini ve hareketini vücûda getiren arzın kutbusun ve ben köşkümde kutub olan zât-ı şerîfini gördüm!"

گفتش از بهر عتاب آن محترم من برای دیدن تو نامدم

1180. O muhterem itâbdan dolayı ona dedi: "Ben seni görmek için gelmedim!"
[1164]

"İtâb", tevbiîh ve tekdîr etmek. Ya'ni, o muhterem olan zât-ı Peygamberî o beyi tekdîr ve tevbiîh kasdıyla buyurdu ki: "Ben buraya seni görmek için gelmedim!"

گفت روحم آن تو خود روح چیست هین بفرما کین تجشم بهر کیست

1181. Dedi: "Cânım senindir, halbuki cân nedir? Hele buyur ki, bu tekellûf kimin içindir?"

"Teceşşüm", bir şeyin zahmetini çekmek ve tekeffül etmek demektir. Bu itâb üzerine bey dedi ki: "Yâ Resûlallâh! Benim cânım senin mülkündür. Ma-ahâzâ cân nedir ki, sana fedâ edilecek bir kıymeti hâiz olsun! Hele buyur ki, bu ihtiyâr-ı zahmet ve bu tekellûf kimin için vâki' olmuştur?"

تا شوم من خاک پای آن کسی که بیاغ لطف تستش مفرسی

1182. "Tâ ki, ben o kimsenin hâk-i pâyi olayım, ki, senin lûtfunun bağında ona bir mağres vardır!"

"Mağres", ağaç dikilecek yer demektir. Bu beyt-i şerîfte umûmen lutf-ı Nebvî "bağ"a ve bu lutf-ı nâil olan kimse "ağac"a ve bu kimse hakkında husûsen vâki' olan lutf-ı Nebvî dahi, o bağda "ağaç dikilecek yer"e teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, o bey: "Yâ Resûlallâh! Kimin için burayı teşrîf buyurduğunu söyle de senin lutf-ı mahsûsuna nâil olan bu kimsenin bastığı toprak olayım!" dedi.

چون چنین گفت او و نخوترا براند مصطفی تر عتاب او بخواند

1183. Vaktâki o böyle söyledi ve nahveti sürdü, Mustafâ onun itâbını terk etti.

"Nahvet", hodbînlik ve ta'zîm ve iftihâr etmek demektir. Vaktâki o bey böyle mütevâzîâne sözler söyledi ve nefsinden hodbînliği ve taazzumu sürüp çıkardı, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz dahi onun bu tevâzu'una karşı tevbiîh ve tekdîr etmeyi terk etti.

پس بگفتش کان هلال عرش کو همچو مهتاب از تواضع فرش کو

1184. *Sonra ona dedi ki: "O arşın Hilâl'i hani? Tevâzu'dan dolayı mehtâb gibi ferş olan hani?"*

İtâbı terk ettikten sonra Resûl-i Ekrem o beye dedi ki: "O arş-ı ilâhînin Hilâl'i nerededir? Ve bâtında sultân iken tevâzu'dan dolayı ay ışığı gibi ferş olup yerlerde sürünen mahbûb-ı Hak nerededir?"

آن شهی در بندگی پنهان شده بهر جاسوسی بدنیا آمده

1185. *"O bir şâhtır ki, kölelik içinde gizli olmuştur. Câsûsluk için dünyâya gelmiştir."*

"Câsûs", şerre dâir olan sırrı tecessüs eden ve araştıran kimse demektir (Kâmûs). Bu beyt-i şerifte câsûsluk ta'birinin isti'mâlindeki nûkte budur ki: Cismâniyet ve nefsanîyet âlemi şerr u şûr ile doludur. Ervâh-ı kâmilânın bu cismâniyet âlemine gelmesi cismâniyet âlemine hâs olan tecelliyât-ı esmâiyye ahkâmına fiilen ve zevken vukûf ve onlardan rûhu tasfiye ve tecrid içindir. Nitekim Hz. Pîr Efendimiz şu beyitlerinde bu ma'nâya işâret buyururlar:

من از برای مصلحت در حبس دنیا آمدم من از کجا حبس از کجا مال کرا دزیده ام

"Ben dünyâ habsine maslahat için geldim. Ben neredeyim, hapis nerededir? Kimin malını çalmışım ki, bu habse girmiş olayım!"

Ya'ni, Hilâl hazretleri ezelde ve ma'nâda bir şâh-ı ma'nevîdir ki, şerr u şûr ile dolu olan bu cismâniyet âleminde gizlenmiştir; ve onun bu kölelik içinde gizlenmesi Hakk'ın tecelliyât-ı esmâiyye ahkâmına bu âlemde fiilen ve zevken vukûf hâsıl ederek şerhî olan nefsin sıfatlarını araştırıp, onlardan rûh-ı pâkini musaffâ ve mücerred tutması içindir.

تو مگو کان بنده و آخرچی ماست این بدان که گنج در ویرانه هاست

1186. *"Sen deme ki, "O bizim kölemiz ve ahırcımızdır!" Bunu bil ki, defîne vîrânelerdendir."*

"Ey bey! Sen onun zâhirindeki zillete bakıp deme ki, "O bizim kölemiz ve ahırcımızdır ve hayvanlarımızı tımar eden bir hizmetçidir!" Onun zâhiri harârâ, bâtını ma'mûrdur. Nitekim defîneleri vîrânelere ve harâbelerle gömerler; ve bunu halkın nazar-ı dikkatlerini celb etmemek için böyle yaparlar."

ای عجب چونست از سقم آن هلال که هزاران بدر هستش پای مال
1187. "Acabâ, o Hilâl hastalıktan nasıldır ki, binlerce bedir onun pâyimâldır."

Bu beyt-i şerifte sanâyi'-i bedüyyeden "ihâm-ı hüsn" san'atı vardır. Hilâl ism-i hâssından gökdeki hilâle ve hilâlden dahi bedire intikâl buyurulmuştur. "Bedir"den murâd, sûrî mansıb ve mertebe sâhibi olan kimselerdir. Ya'ni, "Adı Hilâl ve ma'nâsı yeni doğan ay olan o köle hastalıktan ne hâldedir ki, binlerce kimselerin ayın on dördü gibi parlak olan sûrî mansıb ve mertebeleri onun nûr-ı ma'nevîsinin pâyimâldır ve zebûnudur."

گفت از رنجش مرا آگاه نیست لیک روز چند در درگاه نیست
1188. *Dedi: "Onun hastalığından benim haberim yoktur. Fakat birkaç gündür dergâhda değildir."*

Bey cevâben dedi ki: "Hilâl'in hastalığından haberim yoktur. Fakat birkaç günden beri dergâhda ve hizmet edenler arasında görünmüyor."

صحبت او با ستور و امترست سايست و منزلش اين آخرست
1189. *Onun sohbeti binek hayvanları ve katırlar ile; seyistir ve onun menzili bu ahırdır.*

Ya'ni "Hilâl'in vazîfesi binek hayvanlarıyla katırlara bakmak ve onları tımar etmektir. O seyistir, bu sebeble ahırda yatar, kalkar."

درآمدن مصطفی علیه الصلاة و السلام از بهر عیادت هلال
درستورگاه آن امیر و نواختن مصطفی صلی الله علیه و سلم هلال را

Mustafâ (a.s.v.)'ın Hilâl'in iyâdeti için o beyin ahırına girmesi ve Mustafâ (s.a.v.)'in Hilâl'i okşaması

رفت پیغمبر به رغبت بهر او اندر آخر آمد اندر جست و جو
1190. *Peygamber rağbetle onun için ahıra gitti, cüst u cûya geldi.*
[1173]

Ya'ni, Resûl-i Ekrem rağbetle Hilâl'in hâtırını sormak için ahıra gitti ve onu ahırda aradı.

بود آخر مظلوم و زشت و پلید وین همه برخاست چون الفت رسید

1191. *Ahır karanlık ve çirkin ve pis idi. Halbuki bunun hepsi kalktı, çünkü ülfet erişti.*

Ya'ni, ahır pek fenâ bir hâlde idi. Fakat ülfet ve aşk-ı Hak eriştiği için bu fenâlıkların hepsi kalktı.

بوی پیغمبر برد آن شیر نر همچنان که بوی یوسف را پدر

1192. *Babası Yûsuf'un kokusunu duyduğu gibi, o erkek arslan Peygamber'in kokusunu götürdü.*

Ya'ni, Ya'kûb (a.s.) Yûsuf (a.s.)'ın gömleğinin kokusunu duyduğu gibi o erkek arslan mesâbesinde olan Hz. Hilâl dahi ahıra giren Resûl-i Ekrem hazretlerinin latîf kokusunu duydu.

موجب ایمان نباشد معجزات بوی جنسیت کند جذب صفات

1193. *Mu'cizeler îmânın mücibi olmaz; cinsiyet kokusu sıfatları cezbeder.*

"Mu'cize", bu âlem-i sûrette herkesin görmeye alıştığı bir şeye muhâlif olarak peygamberlik da'vâsında bulunan zât-ı şerîften zuhûr eden hallerdir. Meselâ su üzerinde yürümek ve havada uçmak cism-i beşer için âdet hâricindedir. Bu âdet hilâfında olan haller peygamberlerden zuhûr ettiği gibi peygambere tâbi' olan velîlerden dahi sâdır olur; buna "kerâmet" derler. Peygambere tâbi' olmayan kimselerden dahi zuhûr edebilir. Bu da iki türlüdür: Ya "istidrâc" olur. veyâhud "sihir" vâstasıyla olur. "İstidrâc", ba'zı münkirlerden murâdian üzerine zuhûr edip inkârlarının tezâyüdüne sebep olan hârik-î âdedir. Hind fakirlerinin hâli bunun şâhididir; ve sihrin envâi beştir: Tılsım, nî-rencât, rukye, halkatûrât, (حلقطیرات) [ve] şa'bededir. Bunların izâhâtı yukarılarda geçti. Necmeddin-i Kübrâ hazretlerinin *Menâzillü'l-Hâirîn* isimindeki kitâbindan naklen Mevlânâ Câmî hazretleri *Nefahâtü'l-Üns*'de bunlar hakkında tafsîlât vermiştir.

"Düşman"dan murâd, his gözlerine tâbi' olan ahmaklardır ki, bunlar da iki sınıftır: Bir sınıfı nübüvvetin doğruluğuna inanmak için peygamberlerden hârîka isterler ve bu hârîkayı görünce îmân ederler. Diğer sınıfı dahi hârîkayı görseler de îmân etmezler, sihirdir, derler. Bu iki sınıf enbiyâya karşı böy-

le oldukları gibi evliyâya karşı da böyledirler. Fakat akıl gözü açık olanlar peygamberin akvâlini, ahvâlini, ef'âlini tedkîke muktedir olduklarından onlar böyle his gözleriyle hârika görmek istemezler. Nitekim ashâb-ı kirâmın çoğu Kelânullâh'ı sıdk-ı nübüvvete kâfi gördüler ve îmân ettiler ve başka mu'cize istemediler. Ve Ebû Cehl ve emsâli mu'cize gördükleri hâlde îmân etmediler, sihirdir, dediler. Ve İsâ (a.s.)dan ölmüş bir hayvanın kemiklerinin dirilmesini isteyen bir ahmağın kussası da II. cildin 140 numaralı beytinden i'tibâren beyân buyurulmuştur. Ve evliyâ-yı kirâm hazarâtı kerâmâta ehemmiyet vermezler, "Hayz-ı ricâldır" derler. Asıl kerâmet kerâmet-i ilmiyyedir. Zîrâ bu kerâmet akl-ı fa'âlin nasîbidir. Onun için Cenâb-ı Peygamber Efendimiz المعادل صدیقی والاحق عدوي ya'ni "Âkil benim dostumdur ve ahmak benim düşmanımdır" buyururlar. Zîrâ âkil, akıl gözünü ve ahmak, his gözünü kullanır. Halbuki his gözü şaşırtır ve kıymetsizdir. Velhâsıl mu'cizât ahmakların îmânına sebep olmaz. Çünkü îmân edenler şübhe içindedirler ve îmân etmeyenler de sihirdir, derler. Fakat enbiyâ, akl-ı mücessem olduklarından, âküller ile peygamberler arasında cinsiyet vardır. Bu cinsiyet kokusu âküllerin sıfatlarını peygamberler tarafına çekip götürür.

معجزات از بهر قهر دشمنست بو جنسیت پی دل بردنست

1194. *Mu'cizeler düşmanın kahır içindir. Cinsiyet kokusu gönül götürmek içindir.*

Enbiyânın mu'cizeleri his gözünü ibtâl ve bu göze tâbi' olan humakayı kahır ve mağlûb etmek içindir. Cinsiyet kokusu ise kalbi peygamber tarafına götürmek ve çekmek içindir.

قهر گردد دشمن اما دوست نی دوست کی گردد بیسته گردنی

1195. *Düşman kahrolur, ammâ dost değil! Dost ne vakit bir boynu bağlanmış olur?*

"Boynu bağlanmak", ayn-ı sâbitenin taleb-i isti'dâdîsi üzerine vâkî' olan kazâ-yı ilâhîdir. Ya'ni, his gözüne tâbi' olan düşman bu âlem-i sûrette hârik-ı âdeyi ve mu'cizeleri görmekle makhûr ve mağlûb olur. Fakat dostun böyle bir kahır ve mağlûbiyete ducâr olması lâzım değildir. Zîrâ onun boynu kazâ-yı ilâhî ile bağlanmış değildir. O ayn-ı sâbite âleminde de saîddir, bu âlem-i sûrette de saîddir.

اندر آمد او ز خواب از بوی او گفت سرگین دان درون زین گونه بو

1196. *Onun kokusundan uykudan uyandı. Dedi: "Gübrelik içinde bu türlü kokudan, ha!"*

Hiz. Hilâl, Resûl-i Ekrem hazretlerinin rûhânî ve ma'nevî olan kokusundan dolayı uykudan uyandı. Zîrâ rûhların gayet latîf bir kokusu vardır ki, o koku ancak meşâm-mî rûh ile duyulur. Hiz. Hilâl dahi meşâm-mî rûhu ile bu kokuyu duydu, dedi ki: "Gübrelik içinde bu nevi' koku da bulunsun, ha! Acîb şey!"

از میان پای استوران بدید دامن پاک رسول بی ندید

1197. *Binek hayvanlarının arasından nazîrsiz olan Resûl'ün dâmen-i pâkini gördü.*

Cenâb-ı Hilâl yerde yattığı cihetle, hayvanlarının ayakları arasından nazîrsiz olan Resûl-i Ekrem hazretlerinin pâk olan eteklerini gördü.

پس ز کتج آخر آمد غَزَّان روی بر پایش نهاد آن پهلوان

1198. *Sonra ahırın köşesinden sürüne sürüne geldi. O pehlivan yüzünü onun ayağı üzerine koydu.*

"Gaj-gajân", terkîb-i terâdüfidir; "çocuklar gibi oturup sürüne sürüne yürümek" ma'nâsına olan "gajiden" masdarındandır. Ba'zı nüshalarda "haz-hazân" vâki'dir; bu da o ma'nâyadır. Ya'ni, Hiz. Hilâl ahırın köşesinden sürüne sürüne Resûl-i Ekrem'in huzûruna geldi. O rûhun pehlivânı yüzünü o hazretin ayağı üzerine koydu.

پس پیمبر روی بر رویش نهاد بر سر و بر چشم و رویش بوسه داد

1199. *Sonra Peygamber yüzünü onun yüzü üzerine koydu. Başına ve gözüne bûse verdi.*

Ondan sonra Resûl-i Ekrem hazretleri yere eğildi, mübârek yüzünü onun yüzü üzerine koydu, başını ve gözünü öpüp okşadı.

گفت یارا تا چه پنهان گوهری ای غریب عرش چونی خوشتری

1200. *Dedi: "Ey Yâr! Ne acîb gizli gevhersin? Ey arşın garîbi! Nasılsın, daha hoş musun?"*

Resûl-i Ekrem hazretleri buyurdu ki: "Ey dîn dostu! Ne acîb gizli gevher-sin? Ey bu cismâniyet âleminde arş-ı ilâhînin garîbi olan Hilâl, nasılsın? Çek-tiğin cismânî meşâkk ile kanşık olan rûhunun zevki içinde daha hoş musun?"

گفت چون باشد خود آن شوریده خواب که در آید در دهانش آفتاب

1201. *Dedi: "O uykusu perîşân olan nasıl olur ki, onun ağızına güneş gire!"*

Hız. Hilâl cevâben dedi: "Yâ Resûlallâh! Bu dünyâ uykusunun perîşân havâileri içinde olan bir kimsenin ağızına Risâlet güneşi girerse ne hâlde olur?"

چون بود آن تشنه کو گل چرد آب بر سر بنهدش خوش می‌برد

1202. *"O susamış nasıl olur ki, çamur yalar, su onu başı üzerine koyar, latîf görünür?"*

"Kezâlik pek ziyâde susayıp su bulamayarak çamur yalayan bir kimseyi su kendi sathı üzerinde yüzdürüp latîf bir sûrette taşırsa, o susuzun hâli nasıl olur? İşte benim huzûr-ı Risâlet-penâhîde şimdi hâlim böyledir."

در بیان آنکه مصطفی صلی الله علیه و سلم شنید که عیسی علیه السلام بر روی آب رفت

فرمود که لَوَازِدَادَ یَقِیْنُهُ لَمْشَى عَلَى الْهَوَاءِ

Onun beyânındadır ki, Mustafâ (s.a.v.) işitti ki, İsâ (a.s.) su yüzü üstünde yürüdü. Buyurdu ki: "Eğer yakîni ziyâde olaydı, hevâ üzerinde yürür idi."

Ma'lûmdur ki, İsâ (a.s.) resûl-i mukarreb idi ve yakîn-i kâmil sâhibi olup velâyet-i kâmile dahi var idi. Binâenaleyh hadîs-i şerifte beyân buyurulan "su"dan murâd, ilm-i risâlet ve "hevâ"dan murâd dahi "aşk" olmak münâsib görünür. Zîrâ aşk-ı ilâhîde Resûl-i Ekrem hazretleri ekmel idi ve hiçbir peygamberde aşkın o derecesi vâki' değil idi. "Yakîn"den murâd, dahi enbiyâ arasındaki "yakîn" farkıdır. İşte bu "yakîn" sebebiyledir ki, âyet-i kerîme-de *وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ* (İsrâ, 17/55) ya'nî "Biz nebîlerin ba'zısını ba'zısı üzerine tafdîl ettik" buyrulur. Binâenaleyh bu "yakîn" hakkında dahi Hâtem-i enbiyâ Efendimiz bilcümle peygamberlerden efdaldır. Resûl-i Ekrem hazretlerinin mi'râcı merkeb-i aşka râkiben ve diğer peygamberlerin mi'râcı ise ancak teşrîfen ve tekrîmen vâki' olmuştur. Nitekim mi'râc gecesinde bil-

cümle menâzil-i terakkîde Resûl-i Ekrem'e refik olan Hz. Cibrîl nihâyet bir makamda لا حرقه لا حرقه ya'ni "Yâ Resûlallâh! Eğer bu makamdan bir parmak ileriye geçersen yanarım, ya'ni benim benliğim ve Cebrâillîğim kal-maz!" buyurdu; ve sultân-ı enbiyâ Efendimiz o menzil-i aşkta münferid kal-dı. İmdi bu mukaddimeye nazaran bu bahsin yukarıya rabtı budur ki: Hilâl hazretleri aşk-ı Resûlullâh'da müstağrak idi; ve nihâyet bu aşk ma'sûku olan Resûl-i Ekrem'i ahırdaki gübreliğe kadar celbetti.

همچو عیسی بر سرش گیرد فرات کایمی از غرقه در آب حیات

1203. "İsâ (a.s.) gibi furat onu başı üzerinde tutar. Der ki: "Âb-ı hayât için-de boğulmaktan emînsin!"

"Furat", tatlı su demektir. Bundan murâd tecelliyât-ı rûhâniyye olmak münâsibdir. Ya'ni, Hilâl hazretleri sözüne devâm edip dedi ki: "Yâ Resûlallâh! İsâ (a.s.)ı tecelliyât-ı rûhiyye, âb-ı hayât içinde ya'ni rûhâniyet âleminde, "Sen artık sîfât-ı nefsâniyye sâikasıyla boğulmaktan emînsin!" diyerek başında tuttuğu gibi ben de bu hâl içindeyim."

گوید احمد گر یقینش افزون بدی خود هوایش مرکب و مأمن بدی

1204. Ahmed der: "Eğer onun yakîni ziyâde olaydı, muhakkak hevâ ona mer-kebe ve me'mûn olurdu."

Ahmed (a.s.) Efendimiz buyurur ki: "Gerçi İsâ (a.s.) Rûhullah idi ve suyu berrak olan rûhâniyet âleminde yürür idi. Fakat rûhâniyet âlemi isneyniyet ve ikilik âlemi idi. Eğer sır-ı vahdet hakkında yakîni ziyâde olaydı, hevâ ya'ni aşk ona merkebe olur ve ikilik âfetinden me'mûn ve masûn olur idi. Ma'lûm olsun ki, İsâ (a.s.)ın yakîni ziyâde olmamak husûsu, enbiyâ arasındaki "yakîn" farkıdır. Nitekim yukarıda izâh olundu. Hiçbir peygamberin "yakîn"i Resûl-i Ekrem hazretlerinin "yakîn"i mertebesinde değildir. Zîrâ devr-i Muhammedî devr-i rû'yettir. Devr-i rû'yetteki "yakîn" ise muhtâc-ı izâh değildir. Ni-tekim II. cildin 355 ve 356 numaralı beyitlerinde şöyle buyurulmuş idi:

چونکه موسی رونق دور تو دید کاندرو صبح تجلی می دید

گفت یا رب آن چه دور رحمت است آن گذشت از رحمت آنجا رؤیت است

[Ya'ni "Çünkü Mûsâ senin devrinin revnakını gördü ki, onda tecellî sabâh-ı zâhir oldu. Dedi ki: "Yâ Rab! O ne devr-i rahmettir!" O rahmetten de geç-ti; orada rû'yet vardır.]

- همچو من که بر هوا راکب شدم در شب معراج مستصحب شدم
1205. "Benim gibi ki, hevâya râkib oldum, mi'rac gecesinde müstashib oldum."

Ya'ni, "Eğer İsâ (a.s.)ın benim gibi "yakûn"i ziyâde olaydı, aşk ve hevâyâ biner idi. Nitekim ben merkeb-i aşka râkib oldum ve mi'rac gecesinde o aşk ve hevâyâ müstashib oldum; ve bu aşk-ı pâk ile kendi hakikatime vâsıl oldum."

- گفت چون باشد سگی کور پلید جست او از خواب خود را شیر دید
1206. "Dedi: "Bir pis, bir kör köpek nasıl olur ki, uykudan sıçradı ve kendisini ni arslan gördü?"

Hız. Hilâl sözüne devâm edip dedi ki: "Yâ Resûlallâh! Benim hâlim şuna benzer ki, bir pis ve bir kör köpek uykusundan uyanıp sıçradı ve kendisini arslan olmuş bir hâlde gördü. Ben de bir pis ve kör köpek mesâbesinde olan cismâniyetimden ve nefsâniyetimden sıçradım ve kendimi arslan gibi olan rûhumun cânı içinde buldum."

- نی چنان شیرزی که کس تیرش زند بل ز بیمش تیر و پیکان بشکند
1207. "Öyle arslan değil ki, kimse ona ok vura! Belki onun korkusundan ok ve temren kırılır."
"Peykân", ok ve mızrak uçlarındaki demirden ma'mûl "sivri temren" demektir. Ya'ni, "Kendini öyle bir arslan gördü ki, ona sûfî olan ok ve temren te'sir etmez. Belki o sûfî oklar ve temrenler onun korkusundan kırılır."

- کور بر اشکم رونده همچو مار چشمها بگشاد در باغ و بهار
1208. "Yılan gibi karnı üzerinde gidici kör, gözlerini başa ve bahara açtı."
Ya'ni, "Yılan gibi zulmet-i tabîat içinde karnı üzerine sürünüp gidici kör idim. Şimdi kalbimin gözleri ma'rîfet bağına ve Hakk'ın tecelliyât-ı sıfâtıyye ve esmâiyyesi bahânna açıldı."

- چون بود آن چونکه از چونی رهید در حیاستان بی چونی رسید
1209. "Uktâki o "cân"luktan kurtuldu, "bî-cân"lûğün hayâtistânına erişti. Nasıl olur?"

"Çûnlûk"ten murâd, ta'rîf ve tavsîfe sığan âlem-i sûret ve cismâniyyettir. "Bî-çûnlûk", ta'rîf ve tavsîfe sığmazlık demek olur. Bundan murâd dâhil, rû-

hâniyet âlemidir. Zîrâ bu âlemi elfâz ile ta'rif ve tavsîf etmek kabîl değildir. Zevkî ve vîcdânî bir âlemidir. Ya'ni, "Yâ Resûlallâh! Vaktâki bir kimse ta'rif ve tavsîfî mümkün olan cismâniyet âleminin hükmünden kurtuldu ve ta'rif ve tavsîfe sığmayan âlem-i ervâh hayâtistânına erişti, öyle bir kimsenin hâli nasıl olur? İşte ben şimdi bu hâldeyim."

گشت چونی بخش اندر لامکان گرد خوانش جمله چونها چون سگان

1210. *Lâ-mekânda "çün"lük bahşedici oldu. Onun sofrasının etrâfında bütün*
[1193] *"çün"ler köpekler gibidir.*

Bu ve âfideki beyitler cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından insân-ı kâmilin hâlini beyânen ve sâlikleri irşâden îrâd buyurulur. Ya'ni, böyle niçinlik hayâtistânına erişen insân-ı kâmil tasarruf-ı ma'nevî sâhibi olup mekânsızlık âleminde cismâniyet âlemine ve cismânîlere imdâd ederek "çün"lük bahşeder; ve bütün cismâniyet ve cismânîler onun ihsânının sofrası etrâfında köpekler gibidirler. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra'daki "çünhâ" yerine "şîrân" vâki'dir; ve bundan murâd, sûret âleminin arslanları olan tasarruf-ı sûfî sâhibi şâhlar olmak münâsibdir. Nitekim Hz. Mevlânâ efendimiz peder-i âlîleri Sultân-ı ulemâ Bahâüddîn Veled hazretleri Konya'yı teşrif buyurdıkları vakit Sultân Alâeddîn-i Selçûkî hayvana râkib olan o hazretin rikâbında yürümüş ve bu hâli gören Eflâkî bu Türkçe beytleri söylemiştir:

*Ey ki, hezâr âferîn! Bu nice sultân olur!
Kulu olan kişiler hüsrev ü hâkân olur.
Her ki, bugün Veled'e inanuben yüz süre,
Yoksul ise bây olur, bây ise sultân olur!*

او ز بی چونی دهدشان استخوان در جنابت تن زن این سوره مخوان

1211. *O niçinlikten onlara kemik verir. Cünüblük içinde, sus, bu sûreyi okuma!*

"Cenâbet", lügatte "uzaklık" ma'nâsınadır. Burada "insanları Hak'tan uzaklaştıran beşeriyet ve cismâniyet kuyûdu" demektir. "Ten zeden", susmak demektir. "Sûre"den murâd, her bir insân-ı kâmilin şahsiyetidir. Ya'ni, o insân-ı kâmil niçinlik âleminde onların sûret-i cismâniyyelerine ve hayât-ı cismâniyyelerindeki ihtiyaçlarına imdâd eder. Bu imdâd beşeriyet kuyûdu içinde olanlara köpeklerin önüne kemik atmak kabîlinden olur. Ey sâlik! Sen henüz beşeriyet ve cismâniyet uzaklığı içinde sin. Bu uzaklık içinde sus! Mushaf'ın bu sûresini okuma! Zîrâ kâmilîyyet-i insâniyye hakkında توأمان القرآن و الانسان ya'ni

"İnsan ve Kur'ân ikizdir" buyurulmuştur; ve her bir insân-ı kâmilin şahsiyeti bu kâmilîyyet-i insâniyye Mushaf'ının bir sûresidir. Kâmilîyyet-i insâniyyeye "Kur'ân" buyurulması, cem'îyyet-i esmâiyyeye mazhariyeti i'tibâriyledir.

تا ز چونی غسل ناری تو تمام تو برین مصحف منه کف ای غلام

1212. *Sen tamâmen "çünlük"ten gasil getirmedikçe, ey gulâm, sen bu Mushaf üzerine el koyma!*

"Gulâm", lügatte "on yaşını geçmiş olan erkek çocuk"lara derler. Burada mübtedî olan sâlik ma'nâsına olmak münâsibdir. Ya'ni, ey mübtedî olan sâlik! Sen tamâmen "çünlük"ten ya'ni beşeriyet ve cismâniyet âleminde yıkanıp temizlenmedikçe bu kâmilîyyet-i insâniyye Mushaf'ı üzerine el koyma ve o Mushaf'ı okumaya çabalama! Zîrâ Kur'ân hakkında لَا يَمْسُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ (Vâkıa, 56/79) ya'ni "Kur'ân'a ancak temizlenmiş olanlar messeder" buyurulmuştur.

گر پلیدم و ر نظیفم ای شہان این نخوانم پس چه خوانم در جہان

1213. *"Ey şâhlar! Gerek pis olayım ve gerek temiz olayım, cihânda bunu okumayayım da ne okuyayım?"*

Bu beyt-i şerîf Hz. Pîr'in irşâdına cevâben sâliklerin lisânından îrâd buyurulmuştur. "Şâhlar"dan murâd, insân-ı kâmillerdir. Ya'ni sâlikler derler ki: "Ey ma'nevî olan şâhlar! Ben beşeriyet ve cismâniyet uzaklığı ve cünüblüğü ile pis olayım veyâhud sıfât-ı nefsâniyyeden temizlenmiş olayım; bu keserât ve cismâniyet âleminde bu kâmilîyyet-i insâniyye Mushaf'ını okumayayım da ne okuyayım?" Zîrâ maksûda vusûl için mutlakâ bir insân-ı kâmilin eteğine yapışmak lâzımdır.

تو مرا گویی کہ از بہر ثواب غسل ناکردہ مرو در حوض آب

1214. *"Sen bana dersin ki: Sevâbdan dolayı gasil etmemiş olarak su havuzuna gitme!"*

"Su havuzu"ndan murâd, insân-ı kâmilidir. Ya'ni, ey insân-ı kâmil! Mese-lâ sen bana diyorsun ki: "Sen beşeriyet cünüblüğü ile pissin. Sevâb kazanmak kasdıyla gasil etmeksizin ve temizlenmeksizin su havuzuna gitme ve Kur'ân'a temâs etme! Ya'ni insân-ı kâmilin huzûruna gitme!"

از برون حوض غیر خاک نیست ہر کہ او در حوض ناید پاک نیست

1215. *"Havuzun dışarısında topraktan başkası yoktur. Her kim ki, havuza gelmeye, temiz değildir."*

Ben de cevâben derim ki: "Havuzun dışarısında ancak toprak ve cismâniyet âlemi vardır; ve havuza gitmeyen kimse de temizlenemez. Binâenaleyh su havuzu olan insân-ı kâmilin huzûruna gitmezsem nasıl temizlenebilirim?"

گر نباشد آبها را این کرم کو پذیرد مرخیث را دمدم

1216. *Eğer suların bu keremi olmasa idi ki, o dembedem pislîği kabûl eder,*

Eğer her dem pislîği kabûl edip temizleyen suların bu pislîği temizlemek keremi olmasa-idi,

وای بر مشتاق و بر امید او حسرتا بر حسرت جاوید او

1217. *Vay müştâk üzerine ve onun ümîdi üzerine! Onun ebedî hasreti üzerine hasret!*

"Hasretâ", nihâyetindeki: "elif," elif-i nüdbedir ki, mâtem ve musîbet ve gam ve hasret makâmında elfâz-ı nevhânın âhırine getirirler. Meselâ "derdâl" ve "dirîğâ!" derler. Ya'ni, vay olurdu Hakk'ın müştâk-ı cemâlinin hâline, vay olurdu onun ümidine! O bîçâre müştâk, ebedî olan hasreti üzerine hasret diye feryâd ederdi.

آب دارد صد کرم صد احتشام که پلیدانرا پذیرد و السلام

1218. *Suyun yüz keremi ve yüz ihtîşâmı vardır ki, pisleri kabûl eder, vesselâm!*

Bu beyt-i şerîf sâlike cevâbdır. Su mesâbesinde olan insân-ı kâmilin yüz keremi ve yüz ihtîşâmı vardır ki, cismâniyet ve nefsâniyet kirleriyle mülevves olan pisleri kabûl edip temizler, vesselâm! Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bir rubâîlerinde şöyle buyururlar. Rubâî:

بازا بازا هرآنچه هستی باز گر کافر و گبر و بت پرستی باز

این در که ما در که نومیدی نیست صد بار اگر توبه شکستی باز

"Yine gel, yine gel. Her ne isen yine gel! Gerek kâfir ve gerek Mecûsî ve gerek putperest ol, yine gel! Bizim bu dergâhımız ümitsizlik dergâhu değildir; Eğer yüz kere tövbeni bozdun ise bile yine gel!"

ای ضیاء الحق حسام الدین که نور پاسبان تست از شر الطیور

1219. *Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn ki, nûr kuşların şerhilerinden senin bekçindir!*

Bu beyt-i şerifte Çelebi Hüsâmeddîn hazretlerinin mürşid-i kâmil olduklarına işâret buyrulur. Nitekim *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da Hz. Çelebi hakkında şöyle buyrulur: "Hâl-i hayât-ı Hudâvendigâr'da tamâm dokuz sene ve ondan sonra da bilcümle ashâb-ı Hudâvendigâr'a şeyh ve kâim-i makâm ve halife ve imam olmuş idi. Hz. Hudâvendigâr'a takarrüb kasdıyla kâffe-i ashâb onların mülâzimi olur idi."

Ya'ni, ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn! Senin bâtınındaki nûr-ı ilâhî, bu nûrdan gözleri kamaşan nefsânî ve cismânî kimselerin şerrine karşı senin bekçindir. Seni muhafaza eder. Zirâ onlar kuşların şerlisi bulunan yarasa kuşlarına benzerler.

ای تو خورشید مستر از خفاش پاسبان تست نور و ارتقاش

1220. *Nûr ve onun irtikâsı senin bekçindir. Ey sen! Yarasanın örtülmüş olan güneşin!*
[1203]

Senin bâtınındaki bu nûr ve bu nûrun her ân yükselmesi ve irtikâsı senin bekçindir. Ey Hüsâmeddîn! Sen yarasa kuşları gibi olan cismânî ve nefsânî kimselerden örtülmüş güneşin! Onların gözleri bu güneşin nûruna tahammül edemediğinden bu nûr onlara perde olur da seni göremezler.

چيست پرده پيش روی آفتاب جز فرونی شمععه و تيزی تاب

1221. *Güneşin nûru önünde şa'saanın artıklığından harâretin yüksekliğinden başka perde nedir?*

Ya'ni, güneşin nûru önünde onun şa'saasının çokluğundan ve şiddetinden ve harâretinin keskinliğinden başka perde ve mâni' yoktur. Gözler bu şa'saanın şiddetine ve harâretin keskinliğine tahammül edemediği için güneşe bakamazlar.

پرده خورشید هم نور رست بی نصیب از وی خفاشت و شہست

1222. *Güneşin perdesi dahi Rabb'in nûrudur. Ondan nasıbsız olan yarasa kuşu ve gecedir.*

Güneş gibi olan insân-ı kâmilin perde olan nûru dahi Rabb'in nûrudur. İnsân-ı kâmilin nûr-ı bâtını ile Rabb'in nûru arasında gayriyet yoktur. Bu nûrdan nasıbsız olan ancak tabiât karanlığında yaşamaya alışmış olan yarasa kuşu mesâbesindeki cismânîlerdir ve tabiât ve cismâniyet gecesidir.

هر دو چون در بعد و پرده مانده اند یا سیه رو یا فسرده مانده اند

1223. *Her ikisi perdenin uzaklığında kalmıştır. Ya kara yüzlü, yâhud donmuş kalmıştır.*

Cismânîler ile cismânîyet âlemi bu nûr perdesinin uzaklığı içinde kalmışlardır. Cismânîler kara yüzlüdür ve cismânîyet âlemi donmuş ve incimâd etmiş bir hâledir.

چون نبشتی بعض از قصهٔ هلال داستان بدر آر اندر مقال

1224. *Vaktâki Hilâl'in kıssasının ba'zısını yazdın, makâlde bedrin destânını getir.*

Ya'ni, ey Hüsameddin Çelebim! Vaktâki Hilâl'in ya'ni sâdık olan sâlik-i mübteddinin kıssasını ben söyledim sen de yazdın, şimdi makâlde ve âlem-i kelâmda bedrin ya'ni insân-ı kâmilin kıssasını yaz ve kâğıt üzerine getir!

آن هلال و بدر دارند اتحاد از دوی دورند از نقص و فساد

1225. *O Hilâl ve bedir ittihad tutarlar. İkilikten, nakz u fesâddan uzaktırlar.*

O Hilâl mesâbesinde olan sâdık mürid ile onun tâbi' olduğu bedir mesâbesindeki insân-ı kâmilin itihâdları vardır. Aralarında ayrılık ve gayriyet yoktur. İkilikten ve eksiklikten ve bozukluktan uzaktırlar. Zîrâ mürid-i sâdıkın bâtını mürşidinde müstağraktır; ve i'tibâr insanın cismine değil bâtınındır.

آن هلال از نقص در باطن بریست آن بظاهر نقص تدریج آورiest

1226. *O Hilâl bâtınında naksdan beridir. O zâhirde tedric getirici olan nakstır.*

"Tedric", lügatte "azar azar bir iş üzerinde olmak ve derece derece olmak" demektir. Ya'ni, gerçi o Hilâl'in, ya'ni mürid-i sâdıkın bâtını mürşidinde istîğ-râkı hasebiyle eksiklikten beridir, fakat onun zâhirinde derece derece terakkî-sine nazaran bir eksiklik görünür. Nitekim ay bedir hâline gelmezden evvel hilâl hâlinde doğar. Onun teşekkül-i zâhirişi bedre nisbetle noksandır, fakat bâtınında ve iç yüzünde noksan yoktur. Zîrâ o arzın bir noktasında hilâl ise de diğer noktasında bedirdir. Fakat hilâl olarak görüldüğü noktada bedre nazaran nâkıs görünür. Sonra geceden geceye tedric ile o nokta-i arzda dahi bedir hâline gelir. İşte mürid-i sâdıkın hâli dahi böyle bâtınında kâmil ve zâhirinde nâkustır.

درس گوید شب بشب تدریج را در ثانی بر دهد تفریج را

1227. *Geceden geceye tedric için ders söyler; teennîde tefricce menfaat verir.*

"Tefric", gönül açmak ve gam ve gussa gidermek; "teennî", te'hîr ve âhestelik etmek. Ya'ni, o hilâlin ve mürid-i sâdıkın tâbi' olduğu bedir ya'ni insân-ı kâmil, o hilâle geceden geceye ya'ni nefsâniyet ve cismâniyet gecesi-nin her bir tavrından diğer tavrına tedric ile terakkî için ders verir ve irşâd eder. Onun bu tedrici teennî içinde kalbi nefsâniyet darlığından açmaya fâide verir.

در ثانی گوید ای عَجُولِ حَام پایه پایه بر توان رفتن بیام

1228. *Teennî hakkında der: "Ey ham olan acûl! Dama basamak basamak gitmek mümkündür!"*

"Acûl", aceleci demektir. Zarûret-i vezin için "accûl" okunur. Ya'ni o insân-ı kâmil teennî hakkında der ki: "Ey Hak yolunda henüz ham olan aceleci mürid! Hak ve hakîkate vusûl için acele etme! Zîrâ dama çıkmak için dahi merdiven üzerinde basamak basamak yürümek lâzımdır; ve bu sûretle dama çıkmak mümkün olur. Beyt-i Mısri:

*İven kişi yol alamaz, maksûdunu tez bulamaz
Bekle maârif kapusun, yüz göstere irfân sana*

دیگرا تدریج و استادانه جوش کار ناید قلیه دیوانه جوش

1229. *Tencereyi tedric ile ve üstâdca kaynat! Delice kaynayıcı olan kalye işe gelmez.*

"Kalye", et ile sebze karıştırılmış olan taâma derler. Meselâ kabak kalyesi, patlıcan kalyesi derler. Binâenaleyh ey mürid! Kalb tenceresini tedric ile ve yavaş yavaş kaynat ve üstâdca kaynat! Zîrâ delice kaynayan kalye işe yaramaz. Hem tencere taşar ve hem de pişen yemek tatsız olur. Nitekim ba'zı sâliklerin cezbeye tutulup delice vâki' olan hareketleri sülûklerdeki acelelerinden dolayıdır. Mürşidleri kâmil olmazsa bunların halleri berbâd olur.

حق نه قادر بود بر خلق فلك در یکی لحظه بکن بی هیچ شک

1230. *Hak hiç şeksiz "Kün!" ile bir lahzada feleğin halkına kâdir deşil mi idi?*

[1213]

Ya'ni, Hak Teâlâ hiç şübhe yok ki, "Kün!" ya'ni "Ol!" emriyle bir lahzada kâinatın halkına kâdir idi. Fakat fezâdaki ecrâm milyonlarca sene zarfında geçirdikleri istihâleler içinde tekevvün etmektedirler.

پس چرا شش روز آن را در کشید کل يوم الف عام ای مستفید

1231. *Bînâenaleyh niçin onu altı günde çekti? Ey müstefid! Her bir gün bin senedir.*

Bînâenaleyh Hak Teâlâ niçin o eflâki altı günde vücûd-i izâfî âlemine çekti? Ey hakâyıktan istifâde taleb edici olan sâlik! Bil ki, bu altı günün her biri bizim dünyamızın bin senesidir. Bu beyt-i şerifte sûre-i Hac'da olan *إِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ* (Hac, 22/47) ya'ni "Muhakkak Rabbinin indinde bir gün sizin saydığınız bin sene gibidir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Âyet-i kerîmede "bin sene" kâf-ı teşbîh ile mezkûr olduğundan "bir gün"ün bin sene olması kar'î değildir. Belki "bir gün"ün çok uzun olmasını beyândan ibârettir. Birinci mısra'da dahi sûre-i A'râf'da olan *إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ* (A'râf, 7/54) ya'ni "Muhakkak Rabbiniz öyle Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Gün" ta'birinden murâd, uzun devrelerdir:

Birinci devre: sûre-i Enbiyâ'da vâki' *أَوَلَمْ يَرَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا* (Enbiyâ, 21/30) ya'ni "Kâfirler akıl gözleriyle görmezler mi ki, gökler ile yer bitişik idi, biz onları ayırdık" âyet-i kerîmesine işâret buyrulduğuna üzere devre-i ratkıyyedir ki, bu devir "âlem-i amâ"dır. Ya'ni manzûme-i şemsiyyenin mâdde-i ülâsı olan nefes-i rahmânînin sehâb-ı muzî hâlinde te-kâsüfüdür. Bu devrede semâvât ve arz bitişiktir.

İkinci devre: Devre-i fetkıyyedir ki, bu devirde güneş ve seyyârât ve arz birbirinden ayrılıp temeyyüz ettiler.

Üçüncü devre: Her bir seyyârenin devre-i nâriyyesidir. Zîrâ güneşten fırlayıp ayrılan her bir seyyâre bir küre-i âteşin idi.

Dördüncü devre: Devre-i mâiyyedir. Her bir seyyâre ve arz birçok zaman güneş etrafında küre-i nâri hâlinde devr eyledikten sonra onun ateşi sathından suya munkalib olmuş ve anâsır kesîfesi mâyi'-i nâri hâlinde alt tabakalarını teşkil eylemiştir.

Beşinci devre: Devre-i tûrâbiyyedir. Bu devre dahi seyyârâtın ve arızın sa-tırlarının tedricen katlaşıp soğumak devresidir ki, ilk kışın nîm sulb, acınî, yumuşak, müteharrik ve kokmuş mürekkebât-ı fahmiyyeden ibârettir ki, bu-na "tûn-i lâzib" dahi deniyor. Ehl-i fennin "protoplazma" ya'ni madde-i ha-

yâtiyye ta'bîr ettikleri şey bu kokmuş çamurdan tekevvin eder ki, bu madde ecsâm-ı uzviyyenin menşeidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de sûre-i Sâffât'ta *إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ* (Sâffât, 37/11) ya'ni "Biz o insanları yapışkan çamurdan yarattık" buyrulur.

Altıncı devre: Nebâtî ve hayvânî olan devredir ki, bu kokmuş ve yapışkan çamurdan evvelâ nebâtât-ı ibtidâliyye ve sonra da ecsâm-ı hayvâniyye tekevvin etmiştir.

Bu babda fakîr tarafından *Fusûsu'l-Hikem*'e yazılan şerhin mukaddimesinde daha ziyâde tafsîlât verilmiştir.

خلقت طفل از چه اندر نه مهست زانکه تدریج از شعار آن شهست

1232. Çocuğun yaradılışı neden dokuz aydadır? Zîrâ ki tedric o şâhın şîârındandır.

"Şîâr", burada "âdet ve sünnet" ma'nâsınadır. Ya'ni, anasının karnında çocuğun yaradılışı neden dokuz ay zarfında vâkî oluyor? Zîrâ derece derece peydâ etmek ve teennî ile zuhûra getirmek şâh-ı hakikî olan Hakk'ın şîârındandır ve âdetindendir. Zîrâ hadîs-i şerifte *التأني من الرحمن* ya'ni "Teennî Rahmân'dandır" buyrulur; ve Rahmân'ın hilkat-i eşyâdaki sünneti ve âdeti tedric ve teennîdir. Ve ana karnında çocuğun terbiyesi hakkındaki beyânât 1. cildin 3816 numaralı beytinde geçti.

خلقت آدم چرا چل صبح بود اندران گل اندك اندك می‌فروزد

1233. Âdem'in hilkatî niçin kırk sabâh idi? O çamurda Hak Teâlâ azar azar ziyâde etti.

أخمرت طينة آدم بين يدي أربعين صباحاً ya'ni "Ben Âdem'in çamurunu iki ellerim arasında kırk sabah yoğurdum" hadîs-i kudsi mücibince Âdem'in cisminin yaradılması niçin kırk sabah idi? Zîrâ o çamurun cism-i Âdem mertebesine terakkîsi isti'dadını Hak Teâlâ azar azar ziyâdeleştirdi. Hadîs-i kudsideki "iki el"den murâd, Hakk'ın Celâl ve Cemâl sıfatlarıdır ki, silsile-i vücûdda Hak Teâlâ hazretleri cism-i Âdem'in çamurunu gâh cemâlî ve gâh celâlî olan sıfatlarıyla terbiye etti; ve nihâyet bu sıfât-ı cemâliyye ve celâliyyesini cism-i Âdem'de cem' etti. Yukarıda izâh olunduğu üzere ind-i ilâhîde "bir gün" bizim "bin sene"miz gibi olduğundan bu hesâba göre çamurun cism-i beşer hâline gelmesi için uzun müddetler geçmiştir. Nitekim IV. cildin 3622 numaralı beytinden i'tibâren cism-i Âdem'in yaradılışı hakkında şöyle buyurulmuş idi:

آمده اول به اقلیم جماد	وز جمادی در نباتی اوفتاد
سالها اندر نباتی عمر کرد	وز جمادی یاد ناورد از نبرد
وز نباتی چون به حیوانی فتاد	نامدش حال نباتی هیچ یاد
.....:.....	
باز از حیوان سوی انسانیش	می کشد آن خالقی که دانیش
همچنین اقلیم تا اقلیم رفت	تا شد اکنون عاقل و دانا و زفت

[Ya'ni "Evvel cemâd iklimine gelmiştir; ve cemâdlıktan nebâtîliğe düştü. Senelerce nebâtîlikda ömür yaptı, halbuki cenkden dolayı cemâdlıktan yâda getirmedi; ve nebâtîlikdan hayvanlığa düştüğü vakit nebâtîlik hâli onun hatırına hiç gelmedi... O Hâlik onu tekrar hayvandan insanlık tarafına çekti ki sen onu bilirsin. Böyle iklimden iklim'e gitti; âkıbet şimdi âkıl ve ârif ve kavî oldu."]

Bunların ma'nâları ve îzâhları için oraya mürâcaat olunsun.

نی چو تو ای خام کاکتون تاختی طفلی و خود را تو شیخی ساختی
 1234. *Ey hâm! Senin gibi değil ki, şimdi koşun; çocuksun, sen kendini bir şeyh yaptın.*

Ey Hak yoluna sülûk edip, bu sülûkü itmâm edemeyerek hâm kalmış olan sâlik! Ef'âl-i ilâhiyye ve âdât-i rabbâniyye senin fiillerin ve âdetlerin gibi aceleyle müstenid değildir. Nitekim sen daha sülûkunu tamâmlamadan şimdi koşun; henüz Hak yolunda çocuk mesâbesinde iken kendini şeyh ve mürşid yaptın ve nâkûsları terbiyeye kalktın. Böyle müteşeyyihlere lisân-ı meşâyih-da "sâlik-i ebter" derler; ve onlar hakkında. Beyt:

Kendisi muhtâc-ı himmet bir dede

Nerde kaldı gaynıya imdâd edel

بر دویدی چون کدو فوق همه کو ترا پای جهاد و ملحمه
 1235. *Kabak gibi cümlelerin fevkine koşun; hani senin cihâd ve melhame ayağın?*

"Kedû", kabak; "pây", ayak ma'nâsına geldiği gibi diğer müteaddid ma'nâları da vardır. Burada "tâkat ve sabır" ma'nâları münâsibdir. "Melha-

me", "şedîd cenk" ma'nâsınadır. Ya'ni, ey müteşeyyih! Kabak sâkı gibi cümle insanların yukarısına tırmanmak için koştu; senin nefsin ile mücâhedeyle ve şeytanlar ile muhârebeye tâkat ve sabrın nerede?

تکيه کردی بر درختان و جدار بر شدی ای اقرعک هم قرع وار

1236. *Ağaçlar ve duvar üzerine dayandın. Ey kelceğiz! Kabak gibi de yukarıya gittin!*

"Akra", "başı kel olan kimse"; sonundaki kâf ve kâf-ı tasgîrdir, "kelcik" demek olur. "Kar", kabak demektir. Ya'ni, ey kelcik, ya'ni ey sâlik-i ebter! Rûhunun başı nefsânî sıfât çibanlarıyla kel olduğu hâlde etrâfına topladığın sâde-dil müridlere dayanarak ve onların medihlerine mağrûr olarak kabak gibi de yukarıya gittin; ve hakîkî meşâyihî beğenmeyip onların maârif ve hakâyıkını tenkide kalktın.

اول ار شد مرکبت سرو سهی لیک آخر خشک و بی مغز و تهی

1237. *Gerçi senin merkebin evvelen serv-i seht oldu, fakat nihâyet kuru ve içsiz ve boş oldu.*

"Serv-i seht", "boyu doğru olan servi ağacı" demektir. Tenâsüb-i endâma mâlik olan kimseden kinâyedir. Ya'ni, ey sâlik-i ebter! Evvelâ senin dayandığın ağaç ve duvar mesâbesindeki sâde-dil kimseler her ne kadar ehl-i servet ve zâhirde mertebe ve mansıb sâhibi ve boylu boslu ve kerli ferli kimseler ise de, fakat sonunda ya'ni cismâniyet âlemine paydos borusu çalındığı vakit sûretin kabak gibi kuru ve içsiz ve boş bir hâlde kahr. Aslâ ezvâk-ı rûhâniyyeden bir şey bulunmaz.

رنگ سبزت زرد شد ای قرع زود زانکه از گلگونه بود اصلی نبود

1238. *Ey kabak senin yeşil rengin çabuk sarardı. Zîrâ ki düzgünden idi, aslı değildi.*

Ey kabak mesâbesindeki müddeî! Senin yeşil rengin ya'ni müridler arasındaki i'tibârın ve şöhretin çabuk sararır ve söner. Zîrâ ki o sıyt u şöhret ve parlaklık kâzib idi ve ârizî idi ve düzgünden hâsıl olmuş idi; rûhundan neş'et etmiş ve aslı olan bir parlaklık değil idi. "Gülgüne", kadınların kendilerini süslemek için yüzlerine sürdükleri beyaz boya ve allık demektir.

داستان آن عجزه که روی زشت خویشرا
جندره و گلگونه ساخت و ساخته نمی شد و پزیرا نمی آمد

O kocakarının hikâyesidir ki, kendi çirkin yüzüne cendere ve düzgün yaptı; ve yapılmış olmadı ve kabûl edici gelmedi

"Cendere", bozulmuş yazı üzerine kalem gezdirip düzeltmek ve kumaşın bozulmuş olan nakşını düzeltmek. Diğer ma'nâları da vardır. Burada yüzün buruşukluğunu gidermek demek olur. Ya'ni, kocakarı yüzüne düzgün ve buruşuklukları izâle için birtakım ilaçlar sürdü. Fakat onun buruşmuş olan yüzü bir türlü düzelmedi.

بود يك پیری نود ساله کلان پر تشنج روی و رنگش زعفران

1239. *Doksan yıllık koca bir ihtiyar var idi. Yüzü pür-teşennüc ve onun rengi zağferan idi.*

"Kelân", büyük; "teşennüc", buruşmak. Ya'ni, doksan yaşında büyük bir ihtiyar kadın var idi. Yüzü pek ziyâde buruşuk ve rengi de zağferan gibi sararmış idi.

چون سر سفره رخ او توی توی لیک در وی بود مانده عشق شوی

1240. *Sofranın üstü gibi onun yüzü kat kat idi. Fakat onda koca aşkı kalmış idi.*
[1223]

"Ser", burada "üst" ma'nâsınadır. "Ser-i sofra", sofra yaygısının üstü demek olur. Ya'ni, o doksan yaşındaki kadının yüzü sofra yaygısının üstü gibi buruşup kat kat olmuş idi. Fakat o ihtiyarda hâlâ koca ve erkek aşkı kalmış idi ve erkeğe mukârin olmak isterdi.

ریخت دندانهاش و مو چون شیر شد قد کمان و هر حمش تغییر شد

1241. *Onun dişleri döküldü ve saçı süt gibi oldu. Boyu yay ve onun her hissi tağyûr oldu.*

O kadının dişleri döküldü ve saçları ağarıp süt gibi beyaz oldu. Boyu yay gibi bükülüp kambur oldu; ve ihtiyarlık o biçârenin her hâlini ve her hissini bozdu ve değiştirdi.

عشق شوی و شهوت و حرصش تمام عشق صید و پاره پاره گشته دام

1242. *Koca ve şehvet aşkı ve onun hırsı tamâm idi. Avlamak aşkı vardı, halbuki tuzak parça parça olmuş idi.*

O ihtiyarda erkeğe mukârin olup şehvet-i cimâ' aşkı ve onun bu muâmeleye hırsı tamâm ve kâmil idi. Meselâ bu bir erkek avcısı idi ve onda erkek avlamak aşkı vardı. Halbuki kadının gençliği, erkeği avlamak için bir tuzak olduğu hâlde, onun bu tuzağı bozulup parça parça olmuş idi.

مرغ بی هنگام و راه بی رمی آتش پر در بن دیک نهی

1243. *Vakitsiz kuş ve bir yolsuz yol idi. Boş tencerenin dibinde ateş dolu idi.*

Bu ihtiyar, meselâ vakitsiz öten kuş idi ve bir yolsuz yol ya'ni ilerisi çıkmaz bir sokak olan bir yol idi. Onun hâli, altında ateş dolu olan boş tencereye benzerdi. Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 40. faslında bu ma'nâya dâir şöyle buyururlar:

"Mevlânâ Bahâeddîn, eğer dışı dökülmüş ve yüzü keler sırtı gibi buruşmuş olan bir kocakarı karşına çıkıp "Eğer merd isen ve delikanlı isen, işte ben geldim; işte at, işte meydan; erkekliğini göster bakalım!" dese, sen "Maâzalâh! Vallâhi, ben erkek değilim. Sana benim erkek olduğumu haber verenler yalan söylemişlerdir. Mâdemki sen eş olacaksın, nâ-merdlik hoştur!" dersin."

عاشق میدان و اسب و پای نه عاشق زمر و لب و سر نای نه

1244. *Meydanın âşığı idi; halbuki atı ve tâkatı yok idi. Düdük âşığı idi; halbuki dudağı ve zurnası yok idi.*

O ihtiyar şehvet meydanının âşığı idi; fakat o meydanda koşturacak gençlik atı ve tâkat ve kudreti yok idi; ve meselâ düdük çalmanın âşığı idi; fakat bu düdüğü çalmak için lâzım olan dudağı ve zurnası yok idi. "Pây", birinci mısra'da "tâkat" ma'nâsınadır.

حرص در پیری جهودان را مباد ای شقیی که خداهش این حرص داد

1245. *İhtiyarlukta hırs kâfirler için olmasın! Ey bir şakî ki, Hudâ ona bu hırsı verdi.*

İhtiyarlıkta bu hırs-ı şehvet kâfirler için bile olmasın! Ya'ni kâfirlere bile yakışmayan bu hâl mü'minlere ânz olursa çok berbâd bir nefice verir. Hudâ'nın ihtiyarlık hâli içinde bu hırs-ı şehveti verdiği kimse ne yaman bir şakidir. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 33. faslında şu beyti buyurmuşlardır:

لَقَدْ جَلَّ حَطْبُ الشَّيْبِ إِنْ كَانَ كَلَمًا بَدَتْ شَيْبَةٌ يَعْدُو مِنَ اللَّهِوَ مُرْكَبٌ

"Her bir ak kıl zâhir oldukça lehvden ibâret olan bir merkeb koşar bir hâlde olursa ihtiyarlığın kân azîm bir şey olur. "

Ya'ni ihtiyarlık tezâyüd ettikçe laib ve lehv ile meşgûliyet de artar ise o ihtiyarlık müşkil bir hâl olur."

ریخت دندانهای سگ چون پیر شد ترک مردم کرد و سرگین گیر شد

1246. *İhtiyar olduğu vakit köpeğin dişleri döküldü. İnsanları terketti ve gübre tutucu oldu.*

Köpek ihtiyar olduğu vakit dişleri dökülür ve insanların verdiği kemik ve sâir katı gıdaları yiyemediği için artık insanların kapısını terkedit gıdâsını yumuşak olan gübre ve necâsete hasreder; ve kemik vesâir gıdâlardan mahzûz olduğu hâlde ihtiyarlığında bu huzûz-ı nefsanîsinden vazgeçer.

این سگان شصت ساله را نگر هر دمی دندان سگشان تیزتر

1247. *Bu altmış yıllık köpeklere bak! Her bir demde onların köpek dişi daha keskindir.*

Hız. Pîr efendimiz kadının ihtiyarlığından bilumûm erkek ve kadın efrâd-ı beşerin ihtiyarlarına intikal edip buyururlar ki: Bu altmış yaşına gelmiş ve hâlâ nefislerinin hazzından geçememiş olan köpeklere bak! Her ân onların köpek dişi mesâbesinde olan nefislerinin sıfatları daha keskin ve daha kuvvetlidir ve hazz-ı nefsanîleri için halkı ısırp yırtarlar.

پیر سگ را ریخت پشم از پوستین این سگان پیر اطلس پوش بین

1248. *İhtiyar köpeğin derisinden tüyü döküldü. Atlas giyici olan bu ihtiyar köpekleri gör!*

İhtiyar köpeğin derisinden tüyü dökülür ve uyuz bir hâlde gelir ve miskînleşir. Halbuki sûrette insan ve tıynette köpek meşrebinde olan bu nefsanî

kimseler ihtiyarladıkça arkalarına atlasdan ve ipekli kumaşlardan elbiseler giyerler ve süslerine i'tinâ ederler. Binâenaleyh Hakk'ın tasarruf-ı tabîisine inkıyâd eden hayvan köpekler, bu tasarruf-ı tabîiye karşı kahramanlık ve mukâvemet gösteren bu nefsanî kimselerden sîrette daha efdal olurlar.

عشقشان و حرصشان در فرج و زر دمدم چون نسل سگ بن بیشتر

1249. *Onların ferce ve altına olan aşklarını ve hırslarını dembedem köpek nesli gibi daha ziyâde gör!*

Bu ihtiyarlamış olan insan köpeklerinin şehvet-i cimâ' ve altın hakkında olan aşkları ve hırsları her ân köpek yavruları gibi çoğalıp onların bânınlarnı istilâ eder. Onlar ferce ve altına esir olmuşlardır. Resûl-i Ekrem Efendimiz bunlar hakkında تمس عبد فرجه ya'ni "Fercinin kulu helâk olsun!" diye bedduâ buyurmuşlardır.

اینچنین عمری که ماهه دوزخست مر قصابان غضب را مسلخست

1250. *Böyle bir ömür ki, cehennemin mâyesidir, gazab kasaplarına selhâne gibidir.*

"Mâye", asıl ve esâs demektir. "Gazab kasapları"ndan murâd, azâb melekleridir ki, onlara lisân-ı şer'de "zebânî" derler. "Meslah", hayvan kesip yüzdükleri mahaldir. Lisân-ı avâmda "salhâna" (سالخانه) derler. Ya'ni, böyle sıfât-ı nefsanîyyenin hükmü altında olan ömür, cehennemin aslı ve esâsıdır. Zîrâ nefis cehennem tabiatindedir ve onun sıfatları da cehennemin aslı ve esâsındandır. Binâenaleyh her kimin ömrü fercin ve şehvetin ve paranın esiri olarak geçerse, bu ömür âlem-i berzahda ve gazab-ı ilâhiden dolayı bir selhâne olarak temessül eder ve azâb melekleri bu selhâne içinde ona azâb ederler.

چون بگویندش که عمر تو دراز می شود دل خوش دهانش از خنده باز

1251. *Ona "Ömrün uzun olsun!" dedikleri vakit gönlü hoş, onun ağzı gülmeden açık olur.*

Böyle esir-i nefis olan bir kimseye "Ömrün uzun olsun!" diye duâ ettikleri vakit gönlü hoşlanır ve sevinç gülüşünden dolayı dudakları kapanmaz, ağzı açık kalır. Halbuki böyle bir ömür onun hakkında bir belâdır. Amel-i sâlihe mukârin olan ömür gibi değildir. Nitekim hadîs-i şerifte طوبى لمن طال عمره و حسن عمله ya'ni "Mübâlağa ile saâdet o kimseyedir ki, ömrü uzun oldu ve ameli de

güzel oldu!" buyurulur. Velhâsıl kötü amele mukârin olan ömür belâdır; ve iyi amele mukârin olan uzun ömür ni'mettir.

اینچنین نفرین دعا پندارد او چشم نگشاید سری برنارد او

1252. *Böyle nefrîni o duâ zanneder. Göz açmaz; bir baş kaldırmaz.*

"Nefrîn", sövmek, la'net, bedduâ demektir. Ya'ni, o nefsânî olan kimse hakkında belâ ve la'net olan bu uzun ömür duâsını iyi bir duâ zanneder. Kendi fenâ hallerini düşünüp âkîbet-i ahvâle gözünü açmaz ve bu nefsâniyet âleminde başını kaldırmaz.

گر بدیدی یک سر مو از معاد اوش گفتی اینچنین عمر تو باد

1253. *Eğer bir kıl ucu maâddan göre idi, o ona "Böyle ömür senin olsun!" der idi.*

"Maâd"dan murâd, hayât-ı uhreviyyedir. Ya'ni, eğer hayât-ı uhreviyyeden bir kıl ucu kadan kendisine münkeşif olup göre idi, bu kimse kendisine uzun ömür ile duâ eden kimseye "Sonunda belâ olacak olan böyle bir ömür senin olsun!" der ve bu duâyı bedduâ görerek kabûl etmezdi.

داستان درویش که آن خواجه گیلانی را دعا کرد که خدا ترا بسلامت بخان ومان برساند

Bir fakîrin hikâyesidir ki, o Geylânî tâcîre "Hudâ seni selâmetle evine, barkına erîştîrsin!" diye duâ etti

گفت یک روزی بخواجه گیلانی نان پرستی نر گدا زنبیلی

1254. *Bir gün bir ekmeğe tapıcı olan zenbilli erkek dilenci Geylânî tâcîre dedi.*

Bir gün şuradan buradan ekmek toplamaya harîs olan zenbilli bir kavî ve cerrâr dilenci Geylân şehrine mensûb olan tâcîre dedi. "Ner", lügatte "erkek" demek olup burada "cesûr ve cerrâr olmak"tan kinâyedir. "Hâce", efendi ma'nâsına geldiği gibi, "tâcîr" ma'nâsında da müsta'meldir.

چون ستد زو نان بگفت ای مستعان خوش بخان و مان بازش خود رسان

1255. *Ondan vaktâki ekmek aldı, dedi: "Ey Müsteân! Onu kendi hân u mâ-nına hoş olarak tekrâr erıştır!"*

"Hân u mân", ev bark ve ehl ü iyâl demektir. Dilenci tâcirden sadaka olarak ekmek aldığı vakit ona duâ edip dedi: "Ey Müsteân olan Hak! Bu efendi-yi memnûn ve mesrûr olarak tekrâr evine barkına ve ehl ü iyâline kavuştur!"

گفت خان ار آنست که من دیده ام حق ترا آنجا رساند ای دژم

1256. *Dedi: "Eğer ev o ise ki, ben görmüşüm, ey düşkün, Hak seni oraya eriş-tirsin!"*

"Dijem", donmuş ve gamlı ve hasta ve düşünceli ve sarhoş ve mahmûr ve düşkün ma'nâlarıdır (*Burhân*). "Hân", ev ma'nâsıdır. Ya'ni, ev bark ve âlece musîbete ducâr olan tâcir, dilencinin bu duâsını beğenmedi de, dedi ki: "Ey düşkün! Ve ey fakir! Eğer kavuşmam için duâ ettiğin ev bir musibet ma-halli olan benim gördüğüm ev ise, Hak beni değil seni oraya kavuştursun!"

هر محدث را خسان باذل کنند حرفش ار عالی بود نازل کنند

1257. *Denîler her muhaddisi hakîr ederler; eğer onun sözü âlî olursa nâzîl ederler.*

"Bâzîl", "bezl"den ism-i fâildir; ve "bezl" gönül hoşluğu ile bir adama atıy-ye ihsân etmek ma'nâsıdır. İsmâîl-i Ankaravî (k.s.) hazretleri "hor ve ha-kîr" ma'nâsına almıştır. Fakat *Kâmûs*'ta bu ma'nâ mündemîc değildir. İhtî-mâl ki, "bizle", "her gün kullanılan eski elbise" ma'nâsında olduğundan haz-ret bu ma'nâdan hor ve hakîr ma'nâsına intikâl buyurmıştır. Fakat ba'zî nüshalarda "bâzîl" yerine "be-dîl" vâki' olmuştur. "Muhaddis", burada "va-az ve nasîhat için söz söyleyen" ma'nâsıdır. Ya'ni, anlayışı alçak olan kimseler vâzi hor ve hakîr ederler. Eğer onun sözleri yüksek olsa da o yük-sek sözleri alçak mertebeye inici ederler. Nitekim tâcir, fakîrin yüksek ma'nâ-da olan duâsını kendi nâkıs anlayışına göre alçak yaptı. Zîrâ fakîr tâcire: "Hak seni vatan-ı aslî olan âlem-i hakîkate kavuştursun!" ma'nâsını murâd etmiş idi. O ise vatan-ı mecâzî ve sûfî anladı; ve bu yüksek ma'nâyı alçalttı. Cenâb-ı Fîr efendimiz bu ma'nâda V. cildin 3116 numaralı beytinde şöyle bu-yurmuşlar idi: باز گونه این سخن کاهل شدی. منعکس ادراک و خاطر آمدی. [ya'ni "Tersine olarak bu sözden tenbel oldun, idrâki ve hatrı mün'akis geldin"] ve kezâ I.

برہوا تاویل قرآن می کنی . پست و کثر شد از تو معنی منی
[ya'ni "Kur'ân'ı hevâ üzerine te'vîl ediyorsun; yüksek olan ma'nâ senden dolayı alçak ve eğri oldu"] buyurmuşlardır.

"Bâzil" yerine "bed-dil" olan nüshaya göre ma'nâ şöyle olur: Câhilller muhaddisin gönlünü tağyir ederler. Her ne kadar onun sözleri yüksek ise de o yüksek mertebeden alçak mertebeye indirirler; ve kezâ anladıkları alçak ma'nâlara hamlederler; ve bu hâle muhaddisin gönlü bozulup yüksek sözlerini onların fehimleri mertebesine indirmeye mecbûr olurlar ve onlara karşı کلموا الناس علی قدر عقولهم لا علی قدر عقولکم ya'ni "Nâsa onların akılları mikdârınca söyleyiniz, kendi akıllarınız mikdârı üzerine değil!" hadîs-i şerifindeki emre ittibâ' ederler.

بر قد خواجه برد درزی قبا

زانکه قدر مستمع آید نبا

1258. *Zîrâ ki haber, dinleyicinin kadri gelir; terzi cûbbeyi efendinin boyu üzerine götürür.*

"Nebâ", "haber" ma'nâsındır. Ya'ni, enbiyâ ve evliyânın sözleri ve haberleri dinleyenlerin akılları ve anlayışları mikdârınca gelir. Zîrâ terzi cûbbeyi ve elbiseyi müşterisi olan efendinin boyuna göre biçip diker. Meselâ Resûl-i Ekrem hazretlerine ashâb-ı kirâm ayın evvelâ hilâl, sonra bedir ve sonra yine incilmesi hakkında sordular قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ (Bakara, 2/189) ya'ni "Ey resûlüm! De ki: Nâs için mevâkittir"; ve nâsın vakitlerini göstermek için böyle incelişip kalınlaşır, buyuruldu. Zîrâ bu ahvâl-i felekiyyeyi ve ilm-i hey'eti o zevâtın idrâke kudretleri yok idi. Binâenaleyh onların idrâklerine münâsib bir söz ile suâllerine cevâb verildi.

چونکه مجلس بی چنین پیغاره نیست از حدیث پست نازل چاره نیست

1259. *Mâdemki meclis böyle piğâresiz değildir, nâzil olan alçak sözden çâre nedir?*

"Piğâre", müteaddid ma'nâları vardır. Burada "nâkes ve denî" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, mâdemki ehl-i hakîkatın meclisi böyle nâkis anlayışlı olan denîlerden hâlî değildir, binâenaleyh yüksek hakâyık ve maâriften vazgeçip onlara anlayışlarına muvâfık olan alçak ve merâtib-i ilmiyyeden inici olan sözleri söylemekten başka çâre yoktur.

صفت آن عجوز

O kocakarının sıfatı beyânındadır

واستان همین سخن را از گرو سوی افسانهٔ عجوزه باز رو

1260. *Haydi, bu sözü rehinden geri al! Kocakarı efsânesi tarafına geri git!*
[1243]

"Bu söz"den murâd, yüksek sözlerin alçak ma'nâlara hamledilmesi bahsidir ki, yukarıda beyân buyuruldu. "Rehinden geri almak", bahisten vazgeçmekten kinâyedir. Hz. Pîr efendimiz zât-ı şerîflerine hitâben buyururlar ki: Ey Mevlânâ! Mecliste fihûm-i nâkisa ashâbı bulunması yüzünden yüksek ma'nâlı sözleri alçaltmak bahsinden vazgeç de kocakan efsânesine ve kocakandan maksad ne olduğunun beyânı tarafına geri dön!

چون مَسْنُ گشت و درین ره نیست مرد تو بِنهٔ نامش عجوزه سال خورد

1261. *Vaktâki yaşlı oldu ve bu yolda erkek değildir, sen onun adını sene yemiş acüze koy!*

Hz. Pîr efendimiz bu beyt-i şerifte "kocakan"dan maksat ne olduğunu tavzîh buyururlar: Ya'ni, vaktâki bir şahıs yaşlandı ve Hak yolunda kadın gibi kendi huzûzât-ı nefsâniyyesini fedâ etmekten korktu ve onda erkeklik cesâreti bulunmadı, sen o şahsın adını, saç sakalı olsa da, yıllar yemiş ve geçirmiş kocakanı koy!

نه مرا او را رأس مال و پایه نه پذیرای قبول مایه

1262. *Onun [ne] re's-i mâlî ve pâyesî var, ne mâye kabûlünün kabûl edicisidir!*

Onun bu Hak yolunda ne sermaye olan ulüvv-i himmeti ve ne de tâat hakkında bir mertebesi ve ne de mâye-i isti'dâdı kabûl etmesi için, insân-ı kâmil tarafından vâkî' olan telkînâtı kabûl edicidir!

نه دهنده نه پذیرنده خوشی نی درو معنی و نی معنی کشی

1263. *Hoşluğu ne verici, ne kabûl edicidir! Onda ne ma'nâ ne de ma'nâ çekicilik vardır!*

Onun tab'ı, ne zevki ve hoşluğu vericidir ve ne de alıcıdır. Ya'ni onun sohbetinden bir zevk alan olmadığı gibi, o da kâmillerin sohbetinden bir zevk ve hoşluk alıcı değildir. Zîrâ onda ma'nâ yoktur ki, o ma'nâyı başkalarına telkîn edebilsin. Ma'nâ çekicilik dahi yoktur ki, kâmillerin sohbetinden ve kâmillerden istifâde edebilsin!

نی زبان نی گوش نی عقل و بصر نی هوش و نی بیهوشی و نی فکر

1264. *Ne dil, ne kulak, ne akıl, ne basar, ne ayıklık, ne sarhoşluk ve ne düşünce vardır!*

"Fiker", "düşünce ve endişe" demektir. Ya'ni, o kâbiliyetsiz şahsın ma'nâsı olmadığı için fâideli sözleri söyleyecek dili yoktur; ve isti'dâdı olmadığı için fâideli sözleri dinleyebilecek bir kulağı da yoktur. Aklı olmadığı için dinlediği nükteli sözleri de anlayamaz. Basar-ı basîreti olmadığı için insân-ı kâmilin kemâlâtını göremez. His gözüyle ancak onun saçını, sakalını görür. Umûr-ı uhreviyyede ayık değildir; ve Hak yolunun sarhoşu da değildir. Bu vâdilerde bir fikri de yoktur; münccemid bir hâldedir.

نی نیاز و نی جمالی بهر ناز تو بتویش گنده مانند نیاز

1265. *Ne niyâz ve ne de nâz için bir cemâl vardır! O soğan gibi kat kat kokmuştur.*

Ya'ni böyle bir şahsın kalbi münccemid olduğundan içinden Hakk'a yalvarması ve niyâzı da yoktur; ve bir cemâl-ı ma'nevîsi olmadığı için nâz ehli de değildir. Onun sırnı ve rûhu, kalbi ve cismi soğan gibi kat kat kokmuş bir hâldedir.

نی رهی بیریده او نی پای راه نی تبش آن قحبه را نی سوز و آه

1266. *Ne bir yol kat' etmiş, ne de yola tâkatı vardır! O kahbenin ne harâreti, ne sözü, ne âhu vardır!*

"Pây", burada "tâkat" ma'nâsınadır. Ya'ni, nefsin huzûzânında saplanmış kalmış olduğundan tarîk-ı Hak'ta ne bir mesâfe kat' edebilmiştir, ne de bu yolda yürümeye tâkatı vardır. Nefis ve şeytanın mef'ûlü olan o kahbenin içinde ne harâret, ne de yanıklık ve ne de ziyân içinde geçen hayât-ı dünyeviyyesine teessüf ederek âh etmek vardır!

O fakîrin hikâyesidir ki, o evden her ne istedi ise "Yoktur!" dediler

سائلی آمد به سوی خانه
خشک نانه خواست یا تر نانه

1267. *Bir dilenci bir ev tarafına geldi. Bir mikdâr kuru yâhud tâze ekmek istedi.*

"Nân", ekmek, nihâyetindeki "hâ" mikdâr içindir. "Nâne", "bir mikdâr ekmek" demek olur.

گفت صاحب خانه نان اینجا کجاست
خیره کی این دکان ناباست

1268. *Ev sâhibi dedi: "Burada ekmek nerededir? Sersem misin, bu ne vakit ekmekçi dükkânıdır?"*

Ya'ni, "Burada ekmek bulunmaz. Sersem misin, burası ekmekçi dükkânı mıdır ki, ekmek bulunsun?" "Nânâ", ekmekçi demektir.

گفت باری اندکی پیهم بیاب
گفت آخر نیست دکان قصاب

1269. *Dedi: "Bâri, bana biraz iç yağı bul!" Dedi: "Nihâyet, kasap dükkânı değildir!"*

"Fîh", iç yağı ma'nâsındır. Ya'ni, dilenci ev sâhibine dedi: "Mâdemki ekmek yoktur, hiç olmazsa bana biraz iç yağı bul!" Ev sâhibi cevâben dedi: "Burası kasap dükkânı değildir ki, iç yağı bulunsun!"

گفت پاره آرد ده ای کدخدای
گفت پنداری که هست این آسیا

1270. *Dedi: "Ey ev sâhibi! Bir parça un ver!" Dedi: "Zaneder misin ki, burası değildir?"*

گفت باری آب ده از مکره
گفت آخر نیست جویا مشرعه

1271. *Dedi: "Bâri, bardaktan su ver!" Dedi: "Nihâyet ırmak yâhud su oluğu değildir!"*

"Mekraa", "kür" ve "kürû"dan müştakdır ve ism-i âlettir. Kadeh ve bardak ve onun emsâli olan şeylerdir ki, içindeki su ağız temâs ettirilerek içilir. "Meşraa", "su akan oluk" demektir.

هر چه او درخواست از نان تا سبوس چربکی می گفت می کردش فسوس

1272. *O, ekmekten kepeğe kadar her ne diledi ise, istihzâlı söz söyledi ve ona latife etti.*

"Çurbek", müteaddid ma'nâları vardır. Burada "zarâfet ve istihzâ ile söylenen söz" demektir; "yâ" vahdet içindir. "Füsûs", burada "oyun ve zarâfet ve istihzâ ve latife" demektir. "Füsûs kerden," "istihzâ ve latife etmek" demek olur. Ya'ni, dilenci, ekmekten kepeğe varıncaya kadar her ne istedi ise, ev sâhibi ona istihzâlı söz söyledi ve ona latife etti.

آن گدا در رفت و دامن بر کشید اندر آن خانه بحسبت خواست رید

1273. *O dilenci içeriye gitti ve eleğini yukarı çekti, o ev içine tedbîr ile pislemek istedi.*

"Rîd," "rîden" masdarından masdar-ı tahfîfidir; "kazâ-yı hâcet etmek ve tegavvut etmek" demektir. "Hisbet", saygı ve tedbîr demektir. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' *رید* *sûretinde vâki'dir* ve "O ev içine sığradı ve pislemek istedi" demek olur. Ya'ni, dilenci, istediği şeylerden hiçbirisinin evde bulunmadığı cevâbını alınca, hemen evden içeriye girdi ve eteklerini kaldırıp çömeldi ve kazâ-yı hâcet etmek vaz'iyeti aldı.

گفت هی هی گفت تن زن ای دژم تا در این ویرانه خود فارغ کنم

1274. *Dedi: "Hey hey!" Dedi: "Ey münce mid, sus, tâ ki, bu vîrânede kendimi fâriğ edeyim!"*

"Hey hey!" zecr ve tevbîh kelimesidir; "dijem", donmuş, münce mid, gamlı, hasta, sersem, sarhoş, mahmûr, düşünceli, kara, bulanık ve karanlık ma'nâlarına gelir (Burhân). Burada ev sâhibinin hiçbir hareketi ve menfaati vâki' olmadığı için "münce mid" ta'bîri münâsibdir. Ya'ni, dilencinin kazâ-yı hâcete hazırladığını gören ev sâhibi, dilenciye hitâben: "Hey hey! Ne yapıyorsun? Kendine geli!" diye hitâb etti. Dilenci-de, cevâben: "Sus, ey münce mid! Burası bomboş bir yerdir. Brak ki, def-i hâcet edip kendimi sıkıntıdan fâriğ edeyim!" dedi.

چون در اینجا نیست وجه زیستن بر چنین خانه باید ریستن

1275. "Mâdemki burada yaşamak vecihi yoktur, böyle bir eve çıış etmek gerektir!"

Dilenci dedi ki: "Mâdemki bu evde yaşamak vecihi ve vâsıtası olan gıdâ nâmına hiçbir şey yoktur, binâenaleyh böyle bir eve çıış etmek lâzım gelir!" "Rîsten" dahi, "rîden" gibi "tegavvut etmek" ma'nâsınadır.

چون نه بازی که گیری تو شکار دست آموز شکار شهریار

1276. Mâdemki sen, şehriyârın revîş öğrenici şikârı olan bir doğan değilsin ki, av tutasın!

"Dest-âmûz", vâsf-ı terkîbîdir. "Dest", "el" ma'nâsından başka, "kudret, tarz, revîş, kâide" ma'nâlarına da gelir. "Şehriyâr"dan murâd, Hakk'tır. Ya'ni, ey kimse: Mâdemki sen şehriyâr-ı hakîkî olan Hakk'ın dest-i kudretinde av tutmak husûsunda revîş ve kâide öğrenici şikârı olan ya'ni insan-ı kâmil değilsin ki, av tutasın ve halkı irşâd için avlayasın!

نیستی طاوس با صد نقش بند که بنقشت چشمها روشن کند

1277. Yüz nakşâ merhûn tâvus değilsin ki, senin nakşın gözleri rûşen ve aydın etsin!

"Bend" kelîmesinin yirmi iki kadar ma'nâsı vardır. Burada "rehin ve hapis" ma'nâsı olmak münâsibdir. "Nakş"dan murâd, ulûm-i zâhiriyye ve akliyyedir. Ey kimse! Sen tâvus nakşı gibi olan ulûm-i zâhiriyye ve akliyye dâiresinde dahi mahbûs ve merhûn değilsin ki, senin bu zâhîrî olan nukûş-ı ilmiyyen halkı teshîr edip gözlerini aydınlatasın!

هم نه طوطی که چون قندت دهند گوش سوی گفت شیرینت دهند

1278. Bir tâtî de değilsin ki, sana şeker verdikleri vakit, kulağı senin tâtî sözün tarafına versinler!

Ya'ni, dilinde fesâhat ve belâgat da yoktur ki, ehl-i hakikat sana şeker mesâbesinde olan ulûm-i ledünniyyeden biraz verdikleri vakit, sen onları fesâhat ve belâgatla halka söyleyesin ve halk dahi senin bu tâtî sözlerinden hoşlanıp senin tarafına kulak tutup dinlesinler!

هم نه بلبل که عاشق وار زار خوش بنالی در چمن یا لاله زار

1279. Aşık gibi zâr olan bülbül dahi değilsin ki, çemende yâhud lâlezârda lâtif feryâd edesin!

Ya'ni, Hak yolunun âşığı olan bir sâlik gibi değilsin ki, çemende veyâ lâlezârda muhrık sadâ ile kasîdeler okuyarak latîf nâleler edesin!

هم نه همد که پیکها کن نه چو لکک که وطن بالا کن

1280. *Hüdhüd' de değilsin ki, peyklikler edesin! Leylek gibi değilsin ki, vata-*
[1283] *nı yukarı yapasın!*

"Peyk", hâdim ve mektûb götürüp getiren demektir. Ya'ni, hüdhüd kuşu Süleymân (a.s.)ın peyki olduğu gibi, sen dahi bir hüdhüd meşrebinde değilsin ki bir insân-ı kâmilin hâdimliği vazîfesini yapasın. Leylek meşrebinde değilsin ki, meskenini âlem-i ulvîde ve âlem-i rûhânîde yapasın!

در چه کاری تو و بهر چمت خورند تو چه مرغی و ترا با چه خورند

1281. *Ne istesin, seni niçin satın alsınlar? Sen ne kuşsun, seni niye yesinler?*

Ya'ni, ey kimse! Yukarıda zikrolunan meziyetlerin hiçbirisi sende yoktur. Binâenaleyh ne istesin ve neye yararsın ki sana rağbet etsinler? Ve senin ne-ni satın alsınlar? Sen kendi vücûdundan intifâ' olunan bir kuş değilsin ki seni yesinler ve senden menfaat bulsunlar!

زین دکان با مکيسان برتر آ تا دکان فضل کاله اشتري

1282. *Bu mükislerin dükkânından Allâh'ın iştirâ eylediği fazl dükkânına*
kadar yukarı gel!

"Mükis", bir malı değerinden eksik bahâ ile alıcı ve bir malı alıp satmakta hırs gösterici ve hasîslık edici demek olup, "meks" masdarıdır. Bu hâl halkın san'atıdır ki, onların muâmelâtındaki nokta-i nazarları budur. İkinci mısra'da sûre-i Tevbe'de olan *إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ* (Tevbe, 9/111) ya'ni "Allâh Teâlâ mü'minlerin nefislerini ve mallarını cennet mukâbilinde satın aldı" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, harîs olan halkın dükkânını bırak ve onlardan intifâ'dan vazgeç de cevâd-ı mutlak olan Hakk'ın fazlı dükkânına gel! demek olur.

کاله که هیچ خلقتش ننگريد از خلاقت آن کریم آن را خريد

1283. *Bir metâ' ki, eskiliğinden dolayı halk ona hiç bakmadı, o Kerîm onu*
satın aldı.

"Metâ'"dan murâd, ihtiyârlanmış olan bir cisimdir. "Kerîm"den murâd, Hak Teâlâ hazretleridir. Ya'ni, ihtiyârlığından dolayı çirkin bir hâle gelen eski bir

metâ' mesâbesindeki cismine halk bakmaz ve iltifât etmeyip yüz çevirir. Kerîm olan Hak Teâlâ hazretleri yukanda zikrolunan âyet-i kerîme mücibince onu, bahâ değmez bir derecede kıymetli olan cennet mukabilinde satın aldı. Nitekim I. cildde ihtiyar çalgı[cı]nın kussasında bu ma'nânın tafsîli vardır.

هیچ بر قلب پیش او مردود نیست زانکه قصدش از خریدن سود نیست

1284. *Hiçbir kalp onun indinde merdûd değildir. Zîrâ onun maksadı satın almaktan fâide değildir.*

Ya'ni, Kerîm olan Hak Teâlâ hazretlerinin ind-i ilâhîsinde hiçbir kalp ve battâl reddolunmuş değildir. Nitekim sûre-i Zümer'de *قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ* (Zümer, 39/53) ya'ni "Ey Resûlüm! De ki: Ey nefisleri üzerine israf eden kullarım! Allâh'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin! Muhakkak Allah günâhların hepsini mağfîret eder. Zîrâ o Rahîm olan Gafûr'dur." Binaenaleyh Hak Teâlâ'dan kalp ve battâl kulların bile ümidlerini kesmemeleri lâzım gelir. Zîrâ eğer Hak Teâlâ hazretlerinin kulların nefislerini ve emvâlini cennet mukabilinde satın almaktan kasdı, fâide ve kâr etmek değildir, mahzâ kerem ve ihsânına vesîle olmak içindir. Hakk'ın satın almasındaki beyânât bu cildin 895 numaralı ve I. cildin 2749 numaralı ve II. cildin 2427 ve kezâ bu cildin 1463 numaralı beytlerinde geçti.

رجوع بداستان آن کمپیر

• O kocakarının hikâyesine rücû •

چون عروسی خجاست رفتن آن خریف موی ابرو پاک کرد آن مستخیف

1285. *Vaktâki o harîf gelinliğe gitmek istedi, o müstahîf kaşının kılını پاک etti.*

"Harîf", sonbahâr demektir ve "harâfet"ten müstakk olarak, "aklı bozulup bunamış ihtiyar" ma'nâsına da gelir. Burada her iki ma'nâ da münâsib olur. "Müstahîf", "hayf"den müstakk olup "hayf", gözün kararması, meme derisi-

nin genişlemesi, deve zekeri derisinin genişleyip sarkması demektir (*Müntehabü'l-Lügâ*). Bu kelime ba'zı nüshalarda "hâ" (ح) ile "müstahîf" yazılmıştır; "cevir ve zulm ettirici" demek olur. Ba'zı nüshalarda "cîm" ile "müstecîf", cife celb edici demek olur. Ya'ni, vaktâki ömrünün sonbahârını yaşayan ve-yâhud kocamış olan o kocakanı gelinliğe ve erkeğe gitmek istedi, o şehvetten gözü karamış, yâhud murâdı yerinde olmadığı için zulüm isteyici olan ve-yâhud cife mesâbesinde olan şehveti isteyici olan o kocakanı ihtiyarlıktan dolayı uzamış olan kaşlarının kıllarını yolup temizledi.

پیش رو آینه بگرفت آن عجزوز تا بیاراید رخ و رخسار و پوز

1286. O kocakanı yüzünü ve yanağını ve ağzının etrafını süslemek için yüzü önünde ayna tuttu.

"Pûz", ağız etrafı ve dudak ve burun arası (*Burhân*).

چند گلگونه بمالید از بطر سفره رویش نشد پوشیده تر

1287. Batardan dolayı kaç def'a düzgün sürdü, onun yüzünün sofrası ziyâde örtülmüş olmadı.

"Batar", çok sevinmek. Ya'ni, "Oh! kendimi süslüyorum, muvaffak olacağım!" diye sevinerek yüzüne birkaç kat düzgün sürdü. Fakat onun yüzünün sofrasının buruşuklukları tamâmiyle örtülmüş olmadı. Düzgünler buruşuklukların arasına girdi ve buruşukluk dalgaları meydanda kaldı.

عشرهای مصحف از می برید می بچسبانید بر رو آن پلید

1288. O murdar, Mushaf'ın aşurlarını yerinden kesti, yüzü üzerine yapıştırdı.

"Aşr", yazma Mushaf'ın on âyetine âlâmet olmak üzere kenârlarına altın varak ile konulan işâret ma'nâsınadır. Eski zamânlarda kadınlar yüzlerine hem düzgün sürüp cildlerini beyâzlatırlar ve hem de "ben" makâmına kâim olmak üzere altın varaklar yapıştırırlar idi. Bu kocakanı dahi buruşukluklara düzgününün kâfi gelmediğini görünce, onları kapamak için böyle varak yapıştırmayı, düşündü ve evinde bulunan yazma mushafın kenârındaki aşr varaklarını delip çıkarak yüzüne yapıştırdı.

تا که سفره روی او پنهان شود تا نیکین حلقه خوبان شود

1289. Tâ ki, onun yüzünün safrası gizli ola! Tâ ki, güzeller halkasının taşı ola!

Bu aşır varaklarını sofra gibi buruşuk olan yüzünün bu buruşuklukları gizlenmek için yapıştırdı ve bu süsü güzeller halkasının bir pırlanta[taşı] gibi taş olmak için yaptı. "Niğ'n", yüzük taşı demektir.

عشرها بر روی هر جا می نهاد چونکه بر می بست چادر می فتاد

1290. *Aşıruları yüzü üzerine her yere koydu. Uaktâki üzerine çarşafı bağladı,*
[1273] *düştü.*

Aynanın karşısında aşır varaklarını yüzünün üzerine kendince münâsib gördüğü her yere yapıştırdı. Fakat, sokağa çıkarken başına çarşafı örttüğü vakit, o buruşukluklara lâığı ile yapışamayan varaklar birer birer düştü.

باز او آن عشرها را با خدو می بچسباند بر اطراف رو

1291. *O, tekrâr o aşıruları tükürük ile yüzünün etrâfına yapıştırdı.*

"Hudû", tükürük demektir.

باز چادر راست کردی آن نیگ'n عشرها افتاد از رو بر زمین

1292. *O yüzük taşı! Tekrâr çarşafını düzeltti. Yine aşırılar yüzünden yere düştü.*

"Niğ'n", yüzük taşı demektir. Burada Hz. Fîr, istihzâ tarîkıyla "güzellerin yüzük taşı!" ta'bîr buyururlar. Ba'zı nüshalarda "niğ'n" yerine "tiğ'n" vâki'dir; "ateş" ma'nâsındır. Âteş-i şehvet olmaktan kinâyedir. Burada her iki ma'nâ dahi münâsib olur. Ya'ni, 1289 numaralı beyitte beyân buyurulduğu üzere kendini güzeller halkasının yüzük taşı yapmak isteyen veyâhüd âteş-i şehvet olan o acûze aşır varaklarını tekrâr tükürükle yüzüne yapıştırdıktan sonra, çarşafını düzeltti, fakat o varaklar yine yüzünden yere döküldü.

چون بسی می کرد فن و آن می فتاد گفت صد لعنت بر آن ابلیس باد

1293. *Uaktâki birçok tedbîr yaptı ve o düştü. Dedi: "O 'İblîs'e yüz la'net olsun!"*

Varakları tesbît için ne kadar fen ve tedbîr yaptı ise, yine döküldüler. Kocakan bu hâle öfkelenip, "Hay, kör şeytan, sana yüz la'net olsun!" dedi.

شد مصور آن زمان ابلیس زود گفت ای فحیه قدید بی ورود

1294. *O zamân 'İblîs derhâl musavver oldu. Dedi: "Ey vürûdsuz, kuru kahbe!"*

"Vürûd", "âfî" ma'nâsından me'hûzdür (Kâmûs). "Bî-vürûd", "âfîsiz" demektir ki, kocakanın istediği şey âtîde olacak şeylerden değildir, demekten

kinâye olur. Ya'ni acûzenin şeytana la'net etmesini müteâkıb, şeytan insan sûretinde mütemessil olarak zâhir oldu. Dedi: "Ey âfide umduğu şey vücûda gelmeyecek olan kuru kahbe!"

من همه عمر این نیندیشیده ام نی ز جز تو قحبه این دیده ام

1295. "Ben bütün ömrümde bunu düşünmemişim, ne de senden başka bir fâhişeden bunu görmemişim!"

Ya'ni, "Ben bütün ömrümde türlü türlü şeytanlıklarım olduğu hâlde, böyle Mushaf'ın aşır varaklarını koparıp süslenmeyi düşünmemişim ve ne de bu rezâleti senden başka bir fâhişeden sudûrunu görmemişimdir."

تخم نادر در فضیحت کاشتی در جهان تو مصحفی نگذاشتی

1296. "Rezâlette acıb tohum ektin. Cihânda sen bir Mushaf bırakmadın!"

"Rezâllik tarlasına acıb ve hiçbir kimsenin ekmediği bir tohumu ektin. Bu yaptığın edebsizliğe nümûne oldun. Senden görüp başka fâhişeler de bu edebsizliği yapacaktır. Binâenaleyh cihânda aşır varakları koparılmamış bir Mushaf bırakmamış olacaksınız. Zîrâ o fâhişeler de Mushaf'ların aşır varaklarına hücum edeceklerdir."

صد بایسی تو خمیس اندر خمیس ترک من گوی عجز دزد پیس

1297. "Sen yüz İblîs'sin! Hamîs içinde hamîs! Ey rezil olan kocakarı, beni terket!"

"Hamîs", ordu demektir. Zîrâ eski zamân orduları beş sınıf askerden terfî olunur idi ki, bunlar da mukaddem, meymene, meysere, kalb ve saff idi. "Pîs", "hasîs ve rezîl adam" demektir (*Burhân*). Ya'ni, "Sen yüz İblîs kuvveti içinde ve şeytan ordusunun içinde başlı başına bir ordusun. Ey rezil hırslı olan kocakarı! Bu husûsta benim ne kabâhatım var! Beni bırak, la'net etme! Ba'zı nüshalarda "düzd" yerine "derd" ve "pîs" yerine "bîs" vâkî'dir. "Bîs", cüzâm ve baras illetine derler. "Derd-i bîs", cüzâm ve baras illeti demek olur.

چند دزدی عشر از رو کتب تا ملون سازی رویت همچو سیب

1298. *Kitâb yüzünden ne kadar aşır çaldın? Tâ ki, yüzünü elma gibi mülevven yapasın!*

"Kitîb", "kitâb" kelimesinin imâle olunmuşudur. Bu ve âtîdeki beyitlerde "kocakarı"dan ve "aşır"dan ve "süslenmek"ten murâd ne olduğu tavzîh

buyurulur. Ya'ni, ey Hak yolunda battâl ve kocakan mesâbesinde olan kimse! Sen kendi nefsinin çirkin yüzünü kırmızı elma gibi boyamak için, aşır varakları mesâbesinde olan evliyânın sözlerini ne kadar çaldın?

چند دزدی حرف مردان خدا تا فروشی و ستانی مرجا

1299. *Merdân-ı Hudâ'nın kelâmını ne kadar çaldın? Tâ ki, satasın ve merhabâ alsın!*

Merdân-ı Hudâ olan ehlullâhın hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeye müteallık sözlerini, halka satıp onların hürmetlerini ve merhabâlarını kazanmak için, ne kadar çaldın durdu! Bu ma'nâya dâir I. cildin 324 numarasında حرف درویشان بدزد مرد دون . تا بخواند بر سلیمی زان فسون [ya'ni "Alçak adam! Bir sâf dile o füsûndan okumak için dervişlerin sözünü çalar"] ve 2307 numaralı beytinde dahi حرف درویشان بدزدیده بسی . تا گمان آید که خود هست او کسی [ya'ni "O müddeî ve mağrûr kimse, kendini bir kemâl sâhibi zannetmeleri için dervişlerin birçok sözünü çalmıştır"] buyurulmuş idi.

رنگ بر بسته ترا گلگون نکرد شاخ بر بسته فن عرجون نکرد

1300. *Berbeste olan renk, seni gül renkli etmedi; berbeste olan dal urcûn fenini etmedi.*

Nefahâtü'l-Üns'te mezkûrdur ki: "Berbeste"den murâd, kendilerinin hallerinden ve zevklerinden doğma olmayıp kitablardan ezberleyerek dillerinde olan ilme kanâat eden ve onunla temessük eden kimselerdir. Bu âriyet hayât dillerini kumildattıkça gurûr beyâbânında bu ilim onlara bir serâb görünür. Melekü'l-mevtin nâsiyesi zâhir olduğu vakit, o âriyet zîneti dillerinin ucundan alınca rûsvây olurlar. "Urcûn", hilâl gibi kuruyup eğrilen hurma dalı demektir. Ya'ni, evliyânın sende âriyet olan ilmi, senin nefsini islâh edip gül renkli ve mahbûb-ı Hak etmedi. Zîrâ hurma ağacına iğreti olarak bağlanan dal, aslı olan dal gibi hilâl şeklinde eğrildi.

عاقبت چون چادر مرگت رسد از رخت این عשרها اندر فتد

1301. *Uaktâki âkıbet senin ölüm çarşafın erişir, bu aşrlar senin yüzünden düşer.*

Vaktâki acûzenin çarşafı mesâbesinde olan ölüm gelir, bu çaldığın kelâm-ı evliyâ sende zâil olur. Zîrâ o sözler, zevkî ve vicdânî ve rûhundan sâdır olan kelâmlar değil idi. Cismine taalluk ederdi. Ölüm cismine ifnâ ettiği vakit, ona taalluk eden şeylerin hepsi de cismen gibi fânî ve zâil olur.

چونکہ آید خیز خیز آن رحیل گم شود زان پس فنون قال و قیل

1302. *Vaktâki o rahîlin "Kalk, kalk!" ı gelir, ondan sonra dedikodu fenleri kaybolur.*

"Rahîl", "nakl-i mekân, göç, sefer" demektir. Ya'ni, vaktâki ölüm seferinin "Kalk, kalk!" hitâbı gelir ve dünyâdan âhirete nakil emri vârid olur, ondan sonra dil ilmi ve dedikodu fenleri hünerleri kaybolur, rûhuna müntabî olan nefsanî sıfatlar zâhir olur.

عالم خاموشی آید پیش ییست وای آنکو در درون انسیش نیست

1303. *Hâmâşluk âlemi, o ki gelir, dur! Vay o kimseye ki, onun bâtınında bir üns yoktur!*

"Bîst", "îstâden" masdarından emr-i hâzır olup, "be-îst"ın muhaffifidir. Ondandır sükût âlemi önüne gelir. Bu sükût âleminde sana "Dur artık, zîrâ cisim dilin muattaldır!" diye hitâb gelir. Vay o kimsenin hâline ki, onun bâtınında ve rûhunda Hak ile bir ünsiyet hâsıl olmamıştır; ve rûhu nefsinin sıfatlarıyla müteezzî olarak kalmıştır.

صیقلی کن يك دو روزی سینه را دفتر خود ساز آن آینه را

1304. *Sîneye bir iki günlük bir saykal vur; o aynayı kendinin defteri kıl!*

Ey cerbeze-i lisânîyyesine mağrûr olup, hakâyık-ı evliyâyı kalbine sindirememiş ve yalnız dili ile herkesi avlamaya çalışmış olan yalancı şeyh ve âlim efendi! Gel, kalbine bir iki günlük bir ihlâs ile bir saykal koy ve cilâ ver! Ve bu cilâdan sonra kalbine Hak tarafından vârid olacak olan zevkî ve hâlî ilimleri o kalbinin defterinden oku! Sûrî kitâblardaki ilimleri ezberleyip, halka satmaktan ve onların tahsîn ve takdîrlerini celbetmekten vazgeç!

که ز سایه یوسف صاحب قران شد زلیخای عجز از سر جوان

1305. *Zîrâ sâhib-kırân olan Yûsuf'un sâyesinden acûz olan Züleyhâ yeni baştan civân oldu.*

Eğer böyle yapar isen Yûsuf mesâbesinde olan rûhun nûru cismine mün'akis olmasından dolayı, kocakârlığın zâil olur ve Hak yolunda yeniden delikanlı olursun. Nitekim sâhib-kırân olan Yûsuf (a.s.)ın sâyesinden ve nûrunun aksinden nefis aşkının acûzu olan Züleyhâ, yeni baştan Hak aşkının

civânı ve genci oldu. Nitekim bu hâle işâreten cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'de şöyle buyururlar:

عشق زلیخا زابتدا بر یوسف آمد سالها
شد آخر آن عشق خدا می گردد بر یوسف قفا
بگریخت او یوسف پیش زد دست در پیراهنش
بدریده شد از جذب او بر عکس حال ابتدا
گفتش قصاص پیرهن بر دم ز تو امروز من
گفتا بسی زینها کند تغلیب عشق کبریا

"Züleyhâ'nın aşkı senelerce Yûsuf'a müteveccih oldu; Nihâyet o aşk, aşk-ı Hak oldu da, Yûsuf'a arkasını çevirdi. O Züleyhâ kaçtı, Yûsuf onun arkasından gömleğini çekti. İbtidâki hâlin aksine gömlek onun çekişinden yırıldı. Ona dedi ki: "Gömleğimin kûsâsını bugün istîfâ ettim." Züleyhâ cevâben dedi ki: "Aşk-ı Kibriyâ bu cinslerden birçok taklîb yapar."

"Yûsuf-ı sâhib-kırân"dan murâd, insân-ı kâmil olmak dahi câizdir.

می شود مبدل بخورشید نموز
آن مزاج بارد برد العجوز

1306. *Temmuzun güneşi sebebiyle berdü'l-acûzun o soğuk mizâcî mübeddel olur.*

"Temmuz güneşi"nden murâd, aşk-ı ilâhîdir. "Berdü'l-acûz", şubâtın sonundan üç ve martın ibtidâsından dört gün ki, cem'an yedi gün devâm eden soğğun ismidir. Türkçe "kocakan soğğu" derler. Burada murâd, Hak yolunda donmuş, battâl olan kimsenin tab'ındaki donukluktur. Ya'ni, sâhib-kırân olan Yûsuf'un sâyesinden dolayı sende temmuz güneşinin harâreti gibi olan aşk-ı ilâhî harâreti, o kocakan soğğunun o soğuk mizâcını değiştirir.

می شود مبدل بسوز مری
شاخ خشک نخل مرده ماعی

1307. *Meryem'e mensûb sûz sebebiyle, mâteme mensûb ölü olan hurma ağacının kuru dalı mübeddel olur.*

Ya'ni, mâtem tutulmaya lâayık bir ölü hükmünde olup hurma ağacının dalı gibi kuru ve meyvesiz olan cismin, sende hâsıl olan Hz. Meryem'e mensûb sûz ve harâret sebebiyle canlanır ve yeşerip tâze maârif-i ilâhiyye ve hakâyık-ı rabbâniyye hurmalarını verir. İkinci mısra' Hind nüshalarında "Bir dudağı kuru dal, tâze hurma ağacına mübeddel olur" demektir. Bu beyitte sûre-i Meryem'de vâki' olan (Meryem, 19/25) *ya'ni* "Ey Meryem! Hurma ağacını kendi tarafına doğru salla; toplamaya lâayık sana tâze hurma düşer" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

ای عجزه چند کوشی با قضا نقد جو اکنون رها کن ما مضی

1308. *Ey acûze! Kazâ ile ne kadar çalışırsın? Nakdi iste, şimdi geçmişi terk et!*

Ey acûze! Kazâ-yı ilâhîye karşı ne kadar çalışır durursun ve mukâbele edersin? Zîrâ bu âlem-i tabîatta yaşanmak ve cismin ihtiyarlık sebebiyle, kuvveti ve kudreti ve güzelliği zâil olmak kazâ-yı ilâhî icâbıdır. Sen, bu kazâ-yı ilâhîye karşı, levâzım ve esbâb-ı hâriciyye ile güzellik celbine çalışmak sûretiyle mukâbeleden vazgeç! Geçmiş zamânı bırak, hâl-i hâzıra bak!

چون رخت را نیست در خوبی امید خواه گلگونه نه و خواهی مدید

1309. *Mâdemki senin yüzün için güzellikte ümîd yoktur, ister düzgün sür, ister mürekkeb!*

"Midîd", "yazı mürekkebi" ma'nâsında olan "midâd" kelimesinin imâle olunmuşudur. Ya'ni, mâdemki yüzünde ihtiyarlık sebebiyle bir güzellik ümidi kalmamıştır, artık ister beyâz düzgün sür, ister kara mürekkeb sür, müsâvîdir.

حکایت آن رنجور که طیب درو امید صحت ندید

O hastanın hikâyesidir ki, tabîb onun hakkında sıhhat ümîdi görmedi

آن یکی رنجور شد سوی طیب گفت بنضم را فرو بین ای لیب

1310. *O bir hasta tabîb tarafına gitti. Dedi: "Ey lebbî! nabzımı gör!"*

"Ferû bîn"deki "ferû", tahsîn-i lafz ve tekml-i vezn için kullanılan kelime-lerdendir; ve lügatte her ne kadar "aşâğı" ma'nâsına ise de, burada zevâid-dendir. Ya'ni, bir hasta hekîme gitti, "Ey âkil! nabzıma bak!" dedi. Ba'zı nüs-halarda ikinci mısra'ı لیب بنگر بنضم مارا ای لیب sûretindedir; "Bizim nabzımıza bak, ey âkil!" demek olur.

تا ز بنم شوی از حال دل که رگ دستت با دل متصل

1311. *Tâ ki, nabız cihetinden kalbin hâline âgâh olası! Zîrâ elin damarı kal-be muttasıldır.*

چون که دل غیبت خواهی زو مثال زو بجو که با دلستش اتصال

1312. Çünkü kalb gaybdır. Ondan misâl istersen, ondan iste ki, onun kalbe ittisâli vardır.

"Gayb", gâib ma'nâsındır. Ya'ni, kalb insanın içinde olduğu için, nazarlardan gâibdir. Eğer kalb hâlinin misâlini anlamak istersen, kalbe ittisâli olan nabız damarından iste. "Kalb"den murâd, zât-ı Hak; "el"den murâd dahi, insân-ı kâmil. Zîrâ insân-ı kâmil, bu âlem-i zâhirdaki emr-i tasarrufta Hakk'ın kudret elidir ve zât-ı Hakk'a keyfiyetsiz bir ittisâli vardır. Ya'ni, zât-ı Hakk'ın şûunâtundan misâl istersen ona keyfiyetsiz ve ta'rîfsiz bir ittisâli ve yakınlığı olan insân-ı kâmilden iste!

در غبار و جنبش برگش بین باد پنهانست از چشم ای امین

1313. Ey emîn! Rûzgâr gözden gizlidir. Onu tozda yaprağın hareketinde gör!

Ey esrâr-ı ilâhîyi hazma müstaid ve emîn olan sâlik! Meselâ, rûzgâr his gözünden gizlidir. Onu yukarıya doğru kalkan tozda ve yaprağın hareketinde akıl gözûyle gör! Zîrâ bilirsin ki toz, kendi kendine yukarıya kalkmaz ve yaprak hareket etmez. Binâenaleyh elbet onları kumıldatan ve yerlerinden oynatan vardır.

کز بيمينست او وزان يا از شمال جنبش برگت بگويت وصف حال

1314. Gör ki, sağdan mı, yâhud soldan mı esicidir! Yaprakın hareketi sana vâsf-ı hâli söyler.

Ya'ni, rûzgâr sağdan mı, yoksa soldan mı esiyor? Yaprakın hareketi bunu sana gösterir. "Sağ" ile tecellî-i cemâlîye, "sol" ile tecellî-i celâlîye işâret buyrulur. "Yaprak"tan murâd, kalbdır. Ya'ni, ey sâlik! Senin kalbin القلب بين الاصبعين "Kalb, Rahmân'ın iki parmağı arasındadır; onu istediği gibi döndürür" hadis-i şerifi mücibince Hakk'ın tecellî-i cemâlîsi ve celâlîsi arasındadır. Onu bir yaprak gibi hareket ettirir. Bak, bu kalbin hareketi sana hâlinin vasfını söyler. Ya'ni cemâl rûzgârı ile mi, yoksa celâl rûzgârı ile mi hareket ediyor? Eğer bu rûzgâr cemâlî ise, senin cisminde sâdır olan ef'âl dahi cemâlî olur ve "ashâb-ı yemîn"den olursun; ve eğer celâlî ise, senin ef'âlin dahi celâlî olur; "ashâb-ı şimâl"den olursun. Binâenaleyh bânînin ahvâli zâhîrin ahvâlinden anlaşılır.

مستی دل از نمی دانی که کو وصف او از نرگس مخمور جو

1315. "Kalb sarhoşluğu hani?" diye bilmiyor isen, onun vafasını mahmûr olan nergisten iste!

Eğer kalb sarhoşluğunu bilmiyor ve "Hani?" diye soruyor isen, o kalbin vafasını ve hâlini şarâb-ı aşk-ı ilâhî ile mahmûr olan insân-ı kâmilin nergis gibi olan gözlerinden iste! Zîrâ kalb sarhoşu gözlerinden belli olur ve bâtının ahvâli zâhir-i cisimde zuhûr eder ve onun gözleri sûrî içkiden sarhoş olanın gözleri gibi görünür. Onun için, ashâb-ı gafletten birisi böyle bir kâmilî görse, içmiş zanneder.

چون ز ذات حق بعیدی وصف ذات باز دانی از رسول و معجزات

1316. Vaktâki Hakk'ın zâtından uzaksın, zâtın vafasını Resûl'den ve mu'cizelerden açık bilirsın.

Ey gâfil olan kimse! Vaktâki Hakk'ın zâtından uzaksın ve kendinin kendiliğinde müstağraksın ve eşyâ-yı zâhirenin vücûdlarını müstakil zanneder-sin, binâenaleyh o zât-ı ilâhînin sıfatlarını Hakk'ın resûllerinden ve onların mu'cizelerinden açık bir sûrette görüp bilirsın. Zîrâ peygamberler ve onların vârisleri olan evliyâ, senin kendi vehminin aklında ve idrâkinde icâd ettiği zât-ı Hak'tan uzaklığı nefy ettiler ve "Böyle uzaklık yoktur!" dediler; ve senin senliğinin hiç olduğunu ve eşyâ-yı zâhirenin, zât-ı Hakk'ın hakîkî olan varlığına muzâf olan bir vücûd-i mevhûm bulunduğunu haber verdiler; ve bu ihbârlarını eşyâ-yı zâhire perdeleri arkasından iş işleyenin Hak olduğunu mu'cizeleri ve kerâmetleri ile isbât edip hissen gösterdiler. Nitekim Hz. Mevlânâ Efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 16. faslında şöyle buyururlar:

"İnsanların nazarı esbâbadır ve işleri o esbâbdan bilirler. Onun için müsebbi görmezler ve bilmezler. Amma evliyâ indinde esbâbın hicâbdan ziyâde bir şey olmadığı mekşûf olmuştur. Bu ona benzer ki, bir kimse perde arkasından söz söyler ve perde söz söylüyor zannederler; ve perdede bir iş olmayıp, hicâb olduğunu bilmezler. Vaktâki mütekellim olan kimse perdeden dışarı çıkar, perdenin bahâne olduğu ma'lûm olur. Evliyâ-yı Hak esbâb hâricinde menkuşen zâhir olan birtakım işleri gördüler. Nitekim "Dağdan deve çıktı" ve Mûsâ (a.s.)'ın asâsı bir büyük yılan oldu; ve bir mermerden on iki pınar aktı; ve ke-zâ Mustafâ (s.a.v.) ayı âletsiz, bir işâret ile şakk etti; ve Âdem (a.s.) babasız ve anasız ve İsâ (a.s.) babasız vücûda geldi; ve İbrâhîm (a.s.) için ateşten gül ve gülîstân peydâ oldu; ve ilâ-mâ-lâ-nihâye böyle şeyler vâki' oldu. İmdi vak-

tâki bunu gördüler, bildiler ki, esbâb bahânedir ve iş gören başkasıdır. Avâmın meşgûliyeti için esbâb bir nikâbdan başka bir şey değildir...”

بر زند بر دل ز پیران صفی

معجزاتی و کراماتی خفی

1317. *Birtakım gizli mu'cizeler ve kerâmetler, safî olan pîrlerden kalbe çarpar.*

Ma'lûmdur ki, hârikulâde haller, peygamberlerden zuhûr ederse onlara “mu'cize” derler; ve onların vârisleri evliyâdan zâhir olursa onlara da “kerâmet” derler; ve bu kerâmet, o velînin tâbî' olduğu peygamberin mu'cizesidir. Bu mu'cizeler ve kerâmetler his gözleriyle görüldüğü için zâhirdir, hafî değildir. Binâenaleyh bu beyt-i şerifte “hafî mu'cizeler ve kerâmetler”den murâd, enbiyâ ve evliyânın, kalblerde his gözleriyle görülemeyen tasarruflarıdır. Ya'ni enbiyânın birtakım gizli mu'cizeleri ve evliyânın gizli kerâmetleri ve kalblerde tasarrufları vardır. Nefs-i sâfiye sâhibi olan pîrlerden ve insân-ı kâmillerden bu tasarrufun eseri, onların huzûrlarında bulunan kimselerin kalblerine çarpar ve te'sîr eder. Nitekim, Hz. Mevlânâ efendimiz *Fihî Mâ Fih*'lerinin 43. faslında Hz. Ömer (r.a.)ın müslümân olması sebebini beyân buyurdıkları bahsin bir fıkrasında şöyle buyururlar:

“Velhâsıl, Hz. Ömer, yalın kılıç, Mescid-i Nebevî'ye teveccüh etti. O sırada Cebrâîl (a.s.) vahiy getirdi: “Yâ Resûlallâh! İşte Ömer müslûman olmak için geliyor. Onu yanına al!” dedi. O esnâda idi ki, Hz. Ömer mescidin kapısından içeriye girdi ve nûrdan bir ok Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz cânibinden çıkıp kalbine saplandığını iyânen gördü. Bir na'ra vurup bi-hûş olarak düştü. Cânında bir muhabbet ve aşk zâhir oldu ve şiddet-i muhabbetten Hz. Risâlet-penâhînin kapısında eriyip mahvolmak istedi ve: “Yâ Nebiyyallâh! Bana îmân arz buyur ve o kelime-i mübârekeyi söyle, ben işteyim!” dedi. İşte mu'cize-i hafî bu nevi'dendir; ve bu hâl bir veliyy-i kâmilin huzûruna giden ehl-i saâdet kimselerde vâkî' olur. Nitekim ârifdeki beyt-i şerif bu ma'nâyı müeyyiddir.

کمترین آنکه شود همسایه مست

که درویشان صد قیامت نقد هست

1318. *Zîrâ, onların derûnlâfında nakd olarak yüz kıyâmet vardır. En aşağı olanı odur ki, mücâvir olan mest olur.*

“Nakd”, peşin ve hâzır ma'nâsındır. Ya'ni, enbiyâ ve evliyânın bâtınlarında peşin ve hâzır olarak birçok kıyâmetler vardır. Zîrâ kıyâmet tebeddül-i ahvâldir. Nitekim IV. cildin 3248 numaralı beytinde پیش قیامت نقد حال تو بود. یا'ni “Kıyâmet senin nakd-i hâlin olsun! Gök ve yer se-

nin önünde değişmiş olsun!" buyurulmuş idi. Enbiyâ ve evliyânın kendileri ayn-ı kıyâmettir. Çünkü ahvâl-i beşeriyeleri tamâmen değişmiştir. Nitekim VI. cildin 766 numaralı beytinde de *زانکه حل شد در فناى پس محمد صد قیامت بود نقد*. Zânke hal şud der fânâ-ye [ya'ni "Böyle olunca Muhammed nakd olarak yüz kıyâmet idi. Zîrâ ki hall ü akdin fenâsında halloldu"] buyurulmuştur. Binâenaleyh onların ayn-ı kıyâmet olmalarının en aşağı alâmeti ve nişânı odur ki, ehl-i gafletten birisi onların huzûrunda bulunursa, kıyâmet-i kübrâda olduğu gibi, mâsivâ hayâlleri onun kalbinden silinip Hakk'ın mesti olur; ve kıyâmet hakkında diğ-
er izâhât V. cildin 767 ve 768 ve 772 numaralı beytlerinde de geçti.

پس جلیس اللہ گشت آن نیک بخت که بپهلوی سعیدی بر درخت

1319. *Binâenaleyh yûkünü bir saîdin yanına götürən o iyi tali'li [:tâlihli], Allâh'ın celîsi oldu.*

"Bir saîd"den murâd, insân-ı kâmilidir. "Yük"ten murâd, kuvâ-yı nefsânî ve rûhânîdir. Ya'ni, kuvâ-yı nefsâniyye ve rûhâniyyesini insân-ı kâmilin huzûruna götürüp teslim olan, iyi tâli'li bir kimse Allâh'ın celîsi, ya'ni Allah ile berâber oturuşu oldu. Nitekim hadîs-i şerifte مع اهل الذكر ya'ni "Allah ile berâber oturmak isteyen kimse, ehl-i zikr ile berâber otursun!" buyurulmuştur; ve hadîs-i kudside dahi انا جلیس مع من ذکرني ya'ni "Ben, beni zikredenle berâber oturucuyum" buyurulur. Bu ma'nâyâ mebnî II. cildin 2149 numaralı beytinde *هر که خواهد همنشینى با خدا . کو نشیند در حضور اولیا* [ya'ni "Her kim Hudâ ile berâber oturmak isterse, evliyâ huzûrunda otursun"] buyurulmuştur. Fakat bu zikir lisânen veyâhud kalben her "Allah" diye zikredenin zikri değildir. Ancak, Hak'ta fânî olan insân-ı kâmilin zikridir. Nitekim IV. cildin 3057 numaralı beytinde *اُذْکُرُوا الله کار هر اوباش نیست . ارجی بر پای هر فلاش نیست* [ya'ni "Allah'ı çokça zikrediniz!"] emrine ittibâ' her evbâşın ve erzel kimsenin işi değildir. Ve ارجی إلى ربك (Fecr, 89/27) ya'ni "Rabbine rücû' et!" hitâbı dahi her ipsiz, sapsız, kalleş kimsenin ayağına vâki' değildir" buyurulmuştur.

معجزه کان بر جمادی زد اثر یا عصا یا بحر یا شق القمر

1320. *Mu'cize ki, o ya asâ, yâhud deniz, yâhud şakk-ı kamer olan cemâda*
[1303] *eser vurdu.*

Ya'ni, mu'cize denilen şey ki, cemâdâtın âdât-i tabîîyeleri hâricinde olan eserlerdir. Bu eserden birisi, Hz. Mûsâ'nın asâsında zâhîr olup, ejderhâ oldu; ve diğeri Hz. Mûsâ'nın asâsını vurmalarıyla deniz on iki yola ayrıldı; ve her

yoldan Benî-İsrâîl'in bir tâifesi geçti; ve ay dahi cemâd iken, Resûl-i Ekrem hazretlerinin işâretiyle yarıldı.

گر اثر بر جان زند بی واسطه متصل گردد به پنهان رابطه

1321. Eğer vâsıtasız olarak câna eser ederse, gizli râbıtaya muttasıl olur.

Eğer o mu'cize his gözüyle görülen cemâd vâsıtası olmaksızın, rûh-ı insânîye te'sir ederse, elbet mu'cize sâhibi ile rûh-ı sâfî arasında, his gözüyle görülemeyen bir râbıtaya muttasıl olur; ve bu ittisâl sebebiyle rûh-ı sâfinin mu'cize sâhibine bir incizâbı zuhûra gelir. "Nazar-ı evliyâ" dedikleri şey budur.

بر جمادات آن اثرها عاریه ست آن بی روح خوش متواریه ست

1322. O eserler cemâd üzerinde âriyettir; o, mütevârî olan rûh-ı latîf içindir.

O mu'cizenin eserleri, his gözüyle görülen cemâdât üzerinde âriyettir. Çünkü cemâdâta bir fâidesi olmadığı için, bu eserler, onların üzerinde bâkî kalmaz, zâil olur. O eserler ancak sâhib-i mu'cize tarafından his gözüyle görülemeyen rûhları Hak ve hakikat tarafına celb için, his gözlerine göstermek içindir; ve bu mu'cize sebebiyle mü'minlerin rûhu îmân tarafına cezb olunur.

تا از آن جامد اثر گیرد ضمیر حیدنا نان بی هیولای خمیر

1323. Nihâyet o câmidlerden zamîr eser tutar. Hamurun heyûlâsı olmaksızın ekmek ne güzeldir!

"Heyûlâ", her şeyin mâddesi ve mâhiyeti ve aslıdır. Hükemâ "sûret-i cismîn mahallî olan cevher"e ve "cevher-i evvel"e derler. Binâenaleyh fennen kabûl edilmiş olan "esir" bir heyûlâdır. Sûfiyye indinde iki kısımdır. Birisi rûhânîdir ki, ona "rûh-ı a'zam" derler; ve diğeri cismânîdir. Ona da "tabiat-i küll" derler. Mütakellimin "hakâyık-ı eşyâ" derler; ve ba'zıları "heyûlâ", "hey'et-i ûlâ" kelime-i mürekkebesinin muhaffefidir. Derler ki, "şeyin aslı" ma'nâsına gelir. Burada "tabiat-i küll" ma'nâsı murâd buyurulmuş olur. Ya'ni, nihâyet rûh o cemâd üzerinde his gözüyle görülen hârikulâde eserlerden tab'an müteessir olup, peygamberin nübüvvetini ve evliyânın velâyetini tasdik eder. Fakat heyûlâsız olan hamurdan hâsıl olan ekmek ne güzeldir! Ya'ni, mu'cizeye ve kerâmete muhtâç olmayarak rûhta hâsıl olan îmân ne güzeldir! Zîrâ onun îmânı hâricten ve tabiat-i küllden vâki' olan bir müessirin te'siriyle değildir, ezeldir ve fitridir. Nitekim Hz. Ebû Bekr es-Siddîk ve Hz. Âlî (r.a.), Resûl-i Ekrem'den mu'cize taleb etmeksizin îmân ettiler. Çünkü

rûhlannın kulakları sözün sıdkını kâfi gördü. Fakat, rûhlannın kulaklarında doğruyu ve yalanı temyîze muktedir olmayıp, akılları gözlerinde olanlar en-biyâdan mu'cize ve evliyâdan kerâmet istediler.

حبذا خوان مسیحی بی کمی حبذا بی باغ میوه مرغی

1324. *Bir 'Mesih'in noksansız olan sofrası ne güzeldir! Meryem'e mensûb olan bağırsız meyve ne güzeldir!*

"Mesih'ten murâd, vâris-i kâmil olan velîdir. "Sofra"dan murâd, maârif ve hakâyık-ı ilâhiyyedir ki, bunlar rûhun gıdâsıdır; ve "Meryem'in bağırsız meyvesi"nden murâd, rûha vârid olan ulûm-i ledünniyyedir. Ya'ni, bir insân-ı kâmilin İsâ (a.s.)'ın gökten indirdiği noksansız sofrâ mesâbesinde olan maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye sofrası ne güzeldir ki, o sofradan müstaid müridlerin rûhları yerler ve içerler; ve Hz. Meryem'in sûfî bir bağdan ve bahçeden koparılmamış olan meyvesi mesâbesindeki varidât-ı rûhânîyye ne güzeldir! Zîrâ bunlar, ilm-i kelâm vesâir ulûm-i zâhiriyye ve istidlâliyye gibi fa'âliyet-i dimâğiyye ve aklıyyeden husûle gelen ulûm değildir. Belki asl-ı hakîkatten vârid olan ilm-i tecellîdir.

بر زند از جان کامل معجزات بر ضمیر جان طالب چون حیات

1325. *Kâmilin cânından mu'cizeler, tâlibin cânının zamîrine hayat gibi çarpar.*

İnsân-ı kâmilin rûh-ı şerifinden, gizli ve hafî olan mu'cizeler, tâlib-i ma'rîfet olan kimsenin rûhunun içine hayat gibi çarpar ve ma'rifetten bî-haber olan o rûhu ma'rîfet-i ilâhiyye ile canlandırır.

معجزه بهرست و ناقص مرغ خاک مرغ آبی در وی این از هلاک

1326. *Mu'cize denizdir ve nâkıs toprak kuşudur. Suyu mensûb olan kuş he-lâktan emîndir.*

"İmin" [eymin], "âmin" kelimesinin imâle olunmuşudur. "Nâkıs"tan murâd, muannid olan isti'dâdsız münkirlerdir. "Toprak kuşu"ndan murâd, cismânî kimselerdir; ve "su kuşu"ndan murâd, rûhânî kimselerdir. Ya'ni, insân-ı kâmilin rûh-ı şerifindeki gizli mu'cizeler deniz mesâbesindedir; Ve isti'dâdları nâkıs olan münkirler ve cismânî kimseler, tavuk ve horoz gibi karada ve zulmet-i tabîat içinde yaşayıp zevk alan kısımdandır. Binâenaleyh onların deniz mesâbesinde olan bu gizli mu'cizelerden nasîbi yoktur; ve onlar bu denizde

boğulurlar. Zîrâ onların nazarı cismâniyete olduğu için kâmillerin ahvâline i'tirâz ederler ve i'tirâz ise sebeb-i helâk-i ma'nevîdir; ve kezâ zâhîrî mu'cizeleri de sihire ve sâir müessirât-ı tabîyyeye haml edip helâk olurlar. Fakat ördük ve martı ve emsâli su kuşlarına müşâbih olan müstaid ve rûhâniyete mensûb kimseler, bu deryâya helâkten emîn olarak dâlarlar.

عجز بخش جان هر نامجرمی ليک قدرت بخش جان همدمی

1327. *Her nâmahremın cânına acz bağışlayıcıdır. Fakat hemdemın cânına kudret bağışlayıcıdır.*

Bu gibi mu'cizeler, her nâmahrem olan münkirlerin cânına îmân husûsunda acz bahş eder ve onların dalâletleri ziyâde olur. Fakat rûhu insân-ı kâmilin hemdemi ve musâhibi olan müstaid tâliblerin canlarına da kudret bağışlayıcıdır. Zîrâ insân-ı kâmil hakkında القرآن و الإنسان ya'ni "İnsan ve Kur'ân ikizdir" buyurulduğu cihetle, Kur'ân nasıl ki, يَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَيُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا (Bakara, 2/26) ya'ni "O Kur'ân ile çok kimse dalâlete düşer ve çok kimse de onunla hidâyet bulur" hâssiyetini hâiz ise, insân-ı kâmilden dahi çok kimseler dalâlete düşer ve çok kimseler de hidâyet bulur. Dalâlete düşenlerin nazarı insân-ı kâmilin cismâniyetinedir; ve hidâyet bulanların nazarı dahi onun rûhâniyetine ve ma'nâsındır.

چون نیایی این سعادت در ضمیر پس ز ظاهر هر دم استدلال گیر

1328. *Mâdemki zamîrde bu saâdeti bulmazsın, binâenaleyh her dem zâhirden istidlâl tut!*

Ey kimse! Mâdemki, kalbinde insân-ı kâmilin cânındaki gizli mu'cizelerden müteessir olmak saâdetini bulamıyorsun, binâenaleyh zâhirden istidlâl cihetine git! Ve "zâhirden istidlâl"den murâd, hârikulâde olan ahvâl ve kerâmât-ı sûrî değildir. Kâmilin bilcümle ahvâl ve ef'âl-i zâhîrîsidir. Zîrâ hârikalar akâid-i bâtile erbâbından dahi zuhûr eder. Meselâ mecûsî olan Hind fakirleri ve râhibler şiddet-i riyâzatları ve mucâhede-i nefsâniyyeleri sebebiyle böyle hârikalar gösterirler. Binâenaleyh bu gibi hârikalar onlardan istidrâc olarak zuhûr edip fitne olur. Onun için kâmiller kerâmât ızhârından tevakkî ederler; ve kendilerinden izn-i ilâhî ile ba'zı hârikalar zuhûr etse bile, onları birer sûretle setredip, kendi nefislerine isnâd etmezler. Fakat kahr-i ilâhîye uğrayanlar bu havârik ile mağrûr olup, kendilerini halka satarlar. Nitekim Nefahâtü'l-Üns'teki şu menkibe sâlikler için şâyân-ı ibrettir:

"Şeyh Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr buyurdu ki: Bir şahıs Şeyh Ebu'l-Abbâs Kasâb-ı Âmilî'nin yanına geldi ve ondan kerâmet istedi. Ebu'l-Abbâs hazretleri buyurdu ki: "Ne vâki' olduğunu görmüyor musun? O kerâmâtın değil midir ki, bir kasap oğlu babasından kasaplık öğrenmiş olduğu hâlde, ona bir şey gösterdiler ve onu kapılar ve onu Bağdâd'da Şiblî huzûruna ve Bağdâd'dan Mekke'ye ve Mekke'den Medîne'ye götürdüler; ve Medîne'den Beytül-Makdis'te Hızır'ı gösterdiler ve onun feyzini Hızır'ın gönlüne ilkâ ettiler ve onunla sohbet etti. Buraya getirdiler, âlem halkı ona müteveccih oldu. Nihâyet fîsk u fücûr mahallerinden gelirler ve zulmedlerinden bîzâr olup tövbe ederler ve ni'metler fedâ kılarlar; ve etrâf-ı âlemden yanmışlar gelip bizden Hakk'ı isterler. Kerâmât bundan ziyâde mi olur?" O şahıs dedi ki: "Ey şeyh! Benim göz ile göreceğim bir kerâmet lâzımdır." Buyurdu ki: "Ona bak ki, biz âhâd-i nâstan bir adamın, ya'ni kasap oğlu olduğumuz hâlde, büyüklerin sadrına geçip oturalım ve yerin dibine geçmeyelim; ve bu duvarlar bizim üzerimize yıkılmasın ve bu ev üstümüzüze çökmesin; ve mülkümüz ve hükümdârlığımız yok iken velâyet sâhibi olalım! Âletsiz ve kesbsiz rızık yiyeelim ve yedirelim! Bu kerâmet değil midir?"

İşte bu sözlerin hepsi veliyy-i kâmilin havârik ictinâbının delîlidir; ve kâmilin ahvâl-i zâhiresinden ahvâl-i bâtnesine intikâl lüzûmunu müş'irdir.

وین اثرها از مؤثر مخبرست

که اثرها بر مشاعر ظاهرست

1329. *Zîrâ ki eserler meşâir üzerinde zâhirdir; ve bu eserler müessirden haber vericidir.*

"Meşâir", "meş'ar"ın cem'idir; ve "meş'ar", "mahall-i şuûr" ma'nâsına olup, havâss-i insâniyye demektir. Nitekim beş zâhir ve beş bâtın olan havâssin mecmûâsına "meşâir-i aşere" derler. Ya'ni, veliyy-i kâmilin ahvâl-i bâtnesinden anlamak istersen onun ahvâl-i zâhiresine bak! Zîrâ bâtının eserleri havâss-i zâhire üzerinde görünür. Meselâ, bâtını fâsid olan kimsenin bu havâssinde şer'in nehiy ettiği ahvâl zâhir olur; ve bâtını sâlih olan kimsenin havâssinde dahi şer'e mutâbık eserler zuhûr eder. Nitekim Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine birinin kemâlinden bahsetmişler; o hazret dahi onun ziyâretine gitmiş. Fakat o şahsın kubleye karşı tükürdüğünü görünce, "Kublesinden âgâh olmayan kimse nasıl [kemâl sâhibi] olur?" deyip geri dönmüştür.

همچو سحر و صنعت هر جادویی

هست پنهان معنی هر دارویی

1330. *Her bir ilâcın ma'nâsı, her bir sihirbâzın sihri ve san'atı gibi gizlidir.*
[1313]

Meselâ, her bir ilâcın hâssa-i şifâiyyesi, sihir gibi ve bir sihirbâzın san'atı gibi gizlidir. His gözüyle görülemez.

چون نظر در فعل و آثارش کنی گر چه پنهانست اظهارش کنی

1331. *Vaktâki fiile ve onun âsârına nazar edersin, her ne kadar gizli ise de onu izhâr edersin.*

Vaktâki ilâcın ve sihrin eserini ve sihirbâzın san'atını zâhırde ve âlem-i ef'âlde his gözüyle görmüyorsun, her ne kadar onların hâssaları gizli ise de sen o hâssaları nefsinde izhâr edersin.

قوتی کان اندرونش مضمربست چون بفعل آید عیان و مظهرست

1332. *Bir kuvvet ki, onun içinde muzmerdir, vaktâki fiile gelir, âşikâr ve izhâr olunmuştur.*

Ya'ni, ilâcta ve sihrde muzmer ve gizli olan bir kuvvet ve hâssıyyet zâhiren fiile geldiği vakit âşikâr ve izhâr olunmuş olur. İmdi, insân-ı kâmilin hâli dahi bunlara benzer. Ahvâl-i bâtnesi gizlidir, fakat ondan zâhir olan ef'âl ile o ahvâl-i bâtne âşikâr olur.

چون بآثار این همه پیدا شدت چون نشد پیدا ز تأثیر ایزدت

1333. *Mâdemki âsâr ile bunun hepsi sana zâhir oldu, senin Hâlık'ın te'sîr cihetinden niçin sana zâhir olmasın?*

Ya'ni, mâdemki evliyânın ahvâl-i bâtnesi, havâsse çarpan onun ahvâl-i zâhiresi ile anlaşılıyor ve kezâ ilâcın gizli olan hâssası ve sihrin ve sihirbâzın san'atı fiile ve âsâr-ı zâhireye bakıldığı vakit görülür ve sana bunların hepsi âsâr ile zâhir oluyor, binâenaleyh nazar-ı hissiden mahfî olan senin Hâlık'ının âlem-i sûret ve emsâldeki te'sîrleri niçin senin his gözüne zâhir olmuyor ve gözün birtakım sebeplerden ibâret olan suver-i zâhireye dikilip kalıyor?

نی سببها و اثرها مغر و پوست چون بجوی جمگی آثار اوست

1334. *Sebebler ve eserler, iç ve kabuk, eğer ararsan hepsi onun eserleri değil midir?*

Halbuki sebebler ve suver-i zâhiriyyede görülen eserler ve iç ve kabuk, ya'ni bâtun ve zâhir, velhâsıl senin idrâkine çarpan her ne var ise, eğer bunların hakikatini arar isen, hepsi senin Hâlık'ının eserleri değil midir? Ey mün-

kir-i ulûhiyyet olan mütefennin! Okuduğun fennin düştürü budur ki: "Hiçbir şey yoktan var olmaz. Her şey mutlakâ vardan var olur." Hareket ise eser-i hayâtür; ve eşyânın nizâmı ve intizâmı akıl ve irâde mahsûlûdür. Sen ise, bu varlık içinde bir cüz'sün. Sende sıfat-ı hayât ve akıl ve irâde olur da, senin küllünde olmaz mı? Sendeki hayat ve akıl yoktan mı var oldu? Yoktan var olmak fennin düştürüne sığar mı?

دوست گیری چیزها را از اثر پس چرا ز آثار بخشی بی خبر

1335. *Eserden dolayı eşyâyı dost tutarsın. Binâenaleyh niçin eserler bahş ediciden bî-habersin?*

Ey gâfil! Sen ise bu eşyâ ve esbâb-ı zâhiriyyedeki eserlerden dolayı, onların dost tutup seversin. Niçin bu âlem-i sûrete bu eserleri bahş edici olan Hak'tan gâfilsin?

از خیالی دوست گیری خلق را چون نگیری شاه غرب و شرق را

1336. *Bir hayâlden dolayı halkı dost tutarsın. Garbın ve şarkın şâhını niçin tutmazsın?*

Halbuki bu âlemin sûretleri rû'yâda görülen hayâldir. Nitekim hadis-i şerifte *te* *الدنيا كحكيم التام* ya'ni "Dünyâ uyuyan kimsenin rû'yâsıdır" buyrulur. Binâenaleyh sen bunlarda bir varlık tahayyül ettiğin için halkı dost tutarsın. sûre-i Bakara'da olan *وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ* (Bakara, 2/115) ya'ni "Maşrik ve mağrib Al-lâh'ın mülküdür" âyet-i kerîmesi mücibince, niçin garbın ve şarkın şâhı olan Hak Teâlâ'yı dost tutmaz ve sevmezsin? Ve onun ef'âlinden gâfil olursun?

این سخن پایان ندارد ای قباد حرص ما را اندرین پایان مباد

1337. *Bu söz nihâyet tutmaz, ey Kubâd! Bizim bunda olan hırsımıza nihâyet olmasın!*

"Kubâd", aslında Acem şâhlarından Nûşirevân'ın babasının ismidir. Sonra ta'zîmen her pâdişâha lakab olmuştur. Burada mutlakan pâdişâh ma'nâsınadır. Ya'ni, âleme ve âlemin hakikatine dâir olan sözlerin nihâyeti yoktur. Ey pâdişâh-ı hakikî olan Hâlikımız! Bu sözler de bizim hırsımızın nihâyeti olmasın ve dâimâ senin bizim kalbimize bahş buyurduğun hakâyık ve maârif-i ilâhiyyenden bahs edelim! Ma'lûm olsun ki: Hırs insanda bir hastalıktır ki, onun hakikatı aslâ tebeddül etmez ve insandan zâil olmaz. Bu hırs, eğer fâideli tarafa sarf olunursa "hırs-ı makbûl" ve eğer fâidesiz tarafa sarf

olunursa "hırs-ı mezmûm" olur. Nitekim İbn Mes'ûd hazretlerinden rivâyet olunan hadîs-i şerifte طالب العلم وهما لا يستويان اما طالب العلم فیزداد في الطغيان ya'ni "İki harîs vardır ki doymazlar. Biri dünyâ ve diğeri ilim tâlibidir; ve onlar müsâvî olmazlar. İlim tâlibi, Rahmân'ın rızasını çoğaltır ve dünyâ tâlibi, azgınlığı artırır" buyrulur. Ve âyet-i kerîmede وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا (Tâhâ, 20/114) ya'ni "Ey Resûlüm! Yâ Rab! Bana ilmi ziyâde et! del!" buyurulmuştur. Binâenaleyh bu beyt-i şerifte ulûm-i ilâhiyye tarafına olan hırsa teşvîk buyrulur.

رجوع بقصة رنجور

Hastanın kıssasına rücû'

با طیب آگہ ستار خو

باز گرد و قصه رنجور گو

1338. Geri dön ve Settâr hüylü âgâh tabîb ile olan hastanın kıssasını söyle!

"Tabîb"den murâd, insân-ı kâmil ve "hasta"dan murâd, sıfât-ı nefsâniyye illetleriyle ma'lûl olan kimsedir. "Settâr", esmâ-i ilâhiyyeden bir isim olup, kulların ayıplarını mübâlağa yoluyla örtücü demektir. تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ ya'ni "Allâh'ın ahlâkıyla ahlâkların!" hadîs-i şerifi mücibince, insân-ı kâmil, hal-kın bâtuî illetleri olan sıfât-ı nefsâniyyelerine âgâh ve vâkuf olduğu hâlde ahlâk-ı ilâhiyyeden olan halkın ayıplarını örtmekle de muttasıftır. Nitekim Hz. Pîr efendimiz bir gazellerinde şöyle buyururlar:

چونانکه از رنگ رنجوران طیب از علت آگہ شد ز رنگ روی و چشم تو بدینت پی برد ینا

بیند حال دین تو بداند قهر و کین تو ز رنگت لیک پوشاند نکرداند ترا رسوا

نظر در نامه می دارد ولی با لب نمی خواند همی داند که زین حامل چه صورت آیدش فردا

İzâhan tercüme:

"Tabîb hastaların renginden dolayı illetten âgâh olduğu gibi, kalb gözü görücü olan kâmil dahi, senin yüzünün ve gözünün renginden dinine iz götürür, senin hâl-i dîninini görür; ve senin kahrını ve kîninini renginden bilir, fakat örter. Se-

ni halk arasında rezil ve rüsvây etmez. Senin nâme-i kalbine onun nazarı vardır. Velâkin o nâme-yi dudaklarını kımıldatıp okumaz. Yarın rûz-i kıyâmette bu sıfat-ı nefsânîye hâmilinden ne sûret doğacağını bilir."

Ya'ni ey Mevlânâ! Nihâyeti olmayan müessir ve eser bahsinden geri dön! Tabîb-i ma'nevî olan insân-ı kâmilin ma'nevî illetler ile ma'lûl olan kimsenin tedâvîsi hakkındaki kıssayı söyle!

نہض او بگرفت و واقف شد ز حال کہ امید صحت او بُد محال

1339. *Onun nabzını tuttu ve hâlden vâkıf oldu ki, onun sıhhat ümîdi muhâl idi.*

"Nabz", lügatte "damar hareket etmek" demektir. Burada sâlikin bilcümle harekât ve sekenâtı murâd buyurulmuş olur. Zîrâ bir kimsenin oturuşundan ve yürüyüşünden ve bakışından ve tarz-ı kelâmından, her ne kadar o kimse bâtınını saklamaya çalışsa bile onun hâli, kalbi ve fikri kâmiller indinde ma'lûm olur. Binâenaleyh o tabîb-i ma'nevî nezdine, gelen o hastanın harekât ve evzâ'ından ve hâlinde onun bâtınındaki illetlerin gidip, sıhhat-i ma'nevî bulmasına imkân görmedi.

گفت هر چت دل بخواد آن بکن تا رود از جست این رنج کهن

1340. *Dedi: "Senin gönlün ne isterse onu yap, tâ ki, senin cisminden bu hastalık gitsin!"*

Hekîm-i ilâhî, o hastanın böyle nefsânî sıfatlardan ve illetlerden kurtulması muhâl olduğunu görünce dedi ki: "Senin gönlün her ne isterse, hiç çekinme onu yap! Zîrâ mazhariyetin nefsâniyet sâhasının pehlivânlığıdır. Tâ ki, ezelde lisân-ı isti'dâd ile Hâlık'ından taleb ettiğin bu eski hastalık senin cisminden gitsin! Ya'ni bu âlem-i sûret ve ef'âlde zâhîr olsun. Nitekim âyet-i kerîmede *كُلُّ يَعْملُ عَلَى شَأْنِهِ* (İsrâ, 17/84) ya'ni "Her bir kimse kendi hilkatı üzerinde" buyrulur.

هر چه خواهد خاطر تو وامگیر تا نگردد صبر و پرهیزت ز حیر

1341. *"Senin hâtırın her ne isterse, geri tutma, tâ ki, senin sabrın ve perhîzin iç ağrısı olmaya!"*

"Hâtırına her ne gelirse icrâ et, geri bırakma, tâ ki, senin içinden gelen şeyi âlem-i fülde ızhâr etmek için vâkî olan perhîzin ve sabrın iç ağrısı olmasın!" Zîrâ sabır ve perhîz, ezelde saîd olanların hâlidir. Bu perhîz ve sabırdan

onlar fâide görürler; ve senin sabrından ve perhîzinden iç ağnsı gibi olan sıfât-ı nefsâniyye şiddet bulur.

صبر و پرهیز این مرض را دان زیان هر چه خواهد دل در آرش در میان

1342. "Sabır ve perhîzi bu maraza ziyân bil! Gönلün her neyi isterse onu ortaya getir!"

Ya'ni, "Sabır ve perhîzin bu şakâvet-i ezeliyye marazına zararı vardır. Meselâ, bir kimseye karşı kînin olsa ve sen o kînin hükmünü icrâ etmeyip sabır etsen, o kîn sende on kat şedîd olur; ve kezâ bir kimseye karşı adâvetin olup eline fırsat geçtiği vakit o adâvetin hükmünü hafif bir sûrette icrâ ederek nefs-i leîmini tatmîn etmek mümkün iken, bunu yapmayıp sabr edersen, o adâvet o kimse hakkında daha şedîd ve ağır bir zulmün icrâsına sebep verir. Binâenaleyh gönلün vehle-i ûlâda her neyi isterse onu getir ve icrâ et!"

اینچنین رنجور را گفت ای عمو حق تعالی اعملوا ما شئتمو

1343. Ey amca! Böyle hastaya Hak Teâlâ "İstediğinizi yapınız!" buyurdu.

İşte, ey baba kardeş! Hak Teâlâ böyle hastalar için Hâ-Mîm, Secde [Fussilet] sûre-i şerifesinde اَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ (Fussilet, 41/40) ya'ni "Bu hayât-i dünyeviyyede istediğinizi yapınız, muhakkak Hak Teâlâ işlediğiniz ameli görücüdür" buyurdu. Bu âyet-i kerîme a'yân-ı sâbiteleri iktizâsınca hidâyete isti'dâdları olmayan şakîler hakkında tehdîd için beyân buyurulmuştur. Ya'ni istediğinizi yapınız, sonra başınıza gelecek olan belâyı görürsünüz, demektir.

گفت همین رو خیر بادت جان عم من تماشای لب جو می‌روم

1344. Dedi: "Haydi, git, ey amcanın cânı! Sana hayır olsun. Ben ırmak kenârının temâşâsına gidiyorum!"

"İrmak kenârı"ndan murâd, lâ-yenkâtı' esmâ-i ilâhiyye ahkâmı cârî olan âlem-i cismâniyettir. Ya'ni, o hasta, tabîbden bu cevâbı aldıktan sonra dedi ki: "Ey baba kardeşinin cânı! Ben ırmak kenârının, ya'ni cismâniyet ve sûret âleminin temâşâsına gidiyorum. Sana hayır olsun!"

بر مراد دل همی گشت او بر آب تا که صحت را ییابد فتح باب

1345. O gönلünün murâdı üzere su üzerinde dolaşırdı, tâ ki, sıhhat için feth-i bâb bula!

İsm-i Mudill'in mazharı olan o hasta gönlünün murâdı üzerine su üzerinde, ya'ni âlem-i cismâniyyet üzerinde dolaştı ve âlem-i sûrete teveccüh etti. Onun bu teveccühü sıhhat kapısı açık bulmak için idi. Nitekim nefsanî ve cismânî olan kimseler "Bu ölümlü dünyâda kendini sıkma, keyfince yaşa! Allah kerîmdir, gönlünün istediğini yap ki, cisminin sıhhati yerinde olsun!" diye birbirlerine nasihat ederler.

بر لب جو صوفی بنشسته بود دست و رو می شست و پاکی می فزود

1346. *İrmak kenârında bir sûfî oturmuş idi. El ve yüz yıkar idi. Temizliği ziyâde ederdi.*

İrmak kenârında, ya'ni bu âlem-i sûrette bir de ism-i Hâdî'nin mazharı olan sûfî var idi ki, nefsanî sıfatlardan ve ahlâk-ı mezmûme kirlerinden mücâhede ve riyâzat suları ile irâdesi elini ve kalbinin yüzünü yıkardı; ve zâhir ve bâtın temizliğini ziyâdeleştirmekle meşgûl idi.

او قفایش دید چون تخیلی کرد او را آرزوی سلی

1347. *O onun kafasını gördü. Bir tahyîlî gibi ona bir tokat arzûsunu etti.*

"Tahyîlî", "hayâl etmeye mensûb" demektir ki, bundan dimâğî muhtel olan kimse murâd buyrulur. Ya'ni, o hasta, sûfinin kafasını ve ensesini gördü. Bir dimâğî muhtel olmuş kimse gibi, içinde ona bir tokat vurmak arzûsu peydâ oldu.

بر قفای صوفی خمره پرست راست می کرد از برای صفع دست

1348. *Humre-perest olan sûfinin kafasına elini tokat için doğrulttu.*

"Humre", küçük seccâde ve mutlakana namaz kılacak yer demektir (*Ahterî*). "Humre-perest", seccâdeye tapıcı demektir ki, sûfinin çok namâz kılma-ya muhabbetinden kinâyedir. "Saf", tokat demektir. Ya'ni, ibâdet için seccâdeyi seven ve dâimâ seccâde üzerinde bulunan sûfinin kafasına doğru elini uzattı. Zîrâ ism-i Hâdî ile ism-i Mudill'in mazharları bu âlem-i zâhirde birbirlerine cenk ve nizâ' içindedirler. Nitekim I. cildin 2505 numarasına musâdif olan [ya'ni "Vaktâki renksizlik rengin estri oldu, Mûsâ, Mûsâ ile cenkte oldu"] beytinde bu bâbdaki izâhât geçti. Birinci musrâ' ba'zı nüshalarda *بر قفای صوفی آن حیرت پرست* sûretinde vâki'dir. Ma'nâsı "O hayret-perest olan hasta, elini sûfinin kafasına tokat vurmak için doğrulttu" demek olur.

آن طیبم گفت کان علت شود کآرزو را گر نرازم تا رود

1349. "Zîrâ, eğer gitmek için arzûyu sürmezsem, o tabîbim bana, illet olur, diye söyledi."

Hasta kendi kendine dedi ki: "Zîrâ eğer içimdeki arzû gitmek ve zâil olmak için, onu sâha-i fiile sürmez ve çıkarmaz isem, o tabîbim bana, o arzû içimde şiddetli illet olur, diye söyledi."

سیلش اندر برم در معرکه زانکه لا تلقوا بایدی تهلك

1350. "Ma'reke içinde ona tokat götürürüm. Zîrâ ki "Elleriniz ile tehlikeye
[1333] koymayın!" buyuruldu."

"Ma'reke", harb mahalli demektir. Esmâ-i mütekâbile ve mütezâddenin mahall-i nizâ'ı olan âlem-i sûret murâd buyurulur. Ya'ni, esmâ-i ilâhiyyenin mahall-i nizâ'ı olan bu âlem-i sûrette benim zıddım olan ismin mazhanı bulunan sûfiye tokat vururum. Zîrâ Kûr'ân'da *وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ* (Bakara, 2/195) ya'ni "Nefislerinizi elleriniz ile tehlikeye bırakmayınız!" buyuruldu. Bu beyt-i şerifte firak-ı dâllenin dahi kendi fiillerini meşrû' göstermek için âyât-i kûr'âniyyeyi delîl getirdiklerine işâret buyurulur. Halbuki, bu delîlin yerinde olmadığı meydandadır.

تهلكه ست این صبر و پرهیز ای فلان خوش بگویش تن مزین چون بد دلان

1351. "Ey filân! Bu sabır ve perhîz tehlikedir. Ona iyi vur! Bed-âiller gibi sâkit olma!"

"Ey filân!" hastanın kendi nefesine hitâbıdır. Ya'ni, "Ey benim benliğim! Bu sûfiye tokat vermaktan sabır ve perhîz etmek tehlikedir. O sûfiye vuracağın tokat kuvvetli vur! Korkaklar gibi sâkit olma!"

چون ز دش سیلی بر آمد یک طراق گفت صوفی هی هی ای قواد عاق

1352. *Uaktâki ona bir tokat vurdu, bir tırâk zâhir oldu. Sûfî dedi: "Hey hey! Ey âsî pezevenk!"*

"Kavvâd", pezevenk; "âk", anaya ve babaya ve üstâda âsî olan kimse; "tırâk", vurulan tokattan çıkan ses; "hey, hey!", tehdîd ve zecr nidâsıdır. Hasta, vaktâki sûfiye bir tokat vurdu ve tokattan ses çıktı, sûfî, hastaya hitâben: "Hey! Kendine gel! Ne yaptın? Ey âsî pezevenk!" dedi.

خواست صوفی تا دو سه مشتش زند سبیل و ریشش یکایک بر کند

1353. *Sûfi ona iki üç yumruk vurmak, onun bıyığını ve sakalını birer birer koparmak istedi.*

Sûfi, sûre-i Bakara'da olan *فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ* (Bakara, 2/194) ya'nî "Size tecâvüz eden kimseye siz de size tecâvüz ettiği şeyin misliyle tecâvüz edin" âyet-i kerîmesi mûcibince tokat vuran hastaya iki üç yumruk vurmak ve onun sakalını ve bıyığını yolmak istedi.

باز اندیشید از ضعف ورا گفت اگر مشتى ز منم کردد فنا

1354. *Yine o, onun za'fını düşündü. Dedi: "Eğer ona yumruk vurur isem fenâ olur."*

Ya'nî, sûfi, şer'an, hastanın tecâvüzüne karşı tecâvüze haklı iken, yine onun hâlinin za'fını düşündü. Dedi ki: "Eğer ben de ona bir yumruk atarsam fânî olur ve kendinden geçer. Binâenaleyh benim ona tecâvüzüm onun bana olan tecâvüzünün misli olmaz. Ziyâde bir tecâvüz olur. Binâenaleyh ben zâlim olurum. Bu fikre binâen zâlimin zulmüne tahammüle ve hadd-i şer'iyi tecâvüz etmemeye karar verdi.

خلق رنجور دق و بی چاره اند وز خدای دیو سیلی باره اند

1355. *Halk dikk hastası ve bîçâredirler; ve şeytanın hîlesinden tokat muhibbidirler.*

"Dikk", vücûdu günden güne eritip zayıflatan bir hastalığın ismidir; "bâ-re", "dost" ma'nâsındır. Meselâ "zen-dost"a "zen-bâre" [zampara] derler. "Sîfî-bâre", "tokat muhibbi" demek olur. Ya'nî, sîfât-ı nefsânîyye altında ze-bûn olan halk dikk hastası ve bîçâredirler. Onlar nefislerini tatmîn etmek için gece ve gündüz didinirler, çabalarlar ve bu hâl içinde çâresizdirler; ve şeytanın hîlesinden dolayı birbirlerine tokat vurmayı severler.

جمله در ایذای بی جرمان حریص در قفای همدگر جوان نقیص

1356. *Hepsi kabâhatsizlerin îzâsına harîsdirler. Birbirinin arkasından noksân arayıcıdırılar.*

Sîfât-ı nefsânîyye sâikasıyla ve şeytanın ilkaât-ı hafîyyesiyle, bu halkın hepsi kabâhatsizlere eziyet etmeye harîsdirler. Birbirinin arkasından noksânlarını arayıp gıybet ederler.

ای زنده بی گناهانرا قفا در قفای خود نمی بینی جزا

1357. *Ey kabâhatsizlere kafa vurucu! Kendi kafanda hizâyı görmez misin?*

Ey hevâ-yı nefsânîsine tebaan, kabâhatsiz kimlere zulüm ve eziyet edici olan kimse! Allâh Teâlâ'nın "Müntekım" ism-i şerîfinden gâfil misin? Bu ism-i şerîfin, mazlûmlara attığın tokatın cezâsı olarak, senin de kafana tokat hazırladığını, emsâlinde ibret alıp görmüyor musun?

ای هوا را طب خود پنداشته بر ضعیفان صفع را بگماشته

1358. *Ey hevâyı kendinin tıbbı zannedip, zayıflar üzerine tokat havâle etmiş olan!*

"Tıbb", âdet ve hazâkat ve mahâret; "ubb", ıslâh ve âdet ve siyâset ma'nâlarıdır (*Ahterî-i Kebîr*). Ya'ni, ey hevâ-yı nefsânîsini kendi mizâcının ıslâhı zannedip, zayıflara ve mazlûmlara tokat vuran ve zulm eden kimse!

بر تو خندید آنکه گفت این دواست اوست کادم را بگندم رهنماست

1359. *"Bu ilâçtır!" diyen kimse sana güldü. Âdem'e buğdaya reh-nümâ olan odur.*

Ya'ni, sana bâtınından "Nefsinin arzûsunu yap; bu senin mizâcının salâhı için ilâçtır!" diyen şeytan, hevâ-yı nefsânî sevkıyla yaptığı rezâletlere güldü ve seninle istihzâ etti. Zîrâ maksadı seni de kendi gibi dergâh-ı izzetten ve cennet-i zâtta kovdurmak ve uzaklaştırmak idi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i A'râf'ta beyân buyurulduğu üzere, Hz. Âdem'e emr-i ilâhîye muhâlif olarak cennette buğday yedirmeye reh-nümâ ve rehber oldu.

که خورید این دانه ای دو مستعین بهر دارو تا تکونا خالدين

1360. *Dedi ki: "Ey iki müstâin! İlâç için bu tâneyi yeyin, tâ ki, ebedîler olasınız!"*

"Müstâin", yardım isteyici demektir. Ya'ni, o İblîs, Hz. Âdem ile Havvâ'ya dedi ki: "Ey beka-yı vücûdlanna yardım isteyen iki kimse! Bu buğday tânesini yeyiniz, tâ ki, bu cennet âlemindeki varlığınız ebedî olsun!" Bu beyitte sûre-i A'râf'ta olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ. وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ (A'râf, 7/20-21) ya'ni "Şeytan, Âdem ve Havvâ'ya dedi ki: Rabbiniz sizi bu ağaçtan

ancak iki melek olmayasınız, yâhud cennette ebedîler olmayasınız, diye nehy etti; ve onlara muhakkak, ben size nasihat edicilerdenim, diye yemin etti."

اوش لغزائید و او را در قفا آن قفا واگشت و گشت این را جزا

1361. O onu ona kafada kaydırdı. O kafa geri döndü ve buna cezâ oldu.

O şeytan, o Hz. Âdem'i onun kafasına tokat vurmak emrinde kaydırdı. Ya'ni şeytanın Âdem'e olan bu nasîhati, ensesine tokat vurmak mesâbesinde idi ve vurdu. Hz. Âdem'i muhâlefete sevk etmek sûretiyle itâat emrinde ayağını kaydırdı. Fakat Âdem'e vurduğu o tokat geri döndü ve onu kaydıran şeytana cezâ oldu. Çünkü şeytan bu sebeble dergâh-ı izzetten ebedî bir sûrette matrûd oldu; ve Âdem ise hatâsını mu'terif olup, afvı için Hakk'a yalvardı ve mağfûr oldu.

اوش لغزائید سخت اندر زلق لیک پشت و دستگیرش بود حق

1362. O onu kaydırmak emrinde pek kaydırdı. Fakat Hak onun zahîri ve el tutucusu oldu.

"Zelak", kaydırmak demektir. Ya'ni, o şeytan o Hz. Âdem'i bulunduğu makâm-ı âfiden kaydırmak husûsunda şiddetli bir sûrette kaydırdı. Fakat Hak Teâlâ hazretleri o Âdem'in arkası ve elinden tutup düştüğü yerden kaldıracısı oldu.

کوه بود آدم اگر پر مار شد کان تریاقست و بی‌اضرار شد

1363. Âdem dağ idi. Gerçi yılan dolu oldu. Tiryâk ma'denidir ve ızrârsız oldu.

Hz. Âdem bir insân-ı kâmil olduğu için, cem'iyet-i esmâiyyeye mazhar olup, gerçi onda yılan mesâbesinde ve esmâ-i celâliyyenin mazhan olan nef-sânî sıfatlar da dolu idi, fakat onda tiryâk menba'ı ve esmâ-i celâliyyenin mazhan olan rûhânî sıfatlar da var idi. Ondan dolayı bu yılanların ona karşı ızrân olmadı.

تو که تریاقی نداری ذره از خلاص خود چرایی غره

1364. Sen ki, bir zerre tiryâk tutmazsın, kendi halâsından niçin aldanmışsın?

"Garre", aldanmak ve aldanmış olmak demektir. Ya'ni, ey mü'minlik da'vâsında bulunan kimse! Sen ki, tamâmiyle nef-sânî sıfatlarda müstağrak olup, tiryâk ve panzehir mesâbesinde olan sıfât-ı rûhâniyyeden bir zerresine

bile mâlik değilsin, niçin kendi halâsından aldanmış ve emîn olmuşsun? Bu beyitlerde sıfât-ı nefsânîyye yılanlara ve onların te'sirâtı zehirlere ve sıfât-ı rûhânîyye tiryâk ve panzehir menba'ına ve onların te'sirâtı panzehîre teşbîh buyurulmuştur. Meselâ, kibir sıfât-ı nefsânîyyedendir; ve tevâzu' sıfât-ı rûhânîyyedendir. Kibir zehrini tevâzu' tiryâkı izâle eder; ve kezâ "buhl" sıfât-ı nefsânîyyedendir. "Sehâ" sıfât-ı rûhânîyyedendir. Buhl zehrini sehâ panzehiri mahv eder.

و آن کرامت چون کلیمت از کجا آن نوکل کو خلیلانه ترا

1365. Sana "Halîl" gibi olan o tevekkül nerededir? Ve sana "Kelîm" gibi olan o kerâmet neredendir?

Ey kîmse! Sende İbrâhîm Halîlullâh (a.s.) gibi bir tevekkül var mıdır ki, bu tevekkül âsâr-ı rûhiyyedendir; ve kezâ sende Mûsâ Kelîmullâh (a.s.) gibi bir kerâmet var mıdır ki, o kerâmet, o hazrete kuvve-i rûhânîyyeden dolayı ih-sân buyurulmuştur?

تا کنی شهراه قعر نیل را تا که نبرد تیغت اسماعیل را

1366. Tâ ki, senin kılıcın İsmâîl'i kesmesin, tâ ki, Nîl'in dibini câdde edesin!

Ya'ni, sende Halîl (a.s.)'ın tevekkülü var mıdır ki, senin bıçak mesâbesinde olan nefsânî sıfatların İsmâîl (a.s.) mesâbesinde olan rûhunu, Halîl (a.s.)'ın bıçağı, oğlu İsmâîl (a.s.)'ı kesmediği gibi kesmesini! Ve kezâ sende Mûsâ (a.s.)'ın kerâmeti ve şerâfeti var mıdır ki, asâ mesâbesinde olan sıfât-ı rûhânîyye ile, Nîl nehri mesâbesinde olan bu âlem-i sûretin ka'nını açıp kendine yol yapasın ve Fir'avn mesâbesinde olan nefsinden kurtulasın! Birkaç yerde dahi izâh olunduğu üzere hakîkatte zebîh İshâk (a.s.)'dır. Mesnevî-i Şerîfte kavli-i meşhûra binâen İsmâîl (a.s.) buyurulur. Fakat Dîvân-ı Kebîr'de Hz. Şeyh-i Ekber efendimiz gibi, cenâb-ı Pîr efendimiz dahi, zebîhin İshâk (a.s.) olduğuna işâret buyururlar:

قربان شده خاک درمن اسحق نبی باید بودن

کی بشکستمت ای گوهر من اسحق من ومن والد تو

"Benim kapımda kurbân olmuş İshâk nebî olmak gerektir. Sen benim İshâk'ımsın ve ben senin babarıım. Ey gevherim! Ben seni ne vakit kırım ve keserim!"

بادش اندر جامه افتاده رهید

گر سعیدی از مناره اوفتید

1367. *Gerçi bir saîd minâreden düştü; rüzgâr onun elbisesine vâkı' olup kurtuldu.*

"Saîd"den murâd, husûsen saîd-i ezeli olan Hz. Âdem (a.s.) ve umûmen kendilerinden ma'siyet sâdır olan âriflerdir. "Minâre"den mûrâd, yüksek olan mertebe-i ma'nevîdir. Ya'ni, eğerki bir saîd-i ezeli olan Hz. Âdem veyâhud kendisinden ma'siyet sâdır olan bir ârif, o zelle ve ma'siyet sebebiyle bulunduğu yüksek mertebeden düştü. Fakat Hakk'ın mağfîret ve rahmet rüzgârı [sâyesinde], meselâ minâreden düşüp bir paraşüt ve âlet-i sukût gibi rüzgârdan elbisesi şişip yere hafif bir sûrette inen bir kimse gibi, onun yüksekte alçağa düşmesi kendisine bir zarar olmadı. Nitekim, Abdullâh-ı Ahrâr hazretleri *Risâle-i Vâlidîyye*'sinde Hz. Şeyh-i Ekber'den naklen buyururlar ki: "Ba'zı evliyâ kendilerinden bir ma'siyet sudûru mukadder olduğunu görür ve onun bir ân evvel sudûruna ve istiğfâr ile izâlesine kemâl-i ızırâb ile muntazır olurlar." Zîrâ bu âriflere kendilerinin ayn-ı sâbiteleri mekşûf olduğundan nâil-i mağfîret olacaklarını yakînen bilirler.

چون یقینت نیست آن بخت ای حسن تو چرا بر باد دادی خویش

1368. *Ey güzel! Mâdemki o baht sana muhakkak değildir, sen: niçin kendini rüzgâra verdin?*

Ey güzel! Ya'ni ey ahsen-i takvîm üzere yaratılmış olan insân-ı gâfil! Mâdemki sana sîr-ı kader mekşûf değildir ve senin ayn-ı sâbitene böyle saâdet tâlî'i nasîb olduğuna yakînin yoktur, binâenaleyh sen niçin kendini böyle mağfîret ve rahmet rüzgârına emîn olarak bırakıp, hevâ-yı nefsanînin cereyanına tâbî' oldun?

زین مناره صد هزاران همچو عاد می فتادند و سر و سر باد داد

1369. *Ue bu minâreden Âd gibi yüz binlerce düştüler, başı ve sırrı havaya verdiler.*

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ (İsrâ 17/70) ya'ni. "Biz benî Âdem'i mükerrem kıldık" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulan bu mükerremlik minâresinden Âd kavmi gibi, yüz binlerce efrâd-ı beşer düştüler ve hevâ-yı nefsanîlerine tâbî' olup, hayvanlık mertebesine sukût ettiler, başlarını ve sırrlarını ya'ni zâhirlerini ve bâtınlarını havaya verdiler, ya'ni boşu boşuna helâk vâdisine saldırlar.

سرنگون افتادگانرا زین منار می نگر تو صد هزار اندر هزار

1370. *Sen bu minâreden binde yüz bin baş aşağı düşmüşlere bak!*
[1352]

Sen Hz. Âdem'e ve kendilerinden isyân zuhûr eden ba'zı âriflere bakıp muhâlefet tarafına gitme! Bu minâreden yüz binlerce baş aşağı düşen efrâd-ı beşere bak!

تو رستبازی نمی دانی یقین شکر پاهای گو و می رو بر زمین

1371. *Sen muhakkak ip oyunculuğunu bilmiyorsun, ayakların şükrünü söyle ve yeryüzünde yürü!*

"İp oyunculuğu", ya'ni "cânbâzlık"tan murâd, evliyâyâ mekşûf olan hakâyık dâiresinde yürümek; ve "yeryüzünde yürümek"ten murâd, şeriat ve teklîfât-ı ilâhiyye dâiresinde yürümektir. Ya'ni, ey kimse! Kendilerine hakâyık-ı ahvâl münkeşif olan evliyâ gibi cânbâzlık cihetine gitme! Zîrâ sen bu ip oyunculuğunu bilmiyorsun. Cisminin ayaklarıyla şeriat ve teklîfât-ı ilâhiyye dâiresinde yürü ki, senin için emîn olan yol budur.

پر مساز از کاغذ و از که مهر که دران سودا بسی رفست سر

1372. *Kâğıttan kanat yapma ve dağdan uçma! Zîrâ o sevdâ içinde birçok baş gitmiştir.*

"Kâğıttan kanat"tan murâd, hayâldir. "Dağ"dan murâd, vücûd-i izâfîdir. Ya'ni, ey kimse! Evliyâyı taklîd hayâliyle bu vücûd-i izâfî dağının tepesinden uçma! Zîrâ bu vücûd-i izâfî âleminin icâbı, zemîn-i şeriat üzerinde yürümektir. Bu taklîd etmek hayâli ve sevdâsı içinde birçok başlar kınılmış ve nâbûd olmuştur. Ve evliyâyâ taklîd câiz olmadığı I. cildin 1630 ve 1631 numaralarına mûsâdîf olan şu beyitlerde beyân buyurulmuş idi:

صاحب دل را ندارد این زبان گر خورد او زهر قاتل را عیان

ز آن که صحت یافت و از پرهیز رست طالب مسکین میان تب درست

Tercüme: "Eğer o öldürücü zehri âşikâre yese, gönül sâhibine bu ziyân tutmaz. Zîrâ sıhhat buldu ve perhîzden kurtuldu; tâlib-i miskîn ise, henüz sıtma içindedir."

Bu mukaddemâtan anlaşıldı ki, sâlike her husûsta kâmilî taklîdden ictî-nâb ve kendi mertebesine göre fiilinin sonunu düşünmek lâzımdır.

گر چه آن صوفی پر آتش شد ز خشم لیک او بر عاقبت انداخت چشم

1373. *Gerçi o sûfî öfkeden pür-âteş oldu, fakat o gözünü âkıbete attı.*

Nitekim, ırmak kenârında âbdest alırken tokat yiyen o sûfî her ne kadar o tokatı vurana karşı öfkeden pür-âteş kesildi ise de ona mukâbele ettiği takdirde zuhûru me'mûl olan fenâ neticeyi de gözünün önüne getirdi.

اول صف بر کسی ماند بکام کو نگیرد دانه بیند بند دام

1374. *Saffın evveli, murâd ile bir kimse üzerine kalır ki, o tâneyi tutmaz, tuzağı görür.*

Ya'ni, murâdına nâil olanların ilk saffında kalan öyle bir kimse olur ki, tânenin, ya'ni vehle-i ûlâda his gözûyle gördüğü huzûzât ve lezzât-ı cismâniyeye meclûb olup atılmaz, o lezzetlerin ve hazların sonunda tutulacağı tuzağı görür. Meselâ, bu hayât-ı dünyeviyyede insanın murâdı sıhhat dâiresinde yaşamaktır. İçkinin evvel emirde verdiği haz ve neşveyi görüp ona mübtelâ olanlar, sonunda türlü hastalık tuzaklarına tutulurlar ve murâdları olan sıhhati kaybederler. Huzûzât-ı sâire de buna makıyştır. Binâenaleyh sonundaki bu tuzağı görenler, içkiden ve şeriatin mahzâ insanlarnn mâddî ve ma'nevî fâidesi için men' ettiği sâir huzûzât-ı nefsâniyyeden vazgeçip, dünyâda ve âhîrette murâdlarına nâil olanların ilk saffında bulunurlar.

حبذا دو چشم پایان بین راد که نگه دارند تن را از فساد

1375. *Ârifin son görücü olan iki gözü ne güzeldir! Zîrâ teni fesâddan hıfz ederler.*

"Râd", kerîm, cömerd, şecî', hakîm ve ârif ma'nâlarıdır. Ya'ni, ârif olan kimsenin sondaki tuzağı görücü olan iki gözü ne güzel gözlerdir! Zîrâ bu gözler her şeye ibretle bakmak için mâddî ve ma'nevî zararları görürler ve cismi fesâddan hıfz ederler. Beyt-i Mısıfî-i Niyâzî:

Bir göz ki, onun olmaya ibret nazarında

Ol düşmandır sâhibinin baş üzerinde

آن ز پایان دید احمد بود کو دید دوزخ را هم اینجا مو بمو

1376. *O Ahmed'in sonu görmesinden idi ki, o cehennemi mû-be-mû burada gördü.*

"Ân", zamîri "son görücü" olan iki göze raci'dir. "Dîd", masdar-ı tahfîfîdir, "görme ve görüş" ma'nâsınadır. "Mû-be-mû", "kılı kılina" demek olup "inceden inceye" ma'nâsınadır. Ya'ni, âriflerin o son görücü olan iki gözü, Nebiyy-i zîşânımız Ahmed (a.s.v.) Efendimiz'in görüşünden ümmet-i merhûmesine mevrûsdür. Zîrâ o hazret cehennemi bu dünyâda dahi inceden inceye gördü. Nitekim bu görüşteki verâseti hasebiyle Hz. Zeyd (r.a.) I. cildin 3568 numaralı beytinde:

جمله را چون روز رستاخیز من فاش می بینم عیان از مرد و زن

Tercüme: "Ben kıyâmet günü gibi erkekten ve kadından cümleyi apaçık zâhiren görüyorum." Ve 3573 numaralı beyitte dahi:

دوزخ و جنات و برزخ در میان پیش چشم کافران آرم عیان

Tercüme: "Ortada olan cehennemi, cennetleri ve berzahı kâfirlerin gözü önüne iyanen getireyim!" buyurulmuş idi. Bu bâbdaki tafsîlât-i sâire o bahislerdedir.

دید عرش و کرسی و جنات را تا دید او پرده غفلات

1377. *Arş ve Kürsîyi ve cennetleri gördü. Nihâyet o gafletlerin perdesini yırttı.*

Resûl-i Ekrem hazretleri Arş ve Kürsî ve cennetleri hep bu dünyâda gördü. Hattâ Zeyd hazretleri gibi ümmetinin müstaid olanlarının gözlerindeki gafletlerin perdesini yırttı ve onlar bu zevâhirin bevâtûnını müşâhede ettiler.

گر همی خواهی سلامت از ضرر چشم ز اول بند و پایان را نگر

1378. *Eğer zarardan selâmet istersen, gözü evvelden bağla ve sona bak!*

Ey mü'min! Eğer sen dünyâda ve âhirette zarardan selâmet istersen, bu his gözünü, bu âlemde evvelden gördüğü evzâk ve huzûzât-i nefsiyiyeden kapa ve bu lezzât-i cismâniyyenin sonunda senin başına getireceği mâddî ve ma'nevî zararları ve belâları akıl gözüyle gör!

تا عدمها را بینی جمله هست هستها را بنگری محسوس پست

1379. *Tâ ki, yokları hep var göresin, varlara pest olan mahsûs bakasın!*

"Ademler"den murâd, adem-i izâfidir ki, çekirdeğin içindeki ağaç gibi nüvede ve bâtında mevcûd ve fiilde ve zâhirde ma'dûmdür. "Var"lardan murâd,

vücûdât-i izâfiyye ve âlem-i taayyünde ve zâhirde olan eşyâdır; ve adem-i izâfî ile vücûd-i izâfî, vücûd-i mahz ile adem-i mahz arasında bir berzahtan ibârettir; ve bir cihetleri ademe ve bir cihetleri de vücûda nâzırdır. Ya'ni his gözünü değil, akıl gözünü kullan ki, adem-i izâfîde ve kuvvede ve bâtunda olan şeyleri var göresin; ve vücûd-i izâfiyi ve âlem-i taayyünde ve zâhirde olan şeyleri saklı olan bir mahbûs göresin.

این بین باری که هر کس عقل هست روز و شب در جست و جوی نیست

1380. *Bâri bunu gör ki, her o kimsenin ki akli vardır, gece gündüz cüst ü cûsundadır.*
[1362]

Ey mü'min! Eğer sende yokları var görecekt kadar nazar-ı akfî hâsıl olmamış ise, bâri akli olan ve akıl gözünü kullanan kimseleri gör ki, bu akıllılar gece ve gündüz yokun cüst ü cûsunda ve adem-i izâfîde olan şeyleri aramakta ve istemektedirler. Zîrâ adem-i izâfîde olan şeyler yok değildirler; ve kezâ vücûd-i izâfî âleminde olan şeylerde de vücûd-i müstakl yoktur. Onlar ma'dûm hükmündedirler. Her ân âlem-i zâhirden âlem-i bâtına intikâl ederler ve vücûd-i hakîkî indinde bâkî olurlar. Nitekim âyet-i kerîmede مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ (Nahl, 16/96) ya'ni "Sizin indinizde bitip kaybolan şey, Allâh'ın indinde bâkîdir" buyrulur.

در گدایی طالب جودی که نیست در دکانها طالب سودی که نیست

1381. *Dilencilikte bir cûdün tâlibi kim değildir? Dükânlarda bir fâidenin tâlibi kim değildir?*

Meselâ, bir dilenci kapı kapı dolaşıp henüz meydanda olmayan bir cûd ve keremin tâlibi olur ve adem-i izâfîde olan o cûd ve keremin zuhûrunu bekler; ve kezâ dükânlarında bekleyen esnâf ve tâcirler henüz hâl-i ademde olan kârın ve fâidenin zuhûrunu isterler.

در مزارع طالب دخلی که نیست در مغارس طالب نخلی که نیست

1382. *Tarlalarda bir dahlin tâlibi kim değildir? Ağaç dikilecek yerlerde bir hurma ağacının tâlibi kim değildir?*

"Mağâris", "mağres" in cem'i olup "ağaç dikilecek yerler" demektir. Ya'ni, tarlalarda çalışan rençberler henüz hâl-i ademde olan mahsûlün zuhûrunu isterler ve ağaç dikilecek mahallerde dahi, henüz yok olan hurma ağacının neşv ü nemâsını beklerler.

در مدارس طالب علمی که نیست در صوامع طالب حلمی که نیست

1383. *Medreselerde bir ilmin tâlibi kim değildir? Savmaalarda bir hilmin tâlibi kim değildir?*

"Savmaa", "tekye ve manastır ve vahdet-hâne" demektir. Ya'ni, medreselere ve mekteblere devâm eden talebe henüz kendilerinde olmayan ilmin tâlibidirler; ve savmaalardaki âbidler dahi henüz kendilerinde olmayan "hilim" gibi hüsn-i ahlâkın tâlibidirler. Velhâsıl, bunların hepsi henüz yok olan şeylerin tâlibidirler.

هستہا را سوی پشت افکنده اند نیستہا را طالبند و بنده اند

1384. *Varları arka tarafa bırakmışlardır; yoklara tâlibdirler ve bendedirler.*

Ya'ni, bu yukandaki beyitlerde gösterilen kimseler varları ya'ni vücûd-i izâfî âleminde mahsûs olan şeyleri arkalarına atmışlar ve yoklara teveccüh edip adem-i izâfî âleminden gelecek olan şeylerin tâlibi ve bendesi olmuşlardır.

زانکہ کان و مخزن صنع خدا نیست غیر نیستی در انجلا

1385. *Zîrâ ki sun'-ı Hudâ'nın ma'deni ve mahzeni incilâda yokluğun gayrı değildir.*

Ya'ni, zîrâ Hak Teâlâ hazretlerinin sun'-ı hakîmânesinin menba'ı ve hazînesi ancak adem-i izâfî âlemdir ve yokluktur; ve Hakk'ın san'atları hep bu menba'dan ve hazîneden çıkıp müncelî olur ve zuhûr eder. Bîlcümle nüshalarda birinci mısra'da "sun'-ı Hudâ" vâki'dir. Fakat Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi itihâz olunan türbe-i şerîfenin Müdürü Yûsuf Bey fakîre yazdığı 25 Kânûn-ı evvel 935 târîhli mektûbunda demiştir ki:

"Burada Hz. Pîr'in sandûkasında olan bütün yazıları çıkardım ve Türkçe'ye tercüme ettim. Sandûkanın alt pervâzında birkaç *Mesnevî* beyti mahkûktur. Bunların birinci kelimeleri okunduğu için tekmîl beyitleri zabt ettim. Yalnız bir beytin birinci kelimesi kırılmış ve yerinde mevcûd olmadığından dolayı hangi cildde ve hangi serlevhalı hikâyede olduğunu bulamadım. Beyit şudur: [ya'ni "[Zîrâ ki] surr-ı Hudâ'nın ma'deni ve mahzeni incilâda yokluğun gayrı değildir."] Bu beyt-i şerîf hangi cildin hangi serlevhalı hikâyesinin altında yazıldığını bildirir iseniz minnetdânınız olacağım."

Fakîr dahi cevâbını verdim. Bu mahkûkâtta ki ibârelerin doğru olacağı ta-bîdîr. Binâenaleyh nüsha-i aslıyyenin "sırr-ı Hudâ" olması lâzım gelir ve ma'nâca da muvâfıktır. Zîrâ henüz vücûd-i izâfî âleminde zâhîr olmayan şey-ler gizli oldukları için bittabî "sırr-ı Hudâ"dır. Vücûd-i izâfî âlemine gelip zâhîr olan şeyler sun'-ı Hudâ olur. Binâenaleyh adem-i izâfî âlemi sırr-ı Hudâ'nın mahzeni ve menba'ı olmuş olurlar.

پیش ازین رمزی بگفتیم ازین این و آنرا تو یکی بین دو مبین

1386. *Bundan evvel bundan bir remz söylemiş idik. Sen bunu ve onu bir gör, iki görme!*

Bundan evvel "Mevcûdu ve ma'dûmu bir gör!" diye bir işâret ve remz söylemiş idik. Binâenaleyh bu zâhîri ve o bâtını sen bir gör, iki görme! Zîrâ zâhîrde olan şeyler bâtından gelmişlerdir. Birbirinden ayrı şeyler değildir.

گفته شد که هر صنعت گر رست در صنعت جایگاه نیست جست

1387. *Denilmiş oldu ki, her sînâatger ki, yetiştî, sînâatle yok olan yeri aradı.*

Nitekim yukarıdaki rençber ve esnâf misâllerıyla diğer misâllerde denilmiş idi ki, yetişen her san'atkâr san'atını icrâ husûsunda o san'atın bulunmadığı yeri aradı. Rençber ekin bulunmayan tarlayı ve ağaç dikici ağaç bulunmayan, ağaç dikilecek yeri aradı.

جست بنا موضعی ناساخته گشته ویران سقفها انداخته

1388. *Mi'mâr yapılmamış, vîrân olmuş, tavanları atılmış bir mevzi' aradı.*

"Bennâ", "binâ"dan mübâlağa ile ism-i fâildir; "binâ yapıcı ve mi'mâr" demektir. Ya'ni, bu yokluk ve ademe teveccühün misâlleri çoktur. Meselâ mi'mâr san'atını göstermek için yapılmamış, vîrân olmuş ve tavanları yıkılmış bir yer arar.

جست سقا کوزه کش آب نیست و آن درو گر خانه کش باب نیست

1389. *Sakkâ su olmayan bir küp aradı; ve o dülger kapısı olmayan bir ev aradı.*

"Sakkâ", mübâlağa ile ism-i fâil olup, "su taşıyan kimse" demektir. Türkçe'de tahrîf ile "saka" derler. Ya'ni, saka dahi su olmayan bir boş küp aradı; ve dülger de san'atını icrâ için kapısı olmayan bir evi aradı; ve bunların hep-si ademe ve yokluğa teveccühden ibârettir.

وقت صید اندر عدم بد جمله شان از عدم آنگه گریزان جمله شان

1390. *Sayd vakti onlar da cümlesi ademde oldu. Ondan sonra onların cümlesi*
[1372] *ademden kaçıcı oldular.*

Ya'ni, herkes murâdını avlayacağı vakit, hep ademe ve yokluğa teveccüh etti. Taaccüb olacak şeydir ki, sonra hepsi de cismin ademinden ve yokluğundan ibâret olan ölümden kaçıcı oldu. Halbuki ölüm ve bu cism-i zâhîrin yokluğu, الموت تحفة المؤمن ya'ni "Ölüm mü'minin tuhfesidir" hadîs-i şerîfi mücibince Hakk'ın mü'mine bir hediyesidir. Nitekim cenâb-ı Pîr Efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 43. faslında şöyle buyururlar:

"Kabirde gördüğün birçok çürümüş kemikler ancak bir râhatın alâkadândır. Hoş ve sermest bir hâlde uyumuş ve o lezzet ve mestlikten haberdâr bulunmuştur. Nihâyet "Onun toprağı üzerinde hoş olsun!" dedikleri beyhûde değildir. İmdi eğer toprağın hoşluktan haberi olmasa idi, bunu nasıl söylerler idi?"

چون امیدت لاست زو پرہیز چیست با انیس طبع خود استیز چیست

1391. *Mâdemki senin ümîdin "lâ"dır, ondan perhîz nedir? Kendi tab'ının enîsi ile nizâ' nedir?*

Yukandaki misâllerden anlaşıldığı üzere, mâdemki senin ümîdin "lâ"dır, ya'ni yok olan şey hakkındadır ve yokluktadır ve teveccühün hep yokadır, binâenaleyh yokluk hâli olan ölümden bu kadar perhîzin ve kaçman nedir? Kendi tab'ının enîsi ve ülfet ettiği bir şey olan o yokluğa karşı niçin nizâ' etmektesin ve aman, bana ölüm gelmesin, diye çalışmaktasın?

چون انیس طبع تو آن نیستی ست از فنا و نیست این پرہیز چیست

1392. *Mâdemki senin tabîâtının enîsi o yokluktur, fenâdan ve yoktan bu perhîz nedir?*

Mâdemki senin tabîâtının enîsi ve alıştığı şey o yokluktur, fenâdan ya'ni ma'nen fânî olmaktan ibâret olan mevt-i ihtiyârîden ve sûfî yokluktan ibâret olan mevt-i ıztırârîden bu perhîzin nedir? Senin bu perhîzin tab'ının ünsiyetine ve zâhîrî ef'âlîne karşı bir tenâkuz ve zıddiyet teşkîl etmez mi? Bu beyitlerde hem mevt-i ihtiyârî ve hem de mevt-i sûfîye işâret buyrulur. Zîrâ mevt-i sûfî ile ölmeyenlere mevt-i sûfî ağır gelir; ve mevt-i ihtiyârî ile ölenler, mevt-i sûfînin âşığıdırlar.

Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz الصفر بشرته يا'ni "Safer ayının çıktığını bana müjdeleyen kimseyi cennet ile müjdelerim" buyurulur ki, Bu hadis-i şerif IV. cildde bir sûrh olarak beyân buyurulmuş idi. Mâlûmdurki, Server-i âlem Efendimiz safer ayından sonra giren rebîu'l-evvel ayında intikâl buyurmuşlardır; ve kezâ cenâb-ı Pîr efendimizin hastalıkları zamânında Sadreddin-i Konevî hazretleri iyâdetlerine gelip "Allâh Teâlâ size şifâ-yı âcil versin!" dediği vakit, Hz. Pîr cevâben: "Bundan sonra şifâ-yı âcil duâsı sizin olsun! Âşık ile ma'sûk arasında kıldan bir gömlek kalmıştır. İstemez misin ki, o gömlek dahi kalkıp nûr nûra vâsıl olsun!" buyurmuşlardır. Ve kezâ fakîr bir gün mürşidim Mesnevîhân Selânikli Es'ad Dede efendi hazretlerine *Mesnevî-i Şerîf'e* şerh yazılmasını niyâz ettim. Buyurdular ki: "*Mesnevî-i Şerîf*"ın şerhi uzun senelere mütevak্কıftır. Bakalım bizim o kadar ömrümüz var mı? Farzet ki, o kadar ömrümüz olsun, canımız sıkılmadan bu âlemde nasil duracağız?" İşte, görüldüğü ki, ölüme âşık olmak her yiğidin kârı değildir. Ve mevt-i sûriden ürkenlerin irşâd-ı ibâd da'vâsına kıyâmları doğru değildir. İşte kâmil ile nâkısın mîzânı ancak bu ölümdür.

گر انیس لانه ای جان بَسِ در کمین لا چرای منتظر

1393. Ey cân! Sır ile "lâ"nın enîsi değil isen, lâ pususunda niçin muntazırsın?

Ey cân ve ma'nâdan ibâret olan insân! Sen bâttınen ve kalben "lâ"nın ya'ni yokun enîsi değil isen, yokluk pususunda oturup, niçin bu yokluktan zuhûr edecek olan avına ve murâdına muntazırsın?

زانکه داری جمله دل بر کنده شست دل در بحر لا افکنده

1394. Zîrâ mâlik olduğun şeyin cümlesinden gönlünü koparmışsın. Gönül oltasını lâ denizine bırakmışsın.

Zîrâ ef'âl ve harekâtın ile sâbittir ki, bu vücûd-i izâfî âleminde mâlik olduğun eşyâ-yı zâhîrin hepsinden gönlünü koparmışsın ve onları gönlünden çıkıp gönül oltasını yokluk ve adem-i izâfî denizine atmışsın. O denizden balık mesâbesinde olan murâdlarını avlamak ile meşgûl olmuşsun.

پس گریز از چیست از بحر مراد که بشتست صد هزاران صید داد

1395. Binâenaleyh murâd bahrinden kaçma nedendir? Zîrâ ki senin oltan yüz binlerce sayd verdi.

Binâenaleyh murâd balıklarının deryâsı olan o adem-i izâfiden kaçmak nedendir? Halbuki senin o deryâyâ attığın kalbinin oltası birçok avlar avladı ve birçok murâd balıklarını o yokluk denizinden çıkardı.

از چه نام برگ را کردی تو برگ جادویی بین که نمودت برگ برگ

1396. *Sen azığa neden "ölüm" adını verdin? Sihirbâzlığı gör ki, sana azığı ölüm gösterdi.*

"Berg", burada "zâd ve zahîre ve azık" ma'nâsınadır; ve "azık"tan murâd, hayâtıdır. Ölüm her ne kadar adem ve yokluk görünür ise de, bânînen varlıktır ve hayâtıdır. Nitekim âyet-i kerîmede *وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ* (Ankebût, 29/64) ya'ni "Âhiret evi, elbet hayât evidir, eğer bilseler idi" buyrulur; ve bu âyet-i kerîminin tefsîri V. cildin 3586 numaralı beytinden itibâren Hz. Pîr tarafından açık bir sûrette beyân buyurulmuştur. Ya'ni sen azık mesâbesinde olan hayâta, mahzâ cismîn yokluğunu ve fenâsını görüp, neden ölüm adını verdin? Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin ef'âl-i hakîmânesinin sihirbâzlığını gör ki, sana azığı ve hayâtı, ölüm ve varlığı, yokluk gösterdi. Beyt-i Hz. Pîr:

مرگ حیاست و حیاست مرگ عکس نماید نظر کافری

İzâhan tercüme: "Ölüm hayât-i uhrevîdir; ve bu hayât-i dünyâ hayât-i uhrevîye nazaran ölümdür. Fakat kâfirin nazarında aksi ve tersi görünür. O, dünyâ hayâtını hayât ve âhiret hayâtını ölüm görür."

هر دو چشمت بست سحر صنعتش تا که جانرا در چه آمد رغبتش

1397. *Onun san'atının sihri senin iki gözünü bağladı, tâ ki, cânın raftbeti kuyuya geldi.*

Hak Teâlâ hazretlerinin san'at-ı hakîmânesinin gösterdiği sihir ve fevkalâdelik senin kalbinin iki gözünü kapadı ve örttü. Nihâyet senin cânının raftbeti ve muhabbeti kuyu mesâbesinde olan bu dar ve sıkıntılı dünyâyâ masrûf oldu ve ölümden son derece korkar bir hâle geldin.

در خیال او ز مکر کردگار جمله صحرا فوق چه زهرست و مار

1398. *Onun hayâlinde Kirdigâr'ın mekrinden kuyunun fevki olan cümle sahrâ zehir ve yılanıdır.*

Bu dünyâ kuyusuna rağbet eden o cânın hayâlinde, fâil-i mutlak olan Hak Teâlâ hazretlerinin, cism-i insânînin fânî olup karanlık toprak altına gömülmesi gibi vaz' ettiği bir mekrden dolayı, bu kuyunun fevki olan âhiretin hayât ve rûhâniyet sahrâsı, zehirler ve yılanlar ile doludur. Binâenaleyh bu cânın gözü ancak topraktır. Onun hayâli mezânın darlığı ve karanlığı ve cismin orada çürümesi ve hayvânlara ve haşerâta gıda olması ile meşguldür. Bu ölüm vâsıtasıyla dünyâ kuyusundan kurtulup, geniş ve aydınlık ve latîf bir sâhaya çıktığını zihnine sığdıramaz.

لا جرم چه را پناهی ساختست تا که مرگ او را بچاه انداختست

1399. Şühbesiz, kuyuyu bir penâh yapmıştır, tâ ki, ölüm onu kuyuya atmıştır.

İşte bu korkunç hayâlisten dolayı o cân bir karanlık ve dar kuyu olan bu dünyâyı kendine penâh ve sığınacak yer yapmıştır. Nihâyet kendinin bu kötü hayâlisten dolayı sürî ölüm onu bu tabiat kuyusuna atmış ve o cân bu dünyâ hayâtına dört el ile sarılmış kalmıştır. Hz. Pîr efendimiz *Fihî Mâ Fih*'lerinin 61. faslında bu ma'nâyı tavzihen şöyle buyururlar:

"Sâhib-i ta'ziye mezânın etrâfını dolaşır ve duyusuz olan toprağın etrâfını tavâf eder ve takbîl eyler. Ya'ni o yüzüğü burada zâyî' ettim der. Halbuki hiç onu orada bırakırlar mı? Hak Teâlâ hikmet zımında rûhu kalıp ile bir iki gün te'lîf için bu kadar san'at yaptı ve kudret ızhâr eyledi ki, eğer insan kalıbı ile berâber bir lahza mezânın içinde otursa, divâne olmak havfı vardır. Sûret tuzağından ve kokmuş kalıptan sıçramaması nasıl olur? Hiç orada kalır mı? Hak Teâlâ tahvîf için onu bir alâmet kıldı, tâ ki, insanların kalbinde vahşet-i kabirden ve toprağın zulmetinden bir korku peydâ ola! Nitekim yolda bir mevzi'de bir kervânı vurduklarında "Burası makâm-ı havfdir" diye, alâmet olmak üzere iki üç taş birbiri üstüne vaz' ederler. Bu mezârlar dahi mahall-i hatar için böylece bir alâmet-i mahsûsedir. O korku onlara te'sirlidir."

آن چه گفتیم از غلطیهای ای عزیز هم برین بشنو دم عطار نیز

1400. O şeyi ki, senin galatlarından söyledik, ey azîz! Yine bunun üzerine
[1382] Attâr'ın kelâmını dahi dinle!

Ya'ni, ey zâhir gözünü kullanıp bu gözün görüşü üzerine hükmeden kimse! Biz senin yanlış ve galat olan düşüncelerini ve boş hayâllerini buraya kadar söyledik. Fakat bu ma'nâyı tekrâr senin nazarında tecessüm ettirmek için

Ferîdüddîn-i Attâr (k.s.) hazretlerinin *Musîbet-nâme*'sinin 30. makalesinin sonunda beyân buyurduğu bir kıssayı nakil ediyoruz. Bunu da dinle!

قصه سلطان محمود و غلام هندو

Sultân Mahmûd'un ve gulâm-ı Hindû'nun kıssası

رحمة الله عليه گفته است ذکر شه محمود غازی سفته است

1401. *Rahmetullâhi aleyh demîştir. Şâh Mahmûd Gâzî'nin zikrini delmiştir.*

Bu kıssayı Attâr (r.a.) *Musîbet-nâme*'sinde yazmış ve Gâzî Sultân Mahmûd-ı Gaznevî'nin inci ve cevher gibi olan menkubesini keskin kalemi ile delmiştir.

کز غزای هند پیش آن همام در غنیمت اوفادش یک غلام

1402. *Şöyle ki: Hind gazâsından o hüâmın önüne ganîmette bir gulâm düştü.*

O kıssa budur ki, Sultân Mahmûd-ı Gaznevî'nin Hindistân putperestlerine karşı yaptığı bir gazâda ve harbde o büyük sultânın önüne kâfirlerden aldığı ganîmet içinde bir mürâhık çocuk esîr olarak düştü.

پس خلیفه ش کرد و بر تختیش نشاند بر سپه بگزیدش و فرزند خواند

1403. *Sonra onu halife yaptı, taht üzerine oturttu. Onu asker üzerine intihâb etti ve "oğul" ta'bir etti.*

Çocuğu pek zekî ve fatîn gördüğü için, onu kendisine halife veliyy-i ahd yaptı ve taht üzerine oturttu; ve onu askerleri üzerine âmir olarak intihâb etti ve "oğlum" diye de çağırdı.

طول و عرض و وصف قصه تو بتو در کلام آن بزرگ دین بجو

1404. *Kıssanın tülünü ve arzını ve vâsfını kat kat o dîn ulusunun kelâmında iste!*

Bu kıssanın enine boyuna olan tafsîli o dîn büyüğünün *Musibet-nâ-me'sinde* münderiştir. Biz burada hülâsasını söyleyeceğiz.

حاصل آن کودک برین تخت نضار شسته پہلوی قباد شهریار

1405. *Elhâsil o çocuk bu altın taht üzerinde büyük şehriyârin yanında oturmuş.*

"Nudâr", altın demektir; ve ba'zılarının indinde "hâlis altın ve her şeyin hâ-lisl ve iyisi" ma'nâsinadır. Burada "taht-ı nudâr"dan murâd, altın işlemeli ve kakmalı taht ma'nâsına olmak münâsibdir. "Şeste", "nişeste"nin muhaffesidir.

گریه کردی اشک می راندی بسوز گفت شه او را که ای پیروز روز

1406. *Ağlar idi, harâretle göz yaşı sürerdi. Şâh ona dedi ki: "Ey mes'ûd günlü!"*

Ya'ni, çocuk taht üzerinde bu devlet ve saâdet içinde ağlar ve gözlelerinden harâretle yaşlar akıttırdı. Şâh Mahmûd ona dedi: "Ey mes'ûd günlü".

از چه گریی دولت شد ناگوار فوق املاکی قرین شهریار

1407. *"Neden ağlarsın? Sana devlet acı mı oldu? Mülklerin fevkindesin, şehriyârin karînisin."*

"Nâ-güvâr", acı ve hazma lâyık olmayan şey. Ya'ni, "Bu nâil olduğun devlet sana acı mı geldi ve hazm edemiyor musun? Halbuki sen bütün mal-ların ve mülklerin üstündesin. Muktedir bir pâdişâhın taht üzerinde karfîni ve musâhibisin."

تو بر این تخت و وزیران و سپاه پیش تخت صف زده چون نجم و ماه

1408. *"Sen bu taht üzerindesin ve vezîrlar ve askerler senin tahtının önünde yıldız ve ay gibi saf bağladı."*

گفت کودک گریه ام زآن است زار که مرا مادر در آن شهر و دیار

1409. *Çocuk dedi: "Benim şiddetle ağlamam ondan dolaydır ki, o şehir ve di-yârda benim anam."*

"Zâr", kesret edân olup "giryem zâr", "çok ve şiddetle ağlarım" demek olur. Ya'ni çocuk dedi ki: "Ey benim kerîm olan şâhım! Benim böyle çok ağ-lamam onun içindir ki, Hînd diyârında ve sâkin olduğun şehirde benim anam."

- از توّم تهدید کردی هر زمان بینمت در دست محمود آرسلان
1410. "Seni Arslan Mahmûd'un elinde göreyim! diye her zamân beni sen-
[1392] den tehdîd ederdi."

Ya'ni, "Anam bana öfkelendiği vakit: "Âh, seni ben Arslan Mahmûd'un pençesine düşmüş göreyim!" diye her zaman beni seninle korkutur idi."

- پس پدر مر مادرم را در جواب جنگ کردی کین چه خشمست و عذاب
1411. "Sonra babam anama cevâbda nizâ' edip derdi ki: "Bu ne öfke ve ga-
zâbdur!"

- می نیایی هیچ نفرین دگر زینچنین نفرین مهلك سہاتر
1412. "Bu mühlîk bedduâdan daha ehven, hiç başka bedduâ bulamıyör musun!"

- سخت بی رحمی عجب سنگین دلی که بعدد شمشیر او را قاتلی
1413. "Pek merhametsizsin, acib taş yüreklişin! Zîrâ onu yüz kılıç ile öldür-
rücüsün!"

Ya'ni, "Bu korkunç bedduâ ile oğlunun yüz kılıç darbesiyle öldürülmesini istiyorsun!"

- من ز گفت هر دو حیران گشتمی در دل افتادی مرا بیم و غمی
1414. "Ben her ikisinin sözünden hayrân olurdum. Benim gönlüme bir gam
ve korku düşerdi."

- تا چه دوزخ خوست محمود ای عجب که مثل گشتست در وبل و کرب
1415. "Ey aceb, hattâ Mahmûd ne kadar cehennem huyludur ki, veyilde ve kü-
rebde mesel olmuştur!"

"Veyl", "vay" demek gibi nidâ-yı tefcî ve zulüm ve sıkıntı ve cehennem-de bir sahrânın ismidir; "küreb", gam[lar] ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ben anamdan babamdan Sultân Mahmûd-ı Gaznevî aleyhindeki bu sözleri işittiğim vakit, hayret edip derdim ki: "Acib şey, bu Mahmûd ne derece cehennem huylu bir adamdır ki, zulümde ve gamda halkın diline düşüp darb-ı mesel olmuştur!"

- من همی لرزی دمی از بیم تو غافل از اکرام و از تعظیم تو
1416. "Ben senin ikrâmından ve ta'zûminden gâfil olarak senin korkundan tit-
rer idim."

مادرم کو تا ببیند این زمان
مر مرا بر تخت ای شاه جهان

1417. "Ey cihânın şâhi! Benim anam nerede? Şimdi beni taht üzerinde görsün!"

Ya'ni, "Beni senden korkutan anam nerededir ki, şimdi gelsin de benim taht üzerinde oturduğumu görsün ve senin hakkında beslediği o fenâ hayâl-den vazgeçsin!"

فقر آن محمود تست ای بی سعت
طبع ازو دائم همی ترساندت

1418. Ey siatsiz, fakr senin mahmûdundur; tab' dâimâ seni ondan korkutur.

"Seat", sînin fethi ve ["siat"] kesriyle "genişlik ve zenginlik ve tâkat" ma'nâlarıdır. Burada "fikir ve kalb darlığı"na işâret buyrulur. "Fakr"dan murâd, yukandan beri beyân buyurulan adem-i izâfiye ve yokluğa ihtiyâcdır. Bu yokluk ya mevt-i ihtiyârî veya mevt-i ıztrârî ile olur. Ya'ni, ey kalbi ve fikri dar olan kimse! Bu yokluk, lutf ve keremde Sultân Mahmûd-ı Gaznevî'ye benzer. Senin anan mesâbesinde olan tabîâtın dâimâ seni o fakrdan ve yokluktan korkutur ve mevt-i ihtiyârî ile mevt-i ıztrârîyi nazanna fenâ gösterir.

گر بدانی رحم این محمود راد
خوش بگوئی عاقبت محمود باد

1419. Eğer râd olan bu Mahmûd'un merhametini bilsen, "Âkıbet Mahmûd olsun!" sözünü hoş söylersin.

"Râd", "cömerd" demektir. Ya'ni, eğer sen bu Mahmûd-ı Gaznevî mesâbesinde olan cömerd fakrın sana karşı olan merhametini bilsen, sevine sevine "Benim âkıbetim bu Sultân Mahmûd gibi olan fakr olsun!" dersin.

فقر آن محمود تست ای بیم دل
کم شنو زان مادر طبع مضل

1420. Ey korkak gönüllü! Fakr senin Mahmûd'undur. Mudill tabîat anasından az dinle!

Ya'ni, ey korkak gönüllü sâlik! Fakr senin Sultân Mahmûd'un gibidir. Şarıptıcı olan tabîat anasından o sultân-ı fakrın zemmini az dinle! "Az dinle!" ta'biriyle sâhib-i telvîn olan sâlike hitâb buyrulur. Zîrâ, sâhib-i telvîn bulunduğu hâlin ahkâmına mağlûb olur. Bu hâl içinde nefsinin fakrdan tenfirini ve tehdidini dahi dinler ve müteessir olur. Binâenaleyh "Az dinle!" demek, "Bu telvîn içinde çok kalma ve bu ma'nâda hâl-i temkine rücû et!" demek ma'nâsını mutazammun olur.

چون شكار فقر گردی تو یقین همچو كودك اشك بارى يوم دين

1421. *Uaktâki sen fakrın şikârı oldun, muhakkak yevm-i dinde çocuk gibi göz yaşı yağıdırısın.*

"Yevm-i dîn", "kuyâmet günü" demektir ki, burada hem fenâ-fillâh ve mevt-i ihtiyârîye ve hem de mevt-i ızırârîye işâret buyrulur. Zîrâ fenâ-fillâh mertebesi bir kuyâmet olduğu gibi, من مات فقد قامت قيامته ya'ni "Ölen kimsenin kuyâmeti koptu" hadîs-i şerîfi mücibince mevt-i ızırârî dahi bir kuyâmettir. Ya'ni, vaktâki Sultân Mahmûd gulâm-ı Hindû'yu şikâr ettiği gibi, fakr sultânı ve adem-i izâfî dahi seni mevt-i ihtiyârî veya mevt-i ızırârî ile şikâr etti; ve telvînden kurtulup bu fakra şikâr oldun. Muhakkak, yevm-i dinde ya'ni bu kuyâmetlerde Hindû çocuğu gibi taht-ı fakr üzerinde göz yaşı dökersin ve dersin ki: "Ben şimdi cismimin hükmü altından çıktım. Sultân-ı fakr tahtı üzerindeyim. Gelsin de o ana mesâbesinde olan cisim benim nâil olduğum lutfu görsün!"

گر چه اندر پرورش تن مادرست ليك از صد دشمننت دشمن ترست

1422. *Gerçi cisim, beslemekte anadır. Fakat sana yüz düşmandan daha düşmandır.*

Ey sâlik! Gerçi cisim, bu âlem-i tabîat içinde senin şahsiyetini beslemek ve terbiye etmek husûsunda bir ana gibidir. Fakat seni devlet ve saâdet-i fakrdan tenfir ettiği ve yokluğu zemmettiği için sana yüz düşmandan daha düşmandır.

تن چو شد بیمار دارو جوت کرد ور قوی شد مر ترا طاغوت کرد

1423. *Uaktâki cisim hasta oldu, seni ilâç arayıcı etti; ve eğer kavî olursa seni azgın etti.*

Görmez misin, cisim hasta olduğu vakit seni doktorların kapısına koşturup ilâç arayıcı etti; ve tedâvî neticesinde sağlamlaşıp ve kuvvet bulursa senin her türlü şehvetlerini tahrik edip seni azdırdı. Nitekim Hz. Pîr efendimiz *Fihl Mâ Fih'in* 70. faslında şöyle buyururlar:

"Hak ile kul arasında hicâb ikidir, bâkî hicâblar bundan zâhir olur. O da sıhhat ve maldır. Sahîhu'l-beden olan kimse "Hani Hak? Bilmiyorum ve görmüyorum!" der. Kendisinde bir maraz peydâ olunca "Yâ Allâh, yâ Allâh" demeye başlar ve Hak ile hemrâz olup tekellüm eder. Binâenaleyh gördün ki, o sıhhat onun hicâbı idi ve Hak, o maraz tahtında gizlenmiş idi. Ve bir adamın

ne kadar malı ve kuvâsı varsa, o kadar esbâb ve murâdâtını müheyyâ kılar ve gece ve gündüz onunla meşgûl olur. Bî-nevâlık teveccüh edince nefis zayıf olup Hak etrafında dolaşır." "Tağût", mübâlağa ile tuğyân edici demektir. Türkçesi "ziyâde azgın" demek olur."

چون زره دان این تن پر حیف را نی شتا را شاید و نی صیف را

1424. *Pür-hayf olan cismi zırh gibi bil! Ne kışa yarar ve ne yaza!*

"Hayf", "zulüm" demektir; ve zulüm, lügatte bir şeyi mahallinin gayrına koymaktır. Cisim ise varlığı Hakk'a değil, kendisine isnâd edip varlık ve enâ-niyet da'vâsında bulunduğundan zâlim ve pür-hayf olur. "Kış"tan murâd, vücûd-ı izâfî âlemi olan âlem-i cemâddır; ve "yaz"dan murâd, fenâ-fillâh mertebesidir. Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'in 13. faslında Hz. Pîr şöyle buyururlar:

"Bu âlem kıştır. Cemâdâta niçin "cemâd" diyorlar? Zîrâ mün cemiddirler. Bu taşlar ve dağlar ve vücûdu setr eden elbise hep mün cemiddir; ve eğer kış mevcûd değil ise, âlem niçin mün cemiddir? Âlem ma'nâ-yı basîttir, görünmez. Ammâ havanın ve soğunun mevcûdiyetini te'sîr ile bilmek mümkündür. Bu cümle âlem şitâ faslı gibidir. Zîrâ cümlesi mün cemiddir. Nasıl şitâdır? Şitâ-yı aklıdır, şitâ-yı hissi değildir. O havâ-yı ilâhî geldiği vakit dağlara erime keyfiyeti ânz olur. Âlem su olur. Nitekim temmuzun sıcağı gelince bütün donmuşlar erir. Kuyâmet gününde o hava geldiği vakit hep bu mün cemidler erir."

Yine aynı faslın diğer bir fıkrasında dahi şöyle buyururlar:

"İş endişeleridir. Sûretlerin kâffesi tâbî' ve âlettirler; ve endişe olmayınca muattakdılar ve cemâddırlar. Böyle olunca sûreti gören kimse cemâd demektir. O kimse ma'nâya yol bulamaz."

Ya'ni pür-zulüm olan bu cisim harb meydânında giyilen zırha benzer. Bu zırh kış vaktinde insanı ısıtmadığı gibi, yazın da sıcağı men' edemez. Bu zırha müşâbih cisim dahi, matlûb olan aşk-ı ilâhî harâretini veremez ve fenâ-fillâh mertebesinde de aşk-ı ilâhî harâretini men' edemez. Binâenaleyh ne kışa yarar, ne de yaza yarar. Yalnız nefis ve şeytan ile mücâhede ve muhârebe meydânında fâidesi vardır.

یار بد نیکوست بهر صبر را که گشاید صبر کردن صدر را

1425. *Kötü dost sabır için iyidir. Zîrâ sabretmek sadrı açar.*

"Kötü dost"tan murâd, cisimdir. Ya'ni, kötü dost olan cisim hevâ-yı nef-

هر کرا یینی یکی جامه درست دانکه او آنرا بکسب و صبر جست

1429. *Her kimin sağlam libâsını görürsen bil ki, o onu kazanç ve sabır ile istedi.*

Her kimin arkasında yeni ve sağlam libâs görürsen, bil ki, o kimse libâsı rahatını fedâ ederek ve zahmete sabrederek para kazanmak sûretiyle aradı ve istedi ve buldu.

هر کرا دیدی برهنه و بی نوا هست بر بی صبری او آن گوا

1430. *Her kimi çıplak ve azıksız gördün ise, o onun sabırsızlığı üzerine şâhiddir.*
[1412]

Her kimi zâhirde çıplak ve yiyecek ve içecekten mahrûm gördün ise, bil ki bu hâl, onun çalışmak zahmetine karşı sabırsızlığına şehâdet eder. Ve kezâ bâtında bir hâl tahsîl edememiş olan bir sâlikî gördün ise, bil ki onun bu hâli, o kimsenin mürşidinin emri dâiresinde hareket ve nefsinin müsteheyâtuna sabredemediğine şâhiddir.

هر که مستوحش بود پر غصه جان کرده باشد با دغایی اقران

1431. *Her kimin cânı pür-gam olarak müstevhâş olursa, hilekâra iktirân etmiş olur.*

"Degâ", hîle. Âfideki beyit "yâ"nın nisbet için olduğuna delâlet eder. Bi-nâenaleyh "degâyî", "hilekâr" demek olur. "Müstevhâş", ürkmüş demektir. Ya'ni, her kimin cânı pür-gam ve ziyâde kederli olarak ürkmüş bir hâlde bulunursa, bil ki o kimse hilekâra iktirân etmiş ve yaklaşıp ve onunla dostluk etmiş ve ondan vefâsızlık görüp bu vefâsızlığa karşı sabredememiş olduğu için onun cânına bu keder ve gam müstevlî olmuş olur. Nitekim Şâh-ı Nakş-bend hazretleri müridlerine "Bu beyti ezberleyin, çok fâidesini görürsünüz!" buyurmuştur. Beyit:

نیکو انرا دوست دارد و هر که باشد در جهان کر بدان را دوست داری گوی بردی از میان

"Cihânda her kim olursa iyileri dost tutar ve sever. Eğer kötülere dost tutarsan ortadan topu kaptın, ya'ni çaldın düdüğü!"

صبر اگر کردی و الف بی وفا از فراق او نخوردی این قفا

1432. *Eğer vefâsızın ülfetinden sabrede idin, onun firâkından bu kafayı yemez idin.*

"İlf", "me'nûs olmak" demektir. Ya'ni, eğer vefâsız hilekârın ve dost görünen düşmanın ülfetine ve ünsiyetine sabrede idin, onun senden ayrılmamasından dolayı bu gam ve elem kafasını ve tokatını yemez idin. Zîrâ bildin ki, böyle bir karînin ve enîsin ayrılması baştan bir musîbetin ve belânın def' olup gitmesidir. "Vefâsız"dan murâd, hilekâr ve zâhirî bir dost olursa, riyâkâr bir dost olur; ve eğer bâtuna ma'tûf olursa, vücûd-i izâfî âleminde rûha refik olan cisim olur. Ya'ni, ey rûh-ı insânî! Eğer sen, sana bir vefâsız refik ve dost olan cismin ezâsına riyâzat ve mücâhede ile sabrede idin, onun mevt-i ıztırâî ile olan ayrılığını düşünerek böyle gam ve elem tokatlarını yemez idin.

خوی با حق ساختی چون انگبین . بالین که لا اُحبُ الآفلین

1433. *Huyu sût ve bal gibi, Hak ile düzdün. Derdin ki: "Ben âfil olanları sevmem!"*

"Huyu Hak ile düzmek"ten murâd, "Sabûr" ism-i şerîfinin hükmü ile ah-lâklanmak demektir. Ya'ni ey sâlik! Eğer sen vefâsızlara karşı sabredip kalbini onların muhabbetlerinden hâlî kula idin ve onların fırâkından müteessir olmasa idin, Hak Teâlâ'nın "Sabûr" ism-i şerîfiyle mütehallik olmuş olur idin; ve ünsiyetin Hak ile olmuş olur idi ve İbrâhîm (a.s.) gibi derdin ki: Hakk'ın gayrı olan şeylerin cümlesi fânî ve zâildir; ve ben kaybolanları sevmem ki, onların üfûllerinden ve ayrılıklarından müteessir olayım!"

لاجرم تنها نماندی همچنان کآتشى مانده براه از کاروان

1434. *Şübhesiz, yolda kervândan kalmış bir ateş gibi tenhâ kalmaz idin.*

Ey cân! Sen Hakk'ın gayrı olanları kendine dost ittihâz ettiğin için, bilâ-hare onların sana karşı vefâsızlığı sâbit oldu ve senden ayrıldılar. Sen yolda bir kervânın yakıp bıraktığı bir ateş bakıyyesi gibi yapıyalnız kaldın ve kendi kendine yanıp kül oldun. Meselâ insanlara muhabbet ettin, ölüp gitti[ler]. Mala ve eşyâya muhabbet ettin, hırsız çaldı ve yangın yaktı; ve sâir sûretle telef oldu. Cisminin kuvvetine ve tenâsübüne muhabbet ettin, hastalık geldi, o kuvvet gitti ve a'zâ-yı mütenâsibende ânzalar zuhûr etti. Velhâsıl Hakk'ın gayrı olan bu şeyler seni yalnız bıraktılar.

چون ز بی صبری قرین غیر شد در فراقش پر غم و بی خیر شد

1435. *Uaktâki sabırsızlıktan gayrın karîni oldun, onun fırâkında pür-gam ve hayırsız oldun.*

Senin bunlara karîn olman ve muhabbet etmen, nefsinin arzûlarına karşı sabredememenden dolayı vâki' oldu. Vaktâki bu sabırsızlıktan dolayı Hakk'ın gayrı olan bu eşyâya karîn oldun ve muhabbet ettin, onların senden birer sûretle ayrılmaları yüzünden böyle son derece gamlı ve hayr-ı ma'nevîden âri kaldın. Ve menâkıb-ı Hz. Pîr hakkında *Nefahâtü'l-Üns*'te şu fıkralar münderiçtir:

"Bir gün Hz. Mevlânâ, ashâbından birisini gamlı gördü. Buyurdu ki: "Bütün gönül darlığı bu âleme gönül bağlamaktadır. Her dem bu cihândan âzâd olmalı ve kendini gayb bilmelisin! Her reнге baktığın ve her lezzeti tattığın vakit, bil ki ona kalmayacaksın!"

صحبت چون هست زر ده می
پیش خائن چون امانت می دهی

1436. *Mâdemki senin sohbetin Dehdehî altını gibidir, niçin hâinin eline emânet koyarsın?*

"Dehdehî", ayarı tam hâlis altın demektir (*Burhân*). Ya'ni, ey sâlik! Senin Hak ile sohbetin ve ünsiyetin hâlis altın gibidir ve Hakk'ın gayrı olan cismin ve cismâniyet âlemindeki şeylerin hepsi vefâsızdır ve dâimâ seni terk etmeye müheyyâdırlar. Niçin bu hâlis altın gibi sohbetini ve ünsiyetini bu vefâsız olan cisme hasr ediyorsun? Ve sende emânet-i ilâhiyye olan rûhânî sıfatları bu vefâsız cismâniyet âlemine emânet bırakıyorsun? Zîrâ o vefâsız ve hâin olan cismin bu emânetleri sû'-i isti'mâl ile telef eder ve kendi sıfatları altında ezer.

خوی با او کن کامانتهای تو
ایمن آید از افول و از عتو

1437. *Onunla huy et ki, senin emânetlerin üfûlden ve tecâvüzden emîn gelsin!*

"Üfûl", kaybolmak; "utû (utüvv)", burada "tecâvüz etmek" ma'nâsınadır. Ya'ni, mâdemki Hakk'ın gayrı olan şeylerin hep vefâsızdır ve hâindir, binâ-enaleyh sen Hakk'ın gayrı olan cismâniyet âleminden yüz çevirip Hak ile ünsiyet et ki, senin bu emânetlerin kaybolmaktan ve tecâvüzden emîn olsun!

خوی با او کن که خو را آفرید
خویهای انبیا را پرورید

1438. *Onunla huy et ki, huyu yarattı; enbiyânın huylarını besledi.*

"Huy", hulk ve tabîat ve âdet ma'nâlarıdır. "Hûy kerden", "âdet ve ülfet etmek" demek olur. Ya'ni, Hak Teâlâ ile ülfet et ki, huyları ve sıfatları o yarattı ve peygamberlerin huylarını besleyip onları kendi ahlâk-ı ilâhiyyesi mertebesine yükseltti. Bu ma'nâya binâen hadis-i şerîfte باخلاق الله ya'ni "Ahlâk-ı ilâhiyye ile ahlâklanınız!" buyrulur.

پرورنده هر صفت خود رب بود

بره بدهی رمه بازت دهد

1439. *Bir kuzu verirken senin tarafına sürü verir. Her sıfatı besleyici muhakkak Rab olur.*

"Berre", "kuzu" demektir. Burada rûhtan kinâyedir. "Reme", "sürü" demek olup sıfât-ı rûhâniyyeden kinâyedir. "Bâz", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "taraf ve doğan" ma'nâları melhûzdur. Tercüme "taraf" ma'nâsına göredir. "Doğan" ma'nâsına olduğu vakit "reme-i bâz" terkîb-i izâfî olup "doğan sürüstü" demek olur; ve bundan murâd, yine rûhânî sıfatlar olur ki, insân-ı kâmil doğan kuşu gibi olan bu sıfatlar ile gâfil insanların rûhlarını avlayıp şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın huzûruna götürür. Ya'ni, ey kimse! Eğer sen rûhunu Hakk'a teslim edersen, senin tarafına rûhın sıfatlarını verir. Yâhud sana doğan gibi avlayıcı olan rûh sıfatlarının sürüsünü ihsân eder. Zîrâ her bir sıfatı besleyici muhakkak Rabbü'l-âlemîn olan Hak Teâlâ'dır.

گرگ و یوسف را مغرما همری

بره پیش گرگ امانت می نهی

1440. *Kuzuyu kurdun önüne emânet koyuyorsun. Kurda ve Yûsuf'a yoldaşlık emretme!*

Ey kimse! Halbuki sen işin tersini yapıyorsun. Kuzu gibi olan rûhunu kurt gibi olan cisminin ve cismânî olan kimselerin önüne emânet bırakıyorsun. Kurt gibi olan cisim ve cismânî kimse ile Yûsuf (a.s.) gibi sâhib-i cemâl olan rûha yoldaşlık ve arkadaşlık emretme!

هین مکن باور که ناید زو بهی

گرگ اگر با تو نماید روبهی

1441. *Eğer kurt sana bir tilki görünürse, sakın inanma! Ondan iyilik gelmez.*

Ya'ni, eğer kurt gibi cismâniyetin ve nefsâniyetin ve cismânî olan kimse sana bir tilki gibi ehemmiyetsiz görünür ve sana karşı yaltaklanırsa, sakın inanma! Zîrâ senin cisiminden ve nefsinden ve cismânî olan kimselerden sana iyilik ve hayır gelmez.

عاقبت زخمت زند از جاهلی

جاهل ار با تو نماید هم دلی

1442. *Eğer câhil sana hem-dillik gösterse, âkıbet câhillikten dolayı sana zahım vurur.*

Bu beyt-i şerîfte cisimden, cismânî ve nefsânî olanların hâline intikâl buyrulur; ve bundan murâd, mürşidlik da'vâsında bulunan nefsânî kimseler-

dir. "Hem-dil", efkârı berâber olan dost ve muhib demektir. Ya'ni, eğer mürşidlik da'vâsında bulunan câhil ve nefsânî olan kimse, sana dostluk gösterse, câhiliğinden dolayı âkabet sana darbe vurur ve senin kalbine bir yara açar.

او دو آلت دارد و خنثی بود فعل هر دو بی گمان پیدا شود

1443. *O iki âlet tutar ve hünsâ olur. Onun her iki fiili şübhesiz zâhir olur.*

"Hünsâ", hem zekeri ve hem de ferici olan kimse demektir. "İki âlet"ten murâd bunlardır. Böyle bir kimsenin zekerinde fa'âliyet ve kendisinde erkeklik şehveti zâhir olursa, şer'an erkek hükmünde olup, kadın alabilirler; ve eğer fercinde fa'âliyet ve kendisinde kadınlık şehveti zâhir olursa, şer'an kadınlığına hükmolunup, kocaya varır; ve eğer her iki âlet-i tenâsülde fa'âliyet zâhir olursa, ona fıkhen "hünsâ-yı müşkil" derler. Böyle bir kimseye hem kâr almak ve hem de kocaya varmak lâzım gelir. Binâenaleyh onun hâli müşkil olur. Ma'lûmdur ki, şer'an mûrâsta kadınlar bir hisse ve erkekler iki hisse alacaklarından, bu hâl içinde bu hünsânın kadın gibi mi, yoksa erkek gibi mi mîrâs yiyeceği mes'elesinin halli de bu müşkiller arasındadır. Fakat bu mes'eleyi İmâm-ı Alî (k.A.v.) efendimiz zamân-ı âlilerinde vâki' olan bir mîrâs da'vâsında hall buyurmuştur. Hz. İmâm müddeilere buyurmuş ki: "Hak Teâlâ kadınları erkeğin sol kaburga kemiğinden halk olduğunu Resûl-i Ekrem hazretleri خلقت المرأة من الضلع الايسر [ya'ni "Kadın erkeğin sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır"] hadis-i şerifinde beyân buyurmuştur. Hünsânın sol kaburga kemiğini sayınız. Eğer tamâm ise o kadındır; ve eksik ise o erkektir. Saymışlar, kemiklerin tamâm olduğunu görmüşler; ve ona kadın mîrâsını vermişlerdir. Bu beyt-i şerifte mürşid-i nâkıs hünsâyâ teşbîh buyurulmuştur. "Erkek âleti"nden murâd, cihet-i rûhâniyyesi ve "kadın âleti"nden murâd, cihet-i nefsâniyyesidir. Ya'ni, mürşid-i nâkısın ruhâniyeti ve cismâniyeti kuvvette berâberdir. Her ikisi de icâb-ı hâle göre fa'âliyettedir.

او ذکر را از زنان پنهان کند تا که خود را خواهر ایشان کند

1444. *O zekeri kadınlardan gizler, tâ ki, kendisini onların hemşiresi ede!*

Böyle bir kimse, kendisini kadınların kız kardeşi göstermek için o kadınlardan zekerini gizler ve erkeklik cihetini sezdirmez. "Ben de sizin gibi kadınum!" der. Ya'ni, mürşid-i nâkıs, nefsânî kimseler ile berâber olduğu vakit onlara kendisinin cismâniyeti cihetini gösterip, nefsânî olan akvâl ve ef'âlde bu-

lunur ve rûhâniyet cihetini onlara göstermez ve bu husûsta onlara hiçbir söz söylemez. Çünkü kendi nefsâniyetinin âhengini bozmak istemez.

شُلّه از مردان بکف پنهان کند تا که خود را جنس آن مردان کند

1445. *Ferci eli ile erkeklerden gizler, tâ ki, kendisini o erkeklerin cinsinden ede!*

"Şülle", kelimesinin birkaç ma'nası vardır, burada "ferc" demektir. Ya'ni, bu müşdidlik taslayan kimse Hak yolunun erleri olan kâmiller ile berâber olduğu vakit kendisini de onların cinsinden göstermek için eliyle ya'ni hakâyık ve maârifte müteallık sözleriyle, ferci mesâbesinde olan sıfât-ı nefsâniyyesini saklar ve meselâ der ki: "Hz. Şeyh-i Ekber filân kitabında böyle buyurmuş ve Hz. Mevlânâ *Mesnevî-i Şerîf*'inin filân cildinde şöyle buyurmuş. Bu kelâm filân mertebedir ve şu kelâm filân mertebedir ve vasat-ı sülûkte söylenmiş sözlerdir. Bunlar sülûkûn nihâyeti değildir!"

گفت یزدان زان کُسی مکتوم او شُلّه سازیم بر خرطوم او

1446. *Hâlık buyurdu: "Onun o mektûm olan fercini onun burnu üzerinde bir şülle yaparız."*

"Küs", ferc; "şülle" burada, çörçöp ve murdârlık mahalli ma'nâsındır. "Hurtûm", burun demektir. Ya'ni, o kimse, her ne kadar hüsnânın ferci mesâbesinde olan nefsâniyetini ve muhannesliğini saklar ise de, Hak Teâlâ buyurdu ki: Biz onun o sakladığı fercini ve nefsânî sıfatlarını onun burnu ve cismi üzerinde bir pislik mahalli yaparız, ya'ni onun nefsânî ayıplarını meydana çıkarırız." Bu beyt-i şerifte sûre-i Nûn'da vâki 'سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ' (Kalem, 68/16) ya'ni "Yakında biz onun burnu üzerinde bir âlâmet yaparız" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîme kendisinin ekâbir-i Kureyş'ten olduğunu iddiâ ederek dâimâ Resûl-i Ekrem Efendimiz'e ezâ ve cefâ eden Velîd b. Muğîre nâmındaki bir piç hakkındadır. Sonra hakîkaten merkûmun burnu üzerinde bir cerâhatlı pis çıban zuhûr etti ve ölünceye kadar da geçmedi. Hz. Fîr Efendimiz kendi akl u zekâsına ve ilm-i zâhîrisine mağrûr olup muhakkıklara ta'n eden ve kendisini beğenip yüksek mertebede gösteren kimselerin hâlini de Velîd b. Muğîre habîsinin hâline teşbîh buyururlar.

تا که بینایان ما زان ذو دلال درنیاید از فن او در جوال

1447. *Tâ ki, bizim görücülerimiz o nâz sâhibinden, onun hîlesinden çuval içine gelmesinler!*

"Delâl", dâlin fethi ve ["dilâl"]. kesrîyle "nâz" demektir. "Zû", sâhib ma'nâsınadır. "Der çuvâl âmeden", çuval içine gelmek, aldanmaktan kinâyedir (*Bahâr-ı Acem*). Ya'ni, Hak Teâlâ buyurdu ki, "Biz o âlâmeti onun burunda onun için yaparız ki, bizim görücü olan ârif kullarımız o nâz ve ucûb sâhibinden ve onun hîlesinden aldanmasınlar!"

حاصل آن کز هر ذکر ناید نری هین ز جاهل ترس اگر دانشوری

1448. *Hâsılı odur ki, her zekerden erkeklik gelmez. Eğer dânişver isen âgâh ol, câhilden kork!*

"Zeker", burada "erkek" ma'nâsınadır. Hâsıl-ı kelâm budur ki, sûrette her erkek görünen kimselerden erkeklik zâhir olmaz. Bunun gibi, hak ve hakî-katten câhil olan bir kimse her ne kadar irşâd da'vâsında bulunsa da, onda ma'nâ erliğı yoktur. Eğer dânişver ve ârif isen, onun ahvâl-i zâhiresinden ahvâl-i bâtunesine intikâl et, câhilliğinden âgâh ol! Böyle bir câhilden kork!

دوستی جاهل شیرین سخن کم شنو کان هست چون سم کهن

1449. *Tatlı sözlü câhilin dostluğunu az dinle! Zîrâ o eski zehir gibidir.*

Böyle bir tatlı sözlü câhile tesâdüf ettiğin vakit, onun sana dostluk gösterecek ulûm ve maârif-i evliyâyâ dâir söylediği sözleri az dinle! Zîrâ bu sözler onun hâli değildir. O maârif kendi zevki olmadığı için bu sözlerin arasına seni dalâlete düşürecek olan birtakım ma'nâlar dahi kaşıtır ve seni tereddüde sevk eder; ve kalbinde ukdeler ve müşkiller peydâ olur. Binâenaleyh böyle bir câhil eski ve müessir bir zehir gibidir. İnsanın rûhunu ve ma'nâsını zehirleyip helâk eder; ve birtakım kıl u kâl ile seni mücâhede ve riyâzattan alıkoyar.

جان مادر چشم روشن گویدت جز غم و حسرت از آن نفزودیت

1450. *Sana "ananın cânı, gözün nûru" der; sana gam ve hasretten gayrı artırmaz.*
[1432]

Böyle bir câhil sana ulûm-i evliyâdan bahsedeceği vakit: "Ey ananın cânı ve ey gözün nûru!" diye birtakım tatlı sözler ile hitâb eder. Halbuki onun bu tatlı sözlerinden ve o beyân ettiği maârif-i evliyâdan sende gam ve hasretten başka bir duygu ziyâdeleşmez. Zîrâ o senin bânûnunda tasarrufa ve senin rûhunu terakkî ettirip sende inşirâh-ı kalb husûlüne kadîr değildir.

مر پدر را گوید آن مادر چهار که ز مکتب بچه ام شد بس نزار

1451. *O ana, babaya açıkça der ki: "Çocuğum mektebden çok nîzâr oldu!"*

Bu beyitlerde nefsin ve nefsânî kimselerin Hak yolunun sâlikine karşı olan muâmeleleri temsil buyrulur. Meselâ bir çocuğun anası babasına ya'ni kadının kocasına açıktan açığa der ki: "Ey efendi! Çocuğum mektebden pek sıkılır. Bu sıkıntıdan nîzâr ve zayıf oldu!"

از زن دیگر گرش آوردی بروی این جور و جفا کم کردی

1452. *"Onu başka kadından getire idin, onun üzerine bu cevır u cefâyı az yapardın."*

"Eğer sen bu çocuğu başka bir kadından ve zevcenden peydâ etmiş olsa idin, o çocuğa bu kadar cevır u cefâyı az yapardın ve bu derece üzüp zayıflatmaz idin. Bu çocuğu ben doğurduğum için, ona eziyet etmekten zevk alıyor-sun." Bu beyitlerde cenâb-ı Pîr efendimiz kadının fikir ve muhâkemesinin sekâmetine de işâret buyururlar.

از جز تو گر بدی این بچه ام این فُشار آن زن بگفتی نیز هم

1453. *"Eğer benim yavrum senin gayrinden olaydı, yine bu hezeyânı o kadın dahi söylerdi."*

Bu beyt-i şerif kocası tarafından kadına verilmiş cevâbdır. "Fuşâr", "heze-yân ve saçma söz" demektir. Ya'ni, baba dahi o anaya cevâben der ki: "Ey kadın! Eğer benim yavrum ve çocuğum senin dediğin gibi başka bir kadından doğmuş olsa idi, ben tahsîl-i ilm için yine onu mektebe gönderecektim ve çocuk yine bu tahsîl sıkıntısını çekecek idi. O kadın dahi yine bu senin söylediğin hezeyânı ve saçma sözleri bana karşı söyleyecek idi."

هین بچه زین مادر و تیای او سیلی بابا به از حلوای او

1454. *Âgâh ol, bu anadan ve onun işvesinden sıçra; babanın tokatı onun helvâsından iyidir.*

"Tîbâ", "füsûn ve işve ve aldatma" demektir. Ya'ni, ey insân-ı kâmilin terbiyesi altında bulunan sâlik! Âgâh ol, ana mesâbesinde olan gerek nefsinin ve gerek nefsânî olan câhilin aldatmasından sıçra ve kaç! Akl-ı küll sâhibi olan babanın ya'ni insân-ı kâmilin tokatı, ya'ni sana emrettiği mücâhede ve riyâzat ve onun acı sözleri ananın helvâ gibi olan bu tatlı sözlerinden iyidir.

Menkıbe: "Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî (k.s.) hazretleri, *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinde buyururlar ki: "Tilimsân hükümdân Yahyâ b. Yağân, münzevî evliyâullâhtan [Ebû] Abdullâh-ı Tûnusî hazretlerine mülâkî oldu. Arkasında şâhâne ve süslü elbiseleri var idi ve kendisi de at üzerinde idi. Dedi ki: "Ey şeyh! Bu arkamdaki müzeyyen libâs ile namâz kılmak câiz midir?" Hz. şeyh güldü. Hükümdâr, "Niçin güldünüz?" diye sordu. Şeyh cevâben dedi ki: "Senin akılsızlığına ve câhilliğine güldüm. Senin hâlin o köpeğin hâline benzer ki, bir leşe tesâdüf edip, doyuncaya kadar yemiş ve baştan ayağa kadar kana ve pıslığe bulaşmıştır. İşeyeceği vakit, üzerine sidik bulaşmasın diye ayağını kaldırmaz. Senin de kanın harâm gıdâ ile dolmuştur ve kulların hakkı boynuna asılmıştır. Bu hâl içinde arkandaki libâs ile namâz kılmak câiz midir, değil midir? diye soruyorsun." Yahyâ ağlayıp, atından indi; ve saltanatını terk edip, şeyhe intisâb etti."

İşte görüldüğü ki, ehl-i Hak nâkıs ve nefsanî olan insanları böyle acı sözlerle terbiye buyururlar. İnsânî olanlar bu doğru ve acı sözleri kabûl ederler; olmayanlar da bir daha o kâmilin semtine uğramamak üzere kaçar.

هست مادر نفس و بابا عقل راد اولش تنگی و آخر صد گُشَاد

1455. *Nefis anadır ve baba râd olan akıldır. Onun evveli darlık ve sonu güşâddır.*

"Râd", "cömerd, ârif, hakîm" ma'nâlarıdır. "Güşâd", "açıklık ve hoşluk ve okun yaydan kurtulması" demektir. Ya'ni, ey sâlik! Bil ki, nefis ana gibidir; ve baba dahi hakîm ve cömerd olan akıldır. O akıl tavrnının evveli darlık-tır ve sıkıntıdır. Fakat sonu güşâd ve hoşluk ve ferahlıktır.

ای دهنده عقلها فریاد رس تا نخواهی تو نخواهد هیچ کس

1456. *Ey akıllar verici! Feryâda eriş! Sen dilemedikçe hiçbir kimse dilemez.*

Mâdemki insanın salâh-ı hâline sebep olan akıldır, ey akıllar ihsân edici olan Hak Teâlâ, sâliklerin feryâdlarına ve imdâdlarına yetiş! Zîrâ senin dilemediğin şeyi hiç kimse dilemez. Bu beyt-i şerifte sûre-i Dehr'de olan وَمَا تَشَاءُونَ (Tekvîr, 81/29) ya'ni "Siz ancak Allâh Teâlâ'nın murâd ettiği şeyi murâd edersiniz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

هم طلب از تست و هم آن نیکویی ما کیم اول تویی آخر تویی

1457. *Taleb de sendendir ve o iyilik de sendendir. Biz kimiz? Evvel Sen'sin ve Ahir Sen'sin!*

كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ (Nisâ, 4/78) ya'ni "Her bir şey Allah indindendir" âyet-i kerîmesi mücibince kulların talebi dahi sendendir; ve onlardan sâdır olan iyilik dahi sendendir. هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ (Hadîd, 57/3) ya'ni "Evvel O'dur ve Âhir O'dur" âyet-i kerîmesi mücibince, bu vücûd-i izâfî âleminin evveli Sen'sin ve onların âhiri de Sen'sin! Vücûd itibârıyla biz kim oluyoruz! Senin hakîkî olan vücûdunun karşısında bizim varlığımızın ne kıymeti vardır!

هم بگو تو هم تو بشنو هم تو باش ما همه لاشیم با چندین تراش

1458. *Hem Sen söyle hem Sen dinle, hem Sen ol! Bu kadar terâş ile biz hep lâ-şey'iz.*

"Terâş" yontma; "laşım", "lâ-şey'im" kelimesinin muhaffifidir, "lâ-şeyiz ve hiçiz" demektir. Ya'ni, ey bizim Hâlıkımız! Sen vücûd-i hakîkî sâhibisin. Biz ise Senin varlığından var olan izâfî vücûdlanz. Binâenaleyh bize vârid olan her şey sendendir. Böyle olunca bizim vücûdât-i izâfîyyemizden yine Sen söyle ve yine Sen dinle ve yine Sen dilediğin gibi ol! Biz Senin yolunda bu kadar mücâhede ve sa'y ile bu mevhum varlığımızda yaptığımız tıraş ve yontma ile berâber hep lâ-şeyiz ve hiçbir şey değiliz.

زین حواله رغبت افزا در سجود کاهلی جبر مفرست و خمود

1459. *Bu havâleden dolayı sücûda râğbeti artır; cebrin tenbelliğini ve sürtüklüğünü gönderme!*

"Humûd", "ateşin sönmesi" demektir. Ya'ni, ilâhî, böyle her şeyimizi sana havâle etmiş ve kendimizi mevhum gördüğümüzden dolayı sücûda ve teklîfât-ı şer'iyyene râğbetimizi ziyâdeleştir; ve cebr i'tikâdının îrâs edeceği tenbellik duygusunu gönderme! Ve şeriat-i mutahhara-i Ahmediyyene karşı kalblerimize sönüklük verme! Ve "mâdemki كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ (Nisâ, 4/78) [ya'ni "Her bir şey Allah indindendir"] âyet-i kerîmesi hükmünce ibâdâumuz ve tââtımız Hakk'ın murâdına bağlıdır; binâenaleyh biz ef'âlimizde mecbûruz" demeyelim; ve Cebrîler'in gittiği tenbellik yoluna gitmeyelim! Cebir hakkındaki îzâhât I. cildin 626 numarasına mûsâdif olan 'این نه جبرست معنی جباریست' [ya'ni "Bu, cebr değildir; bu ma'nâ-yı cebbâriyyettir. Cebbârlığın zikri tazarru' içindir"] beytiyle onu ta'kîb eden beyitlerdedir.

جبر باشد پر و بال کاملان جبر هم زندان و بند کاهلان

1460. *Kâmillerin perr ü bâli cebirdir; yine cebir tenbellerin zindânı ve bağıdır.*
[1442]

Ya'ni, cebirde iki hâssiyet vardır ki, birisi kâmillerin kolu ve kanadıdır. Kâ-miller bu cebir kanadı ile uçup ma'sûkları olan Hakk'a vâsıl olurlar. Zîrâ on-lar bilirler ki, her bir mertebede vücûd ve varlık Hakk'ındır; ve Hak her mer-tebede kendileriyle berâberdir. Ve Hak her bir mertebenin hükümüne göre on-ların mazharlarından zuhûr ister ve mertebe-i şehâdetde dahi abdiyyet ve ubû-diyyet ve ibâdet ister. Binâenaleyh onlar her mertebede ma'sûklarının emri ve cebri dâiresinde hareket etmekten haz ve zevk alırlar. Çünkü aşk-ı ilâhî on-ları kendi mevhum olan varlıklarının irâde ve hevesâtından geçirmiştir. Nite-kim I. cildin 1488 numaralı beytinde این معیت با حقست این جبر نیست. این تجلی مهست [ya'ni "Bu Hak ile berâberliktir, cebr değildir; bu ayın tecellisidir, bu bulut değildir"] buyurulmuş idi. Ve kezâ yine I. cildin 1487 numaralı bey-tinde de لفظ جبرم عشق را بی صبر کرد. هر که عاشق نیست حبس جبر کرد [ya'ni "Lafz-ı ce-bir beni aşka sabırsız etti; her kim ki âşık değildir, habs-i cebr etti"] buyurul-muştur. Cebirin ikinci hâssiyeti budur ki, tenbellik habsi ve ellerinin ve ayak-larının bağı olur. Zîrâ onlar kendi mevhum vücûdlarında ve varlıklarında müstağrak olduklarından Hakk'ın değil, kendi nefislerinin âşıkudırlar; ve bu-lundukları her mertebede Hakk'ın berâberliğinden gâfildirler. Nazarları ancak Hakk'ın irâdesinedir. Derler ki, mâdemki her mertebede vücûd Hakk'ındır ve irâde onundur, o benim ibâdetimi isterse âbid olurum ve eğer fiskımı murâd ederse fâsik olurum. Onların bu fikirleri Hakk'ın bu mertebe-i şehâdetde mu-râd olan şeriatın ta'tiline ve teklifât-ı ilâhiyyenin iskâtına sebep olduğundan kâmilan yanlıştır. Nitekim V. cildin 3116 numaralı beytinde بازگونه زین سخن [ya'ni "Tersine olarak bu sözden tenbel ol-dun, idrâki ve hatırı mün'akis geldin"] buyurulmuş idi ki, orada irâde hak-kında uzun îzâhât geçti.

همچو آب نیل دان این جبر را آب مؤمن را و خون مرگبر را

1461. *Bu cebri Nîl suyu gibi bil; mü'mine su ve kâfire kandır!*

Bu cebir Nîl nehrinin suyuna banzer. Mûsâ (a.s.) zaimânında mü'minlere su görünür ve içip ondan def'-i harâret ederlerdi; ve kâfirlere de kan görünür, aslâ içmezler idi.

بال بازان را سوی سلطان برد بال زاغان را بگورستان برد

1462. *Kanat, doğanları sultân tarafına götürür; kanat kargaları mezarlığa gö-türür.*

"Doğan"dan murâd, ehl-i saâdet ve "karga"dan murâd ehl-i şekâvettir. Ya'ni, cebir kanada benzer ve ehl-i saâdeti sultân-ı hakîkî olan Hak tarafına götürür; ve karga mesâbesinde olan ehl-i şekâveti dahi bir mezârlık mesâbesinde olan cismâniyet ve nefsâniyet âlemine götürüp defn eder.

باز بگرد اکنون تو در شرح عدم که چو پازهرست و پندارش سم

1463. *Şimdi ademin şerhinde geri dön ki, panzehir gibidir ve onu zehir zannedersin.*

Ya'ni, ey Mevlânâ! Şimdi ademin şerhinden geri dön ki, o adem-i izâfî varlık ve enâniyet zehrinin panzehiri gibidir; ve bir kimse bu adem hakkındaki izâhâtı anlayınca, bu mevhum ve hayâlden ibâret olan varlığa aslâ kıymet vermez. Halbuki, ey gafil! Sen o adem-i izâfîyi bu hayâlâta yapıştığın için zehir zannedersin.

همچو هندو بچه هین ای خواجه تاش روز محمود عدم ترسان مباش

1464. *Ey kapı yoldaşı! sakın Hindû çocuğu gibi, git adem Mahmûd'undan korkucu olma!*

Ey Hak kapısının yoldaşı! Yukarıda kıssası mezkûr olan Hindû çocuğu gibi, git Sultân Mahmûd-ı Gaznevî gibi, in'âm ve ihsân edici olan bu adem-i izâfiden sakın korkucu olma!

از وجودی ترس کاکون در ویی آن خیالت لاشی و تو لاشی

1465. *Bir vücûddan kork ki, şimdi onun içinde sin; o hayâlet lâ-şeydir ve sen lâ-şey sin!*

Belki şimdi içinde bulunduğun bu vücûd-i izâfiden ve onun sana verdiği tenbellikten kork! Zîrâ bu vücûd-i izâfî bir lâ-şey ve hiç olan hayâldir; ve sen dahi o vücûdât-i muhayyele içinde bir hayâl ve lâ-şey sin ve hiç sin! Binâenaleyh bu hayâlât içinde onların mukavvimi olan Hakk'ı gör. Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber (k.s.) *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Süleymânî'de şöyle buyururlar. Beyit:

انما الكون خيال وهو حق في الحقيقة والذي يفهم هذا حاز اسرار الطريقة

"Âlem-i kevn ancak hayâldir ve o hakîkatte Hak'tır. Bunu anlayan kimse esrâr-ı tarîkati hâiz oldu."

لاشی بر لاشی عاشق شده ست هیچ نی مر هیچ نی را ره زده ست

1466. *Bir lâ-şey bir lâ-şeye âşık olmuştur. Hiç yok hiç yokun yolunu vurmıştır.*

Sen garâbete bak ki, lâ-şey olan bu vücûd-i muhayyel, kendi gibi muhayyel ve lâ-şey olan bir vücûda âşık olmuştur. Ya'ni ey gâfil! Senin varlığın muhayyel ve lâ-şey iken, yine kendin gibi lâ-şey olan bu suver-i dünyeviyyeye âşık oldun. Garîb şeydir ki, hiç yok olan bu suver-i dünyeviyye, hiç yok olan gâfilin yolunu vurmuş ve onu Hakk'a vusûlden alıkoymuştur.

چون برون شد این خیالات از میان گشت نامعقول تو بر تو عیان

1467. *Uktâki bu hayâlât ortadan hâriç oldu, senin nâ-ma'kûlün sana ayân oldu.*

Vaktâki sîfât-ı ilâhiyyenin gölgeleri olup mahzâ hayâlâtın ibâret olan bu suver-i dünyeviyye, mevt-i ıztırâî vâsıtasıyla ortadan kalkar ve hâriç olur, senin nâ-ma'kûl gördüğün vücûd-i hakîkinin vahdeti ve sır-ı zât-ı ilâhiyye senin idrâkine ayân olur; ve fakât bu âlemdeki galatât-ı fikriyyen temessül edip, o vech-i mutlakı müşâhedeye perde ve hicâb olacağından hasret çeker. Âlem-i hakîkatte arazların sûret iktisâb edeceği hakkındaki izâhât II. cildin 959 numarasına mûsâdîf olan صورت هر يك وقت محشر هر عرض را صورتیست. صورت هر يك [ya'ni "Vakt-i mahşerde her araza bir sûret vardır; her bir arazın sûretine nûbet vardır"] beyt-i şerîfinde geçti; ve bu âlemdeki galatât-ı fikriyye ve i'tikâdın dahi arazdan ibâret olduğu âşikârdır.

قال النبی صلی الله علیه و علی آله و سلم لَیسَ لِلْمَاضِیْنَ هَمُّ الْمَوْتِ وَ إِنَّمَا لَهُمْ حَسْرَةُ الْفَوْتِ

Nebî (s.a.a.) buyurdu ki: "Geçmişler için ölüm gamı yoktur; ve onlar için ancak fevtin hasreti vardır"

راست گفتست آن سپهدار بشر که هر آنکه کرد از دنیا گذر

1468. *O beşerin seraskeri doğru söylemiştir. Demiştir ki: "Her kimse ki, dünyâdan güzere etti."*

Ya'ni, Benî-Âdem ordusunun başı ve seraskeri olan Muhammed Mustafâ

(a.s.v.) Efendimiz, doğru söylemiş ve buyurmuştur ki: "Mevt-i tabî ile dünyâdan geçip giden her bir kimseye."

نیستش درد و دریغ غبن موت بلکه هستش صد دریغ از بهر فوت

1469. "Ona derd ve ölüm gabnı yoktur, belki ona mevt için yüz esef vardır."

"Gabn", lügatte "alım satımda bir kimseye ziyân vermek" ma'nâsınadır. Burada mutlakán zarar ve ziyân ma'nâsınadır. Ya'ni, dünyâdan ölüp âhirete giden kimseye ölüm gamı ve zararı yoktur. Belki elindeki fırsatın fevt olmuş olmasından dolayı çok hasret ve teessüf duygusu vardır. Nitekim fakîrin Avrupa'da tahsîl etmiş bir arkadaşım var idi. Teverrüm edip vefât etti. Kendisini âlem-i ma'nâda hasta bir hâlde gördüm. Sebebini sordum. Dedi ki: "Eğer bir daha dünyâya ve o âleme gelmek mümkün olsa idi, Resûl-i Ekrem Efendimizin izini ta'kîb eder ve bir parmak geri kalmaz idim."

که چرا قبله نکردم مرگ را مخزن هر دولت و هر برگ را

1470. "Der ki: "Niçin her devletin ve her bir bergin mahzeni olan ölümü kible etmedim?"

"Berg", yaprak, zînet ve zâd ü zahîre ma'nâlarıdır; burada "zînet ve zâd ü zahîre" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, dünyâdan âhirete giden her bir kimse der ki: "Niçin ebedî olan her bir devlet-i zînetin hazinesi bulunan ölümüne teveccüh edip, âlem-i âhirette sebeb-i saâdet olacak olan amelleri icrâ etmedim ve hayât-ı dünyeviyye fırsatını elimden kaçırdım?"

قبله کردم من همه عمر از حَوْلِ آن خیالاتی که گم شد در اجل

1471. "Ben bütün ömrümde şaşılıktan dolayı, ecelde kaybolan o hayâlâtı kible ettim."

"Havel", "şaşılık ve biri iki görmek." Ya'ni, ölen kimsenin rûhunun idrâkine hakikat münkeşif olduğu vakit der ki: "Bütün ömrümde bir olan varlığı şaşılıktan dolayı iki görüp, ecel ve ölüm vaktinde nazar-ı hissîmden kaybolan o dünyâ sûretlerinin hayâlâtını nefis'l-emrde sâbit gördüm ve onlara müteveccih oldum."

حسرت آن مردگان از مرگ نیست زانست کاندن نقشها کردم ایست

1472. O ölümlerin hasreti ölümden değildir. Ondan dolayıdır ki, nakışlarda tevakkuf etti.

"İst", "duruş ve tevakkuf" demektir. Bu ve âfideki beyt-i şerifler cenâb-ı Pîr efendimizin irşâdâtıdır. Ya'ni, o ölen kimselerin hasreti ölümün kendisinden değildir. Onun hasreti buz üzerine yapılmış nakışlar mesâbesinde olan dünyâ sûretlerinin önünde durup onlara muhabbet etmesinden dolayıdır. Rûh âlem-i âhirette varlığın birliğini ve suver-i kesîrenin hayâlâtta ibâret olduğunu idrâk ettiği vakit, dünyâdaki galatât-ı fikriyyesi, rûhunun gözüne hicâb ve perde olur. Vücûd-i vâhid-i hakîkinin cemâlini zevken ve hâlen idrâk edemez. Nitekim yukarıda 1467 numaralı beyitte izâh olundu. Bunun içindir ki, âyet-i kerîmede مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى (İsrâ, 17/72) ya'ni "Bu hayât-ı dünyâda a'mâ olan kimse, âhirette dâhi a'mâdır" buyrulur.

ما ندیدیم این که آن نقشست و کف کف ز دریا جنب و یابد علف

1473. *Biz bunu görmedik ki, nakıştır ve köpüktür. Köpük deryâdan kımıldar ve alef bulur.*

Bu beyt-i şerifte, üslûb-i hakîmâne üzere, Hz. Pîr efendimiz kendi nefsi-nefslerini dâhi gâfillere ilhâk ederek buyururlar ki: Biz bu suver-i âlemin ve ecsâmın nakış ve köpük olduğunu görmedik. Eğer göre idik, anlardık ki, bu köpüğün varlığı nihâetsiz deniz gibi olan vücûd-i vâhid-i hakîkîdendir; ve onlar o vücûdun tecelliyâtından dolayı kımıldar ve cevelân eder; ve o köpüklerin varlıklarının alefi ve gıdâsı o vücûd-i hakîkîdendir. Kendilerinin kendiliklerinden bir taayyünleri yoktur ve şekilleri yoktur.

چونکه بحر افکند کفها را بیر تو بگورستان رو آن کفها نگر

1474. *Vaktâki deniz köpükleri karaya bıraktı, sen mezârlığa git, o köpüklere bak!*

Vaktâki o deryâ-yı vücûd, bu köpük mesâbesinde olan cisimleri karaya ve toprağa attı ve onlardaki kımıldama ve hareketi kesti, sen mezârlığa git de o köpük mesâbesinde olan cisimlerin hayâllerine bak! "Berr", bahr mukabili olan "kara ve toprak" ma'nâsınadır.

پس بگو کو جنبش و جولانتان بحر افکندست در بُحرانتان

1475. *Binâenaleyh de ki: "Hani, sizin hareket ve cevelânınız? Deniz sizi buhrâna bırakmıştır!"*

"Buhrân", hastanın vücûdunda zâhir olan tagayyür demektir (Sarrâh). Lügat-i Reşîdî'de, "Hastayı ya sıhhat veyâ helâk tarafına çeken tagayyürdür; bu lafız aslında Yûnânîdir" denilmiştir. Ya'ni, o köpük gibi olan ecsâm-ı be-

şere hitâben de ki: "Hani, sizin bu cismâniyet âlemindeki hareketiniz ve celvelânınız? Deniz mesâbesinde olan o hakikat-i vücûd sizi böyle tagayyüre ve buhrâna bırakmıştır."

تا بگویندت بلب نی بل بحال که ز دریا کن نه از ما این سؤال

1476. "Tâ ki, sana dudak ile değil, hâl ile desinler ki: "Bu suâli denizden sor, bizden değil!"

Ya'ni, "Tâ ki, senin bu suâline cevâben o cisimler sana dudak ve elfâz ile değil, hâl dili ile desinler ki: "Bu suâli sen bizden sorma, hakikat-i vücûd denizinden sor!"

نقش چون کف کی بجنبید نیز موج خاک بی بادی کجا آید بر اوج

1478. Nakış, köpük gibi dalga olmaksızın ne vakit kımıldar? Toprak rüzgâr-sız nerede evc üzerine gelir?

"Evc", lügatte, "her şeyin yukarısı" demektir. Burada sath-ı arzın yukarısı demek olur. Ya'ni, denizin köpüğü nasıl ki, denizin dalgasından hareket ederse, köpük mesâbesinde olan bu ecsâm nakışları da vücûd-i vâhid-i hakîkî deryâsının dalgalarıyla ve tecelliyâtıyla kımıldar; ve meselâ, rüzgâr olmaksızın kesif olan toprak nasıl sath-ı arzın yukarısına kalkar? O câmid olan tozu yukarıya kaldıran bir rüzgâr lâzımdır.

چون غبار نقش دیدی باد بین کف چو دیدی قلزم ایجاد بین

1478. Vaktâki nakış tozunu gördün, rüzgârı gör; köpüğü gördün, icad denizini gör!

Ey kimse! Vaktâki toz mesâbesinde olan ecsâm nakışlarını gördün, onu yükselten rüzgâr mesâbesindeki vücûd-i hakîkîyi de gör! Ve köpük gibi olan suver-i âlemi gördün, o köpükleri icad eden ve onlara tabiat destgâhında vücûd-i izâfî bahş eden vücûd-i hakîkî denizini de gör! "Kulzüm", "deniz" demektir ve "kulzem" sûretinde telaffuzu da câizdir.

هین بین کز تو نظر آید بکار باقیت شحمی و لحمی بود و تار

1479. Ağah ol! Gör ki, senden nazar kâra gelir. Senin bâkîn bir yağ ve et ve pûd ve târdır.

"Pûd", kumaşın enindeki iplikler; "târ", boyundaki ipliklerdir ki, kumaşın örgüsü bunlardan vücûda gelir. Türkçe'de, kumaşın "arış argacı" derler. Bu-

rada cismin adalâtı ve sınırları ve damarlarından kinâyedir. Ya'ni, ey insan, âgâh ol! Senin cisminde işe yarayan şey ancak nazarın ve bakışındır. Senin cismini mütebâkisi bir yağ ve et ve adalât ve sinir ve damar gibi mevâdd-i uzviyyedir. Binâenaleyh cisminde en ziyâde senin işine yarayan gözün ve nazarındır. Nitekim I. cildin 1430 numaralı beytinde . آدمی دیده ست و باقی پوستست . [ya'ni "İnsan gözdür ve bâkî kabuktur. O şey ki, dostu görmektir, görmek olur"] buyurulmuş idi.

شحم تو در شمعها نفوذ تاب لحم تو مخمور را نامد کباب

1480. *Senin yağın şem'lerde tâbî artırmadı. Senin etin mahmûra kebâb gelmedi.*
[1462]

Ya'ni, ey insan! Senin cismindeki yağdan mum yapıp aydınlığından istifâde olunamaz; ve etin dahi mahmûra ya'ni bir sarhoşa mezelik bir kebâb olmaz. Binâenaleyh ne yağın yakılır, ne de etin yenir.

در گزار این جمله تن را در بصر در نظر رو در نظر رو در نظر

1481. *Bütün bu cismini basarda erit! Nazara git, nazara git, nazara!*

Ey insan! Mâdemki sen gözden ve görüşten ibâretsin, bütün bu cismini gözün te'siri altında erit ve görüşüne tâbî ol. Beyt-i şerifte "nazar"ın üç def'a tekrârındaki nûkte, his gözûyle eşyâ-yı mahsûseyi ve akıl gözûyle dünyâyı ve âhireti, ya'ni hem mahsûsâtı ve hem de ma'kulâtı ve rûh gözûyle de cümlesinin zımındaki Hakk'ı gör! demek olur.

یک نظر دو گز همی بیند ز راه یک نظر دو کون دید و روی شاه

1482. *Bir nazar yoldan iki arşın görür. Bir nazar iki âlemi ve şâhın yüzünü gördü.*

Bir nazar vardır ki, yoldan iki arşınlık mesâfeyi, ya'ni ancak âlem-i mahsûsâtı görür; ve bir nazar dahi vardır ki, dünyâyı ve âhireti, ya'ni hem mahsûsâtı ve hem ma'kulânı görür; ve bir nazar dahi vardır ki, فَاَیْمَا تَوَلَّوْا فَمَّ وَجْهَ اللَّهِ (Bakara, 2/115) ya'ni "Her nereye teveccüh edersen Hakk'ın vechi vâkî'dir" âyet-i kerîmesi mücibince, bunların cümlesinde şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın cemâlini ve vücûd-i hakîkî-i Hakk'ı görür.

در میان این دو فرقی بی شمار سرمه جو و الله اعلم بالسرار

1483. *Bu ikinin arasında sayısız bir fark vardır. Sürmeyi iste! Ve'Allah Teâlâ sırları çok bilicidir.*

Ya'ni, ancak bu mahsûsâtı gören göz ile, hem mahsûsâtı ve hem de ma'kulâtı gören göz arasında hesâbsız bir fark vardır. Binâenaleyh ey gafil insan! Bu dar ve kısa görüşten kurtulmak için ma'rîfet sürmesini iste ve ara! Ve hidâyet Hak'tandır ve Hak Teâlâ hazretleri kulların gizli ve mestûr olan a'yân-ı sâbitelerinin isti'dâdlarını bilir ve ihsânı bu isti'dâda göre olur.

چون شنیدی شرح بحر نیستی کوش دایم تا درین بحر ایستی

1484. *Uaktâki yokluk denizinin şerhini ıstıttın, dâimâ çalış, lâ ki, bu deniz içinde durasın!*

Ya'ni ey sâlik! Biz yukardan beri adem-i izâfînin ve fakr u fenânın şerhini ve fâidelerini söyledik, sen de dinledin. Binâenaleyh kendinin mevhum olan varlığından ve benliğinden kurtulup bu yokluk deryâsı içinde durmak için çalış ve sana yokluğu ta'lim edecek bir üstâda hizmet et!

چون که اصل کار گاه آن نیستیست که خلا و بی نشانست و تهیست

1485. *Çünkü, kârgâhın aslı, halâ ve bî-nişân ve boş olan o yokluktur.*

Zîrâ iş yerinin ve i'mâlâthânenin aslı, keserâtta hâlî ve sûretten nişânsız ve sûret varlığından boş olan o yokluktur. Çünkü bu eşyâ sûretlerinin cümlesi, sûretsiz olan vücûd-i hakîkiden peydâ olur ki, bu vücûd-i hakîkî, adem-i izâfînin menba'idır. Nitekim I. cildin 1163 numaralı beyt-i şerifinde صورت از [ya'ni "Sûret sûretsizlikten dışarıya geldi; tekrâr gitti, zîrâ biz O'na dönücüleriz" (Bakara, 2/156)] buyurulmuş idi.

جمله استادان بی اظهار کار نیستی جویند و جای انکسار

1486. *Bütün üstâdlar, iş izhârı için yokluk ve inkişâr yeri isterler.*

Meselâ mi'mâr, san'atını göstermek için boş bir arsa ister; ve dülger, kapısı olmayan bir evi arar ve ta'mîr için kılınmış ve dökülmüş bir yerde izhâr-ı san'at etmek ister. Bütün san'at üstâdlarının revîşi de hep budur.

لاجرم استاد استادان صمد کار گاهش نیستی و لا بود

1487. *Şühbesiz, üstâdların üstâdı olan Samed'in kârgâhı "yokluk" ve "lâ" olur.*

"Samed", esmâ-i ilâhiyyedendir; "yemeye ve içmeye muhtâc olmayan ve büyüklerin büyüğü ve bî-niyâz" ma'nâsındır. Ya'ni, mâdemki üstâdlar san'atlarını yokluk içinde gösteriyorlar, binâenaleyh üstâdların üstâdı ve ih-

tiyâctan müstağnî olan Hak Teâlâ hazretlerinin iş yeri ve i'mâlâthânesi dahi yokluk ve adem-i izâfî olur; Ve onun tecellîsi dahi, kulların suver-i eşyâ muhabbetinden boş olan kalblerine vâkî' olur.

هر کجا این نیستی افزون ترست کار حق و کار گاهش آن سرست

1488. *Her ne kadar bu yokluk daha ziyâdedir, Hakk'ın kârı ve onun kârgâhı o taraftadır.*

Ya'ni, her nerede ve hangi kulun kalbinde nefsin muhabbeti ve nefsinin muhabbetinden neş'et eden suver-i eşyâya olan muhabbet daha yok olmuştur; Hakk'ın tecelliyât-ı zâtîyye ve sıfâtîyye ve e'âlîyyesi o yokluk içinde ve mâsivâdan boş olan o kalbdedir; ve onun i'mâlât-hânesi o kulun tarafıdır. "Ser", burada "taraf" ma'nâsınadır.

نیستی چون هست بالاتر طبق بر همه بردند درویشان سبق

1489. *Mâdemki yokluk en yüksek tabaka oldu, dervişler cümle üzerine sebak götürdüler.*

"Sebak burden", ileri geçmek; "dervîş", fakîr demektir. Ya'ni, yokluk mevcûdât tabakalarının en yüksek tabakasıdır; ve fakîrlerde ise yokluk vardır. Binâenaleyh bütün mevcûdâtтан onlar ileriye geçtiler ve en yüksek tabakaya vâsıl oldular.

خاصه درویشی که شد بی جسم و مال کار فقر جسم دارد نی سؤال

1490. *Husûsiyle bir fakîr ki, cisimsiz ve malsız oldu, kâr-ı fakrı suâl değil, cisim tutar.*

Husûsiyle bütün tabakâtın ve merâtibin en yükseğine terakkî eden fakîr öyle bir fakîrdir ki, cismin muktezâsı olan mevhum enânîyetten ve varlıktan ve elinde olan mala temellük da'vâsından kurtulmuş ola ve onların varlığını Hakk'ın varlığı ve mülkü bile! Binâenaleyh ehl-i fakrın ve yokluğun ma'nâsı böyle bir cisimde vardır; ve fakr ve yokluk denilen budur. Yoksa kapı kapı dolaşıp şundan bundan dilenen kimsenin fakrı değildir. Evvelki fakr hakkında Resûl-i Ekrem hazretleri الفقر فخری ya'ni "Fakr benim fahrımdır" buyururlar; ve ikinci fakr hakkında dahi اللهم اني اعوذ بك من الفقر ya'ni "Ey benim Allâhum! fakrdan sana sığınırım" ve kezâ کاد الفقر ان يكون كفرا ya'ni "Fakr, küfür olmaya yakındır" buyururlar. Ve evvelki fakîrler hakîkî olan sûfidirler. Nitekim Ebu'l-Hasan-ı Harakânî hazretleri onlar hakkında şöyle buyururlar:

"Sûfi odur ki, yok ola, ya'ni fenâ tahsîl etmiş ola! Ve gündüz olsa güneşe ve gece seyyâreye ve mehtâba ihtiyâcı olmaya! Sûfilik bir yokluktur ki, varlığa ihtiyâcı olmaz."

سائل آن باشد که مال او گداخت قانع آن باشد که جسم خویش باخت

1491. *Sâil o olur ki, onun malı eridi. 'Kâni' o olur ki, kendi cismini oynadı.*

Binâenaleyh sâil ve dîlenci o olur ki, onun malı olmadı ve telef oldu; ve o kimse hâline kanâat etmeyip şunun bunun kapısına mürâcaatla mal dîlendi. Ve kanâat edici o kimsedir ki, Hak yolunda kendi cisminin râhatını aramadı ve mücâhede ve riyâzat ile cismini fedâ etti ve "Bu yolda ne olursam olayım!" dedi.

پس ز درد اکنون شکایت بر مدار کوست سوی دوست اسبی راهوار

1492. *Binâenaleyh şimdi derdden şikâyet tutma! Zîrâ o dost tarafına râhvân bir atır.*

Ya'ni ey sâlik! Cismine mücâhede ve riyâzat yüzünden bir derd gelirse, şikâyet etme! Zîrâ, yukarıdan beri vâkı' olan beyânâtta şimdi anladın ki, yokluk ihsân ve in'âm-ı ilâhînin menşeidir. Binâenaleyh bu sende hâsıl olan dert, dost-ı hakîkî olan Hak tarafına râhvân yürüyen bir at mesâbesindedir.

این قدر گفتیم باقی فکر کن فکر اگر جامد بود در ذکر کن

1493. *'Bu kadar söyledik; bâkîyi fikir et! Eğer fikir câmid olursa zikir et!*

Biz fakrın ve yokluğun fezâilini bu kadar söyledik. Sen bizim bu sözlerimizden onların fezâil-i bâkıyesini kendin fikir et! Zîrâ insan fikirden ibârettir. Eğer fikrin birtakım havâtur-ı nefsâniyye ve vesâvis-i evhâmiyye ile donmuş ve harâretsiz kalmış ise, "Allâh" ism-i celâlini zikir et!

ذکر آرد فکر را در اهتزاز ذکر را خورشید این افسرده ساز

1494. *Zikir fikri ihtizâza getirir. Zikri bu donmuşun güneşi yap!*

Zîrâ zikir etmek, fikri ihtizâza ve harekete getirir. O zikri bu donmuş olan fikrin güneşi yap ki, o ism-i câmi'in zikri sebebiyle, havâtur-ı nefsâniyye ve vesâvis-i evhâmiyye kalbinden zâil olsun ve fikrin donmuşluğu erisin!

اصل خود جذبت لیک ای خواجه تاش کار کن موقوف آن جذبه مباح

1495. *Asıl olan cezbedir. Fakat, ey kapı yoldaşı, iş yap! O cezbe mevkûf olma!*

Gerçi Hak yolunda asıl olan cezbedir; ve “cezbe”, Hakk’ın kulunu kendi tarafına çekişi ve döndürüşüdür. Fakat, ey Hak kapısının arkadaşı! Sen amel et! O cezbeyle mevkûf olma! Ve cezbenin husûlünü bekleyerek, ameli terk etme! Zîrâ hadîs-i kudside انا جليس من ذكرني ya’ni “Ben beni zikreden kimsenin celîsiyim” buyurulmuştur. Binâenaleyh Hak, bir kimsenin celîsi olunca, elbette Hak onu cezbetmiş olur. Nitekim III. cildin 199 numarasında وَأَن گفتم أَن الله تولىك ماست. [ya’ni “Dedi: O senin ‘Allâh!’ın bizim ‘lebbeyk!’imizdir; ve o senin niyâzın ve derdin ve harâretin bizim peykimizdir”] buyurulmuş idi.

زانکه ترك کار چون نازی برد ناز کی در بخورد جانبازی بود

1496. *Zîrâ ki kârın terki bir nâz gibi olur. Nâz ne vakit cânbâzlığa lâayık olur?*

“Cânbâzlık”tan murâd, âşıklıktır. Ya’ni, zîrâ ki ameli terk etmek ve kendi irâdesine tâbi’ olmak, Hakk’a karşı bir nâz etmek ve istiğnâ göstermek gibi olur. Halbuki nâz, ne vakit âşıklığın lâığı olur? Ya’ni nazlanmak âşığa yakışmaz. O nâz, ma’sûka lâayık bir tavır olur. Ey sâlik! Sen ise âşıksın. Ma’sûk-luk tavrını tutmak sana lâayık olmaz.

نی قبول اندیش نی رد ای غلام امر را و نهی را می بین مدام

1497. *Ey gulâm! Ne kabûlû ve ne reddi düşün! Dâimâ emri ve nehyi gör!*

Ey gulâm ve ey mübtedî sâlik! Yaptığın amelde ne Hakk’ın kabûlünü ve ne de reddini düşün! Dâimâ, azîmü’ş-şân olan Hakk’ın emrini ve nehyini ve Hakk’ın seyyidliğini ve izzetini ve kendinin abdiyyetini ve zilletini gör!

مرغ جذبه ناگهان پر ز عش چون بدیدی صبح شمع آنگه بکش

1498. *Cezbe kuşu ansızın yuvadan uçar. Uaktâki subhu gördün, ondan sonra şem’i söndür.*

“Uş”, “kuş yuvası” demektir. Ya’ni, sen cezbeyle intizâr edip emir ve nehy-i ilâhîye riâyet eder ve mücâhede ve riyâzât-ı şâkkaya devâm eyler isen, cezbe kuşu ansızın yuvadan uçar ve senin ihlâs içinde olan kalbine konar. O v[akit] hakikat güneşi doğup sabâh olur ve tabiat zulmeti ortadan kalkar. Ondan sonra mumu söndür. Ya’ni tabiat karanlığını aydınlatan mücâhede ve riyâzata hâcet kalmaz.

چشمها چون شد گذاره نور اوست مغزها می بیند او در عین پوست

1499. *Gözler güzâre olursa, nûr odur. O kabuğun “ayn”ında içleri görür.*

"Güzâre", "hadden geçen şey" demektir (*Bahâr-ı Acem*). Burada gözün mahsûsât haddini geçmesi demek olur. Ya'ni, gözler görmek husûsunda mahsûsât haddini geçerse, gözün nûru odur. Yoksa yalnız mahsûsâtı gören gözlerin nûru, nûr değildir. Binâenaleyh öyle bir göz, kabuk mesâbesinde olan eşyâyı kesifenin ayınlarında ve taayyünlerinde içleri ve bâtınları ve ma'kulâtı görür.

بیند اندر قطره کل بحر را

بیند اندر ذره خورشید بقا

1500. *Zerre içinde bekâ güneşini görür; katre içinde denizin küllünü görür.*
[1482]

Öyle bir göz mahsûsâtın zerreleri içinde bekâ güneşi olan vücûd-i hakîkiyi görür; ve mahsûs olan katreler içinde vahdet deryâsının küllünü ve mec-mû'unu görür. Beyt-i Sezâî (k.s.):

Yâ ilâhî! Dil senin, bu dîldeki sevdâ senin

Katreyim ben, katrem içre mevc vuran deryâ senin

بار دیگر رجوع کردن بقصه آن صوفی و قاضی

Yine o sûfî ve kâdının kıssasına rücû' etmek beyânındadır

Bu kıssa yukarıda 1348 numaralı beyitten i'tibâren mezkûr idi.

سر نشاید باد دادن از عمی

گفت صوفی در قصاص يك قفا

1501. *Sûfî dedi: "Bir kazânın kıssasında körlükten dolayı başı havaya vermek lâayık olmaz."*

Yukarıdaki kıssada bir hasta bir sûfiye tokat vurmuş idi. Sûfî dahi ona mukâbele etmek istedi. Fakat, yapacağı mukâbelenin sonunda olacak fenâlığı düşündü. Dedi ki: "Bu hastanın bana vurmuş olduğu bir tokata karşı kıssasen mukâbele edip, sonunda olacak fenâlığı görememekten dolayı başı havaya vermek lâayık değildir."

بر من آسان کرد سیلی خوردنم

خرقه تسلیم اندر کردم

1502. *"Boynumda olan teslim hırkası, tokat yemeyi bana kolay yaptı."*

Ya'ni, "Sûfilikte câhillerin cefâsına tahammül etmek kâidesi vardır. Binâenaleyh benim boynumda Hakk'ın tecelliyâtına karşı teslim olmak hırkası vardır. Bu hırka bu câhilden tokat yemeyi benim nefsimе kolay yaptı."

دید صوفی خصم خود را سخت زار گفت اگر مشتش زخم من خصم وار

1503. Sûfî kendi hasmını pek zayıf gördü. Dedi: "Eğer ben hasım gibi ona yumruk vurursam."

او يك مشتم بریزد چون رصاص شاه فرماید مرا زجر و قصاص

1504. "O benim bir yumruğum ile kalay gibi dökülür. Şâh bana zecr ve kısâs buyurur."

Ya'ni, sûfî kendisine tokat vuran hastayı pek zayıf gördü ve kendi kendine dedi: "Eğer ben şimdi ona hasımca bir yumruk indirirsem, o benim bu bir yumruğum ile kalay gibi eriyip yere dökülür. Şâh-ı hakîkî olan Hak Teâlâ ise, başkalarını da bu kötü fiilden men' ve zecr için bana kısâs emr buyurur."

خیمه ویرانست و بشکسته وند او بهانه می جوّد تا در فتنه

1505. Çadır vîrândır ve kazık kırılmıştır; o düşmek için bahâne arar.

"Veted", kazık; "mî cuved", "mî cûyed"in muhaffefidir. Ya'ni, "Bu hastanın rûhunun çadırı mesâbesinde olan cismi harâbdır; ve onun kazıkları mesâbesinde olan a'zâsı çürüktür ve kırılmıştır. Binâenaleyh onun [bedeni] yıkılmak için bahâne arar. Bir yumruk indirirsem yıkılıp ölür."

بهر این مرده دریغ آید دریغ که قصاصم افتد اندر زیر تیغ

1506. "Bu ölmüş için bana dirîğ gelir; dirîğ ki, kılıç altında kısâsım vâkî' ola!"

Ya'ni, "Bu ma'nen ölmüş olan bir vücûd için kılıç altında kısâsım vâkî' olduğı vakit, bana yazık olur, yazık ve boş yere kurbân olup giderim!"

چون نمی تانست کف بر خصم زد عزمش آن شد کش سوی قاضی برد

1507. Vaktâki eli hasım üzere vurmaya kâdir olmadı, onun azmı o oldu ki, onu kâdiya götürür!

Vaktâki sûfnin eli kendisine tokat vuran hastanın öleceğı korkusuyla, onun üzerine yumruk atmaya kâdir olmadı, o hastayı kâdiya götürüp aleyhinde da'vâ etmeye azmetti.

- که ترازوی حقست و کیله اش مُخلص است از مکر دیو و حيله اش
1508. *Dedi ki: "Hakk'ın terâzisi ve kilesidir. Şeytanın mekrinden ve onun hîlesinden kurtarıcıdır."*

Sûfî kendi kendine dedi ki: Kâdı Hakk'ın terâzisi ve kilesidir. Muhâsımların haklarını ölçer ve ona göre hükmünü verir. Şeytanın kullar arasına ilka ettiği mekr ve hîleden hükm-i şer'î ile onları kurtarıcıdır. "Muhlis", ism-i fâil olduğuna göre ma'nâ budur. Ve eğer ism-i mekân olarak "mahlas" olursa, "şeytanın mekr ve hîlesinden kurtaracak mahal"dir, demek olur.

- هست او مقراض احقاد و جدال قاطع جنگ دو خصم و قبل و قال
1509. *O' kinlerin ve cidâlin makasıdır. İki hasmın nizâ'ının ve dedikodusunun kâtî'idir.*

O kâdı, hükm-i şer'î ile hıkdıların ve kinlerin ve cidâlin makası olup, iki hasmın kavgalarını ve dedikodularını kesicidir.

- دیو در شیشه کند افسون او فتنها ساکن کند قانون او
1510. *Onun efsûnunu şeytanı şişe içinde eder. Onun kânûnunu fitneleri sâkin eder.* [1492]
- "Bûd der şişe kerden", şeytanın mağlûbiyetinden kinâyedir. "Efsûn", sihir ve ehl-i havâssın okuduğu azâim ma'nâsına olup, burada hükm-i şer'îden kinâyedir. Ya'ni, kâdının vereceği hükm-i şer'î şeytanı mağlûb eder ve onun şer' ve kânûnu efrâd-ı halk arasındaki fitneleri sâkin kılar ve bastırır.

- چون ترازو دید خصم پر طمع سرکشی بگنارد و گردد تبع
1511. *Pür-tama' olan hasım vaktâki terâzîyi gördü, serkeşliği bırakır ve tâbî' olur.*

Ya'ni, tama' sevkıyla halkın hukûkuna tecâvüz etmek isteyen kimse, hâkimin elindeki adâlet terâzisini gördüğü vakit, serkeşliği ve hakka tecâvüz fikrini bırakır, hadd-i ilâhî dâiresine girer ve şer'e tâbî' olur.

- ور ترازو نیست گر افزون دهیش از قسم راضی نگردد آگهیش
1512. *Ve eğer terâzî olmazsa, eğer ona ziyâde verirsen, kıymetinden âgâhlığa râzı olmaz.*

Eğer böyle bir adl terâzisi olmazsa, hukûk-ı nâsa tecâvüz niyetinde olan bir kimseyi herhangi bir muâmelede "Arkadaş! Şer'an senin kısmetin ve hakkın bu kadardır!" diye ikâz etsen ve hakkından ziyâdesini bile versen yine râzı olmaz.

هست قاضی رحمت و دفع ستیز قطره از بحر عدل رستخیز

1513. *Kādı rahmet[tir] ve nizâ'ı def' edicidir. Kıyâmet günü adlinin bahrin-den bir katredir.*

Binâenaleyh kâd'ın ve hâkimin vücûdu rahmet-i ilâhiyedir ve nâs arasındaki nizâ'ları def' edicidir; ve kıyâmet günündeki adl deryâsından dünyâda zâhir olan bir katre ve numûnedir.

قطره گر چه خرد و کونه پا بود لطف آب بحر از او پیدا بود

1514. *Katre her ne kadar küçük ve kısa ayaklı olsa da, deniz suyunun lutfu ondan peydâ olur.*

Bu adâlet denizinin katresi, bu hayât-ı dünyeviyyede her ne kadar küçük ve kısa ayaklı olup, tamâmiyle ihkâk-ı hakka yetişemese bile, deniz gibi olan adl-i ilâhî suyunun lutfu, yine bu küçük ve kısa ayaklı olan katre-i adl ile zâhir olur. Meselâ deniz suyunun katresi kendi cürmü nisbetinde olan ateşi söndürür. Hâkimin adl suyu dahi, kezâlik kendi nisbetinde olan zulüm ateşlerini söndürür.

از غبار ار پاک داری کله را روز يك قطره بیینی دجله را

1515. *Kelleyi tuzdan pâk tutarsan, sen bir katreden Dicle'yi görürsün.*

"Kelle", "baş" ma'nâsına geldiği gibi, "yüz" ma'nâsına da gelir. Burada "kelle"den murâd, akıl ve dimâğdır. Ve "tuz"dan murâd, cehl ve gaflettir. Ya'ni sen aklını ve dimâğını cehl ve gaflet tuzlarından temiz tutar isen, kâdının ve hâkimin bu bir katre-i adlinden Hak Teâlâ'nın dâimâ Dicle nehri gibi akıp durmakta olan adlini görürsün.

جزوها بر حال کلها شاهدست تا شفق غماز خورشید آمد ست

1516. *Cüz'ler küllün hâli üzerine şâhiddir. Hattâ şafak, güneşin gammâzı gelmiştir.*

"Gammâz", "gözle ve kaşla işâret etmek" ma'nâsına olan "gamz" masdârının mübâlağa ile ism-i fâilidir. Burada mutlakán "işâret edici" demektir. "Şafak", lügatte güneş batarken ufukta görülen kırmızılık ve aydınlık ma'nâsıdır. Ya'ni, hâkimin adli, Hakk'ın adlinden bir cüz'dür. Ve cüz'ler küllün hâline şehâdet ederler. Hattâ güneşin ziyâ-yı cüz'isi olan şafak, ziyâ-yı küllî sâhibi olan güneşin vücûduna işâret edici gelmiştir.

آن قسم بر جسم احمد راند حق آنچه فرمودست کلاً و الشفق

1517. *Hak o kasemi Ahmed'in cismi üzerine sürdü. O şey ki, "kellâ ve'-ş-şafak" buyurmuştur.*

"Kasem", "yemîn" demektir. "Kellâ", "hakkan" ma'nâsınadır; burada lafz-ı Kur'ân'dan değil, lafz-ı *Mesnevî*'dendir. "Ve'-ş-şefak", "Şafağa yemîn ederim" demek olur. Bu beyt-i şerifte sûre-i İnşikâk'ta olan مَا أَقْسَمُ بِالْشَفَقِ (Inşikâk, 84/16) ya'ni "Ben şafağa yemîn ederim" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni Hak Teâlâ, hakkan ki, o yemîni Hâtem-i enbiyâ Ahmed (a.s.v.) Efendimizin cismi üzerine sürdü ve teveccüh etti, o şey ki, "Şafağa yemîn ederim" buyurmuştur. Bu beytin yukarıya rabtı budur ki: Resûl-i Ekrem hazretlerinin bi'seti kıyâmetin yaklaşmasına işârettir. Zîrâ, Hâtem-i enbiyâdır. Onların cism-i şeriflerinden sonra hakîkî bir peygamber olarak bu hayât-ı dünyevîyyede 1355 seneden beri hiçbir ferd zâhir olmadı ve bundan sonra zâhir olacağı da yoktur. Kıyâmet ise adl-i küllî-i ilâhînin zâhir olacağı bir devredir. Hâtem-i enbiyâ'nın şeriatı ise, bu hayât-ı dünyâda tatbikine imkân görülen adâletin müntehâsını te'mîn eder. Onun hâricine çıkıldığı vakit, zulüm olur. Binâenaleyh şafağın vücûdu, güneşin vücûduna işâret olduğu gibi, Hâtem-i enbiyâ'nın eşrât-ı sâatten olan cism-i şerifi ve onun şeriatı de, kıyâmetteki adl-i küllî-i ilâhîye işâret olur. Binâenaleyh Hak Teâlâ âlem-i şehâdetde cism-i nebevî ile zâhir olan adl-i cüz'îye yemîn ederek, kıyâmette vâkî' olacak olan adl-i küllîye işâret buyurmuş olur; ve bu yemîn dahi zikr-i cüz' ve irâde-i küll kabîlinden mecâz olur.

مور بر دانه چرا لرزان بدی گر ازان يك دانه خرمن دان بدی

1518. *Karınca eğer o bir tânedен harmanı bilici olaydı, tâne üzerine niçin titreyici olurdu?*

Ya'ni, karınca bir buğday tânesine sarılıp, çeke çeke yuvasına götürmeye çabalar ve o tâneyi elinden kaçırmamak için titrer. Onun yapıştığı bir tâne buğday harmanından bir cüzdür. Eğer küll olan harmanı göre idi, binâenaleyh o tâne üzerine bu derece sarılmaz idi. Bu beyt-i şerifte kâdının adli tâneye ve hakkını talep için hâkime mürâcaat edenleri de tâneye yapışan karıncaya ve adl-i ilâhî dahi harmana teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni adl-i ilâhîyi görenler, ihkâk-ı hak için tâne mesâbesinde olan hâkimin adline rabt-ı kalb etmezler.

بر سر حرف آ که صوفی بی‌دلست در مکافات جفا مُستَعِجِل است

1519. *Söz tarafına gel ki sūfî, bî-dildir, cefânın mükâfâtında isti'câl edicidir.*

"Bî-dil", "korkak" ma'nâsınadır. Ya'ni, ey Mevlânâ! Sūfî kissasındaki söz tarafına gel! Zîrâ sūfî kanınca gibi tâne üzerine titreyicidir. Onun nazarı cüz'den külle intikâl edecek derecede keskin olmadığından korkaktır. Ya'ni eğer hâkime gitmezse hakkının zâyî' olacağından korkar. Binâenaleyh kendisine karşı yapılan cefânın mükâfâtında ve ihkâk-ı hak husûsunda isti'câl ve adl-i cüz'den istimdâd edicidir.

ای تو کرده ظلمها چون خوش دلی از تقاضای مکافی غافل

1520. *Ey zulûmler yapmış olan! Sen nasıl hoş-dilsin? Mükâfînin talebinden gâfil misin?*
[1502]

Ey halka zulûmler yapmış ve onların haklarını boynuna geçirmiş olan kimse! Sen nasıl hoş gönüllüsün? Bu kadar zulûmlerin ile berâber nasıl râhat râhat yatıp uyuyorsun? Hakkı taleb edicinin talebinden gâfil misin?

یا فراموشت شدست آن کرده هات که فرو آویخت غفلت پرده هات

1521. *Yâhud, o fiillerin sana ferâmûş mu olmuştur ki, gaflet sana perdeleri aşığıya astı?*

Yâhud, o yaptığın kötü fiilleri ve zulûmleri unuttun mu ki, bu unutma gafleti senin aklının gözü önüne perdeler indirdi ve yaptığın fenâlıkları göremez ve düşünemez bir hâle geldin!

گر نه خصمیهاستی اندر قفات جرم گردون رشک بردی از صفات

1522. *Eğer senin kafanda hasımlar olmasa idi, gerdûnun cirmi senin safân üzerine hased götürür idi.*

"Cirm", "cisim ve vücûd" demektir. Ey kimse! Eğer senin kafanda ve arkanda senden hak da'vâ eden hasımlar olmasa idi, senin kalbinde öyle bir safvet ve temizlik olurdu ki, feleğin cirmi ve vücûdu senin bu safvetine ve parlaklığına hased ederdi. Zîrâ sen insansın. Sendeki şerâfet ve kerâmet felâklerde yoktur. Nitekim Şeyh Sa'dî hazretleri buyurur:

نه فلک راست مسلم نه ملک را حاصل آنچه در سر سویدای بنی آدم ازوست

"Benî-Âdem'in Hak cânibinden olan sır-ı süveydâsındaki şey, ne felek için müsellemdir, ne de meleğe hâsıl olmuştur!"

لیک محبوسى برای آن حقوق اندک اندک عذر مى خواه از عقوب

1523. *Fakat o haklar için mahbûssun. Azar azar, itâatsizliklerden özür dile!*

Fakat boynundaki o haklardan ve zulümlerden dolayı mahbûssun ve bu şerâfetten mahrum kalmışsın. Kendine gel de, azar azar ve günden güne hak sâhibleriyle helâlleş ve itâatsizliklerden ve hakka tecâvüzden dolayı özür dile! "Ukuk", haklarına riâyet etmek vâcib olan kimselere karşı itâatsizlik etmek ma'nâsınadır.

تا به یکبارت نگیرد محتسب آب خود روشن کن اکنون با محب

1524. *Tâ ki, muhtesib seni bir uğurdan tutmasın! Ey muhib! Şimdi kendi suyunu berrâk et!*

Ya'ni, şişe gibi olan cisminde, su gibi berrâk olan rûhün o yaptığın fenâ fiiller sebebiyle bulanmıştı. Adl günü olan yevm-i kıyâmette bu kötü fiiller seni birdenbire bir zâbita me'mûru gibi yakalamamak için ey dost ve muhib, şimdi bu hayât-ı dünyeviyyede cisim şişesindeki rûh suyunu, ehl-i hakla helâlleşmek ve zulümden ve fenâ fiillerden tövbe etmek sûretiyle berrâk et!

رفتن صوفی بسوی آن سیلی زنش و بردن او را بر قاضی

Sûfinin o tokat vuran tarafına gitmesi ve onu kâdiya götürmesi

رفت صوفی سوی آن سیلی زنش دست زد چون مدعی در دامنش

1525. *Sâfi kendinin tokat vurucusu tarafına gitti. Onun eteğine müddâi gibi el vurdu.*

Sûfi kendisine tokat vuran o hastanın tarafına gitti ve ihkâk-ı hak için onu kâdiya götürmek üzere eteğine yapıştı.

اندر آوردش بر قاضی کشان کین خر ادبار را بر خر نشان

1526. *Onu çekerek kâdının nezdine götürdü. Dedi ki: "Bu müddîr olan eşeği, eşek üzerine oturt!"*

"İdbâr", "arka çevirmek ve perişân olmak" demek olup, burada "müdbir" ya'ni "bedbaht" ma'nâsındır. Ya'ni, sûfi tokat vurarı kadı nezdine götürüp dedi ki: "Bu bedbaht olan eşeği bir eşek üzerine bindir de halk arasında teşhîr edip rezil ü rûsvây et!"

آنچنانکه رأی تو بیند سزا

یا بزخم دره او را ده جزا

1527. "Yâhud kamçı darbesiyle ona cezâ ver! Senin re'yin nasıl lâıyk görürse."

"Dirre", "kamçı", Türkçe'de tahrîf ile "tura" derler. Ya'ni, "Ey kadı! Yâhud bu zâlimi te'dîb için kamçı darbesiyle ona cezâ ver! Senin re'yin bunun filli-ne karşı ne cezâyı lâıyk görürse öyle yap!"

بر تو تاوان نیست آن باشد جبار

كانکه از زجر تو میرد در دمار

1528. "Zîrâ o kimse ki, senin zecrinden helâkde ölürse, senin üzerine zamân (zumân) yoktur. O heder olur!"

"Demâr", helâk; "tâvân", zamân; "cübâr", heder ve bâtil ma'nâlarıdır. Ya'ni, kadıya dedi ki: "Sen re'yinde ve ictihâdında serbestsin. Bir kabâhatlı kimse senin zecrinden helâk içinde olup ölürse, senin üzerine onun zamânı ve diyeti lâzım gelmez. Onun ölümü heder olur."

در حد و تعزیر قاضی هر که مرد نیست بر قاضی ضمان کو نیست خرد

1529. Kadının had ve ta'zîrinde her kim ölürse, kadı üzerine zamân yoktur. Zîrâ o küçük değildir.

"Hadd", burada mücrimi kabâhate avdet etmekten men' için hakkında yapılan cezâdır ki, derecesi Kur'ân'da ve hadîste gösterilmiştir. "Ta'zîr", "siyâset ve tehdîd etmek ve ta'zîm ve tathîr" ma'nâlarıdır; ve haddin mâdûnu olan cezâ ile te'dîb etmek ma'nâsında müsta'meldir. Ya'ni, kadı mücrim hakkında kanûn-ı ilâhîde ta'yîn edilen cezâyı tatbîk ederken veyâhud kıyâsa müstenid fetvâlar ile mücrimi cezâlandırırsa o mücrim ölse, kadı üzerine o kimsenin diyetini vermek lâzım gelmez. Zîrâ kadının şahsiyyet-i ma'neviyyesi küçük ve hakîr olmadığından verdiği hükümden mes'ûl değildir.

آینه هر مستحق و مستحق

نائب حقست و سایه عدل حق

1530. [1512] Hakk'ın nâibidir ve Hakk'ın adlinin sâyesidir. Her müstahakkın ve müstalahakkın aynasıdır.

Çünkü kadı Hakk'ın nâibi ve vekîlidir; ve Hakk'ın adlinin sâyesi ve gölgesidir; ve her hak taleb edicinin ve kendisinden hak taleb olunmuş kimse-
nin aynasıdır. Zîrâ hak taleb edici, kâdının şahsiyyet-i ma'nevîyyesinde hak-
kını görür; ve kendisinden hak taleb olunan kimse dahi yine o şahsiyyet-i
ma'nevîyyede vereceği hakkı görür. Binâenaleyh kadı ayna gibidir.

کو ادب از بهر مظلومی کند نی برای عرض و خشم و دخل خود

1531. *Zîrâ o, edebi bir mazlûmdan dolayı yapar, kendinin ırzı, öfkesi ve dah-
li için değil!*

"Edeb", lügatte "âdet ve acîb ve salâh-ı nefis" ma'nâlarıdır. Burada sa-
lâh-ı nefis ma'nâsı münâsibdir. "İrz", nâmûs ve "dahl" lügatte "bir şeyin gir-
mesi" demektir. Örfte "husûl-i mâl ve îrâd" ma'nâsında müsta'meldir. Burada
murâd mutlak "intifâ" dır. Ya'ni, kadı, mücrimin salâh-ı nefsi için tatbîk ettiği
cezâyı bir mazlûmun şikâyetinden dolayı yapar. Bu cezâyı kendinin nâmûs ve
öfkesinden dolayı teşeffî-i sadr etmek ve bir intifâ' etmek için yapmaz.

چون برای حق و روز آجله ست گر خطایی شد دیت بر عاقله ست

1532. *Mâdemki hak ve âcil olan gün içindir, eğer hatâ olursa diyet âkile üze-
rine olur.*

"Âkile", ıstîlâhât-ı fıkhiyyeden olup, kâtil olan kimsenin babası tarafından
akrabâsına derler ki, bunlar hatâ ile öldürülen kimsenin diyetini verirler. Âki-
le hakkında III. cildin 2461 numaralı beytinde . گر خطا کشتم دیت بر عاقله است .
[ya'ni "Eğer hatâ ettimse, diyet âkile üzerinedir; benim
canımın âkilesi 'elest'ten sen oldun"] buyurulmuş idi. Fakat burada katil
Hakk'ın sâye-i adli olan kadı tarafından icrâ-yı hükm esnâsında vâki' oldu-
ğundan onun âkilesi şer'an beytû'l-mâl olur. Nitekim ba'zı nüshalarda bu
ma'nâyı beyân husûsunda şu beyit mezkûrdur:

عاقله او کیست دانی هست حق سوی بیت المال برکردان و رق

Tercüme: "Onun âkilesi kimdir, bilir misin? Hak'dır. Varak-ı defteri bey-
tû'l-mâl tarafına çevir!"

Bu beyit Ankaravî nüshasında münderic değildir.

آنکه بهر خود زند او ضامنست و آنکه بهر حق زند او آمنست

1533. *O kimse ki nefsi için vurur, o zâmindir; o kimse ki Hak için vurur, o
âmindir.*

Ya'ni, bir kimse nefsinin öfkesinden yâhud bir menfaatinden dolayı bir kimseyi döverken, o kimse ölse, şer'an onun diyetini vermekle mükelleftir. Fakat, kendi nefsinin dahil olmayarak, Hak için vurup öldürürse, o diyetten emindir. Onun üzerine şer'an bir şey lâzım gelmez.

گر پدر زد مر پسر را او بمرد آن پدر را خونبها باید شمرد

1534. *Eğer baba oğula vurur, o ölürse, o babaya diyet saymak lâzım gelir.*

Meselâ, eğer baba oğlunu döverken oğlu ölse, o babaya oğlunun diyet-i şer'isini vermek lâzım gelir. Bu beyt-i şerîf Ebû Hanîfe hazretlerinin mezhebine göre beyân buyurulmuştur. Zîrâ Ebû Hanîfe hazretleri indinde baba evlâdını te'dib için döverken öldürürse, onun üzerine diyet lâzım geldiği gibi, malına da vâris olamaz. Çünkü babanın üzerine oğluna hizmet etmek vâcibdir, ve evlâdın salâhından babanın nefsine fâide vardır. Binâenaleyh o te'dib kadının te'dibi gibi sırf Hak için değildir. Kadının te'dibi hak ve hukuk-ı âmmeye nazaran vâki'dir. Bu husûsta kadıya bir fâide yoktur. Fakat Ebû Yûsuf ve Muhammed hazretlerinin fetvâlarına göre baba vâris olur ve onun üzerine diyet lâzım gelmez.

زانکه او از بهر کار خویش زد خدمت او هست واجب بر ولد

1535. *Zîrâ ki o kendi işinden dolayı vurdu. Onun hizmeti veled üzerine vâcibdir.*

Bu beyt-i şerîf yukarıdaki beytin esbâb-ı mûcibesidir. Nitekim yukarıda izâh olundu.

چون معلم زد صبی را شد تلف بر معلم نیست چیزی لا تخف

1536. *'Uaktâki muallim sabîye vurdu, telef oldu, muallim üzerine bir şey yoktur, korkma!*

Ya'ni, bir muallim sabîyi döverken o sabî ölse, korkma, o muallim üzerine diyet lâzım gelmez. Zîrâ sabîyi ta'lîmde muallimin nef'-i nefsanîsi melhûz değildir. Sırf sabînin nef'i ve dolayısı ile cem'iyet-i beşeriyyenin nef'i vardır.

کان معلم نائب افتاد و امین هر امین را هست حکمش همچین

1537. *Zîrâ o muallim, nâib ve emîn vâki' oldu. Her emîne böyle onun hükümü vardır.*

Zîrâ o muallim, ta'lîm-i ilm husûsunda Hakk'ın ve cem'iyet-i beşeriyyenin nâibi ve emînidir. Her emîn olan kimse hakkındaki hüküm dahi böyledir.

نیست واجب خدمت استا برو پس نبود استا بزجرش کار جو

1538. *Ustânın hizmeti onun üzerine vâcib değildir. Binâenaleyh üstâd, onun zecriyle iş isteyici olmadı.*

Herhangi bir üstâdın hizmeti dahi böyledir. Zîrâ üstâdın hizmeti şâkird üzerine vâcib değildir. İsterse hizmet eder, isterse etmez. Eğer hizmet ederse, şâkirdin nef'i içindir. Binâenaleyh üstâd, şâkirdi ta'lîm için döverken şâkird ölse, üstâdın onu zecr etmesinde kendi nefsi için bir fâide bulunmadığından, ona diyet lâzım gelmez.

ور پدر زد او برای خود زدست لاجرم از خون بها دادن نرست

1539. *Ve eğer baba vurursa, kendi için vurmıştır. Şühbesiz, diyet vermekten kurtulamadı.*

Baba hakkındaki hükümde Ebû Hanîfe hazretleriyle İmâmeyn hazarâtı arasında ihtilâf vâki' olduğu yukarıdaki 1534 numaralı beyitte izâh olundu. Ma'lûmdur ki, bu hükümler ahkâm-ı şer'îyeye göredir. Zamânımızda olan ahkâm-ı cezâiyye bittabi' bunlardan başkadır.

پس خودی را سر بر ای ذو الفقار بی خودی شو فانی درویش وار

1540. *İmdi, ey zülfikâr! Kendiliğinin başını kes! Dervîş gibi bir bî-hod ve fânî ol!*
[1522]

"Fikâr", "amûd-ı fekârî" ma'nâsına olan "fekâre"nin cem'idir. Burada "fikâr"dan murâd, kötü ef'âlin zuhûruna sebep olan nefis ve nefsin sıfatlarıdır. Binâenaleyh "ey zülfikâr", ey nefis ve sıfat-ı nefsânîyye sâhibi demek olur. Ya'ni, ey kimse! görüyorsun ki, yukarıdaki hüküm-i şer'ilerde, bir kimse kendi nefsinin menfaati için bir kimseyi döverken öldürürse, ona cezâ lâzım gelir. Binâenaleyh bâisi olan şey senin nefsendir. Böyle olunça, ey sıfat-ı nefsânîyye sâhibi! Senin enâniyetine sebep olan nefsinin başını kes! Rûhunun ahkâmında kendiliğinden ve benliğinden geç! Ve fakr-ı hakîkî sâhibi olan dervîş gibi fânî ol ki, cezâlardan emîn olasm!

چون شدی بی خود هر آنچه تو کنی ما رمیت اِذْ رَمیت اَیمنی

1541. *Vaktâki bî-hod oldun, her o şey ki yapasın, "Atığın vakit sen atmadın!" emînsin!*

Vaktâki kendinden geçtin, bî-hod oldun ve nefsinin sıfatlarından fânî oldun, ondan sonra her yaptığın fiilden emîn olursun. Zîrâ o hâl-i fenâ içinde *وَمَا رَمَيْتْ إِذْ رَمَيْتْ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى* (Enfâl, 8/17) ya'ni "Attığın vakit sen atmadın ve lâkin Allâh attı" âyet-i kerîmesi mücibince, fiilin, Hz. Peygamber'in fiili gibi, Hakk'ın fiili olur. Nitekim Hızır (a.s.) gulâmı öldürdüğü vakit, Hz. Mûsâ (a.s.) *وَمَا نَفَعْتُهُ عَنْ أَمْرِي* (Kehf, 18/82) ya'ni "Ben o fiili kendi emrimden işlemedim" buyurdu. Kıssası sûre-i Kehf'te vâki'dir.

آن ضمان بر حق بودنی بر امین هست تفصیلش بفقہ اندر مبین

1542. *O zamân Hak üzerine olur, emîn üzerine değil! Onun tafsîli fıkıhta beyân olunmuştur.*

"Be-fıkıh" tâki, "bâ" zâiddir. "Ender" edâtü fıkha râcî'dir. "Mebîn", "beyân" masdarından ism-i mef'ûl olup, "beyân olunmuş" ma'nâsındır. Binâenaleyh "ender fikh mebîn", "fıkıhta beyân olunmuştur," demek olur. Ya'ni, eğer o bî-hodluk hâli içinde bir kimseyi öldürürsen, onun diyeti kendinden fânî olan emîn üzerine değil, Hak üzerine olur. Bu mes'elenin tafsîli fıkıh kitâblarında beyân olunmuştur. Bu *Mesnevî-i Şerîf*'te mesâil-i şer'îyye hakkında bu kadar beyân kâfidir.

هر دکانی راست سودایی دگر مثنوی دکان فقرست ای پسر

1543. *Her bir dükkân için başka bir sevdâ vardır. Ey oğul! Mesnevî fakr dükkânıdır.*

"Dükkân", alım satım ve kâr mahallidir. "Sevdâ"nın müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "arzû ve aşk" ma'nâları münâsibdir. Ya'ni, her bir dükkânda bir nevi 'metâ' satılır; ve bu metâ'dan bir kâr ve fâide arzûsu ve aşkı vardır. Ey oğul! Bizim *Mesnevî*'miz dahi, bir fâide dükkânıdır. Fakat burada [fakr] ve yokluk satılır. Bunu alanlar ve satanlar ebedî kâr ederler.

در دکان کفشگر چرمست خوب قالب کفشست اگر بینی تو خوب

1544. *Pabuççu dükkânında güzel deri vardır. Eğer ağaç görürsen pabuç kalıbıdır.*

Meselâ, pabuççu dükkânında güzel deriler vardır. Orada deri alınıp satılır. Eğer deriden başka ağaç nev'inden bir şey görür isen, o ağaçlar pabuç kalıbı olmak üzere bulunur. Satılmak için değildir.

بهر گر باشد اگر آهن بود

پیش قزازان قر آذکن بود

1545. *Kazzâzların nezdinde kül renkli ibrişim olur. Eğer demir olursa, arşın için olur.*

"Kazzâz", ipekçi; "edken", siyâha mâil kül renkli ma'nâsınadır. Ya'ni, ipekçilerin nezdinde kül renkli ibrişim olur. Eğer ipekten ve ibrişimden başka demir görür isen, o ipek ölçmek için kullanılan arşındır. Orada satılan bir şey değildir.

غیر واحد هر چه بینی آن بتست

مثنوی ما دکان وحدتست

1546. *Bizim Mesnevî' miz vahdet dükkânıdır. Birin gayrı her ne görür isen o puttur.*

Bizim *Mesnevî'* miz ise vahdet dükkânıdır. Bu dükkânda tâliblere vahdet-i vücûd sırrı satılır ve ta'lim olunur. Eğer *Mesnevî-i Şerif*'te o vücûd-i vâhid-i hakîkiden başka kıssaların ve hikâyelerin sûretlerini görür isen, bunlar maksûd-bizzât değildir. Put mesâbesinde olan keserâtıdır. O vahdeti ta'lim için kullanılan mîsâller ve ölçülerdir.

همچنان دان کالفرانیق العلی

بت ستودن بهر دام عامه را

1547. *Putu medh etmek âmmenin tuzağı içindir. Bil ki, "el-Garâniku'l-ulâ" böyledir.*

Eğer "Vahdet dükkânı olan *Mesnevî'*de put mesâbesinde olan keserâtın ne fâidesi vardır?" diye sorarsan deriz ki: Putu lisâna alıp medh etmek avâmı vahdet tarafına avlamak için bir tuzaktır. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz Ve'n-Necm sûre-i şerîfesini mü'minler ile kâfirlerden mürekkeb bir cem'iyet içinde okuduğu vakit مَنَاتُ الْآخِرَىٰ وَ مَنَاتُ الْوَعْدِ وَ مَنَاتُ الْوَعْدِ (Necm, 53/19) ya'ni "İlâh olarak Lât ve Uzzâ ve diğer üçüncü Menât'ı mı gördünüz?" âyetinden sonra lisân-ı şerîflerinden تلك الفرائق العلی فان شفاعتهن لترجی ya'ni "Bunlar âli gurnûklardır ve onların şefâatleri elbette ümîd olunur" ibâresi zâhir oldu. Binâenaleyh hem mü'minler ve hem de kâfirler müttahtiden secde ettiler. Gerçi mü'minlerin secdesi Hak için ve kâfirlerin secdesi ise putları medh olunduğu için idi. Fakat bu âlem-i sûrette iki zıddın ictimâ'ı vâki' oldu ve vahdet-i sûrî husûle geldi. "Gurnûk", "boyunu uzun su kuşu ve yumuşak tenli delikanlı" ma'nâlarıdır. "Garânik", bu kelimenin cem'idir. Bu kurâatı müteâkub Cibrîl-i Emîn geldi. Bu ibârenin Kur'ân'dan olmadığını ve

şeytanın ilkâsı bulunduğunu haber verdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem hazretleri pek ziyâde kederlendi ve kalb-i şeriflerine büyük bir korku müstevî oldu. Hak Teâlâ hazretleri tesellî buyurup, sûre-i Hacc'da olan *وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكُمُ اللَّهُ* (Hacc, 22/52-53) ya'nî "Ey Resûlüm! Biz senden evvel bir resûl ve nebî göndermedik, ancak o resûl ve nebî kendi tarafından bir şey temennî ettiği vakit, şeytan onun murâd ettiği şeye ilka ederdi. Müteâkıben Allâh Teâlâ şeytanın ilka ettiği şeyi bozar, sonra Allâh Teâlâ kendi âyâtını tahkîm eder. Ve Allâh Teâlâ âlim ve hakîmdir. Çünkü Allâh Teâlâ şeytanın ilka ettiği şeyi, kalblerinde maraz olanlar ve kalbleri kâsiye olanlar için fitne ve imtîhân kılar" âyet-i kerîmesini inzâl buyurdu.

Bu mes'ele hakkında tefsîr âlimlerinin ihtilâfları vardır. Ba'zıları bu haber uydurmadır, aslâ vâkî' değildir; zîrâ şeytan vahye kanşamaz, derler. Ve ba'zıları da bu ibâreyi okuyan peygamber değil idi; şeytan idi, derler. Velhâsıl bu ihtilâfâtın esbâb-ı mücibesıyla burada zikri uzundur. Şeytanın ilkâsı mes'lesi yukarıda zikrolunan âyet-i kerîme ile sâbittir. Hz. Pîr aslı olmayan bir nakli *Mesnevî Şerif*'lerinde kale almazlar. Nitekim âtîdeki beyitte bu vak'ada bir sır-ı ilâhî olduğu beyân buyurulmuştur.

Vak'anın iç yüzüne gelince, şu mütâlaât vardır: Abdülkerîm-i Cîlî (k.s.) *el-İnsânü'l-Kâmil* ismindeki kitâbında 57. bâbının birinci faslında şöyle buyururlar: *اعلم ان الله تعالى لما خلق النفس المحمديّة من ذاته وذات الحقّ جامعة للضدين خلق الملائكة العالين من حيث صفات الجمال والنور والهدى من نفس محمد صلى الله عليه وسلم كما سبق بيانه وخلق إبليس من حيث صفات الجلال والظلمة والفضلال من نفس محمد صلى الله عليه وسلم ... الخ.* Ya'nî "Ma'lûm olsun ki, Allâh Teâlâ vaktâki nefs-i muhammediyyeyi zâtından yarattı, halbuki zât-ı Hak iki zıddı cem' edicidir. Cemâl ve nûr ve hüdâ sıfatları cihetinden nefs-i Muhammedî (s.a.v.)den melâike-i âlîni yarattı; ve celâl ve zulmet ve dalâl sıfatları cihetinden dahi nefs-i Muhammedî (s.a.v.)den İblîs'i ve etbâ'ını yarattı ilh..."

Bu beyândan anlaşılır ki, hakikat-i muhammediyye İblîs'i dahi muhîttir. Sûre-i Şerîfe okunan mahalde ashâb-ı cemâl olan mü'minler bulunduğu gibi, ashâb-ı celâl olan kâfirler de var idi. Zıddı câmi' olan hakikat-i muhammediyyeden nâzıl olan sûre-i şerîfe, bu câmiyet hasebiyle, ehl-i dalâle âid olan ibâre dahi, bu hakikat-i muhammediyyenin lisân-ı celâli ile okunuyordu. Bunun üzerine orada secde etmeyen bir ferd kalmadı; ve bu âlem-i sûrette ve şehâdetde dahi, zıddeyni câmiyetin sırrı inkîşâf etti. Fakat Resûl-i

Ekrem hazretlerinin taayyün-i Muhammedîsi ism-i Hâdî'nin mazhar-ı etemmi olduğundan, bu lisân-ı celâlî, lisân-ı cemâliye muhâlif idi. Bu nokta-i nazardan Hak Teâlâ, lisân-ı cemâli ile okunan âyât-i kur'âniyyeden, lisân-ı celâlî ile okunan ibâreleri bozdu ve nesh etti ve âyât-i cemâliyyeyi tahkîm buyurdu.

خواندش در سورة و النجم زود لیک آن فتنه بد از سورة نبود

1548. *Ve'n-Necm sûresinde acele okundu. Fakat o fitne idi, sûreden değil idi.*

Ya'ni bu Ve'n-Necm sûresinde lisân-ı celâlî ile acele okunan ibâre sûre-nin müstemilâtından olmayıp, kalblerinde küfür ve inkâr marazı olan kim-seler için fitne ve imtîhân-ı ilâhî idi; ve fitne ve imtîhânın sırnı budur ki: sûre-i şerîfe okunurken hem hidâyet ve hem de dalâlat ibâreleri mezkûr oldu. Orada bulunan efrâd-ı beşerden saâdet-i ezeliyyeleri sâbit olanlar, ibâre-i hidâyet ve şekâvet-i ezeliyyeleri sâbit olanlar dahi ibâre-i dalâlete nazâr edip secde ettiler. Binâenaleyh bir tâifenin hidâyet-i fiiliyyeleri ve bir tâifenin dalâlet-i fiiliyyeleri zuhûra geldi. Zîrâ bu âlem-i şehâdet âlem-i ef'âldir; ve neticede *فَلله الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ* (En'âm, 6/149) ya'ni "Allâh Teâlâ için hüccet-i bâliğa sâbittir" âyet-i kerîmesinin sırnı âşikâr oldu.

جملة کفار آن زمان ساجد شدند هم سیری بود آنکه سر بر در زند

1549. *Bütün kâfirler o zamân secde edici oldular. Kapıya baş vurdukları dahi bir sır idi.*

İbâre-i dalâlete nazaran bütün kâfirler secde edici oldular. Bunların hepsinin ezdâdî câmi' olan zât-ı Hakk'ın kapısına baş vurdukları dahi bir sır idi.

بعد ازین حرفیست پیچا پیچ و دور با سلیمان باش و دیوان را مشور

1550. *Bundan sonra dolambaç ve uzak birtakım söz vardır. Süleymân ile ol ve şeytanlara karışma!*

Bizim bu beyânâtımızdan sonra, bu mes'ele hakkında, bu âlem-i keserâta ve ikilik âlemine müteallık dolambaç ve vahdetten uzak birtakım sözler vardır ki, fikirleri bu ikilik vehmi içinde müstağrak olan âlimler tarafından îrâd edilmiştir. Ey sâlik! Kuvve-i vâhime şeytanlarına kanışma! Süleymân-ı zamân gibi olan insân-ı kâmil ile berâber ve ona tâbi' ol! Ve onun ledünnî ve vehim şeytanından ârî olan kelâmlarını dinle!

رجوع حکایت صوفی و قاضی

Sûfî ve kâdı hikâyesine rücû'

هین حدیث صوفی و قاضی یار و آن ستمکار ضعیف زار زار

1551. *Haydi, sûfî ve kâdının ve o âcizin âcizi olan zayıf sitemkârın sözünü getir!*

"Zâr", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Bir ma'nâsı da *Bahâr-ı Acem*'in beyânına göre "aciz ve keder" demektir. Bundan dolayı "nâle"ye ve "giryeye" ve "zayıf" a sıfat olur. Bu hâlde "zaîf-i zâr zâr", "âcizin âcizi olan zayıf" ma'nâsına gelir.

گفت قاضی ثبت العرش ای پسر تا برو نقشی کنم از خیر و شر

1552. *Kadı dedi: "Ey oğul! Arşı tesbüt et, tâ ki, onun üzerine hayır ve şerden bir nakış yapayım!"*

Birinci mısra'da Arablar'ın ثبت العرش ثم انقش ya'ni "Binâyı tesbüt et, sonra nakış et!" darb-ı meseline işâret buyrulur. Ya'ni, sûfî, pek âciz bir hâlde olan zayıf zâlimi kâdıya götürdü. Kadı hastanın hâline baktı. Sûfîye dedi ki: "Aleyhine edeceğim iyi ve kötü hükmün bir mahallî olan şahıs lâzımdır; ve benim hükmüm ise binâ üzerine yapılacak nakış mesâbesindedir; ve şahıs dahi binâyâ benzer."

کو زنده کو محل انتقام این خیالی گشته است اندر سقام

1553. *"Hani vuran? Hani intikam mahallî? Bu hastalık içinde bir hayâl olmuştur."*

"Sekâm" hastalık demektir. Ya'ni, "Ey sûfî! Sen bu şahsı bana getirdin ama, bu adam hastalık içinde bir hayâl gibi olmuştur ve şahsiyeti kalmamıştır. Binâenaleyh sana vuran görünmez bir hâle gelmiştir; ve intikam ve hükmü ve cezâ mahallî olmaktan çıkmıştır."

شرع بهر زندگان اغنیاست شرع بر اصحاب گورستان کجاست

1554. "Şer' diriler ve zenginler içindir. *Mezârılık ashâbına şer' nerededir?*"

Ya'ni, "Kâdının hükm-i meşrû'u, dirilere ve kuvvet-i cismâniyye i'tibâriyye le zengin olanlara mahsûsdur. Ölmüş ve kuvve-i cismâniyyece fakîr olmuş olan mezârılık ashâbına bu hükmün imkân-ı tatbîkı var mıdır?" Ba'zı nüshalarda "ağniyâ" yerine "a'tiyâ" (اعیاء) vâkı'dır. "Utüvv"den me'hûz olan "atiyy" (عتی) kelimesinin cem'idir, "serkeşler" demek olur. Bu sûrette ma'nâ, "Şer' diriler, ya'ni cismi kavî olanlara ve serkeşlere mahsûsdur. Zîrâ muhâlefet onlardan sâdır olur. Mezârılık ashâbından olan acezenin muhâlefete ve zulme mecâlî olmayacağından, kâdının hükm-i meşrû'u ve siyâseti onlar hakkında nasıl vârid olur?" demektir.

آن گروهی کز فقیری بی سرند صد جهت از مردگان فانی ترند

1555. *Öbür tâife ki, fakârlıktan başsızdırlar; ölülerden yüz cihet daha fânîdirler.*

Bu beyt-i şerifte hakîkî sûfilerin hâline intikal buyrulur. Ya'ni, öbür tâife ki, onlar hakîkî sûfidirler ve nefislerinin başını riyâzât ve mücâhedât kılıçlarıyla kesip başsız kalmışlardır; ve fakr-ı ma'nevî ve yokluk içindedirler ve ölmezden evvel ölmüşlerdir. Onlar mevt-i tabîî ile ölenlerden yüz cihetle daha fânîdirler. Binâenaleyh ehl-i nefsten birisi onlara tecâvüz etse, hâkime mürâcaatla şikâyet etmezler ve onu ma'zûr görürler; ve kendileri de nefisleri için kimseye tecâvüz etmezler. Binâenaleyh hükm-i şer'inin hükmen ölü olan bu sûfilere aslâ şümûlü olmaz. Zîrâ hükm-i şer'i, nefsi diri olup, şuna buna tecâvüz edenler içindir.

مرده از يك روست فانی در گزند صوفیان از صد جهت فانی شدند

1556. *Ölmüş olan zararda bir yüzden fânîdir. Sûfiler yüz cihetten fânî oldular.*

Ya'ni, mevt-i tabîî ile ölenler, cisimlerini gâib etmekle zararda bir cihetten fânîdirler. Fakat mevt-i ihtiyârî ile ölenlerin hayât-ı dünyeviyyeleri devâm ettiği müddetçe anbean birçok cihetten fânî oldular. Zîrâ nefsin gazab, şehvet, tecebbûr, tekebbûr, ucûb ve hırs gibi birçok sıfatları vardır. Her bir sıfattan fânî olmak bir ölümdür; hem de ağır bir ölümdür.

مرگ يك قتلتست و این سیصد هزار هر یکی را خونبهای بی شمار

1557. *Ölüm bir katildir. Ve bu üç yüz bin; her birisi için sayısız diyet vardır.*

Mevt-i tabî ile olan ölüm bir ölüştür; fakat bu mevt-i ihtiyârî birçok ölümdür. Her ölüm mukabilinde sayısız diyet vardır ve bu diyetler sıfat-ı rûhâniyedir. Meselâ bir kimse "gazab"dan ölürse, diyeti "hilim"dir ve "şehvet"ten ölürse, diyeti "ıffet"tir; ve "tecebbür"ün diyeti "insâf ve şefkar"tır. "Tekebbür"ün diyeti "tevâzu" ve "ucüb"ün diyeti "Hakk'a karşı tezellül"dür; ve "hırs"ın diyeti "kanâat"tır... İlh. Bu sıfat-ı rûhâniyyenin husûlü neticesinde Hak Teâlâ'nın türlü türlü tecelliâtı vardır ki, ta'dâda gelmez.

گر چه کشت این قوم را حق بارها ریخت بهر خونبها انبارها

1558. *Gerçi Hak bu kavmi def'alar ile öldürdü, diyet için anbarlar döktü.*

Gerçi Hak Teâlâ bu kavmi ve bu hakîkî sûfleri def'alar ile sıfat-ı nefsanîyyelerinden öldürdü. Diyet için sıfat-ı rûhâniyye ve onların zmnındaki tecelliât-ı rabbâniyyesi anbarlarını döktü ve ibzâl etti.

همچو جرجیس اند هر يك در سرار كشته گشته زنده گشته شصت بار

1559. *Her birisi surlarda Circîs gibidirler. Altmış kerre küşte olmuş ve zinde olmuştur.*

Circîs (a.s.) Filistin'den Musul'a gönderilmiş bir peygamber idi. Musul'da cevherler ile müzeyyen ve altın işlemeli "Aknûn" isminde bir puta tapan pâ-dişâh var idi. Hz. Circîs onu Hakk'a da'vet etti. O hükümdâr-ı zâlim ona işkence ederek şehîd etti. Cenâb-ı Hak tarafından mu'cize olarak ihyâ buyuruldu. Yine da'vet etti; îmâna gelmediler; ve o hazreti defaâtle şehîd ettiler ve Hak Teâlâ onu yine diriltti. Bu ölüp dirilmenin yedi def'a olduğunu rivâyet ederler. Beyt-i şerifte altmış kerre buyurulması çok def'a ma'nâsını beyân içindir. Ya'ni, hakîkî sûfler surlarında ve bâtınlarında çok kerre ölüp dirilmiş olan Circîs (a.s.) gibidirler. Her bir sıfat-ı nefsanîyyelerinin ölümünde sıfat-ı rûh ile dirilirler.

می بسوزد که برن زخمی دگر کشته از ذوق سنان دادگر

1560. *Dâdger mızrağın zevkinden ölmüş olan "Diğer bir yara vur!" diye yanar.*
[1542]

"Dâdger", "âdil" demektir ki murâd, Hak Teâlâ hazretleridir. "Sinân", "mızrak" demek olup murâd, aşk-ı ilâhidir. Ya'ni, hakîkî sûfî, âdil-i mutlak olan Hak Teâlâ hazretlerinin sapladığı aşk mızrağının zevkinden ölmüştür. "Ey Rabb-i mutlakım! O mızrağı bir daha vur!" diye yanıp yalvarır.

و الله از عشق وجود جان پرست کشته بر قتل دوم عاشق ترست

1561. *Uallâhi, câna tapıcı olan vücûdun aşkından ölmüş olan kimse ikinci katle âşıktır.*

"Vücûd"dan murâd, vücûd-i unsurîdir. "Cân"dan murâd, rûh-ı hayvânîdir. Ya'ni, rûh-ı hayvânîye tapıcı olan vücûd-i unsurînin aşk ve muhabbetinden ölmüş ve fânî olmuş olan kimse, bir ân evvel bu vücûddan kurtulmak için vallâhi, ikinci katle daha âşıktır. "Birinci katl"den murâd, fenâ-fillâh mertebesidir ve "ikinci katl"den murâd, beka-billâh mertebesidir.

گفت قاضی من قضا دار حیم حاکم اصحاب گورستان کیم

1562. *Kadı dedi ki: "Ben dirinin kazâ-dârıyım. Ne vakit mezârlık ashâbının hâkimiyim?"*

Kadı sûfiye dedi ki: "Ben diriler hakkında hüküm vericiyim. Mezârlık ashâbından olan ölülerin hâkimi değilim! Hakkında da'vâ ettiğin bu kimsenin rûhu cehil ile ölüdür ve cismi mezâr gibidir. Binâenaleyh kendisi mezârlık ashâbındandır."

این بصورت گر نه در گورست پست گورها در دودمانش آمدست

1563. *"Eğer bu, sûrette mezâr içinde harâb değil ise de, mezârlar onun dûdmânına gelmiştir."*

"Pest", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır, bir ma'nâsı da "harâb"dır. Muhakkıklar nezdinde, himmet kanadı ile kemâlât-ı Hakkanî medâricine urûc edemeyen kimse ma'nâsınadır. "Dûdmân", "kabîle ve hanedân" ma'nâsınadır. Burada hastanın kuvâ-yı cismâniyyesi murâd buyrulur. Ya'ni, "Bu hastanın cismi her ne kadar sûrette mezâr içinde harâb olmuş ve çürümüş değil ise de, mezârlar onun dûdmânı mesâbesinde olan kuvâ-yı cismâniyyesine gelmiş ve yaklaşmıştır, ya'ni akşama sabâha mevt-i tabîiye mahkûmdur."

بس بدیدی مرده اندر گور تو گور را در مرده بین ای کور تو

1564. *"Sen mezâr içinde ölüyü çok gördün; ey kör, sen ölüde de mezârı gör!"*

"Sen mezâr içindeki ölüyü çok gördüğün için, onu âdete muvâfık görüp taaccüb etmezsin. Ey aklının gözü kör olan sûfi! Ölüde mezân gör!" Ya'ni rûh-ı insânîsi cehil ile ölü olan kimsenin bu rûhuna mezâr gibi olan cismîni gör. Zîrâ Hak Teâlâ bu gibiler hakkında *إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى* (Neml, 27/80) ya'ni

"Ey Resûlüm! Sen ölüye işittiremezsin!" ve وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مِّنَ الْقُبُورِ (Fâtur, 35/22) "Ve sen kabirlerde olan kimseye işittirici değilsin!" buyurdu.

گر ز گوری خشت بر تو افشاد عاقلان از گور کی خواهند داد

1565. "Eğer bir mezârdan senin üzerine bir kerpiç düşerse, âküller ne vakit mezârdan hak isterler?"

"Meselâ, eğer bir mezârdan senin üzerine bir kerpiç düşüp bir tarafına zarar verse, sen o mezârdan şikâyet ederek hak da'vâ eder misin? Âküller hiç mezârdan hak isterler mi? Cehil ile ölü olan rûhların cismi dahi mezâr gibidir. Bu cisimlerin birinden sana bir tokat gelse, senin üzerine mezârdan bir kerpiç düşmesine benzer."

کرد خشم و کینه مرده مگرد هین مکن با نقش گرمابه نبرد

1566. "Ölünün öfkesi ve kîni etrâfında dolaşma! Ağâh ol! Hamamın nakışı ile cenk etme!"

"Ölüye karşı öfkelenmek ve kin tutmak ile meşgûl olma! Kendine gel! Bu rûhları cehil ile ölü olan cisimler sâhibleri hamam duvarındaki insan sûretlerine benzerler. Binâenaleyh kendine gel! Bu hamam nakışı ile muhâsama ve nizâ' etme!"

شکر کن که زنده بر تو نرد کانکه زنده رد کند حق کرد رد

1567. "Şükür et ki, sana bir diri vurmadı. Zîrâ diri olanın reddedylediğini Hak reddetti.

"Hakk'a şükür et ki, sana bu tokatı rûhu diri olan bir veliyy-i kâmil vurmadı. Zîrâ hakîkatte diri olan bir velînin reddettiği ve huzûrundan kovduğu kimseyi Hak Teâlâ hazretleri dahi reddetti ve dergâh-ı izzetinden kovdu." Ma'lûm olsun ki, şahsın reddine sebep, bir velînin ona ya kalben veyâ kavlen veyâhud fiilen i'tirâz etmesidir. Binâenaleyh bir sâlikin kendi mürşidine i'tirâzı kendisinin zâhîrde olmasa bile, bâtında merdûdiyetine âlâmettir.

خشم احیا خشم حق و زخم اوست که بحق زنده ست آن پاکیزه پوست

1568. Dirilerin gazabı, Hakk'ın gazabı ve onun zahmıdır. Zîrâ o postu pâkîze olan Hak ile diridir.

Rûhları diri olan evliyâ-yı kirâmın gazabı, Hakk'ın gazabı ve Hakk'ın kahri ve zahmıdır. Zîrâ onların, postları ve cisimleri rûhlarının rengine boyan-

miş olduğundan, tahâret-i kâmile içindedir ve sıfât-ı nefsâniyye kirleriyle mülevves değildir; ve rûh halife-i Hak olup, sıfât-ı Hak ile kâim bulunduğundan o velîler Hak ile diridir.

حق بکشت او را و در پاچه شدمید زود قصابانه پوست از وی کشید

1569. *Onu Hak öldürdü ve onun paçasına üfledi. Acele kasablar gibi postu ondan çekti.*

Zîrâ o veliyy-i Hakk'ı Hak öldürdü. Nitekim hadîs-i şerifte من احبني قتله و ya'ni "Ben beni seveni öldürürüm ve öldürdüğüm kimsenin diyeti de benim!" buyrulur. Binâenaleyh Hak, bu hadîs-i kudsi mûcibince öldürdüğü kimsenin bacağı mesâbesinde olan cismâniyetine üfledi ve kasaplar gibi onun postunu, ya'ni cismâniyetini üzerinden sıyrıp çıkardı ve onun rûhâniyetini ve bâtınını meydâna çıkardı; ve bu rûh, halife-i Hak olmakla, ona kendi sıfatlarını gıydirdi.

نفس در وی باقی آمد تا مآب نفس حق نبود چو نفس آن قصاب

1570. *Onda nefha meâba kadar bâkî geldi. Hakk'ın nefhi o kasabın nefhi gibi olmaz.* [1552]

"Meâb", "rücû" edecek yer" demektir. "Meâba kadar" ta'biriyle ilm-i ilâhî mertebesine işâret buyrulur. Zîrâ ilm-i ilâhî mertebesi ikilikten hâlidir. Bu mertebe rûhiyet mertebesinin fevkıdır ve ikilik rûhiyet mertebesine kadar devâm eder. Binâenaleyh nâfihiyet ve menfûhiyet ve nefh nisbetleri bu mertebenin fevkinde ma'dûm olur. Nitekim III. cildin 3891 ve 3892 numaralı beyitlerinde şöyle buyurulmuş idi:

بار دیگر از ملک قربان شدم آنچه اندر وهم نآید آن شوم

پس عدم کردم عدم چون ارغون گویدم إنا إله راجعون

[Ya'ni "Diğer def'a melekten kurbân olurum; o şey ki, vehme gelmez, o olurum. Böyle olunca adem olurum ve adem erganûn gibi bana der ki: 'Biz O'na rücû' edicileriz!" (Bakara, 2/156)]

Orada velînin urucu hakkında izâhât vardır. Burada tekrârî zâiddir. "Kasab"dan murâd dahi, birtakım hakâyık-ı evliyâyı yanlış telkîn ederek [halkı] dalâlete düşürüp, ma'nen öldüren nâkis mürşidlerdir. Bu yalancı mürşidler hakkındaki izâhât dahi III. cildin 680 numaralı beytinden 722 numaralı beyitlerine kadar geçti. Ya'ni, Hakk'ın bu üflemesi, mahall-i rücû' olan ilm-i

ilâhî mertebesine kadar bâkîdir. Hakk'ın bu üflemesi, Hak'tan uzak olan nâkıs mürsidlerin üflemesi gibi değildir. Zirâ nâkıs mürsidler yanlış telkînât ile, tâlib-i hakikat olanların nefislerini şişirip ucbe düşürürler. Bunların üflemesi, kasabın koyunu öldürüp üfleyerek şişirmesine benzer.

این همه زینست و آن سر جمله شین فرق بسیارست بین الشَّخْتِینْ

1571. *İki nefha arasında çok fark vardır. Bu hep zeyndir ve o taraf hep şeyndir.*

"Zeyn", süslemek ve süs ve güzellik ve "şeyn", ayıp ve çirkinlik demektir. Ya'nî, Hakk'ın üflemesi ile, kasap meşrebinde olanların üflemesi arasında çok fark vardır. Bu Hakk'ın ve Hakk'ın nâibi olan insân-ı kâmilin üflemesi hep güzellik ve kasap meşrebinde olan nâkısların üflemesi hep çirkinliktir.

این حیات از وی بُرید و شد مُضْمِر و آن حیات از نفخ حق شد مُسْتَمِر

1572. *Bu, hayâtı ondan kesti ve muzır oldu. Hakk'ın nefhinden olan o hayat müstemir oldu.*

Bu kasap meşrebinde olan mürsid-i nâkıs, o tâlibin hayât-ı ma'neviyyesi-ni ve rûhâniyyesini dalâletle kesti ve onun hakkında muzır oldu; ve niyâbeti hasebiyle Hakk'ın nefhı olan insân-ı kâmilin tâlibe vâki' olan nefhinden mütehasıl bulunan o hayat müstemir ve dâim oldu.

این دم آن نیست کاید آن بشرح هین بر آ زین قعر چه بالای صَرَح

1573. *Bu dem o değildir ki, o şerhe gelsin. Âgâh ol! Bu kuyu dibinden köşkün yukarısına gel!*

Ey tâlib! Bu dem ve üfleme, şerh ve beyâna sığar ve elfâz ile anlatılabilir bir üfleme değildir. Âgâh ol! Bu tabiat ve cismâniyet kuyusunun dibinden rûhâniyet köşkünün yukarısına çık! Etrâfı temâşâ et! "Sarh", "köşk" demektir.

نیستش بر خر نشاندن مجتهد نقش هیزم را کسی بر خر نهْد

1574. *"Onu eşeğin üzerine oturtmak ictihâd olunmuş değildir. Odun nakşını bir kimse eşek üzerine koyar mı?"*

Kadı bu beyânâtтан sonra sûfiye dedi ki: "Sana tokat vuran o hastayı eşeğe bindirip halk arasında dolaştırarak terzîl için teşhîr etmek ictihâd-ı

şer'îye muvâfık bir hüküm değildir. Bu odun gibi cemâd cinsinden bir şeydir. Hiç odun sûretini, bir kimse cezâen teşhîr için eşeğe bindirip dolaştırmı?"

بر نشست او نه پشت خر سزد پشت تابوتیش اولیتر سزد

1575. "Onun eşeğin sırtına oturması lâıyk değildir, ona bir tabut arkası daha evlâ olmak lâıyk olur!"

"Binâenaleyh o hastayı eşeğin sırtına bindirmek lâıyk değildir. O ölü hükümünde olduğu için onu tabuta bindirmek daha münâsib olur."

ظلم چه بود وضع غیر موضعش هین مکن در غیر موضع ضایعش

1576. "Zulüm ne olur? Onu mevzi'inin gayrına vaz'dır. Sakın onu mevzi'-inin gayrında zâyi' etme!"

"Zulüm ne demektir, bilir misin? Bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koymaktır ve adl ise bir şeyi kendi yerine koymaktır. Binâenaleyh tabuta bindirilecek olan kimseyi eşeğin sırtına bindirmek zulüm olur."

گفت صوفی پس روا داری که او سلیم زد بی قصاص و بی نسو

1577. Sûfî dedi: "İmdi revâ tular mısın ki, o bana kısıssız ve parasız tokat vursun?"

"Tesû", eski zamanlarda kullanılan dört arpa ağırlığından bir paradır. Burada cüz'î bir cezâ-yı nakdiden kinâyedir. Ya'ni sûfî kâdıya cevâben dedi ki: "Ey kadı efendi! Ben da'vâ için senin huzûruna geldim. Şimdi sen câiz görür müsün ki, bu adam vurduğu tokatın kısâsını ve mukabilini görmeksizin ve cüz'î bir cezâ-yı nakdî bile vermeksizin kurtulsun! Vê sen onun hakkında hâkimlik vazîfesini ta'îl edesin?"

این روا باشد که هر خرسی قلاش صوفیان را صفع اندازد بلاش

1578. "Bu revâ olur mu ki, baldırı çıplak her bir ayı, sâfîlere bir şeysiz tokat atsın?"

"Hirs" (خرس), ayı; "kallâş", hovarda, baldırı çıplak, müflis demektir, beyt-i şerîfte zarûret-i vezin için şeddesiz telaffuz olunur. "Saf", tokat; "bi-lâş", "bi-lâ-şey" terkîb-i Arabîsinin muhaffefidir, "bir şeysiz" demek olur. Ya'ni, "Ey kadı efendi! Sen münâsib görür müsün ki, böyle baldırı çıplak her

bir ayı, kendi hâlinde yaşayan sûfilere tokat atsın da, huzûr-ı hâkimde hiç-
bir şey ile mahkûm olmaksızın çıkıp gitsin?"

گفت قاضی تو چه داری بیش و کم گفت دارم در جهان من شش درم

1579. *Kadı dedi: "Artık eksik nen vardır?" Dedi: "Ben cihânda altı derem tularum."*

Sûfinin bu müdâfaası üzerine kadı müddeâ-aleyh olan hastaya dedi: "Se-
nin artık ve eksik para ve mal cinsinden nen vardır?" Hasta dedi: "Bu cihân-
da mal ve mülk nâmına ancak altı dereme ve akçeye mâlikim."

گفت قاضی سه درم تو خرج کن آن سه دیگر را بآن ده بی سخن

1580. *Kadı dedi: "Sen üç deremi harc et! O diğer üçü de lâfsız ona ver!"*
[1562]

Kadı hastaya dedi: "Mâlik olduğun altı kuruşun üçünü kendine masraf
yap ve ihtiyâcına sarf ve harc et! Bâki kalan diğer üç kuruşu da, hiç lâf ve
i'trâz etmeksizin o müddeî olan sûfiye ver!"

زار و رنجورست و درویش و ضعیف سه درم در بایدش تره و رغیف

1581. *"Âciz ve hasta ve fakîr ve zayıftır. Üç deremi ona tere ve pideye lâ-
zımdır."*

Kadı hükmü verdikten sonra, bu hükümde kendisini ma'zûr göstermek
için sûfiye dedi ki: "Bu müddeâ-aleyh âciz ve hasta ve fakîr ve zayıftır. Binâ-
enaleyh elinden parasının hepsini alıp sana vermek ve onu büsbütün parasız
bırakmak münâsib olmaz. Pide ve katık olarak yeşillik almak için üç kuruş
da o biçâreye lâzımdır."

بر قفای قاضی افتادش نظر از قفای صوفی آن بد خوب تر

1582. *Onun nazarı kadının ensesine vâki' oldu. O, sûfinin ensesinden daha
güzel idi.*

Hasta bu sûretle mahkûm olduktan sonra, kadının takyeci kalıbı gibi olan
ensesi onun gözüne ilişti. Kadının ensesi sûfinin ensesinden daha güzel ve
kalın idi.

راست می کرد از بی سیلش دست که قصاص سلیم ارزان شدست

1583. *Ona tokat için elini doğrulttu. Dedi ki: "Benim tokadımın kısısı ucuz
olmuştur!"*

Enseye tokat indirmek illetine mübtelâ olan bu hasta, kâdının bu kalın ensesine de bir tokat indirmek için elini hazırladı ve kendi kendine dedi ki. "Benim tokadımın kusâsı ve cezâsı ucuz olmuştur. Binâenaleyh doktorun tavsiyesi mücibince imrendiğim bu enseye dahi bir tokat indirmem lâzımdır."

سوی گوش قاضی آمد بهر راز سیلی زد بر قفای او فراز

1584. *Sır için kâdının kulağı tarafına geldi. Onun ensesine a'lâ bir tokat vurdu.*

Ya'ni, hasta gizli bir şey söyleyecek imiş gibi, kâdının kulağı tarafına doğru yaklaştı ve onun ensesine a'lâ bir tokat yerleştirdi. "Fîrâz", "yüksek ve a'lâ" demektir, diğer ma'nâları da vardır.

گفت هر شش را بگیرد ای دو خصم من شوم آزاد و بی خر خاش و وصم

1585. *Dedi: "Ey iki hasım, her altıyı alınız! Ben husûmetsiz ve kusûrsuz olayım!"*

"Harhâş", husûmet ve mücâdele; "vasm", ayıp ve âr ve kusûr ve ma'yûb etmek ve kırmak ma'nâlarıdır. Burada "ayıp ve kusûr" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, hasta, kâdının ensesine tokatı indirdikten sonra dedi: "Ey iki hasım ve müddeî! Tokatlarımla cezâ-yı nakdîsi olarak elimdeki altı akçeyi alınız! Ey kâdi efendi! Üçünü sen al, diğer üçünü de sûfiye ver! Ben bu mahkeme huzûrundan husûmetsiz ve kusûrsuz olarak çıkıp gideyim!"

طیره شدن قاضی از کستاخى زان رنجور سیلی باره و سرزنش کردن آن صوفی قاضی را

Kâdının o tokat muhibbi olan hastanın edepsizliğinden öfkelenmesi ve o sūfinin kâdiya itâb etmesi

گشت قاضی طیره صوفی گفت هی حکم تو عدلست لا شک نیست غی

1586. *Kâdi öfkelen-di. Sūfî dedi: "Hey! Senin hükmün adldır, şübhesiz dalâlet deşgildir!"*

"Hey", edât-ı tenbîh ve ikâzdır; "gayy", dalâlet demektir. Ya'ni kâdi yediği tokat üzerine hiddetlendi. Sūfî ona dedi ki: "Ey kâdi efendi! Nâfile öfkelen-

me! Senin kendi ictihâdına göre verdiğin hüküm adldır ve bu ictihâdında hiçbir fikr-i fâsîdın olmadığı için şübhesiz dalâlet de değildir. Zîrâ müctehid ictihâdında hatâ ederse, afv olunur!"

آنچه نپسندی بخود ای شیخ دین چون پسندی بر برادر ای امین

1587. "Ey dînin şeyhi! O şey ki, kendi nefsine beğenmezsin, ey emîn, kardeş üzerine nasıl beğenirsin?"

"Ey dînin ve şer'in şeyhi ve hâmisî olan kâdî efendi! Kendi nefsine hoş gelmeyen ey halkın mâlî ve cânı, hükmüne emniyetle kendisine tevdi' edilmiş olan hâkim efendi! Kendi kardeşin üzerine nasıl hoş görürsün? Zîrâ hadîs-i şerifte لا يؤمن احدكم حتى يحب لاخيه ما يحب لنفسه ya'ni "Sizden biriniz nefsi için sevdiği şeyi kardeşi için dahi sevmedikçe mü'min-i kâmil olamaz!" buyrulur.

این ندانی که بی من چه کنی هم در آن چه عاقبت خود افکنی

1588. "Bunu bilmez misin ki, benim için kuyu kazarsın, o kuyuya âkibet kendini bırakırsın!"

"Bunu, ya'ni zikrolunan hadîs-i şerîfî bilmez misin ki, benim için verdiğin hükümde kendine vâki' olduğu vakit beğenmeyecek olduğun bir hâle râzî oldun ve bu sûretle benim için bir kuyu kazdın; ve âkibet "Kişi kazdığı kuyuya kendi düşer" darb-ı meselî mücibince o kuyuya kendini bıraktın ve düşürdün."

من حفر بئرا نخواندی از خبر آنچه خواندی پس عمل کن ای پدر

1589. "Men hafer bi'ren"i hadîste okumadın mı? O şey ki okudun, binâenaleyh amel et, ey baba!"

ya'ni "Kim ki kardeşi için bir kuyu kazdı ise de muhakkak o kuyuya düştü" hadîs-i şerîfini okumadın mı? Kâdî olduğuna göre elbet okudun. Fakat okuduğun bu hadîs-i şerîfin hükmü ile amel et, ey halkın hukûkunu sıyânete me'mûr olan baba!"

این یکی حکمت چنین بد در قضا که ترا آورد سیلی بر قضا

1590. "Senin bu bir hükümün kazâda böyle oldu ki, senin kafân üzerine tokat getirdi."
[1572]

"Senin verdiğin bu bir hüküm kazâda, ya'ni hükûmet ve adâlet emrinde, böyle bir netîce verdi, ya'ni senin ensene bir tokat getirdi."

تا چه آرد بر سر و بر پای تو

وای بر احکام دیگرهای تو

1591. "Vay senin diğer hükümlerine! Acabâ senin başına ve ayağına ne getirir?"

"Vay senin başka da'vâlarda verdiğin hükümlere! Acabâ bu hükümler senin başına ne tokatlar ve ayağına ne bağlar getirir? Bu ma'nâ hakkında Hz. Pîr *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 16. faslında şöyle buyururlar:

"Gerçi Hak Teâlâ, hayır ve şerrin cezâlarını âhirette vereceğini va'd buyurmuştur. Velâkin onun nümûnesi bir mikdâr dâr-ı dünyâda dahi dembedem ve lemha-be-lemha zâhir olur. Eğer bir kimsenin gönlünde meserret olursa, o hâl bir kimseyi mesrûr etmesinin cezâsıdır; ve eğer mağmûm olursa, bir kimseyi gamgîn etmiştir. Bu ma'nâlar o âlemdendir. Herkesin bu az ile o çoğu anlamaları için, rûz-i cezâdan nümûnedir. Nitekim nümûneyi, buğday anbarından bir avuç gösterirler. O kadar azamet ve büyüklüğü ile berâber, Resûl (a.s.v.)'ın bir gece eli ağrıdı. Bu ağrının cenâb-ı Abbâs'ın veca'-i destinin te'sirinden olduğu ilhâm olundu. Zîrâ onu esîr edip diğer üserâ ile berâber elini bağlamış idi. Hz. Abbâs'ın elinin bağlanması emr-i Hak ile olmakla berâber, cezâsı da erişti. İşte sana ârız olan bu kabızlar ve kederler ve nâhoşluklar, yaptığın âzâr ve ma'siyetin te'siri olduğunu bilmen için böyle cezâ olarak erişir. Gerçi ne yapmış olduğun tafsîlâtıyla hâtırında değildir; velâkin cezâdan ef'âl-i zemîme-i kesîre yapmış olduğunu bil! O yaptığın kötü müdür veya cehilden ve gafletten midir veya hud bir dînsizce refâkat ettiğin vakit sana günâhları teshîl etmiştir de, onun günâh olduğunu mu bilmedin? Bunları bilmezsin. Cezâyâ nazar et ki, ne kadar bastın, ne kadar kabzın vardır? Süret-i kat'iyyede kabz ma'siyetin ve bast tâatin cezâsıdır."

که برای نفقه بادت سه درم

ظالمی را رحم آری از کرم

1592. "Kerem cihetinden bir zâlime nafaka için o üç derem senin olsun diye rahm getirirsin."

Ya'ni, "Bir zâlim hakkında verdiğin hükümde, nafakasına medâr olmak üzere üç kuruş kerem cihetinden o zâlime bıraktın ve ona merhamet ettin. Halbuki o zâlim acınacak bir şahıs değildi. Hadîs-i şerifte من اعان ظالما سلطه الله علیه ya'ni "Kim ki, bir zâlime yardım ederse, Allâh Teâlâ o zâlimi ona musallat eder" buyurulduğu hâlde, sen bundan gâfil oldun ve ona yardım ettin ve o zâlim işte sana da musallat oldu."

دست ظالم را بپر چه جای آن که بدست او نهی حکم و عنان

1593. "Zâlimin elini kes! Onun ne yeri vardır ki, hüküm ve yuları onun eline koyarsın?"

"Senin vereceğin hüküm zâlimin elini zulûmden kesmeye yarayacak bir hüküm olmalı idi. Senin verdiği hüküm ise, zâlimin işine yaradı ve cezası üç kuruştan ibâret olan fil-i zulmü aynen senin hakkında da icrâ etti. Binâenaleyh bu cezâ o zâlimin cürmü ile mütenâsib olmadı."

تو بدان بزمانی ای مجهول داد که نژاد گرگ را او شیر داد

1594. "Ey meçhûl adâletli! Sen o keçiye benzersin ki, o kurt yavrusuna süt verdi."

Birinci mısra'daki "dâd", adâlet ve ikinci mısra'daki "dâd" ise "dâden" masdârından fil-i mâzîdir. "Nijâd", gevher, asıl, haseb, neseb, tynet ma'nâlarıdır. Burada yavrudan kinâyedir. Ya'ni, "Senin adâletin akl-ı selîm içinde meçhûldür. Zîrâ akl-ı selîm senin hükümüne ve adâletine ve bu hükümüne sebep olan kereme ve merhamete cevâz vermez. Bu hükümünde sen, kurt yavrusuna süt verip büyüten keçiye benzersin. Zîrâ keçinin büyüttüğü bu kurt bilâhire o keçiyi parçalar."

جواب دادن قاضی صوفی را

Kâdının o sûfiye cevâb vermesi

گفت قاضی واجب آیدمان رضا هر قفا و هر جفا کارد قضا

1595. Kâdı dedi: "Kazânın getirdiği her kafâ ve cefâyâ rızâ bize vâcib gelir."

Sûfinin bu sözleri üzerine kadı cevâben sûfiye dedi: "Ey sûfi! Ben hükümde böyle düşündüm ve düşünceye göre ictihâd ettim. Halbuki düşüncelerin hâlıkı Hak'tır ve bu düşünceler insana kazâ-yı ilâhîye muvâfık olarak vârid olur; ve kazâ-yı ilâhînin getirdiği her kafâyâ ve tokada ve cefâyâ râzî olmak

bize vâcibdir. Zîrâ hadîs-i kudside يا بنى يا'ni "Benim kazâma râzı olmayan kimse benden başka Rab istesin!" buyurulmuştur."

این دلم باغست و چشمم ابروش
ابر گرید باغ خندد شاد و خوش

1596. "Benim bu gönlüm bâğdır ve gözüm bulut gibidir. Bulut ağlar; bâğ, şâd ve hoş olarak güler."

"Benim gönlüm ve bâtınım bâğa ve his gözüm dahi buluta benzer. Bulut ağlar ve yağmur yağdırır. Bâğ ise şâd ve hoş olarak yeşilliklerini izhâr edip güler. Binâenaleyh benim bâtınım kazâ-yı ilâhîye karşı memnûn ve râzıdır. Çünkü o kazâ lisân-ı isti'dâd ile kendisinin Hâk'tan taleb ettiği şeydir. Fakat bâtınımın bu talebi zâhirime gayr-ı mülâyim geldiği için ağlar ve müteessir olur. Zîrâ zâhir bâtının perdesidir. Bâtının ahvâfinden bî-haberdir; ve rûhun ve bâtının hazzı başka, cismîn hazzı başkadır.

خوش دلم در باطن از حکم زبر
گر چه شد رویم ترش کالحق مر

1597. "Gönlüm bâtında zübürün hükmünden hoştur. Gerçi yüzüm ekşi oldu; zî-râ doğru acıdır."

"Zübür", "yazılmış mektûb" ma'nâsına olan "zebûr", kelimesinin cem'idir. Burada "levh-i mahfûz" demek olur ki, burada her bir ayn-ı sâbi-tenin lisân-ı isti'dâd ile Hak'tan taleb ettiği hükümler yazılmıştır; ve cismâ-niyet âleminde kuldân sudûr eden ahvâl ve akvâl ve ef'âl, ezelde kendisinin lisân-ı isti'dâd ile vâki' olan bu talepleri üzerine mübtenîdir; ve kulun bâtını, kendisinin talepleri olduğu için, bu hükümlerden hoşnûd ve râzıdır. Fakat onun bu âlem-i cismâniyette zâhirine bu doğru olan hükümler acı gelir. Çünkü zâhir bâtının zıddı ve aksidir. Bu sırâ mebnî kağı dedi ki: "Gönlüm bâtında levh-i mahfûzda yazılı olan hükm-i ilâhîden râzı ve hoşnûddur. Ma-ahâzâ zâhirde cismimin yüzü ekşi oldu ve bu hükm-e gayr-ı memnûn göründü. Zîrâ hak doğru ve acıdır."

سال قحط از آفتاب خیره خند
باغها در مرگ و جان کنند رسند

1598. "Kulîk senesi beyhûde gülücü olan güneşten bağlar ölüme ve cân çekişme-ye erişirler."

"Hîre hand", "beyhûde gülücü" demektir. Bundan murâd, güneşin dâimâ buluttan ârî olarak zuhûrudur. Bâtın zâhirin aksi olduğunun misâl-i zâhîrîsi

budur ki, eğer güneş dâimâ harâretini neşr eder ve hava buluttan ârif bulunursa, nebâtât yanar ve kıtlık olur; ve bağlar kuruyarak ölüme ve cân çekişmeye başlarlar. Binâenaleyh latîf olan güneşli havanın devâmı zımında böyle bir felâket ve musîbet vardır; ve zâhirde bulutun ağlaması ve havanın bozuk olması zımında da bağların letâfeti vardır. Binâenaleyh insanın zâhiri ağladığı vakit bâtını ve rûhu güler; ve zâhiri güldüğü vakit dahi rûhu ve bâtını ağlar.

ز امر حق و آبکوا کثیراً خوانده چون سر بریان چه خندان مانده

1599. *Hakk'ın emrinden "Çok ağlayınız!" ı okumuşsun, pişmiş kelle gibi, niye gülücü kalmışsın?*

Hakk'ın emri olan Kur'ân-ı Kerîm'den *فَلْيُحْكُوا قَلِيلًا وَلْيُكُوا كَثِيرًا* (Tevbe, 9/82) ya'ni "Az gülsünler ve çok ağlasınlar!" âyetini okumuşsun. Binâenaleyh niçin onunla amel etmeyip bu cismâniyet âlemindeki ezvâka dalıp, pişmiş kelle gibi sintıp kalmışsın. Nitekim hadîs-i şerifte dahi *كثرة الضحك تميمت القلب* ya'ni "Çok gülme kalbi öldürür" buyurulmuştur.

روشنی خانه باشی همچو شمع گر فرو پاشی تو همچون شمع دمع

1600. *Eğer sen şem' gibi göz yaşını aşağıya saçar isen, şem' gibi evin aydınlığı olursun.*
[1582]

Eğer zâhirin ağlarsa, bâtının ve rûhun güler; ve rûhun güldüğü vakit dahi cisminin sıfatları rûhunun sıfatları ile örtünür ve kalbinde nûr-ı ma'rifet ve hikmet zuhûr edip etrâfa da nûr verir. Nitekim, mum yandığı ve göz yaşı döküldüğü vakit odanın içi aydınlanır.

آن ترش رویی مادر یا پدر حافظ فرزند شد از هر ضرر

1601. *Ananın yâhud babanın o ekşi yüzölçülüğü, evlâdı her zarardan koruyucudur.*

Ananın yâhud babanın somurtkanlığı evlâdı terbiye edip onu sûfî ve ma'nevî zararlardan korumak içindir. Bunun gibi, insân-ı kâmilin tâlîblere karşı olan ekşi yüzölçülüğü dahi onları böyle zararlardan vikâye etmek içindir.

ذوق خنده دیده ای خیره خند ذوق گریه بین که هست آن کان قند

1602. *Ey beyhûde gülücü! Gülmenin zevkini gördün; ağlamanın zevkini de gör ki, o şeker ma'denidir.*

Ey bu hayât-ı dünyâya kâni' olup beyhûde gülün ve mesrûr olan kimse! Şimdiye kadar bu gülmenin fânî olan zevklerini gördün. Biraz da Allah için ağlamanın zevkini gör ki, bu ağlama şeker ma'denidir ve menba'ıdır.

چون جهنم گریه آرد یاد آن پس جهنم خوشتر آید از جنان

1603. *Uaktâki cehennem, onun yâdı ağlama getirir, binâenaleyh cehennem cennetlerden daha hoş geldi.*

Ya'ni, bu dünyâda insanı ağlatan şey, güldüren şeyden daha hayırlıdır. Meselâ cehennem ve cehennemin hâtura getirilmesi insanı ağlatırsa, o cehennem cennetlerden daha hoş gelir. Zîrâ ağlamada kalbin rikkati vardır; ve rikkat-i kalb insanlık sıfatlarının menşeidir. Gülmede ise kalb katılır ve hassâsiyet-i kalb gitgide kaybolur; ve insan merhamet ve şefkat gibi duygulara yabancı kalmaya başlar.

خنده‌ها در گریه‌ها آمد کنیم گنج در ویرانه‌ها جو ای سلیم

1604. *Gülmeler, ağlamalar içinde mektûm geldi. Ey selim! Hazîneyi harâbelerde ara!*

Gülmeler, ağlamalarda mektûm ve saklı geldi. Ağlamalar vîrânelere ve harâbeler ve gülmeler dahi definelere benzer. Defineler harâbelerde gizlenmiş olduğu gibi, gülmeler de ağlamalarda gizlenmiştir. Ey selim ve sâde-dil olan kimse! Dünyânın zâhirine aldanıp gülmeye ve eğlenmeye rağbet etme! Gülme hazîne ve definesini harâbe gibi olan ağlamalar içinde ara! Nitekim hadis-i şerifte وحفت النار بالشهوات وحفت الجنة بالمكاره ya'ni "Ateş şehvetler ile örtülmüştür ve cennet mekrûhlara ile örtülmüştür" buyrulur.

ذوق در غمهاست بی گم کرده اند آب حیوان را بظلمت برده اند

1605. *Zevk gamlar içindedir, izi kaybetmişlerdir; âb-ı hayâtı zulmete götürmüşlerdir.*

Zevk gamlar içinde saklıdır ve Hak Teâlâ zevkin izini ve nişânını gamlar içinde kaybetmiştir ve âb-ı hayât olan rûhu zulmet-i tabiat içine götürüp saklamıştır. Ma'lûm olsun ki, bu sözler tâlib-i hakikat olanlara hitâbdır. Ehl-i dünyâ ve nefis olanlara göre değildir. Zîrâ nefsânî ve cismânî olan kimseler "Gülmek dururken niçin ağlayayım ve hayât-ı dünyâyı kendime zehir edeyim? Bu birkaç günlük hayatta yeyip içmek ve gülmek oynamak elbette daha

hayırlı ve keyiflidir" derler ve hiçbir şeyin sonuna bakmazlar. Bunların düstûru "bir günlük beylik beyliktir" darb-ı meselidir.

چشمها را چار کن در احتیاط باز گونه نعل در ره تا رباط

1606. *Na'l yolda ribâta kadar terstir. İhtiyâta gözleri dört yap!*

"Ribât", yolcuların incekleri misâfirhâne demektir. Burada sâliklerin fenâ-fillâh mertebesi murâd buyrulur. "Na'lin ters olması" budur ki, Eski zamanlarda muhârib olan süvârler, düşman, kendilerini ta'kîb ederken şaşırarak için atlarının na'llarını ters vururlar imiş; ve bu sûretle süvârlerin hareketi meselâ şarka doğru olursa hayvanların na'l izlerinden garba gitmiş gibi görünür idi. Sâlikin fenâ-fillâh mertebesine kadar olan yolu da buna teşbîh buyurulmuştur. Ya'ni, sâlikin Hak yolunda riyâzat ve mücâhede esnâsında ağlaması gülme ve gülmesi de ağlama ve râhatı zarar ve râhatsızlığı fâidedir. Böyle olunca, ey sâlik! Esnâ-yı sülûkte ihtiyât içinde gözlerini dört aç! Ya'ni his gözlerinin ikisi ile akıl gözlerinin ikisini de berâber kullan!

چشمها را چار کن در اعتبار یار کن با چشم خود دو چشم یار

1607. *Gözleri i'tibârda dört yap! Kendi gözünü yârın iki gözü ile yâr et!*

"Yâr"dan murâd, mürşid-i kâmilidir. Ya'ni, ey sâlik! ibret almak husûsunda gözlerini dört aç! Kendi his ve akıl gözlerini ayn-ı rûh olan mürşid-i kâmilin iki gözleriyle yâr ve refik et! Kendi görüşüne ve idrâkine i'timâd etme, mürşid-i kâmilin görüşüne tâbi' ol!

أمرهم شورى بخوان اندر صُحف یار را باش و مگوش از ناز آف

1608. *"Mushaf'ta "Emruhum şûrâ" yı oku! Yâr için ol ve nâz cihetinden ona öf deme!*

Ya'ni, Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Şûrâ'da olan *أمرهم شورى بينهم* (Şûrâ, 42/38) ya'ni "Onların emri aralarında meşveret üzerinedir" âyet-i kerîmesini oku! Ve Hak yolunda yâr ve refik ittihâz ettiğin mürşid-i kâmile nâz ve istiğnâ cihetinden öf deme ve usanç duygusundan uzak ol! Her husûsta mürşid-i kâmilin emrine itâat et ve irâdesine tâbi' ol!

یار باشد راه را پشت و پناه چونکه نیکو بنگری یارست راه

1609. *Yol için arka ve sığınacak yer, yâr olur; vaktâki iyi bakasın, yol yârdır.*

Hak yolunda arka ve yardımcı ve bu yolun müşkilâtına karşı sığınacak yer, mürşid-i kâmil olur. Eğer dikkatle bakar ve etrâfıyla düşünür isen, Hak yolunun kendisi mürşid-i kâmildir. Nitekim Hz. Fîr I. cildin 2979 numaralı beytinde *پیرا بگزین و عن راه دان* ya'nî "Yol bilen mürşidin ahvâlini yaz! Ve mürşidi ihtiyâr et ve yolun aynı bil!" buyurmuşlar idi. Oradaki diğer beyitlerde de mürşidin ahvâl-i sâiresi beyân buyurulur.

چونکہ در یارا رسی خامش نشین اندر آن حلقه مکن خود را نگین

1610. *Uaktâki deryâya erişesin, sâkit otur! O halkada kendini yüzük taşı yapma!*
[1592]

Ey hakikat tâlibi! Vaktâki ma'rifet-i ilâhiyye deryâsı olan mürşid-i kâmile erişesin, onun huzûrunda sâkit olarak otur! Ma'lûmâtını satmaya kalkma ve o insân-ı kâmilin huzûruna toplanıp halka olmuş olan diğer tâlib arkadaşlarının arasında, kendini bu halkanın yüzük taşı gibi parlak göstermeye çalışma! Ne kadar âlim olursan ol, orada kendini hiçbir şey bilmez olan bir kimse gibi göster!

در نماز جمعه بنگر خوش بهوش جمله جمعت و یک اندیشه خموش

1611. *Akl ile iyi bak! Cum'a namâzında hep cem'dirler; ve bir düşünceli olarak sâkittirler.*

Cum'a namâzında hatîb hutbe okurken, akıl gözüyle câmi'de bulunan cemâatin hâline dikkatle bak! Hepsî havâss-i zâhire ve bâtinelerini bir araya toplamış ve hutbeye kulak tutmuş ve bir düşünceli olarak susmuş bir hâledirler. Mürşid-i kâmilin huzûru da tâlibler arasında cum'a namâzı gibidir.

رختها را سوی خاموشی کشان چون نشان جوئ مکن خود را نشان

1612. *Yükleri sâiklik tarafına çek! Mâdemki nişân istersin, kendini nişân etme!*

"Yük"ten murâd, havâss-i zâhire ve bâtinedir. Ya'nî, havâssini sâiklik tarafına çek! Gözün ve kulağın ve fikrin başka taraflarda fa'âliyyette olmasın! Mâdemki hakikatten ve ma'nâdan ve ma'rifet-i Hak'tan nişân istiyorsun, mürşid-i kâmilin huzûrunda kendi varlığını nişânsız ve fânî et!

گفت پیغمبر که در بحر هموم در دلالت دان تو یاران را نجوم

1613. *Peygamber buyurdu ki: "Hümûm bahrinde, delâlette yârânı yıldızlar bil!"*

"Hümûm", kasd ve gam ma'nâsına olan "hemm" kelimesinin cem'idir. Burada "kasd ve teveccüh" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, Peygamber Efendimiz *يا اصباحي كالجموم بايهم اقدتيم اهدتيم* ya'ni "Benim ashâbım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyet bulursunuz" buyurdu ki, bu tabiat âleminin karanlığında doğru yola kasd ve teveccüh etmek isterseniz, yıldızlar gibi olan benim ashâbımın gidişlerine bakınız ve onlara uyunuz! demektir. Zîrâ tabiat karanlığı içinde hakikat âlemine doğru olan kasdlar ve teveccühler, gece karanlığında denizdeki seferlere benzer ve yol bilen gemiciler, yıldızlara bakıp bulundukları noktaları ta'yin ederler. Binâenaleyh hidâyet yoluna delâlette Hak yolunun arkadaşlarını yıldızlar gibi bil!

چشم در استارگان نه ره بحر نطق تشویش نظر باشد مگو

1614. *Gözü yıldızlara koy, yolu iste! Nuth nazarın teşvîşi olur, söyleme!*

Binâenaleyh ey ma'rifet tâlîbî olan kimse! Aklının gözünü yıldızlar gibi olan âriflere ve kâmillere atfet ve bu sûretle bu yolda selâmeti iste! Zîrâ yol pek tehlikelidir. Bu yolu kendi aklın ve re'yin ile kat' edemezsin. Nitekim I. cildin 2984 numaralı beytinde *پیرا بگزین که بی پیر این سفر هست بر آفت و خوف و خطر* ya'ni "Pîri ihtiyâr et ki, pîrsiz bu sefer çok âfet ve korku ve tehlike ile doludur" buyurulmuş idi. Huzûr-ı pîrde sözü de terk et; zîrâ söz söylemek aklın nazarını karıştır[ır] ve mürşid-i kâminden istifâdeye mâni' olur.

گر دو حرف صدق گوئی ای فلان گفت تیره در تبع گردد روان

1615. *Ey filân! Eğer iki doğru söz söyleyen, teba'da bulanık söz câri olur.*

Ey sâlik! Eğer mürşid-i kâmilin huzûrunda iki doğru söz söylemiş olsan, o iki doğru sözü ta'kiben arkadan gelen sözler, evhâm ve hayâlât ile bulanmış bir hâlde câri olur. Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'in 22. faslında beyân buyurulduğu üzere, mahallenin ihtiyârı huzûr-ı Mevlânâ'da ma'rifet satmak isteyip dedi:

"Evvelen müşâhede, ba'dehû söylemek ve dinlemektir. Nitekim sultânı herkes görür. Velâkin hâs olan kimse pâdişâhın tekellüm ettiği kimsedir."

Hız. Pîr-i destgâr cevâben buyurdular ki: "Bu fikir eğridir, fazâhattir ve aksidir. Mûsâ (a.s.) söyledi ve dinledi ve dîdâr istedi. Makâm-ı kelâm Mûsâ (a.s.)ın, makâm-ı dîdâr ise Mustafa (s.a.v.) Efendimiz'indir. Binâenaleyh bu söz nasıl doğru gelir?"

این نخواندی کالکلام ای مستهام فی شُجُونِ جرّه جرّ الکلام

1616. Ey müstehâm! Bunu okumadın mı ki, kelâm hâcetler içindedir. Kelâmun cerrî, onu cerr eder.

"Müstehâm", hayrân ve dertli ve bîçâre demektir. "Şecen", hâcet ve hü-zün ma'nâlarıdır. "Hâcet" ma'nâsına olduğu vakit, cem'i "şücün"; ve "hü-zün" ma'nâsına geldiği vakit dahi cem'i "eşcân" gelir, denilmiştir (*Ahterî-i Kebîr*). "Cerr", çekmek. Ya'ni ey idrâk-i hakâyıkta hayrân olan kimse! Sen kitâblarda "kelâm kelâmı çeker" kâidesini okumadın mı? Zîrâ söz hâcetler içindedir. Bu söz söylenir; onun arkasından bir söz daha söylemek ihtiyâcı hâsıl olur. Ma'nâlar arasındaki râbitalar hasebiyle söz söylemek ihtiyâcı böylece tesellül edip gider; ve bu tesellül-i kelâm arasında evhâmdan mütevellid sözler de karışıp tevâfî eder.

هین مشو شارع دران حرف رَشْدُ که سخن زو مر سخن را می کشد

1617. Sakın, o hidâyet sözüne şürû' edici olma! Zîrâ söz ondan sözü çeker.

"Reşed", hayr ve rahmet ve hidâyet; "şâri'", zâhir edici ve dalıcı ve girici demektir. Ya'ni, ey Hak yolunun sâlikî! Sakın halk arasında hidâyete müteallik söz söylemeye dalıcı olma! Zîrâ söz, o sözden başka bir sözü çeker.

نیست در ضبطت چو بگشادی دهان از بی صافی شود تیره روان

1618. Ağzını açtığın vakit, senin zabtında değildir. Sâfinin arkasından bulanık cârî olur.

Söz söylemek için ağzını açtığın vakit, fikir ve dil senin zabtında ve tasarrufun altında değildir. İlk sözün sâfi ve doğru olsa bile, onun arkasından efkâr-ı mevhûme ile bulanmış olan sözler gelmeye başlar. Bu beyitler sülûkünü itmâm etmemiş olan sâlikleri irşâden beyân buyrulur. Zîrâ sâlik henüz yolda olup, maksûduna vâsıl olmamıştır. Binâenaleyh onun akıl ve idrâki kuvve-i vâhimesinin te'sîrâtı altındadır. Hayr ve hidâyete müteallik söze başlamış iken, bu sözlerin izâhı maksadıylâ yanlış ma'nâlar da vârid olur; ve neticede fâide yerine hem kendine ve hem de dinleyenlere zarar olur.

آنکه معصوم ره وحی خداست چون همه صافست بگشاید رواست

1619. O kimse ki vahy-i Hudâ yolunun ma'sûmudur, mâdemki hep sâftır, açarsa revâdır.

"Ma'sûm", hıfz olunmuş; "vahy", gizli söz demektir, ıstılâh-ı şer'îde "peygamberlere melek vâsıtasıyla Hak tarafından ilkâ olunan kelâm" demektir. Vâris-i peygamberî olan kâmillerin bâtınlarına vâkî' olan ilkaât-ı ilâhiyyeye "ilhâm" derler. Binâenaleyh vahiy ile ilhâm ma'nâda müttahtiddir. Bu ma'nâya göre beyt-i şerifte enbiyâ ve vâris-i enbiyâ olan evliyâ dâhildir; ve bu zevât-ı kirâm vahy-i ilâhî yolunun mahfûzudur. Zîrâ meşhûr olan *كنت له سماع الخ* [ya'ni "Ben onun kulağı, gözü, dili ve eli ilh... olurum"] hadîs-i kudsîsinde beyân buyurulduğu üzere Hak, onların lisânı olmuştur. İrşâd-ı halk için söz söylerler ise, onların sözleri arasında evhâm-ı nefsiyyeden hiçbir kelime bulunmaz. Ağızlarından sâf olarak ulûm-i ledünniyye cârî olur; ve bu husûsta onlar me'mûrîn-i ilâhiyyedir.

زانکه ما ينطقُ رسولُ بالهوى کی هوا زاید ز معصوم خدا

1620. *Zîrâ ki resûl, hevâ ile söylemedi. Hudâ'nın ma'sûmundan ne vakit hevâ doğar?*
[1602]

Zîrâ ki Hakk'ın resûlû ve me'mûru olan zevât *إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى* (Necm, 53/3-4) ya'ni "Peygamber nefsinin hevâsından söz söylemez. Onun sözü ancak kendisine vahiy olunan vahiydir" âyet-i kerîmesi mücibince hevâ-yı nefsânîsinden hiçbir söz söylemedi. Hakk'ın hıfz ettiği kimseden hevâ-yı nefsânî olan sözler doğar mı?

خویشتن را ساز منطقی ز حال تا نگردی همچو من سخره مقال

1621. "*Kendini hâlden bir söyleyici yap, tâ ki, benim gibi makâlin mağlûbu ol-mayasın!*"

"Muntik", sîga-i mübâlağadır, "ziyâde söz söyleyici" demek olur; "suhre", zebûn ve mağlûb ve angarya ma'nâlarıdır, burada "mağlûb" ma'nâsı mü-nâsibdir. Bu beyitler kâdûn lisânından sûfiye hitâben söylenmiştir. İmdi kâdî sûfiye olan nasihatlerini hülâsa edip der ki: "Ey sûfî! Sen sülûk ettiğin yolun nihâyetine vâsıl olmamışsın. Binâenaleyh halkı irşâd için benim gibi akıl ve idrâkinden doğan birtakım sözlerin mağlûbu olma, kâl dilini kapa! Hâl dilin söylesin. Ya'ni bir hâl-i şerîf içinde ol ki, seni görenler senin bu hâlini beğenip ibret alsınlar ve bu hâlin onlara nasihat edici olsun!"

سؤال کردن آن صوفی قاضی را

O sûfinin kâdiya suâl etmesi

گفت صوفی چون ز يك كانست زر این چرا نفعت و آن دیگر ضرر

1622. *Sûfi dedi: "Mâdemki altın bir ma'dendendir, niçin bu nef' ve o zararlıdır?"*

Bu suâl yukarıda 1595 numarada mezkûr olan . گفت قاضی واجب آید مان رضا . [ya'ni "Kadı dedi: Kazânın getirdiği her kafâ ve cefâyâ nızâ bize vâcib gelir"] beytine merbûttur. Zîrâ bu beyitte kâdî "Kazânın getirdiği tokada ve cefâyâ râzî olmak lâzımdır" demiş idi. Sûfî buna karşı suâl edip der ki: "Ey kâdî! Mâdemki her iş kazâ-yı ilâhiye bağlıdır ve altın gibi sâf olan ef'âl-i ilâhiyye bir kazâ-yı ilâhî menba'ındandır, niçin hayır ve şer ve nef' ve zarar sûretinde zâhir oluyor?" Kazâ-yı ilâhî hakkındaki tafsîlât V. cildin 3131 ve 3147 numaralı beyitlerinde geçti.

چونکه جمله از یکی دست آمدست این چرا هشیار و آن مست آمدست

1623. *"Mâdemki hepsi bir elden gelmiştir, niçin bu ayık ve o sarhoş gelmiştir?"*

"Mâdemki bu eşhâsın hepsi bir elden ve bir kudretten zâhir olmuştur, niçin birisi saâdet ve hidâyet ve akıl ile ayık; ve diğeri şekâvet ve dalâlet ve hamâkat ile sarhoş olmuştur?"

چون ز يك درياست این جوها روان این چرا نوشست و آن زهر دهان

1624. *"Mâdemki bu ırmaklar bir deryâdan akıcıdır, niçin bu şerbettir ve o ağzın zehridir?"*

"Mâdemki bu mezâhir ırmakları ve bu suver-i kevnîyye, hakîkî olan bir varlık deryâsından ve o varlığın kazâsından akıp gelmiştir, niçin bu bir kısmı bu âlem-i sûrette şerbet gibi tatlı ve o diğeri kısmı dahi ağza acı zehir olmuştur?"

چون همه انوار از شمس بقاست صبح صادق صبح کاذب از چه خاست

1625. *"Mâdemki hep nûrlar bekâ güneşindendir, subh-ı sâdık, subh-ı kâzib neden kalktı?"*

Ya'ni, "Mâdemki bu suver-i kevnîyye, hep bekâ güneşi olan vücûd-i mutlakın nûrlarıdır, neden dolayı birisi subh-ı sâdık gibi nûr-ı hakîkî ve diğeri subh-ı kâzib gibi aldatıcı bir aydınlıktır?" "Subh-ı sâdık"tan murâd, insân-ı kâmil ve "subh-ı kâzib"den murâd, insân-ı nâkis olmak münâsibdir. Vücûd-i mutlak hakkındaki izâhât I. cildin 610 numarasına mûsâdîf olan ما عدمها ئيم ma edmehâ îim [ya'ni "Biz yoklarız ve bizim varlıklarımız da yoktur; Sen fânî gösterici bir vücûd-ı mutlaksın"] beytinde geçti.

چون ز يك سرمه ست ناظر را كحلّ از چه آمد راست بينی و حوّل

1626. "Mâdemki nâzırın kehalî bir sürmedendir, doğru görücülük ve şaşılık neden geldi?"

"Kehal", gözün kudretten yaratılıştâ sürmeli olması; "havel", şaşılık ve eğri görücülük demektir. "Kehal"den murâd, insanda olan şuûr-i fitrîdir. Ya'ni, "Bu âlem-i keserâtta bakıcı olan insanın kudretten sürmeli olan gözü ve şuûr-i fitrîsi, mâdemki bir akl-ı küllün sürmesindendir, doğru ve eğri görücülük nedendir? Ve niçin birisi bu şuûr ile bir olan bu varlığı bir görür ve diğeri de yine bu şuûr ile bu varlığı iki görür?"

چونكه دار الضرب را سلطان خداست نقد را چون ضرب خوب و نارواست

1627. "Mâdemki darbhânenin sultânı Hudâ'dır, nakde güzel ve nâ-revâ darb ne içindir?"

"Mâdemki bu âlem-i sûrette geçer akçe mesâbesinde olan mezâhir ve vücûdât-ı izâfiyye, kazâ-yı ilâhî darbhânesinde kesilip darb olunmuştur ve o darbhânenin sultânı ve hükümdârı dahi Hak'tır, niçin bunların üzerinde güzel ve çirkin sikke ve nakışlar vardır? "Nâ-revâ", "gitmeyici ve geçmeyen" demektir. Ya'ni, "Geçer akçe mesâbesinde olan eşhâs-ı beşerîyyeden ba'zılarına güzel ve tam sikke vurulmuştur. Ba'zılarına da fenâ sikkeler vurulup geçmez ve kalp yapılmıştır."

چون خدا فرمود ره را راه من این خفیر از چیست و آن يك راهزن

1628. "Mâdemki Hudâ yola, "Benim yolumdur" buyurdu, neden bu rehber ve öbürü yol vurucudur?"

"Hafir (خفیر)," burada "rehber ve kılavuz" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Mâdemki Hak Teâlâ sûre-i Hûd'da مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (Hûd, 11/56) ya'ni "Yeryüzünde yürüyen hiçbir mahlûk yoktur illâkî Hak onun al-

nını tutucudur. Muhakkak benim Rabbim sırât-ı müstakîm üzerinedir" âyet-i kerîmesi mücibince her ferdin nâsiyesinden tutup kendi sırât-ı müstakîmi üzerinde çektiği ve sûre-i Ankebût'ta وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا (Ankebût, 29/69) ya'ni "Bizim hakkımızda mücâhede edenleri elbet yolumuza hidâyet ederiz" âyet-i kerîmesinde de tarîk-ı hidâyete "bizim yolumuzdur" buyurduğu hâlde, bu âlem-i sûrette neden birisi Hak yolunun rehberi ve o diğeri Hak yolunun vurucusudur ve bu yolun mâni'idir?"

از يك اشكم چون رسد حرّ و سَفِيه چون يقين شد از ولد سر ايه

1629. "Mâdemki *veleden babasının sırrı muhakkak oldu, niçin bir karından hür ve sefîh erişir?*"

"Mâdemki *الولد سر ايه* ya'ni "Veled babasının sırrıdır" hadis-i şerifi mücibince, bir babanın cibillinden gelip, bir ananın karnında beslenen çocuk babasının sırrını hâmil olmak îcâb ederken, niçin birisi hür ve âkıl ve diğeri sefîh ve akılsız olarak zâhir oluyor?"

وحدتی که دید با چندین هزار صد هزاران جنبش از عین قرار

1630. "Bir *vahdeti ayn-ı karârdan yüz binlerce hareketi, bu kadar bin kim gördü?*"

Ya'ni, "Bir olan vücûd-i hakîkiyi bu kadar bin keserât ve yekdiğerine zâd olan taayyünât ile kim gördü; ve karâr ve sükûnetin aynından yüz binlerce hareketi kim gördü? Zîrâ vücûd-i mutlak-ı Hak tagayyür ve tebeddûlden münezzeh olup, bir karâr üzeredir. Böyle olduğu hâlde, bu karârın aynından ve zâtından nasıl oldu da, bu kadar bin keserât ve ezdâd zuhûra geldi ve yüz binlerce hareket ve cünbüş peydâ oldu?"

جواب گفتن قاضی صوفی را

Kâdının sûfiye cevâb söylemesi

گفت قاضی صوفیا خیره مشو يك مثالی در بیان این شنو

1631. *Kadı dedi? "Ey sūfî! Mûtehayyir olma, bu meyzânda bir misâl dinle!"*

"Hîre", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "hayrân ve mütehayyir" demektir. Kâdî sûfnin suâllerine cevâben dedi: "Ey sûfî! Bu âlem-i keserâtta hayrân bir hâlde kalma! Bu mükâlemât arasında bir misâl söyleyeyim de dinle!"

حاصل آمد از قرار دلستان

همچنانکه بی قرارى عاشقان

1632. "Nitekim âşıkların karârsızlığı dil-sitânın karârından hâsıl geldi."

"Dil-sitân", "gönül alıcı ve ma'sûk" demektir. Ya'ni, "Karânın aynından karârsızlık ve harekât hâsıl olduğunu kim görmüştür?" diye sordun. Misâli budur ki: "Ma'sûk kendi hâlinde bir karâr üzeredir; fakat onun âşığı karârsızlık ve türlü türlü harêkât ve ıztırâb içindedir."

عاشقان چون بر گها لرزان شده

او چو کوه در ناز ثابت آمده

1633. "O nâz içinde dağ gibi sâbit gelmiştir. Âşıklar yapraklar gibi titreyici olmuştur."

"O ma'sûk nâz hâli içinde dağ gibi sâbit olup kendi hâlinden aslâ inkılâb etmez. Fakat o ma'sûkun âşıkları onun aşkı ile yaprak gibi titreyici ve hareket edici olmuşlardır."

آب رویش آب روها ریخته

خنده او گریه‌ها انگیزته

1634. "Onun gülmesi ağlamalar koparmıştır. Onun yüzünün suyu yüzlerin suyunu dökmüştür."

"Âb-ı rû", mecâzen "câh ve l'ûbâr" ma'nâsındır (Gıyâsü'l-Lügat). Ya'ni, "Ma'sûkun nâz ile gülmesi âşıkların ağlamalarına sebep olmuştur. Ma'sûkun mertebe-i nâz ve istiğnâsı âşıkların yüzünün suyunu dökmüş ve onları zelif etmiştir."

بر سر دریای بی چون می طبد

این همه چون و چگونه چون زبَد

1635. "Bütün bu "çûn" ve "çigûne" köpük gibi bi-çûn deryâsının üstünde çırpınır."

"Çûn", ta'rîf olunabilen şeyden ve "çigûne" tavsîf olunabilen şeyden kinâyedir. "Bi-çûn" ta'rîf ve tavsîfe sığmayan; "zebed", köpük demektir. Ya'ni, "Bütün ta'rîf ve tavsîf olunabilen bu vücûdât-ı izâfiyye ta'rîf ve tavsîfi kâbil olmayan vücûd-i mutlak-ı Hak deryâsının üzerinde köpük gibi çırpınır. Kö-

pükler nasıl deryâdan hâsıl olursa, bu vücûdât-ı izâfîyye dahi o vücûd-i hâkîkiden peydâ olur."

ضد و نِدش نیست در ذات و عمل زان بپوشیدند هستیها حُلّ

1636. "Zâtta ve ilimde onun zıddı ve niddi yoktur. Varlıklar hülleleri ondan giydiler."

"O vücûd-i mutlakın zâtta zıddı yoktur. Zîrâ Zât-ı Sıf'ın zıddı, adem-i sıf'tır; ve adem-i sıf'ın gösterilebileceği bir sâha yoktur ki, bir yer kaplasın da işte o adem-i sıf, bu vücûd-i sıf'ın zıddıdır ve birinin hudûdu buraya kadar ve diğerinin hudûdu da şuraya kadardır, diyebilirim.. Ve kezâ o bî-çûn olan vücûd-i mutlakın ilimde de misli yoktur ki, kudreti ve meşîyyeti ile yaptığı işlerin mislini gösterebileyim. Şu kadar diyebiliriz ki, bu varlıklar ve bu vücûdât-ı izâfîyye varlık hüllelerini ve libâslarını o vücûd-i mutlaktan giydiler."

ضد ضد را بود و هستی کی دهد بلکه ازو بگریزد و بیرون جهد

1637. "Zıd zıdda ne vakit vücûd ve varlık verir? Belki ondan kaçır ve dışarıya sıçar."

Ya'ni, "Eğer bu gördüğümüz keserât-ı eşyâ, vücûdda ve varlıkta o vücûd-i mutlakın zıddı olaydı, zıddın zıdda vücûd vermesi lâzım gelir idi, halbuki zıd zıdda vücûd verebilir mi? Vücûd ve varlık vermek şöyle dursun, iki zıd birbirinden kaçır. Birisi diğerinin bulunduğu dâirenin dışarisına sıçar. Binâenaleyh anlaşılır ki, bu vücûdât-ı izâfîyye onun varlığının zıddı değildir."

نَد چه بود مثل مثل نیک و بد مثل مثل خویشین را کی کند

1638. "Nid ne olur? Misildir. İyi ve kötünün mislidir. Misil kendinin mislini ne vakit yapar?"

"Nidd", lügatte "misil" demektir. Ya'ni, "Misil, iyinin ve kötünün misli ma'nâsınadır. Misil, kendinin mislini icâd edebilir mi? Binâenaleyh bu vücûdât-ı izâfîyye o vücûd-i mutlakın misli dahi değildir."

چونکه دو مثل آمدند ای متقی این چه اولی تر از آن در خالقی

1639. "Ey müttakî! Vaktâki iki misil geldiler, bu niçin hâlıkılıkta ondan daha evlâdır?"

"Ey müttakî olan sūfî! Birbirinin misli olan iki vücûd karşı karşıya gelse, bunun birisini diğerine tercîh edip, nasıl, diğerinin hâlıkıdır, diyebiliriz? Böy-

İle bir saçma söz akıl ve mantığa sığar mı? Niçin birisi diğerinden hâliklıkta daha evlâ olsun?"

Ma'lûm olsun ki, vücûd ve varlık sâhibi olanlar yekdiğerinin ya zıddı ve-yâ misli olur." Halbuki his gözüyle gördüğümüz bu eşyâ sûretleri yukanda beyân buyurulan esbâb-ı mücibeye nazaran vücûd-i mutlakın ne zıddı ve ne de mislidir. Bundan anlaşılır ki, bu eşyâ sûretleri hakîkatte vücûd sâhibi değildirler. Bunlar ancak vücûd-i hakîkî-i Hakk'ın şuûnât ve sıfâtıdır ve o vücûdun merâtib-i muhtelifede zuhûru ile meşhûd olurlar. Zîrâ şuûnât ve sıfâtın zât-ı Hak'tan ârif olarak, kendi zâtlarıyla kıyâmı ve zuhûru mümkün değildir. Bu ebyât-ı şerîfe vahdet-i vücûdun isbâtı hakkında olup, *كان الله ولم يكن معه شيء* ya'ni "Allah var idi, onunla berâber bir şey yok idi, şimdiki hâlde de yine öyledir" kelâmını muvazzıhtır.

بر شمار برگ بستان ضد و ند چون کفی بر بحر بی ندست و ضد

1640. "Bostânın yaprağının sayısı üzerindeki zıd ve misil, misilsiz ve zıdsız
[1622] olan deryâ üzerindeki bu köpük gibidir."

"Meselâ bir bostân ayn-ı vâhidedir. Orada biten ağaçların sayısız olan yaprakları birbirinin zıddı ve misli olarak zuhûr ederler. Bu yaprakların gerek efrâdı ve gerek hey'et-i mecmûası bostânın misli ve zıddı değildirler; ve bunlar misli ve zıddı olmayan bir engin denizin üzerindeki köpüklere benzerler; ve köpükler, kezâlik deryânın misli ve zıddı değildirler. Bunun gibi, bu âlemden birbirine zıd olan eşyâ-yı kesîre nihâyetsiz bir deryâ mesâbesinde olan vücûd-i mutlak ayn-ı vâhidesinin hep şuûnâtıdır ve deniz üzerindeki köpükler gibidirler; ve bu şuûnât o ayn-ı vâhidenin zıddı ve misli değildirler. Zîrâ, vücûd-i mutlak-ı Hakk'ın misli olarak şuûnâtın vücûdu yoktur; ve bu keserât vücûd-i hakîkînin vahdetine nakîsa vermez.

بی چگونہ بین تو برد و مات بحر چون چگونہ گنجد اندر ذات بحر

1641. "Deryânın bürd u mâtını niteliksiz gör! Deryânın zâtına nitelik nasıl sığar?"

"Bürd", satranç oyunu istilâhındandır. Oyunculardan birinin taşları bütün hükümden sâkit olur, yalnız şah kalır; ve bu yarım mat demektir. "Mât", kezâlik satranç oyununda şahın giriftâr ve mukayyed olmasıdır ki, bu hâlde gelen oyuncu arkadaşına mağlûb olur (*Gıyâsü'l-Lügâh*). Burada "bürd u mât", tasarrufât ve ef'âl-i îlâhiyyeden kinâye olur. Ya'ni, "Vücûd-i hakîkî deryâsı-

nın kendi şüûnâtındaki tasarrufâtını ve ef'âlini niteliksiz ve ta'rif ve tavsife sığmaz gör! Deryâ-mesâbesinde olan vücûd-i mutlakın zâtına ve onun kûn-hüne nasıl ta'rif ve tavsif sığar?"

کمترین نُفبت او جان تست این چگونہ و چونِ جان چون شد درست

1642. "Onun en aşağı kuklası senin cânındır. Cânın bu niteliği ve nasıllığı nasıl dürüst oldu?"

"Lu'bet", kız çocuklarının oynadıkları "kukla ve bebek" ma'nâsındır. Burada murâd, taayyünât ve suverdir. Ya'ni, "O vücûd-i hakîkinin en aşağı kuklası ve sun'u senin rûhundur ki, bu rûhun, cevher-i mücerred-i nûrânî olarak müteayyin olduğundan ta'rif ve tavsif olunmak ve işârât-i hissiyye ile gösterilmek kâbil değildir. Bu sebeble âyet-i kerîmede قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي (İsrâ, 17/85) ya'ni "Ey resûlüm! De ki: Rûh rabbimin emrindendir!" buyurulmuştur. Bu rûhun ta'rif ve tavsifi mümkün olamazsa, onu sana bahş eden Hakk'ın hakikat-i zâtı ve sıfâtı ve ef'âli nasıl ta'rif ve tavsif olunabilir?"

پس چنان بحری کہ در هر قطره آن از بدن ناشی نر آمد عقل و جان

1643. "İmdi, öyle bir deryâ ki, onun her katresinde akıl ve cân bedenden daha zâhir geldi."

"Nâsî", "zâhir olmak" ma'nâsına olan "neşâ" masdarından isim-i fâildir. Ya'ni, "İmdi vücûd-i vâhid-i hakîki öyle bir deryâdır ki, onun her bir katresi olan efrâd-ı beşerde akıl ve rûh onların cisimlerinden daha zâhir ve âşikâr hâldedir. Zîrâ cisim, cemâd nev'inden olan eczâ-yı anâsırın ictimâ'ından ibârettir; ve onlarda şüûr ve idrâk mahsûs değildir. Akıl ve rûh ise, şüûr ve idrâkin menşei olup, bu hey'et-i mecmûada kendilerini pek açık bir sûrette eserleriyle izhâr ederler."

کی بگنجد در مضیق چند و چون عقل کل آنجاست از لا یعلمون

1644. "Ne kadar ve nasıl darlığına ne vakit sığar? Akl-ı küllî orada bilinmezlerdendir."

"Binâenaleyh katresi bir ferd-i beşer olan o vücûd-i hakîki deryâsı ta'rif ve tavsif dâiresinin darlığına sığar mı? Ve efrâd-ı beşerin akilları dâiresine girer mi? Akl-ı küllün mazharı olan Server-i kâinât Efendimiz سبحانه و تعالیٰ عن معرفتك يا'ni "Ey Rabbim! Seni bilinmekten tenzîh ederim. Biz seni hakk-ı ma'rîfet ile

bilemedik!" buyururlar. Ve ümmet-i merhûmesine de لا تفكروا في ذات الله ya'ni "Al-lâh'ın zâtında tefekkür etmeyiniz!" tavsiyesinde bulunurlar.

عقل گوید مر جسد را کای جماد بوی بردی هیچ از آن بحر معاد

1645. "Akıl cesede der ki: "Ey cemâd! O maâd deryâsından hiç koku aldın mı?"

"Maâd", avdet mahallî ve rücû' edecek yer demektir. Bu ta'bîr ile کُلُّ نَفْسٍ إِلَىٰ ذَاقَةِ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ (Ankebût, 29/57) ya'ni "Her bir nefis mevî ve helâkî tadıcıdır. Sonra bize ırcâ' olunurlar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "Akl-ı beşer, cisme hitâben der ki: "Ey cemâd! Ey anâsır-ı muhtelifle kütlesi! O maâd ve avdet mahallî olan vücûd-i hakîkî deryâsından hiçbir ma'rîfet koku aldın mı?"

جسم گوید من یقین سایه توام یاری از سایه که جوید جان عم

1646. "Cisim der: "Ben muhakkak senin gölgenim. Ey amcanın cânı! Gölgeden kim yardım ister?"

Ya'ni, "Cisim akla cevâben der ki: "Ben muhakkak senin gölgenim. Gölgenin sâhibi ne tarafa giderse, gölge de oraya gittiği gibi, ben sana tâbiim ve benim mutasarrıfım sensin ve cismi akıl idâre eder." "Ey amcanın cânı!" hitâbındaki nükte budur ki: Amca, baba kardeşidir; ve akl-ı küllî, rûh-ı küllî-i Muhammedî'nin sıfatıdır; ve rûh-ı küllî-i Muhammedî, rûhların babasıdır. Akl-ı külle vâsıl olan insân-ı kâmiller, bu rûh-ı küllînin kardeşidirler. Nitekim hadîs-i şerîfte واشوقاه الی لقائى اخوانى ya'ni "Âh! Benim kardeşlerimin likâsına şevküm vardır!" buyrulur. Ve her bir sâlikin rûhu intisâb etmiş olduğu insân-ı kâmilin bâtınında mündemidir ve o insân-ı kâmil onun imâmıdır. Bl-nâenaleyh "Ey amcanın cânı!" hitâbı, "Ey bana tâbî" olan sâlikim!" demek olur. Ya'ni, "Ey sâlikim, aklın gölgesi mesâbesi[nde] olan cisimden ma'rîfet-i Hak husûsunda yardım istenebilir mi?"

عقل گوید که نه آن حیرت سراست که سزا گستاخ تر از نامزاست

1647. "Akıl der ki: O hayret-hâne değildir ki, sezâ olan nâ-sezâ olandan daha küstah ola!"

"Sezâ"dan murâd, rûh ve akıl ve "nâ-sezâ"dan murâd, cisimdir. Ya'ni, "Akıl cisme der ki: "Ben sezâvâr-ı idrâkim ve benim şuûr ve idrâke liyâkatım vardır ve sen idrâke nâ-sezâsın. Ya'ni senin şuûr ve idrâke liyâkatın yoktur, fakat bu maâd deryâsı olan makâm-ı hakîkat, öyle bir hayret-hâne değildir

ki, onun idrâkinde sezâ olan nâ-sezâ olandan daha küstah ve bî-edeb olmuş olsun. Belki her ikisi de o bahrin idrâkinde hayret sahrâsı içinde şaşırıp kalmıştır." Zîrâ vücûd-i hakîkî, rûh ve akla başka sıfatlar ve isimler ile; ve cisme de başka sıfatlar ve isimler ile tecellî buyurur. Binâenaleyh birindeki zuhûra diğeri zevken ve hâlen vâkıf değildir. Rûh ve akıl cismin zevkenden, cisim ise rûh ve aklın zevkenden bî-haberdır. Ve vücûd-i hakîkinin bilcümle merâtib-i latife ve kesifedeki mezâhire olan tecelliyâtı da bu tavrı ile. İmdi, bu tecelliyât-ı esmâî ve sıfâtî nokta-i nazarından bir mazharda öyle bir kemâl olur ki o, başkalarında olmaz. Meselâ, sineklerin ve kuşların cisimlerinde vâsitasız uçmak hâssası vardır. Fakat insanın cisminde bu hâssa ve kemâl yoktur. Onların tayyâreler vâsitasıyla havada uçmaları, cisimlerinin kemâlî değildir, akıllarıyla yaptıkları âletler vâsitasıyladır. Binâenaleyh her mazharın kendine mahsûs bir kemâlî vardır ki, o mazhar o kemâlde diğer mezâhirden daha âlîdir; ve kezâ bir karıncada bir kemâl olur ki, insân-ı kâmilde bulunmaz.

خدمت ذره کند چون چاکری

اندر اینجا آفتاب انوری

1648. "Burada enver olan bir güneş, bir câher gibi zerrenin hizmetini eder."

Ya'ni, "Bu makâm-ı hakîkatte çok nûrlu olan bir güneş, bir köle gibi zerreye hizmet eder." Çünkü yukarıda izâh olunduğu üzere, o zerreye olan tecellî-i kemâlî-i güneşte yoktur; ve onda "Aliyy" ism-i şerifinden bir hisse bulunur ki, o hisse başkalarında bulunmaz. Binâenaleyh o mazhar bu hisse sebebiyle diğer mezâhirden âlî olur.

باز اینجا نزد تیهو پر نهد

شیر این سو پیش آهو سر نهد

1649. "Bu tarafın arslanı âhûnun önüne baş koyar. Buranın doğanı çil kuşuna kanat koyar."

"Bu makâm-ı hakîkatin arslanı olan insân-ı kâmil, tecellî-i kemâlî sâhibi olan âhûnun, ya'ni bir insân-ı nâkısın önüne baş koyar ve onun önünde mütevâzî' ve mütezellil olur; ve bu mertebe-i hakîkatin doğanı olan insân-ı kâmil kuvvet ve tasarrufta kendisinden aşağı ve çil kuşu mesâbesinde olan bir insân-ı nâkısın önüne kanat yayar ve boyun eğer." "Tihû", çil kuşu ma'nâsıdır.

چون ز مسکینان همی جوید دعا

این ترا باور نیاید مصطفی

1650. "Bu sana sahîh gelmezse, Mustafâ niçin miskînlerden duâ ister?"

[1632]

"Eğer sen bizim bu sözümüze inanmazsan, Server-i âlem Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'in, miskînlerden ve fakîrlerden nasıl duâ istediğini gör!" Nitekim ashâb-ı kirâmdan Ebu'd-Derdâ hazretleri buyurur: كان النبي صلى الله عليه وسلم يستفتح بمعاليك المسلمين ya'ni "(s.a.v.) Efendimiz müslümânların fakîrlerinden feth taleb buyururdu". Zîrâ Resûl-i Ekrem hazretleri, vüs'at-i ma'rifetleri habesiyle, fukarâ-yı müsliminin ba'zı kemâlât-ı ilâhiyyeye mazhariyetlerini müşâhede buyururlar idi.

عین تجہیل از چه رو تفہیم بود

گر بگوئی از بی تعلیم بود

1651. "Eğer "Ta'lim için idi" dersen, ayn-ı techîl ne yüzden tefhîm idi?"

"Ey âlim-i zâhîrî! Resûllerin ekmeli olan Seyyid-i kâinât Efendimizin böyle fakîrlerden duâ taleb etmesini sen te'vîl edip, "Bu tavır ümmetine ta'lim için idi, zîrâ kâmilin ve mukarreb-i Hakk'ın nâkûsdan duâ taleb etmesinde fâide yoktur!" dersen, biz de sana cevâben deriz ki: "Ta'lim bir şeyi tefhîm içindir ve fâidesi olmayan bir şeyin ümmete ta'lim ve tefhîmi onları câhil kılmamın aynıdır. Kâmilin nâkûsdan duâ taleb etmesinde fâide olmadığını Resûl-i Ekrem Efendimiz bildiği hâlde, ümmetine böyle bir şeyi ta'lim etmesi, onları bu hakîkatten câhil kılmak demek olur. Böyle ayn-ı techîl olan şey, tefhîm ma'nâsını mukayyed olur mu? Hiç Resûl-i Ekrem Efendimiz ayn-ı techîl olan ta'lim ve tefhîmi ümmetine yapar mı? Belki o hazret ancak fâidesi olan şeyi ümmetine ta'lim buyurur. Binâenaleyh Resûl-i Ekrem hazretlerinin fukarâdan duâ taleb etmeleri, onlarda olan kemâlât-ı ilâhiyyeyi müşâhede buyurmuş olmalarındandır." Bu ma'nâya binâenaleyh Hz. Şeyh-i Ekber (k.s.) *Fûsûsü'l-Hikem*'de Fass-ı Şîsî'de وفي كل شيء وفي كل مرتبة فلا يلزم الكامل ان يكون له التقدم في كل شيء وانما نظر الرجل الى التقدم في مراتب العلم بالله هنالك مطلبهم ya'ni "Kâmil için her şeyde ve her mertebede kendisi için tekaddüm hâsıl olmak lâzım gelmez; ve ancak râcûlün nazarı ilm-billâh merâtibindeki tekaddümedir. Onların matlâbı oradadır" buyuruyor. Ve hadîs-i şerifte ashâb-ı kirâma hitâben ائمة اعلم بمصالح ديانكم ya'ni "Siz dünyânızın masâlihini benden daha çok bilirsiniz" buyurulmuştur; Ve bu husûsta Resûl-i Ekrem hazretleri ashâb-ı kirâmın fazlını isbât buyurdular.

در خرابیها نهد آن شهریار

بلکه می داند که گنج شاهوار

1652. "Belki bilir idi ki, şâhvâr olan hazîneyi, o şehriyâr harâbîliklar içine koyar."

"Resûl-i Ekrem hazretleri bilirdi ki, şâha lâyük olan bir hazîne-i kemâli, o

şehriyâr-i hakîkî olan Hak Teâlâ harâbeler ve vîrâneler mesâbesinde olan fu-karâ-i müslimînin kalblerine koyar." Binâenaleyh taleb-i duâları ümmete tef-him ve ta'lim için değil, kemâl-i ma'rifetlerine müsteniden vâkî idi.

بد گمانی نعل معکوس ویست گر چه هر جزویش جاسوس ویست

1653. "Bed-gümânlık onun na'l-i ma'kûsüdür. Gerçi onun her bir cüz'ü onun câsûsudur."

Ya'ni, "Her ne kadar bu âlem-i sûret ve cismânînin her cüz'ü, vücûd-i ha-kikî-i Hakk'ın mezâhir-i sıfât ve esmâsı olmak i'tibârıyla, o vücûdun ve var-lığın câsûsu ve muhbiri ise de, bu âlem-i cismâniyyet o vücûd-i hakîkînin ters vurduğu na'l mesâbesinde olduğundan, bed-gümânlık ve sû-i zan edicilik peydâ oldu." Zîrâ bu âlemin izzeti âlem-i hakîkatın zilleti ve zilleti izzetidir; ve gülmesi ağlaması ve ağlaması da gülmesidir. وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا (Şûrâ, 42/20) ya'ni "Kim ki, dünyânın harsini murâd ederse biz ona ondan veririz; ve âhirette onun nasîbi yoktur" âyet-i kerîme-si bu ters vurulmuş na'lin şahididir.

بل حقیقت در حقیقت غرقه شد زین سبب هفتاد بل صد فرقه شد

1654. "Belki hakikat hakikatte garh oldu. Bu sebebdan dolayı yetmiş, belki yüz fırka oldu."

"Bu na'lin ters vurulması ve bed-gümânlık keyfiyeti de, hakîkatın hakî-katte müstağrak olmasıdır. Ma'lûmdur ki, bilcümle eşyânın hakâyıku ilm-i ilâhîde sâbittir; ve vücûd-i hakîkî ise, bu hakikatlerin hakikatidir; ve bu su-ver-i kevnîyyenin âlem-i ma'nâya nazaran böyle ma'kûs olması da onların hakîkati iktizâsındandır. Binâenaleyh onların bu hâli hakîkatın hakikatte müstağrak olması demek olur. İşte bu sebebdan dolayı bu âlem-i sûret ve cismâniyyette efrâd-ı beşer i'tikâd cihetinden yetmiş ve belki yüz fırka, ya'ni çok fırka oldu." Ve hakikat-i ilâhiyye hakkında bu fırkaların i'tikâdâtı sû-i zanna müstenid bulundu ve her bir fırka Hakk'ı kendi i'tikâdına göre tahay-yül etti. Beyt-i Hâfız-ı Şîrâzî (k.s.):

جنگ هفتاد و دو ملت همه را عذر به چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند

"Yetmiş iki milletin nizâ'ı vardır, hepsini ma'zûr tut! Hakikati göremedikleri için efsâne yolunu tuttular."

Diğer beyit:

در ره عشق نشد کس یقین محرم راز هر کسی بر حسب فهم گمانی دارد

"Aşk yoluna kimse yakinen mahrem-i râz olmadı. Her bir kimsenin anlayışına göre bir zannı vardır."

با تو قلماشیت خواهم گفت هان صوفیا خوش بهن بگشا گوش جان

1655. "Sana ma'nâsızlığı söylemek isterim, âgâh ol, ey sûfî! cân kulağını hoş geniş aç!"

"Kalmâş", herze ve beyhûde va ma'nâsız ve nâ-ma'kul demektir (*Burhân*). "Yâ", masdariyettir. "Hân" (هان), edât-ı tenbîh; "pehn", geniş ma'nâsı-nadır. Ya'ni, "Ey sûfî! Âgâh ol! Bu beyânâtım ile senin suâllerinin ma'nâsızlığını söylemek isterim. Cân kulağını iyi geniş aç!"

مر ترا هر زخم کاید ز آسمان منتظر می باش خلعت بعد از آن

1656. "Muhakkak her zahm ki, sana âsumândan gelir, ondan sonra hil'ate muntazır ol!"

"Mâdemki bu âlem-i sûret, âlem-i ma'nâya nazaran ters vurulmuş na'ldir, eğer sana kazâ-yı ilâhî âsumânından bir darbe ve bir kahr gelirse, ondan sonra hil'ate, ya'ni lutf-ı ilâhîye muntazır ol! Zîrâ Hakk'ın tecellî-i celâlisinde cemâlî ve tecellî-i cemâlisinde dahi celâlî gizlidir."

آن قفا دیدی صفارا هم بین گر دران با گردن آمد امین

1657. "O tokadı gördün, safâyı da gör! Ey emîn, but eti gerdan eti ile berâber geldi."

"Girdirân", koyunun but eti demektir. Ya'ni, "Hakk'ın bir tecellî-i celâlî ve kahrîsi olan o tokadı gördün, onda gizli olan tecellî-i cemâlî ve lutfîyi de gör! Zîrâ *إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا* (İnşirâh, 94/6) ya'ni "Muhakkak güçlük kolaylık ile berâbedir" âyet-i kerîmesi mûcibince kahr ve lutf berâberdir. Bunlar birbirinde mündemcidir. Nitekim, kasaplar koyunun but etini gerdan eti ile berâber sa-tarlar." Ve zamânımızda kasaplar kuzu etini sâf olarak müşterilere vermezler. Bir mikdâr kuzunun başını ve ciğerini de kaştırıp verirler. İşte bu âlemde te-celliyât-ı ilâhiyye de böyledir. Tecellî-i celâlî cemâlî ile ve cemâlî celâlî ile ka-nışiktır. Meselâ bir kimsenin karnı acıkıp ızırâb hissetmesi tecellî-i celâlîdir; ve o ızırâbı def' için nefis taâmlar yemesi tecellî-i cemâlîdir; ve o taâmla mü-

telezziz olduktan bir müddet sonra karnında veca' hissedip def'-i hâcet için bir zaman helânın murdar kokuları arasında mahbûs kalması tekrâr tecellî-i celâlî ve kahrîdir; ve ahvâl-i sâire de buna kıyas olunur.

کو نه آن شاهست کت سیلی زند که نه تاج و تخت بخشد مستند

1658. "Zîrâ o şâh değildir ki, sana tokat vura ki, istinâd olunmuş tâc ve taht bağışlamaya!"

Ya'ni "Hak Teâlâ hazretleri öyle bir şâh ve Mâlik-i mülk değildir ki, sana bir tokat vursun da, istinâda lâıyk tâc ve taht bağışlasın! Ve sana kahrıyla tecellî etsin de onu müteâkub lutf-ı azîm ile tecellî etmesin! Muhakkak onun her bir kahrı mukâbilinde bir de lutfu vardır."

جمله دنیا را پر پشه بها سیلی را رشوت بی منتها

1659. "Bütün dünyânın bahâsı sivrisinek kanadıdır. Bir tokada müntehâsız rüşvet vardır."

"Rüşvet", atâ-yı ilâhî ma'nâsınadır. Zîrâ rüşvet, lügatte tervîc-i merâm için verilen atıyye demektir. Ya'ni, "Hak Teâlâ'nın indinde âlem-i sûret olan bu dünyânın hey'et-i mecmûasının bir sivrisineğin kanadı kadar bile kıymeti yoktur. Nitekim hadîs-i şerîfte ماء كافرا شربة ماء لو كانت الدنيا تزن عند الله جناح بعوضة ماسقى منها كافرا شربة ماء ya'ni "Eğer Allâh'ın indinde dünyâ sivrisinek kanadı vezninde olsa ondan bir kâfire bir içim su vermezdi" buyrulur. Bînâenaleyh ey sâlik! Bu dünyânın tecemmülâtına ve zînetine aldanma! Bu âlem-i sûrette yediğin bir tokada ve bir kahra nihâyetsiz atâ-yı ilâhî vardır."

گردنت زین طوق زرین جهان چست در دزد و زحق سیلی ستان

1660. "Boynunu bu cihânın altınlı gerdanlığından çabuk çal ve Hak'tan tokat al!"
[1641]

Ya'ni, "Ey sûfî! Boynunu bu cihânın altın gerdanlığından, ya'ni ezvâk-ı muhtelifesinden çabuk kurtar ve Hak'tan tokat al!" Ya'ni Hakk'ın tecelliyât-ı kahrîyesine râzı ol ve şikâyet etme ki, mukâbilinde nihâyetsiz atâ-yı ilâhiye nâil olasin. Zîrâ bu âlem-i sûret ters vurulmuş na'lidir.

آن قفاها انبيا برداشتند زان بلا سرهای خود افراشتند

1661. "Peygamberler o kafâları kaldırdılar. O belâlardan dolayı kendi başlarını âli ettiler."

"Peygamberler halkın ezâ ve cefâlarını yüklenip kaldırdılar ve o tokatlara tahammül ettiler ve aslâ şikâyet etmeyip sabr ettiler. O belâlardan dolayı âlî mertebelerin sâhibi oldular." Nitekim Seyyid-i kâinât Efendimiz'i müşrikler Uhud gazâsında yaraladıkları hâlde o hazret o yaranın veca'ı içinde اللهم اهد قومي فانهم لا يعلمون ya'ni "Ey Allâh'ım! Benim kavmime hidâyet et! Zîrâ onlar bilmiyorlar" buyurur idi. O peygamberlerin vârisleri olan kâmiller dahi tamâmiyle onların isrine tâbi'dirler.

ليك حاضر باش در خود ای فتی تا بخانه او بیاید مر ترا

1662. "Fakat ey delikanlı! Kendinde hazır ol, tâ ki, o seni evde bulsun!"

"Fakat ey delikanlı! halktan sana isâbet eden bu cefâyı onlardan görme! Kendi nefsinde dâimâ Hak'tan gâfil olma ve huzûr-ı Hak'da hazır ol! Hak seni kalbinde bulsun; ve sabır ve şükrüne mukâbil bu tecellî mukâbilinde sana bir yüksek merite-i ma'neviyyenin hil'atini ihsân etsin!"

ور نه خلعت را برد او باز پس که نیایدم بخانه هیچ کس

1663. "Yoksa, evde kimseyi bulamadım diye, o hil'atî yine geriye götürür."

"Eğer sana isâbet eden bu kahrı halktan görüp onlar ile mücâdele ve münâzaaya kıyâm ederek Hak'tan gâfil olur isen, "Kalbinin evini boş buldukl" diye o hil'atî yine geri götürür."

باز سؤال کردن صوفی از آن قاضی

Tekrâr sūfinin o kâdîdan suâl etmesi

گفت صوفی که چه بودی این جهان آبروی رحمت گشادی جاردان

1664. Sūfî dedi: "Ne olurdu, bu cihânda onun bulutu ebedî rahmet açsı idi?"

"Bulut"tan murâd, âlem-i sûret ve kesâfet; "vey", zamîri Hakk'a râcî'dir. Ya'ni, sūfî kâdîdan bu nasihatleri dinledikten sonra tekrâr suâlê başlayıp de-

di ki: "Hakk'ın vechinin bulutu ve nikâbı olan bu âlem-i kesâfet ebedî olarak rahmet kapısını açsa idi de hep tecellî-i lutfî olsa idi ve hiç tecellî-i kahrî olmasa idi, ne olurdu?"

هر دمی شوری نیاوردی به پیش بر نیاوردی ز تلوینهاش نیش

1665. "Her dem öne bir karışıklık getirmeye idi; o telvînlerden zehir getirmeye idi!"

"Nîş", ucu sivri olan her şey, iğne ve zehir ma'nâlarına gelir. "Bu âlem-i kesâfet her bir dem tecellî-i kahrî ve lutfî karışıklığı getirmeye idi; ve o renk renk olan tecellîlerden bu âlem-i kesâfete zehir ve acılık getirmeye idi, ne olurdu?"

شب ندزدیدی چراغ روز را دی نبردی باغ عیش آموز را

1666. "Gece gündüzün چراğını çalmasa idi, sonbahar ayş öğretici olan bağı götürmese idi.

"Gece gelip, gündüzün چراğı ve lambası olan güneşi söndürmeye idi, ya'ni güneş gurûb edip gece olmasa idi ve sonbahar tatlı bir yaşayışı öğretici olan bağı ve bostanı götürmese ve bozmasa idi, ya'ni dünyâ hep aydınlık ve mevsim dâimâ bahar olsa idi, ne olurdu?"

جام صحت را نبودى سنگ تب ایمنی را خوف ناوردى کرب

1667. "Sıhhat şişesine hummâ taşı olmasa idi; emînliğe gamlar korku getirmese idi!"

"Nâzik bir şişe mesâbesinde olan cismin sıhhatini, taş mesâbesinde olan hummâ ve hastalık kırıp bozmasa idi, hayât-ı dünyevîyedeki emniyete bu hastalıklar korku getirmese idi de, bu insan râhat râhat yaşasa idi, ne olurdu?"

خود چه کم گشتی ز جود و رحمتش گر نبودى خرخشه در نعمتش

1668. "Eğer onun ni'metinde kargaşa olmasa idi, muhakkak onun cûd ve rahmetinden ne eksik olurdu?"

"Harhaşa", ızırâb, halecân ve beyhûde mücâdele ma'nâlarıdır. Ya'ni, "Eğer Hakk'ın bu hayât-ı dünyâdaki ni'metleri içinde böyle birbirine zıd olan tecelliyâtı sebebiyle ızırâb ve mücâdele olmasa idi, onun kerem ve rahmetinden ne eksilmiş olurdu?"

جواب قاضی سؤال صوفی را و قصه ترک و درزی را مثل آوردن

Sûfinin suâline kâdının cevâb vermesi ve Türk ve hırsız
kıssasını mesel getirmesi

گفت قاضی بس تهی رو صوفی خالی از فطنی چو کاف کوفی

1669. *Kadı dedi: "Çok boş gidici sūfisin! Kâfî kâfî gibi fîtnattan hâlîsin!"*

"Tehî-rev", vasf-ı terkîbdir, "boş gidici" demektir. "Kâf-ı kûfî"den murâd, kûfî yazısının kâf harfidir. Zîrâ kûfinin gayn olan yazılarda kâf harfinin ortasında böyle "ك" bir işâret vardır. Kûfinin kâfî ise şu "ک" şekilde olup, ortası boş-tur. Ya'ni kadı, sūfiye cevâben dedi ki: "Ey sūfî! Ma'rifet-i ilâhiyye yolunda boş gidicisin ve akıl ve fikrin pek basittir. Kûfî yazısının kâf harfi gibi zekâvetten ve fîtnattan boş bir hâldesin. Bu boşluktan dolayı böyle sualler soruyorsun."

تو بنشینیدی که آن پر قند لب غدر خیاطان همی گفتی بشب

1670. "Sen işittin mi ki, o dudağı şeker dolu olan, gece terzilerin gadrini söy-
[1651] lerdi."

"Dudağı şeker dolu" ta'bîri, tatlı ve latîf sözler söylemekten kinâyesidir. "Hayyât", terzi demektir. Ya'ni, "Sen işittin mi ki, o sözleri tatlı ve latîf olan hikâye ve masal söyleyici kimse, gece hoş vakit geçirmek için, terzilerin gad-rini ve mekrini söylerdi." Zamânımızda bu gibi hikâyeler söyleyip halkı eğ-lendiren kimselere "meddâh" derler. Elyevm ber-hayât olan Sürûrî ve Aşkî efendiler bu zümredendir.

داستان دزدی آن طائفه می نمود افسانه های سالفه

1671. "O tâifenin hırsızlığının hikâyesini, geçmiş olan masallarını gösterirdi."

"O meddâh, o terzi tâifesinin müşterîlerden kumaş çalmasının hikâyesini, geçmiş zamanlardaki masallarını söylerdi ve halk dahi dinleyip ibret alırlar idi."

قصه پاره ربایی در بُرین می حکایت کرد او با آن و این

1672. "Biçmede parça kapıcılığı kıssasını ona buna hikâye ederdi."

"Bürin", dilim demektir; burada "biçme" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Kumaş biçme vaktinde parça kapıcılığı ve çalıcılığı kıssasını o meddâh efendi ona buna hikâye ederdi."

در سمر می خواند درزی نامه گرد او جمع آمده هنگامه

1673. "Cem' gelmiş bir hengâme etrâfında, gece masalında terzi-nâme-yi okurdu."

"Hengâme", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "mecma" ve insan cem'iyeti" münâsibdir. "Semer", geceleri hoş vakit geçirmek için söylenen hikâye ve masal demektir. Ya'ni, "O meddâh toplanmış insanların mecma'ı etrâfında gece söylediği masalda terzi-nâme-yi okurdu ve onların ahvâlini nakil ve hikâye ederdi."

مستمع چون یافت جاذب زان وفود جمله اجزا اش حکایت گشته بود

1674. "Uktâki o cemâatten dinleyici olanı çekici buldu, onun bütün eczâsı hikâye olmuş idi."

"Vüfud", "resûl ve gürûh" ma'nâsına olan "vefd" kelimesinin cem'idir, "cemâat" demektir. Ya'ni, "Uktâki o meddâh, etrâfında toplanmış olan dinleyici cemâatten söz çekici kimseleri buldu, kendisine şevk gelip onun bütün eczâsı hikâye olmuş ve belâgat ve fasâhat ile söz söylemeye başlamış idi."

قال صلى الله عليه وسلم إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُلْقِي الْحِكْمَةَ عَلَى لِسَانِ الْوَاعِظِينَ بِقَدْرِ هِمِّ الْمُسْتَمِعِينَ

(S.a.v.) buyurdu ki: "Muhakkak Allâh Teâlâ hikmeti vâizlerin dili üzerine dinleyicilerin himmetleri mikdârı telkîn eder"

جذب سمعست ار کسی را خوش لیست گرمی و جد معلم از صیست

1675. Eğer bir kimsenin bir latîf dudağı var ise, cezb-i sem'dir. Muallimin vecdinin harâreti subîdendir.

"Vecd", lügatte, "aklı gitmek ve gamlı olmak ve muhabbet ve iştîyâk galebe etmek" ma'nâlarına gelir. Burada "muhabbet ve iştîyâkın galebesi" demektir. "Cezb-i sem'", hiss-i sâmiyanın çekmesi demek olup, dinleyenin isti'dâdından kinâyedir. "Latîf dudak"tan murâd, belîğ ve latîf söz söyleyen ağızdır. Ya'ni, bir mecliste bir kimse belîğ ve latîf söz söyler ise, orada o sözlerin ma'nâlarını kavramaya müstaid bir kulağın çekmesinden nâşidir. Nitekim muallimin kemâl-i sevk ile ve harâretle olan ta'lîmi, onun ta'lîmini kabûle müstaid olan çocuk bulunmasındandır. Hz. Pîr efendimiz bu maânîyi IV. cildin 1318 ve 1319 numaralı beyitlerinde şöyle beyân buyurmuşlardır:

گر سخن کش یابم اندر انجمن صد هزاران شکل بروم در چمن
وز سخن کش یابم آن دم زن بمزد می‌گریزد نکته‌ها از دل چو دزد

Tercüme: "Eğer mecliste söz çekici bulursam, çimende yüz binlerce gül bitiririm. Ve eğer o demde söz öldürücü bir put bulursam, nükteler gönülden hırsız gibi kaçır."

Ve *Fîhi Mâ Fîh*'in 27. faslında da şöyle buyururlar:

"Söz müstemî'in isti'dâdı kadar gelir. O ne kadar emip müteğaddî olursa, hikmet sûtü o kadar nâzil ve zâhir olur. O emmeyince hikmet dahi hârice çıkmaz ve yüz göstermez. "Acîb şey! Niçin kelâm zuhûr etmiyor?" dersin: "Acîb şey! Sen kelâmı niçin cezbe etmiyorsun? Sana kuvvet istimâ'ı vermemeye zât-ı azîmü's-şân, kâile de dâiye-i kelâm vermiyor."

جنگی را کو نوازد بیست و چار چون نیابد گوش گردد جنگ بار

1676. *Yirmi dördü okşayan çengîye kulak olmadığı vakit, çeng yok olur.*

Bu beyt-i şerîf eski mûsikî kavâidine göre beyân buyurulmuştur. Tavzîh-i ma'nâ için burada bunların muhtasaran zikrine lüzûm vardır: Hükemâ-yı Acem, her biri on iki burca mensûb olmak üzere on iki makâma i'tibâr etmişlerdir ki, onlar da râst, ısfahân, ırâk, kûçek, büzürg, hicâz, bûselik, uşşâk, hüseyinî, zengüle, nevâ ve rehâvî makamlarıdır. Ve bu on iki makâm gece ve gündüz saatlerine göre yirmi dört şu'beye ayrılmıştır; ve her bir makâmın iki şu'besi vardır. Zamânımızın mûsikîsinde bu i'tibârât metruktır. Hz. Pîr efendimizin zamân-ı şerîflerinde dahi bu i'tibârât riâyet olunduğu anlaşılıyor. "Çeng", bir çalgının ismidir; bu çalgıyı çalan kimseye "çengi" derler. Ya'ni, bir mecliste bu zikrolunan yirmi dört şu'beye âid nağmeleri ça-

lan çenginin, bu nağmelerini dinleyip anlayacak kulak olmadığı vakit, sâzendenin ve hânendenin şevki kaçır ve çeng ve çalgı âleti sâzendeye bir yük ve zahmet olur.

نی حراره یادش آید نی غزل نی ده انگشتش بجنبد در عمل

1677. *Onun hâtırına ne nağme, ne gazel gelir; ne de amelde onun on parmağı hareket eder.*

"Harâre", nağme demektir; "gazel", şîr ıstılâhında aşka dâir söylenip en azı beş ve en çoğu on sekiz beyitten ibâret olan şîre derler. Sâzende, hançeresiyle yaptığı nağmeleri, çaldığı sazın üzerinde sağ elinin beş parmağı ile mızrabı vurmak ve sol elinin beş parmağı ile sazın üzerindeki tellere basıp perdelerden sadâ çıkarmak sûretiyle icrâ eder. Ya'ni, eğer bir müstaid dinleyici olmazsa, sâzendenin hâtırına ne nağme ve ne de okuyacağı gazelin beyitleri gelir, ne de nağmelerin icrâsı husûsunda on parmağı hareket eder. Beyt-i Ziyâ Paşa merhûm:

Bir yerde ki yok nağmeni gûş eyleyecek gûş
Tazyî'-i nefes eyleme, tebdîl-i makâm et!

گر نبودی گوشهای غیب گیر وحی ناوردی ز گردون یک بشیر

1678. *Eğer gayb tutucu kulaklar olmasa idi, bir beşîr felekten vahy getirmez idi.*

"Beşîr", "müjdecî" demek olup murâd, peygamberdir. Ya'ni, âlem-i gayba müteallık kelâmı dinleyip kabûl etmeye müstaid olan insan kulakları olmasa idi, bir müjdecî olan peygamber, beşeriyet âlemine felekten, ya'ni âlem-i ulvîden vahy-i ilâhî getirmez idi.

ور نبودی دیده‌های صنع بین نه فلک گشتی نه خندیدی زمین

1679. *Sun' görücü gözler olmasa idi, ne felek olurdu, ne zemîn güler idi.*

Benî-Âdem'in san'at-ı ilâhîyi görüp idrâk edici gözleri olmasa idi, sanâ-yî'-i ilâhiyyenin âsân olan ne felek olurdu, ne de yeryüzü vücûd bulup, mahsûllerini meydâna çıkarmak sûretiyle güler idi. Nitekim Âl-i İmrân sûresinde *إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ* (Âl-i İmrân, 3/190) ya'ni "Muhakkak, göklerin ve yerin yaratılmasında ve gecenin ve gündüzün ihtilâfında akıl sâhibleri için elbette sâniyetine âlâmetler vardır" buyrulur.

این دم لولاك این باشد که کار
از برای چشم تیزست و نظار

1680. *Bu "Levlâke!" kelâmı bu olur ki iş, keskin göz ve nazarlar içindir.*
[1661]

"Nazâr", "nazar"ın cem'idir. Ya'ni bu لولاك لما خلقت الافلاك ya'ni, "Ey habîbim! sen olmasa idin, eflâki yaratmazdım!" kelâmı ve hadîs-i kudsîsi, ef'âl-i ilâhiyye ve sun'-ı rabbânî benî-Âdem'de olan keskin gözler ve nazar içindir, demek olur.

عامه را از عشق همخواه و طبق
کی بود پروای عشق صنع حق

1681. *Avâma hem-hâbe ve tabak aşkından, sun'-ı Hak aşkının pervâsı ne vakit olur?*

"Hem-hâbe", "berâber uyuyan" demek olup, "kadın"dan kinâyedir; ve "tabak" dahi yemekten kinâyedir. "Pervâ", ızırâb, korku, vesvese ve kayı ma'nâlarıdır. Ya'ni, kısa gören ve mahdûd düşünen avâma kadın ve yemek ve içmek aşkından dolayı, sun'-ı Hakk'ın mütâlaası kaydı ve ızırâbı ne vakit olur? Onlar hayât-ı beşerî kadın ve yemek ve içmek zevkine münhasır görürler.

آب تتماجی نریزی در تغار
تا سگی چندی نباشد طعمه خوار

1682. *Yemek yiyici ve birkaç köpek olmayınca sen tutmaç suyunu tegâra dökmezsin.*

"Tegâr", burada "çamur leğeni" demektir. "Tutmâc", buğday unu ile yapılan bir nevi taâmın ismidir. "Tu'me", yiyecek şey. Ya'ni, tutmaç denilen taâmın suyunu yemek yeyici birkaç köpek olmayınca çamur leğenine dökmezsin. Onu leğene döktüren sebep köpeklerin bulunmasıdır.

رَوْ سگ کهف خداوندیش باش
تا رهاند زین تغارت اصطفاش

1683. *Git, onun hudâvendliğinin kehfînin köpeği ol, tâ ki, seni onun istifâsı bu tegârdan kurtarsın.*

"Kehf", mağara; "istifâ" seçmek ve ihtiyâr etmek. "Mağara"dan murâd, kesâfet ve cismâniyet âlemi; "tegâr"dan murâd, kadın ve taâm zevkleri gibi evvâk-ı cismâniyyedir. Ya'ni, bu cismâniyet ve kesâfet âlemi, Hakk'ın mezâhir-i esmâ ve sıfâtıdır ve mağara gibi karanlıktır. Rûh-ı insânî bu mağarada mahbûsdur. Ey sâlik! Git, Hakk'ın mutasarrıf olduğu bu mağaranın köpeği ol! Tâ ki, senin bu tezellülüne ve kulluğuna mükâfât olarak, Hak seni huzûruna

kabûl için seçsin de seni bu ezvâk-ı cismâniyye leğeninden kurtarsın ve rû-hâniyet âleminde getirsin! Nitekim kussası sûre-i Kehf'de mezkûr olan ashâb-ı Kehf'in köpeği, tezellülü ve inkıyâdı sebebiyle köpeklikten kurtulup, bâtinin-da hakikat-i insâniyyeyi buldu.

چونکه دزدیهای بی رحمانه گفت که کنند آن در زیان اندر نهفت

1684. *Uaktâki bî-rahmâne olan hırsızlıkları söyledi ki, terziler gizlide onu yapardı.*

Vaktâki meddâh, terzilerin gizlide merhametsizce yaptıkları hırsızlıkların sûret-i icrâsını söyledi ve izâh etti.

اندران هنگامه ترکی از خطا سخت طیره شد ز کشف آن غطا

1685. *O cem'iyet içinde Hatâ'dan bir Türk, o perdenin keşfinden pek öfkelen-di.*

"Hatâ", Asya'da Türkistân-ı Çînî'de bir memleket ismidir; "gıtâ" perde demektir. "Tîre şüden", öfkelenmek demektir. Ya'ni, meddâhı dinleyen cem'iyet içinde Hatâ memleketinden gelmiş olan bir de Türk var idi. O terzilerin hırsızlıklarının perdesini açmasından dolayı meddâha i'tirâz edip, içinden "Terziler ehl-i zekâdan bir şey çalamazlar, ahmaklardan çalarlar!" diye öfkelen-di.

شب چو روز رستخیز آن رازها کشف می کرد از بی اهل نهی

1686. *Gece o sırları kıyâmet günü gibi, ehl-i nühâdan dolayı keşf ederdi.*

"Nühâ", akıllar demektir. Ya'ni, kıyâmet günü iyi ve kötü sırlar nasıl keşf olunursa, meddâh dahi gece o terzilerin sırlarını söylediği hikâyelerde, akıl sâhiblerini ikâz için keşf ederdi. Hatâ Türk'ü dahi meddâhın ehl-i zekâyı bu hırsızlıklardan istisnâ etmediğine öfkelenir idi.

هر کجا آیی تو در جنگی فراز بینی آنجا دو عدو در کشف راز

1687. *Her nerede sen bir cenkte âlî gelsen, orada keşf-i râzda iki düşmanı görürsün.*

Ya'ni, esâsen herhangi bir mevzû' üzerine sen bir cenkte ve mübâhasede âlî ve gâlib gelip mes'elenin sırrını meydana koyar isen, mutlak o mecliste karşında bir iki düşmanı ve muârzı görürsün.

آن زمان را محشر مذکور دان و آن گُلوی راز گو را صور دان

1688. O zamânı zikr olunanın mahşeri bil! *Ve o sır söyleyicinin boğazını sûr bil!*

İşte sen bu mübâhese meclisi zamânını mevzû'-ı bahs olan şeyin mahşeri bil! Ya'ni o meclis muvâfık ve muânz olanların mahşer-i efkândır; ve sırrı söyleyen kimsenin boğazını da sûr-ı İsrâfîl bil ki, o mecliste gizli ve ölü bir hâlde bulunan efkânın dirilmesine sebeb olur.

که جدا اسباب خشمی ساختست و آن فضایح را بکوی انداختست

1689. Zîrâ Hudâ, hışma mensûb olan sebepleri düzmüşdür ve o fazâhatları köye atmıştır.

Zîrâ Hak Teâlâ bu âlem-i sûrette hışma ve öfkeye mensûb olan sebepleri halk ve tertib etmiştir; ve bu sebepler muhtelifdir. Ba'zısı kibir ve ucûb gibi sıfât-ı nefsânîyye ve ba'zısı da anlayış noksândır. Bunların her birisi hakikatte fazâhat ve rûsvâyılıktır. Hak Teâlâ bu fazâhatları hikmetiyle bu köye, ya'ni bu âlem-i cismânîyyete atmıştır. Bu sebeble, mübâheseler esnâsında kavga ve nizâ' eksik olmaz.

بس که غدر در زیان را ذکر کرد حیف آمد ترک را و خشم و درد

1690. Terzilerin gadrini çok zikr etti, *Türk'e hayıf ve hışm ve derd geldi.*
[1671]

Velhâsıl o meddâh, terzilerin gadrine ve mekrine âid hikâyeleri çok söyledi. O söyledikçe Hatâ Türk'ünün kalbine de teessüf ve öfke ve derd geldi ve kızdı kızıdı.

گفت ای قعاص در شهر شما کیست اُستاتر درین پیشه و دغا

1691. Dedi: "Ey kıssa söyleyici! Sizin şehrinizde bu san'atta ve hilede pek üstâd olan kimdir?"

"Kassâs", mübâlağa ile ism-i fâilidir, "çok kıssa söyleyici" demek olur. Nihâyet, Türk tahammül edemeyip dedi ki: "Ey meddâh efendi! Sizin bu şehrinizde bu terzilik san'atında ve hile yapmakta pek ziyâde üstâd ve mâhir olan kimdir?"

دعوی کردن ترک و گرو بستن او که درزی از من چیزی نتوان بردن

"Terzinin benden bir şey çalması mümkün değildir!" diye Türk'ün da'vâ etmesi ve onun rehin bağlaması, ya'ni bahis tutuşması

گفت خیاطمست نامش پور شش اندرین دزدی و چستی خلق کُش

1692. Dedi: "Bir terzi vardır, onun adı Pûr-i Şüş'tür. Bu hırsızlıkta ve çeviklikte halk öldürücüdür."

گفت من ضامن که با صد اضطراب او نیارد برد پیشم رشته تاب

1693. Dedi: "Ben zâminim ki, o benim önümde yüz ıztırâb ile iplik bükümünü götürmeye kâdir değildir!"

"Tâb", kıvrım ve büküm. Ya'ni, Türk dedi ki: "Ben bahis tutuşurum ve bahse koyduğum şeyi de zâmin olurum ki, o terzi benim önümde götürdüğüm kumaştan yüz ıztırâb ve birçok hîle ve mekr ile iplik bükümü bile çalmaya kâdir olmaz."

پس بگفتندش از تو چیست تر مات او گشتند در دعوی مهر

1694. Sonra ona dediler ki: "Senden daha çevik kimseler onun matı oldular; da'vâda uçma!"

Ya'ni, Türk bu da'vâyı ettikten sonra orada olan kimseler ona dediler ki: "Bu da'vâda yükseklerde uçma! Senden daha çevik ve zekî olan kimseler o "Pûr-i Şüş"ün (Ciğer Oğlu'nun) matı ve mağlûbu oldular."

رو بعقل خود چنین غره مباح که شوی یاره درین ترویرهاش

1695. "Git, böyle aklına mağrûr olma ki, onun tezvîrlerinde yâve olursun!"

"Yâve", gâib, zâil, boş, bâtil ve hezeyân söz ma'nâlarıdır. Ya'ni, "Ey Ha-tâ Türk'ü! Git, kendi aklına ve zekâvetine mağrûr olma! Zîrâ onun tezvîrinde ve hîlesinde kaybolursun; ve onun hîlesi senin akıl ve zekâvetini ibtâl eder."

گرم تر شد ترک و بست آنجا گرو که نیارد برد نه کهنه نه نو

1696. Türk daha kızdı ve "Orada ne eskiyi, ne yeniği götüremez!" diye rehin bağladı.

Türk onların bu sözlerine daha ziyâde kızdı ve "O terzi benim kendisine götüreceğim eski ve yeni kumaşlardan benim önümde hiçbir şey çalamaz!" diye iddiâ edip, bu sözü söyleyen kimseler ile rehin bağladı, ya'ni bahis tutuştu.

مطمئنش گرم تر کردند زود او گرو بست و دهان را بر گشود

1697. *Mutmî'ları onu çabuk daha harâretlendirdi. O rehin bağladı ve ağzını açtı.*

"Mutmî'", itmâ' edici ve tama'landırıcı demektir. Ya'ni, bu bahiste onu tama'a getiriciler, terzinin hırsızlıktaki mahâreti hakkında mübâlağa edip, Türk'ü daha ziyâde kızdırdılar ve teşvîk ettiler. Türk hemen bahis tutuştu ve ağzını açıp dedi:

که گرو این مرکب تازی من بدهم ار دزد قماشم او بفن

1698. *Ki: "Eğer o benim kumaşımı fen ile çalarsa, ben bu Arab atımı veririm!"*

Ya'ni, "Eğer o terzi benim götüreceğim kumaştan bir mikdârını fen ve hîle ile çalarsa, ben size bu bindiğim a'lâ Arab atını veririm!"

ور نتاند برد اسبی از شما واستاتم بهر رهن مبتدا

1699. *"Ve eğer götürmeye kâdir olmazsa, rehin için sizden ibtidâdan bir at alırım!"*

Ya'ni, "Sizde ibtidâdan ortaya rehin ve öndil (اوکدل) olarak bir at koyunuz. Eğer o terzi çalamazsa, ben de sizden bu koyduğunuz atı alayım!"

ترک را آن شب نبرد از غصه خواب با خیال دزد می کرد او حرآب

1700. *Türk'ü o gece gussadan uyku götürmedi. Hırsızın hayâli ile o muhârebe etti.* [1681]

"Hırâb", müfâale bâbının ikinci masdandır, "muhârebe" demektir. Tutuştuğu bu bahis üzerine Türk'ün gussadan uykusu kaçtı. Sabâha kadar hırsız terzinin hayâli ile muhârebe etti.

بامدادان اطلسی. ژد در بغل شد بازار و دکان آن دغل

1701. *Sabahleyin koltuğunun altına bir atlas vurdu; pazara ve o hilekârın dükânına gitti.*

"Fârisî'de "zeden" masdarı "vurmak" ma'nâsınadır. Fakat ibârenin icâbı-

na göre türlü ma'nâlarda dahi kullanılabilir. Meselâ burada "atlası zed der begal" ibâresi "koltuğuna bir atlas sıkıştırdı" diye tercüme olunur.

پس سلامش کرد گرم و اوستاد جست از جا لب بترحیش گشاد

1702. *Müteâkıben ona harâretle selâm etti ve o üstâd yerinden sıçradı; ve onun terhâbine dudak açtı.*

"Terhîb", "merhaba, hoş geldin!" demektir. Ya'ni, Türk terzinin dükkânına geldiği vakit ona harâretle selâm verdi ve o üstâd olan terzi dahi derhal yerinden kalkıp ona, "Merhaba, hoş geldin, safâ geldin!" dedi.

گرم پرسیدش ز حد ترک یش تا فکند اندر دل او مهر خویش

1703. *Onun gönlüne o, kendi muhabbetini ilkâ için Türk'ün haddinden ziyâde onu harâretli sordu.*

Terzi, Türk'e kendini sevdirmek için, haddinden ve mertebesinden ziyâde iltifât ederek hâlini ve hâturını sordu. Nitekim riyâkârlar umdukları menfaate nâil olmak için bir kimseye haddinden fazla temelluk ve müdâhene ederler.

چون بدید از وی نوای بلیلی یش افکند اطلس استبلی

1704. *Vaktâki ondan bir bülbül nevâsını gördü, İstanbul'a mensûb olan atlası öne bıraktı.*

"İstenbul", İstanbul şehrinin ismidir; "yâ" nisbet içindir. Ya'ni, Türk vaktâki terziden bir bülbülün latîf ötmesine benzeyen güzel sözleri dinledi, İstanbul şehri ma'mûlâtından olan kıymetli atlas kumaşı terzinin önüne bıraktı ve onun tatlı diline meclûb oldu.

که بیر این را قباي روز جنگ زیر نافم واسع و بالاش تنگ

1705. *Dedi: "Bunu cenk gününün bir cübbesi olmak üzere göbeğimin aşağısı geniş ve yukarısı dar olarak kes!"*

Türk terziye dedi ki: "Bu kumaştan bana cenk ve muhârebe gününde giymek üzere bir cübbe biç! Cübbenin göbeğinden yukarı kısmı dar ve aşağı kısmı da geniş olsun!

تنگ بالا بهر جسم آرای را زیر واسع تا نگیرد پای را

1706. *"Yukarının dar olması cismi süslemek içindir; aşağısı geniş, ayağı tutmak içindir."*

"Cübbenin yukarı kısmının dar olması, cismimin yukarı kısmını süslemek ve güzel göstermek içindir; ve aşağı kısmının geniş olması da muhârebe es-nâsında ayakların hareketi serbest kalmak içindir."

گفت صد خدمت کنم ای ذو وداد در قبولش دست بر دیده نهاد

1707. *Dedi: "Yüz hizmet edeyim, ey sevgili! Onun kabûlünde elini göz üzerine koydu."*

Terzi, "Ey sevgili müşterim! Sana istediğin gibi birçok hizmetler edeyim!" dedi; ve Türk'ün murâdını kabûl husûsunda "emrin baş göz üzerinedir" demek işâretini mutazammın olmak üzere elini gözü üzerine koydu.

پس به پیمود و بدید او روی کار بعد از آن بگشاد لب را در فشار

1708. *Müteâkuben ölçtü ve işin yüzünü gördü. Ondan sonra dudağı feşâra açtı.*

"Diden rûy-i kâr", işin çıkar tarafını görmekten kinâyedir. Bundan murâd, cübbeyi yapmakla beraber çalmak işinin çıkar tarafını görmektir. "Feşâr", hezeyân ve ma'nâsız sözler. Ya'ni, müteâkuben terzi atlası ölçtü ve bu kumaştan ne kadar çalmak mümkün olduğunu gördü ve anladı. Ondan sonra da bir takım ma'nâsız ve zâid sözler söylemeye ve Türk'ün fikrini bunlar ile meşgul etmeye başladı.

از حکایت‌های میران دگر و ز کرم‌ها و عطای آن نفر

1709. *Diğer beylerin hikâyelerinden ve o cemâatin keremlerinden ve atâlarından bahsetti.*

Ya'ni, zamânındaki beylerin hallerinden değil, geçmiş zamanda olan diğer beylerin hikâyelerinden ve o beyler cemâatin keremlerinden ve atâlarından bahsederek onları medh etti.

و ز بخیلان و ز تخشیراتشان از برای خنده هم داد او نشان

1710. *Ve bahîllerden ve onların tahşîrlerinden dahi gülme için o nişân verdi.*

[1691]

"Tahşîr", "her şeyin kötüsü" ma'nâsına olan "huşâre"den masdar olup, "kötülemek ve aşağılamak" demek olur. Ba'zı nüshalarda "tahsîr" vâki'dir; "helâk ve noksân" demektir. Ba'zı nüshalarda da "taksîr" vâki'dir. Ya'ni, hasis olanlardan ve onları kötülemekten veyâhud onların ziyâna ve noksâna

düşmelerinden veyâhud taksîrlerinden hikâye ederdi. Gülmek için dahi onların gülünç hallerinden nişân verir idi.

همچو آتش کرد مقراضی برون می‌برید و لب پر افسانه و فسون

1711. *Ateş gibi makası dışarıya çıkardı; dudağı efsâne ve füsûn ile dolu olarak keserdi.*

"Müşteriyi ateş gibi yakıcı olan makası dışarıya çıkardı. Bir taraftan kumaşı keser ve biçerdi, bir taraftan dahi, ağzı masallar ve efsûnlar ile dolu idi.

مَصَاحِكِ گفتن درزی و ترک را از قوت خنده بسته شدن دو چشم تنگ او و فرصت یافتن درزی

Terzinin Türk'e gülünç sözler söylemesi ve gülmenin kuvvetinden onun iki dar gözünün bağlanması ve terzinin fırsat bulması

"Medâhik", "gülme" ma'nâsına olan "dihk" kelimesinin cem'idir. "Çeşm-i teng"den murâd, göz çukurunun darlığıdır. Zîrâ Moğol tâifesinden olan Türklerin gözleri küçük ve dar olur.

ترک خندیدن گرفت از داستان چشم تنگش گشت بسته آن زمان

1712. *Türk'ü hikâyeden gülme tuttu; o zaman onun dar gözü bağlanmış oldu.*

Terzinin gülünç hikâyesinden dolayı Türk'ü gülme tuttu. Zâten gözü küçük ve dar idi. Gülerken yanaklarının kabarması üzerine gözleri büsbütün kapandı.

پاره دزدید و کردش زیر ران از جز حق از همه آحیا نهان

1713. *Bir parça çaldı ve onu baldırının altında Hak'dan gayri bütün dirilerden gizli etti.*

Terzi, Türk'ün gözünün kapanmasından bilistifâde kumaşın bir parçasını kırıp çaldı ve derhâl eteğini açıp baldırının altına sıkıştırdı. Dâimâ hay olan Hak Teâlâ hazretlerinden gayri diri olan kimselerin gözlerinden sakladı.

حق همی دید آن ولی ستار خوست لیک چون از حد بری غماز اوست

1714. *Hak onu görür idi; fakat Settâr huyludur. Lâkin hadden götürür isen gammâz odur.*

Hak Teâlâ بِالْعَمَادِ (Mü'min, 40/44) ya'ni "Muhakkak Allâh Teâlâ kullarını görücüdür" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere, terzinin bu fiilini ve terziyi görür idi. Fakat "Settâr" ism-i şerîfinin icâbı olarak örter idi; ve bilcümle kulların ef'âlî hakkında da tecellî-i Settârî'si böyledir. Fakat zulüm ve tecâvüzü hadden ziyâde yapar isen, gammâz da odur; ve o fiili bir sûretle meydâna çıkarıp kulları terzîl eden de yine Hak-Teâlâ'dır. Nitekim III. cildin 2477 numaralı beytinde de *لیک چون از حد بشد پیدآ کند* [ya'ni "Hakk'ın hilmi muvâsâlar eder, lâkin hadden gittiği vakit izhâr eder"] buyurulmuş idi.

ترك را از لذت افسانه اش رفت از دل دعویٰ پیشانه اش

1715. *Türk onun efsânesinin lezzetinden, onun evvelce olan da'vâsı gönülden gitti.*

Ya'ni, Türk, terzinin söylediği gülünç hikâyenin lezzetinden mest oldu ve evvelce, "Bu terzi benden bir şey çalamaz, bahis tutuşurum!" diye da'vâ etmesi gönünden gitti ve Arab atını bahse koyduğunu unuttu.

اطلسی چه دعویٰ چه رهن چه ترك سر مستست در لاغ ای آچی

1716. *Nenin atlası, nenin da'vâsı, nenin rehini? Ey büyük kardeş, Türk latîfe içinde sermesttir.*

Ba'zı nüshalarda birinci mısra'daki ibâreler terkîb-i izâfî olmayıp, atlası چه رهن چه دعویٰ چه رهن چه Bir da'vâ nedir? Rehini nedir?" Bu hikâyelerin zevki esnâsında bunların hiçbir kıymeti kalmamıştır. Türk latîfenin zevki içinde sarhoş olmuş, bunları kâmilan unutmuştur. "Eçî", büyük kardeş ma'nâsıdır.

لا به کردش ترك كز بهر خدا لاغ می گو کان مرا شد مغتدا

1717. *Türk, "Hudâ için latîfe söyle ki, o bana muğtedâ oldu!" diye ona yalvardı.*

"Muğtedâ", ism-i mef'ûl olup, "gıdâ olunmuş" demektir. Ya'ni, Türk, terziye "Allah için latîf hikâye söyle! Zîrâ bu hikâye bana vaktin gıdâ-yı fikri oldu ve gönüm açıldı!" diye yalvardı.

گفت لاغی خندمینی آن دغا که فتاد از قهقهه او بر قفا

1718. O hilekâr gülünç bir latîfe söyledi ki, o kâhkahadan arkası üzerine düştü.

پاره اطللس سبک بر نیفه زد ترک غافل خوش مضاحک می مزد

1719. Atlasın bir parçasını çabuk şalvarın uçkurluğuna soktu. Gâfil olan Türk latîf mudhikeler emerdî.

"Sebük", hafif ve çabuk ma'nâlarıdır. "Nîfe", don ve şalvar uçkurluğu demektir (*Burhân*). Ya'ni, Türk kâhkahadan arkası üstüne düştüğü vakit, terzi atlastan bir parça daha kesip çabuk donunun uçkurluğuna sıkıştırıp sakladı. Halbuki gâfil olan Türk latîf mudhikeleri emerdî. "Mezîden", emmek demektir.

همچنین بار سوم ترک خطا گفت لاغی گوی از بهر خدا

1720. ^[1701] Hatâ Türk'ü böylece üçüncü def'a, "Hudâ için bir latîfe söyle!" dedi.

Hatâ memleketinin Türk'ü terziye yine böylece üçüncü def'a olarak, "Allah için bir latîfe söyle!" diye yalvardı.

گفت لاغی خندمین تر زان دو بار کرد او این ترک را کلی شکار

1721. O iki def'adan daha gülünç bir latîfe söyledi. O bu Türk'ü külliyyen şîkâr etti.

Terzi evvelce söylediği iki gülünç hikâyeden daha gülünç bir latîfe söyledi ve bu Türk'ü tamâmiyle avladı ve gönünü kendine celb etti.

چشم بسته عقل چینه مؤلهه مست ترک مدعی از قهقهه

1722. Gözü bağlanmış, aklı sıçramış, hayrete düşürülmüş; müddâi olan Türk kâhkahadan sarhoş!

Gözü kapanmış, aklı yerinden gitmiş, terzi tarafından hayrete düşürülmüş olan ve avlanmayacağını da'vâ eden Türk kâhkahadan sarhoş bir hâle gelmiştir.

پس سوم بار از قبا دزدید شاخ که ز خندش یافت میدان فراخ

1723. Mûteâkiben cübbeden üçüncü def'a parça çaldı. Zîrâ onun gülmesinden geniş meydân buldu.

- چون چهارم بار آن ترك خطا
لاغ از آن استا همی کرد اقتضا
1724. *Vaktâki Hatâ Türk'ü dördüncü def'a o üstâddan latîfe diledi.*

"İktizâ", dilemek demektir.

رحم آمدن استاد بر آن ترك

Üstâdın o Türk'e merhamete gelmesi

- رحم آمد بر وی آن استاد را
کرد در باقی فن و بیداد را
1725. *Üstâda onun üzerine merhamet geldi. Fenni ve zulmü bâkîde etti.*

Üstâd terzinin Türk'e merhameti geldi. Onun dördüncü hikâyeyi talebde ısrân üzerine acıdı. Artık atlastan parça çalmadı. Hîlesini ve zulmünü, cübbe-yi tamâm biçtikten sonra bâkî kalan çaldığı parçalar hakkında yaptı ve onlara münhasır kıldı.

- گفت مولع گشت این مفتون در این
بی خبر کهن چه خسارست و غبن
1726. *Dedi: "Bu meftûn buna harîs oldu. Bî-haber ki, bu ne ziyân ve ga-bîndir!"*

"Mûlî", harîs demektir; "gabîn", re'yi ve fikri gevşek ve zayıf olan kimse demektir. Terzi içinden kendi kendine dedi: "Bu meftûn olan Türk, bu latife-yi ve hikâyeye harîs oldu. Haberi yoktur ki, bu hikâyeye dinlemede ne zarar vardır; ve kendisi gevşek ve zayıf fikirli kimsedir, ya'ni ne hasârdan ve ne de kendisinden haberi yoktur!"

- بوسه افشان کرد بر استاد او
که بمن بهر خدا افسانه گو
1727. *O, "Hudâ için bana hikâyeye söyle!" diye üstâda bûse saçtı.*

Türk, "Allah için bana hikâyeye söyle!" diye üstâd terzinin yüzünü gözünü öperek yalvardı ve öpücükler saçtı.

ای فسانه گشته و محو از وجود چند افسانه بخواهی آزمود

1728. *Ey efsâne olmuş ve vücûddan mahv olmuş! Ne vakte kadar efsâneyi tecrûbe edeceksin?*

Bu beyitlerde küssadaki işâretler tavlân buyurulur. Ey kendisi masal olmuş ve vücûd-i izâfî âleminden anbean mahv olmuş olan kimse! Ne vakte kadar bu feleğin efsâne ve masal mesâbesinde olan ezvâkını tecrûbe edeceksin? Şimdiye kadar hangi zevkin sana kaldı? Ettiğin zevklerin hepsi şu ân için masal ve hikâyeye oldu.

خندمین تر از تو هیچ افسانه نیست بر لب گور خراب خویش ایست

1729. *Senden daha ziyâde gülünç hiç yoktur. Kendinin harâb mezârının kenârı üzerinde dur!*

Gülünç hikâyeler istersen, senin hâlınden daha gülünç hikâyeye hiç yoktur. Kendi rûhunun harâb mezârı mesâbesinde olan cisminin üzerinde tevakkuf et ve ibretle ahvâl-i cismâniyyene bak! Vakıt vakıt ne hâle gelmektedir?

ای فرو رفته بگور جهل و شک چند جویی لاغ و دستان فلک

1730. *Ey cehl ve şekk mezârına batmış! Feleğin latîfesini ve destânını ne kadar istersin?*

Ey Hakk'a ve hakîkate karşı cehl ve şekk ve şübhe mezârına gömülmüş olan kimse! Feleğin ve bu âlem-i cismâniyyetin ezvâkını ve bu zevklere dâir olan onun hikâyelerini ne kadar ve ne vakte kadar isteyip durursun?

تا بکی نوشی تو عشوه این جهان که نه عقلت ماند بر قانون نه جان

1731. *Sen bu cihânın işvesini ne vakte kadar dinlersin? Senin kânûn üzere ne aklın, ne cânın kaldı!*

"İşve", aldatma demektir. Ya'ni, sen bu cismâniyet cihânının işvesini ve aldatmasını ne vakte kadar dinleyip durursun? Hayâlâtın ibâret olan bu âlemin âlâyişine aldandın. Aklın, akla mahsûs olan kânûn ve kâide hâricine çıktın; ve rûhun dahi, rûh-ı insânî tavrından uzaklaştı. Binâenaleyh mer'âda otlayan hayvanlara benzedin.

لاغ این جرخ ندیم گرد و مرد آب روی صد هزاران چون تو برد

1732. *Gürd ü mürdün nedümi olan bu feleğin latîfesi, senin gibi yüz binlerce kimsenin âb-ı rüyunu götürdü.*

“Gürd”, mübâriz, dilâver, bahâdır demektir; “mürd”, burada mübhemâtandır. Nitekim Türkçe’de dahi “bahâdır, mahadır” ve “felek, melek” gibi terkibler kullanılır; ve bu mübhemâta ma’nâsı olan kelimenin nazirleri ve zıdlan dâhil olur. Ya’ni, bahâdırın mahadının nedîmi ve muhâsibî olan bu feleğin zevkleri ve latifeleri senin gibi yüz binlerce kimsenin yüzünün suyunu göttürdü ve izâle etti ve onları i’tibârsız ve zelif bir hâle getirdi. “Mürd”, “emred” kelimesinin cem’i olduğu takdirde, “gürd”den murâd, “büyük ve i’tibârlı” ve “mürd”den de murâd dahi, “küçük ve i’tibârsız kimseler” olur. Ma’nâsı “büyüklerin ve küçüklerin nedîmi ve musâhibi olan bu feleğin latîfesi” demek olur.

می درد می دوزد این درزئ عام جامه صد سالیکان طفل خام

1733. *Bu âmm olan terzi, ham çocuk olan yüzlerce sâlikin libâsını yırttı ve dikti.*

“Terzi-i âmm”dan murâd, felek ve cismâniyet âlemidir. “Sâlikân-ı tûl-ı hâm”dan murâd, Hak yolunun mübtedî olan sâlikleridir. “Libâs”tan murâd, “وَلِبَاسُ الْقَوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ” (A’râf, 7/26) [ya’ni “Takvâ elbisesi, işte bu hayırlıdır”] âyet-î kerîmesi mûcibince takvâdır. Ya’ni, bu umûmî terzi mesâbesinde olan felek ve cismâniyet âlemi, mübtedî olan sâliklerin çoğunun libâs-ı takvâsını yırtar ve diker. Zîrâ mübtedî sâlik Hak yoluna girdiği vakit takvâya meyl eder. Fakat bu felek ona ezvâk-ı cismâniyyeden bir zevk gösterir. Sâlik nefsinin hevâsına tâbî olur ve bu takvâ libâsı yırtılır. Eğer o sâlikte fetânet ve dirâyet varsa nefsinin harâreti geçtikten sonra o zevkin altında gizli olan rezâleti ve nîkmeti görür. İstîğfâr ve rücû’ edip yine takvâ libâsını giyer; ve bu sûretle felek terzisi onun libâs-ı takvâsını yırtar ve diker. Eğer umûmî ma’nâ alınırsa, “libâs”tan murâd, cisim olmak ve onun yırtulması ve dikilmesi, hastalık ve sıhhat ve gam ve şâdi gibi zıd haller olmak münâsib olur. Ve “sâle-gân” dahi “sad sâle”nin cem’i olmak icâb eder. “Ham çocuk olan yüz yıllıkların libâs-ı cismîni yırtar ve diker” demek olur.

لاغ او گر باغها را داد داد چون دی آمد داده را بر باد داد

1734. *Onun latîfesi gerçi bağlara atâ verdi, vaktâki sonbahar geldi, atâyı hava-yı verdi.*

Birinci “dâd”, vergi ve atâ; ve ikinci “dâd”, “dâden” masdarından fiil-i mâzî; “dey”, sonbahar; “dâde”, verilmiş ve atâ demektir. Ya’ni, o feleğin latîfesi gerçi bağlara yeşillik ve tarâvet atâsını verdi; fakat vaktâki o feleğin son-

bahan geldi, o vermiş olduğu vergiyi ve atâyı havaya verdi ve mahv etti. Bu sûretle o umûmî terzi hem dikti ve hem de yırttı.

پیر طفلان شسته پیشش بهر کد تا بسعد و نحس او لاغی کند

1735. Çocukların pîri, onun sa'di ve nahsi ile latîfe etmek için, sa'yden dolayı onun önünde oturmuştur.

"Pîr"den murâd, müneccim; "çocuklar"dan murâd, ehl-i dünyâ; "şiste", "oturmak" ma'nâsına olan "şisten" masdarından ism-i mef'ûl; "kedd", emek, bir şeyin husûlû için çekilen zahmet ve sa'y; "sa'd ü nahs", yıldızların uğur ve uğursuzluk hâssaları. Ya'ni, ehl-i dünyânın pîri olan müneccim efendi, ahvâl-i dünyâyı anlamak sa'yi ve gayretinden dolayı sa'di ve nahsi ile latîfe etmek için o feleğin önünde oturmuş, meşgûl bir hâlededir.

گفتن درزی ترك را همی خاموش كه اگر مضاحك دیگر گویم قبا تنگ آید

Terzinin Türk'e, "Sus! Zîrâ eğer başka mudhike söylersem cübbe dar gelir!" demesi

گفت درزی ای طواشی بر گذر وای بر تو گر کنم لاغی دگر

1736. Terzi dedi: "Ey tavâşi! Geç! Eğer başka bir latîfe edersen vay sana!"

"Tavâşi", hadım ağaları demek olup, burada Hak yolunda erkeklik gösteremeyen kimselerden kinâyedir. Ba'zı nüshalarda birinci mısra'ı گفت درزی ya'ni "Terzi, Türk'e: Bundan geç! dedi" sûretindedir.

پس قبايت تنگ آيد باز پس اين کند با خويشتن خود هيچ کس

1737. "Binâenaleyh senin cübben dar gelir. Muhakkak hiçbir kimse tekrâr bunu kendisine yapar mı?"

Ya'ni, "Ey Türk! Eğer bir latîfe söyleyip kumaşından çalarsam, senin cübben bedenine dar gelir. Muhakkak hiçbir kimse kendi hakkında zararlı olan bir şeyi tekrâr yapar mı?" "Bâzpes", tekrâr demek olup, ikinci mısra'a râci'dir.

خنده چه رمزی ار دانستی تو بجای خنده خون بگریستی

1738. "Nenin gülmesidir. Eğer bir remz bilse idin, sen gülme yerine kan ağ-lardın!"

Ya'ni, "Burası gülme yeri midir? Eğer sen bir remz ve işâret bilse idin, ba-şına gelen zararı anlar ve gülme yerine kan ağlardın!"

در بیان آنکه بیکاران و افسانه جویان مثل آن ترک اند و عالم غرار غدار
همچو آن درزی و شهوات زنان مضاحق گفتن این دنیاست و عمر همچو
آن اطلس پیش این درزی جهت قبای بقا و لباس تقوی ساختن

Onun beyânında ki, işsizler ve masal isteyiciler, o Türk'ün mislidirler; ve gaddâr olan aldatıcı âlem, o terzi gibidir; ve kadınların şehveti bu dünyânın mudhikeler söylemesidir; ve ömür, bu terzinin önünde bekâ cübbesini ve takvâ libâsını düzmek için o atlas gibidir

اطلس عمرت بمقراض شهور برد پاره پاره خیاط غرور

1739. *Senin ömrünün atlasını ayların makası ile, garûr terzisi parça parça gö-türdü.*

"Garûr", aldatıcı demektir; "şühûr", "ay" ma'nâsına olan "şehir" in cem'idir. Ya'ni, senin ömrünün atlas gibi kıymetli kumaşını, aldatıcı olan fe-lek terzisi ayların makası ile parça parça çalıyor ve kısaltıyor ve günden gü-ne ecelin yaklaşıyor.

تو تنها می بری کاختر مدام لاغ کردی سعد بودی بر دوام

1740. *Sen, "Yıldız dâimâ latîfe ede idi, devâm üzere sa'd olaydı!" diye temen-nâ ediyorsun.*

Sen ise diyorsun ki: "Âh! bu hayât-ı dünyâda seyyârât dâimâ latîfe ede idi ve devâm üzere sa'd olaydı ve uğur saçaydı!" Zîrâ ilm-i nücûma göre seyyâ-rât ehl-i arz üzere gâh sa'd ve gâh nahs üzere te'sîr eder.

سخت می‌تولی ز تربیعات او و ز دلّال و کینه و آفات او

1741. *Sen onun terbiâtından ve onun delâlinde ve kînesinden ve âfetlerinden pek öfke ile feryâd edersin.*

"Tûlîden", öfke ile feryâd etmek; "terbî", ilm-i nücûm ıstılâhâtıdır; birisi Hamel ve diğeri Seretân burcunda olmak üzere iki seyyârenin birbirine dördüncü hânedâ nazar etmesidir ki, bu hâl yarım düşmanlığa delildir. "Teslîs" ve "tesdîs" ve "krân" hallerinde de başka başka hükümler vardır. Tafsili ilm-i nücûm kitâblarındadır. "Delâl", naz ve hüsn ve şîve ma'nâlarıdır. Ba'zı nüshalarda "vebâi" vâki'dir; "sıkıntı, zorluk" demektir. "Kîne", buğz ve adâvet ve hıkd demektir. Ya'ni, ey müneccim efendi! Sen feleğin terbiâtından, şîvesinden, yâhud sıkıntısından ve adâvetinden ve âfetlerinden öfke ile feryâd edersin.

سخت می‌رنجی ز خاموشی او و ز نحوس و قبض و کف کوشی او

1742. *Onun sâkitliğinden ve onun nuhûsünden ve kabzından ve kîne sa'y ediciliğinden pek incinirsin.*

"Hâmûşî", sâkitlik demektir. Ey müneccim! Seyyârâtın vaz'iyetlerindeki sâkitliklerinden, ya'ni bir hüküm izhâr etmemelerinden ve uğursuzluğundan ve kabz ahkâmından ve adâvete sa'y ediciliğinden pek incinirsin ve "Keşke onun bu ma'kûs halleri olmasa da bu hayât-ı dünyeviyye hep mes'ûd olarak geçse!" dersin.

که چرا زهره طرب در رقص نیست بر سعود و رقص سعد او مایست

1743. *Dersin ki: "Niçin tarab Zühresi raks içinde değildir? Onun raks ve sa'dinin suidü üzerinde durma!"*

Ehl-i nücûm indinde Zühre seyyâresi tarab ve sürûra mensûbdur. Onun vaz'iyet-i felekiyyesi ehl-i arza tarab ve sürûr verir. Nitekim buna işâreten Hz. Fîr efendimiz şöyle buyururlar:

من طربم طرب منم زهره زند نوای من عشق میان عاشقان شیوه کند برای من

"Ben tarabım, tarab da benim! Zühre seyyâresi benim nevâmı ve nağmelerimi çalar! Aşk âşıklar arasında bana mahsûs şîve yapar!"

Ya'ni, ey müneccim efendi! Dersin ki: "Taraba mensûb olan Zühre seyyâresi niçin raksda ve kendi te'sîrinde değildir? Sen onun sa'd ve raksının mübârekliği önünde durma!"

اخترت گوید که گر افزون کنم لاغ را پس کلیت مغبون کنم

1744. Yıldız sana der ki: "Eğer latîfeyi ziyâde edersem, sonra seni külliyyen mağbûn ederim!"

O seyyâre sana der ki: "Eğer latîfeyi ve sa'dî ve raksı çok yaparsam ve sen de Hatâ Türk'ü gibi zevkte ve tarabda müstağrak olursan, sonra seni külliyyen ziyâna uğratmış ve ömrünün atlasından çok çalmış olurum!"

تو مبین قلابی این اختران عشق خود بر قلب زن ای مہان

1745. Sen bu yıldızların kallâblığını görme, ey hakîr! Kalb-zen üzerine olan kendi aşkını gör!

"Kallâb", kalp para kesen, sāhtekâr; "kalb-zen", kezâ kalp para yapan kimse demektir. "Kallâb" ta'bîriyle yıldızların te'sîrinden gelen zevkin ve tarabın kalp ve sahte olduğuna işâret buyrulur. Ya'ni, ey müneccim! Sen yıldızların kalb-zenliğini görme! Onların felekte vazîfesi budur. Ey hakîr! Sen bu kalb-zen olan feleğin üzerine olan kendi aşkını ve muhabbetini gör! Ondan bu kadar acı te'sîrler gördüğün hâlde, yine ona dört el ile sanılmış ve onun muhabbetinde müstağrak olmuşsun. Asıl garâbet senin bu hâлиндedir. Zevk-i hakîkî ve ma'nevî var iken, sen kâzib ve fânî olan feleğin zevk ve tarabına meyl etmişsin ve kalb-zeni sevmişsin.

آن یکی می شد بره سوی دکان پیش ره را بسته دید او از زنان

1746. O birisi yolda dükkân tarafına giderdi; yolun önünü kadınlardan bağlanmış gördü.

Bu ve âtidedeki ebyâr-ı şerîfe zevk-i hakîkîyi bırakıp, zevk-i kâzibe meyl etmiş olmanın mîsâl-i zâhîrîsidir. Ya'ni, meselâ bir kimse yolda yürür ve ticâret için kendi dükkânı tarafına giderdi. Yolun önünü kadınların kalabalığından bağlanmış gördü.

بای او می سوخت از تعجیل و راه بسته از جوقِ زنان همچو ماه

1747. Onun ayağı ta'cilden yandı. Halbuki yol ay gibi olan kadınlar tâifesinden bağlanmış idi.

O kimse bir ân evvel dükkânına gitmek için acele acele yürüdüğünden ayağı harâretten kızdı ve yandı; ve yürüdüğü yol ay gibi güzel yüzlü kadınlar tâifesinden bağlanmış idi.

رويك زن كرد و گفت ای مستهان هی چه بسیاری ای دختر چگان

1748. *Yüzünü bir kadına döndü ve dedi: "Ey hakîr, hey! Ne çoksunuz, ey kızcağızlar?"*

"Müstehân", hor ve hakîr demektir. Ya'ni, o kimse yüzünü o kadınlar arasından bir kadına döndü ve dedi ki: "Ey hakîr kadın, hey! Siz ne kadar çoksunuz, ey kızcağızlar?" Zîrâ bu kimsenin kadınlara meyli olmadığı için bu sözleri onlara tahkîran söyledi.

رو بدو کرد آن زن و گفت ای امین هیچ بسیاری ما منگر مبین

1749. *Kadın yüzünü ona döndü ve dedi: "Ey emîn! Hiç bizim çokluğumuza bakma ve görme!"*

Kadın cevâben o kimseye dedi: "Ey bizim şehvetimizden ve muhabbetimizden emîn olan kimse! Bizim çokluğumuzdan sana ne fâide vardır? Bizim çokluğumuza bakma ve bizi görme!"

بین که با بسیاری ما در بساط تنگ می آید شما را انبساط

1750. *"Gör ki, bisâtta bizim çokluğumuz ile berâber, size inbisât dar geliyor."*
[1731]

"Bisât", döşeme; burada "ferş-i zemîn", yeryüzü demektir. "Inbisât", yayılmış ve mesrûr olmuş ve genişlik demektir. Ya'ni, "Gör ki, yeryüzünde biz kadın tâifesinin çokluğu ile berâber, siz erkeklere kazâ-yı şehvet dâiresinde ki genişlik ve yaygınlık dar geliyor."

در لواطه می فتید از قحط زن فاعل و مفعول رسوای زمن

1751. *"Kadın kutluğundan livâtaya düştünüz; fâil ve mef'ûl zamânın rezîlidir!"*

"Gûyâ kadın kutluğundan livâtaya düştünüz ve kadınları gözünüz görmeyip erkek tasarrufuna teveccüh ettiniz; ve bu sûretle hem fâil ve hem de mef'ûl zamânın rezîli oldu. Zevkte zevk-i sahîhi ve tabîiyî bırakıp zevk-i kâzibi ve gayr-i tabîiyî ihtiyâr ettiniz. Hayât-ı dünyeviyyede rezîl ve hayât-ı uhreviyyede Hakk'ın mel'ûnu ve matrûdu oldunuz." Nitekim hadis-i şerifte *لوط* *ya'ni "Lût kavminin fiili ile amel eden kimseye Allâh Teâlâ la'net etti"* buyrulur.

تو مبین این واقعات روزگار کز فلک می گردد اینجا ناخوار

1752. *Burada felekten nâ-gûvâr oluyor diye sen zamânın bu vâkı'alarını görme!*

“Nâ-güvâr”, acı ve hazm olunmayan şey. Ya’ni, ey müneccim! Senin hâlin dahi bu lûfûnîn hâline benzer; lûfî hâl-i livâtanın şenâati ve rezâleti ile berâber, ona âşık ve mübtelâ olduğu gibi, sen dahi feleğin bu nâ-güvâr ve acı olan vâkıâtı ile berâber ona âşık ve mübtelâ olmanı gör! Hâdisât-ı felekiyye-nin acılığını ve hazmı güç olan ahvâlini görme!

تو مبین تخشیر روزی و معاش تو مبین این قحط و خوف ارتعاش

1753. *Sen rızkın ve maâşın tahşîrini görme! Sen bu kılığı ve korkuyu ve titremeyi görme!*

“Tahşîr”, “huşâre”den masdardır; “noksanlık, bir şeyin kötüsü ve hakîri” demektir. Ya’ni, ey müneccim! Yıldızların vaz’iyeti şöyledir ve bu vaz’iyet rızkın ve maîşetin noksanlığını ve memleketlerde kutluk vâkı’ olacağını veyâhud harb vesâir âfât-ı semâviyye zuhûr edeceğini gösterir, deyip nefse acı gelen bu kılığı ve korkuyu ve titremeyi görme! Bu haller ile berâber feleğe olan sen kendi aşkını gör!

بین که با این جمله تلخهای او مرده او بید و ناپروای او

1754. *Gör ki, onun bütün bu acılıklarıyla berâber, onun ölmüşü ve onun nâ-pervâsısın.*

Sen bunu gör ki, feleğin bütün bu acılıklarıyla berâber, ona karşı olan muhabbet ve aşkıncıdan ölüsünüz ve hiç çekinmeksizin o feleğin meftûnusunuz. Bu beyt-i şerif yukanda 1745 numarada geçen عشق تو مبین قلائی این اختران. خود بر قلب زن بین ای مهان [ya’ni “Sen bu yıldızların kallâblığını görme, ey hakîr! Kalb-zen üzerine olan kendi aşkını gör!”] beytine merbûttur.

رحمتی دان امتحان تلخ را نعمتی دان ملک مرو و بلخ را

1755. *Acının imtîhânını bir rahmet bil! Merv’in ve Belh’in mülkünü bir nîkmet bil!*

“Merv” ve “Belh”, Asya’da iki şehrin adıdır. Cenâb-ı Hakk’ın kullarını acı ve kahr ile imtîhân etmesini rahmet bil! Zîrâ bu acılığın mukabilinde tatlılık ve kahr mukabilinde lutuf vardır. Binâenaleyh nefesine tatlı ve hoş gelen Merv ve Belh şehirleri mülkünün hükümdârlığını bir nîkmet ve kahr-ı ilâhî bil! Sûrette bu makâm ve mansıb tatlı ve latîf görünür ise de iç yüzü acı ve kahırdır.

آن براهيم از تلف نگرىخت و ماند این براهيم از شرف بگرىخت و راند

1756. O İbrâhîm teleften kaçmadı ve kaldı; ve bu İbrâhîm şereften kaçtı ve kovdu.

Nitekim bu âlem-i sûretin böyle ters tecellisini görmek istersen bak ki, o İbrâhîm Halîlullâh (a.s.) gürûrun ateşinde telef olmaktan kaçmadı ve Hakk'ın bu tecelli-i kahrî ile imtihânına inkiyâd etti ve neticede ateş gülîstâna tahavvül edip, hıfz-ı ilâhî içinde kaldı; ve bu kahrın zımında lutf-ı ilâhîye mazhar oldu. Ve Belh şehrinin hükümdânı olan İbrâhîm Edhem (k.s.) pâdişâhlığın şeref-i sûrisinden kaçtı ve bu şerefi kendisinden sürdü ve kovdu; ve ma'nâ âleminin sultânı oldu. Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullâh ve Vefî Muhammed Ekberâbâdî (kaddesallâhu esrârahum) bu beytin ikinci mısra'ındaki "İbrâhîm" in İbrâhîm-i Zerdüşt olduğunu beyân ediyorlar. Meâlen tercümesi şöyledir:

"İkinci mısra'daki "İbrâhîm" den murâd, mecûsîlerin mürşidi olan İbrâhîm-i Zerdüşt'tür. Mecûsîler onda nübüvvet olduğunu zu'm ederler. Ve onların bâtil olan dinleri, ateşe tapmak ve kadınları helâl görmek vesâiredir. Zerdüşt İrân şâhlarından Güştâsb zamânında Belh şehrinde bulunup mansıb ve şeref ile mümtâz idi. Şeref-i İslâm'dan kaçtı ve dalâlet yolunu tuttu ve Jend isminde bir kitâb yaptı. "Bu kitâb bana "Hak'tan geldi!" dedi. Onun ismine "Zârdüşt, Zârdüşt, Zârhüşt, Zerâteşt, Zerâdiheşt, Zerdühüşt, Zertüşt, Zeredüşt, Zerdüşt ve Zertüşt" derler."

Bu şârihler beyt-i şerîfe şu ma'nâyı veriyorlar: Bu İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'un ateşinin telefinden kaçmadı, hıfz-ı ilâhîde kaldı. Fakat İbrâhîm-i Zerdüşt şeref-i İslâmiyet'ten kaçtı ve huzûr-ı ilâhîden kovuldu.

آن تسوزد وين بسوزد ای عجب نعل معکوست در راه طلب

1757. Ey aceb! O yanmaz, bu yanar! Taleb yolunda na'l ma'kûsdür!

Yukarıdaki birinci veche göre ma'nâ: Acîb şeydir ki, bu İbrâhîm (a.s.) bu sûrî ateşte yanmaz; ve o İbrâhîm Edhem hazretleri şeref-i sûriden kaçıp ilticâ ettiği aşk-ı ilâhî ateşi içinde yanar. Taleb-i Hak yolunda na'l ma'kûsdür. Ya'ni kahr tarafına gidiş lutuf tarafına gidiştir ve lutuf tarafına gidiş ise kahr tarafına gidiştir.

İkinci veche göre ma'nâ: Acîb şeydir ki, bu İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'un sûrî ateşinde yanmaz; Ve bu İbrâhîm-i Zerdüşt ise, şeref-i İslâmiyet'ten kaçıp ateşi ilâhî itihâz ettiği hâlde kendi ilâhı olan o sûrî ateşte ve cehennem ateşinde yanar.

باز مکرر کردن صوفی سؤال را

Sûfinin suâli yine mükerrer etmesi

گفت صوفی قادرست آن مستعان که کند سودای ما را بی زیان

1758. Sûfî dedi: "O *Müsteân* kâdirdir ki, bizim *sevdâmızı* ziyânsız *ede!*"

Sûfî, kadıdan yukandaki cevâbları aldıktan sonra tekrâr suâle başlayıp dedi ki: "Kendisinden yardım talep olunan Hak Teâlâ hazretleri bizim *sevdâmızı* ve arzûmuzu ziyânsız olarak bizlere ihsân etmeye kâdirdir" "*Müsteân*", kendisinden yardım talep olunan. "*Sevdâ*", aşk, hırs, tama' ve arzû ma'nâlarıdır.

آنکه آتش را کند ورد و شجر هم تواند کرد این را بی ضرر

1759. "O ki, *ateşi gül ve ağaç yapar, bunu da zararsız etmeye kâdirdir.*"

"O Hak Teâlâ hazretleri ki, Nemrûd'un yaktığı ateşi İbrâhîm (a.s.) hakkında gül ve gül ağacı yapar. Bu bizim *sevdâlarımızı* da zararsız yapmaya kâdirdir."

آنکه گل آرد برون از عن خار هم تواند کرد این دی را بهار

1760. "O ki, *dikenin aynından gülü dışarıya çıkarır, bu sonbaharı da bahar [1741] yapmaya kâdirdir.*"

"O Hak Teâlâ hazretleri ki, katı bir dikenli ağacın "ayn"ından ve zâtından latîf ve ter ü tâze gülü meydâna çıkarır. Bu sonbaharın harâblığını da ilkbaharın ma'mûriyetine döndürmeye kâdirdir."

آنکه زو هر سرو آزادی کند قادرست ار غصه را شادی کند

1761. "O ki, *ondan her servi âzâdlık eder, eğer gussayı şâdi ederse kâdirdir.*"

"O Hak Teâlâ hazretleri ki, ondan her servi ağacı âzâdlık eder, ya'nı yaz ve kış yaprakları kurumaktan âzâd olup yemyeşil bir hâlde durur. Eğer o Hak Teâlâ gussayı ve gamı şâdi ve sürûr yaparsa buna da kâdirdir."

آنکه شد موجود از وی هر عدم گر بدارد باقیش او را چه کم

1762. "O ki, her adem ondan mevcûd oldu, eğer onu bâkî tutarsa ona ne noksan vardır?"

"Adem"den murâd, adem-i izâfîdir. Nitekim ağaç çekirdeğin içindedir ve âlem-i sûrette ma'dûmdur; ve kezâ buzun esâsı sudur ve incimâddan evvel âlem-i sûrette ma'dûmdur. Ya'ni, "O Hak Teâlâ hazretleri ki, bu eşyâ ve vücûd-i izâfî-i beşer âlem-i sûrette ma'dûm iken O'nun varlığından mevcûd oldu ve zuhûra geldi. Eğer onları mahv etmeyip bâkî tutarsa onun varlığına ne noksan gelir?"

آنکه تن را جان دهد تا حی شود گر نمی راند زیانش کی شود

1763. O ki, cisme cân verdi; nihâyet diri olur. Eğer öldürmezse ne vakit ona ziyân olur?

O Hak Teâlâ hazretleri ki, cemâd olan cisme cân verir; ve bu cân vâsıtasıyla o cemâd olan cisim diri olur ve harekete gelir. Eğer o rûhu ondan izâle edip öldürmezse onun kudretine ve san'atına bir ziyân olur mu?

خود چه باشد گر بپنشد آن جواد بنده را مقصود جان بی اجتهاد

1764. Eğer o cûd bendeye cânın maksûdunu iclîhâdsız bahş ederse ne olur?

"Cânın maksûdu"ndan murâd, Hakk'a vuslattır. Ya'ni, eğer o vücûd-i mutlak hazretleri bir kuluna cânının maksûdu olan zât-ı şerîfine vuslat devletini riyâzatsız ve mücâhedesiz ve sülûk zahmetini ihtiyâr etmeksizin bahş ve ihsân ederse onun şân-ı ulûhiyyetine ne noksan gelir?

دور دارد از ضعیقان در کمین مکر نفس و فتنه دیو لعلین

1765. Pusuda olan nefsin mekrini ve şeytân-ı matrûdun fitnesini zayıflardan uzak tutarsa ne olur?

Yukanki beyitte olan "hod çi bâşed? [ne olur?]" bu beyte de râcî'dir. Ya'ni, Hak yolunun düşmanı olan pusudaki nefsin mekrini ve huzûr-ı izzetten kovulmuş olan şeytanın fitnesini riyâzat ve mücâhede emrinde zayıf olan sâliklerden uzak tutar ve onları kolaylık ile insân-ı kâmil yaparsa Hak Teâlâ hazretlerine ne ziyân olur?

جواب دادن قاضی صوفی را

Kâdının sûfiye cevâb vermesi

گفت قاضی گر نبودی امر مرّ ورنه نبودی خوب و زشت و سنگ و در

1766. *Kādı dedi: "Eğer acı olan emr olmaya idi ve eğer güzel ve çirkin ve taş ve inci olmasa idi..."*

Kādı sûfiye cevâben dedi: "Eğer nefse acı gelen teklîfât ve evâmîr-i ilâhiyye olmasa idi ve eğer esmâ-i cemâliyyenin mezâhiri olan güzel sûret ve esmâ-i celâliyyenin mazharı olan çirkin sûret ve kıymetsiz âdî taş ve kıymetli inci olmasa idi..."

ور نبودی نفس و شیطان و هوا ورنه نبودی زخم و چالیش و وغا

1767. *"Ue eğer nefis ve şeytan ve hevâ olmasa idi; ve eğer zahm ve nizâ' ve cenk olmasa idi..."*

"Zahm", yara ve darbe; "çâlîş", nizâ' ve muhâlefet; "vegâ", cenk ve harb demektir. Ya'ni "Eğer ism-i Mudill'in mazharı olan nefis ve şeytan ve hevâyı nefsanî olmasa idi; ve eğer Hâdî ve Mudill ve Nâfî' ve Dârr gibi müteakıl ve mütezâdd olan esmâ-i ilâhiyyenin mazharları arasında birbirine darbe ve yara vurmak ve nizâ' ve cenk olmasa idi..."

بس بچه نام و لقب خواندی مَلِک و بندگان خویش را ای مُنتَهک

1768. *"Binâenaleyh melik kendi bendelerini ne nâm ve lakab ile çağırır idi, ey perde yırtıcı?"*

"Melik", pâdişâh ve hükümdâr; "müntehik", perde yırtıcı demektir. Ya'ni, yukarıda beyân olunan esmâ-i ilâhiyyenin mezâhiri olmasa idi, pâdişâh-ı hakîkî olan Hak Teâlâ kullarını hangi isimler ile tesmiye ve [hangi] sıfatlar ile tavsîf buyurur idi, ey esrâr-ı ilâhiyye perdesini yırtıcı olan sûfî?"

چون بگفتی ای صبور و ای حلیم چون بگفتی ای شجاع و ای حکیم

1769. "Nasıl ey sabûr ve ey halîm derdi? Nasıl ey şücâ' ve ey hakîm derdi?"

Ya'ni, "Eğer bu mütekâbil ve mütezâdd esmâ-i ilâhiyye ve onların mezâhiri olmasa, Hak Teâlâ nasıl "Ey halîm ve ey şücâ' ve ey hakîm kullarım!" diye hitâb ederdi?" Zîrâ "sabûr" ismini taşımak için mihnetlerin vücûdu ve bu mihnetlere sabr eden lâzımdır; ve "halîm" ismini taşımak için dahi tecellî-i kahrî olmak ve o tecellîye karşı yumuşaklık gösteren ve halkın sû'-i muâmelesine karşı hüsn-i muâmele ile mukâbele eden lâzımdır. Ve kezâ düşmanlara karşı harbde şecâat gösteren olmasa, "ey şecî'!" diye hitâb edecek bir kimse bulunmaz idi. Ve umûr-ı muâmelâtta her şeyi tamâm ve yerinde yapan kimse olmasa dahi "hakîm" ismi verilecek bir kimse bulunmaz idi.

چون بدی بی رهن و دیو لعین

صابرین و صادقین و منفقین

1770. "Sabr ediciler, sâdıklar ve infâk ediciler, yol vurucu ve şeytân-ı laîn olmaksızın nasıl olurdu?"

"Eğer Hak yolunda yol vurucu nefis ve fitne ilkâ edici şeytân-ı laîn olmasa ve bunlara karşı muhâlefet edip bu yolda hâlisâne ve sâdikâne çalışanlar olmasa "sabr ediciler" ve "sâdıklar" ve "infâk ediciler" isim ve vasıflarını hâiz olan kullar olur mu idi?" Nitekim Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَاتِنِينَ وَالْمُتَّقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ (Âl-i İmrân, 3/17) ya'ni "O müttakîler musibetlere sabr edicilerdir ve kavl ve fiil ve niyetlerinde sadâkat edicilerdir ve Allâh'a itâat edicilerdir ve Allah yolunda mallarını müstehak olanlara infâk edicilerdir ve seher vakitlerinde istîğfâr edicilerdir" bu yurur.

علم و حکمت باطل و متدک بدی

رستم و حمزه و مخنث یک بدی

1771. Rüstem ve Hamza ve muhannes bir olur idi. İlim ve hikmet bâtil ve mündek olur idi.

"Rüstem", meşhûr Acem pehlivânlarından birinin ismidir; "Hamza", Re-sûl-i Ekrem Efendimiz'in amcasının ism-i şerîfidir. Mümtâz kahramanlardan idi (razıyallâhu anh); "mendek", kâsîd ve geçmez metâ' ve parça parça demektir (Vefî Muhammed Ekberâbâdî Şerhi'nden). "Muhannes", kadın tabiatlı ve korkak kimse. Ya'ni, "Eğer hâssiyetli ve mütekâbil ve mütezâdd olan esmâ-i ilâhiyye ve bu âlem-i sûrette onların mezâhiri olmasa idi, Rüstem Peh-

livân ve Hz. Hamza (r.a.) ile korkak kimseler sûrette birbirlerine mûsâvî olur idi; ve ilim ve hikmet insanlar arasında bâtl ve geçmez bir metâ' olur idi."

علم و حکمت بھر راہ بی رہیست چون ہمہ رہہ باشد آن حکمت تہیست

1772. "İlim ve hikmet bir yolsuzun yolundan dolaydır. Vaktâki hep yol ola, o hikmet boştur."

Ya'ni, "Yol ikidir. Birisi hidâyet ve diğeri de dalâlet yoludur. Hidâyet yolunun nihâyeti Hakk'a ve hakîkate isâl edicidir; ve dalâlet yolu ise Hak ve hakîkatten uzaklaştırıcıdır; ve bu yollardan birisi Hâdî ve diğeri onun zıddı olan Mudill isminin mazhandır. İlim ve hikmet ise, bu iki yolu birbirinden ayırmak içindir; ve eğer ihtilâf ve tezâdd-ı esmâ olmayıp yol bir yoldan ibâret olsa, ortada insanlar için ayırt edilecek bir şey kalmaz. Binâenaleyh ilim ve hikmet dahi boş ve fâidesiz olur ve insanların seyri de cemâd ve nebât ve hayvanların seyri gibi bir dâireye mahsûr kalır idi. Ma'lûm olsun ki, ilm-i hayât (biyoloji) ile meşgûl olan hükemânın tedkîkine göre cemâdât ve nebâtât ve hayvânâtın halkaları kapanmıştır. Onlar kendi mertebelerindeki seyrlerinde bu dâirenin hâricine çıkamazlar. Yalnız insâniyet mertebesinin halkası açık kalmıştır. Binâenaleyh insanlar kendi mertebelerinin icâbı olan seyrin hâricine çıkabilirler. Hayâtîyât ulemâsı bu bilgilerinin daha ilerisine çıkamazlar. Zîrâ onlar tabiat sâhasında mahsûr ve mahbûs kalmışlardır. Halbuki tabiat ulûhiyetin zâhiriyevidir; ve ulûhiyet mertebesinin lâ-yuad ve lâ-yuhsâ esmâ ve sıfâtı vardır. Bu esmâ ve sıfât cem'iyetini hâiz olan mahlûk ancak insandır. Binâenaleyh halka-i seyri açık kalmış olan insan insanlığı ve hidâyet yolunu bırakıp dalâlet yolu olan hayvanlık mertebesine sukût edebileceği gibi, dalâlet yolu olan hayvanlığı bırakıp hidâyet yolu olan insanlığın kemâlî mertebesine de terakkî edebilir; ve insanlığın mertebe-i kemâlî ise cem'iyet-i esmâiyyeyi hâiz olması i'tibâriyle melekîyet mertebesinden daha âlîdir. Beyt-i Sâib:

صائب زملا ئك مطلب رتب انسان آیتہ بی پشت چه صورت بنماید

"Ey Sâib! Mertebe-i insâniyyeyi meleklerden isteme! Onlar sırsız aynaya benzerler; sırsız ayna ise ne sûret gösterir?"

Binâenaleyh ilim ve hikmet insanlara bu hakîkati telkîn ettiği için elzem ve fâidelidir. İşte bu beyt-i şerîfin zımnında bu hakîkatler beyân buyurulmuştur.

بهر این دکان طبع شوره آب هر دو عالم را روا داری خراب

1773. "Bu acı sulu tabiât dükkânı için her iki âlemin harâb olmasını revâ tutar mısın?"

Ma'lûm olsun ki, tabiât dört esâsın hey'et-i mecmûasından ibârettir ki, onlar da "harâret, bürûdet, yübûset, rutûbet"tir. Gerçi "yübûset" harâretten ve rutûbet dahi bürûdetten neş'et ederse de, yübûset harâretin ve rutûbet dahi bürûdetin aynı değildir. Her birinin kendi mertebelerindeki iktizâları ve ahkâmı başka başkadır. Ve tabiât ulûhiyetin zâhiriyeti olup esmâ-i ilâhiyyenin mezâhiri olan suver-i eşyânın tekevvün ettiği bir dükkân ve destgâhdır; ve olmak ve bozulmak bu tabiât dükkânının icâbıdır; ve suver-i eşyâ ilm-i ilâhî mertebesinden bu tabiât dükkânına gelir. Burada vazîfesi bittikten sonra âlem-i âhirete intikâl eder. Binâenaleyh tabiât beşerin mizâcına mülâyim gelmeyen bozulmak hâssasını da hâiz olduğundan acı sulu bir dükkân mesâbesindedir. Ve bu tabiât dükkânının alesseviyye bir tecellî dâiresinde kâim olmasını istemek, hem dünyânın ve hem de âhiretin harâblığını istemek olur. Zîrâ böyle bir taleb istihâlâtın olmamasını istemek demektir. Bu ise âlem-i tabiât olan dünyâ umûrunun harâblığıdır; ve suver-i eşyânın âlem-i tabiatta bekâsını istemek dahi âhiretin harâblığını ve olmamasını istemektir. Binâenaleyh bu taleb hikmet-i hilkate mugâyirdir.

من همی دایم که تو پاکی نه خام وین سؤالت هست از بهر عوام

1774. "Ben bilirim ki, sen pâksin, ham değilsin; ve senin suâlin avâm içindir."

"Ey sûfî! Ben bilirim ki, sen ef'âl-i Hakk'a i'tirâzdan pâksin! Ma'tifet-i ilâhiyyede ham ve câhil değilsin; ve senin bu yukarıdaki suâllerin avâmın idrâkini tenvîr içindir."

جور دوران و هر آن رنجی که هست سہلتر از بعد حق و غفلتست

1775. "Devrânın cevri ve her o renc ki vardır, Hakk'ın uzaklığından ve gafletinden daha kolaydır."

"Devrân-ı feleğin cevri ve bu âlem-i tabiâtın cefâsı ve insana isâbet eden her bir zahmeti ve meşakkati, Hak'tan uzak ve gâfil olmak eleminden daha ehvendir."

زانکه اینها بگذرند آن نگذرد دولت آن دارد که جان آگہ برد

1776. "Zîrâ ki bunlar geçerler, o geçmez. Devleti o tutar ki, âgâh olan cân götürür!"

“Zîrâ ki âlem-i dünyâ ve tabiat dükkânı kevn ü fesâd âlemi olduğundan bu cefâlar ve zahmetler çabuk geçerler. Fakat Hak’tan uzaklık ve gaflet ele-mi, bâkî olan rûha âid olduğundan geçmez. O elem seninle berâber âlem-i âhirete intikal eder. Binâenaleyh devlet sâhibi olan kimse huzûr-ı ilâhîye o Zât-ı azîmü’s-şândan âgâh bir cân götüren kimsedir.” Nitekim Kur’ân-ı Ke-rîm’de sûre-i Şuarâ’da buyrulur: *إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ* (Şu-arâ, 26/88-89) ya’nî “Yevm-i âhirette mal ve evlâd fâide vermez; fâideyi bu-lan ancak Allâh’a kalb-i selîm ile gelen kimsedir.”

حکایت در تقریر آن که صبر در رنج کار سہلتر از صبر در فراق یار

Onun takrîri hakkında hikâyedir ki, “İşin zahmetine sabır ve yârin firâkına sabırdan ehvendir”

آن یکی زن شوی خود را گفت ہی ای مروت را یک ره کرده طی

1777. *O bir kadın kendi kocasına dedi: "Hey! Ey mürüvveti bir def'ada tayy etmiş kimse!"*

Bu beyitler mihnet-i mâddînin mihnet-i ma'nevîden daha kolay olduğuna misâl olarak îrâd buyurulmuştur. “Hey”, edât-ı tenbîh; “mürüvvet”, adamlık ve insanlık; “yek reh”, def’aten, birdenbire; “tayy”, yolu kat’ etmek ve me-sâfe kat’ etmek. Ya’ni, bir kadın kocasına hitâben dedi ki: “Ey insanlık yolu-nu bir def’ada kat’ edip bitirmiş olan efendi, kendine gel!”

هیچ تیمارم نمی داری چرا تا یکی باشم درین خواری چرا

1778. *"Niçin beni hiç muhâfaza etmezsin? Ne zamâna kadar bu hakîrlikte olayım? Niçin?"*

“Timâr dâšten”, gam yemek ve muhâfaza etmek demektir. Ya’ni, “Ey efendi! Beni niçin muhâfaza etmiyorsun? Nafakam ve kisvem pek sefildir. Ben ne zamâna kadar böyle hakîrlik ve fakîrlik içinde yaşayacağım? Niçin bu hâlde olayım?”

گفت شو من نفقه چاره می کنم گر چه عورم دست و پایی می زدم
1779. *Kocası dedi: "Ben nafakaya çâre ediyorum. Gerçi fîrlum, bir el ve ayak çarpıyorum."*

["Ür", çıplak;]"; "avr" matlubına nâil olmadığı için me'yûs ve nâ-murâd olan kimse;" "dest-u pâ zeden", sa'y etmek ve çalışmaktan kinâyedir. Kocası cevâben dedi: "Gerçi nâ-murâdım ve fakîr ve müflisim, fakat çalışıyorum. Nafaka tedârîki husûsunda tedbîrlere mürâcaat ediyorum."

نفقه و کسوه ست واجب ای صنم از منت این هر دو هست و نیست گم
1780. *"Ey sanem! Nafaka ve kisve vâcibdir. Benden sana her ikisi vardır ve noksan değildir."*

"Sanem", put demektir. Burada sevgiliden ve ma'sûktan kinâyedir. Ya'ni, "Ey sevgili zevcem! Nafaka ve kisve ya'ni yiyecek ve giyecek tedârîki âlle re-îsi olan erkek üzere vâcibdir; ve benim tarafımdan sana bunların her ikisi de elimden geldiği kadar tedârîk olunur ve noksan değildir, ya'ni yiyeceğini getirip, giyeceğini ihmâl etmiyorum."

آستین پیرهن بنمود زن بس درشت و پر وسخ بد پیرهن
1781. *Kadın gömleğinin yenini gösterdi. Gömlek çok sert ve kir dolu idi.*

"Vesah", kir, pas ve murdârlık. Kadın kocasının cevâbına karşı giydiği gömleğin yenini gösterdi ki, gömleğin yeni kirden ve pastan muşamma' [:muşamba] gibi kaskatı olmuş idi. Ya'ni, kadın bu işâreti ile demek istedi ki: "Evet, getirdiğin nafaka ölmeyecek kadar bir şeydir; ve getirdiğin giyecek da-hi ancak arkamdaki bir murdar gömlektir. Diğer bir gömleğim daha yoktur ki, bu gömleği çıkarıp yıkayayım. Binâenaleyh bana baktığın bu mudur? Gömlek bezinin sertliği ve kaballığı da başkala.."

گفت از سختی تنم را می خورد کس کسی را کسوه زین سان آورد
1782. *Dedi: "Katılıktan dolayı tenimi yiyor. Bir kimse bir kimseye bu nevi'den kisve getirir mi?"*

Kadın gömleğini göstermekle berâber dedi ki: "Gömlek bezinin cinsi esâ-sen katı ve kabadır. Kirlendiği için muşamma' hâline geldi, bir kat daha şert-

* Metinide harekeli olarak ("Avr", "cevr" veznindedir) yazılmıştır.

leşti. Sertliğinden ve katılığından dolayı cismimi tırmalıyor ve aşındırıyor. Bir erkek zevcesine böyle giyecek getirir mi? Bu hâl zevcesine bakmak değil, ta'zib etmektir."

گفت ای زن يك سؤالت می کنم مرد درویشم همین آید فتم

1783. *Dedi: "Ey kadın! Sana bir suâl edeyim: Fakîr adamım, fennim ancak bu gelir!"*

"Fen", burada hîle ve tedbîr demektir. Ya'ni, kocası kadına cevâben dedi: "Ey kadın! Ben sana bir suâl sorayım: Ben fakîr adamım. Benim nafaka ve kisve tedârîki husûsundaki tedbîrim ve fennim bu kadar olabiliyor!"

این درشتست و غلیظ و ناپسند ليک بندیش ای زن اندیشه مند

1784. *"Bu sert ve galîttir ve nâ-makbûldür. Fakat, ey düşünceli kadın, düşün!..."*

Ya'ni, "Gerçi bu giydiğin gömleğin bezi sert ve kaba cinstendir; ve nâzik tenli olan kadınların indinde makbûl bir şey değildir. Fakat ey düşünce sâhibi olan kadını! Bir kere düşün: İkimizin arasında samîmî bir muhabbet ve aşk vardır. Kalbinde duyduğun bu muhabbete sor!"

این درشت و زشت تر یا خود طلاق این ترا مکروه تر یا خود فراق

1785. *"Bu mu daha sert ve çirkindir, yâhud talâk mı? Senin için bu mu daha mekrûhtur, yâhud firâk mı?"*

"Bu giydiğin gömlek mi daha sert ve çirkindir, yoksa aramızdaki talâk ve ayrılık mı daha sert ve çirkindir? Mâdemki senin bana muhabbetin vardır, senin için bu kisve mi daha mekrûh ve iğrençtir, yoksa benden ayrılık mı iğrençtir?"

همچنان ای خواجه تشنیه زن از بلا و فقر از رنج و محن

1786. *Belâdan ve fakrdan ve rencden ve mihnetlerden, ey böyle teşnî' edici olan efendi!*

Bu ve âtideki beytler Hz. Pîr efendimiz tarafından sâlikleri irşâd içindir. Ya'ni, ey bu hayât-ı dünyeviyyede Hakk'ın tevcih buyurduğu belâdan ve fakrdan ve zahmet ve mihnetlerden böyle kadının kocasını teşnî' ettiği gibi teşnî' edici olan efendi!

لا شك این ترک هوا تلخی دهست لیک از تلخی بعد حق بهست

1787. *Şühbesiz, bu terk-i hevâ acılık vericidir. Fakat Hakk'ın uzaklığı acılığından iyidir.*

Şühbe yoktur ki, nefsin hevâsını ve arzûlarını terk etmek insanın nefsi ciyetinden olan düşüncelerine acılık vericidir. Fakat bir kere düşün ki, bu nefis ve onun hevâ ve arzûları Hak'la kul arasında hicâb ve perdedir; ve nefsin arzûlarına nâiliyet Hak'tan uzaklık alâmetidir. Hak'tan uzaklık ise, en büyük elemidir. Binâenaleyh hevâ-yı nefsânînin terki acılığı Hakk'ın uzaklığı acılığından iyidir.

گر جهاد و صوم سختست و خشن لیک این بهتر ز بعد ممتحن

1788. *Gerçi cihâd ve oruç şedîd ve serttir. Fakat bu imtihan edici uzaklıktan daha iyidir.*

Ya'ni, gerçi nefse hoş görünen lezzât-ı cismâniyyeye muhâlefet sûretiyle mücâhede ve oruç tutarak aç kalmak şiddetli ve sıkıntılı bir haldir, fakat Hak Teâlâ bu kesâfet âlemini zât-ı latîfine perde ve hicâb olmak üzere icâd etti ve zât-ı latîfinden uzaklaştırdı; ve bu perde ve hicâbı kullanı imtihan için vaz' etti. Zîrâ her kul Hakk'ı sevmek da'vâsındadır. Bu sevgi da'vâlarında kullarından hangisinin sâdik ve hangisinin kâzib olduğunu imtihan etmek ile belli olur. Nitekim sûre-i Muhammed'de Hak Teâlâ تَلِّمُوا الْمَجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَلْيَبْلُوكُمْ حَتَّى تَعْلَمُوا الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالْعَاصِينَ (Muhammed, 47/31) ya'ni "Biz sizden mücâhidleri ve sabr edenleri bilmek için sizi imtihan ederiz" buyurur. İmdi, mâdemki hevâ-yı nefsânînin terki ile mücâhede ve riyâzat sıkıntıları Hakk'a yakınlığı intâc ediyor, binâenaleyh bu sıkıntılar elbette bu imtihan edici olan âlem-i kesâfet ve cismâniyet uzaklığının acılığından daha iyi olur. "Haşin", "huşunet"ten sıfat-ı müşebbihedir, "pek sert" demek olur; "mümtehin", "imtihan edici" demektir.

رنج کی ماند می که ذو المنن گویدت چونی تو ای رنجور من

1789. *Renc ne vakit bir demde kalır ki, ihsânlar sâhibi sana. "Ey benim hastam! Nasılsın?" der.*

Ey sâlik! Hakk'a yakınlık için mücâhede ve riyâzat sebebiyle cismin zayıf olur ve ihsânlar sâhibi olan Hak Teâlâ hazretleri de "Ey benim aşkım ile cismi nahif olan hastam! Nasılsın?" diye hâtırını sorsa, bu hâtırın sorulduğu vakit içinde senin mücâhede ve riyâzat renc ve zahmetin kalır mı?

tedbîre mürâcaat ederler ve onlara haber gönderirler. Velhâsıl âşık ile ma'sûk arasında râbîta ve muhâbere munkatî' olmaz.

ور نه در دلشان بود آن مفترک نیست معشوقی ز عاشق بی خبر

1793. Yoksa o düşünülen onların gönlünde olur. Bir ma'sûk âşıktan habersiz değildir.

"Müfteker", "iftikâr" masdarından ism-i mef'ûl olup "düşünülen" demektir. Bundan murâd, aşk hastası olan âşıktır. Ya'ni, o düşünülmüş olan âşık ma'sûkların gönlünde yer tutmuştur. Bir ma'sûk kendi âşığının ahvâline karşı kayıdsız ve habersiz değildir. Zîrâ âşığın gönlündeki aşk ateşi ma'sûkun âşkından parlamıştır. Beyt:

Aşk odu evvel düşer ma'sûka, ondan âşika
Şem'i gör ki yanmadan yandırmadı pervâneyi!

Binâenaleyh bir kimsenin ma'sûku Hak olursa bilmelidir ki, muhabbette sâbık olan Hak Teâlâ'dır. Nitekim âyet-i kerîmede وَيَجِبُهُمْ (Mâide, 5/54) ya'ni "Allâh Teâlâ onları sever ve onlar da Allâh Teâlâ'yı severler" buyurulmuş ve muhabbet-i ilâhî kulun muhabbetinden evvel zıkr olunmuştur. İmdi, sûrî ma'sûklar ile âşıklar arasında râbîta münkatî' olmazsa, ma'sûk-ı hakîkî olan Hak ile kul arasında râbîta münkatî' olur mu?

ای تو جوای نوا در داستان هم فسانه عشق بازان را بخوان

1794. Ey acîb hikâyeler isteyici olan sen! Aşk-bâzların hikâyesini dahi oku!

"Nevâdir", nâdireler ve acîb olan şeyler demektir. Tercüme bu ma'nâya göre yazıldı. Ya'ni, ey acîb hikâyeler dinlemek ve okumak merâkında olan kimse! Aşk-ı ilâhî âşıklarının hikâyelerini ve onların ahvâlini de dinle ve oku! "Nevâ", ayrı ve "der" edât-ı zarf olmak da mümkündür; ve "nevâ", sadâ, nağme, âhenk, intizâm-ı hâl, revnak, refâh, mühimmât, levâzım, zâd ü zahîre, yol azığı ma'nâlarına gelir. Ya'ni, ey hikâyede kalbin revnakını ve kendinin intizâm-ı hâlini arayan ve isteyen kimse! Âşıkların hikâyesini de oku!

بس بجوشیدی درین عهد مدید ترک جوشی هم نگشتی ای قدید

1795. Bu ahd-i medîd içinde çok kaynadın. Ey, et kurusu! Bir Türk kayna-ması da olmadın!

"Ahd-i medîd", uzun zaman; "Türk-cûş", vâsf-ı terkîbî olup "Türk kayna-ması" demektir. Moğol Türkleri etleri yarı pişmiş, yarı çiğ bir hâlde yedikle-

rinden "Türk-cûş", bunların kaynatıkları yarı çiğ etten kinâyedir. Ya'ni, [ey] kimse, sen bu dünyâda uzun zaman yaşadın, hayâtın tatlılığını ve acılığını gördün, fakat hâlâ kuru et mesâbesindesin, yarı pişmiş bir et hâline bile ge-
lemedin.

وانگه از نادیدگان ناشی تری

دیدۀ عمری تو داد داوری

1796. *Bir ömür dâverlik dâdını görmüşsün. Ondan sonra görmemişlerden daha nâşîsin!*

"Dâver", hâkim; "dâverî", hâkimlik ve hükûmet; "nâşî", "hâdis olmak, genç olmak, mürtefi' olmak" ma'nâlarına olan "neş'"den ism-i fâildir. Bura-
da "hâdis ve genç olucu" ma'nâsındır; "nâ-didegân", tecrübe görmemiş olan
gençlerden kinâyedir. Ya'ni, ey çok yaşamış olan kimse! Bu hayât-ı dünye-
viyyede bir ömür Hakk'ın hâkimliğinin dâdını ve adâletini görmüşsün. Bu
halleri gördükten sonra, yine hayâtın bu gibi tecrübelerini görmemiş olan
gençlerden daha tecrübesiz bir genç hâlinde olucusun. Ba'zı nüshalarda "nâ-
şî" yerine "nâsî" vâki'dir. "Gördüklerini gençlerden daha ziyâde dikkat etme-
yip unutucusun" demektir.

تو سپس تر رفته ای کور لُد

هر که شاگردیش کرد استاد شد

1797. *Her kim ki o şâkirdlik etti, üstâd oldu. Ey cedel edici olan kör! Sen pek
geri gitmişsin!*

"Lüdd", cedel edici (*Müntehabü'l-Lügâ*). Ba'zı nüshalarda "kür" yerine
"ahmak" ma'nâsına olan "gûl" yazılmıştır. Ya'ni, her kim ki bir san'atta bir
üstâda şâkirdlik ve çıraklık etti, çalışa çalışa nihâyet o san'atta üstâd oldu. Ey
üstâdına karşı ilm-i hakikatte mübâhase ve mücâdele edici olan kör veyâ ah-
mak! Sen bu i'tirâzların ve mücâdelelerin sebebiyle pek geri gitmişsin! Nite-
kim sâliklerden bir kısmı mürşidlerinden sırr-ı vahdete dâir bir söz işittikleri
vakit, "Bu sözleri benim havsalam almadı!" diye i'tirâz ederler. Bunlar sülûk-
lerinde aslâ terakkî edemeyen ve geri giden tâifedendirler.

هم نبود عبرت از لیل و نهار

خود نبود از والدین اعتبار

1798. *Sana vâlideynden ibret almak olmadı. Gece ve gündüzden dahi sana ib-
ret olmadı.*

Ya'ni, ey ilim ve ma'rifette geri geri giden sâlik! Sen anandan babandan ib-
ret almadın. Zîrâ onlar çocuk idiler, sonra büyüdüler. Nihâyet sûrette kendi mi-

sillleri olan seni vücûda getirdiler. Gece ve gündüzden dahi ibret almadın. Zirâ gecenin karanlığı birdenbire ortalığı basmadı. Aydınlık tedricî olarak karanlığa tebeddül etti; ve kezâ gündüzün aydınlığı dahi böyle yavaş yavaş peydâ oldu. Senin de ilim ve ma'rifette ve hâlde böyle tedricî olarak terakkî etmen matlûb idi. Fakat sırr-ı vahdete dâir sözleri işittiğin vakit kendi mevhum olan varlığını dünyâda ve âhirette fedâ edemedin. Geri geri gidip tekrâr gaflete düştün.

مثل

Mesel

عارفی پرسید از آن پیر کشیش که تویی خواجه مُسنِ تر یا که ریش

1799. *Bir ârif o ihtiyâr keşîşten sordu ki: "Efendi, sen mi daha yaşlısın yâhud ki sakalın mı?"*

"Keşîş", ilimde ve zühdde hristiyanların reis-i rûhânileridir. "Râhib" ve "papas" derler. Arabîsi "kissîs"dir.

گفت نی من پیش از او زاییده ام بی ز ریشی بس جهان را دیده ام

1800. *Dedi: "Hayır, ben ondan evvel doğmuşum. Bir sakalsız olarak çok ci-hânı görmüşüm."*

Papas ârifce cevâben dedi: "Hayır, ben sakalımdan evvel doğdum. Bir hayli müddet sakalsız yaşadım ve birçok ahvâl-i cihânı gördüm. Binâenaleyh ben sakalımdan daha yaşıyım."

گفت ریشت شد سپید از حال گشت خوی زشت تو نگر دیدست و شست

1801. *Dedi: "Sakalın beyâz oldu, hâlden döndü, senin çirkin huyun güzele dönmemiştir."*

"Veşt", güzel ve hoş ve iyi ma'nâsınadır (*Burhân*). Ya'ni, ârif papasa dedi: "Senin kara sakalın mürûr-ı zamân ile beyâz oldu ve hâlini değiştirdi. Sen sakalından büyük olduğun hâlde çirkin huyunu güzel huya tebdil etmedin."

او پس از تو زاد و از تو بگذرید تو چنین خشکی ز سودای ثرید

1802. "O senden sonra doğdu ve senden ileri geçti; sen böyle tirit sevdâsında kurusun."

"Serîd", Türkçe'de "tirit" dedikleri yemektir ki, ekmekleri doğrayıp üzerine et suyu dökerler ve et koyarlar. Burada yemek ve içmekten kinâyetdir. Ya'ni, ey papas efendi! Sakalın senden sonra doğdu ve tebdîl-i hâl husûsunda senden ileriye geçti; fakat sen yemek ve içmek sevdâsında olduğun ve hayâtında inkılâb vuku'undan korktuğun için böyle dîn ve i'tikâd emrinde kupkuru bir hâlde kaldın. Zîrâ okuduğun Tevrât ve İncil içinde âhîr zamân peygamberinin geleceği müjdesi vardır. Sen ise ahvâlinin tebeddülü korkusundan dolayı bunları tasdik etmeyip te'vîl edersin. Nitekim Tevrât'ın V. kitabının 18. bâbında Cenâb-ı Hak Hz. Mûsâ'ya: "Benî-İsrâîl'e söyle ki: Ben onlara âhîr zamanda kendi kardeşleri evlâdından senin gibi bir peygamber ba's ve ikâme edeceğim" buyurmuştur. İncillerde de Hz. İsa'nın göğe suûdu vaktinde havâriyyûna: "Ben pederim ve pederinize ve Allâh'ım ve Allâh'ımıza gidiyorum. Siz benden sonra Paraklit isminde bir nebi geleceğini tebşîr ederim" dediği mezkûrdur. Yunânîce olan İncillerde "Paraklites"dir. Bu isim Yûnânîce olup "Periklitos"tan muharreftir, "en ziyâde hamd eden," ya'ni Arapça "Ahmed" ma'nâsınadır. Ve Kur'ân-ı Kerîm'de de وَمَبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِيهِ مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ (Saf, 61/6) ya'ni "Hz. İsa kendisinden sonra Ahmed ismiyle bir peygamber geleceğini müjdeleyicidir" buyurulmuştur. Hattâ İspanya papaslarından birisi 544 sene evvel Tevrât'ta ve İncil'deki bu tebşîrdan dolayı müslümân olmuş ve bir de *Tuhfetü'l-Erib fi'r-Redd alâ Ehli's-Salîb* isminde bir risâle yazmış ve bu risâle Türkçe'ye tercüme edilip 1291 sene-i hicrîsinde tab' edilmiştir.

تو بر آن رنگی که اول زاده یک قدم ز آن پیشتر نهاده

1803. "Sen o renk üzerine ki doğmuşsun, ondan bir kadem daha ileriye koymamışsın."

Ya'ni, "Sen evvelen ne hâl ve renk üzerine doğmuş isen o renk ve hâlden daha ileriye geçmek için bir adım bile atmamışsın." Hz. Fîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 30. faslında Cerrâh-ı Mesîhî'nin: "Biz böyle bulduk ve mezheb ittihâz eyledik" demesine cevâben şöyle buyururlar:

"Eğer babanın terekesinden kalp para ve fâsid altını mîrâs olarak bulsan, onu sahîhu'l-ayâr ve gill u gıstan sâfi olan altın ile tebdîl etmeyerek "Biz böyle bulduk" diye o kalp altını kabûl eder misin? Yâhud babandan sana çolak olarak

kalan bir eli islâh edecek bir ilâç ve tabîb bulsan, "Ben elimi böyle çolak buldum tebdiline râğb değilim" der misin? Veyâhud bir bostanda tuzlu ve acı su buldun ve pederin o bostanda vefât etti; ve sen de onun içinde yaşıyorsun. Ba'dehû sana bir başka bostan hediye olundu ki, suyu lezîz, sebzesi tatlı ve içinde sâkin olanlar sahîhu'l-bünyedir. Sen oraya nakle râğbet etmiyorsun. Halbuki onun lezîz suyunu içsen senden emrâz ve illetler gider. Sen ise "Biz mûris-i ilel olan ve tuzlu suyu bulunan bu bostanı bulduk" deyip imsâk ediyorsun. Hâşâ, akıl ve hiss-i sahîh sâhibi olan kimse bunu yapmaz ve demez. Hak Teâlâ sana babanın aklında başka bir hiddet-i akıl ve babanın nazarından başka bir hiddet-i nazar ve bir hiddet-i temyiz îhsân eyledi. İmdi nazarını ve aklını ta'til etme! Ve seni irdâ (اردا) eden ve hidâyetten baîd kılan şeyi aklen tetebbu' et!"

همچنان دوغ ترش در معدنی خود نکردی زو مخلص روغنی

1804. *Sen bir ma'den içinde öyle bir ekşi ayırsın. Muhakkak ondan bir yağı muhallas etmedin.*

"Muhallas", hülâsa olunmuş ve hâlis yapılmış demektir. Ya'ni, senin cismin bir ma'deni kap gibidir; ve rûhun cisminin içinde ekşi bir ayrına benzer. O rûhun yağı ve hülâsası ma'rîfet-i Hak'tır. Bu kadar zamandan beri rûhun o cisim kabı içinde ekşi bir ayran mesâbesinde kaldı; ve ma'rîfet-i ilâhiyyeden bir şey tahsîl edemedin.

هم خمیری خمره طینه دری گر چه عمری در تور آذری

1805. *Toprak küpceğiz içinde dahi bir hamursun. Gerçi bir ömür ateşe mensûb olan fırın içinde sin.*

"Humre", küçük küp; "âzer", ateş demektir. Ya'ni, toprak küpceğiz gibi olan bu küre-i arz içinde dahi sen yoğrulmuş bir hamursun. Gerçi bir ömür ve uzun müddet bu arz üzerinde ateşe mensûb olan tabiat fırını içinde sin. Fakat hâlâ pişmedin ve çiğ kaldın. Bu beyt-i şerifte صباحا ییدی اربعین صباحا خمروت طینه آدم ییدی اربعین صباحا ya'ni "Ben Âdem'in çamurunu kırk sabâh iki elimle yoğurdum" hadîs-i kudsisine işâret buyrulur. Cesed-i Âdem'in hilkatı hakkındaki izâhât IV. cildin 3622 numaralı beytinden l'tibâren geçti.

چون حشیشی پا بگل بر پشته گر چه از باد هوس سر گشته

1806. *Bir tepe üzerinde ayağı çamurda bir nebâtsın. Gerçi heves rûzgârından perîşân olmuşsun.*

"Tepe"den murâd, küre-i arz; "haşiş"den murâd, cisimdir. Ya'ni, ey kimse! Senin cismin bu küre-i arz üzerinde kökü bir tepe üzerinde çamura yapışmış bir ota benzer. Gerçi nefsânî heves ve arzû rûzgârından sersem ve perîşân olmuşsun, fakat kulağına kâmillerin sözü girmediği için hâlâ sersemliğin geçmedi ve bir adım bulunduğun yerden ileriye atamadın.

همچو قوم موسی اندر حرّ تپه مانده بر جای چل سال ای سفیه

1807. *Ey sefih! Mûsâ kavmi gibi tîh harâreti içinde kırk sene bir yerde kalmışsın.*

Ey sefih ve câhill! Mûsâ (a.s.)'ın kavmi olan Benî-İsrâîl, Tîh Sahrâsı'nın harâretli güneşi altında nasıl kırk yıl bir yerde kalmış ise, sen de onlar gibi bu âlem-i tabiat ve nefsâniyet sahrâsının kızgınlığı içinde kaldın ve rûhâniyet âlemine bir adım atamadın.

می روی هر روز تا شب هرّو له خویش می بینی در اول مرحله

1808. *Her gün geceye kadar hervele ile gidiyorsun; kendini evvelki merhalede görüyorsun.*

"Hervele", hızlı yürümek; "merhale", menzil ve nüzûl mahallî. Bu beyt-i şerif ibâdât-ı zâhire ile iktifâ edip, hevesât-ı nefsâniyye ve cismâniyyelerin den geçmemiş olanlara itâbdır. Ey kuru zühd sâhibi! Sen her gün geceye kadar ihtiyâcât-ı nefsâniyyen ve cismâniyyen için her gün geceye kadar hızlı yürürsün. Halbuki kendini hâlâ evvelki merhalede görürsün. Rûhâniyet ve ma'rîfet sâhasına bir adım bile atamadın.

نگذری زین بعدِ مِیهد ساله تو تا که داری عشق آن گوساله تو

1809. *Sen üç yüz yıllık uzaklıktan geçmezsin, tâ ki, sen o buzağının aşkını tutarsın.*

"Üç yüz yıllık uzaklık"tan murâd, her birisi Hakk'a hicâb olan sıfât-ı nefsâniyyenin çokluğuna işâret buyurulur. Ya'ni, Benî-İsrâîl, Sâmirî'nin yaptığı buzağıya taptığı gibi, sen de cisminin buzağısına taparsın. Binâenaleyh o cisim buzağısının aşkı oldukça ve "aman cismin zayıf olmasın" diye rıyâzât ve mücâhedâtтан kaçtıkça, Hak ile senin arandaki birçok hicâb-ları yırtıp ve uzaklıkları izâle edip ileriye geçemezsin. "Gûsâle" buzağı demektir.

تا خیال عجل از جانیشان نرفت بد بر ایشان تیه چون گرداب زفت

1810. *Onların cânından buzağı hayâli gitmedikçe Tîh onların üzerine girdâb*
[1791] *gibi oldu.*

"İcl", buzağı demektir. Nitekim Benî-İsrâîl'in canlarından ve bânılarından buzağıya tapmak hayâli gitmedikçe, Tîh Sahrâsı onların üzerine bir büyük girdâb gibi oldu. O sahrâ içinde dönüp dolaştılar. Ve senin kalbinde dahi bu cisim ve nefis buzağısının muhabbeti oldukça Tîh Sahrâsına müşâbih olan bu âlem-i tabiatın hâricine çıkamazsın. Beyt-i Hâfız Şîrâzî (k.s.):

تو کر سرای طبیعت نمی روی بیرون کی بکوی حقیقت سفر توانی کرد

"Sen ki tabiat evinden dışarıya çıkamıyorsun, hakikat mahallesine sefer edebilmen nerede!"

غیر این عجلی کزو یابیده بی نهایت لطف و نعمت دیده

1811. *Bu buzağıdan gayrı ki, bulmuşsun, nihâyetsiz lutuf ve ni'met görmüşsün.*

"İcl"den murâd, cisim öküzünden doğan ve peydâ olan nefis buzağısıdır. Ya'ni, bu nefis buzağısı, bu hayât-ı dünyeviyyede Hakk'ın sana bir ni'metidir. Zîrâ sen şeriatın müsâade ettiği lezâiz-i cismâniyyeyi bu nefis vâstasıyla istîfâ edersin. Halbuki sen Hak Teâlâ'dan bu nefis buzağısından başka nihâyetsiz lutuf ve ni'met görmüşsün ki, onlar kuvâ ve sıfât-ı rûhâniyyedir; ve bu rûhânî kuvvetler ve sıfatlar vâstasıyla senin için seyr-fillâh hâsıl olur; ve seyr-fillâhta-ki tecelliyât-ı Hakk'ın nihâyeti yoktur. Sen bu ni'metlere teveccühü bıraktın, ancak nefis buzağısının muhabbetinde müstağrak oldun ve bu hayât-ı dünyeviyyede ancak Hakk'ın sana olan bu nefis buzağısının ni'metinde saplanıp kaldın.

گاو طبعی زان نکوئیهای زفت از دلت در عشق این گوساله رفت

1812. *Öküz tabiatlisin. Ondan dolayı büyük iyilikler bu buzağının aşkında gö-nülden gitti.*

Ya'ni, inek tabiatlisin. İnek nasıl buzağıyı emzirip besler ve onun muhabbetine müteveccih olursa, sen dahi nefis buzağısının muhabbetine müteveccih oldun; ve gece ve gündüz onu emzirip besledin; ve ondan dolayı büyük iyilikler, ya'ni rûhun latîf olan sıfatları bu nefis buzağısının aşkı içinde kalbinden gitti. Bu dalgınlık içinde cisminin ve nefsinin mücidi olan Hakk'ı ve onun ni'metlerini unuttun.

باری اکنون تو ز هر جزوت بیرس صد زبان دارند این اجزای خرس

1813. *Bâri şimdi sen her cüz'ünden sor! Bu dilsiz olan cüz'ler yüz dil tutarlar.*

"Hurs", "dilsiz" ma'nâsına olan "ahras"ın cem'idir. Ya'ni, ey kimsel! Sen Hakk'ın ni'metlerini unuttun ise, bâri şimdi cismini terkib eden her cüz'ünden sor! Zîrâ senin nazarında birtakım dilsiz görünen bu cüz'lerin birçok dilleri vardır. Bu beyt-i şerifte *وَلَا تَقْفَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ* (İsrâ, 17/44) ya'ni "Allâh'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbîhlerini idrâk etmezsiniz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ma'lûm olsun ki, eczâ-yı cihânın hamd ve tesbîhi ehl-i keşf indinde kâl ile dir. Zîrâ âlemd e rûh sâhibi olmayan hiçbir zerre yoktur; ve keşfi olmayan erbâb-ı ukûl onların bu tesbîh ve hamdlerini hallerine bakıp anırlar. Zîrâ cismnin her bir hücre si ve her bir zerresi ne vazîfe için yaratılmış ise o dâire dâhilinde muîfâne hizmet ederler. Onların bu hâli Hak tarafından kendilerine ih-sân olunan varlık ni'metinin zikridir.

ذکر نعمت های رزاق جهان که نهان شد آن در اوراق زمان

1814. *Rezzâk-ı cihânın ni'metlerinin zikri zaman evrâkı içinde ne vakit gizli oldu?*

"Zamânın evrâkı"ndan murâd, suver-i eşyâ ve vücûd-i hakîkî-i Hakk'ın mezâhir-i esmâ ve sıfâtıdır. Ya'ni, Rezzâk-ı âlem olan Hakk'ın ni'metlerinin zikri vücûd-i hakîkî-i Hakk'ın mezâhir-i esmâ ve sıfâtı olan suver-i eşyâ içinde hiç gizli değildir. Zîrâ her birisi her ân-ı gayr-i münkasım içinde kendilerine vârid olan feyz-i rahmânî ile merzûk ve mütene'im olurlar. Beyt-i Şeyh Sa'dî (k.s.):

برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقی دفترست معرفت کردگار

"Yeşil ağaçların yaprağının her bir varağı âkûlin nazarında fâil-i hakîkî olan Hakk'ın ma'rifetine bir kitâbdır."

روز و شب افسانه جویانی تو چُست جزو جزو تو فسانه گوی تست

1815. *Gece ve gündüz sen muhkem efsâne isteyicisin. Senin cüz'ünün cüz'ü senin efsâne söyleyicindir.*

"Çüst", çâlâk ve çevik ve muhkem ma'nâlarınadır. "Cüz'ün cüz'ü" terkibi-ne "birinci cüz"den murâd, a'zâ-yı beden ve "ikinci cüz"den murâd, a'zâ-

yı teşkil eden hüceyrât, "efsâne", masal ve geçmiş zamâna âid hikâye demektir; "cûyânî"deki "yâ" hitâb içindir. Ya'ni, ey gâfil! Sen gece ve gündüz geçmiş hâdiselerin hikâyelerini muhkem ve musır olarak isteyicisin. Halbuki senin a'zâ-yı vücûdunun hüceyreleri ve zerreleri sana masal söyleyicidir. Zîrâ o hüceyrelerin dâimâ eskisi gidip yerine adem-i izâfî cânibinden yenisi gelmektedir. Binâenaleyh senin cisminin hey'et-i mecmûası, meselâ dört beş sene evvelki hey'et-i mecmûasının aynı değildir. Cisminin giden hüceyreleri ve zerreleri ve binnetice hey'et-i mecmûası bugün için sana bir masal olmuştur. Binâenaleyh masal ve hikâye istersen kendi cüz'ünün cüz'lerini dinle!

جزو جزوت تا برستست از عدم چند شادی دیده اند و چند غم

1816. *Senin cüz'ünün cüz'ü ademden biteliden beri ne kadar şâdî ve ne kadar gam görmüşlerdir!..*

Ya'ni, senin a'zâ-yı vücûdunun hüceyrâtı böyle adem-i izâfî âleminden neşv ü nemâ buldukça bu hayât-ı dünyevîyyede ve bu âlem-i sûrette ne kadar sıhhat şâdîsı ve ne kadar hastalık gamı görmüşlerdir. Nitekim teceddüd-i emsâl hakkında I. cildin 1164 ve 1165 ve 1166 numaralarına musâdif olan beyitlerde şöyle buyurulmuş idi:

پس ترا هر لحظه مرگ و رجعتیست مصطفی فرمود دنیا ساعتیست

جمعه عالم می شود هر دم فنا باز پیدا می نماید در بقا

هست عالم دائما در سیر و جلس نیست خالی يك نفس در خلع و لبس

[Ya'ni, "İmdi sana her lahza ölüm ve ric'at vardır. Ve Mustafâ (a.s.): "Dünyâ bir sâattir," buyurdu. Cümle âlem her dem-fânî olur, tekrâr bekâ içinde zâhir olur. Âlem dâimâ yürümek ve oturmak içindedir, bir ân soyunmaktan ve giyinmekten hâfî değildir.]"

زانکه بی لذت نروید هیچ جزو بلکه لاغر گردد از هر پیچ جزو

1817. *Zîrâ ki hiçbir cüz' lezzetsiz bitmez. Belki cüz' her derdden zayıf olur.*

Zîrâ ki sıhhat lezzeti olmaksızın hiçbir cüz' neşv ü nemâ bulmaz. Belki cüz' her derd ve elemden zayıf olur. "Pîç", derd ve dolaşıklık demektir. Ba'zı nüshalarda "pîç" yerine "hîç" vâki'dir. Bu sûrette birinci mısra'daki "hîç", "aslâ" ve ikinci mısra'daki "hîç", "yok" ma'nâsına olduğundan kâfiye tamâm olur. Ve bu sûrette ma'nâ, cüz' aslâ lezzetsiz neşv ü nemâ bulmaz, ya'ni vü-

cûd lezzeti olmaksızın bitmez. Belki cüz' vücûdun zıddı olan her yoktan zayıf olur ve vücûd bulmaz, demek olur.

جزو ماند و آن خوشی از یاد رفت بل نرفت آن خفیه شد از پنج و هفت

1818. *Cüz' kaldı ve o hoşluk hâtırdan gitti. Belki gitmedi, o beşten ve yediden gizli oldu.*

İmdi, senin cisminde sıhhat şâdîsî ile neşv ü nemâ bulan cüz' ve huceyre bir dem kaldı ve o cüz'lerin sıhhat şâdîsî senin hey'et-i mecmûanda hoşluk ve varlık zevki vücûda getirdi. Fakat o hoşluk hâtırından gitti. Hayır, gitti dedin, amma gitmedi. Belki lezzet senin havâss-i hamsenden ve yedi a'zândan gizli kaldı. Zîrâ, havâss-i hamsenin her birisi kendi vazîfelerini ifâda müstağ-raktırlar. Meselâ göz rü'yet ile ve kulak dinlemek ile meşgûl oldukları vakit, sıhhat-i vücûd ni'met ve lezzetini hâtıra getiremez. Halbuki lezzet mevcûdudur, fakat havâsten mahfûdîr. Vaktâki göz kapanır ve kulak tıkanır, bu ni'metler o vakit tahattur olunur. Diğer a'zâ ve havâs dahi böyledir.

همجو تابستان که از وی پنبه زاد ماند پنبه رفت تابستان ز یاد

1819. *Yaz gibi ki, ondan pamuk doğdu; pamuk kaldı, yaz hâtırdan gitti.*

Bu hâl ona benzer ki, meselâ yaz mevsimi geldi. O mevsimde pamuk mahsûlü doğdu ve neşv ü nemâ buldu. Pamuk mahsûlüyle meşgûliyetten dolayı yaz hâtırdan gitti ve fikir yaz mevsimi ile meşgûl olmadı.

یا مثال یخ که زاید از شتا شد شتا پنهان و آن یخ پیش ما

1820. *Yâhud buz misâli ki, kıştan doğdu; kış gizli oldu ve o buz bizim önümüzdedir.*
[1801]

Yâhud buz gibi ki, kış mevsiminde peydâ oldu. His gözümüz buz ile meşgûl olduğu için fikrimiz kış mevsimi ile meşgûl olmadı.

هست آن یخ ز آن صعوبت یادگار یادگار صیف در دی این شمار

1821. *O buz o suâbetten yâdigârdır. Sonbaharda yazın yâdigârı yemişlerdir.*

Ya'ni, o buz kış mevsiminin güçlüğünden yâdigârdır; ve sonbaharda dahi yazın yâdigârı yemişlerdir. His gözü buz ve meyveler ile meşgûl olduğu için onların müvellidi olan kış ve yaz tahattur olunamaz. Fakat kışın hâtırası buz ve yazın hâtırası dahi yemişler olduğundan akıl gözü bu yâdigârlara bakarak onların müvellidlerini bilir.

همچنان هر جزو جزوت ای فتی در نت افسانه گوی نعمتی

1822. *Ey delikanlı! Senin cüz'ünün her cüz'ü senin cisminde böylece bir ni'met efsânesi söyleyicidir.*

"Fetâ", delikanlı demek olup "fetî" bunu imâlesidir. Ya'nî, senin a'zânın her bir hücre, ey delikanlı, bu zikir olunan misâller gibi senin hey'et-i mec-mûanda bir hoşluk vücûda getirmiş ve onların şâdi ile ve lezzet ile neşv ü nemâları senin his nazarından gizli kalmıştır. Akıl gözüyle dikkat edersen, onların her birisi senin cisminde bir ni'met-i ilâhiyenin hikâyesini söyleyicidir.

چون زنی که بیست فرزندش بود هر یکی حاکم حال خوش بود

1823. *Bir kadın gibi ki, onun yirmi evlâdı olur, her birisi hoş olan hâlin hâkî-si olur.*

Meselâ, bir kadının yirmi çocuğu olur. Bu çocukların her birisi, bir muâmele-i zevciyye zevkinden zuhûra geldi, diye ananın ve babanın geçmiş olan zevklerini hikâye edici olur.

حمل نبود بی زمستی و ز لاغ بی بهاری کی شود زاینده باغ

1824. *Sarhoşluksuz ve latîfesiz haml olmaz. Bir baharsız bağ ne vakit doğurucu olur?*

Şehvet sarhoşluğu ve mülâtafe-i zevciyye olmaksızın kadın gebe kalmaz. Bağ bir bahar olmaksızın kendi yeşilliklerini ve meyvelerini doğurucu olmaz.

حاملان و بچگانشان بر کنار شد دلیل عشقبازی با بهار

1825. *Hâmiller ve onların kucagında olan yavrular bahar ile aşkbâzlığın delilidir.*

Yaprakları hâmil olan ağaçlar ve onların kucaklarında yavruları mesâbesinde olan yemişler, o ağaçların bahar mevsimi ile aşkbâzlıklarının ve birbirine mukârenetlerinin delilidir.

هر درختی در رضاع کودک کان همچو مریم حامل از شاهی نهان

1826. *Her bir ağaç çocuklarını emzirmede gizli bir şâhtan hâmil olan Meryem gibidir.*

Her bir ağaç çocukları olan yemişleri emzirip beslemekte, gizli bir şâh olan Hz. Cebrâil'den cenâb-ı Meryem'in İsâ (a.s.)ı hâmil olması gibidir.

گر چه در آب آتشی پوشیده شد صد هزاران کف برو جوشیده شد

1827. *Gerçi suda bir ateş mestûr oldu; yüz binlerce köpük onun üzerinde kay-namış oldu.*

Gerçi tencere içinde kaynayan su içinde bir ateş ve harâret örtülmüş ve gizlenmiş oldu; ve bu gizli ateş sebebiyle o suyun üzerinde birçok köpükler kaynayıp peydâ olmuş oldu.

گر چه آتش سخت پنهان می‌تند کف بده انگشت اشارت می‌کند

1828. *Gerçi ateş pek gizli etrâfında dolaşır, köpük on parmağı ile işâret eder.*

"Teniden" masdarının müteaddid ma'nâsı vardır. *Gıyâsü'l-Lügâ'ta* "bir şeyin etrâfını dolaşmak" ma'nâsı da gösterilmiştir. Burada bu ma'nâ münâ-sibdir. Ya'ni, gerçi ateş suyun etrâfında pek gizli dolaşır. Fakat köpükler o ateşin ve harâretin vücûduna on parmakla şehâdet ederler; ve bu ateşin su-yun zerrâtı arasında dolaştığını his gözüne gösterirler.

همچنین اجزای مستان وصال حامل از تمثالهای حال و قال

1829. *Visâl sarhoşlarının cüz'leri böyle hâl ve kâl timsâllerinden hâmil'dir.*

"Hâl", abd üzerindeki evsâfın tagayyürüdür; "Kâl", söz ve kelâm. Ya'ni, ateş ve harâret suyun etrâfında gizli dolaştığı için görünmez. Fakat suyun üzerinde zâhîr olan köpükler bu ateş sebebiyle suyun kaynadığına delîl olur. Bunun gibi, Hakk'a vâsıl olan sarhoşların ve âşıkların eczâ-yı cisimleri hâl ve kâl timsâllerini ve sûretlerini yüklenmiş olduklarından bu hâl ve kâl sûretleri onların cisimlerinde gizli bir âteş ve harâret-i aşk dolaştığına delîl olur. Zîrâ onların halleri ve sözleri ehl-i gafletin hallerine ve sözlerine benzemez. Nite-kim sözlerinin ehl-i gaflet olan ulemânın ve hükemânın ve şuarânın sözlerine benzemediği bu *Mesnevî-i Şerîf*'teki sözlerin ve şiirlerin sûretlerinden zâhirdir.

در جمال حال و امانده دهان چشم غائب گشته از نقش جهان

1830. *Hâlin cemâlinde ağız açık kalmış, göz cihânın nakşından kaybolmuştur.*
[1811]

Visâl-i ilâhî sarhoşlarının ağızları kendilerine müstevlî olan hâlin cemâlin-de açık kalmış ve onlar bu cemâlin temâşasında hayret-i mahmûdeye düş-müşlerdir; ve bu hayret ve istiğrâk içinde gözleri dünyânın sûretlerinden kay-bolmuştur, ya'ni his gözleriyle baktıkları eşyâyı görmezler. Bu hâle işâreten cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar:

عجبا نماز مستان تو بگو درست هست آن که نداند او زمانی نشناسد او مکانی
عجبا دو رکعت است این عجبا چهارم است این عجبا چه سوره خواندم چو نداشتم زبانی
در حق چگونه گویم که نه دست ماند نی دل و دست چون تو بردی بده ای خدا امانی
بخدا خبر ندارم چو نماز می گزارم که تمام شد رکوعی که امام شد فلانی

"Acabâ, Hak sarhoşlarının namazı, sen söyle doğru mudur? Zîrâ o bir zaman bilmez ve o bir mekân tanımaz. Acabâ bu ikinci rek'at midir? Acabâ ne sûreyi okudum? Çünkü bir dilim yoktur. Ne söyleyeyim ki, Hak kapısında ne el kaldı, ne de gönül! İlâhî gönlümü ve elimi sen götürdün. Hıfz ve emân ver! Hudâ hakkı için namaz kaldığım vâkit rûkû' tamâm oldu mu, filân mı imâm oldu? Haberim yoktur."

آن موالد از ره این چار نیست لاجرم منظور این ابصار نیست
1831. O mevâlîd bu dört yoldan değildir; şübhesiz bu basarların manzûru değildir.

"Mevâlîd", ["mevlûd"] ism-i mef'ûlün[ün] cem'-i mükesseridir, "doğmuş-lar" demektir. "Dört"ten murâd, anâsır-ı basîtanın ecssâm âlemindeki sulb, mâyi', gazdan ibâret olan üç "rûkn" ile bir de "harâret"ten ibârettir ki, ehl-i tasavvuf bunlara "toprak" ve "su" ve "hava" ve "ateş" demişlerdir. Bunlar âlem-i kesâfetten olduklarından his gözüyle göründükleri gibi bunların mevâlîdi olan ecssâm dahi mahsûstürler. Fakat Hak sarhoşlarına gelen hâl-i latîf ve vârid-i şerîf bu âlem-i kesâfetin doğmuşlarından olmadığı için his gözüyle görünmezler. Ancak, onların cisimlerindeki hâl ve kâl timsâlleri ve sûretleri bu vâridlerin delîli olur.

آن موالد از تجلی زاده اند لاجرم مستور پرده ساده اند
1832. O mevâlîd tecellîden doğmuşlardır. Şübhesiz sâde olan perdenin mestûrûdurlar.

"Perde-i sâde"den murâd, gayb perdesidir. Zîrâ bu perde nukûş-ı kevnîyeden ârî ve sâdedir. Ya'ni, o mevâlîd olan hâl-i latîf ve vârid-i şerîf Hakk'ın evliyâsına muhabbetle tecellîsinden doğmuş olduklarından şübhesiz nukûş-ı kevnîyeden ârî olan gayb perdesi arkasında gizli ve mestûrdurlar. Binâenaleyh his gözleriyle görülmezler.

زاده گفتیم و حقیقت زاد نیست وین عبارت جز بی ارشاد نیست

1833. *Doğmuş dedin; halbuki hakîkatte doğma değildir; ve bu ibâre irşâdın gayr-ı için değildir.*

"Zâd", "zâden" masdarının tahfîfidir, "doğma" demektir. Ya'ni, biz "doğmuş" ta'bîrini kullandık; halbuki hakîkatte ahvâl-i latife ve vâridât-ı şerife "doğma" değildir; ve bu ibâre ve lafz ancak idrâk ehlini irşâd için söylenmiştir. Zîrâ bu hâlin husûlû doğma nev'inden değildir. Belki onun husûlû Hakk'ın tecellî-i hubbîsine müterettebdır; ve bir şeyin bir şeye müteretteb olması bir şeyin bir şeyden doğması kabîlinden değildir. O başka, o başkadır. Meselâ doğan çocuk bâbanın cüz'üdür. Müterettib ile müteretteb-aleyh arasında böyle cüz'iyet nisbeti yoktur. Binâenaleyh "doğmak" ta'bîri burada hakîkat değil, akla takrîb için mecâzen söylenmiştir.

همن خمش کن تا بگوید شاه قل بلبلی مفروش با این جنس گل

1834. *Âgâh ol! Sâkit et, tâ ki, şâh "Söyle!" desin. Bu cins güle bülbüllük satma!*

"Hamuş kün"deki "kün" Arabî olursa "ol!" demektir, "sâkit ol" demek olur; ve eğer Fârisî olursa "et" demek olup "hamuş kün!" "dilini sâkit kıl!" takdîrinde olur. Ba'zı nüshalarda "hamuş şûd" vâkî'dir, "sâkit ol ve sus!" demektir. Ya'ni, ey ehl-i hakâyıkın kitâblarını okuyup henüz hâl sâhibi olamamış kimse! Şâh-ı hakîkî olan Hak senin kalbine tecellî edip "Söyle!" demedikçe dilini sâkit kıl veyahud sus, söyleme! Husûsiyle tecellî-i hubbîye nâil ve hakîkat bahçesinin gülü olan insân-ı kâmile karşı ezberlediğin maârif ve hakâyık-ı evliyâyı söyleyip bülbüllük satma!

این گل گویاست بر جوش و خروش بلبل ترک زبان کن باش گوش

1835. *Bu gül pür-cûş ve hurûş olarak söyleyicidir. Ey bülbül! Zebânı terk et, kulak ol!*

Bu hakîkat bahçesinin gülü olan insân-ı kâmil kendisine vârid olan tecellî-i ilâhî sâikasıyla pür-cûş ve hurûş olarak söyleyicidir. Ey bülbül! Dil dökmeyi bırak, o insân-ı kâmilin hâlden mütevellid olan kâlini dinlemek için kulak ol!

هر دو گون تمثال پاکیزه مثال شاهد عدلند بر سر وصال

1836. *Her iki türkü latîf misâlin timsâli surr-ı visâl üzerine şâhid-i adldirler.*

Âriflerin hâlleri ve kâlleri ki, iki türlü latîf misâlin timsâli ve sûretidir. His gözüyle onların cisimlerine bakıldığı vakit, bu hâlin eseri cisimlerinde görülür ve sözlerinden dahi hâlleri belli olur. Binâenaleyh bu iki türlü timsâl ve sûret onların sırr-ı visâllerine ve gizlice Hakk'a vâsıl olduklarına birer şâhid-i âdildirler.

هر دو گون حسن لطيف مرتضى شاهد احوال حشر ما مضى

1837. Her iki türlü makbûl olan hüsn-i latîf, geçmiş olan haşrın ihbâlinin şâhididir.

"İhbâl", yüklenmek ve gebe bırakmak ma'nâlarıdır. "İki türlü makbûl olan hüsn-i latîf"ten murâd, Hakk'ın visâl sarhoşlarının hâli ve kâlidir. "Haşr", cem' olmak ve ölüp eczâ-yı bedeni dağıldıktan sonra tekrâr yevm-i kıyâmette cem' olup dirilmek ma'nâlarıdır. Ya'ni, visâl-i Hak sarhoşlarının makbûl-i ilâhî olan hâl-i latîfleri ve güzel ve latîf sözleri, evvelce kendilerinin موتوا قبل ان تموتوا ya'ni "Ölmezden evvel ölünüz!" hadîs-i şerifindeki emre imtisâlen ölmüş olduklarının ve ba'dehû vücûd-i Hakkânî ile kâim olup, bu iki türlü latîf ve güzel hâl ve kâl yükünü yüklediklerinin şâhididir ki, evvelki hâle "fenâ-illâh" ve ikinci hâle "bekâ-billâh" derler. Ba'zı nüshalarda "ihbâl" yerine "ihyâ" vâki'dir. Bu sûrette ikinci mısra'ın ma'nâsı "Bu iki türlü hüsn-i latîf geçmiş haşrın diriltmesinin şâhididir" demek olur. Bu da yunkanki ma'nâyı müeyyiddir. *Menâkıb-ı Sipehsâlâr* da şöyle buyrulur:

"Menkûldür ki: Tirmîz'in şeyhülislâmı demiştir ki: "Seyyid Burhâneddîn kütüb-i meşâyihî ve onların makâlât ve esrârını mütâlâa etmiş olduğundan hakâyika müteallık sözleri güzel edâ buyururlar." Birisi dedi: "Nihâyet sen de mütâlâa ediyorsun, niçin öyle söz söylemiyorsun?" Şeyhülislâm dedi ki: "O mücâhede ve amel arkasıdır." O kimse dedi: "Niçin sen de o kapıyı çalmıyorsun?"

Ma'lûm dur ki, Seyyid Burhâneddîn (k.s.) hazretleri, cenâb-ı Pîr'in peder-i âlîleri Sultânü'l-Ulemâ hazretlerinin halîfesi ve Hz. Pîr efendimizin mürşid-i âlîleri idi; ve onların bu latîf sözleri de Hakk'a vâsıl olduklarının şâhidi idi.

همچو یخ کاندَر تموز مُستجد هر دم افسانه زمستان می کند

1838. Buz gibi ki, müsteced olan temmuzda her dem kışın hikâyesini eder.

"Müsteced", yenilenmiş demektir. Ya'ni, kış mevsiminden sonra yeni gelen temmuz ayındaki buz gibi ki, geçmiş olan kışın ahvâlini hikâye eder. Bu beyt-i şerif yukarıdaki "haşr-ı mâ mazâ"nın temsîlidir.

اندر آن ایام و ازمان عسیر

ذکر آن ارباب سرد و زمهریر

1839. *O güç günlerde ve zamanlarda olan o soğuk rüzgârların ve zemherîrin zikrini eder.*

Ya'ni o temmuz ayının sıcaklıklarında elde bulunan buz o kış mevsiminin asır ve güç olan günlerinde ve zamanlarındaki o soğuk esen rüzgârların ve dondurucu soğukların zikrini ve hikâyesini eder ve bunları hâtıra getirir.

می کند افسانه لطف خدا

همچو آن میوه که در وقت شتا

1840. *O meyvê gibi ki, kış vaktinde lutf-ı Hudâ'nın hikâyesini eder.*

[1821]

Ya'ni, yazın neşv ü nemâ bulup kışa kadar saklanan meyveler gibi ki, o meyveler kış vaktinde, yazın olan lutf-ı Hakk'ın ve niam-i ilâhiyyenin hikâyesini söyler ve lisân-ı hâl ile "Hak Teâlâ bizi sizlere yaz mevsiminde bir ni'met olmak üzere ihsân etti" derler.

و آن عروسان چمنرا لمس و طمس

قصه دور تبسمهای شمس

1841. *Güneşin tebessümlerinin devri kıssası, o çimenin gelinlerine olan lems ve tamsını söyler.*

"Lems", yapışmak ve tutmak; "tams", "eskimek ve mahv olmak" ma'nâsıdır; bu "lâzım" [geçişsiz fil] ma'nâsıdır. "Müteaddî" [geçişli fil] de olup, "eskitmek ve mahv etmek" ma'nalarına da gelir. "Arûs", gelin demektir. Bundan murâd, "gülleri ve çiçekler"dir. Ya'ni, o kış mevsiminde yazdan kalan meyveler yaz güneşinin tebessümlerini, ya'ni bulutsuz olarak harâret ve ziyâsını neşretmesi devrinin hikâyesini ve çimenlerin gelinleri olan güllere ve çiçeklere yapışarak onları eskitmesi ve sarartıp mahv etmesi devrini hikâye eder.

یا از او واپرس و یا خود یاد آر

حال رفت و ماند جزوت یادگار

1842. *Hâl gitti ve senin cüz'ün yâdiğâr kaldı. Ya ondan sor veyâhud yâda getir.*

Bu beyt-i şerîf yukarıda 1818 numarada mezkûr olan جزو ماند و آن خوشی از جزو ماند و آن خوشی از [ya'ni "Cüz" kaldı ve o hoşluk hâtırdan gitti. Belki gitmedi, o beşten ve yediden gizli oldu"] beytine merbûttur. Ya'ni senin cisminin cüz'lerine olan tecellî-i lutfî yaz mevsimi gibi gitti ve his gözlerinden kayboldu. Fakat yaz meyveleri kış mevsimine kadar his gözlerinin önünde kaldığı gibi, senin cüz'lerin dahi o tecellî-i lutfînin bir hâtırası olarak cisminde mahbûs bir hâlde kaldı. Yukarıda 1813 numaradaki باری اکنون تو ز هر جزو بپرس. [ya'ni "Bâri şimdi sen her cüz'ünden sor.

Bu dilsizler olan cüz'ler yüz dil tutarlar"] beytinde tavsiye olunduğu üzere, sen Rezzâk-ı cihânın ni'metlerini ve tecellî-i lutfiden duydukları lezzât-ı hâliyyeyi bu cüz'lerden sor veyâhud tefekkür vâsıtasıyla hâruna getir!

چون فرو گیرد غمت گر چسني زان دم نوید کن و آجسني

1843. *Seni gam tuttuğu vakit, eğer çevik isen, o ümitsiz edici olan demden sıçrar idin.*

"Nevmid kerden", vâsıf-ı terkibîdir; "ümitsiz edici" demektir. Ya'ni, seni bir tecellî-i kahrî ile bir gam tuttuğu vakit, eğer idrâkte çevik ve çâlâk isen, sen ümitsiz edici olan o gam zamânından ve tecellî-i kahrî deminden geriye sıçrar idin ve senin eczâ-yı vücûduna olan tecellî-i lutfiyi düşündür idin.

گفتیش ای غصه منکر بحال راتبه انعامها را زان کمال

1844. *Ona derdin ki: "Ey hâl! O kemâlden in'âmıların râtibesine münkir olan gussa!"*

"Râûbe", maâş, aylık, ta'yîn ve tahsisât demektir. Ya'ni, ey tecellî-i lutfî hâlini ve Hakk'ın bu tecellî-i lutfisinin kemâlinden lâ-yenkâtı' vârid olan tahsisât-ı muayyene in'âmıların inkâr eden ve bu ni'metlerin semerât-ı mahsûselerine gâfil olan gussa!" Cümle âûdeki beyit ile tamâm olur.

گر بهر دم نت بهار و خرمیست همچو چاش گل تنت انبار چیست

1845. *"Eğer her dem sana bahar ve hürremlik yok ise, gül yığını gibi, senin cismnin neyin anbarıdır?"*

"Hurrem", mesrûr, şâdân ve hoş-hâl demektir. Ya'ni, o gussaya derdin ki: "Eğer her ân sana bahar mevsimi gibi tecellî-i lutfî ve hürremlik ve sürûr yok ise, senin cismnin gül yığını gibi neyin anbarıdır?" Ya'ni, ey gam ve gussa! Senin taalluk ettiğin cismnin huceyrâtı ve zerrâtı her ân-ı gayr-ı münkasimde Hakk'ın tecellî-i lutfî ile kâim olup, vücûd ve varlık lezzetini duyar; ve bu huceyrât bahar mevsiminde neşv ü nemâ bulan gül yığınları gibidir; ve senin cismnin dahi bunların anbarıdır. "Çâş", "buğday yığını" demektir. Burada mutlak "yığın" ma'nâsındadır.

چاش گل تن فکر تو همچون گلاب منکر گل شد گلاب اینک عجاب

1846. *Cismnin gül yığını, fikrin gül suyu gibidir. Gül suyu gülün münkiri olsun, işte bu acîbdir!*

Huceyrâtın mürekkebe olan cismin gül yığını ve bu yığınlardan hâsıl olan fikrin dahi gül suyu gibidir. Gül suyu gülün vücudunu münkir olsun ha! İşte bu inkâr acı bir şeydir. Ya'ni, ey insan! Bu zâhîr bir şeydir ki, cisminin huceyrâtı ve zerrâtı Hakk'ın lâ-yenkâtı' sana gelen lutuflarından ve ni'metlerinden neşv ü nemâ bulur ve binnetice sende de düşünmek kuvveti hâsıl olur; ve inkâr ise fikir vâsitasıyla olur. İmdi, fikrin ve düşüncenin menşei bu ni'metler ve lutuflar iken, nasıl olur da fikir kendi menşei inkâr eder ve bu ni'metlere şükr etmez? İşte bu inkâr acı bir şeydir.

از کجی خویان کفران که دریغ بر نبی خویان نثار مهر و میغ

1847. Şükürsüz olan maymun huylulardan saman dirîğdir. Peygamber huylular üzerine güneş ve bulut nisârdır.

"Kepî", maymun; "küfrân", şükürsüz; "keh", saman"; "dirîğ", yazık ve esirgenmiş; "nisâr", saçmak; "mîhr", güneş; "miğ", bulut. Ya'ni, Hakk'ın ni'metlerini inkâr edip şükr etmeyen maymun tabiatlılara saman vermek bile yazıktır. Fakat Hakk'ın ni'metlerini bilip şükr eden peygamber tabiatlı kimseler üzerine güneş ve bulutun saçması ve nisân vardır. "Güneş"ten murâd, tecellî-i zâfî; ve "bulut"tan murâd, tecellî-i sâfâdîdir. Hz. Pîr, *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 47. faslında şöyle buyururlar:

"Şükür, ni'metleri avlayıp bağlamaktır. sadâ-yı şükr işittiğin vakit tezyîd-i ihsâna âmâde olursun. Hak Teâlâ hazretleri bir kulunu sevdiğinde ona belâ verir. Eğer sabr ederse, derecesini âlî eder; ve eğer şükr ederse onu bergüzîde kılar. Ba'zıları Allâh'ın lutfuna ve ba'zıları da Allâh'ın kahrına şükr ederler. Onların her birisi de hayırlıdır. Zîrâ şükr bir tiryâktır ki, kahrı lutfâ tebdîl eder. Âkıl ve kâmil huzûr ve belâ içinde Hudâ'ya şükr eden kimsedir. Eğer murâdî dereke-i nâr bile olsa, bu kimse Hakk'ın istifâ ettiği kimsedir. İmdi şükr, maksûda îsâlî ta'cîl eder. Zîrâ şikâyet-i zâhire şikâyet-i bâtneyi tevîd eder."

آن لجاج و کفر قانون کیست و آن سپاس و شکر منهاج نیست

1848. O inâd ve küfür maymun kânûnudur; ve o hamd ve şükür peygamberin yoludur.

"Lecâc", inâd demektir; "kânûn", resm ve kâide-i kadîm ve her şeyin aslı; "minhâc" açık ve geniş ve doğru yol.

با نی رویان تهتکها چه کرد با کی رویان تهتکها چه کرد

1849. *Maymun huylulara perde yırtılmak ne yaptı? Peygamber yüzölçülerine taabbüd ne yaptı?*

"Tehettük", tefa'ul bâbindan, "rüsyây olmak ve perde yırtılmak"; "tenes-sük", kezâ tefa'ul bâbindan, "Hak Teâlâ'ya ibâdet etmek" demektir. Ya'ni, küfrân-ı ni'met eden maymun huylulara rüsvây olmak ne yaptı? Ya'ni nân-körlüklerinden dolayı ellerinden ni'met zâil olup rezîl ve hakîr oldular. Fakat her bir hallerine şükür eden peygamber yüzölçülerine Hakk'a teveccüh ve taabbüdü ne yaptı? Hak Teâlâ onlar hakkında zâhir ve bâtın olan ni'metlerini ibzâl buyurdu. Nitekim III. cildin 2661 numaralı beytinde در شکر منعم واجب آید در شکر منعم واجب آید در شکر منعم آید. ورنه بگشاید در حشم آید. "Mün'imîn şükürü akıldâ vâcib gelir. Yoksa huşm-ı ebed kapısı açılır" buyurulmuş idi; ve âyet-i kerîmede لَنْ شُكْرْتُمْ لَّا زَيْدُكُمْ (İbrâhîm, 14/7) ya'ni "Eğer şükür ederseniz size ni'metimi ziyâde ederim; ve eğer küfrân-ı ni'met ederseniz muhakkak azâbım şeddiddir" buyurulur.

در عمارتها سگاند و عقور در خرابیهاست گنج عز و نور

1850. *Ma'mûrelerde köpekler ve ısırıcılar vardır. Harâbîliklerde izzet ve nûr*
[1831] *hazinesi vardır.*

Bu beyt-i şerîf yukandaki 1843 numaralı beyt-i şerîfe merbûttur. Ya'ni, eğer seni gam tutarsa Hakk'ın lutuflarını der-hâtur edip hamd ve şükürden gâfil olma! Zîrâ dâimâ sürûr ve şâdi ile ma'mûr olan cisimlerde köpek mesâbesinde olan nefisler ve onun ısırıcı olan sıfatları fa'âliyettedir. Mağmûm olan cisimlerde nefislerin kuvveti ve şiddeti kırılmış ve harâbeye dönmüştür. Binâ-enaleyh öyle cisimlerde izzet ve nûr-ı rûh hazinesi ve defnesi vardır. "Akur" ısırıcı demektir.

گر نبود این بزوغ اندر خسوف گم نکردی راه چندین فیلسوف

1851. *Eğer husûf içinde bu tulû' olmasa idi bu kadar feylesof yolu kaybetmezler idi.*

"Büzûğ", ayın ve güneşin doğması; "husûf", ayın tutulması; "feylesof", delâil-i akliyye vâsitasıyla idrâk-i hakîkate sa'y eden âlimler demektir. Ya'ni, ay gibi olan meserret ve şâdinin gam ve gussa içinde vâki' olan husûfunda eğer bu nûr-ı rûhun tulû'u olmasa idi, bu kadar feylesof yolu kaybetmezler

idi. Zîrâ onlar aklen cismin dâimâ sürûr ve râhat içinde yaşamasını ilm-i hikmet tahsîli için lâzım bilirler ve cisimlerinde dirilik husûlû için nefislerinin arzûlarını tatmîn ederler. Halbuki bu cismâniyet âlemi ters vurulmuş na'ldir. Bu cihânın sürûru ilm-i hakîkatin gamı ve bu âlemin gamı âlem-i hakîkatin sürûru ve nûrudur. Nitekim 1757 numaralı beyitte نعل آن نسوزد این بسوزد ای عجب. [ya'ni "Ey aceb! O yanmaz, bu yanar. Taleb yolunda na'l ma'kûsdür"] buyurulmuş idi.

دیده بر خرطوم داغ ابلهی

زیرکان موشگاف از گمرهی

1852. *Kıl yarıcı olan zekîler dâlâlet cihetinden burun üzerinde ahmaklık damgasını görmüşlerdir.*

"Hurtûm", burun demektir. Ya'ni, ulûm-i zâhiriyyede kılı kırk yaran zekîler ve feylesoflar bu cihânın ters vurulmuş na'l mesâbesinde olduğunu idrâk edemeyip, âlem-i cismânînin ahkâmına tâbi' olan ukul-i cüz'îyyelerıyla hakîkatî idrâke çalışmış ve yollarını şaşırmuş olduklarından, neficede, bunun böyle olmadığımı anlamışlar ve burunları üzerinde ahmaklık damgasını ve nişânını görmüşlerdir; ve son nefeslerinde hakîkat nâmına hiçbir şey anlamadan gittiklerini i'tirâf etmişlerdir.

قصه فقیر روزی طلب بی واسطه کسب

Kesb vâsıtası olmaksızın rızık taleb edici olan fakîrin kıssası

که ز بی چیزی هزاران زهر خورد

آن یکی بی چاره مفلس ز درد

1853. *O derdden bir câresiz müflis ki, bir şeysizlikten binlerce zehir yedi.*

Ya'ni, bir câresiz bir müflis var idi. Fakîrlık derdinden ve ihtiyâc-ı beğenisi-ni te'mîn edecek bir şeyi olmadıktan nâşi, yaşayışında birçok acılık görür idi.

ای خداوند و نگهدار

لا به کردی در نماز و در دعا

1854. *Namazda ve duâda yalvarır idi. "Ey Hudâvend ve otlağın hâfızı!"*

"Riâ", hayvânâtın otlağı ot (*Müntehabü'l-Lügâ*) ve öküz ve koyun sü-rüsü (*Şerh-i Veli Muhammed*). "Riâ", "râi"'nin cem'idir, çobanlar ve hâkimler [demektir] (*Şerh-i Eyyûb*). Ya'ni, o müflis namazda ve duâda Hakk'a yalva-np derdi ki: "Ey Hudâvend ve rızk-ı mahlûkâtın hâfızı!"

بی زجهدی آفریدی مر مرا بی فن من روزیم ده زین سرا

1855. "*Muhakkak beni cehdsiz yarattın. Benim fennim olmaksızın bu evden benim rızkımı ver!*"

Ya'ni, "Yâ Rabbi! Beni, benim cehdim ve çalışmam olmaksızın yarattın. Rız-kımı dahi yine benim cehdim ve sun'um olmaksızın bu dünyâ evinden ver!"

پنج گوهر دادیم در دُرُج سر پنج حس دیگری هم مستر

1856. "*Baş dürcünde bana beş gevheri, müsteter olan diğer beş hissi dahi verdin.*"

"Dürc", kadınların kendilerine ve zînetlerine mahsûs olan kutu ve çekme-ce. "Beş gevher"den murâd, "işitmek, görmek, koklamak, tatmak, duymak kuvvetleri" ki, bunlara "havâss-i hamse-i zâhire" derler. Diğer müsteter olan beş his dahi "havâss-i bâtune"dir ki, onlar da, "hiss-i müsterek, hayâl, vâhime ve fikriyye (mutasarıfâ) ve hâfıza"dır. Bunlara "meşâir-i aşere" dahi derler. Ve "kuvve-i lâmîse" ya'ni tutmak kuvveti cem'i-i a'zâya sâridir. Ya'ni, "Bu başı-mın kutusu içine beş bâtın ve beş zâhir olmak üzere on havâs verdin."

لا يعد این داد و لا یحصى ز تو من کلیم از بیانش شرم رو

1857. "*Bu atâ Sen'den lâ-yuad ve lâ-yuhsâdır. Ben yüzü utanmış olarak onun beyânından kelîlüm!*"

"Yâ Rab! Senin bu ihsân ve atâların sayılmaz ve hesâba gelmez. Senin bu ihsânlarına karşı utanırım ve onu beyân etmek husûsunda dilsizim!"

چونکه در خلاقیم تنها توی کار رزاقیم تو کن مستوی

1858. "*Mâdemki benim hallâklığımda yalnız Sensin, benim rezzâklığım işi-ni de Sen müstevî et!*"

"Müstevî", doğru edilmiş ve doğru olucu ve berâber ve kâdir ve gâlib ma'nâlarıdır. Ya'ni, "Mâdemki benim yaratıcılığında senin şerîkin ve orta-ğın yoktur, rezzâklığım işini de hallâklığın ile şerîksizlikte berâber yap ve ara-dan rızkuma vâsita olan sebepleri kaldır!"

سالها زو این دعا بسیار شد عاقبت زاری او بر کار شد

1859. *Senelerce bu duâ ondan çok oldu. Âkabet onun zârîsi iş üzerinde oldu.*

O fakîr bu duâyı senelerce birçok etti. Âkabet onun yalvarması ve ağlayıp sızlaması makbûl-i ilâhî oldu.

همچو آن شخصی که روزی حلال از خدا می‌خواست بی کسب و کلال

1860. *O şahıs gibi ki, Hudâ'dan helâl rızkı kesbsiz ve yorgunluksuz isterdi.*
[1841]

Bu kıssanın beyânı III. cildin 2298 numaralı beytinden i'tibâren geçti. "Kelâl", yorgunluk demektir.

گاو آوردش سعادت عاقبت عهد داود لدنی معدت

1861. *Saâdet, âkabet ona ma'âleti ledünnî olan Dâvûd'un ahdinde öküz getirdi.*

"Ledün", nezd ve ind ma'nâsınadır; "yâ", nisbet içindir. "Ledünnî", "Hak indine mensûb" demek olur. Ya'ni III. cildde kıssası beyân olunan kimse, duâsı Allâh Teâlâ indinde kabûl olunmak saâdetine nâil oldu ve bu saâdet ona parasız ve zahmetsiz nızık olmak üzere bir öküz getirdi. Ve bu vak'a Dâvûd (a.s.) zamânında idi ki, o peygamber-i zîşânın adâleti akli ve zekâî değil, Allâh Teâlâ tarafından idi ve vahy-i ilâhîye müstenid idi.

این متیم نیز زاریها نمود هم ز میدان اجابت گو ربود

1862. *Bu müteyyem dahi zârîlikler gösterdi. İcâbet meydânında da topu kaptı.*

"Müteyyem", aşkın zelif ve hor ettiği kimse ve müştâk ve derdli ma'nâlarıdır. Ya'ni, bu kesbsiz nızka müştâk ve derdli olan müflis dahi, kıssası III. cildde geçen şahıs gibi, Hakk'a karşı zârîlikler ve ağlayıp sızlamaklar gösterdi. İcâbet, ya'ni duâ kabûlü meydânından murâdının topunu kaptı, ya'ni nihâyet duâsı müstecâb oldu. "Gû", top ma'nâsına olan "gûy"un muhaffefidir. Bu top cirit meydânında oynanan toptur.

گاه بد ظن می‌شدی اندر دعا از پی تأخیر پاداش و جزا

1863. *Mükâfât ve cezânın te'hîrinden dolayı ba'zan duâda bed-zan olurdu.*

"Pâdâş", mükâfât, ecr; "cezâ", iyi ve kötû fiilin mukâbili. Ya'ni, müflis, duâsının te'siri gecikmesinden dolayı ba'zan duâ etmenin fâidesi olmadığını düşünür ve duâ hakkında sû'-i zanna düşerdi.

- باز ارجاء خداوند کریم در دلش بشار گشتی و زعیم
 1864. *Tekrâr kerîm olan Hudâvend'in ırcâsı onun kalbinde müjdecî ve kefil olurdu.*

"İrcâ", ümidli kılınmak; "beşşâr", beşâretten mübâlağa ile ism-i fâil, "müjde verici" demektir; "zâim", zâmin ve kefil demektir. Ya'ni, duâsının kabûlünden ümitsiz kalan o müflis, kerîm olan Hak Teâlâ'nın tekrâr ümidli kılması, onun kalbinde müjde verici ve duâsının kabûlüne kefil olucu olurdu.

- چون شدی نومید در جهد از کلال از جناب حق شنیدی که تعال
 1865. *Vaktâki cehâde yorgunluktan ümitsiz olurdu; Cenâb-ı Hak'tan işitirdi ki: "Gel!"*

"Teâl", tefâül bâbindan, "yukarıya gel" diye emirdir; "kelâl", yorulmak ve âciz kalmak demektir. Ya'ni, vaktâki eser-i kabûl zuhûr etmediği için duâya devâm ve cehd etmekte yorgunluktan ve şevksizlikten dolayı ümitsiz olurdu, Cenâb-ı Hak tarafından bâtununda "teâl" "gel, duâna devâm et!" diye da'vet işitirdi.

- حافضت و رافعت این کردگار بی‌ازاین دو بر نیاید هیچ کار
 1866. *Bu Kirdigâr Hâfid ve Râfi'dir. Bu ikisiz hiç iş zâhir olmaz.*

"Hâfid", alçak edici ve "Râfi" yükseltici demektir, ikisi de esmâ-i ilâhiyyedir. Ya'ni, bu fâil-i mutlak olan Hak Teâlâ hazretleri alçaltıcı ve yükselticidir. Bu iki ismin fa'âliyeti olmasa bu âlem-i sûrette hiçbir iş zâhir olmaz.

- خفض ارضی بن و رفع آسمان بی‌ازاین دو نیست دورانش ای فلان
 1867. *Arza mensûb hafdı ve göğün ref'ini gör. Bu ikisiz onun devrânı yoktur, ey filân!*

Ya'ni, Hak Teâlâ arzı alçaltmış ve yeryüzünü üzerinde gezilecek bir sûrette döşemiştir. Nitekim sûre-i Zâriyât'ta *وَالْأَرْضُ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ* (Zâriyât, 51/48) ya'ni "Yeryüzünü döşedik, biz döşeyenlerin ne güzeliyiz!" ve sûre-i Rahmân'da *وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا* (Rahmân, 55/7) ya'ni "Allâh Teâlâ göğü yükseltti" buyrulur. İmdi, eğer arz bu sûrette alçaltılmış döşenilmiş olmasa ve gök ve eflâk yükseltilmiş olmasa, ey filân, arzun ve eflâkın devrânı olamaz!

- خفض و رفع این زمین نوعی دیگر نیم سالی شوره نیمی سبز و تر
 1868. *Bu yeryüzünün hafdı ve ref'i bir başka nevi'dir. Senenin yarısı çorak, bir yarısı yeşil ve tâzedir.*

Ya'ni, bu alçaltmak ve yükseltmek fiilleri bîcümle suver-i eşyâ hakkında vâki'dir. Hepsinin hafdı ve ref'i başka başkadır. Meselâ bu yeryüzünün hafdı, senenin yarısı kış ve çorak olmak sûretiyledir; ve ref'i dahi senenin yarısı yaz ve bahar mevsimlerinde yeşillik ve tâze nebâtât bitmesi sûretiyle olur.

خفص و رفع روزگار با کُرب نوع دیگر نیم روز و نیم شب

1869. *Kürebli olan zamânın hafdı ve ref'i başka türlüdür. Yarısı gün ve yarısı gecedir.*

"Küreb", gam ve gussa ve şiddet ma'nâsına olan "kerb" kelimesinin cem'idir. Ya'ni, şedâidli ve gumûmlu olan zamânın hafdı ve ref'i de başka türlüdür. O zamânın yarısı gün ve yarısı da gece olarak geçer. Hak Teâlâ o zamânın kuvvetiyle gecesini hafd ve gündüzünü ref' ve gündüzünü hafd ve gecesini ref' eder.

خفص و رفع این مزاج ممتزج گاه صحت گاه رنجوری مضج

1870. *Bu mümtezic olan mizâcın hafdı ve ref'i gâh sıhhat ve gâh bağırıcı hastalıktır.*
[1851]

"Mudicc", "bağırmak ve çağırmaq" ma'nâsına olan "dacc" masdarnın if'âl bâbının ism-i fâilidir, "bağırıcı" demek olur; "mümtezic", kaşıcı ve kaşıq demektir. Ma'lûm olsun ki, toprak ve su ve hava ve ateş mürekkebât-ı cismiyenin analandır. Her birinin bir sûreti ve bir ma'nâsı vardır. Her birinin sûret-i zulmet ve ma'nâsı nûrdur; ve her birinin sûretine "unsur" ve ma'nâsına "tabîat" derler. Binâenaleyh "dört anâsır", "dört tabîat" olur. Bunların hepsine "ümme'hât" derler. Bu ümmehât birbirine kaşıtıkları vakit "mizâc" peydâ olur. Beyt-i şerifte "mizâc-ı mümtezic" ta'biriyle bu ma'nâyâ işâret buyurulur. İmdi, bu mizâc-ı mümtezicte dahi hafd ve ref' vâki'dir. Meselâ cisimde harâret gâlib olursa, harâret ref' ve bürûdet hafd edilmiş olur; ve bu sûrette hastalık cisimde bağırıp kendisini i'lân eder; ve eğer bu ümmehâtın birbirine kaşması mu'tedil olursa cisimde sıhhat olur. Binâenaleyh mizâcın hafdı vâki' olursa hastalık zuhûr eder ve ref' vâki' olursa sıhhat peydâ olur.

همچنین دان جمله احوال جهان قحط و جذب و صلح و جنگ و افتتان

1871. *Bütün ahvâl-i cihânı böyle bil! Kıtılık ve cedb ve sulh ve cenk ve iftitândır.*

"Cedb", kıtlık ve kıtlık olan yer; "ve iftitân" fitneye düşürmek. Ba'zı nüshalarda "cedb" yerine kıtlığın zıddı olan ve ucuzluk ma'nâsına olan "husb" (خسب) vâki'dir. Ya'ni, Hak Teâlâ'nın Hâfid ve Râfi isimleri bütün suver-i eş-

yâ üzerinde böyle hüküm sürer. Nitekim kıtlık ve cedb ve cenk ve iftîân hafddır; ve bolluk ve sulh ref'dir.

این جهان با این دو پر اندر هواست زین دو جانها موطن خوف و رجاست

1872. *Bu cihân bu iki kanat ile havadadır. Bu ikiden canlar havf ü recâ mev-tinidir.*

Bu dünyâ bu iki hafd ve ref kanatlarıyla havada ve fezâda devr etmekte-dir. Ve dünyânın üstündeki mahlûkâtın rûh-ı hayvânîleri bu hafd ve alçaltma-dan dolayı korku; ve ref ve yükseltmeden dolayı da ümîd mevtını ve mahal-lidir. Meselâ, koyun kurdu gördüğü vakit ölüm hafdından dolayı korkar; ve yemi ve gıdâyı gördüğü vakit yaşamak ref'inden dolayı ümîd içinde olur. İn-sanların hafddan korkusunun ve ref'den ümîdinin bu hayât-ı dünyeviyyede birçok nevi'leri vardır ki, her ferd-i beşer kendi hâline göre bunları müdriktir.

تا جهان لرزان بود مانند برگ در شمال و در سموم بعث و مرگ

1873. *Tâ cihâna şemâlde ve ba's ve ölüm semûnda yaprak gibi titreyici olur.*

"Tâ", edât-ı ta'lîl; "şemâl", burada perâkendelik ve teferruk ma'nâsınadır; "semûm", vücûda te'sîr eden sıcak rûzgâr; "ba's", burada "ölüyü diriltmek" demektir. Ya'nî, bu hafd ve ref ve onların zımındaki korku ve ümîd, cihân sûret-i cismâniyyesinin dağılmasında ve ölmek ve öldükten sonra dirilmek semûmunda titreyici olmak içindir.

تا خم یکرنگی عیسی ما بشکند نرخ خم صد رنگ را

1874. *Tâ bizim İsmâzın birer renkliliğinin küpü, bizim yüz renkli olan kü-pümüziñ revnakını kursın!*

"Tâ", ta'lîl içindir. "İsmâzın bir renklilik küpü"nden murâd, rûh-ı insânî; ve "yüz renkli küp"ünden murâd, rûh-ı hayvânîdir. Nitekim, II. cildin 186 nu-marasında *نفس واحد روح انسانی بود. تفرقه در روح حیوانی بود* [ya'ni "Tefrika ve ayrılık, rûh-ı hayvânîde olur, rûh-ı insânî ise nefis-i vâhid olur"] ve kezâ IV. cildin 411 numarasında da *مؤمنان معدود لیک ایمان بکی. جسمشان معدود لیکن جان یکی* [ya'ni "Mü'minler ma'düddür, fakat imân birdir; onların cisimleri ma'dûd, fakat cân birdir"] buyurulmuş idi. Binâenaleyh rûh-ı insânîde vahdet ve bir renklilik ve rûh-ı hayvânîde tefrika ve kesret ve birçok renklilik vardır. Rûh-ı hayvânî, rûh-ı insânînin hükmü altında zebûn olduğu vakit onun yüz rengi bir renk olur. Beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı: İnsanların havf ü recâ içinde olması rû-

hullâh olan İsâ (a.s.)'ın bir renkli küpü mesâbesindeki rûh-ı insânînin yüz renkli olan rûh-ı hayvânînin kıymetini ve revnakını kırması ve vahdet husûle gelip bir renkli olması içindir. "Küp"ün İsâ (a.s.)'a izâfesinde o hazretin bir mucizesine işâret vardır. Zîrâ İsâ (a.s.) bir renkli boyayı hâvî küpe elbiseleri vaz' edip, istenilen renkte çıkarmış idi.

کان جهان همچون نمکزار آمدست هر چه آنجا رفت بی تلوین شدست

1875. *Zîrâ o cihân tuzla gibi gelmiştir. Oraya her ne gitti ise telvînsiz olmuştur.*

Zîrâ o rûh-ı vâhid âlemi tuzla gibidir. Oraya rûh-ı hayvânînin te'sîrâtı altında olan her ne gitti ise, kendi renginden soyunmuş ve renksiz olmuştur. Nitekim tuzlaya bir hayvân cesedi düşse, mürûr-ı zamân ile baştan ayağa kadar tuz olur ve o cesedin cîfeliği kalmaz.

خاک را بن خلق رنگارنگ را می کند یک رنگ اندر گورها

1876. *Toprağı gör; rengârenk olan halkı mezârlarda bir renk ediyor!*

Muhtelif renkte olanların bir renk olmasına mîsâl olarak toprağı gör! Türlü türlü renklerde ve şekillerde olan halkın cisimlerini mezârlarda bir renge tebdîl ediyor. Hepsî toprak şeklinde oluyor.

این نمکزار جسم ظاهرست خود نمکزار معانی دیگرست

1877. *Bu zâhir olan cisimlerin tuzlasıdır. Ma'nâların tuzlası ise başkadır.*

Bu toprak mezâr, zâhir ve mahbûs olan cisimlerin tuzlasıdır. Ma'nâların tuzlası ise başkadır. "Ma'nâlar"dan murâd, sıfât ve esmâ-i ilâhiyyedir; ve ma'nâların tuzlası ise vücûd-ı vâhid-i hakîkidir. Nitekim âyet-i kerîmede *يَبْدَأُ مَلَكُوتَ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ* (Yâsîn, 36/83) ya'nî "Her şeyin melekûtü ve bâtını Hakk'ın yed-i kudretindedir ve ona rücû' edersiniz" buyrulur.

آن نمکزار معانی معنویست از ازل آن تا ابد اندر نویست

1878. *O ma'ânî tuzlası ma'nevîdir. O ezelden ebede kadar yenilik içindedir.*

Bu ma'nâların tuzlası his gözüyle görölmez, ma'nevîdir. Ezelden ebede kadar onda yenilik vardır. Zîrâ Hakk'ın sıfât ve esmâsı ile tecellîsî, fezâ-yı bî-nihâyede ezeli ve ebedîdir. Bu tecelliyât-ı sıfâtîyye ve esmâiyyesi aslâ ta'tîl kabûl etmez. Binâenaleyh Hak Teâlâ ezelen ve ebeden Hâlık'tır. Fezâ-yı bî-nihâyede hilkat keyfiyetinin ne evveli ve ne de âhiri vardır. Ancak, efrâd-ı mahlûkât ecele tâbî'dir. Bir taraftan gelir ve bir taraftan gider. Gelen gidenin

aynı olmadığı için hep yenilik vardır. Zîrâ tecellîde aynen tekrâr yoktur. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinin 367. bâbında İdrîs (a.s.)dan naklen şöyle buyururlar:

"Âlem hâlikan lem-yezeldir; dünyâ ve âhiretçe lâ-yezâldir; ve eceller halk hakkında değil, mahlûk hakkında müddetlerin intihâsı iledir. İmdi, halk en-fâs ile teceddüd eder."

این نوی را کهنگی خدش بود و آن نوی بی‌ضد و بی‌ند و عدد

1879. *Bu yeniliğe eskilik onun zıddı olur; ve o yenilik zıdsız ve misilsiz ve adedsizdir.*

Ya'ni, bu cismâniyet âlemindeki her yeniliğe karşı onun zıddı olarak bir de eskilik vardır. Fakat herhangi bir sıfat-ı ilâhiyyenin lâ-yenkatı' vâki' olan tecellisinde ne ziddiyet, ne nazîriyet ne de aded ve sayı yoktur. Çünkü Hak ahadiyyü'z-zat ve ahadiyyü'l-esmâ' ve's-sıfâtır. Fakat herhangi bir sun'un her ân-ı gayr-ı münkasimde vâki' olan tecelliyâtında hep yenilik vardır.

آنچنان کز صقل نور مصطفی صد هزاران نوع ظلمت شد ضیا

1880. *Öyleki, nûr-ı Mustafâ'nın saklından yüz bin türlü zulmet ziyâ oldu.*

"Sakı", lügatte "ayna ve kılıç ve kılıç vesâireden pas açmak ve cilâ vermek" demektir. Ya'ni zıdsız ve nazîrsiz ve adedsiz olan tecellinin misâlini istersen, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'in nûrunun tecellisini gör ki, bu nûrun cilâ vermesinden ve pas açmasından dolayı, şek ve şübhe ve cehl ve gaflet ve şirk ve küfür ve ma'siyet ve hayvânî sıfatlar gibi türlü türlü ma'nevî zulmetler ve karanlıklar ziyâ ve aydınlık oldu. Şekler ve şübheler yakın tuzlasında ve cehiller ilim tuzlasında ve küfürler îmân tuzlasında mahv oldu; ve şekkler nûr-ı yakın ve cehiller nûr-ı ilm ve küfürler nûr-ı îmân oldu.

از جهود و مشرک و ترسا و مَغ جملگی یک رنگ شد زان آلب اَلْغ

1881. *Cühûddan ve müşrikten ve kâfirden ve mecûsiden, cümlesi o büyük pehlivândan dolayı bir renk oldu.*

"Muğ", mecûsî papası; "alp", Türkçe'dir, "pehlivân ve şeci' kimse" demektir; "uluğ", ulu ve büyük ma'nâsındır. "Büyük pehlivân"dan murâd, Hâtem-i Enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'dir. Ya'ni, Sultân-ı Enbiyâ Efendimiz'in nûrunun zulmetlere cilâ vermesinden dolayı, yahûdiler ve putperest olan müşrikler ve kâfirler ve mecûsiler ma'nâda, ya'ni îmânda hep bir renk ve müttehid oldular.

صد هزاران سایه کوتاه و دراز شد یکی در نور آن خورشید راز

1882. *Kısa ve uzun yüz binlerce gölge o sır güneşinin nûrundan bir oldu.*

“Gölge”den murâd, umûmen i’tikâdât-ı muhayyeledir. “Uzun gölge”den murâd, feylesofların i’tikâdât-ı muhayyeleleri; ve “kısa gölge”den murâd, mahdûdül-fıkr olan avâmmın i’tikâdât-ı muhayyeleleri; “sır güneşi”nden murâd, Resûl-i Ekrem Efendimiz hazretleri. Ya’ni, havâs ve avâmmın birçok ve muhtelif i’tikâdât-ı muhayyeleleri, sır güneşi olan Resûl-i Ekrem hazretlerinin telkîn buyurduğu maârif-i ilâhiyye nûrundan hep bir oldu ve hepsinin i’tikâdât-ı muhayyeleleri hep bir i’tikâda tahavvül etti.

نه درازی ماند نی کوتاه نه بهن گونه گونه سایه در خورشید رهن

1883. *Ne uzunluk, ne kısa, ne enli kaldı; türlü türlü gölge güneşte rehin oldu.*

“Rehin”, mahbûs demektir. Ya’ni, türlü türlü olan gölge mesâbesindeki o i’tikâdât-ı muhayyele o sır güneşinin nûrunda merhûn ve mahbûs olup, o uzun ve kısa ve enli gölgelerin hiçbirisi kalmadı.

لیک یک رنگی که اندر محشرست بر بد و بر نیک کشف و ظاهرست

1884. *Fakat bir renklilik ki, mahşerde vardır, kötü uzuna ve iyi uzuna zâhirdir.*

Ya’ni, ma’nâlardan ibâret olan i’tikâdât-ı muhayyelenin bu dünyâ hayâtındaki vahdeti, Hâtem-i Enbiyâ’ya îmân edenlere mahsûs olmak üzere bu zıkr olunan sûrette ya’ni îmân-ı gaybide vahdettir. Fakat bu dünyâ hayâtının gayni olan mahşer hayâtında da bir renklilik vardır ki, o bir renklilik îmân etmeyen kötüler ile îmân eden iyiler üzerine alesseviyye zâhir olur.

Bu da îmân-ı şühûdîde vahdettir. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîhi*’lerinin 8. faslında şöyle buyururlar:

“Vahdet kıyâmette olur. Fakat bu dünyâda mümkün değildir. Zîrâ burada her birinin türlü türlü murâdı ve hevâsı vardır. Vahdet burada mümkün olmaz, ancak kıyâmette hep bir olurlar ve bir mahalle nazar ederler; ve bir kulak ve bir dil olurlar. İnsanda çok şeyler vardır. Fâre vardır, kuş vardır. Bir kere kuş kafesi bâlâya götürür; ve yine fâre aşağıya çeker; ve insanda yüz binlerce vuhûş-ı muhtelif mevcûddur. Fâre fâreligini ve kuş kuşluğunu ancak oraya gidince terk edip, hepsi bir olurlar. Zîrâ matlûb ne yukarıda, ne aşağıdadır. Matlûb zâhir olunca, ne yukarı uçar ve ne de aşağıya çeker. Bir şeyini kaybeden kimse sağını, solunu, önünü arkasını arar. O şeyi bulunca ne

yukarıyı, ne aşağıyı, ne sağını, ne solunu, ne önünü, ne de ardını aramaz; cem' olur. Binâenaleyh yevm-i kıyâmette hep bir göz, bir dil, bir kulak, bir akıl olurlar. Nitekim on kişi bir bağa veya dükkâna ortak olunca sözleri ve gamları bir olur ve bir şeyle meşgûl olurlar. Çünkü matlûbları birdir. İmdi, yevm-i kıyâmette cümlelerin işi Hak ile olunca, hepsi bir olurlar ilh..."

که معانی آن جهان صورت شود نقشه‌امان در خور خصلت شود

1885. Öyleki, o cihânda ma'nâlar sûret olur; bizim nakışlarımız hasletin lâıy-ğında olur.

"Ki", edât-ı beyândır; "ân cihân", "der ân cihân" takdîrindedir. Ya'ni, dünyâ hayâtındaki îmân-ı gaybîdeki vahdette, Hak hakkında hayâlât-ı kesîre vardır ve herkes kendi hayâlindeki ma'bûda ibâdet eder. Bu hayâlât ise ma'nâ mertebesindedir; ve kezâ herkesin ahlâkı ve sîreti de muhtelifdir. Bunlar dahi birtakım ma'nâlardan ibârettir. Maşherde iyiye ve kötüye, îmân-ı şühûdîde vahdet hâsıl olmakla berâber, bu vahdet içinde suver-i kesîre zuhûra gelir. Öyleki, dünyâdaki ma'nâlar bu maşher âleminde ve yevm-i kıyâmette sûret olurlar. Bizim nakışlarımız ve sûretlerimiz kendi ahlâkımızın ve i'tikâdâtımızın lâıyğına göre olurlar. Ya'ni bir kimsede sîfât-ı hayvâniyyeden hangisi gâlib ise, o kimse o sûret üzere haşr olur. Nitekim II. cildin 959 numarasında:

وقت محشر هر عرض را صورتیست صورت هر يك عرض را نوبتیتست

[Ya'ni "Vakt-i maşherde her araza bir sûret vardır; her arazın sûretine bir nöbet vardır"] ve 1408 numarasında dahi:

سیرتی کان بر وجودت غالبست هم بر آن تصویر حشرت واجب است

[Ya'ni "Bir sîret ki, o senin vücûdunda gâlibdir, o tasvîr üzerine de haşrin vâcibdir"] ve V. cildin 2211 numarasında dahi:

روز محشر هر نهان پیدا شود هم زخود هر مجرم رسوا شود

[Ya'ni "Maşher günü her gizli âşikâr olur; her bir mücrim dahi kendinden rûsvây olur"] buyurulmuştur. Ve hadîs-i şerîfte dahi علی ماماتوا علیه ya'ni "Nâs öldükleri hâl üzerine ba's olunur" buyurulur. Binâenaleyh bu dünyâda nefsi ile mücâhede ederek hayvanlık sıfatlarından kurtulmuş olan kimselerin maşherde dahi insan sûretinde ba's olunacağı zâhîrdir.

گرد آنگه فکر نقش نامه‌ها این بپا‌نه روی کار جامه‌ها

1886. O vakit fikir, nâmelerin nakış olur; bu astar elbiselerin yüzüdür.

"Bitâne", elbisenin astarı; "rûy-i kâr", elbisenin yüzü demektir (*Bahâr-ı Acem*). Ya'ni, vakt-i mahşerde insanların bânî zâhir olacağından, bu dünyâda bâtın olan fikirler ve niyetler herkesin kendi kitabının nakşı ve yazısı olur; ve bu cisim elbisesinin içi dışına çıkarılıp, astarı yüzü olur. Eğer astar pejmürde ve yamalı ve mülevves ise, meydâna çıkar. Yüzünün ya'ni zâhirinin parlaklığı fâide vermez ve elbisenin sâhibi rûsvây olur; ve eğer ipekli ve parlak bir kumaş cinsinden ise sâhibi ma'yûb olmaz. Nitekim hadîs-i şerifte يبعث الناس على نياتهم ya'ni "Nâs niyetleri üzerine ba's olunur" buyrulur. Bu ma'nâ hakkında Hz. Fîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 43. faslında şöyle buyururlar:

"Derler ki: O âlemde kiminin sağ eline ve kiminin sol eline nâmeler uçar. Ve melâike ve izz ü nâz ve cennet ve mîzân ve hesâb ve kitâb vardır ki, bunların misâli beyân olunmadıkça ma'lûm olmaz. Gerçi bu âlemde onların misâli yoktur. Ancak misâl ile muayyen olurlar; ve bu âlemde onun misâli odur ki, gece bütün halk uyurlar. Fakîrin ve pâdisâhın ve âkûlın ve gâfilin ve bilcümle ehl-i san'atın düşünceleri mürtefi' olur ve hiç kimsede endîşe kalmaz. Subh-ı sefid, sût-ı İsrâfîl gibi nefhasını üfürür. Onların zerrât-ı ecsâmını ihyâ eyler. Yine her birinin düşüncesi uçan nâmeler gibi, herkes tarafına gelir. Hiç yanlışlık vâki' olmaz. Terzinin düşüncesi terziye ve fakîhin düşüncesi fakîhe, zâlimin düşüncesi zâlîme ve âdilın endîşesi âdile gelir. Hiç, terzinin uyuyup sabâhleyin kunduracı kalktığı vâki' oldu mu? Hayır! Bil ki, o âlemde dahi böyle olur; ve bu muhâl değildir; ve bu âlemde de vâki'dir. كما تعيشون تموتون ya'ni "Yaşadığınız gibi ölürsünüz ve öldüğünüz gibi haşır olursunuz." İmdi, bir kimse bu misâle meşgûl olup ser-rişteyi elde ederse, o âlemin kâffe-i ahvâlini bu âlemde müşâhede eyler ve o ahvâl ona mekşûf olur. Nihâyet kudret-i Hakk'ın her şeyi ihâta ettiğini bilir."

این زمان سرها مثال گاو پیس دوك نطق اندر ملل صد رنگ ریس

1887. *Bu zaman sırlar alaca öküz misâlidir. Nutuk iği, millelerde yüz renkli iplik bükücüdür.*

"İn zamân"dan murâd, bu hayât-ı dünyeviyyedir; "pîs", ablak ve iki renkli ma'nâsınadır, "alaca" demek olur; "gâv-ı pîs", "alaca öküz" demektir; "dök", iplik bükmeye mahsûs olan "iğ" dedikleri âlettir. Ya'ni, şimdi bu hayât-ı dünyeviyyede esrâr-ı ilâhiyye alaca öküz gibidir. Sebebi budur ki: Esrâr-ı ilâhiyye evliyâ-yı Hak nazarında zâhirdir. Fakat başkalarının nazarında mahfidir. Halbuki insanlar türlü türlü fikirler ve niyetler ve akâdeler sâhibidirlere. Her birisi kendi fikrine ve itikâdına göre esrâr-ı ilâhiyye hakkında sözler

söylerler; ve bunların her birisi o esrân kendi fikirlerinin ve i'tikâdlarının ren-
gine boyarlar. Binâenaleyh o esrâr evliyâ-yı Hak nazarında bir alaca öküz
mesâbesinde görünür; ve yetmiş iki millet kendi i'tikâdlarına revâc vermek
için sözler söylerler. Bunların bu nutku da yüz renkli iplik bükücü olan bir iğ
âletine benzer. Beyt-i Hâfız-ı Şîrâzî:

جنگ هفتاد و دو ملت همه را عذر به چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند

"Bütün yetmiş iki millet nizâ'ını ma'zûr tut! Hakîkati göremediklerinden efsâ-
ne yolunu tuttular."

نوبت صد رنگست و صد دلی عالم يك رنگ کی گردد جلی

1888. *Yüz renklilik ve yüz gönüllülük nöbetidir. Bir renk âlemi ne vakit celi olur?*

"Yüz renklilik"ten murâd, keserât-ı sıfâtiyye ve esmâiyyedir; ve "yüz gönül-
lülük"ten murâd, tereddüddür. Ya'ni, bu hayât-ı dünyeviyye keserât-ı sıfâtiyye
ve esmâiyyenin hüküm sürdüğü âlem-i kesâfetir. Bu kesâfet perdesi altında
gizlenen hakikat görünmediği için tereddüd âlemidir. Binâenaleyh bir renk âle-
mi olan rûhâniyet âlemi bu keserât ve kesâfet âleminde ne vakit zâhir olur?

نوبت زنگیست رومی شد نهان این شبست و آفتاب اندر رهان

1889. *Bir zengînin nöbetidir, Rûmî nihân oldu. Bu gecedir ve güneş rehini-
mizdedir.*

"Zengî", zenci ve kara renkli insanlar demektir; ve bundan murâd, âlem-i
kesâfetin zulmetidir; "Rûmî"den murâd, beyaz insanlar olup, bundan murâd,
âlem-i rûhâniyyetin nûrâniyetidir; "rîhân", müfâale bâbının masdan olmak
münâsıbdır. Ya'ni, bu dünyâda icrâ-yı hüküm etmek nöbeti zulmet-i kesâfetin
ve cisminde; ve âlem-i rûhâniyyetin nûrâniyeti mestûr ve gizlidir; ve bu âlem
karanlık gecedir; ve güneş gibi olan rûhâniyet âlemi o karanlık gecenin hük-
mü altında ve rehinde ve habs olmaktadır.

نوبت گرگست و یوسف زیر چاه نوبت قبطست و فرعونست شاه

1890. *Kurdun nöbetidir ve Yûsuf kuyu dibindedir; Kıbt'ın nöbetidir, şâh
[1871] Fir'avn'dır.*

Bu dünyâda kurt gibi olan nefis hüküm sürer; ve Yûsuf (a.s.) gibi latîf ve
güzel olan rûh cisim kuyusunda mahbûstur; ve Kıbtı mesâbesinde olan sı-
fât-ı hayvâniyye, Fir'avn mesâbesinde olan nefsin tebeasıdır; ve onların şâ-

hı nefis-i Fir'avn'dır; "Kıbt", lügatte, Mısır halkına derler. Fir'avn zamânında Benî-İsrâîl'e gâlib idiler. Beyt:

نفس ملعون کمتر از فرعون نیست لیک وین را عون و آن را عون نیست

"Nefs-i mel'ûn Fir'avn'dan daha aşağı değildir. Fakat, bu Fir'avn'ın avni vardı ve o Fir'avn'ın avni yoktur."

تا ز رزق بی دریغ خیره خند این سگانرا حصه باشد روز چند

1891. *Tâ ki, boş gülücü olan bî-dirîğ rızıktan bu köpeklerle birkaç gün hisse ola!*

"Tâ", edât-ı ta'lîldir; "hîre", müteaddid ma'nâsı vardır, burada "beyhûde" demektir, "hîre-hand", vasf-ı terkibîdir, "boş gülücü" demek olup rızkın sıfatıdır. Zîrâ niam-i dünyeviyye fânî olduğundan rû'yâda görülen boş ve beyhûde ezvâk ve niam mesâbesindedir. Nitekim Hz. Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 48. faslında şu rubâî ile bu hâle işâret buyururlar. Rubâî:

گر نقل و کباب و گرمی تاب خوری میدان که بخواب در همی آب خوری

چون بر خیزی ز خواب باشی تشنه سودت نکند آب که در خواب خوری

"Eğer bu dünyâda meyân sâf ve a'lâsını içip üzerine meze ve kebab yemekte isen, bil ki, rû'yâda su içmekteşin. Uykudan uyandığın vakit niye susuz olursun? Rû'yâda içtiğin su sana fâide etmez!"

"Köpekler"den murâd, sıfât-ı hayvâniyye ile muttasıf olan nefsânî ve cismânî kimselerdir. "Rızık"dan murâd, mâddî rızıklar ve cismânî ni'metlerdir. Ya'nî, bu hayât-ı dünyeviyyede zencinin hüküm sürüp Rûmî'nin nihân olması ve nefis kurdunun nöbeti olup, rûh Yûsuf'unun kuyuda olması ve Kıbt'ın gâlib olup Fir'avn'ın şâh olması, köpek tab' ve meşrebinde olan nefsânî ve cismânî kimselerin Hakk'ın bu dünyâda esirgemediği boş gülücü olan rızık-ı mâddîden ve niam-i cismâniyyeden birkaç gün hisse almaları içindir. Zîrâ Hakk'ın Mün'im ism-i şerîfi dahi diğer esmâsı gibi, ne dünyâda ve ne de âhirette ta'tîl kabûl etmez. Nefsânîler bu ezvâk-ı fânîyeye âhirette ezvâk-ı bâkiyesini fedâ ederler ve âhirette niam-i ilâhiyyeden nasîbsiz kalırlar. Nitekim sûre-i Şûrâ'da buyrulur: وَمَنْ كَانَ يَرْيِدْ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ (Şuârâ, 42/20) ya'nî "Kim Kî, dünyânın harsini isterse biz ona onu veririz ve âhirette onun için nasîb yoktur."

در درون بیشه شیران منتظر تا شود امر تَعَالَوْا منتشر

1892. *Orman içinde arslanlar muntazırdır, tâ ki, "Geliniz!" emri münteşir ola!*

Cismâniyet ormanı içinde arslanlar gibi mahfî olan Hakk'ın evliyâsı, "Geliniz!" emri umûm mahlûkâta münteşir olmak için beklerler. Ya'ni, kıyâmet-i kübrâya muntazır olurlar. Zîrâ bu kıyâmet-i kübrâ, Hakem ve Adl isimlerinin ahkâmı gâliben cârî olmak üzere "Bu tarafa geliniz!" diye Hakk'ın mahlûkâtına hitâbıdır.

پس برون آید آن شیران ز مرج بی حجابی حق نماید دخل و خرج

1893. *Binâenaleyh o arslanlar mer'âdan dışarıya gelirler. Hak hicâbsız îrâd ve masrafı gösterir.*

Binâenaleyh ya'ni bu "Geliniz!" emri üzerine, o Hakk'ın evliyâsı olan arslanlar dahi dünyâ mer'âsından veyâhud berzah mer'âsından dışarıya çıkarlar. Hak Teâlâ bu tecellî-i adlî olan yevm-i kıyâmette insanlara hicâbsız olarak hayât-ı dünyeviyye mesâlisindeki îrâd ve masrafı ya'ni fiillerinin ve kâvillerinin netâyicini açık bir sûrette gösterir. "Dahl", îrâd ve "harc", masraf demektir; "merc", mer'â ma'nâsınadır.

جوهر ایشان بگردد بحر و بر پیسه گاوان بسملان روز نحر

1894. *Onların cevheri karayı ve denizi tutar. Alaca öküzler nahr gününün bismilleridir.*

"Bismil", mezbûh, kurbân demektir; "rûz-i nahr", kurbân bayramında kurbân kesilmesi câiz olan günlerdir. Ya'ni, evliyâ-yı Hakk'ın cevherleri ve hakikatleri suver-i uhreviyye karasını ve maânî-i uhreviyye denizini istîlâ eder. Fakat insanlıkların sîfât-ı hayvânîyye renklerine boyanmış ve alaca öküzze benzemiş olan kimseler, kurbân gününün mezbûhları ve kurbânlandır.

روز نحر رستخیز ستهمناک مؤمنانرا عید و گاوانرا هلاک

1895. *Korkunç olan kıyâmetin kurbân günü, mü'minlere bayram ve öküzlere helâktir.*

جملة مرغان آب آن روز نحر همچو کشتیا روان بر روی بحر

1896. *Bütün su kuşları o nahr günü gemiler gibi rûy-ı bahr üzere revân olurlar.*

"Su kuşları"ndan murâd, kendi varlıklarından geçmiş ve Hakk'ın varlığında müstağrak olmuş olan kâmillerdir; "bahr"den murâd, vücûd-i hakîkî-i Hak'tır. Ya'ni, kâmillik, o kurbân günü olan yevm-i kıyâmette gemiler gibi, vücûd-i hakîkî deryâsında hür ve serbest bir sûrette seyr ve hareket ederler.

Bu gün mü'minlere bayram ve öküz mesâbesinde olan nefsânîlere de helâk günü olur.

تا که یَهْلَکُ مَنْ هَلَکَ عَنْ بَیِّنَةٍ تا که یَنجُو مَنْ نَجَا وَاسْتِیقَنَةٍ

1897. *Tâ ki, beyyineden helâk olan helâk ola! Tâ ki, necât bulan ve müsteykîn olan kimse necât bula.*

"İstikân", şübhesiz olmak ve yakîn sâhibi olmak; "beyyine" açık hüccet demektir. Bu beyt-i şerifte sûre-i Enfâl'de olan هَلَکَ مَنْ هَلَکَ عَنْ بَیِّنَةٍ (Enfâl, 8/42) ya'ni "Tâ ki, Allâh Teâlâ ezelde işlenmesi lâıyk olan emre hükûm ede! Zîrâ helâk olan kimse beyyineden helâk olur ve hayât bulan kimse de beyyineden diri olur" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Bu âyet-i kerîme Bedr gazâsı hakkında ise de cenâb-ı Mevlânâ efendimiz ma'nâ-yı bâtinîsi i'tibârıyla yevm-i kıyâmete de teşmîl buyurmuşlardır; ve bu ma'nâ-yı bâtinînin dahi فُلُّوْا الْحُجَّةَ الْبَالِغَةَ فُلُّوْا شَاءَ لِهَذَا كُمْ أَجْمَعِينَ (En'âm, 6/149) ya'ni "Allah için hüccet-i bâliğâ sâbittir; ve eğer murâd ede idi, sizin hepinize hidâyet ederdi" âyet-i kerîmesi ile irtibâtı vardır. "Beyyine"den ve "hüccet-i bâliğâ"dan murâd, abdin lisân-ı isti'dâd ile Hak'tan taleb ettiği şeydir ki, onun ayn-ı sâbitesi ilm-i ilâhîde o sûrette zâhir oldu; ve kazâ-yı ilâhî dahi abdin bu talebi üzerine vâkı' olmuş ve kul hakkında onun vuku'unu murâd etmiştir. Binâenaleyh her bir kimseye hayr ve şerden ne gelirse kendinden gelir ve bu husûsta hiçbir müessir-i hâricî yoktur. Hakk'ın kullan üzerine olan hükmü, onların kabîliyetleri iktizâsınca ve isti'dâdları mücibincidir. Cevâd-ı mutlak olan Hz. Hak'tan lisân-ı isti'dâd ile her ne taleb etmişler ise, ister derekât-ı şekâvetten olsun, ister derecât-ı saâdetten olsun, onların lâıyk oldukları şey bilâ-ziyâde ve lâ-noksân kendilerine atâ ve in'âm olunur. Fakat ehl-i gaflet bunun böyle olduğunu bilmezler. Onlar zannederler ki, kendilerine isâbet eden, nefislerinin hâricinden gelmiştir. Fakat kâmiller herkesin kendi nefsinde bilkuvve mevcûd olan şeyin fiilen yine kendisinden husûle geldiğini bilir.

تا که بازان جانب سلطان روند تا که زاغان سوی گورستان روند

1898. *Tâ ki, doğanlar sultân tarafına gideler! Tâ ki, kargalar mezârlık tarafına gideler.*

"Doğan"lardan murâd, kâmiller; "sultân"dan murâd, Hak Teâlâ; "kargalar"dan murâd, ehl-i nefis olan kimseler; "mezârlık"tan murâd, hicâb-ı azâb-dır. Ya'ni, "Geliniz!" emrinin umûma intişârını ve kıyâmetin vuku'unu kâmil-

ler bunun için beklerler ki: Doğan kuşu mesâbesinde olan o kâmiller bir ân evvel hicâb-ı cismânîden kurtulup, sultân-ı hakîkî olan Hakk'ın huzûruna gideler; ve kargalar mesâbesinde olan nefsanî kimseler dahi, haklarında sâbit olan hüccet-i bâlîğa mücibince, mezârlık mesâbesinde olan azâb-ı hicâbî tarafına gideler.

کاستخوان و اجزای سرگین همچو نان نقل زاغان آمدست اندر جهان

1899. *Zîrâ kemik ve gübrenin eczâsı, ekmek gibi cihânda kargaların mezesi gelmiştir.*

Zîrâ bu dünyâ âleminde karga mesâbesinde olan nefsanî kimselerin mezesi ve zevki, kemik ve gübre mesâbesinde olan ezvâk-ı mâddiyye ve cismâniyyeden ibâret olmuş ve rûhâniyet âleminin ekmeği ve gıdâsı olan maârif-i ilâhiyyeden aslâ zevk almaz bir hâlde bulunmuşlardır. Binâenaleyh bu hâl içinde mahşere intikâl edenler, orada da kendilerine münâsib ve lâıyk olan tecellî-i Hakk'ın mazharı olurlar.

قد حکمت از کجا زاغ از کجا کرم سرگین از کجا باغ از کجا

1900. *Hikmet şekeri nereden, karga nereden? Gübre kurdu nereden, bağ nereden?!*
[1881]

Ya'ni, hikmet-i ilâhî ve ma'rîfet-i rabbânî şekeri nerede, karga nerede? Şeker dudu kuşunun lâıyığı ve cîfe ve leş de karganın lâıyığıdır. Ve kezâ, gübre kurdu nerede, bağ nerede? Kurt gübre içinde yaşamaktan zevk alır. Bahann bülbülü ise bağın letâfeti içinde terennümsâz olur.

نیست لایق غزو نفس و مرد غر نیست لایق عود و مشک و کون خر

1901. *Nefis gazâsı ve merd-i kahbe lâıyk değildir. Öd ve müşk ve eşeğin kuy lâıyk değildir!*

"Gazv", harb ve cihâd; "gar" fâhişe; "merd-i gar", muhannes ve fâhişe tabiatlı erkek demektir. Ya'ni, nefis ile mücâhede keyfiyeti ile fâhişe tabiatlı erkek bir yerde olmak münâsib değildir; ve kezâ öd ağacı ve misk ile eşeğin kuy bir yerde müctemi' olmak lâıyk değildir.

چون غزا ندهد زنارا هیچ دست کی دهد آنکه جهاد اکبرست

1902. *Mâdemki gazâ kadınlara hiç el vermez, o ki cihâd-ı ekberdir, ne vakit el verir?*

Mâdemki cihâd-ı asgar olan düşman-ı sûfî ile muhârebeye kadınların tâkati yoktur, cihâd-ı ekber olan nefis düşmanı ile harbe, erkek sûretinde ve kadın sûretinde olan kimse nasıl tâkat getirebilir? Binâenaleyh mu'teber olan sûret değil, şîrettir.

جز بنادر در تن زن رستمی گشته باشد خفیه همچون مریمی

1903. *Kadın cisminde bir Rüstem gizli olmuş olsa, bir Meryem gibi, ancak nâdirdir.*

Hattâ kadın cisminde ve kadın sûretinde bir Rüstem pehlivânın şireti gizlenmiş olabilir. Nitekim Hz. Meryem (r.a.) kadın sûretinde ve erkek şiretinde idi. Fakat bu nâdiren vâki' olur, ve bunlara "ricâl-i nisâ" derler ki, Mevlânâ Câmi hazretleri *Nefahâtü'l-Üns*'de otuz beş kadının isimlerini ve hallerini göstermiştir.

آنچنانکه در تن مردان زنان خفیه اند و ماده از ضعف جنان

1904. *Nitekim erkeklerin cisminde kadınlar gizlidirler ve kalb za'fından dolayı dışıdırler.*

Nitekim pek çok erkeklerin cisimlerinde kadın şiretleri ve tabiatları gizlidirler. Sûrette erkek görünürler, fakat kalblerinin za'fından dolayı ma'nen dışıdırler. Kadınlar, tecâvüz eden düşmana cân korkusuyla ırzlarını teslim mecbûr oldukları gibi, bu erkekler de cân korkusuyla nefis düşmanına ırz ve nâmûs-ı ma'nevîlerini teslim etmişlerdir.

آن جهان صورت شود آن مادگی هر که در مردی ندید آمادگی

1905. *O cihânda o dişilik sûret olur, her kim ki erkeklikte âmâdelik görmedi..*

Ya'ni her kim ki bu dünyâ âleminde erkeklik emrinde âmâdelik ve hâzırlık görmedi ve kadınlık meşrebi ve şireti ile iktifâ etti ise, o cihânda ya'ni mahşer gününde o kadınlık ve dişilik sûret iktisâb eder ve onun bu âlemde bâtın olan şireti o âlemde zâhir olur. Nitekim II. cildin 959 numaralı beytinde şöyle buyurulmuş idi:

وقت محشر هر عرض را صورتیست صورت هر یک عرض را نوبتیست

[Ya'ni "Vakt-i mahşerde her araza bir sûret vardır, her arazın sûretine bir nöbet vardır"] ve yine o cildin 1408 numaralı beytinde de şöyle buyurulmuştur:

سیرتی کان بر وجودت غالبست هم بر آن تصویر حشرت واجبت

[Ya'ni "Bir şîret ki, o senin vücûdunda galibdir, o tasvîr üzerine de haşrin vâcibdir"]

روز عدل و عدل داد در خورست کفش آن پا کلاه آن سرست

1906. *Adl günüdür ve adl lâyiğı vermektir. Pabuç ayağın ve külâh başın lâ-yığıdır.*

Zîrâ mahşer günü adl günüdür; ve "adl" in ma'nâsı bir kimseye lâ-yık ol-
duğu şeyi vermektir. Meselâ, pabuç ayağın ve külâh başın lâ-yığıdır. Külâh
ayağa ve pabuç başa konur ise, adlin zıddı olan zulüm olur.

تا بمطلب در رسد هر طالبی تا بغرب خود رود هر غاری

1907. *Tâ ki, her bir tâlib matlaba erişe! Tâ ki, her bir gârib kendi garbına gide!*

Ya'ni, bu adl günü olan yevm-i mahşer, kişi bu hayât-ı dünyeviyyede lu-
tuf ve kahırdan her neyi tâlib olmuş ise, o matlûba erişmek ve taleb ettiği ma-
hallerde yetişmek ve bu hayât-ı dünyâdan gurûb edici olan rûh, kezâlik lutuf ve
kahırdan kendisine lâ-yık olan mağrib tarafına gitmek içindir.

نیست هر مطلوب از طالب دریغ جفت تابش شمس و جفت آب میغ

1908. *Her matlûb tâlibden dirîğ değildir. Tâbişin çifti güneş ve suyun çifti bu-
luttur.*

"Tâbiş", ziyâ ve harâret; "miğ", bulut demektir. Ya'ni, her tâlibin matlûbu
kendi isti'dâdına göredir; ve bu matlûb tâlibden esirgenmiş değildir. Zîrâ te-
cellî-i Hak isti'dâda göre olur. Nitekim ziyâ ve harâret güneşin mukârinini ve
çiftidir; ve su dahi bulutun mukârinini ve eşidir.

هست دنیا قهر خانه کردگار قهر بین چون قهر کردی اختیار

1909. *Dünyâ Kirdigâr'ın kahrı evidir. Mâdemki kahrı ihtiyâr ettin, kahrı gör!*

Bu dünyâ fâil-i hakîki olan Hakk'ın kahrı evidir. Zîrâ bu âlem sûrette iyici
ve yenilmiştir ve hem âkîl ve hem de me'kûldür; ve devâm üzere kahr ve fe-
nâ içindedir. Nitekim âyet-i kerîmede *كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ* (Rahmân, 55/26) ya'ni
"Arz üzerinde olan her bir kimse fânîdîr" buyrulur. Dünyânın bu hâli ile be-
râber mâdemki ona muhabbet ettin *مع من احب* ya'ni "Kişi sevdiği ile berâ-
berdir" hadis-i şerifi mücibince mahall-i kahr olan dünyâ ile berâber ve yol-
daş olur. Binâenaleyh Hakk'ın tecellî-i kahrîsini de gör!

استخوان و موی مقهوران نگر تیغ قهر افکند اندر بحر و بر

1910. *Makhûrların kemiklerine ve kıllarına bak! Kahr kılıcı, denize ve ka-
[1891] rayaya bıraktı.*

Dünyâ muhibleri olan makhûrların kemiklerine ve saçlarına ve sakallarına bak! Kahr-ı ilâhî kılıcı onların kimini denizlerde boğdu ve kimini karalarda muhârebelerde ve türlü türlü hastalıklar içinde öldürdü; ve eczâ-yı cismânîlerini denizlerde ve karalarda darmadağın etti.

پر و بال مرغ بین بر گرد دام شرح قهر حق کننده بی کلام

1911. *Tuzağın etrâfında kuşun per ü bâlîni gör! Kelâmsız, Hakk'ın kahrının şerhini edicidir.*

Bu dünyâ tuzağının etrâfında bu tuzağa tutulan kuşların parçalanarak katıllarını gör! Onlar söz söylemeksizin, lisân-ı hâl ile Hakk'ın tecelliyât-ı kahriyyesini şerh edip duruyorlar.

مرد او بر جای خر پشته نشاند وانکه کهنه گشت هم پشته نماد

1912. *O öldü, yerine mezarın toprak yığınına dikti; ve o ki, eski oldu, tepe dahi kalmadı.*

"Harpuşte", kabir ve tâk-ı eyvân ve mezârlık üzerine yapılan kubbe ve mezârların toprak yığınları ma'nâsıdır. Ya'ni, o makhûr olan dünyâ muhibbi öldü ve kendi cisminin yerine bir nişân olmak üzere mezarın toprak yığınına dikti; ve o mezar eskidikçe o toprak yığını da düzlendi ve o nişân dahi kalmadı.

هر کسی را جفت کرده عدل حق پیل را با پیل و بق را جنس بق

1913. *Hakk'ın adli her bir kimseyi eş etmiştir; fili file ve sivrisineği sivrisineğe...*

Hakk'ın adli her bir kimseyi kendi lâıyına ve cinsine eş yapmış ve mukârin kılmıştır. Meselâ, fili file ve sivrisineği de sivrisineğe eş ve arkadaş yapmıştır.

مونس احمد بمجلس چار یار مونس بو جهل عتبه و ذو الخمار

1914. *Ahmed'in mânisi mecliste dört yârdır. Ebû Cehl'in mânisi Utbe ve Zû'l-humâr'dır.*

"Utbe", eşkıya-yı Kureys'ten bir müşriğin adıdır ki, bunu Bedr gazâsında Hz. Hamza (r.a.) öldürmüştür. "Zû'l-humâr", Esved b. Ka'b isminde olan bir kâhinin lakabıdır. Başını ve yüzünü örttüğü için kendisine bu lakab verilmiştir. Zîrâ "humâr", kadınların baş örtüsü ma'nâsına gelir. "Zû'l-humâr", başörtülü demek olur. Ya'ni Ahmed (a.s.v.) Efendimiz'in mûnisi meclis-i sohbette Ebû Bekr-i Sıddîk ve Ömerü'l-Fârûk ve Osmân-ı Zi'n-nûreyn ve Alî b. Ebî Tâ-

lib (r.a.) hazarâtıdır. Bu zevât-ı şerîfe Server-i âlem Efendimiz'in meclis-i âlîlerine lâyıktırlar; ve ahlâksız Ebû Cehl'in mûnisi dahi Utbe ve Zü'l-humâr ve emsâli olan müşriklerdir.

قبلة عبد البطون شد سفره

كعبة جبريل جانها سدره

1915. *Canlar Cibrîl'in Ka'be'si Sidre'dir. Karnıların bendesinin kiblesi sofrâ oldu.*

"Sidre" ile Sidretü'l-mintehâ'ya işâret buyurulur; ve "Sidretü'l-müntehâ" idrâkât-ı rûhiyyenin nihâyet bulduğu bir haddir ki, idrâkât-ı ervâh ondan ileriye geçemez. Zîrâ bu râdde ilerisinde ikilik âlemi yoktur; ve Rûhu'l-emîn olan Cibrîl (a.s.)'ın makâmıdır. "Butûn", "karn" ma'nâsına olan "batn"ın cem'idir; "abdü'l-butûn" ya'nî "karnların kölesi" yiyip içmeye mübtelâ olan kimselerin bendesi demektir ki, bundan murâd, kendi karnını doyurmak için bol bol yiyip içen ve dünyâ ehli olan zenginlerin kulu ve dalkavuşu demek olur. Ya'nî, Cibrîl (a.s.) meşrebinde olan rûhların Kâ'be'si ve teveccüh mahalli idrâkât-ı ervâhın nihâyeti olan Sidre'dir; ve bol bol yeyip içen zenginlerin kulu olan kimselerin kiblesi ve teveccüh mahalli dahi onların türlü türlü gıdâlar ile müretteb olan sofrasıdır.

قبلة عقل مفلس شد خيال

قبلة عارف بود نور وصال

1916. *Ârifin kiblesi nûr-ı visâl olur. Müfelsefin aklının kiblesi hayâl oldu.*

Birinci mısra'da, evvelki beytin birinci mısra'nın ma'nâsından terakkiye işâret vardır. Zîrâ orada ikilik âlemi olan rûhun müntehâ-yı idrâkine ve burada ise bu ikiliği izâle eden nûr-ı visâle işâret buyurulur. Ya'nî, ervâhın kiblesi Sidre'dir ve belki âriflerin kiblesi onun ilerisi olan nûr-ı visâldir. Nitekim Süleymân Efendi (k.s.) *Mevlid*'inin Mi'râc-ı Nebevî bahsinde bu ma'nâyı âti-deki beyitler ile latîf bir sûrette beyân buyurmuştur:

Dedi Cibrîl Resûl'e: Ey Habîb!
Senin için yaratıldı nûh felek,
Bunda hatm oldu benim seyrângehim,
Bana böyle emr idübdür Zü'l-Celâl,
Ger geçem bir zerre denli ilerü,
Dedi Cebrâil'e ol Şâh-ı cihân:
Râh-ı aşka kim sakınmaz cânını
Çün ezelde bana aşk oldu delil,

Sanma-gil bu yerde sen seni garîb.
İns ü cinn ü hûr-i cennet hem melek.
Mâverâsından dahi yok âgehim.
Açmayım ben bundan öte perr ü bâl.
Yananım baştan ayağa ey ulu!
Pes makâmında dur imdi sen hemân,
Ol kaçan görse gerek cânânını..
Yanar isem ben yanayım, ey Hafîl!..

"Müfelsef", rubâî fiillerden "dahrece" bâbından ism-i mef'ûldür, "feylesoflaşmış" demektir. Ya'ni, feylesofun aklı kendi hayâline müteveccihdir. Zîrâ akul ayn-ı hayâl olan bu âlem-i keserâtın havâss-i zâhire ve bâtınaya verdiği ilim dâiresinde dönüp dolaşır. Binâenaleyh feylesofların sırr-ı vücûd hakkındaki ilimleri hep hayâlâtтан ibârettir. Ömer Hayyâm bu hâle işâreten bir rubâîsinde şöyle söyler:

در چرخ بانواع سخنها گفتند این بی خبران گوهر دانش سفتند
واقف چه نگشتند بر اسرار فلک اول زنجی زدند و آخر خفتند

"Felek hakkında türlü sözler söylediler. Bu bî-haber olan feylesoflar ilim ceherini deldiler. Vaktâki feleğin esrârına vâkıf olamadılar; evvelen çene çaldılar ve sonra uykuya yattılar."

قبلة زاهد بود یزدان بر قبلة مطمع بود همیان زر

1917. *Zâhidin kibleşi muhsin olan Yezdân'dır. Tama' sâhibinin kibleşi altın kese olur.*

"Zâhid", mev'ûd olan niam-i uhreviyyeye nâiliyet için niam-i dünyeviyeden perhîz eden kimse demektir; "Berr", esmâ-i hüsnâdandır; "matma" masdar-ı mîmî olursa tama' ma'nâsına gelir; ism-i mekân olursa mahall-i tama' demek olur. İf'âl bâbının ism-i fâili olursa "mutmî" okunur ve "tama' sâhibi" demek olur. Ba'zı nüshalarda "tâmi'" "tama' edici" vâkı'dır. Ya'ni, zâhidin kibleşi ve mahall-i teveccühü dahi, âhirette mü'minlere gözler görmedik ve kulaklar işitmedik ni'metler ihsân edici olan Hâlık Teâlâ hazretleridir. Zîrâ zâhid, dünyâ ni'metlerinden perhîz ederse de niam-i uhreviyyeye karşı perhîzkâr değildir. Tama' edici olan kimsenin kibleşi ve teveccüh mahalli dahi bu dünyâda altın kesesidir.

قبلة معنى ورَّان صبر و درنگ قبلة صورت پرستان نقش سنگ

1918. *Ma'nâ sâhiblerinin kibleşi sabır ve teemmüldür. Sûrete tapıcıların kibleşi taşın nakşıdır.*

Ma'nâ sâhibi olan sâliklerin kibleşi, husûl-i ma'nâ için çalışıp sabır ve teemmül etmektir; ve sûrete tapanların kibleşi ise süslü binâlara vaz' olunan nakışlı ve oymalı taşlardır.

قبلة باطن نشینان ذو المنن قبلة ظاهر پرستان روی زن

1919. *Bâtin-nişînlerin kibleşi minnetler sâhibidir. Zâhir-perestlerin kibleşi kadının yüzüdür.*

Bâtin-nişînlerin ya'nî ahvâl-i kalbiyyeleriyle meşgûl olan kimselerin kiblesi minnetler ve ihsânlar sâhibi olan Hak Teâlâ hazretleridir. Zâhire tapanların kiblesi ise, güzel kadınların yüzüdür. Zîrâ ehl-i sûret lezâiz-i cismâniyyelerini kadınlar vâsıtasıyla elde ettiklerinden akılları ve fikirleri dâimâ kadınların cisimleri ve endâmları ile meşgûldürler.

همچنین بر می شمر تازه و کهن
ور مولی رو تو کار خویش کن

1920. *Böylece yeniyi ve eskiyi say; ve eğer melûl isen git kendi işini yap!*
[1901]

Ey sâlik! İşte efrâd-ı beşerin türlü türlü kiblelerini sana gösterdim. Sen de bunlara bakıp geçmişleri ve o zamanda olanları böyle say ve mukâyese et! Ve eğer bu sıfatları sayıp bunlar arasında kendi kiblesini ta'yîn etmekten melûl isen ve için sıkılıyor ise, git, ne hâl içinde isen kendi işin ile meşgûl ol ve bizden ayrıl!

رزق ما در کأس زرین شد عَقَارٌ
و آن سگان را آب تماچ از تَغَارٌ

1921. *Bizim rızıkımız zerrîn kâsede şarâb oldu; ve o köpeklere çanakdan tutmaç suyu oldu.*

"Ukar", şarâb; "tutmâc", bir taâmun ismidir; "tegâr", köpeklere gıdâ verilen çanak ve yalak. "Zerrîn kâse"den murâd, ulûm-i ledünniyye ve maârif-i rabbâniyyedir. Ya'nî, bizim rızıkımız altın yaldızlı kâse mesâbesinde olan ulûm-i ledünniyye ve maârif-i rabbâniyyede aşk-ı ilâhî şarâbıdır; ve o cismânî ve nefsânî olan kimselerin rızkı ise çanakdan ve yalakdan tutmaç suyu içmektir. "Çanak"tan murâd, elfâz-ı zâhire ve "tutmaç suyu"ndan murâd, bu *Mesnevî-i Şerif* hikâyelerinin ve kıssalarının sûretidir. Nitekim bu cildin 161 numaralı beytinde:

کی چشد درویش صورت زان زکات معنیست آن نی فعولن فاعلات

[Ya'nî "Sûret dervîşi, o zekâtta ne vakit tadar? O [*Mesnevî*] ma'nâdır. Feûlün fâilât değildir"] buyurulmuş idi.

لایق آنکه بدو خو داده ایم
در خور آن رزق بفرستاده ایم

1922. *Onun lâyiğünü ki, muhakkak ona vermişiz, onun lâyiğünde rızık göndermişiz.*

Bu ve âfideki beyitlerde Hz. Pîr efendimizin kutbiyetlerine işâret vardır. Zîrâ kutub yeryüzünde hazîne-i ilâhiyyenin emînidir. Herkesin lâyük olduğu ahvâl ve erzâk kutub eliyle tevzî olunur.

Ya'ni "O kimsenin lâıyığı olan hâli muhakkak biz ona vermişizdir. Ve onun isti'dadı mucıbcince lâıyk olduğı rızkı kendisine göndermişizdir."

خوی آنرا عاشق نان کرده ایم خوی این را مست جانان کرده ایم

1923. *Onun huyunu ekmeğın âşığı etmişiz; bunun huyunu cânânın sarhoşu etmişiz.*

İsti'dadı, cismâniyeti kible ittihâz etmeye müsâid olan o kimsenin kendisine münâsib huy ve ahlâk ve onu ekmeğın ya'ni ezvâk-ı cismâniyyenin âşığı ettik; ve isti'dadı, rûhâniyeti kible ittihâz etmeye müsâid olan bu kimseye dahi, kezâlik münâsib huy ve ahlâk verdik ve onun rûhunu cânân-ı hakîkî olan Hakk'ın sarhoşu ettik.

چون بخوی خود خوشی و خرمی پس چه از در خورد خویت می رمی

1924. *Mâdemki kendi huyun ile hoşsun ve hürremsin, binâenaleyh kendi huyunun lâıyığından niçin ürkersin?*

Binâenaleyh ey sâlik! Kendi ahlâkına ve huyuna bak! Mâdemki kendi huyun ve ahlâkın ile hoşsun ve mesrûrsun, ahlâkının semeresi ve lâıyığı olan hâlden niçin ürkersin? Meselâ, ahlâkın kibir ve ucûb ve tefâhur gibi sıfât-ı nefsanîyyenin izhânından ve ezvâk-ı cismâniyye ve mâdiyyeden hoşlanmak olduğı hâlde, "Ben bu kadar zamandan beri evliyâullahın maârifî ile meşgûlüm, bende aslâ nûr hâli vâkî" olmadı!" diye şikâyet etme! Bu fenâ nefce senin ahlâkının semeresi ve lâıyığıdır.

مادگی خوش آیدت چادر بگیر رستمی خوش آیدت خنجر بگیر

1925. *Sana dişilik hoş geliyorsa çarşaf al! Sana Rüstemlik hoş geliyorsa hançer al!*

Zîrâ tarîk-ı Hak erkeklerin yoludur. Eğer sana dişilik ya'ni kibir ve tefâhur ve ucûb ve hubb-i nefis ve süslenmek gibi kadınlara mahsûs olan meşârib hoş geliyorsa, kadınlar erkeklerden tesettür edip kadınlar ile ihtilât ettikleri gibi, sen de bu yolun kahramanları ve erleri olan evliyâ-yı Hak'tan tesettür edip kendin gibi nefsanî ve kadın meşrebinde olanlar ile ihtilât et! Ve eğer sana Rüstem pehlivân gibi erkeklik hoş geliyorsa, nefis ve şeytan düşmanlarıyla harb etmek için eline mucâhede ve riyâzat hançerini al!

این سخن پایان ندارد و آن فقیر گشته است از زخم درویشی عقیق

1926. *Bu sözün nihâyeti yoktur; ve o fakîr fakîrliğın zahmetinden akîr olmuştur.*

Bu huy ve mücâhede sözlerinin nihâyeti yoktur. Halbuki kıssasını beyâna başladığımız fakîr, fakîrlığın zahmından ve darbesinden yaralanmış bir hâldedir. Onun ahvâlini beyân edelim. "Akîr", yaralanmış demektir.

قصه آن گنجنامه که گفتند در پهلوی قبه روی بقبله
کن و تیر در کمان نه و بینداز، آنجا که افتد گنجست

O genc-nâmenin kıssasıdır ki, dediler: "Kubbenin yanında yüzünü kibleye dön, oku yaya koy ve at! Düştüğü yerde define vardır."

"Genc-nâme", definenin yerini haber veren mektûb demektir. Ya'ni, bu kıssa definenin bulunduğu mahalli haber veren bir mektûbun kıssasıdır ki, o mektûbun içinde yukanda zikrolunan ma'lûmât münderic idi.

دید در خواب او شبی و خواب کو واقعه بی خواب صوفی راست خو
1927. *Bir gece uykuda gördü ve uyku nerede! Uykusuz vâkıa sūfînin huyudur.*

İstîlâhât-ı sūfiyyede "vâkıa"nın ma'nâsı, "ister uykuda ve ister uyanıklıkta olsun kalbe vârid olan bir emir"dir. Velâkin vâkıa için havâssin muattal olması zarûrîdir. Ya'ni, kazanç ve zahmet vâsıtası olmaksızın nızık taleb eden o fakîr bir gece uykusunda gördü. Halbuki uyku nerede! Ya'ni hakîkî sūfî geceleri uyku uyur mu? Binâenaleyh uykusuz vâkıa-sūfîlerin huyu ve âdetidir. Onlar uyku ile uyanıklık arasında iken gördüklerini görürler.

هاتفی گفتش که ای دیده تعب رقعه در مشق وراقان طلب
1928. *Bir hâtif ona dedi ki: "Ey zahmet görmüş! Varrâkların meşkı içinde bir ruk'a taleb et!"*

"Hâtif", "seslenen ve bağırان ve âlem-i gaybdan nidâ eden melek" ma'nâsinadır, "taab", renc ve meşakkat; "ruk'a", küçük mektûb ve yazılmış kâğıt parçası; "meşk", müteaddid ma'nâları vardır, burada "yazılmış kâğıt" demektir. "Varrâk", kitâb ve yazılı evrâk satan kimse. Ya'ni vâkıasında bir hâtif o fakîre dedi ki: "Ey meşakkat görmüş olan kimse! Kitâbcıların yazılı kâğıtları içinde, yazılmış küçük kâğıt parçasını ara ve iste!"

خفیه زان ورق کت همسایه است سوی کاغذ پاره هاش آور تو دست

1929. "Senin komşun olan o kitâbçıdan gizli olarak onun kâğıt parçaları tarafına sen el getir!"

Ya'ni, "O küçük kâğıt parçası uzak yerde değildir. Senin komşun olan kitâbçıdır. O kitâbçıdan gizli olarak ya'ni ona maksadını sezdirmeksizin, o kitâbçının dükkânında bulunan kâğıt parçaları tarafına el at ve o evrâk-ı perîşânı gözden geçir!"

رقعه شکش چنین رنگش چنین پس بخوان آنرا بخلوت ای حزین

1930. "Yazılı bir kâğıt parçası vardır. Onun şekli ve onun rengi böyledir. İmdi, ey hâzîn, onu hâlvette oku!"

"O yazılı kâğıtlar arasında küçük bir nâme vardır. Onun şekli ve rengi böyledir. Ey kalbi hâzîn olan kimse! O kâğıdı ber-takrîb kitâbçıdan al ve tenhâ bir yerde oku!"

چون بدزدی آن ز ورق ای پسر پس برون رو ز انبیه و شور و شر

1931. "Ey oğul! 'Uaktâki onu kitâbçıdan çaldın, sonra kalabalıktan ve şûr u şerden dışarıya çık!"

"Enbûh", "kesret ve galebe" ma'nâsına olan "enbûh" kelimesinin muhafefidir. Burada "çalmak"tan murâd, kitâbçının haberi olmaksızın almak değildir. Maksadını sezdirmeksizin kitâbçının ma'lûmâtı altında almaktır.

تو بخوان آنرا بخود در خلوتی هین مجو در خواندن آن شر کنی

1932. "Sen onu hâlvette kendi kendine oku! Sakın onu okumakta şîrket isteme!"

Ya'ni, "Bu yazılı kâğıt parçasını kitâbçıdan aldıktan sonra tenhâ bir köşeye çekil! Münderecâtını kendi kendine oku! Okumak husûsunda sakın başkasını ortak yapma!"

ور شود آن فاش هم غمگین مشو که نیاید غیر تو زان نیم جو

1933. "Ve eğer fâş olursa dahi gamgîn olma! Zîrâ senin gayrın ondan yarım arpa bulamaz!"

"Ve eğer eline böyle bir kâğıt parçası geçtiği başkaları tarafından dahi duyulursa, kederlenme! Zîrâ senden başkası o mektûbun münderecâtından yarım arpa kadar bile bir fâide bulamaz ve hiçbir şey anlamaz."

ور کشد آن دیر مین زینهار تو ورد خود کن دمدم لا تقنطوا

1934. "Ve eğer perdeyi geç açarsa, sakın terk etme! Dembedem "Lâ takna-tû!" yu kendine vird et!"

"Keşiden", masdarının *Bahâr-ı Acem*'de on sekiz kadar ma'nâsı gösterilmiştir; burada "dir-keşiden", "perdeyi geç açmak" demek olur; "zînhâr", burada "terk etmek" ma'nâsındadır. Ya'ni, "Okuduğun mektûb sana ma'nâ perdesini geç açarsa, sakın terk etme! Dembedem مَنْ رَحِمَ اللَّهُ (Zümer, 39/53) ya'ni "Allâh'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz!" âyet-i kerîmesini kendine vird et!"

این بگفت و دست خود آن مزده ور بر دل او زد که رو زحمت بیر

1935. "Bunu dedi ve o müjdecî: "Yürü, zahmet getir!" diye elini onun gönlü üzerine vurdu.

O müjdecî olan hâîf bu sözleri söyledi ve "Haydi, git! Bu vesâyâ üzerine çalış ve zahmet çek!" diye elini o fakîrin kalbi üzerine koydu, ya'ni o fakîrin kalbini teshîr etti.

چون بخویش آمد ز غیبت آن جوان می نگنجید از فرح اندر جهان

1936. "Uaktâki o delikanlı gaybetten kendine geldi, ferahattan cihâna sığmadı.

Vâkiasında havâssinden gâîb olan o fakîr delikanlı, vaktâki o gaybetten kendine geldi, bu müjdeden hâsıl olan sevincinden dolayı cihâna sığmadı.

زهرة او می دریدی از قلق گر نبودی رفت و حفظ و لطف حق

1937. "Eğer Hakk'ın rıfkı ve hıfzı ve lutfu olmasa idi, onun ödû ıztırâbdan yurtılır idi.

"Rıfk", mülâyemet ve yumuşaklık; "kalak", ârâmsızlık ve ıztırâb ve çarpınmak; "zehre", karaciğere yapışık olan öd ma'nâsındadır. Bu ödün korku ve sevinç gibi şiddet-i teessürden patladığı meşhûrdur. Ya'ni, eğer Hakk'ın mülâyemeti ve hıfzı ve lutfu olmasa idi, bu müjdenin sevincinden dolayı hâsıl olan ıztırâbdan o fakîrin ödû çatlar ve kendisi de ölür idi.

يك فرح آن كز بى ششصد حجاب گوش او بشنيد از حضرت جواب

1938. "Bir ferah, odur ki, altı yüz hicâbın arkasından onun kulağı hazretten cevâb işitti.

Ba'zı nüshalarda "gez pey şeş sad" yerine "gez pey heft sad" vâkî'dir. Ya'ni, fakîrin duyduğu sevinçlerden bir sevinci budur ki, altı veyâ yedi yüz hicâbın arkasından onun cân kulağı Hz. Hak'tan hitâb işitti. Nitekim sûre-i Şûrâ'da مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يَقُولَ إِلَّا هُوَ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءَ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ (Şûrâ, 42/51) ya'ni "Bir adamın Allâh Teâlâ ile mükâlemesi ancak vahiy ve ilhâm ve menâm ile veyâhud hicâb arkasındandır. Vâhud dilediğine Allâh Teâlâ kendi izni ile vahiy ettiği bir resûl gönderir" buyrulur. Hadîs-i şerifte ان لله سبعين الف حجاب من نور وظلمة... الخ. ya'ni "Muhakkak Allâh Teâlâ'nın nûr-dan ve zulmetten yetmiş bin hicâbı vardır ilh..." buyurulmuş olduğuna göre beyt-i şerifte hicâbın altı yüz veyâ yedi yüz buyurulması tahdîd-i aded için olmayıp hicâbın çokluğunu beyândır.

از حجب چون حس سمعش در گذشت شد سزاوار و ز گردون بر گذشت

1939. *Vaktâki onun sem'inin hissi hicâblardan içeriye geçti, sezâvâr oldu ve felekten yukarıya geçti.*

Vaktâki o fakîrin hiss-i sem'i nûrânî ve zulmânî hicâblardan içeriye geçti, Hakk'ın hitâbını işitmeye lâyık ve sezâvâr oldu ve sûret âlemi olan feleğin yukarısına kadar geçti gitti. Nitekim I. cildin 574 ve 575 numaralı beyitlerinde şöyle buyurulmuş idi:

پنبه آن گوش سر گوش سراسست تا نگردد این کر آن باطن کراست

بی حس و بی گوش و بی فکرست شوید تا خطاب ارجعی را بشنوید

[Ya'ni "O sır kulağının pamuğu baş kulağıdır. Bu sağır olmadıkça, o bâtın sağırdır. "İrcü!" hitâbını işitmeniz için, hissiz ve kulaksız ve fikirsiz olunuz!"]

که بود کان حس چشمش ز اعتبار ز آن حجاب غیب هم یابد گذار

1940. *Vakit ola ki onun his gözü i'tibârdan, o hicâb ayıbından dahi geçit bula!*
[1921]

"İ'tibâr", ibret almak. Ya'ni, o fakîrin his kulağı âlem-i keserâtın muattal olup hitâb-ı Hakk'ı işitti, vakit ola ki onun his gözü dahi, hicâb-ı gayb olan keserâta bakıp ibret almaktan dahi geçit bula ve cemâl-i Hakk'ı müşâhede ede! Zîrâ işitmek görmekten evveldir. Nitekim cenâb-ı Hak, Hz. Mûsâ ve Hârûn (a.s.)'ın إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَآرَى (Tâhâ, 20/46) ya'ni "Ben muhakkak sizinle beraberim, işittim ve gördüm" âyet-i kerîmesinde işitmeyi görmeye takdîm buyurmuştur.

جانب دكان وراق آمد او دست می برد او بمشفش سو بسو

1941. *O kitabçı dükkânı tarafına geldi. Taraf taraf onun yazılı kâğıdına eli götürür idi.*

Ya'ni, fakîr bu müjdeyi hâtiften işittikten sonra ta'rif olunan kitabçı dükkânı tarafına geldi ve taraf taraf dükkânda olan yazılı kâğıtlara el atıp tedkik ederdi.

پیش چشمش آمد آن مکتوب زود با علاماتی که هاتف گفته بود

1942. *O mektûb çabuk onun gözü önüne geldi, bir alâmetler ile ki, hâtif demiş idi.*

Dükkânda yazılı kâğıtlar arasında o fakîrin aradığı o mektûb çabuk onun gözünün önüne geldi ki, hâtifin söylediği alâmetlerin hepsini hâiz idi.

در بغل زد گفت خواجه خیر باد این زمان وا می رسم ای اوستاد

1943. *Koltuğuna vurdu. "Efendi, hayır olsun! Ey üstâd, imdi yine gelirim!" dedi.*

Fakîr o aradığı kâğıdı bulunca hemen koltuğuna sıkıştırdı. Çünkü dükkân sâhibi komşusu olduğundan muârefesine binâen bu husûsta müzâkereye lüzûm görmedi. "Efendi, hayır olsun, imdi yine gelirim, ey üstâd!" dedi ve dükkândan çıktı.

رفت کتب خلوتی و آن را بخواند وز تحیر واله و حیران بماند

1944. *Bir halvet köşesine gitti ve onu okudu; ve tahayyürden vâlih ve hayrân kaldı.*

که بدین سان گنجنامه بی بها چون فتاده ماند اندر مشقه

1945. *Dedi ki: "Böyle bahâsız bir genc-nâme meşkler içine nasıl düşüp kaldı!"*

O fakîr mektûbun meâline muttali' olunca kendi kendine dedi ki: "Böyle bir defineyi haber veren ve kıymet takdîri kâbil olmayan bir mektûb nasıl oldu da, bir kitabçı dükkânındaki yazılı kâğıtlar arasına düşüp kaldı ve hiçbir kimsenin nazar-ı dikkatini celb etmedi!"

باز اندر خاطرش این فکر جست کز بی هر چیز یزدان حافظست

1946. *Tekrâr onun hâtırına bu fikir sızdı. Dedi ki: "Hâlık her şey için Hâfız'dır."*

کی گلدارد حافظ اندر اکتاف که کسی چیزی رباید از گراف

1947. *"Hâfız ne vakit iktinâfa bırakır ki, bir kimse bir şeyi beyhüdeden kapsın!"*

"İktinâf", etrâfını kuşatmak, ihâta etmek. Ya'ni, "Hâfız-ı hakîkî olan Hak Teâlâ, ne vakit iktinâfa ve bu gibi esrârı kavramaya bırakır ki, ehliyeti olmayan bir kimse bir şeyi zahmetsiz ve lüpten kapsın!.. Ben ise bu mektûba bu kadar zamân niyâzlar ve yalvarmalar netîcesinde, ancak nîzâ-yı ilâhî ile nâil olabildim."

گر بیابان پر شود زر و نقود بی رضای حق جوی نتوان ربود

1948. "Eğer sahrâ altından ve nukûddan dolu olsa, *Flakk'*ın rızası olmaksızın bir arpa kapamaz."

ور بخوانی صد صحف بی سکتہ بی قدر یادت نماند نکته

1949. *Ve eğer yüz suhufu sektesiz okusan, kadersiz senin yâdında bir nükte kalmaz.*

"Sekte", kelâmı tevakkuf ve durgunluk; "suhuf", sahifeler demektir; "nükte", kelâmın ma'nâ-yı zâhiri altında mestûr olan nâzık ve latîf ma'nâ demektir. Ya'ni, eğer aslâ tevakkuf etmeksizin yüz sahife okusan, nûr-ı ilâhî olmayınca, senin hâtırında okuduğun ince ve latîf ma'nâlardan hiçbirisi kalmaz.

ور کنی خدمت نخوانی یک کتیب علمهای نادره یابی ز جیب

1950. *Ve eğer hizmet edersen, bir kitâb okumasan ceybden nâdir ilimler bulursun.*
[1931]

"Kitâb", "kitâb"ın imâle olunmuşudur; ve eğer Hakk'a nâib-i Hak olan bir insân-ı kâmile nîzâ-yı ilâhî için kemâl-i ihlâs ile hizmet edersen, kalbinin ceybinde nâdir ve acîb ilimler bulursun. Nitekim, hadîs-i şerifte اربعین من اخلص لله صابحا ظهرت ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه ya'ni "Kim ki Allah için kırk sabâh ihlâs üzere olsa, onun kalbinden diline hikmet pınarları zâhir olur" buyrulur.

شد ز جیب آن کف موسی ضو فشان کان فزون آمد ز ماه و آسمان

1951. *Mûsâ'nın o eli ceybden şu'le saçıcı oldu ki, o aydan ve gökten ziyâde geldi.*

"Dav'" ve "duv'", şu'le ve ışık ma'nâsınadır. Ya'ni, hulûs ile hizmet etmenin kalbde ulûm-i acîbe zuhûruna sebep olduğuna taaccüb etme! Görmez misin? O ihlâs ile hizmet mukâbilinde Mûsâ (a.s.) mu'cize olarak, elini ceybine soktu, bir projektör gibi şu'le ve ışık saçıcı oldu. Öyle nûr ve ışık ki, ayın ve göğün yıldızlarının ışığından ziyâde olarak zâhir oldu.

کأنکه می جُستی ز چرخ با نِهیب
سر بر آوردست ای موسی ز جیب

1952. *Hak Teâlâ işâret buyurdu ki: "Ey Mûsâ! Onu ki, heybetli olan felekten istedin, ceybden baş çıkardı!"*

"Nihîb", Fârisî'de "korku ve heybet" demek olup, çarhın sıfatıdır. Ya'ni, Hak Teâlâ Mûsâ (a.s.)ya hitâben buyurdu ki: "Heybetli olan feleğin güneşinden istediğin nûr ve ziyâ senin ceybinden baş çıkarmıştır." Ya'ni sen nûru ve rızâyı felek güneşinden almak istediğin hâlde o ziyâ ve nûr senin kevn-i câ-mî' olan vücûdundan baş çıkarmıştır. Nitekim âyet-i kerîmede اَسْلَکُ يَدِكَ فِي حَيْبٍ (Kasas, 28/32) ya'ni "Elini koynuna sok! İletsiz beyâz ve nûrânî olarak çıksın!" buyurulmuştur.

هست عکس مدرکات آدمی

تا بدانی کآسمانهای سمی

1953. *Tâ bilesin ki, âlî olan gökler âdemînin müdrekatının aksidir.*

"Âlî olan gökler"den murâd, eflâk-i sûrî ve âlem-i kevnîdir. "Âdemî"den murâd, akl-ı küllün mazharı olan insân-ı kâmilîdir. İmdi bu âlem-i eflâk ve kâinât akl-ı külliden zâhir olunca, insân-ı kâmilin müdrekatının aksi olur. Bî-nâenaleyh vakit vakit âlem-i tabiatta zâhir olan keşfiyyât insân-ı kâmilin bâ-tının aksidir. Nitekim Hz. Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 12. faslında bu ma'nâyı işâreten şöyle buyururlar:

"İnsân büyük şeydir. Onda her şey yazılmıştır. Zulûmât perdeleri, kendindeki o ilimleri, onu okumaya bırakmaz. Zulûmât perdeleri, dünyânın türlü türlü meşgûliyetleri ve tedbirleri ve arzûlarıdır. Bu zulûmât içinde olmak ve bu perdelerin mahcûbu bulunmak ile berâber, yine bir şey okur ve ondan ba'zılarına vâkıf. Nazar eyle ki, zulmetler ve perdeler kalktığı vakit nelere vâkıf olur ve kendinden ne ilimler ızhâr eder? Nihâyet, terzilik ve mi'mârlık ve dülgerlik ve kuyumculuk ve ilm-i nücum ve tıb ve sâire gibi sayılmakla bitmeyen türlü hıref ve sanâyi' insanın bâtınından peydâ olmuştur; taştan ve kerpiçten zühûr etmemiştir. Ölüyü mezâra gömmesini insana bir karga ta'lim etti, derler. O da insanın kuşa çarpan bir aksi idi. Tekâzâ-yı âdemî onu o hâle sevk etti. Nihâyet hayvan beşerin cüz'üdür. Cüz' külle nasıl ta'lim eder? Bu hâl ona benzer ki, bir kimse sol eli ile yazı yazmak ister ve kalemi ele alır; her ne kadar gönlü kavî ise de, yazarken eli titrer. Fakat, el kalbin emri ile yazar."

İmdi, kâinât, müdrekat-ı âdemînin aksi olduğu için, Mûsâ (a.s.) dahi felekten istediği nûru ve ziyâyı kendi ceybinde ve koynunda buldu.

نی که اول دست یزدان مجید از دو عالم پیشتر عقل آفرید

1954. *Değil mi ki, evvelen Mecîd olan Hâlık'ın kudreti iki âlemden daha önce akli yarattı...*

"Mecîd", esmâ-i hüsnâdan olup "azîm ve kerîm ve şerîf ve âlî" ma'nâlanıdır; "dest", kudret ma'nâsıdır. İkinci mısra'da *اول ما خلق الله العقل* ya'nî "Allâh Teâlâ'nın evvelen yarattığı şey akıldır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur ki, ehl-i hakikat indinde bu akıl, hakikat-i muhammediyyeden ibâret olan akl-ı küll ve akl-ı evveldir. "İki âlem"den murâd, âlem-i gayb ve âlem-i şehâdetir. Ya'nî, ehl-i keşf ve hakikat indinde sâbît değil midir ki, Mecîd olan Hak Teâlâ hazretleri, âlem-i gayb ve şehâdeti yaratmazdan evvel akl-ı küllü ve akl-ı evveli yarattı ve bu iki âlem dahi bu akl-ı küllden peydâ oldu. Binâenaleyh akl-ı küllün mazhanı olan insân-ı kâmil âlem-i gayb ve şehâdeti câmi' ve muhît oldu.

این سخن پیدا و پنهانست بس که نباشد محرم عفا مگس

1955. *Bu söz âşikâr ve çok gizlidir. Zîrâ, sinek ankâya mahrem olmaz.*

Bu bizim söylediğimiz sözler ehline âşikârdır ve nâ-ehil olanlara da çok gizlidir. Zîrâ bu esrâra mahrem olanlar ankâ kuşu ve nâ-ehil olanlar da sinek gibidir. Sinek, ankâ kuşunun uçtuğu yüksekliklere kadar uçamaz ve onun seyrinin mahremi olamaz.

Ma'lûm olsun ki, bu kıssada "kazanç zahmeti olmaksızın servet isteyen fakîr"den murâd, tâlib-i hakikat olan kimsedir; ve "define"den murâd, Hakk'ın ahadiyyet-i zâtıyyesi ve vâhidiyyet-i esmâiyye ve sıfâtıyyesidir ki, bu keserât âleminin verâsında mahfî ve müstetirdir; ve "nızık"tan murâd, gıdâ-yı rûh olan maârif ve hakâyık-ı enbiyâ ve evliyâdır. Ve tâlib-i hakikat olanlar iki sınıftır. Bir sınıfı bu defineyi bulmuş olan bir mürşid-i kâmile vâsıl olur ve onun irşâd ve hidâyeti sâyesinde kendi arz-ı vücûdunda medfûn olan hazîne-i hakikati bulur; ve bu sûrette yukarıda 1950 numaralı beyitte işâret buyrulduğu üzere, isti'dâd-i ezelfisi derecesinde kalbinde ulûm-i ledünniyye pınarları kaynar. İkinci sınıfı dahi, bir mürşid bulamaz ve cenâb-ı Hak'tan zahmetsiz erzâk-ı rûhâniyye ihsânını talep ve niyâz eder; ve duâsı mazhar-ı kabûl olup ona "genc-nâme" olan âsâr-ı muhakkukünün mütâlaası ilhâm olunur. İşte bu kıssada beyân buyrulan fakîr bu ikinci sınıftandır; ve bu kıssada "define"den murâd dahi, ulûm-i ledünniyye ve esrâr-ı vahdete dâir evliyâullâh tarafından yazılmış eserlerdir ki, bu *Mesnevî-i Şerîf* dahi onlardan bi-

risidir. Nitekim, Hindistân'da matbû' olan *Envâru'r-Rahmân li-Tenvîri'l-Cennân* isimindeki kitâbın *Mesnevî-i Şerîf* bahsinde Hind mesnevîhânlarından Abdurrahmân Leknevî hazretlerinden naklen şöyle denilmiştir:

"Her kim *Mesnevî-i Şerîf*'i i'tikâd ile okur ve kelâm-ı Hak bilirse, o kimse kemâl-i îmân ile derece-i velâyete vâsıl olur. Nitekim beş yüz kişi başka mürşid olmaksızın, sırf *Mesnevî-i Şerîf*'i tilâvete devâm yüzünden veliyy-i kâmil olmuştur; Ve Hz. Pîr efendimiz bu hâle işâreten می کنده بعد از ما مشوئ شیخی یا'ni "Bizden sonra *Mesnevî* şeyhlik eder" buyurmuşlardır. Binâenaleyh bu kıssanın bu ma'nâlar dâiresinde teemmülû ve mütâlaası icâb eder.

باز سوی قصه باز آ ای پسر قصه گنج و فقیر آور بسر

1956. Ey oğul! Yine fakîr tarafına geri gel! Defîne ve fakîr kıssasını başa getir!

"Ey oğul" hitâbı Çelebi Hüsâmeddîn (k.s.) efendimize olmak münâsibdir. Zîrâ cenâb-ı Çelebi, Hz. Mevlânâ efendimizin veled-i ma'nevîsidir. Bu *Mesnevî-i Şerîf*'i isti'dâd-ı latîfi ile, Hz. Pîr efendimizin hazîne-i vücûdlarından cezb edip çıkaran onlardır. Ya'ni, ey veled-i ma'nevîm olan Hüsâmeddîn Çelebi! Hâtır-ı şerîfini tekrâr fakîrin kıssası tarafına geri getir ve bu define ve fakîr kıssasını bitir!